

იონე დრახანაკერძელი

სომხეთის ისტორია

786-925 წ.წ.

მეცნიერება

1965

9 (C 41) + 90 (C 43)

9 (47 · 922) (001) + 90 (47 · 925)

IX — X სს. სომეხი ისტორიკოსის იოანე დრასხანაკერტლის ნაშრომი „სომხეთის ისტორია“ გადმოგვეცემს სომხეთის თვითგადასავალს დასაბამიდან 925 წლამდე. აღნიშნული თხზულება ჯაკუთრებით იმით არის საყურადღებო, რომ იგი სომხეთის ისტორიის პარალელურად, მასთან უშუალო კავშირში საქართველს შესახებაც ბევრ საგულისხმო ცნობას გვაწვდის. იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ ლირება იმითაც იზრდება. ო. ავრორი იყო თეიმნზილველი და ხშირად აქტიური მონაწილეობის თხზულებაში აღწერილი ამბებისა.

წინამდებარე წიგნში მოცემულია სომხური ტექსტის იმ ნაწილის ქართული თარგმანი, რომელიც 786 — 925 წლების ისტორიის მოიცავს. იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ შემცველ ხელნაწერთა შესწავლისა და მათი ერთმანეთთან შეჯერების საფუძველზე სომხურ ტექსტში შესწორებულია ზოგიერთი ადგილი. ტექსტს წინ ერთევის გამოკვლევა, რომელიც „სომხეთის ისტორიის“ ბონოგრაფიული შესწავლის ცდას წარმოადგენს. გამოკვლევაში უმთავრესი ყურადღება ექცევა „სომხეთის ისტორიის“ შექმნის ისტორიული პირობების ჩვენებას, მისი ძირითადი წყაროების გამოვლენას, აგრეთვე აღნიშნული ნაშრომის მნიშვნელობას, უპირველეს ყოვლისა, თვით სომხეთის IX — X საუკუნეების პოლიტიკურ-ეკონომიური და სოციალური ვითარების შესასწავლად. ხალხო იოანე დრასხანაკერტელის ცნობები საქართველოს შესახებ, მათი მნიშვნელობა და ღირებულება საქართველოს ისტორიის გარკვეული საკითხების შესწავლის საქმეში ცალკე ქვეთავშია განხილული.

მთავარი რედაქცია: ილ. აბულაძე, ვლ. ფუთურიძე, ხ. ყაუხჩიშვილი, გ. წერეთელი (მთ. რედაქტორი), ხ. ჯიქია.

სომხური წყაროების სერიის
რედაქტორი
ილია აბულაძე

წინასიტყვაობა

საქართველოს ისტორიის წერილობითი წყაროები, რომლებიც არქეოლოგიურ, ეპიგრაფიკულ და ეთნოგრაფიულ მონაცემებთან ერთად საყურადღებო მასალას გვაწვდიან საქართველოს წარსულის შესასწავლად, ორ ძირითად ჯგუფად განიყოფებიან: საკუთრივ ქართული წყაროები და უცხოური.

მიუხედავად იმისა, რომ „ქართულ მრავალსაუკუნოვან საისტორიო მწერლობას მოეპოვება საისტორიო მწერლობის ყოველი დარგის ნაწარმოები უმარტივეს, ლიტონად აღწერილ თხზულებათაგან მოყოლებული, რომლებშიაც მხოლოდ ამბავია მოთხრობილი, ისეთ ურთულეს და უწარჩინებულეს საისტორიო ნაწარმოებათამდე, როგორც არის გიორგი მერჩულის, ბასილ ზარზმელის, გიორგი მთაწმინდელის, გიორგი ხუცესმონაზონის, ეფრემ მცირის, დავით აღმაშენებლისა და თამარ მეფის ისტორიკოსთა და ვახუშტ ბატონიშვილის კმნილებანი“¹, მაინც ხშირად საქართველოს ისტორიის მთელი რიგი საკითხების გასარკვევად და დასაზუსტებლად. ქართული მასალის სანდოობის შესამოწმებლად, უადრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს საქართველოს შესახებ უცხოურ წყაროებში დაცული ცნობების გამოვლინებასა და შესწავლას.

საქართველოს ისტორიის უძველესი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიური. თუ პოლიტიკური ვითარების შესახებ საინტერესო ცნობებს ძველადმოსავლური წყაროები (ასურულ-ურარტული ეპიგრაფიკული ძეგლები) გვაწვდიან, ხოლო ანტიკური ხანის საქართველოს ისტორიისათვის, როგორც ცნობილია, ერთ-ერთ ძირითად წერილობით წყაროდ ბერძენი და რომაელი მწერლების თხზულებებია მიჩნეული. ფეოდალურ-ბატონყმური საქართველოს შესახებ კი მრავალი საყურადღებო ცნობაა დაცული ძველ

¹ ივ. ჯავახიშვილი. ისტორიის მიხანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ახლა, წიგნი I, ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა (V—XVIII სს.), თბილისი, 1945, გვ. 14.

სომხურ საისტორიო წყაროებში, რომლებიც, ისევე როგორც ქართული წერილობითი ძეგლები, შედარებით მოგვიანო დროიდან ჩნდებიან და V—XVIII საუკუნეებით იფარგლებიან.

სომხურმა საისტორიო მწერლობამ აღრევე მიიპყრო მკვლევართა ყურადღება იმ ცნობების ნაირსახეობით, რომლებიც დაცულია სომეხ ისტორიკოსთა თხზულებებში. უცხოელების დიდი ინტერესი ძველი სომხური საისტორიო ძეგლების მიმართ იმით აიხსნება, რომ სომხური საისტორიო მწერლობა მხოლოდ სომხეთისა და სომეხი ხალხის ისტორიის გადმოცემით კი არ იფარგლება, არამედ სომეხ ისტორიკოსთა ნაშრომები, უმრავლეს შემთხვევაში, მასალის მრავალსახეობითა და მოვლენათა დაწვრილებითი აღწერით სანდო წყაროს წარმოადგენენ სხვა ქვეყნებისა და ხალხთა ისტორიისათვის. სომხურ საისტორიო ძეგლებში უხვად არის გაბნეული ცნობები ბიზანტიის, საქართველოს, არაბეთის, სპარსეთის, თურქეთისა თუ სხვათა პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიური ისტორიისათვის. ზემოთაღნიშნულმა გარემოებამ სომხური საისტორიო წყაროების სომხურის არამცოდნეთათვის მისაწვდომ ენებზე თარგმნის აუცილებლობა წარმოშვა. სწორედ ამან შეუწყო ხელი მთელი რიგი სომხური ძეგლების არა თუ ერთ, არამედ რამდენიმე ევროპულ ენაზე თარგმნას.

ძველ სომხურ საისტორიო ძეგლებში საინტერესო ცნობებს ეხვდებით საქართველოს ისტორიის იმ ბუნდოვანი საკითხების გასარკვევად. რომელთა შესახებაც ქართულ წყაროებში ცნობები ან არ მოიპოვება, ან ეს ცნობები არ არის სრული და ზედმიწევნითი.

იოანე დრასხანაკერტელიც, რომლის თხზულების „სომხეთის ისტორიის“ მონოგრაფიულ შესწავლას ისახავს მიზნად წინამდებარე ნაშრომი, ერთ-ერთია იმ სომეხ ისტორიკოსთაგან, რომლებმაც საქართველოს შესახებაც ბევრი საყურადღებო ცნობა მოგვაწოდეს.

IX—X საუკუნეები, რომელთა მიჯნაზე ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა იოანე დრასხანაკერტელი, საქართველოს ისტორიაში მეტად საინტერესო ხანას წარმოადგენს. ეს პერიოდი მთელი რიგი რთული სოციალურ-ეკონომიური და პოლიტიკური მოვლენებით ხასიათდებოდა როგორც საქართველოსა და სომხეთისათვის, ასევე ბიზანტიისა და განსაკუთრებით არაბთა სახალიფოსათვის. IX—X საუკუნეებში ფეოდალურ ურთიერთობათა მომწიფებამ კიდევ უფრო დააჩქარა არაბთა სახალიფოს აღრევე დაწყებული დაშლის პროცესი, რამაც

თავის მხრივ ხელი შეუწყო ახლად აღმოცენებულ ფეოდალურ სამეფო-სამთავროთა გაძლიერებას, როგორც მახლობელ აღმოსავლეთში, ასევე საქართველოსა (კახეთის სამთავრო, აფხაზეთის სამეფო, ტაო-კლარჯეთის სამთავრო, ჰერეთის სამთავრო) და სომხეთში (შირაქის ანუ ბაგრატიუნიანთა სამთავრო, ვასპურაკანის ანუ არწრუნთა სამთავრო და სივნიეთის სამთავრო). ამჟამად შეიმჩნეოდა ცალკეულ სამთავროთა შორის ურთიერთდაპირისპირება და ქიშპი, მეზობელი მთავრის ხარჯზე საკუთარი სამფლობელოს გაფართოების დაუცხრომელი სურვილი. უკვე საკმაოდ მომწიფებული ფეოდალური ურთიერთობა ხელშემწყობ პირობებს ქმნიდა პოლიტიკურ ერთეულთა ერთ მთლიანად გაერთიანებისათვის. „კახეთის ქორეპისკოპოსი, ტაო-კლარჯეთისა და საქართველთა მეფეები“. აფხაზთა მეფეებიც და სომეხთა მეფეებიც ამისათვის იბრძოდნენ, ზოგჯერ ცალცალკე, ზოგჯერ ჯგუფ-ჯგუფად შეკავშირებულნი და თანდათანობით, მაგრამ მედგრად ამ მიზნის განხორციელებასა ცდილობდნენ. დიდი ყურადღების ღირსია ეს შეუჩერებელი, ზოგჯერ ჩუმი, ზოგჯერ პირდაპირი ბრძოლა ბატონობის მოპოების და ქვეყნის გაერთიანების გულისათვის².¹ ზემოთ აღნიშნულ შინაგან ვითარებას, რომელსაც ადგილი ჰქონდა საქართველოსა და სომხეთში IX—X საუკუნეებში, საგარეო ვითარების სირთულეც ემატებოდა. როგორც ცნობილია, არაბთა სახალიფოსა და ბიზანტიის ინტერესები არაერთხელ შეჯახებია ერთმანეთს საქართველოსა და სომხეთში, რაც გარკვეულ დაღს ასვამდა ამ ქვეყნების პოლიტიკურ-ეკონომიურსა თუ კულტურულ განვითარებას.

იოანე დრასხანაკერტელის მიერ „სომხეთის ისტორია“-ში ვაღმოცემული ამბები ძირითადად სწორედ ზემოთ აღწერილი პოლიტიკურ-ეკონომიური ვითარების ფონზე იშლება, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში ავტორის არათანადროულ ხანას (დასაბამიდახ IX საუკუნის მეორე ნახევრამდე), რომლის შესახებ საუბრისას იგი თავის წინამორბედ ისტორიკოსთა თხზულებებით სარგებლობს.

იოანე დრასხანაკერტელის ცნობები საქართველოს შესახებ უმთავრესად საქართველოსა და სომხეთის პოლიტიკური ურთიერთობის ისტორიას შეეხება, გვხვდება მასალები აგრეთვე საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიიდან და სხვ.

² ი ვ: ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი II, თბილისი, 1948, გვ. 91.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“, როგორც ისტორიული წყარო (თავისი დადებითი, თუ უარყოფითი მხარეებით), მისი ღირებულება და მნიშვნელობა ჯეროვნად არ არის შესწავლილი და შეფასებული. არ არსებობს აგრეთვე მისი სრული თარგმანი ქართულ ენაზე³.

³ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიიდან“ ქართულ ენაზე თარგმნილია უმთავრესად მხოლოდ საქართველოს შესახები ცნობები. თარგმანი ეკუთვნის პროფ. ილია აბულაძეს. იხ. იოანე დრასხანაკერტელი, თარგმანი შენიშვნებითა და საძიებლითურთ ილია აბულაძისა, თბილისი, 1937.

თავი პირველი

იოანე დრასხანაკერტელის ცხოვრება და მოღვაწეობა

იოანე დრასხანაკერტელის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესასწავლად ძირითად და, შეიძლება ითქვას, ერთადერთ წყაროს მისივე თხზულება „სომხეთის ისტორია“ წარმოადგენს. ავტორის თანამედროვე და მომდევნო ხანის ისტორიკოსები (თომა არწრუნი, სტეფანოს ტარონელი, სტეფანოს ორბელიანი, სამუელ ანელი, კირაკოზ განძაკელი, მხითარ ანელი, ვარდან დიდი)⁴ მხოლოდ გაკვირვებით იხსენიებენ მას. მართალია, „სომხეთის ისტორიის“ შექმნისას იოანე დრასხანაკერტელს მიზნად სრულიადაც არ ჰქონია დასახული თავისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ეტაპების დაწვრილებით ჩვენება, მაგრამ ვინაიდან იგი თვითმხილველი და ხშირად აქტიური მონაწილეც იყო თავის თხზულებაში აღწერილი ისტორიული ამბებისა, ბუნებრივია, ავტობიოგრაფიული ხასიათის ცნობების გადმოცემასაც ვერ აუვლიდა გვერდს. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ მის თხზულებაში დატული ცნობების მეშვეობითაც ვერ ხერხდება ისტორიკოსის ბიოგრაფიის მთლიანი სახით შესწავლა. მაგრამ ამის მოთხოვნას ვერ წავუყენებთ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიას“, რადგანაც იგი საისტორიო პირველწყაროა და არა ბიო-

⁴ *Թովմայի վարդապետի Արժրուհույ Պատմութիւն տանն Արժրուհեաց, Թիֆլիս, 1917, გვ. 391, 396; Մտեփանոսի Տարօնեցույ Ասողկան Պատմութիւն տիեզերական, Ս. Պետերբուրգ, 1885, გვ. 7, 160, 168, 170; Պատմութիւն նահանգին Սիսական արարեալ Մտեփանոսի Օրբէլեան արքեպիսկոպոսի Սիւնեաց, Թիֆլիս, 1910, გვ. 106, 226, 276, 502; Մամուէլի Բահանայի Անեցույ հաւաքմունքի դրոց պատմագրաց... Յոռաջանով, համեմատութեամբ, յաւելածներով եւ ծանօթութիւններով Արշակ Տէր-Միքելեանի, վաղարշապատ, 1893, გვ. 3, 85, 95; Կիրակոս Գանձակեցի. Պատմութիւն հայոց. Աշխատասիրութեամբ Կ.Ա. Միքիլ-Օհանջանյանի, Երևան, 1961, გვ. 7, 81—82, 85. Մխիթարայ Անեցույ Պատմութիւն, Ս. Պետերբուրգ, 1879, გვ. 11, 15; Մեծին վարդապետայ Բարձրեղեցույ Պատմութիւն տիեզերական, ի լոյս ընծայեաց Մկրտիչ Էմին, Մոսկվա, 1961, გვ. 119.*

გრაფიული ენარის ნაწარმოები. ჯერ კიდევ გასარკვევი და დასადგენია იოანე დრასხანაკერტელის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ზოგიერთი მხარე. ეს უქანასკნელი გარემოება კი სწორედ იმითაა გამოწვეული, რომ იოანე დრასხანაკერტელი თავისი ახალგაზრდობის ხანის ამბებს, რომლებშიც მას არ უხდებოდა უშუალოდ მონაწილეობის მიღება, სხვა ისტორიკოსების ნაწარმოებებზე დაყრდნობით მოგვითხრობს. ამ შემთხვევაში ისტორიკოსის მიერ ძალაუფლებურად უგულვებელყოფილია საკუთარი ავტობიოგრაფიიდან ამა თუ იმ მომენტის გადმოცემის აუცილებლობა.

მოუხედავად იმისა, რომ იოანე დრასხანაკერტელის ბიოგრაფიას არა ერთი მკვლევარი შეჰხებია, მაინც იგი დღემდე ყოველ-

ბ *Պատմութիւն Հայոց ի սկզբանէ մինչև ցամառն 1784... Յօրինեալ էր հայր Միգայէլ վգայէ Զամախանց Կոստանդինուպոլսեցոյ... հատոր Ա, Վենետիկ, 1784, 83. 14. հատոր Բ. Վենետիկ 1785, 83. 717, 725, 731, 733, 741, 742, 745. 763, 778, 780 — 781, 785—788, 807 — 810, 815, 1014 — 1016.*

Histoire d'Arménie par le patriarche Jean VI dit Jean catholikos. Traduite de l'Arménien en français par M. J. Saint-Martin, Paris, 1841, 83. III — XLVIII.

Յ *Սիմեոնի և Կաթողիկոսի Դրասխանակերտցւոյ Պատմութիւն Հայոց, Թիֆլիս, 1912, 83. Ա — ԺԲ. (გმინის წინასიტყვაობა).*

L'Arménie chrétienne et sa littérature, par Felix Nève, Louvain, 1886, 83. 317 — 340.

Ե *Եղիշէ Վ. Դիւրեան, Պատմութիւն հայ մատենադրութեան, Կ. Պոլիս, 1885, 83. 39.*

Զ. *Զարբանալեան, Հայկական հին դպրութեան պատմություն (4 — 14 դար), Վենետիկ, 1897, 83. 511 — 517.*

Հայապատում. Պատմիչք և պատմութիւնք հայոց. յօրինեալ և հավաքեալ Ի. Է. Ղևոնդեան, Վ. Մ. Ալիշան. Վենետիկ, 1901, 83. 81.

Վ. *Փափաղեան, Պատմութիւն հայոց գրականութեան. Մասն I, Երևան, 1907, 83. 178 — 180.*

Ս. *Մեսրոբի և գրբուր գիւտի պատմութիւն, կազմեց Է. Աճառեան, Բաքի, 1907, 83. 31 — 32.*

Ա *Ազգապատում. Հայ ուղղափառ եկեղեցւոյ անցքերը սկիզբէն մինչև մեր օրերը. գրեց Մաղաքիա արքեպիսկոպոս Օրմանեան, Կոստանդնուպոլիս, 1912, 83. 1018 — 1070.*

Ա. *Զամախան. Հայ գրականութեան պատմութիւն, Նոր-Նախիջևան, 1914, 83. 139 — 141.*

იოანე დრასხანაკერტელი, თარგმანი შენიშვნებითა და საძიებლითურთ ი. აბულაძისა, თბილისი, 1937, 83. IV — VII.

ლ. *მელიქსეთ-ბეგო, ძველი სომხური ლიტერატურის ისტორია, თბილისი, 1941, 83. III.*

Պ *Պատմութիւն հայ գրականութեան. Առաջին մաս, Ա. հատոր, Վենետիկ, 1944, 83. 221 — 223.*

მხრივ სათანადოდ არ არის შესწავლილი. ამის უმთავრესი მიზეზი ის არის, რომ მკვლევართა უმრავლესობა მხოლოდ ისტორიკოსის ბიოგრაფიული ცნობების მშრალად, ყოველგვარი გაანალიზებისა და სხვა მონაცემებთან შეჯერების გარეშე გაღმომცემით კმაყოფილდებოდა და გვერდს უვლიდა ამ ცნობების კრიტიკულად განხილვის აუცილებლობას. ზემოთ აღნიშნული ვითარების გამო მკვლევართა ერთი ჯგუფი (მ. ემინი, მ. აბელიანი, ვ. ფაფაზიანი)⁶ გადაჭარბებით დადებითად აფასებდა იოანე დრასხანაკერტელის მოღვაწეობასა და შემოქმედებას, სხვები (მაგ. სტ. მალხასიანი)⁷ კი პირობით, სრულიად უგულვებელყოფდნენ მისი თხზულების „სომხეთის ისტორიის“ ისტორიულსა, თუ ლიტერატურულ ღირებულებას.

ჩვენ შევეცადეთ „სომხეთის ისტორია“-ში დაცული ცნობების შესწავლისა და მათი სხვა წყაროებთან შეჯერების საფუძველზე შეძლებისდაგვარად წარმოგვედგინა იოანე დრასხანაკერტელის როგორც ცხოვრებისა და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის სრული სუ-

შანოღა მუხეჯან, ჯაიყ ჩინ დრასხანოქიან აკათოქიან. ზქრე I, ხრექან, 1944, გვ. 433 — 446.

ჯ. მ. აბელიანი, ჯაიყ არხანოქიანსერქ რაიარან, ნათორ ზ, ხრექან, 1946, გვ. 558 — 559.

სტ. მალხასიანი, სქონქრ IX — X დარხრიომ, ხრექან, 1959, გვ. 14 — 16.

ჯ. მ. ჯარიოქიან, ჯაკაითან IX — X დარხრიომ, ხრექან, 1959, გვ. 320 — 321.

სტ. შალჩიასიანი, შათხნაქითასქან დქითოქიქიანსერქ, ხრექან, 1961, გვ. 203 — 209.

ზემოთ ჩამოთვლილ მკვლევართაგან ზოგიერთის საბუთიანობა იოანე დრასხანაკერტელის ცხოვრება-მოღვაწეობისა თუ შემოქმედების ამა თუ იმ მხარის კვლევისას სასებით დამაჯერებლად არ გვეჩვენება, მაგრამ აქ ამაზე არ შევჩერდებით, არამედ ცალკეული საკითხების განხილვისას შევეხებოდით მათ და იქვე მივეუბნებთ მკვლევართა დებულებებისადმი ჩვენი დამოკიდებულების შესახებაც.

6 შიქრანსილ ხაქოქიქიანი ზრახიანოქიანსერქ აკათოქიანსერქ ჯაიყ, ზქრე I, 1912, მ. ემინის წინასიტყვაობა, გვ. 1 — 10.

შანოღა მუხეჯან, ჯაიყ ჩინ დრასხანოქიან აკათოქიანსერქ ზქრე I., ხრექან, 1944, გვ. 433 — 446.

ჯ. ფაფაზიანი, აკათოქიანსერქ ჩაიყ დრასხანოქიანს. შათი I, ხრექან, 1907, 178 — 180.

7 სტ. შალჩიასიანი, შათხნაქითასქან დქითოქიქიანსერქ, ხრექან, 1961, გვ. 203 — 209.

რათი, ასევე მონოგრაფიულად შეგვესწავლა მის თხზულებაში დაცული ცნობები.

იოანე ისტორიკოსი წარმოშობით დაბა დრასხანაკერტიდან იყო, რაზედაც მიუთითებს მისივე ზედწოდება „დრასხანაკერტელი“. თავის მეორე ნაშრომში „*წარღ ჩაქრასაქსთაჲ ჩაქიჲ*“⁸ იგი წერს: „მე, საწყალობელი იოანე. ნეტარი მამტოცის მოწაფეთაგანი, მისი სისლით ნათესავი და ახლობელი, წარმოშობით დიდ დაბა-სოფელ დრასხკერტიდან, ღმრთის კაცის⁹ გარდაცვალებიდან მცირე ხნის შემდეგ დავეუფლე მის ტახტს“¹⁰

დაბა-სოფელ დრასხანაკერტის სახელწოდება სხვადასხვა ფორმით ვეხვდება საისტორიო წყაროებსა თუ ხელნაწერებში. თვით იოანე კათალიკოსი მას დრასხკერტს (*დრასაქსკერა*) უწოდებს. იგივე სახელი „მატენადარანის“ 1771 წლის № 3537 ხელნაწერში დრასპონაკერტად (*დრასაინასკერა*) არის მოხსენებული¹¹. ასეთივე ფორმით დასტურდება იგი „მატენადარანის“ 1887 წლის № 6716 ხელნაწერში¹². აღრინდელი ხანის სომხურ საისტორიო წყაროებში — მოსე ხორენელისა და ელიშეს თხზულებებში იხსენიება დაბა-სოფელი დრასხანაკერტი (*დრასაქსანასკერა*)¹³. სამეცნიერო ლიტერატურაშიც უმთავრესად დრასხანაკერტი და მისგან წარმოებული „დრასხანაკერტელი“ ფორმა გვხვდება. სიტყვა „დრასხანაკერტ“ კომპოზიტს წარმოადგენს: დრასხან და კერტ. კერტ (*ქერა*) ნიშნავს ნაგებს, ნა-

⁸ „*წარღ ჩაქრასაქსთაჲ ჩაქიჲ*“ გამოკვეყნებულია დანართის სახით სამეფლ ანელის „ეპიმთალმწერლობა“-ში. იხ. *სამილქქი წაჩანაქი Անსეღლი ჩაღადამინჯ ქეღიჲ ასითამღრეჲ... ქაღაღადანიქ, ჩამამათიქსამაქ, ქასლიკაბზჩიქ ხღ ბანაქლიქჩინსჩიქ Արჯაქ Տեր-Միգելեանի, Վարդապետ, 1893, გვ. 272 — 277.*

⁹ იგულისხნება სომხეთის კათალიკოსი მამტოც ელივარდელი (897 წ.), რომელიც საკათალიკოსო ტახტზე შეეცვალა იოანე დრასხანაკერტელმა.

¹⁰ *სამილქქი წაჩანაქი Անსეღლი ჩაღადამინჯ ქეღიჲ ასითამღრეჲ .. გვ. 277.*

¹¹ „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 3537, გვ. 1 რ.

¹² „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 6716, გვ. 1.

¹³ *Մովսէսի Յարենսեղուի Պատմիկին ჩաქի. Թիֆլիս, 1910, გვ. 247.*

Նղქէլէ վասն վարդանաց և ჩոյի պատերազմին, ի լոյս ածեալ ըողջատիքსամբ ձեռագրաց տղխատիքսամբ Ե. Տէր-Մինասիսն, Երեւան, 1957, გვ. 79.

შენებს. სიტყვის პირველი ნაწილის მნიშვნელობა უცნობია¹⁴. უნდა ვივარაუდოთ. რომ „დრასხანაკერტ“ ვულისხმობს ვინმე დრასხანის მიერ ნაგებს, ნაშენს. მაგრამ თქმა იმისა, თუ სახელდობრ ვინ არის ამ ადგილის დამაარსებელი, თუ განმარტებული დრასხანი, ძნელია. ვინაიდან ამ საკითხის გასარკვევად არავითარი ხელშესახები მასალა არ მოგვეპოვება. ზემოთ მოტანილი ვარაუდის დაშვების შესაძლებლობას სომხურ გეოგრაფიულ სახელთა შორის დრასხანაკერტის ანალოგიური კომპოზიტების მრავლად არსებობაც უწყობს ხელს: ერვანდ-ა-კერტ-ი, ვალარშ-ა-კერტ-ი, ვარდან-ა-კერტ-ი, ტიგრან-ა-კერტ-ი და სხვ.. რომელთა მნიშვნელობა ანუ უნდა გავიგოთ: ერვანდის. ვალარშის, ვარდანისა თუ ტიგრანის დროს ან მათ მიერ ნაშენი ადგილები.

რა დროს განეკუთვნება დაბა-სოფელ დრასხანაკერტის გაშენება? ამ კითხვაზე ზედმიწევნით პასუხის გაცემა ძნელია. ერთი კია, რომ აღნიშნული გეოგრაფიული პუნქტის არსებობა შესაძლებელია ვივარაუდოთ არა უკვიანეს I საუკუნის მიწურულისა და II საუკუნის დასაწყისიდან, უფრო ზუსტად, სომხეთის მეფის არტაშესის (88—129 წწ.) დროიდან მაინც. ამის უფლებას გვაძლევს მისი მოხსენიება პირველად მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორია“-ში. აი. რას გვამცნობს მოსე ხორენელის თხზულების ერთი ადგილი: „ამ დროს მათი ნათესავი კამსარიც თავისიანებთან ერთად მოინათლა დიდი გრიგორის ხელით და [ტრდატ მეფემ]¹⁵... სამეპკვიდრეოდ მისცა მას არტაშესის დიდი დაბა-სოფელი, რომელიც ეხლა დრასხანაკერტად იწოდება და აგრეთვე შირაკის გავარიც [უწყალობა], როგორც თავის ნათესავსა და ახლობელს“¹⁶. აღნიშნული ცნობიდან ირკვევა, რომ დაბა-სოფელი დრასხანაკერტი ჯერ კიდევ სომეხთა მეფის არტაშესის დროს არსებობდა, ხოლო მოტანილი ცნობის შემდეგი ნაწივეტი „რომელიც ეხლა დრასხანაკერტად იწოდება“ — იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ ადრე, არტაშესის დროს მას სხვა სახელი ერქვა, დრასხანაკერტი კი უფრო გვიან შერქმევია, ყოველ შემთხვევაში, მოსე ხორენელის დროს უკვე ამ სახელწოდებითაა იგი ცნობილი.

¹⁴ იხ. ზին ნაკიე თხილიკ ანიონხერე, ვერე ზ. ზქღეჲმან... Վիեննა, 1907, გვ. 338.

¹⁵ სომხეთის მეფე ტრდატ III მეფობდა 287 — 330 წწ.

¹⁶ Մովսեսի Մաբեխացույ Պատմութիւն հայոց... გვ. 247.

იოანე დრასხანაკერტელის წარმოშობის ადგილად ხშირად დაბა-ქალაქი გარნისია დასახელებული. ასე მაგალითად, სომეხი ისტორიკოსები კირაკოზ განძაკელი და სამუელ ანელი აღნიშნავენ, რომ იოანე დაბა-ქალაქ გარნისიდან იყო¹⁷. ასეთივე ცნობას წაეაწყდით „მატენადარანის“ 1849 წლის № 6296 ხელნაწერი-შიც: „იყო ნეტარი იოანე სოფელ გარნისიდან“¹⁸. ზემოთ მოტანილი მასალები, რომლებიც ეწინააღმდეგებიან იოანე ისტორიკოსის „*Շարք հայրապետաց հայոց*“-ში დაცულ ცნობას მისი დაბა-სოფელ დრასხანაკერტიდან წარმომავლობის შესახებ, შემდეგნაირად უნდა გავიგოთ: „მატენადარანის“ № 6296 ხელნაწერის გადამწერი თუ არა, ყოველ შემთხვევაში, ისტორიკოსები კირაკოზ განძაკელი და სამუელ ანელი მაინც გაცნობილნი იქნებოდნენ იოანე დრასხანაკერტელის შრომას „*Շարք հայրապետաց հայոց*“, ე. ი. ეცოდინებოდათ, რომ იოანე ისტორიკოსი წარმოშობით დაბა-სოფელ დრასხანაკერტიდან იყო, მაგრამ მიუხედავად ყოველივე ამისა, მათ უფრო მიზანშეწონილად ჩათვალეს მისი წარმოშობის ადგილად დაესახელებინათ არა თვით დრასხანაკერტი, არამედ მასთან შედარებით უფრო ცნობილი და მნიშვნელოვანი გეოგრაფიული პუნქტი, რომლის რაიონშიც, თუ უშუალოდ ახლოს, მეზობლად მდებარეობდა დაბა-სოფელი დრასხანაკერტი. ასეთ ადგილად, ეტყობა, დაბა-ქალაქი გარნისი იყო მიჩნეული. სომეხი მკვლევრის მალაქია ორმანიანის თქმისა არ იყოს, ძველად არსებობდა ერთგვარი ტრადიცია მთავარი ქალაქის სახელის მიხედვით მოეხსენებინათ უმნიშვნელო სოფლიდან წარმომავლილი პიროვნება¹⁹. ამის დამამტკიცებელი მაგალითების მოტანა ჩვენ მრავლად შეგვიძლია, მაგრამ საილუსტრაციოდ მხოლოდ ორიოდეთი დავკმაყოფილდებით. VII საუკუნის ცნობილი კოსმოგრაფი და მათემატიკოსი ანანია შირაკელი, როგორც ვარაუდობენ, წარმომავლი იყო ან შირაკავანიდან, ან ანისიდან²⁰, მაგრამ იგი მაინც შირაკელის (და არა შირაკავანელის, ან ანელის) სახელითაა ცნობი-

¹⁷ *Կիրակոս Գանձակեցի, Պատմութիւն Հայոց...*, გვ. 82.

Սամուէլի քահանայի Անեցւոյ հաւաքմանը ի դրոց պատմա-դրոց... გვ. 96.

¹⁸ „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 6296, გვ. 1.

¹⁹ *Ազգագրագիտ.*, გვ. 1017.

²⁰ ორივე გეოგრაფიული პუნქტი შირაკის გავარში მდებარეობს.

ლი როგორც პირველ წყაროებში, ასევე სამეცნიერო ლიტერატურაში. ასეთივე შემთხვევასთან გვაქვს საქმე X საუკუნის ისტორიკოს მოსე კალანკატუელთან დაკავშირებითაც. ისტორიკოსისავე მითითებით იგი წარმოშობით სოფელ კალანკატვიდან იყო²¹, რომელიც უტიის გავარშია. ამიტომ ხშირად იგი მოსე უტიელადაც კი იწოდება.

სომეხი მკვლევარი მიქელ ჩამჩიანი იოანე ისტორიკოსის გარნელად მოხსენებას შემდეგი გარემოებით ხსნის: „მაშტოც შამამთავარი გარნისში დაკრძალეს და მის შემდეგ მაშინვე დაჯდა [საპატრიარქო ტახტზე] იოანე — მისი ნათესავი და მოწაფე, ამიტომ, თვლიდნენ, რომ ისიც ქალაქ გარნისიდან უნდა ყოფილიყო“—²². ჩამჩიანის მსჯელობა იოანე ისტორიკოსისათვის ზედწოდების — „გარნელის“ — შერქმევების მიზეზის ახსნის შესახებ დაუსაბუთებლად მიგვაჩნია. დაბა-ქალაქ გარნისში მაშტოც კათალიკოსის დაკრძალვის ფაქტი სრულებით არ იძლევა საფუძველს იმისათვის, რომ მაშტოცის შემცვლელი კათალიკოსი იოანე, რადგან იგი მისი ნათესავი და მოწაფე იყო, აუცილებლად „გარნელად“ მივიჩნიოთ. XI საუკუნის სომეხი ისტორიკოსი სტეფანოს ტარონელი, ასოლიკად წოდებული, თავის „მსოფლიო ისტორია“-ში მიუთითებს, რომ იოანე დრასხანაკერტელი დვინიდან იყო²³. რას უნდა ემყარებოდეს სტეფანოს ასოლიკის ეს განცხადება? ამ შემთხვევაში ჩვენ ვიზიარებთ მიქელ ჩამჩიანის მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით. თავის თხზულებაში „სომხეთის ისტორია“ მკვლევარი შენიშნავს: „თუ კი იოანე კათალიკოსი ზოგიერთთაგან დვინელად იწოდება, ამის მიზეზი, ალბათ, ის არის, რომ იგი აღიზარდა და მომწიფდა საპატრიარქო სახლში, დვინში, სადაც კიდევ დაჯდა საკათალიკოსო ტახტზე“²⁴. იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში გაბნეული ავტობიოგრაფიული ხასიათის ცნობების გაანალიზების შედეგად მართლაც ირკვევა, რომ იგი მთელი თავისი საქმიანობით მჭიდროდ იყო დაკავშირებული დვინის საპატრიარქო

²¹ *Մ ո Վ յ ի խ ի Գ ա ղ ա ն կ ա տ ու ա ջ ե ո յ Պ ա տ մ ի թ ի Ն Ա ղ ի ւ ա ն ի ց ա շ խ ա Ր ի ՚, Թ ի Փ լ ի ՚, 1912, թ. 155.*

²² *Պ ա տ մ ի թ ի Ն հ ա յ ի ց... յ ի Ր ի ն ի ա լ ի ՚ հ ա յ Ր Մ ի Ջ ա յ է լ Զ ա մ չ ի խ ո ն ց... հ ա տ Ր II, թ. 1015.*

²³ *Ս տ ի Վ ո Ն ի ի ՚ Տ ա Ր ի ն ի ց ե ո յ Ա ս ո ղ կ ա ն Պ ա տ մ ի թ ի Ն տ ի ն ՝ զ Բ ո լ կ ա ն, Ս. Գ ի տ ի Ր ի Ր զ, 1885, թ. 160.*

²⁴ *Պ ա տ մ ի թ ի Ն հ ա յ ի ց... յ ի Ր ի ն ի ա լ ի հ ա յ Ր Մ ի Ջ ա յ է լ Զ ա մ չ ի խ ո ն ց... հ ա տ Ր II, թ. 1015.*

სახლთან ჯერ კიდევ ადრე, სომხეთის კათალიკოსად მის დამტკიცებადღეც, კერძოდ. გეორგ კათალიკოსისა (877—897 წწ.) და შემდეგ მაშტოც ელივარდელის დროსაც (897 წ.). სწორედ ამიტომ არ არის მოულოდნელი, რომ იოანეს ხშირად მისი სამოღვაწეო ადგილის მიხედვით ღვინელსაც უწოდებენ. მსგავსი შემთხვევები სხვა მოღვაწეთა ბიოგრაფიიდანაც არის ცნობილი. მაგალითად XIV—XV სს. სომეხი ისტორიკოსი თომა მეწოფელი წარმოშობით სოფელ ალიოვიტიდან იყო, მაგრამ ვინაიდან მან დაწყებითი სწავლა-განათლება მეწოფის მონასტერში²⁵ მიიღო, ამიტომ „მეწოფელის“ სახელწოდებითაა ცნობილი. ასეთივე ნიშნის მიხედვით აქვს შერქმეული X—XI სს. სომეხ პოეტს გრიგოლ ნარეკელს ზედწოდება „ნარეკელი“. როგორც ცნობილია, იგი განისწავლა და შემდეგ მოღვაწეობდა კიდევ ნარეკის მონასტერში, რომელიც ვასპურაკანის ოლქის რმტუნიქის გავარში მდებარეობს. ასევე ახპატის ლიტერატურული სკოლის დამაარსებელი იოანე სარკავაგი, XI—XII სს. მოღვაწე, ხშირად ახპატელადაც იწოდება ამ სკოლაზე მის მიერ გაწეული ღვაწლის გამო.

გარდა ზემოთ აღნიშნული ზედწოდებებისა (დრასხანაკერტელი, ღვინელი, გარნელი) იოანე დრასხანაკერტელი რიგი სომეხი ისტორიკოსების (თომა არწრუნის, სტეფანოს ტარონელის, სტეფანოს ორბელიანის, კირაკოზ განძაკელის, ვარდან დიდის) ნაშრომებში. მისი თხზულების „სომხეთის ისტორიის“ შემცველ თითქმის ყველა ხელნაწერსა და სამეცნიერო ლიტერატურაშიც უმთავრესად იოანე სომეხთა კათალიკოსის, იოანე VI სომეხთა კათალიკოსის, ან უბრალოდ იოანე ისტორიკოსის სახელითაა მოხსენებული.

ამრიგად. ზემოთ მოტანილი მასალების გათვალისწინების შედეგად შემდეგი ირკვევა: იოანე დრასხანაკერტელი, იოანე ღვინელი (ან იოანე ღვინიდან), იოანე გარნელი (ან იოანე გარნისიდან), იოანე VI სომეხთა კათალიკოსი, იოანე ისტორიკოსი ერთი და იგივე პიროვნებაა -- IX—X სს. სომხეთის კათალიკოსი, ისტორიკოსი. ავტორი ჩვენთვის საინტერესო „სომხეთის ისტორიისა“.

იოანე დრასხანაკერტელის დაბადების ზუსტი თარიღი უცნობია. როგორც „სომხეთის ისტორიიდან“. ასევე სხვა სომეხ ისტორიკოსთა თხზულებებიდანაც. იოანე ისტორიკოსის „სომხეთის ისტორიის“ სენ-მარტენისეული ფრანგული თარგმანის გამომცემელი

²⁵ მეწოფის ცნობილი მონასტერი მდებარეობს ვანის ტბის ჩრდილოეთით ტურუბგრანის ოლქის ალიოვიტის გავარში.

ფელიქს ლაგარდი იოანე დრასხანაკერტელის დაბადების თარიღად 830—835 წლებს დებს. ასეთი ვარაუდის დაშვება მას სრულიად შესაძლებლად მიაჩნია, ვინაიდან, მისივე მსჯელობით, იოანემ ღრმა მოსუტეებულობის ასაკს მიაღწია და 925 წელს გარდაიცვალა²⁶. ფელიქს ლაგარდის მიერ იოანე დრასხანაკერტელის დაბადების თარიღის 830—835 წლებში მოთავსებას მეორე ფრანგი მკვლევარი ფელიქს ნევეც უპერს მხარს²⁷. სომეხი მკვლევარი ა. ზამინიანი. ყოველგვარი დასაბუთების გარეშე, იოანეს დაბადების თარიღად 835 წელს მიიჩნევს²⁸. ასეთივე აზრისაა პროფ. ლეონ მელოქსეა-ბეგი²⁹.

მართალია, პირდაპირი მითითება იოანე დრასხანაკერტელის დაბადების თარიღის შესახებ პირველწყაროებში არ მოგვეპოვება, მაგრამ იოანე ისტორიკოსის „სომხეთის ისტორია“-ში დაცული სხვა ავტობიოგრაფიული ხასიათის ცნობების გათვალისწინების შედეგად ნათელია, რომ დაბადების თარიღის ასე შორს, კერძოდ, IX საუკუნის 30-იან წლებში გადატანას ერთი საკმაოდ სერიოზული დაბრკოლება ელობება წინ. ეს არის იოანე დრასხანაკერტელის თხზულების დაწერის დრო.

ჩვენი დაკვირვებით, რაზედაც უფრო დაწერილებით შემდეგ მივივითხოვთ, „სომხეთის ისტორია“ 920 წლის შემდეგ უნდა იყოს დაწერილი. ასე რომ, თუ დავუშვებთ, რომ იოანე დრასხანაკერტელი 830 წელშია დაბადებული, გამოდის, რომ მას 90—95 წლის ასაკში მიუყვია ხელი ამ საკმაოდ სერიოზული და დიდი მოცულობის თხზულების წერისათვის, რაც ნაკლებ დასაჯერებელია. მართალია, ისტორიკოსი „სომხეთის ისტორიის“ შესავალ ნაწილში აღნიშნავს, რომ „ავადმყოფური სიბერე მაახლოებს რა სიკვდილის კარს, მაიძულებს დროულად გადმოგცეთ ჩვენს თავს გადამზღარი ჭირი და ვაება“-ო³⁰, მაგრამ ეს სიტყვები კიდევ არ ნიშნავს იმას, რომ

²⁶ Histoire d'Arménie par le patriarche Jean VI dit Jean catholicos. Traduite de l'Arménien en français par M. J. Saint-Martin, Paris, 1841, გვ. VIII.

²⁷ L'Arménie chrétienne et sa littérature, par Felix Nève, Louvain, 1886, გვ. 319.

²⁸ Ա. Զ ա մ ի Ն ի խ ա ն, Հայ գրականության պատմություն..., გვ. 139:

²⁹ ლეონ მელოქსეა-ბეგი, ძველი სომხური ლიტერატურის ისტორია, თბილისი, 1941, გვ. 111.

³⁰ Յ ո վ ՚ ա Ն ու Ն ՚ ա թ ո ղ լ ի ո ս ի Դ ը ա ս ի ա Ն ա կ ի ը ո հ զ ո յ Պատմություն Հայոց..., გვ. 5.

იოანე დრასხანაკერტელი ღრმა მოხუცებულობის გამო უკვე სიკვდილის პირს იყო მისული. ამ შემთხვევაში ასე პესიმისტურად მას უფრო მეტად ის ფიზიკური და სულიერი ტკივილი ალაპარაკებდა, რაც ცხოვრების მანძილზე თავის ხალხთან ერთად განიცადა და გადაიტანა. იოანე დრასხანაკერტელისათვის საერთოდ უჩვეულო არ არის საკუთარი პიროვნების დაკნინებულ, დაბეჩავებულ და შესაბრალის ვითარებაში წარმოსახვა. „სომხეთის ისტორია“-სა და „*Նարք հայրապետաց հայոց*“-ში იგი არა ერთხელ ამკობს თავის თავს ეპითეტებით „მე საწყალობელი და უბედური იოანე“³¹ ან „მწუხარე“, „ნაღვლიანი“, „ცოდვილი“, „ექვევით შეპყრობილი გული“, „უბადრუკი“, „ლტოლვილი“³² და სხვა მრავალი. საერთოდ იოანე დრასხანაკერტელისათვის ერთ-ერთ ყველაზე ნიშანდობლივ თვისებას გადაქარბებული სენტიმენტალობა წარმოადგენს, რომელიც, როგორც ზემოთ თქმულიდანაც ირკვევა, სიბერის ჟამსაც გაჰყვა ისტორიკოსს. თუ გავითვალისწინებთ ყოველივე აღნიშნულს, მის გამოთქმაში „მტკივნეული სიბერე“ (*ժերուժիւն պատուիւն*) არ უნდა ვიგულისხმოთ აუცილებლად ღრმა მოხუცებულობა, სიკვდილის კარს მიღწეული მდგომარეობა.

გარდა ამისა, 830—835 წლებში იოანე დრასხანაკერტელის დაბადების თარიღის მოთავსებას ერთი სხვა გარემოებაც ელოდება დაბრკოლებად. იოანე ისტორიკოსი რომ მართლაც IX საუკუნის 30-იან წლებში დაბადებულიყო, მას აუცილებლად კარგად ეხსომებოდა აშოტ სუმბატის ძის (885 წელს მეფედ კურთხეულის) ახალგაზრდობა, ყოველ შემთხვევაში, მისი სპარაპეტობის პერიოდი მაინც (855—862) და არ დასჭირდებოდა იმის მითითება, რომ აშოტის „სიძლიერე და სიმბნე, ბრძოლები და თავდასხმები როგორც სხვებზე, ასევე სხვათაგან მასზე; ყოველივე ეს საკმარისად იქნება აღწერილი [ჩემ მიერ] შაპუჰისაგან ნამშობის [მიხედვით]“-ო³³. როგორც ჩანს, იოანე IX საუკუნის 50—60-იან წლებში, აშოტ სუმბატის ძის მოღვაწეობის I პერიოდში³⁴, მისი სპარაპეტობის დროსაც,

³¹ „*Նարք հայրապետաց հայոց*“, იხ. წიგნში *Ս ա մ Ի Լ Է Լ ի Ք ա հ ա ն ա յ ի Ա ն հ Ե Լ Կ հ ա ւ Լ ճ մ Ի ն Ե ի Գ ր Ե ր պ ա տ Ի մ ա Գ ր ա ց ...* გვ. 277.

³² იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინა-მდებარე გამოცემა, გვ. 99, 124, 126, 127, 133, 204, 205 და სხვ.

³³ იქვე, გვ. 29.

³⁴ აშოტ სუმბატის ძის დაბადების თარიღად ისტორიკოსი ლეო (არაქელ ბაბახანიანი) 820 წელს მიუთითებს, მარკვარტის ცნობაზე დაყრდნობით. იხ. *Լ Է Ե, Հայոց պատմություն, երկրորդ հատი, Երեւան, 1947*, გვ. 508.

არასრულწლოვანობის გამო არ იყო რა დაახლოებული სამეფო კარს. ვერ ადევნებდა თვალს იმდროინდელი ისტორიული ამბების მსვლელობას; სწორედ ამიტომ აშოტ სუმბატის ძის ახალგაზრდობის წლების შესახებ საუბრისას იგი შაბუპ ბაგრატიუნს მიმართავს.

ამრიგად, მოტანილი მასალების საფუძველზე ჩვენ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია იოანე დრასხანაკერტელის დაბადების თარიღი უფრო აქედ 845—850 წლებისაკენ მაინც გადმოვიტანოთ. თუ დავეყრდნობით ჩვენ მიერ იოანეს დაბადების თარიღის ზემოთ აღნიშნულ ქრონოლოგიურ საზღვრებში მოქცევას, გამოდის, რომ იოანეს თავისი ნაშრომის წერისათვის 70—75 წლის ასაკში მიუყვია ხელი, რაც უფრო მართებულად გვესახება.

რაც შეეხება იოანე დრასხანაკერტელის გარდაცვალების თარიღს, მის შესახებ ზედმიწევნითი სიზუსტით არაფრის თქმა არ შეგვიძლია. რადგან იგი თავის თხზულებას 924 წლის ამბების გადმოცემით ამთავრებს, შეიძლება ითქვას, რომ გარდაიცვალა 924 წლის შემდეგ, მაგრამ სახელდობრ რომელ წელს, ვერაფერს ვიტყვით სათანადო მასალების უქონლობის გამო. სომხური საისტორიო წყაროები მხოლოდ გაკვირვებით ეხებიან იოანე დრასხანაკერტელის ბიოგრაფიას და ხელშესახებს არაფერს გვაწვდიან ისტორიკოსის გარდაცვალების თარიღის დაზუსტებისათვის. მაგალითად, სტეფანოს ტარონელის „მსოფლიო ისტორია“-ში დაცულ ცნობას რომ დაეყრდნოს კაცი, გამოვა, რომ იოანე დრასხანაკერტელი 918 წელს უკვე გარდაცვლილია. სტეფანოსის მითითებით იოანე საპატრიარქო ტახტზე ავიდა 897 წელს და ეპყრა იგი 22 (ჩჲ) წელით³⁵. მაღაქია ორმანიანის მითითებით აქ უბრალოდ გრაფიკულ აღრევასთან გვაქვს საქმე: ნაცვლად—(ჩჲ)—22-ისა, უნდა იყოს მითითებული (ჩღ)—28³⁶, რაც უფრო ახლოსაა სინამდვილესთან, რადგანაც მაშინ იოანეს გარდაცვალების თარიღი 925 წელს ემთხვევა. კირაკოზ განძაკელსაც იოანეს კათალიკოსობის ხანად 28 წელი აქვს აღნიშნული³⁷, მაგრამ ვინაიდან იგი არაფერს ამბობს მისი საპატრიარქო ტახტზე ასვლის დრო-

³⁵ Ստեփանոսի Տարօնեցւոյ Ասիղկան Պատմութիւն տի-
եգրական... ԶՅ. 160.

³⁶ Ազգասպասում..., ԶՅ. 1064.

³⁷ Կիրակոս Գանձակեցի, Պատմութիւն Հայոց..., ԶՅ. 81 — 82.

ის შესახებ³⁸, ამიტომ ჩვენ არ შეგვიძლია ზუსტად განვსაზღვროთ, რომელი წელი მიაჩნია კირაკოზ განძაკელს იოანე ისტორიკოსის გარდაცვალების თარიღად. მხითარ ანელსაც მისი კათალიკოსობის პერიოდად 28 წელი აქვს მითითებული³⁹.

სტეფანოს ორბელიანის „სიგნიფიკანსის ისტორია“-ში⁴⁰ დაცული ერთ-ერთი ცნობის მიხედვით იოანე საპატრიარქო ტახტზე მკდარა 27 წელი, მაგრამ ავტორი აქაც არაფერს ამბობს იოანე დრასხანაკერტელის კათალიკოსად დადგინების თარიღის შესახებ. ისტორიკოსი სამუელ ანელი იოანეს საპატრიარქო ტახტის დაუფლების თარიღად 899 (478) წელს მიიჩნევს და იქვე დასძენს, რომ იოანე 28 წელი უძღვებოდა თავის სამწყსოსო⁴¹. ამრიგად, სამუელ ანელის ცნობის მიხედვით იგი 927 წლამდე ჯერ კიდევ ცოცხალი ჩანს. მაგრამ ამ მონაცემებს ვერ დავუყრდნობით, ვინაიდან იოანეს კათალიკოსად კურთხევის თარიღი 899 წ., რასაც სამუელ ანელი იძლევა, სიმართლეს არ შეესაბამება. თვით იოანე დრასხანაკერტელი თავის ნაშრომში „*Շորք հայրապետաց հայոց*“ საპატრიარქო ტახტზე ასვლის თარიღად (მსჯ.) წელს ე. ი. 897 წ. (346 + 551) ასახელებს⁴², ასე რომ აქ უკვე არაფერია საკვლევი და საძიებელი. რატომღაც ძველ სომეხ ისტორიკოსთა და მკვლევართა ერთი ჯგუფი უგულვებლყოფს იოანეს ამ სარწმუნო ცნობას და მის კათალიკოსად დადგინების თარიღად 898, ან 899 წელს მიუთითებს. ხშირად სწორედ იოანე დრასხანაკერტელის საკათალიკოსო ტახტზე ასვლის არასწორ თარიღს შეცდომაში შეჰყავს მკვლევარები მისი გარდაცვალების თარიღის დადგენისას. სამეცნიერო ლიტერატურაში იოანე ისტორიკოსის გარდაცვალების რამდენიმე თარიღია მითითებული. მკვლევართა ერთი ჯგუფი (მ. ჩამჩიანი, ფ. ლაგარდი, მ. ემინი, ფ. ნევე, ე. დიურენი, გ. ზარბჰანალიანი, ა. ზამინიანი) იოანე დრასხანაკერტელის გარდაცვალების თარიღად 925 წელს მიიჩნევს. მკვლე-

³⁸ იოანე დრასხანაკერტელის საკათალიკოსო ტახტზე ასვლის რამდენიმე თარიღია ცნობილი სომეხ პირველწყაროებსა თუ სამეცნიერო ლიტერატურაში.

³⁹ *Մխիթարյ Անեղւոյ Պատմութիւն...*, გვ. 11.

⁴⁰ *Պատմութիւն Նահանգին Սիսական արքայալ Ստեփաննոսի Օրէնքէն առ արքայիսկոյսի Սիւննաց...* გვ. 502.

⁴¹ *Սամուէլի Քահանայի Անեղւոյ հաւաքմունք ի դրոց պատմադրաց...* გვ. 95.

⁴² *Շորք հայրապետաց հայոց*. იბ. წიგნში *Սամուէլի Քահանայի Անեղւոյ հաւաքմունք ի դրոց պատմադրաց...* გვ. 277.

ვართა ერთი ნაწილის ჩვენებით კი (მ. ორმანიანი, პ. აჭარანი, პ. არუთუნიანი) იოანე დრასხანაკერტელი 929 წელს უნდა იყოს გარდაცვლილი. ვენეციაში 1944 წელს გამოცემულ „სომხური ლიტერატურის ისტორია“-ში⁴³ იოანე ისტორიკოსის გარდაცვალების თარიღად 931 წელია აღნიშნული. სომეხი მკვლევარი მ. აბელიანი⁴⁴ იოანეს გარდაცვალების თარიღს 925—930 წლებით შემოჰგარგლავს.

ამრიგად, თუ თვალს გადავავლებთ სომხურ პირველწყაროებში შემონახულ ცნობებს იოანე დრასხანაკერტელის გარდაცვალების თარიღის შესახებ და სამეცნიერო ლიტერატურაში ამ საკითხის გადაწყვეტასთან დაკავშირებით გამოთქმულ მოსაზრებებს, შესაძლებელია იოანეს გარდაცვალება 925—931 წლებში ვივარაუდოთ.

იოანე დრასხანაკერტელის მშობლებისა და საერთოდ მისი ნათესაობის შესახებაც არაფერი ვიცით, თუ არ შივილებთ მხედველობაში თვით იოანეს ცნობას მისსა და მამტოც ელივარდელს შორის ნათესაური დამოკიდებულების შესახებ. „*ნარკ ზაკარაკისიოვ ზაკაც*“-ში იოანე დრასხანაკერტელი თავის თავს მამტოც კათალიკოსის მოწაფეთაგანს, მის სისხლით ნათესავსა და ახლობელს უწოდებს⁴⁵. მაგრამ არაფერია თქმული, სახელდობრ რა იგულისხმება ამ ნათესაურ კავშირში. მიქელ ჩამჩიანი თავის „სომხეთის ისტორია“-ში შენიშნავს, რომ იოანე დრასხანაკერტელი მამტოც კათალიკოსის დისშვილი იყო⁴⁶. მალაქია ორმანიანი კი მიუთითებს, რომ იოანე დრასხანაკერტელის სიტყვებიდან უფრო შესაძლებელია იგი მამტოცის დისშვილად, ან ძმისშვილად მივიჩნიოთ⁴⁷. რამდენად სარწმუნოა სომეხი მკვლევრების ეს ცნობები, ვერაფერს ვიტყვი, რადგანაც ისინი არსად სხვა წყაროებში არ პოულობენ დადასტურებას. თან თვით მ. ჩამჩიანსა და მ. ორმანიანს არა აქვთ ზუსტად მითით-

⁴³ *გათმობილნი ზაყ ერასხანოქსანს. Առաջին մաս... Ա. հատոր... Զ. 221.*

⁴⁴ *Մ. Ա. Ե. զյան, Հայոց հին դրասხանոქյան պատմութիւն, զերբ I... Զ. 435.*

⁴⁵ ასეთივე ცნობაა დაცული კირაკობ განძაკელთან და სამუველ ანელთან. იხ. *Կիրակոս Չան ձակիցի. Գատմութիւն Հայոց... Զ. 81. Սամուէլի Քահանայի Անხելոյ հաւաքմունք ի գրոյ պատմագրաց... Զ. 95.*

⁴⁶ *Գատմութիւն Հայոց... Յօրինակ ի հայր Միքայէլ Զատնանց. հատոր Բ. Զ. 725.*

⁴⁷ *Ազգապատմ... Զ. 1017.*

ბული, თუ რა მონაცემებს ეყრდნობიან ასეთი კატეგორიული განცხადებისას.

იოანე დრასხანაკერტელის აღზრდისა და სწავლა-განათლების შესახებ ცნობების სიმცირის გამო ვერ ხერხდება მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის I პერიოდის საფუძვლიანად შესწავლა და მასზე სრული წარმოდგენის შექმნა. როგორც ზემოთ უკვე მივუთითეთ. იოანე დრასხანაკერტელი თავის თავს მაშტოც ელივიარდელის მოწაფეს უწოდებს. მისი თანამედროვე ისტორიკოსი თომა არწრუნიც იოანეს შესახებ საუბრისას განსაკუთრებით ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ იოანე „აღიზარდა და განისწავლა წმინდა მაშტოცთან, მის სასწავლებელში განათლდა და გაიწრთვნა ცოდნით“⁴⁸.

ჯერ კიდევ სივნიეთის მაქენელთა სასწავლებელში სწავლით, ხოლო შემდეგ არტავაზდისა და სევანის მონასტრებში მოღვაწეობით მაშტოცი ცნობილი პიროვნება შეიქნა⁴⁹. როგორც სტეფანოს ორბელიანი აღნიშნავს, მან განსაკუთრებით ფართოდ გაითქვა სახელი სივნიეთში იმ საალმშენებლო საქმიანობით, რომელიც სივნიეთის მთავრის ვასაკ გაბუროს მეუღლის მარიამის მხარდაჭერით და დახმარებით წამოიწყო. 874 წელს სევანის კუნძულზე მისი თაოსნობით აშენდა ორი ეკლესია — ერთი წმინდა მოციქულთა, ხოლო მეორე ღვთისმშობლის სახელობაზე. აშრტ მთავართა-მთავარი თვით ეახლა მოწიწებით მაშტოც ელივიარდელს, დიდი პატივი მიაგო მას და ამ მნიშვნელოვანი ფაქტის აღსანიშნავად „წმინდა ეკლესიას სამემკვიდრეოდ უწყალობა სოფლები: ვარსერი, ცამაქაბერდი, გომადორი, ბერდქი, ურეაცტაფი... აგრეთვე გარნისსა და ერევანში და სხვა ადგილებში მდებარე ბალები“⁵⁰. ახლად გაშენებული ეკლესიები მაშტოცმა სწავლა-განათლების კერებად აქცია⁵¹. სევანის სას-

⁴⁸ *შ ი ი მ ა ქ ე მ რ ბ რ ი ს ს ი კ მ ა თ ი მ ც ქ ი ს თ ა ნ ს ს რ ბ რ ი ს ხ ა ე ...* გვ. 391.

⁴⁹ VI — IX საუკუნეებში, როგორც ცნობილია, სომხეთში მნიშვნელოვან როლს თამაშობდნენ დვინის საპატრიარქო და სივნიეთის მაქენელთა სკოლები, რომლებიც მცოდნე მასწავლებლებით ამარაგებდნენ სხვა სომხურ, სასწავლებლებს. ამის შესახებ დაწვრილებით იხ. ჯ. *ს. ჯ ა რ ი მ ც ქ ი ს ი ა ნ ს, ჯ ა კ ო ს თ ა ნ IX — X դ ა რ ს რ ი მ ...*, გვ. 306—318. *ს. ს ე ლ ი კ ა ნ ი ა ნ ს, მ ა თ ი მ ც ქ ი ს ჯ ა კ ე ლ ი ვ ი ც, ჯ ა რ ქ ე ნ, 1947, ს. შ ი ი ა ქ ი ა ნ ს, ი ლ ი ა ჟ ბ ე რ ჯ ა კ ე ლ ი ვ ი ც ს მ ა ნ ს ჯ ა მ ი ლ ი მ ც ქ ა ნ თ ა თ ი მ ც ქ ა ნ ს, ს რ ბ ი ა ნ ს, 1958.*

⁵⁰ *მ ა თ ი მ ც ქ ი ს ჯ ა ნ ა ნ ჯ ე ს ს ქ ი ა ს ხ ა ნ ა რ ა რ ხ ა ჯ შ თ ხ ე ჯ ა ნ ს ი ა ქ ო რ ე ჯ ე ჯ ა ნ ა რ რ ს ა ქ ს ი ი ვ ი ც ს ქ ი ს ხ ა ე ...* გვ. 174.

⁵¹ ცნობა მაშტოც ელივიარდელის მიერ სევანის სასწავლებლის დაარსების შესახებ სტეფანოს ორბელიანზე ადრე ჯერ კიდევ სტეფანოს ტარონელთან

წავლებელმა, რომელშიც სწავლობდა სწორედ იოანე დრასხანაკერტელი, განსაკუთრებით გაითქვა სახელი მე-10—11 საუკუნეებში, როდესაც იგი კულტურისა და განათლების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს კერას წარმოადგენდა. მაშტოც ელივარდელის სიბრძნე და განსწავლულობა მრავალ ახალგაზრდას იზიდავდა. მათ რიცხვში იყო იოანე დრასხანაკერტელიც.

მართალია, იოანე ისტორიკოსის სწავლა-აღზრდის შესახებ პირდაპირი ცნობები არ გავაჩნია, მაგრამ მაინც. შესაძლებელია ზოგადად ვიმსჯელოთ მის განათლებაზე. ამის უფლებას ძირითადად მისივე თხზულება „სომხეთის ისტორია“ გვაძლევს, რომლის მიხედვითაც იოანე დრასხანაკერტელი მცოდნე და იმ დროისათვის განათლებულ პიროვნებად წარმოგვიდგება. როგორც ირკვევა, იგი საკმაოდ ღრმად და საფუძვლიანად იყო გაცნობილი სომხურ ლიტერატურასა და განსაკუთრებით სომხურ საისტორიო მწერლობას, რამაც შესაძლებლობა მისცა ისტორიკოსს თავისი არათანადროული ხანა (დასაბამიდან IX საუკუნის მე-2 ნახევარამდე) ზოგად ხაზებში მაინც გადმოეცა თავის წიგნში. იოანე დრასხანაკერტელს სასულიერო განათლებაც მიუღია თავისი მასწავლებლის მაშტოც ელივარდელის დახმარებით. ამის დამადასტურებელი მაგალითები მის თხზულებაში თითქმის ყოველ ნაბიჯზე გვხვდება. იოანე ისტორიკოსის მითითება თვისი კათალიკოსად დადგინების შესახებ რომ არც გვცოდნოდა, მისი „სომხეთის ისტორიის“ გადაკითხვითაც კი დავრწმუნდებოდით, რომ იგი სასულიერო წოდებას ეკუთვნოდა. იოანე საკმაოდ კარგად იცნობს ბიბლიას და ხშირად იშველიებს ციტატებს როგორც ძველი აღთქმიდან, ისე ახლიდანაც, რომელთა ზედმიწევნითი ცოდნა კიდევ ერთი დამადასტურებელი ფაქტია იმისა, რომ სევანის სასწავლებელში, ისევე როგორც საერთოდ ამ ტიპის სომხურ სკოლებში, ერთ-ერთი უმთავრესი ადგილი საღვთისმეტყველო ლიტერატურის გაცნობასა და მის საფუძვლიან შესწავლას ეთმობოდა.

იოანე დრასხანაკერტელსაც, თავისი მასწავლებლის მსგავსად, ქრისტიანული სარწმუნოებისათვის თავდადება ყოველი ადამიანის ღირსეულ თვისებად მიაჩნია. სწორედ ამით უნდა აიხსნას ისტორიკოსის უდიდესი გულისწყრომა სასულიერო წოდების წარმომადგენელთა წინააღმდეგ მოქმედ ყველა პირთა მიმართ. ამის ნათელ

გვხვდება. იხ. *Մ տ Ի Կ ա ն ի ի ի Տ ա ր ի ն Ե Ե Լ ի Կ Ա ս ի Կ Լ ա ն Գ ա տ մ ի Լ ի Ի ն Խ ի Կ Ե ր Կ ա լ ա ն*..., გვ. 259.

მაგალითად შეიძლება ჩაითვალოს გეორგ კათალიკოსის წინააღმდეგ აბას სპარაპეტისა და მის მხარდამჭერთა ბოროტი საქმიანობის ჩაშლისა და საერთოდ მათი დამარცხების სურათის აღწერა, რომელიც „სომხეთის ისტორია“-ში გვხვდება².

თავის თხზულებაში, ისტორიული ამბებისაგან წიაღსელებისას, იოანე ისტორიკოსი უმთავრესად სწორედ სარწმუნოებრივ საკითხებზე ჩერდება და მისი გულისწუხილი, გოდება (რაზედაც ხშირად მიუთითებს იგი) უმთავრესად ქრისტიანული რჯულის სარკინოზთაგან შელახვით, ქრისტიანთა შევიწროებითა და ტანჯვითაა გამოწვეული. ავტორის ასეთი განწყობილება სრულიადაც არ არის გასაკვირი. არაბთა აუტანელ სარწმუნოებრივ პოლიტიკას, რომელიც ქრისტიანული რელიგიის მატარებელთა განადგურებისაკენ იცო მიმართული, რა თქმა უნდა, არ შეიძლებოდა თავისებური რეაქცია არ გამოეწვია იოანე დრასხანაკერტელშიც, მით უმეტეს რომ იგი სომხეთის ეკლესიის საქეთმპყრობელი იყო. საკუთარი სამწყსოს გამოღწიზლებისა და მისი ეროვნული თვითშეგნების გაღვიძებისაკენ არის მიმართული სწორედ იოანეს გულმზურვალე ქადაგება ქრისტიანული სარწმუნოების მტკიცედ დაცვის მოთხოვნის შესახებ, რაც მას სომეხი ხალხის სარწმუნოებრივი და ეროვნული გადაგვარებისაგან გადარჩენის ერთ-ერთ ძირითად საშუალებად მიაჩნია. ეს გარემოება ფრიად აღელვებდა და მოსვენებას უკარგავდა იოანე კათალიკოსს. სწორედ ამით უნდა აიხსნას ის ამბავი, რომ იგი თავის თხზულებაში არაერთხელ უბრუნდება ამ საკითხს და ზოგჯერ გაზვიადებულადაც კი წარმოსახავს საქმის ვითარებას: „ეჭვებით შეპყრობილი ჩემი გული წუხს და იგვემება, — წერს იოანე კათალიკოსი. — მიუძღურდება მუცელი ტირილისაგან, რადგანაც ჩვენი ურჯულოებისათვის უგულებელგვყო უფლის მოხილვამ და ჩვენი დაბნელებული საქმეების გამო აღმაცერად დაგვიწყო ცქერა [თვით] ჭეშმარიტმა მზემაც. ხელთ ჩაუვარდით გულფიცხელ მეორე ფარაონსა და მის მრისხანე მოხელეებს, რომლებიც ალიზის გამოსაწვავი ქურის უღელზე უფრო მძიმე ტვირთად გვექვენ. დაგვახვეს. ჩვენ წარმოუდგენელი ცემა-გვემით, ქარიშხლის მსგავსად მოგვბერა ჩვენ ისმარტელთა მომავდინებელმა სასტიკმა ქარმა, როგორც გრიგალმა მტვერი გაგვფანტა და გაგვაძევა ჩვენი სამკვიდროდან და ნიაღვ-

² იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 59—60.

რის სიმძაფრის მსგავსად წარღვნა, წალეკა ღა საერთოდ უკუნუ-რებით დაათრო [ჩვენ] სული“⁵³.

ქრისტიანული სარწმუნოებისათვის სომეხი ხალხის თავგანწი-რული ბრძოლის მაგალითებით „სომხეთის ისტორიის“ ზოგჯერ გა-დაჭარბებითაც გამდიდრება შემდეგი გარემოებით უნდა აიხსნას: თავდადებულ მოწამეთა თავგადასავლის მოთხრობით იოანე დრასხა-ნაკერტელს სურს მორალურად დამოძღვროს თავისი თანამედროვე საზოგადოება, მიუთითოს მას მოქმედების სწორ გზაზე.

როგორია იოანე დრასხანაკერტელის სარწმუნოებრივი მრწამ-სი? სანამ უშუალოდ ამ კითხვაზე პასუხს გავცემდეთ, საჭიროდ მიგ-უაჩნია ზოგადად გაეიხსენოთ სადავო დოგმატური საკითხით გა-მოწვეული ის უთანხმოებანი, რომლებმაც ჯერ კიდევ IV—V საუ-კუნეებიდან იჩინეს თავი ქრისტიანული რელიგიის მიმდევართა შო-რის. დოგმატური უთანხმოების ნიადაგზე წარმოქმნილი განხეთქი-ლება თანდათანობით რელიგიურ კრიზისში გადაიზარდა. „მეოთხე საუკუნისათვის, — წერს აკად. ივ. ჯავახიშვილი, — ქრისტიანობა უკვე მთლიანი ეკლესიის სახით იყო ჩამონაკვეთილი და დოგმათა შემოქმედებისათვისაც მას გარკვეული ნიადაგი ჰქონდა შემზადებუ-ლი“⁵⁴. მწვალებლობათა ახალ-ახალი სახეების -- არიანობის, ნეს-ტორიანობის, მონოფიზიტობის -- აღმოცენება აღეწევდა აღ-მოსავლეთის მართლმადიდებლურ ეკლესიას და შიშს გვრიდა მას, რადგანაც ამ წინააღმდეგობებს დოგმატური ხასიათის საფარველ ქვეშ ღრმა პოლიტიკურ-ეკონომიური საფუძველი ჰქონდა.

რელიგიურ კონფლიქტთან მჭიდროდ იყო გადახლართული პო-ლიტიკური ინტერესები და მიზნები. ფრანკი ბიზანტოლოგის შარლ დილის თქმით: „ამ კონფლიქტში არაერთგზის იჩენდა თავს პოლი-ტიკური ინტერესები და შეჯახებები, რომლებმაც საკმაოდ ღრმა კვალი დასტოვეს ბიზანტიის იმპერიის ისტორიაში. ამ უთანხმოე-ბებს, გარდა ამისა, დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა როგორც სახელ-მწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთდამოკიდებულებისათვის აღმოსავლეთში, ასევე ბიზანტიასა და დასავლეთს შორის კავშირის განსაზღვრისათვის“⁵⁵.

⁵³ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“ წინამ-დებარე გამოცემა, გვ. 133 — 134.

⁵⁴ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი პირველი, თბილისი, 1951, გვ. 304.

⁵⁵ Ш. Диль, История византийской империи. Перевод с французского А. Е. Рогинской, под редакцией и с предисловием Б. П. Горянова, Москва, 1948, стр. 23.

წინააღმდეგობამ მონოფიზიტებსა და დიოფიზიტებს შორის განსაკუთრებით მწვავე სახე მიიღო მარკიანე კეისრის მიერ მოწვეული ქალკედონის 451 წლის IV მსოფლიო კრების შემდეგ, რომელმაც დაგმო მონოფიზიტობა და დიოფიზიტური მრწამსი აღიარა. მაგრამ მონოფიზიტობის მიმდევრები ასე ადვილად როდი შეეგუენ თავიანთ საწინააღმდეგო განაჩენს. მთელმა აღმოსავლეთმა, ასურეთმა, ეგვიპტემ, პალესტინამ, სპარსეთმა მონოფიზიტობას დაუჭირა მხარი. მას ბიზანტიის სამეფო კარზეც ბევრი მომხრე აღმოუჩნდა. ზემოთ აღნიშნული დოგმატური ბრძოლის ისტორიიდან საყურადღებოა 482 წელს იმპერატორ ზენონის ბრძანების, ე. წ. „ენოტიკონის“ გამოქვეყნება, რომლითაც იკრძალებოდა ყოველგვარი დავა არსთა შესახებ. ასე რომ, ამ ღონისძიების შედეგად იმპერატორების ზენონისა (471—491) და ანასტასის (491—518) დროს ცოტათი შენედა დოგმატურ საკითხთან დაკავშირებული დავა⁵⁶. მაგრამ ეს იყო მხოლოდ დროებითი სიწყყნარე.

რელიგიურმა ბრძოლამ ორ მიმართულებას შორის ამიერკავკასიის ქრისტიანულ სახელმწიფოებშიც — საქართველოსა და სომხეთშიც — ბოვა თავისებური ანარეკლი. იგი განსაკუთრებით გამძაფრდა სომხეთსა და საქართველოში VI საუკუნის მიწურულსა და VII საუკუნის დასაწყისში, როდესაც ბიზანტიის გავლენის ქვეშ მყოფ აღმოსავლეთ საქართველოსა და სომხეთის დასავლეთ ნაწილში გაიმარჯვა ქალკედონურმა მიმართულებამ, ხოლო აღმოსავლეთ სომხეთსა და საერთოდ ამიერკავკასიის აღმოსავლეთ და სამხრეთ ნაწილებში მონოფიზიტობა გავრცელდა. VII საუკუნის დამდეგისათვის სომხური ანტიქალკედონური და ქართული ქალკედონური ეკლესიები უკვე აშკარად დაუპირისპირდნენ ერთმანეთს. კონფლიქტი მათ შორის ქართველთა და სომეხთა ეკლესიების საჭეთმპყრობელთა შორის ჩამოვარდნილმა უთანხმოებამ გააღვივა. საბოლოოდ ეს განხეთქილება სომხური და ქართული ეკლესიების ერთმანეთისაგან გათიშვით დამთავრდა, რასაც 607—609 წლებში ჰქონდა აღვლილი⁵⁷.

⁵⁶ ნ. რ. ქ. *ს ს რ - შ ი ნ ა ა ს ხ ა ნ ე, ღ ნ ო ა ნ ი ო რ ს ს ხ ი გ ნ ა კ ა ნ ა ყ ა თ ა ი ო ლ - მ ი ო ნ, ხ ე ქ ა ბ ა ტ ნ, 1908. გვ. 332 — 336.*

⁵⁷ ი. ვ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი ქ ა რ თ უ ლ ი და ს ო მ ხ უ რ ი ე კ ლ ე ს ი ე ბ ი ს გ ა ყ ო ფ ი ს თ ა რ ი ლ ა დ 607 წ ე ლ ს მ ი ი ჩ ნ ვ ე ს, ნ ე რ ს ე ს ა კ ი ნ ი ა ნ ი კ ი 609 წ ე ლ ს. იხ. ი. ვ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქ ა რ თ ვ ე ლ ი ე რ ო ს ის ტ ო რ ი ა, წ ი გ ნ ი პ ი რ ვ ე ლ ი, თ ბ ი ლ ის ი, 1951, გვ. 391. *ნ ს რ ა ს ე ა ს ს ქ ნ ხ ა ნ. ზ ი რ ც ი ო ნ კ ა მ ი ი ქ ი ლ ა ჯ რ ა ვ, ჟ ი ჯ ნ ა ზ ა, 1910, გვ. 245 — 256.*

მალე უთანხმოებამ თვით სომხურ ეკლესიაშიც იჩინა თავი და 726 წელს, მანაზკერტის საეკლესიო კრების შემდეგ იგი სომხური მონოფიზიტური მრწამსის აღიარებით დაგვირგვინდა. თუ თვალს გადავაგლებთ ქალკედონელებისა და ანტიქალკედონელების ბრძოლის ისტორიას, დავრწმუნდებით, რომ სარწმუნოებრივი განხეთქილება შემდგომშიც არაერთხელ გამოვლინებულა სხვადასხვა ქვეყნებსა თუ ხალხებში. აღნიშნულმა ბრძოლამ გარკვეული გავლენა მოახდინა საზოგადოებრივი ცხოვრების თითქმის ყველა მხარეზე და თავისებურადაც აირეკლა იგი ამა თუ იმ ხალხის შემოქმედებაშიც, იქნება ეს ფილოსოფია, ლიტერატურა. თუ ისტორია. ყოველი მოღვაწე მეტ-ნაკლებად ეხმაურებოდა მას თავისი შემოქმედებითა. თუ საზოგადოებრივი მოღვაწეობით.

ზემოთ განხილულ სარწმუნოებრივ პრობლემას, რომელიც საუკუნეთა მანძილზე ასე ძლიერ აღელვებდა მთელ ქრისტიანულ სამყაროს, არ შეიძლებოდა არ ემოქმედა იოანე დრასხანაკერტელზეც — სომხური ანტიქალკედონური ეკლესიის საჭეთმპყრობელზე.

იოანე დრასხანაკერტელის სარწმუნოებრივი მრწამსის შეფასებისას აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს სამეცნიერო ლიტერატურაში. მკვლევართა ერთი ჯგუფი იოანე კათალიკოსს ქალკედონელად მიიჩნევს, სხვები კი მონოფიზიტური აღსარების მიმდევრად აცხადებენ მას.

იოანე დრასხანაკერტელის ქალკედონელად გამოცხადების ავტორი მიქელ ჩამჩიანია. მისი აზრით იოანე კათალიკოსმა „ისტორიის [ნაწილი] დაწერა აშოტამდე, თავის კათალიკოსად დადგინებამდე. [ამ ნაწილში] იგი თავის თავს ქალკედონელების მტრად წარმოგვიდგენს, თვლის რა მათ ნესტორიანელებად. ისტორიის [მეორე ნაწილი] კი შექმნა კათალიკოსად დადგინების შემდეგ, თითქმის სიცოცხლის დასასრულს. [ამ ნაწილში] თავის თავს არ აჩვენებს [ქალკედონელების] მტრად, არამედ უფრო კეთილგანწყობილია მათ მიმართ; რაც მკვლევანდება კონსტანტინე პორფიროგენეტისადმი მის მიერ გაგზავნილი წერილიდან. თავისივე მტკიცებით, უფროსოდა რა ზოგიერთ უმეცართა ცილისწამებას, არ ისურვა ცხადად ეჩვენებინა თავისი თავი ქალკედონელთა მომხრედ“⁵⁸.

იოანე დრასხანაკერტელის ქალკედონელობა მიქელ ჩამჩიანის მიზაძვით სხვა მკვლევარებმაც (ფ. ლაგარდმა, გ. ზარბჰანალიან-

⁵⁸ *Գառնուցիւն Հայոց... Թօրինակ ի Միգայէլ Զամչոսնց...*
հատոր Բ, გვ. 725.

მა) ვაიხიარეს. პირველი მკვლევარი, რომელმაც აჩვენა მ. ჩამჩიანის ზემოხსენებული მოსაზრების უსაფუძვლობა და გაილაშქრა მის წინააღმდეგ. მკრტიჩ ემინი იყო. მან იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ თავისი გამოცემის წინასიტყვაობაში დაასაბუთა მცდარობა მიქელ ჩამჩიანის გავლენით მკვლევართა შორის ბრძალ ვაერცელელებული აზრისა იოანე კათალიკოსის ქალკედონელად გამოცხადების შესახებ. მართლაც, საკმარისია გადავიკითხოთ იოანე კათალიკოსის თხზულება, რომ სრულიად საწინააღმდეგოს დავინახავთ. „სომხეთის ისტორიის“ პირველი სტრაქონებიდანვე იგრძნობა სომხეთის ეკლესიის საკეთმპყრობელის შეურიგებლობა ქალკედონის კრების გადაწყვეტილებისადმი და საერთოდ სიძულვილი ქალკედონური მიმდინარეობის მიმართ. მაგალითად, ისტორიკოსის მიერ „სომხეთის ისტორიის“ 1912 წლის ემინისეული გამოცემის 62-ე გვერდზე ფიქსირებულია ანასტას კეისრის მიერ ქალკედონის კრებისა და საერთოდ მისი მიმდევრების ანათემას გადაცემის ფაქტი. იოანე კათალიკოსი ანასტას კეისრის ამ ნაბიჯს განსაკუთრებული კეთილგანწყობით აღნიშნავს. საინტერესოა აგრეთვე „სომხეთის ისტორია“-ში დაცული ცნობა სომეხთა, ქართველთა და ალბანთაგან ქალკედონის კრების დაგმობის შესახებ. იოანე კათალიკოსი წერს: „ხოლო შემდეგ რომელთა ქვეყნის კეთილმსახურების ჟამს⁵⁹ სომეხთა დიდმა მამამთავარმა ბაბგენმა სომეხთა, ქართველთა და ალბანთა ეპისკოპოსების კრება მოიწვია ნორ-ქალაქში. წმინდა კათოლიკეს. სომეხთა დედა-ეკლესიაში. მათ მსგავსადვე... დაგმეს ქალკედონის კრება... [ისინი] წმინდა გრიგორის იმავე საფუძველზე განმტკიცდენ [და] დადგენ. ამრიგად, იმ დროს საერთოდ ყველგან თანაბრად კეთილმსახურების ერთი სარწმუნოება დამტკიცდა რომელთა, სომეხთა, ქართველთა და ალბანთა ქვეყნებში...: [ყველამ] დაგმო ქალკედონის კრება“⁶⁰.

ზემოთ მოტანილი ცნობის გაანალიზებისა და მისი სხვა წყაროების მონაცემებთან შეჯერების შედეგად ირკვევა, რომ აქ იოანე დრასხანაკერტელი გულისხმობს ბაბგენ სომეხთა კათალიკოსის თაოსნობით მოწვეულ სომხეთის საეკლესიო კრებას, რომელიც სომხურ წყაროებში სომეხთა, ქართველთა და ალბანელთა ეკლესიების გა-

⁵⁹ იგულისხმება ანასტას კეისრის იმპერატორობის პერიოდი (491 — 551 წწ.). ანასტას კეისრის თანამედროვე იყო ბაბგენ სომეხთა მამამთავარი, რომელსაც საკათალიკოსო ტახტი ეპყრა 490 — 516 წლებში.

⁶⁰ *მ ი ძ ა ნ ა ნ ი ლ ზ ა მ ო ი ჯ ი ს ი ს ი ზ ო რ ა ა ხ ა ნ ა ს ჯ ს რ ო ხ ე ლ ი ჟ ა თ ი დ მ წ ლ ა ნ ჯ ა ი ე . მ ზ ზ ქ ი ა , 1912, გვ. 62.*

ერთიანებული კრების საბელწოდებითაა ცნობილი. როგორც ჭერ კიდევ აკად. ივ. ჭავჭავაძის შენიშნავდა, მკვლევართა შორის აზრთა სხვადასხვაობა არსებობდა ამ კრების თარიღის შესახებ. დავას იწვევდა შემდეგი საკითხი: სომეხთა, ქართველთა და ალბანელთა ეკლესიების შეთანხმება და მათ მიერ ქალკედონის კრების ვადაწყვეტილების უარყოფა (რახედაც მიუთითებს იოანე ისტორიკოსი) 518 წლის დვინის საეკლესიო კრებაზე მოხდა, თუ ამისათვის საგანგებო კრება მოიწვიეს? თუ დაწვრილებით შევისწავლით „ეპისტოლეთა წიგნში“ დაცულ მასალებს აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, აშკარაა, რომ 506 წლის დვინის საეკლესიო კრებაზე არ ვადაწყდარა სომეხთა, ქართველთა და ალბანელთა ეკლესიების წარმომადგენელთა შეთანხმება და მათ მიერ მონოფიზიტური მრწამსის აღიარება. ბაბგენ კათალიკოსი 506 წლის დვინის საეკლესიო კრების შემდეგ, რომელიც, როგორც ირკვევა, მხოლოდ სომეხეთის საეკლესიო კრება იყო და არა სომეხთა, ქართველთა და ალბანელთა ეკლესიების გაერთიანებული კრება, სპარსელ მონოფიზიტებს ეპისტოლეთი აცნობებდა, რომ მონოფიზიტური მიმართულების მომხრენი ვართ სომეხები, ბერძენები, ქართველები და ალბანელები⁶¹. ასეთივე შინაარსისა იყო ბაბგენ კათალიკოსის მეორე ეპისტოლეც. როგორც აკად. ივ. ჭავჭავაძის აღნიშნავს, ბაბგენის ეპისტოლიდან ჩანს, რომ „506 წ. სომეხთა, ქართველთა და ალბანელთა ეკლესიებს შორის ძირითად დოგმატურ საკითხში უკვე სრული, წერილობით აღბეჭდილი, თანხმობა არსებობდა... რადგან ბაბგენ კათალიკოსი უკვე სპარსეთის მონოფიზიტების მიმართულ თავის პირველ ეპისტოლეში ბერძენთა, სომეხთა, ქართველთა და ალბანელთა სარწმუნოებრივ თანამოაზრობაზე ლაპარაკობს, ამიტომ უფლება გვაქვს დავასკვნათ, რომ ეს თანხმობა ან იმავე 506 წ., ან ახლო ხანში უნდა ყოფილიყო მოპოვებული. მაინცადა-მაინც ცხადია, რომ ვითარცა სამი დამოუკიდებელი ერის ეკლესიის წარმომადგენელთა შეერთებული კრება, ეს საეკლესიო კრება არ შეიძლება იმავე დვინის 506 წ. კრებად მივიჩნიოთ, რომლის ძეგლის წერა ბაბგენ კათალიკოსის სპარსეთის მონოფიზიტ ქრისტიანებისადმი მიმართულ პირველ ეპისტოლეში არის აღბეჭდილი. რადგან ეს დვინის კრება მართლ სომეხეთის ადგილობრივი საეკლესიო კრება იყო“⁶². იოანე დრას-

⁶¹ *Григорий Великий, Римский*, 1901, გვ. 41 — 47.

⁶² ივ. ჭავჭავაძის შვილი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი პირველი, თბილისი. 1951, გვ. 313 — 314.

ხანაყერტელის ზემოთ მოტანილ ცნობაშიც საეკლესიო კრების მოწვევის ადგილად დვინი კი არ არის დასახელებული, არამედ ნორ-ქალაქი, რომელიც ხშირად, როგორც ეს საისტორიო წყაროებიდანაც ცნობილი, ქალაქ ვალარშაპატს ეწოდებოდა⁶³. ასე რომ, ეს უკანასკნელი გარემოებაც ნერსეს აკინიანის⁶⁴ მიერ კრების ადგილად ვალარშაპატის გამოცხადებას უჭერს მხარს.

იოანე ღრასხანაყერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში ზემოთ მოტანილი მასალის გარდა კიდევ ვხვდებით ქალკედონური მიმდინარეობისადმი მისი დამოკიდებულების მაუწყებელ ორიოდ ცნობას. თუ კი იოანე ისტორიკოსი ყოველგვარი ანტიქალკედონური მოქმედების მხარდამჭერად და თანამგრძნობელად გვევლინება, სამაგიეროდ იგი მთელი სისასტიკით თავს აცხრება და აკრიტიკებს ყველა მათ, რომლებიც ლალატობენ მონოფიზიტურ მრწამსს და ქალკედონური მიმდინარეობისაკენ იხრებიან. ასეთთა რიცხვში იოანე ღრასხანაყერტელი კირიონ ქართლის კათალიკოსსაც იხსენიებს. აი რას გვამცნობს იგი მის შესახებ: „კირიონი... მიდრკა ქალკედონის კრებისაკენ. მიჰყვა პატივმოყვარეობას და უღალატა თავისი ქვეყნის წინაპრებს. შემდეგ კი მალე ფუჭად ჩაიარა მის მიერ განზრახულმა ღალატმა. მოსემ კი დიდი ბრძოლა აწარმოვა მის წინააღმდეგ, კეთილი და ღვთაებრივი სიტყვებით მოძღვრავდა და ამხილებდა მას, რათა ცვლავ მობრუნებულიყო გმობათა ურიუელი სიცოფიდან წმინდა მა-

⁶³ ვალარშაპატისა და ნორ-ქალაქის იგივეობის ფაქტი ჯერ კიდევ მოსე ხორენცელსა აქვს მითითებული თავის „სომხეთის ისტორია“-ში: „ვალარშაპა შემოხლუდა იგი კედლითა და მტკიცე ზღუდით და უწოდა ვალარშაპატი, რომელიც არის ნორ-ქალაქი“. *Մովսէսի Ռորեսնացւոյ Պատմութիւն Հայոց.*, გვ. 202.

კორიუნთან მოხსენებულ ნორ-ქალაქშიც ვალარშაპატი იგულისხმება. იხ. *Կորլէն Պատմութիւն վարուց և մահուան սրբոյն Մեսրոպայ վարդապետի մերոյ թարգմանչի, Քիֆլիզի*, 1913, გვ. 16, 27, 39, 62.

ღაზარე ფარაბელიც ვალარშაპატსა და ნორ-ქალაქს ერთნაგეთან აიგივევებს. მაგალითად, თავისი თხზულების ერთ ადგილას იგი წერს: „გარდაიცვალა ნეტარი მანტოცი ქალაქ ვალარშაპატში, რომელსაც ნორ-ქალაქსაც უწოდებენ“. *Ղազարայ փարպեցւոյ Պատմութիւն Հայոց, Աշխատութեամբ Կ. Տէր-Մկրտչեան եւ Ստ. Մալխասեանց, Տիփլիս*, 1904, გვ. 38.

ამ ორი სახელის გაიგივების მაგალითს ვხვდებით აგრეთვე იმავე თხზულების 176-ე გვერდზე. აგათანგელოზის „სომხეთის ისტორია“-შიც ნორ-ქალაქი ვალარშაპატის გაგებით გვხვდება. იხ. *Ագաթանգեղոյ Պատմութիւն Հայոց, Քիֆլիս*, 1914, გვ. 84.

⁶⁴ *Ներսէս Ալեկնեսեան, Կլարիւն կաթողիկոս ՚Լրաց, Վիեննա*, 1910, გვ. 90 — 94.

მათა აღსარების ქეშმარიტ მცნებაზე. მაგრამ მან არ მოისურვა ბრძენი მკურნალისაგან წამლის მიღება⁶⁵.

იოანე დრასხანაკერტელი სარწმუნოებრივ საკითხებს ყოველთვის ანტიქალკედონური პოზიციებიდან უდგება როგორც კათალიკოსად დადგინებამდე (ე. ი. 897 წლამდე), ისე მის შემდეგ პერიოდშიც, მაგრამ თუ კი VI — VII საუკუნეების სარწმუნოებრივი უთანხმოების ამბებს, (რომლებიც მან მ. ჩამჩიანისა და მისი მიმდევრების აზრით თითქოს კათალიკოსად კურთხევამდე აღწერა) იგი უფრო მეტად ეხმაურება და ფართო ადგილსაც უთმობს მათ გადმოცემას, ვიდრე VIII—X საუკუნეების სომხეთის ეკლესიის თავგადასავლის შესახებ საუბარს, ყოვლივე ეს, ჩვენი აზრით, შემდეგი გარემოებით უნდა აიხსნას: ქრისტიანული სარწმუნოების მიმდევართა შორის დოგმატური უთანხმოების ნიადაგზე წარმოქმნილმა განხეთქილებამ, როგორც ცნობილია, სომხეთსა და საქართველოში განსაკუთრებით სწორედ VI საუკუნეში მიიღო მწვავე ხასიათი. სომხეთისა და საქართველოს ეკლესიებს შორის საცილობლად გადაიქცა ზოგადსარწმუნოებრივი საკითხები. VI საუკუნის II ნახევრიდან აღმოსავლეთ საქართველოში ქალკედონურმა მიმდინარეობამ იწყო ფეხის მკვიდრად მოკიდება. ის ფაქტი, რომ ჯერ კიდევ 506 წლის ქართველთა, სომეხთა და ალბანელთა გაერთიანებულ კრებას 33 ქართველი ეპისკოპოსიდან 9 არ დასწრებია, იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ ეს უკანასკნელი უკვე აღარ უთანაგრძნობდენ რა მონოფიზიტურ მიმდინარეობას, საჭიროდ არ ცნეს აღნიშნულ კრებაში მონაწილეობის მიღება. დავამ სომხეთისა და საქართველოს ეკლესიების საკეთმპყრობელთა შორის, რომლებიც თავს იმართლებდნენ და ატეხილ უსიამოვნებას ერთმანეთს აბრალებდნენ, თანდათანობით უფრო სერიოზული ხასიათი მიიღო. განსაკუთრებით გამწვავდა მდგომარეობა, როდესაც დოგმატიკურ საკითხებში შეუთანხმებლობის ნიადაგზე აღმოცენებულ განხეთქილებაში პოლიტიკური და ეროვნული ელემენტიც შეიჭრა. შექმნილი ვითარების საფუძვლიანად შესწავლისათვის საუკეთესო წყაროს „ეპისტოლეთა წიგნი“ წარმოადგენს. განსაკუთრებით საყურადღებოა მიწერ-მოწერა აბრაამ სომეხთა კათალიკოსსა და კირიონ ქართლის მამამთავარს შორის⁶⁶. აღნიშნული საკითხი არც იოანე დრასხანაკერტელს დაუტოვებია

⁶⁵ *Յովհաննու Կաթողիկոսի Դրասխանակերտեցւոյ Պատմութիւն Հայոց*, Թիֆլիս, 1912, გვ. 65 — 66.

⁶⁶ *Գիրք Քղթոց*..., გვ. 153 — 196.

ყურადღების გარეშე. იოანე კათალიკოსი, სომხური ანტიქალკედონური ეკლესიის საკეთილშობილი, სომხურ და ქართულ ეკლესიებს შორის ჩამოვარდნილ განხეთქილებაში, რა თქმა უნდა, ბრალს სდებს ქალკედონური მიმართულების მიმდევარს — კირიონ ქართლას კათალიკოსს, რადგან, მისი გაგებით, კირიონმა და მისმა მომხრეებმა არ ისურვეს აბრაამ მამამთავრისათვის ყურის გდება და განუდგნენ გრიგოლ განმანათლებლის რჯულს, „რომელმაც მათ ჭეშმარიტი ღმრთის მეცნიერების სინათლის კარი გაუღო“⁶⁷. იოანე დრასხანაკერტელი ტენდენციურად უდგება ამ საკმარად რთულ პრობლემას, უგულვებელყოფს ამ უთანხმოების პოლიტიკურ თუ კულტურულ-ეროვნულ საფუძვლებს და ყოველივეს მხოლოდ დოგმატიკურ საკითხებში შეუთანხმებლობით ხსნის. სურს რა გაამართლოს აბრაამ სომეხთა კათალიკოსის მიერ კირიონ კათალიკოსის მიმართ ჩადენილი მკაცრი მოქცევა, იოანე ისტორიკოსი გადაჭარბებით მუქ ფერებში ხატავს ქართლის მამამთავრის მოქმედებას. „ხოლო დიდი მამამთავარი აბრაამი — წერს იოანე დრასხანაკერტელი — ქრისტიანული წესითა და საოცრად მხნე გარჯით ცდილობდა, რომ ეგებ მოექცია კირიონი და მისი მორჩილნი ცდუნების გზიდან. ხოლო ისინი პატივს აღარ სცემდნენ ჭეშმარიტებას, არამედ აღორძინებდნენ სისაძაგლისა და პატივმოყვარე საქციელის მცენარეს. შემდეგ დიდმა აბრაამ კათალიკოსმა მხნე სუმბატისა და სხვა ნახარათა ბრძანებით მრავალ ეპისკოპოსთა კრება მოიწვია ქალაქ დვინს... [მათ] დაწყევლეს ქრისტეს ეკლესიის დაშარღვეველი კირიონი და ბოროტი ერესის ყველა მორჩილი და თანამოაზრე და სასტიკ ანათემას გადასცეს ჩვენი თემის მართლმადიდებელი აღმსარებლები, რათა ისინიც სავსებით არ დაკავშირებოდნენ მათ, რომლებიც ურწმუნო კირიონს მიემხრნენ და არ გამხდარიყვნენ მათი მოზიარენი და არც სააღებშიცემო ვაჰრობა ეწარმოებინათ მათთან, არც ქორწინებით დანათესავებოდნენ, რათა ასეთი დაახლოებით არ შერეულიყვნენ ერთმანეთთან და ამით არ არეულიყო ჩვენი რჯულის უმანკო და წრფელი აღსარების რწმენა და არ გაბზარულიყო სამოციქულო ზღუდე“⁶⁸.

ამრიგად, ჩვენ მიერ ზემოთ მოტანილი ცნობების განხილვიდან აშკარად ჩანს იოანე დრასხანაკერტელის სარწმუნოებრივი მრწამსი,

⁶⁷ *მთქრანული ჰატიქტიხი ზრასხანაკსრთიელი*
ყათილმის ჯივი... გვ. 71 — 72.

⁶⁸ იქვე, გვ. 71 — 72.

მისი შეურიგებელი პოლიტიკა ქალკედონურ მიმდინარეობასა და მისი მიმდევარი ყველა პიროვნების მიმართ. ვფიქრობთ, მისივე „სომხეთის ისტორიიდან“ მოტანილი მასალების გათვალისწინების შემდეგ სრული დარწმუნებით შეგვიძლია მივიჩნიოთ იგი მონოფიზიტობის მხურვალე დამცველად და ქალკედონური მიმდინარეობის აშკარა მოწინააღმდეგედ.

იოანე დრასხანაკერტელის ანტიქალკედონელობაში, მხოლოდ მისი მოღვაწეობის I პერიოდში, კათალიკოსად დადგინებამდე, არც მიქელ ჩამჩიანსა და მისი შეხედულების გამზიარებლებს ეპარებათ ექვი. სამაგიეროდ, იოანე კათალიკოსის მოღვაწეობის II პერიოდი, ე. ი. 897 წლიდან მის გარდაცვალებამდე, მათ ისტორიკოსის სარწმუნოებრივი მრწამსის შეცვლის ხანად მიაჩნიათ. ჩამჩიანისა და მისი თანამოაზრეების შეხედულებით იოანე დრასხანაკერტელმა კათალიკოსად კურთხევის შემდეგ ქალკედონურ მიმდინარეობას დაუჭირა მხარი. თავიანთი მოსაზრების დასასაბუთებლად მკვლევრებს მეტად სუსტი არგუმენტაცია მოეპოვებათ. ეს არის იოანე დრასხანაკერტელის წერილი ბიზანტიის კეისრის კონსტანტინე პორფიროგენეტისადმი. თუ დაკვირვებით გადავიკითხავთ იოანე კათალიკოსის ზემოთ დასახელებულ წერილს, დავრწმუნდებით, რომ მისი ავტორი არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება ჩაითვალოს ქალკედონელად. ხოლო მხოლოდ ფაქტი -- ანტიქალკედონური ეკლესიის გამგებლის მიერ ქალკედონური მრწამსის აღმსარებელი კეისრისათვის წერილის გაგზავნა — სრულიადაც არ იძლევა საფუძველს იმისათვის, რომ იოანე დრასხანაკერტელი თავისი მრწამსის მოღალატედ, დიოფიზიტად გამოვაცხადოთ.

საკითხის ნათელსაყოფად საჭიროა გავითვალისწინოთ სომხეთში შექმნილი იმდროინდელი პოლიტიკური ვითარება: აფშინ და იუსუფ ოსტიკანების არაერთგზისი შემოსევა სომხეთში და მით გამომწვეული რბევა-აოხრება, შიმშილი, ხალხის ტყვედ წასახმა, ავადმყოფობა და ყოველგვარი სიავე საგონებელში აგდებდა სახელმწიფოს მესვეურებს. სომხეთის მეფეს — აშოტ სუმბატის ძეს — საკუთარი ქვეყნის ბედი მოსვენებას უკარგავდა. საჭირო იყო გამოსავლის მოძებნა, რათა თავი დაეღწიათ ამ მძიმე და სახიფათო ვითარებისაგან, რომელიც სომეხი ხალხის ფიზიკური მოსპობის საშიშროებას ქმნიდა. არც სომხური ეკლესიის საჭეთმპყრობელი იყო დამშვიდებული. იოანე დრასხანაკერტელი იუსუფის ტყვეობიდან თავის დაღწევის შემდეგ კვლავ დვინში დაბრუნდა, მაგრამ, იხილა რა საპატრიარქო სახლი აგარიანელთაგან მიტაცებული, ჯერ ალბანელ-

თა ქვეყანას მიაშურა, იქიდან გუგარეთს, ხოლო შემდეგ კი ქართ-ველთა მეფესთან ადარნასესთან პოვა თავშესაფარი. არაბთა განუწყვეტელი თავდასხმებით გამოწვეულ სავალალო მდგომარეობას განსაკუთრებით მწვეავედ ქრისტიანული სახელმწიფოები განიცდიდ-ნენ და თანაუგრძობდნენ სომეხ ხალხს. სომხეთის თავს გადამ-ხდარი უბედურება არც ბიზანტიის მესვეურებს გამოჰპარვიათ მხედ-ველობიდან. მათ კარგად ჰქონდათ შეგნებული ის გარემოება, რომ შექმნილი ვითარების გამო სომხეთი მათგან რაიმე რეალურ დახმარებას თუ არა, მორალურ თანაგრძობას მაინც საჭიროებდა. ბიზან-ტიის სამეფო და საეკლესიო ხელისუფლების წარმომადგენლებს, მიუხედავად მათი და სომხების სარწმუნოებრივ მრწამსთა სხვადა-სხვაობისა, არ შეეძლოთ გულხელდაკრევით ეცქირათ ქრისტიანი ხომხების უბედურებისათვის. მათ გადაწყვიტეს სიტყვიერი ნუგეში მაინც ეცათ საფრთხეში მყოფი ხალხისათვის. ამის საუკეთესო და-დასტურებაა კონსტანტინეპოლის პატრიარქის ნიკოლოზის⁶⁹ წერი-ლი იოანე სომეხთა კათალიკოსისადმი⁷⁰.

ნიკოლოზ მისტიკოსის მიერ იოანე სომეხთა კათალიკოსისათვის წერილის გაგზავნა, რა თქმა უნდა, კონსტანტინეპოლის პატრიარქის პირად ინიციატივას არ წარმოადგენდა. ეს მნიშვნელოვანი ნაბიჯი მის მიერ ბიზანტიის იმპერატორის კონსტანტინე პორფიროგენეტის მითითებით იყო გადადგმული. ზემოთ აღნიშნული წერილი სრული სანითაა დაცული იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტო-რია“-ში; მაგრამ, სამწუხაროდ მისი თარიღის შესახებ ისტორიკოსი არაფერს ამბობს. მიქელ ჩამჩიანის მითითებით წერილი 920 წელს უნდა იყოს დაწერილი⁷¹, მაღაქია ორმანიანი კი წერილის გაგზავნის

⁶⁹ ნიკოლოზი, მისტიკოსად წოდებული, ორჯერ იყო კონსტანტინეპოლის პატრიარქად: 901—907 წლებში და 912 — 925 წლებში. ნიკოლოზ მისტიკოსის ბევრი საინტერესო წერილია შემონახული, რომლებიც საყურადღებო მასალას გვაწვდიან როგორც ბიზანტიის, ასევე აღმოსავლეთის ქვეყნების პოლიტიკურ-ეკონომიური ვითარების შესახებ. უფრო დაწვრილებით ნიკოლოზ პატრიარქის შესახებ იხილეთ წიგნში „ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შე-სახებ“, ტომი მეოთხე, ნაკვეთი II. ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო ს ი მ ო ნ ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ღ მ ა. თბილისი, 1952, გვ. 209 — 218.

⁷⁰ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინა-მდებარე გამოცემა, გვ. 189 — 193.

⁷¹ *Աստու՛ճիւն Հայոց... Երկնալ ի հայր Միքայէլ Զաւչե-տնց...*, *հատոր B.*, გვ. 776.

თარიღად 918—919 წწ. მიიჩნევა⁷². ასეთი ვარაუდის დაშვებისას მკვლევარს მხედველობაში აქვს იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებაშივე მოცემული შემდეგი მასალა: სუმბატ მეფის სიკვდილით დასჯისა და საერთოდ სომხეთის დარბევა-აწიოკების შემდეგ, რასაც 914 წელს ჰქონდა ადგილი, იუსუფ ოსტიკანი განმტკიცდა დედაქალაქ დვინში. მართალია, იოანე დრასხანაკერტელს არაფერი აქვს თქმული დვინში დამკვიდრების ხანგრძლიობის შესახებ, მაგრამ ამ ხარვეზს სტეფანოს ტარონელის „მსოფლიო ისტორიაში“ დაცული ერთი ცნობა ავსებს. ასოლიკის თხზულების 169 გვერდზე ვკითხულობთ: „ამრიგად, ამირა იუსუფმა 5 წელი დაყო სომხეთში და მხვილით, შიმშილითა და ხალხთა ტყვედ წასხმით სძლია ამ ქვეყანას“⁷³.

ამ უკანასკნელი ფაქტის მოშველიება იოანე დრასხანაკერტელისათვის ნიკოლოზ პატრიარქის წერილის გამოგზავნის თარიღის დასადგენად იმიტომ დასჭირდა მალაქია ორმანიანს, რომ, როგორც იოანე ისტორიკოსის თხზულებიდან ჩანს, სომეხთა კათალიკოსს წერილი მიუღია მაშინ, როცა იუსუფ ოსტიკანი ჯერ კიდევ სომხეთში იმყოფებოდა. იუსუფი სწორედ იმ ხანებში დაიძრა დვინიდან და ხელახლა დალაშქრა სომხეთის მხარეები. ასე რომ მალაქია ორმანიანის მიერ წერილის გამოგზავნის თარიღად 918—919 წწ. მიიჩნევა (914 + 5 = 919 წ.) დასაბუთებულად ჩანს.

წერილის შინაარსი საეცებით გასაგებია და მხოლოდ ერთ მიზანს ემსახურება: ბიზანტიის იმპერიის მესვეურებს მით სურთ გულწრფელი თანაგრძნობა გაუწიონ სომხეთის ეკლესიის საჭეთმპყრობელს მისი სამწყსოს უბედურებით გამოწვეულ „დიდ წუხილსა და დაუნელებელ ტკივილში“ და დაუსახონ გზები ამ სავალალო მდგომარეობიდან გამოსასვლელად. ასე რომ აღნიშნული წერილი სრულიად არ ისახავს მიზნად გაარკვიოს სარწმუნოებრივი საკითხები, ან მოაგვაროს ის უთანხმოება და გაუგებრობა, რომელიც დოგმატიკურ დავასთან დაკავშირებით ჯერ კიდევ ადრე წარმოიშვა ქალკედონური და ანტიქალკედონური მიმდინარეობების მომხრეთა შორის. წერილის პირველი სტრიქონებიდანვე იგრძნობა კონსტანტინეპოლის პატრიარქის ღრმა პატივისცემა სომხეთის კათალიკოსის მიმართ. „უდიდეს ღმრთისმოყვარეს, სულიერ უფალსა და

⁷² *Աղբյուրատուն... գրքე Մ ա ղ ա ճ ի ա Օ Ր Մ ա ն ի ա ն...*, გვ. 1045, § 719.

⁷³ *Ս տ ի լ ի ա ն ո ս ի Տ ա Ր ը ն Ե Լ Ո յ Ա ս ի ղ կ ա ն Պ ա տ մ ի Թ ի ի ն տ ի ի ղ Եր ա կ ա ն...*, გვ. 169.

მარად ჩვენს საყვარელ ძმას, დიდი სომხეთის კათალიკოსს, იოანეს ღმრთის მოწყალებით ნიკოლოზ არქიეპისკოპოსისაგან კონსტანტინეპოლელისა და ღმრთის მონათა მონისაგან უფლისმიერი სიხარული⁷⁴ — ასე მიმართავს ნიკოლოზ მისტიკოსი იოანე დრასხანაკერტელს.

ნიკოლოზ პატრიარქი გამოთქვამს რა გულსტიკვილს იოანეს სამწყსოზე მოწეული უბედურების გამო, რაც ისმაიტელთა თავდასხმებით იყო გამოწვეული, ამხნეებს იოანე კათალიკოსს და აძლევს მას პრაქტიკულ რჩევა-დარიგებებს ამ გამოუვალი მდგომარეობიდან თავის დასაღწევად. კონსტანტინეპოლელი პატრიარქი სომხეთის მძიმე მდგომარეობის ძირითად მიზეზად იმ შეუთანხმებლობასა და შინაურ შუღლს მიიჩნევს, რომელიც არსებობდა როგორც სომეხ, ქართველ და ალბანელ ხელისუფალთ შორის, ასევე სომეხ მთავართა და გამგებელთა შორისაც, რაც ხელს უწყობდა გარეშე მტრის მომძლავრებასა და მის განუწყვეტელ თარეშს შინაური ბრძოლებით დასუსტებულ სომეხთა ქვეყანაზე. „ნუ დართავ ნებას, — მიმართავს ნიკოლოზი იოანე კათალიკოსს. — რომ ველურ სიმხეცეში დარჩნენ ისინი, რომლებიც განრისხებულნი ერთმანეთის ამოწყვეტას ლამობენ. დე მიიღონ [მათ] კაცობრივი გონიერება და ქრისტიანული მოთმინება, რომელიც მისცემს ხსნას შენი ქვეყნის, სომხეთის ხალხისა და ქართლისა და ალბანეთის გადარჩენილ ნაწილს“⁷⁵. მაგრამ მართო რჩევა-დარიგებით როდი ამოიწურება ბიზანტიის იმპერატორისა და პატრიარქის გამამხნევებელი წერილი. ისინი რეალურ დახმარებასაც აღუთქვამენ სომეხთა ქვეყანას. „თუ იქნებით ერთზრახვითა და თანხმობით, ველარ წაახდენს თქვენს ქვეყანას ბოროტება. სანამ თქვენ ერთმანეთს შორის შეთანხმდებით, თვითმპყრობელი და ღვთივგვირგვინოსანი ჩვენი მეფე თქვენდა დასახმარებლად შესაფერის დროს დიდძალ ჯარს გამოგიგზავნით, რომ ეგ კურაპალატი, აფხაზთა მეთაური, სომეხთა მთავრები და დიდებულნი, ჩვენს ჯართან შეერთებული ღმრთის დიდი შეწევნითა და თქვენი დიდი მღვდელმსახურებით შეებრძოლონ მტერს, დალუპვის მომასწავებლის ეშმაკის მსახურს და სძლიონ მას“⁷⁶.

როგორც წერილის ამ ნაწყვეტიდანაც ირკვევა, იოანე დრასხანაკერტელი ადარნასე ქართველთა მეფესთან იმყოფებოდა, როდეს-

⁷⁴ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 189.

⁷⁵ იქვე, გვ. 191.

⁷⁶ იქვე, გვ. 192.

საც ნიკოლოზ პატრიარქის წერილი მიიღო. ამ ფაქტზე მიუთითებს სწორედ გამოთქმა „ევ კურაპალატი“, რომელშიც ნამდვილად აღარნასე იგულისხმება.

თუ თვალს გვადევნებთ იოანე კათალიკოსის საქმიანობას კონსტანტინეპოლის პატრიარქის ნიკოლოზის წერილის მიღების შემდეგ, ასეთი სურათი წარმოგვიდგება: ბიზანტიის პატრიარქის წერილმა ცოტათი გაამხნევა იოანე დრასხანაკერტელი, რომელმაც გადაწყვიტა მიეღო გარკვეული ზომები თავისი ქვეყნის შიგნით მშვიდობიანობისა და შეთანხმების დასამყარებლად. უპირველეს ყოვლისა მან თავის სტუმართმოყვარე მასპინძლისაგან აღარნასე ქართველთა მეფისაგან მიიღო ფიცის წიგნი, რომ იგი „მშვიდობას, სიყვარულსა და მტკიცე ერთობას გაჰყვებოდა ყველასთან — სომეხს და ქართველ მთავრებთან და მფლობელებთან“⁷⁷. იოანემ სომეხს მთავრებსა და ნახარებშიც პოვა მოკავშირენი და თანამზრახველნი, მაგრამ, რა თქმა უნდა, მხოლოდ ამით ვერ მოგვარდებოდა საქმე. მალე დროებით დამყარებული შინაური სიმშვიდე და თანხმობა გარეშე ძალის — „უცხოთესლ ავაზაკების“ შემოსევამ დაარღვია. იუსუფ ოსტიკანის გამოლაშქრებამ სომხეთზე ქვეყნის ფიზიკური განადგურების ახალი საფრთხე წარმოშვა. მთელი სომხეთი, კაცი თუ ქალი, მოხუცი თუ ახალგაზრდა ტოვებდა თავის მამულს სახლ-კარს და მტრისაგან უშიშარ მხარეებში იხიზნებოდა. იოანე დრასხანაკერტელმა კი ტარონის მხარეს მიაშურა, სადაც, როგორც თვით ამბობს, „მთავრებმა და ხალხმა ნუგეში სცეს ჩემს ჭირსა და მწუხარებას, გაცოცხლდა და განახლდა ჩემი სული“⁷⁸. სომეხთა კათალიკოსი დაკვირვებით ადევნებდა თვალყურს იმდროინდელ პოლიტიკურ სიტუაციას, რამაც მალე დაარწმუნა იგი, რომ გამოუვალი მდგომარეობიდან თავდახსნის საუკეთესო საშუალებას სომეხთა ქვეყნის ბიზანტიის მფარველობის ქვეშ მოქცევა წარმოადგენდა. იოანე დრასხანაკერტელი, ჭერ-ერთი, როგორც თვითმხილველი აღწერილი ამბებისა და მეორე მხრით კი, ვითარცა სომხეთის სამეფო კართან დაახლოებული პიროვნება, სომხური ეკლესიის საპეტამყარობელი, მთელი სერიოზულობით უდგებოდა დიდაბულ პოლიტიკურ ვითარებას და ითვალისწინებდა სომეხი ხალხის ფიზიკური განადგურებისა და ეროვნული გადაგვარების საშიშროებას. და აი, იოანე დრასხანაკერტელმა გადაწყვიტა წერილით

⁷⁷ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 193.

⁷⁸ იქვე, გვ. 194.

მემატა ბიზანტიის კეისრისათვის — კონსტანტინე პორფიროგენეტისათვის (912—959 წწ.). სომეხთა კათალიკოსის მიერ ასეთი ნაბიჯის გადადგმა, რასაც მ. ჩამჩიანი და მისი თანამოაზრეები მისი სარწმუნოებრივი მრწამსის შეცვლას მიაწერენ, მხოლოდ შემდეგი გარემოებით შეიძლება აიხსნას: იოანე დრასხანაკერტელი, როგორც თავისი სამშობლოს ბედზე მოჭირნახულე პიროვნება, ბიზანტიის იმპერიას მიიჩნევდა ერთადერთ მხსნელ ძალად გარეშე მტრის თარეშისაგან სომხეთის გასათავისუფლებლად. ბიზანტიის კეისრისათვის წერილის მიწერა მას უფრო იმ ფაქტმაც გააბედვინა, რომ ბიზანტიის იმპერიის მესვეურები პირველად თვითონ გამოეხმაურნენ სომხური ეკლესიის საკეთმპყრობელს და, როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, კიდევ ალუთქვეს დახმარება. კონსტანტინე კეისრისადმი იოანე დრასხანაკერტელის წერილი სრული სახითაა დაცული მისსავე თხზულებაში⁷⁹.

აღნიშნული წერილი დაახლოებით იმავე ხანებში უნდა ყოფილიყო გამოგზავნილი, როდესაც ნიკოლოზ პატრიარქის წერილი, ყოველ შემთხვევაში არაუგვიანეს 1 წლისა. ამას მოწმობს იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში დაცული ფაქტობრივი მასალა. სავარაუდებელია, რომ იგი გაგზავნილია 919—920 წლებში⁸⁰. იოანე ისტორიკოსის წერილი, ისევე როგორც ნიკოლოზ პატრიარქის წერილი იოანე დრასხანაკერტელისადმი, არ ეხება რელიგიურ საკითხებს, არამედ ავტორი მთელ ყურადღებას ამახვილებს სომხეთში შექმნილ მძიმე და აუტანელ პოლიტიკურ ვითარებაზე, რათა ამით კიდევ უფრო მეტად იმოქმედოს ბიზანტიის მესვეურებზე და მით რაიმე რეალურ დახმარებას მიიღწიოს მათგან თავისი ქვეყნის გადასარჩენად. იოანე დრასხანაკერტელის წერილი კონსტანტინე პორფიროგენეტისადმი გადაჭარბებული განცდებითა და ჩვეული სენტიმენტალობითაა აღსავსე. განსაკუთრებით ყურადღებას იპყრობს იოანე კათალიკოსის კონსტანტინე კეისრისადმი მიმართვის ფორმა, რითაც სომეხთა კათალიკოსს სურს ხაზი გაუსვას

⁷⁹ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 196 — 210.

⁸⁰ მიქელ ჩამჩიანის აზრით იოანე კათალიკოსის წერილი დაწერილია 920 წლის ნოემბერში. მკვლევარს თავისი მოსაზრების დასასაბუთებლად არავითარი მასალა არ მოჰყავს. იხ. *Պատմութիւն Հայոց... Թորիսիսի ի հայր Միգայէլ Զամչեանց...*, *Հատոր Բ.*, გვ. 776.

მაღაქია ორმანიანის ვარაუდით კი აღნიშნული წერილი გაგზავნილი უნდა იყოს 919 წლის დასაწყისში. იხ. *Աղգայատում...*, *գրքի Մ ա ղ ա ճ ի ա Օ Ր մ ա ն ի ա ն...*, გვ. 1045.

ბიზანტიის იმპერიის სიდიადეს, რომელზედაც იგი მთელ იმედებს ამყარებდა, როგორც გარეშე დამხმარე ძალაზე. „უმაღლესო და თვითმპყრობელი რომელითა კეისარო — მიმართავს იოანე ბიზანტიის კეისარს — უავგუსტოესო კონსტანტინევ. ღმრთისაგან გვირგვინოსანო, განდიდებულო მსოფლიოს მძლეო მეფეო, ღმრთისმოყვარეო და კეთილმსახურო, ცხოვრების სარბიელზე ყოველთა ნათელთა ზედამდგომელო და ყველას მიმართ ქვემარატი მშვიდობის მოქმედო, ზეციურ ცხრა დასის მიმსგავსებულო, სულიერი მშენებლობის მიზეზო, ყოველი ტომისა და ხალხის ქვემარატიო წინამძღვარო, ნამდვილო საღმრთო ფინიკო, უფლის სახლში დანერგილო“⁸¹.

აღწერს რა სომხეთის თავს გადამხდარ ღიდ უბედურებას, იოანე დრასხანაკერტელი განსაკუთრებით ხაზს უსვამს ქრისტიანული სარწმუნოების მიმდევართა დევნას სარკინოზთაგან, რომლებმაც „დაუწყეს დევნა წმინდა ეკლესიას, აქციეს იგი ხილისმცველთა ქონად, ტყესავით დაჩეხეს ცულოთ მისი კარები და ცეცხლით დაწვეს უფლის სიწმინდე, წაბილწეს მისი სახელობის კარავი, ურჯულოების საკლავი დაკლეს, სიბილწის მსხვერპლი შესწირეს მართალთა სადგომში, შეურაცხვეს უფალი ღმრთის მსასობელნი. მხეცთა საჭმლად და ცის ფრინველთა მძორად დაყარეს მალათა შინა მყოფის წმინდანთა გვამები. ეკლესიის დასის უბრალო სისხლი დაიღვარა, როგორც წყალი იერუსალიმის გარშემო. მეგრძოლ ხელთა სიმტკიცე მოიშალა ღიდი ელეთისა და სისხლისღვრის [შედგად]. თორგომიანთა ტომის ნახარარები, მოქალაქენი და სოფელენი შეუბრალებლად გაფანტეს და განდევნეს“⁸². დიდხანს ჩერდება იოანე ისტორიკოსი აგრეთვე სუმბატ აშოტის-ძის, სომეხთა მეფის მოწამეობრივი თავგადასავლის აღწერაზე, არც საკუთარ თავზე გადამხდარი უბედურების აღნიშვნას ივიწყებს კათალიკოსი, მაგრამ ყოველივე ზემოხსენებულის დაწვრილებით და მუქ ფერებში გადმოცემა ისევ და ისევ სომხური ეკლესიის საჭეთმპყრობლის ძირითადი მიზნის განხორციელებას ემსახურება — უფრო მეტად გააღვივოს ბიზანტიის იმპერიის მესვეურთა თანაგრძნობა სომეხთა მიმართ. იოანე დრასხანაკერტელი არა ერთ მეთოდს იყენებს, რათა თავის წერილს უფრო მეტი შთამაგონებელი ძალა მიანიჭოს. სწორედ ამ მიზნით იგი წარსული ისტორიის ფაქტების მოშველიებასაც მიმართავს. იოანე კათალიკოსი კონსტანტინე პორფიროგენეტს

⁸¹ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 196.

⁸² იქვე, გვ. 200 — 201.

„შეახსენებს თავისი წინაპრების ბედს, რომლებიც „დაუზარელი ზრუნვით, გულმოდგინებით და უშიშარი რწმენით აძოვებდნენ მათ- დამი რწმუნებულ სამწყსოს თავთავის დროს და მეც იმასვე გთხოვ, შუამავლად მიპყრია რა სიცოცხლის მომნიჭებელი მხსნელი ჯვარი.. მინდა მშვიდობიანი ცხოვრება და მოსასვენებელი სადგომი მოკუ- პოვო ჩემიანებს თქვენი, უავგუსტოესი, სასიქადულო, დიდებული და ძლიერი მეფობის შესაფერისად, დავაღწიოთ თავი ისმაიტელთა- გან და თქვენს ფრთათა ქვეშ შეფარებულებმა ვაძოვოთ ჩვენდამი [რწმუნებული] ღმრთის სამწყსო“⁸³.

ჩვენი აზრით, ზემოთ მოტანილი ნაწყვეტებისა და საერთოდ წერილის მთელი შინაარსის გათვალისწინების შედეგად ირკვევა, რომ აქ არავითარი საარწმუნოებრივი არსის შეცვლასთან არა გვაქვს საქმე. როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ავტორის მთელი ყურადღება მხოლოდ და მხოლოდ იმდროინდელი პოლიტიკური სიტუაციის მკვეთრ ფერებში გადმოცემაზეა გადატანილი. ასე რომ მიქელ ჩამ- ჩიანის ლიტონი განცხადება, თითქოს იოანე დრასხანაკერტელი კათა- ლიკოსად დადგინების შემდეგ შეუთანხმდა ქალკედონელებს, რაც ვითომ ჩანს იოანეს მიერ კონსტანტინე პორფიროგენეტისადმი გაგ- ზავნილი წერილიდან, მოკლებულია ყოველგვარ საფუძველს. მაგ- რამ ყოველივე ზემოთქმულს რომ თავი დავანებოთ, თვით იოანე კათალიკოსის როგორც მოქმედება, ასევე მისი სიტყვები მიქელ- ჩამჩიანისა და მის თანამზრახველთა მოსაზრების საწინააღმდეგოზე მიუთითებენ. იოანე ისტორიკოსის „სომხეთის ისტორია“-ში მო- ცემული ცნობებიდანვე ირკვევა, რომ როდესაც კონსტანტინე კეი- სარმა წერილის შიღებისთანავე სომხეთის მეფე აშოტ სუმბატის ძე და იოანე დრასხანაკერტელი თავისთან მიიპატიჟა, აშოტ მეფე გაე- მართა ბიზანტიის კეისართან, ხოლო სომხეთის კათალიკოსმა თავი აარიდა ამ მიპატიჟებას გარკვეული მოსაზრებით. „მე კი გავემართე და წავედი დერჯანის გავარში — წერს იოანე დრასხანაკერტელი — და ერთი თვე დავყავი იქ. თუმცა ხშირად მაწვეველი [მომდიოდა] და სიყვარულით აღსავსე სურვილით მიწვევდა კეისართან სასახ- ლეში, მაგრამ მე არ ვისურვე, რადგან ვფიქრობდი, რომ შეიძლება გამოჩენილიყო ვინმე, ვინც თავისი თვალთ მნახვდა და ჩემს იქ მისვლას ჩემი ქალკედონიტობით [ახსნიდა] და მე გადაბირებულად მიმიჩნევდა“⁸⁴.

⁸³ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“ წინა- მდებარე გამოცემა, გვ. 208.

⁸⁴ იქვე, გვ. 213.

ამრიგად, ჩვენ მიერ ზემოთ წარმოდგენილი ისტორიული ექსკურსისა და თვით იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ მონაცემების საფუძველზე აშკარად ჩანს, რომ იოანე დრასხანაკერტელი მტკიცედ იღვა მონოფიზიტური მრწამსის დაცვის პოზიციაზე და არასდროს არ გადახრილა ქალკედონელებისაკენ, უკიდურესად მძიმე პოლიტიკური ვითარებაშიც კი.

იოანე დრასხანაკერტელის ცხოვრება და მოღვაწეობა პირობითად 2 პერიოდად შეიძლება გაიყოს: I — 897 წლამდე, ე. ი. იოანეს კათალიკოსად დადგინებამდე, ხოლო II — 897 წლიდან სიცოცხლის დასასრულამდე. როგორც აღრევე გვქონდა შენიშნული, იოანე ისტორიკოსის ავტობიოგრაფიული ხასიათის ცნობები მისსავე თხზულებაშია დაცული, მაგრამ ეს ცნობები იოანე დრასხანაკერტელის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ორივე პერიოდს ერთნაირი სისრულით არ ასახავს. სწორედ ამით არის გამოწვეული ის გარემოება, რომ ისტორიკოსის ცხოვრების I პერიოდის სრული სახით შესწავლა ვერ ხერხდება ბიოგრაფიული მასალის სიმცირის გამო.

იოანე დრასხანაკერტელს, როგორც ეს მის „სომხეთის ისტორია“-ში მოცემული მასალების მიხედვით ირკვევა, ძნელბედობის ხანაში უხდებოდა მოღვაწეობა, მაგრამ იგი გულხელდაკრეფილი როდი იყო. იოანე დრასხანაკერტელი კათალიკოსად დადგინებამდეც აქტიურად მონაწილეობდა ყოველ საჭირბოროტო საქმის მოგვარებაში. ხოლო შემდეგ კი, როცა იგი ოფიციალური თანამდებობის მფლობელი შეიქნა, მას უკვე ხშირად ვხედავთ, როგორც მომხრეებელს სომეხ მთავრებსა თუ მეფესა და მთავრებს შორის, ასევე როგორც ელჩს, მივლენილს არაბ ოსტიკანებთან საქმის მშვიდობიანად მოსაგვარებლად.

ასეთი საპასუხისმგებლო მისიის შესრულება იოანე ისტორიკოსს ჯერ კიდევ სომეხთა კათალიკოსის გეორგ გარნელის (877—897) დროს დააკისრეს. აფშინ ოსტიკანმა დაინახა რა სომეხთა მეფის სუმბატ აშოტის ძის წარმატებები. როგორც საგარეო პოლიტიკაში, ისე შინაურ საქმიანობაში, შურით აღიესო მის მიმართ და გადაწყვიტა, ეცადა სომეხთა მეფის ძლიერების შერყევა. მან ჯართა სიმრავლეს მოუყარა თავი და დაახლოებით 892—893 წელს სომხეთისაკენ დაიძრა. აღნიშნული ფაქტის შესახებ სუმბატ მეფემ მხოლოდ მაშინ შეიტყო, როდესაც მტერმა ნახიჭევანს მიაღწია, მეფემ სასწრაფოდ შემოიკრიბა გარშემო თავისი სამხედრო ძალები და გამაგრებულ ადგილებს შეაფარა თავი. გეორგ სომეხთა კათალიკოსმა განიზრახა საქმის მშვიდობიანად მოგვარება და „მიეგება ოსტიკანს,

რომ ეგებების მისი ქვის გული მოეღობო და ეზრუნა უფლის პირმეტყველი სამწყსოსათვის⁸⁵. აფშინ ოსტიკანმა თავდაპირველად კეთილგანწყობით მიიღო კათალიკოსი და სუმბატ მეფის თავისთან მოპატრუებაც დაავალა მას. სუმბატ მეფემ, გაითვალისწინა რა ოსტიკანის არაერთგზისი ვერაგობა, უარი განაცხადა მასთან წასვლაზე, გეორგ კათალიკოსმა კი არ მოისურვა პირობის დარღვევა და კვლავ ეახლა აფშინს. ამრიგად, აფშინ ოსტიკანმა ვერ შეისრულა თავისი ვერაგული განზრახვა, ხელში ვერ ჩაიგდო სომხეთის მეფე სუმბატი და ამ დამარცხებით გამოწვეული მთელი სიბრაზე გეორგ კათალიკოსზე გადმოანთხია. მან შეიპყრო გეორგ გარნელი და დიდი ტანჯვა-წამება განაცდევინა მას ტყვეობაში. ორი თვის შემდეგ კი აფშინ ოსტიკანმა პირობა მისცა კათალიკოსს, რომ უვნებლად დააბრუნებდა თავის ქვეყანაში, თუ კი მისგან ოქროსა და ვერცხლის განძს მიიღებდა. გეორგ კათალიკოსმა ამის შესახებ თავისი ქვეყნის მესვეურებს შეატყობინა. სწორედ ამ კრიტიკულ მომენტში გეორგ კათალიკოსის განთავისუფლებისათვის ზრუნვა თავს იდვა იოანე დრასხანაკერტელმა, რომელიც იმ დროს ეპისკოპოსი იყო. მისი თაოსნობით დაუყოვნებლივ შეგროვდა სათანადო გამოსაღები — განძი, რომლის საშუალებითაც მოხერხდა გეორგ კათალიკოსის დახსნა ტყვეობიდან.

იოანე დრასხანაკერტელს, არაბ ოსტიკანებთან და გამგებლებთან მომრიგებლად წარგზავნილს, განსაკუთრებით ხშირად ვხვდავთ კათალიკოსად დადგინების შემდეგ. მასზე დაკისრებული საპასუხისმგებლო მისიის შესრულებისას იგი არაერთხელ მდგარა საშიშროების წინაშე, მაგრამ არასდროს უკან არ დაუხევია. იოანე კათალიკოსი უკანასკნელ შესაძლებლობამდე ყოველგვარ საშუალებებს მიმართავდა, ოღონდ კი როგორმე ეხსნა თავისი სამწყსო როგორც საგარეო, ისე საშინაო საფრთხისა და განსაცდელისაგან. მისი დიპლომატიური მისია, რომელიც რთულსა და დაძაბულ პოლიტიკურ სიტუაციასთან იყო დაკავშირებული, ყოველთვის ერთნაირი შედეგით როდი მთავრდებოდა. ერთ შემთხვევაში ვერაგ მტერთან მოსალაპარაკებლად და საქმის მშვიდობიანად მოსაგვარებლად მივლინებული იოანე კათალიკოსი ოსტიკანისაგან ნდობასაც კი იმსახურებდა და მისგან პატივითა და დიდძალი ძღვნით განდიდებული უბრუნდებოდა თავის ქვეყანას⁸⁶. მაგრამ ხშირად მისი მცდელობა უშედე-

⁸⁵ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 69.

⁸⁶ იქვე, გვ. 106.

გოდ მთავრდებოდა და იგი ბრაზმორეული მტრის ჯავრის ამოყრის ობიექტად იქცეოდა. სწორედ ასეთი ერთ-ერთი წარგზავნის დროს იოანე კათალიკოსი იუსუფ ოსტიკანის ტყვეობაში მოექცა. ტყვეობაში განცდილ სიმწარესა და იქ გადატანილ გაჭირვებას არაერთგზის იხსენიებს იოანე შემდეგშიც. „ქალაქ დვინის საპყრობილეში... — წერს ისტორიკოსი — გადავითანე მტარვალთაგან ბევრი მომაკვდინებელი შეურაცხყოფა, გვემა. შებორკილება და პყრობილება ბნელსა და ვიწრო ადგილებში. მაგდებდნენ გვირაბებსა და ღრმა ხარობებში. [მაწამებდნენ] სასტიკადა და მწარედ. მცველთა საშინელი ხმაური და შემაწუხებელი ღრიანცელი მწუხრიდან გათენებადის არ სცილდებოდა ჩემს ყურებს და ამის გამო მომესპო თვალთა რული და სხეულის მოსვენება“⁸⁷.

იუსუფ ოსტიკანის მიერ იოანე დრასხანაკერტელის დატყვევების თარიღის დაზუსტებისათვის საჭიროა გავითვალისწინოთ თვით თხზულებაში დაცული ფაქტობრივი მონაცემები, კერძოდ, იუსუფ ოსტიკანის შემოსევა და მის მიერ სხვადასხვა მხარეების დალაშქვრა, რასაც იოანე დრასხანაკერტელი თორგომიანთა წელთაღრიცხვის 358 წლით ათარიღებს, ე. ი. 909 წლით. იმ დროს იოანე უკვე დატყვევებული იყო იუსუფის მიერ, ასე რომ იოანეს შეპყრობაც დაახლოებით 909 წელს უნდა მომხდარიყო. ხოლო რაც შეეხება იოანეს ტყვეობიდან თავდასხნის თარიღს, ჩვენი აზრით, იგი 909—910 წლით უნდა განვსაზღვროთ. ამ შემთხვევაშიც ჩვენ ისევ და ისევ იუსუფის სომხეთში ლაშქრობის ამსახველ მასალებს ვეყრდნობით. იოანე კათალიკოსს, გეორგ გარნელის მსგავსად, ვერაგმა ოსტიკანმა ოქროს გამოსაღები ზოსთხოვა, მაგრამ ვინაიდან იუსუფი მცირედით არ დაკმაყოფილდა, უფრო მეტი გადასახადის შესაძლებლობა კი კათალიკოსს არ ჰქონდა, თან არავინ იყო შემწე და დამხმარე, იოანე დრასხანაკერტელმა ციხიდან გაქცევით იხსნა თავი. ხოლო რადგანაც „ბოროტი მარბიელი წარმტყვევენლები ჯერ კიდევ ძლიერად იყვნენ მოდებული ჩვენს ქვეყანაში — წერს იოანე — ამიტომ მეც უფლის ბრძანებით დევნილი ალბანეთის აღმოსავლეთ მხარეებისაკენ წავედი... შემდეგ იქიდან წავედით და გავსწიეთ გუგარელთა მხარეებისაკენ. იქ დავბინავდით და ველოდით უფლისაგან ხსნას“⁸⁸.

⁸⁷ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 126 — 127.

⁸⁸ იქვე, გვ. 130.

იოანე დრასხანაკერტელს ამის შემდეგ ადარნასე ქართველთა მეფის კარზე ვხედავთ თავშეფარებულს⁸⁹.

იოანე კათალიკოსის დიპლომატიური მოღვაწეობის ერთ-ერთ საყურადღებო მომენტს მისი ბიზანტიის იმპერიის მესვეურებთან — ნიკოლოზ პატრიარქთან და კონსტანტინე პორფიროგენეტთან ურთიერთობა წარმოადგენს, მაგრამ ვინაიდან ამის შესახებ სათანადო ადგილას უკვე გვქონდა აღნიშნული, ხელმეორედ მის ირგვლივ აღარ ვისაუბრებთ.

იოანე დრასხანაკერტელი — სომხური ეკლესიის საჭეთმპყრობელი — ამავე დროს ცენტრალური ხელისუფლების თავდადებულ დამცველად გვევლინება. იგი მუდამ სიფხიზლით ადევნებდა თვალყურს სომხეთის საშინაო ცხოვრებას და თუ კი რაიმე განხეთქილება იჩენდა თავს მეფე-მთავრებსა თუ თვით სომეხ მთავრებს შორის, ყოველთვის საიმედო კანდიდატი იყო საქმის მშვიდობიანად მოგვარებისათვის. ყოველივე ზემოთქმულის მაუწყებელი ფაქტები მრავლად გვხვდება „სომხეთის ისტორია“-ში. იოანე კათალიკოსის მოღვაწეობიდან საინტერესოა გავიხსენოთ ერთი საყურადღებო ამბავი, რომელიც არწრუნთა მთავრის აშოტისა და მისი მამიდაშვილის ჰასან არწრუნის უთანხმოებას შეეხება. ერთხელ აშოტ არწრუნიმ თავისი სამფლობელო მხარეების გარშემოვლისას მიაღწია ხევს, სახელად ლომბი ფორაკს და დამე აქვე გაათია ერთ სოფელში. ამის შესახებ შეიტყო ჰასან არწრუნიმ, რომელმაც რატომღაც საშიშროება დაინახა თავისი ბიძაშვილის ასეთ მოქმედებაში და უეცრად დამით, შეიარაღებულ მეომართა თანხლებით, თავს დაესხა აშოტს და იგი მისი ამალითურთ დააპატიმრა. მაგრამ ჰასანის უმტყუნა ბედმა, აშოტის თანამებრძოლებმა შეძლეს ჰასანის ხელში ჩაგდება. „ამრიგად, — დასძენს იოანე კათალიკოსი — ორმოში, რომელიც ამოთხარა ჰასანმა, თვითონ შთაინთქა. აშოტ მთავარმა საკერელის ჯაჭვი დაადო მას და წაიყვანა სევანის ციხეში“⁹⁰. აშოტ

⁸⁹ როგორც იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიიდან“ ირკვევა, სომხეთის ეკლესიის საჭეთმპყრობელს საკმაოდ ხანგრძლივად მოუხდა მეზობელ ქვეყნებში ყოფნა, სადაც იგი ახლოს გაეცნო სხვადასხვა ხალხებს, მათ ისტორიას, ზნე-ჩვეულებებს და რიგ შემთხვევებში სარწმუნო ცნობებიც შემოგვინახა მათ შესახებ. საქართველოს ისტორიის მკვლევართათვის განსაკუთრებით საყურადღებოა ადარნასე ქართველთა მეფისა და საერთოდ ქართველების შესახები ცნობები, რომელთა განხილვა და შეფასება სათანადო ადგილას იქნება ჩვენ მიერ წარმოდგენილი.

⁹⁰ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 98.

არწრუნებ მოსახოვა ჰასანს სევანის ციხის მისთვის გადაცემა და აღეთქვა უვნებლად განთავისუფლება. მაგრამ ჰასანის დედამ და ძმამ, არიყენენ რა დარწმუნებულნი აშოტის მიერ აღთქმული დაპირების შესრულებაში, არ მოისურვეს აშოტისათვის ციხის გადაცემა. შექმნილი მდგომარეობის შესახებ აცნობეს სუმბატ მეფეს, რომელმაც საქმის მოგვარება იოანე კათალიკოსს მიანდო. იოანემ შეძლო ჰასანის დედის დარწმუნება აშოტისათვის ციხის გადაცემის აუცილებლობაში. აშოტისგანაც მიიღო ფიცის წიგნი, რომ ჰასანს უვნებელს გაუშვებდა. ასე, თითქოს მშვიდობიანად, მოგვარდა დავა მამიდაშვილ-ბიძაშვილს შორის, მაგრამ აშოტ მთავარი „შემდეგ ზოგიერთი აზნაურის ფუქსა და ბოროტ რჩევას აჰყვა, თვალები დასთხარა ჰასანს და დააბრმავა იგი“⁹¹. ეს ფაქტი იოანე დრასხანაკერტელის შუამდგომლობის მოულოდნელ დამარცხებას წარმოადგენდა, რასაც ახე იოლად ვერ შეეგუებოდა სომეხთა კათალიკოსი. იგი დიდი აღშფოთებითა და გულსიტკივილით იხსენებს ამ შემთხვევას და აშოტ მთავარს მიაკუთვნებს ისეთ ადამიანთა რიცხვს, „რომელნიც არ ემორჩილებიან ფიცის წესსა და შუამდგომლების წინამძღვრობას და მერყევი არიან და გულმოდგინეობით მიდიან მოწინააღმდეგეებთან, ამით თვითონ პოულობენ სიკვდილის საბაბს და არ შეუძლიათ დაიმკვიდრონ მტკიცე სიცოცხლე“⁹².

იოანე დრასხანაკერტელს კარგად ესმოდა შინაური ბრძოლების დამარღვეველი როლი სახელმწიფოს სიმტკიცისა და ერთიანობის საქმეში. სწორედ ამიტომ, რათა შთაეგონებინა თავისი თანამედროვე საზოგადოებისათვის ასეთი უთანხმოებისა და ქიშპის დიდი ზიანი სომეხთა ქვეყნისათვის, განსაკუთრებით მუქ ფერებში წარმოადგენდა მეფე-მთავრებს შორის გაუთავებელი განხეთქილების ამბებს. ასე მაგალითად, როდესაც იოანე დრასხანაკერტელი აღწერს სომეხთა მეფის აშოტ სუმბატის ძისა (აშოტ ერკათად წოდებულსა) და მისი ბიძაშვილის აშოტის ბრძოლას, ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ ისინი „საბოლოოდ მაინც ვერ დადგნენ წესიერ სიტყვებზე, არამედ მყისვე კვლავ მიდრკნენ ბოროტი შურისაკენ, კიცხავდნენ ერთმანეთს ძვირის ყვედრებითა და აგზნებული შურით შემდეგ ისინი კვალში ჩაუდგნენ ერთმანეთს და ერთმანეთს გარს უტრიალებდნენ. შეირყა, შეიძრა, აოხრდა, დაიქცა და დაემხო

⁹¹ იოანე დრასხანაკერტელის „სომეხთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 99.

⁹² იქვე, გვ. 99.

მათი სამფლობელოები. თავიანთი დიდება უცხო ტომს ანაცვალეს, სხვათა გასამდიდრებლად და თავიანთი თავის დასაღარიბებლად გაართოვეს თავიანთი გზა“⁹⁵.

ამრიგად, თუ თვალს გადავავლებთ იოანე დრასხანაკერტელის ცხოვრების გზას, შევნიშნავთ, რომ მას სომხეთში არაბთა ბატონობის ყველაზე მძიმე პერიოდში მოუხდა ცხოვრება და მოღვაწეობა. თავის სამწყსოსთან ერთად მრავალი ტანჯვა, საპყრობილე, დევნა და შევიწროება გადაიტანა, დვინის საპატრიარქოდან ჩამოშორებულმა, წლების განმავლობაში უცხო ქვეყნებს თავშეფარებულმა მწარედ განიცადა სამშობლო ქვეყნიდან მოცილება. მაგრამ როდესაც იგი კვლავ დაუბრუნდა თავის სამწყსოს, ახალი უბედურების მოწმე გახდა. სომეხთა ქვეყანა ახალი ოსტიკანის ნისრის, ანუ სბუკის დარბევა-აოხრების მსხვერპლი შეიქნა, რამაც კვლავ მწუხარებაში ჩააგდო სომხეთის ეკლესიის საჭეთმპყრობელი. „ჩემამდეც მოაღწია იმ არეულობის, უბედურებისა და ჩვენ მორწმუნე უფალთა და წარმართთაგან სიმწირის ნალექის შესმის ამბავმა, რაც მოჰყვა აგარიანელთა უკეთურ გრივალს, — წერს იოანე დრასხანაკერტელი, — მეც არანაკლებ შემპყრო გულის წუხილმა...“⁹⁶ შფოთის სამწუხარო ამბავი სარწმუნო ადამიანებმა მომიტანეს და მიჩიქეს, რომ ავჩქარებულებიყავი და მოვრიდებოდი ზღუდის გარემოცვას, რომელიც ჩვენც გვემუქრებოდა. ჩემთან მყოფი ეკლესიის დასი, შიშის ზარით შეპყრობილი, ჩემი სახლის კარებთან შეკრებილიყო და მევედრებოდნენ, რომ გავცლოდი მოსალოდნელ რისხვას. მომავონდა უფლის ბრძანება — დევნა ქალაქიდან ქალაქს და არა დგომა ბოროტის წინააღმდეგ“⁹⁷. იოანე დრასხანაკერტელი მასთან მყოფი საეკლესიო დასის თანხლებით იძულებული შეიქნა სევანის კუნძულზე წასულიყო, შემდეგ კი ბიურაკანის ციხე-სიმაგრეს შეაფარა თავი, სადაც ააშენა ეკლესია და მონაზონთა და მოწესეთა მონასტრად განაწესა. ბიურაკანში თავშეფარებულმა იოანე დრასხანაკერტელმა დაუყონებლივ გაუგზავნა ნისრს წერილი, რომელშიც თხოვდა ფიცის წიგნს თავისი სამწყსოს უშიშროებაზე. ნისრ ოსტიკანმა აღუთქვა მას თხოვნის შესრულება და ფიცის წიგნიც მოსცა იოანე კათალიკოსს, მაგრამ ეს მხოლოდ დროებითი დაიმედება იყო. ცოტა ხნის შემდეგ ნისრ ოსტიკანმა თავის ირგვლივ მყოფ მაჰმადიანთა წაქეზებით დაარღვია პირობა და დიდძალი ჯარით შემოესია

⁹⁵ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 229 — 230,

⁹⁶ იქვე, გვ. 273.

სომხეთს. ნისრმა ბრძანა თავდასხმა ბიურაკანის ციხეზე და იოანე კათალიკოსის ხელში ჩაგდება. იოანე დრასხანაკერტელმა და ეკლესიის სხვა მსახურებმა ძლივს დააღწიეს თავი მოსალოდნელ საფრთხეს და გასწიეს ბაგარანის სამეფო სასახლისაკენ აშოტ მეფესთან და დარჩენ იქ შემოდგომამდე. სიცოცხლის უკანასკნელი ხანა იოანე დრასხანაკერტელმა ვასპურაკანის მეფე გაგიკთან გაატარა, „რომელმაც იზრუნა ჩვენთვის — აღნიშნავს ისტორიკოსი — სულიერი სიყვარულით და ერთგულებით, მტკიცე რწმენით, შეურყეველი სასოებითა და უშიშარი სიყვარულით დაგვიცვა თავის ძმასთან გურგენტან ერთად. უხვად მოგვანიჭა ხორციელი საჭიროებანი, შემდეგ ჩვეული სიბრძნით მტკიცედ დაგვაიმედა, რომ სულით და გულით შეეცდებოდა და იზრუნებდა ჩვენს სამკვიდროში ჩვენს დაბრუნებაზე, ამასთანავე მთელი ქვეყნის მშვიდობისა და წმინდა ეკლესიათა განმტკიცებაზე, როგორც ამას ქრისტიანული წესიც მოითხოვს“⁹⁵.

იოანე დრასხანაკერტელმა აქვე, ვასპურაკანში, კერძოდ ძოროვანქში დაასრულა თავისი სიცოცხლე.

ასეთია იოანე ისტორიკოსის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის გზა.

⁹⁵ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 303.

თ ა ვ ი მ ე ო რ ა მ

იოანე ღრასხანაქერტელის „სომხეთის ისტორია“ — საისტორიო პირველწყარო სომხეთისა და საქართველოს IX—X საუკუნეების ისტორიის შესასწავლად

1. „სომხეთის ისტორიის“ შიგნის დრო და ისტორიული პირობები

იოანე ღრასხანაქერტელის „სომხეთის ისტორია“ სომხური სა-ისტორიო მწერლობის ერთ-ერთი საყურადღებო ნიმუშთაგანია. ამ საინტერესო ძეგლის შექმნის აუცილებლობა გარკვეულმა ისტორიულმა პირობებმა წარმოშვეს. იოანე კათალიკოსის „სომხეთის ისტორიის“ წარმოქმნა შეიძლება ჩაითვალოს იდეოლოგიურ გამოხატულებად იმ მნიშვნელოვანი პოლიტიკურ-ეკონომიური ვითარებისა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა სომხეთში IX—X საუკუნეებში. აღნიშნული პერიოდი სომხეთის ისტორიაში რთული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოვლენებით ხასიათდებოდა.

საუკუნეთა მანძილზე ორი დიდი დამპყრობის, ბიზანტიისა და არაბთა სახალიფოს შორის პაექრობის ასპარეზად ამიერკავკასია იყო ქცეული, რომლის ხელსაყრელმა სტრატეგიულმა ადგილმდებარეობამ თავიდანვე მიიპყრო ორივე ქვეყნის ყურადღება. ბრძოლა არაბეთსა და ბიზანტიას შორის თავდაპირველად ამიერკავკასიის ფარგლებს გარეთ მიმდინარეობდა, მაგრამ როდესაც ბრძოლის ასპარეზმა სომხეთისა და საქართველოს საზღვრებში გადმოინაცვლა, ამ ქვეყნების პოლიტიკურ-ეკონომიური მდგომარეობა მეტად დაიძაბა და გართულდა. ბიზანტიისა და არაბთა სახალიფოს სოციალურ-ეკონომიური ვითარება, რაც აპირობებდა მათ საგარეო პოლიტიკას, სომხეთის საგარეო მდგომარეობის განმსაზღვრელ ფაქტორსაც წარმოადგენდა.

თუ თვალს გადავავლებთ ამ ორი დამპყრობის საგარეო პოლიტიკას სომხეთის მიმართ, შევნიშნავეთ, რომ იგი ცვალებადი წარმატებით ხორციელდებოდა: ბიზანტიის საგარეო ექსპანსია ამიერკავ-

კასიის ქვეყნების მიმართ VII საუკუნისათვის, როგორც ცნობილია, არაბ დამპყრობთა ლაშქრობებით შეიცვალა, რომლებიც საემიგრაციო ზოძრაობის უკანასკნელ ტალღას წარმოადგენდნენ⁹⁶. არაბთა დაწინაურებას თვით არაბეთში სახელმწიფოებრივი ძალების მომწიფებაც უწყობდა ხელს. არანაკლები როლი ითამაშა აგრეთვე ისლამმაც, რომლის გავრცელების მნიშვნელოვან საშუალებას იძულება წარმოადგენდა. „უკვე მუჰამადმა — აღნიშნავდა აკად. ს ჯანაშია — მისცა თავის მოძღვრებას მკაფიოდ აგრესიული ხასიათი, როგორც ყველა ძველი დამპყრობელი, არაბთა სარდლებიც მიზნად ისახავდნენ არა ურწმუნოთა მოქცევას. არამედ არაბული სამფლობელოს გაფართოებას, ხარკსა და ნადავლს“⁹⁷.

არაბებმა სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსვლისთანავე სწრაფად დაიპყრეს თითქმის მთელი მახლობელი აღმოსავლეთი: 630—640-იანი წლებისათვის მათ ხელთ აღმოჩნდა სირია, პალესტინა, ირანი, ეგვიპტე. ასეთ წინსვლას, დროის შედარებით მოკლე მონაკვეთში საკმაოდ მნიშვნელოვანი ტერიტორიის დაუფლებას თვით დაპყრობილი ხალხების საშინაო ვითარებაც აპირობებდა. ბიზანტიის მოხელეთაგან შევიწროებული მოსახლეობა ახალ დამპყრობელში — არაბებში თითქოს მსხნელს ხედავდა. აღმოსავლეთის ქვეყნების დაპყრობის შემდეგ არაბები ამიერკავკასიისაკენ დაიძრნენ. სომხეთში არაბთა შემოსევების შესახებ დაწვრილებით მოგვითხრობენ არა მარტო სომეხი ისტორიკოსები (სებეოსი, ლევონდი, იოანე დრასხანაკერტელი, თომა არწრუნი, სტეფანოს ტარონელი), არამედ საინტერესო ცნობებს ვხვდებით აღნიშნული საკითხების შესახებ ბიზანტიელ და განსაკუთრებით არაბ ისტორიკოსებთანაც (ბალაძორი, იაკუბი, ტაბარი).

სომხეთში არაბთა I (640 წ.), II (642, 643 წ.) და III (650 წ.) ლაშქრობებს უმთავრესად თარეშის ხასიათი ჰქონდა. მოსახლეობის ტყვედ წასხმა, ნადავლის დატაცება და ქვეყნის აოხრება — არაბ დამპყრობთა პირველი ლაშქრობების დამახასიათებელი თვისებებია. როგორც აკად. შ. მანანდიანი შენიშნავდა, „არაბთა ბატონობა სომხეთში დამყარდა არა ამ ლაშქრობების დროს, არამედ მე-7 საუკუნის 50-იანი წლების დასაწყისში“⁹⁸. VII საუკუნის 50-იან

⁹⁶ ს. ჯანაშია, არაბობა საქართველოში, იხ. შრომები, ტ. II, თბილისი, 1952, გვ. 390 — 391.

⁹⁷ იქვე, გვ. 354.

⁹⁸ ჯ. შანანდიანი, *წინასწარ თხილქილს ზაქ ჭიოქიქიქი აყათ-მილქიანს, ზათორ ჩ. ჩ მასხ ნიკოქსე, ხერქიანს*, 1960, გვ. 201.

წლებამდე სომეხთა ქვეყანა ჯერ კიდევ ბიზანტიის უზენაესი ხელი-სუფლების გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა.

როგორც საისტორიო წყაროებიდან ჩანს, სომეხი მთავრები და გამგებელნი ერთ გარკვეულ საგარეო პოლიტიკას როდი მიჰყვებოდნენ. ისინი ხან ბიზანტიის კეისარს ემორჩილებოდნენ, ხან კი არაბთა მხარეზე აღმოჩნდებოდნენ. ეს უკანასკნელი გარემოება ბიზანტიის მმართველ წრეებში უდიდეს გულისწყრომას იწვევდა. ასე მაგალითად, როდესაც სომხეთის მმართველი თეოდორე რშტუნი 652 წელს ბიზანტიელებს გადაუდგა და არაბებს მიემხრო, კონსტანტინე კეისარმა სათანადო ზომები მიიღო ამ კავშირის დასარღვევად და მის წინააღმდეგ სამხედრო ძალაც კი გამოგზავნა⁹⁹. სომეხ მთავართა შორის ბევრნი იყვნენ ისეთები, რომლებსაც იმედი ჰქონდათ, რომ მტრის დახმარებით თავიანთ მოქიშპე მთავრების მიწებს დაეუფლებოდნენ, ამიტომ ისინი ხშირად ღალატსაც კი ჩადიოდნენ საკუთარი ქვეყნის მიმართ. სომეხ მთავართა ორჭოფული პოლიტიკით სწორედ არაბი მოხელეები სარგებლობდნენ: ისინი ხიბლავდნენ მათ ნაირნაირი ძღვნებით, თუ დაპირებებით, სამაგიეროდ კი თავის სასარგებლოდ იყენებდნენ სომეხ მთავრებსა და გამგებლებს.

VII—X საუკუნეები არაბ დამპყრობთა წინააღმდეგ სომეხი ხალხის დაუცხრომელი ბრძოლის პერიოდია. დროაღრო ამ ხნის განმავლობაში არაბთა გარდა, ბიზანტიაც ცდილობდა თავისი ძალაუფლების გავრცელებას სომეხთა ქვეყანაზე, მაგრამ იგი წარმატებებს ვეღარ აღწევდა, რისი მიზეზიც უმთავრესად სახალიფოს წინააღმდეგობა იყო. მაგრამ, გარდა ზემოთქმულისა, არანაკლებ დაბრკოლებას წარმოადგენდა მისთვის ის სარწმუნოებრივი განხეთქილება, რომელიც ბიზანტიასა და სომხეთის ეკლესიებს შორის არსებობდა.

თუ VII—VIII საუკუნეებში არაბ დამპყრობთაგან გაწამებული და აოხრებული სომხეთი პოლიტიკურ კრიზისს განიცდიდა და არაბთა მკაცრი სარწმუნოებრივი პოლიტიკის წყალობით ეროვნული გადაგვარების საფრთხის წინაშე იდგა, IX საუკუნის II ნახევრიდან იგი უკვე განთავისუფლდა არაბთა პოლიტიკური მორჩილებისაგან. მე-9 საუკუნის 80-იანი წლებიდან, როდესაც სომეხთა ქვეყანას ბაგრატიანიანთა დინასტია ჩაუდგა სათავეში, სახალიფოს გავლენამ და უფლებებმა თანდათანობით დაკარგეს თავისი წინანდელი ძალა,

⁹⁹ *Գ ա ս ա մ ի Ը Թ ի ւ ն Ս ե բ ռ ի ի Լ Ե յ ի ս Կ ի յ Կ ի յ ի Ի Լ Ե ռ ա Կ ւ ն, Թ ի ֆ ի ս, 1913, გვ. 222 — 248.*

ხოლო X საუკუნის პირველი ნახევრისათვის სრულიად აღიკვეთნენ საერთოდ - ამიერკავკასიის ტერიტორიიდან. სომხეთში მურვან ყრუსა (732 წ.) და შემდეგ ბულა თურქის (852 წ.) ლაშქრობები, შეიძლება ითქვას, იყო უკანასკნელი ძლიერი შემოტევა არაბ დამპყრობთა მხრიდან, რომლებმაც მძიმე ლახვარი ჩასცეს სომეხთა ქვეყანას. სარკინოზთა შემდგომი პერიოდის შემოსევებს (აფშინის, იუსუფისა და სბუქის შემოსევებს) უკვე თარეშის, ქვეყნის დოვლათის დატაცების ხასიათი ჰქონდა.

თავდაპირველად ასეთი წარმატებებით დაწყებული არაბთა საგარეო ექსპანსიის შესუსტება თვით სახალიფოს შინაური საქმეების გართულებამ განაპირობა. სახალიფოს ფეოდალურმა დაშლამ — დამოუკიდებელი საემიროების წარმოშობამ, რის ნიშნებმაც ჯერ კიდევ VIII—IX საუკუნეთა მიჯნაზე იჩინეს თავი¹⁰⁰, საფუძვლივ შეარყია სახალიფოს წინანდელი ძლიერება. IX საუკუნისათვის განსაკუთრებით მატულობს სახალიფოს ცენტრალური ხელისუფლებისაგან გამდგარ ადგილობრივ არაბ მმართველთა რიცხვი, რომლებიც ყოველნაირად ხელს უწყობდნენ ქვეყნის შიგნით სეპარატისტული მოძრაობის გაძლიერებას. „კავკასიის განაპირა ქვეყნებში — წერს აკად. ს. ჯანაშია — IX ს. ჩვეულებრივი სურათია: გადაუდგება იქაური ამირა თავის მბრძანებელს, ითვისებს პოლიტიკურ სუვერენიტეტსა და უწინარეს ყოვლისა, ადგილობრივ გადასახადებს... იმართება ბრძოლა, ჯერ ცვალებადი შედეგებით; შემდეგში კი ცენტრიდან მსრბოლი ძალები იმარჯვებენ და ხალიფატი იშლება. საინტერესოა, რომ ხალიფატის პოლიტიკური დაცემა ხდება სწორედ მაშინ, როდესაც ამ უშველებელ სახელმწიფოში შემავალი ცალკე ქვეყნები აშკარა სამეურნეო აღმავლობას განიცდიან; სრულიად სხვა პირობებში და სხვა ნიადაგზე აღმოცენებული პოლიტიკური ფორმა შეუფერებელი აღმოჩნდა განვითარების ახალი ტენდენციებისათვის და არაბების მსოფლიო სახელმწიფოს გამოეყო მთელი რიგი, შინაგან საზოგადოებრივ-ეკონომიური. მთლიანობის მქონე, ერთეული“¹⁰¹.

აბასელთა სახალიფოს როგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ ნაწილში სხვადასხვა დამოუკიდებელი პოლიტიკური ერთეული

¹⁰⁰ ვ. გაბაშვილი, სახალიფოს ფეოდალური დაშლა, იხ. „ნარკვევები მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიიდან“, ვ. ნ. გაბაშვილის რედაქციით, თბილისი, 1957, გვ. 107.

¹⁰¹ ს. ჯანაშია, არაბთა საქართველოში..., გვ. 390 — 391.

წარმოიშვა: საემიროები, სამთავროები, სახანოები, რომლებიც ცენტრალურ ხელისუფლებასთან მხოლოდ რელიგიურ კავშირს თუ ინარჩუნებდნენ. სანამ ხელისუფლებას აბასიდები ჩაუდგებოდნენ სათავეში (ე. ი. 750 წლამდე) არაბთა ფეოდალურ საზოგადოებაში თითქმის სრულიად არ იგრძნობოდა, ორიოდე გამონაკლისის გარდა, პარტიკულარული მისწრაფებანი. ასე რომ, არაბთა სახალიფო ჯერ კიდევ ინარჩუნებდა პოლიტიკურ მთლიანობას. მაგრამ. მას შემდეგ. რაც სახალიფოს მთლიანობაში ბზარი წარმოიშვა და ცენტრალური ხელისუფლებისაგან ადგილობრივი მმართველების განკერძოების ტენდენციებმა იჩინეს თავი, არაბთა სახელმწიფომ დაცემისაკენ იქცია პირი. პ. ჟუზეს სამართლიანი შენიშვნით „ბაღდადის ხალიფებს უკვე აღარ შეეძლოთ წინააღმდეგობა გაეწიათ ცენტრიდანული ძალებისათვის და იძულებული იყვნენ შეგუებოდნენ ცალკეული პირების მიერ მათი პროვინციების დაპყრობას. საკმარისია თვალი გადავავლოთ აღნიშნულ ეპოქაში სახალიფოს პოლიტიკურ რუკას, რომ უმაღვე დაინახავთ, თუ რაოდენ საგრძნობლად შემცირდა მისი საზღვრები და პირიქით, თანდათანობით როგორ გაფართოვდა ახალ ფეოდალ გამგებელთა სამფლობელოები, რომლებიც რკინის მარწუხებივით სულ უფრო ავიწროვებდნენ ხალიფების განკარგულებაში დარჩენილ ბაღდადის ოლქს...“¹⁰².

გარდა ყოველივე ზემოთქმულისა, არაბთა სახალიფოს ძლიერება საფუძვლიანად შეარყია დაპყრობილი ქვეყნების ხალხთა აჯანყებებმა. მათ რიცხვს სომხებიც ეკუთვნოდნენ. ეს ბრძოლები ხან აშკარად იყო მიმართული არაბთა პოლიტიკის წინააღმდეგ, ზოგჯერ კი რელიგიური დროშის საფარველ ქვეშ მიმდინარეობდა. განსაკუთრებით გახშირდა აჯანყებები აბასიდთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ. ამის უმთავრესი მიზეზი არაბთა უღლის დამძიმება იყო, რაც ძირითადად არაბთა საგადასახადო სისტემის მძარცველურ ხასიათსა და მათ მიერ ქრისტიანების მიმართ მკაცრი სარწმუნოებრივი პოლიტიკის გატარებაში გამოიხატებოდა.

სომხეთის ისტორია მე-8 საუკუნიდან მოყოლებული, განსაკუთრებით ხელისუფლების სათავეში აბასიდების მოქცევის დროიდან (750 წ.) არაბთა პოლიტიკური ბატონობის საბოლოო აღკვეთამდე, მრავლად გვაწვდის სომეხი ხალხის არაბთა ბატონობის წი-

¹⁰² П. К. Жузе, Мутагалины в Закавказьи в IX — X вв. их маналები საქართველოს და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვეთი III, ტფილისი, 1937, გვ. 177, 196.

ნააღმდეგ ბრძოლის მაგალითებს¹⁰³. განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია სომხეთში 774—775 წწ. საყოველთაო სახალხო აჯანყება, რომლის მიზეზი სწორედ არაბთა აუტანელი საგადასახადო პოლიტიკა იყო. 774—775 წწ. აჯანყების შემდეგ სრულიად ამოწყდა ორი ძლიერი სომხური სანახარაო გვარი: მამიკონიანელთა და კამსარაკანელთა, რომელთა სამემკვიდრეო სამფლობელოებს ბაგრატიუნები დაუფლდნენ¹⁰⁴. IX საუკუნის მეორე ნახევარში საგრძნობ ცვლილებებს აქვს ადგილი სომხეთის საშინაო ცხოვრებაშიც. სომხეთის დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლმა პოლიტიკურმა წრეებმა ისარგებლეს სახალიფოს დასუსტებით და შეძლეს მეფობის აღდგენისათვისაც კი მიეღწიათ. ამრიგად, 885 წელს სომეხთა ქვეყანას ბაგრატიუნიანთა დინასტია ჩაუდგა სათავეში.

აღნიშნულ პერიოდში პოლიტიკური დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლ წრეებს, რომელთა მიზანი ერთიანი ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შექმნა იყო, უპირისპირდებოდნენ ცალკეული მთავრები და გამგებლები, რომლებიც აშკარა წინააღმდეგი იყვნენ მათთვის არასასურველი და შემბოჰველი ერთიანი ხელისუფლების გავლენის ქვეშ მოქცევისა. განსაკუთრებით მწვავედ იგრძნობოდა არაკეთილგანწყობილება შირაკის ბაგრატიუნიანთა მიმართ სომხეთის ორი ძლიერი სამთავროსი — ვასპურაკანისა¹⁰⁵ და სივნიეთისა¹⁰⁶, რომლებიც თავისი ძლიერებით არც დიდად ჩამოუვარდებოდნენ ბაგრატიუნიანთა ხელისუფლებს. აღნიშნული სამთავროების გამგებლების მთელი ყურადღება საკუთარი მიწა-წყლის გაფართოებისა და ხელისუფლების განმტკიცებისაკენ იყო მიმართული. ისინი არავითარ ანგარიშს არ უწევდენ სახელმწიფოს ერთიან ინტერესებს, რომლებიც, რა თქმა უნდა, ეწინააღმდეგებოდნენ ურჩი მთავრების სეპარატისტულ მისწრაფებებს.

¹⁰³ დაწვრილებით ამ საკითხის შესახებ იხ. ჯ. *Մանասդյան*, *Ժողովրդական ապստամբությունները Հայաստանում արաբական տիրապետության դեմ, Երևան*, 1939.

¹⁰⁴ ჯაი *Ժողովրդի պատմություն*, *Առաջին մաս խմբագրություն* Բ. Ն. *Առաքելյանի* և *Մ. Ռ. Հովհաննիսյանի*, *Երևան*, 1951, გვ. 150.

¹⁰⁵ ვასპურაკანის, ანუ არწრუხთა სამთავროს ისტორია ეკუთვნის თომას არწრუხის, იხ. მისი თხზულება *Թովմայի Վարդապետի Արժրուհուն* *Պատմության տանը Արժրուհես, Թիֆლის*, 1917.

¹⁰⁶ სივნიეთის ისტორია დაწვრილ სივნიელმა სტეფანოს ორბელიანმა. იხ. *Պատմության նაწահվին Միսական արարեալ Ստեփաննոսի Օրբելյան* *Արքեպիսկոպոսի Միսხես, Թიֆლის*, 1910.

ამრიგად, IX საუკუნისათვის სომხეთის ტერიტორია, ისევე როგორც საქართველოსი, წვრილ ფეოდალურ სამთავროებად იყო დაყოფილი, რომლებიც მუდმივ წინააღმდეგობაში იყვნენ ბაგრატუნიანთა დინასტიის წარმომადგენლებთან. ამის დამამტკიცებელი მაგალითები გვხვდება იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში.

IX—X საუკუნეების სომხეთის პოლიტიკურ-ეკონომიურმა ვითარებამ თავისებური ასახვა პოვა სომხურ საისტორიო მწერლობაში, რომელიც აღნიშნული პერიოდისათვის ორი ძირითადი მიმართულებით განვითარდა: ისტორიკოსთა ერთმა ჯგუფმა ცალკეულ სამეფო-სამთავროთა ისტორიის აღწერას მიჰყო ხელი, ხოლო ნაწილმა შირაკის ანუ ანისის ბაგრატუნიანთა სამეფოს ისტორიის გადმოცემა დაისახა მიზნად¹⁰⁷. ისევე როგორც ბაგრატუნიანთა დინასტიის წარმომადგენელთა და ფეოდალურ სამთავროთა, ვთქვათ, ვანანდის, ვასპურაკანის, ან სივნიეთის გამგებელთა ინტერესები სრულიად საპირისპირო იყო, ასევე მათი იდეოლოგიის გამომხატველი ისტორიკოსების ნაშრომებიც რადიკალურად განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისაგან. აღნიშნული პერიოდის ბაგრატუნიანთა სამეფოს ისტორიკოსთა ჯგუფს ეკუთვნიან შაპუჰ ბაგრატუნი და იოანე დრასხანაკერტელი. სომხური საისტორიო მწერლობის მეორე მიმართულების, ე. ი. ცალკეულ სამეფო-სამთავროთა ისტორიკოსებიდან უნდა დავასახელოთ X საუკუნის ისტორიკოსი თომა არწრუნი. რომელმაც ვასპურაკანის ანუ არწრუნთა სამეფოს საკმაოდ დაწვრილებითი ისტორია დაგვიტოვა.

საკმარისია ერთმანეთს შევედაროთ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“ და თომა არწრუნის „არწრუნთა სახლის ისტორია“, რომ აშკარად დავინახავთ IX—X საუკუნეების სომხური საისტორიო მწერლობის ორი ძირითადი მიმართულების წარმომადგენელთა სრულიად საპირისპირო ინტერესებს: იმ დროს, როდესაც იოანე დრასხანაკერტელი, როგორც მისი თხზულებიდან ჩანს, ერთიანი ცენტრალური ხელისუფლების დამცველ და ყოველგვარი პარტიკულარული მისწრაფებების მოწინააღმდეგე პიროვნებად გვევლინება, თომა არწრუნის მთელი გულისყური მხოლოდ და მხოლოდ არწრუნთა, ანუ ვასპურაკანის სამეფოს გამგებელთა განდიდებისა და მათი საქმიანობის ხშირად გაზვიადებუ-

¹⁰⁷ *Մ ա ն ու կ Ա ճ ե դ ո ս ն, Հայոց հին դրսևանութեան պատմութիւն, ԴԻՔԲ I...*, გვ. 433 — 450.

ლი ფორმით წარმოდგენისაკენ არის მიმართული. ერთი რამ თვალნათლივ შესამჩნევია: იმ დროს, როდესაც იოანე დრასხანაკერტელი ყოველგვარი მორიდებისა და ანგარიშგაწვევის გარეშე კილავს ცალკეული მთავრების (განსაკუთრებით კი სივნიელთა და არწრუნთა ანუ ვასპურაკანელთა) მოღალატეობრივ საქმიანობას, რაც ძირითადი მიზეზი იყო არაბებთან ბრძოლაში სომხეთის არაერთგზისი დამარცხებისა, თომა არწრუნი თავს არიდებს არწრუნელ მთავართა სახელისა და ღიღების შემბლაღავი ასეთი მოქმედების აღწერას და მხოლოდ ქებითა და ხოტბით იხსენიებს არწრუნთა გვარის ყველა წარმომადგენელს.

იოანე დრასხანაკერტელი, თომა არწრუნისა და სხვა სამეფოსამთავროების ისტორიკოსებისაგან განსხვავებით, ერთი გარკვეული კუთხის (ვთქვათ, ვანანდის, ვასპურაკანის, ან სივნიეთის) ისტორიის გადმოცემით კი არ იფარგლება, არამედ მრავალმხრივ მნიშვნელოვან საკითხებს ეხება. იოანე კათალიკოსის „სომხეთის ისტორია“ საუკეთესო და ზოგჯერ ერთადერთი პირველწყაროა არა მარტო შირაკის ანუ ანისის ბაგრატუნიანთა სამეფოს ისტორიის შესასწავლად, რომლის ინტერესების დამკველადაც გვევლინება იოანე, როგორც სომხეთის ეკლესიის საჭეთმპყრობელი, არამედ მასთან საყურადღებო ცნობებია დაცული აგრეთვე სხვა სამთავროების, განსაკუთრებით კი ვასპურაკანისა და სივნიეთის ისტორიული წარსულის შესახებაც. XIII საუკუნის სომეხი ისტორიკოსი სტეფანოს ორბელიანი უდიდესი ნდობით ეკიდებოდა იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში სივნიეთის სამთავროს შესახებ დაცულ ცნობებს და იყენებდა მათ თავის თხზულებაში IX—X საუკუნეების სივნიეთის ისტორიის გადმოსაცემად. იგი არაერთგზის იხსენიებს იოანე კათალიკოსის „სომხეთის ისტორიას“, როგორც წყაროს¹⁰⁸. ასევე საგულისხმო ცნობებია შემონახული იოანეს თხზულებაში არწრუნის სამთავროს სოციალურ-ეკონომიური თუ პოლიტიკური ისტორიიდან. მაგრამ, მიუხედავად ყოველივე ზემოთქმულისა, „სომხეთის ისტორიის“ მთელი მასალის შესწავლისა და გაანალიზების შედეგად ირკვევა, რომ იოანე დრასხანაკერტელი უმთავრესად ბაგრატუნიანთა დინასტიის ისტორიკოსი იყო.

სწორედ ამიტომ იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებაში უმთავრესი ადგილი ეთმობა ბაგრატუნიანთა დინასტიის წარმომად-

¹⁰⁸ *Պատմութիւն Նահանգին Սիսական արքերալ Ստեփաննիսի Օրբելեան Արքեպիսկոպոսի Սիւննաց...*, გვ. 106, 226, 276.

გენელთა (აშოტ სუმბატის ძის, სუმბატ აშოტის ძისა და აშოტ ერ-
კათის) დროის ე. ი. IX საუკუნის მიწურულისა და X საუკუნის I
მეოთხედის სომხეთის თავგადასავლის გადმოცემას.

აღნიშნულმა გარემოებამ განაპირობა სწორედ თხრობის არათანა-
ზომიერება იოანე კათალიკოსის თხზულების ცალკეულ ნაწილებს
შორის. დასაწყისი ნაწილი ზოგად ხასიათს ატარებს. მართალია, აქ
იოანეს წინარე ხანის თითქმის ყველა საყურადღებო ფაქტზეა მი-
თითებული, მაგრამ მოკლედ. სამაგიეროდ მისი თანადროული ხანა,
დაახლოებით IX საუკუნის II ნახევრიდან 925 წლამდე, ფაქ-
ტებით მდიდარია; აქ უფრო მეტად იგრძნობა თვით ავტორის მიერ
განცდილი და თვითხილული ამბების სიმრავლე. თან მას ერთ-
ვის იოანესათვის ჩვეული სენტიმენტალიზმი, რომელიც ხშირად
გადაჭარბებულ ხასიათს ღებულობს. ახალი და ძველი აღთქმიდან
ციტატების სიხშირეც უმთავრესად თხზულების II ნაწილზე მოდის.
რაც ხშირად ბუნდოვანსა და ორაზროვანს ხდის მთელ რიგ ადგი-
ლებს და ამძიმებს სტილს. ამჯერად ჩვენს მიზანს სცილდება თხზუ-
ლების მხატვრული ანალიზი, რადგანაც ძველი გვანტერესებს რო-
გორც ისტორიული წყარო, მაგრამ ერთს კი მივუთითებთ: იოანე
დრასხანაკერტელი ხშირად მიმართავს სხვადასხვა პოეტურ ხერ-
ხებს (ჰიპერბოლას, მეტაფორას, ეპითეტს, შედარებას და სხვ.).
რომლებიც უმთავრესად გმირებისა, თუ სიტუაციების იდეალიზა-
ციისათვის არის გამოყენებული.

იოანე დრასხანაკერტელი თითქოს გაურბის გარკვეულ, მარ-
ტივ ფრაზებს და მთელი თხზულება ხშირად ზედმეტი ლირიული
წიაღსვლებით აქვს გადატვირთული. აკად. მანუქ აბელიანი ერთ-
გვარ წინააღმდეგობაში ვარდება იოანე კათალიკოსის პოეტური ხე-
ლოვნების შეფესებისას; მაგალითად, ერთ ადგილას იგი წერს:
„იოანე უფრო ხშირად წერს მსუბუქად და ნათლად“; მაგრამ იქვე,
ცოტა ქვევით მკვლევარი დასძენს: „იოანე არ არის მოყვარული ნა-
თელი და გასაგები სტილისა“¹⁰⁹.

ჩვენი აზრით, უფრო მართებულია და სინამდვილესთან ახლოს
მდგომი აკად. მანუქ აბელიანის მეორე მოსაზრება იოანე დრასხანა-
კერტელის სტილის შესახებ. ჩვენ ვერ გავიზიარებთ აკად. სტ. მალ-
ხასიანცის შეხედულებას, თითქოს იოანე დრასხანაკერტელის მძიმე
და ხშირად ბუნდოვანი სტილი „შედგება ცუდი სკოლისა, განუსჯე-
ლი მიმდევრობისა, ბრმად აღებისა ძველ ავტორთაგან იმისა, რაც

¹⁰⁹ *Մ ա ն ու լ է Ա բ ե դ յ ա ն, Հ ա յ ո յ հ ի ն գ ր ա խ ա ն ու լ թ յ ա ն պ ա տ մ ու լ թ յ ա ն, 4 և ր ք 1... 3 ք. 438, 439.*

რამ ლამაზია, იმისათვის ანგარიშგაუწევლად, ეს ნასესხობები შეესაბამებიან თუ არა თავიანთ დროს... იოანე კათალიკოსის ეს ნაკლი ცუდი სკოლის, მისი უკემოვნობისა და განურჩევლობის შედეგია¹¹⁰.

საქმე ისაა, რომ იოანე დრასხანაეკრტელის სტილის. მისი წერის მანერის შესახებ საუბრისას აუცილებელია გავითვალისწინოთ შემდეგი გარემოება: იოანე კათალიკოსის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის პერიოდში საგრძნობ ცვლილებებს ჰქონდა ადგილი სომხური ენის განვითარებაში. აღნიშნული ხანისათვის ძველი სომხური ენა — გრაბარი — სასწავლო, სასკოლო ენად იქცა, ხოლო მის პარალელურად უკვე სასაუბრო ე. წ. მდაბიო (*ყსყჲოც*) სომხური ენა შემოვიდა ხმარებაში. მაგრამ ყოველივე ზემოთქმული როდინიშნავდა იმას, რომ ეს ორი ენა მკვეთრად განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან¹¹¹.

ძირითადი სხვაობა მათ შორის სტილსა და წერის მანერაში გამოიხატებოდა. იმ დროს, როდესაც I ენაზე, ე. ი. გრაბარზე, შექმნილი ნაწარმოებები ხასიათდებოდნენ სტილის სიმძიმით, პოეტური სიტყვაკაზმულობით, წარსულის ამსახველი შემოქმედების მიმბაძველობითა და ხშირად გადაჭარბებული ლირიული წიაღსვლებით. ე. წ. „მდაბიო“ ენაზე დაწერილი თხზულებები გამოირჩეოდნენ სტილის სისადავით, მარტივი და გასაგები წერის მანერით.

იოანე დრასხანაეკრტელის „სომხეთის ისტორია“ სწორედ გრაბარით დაწერილ ნაწარმოებს წარმოადგენს და მას თითქმის უკლებლივ ახასიათებს ამ ენაზე შექმნილი თხზულებების ზემოთ აღნიშნული დამახასიათებელი თვისებები. იოანე კათალიკოსი, როგორც მისი თხზულებიდან ჩანს, განსაკუთრებით ხაზს უსვამს ძველი სომხური ენის სიტყვაკაზმულობისა და მხატვრული ოსტატობის უპირატესობას „მდაბიო“ ენასთან შედარებით. თითქმის თავის თანამედროვე ისტორიკოსს შაჰუჰ ბაგრატუნს, რომელიც სწორედ ამ ე. წ. მდაბიო ენაზე წერდა, იოანე კათალიკოსი უწუნებს წერის მანერას, ნათელ და გასაგებ სტილს. „თუმცა მან ვერ შეძლო—წერს იგი—მწიგნობრული ხერხებით მოკლედ გადმოეცა განმსაზღვრელი სიტყვის ახსნის კეშმარიტება... მაგრამ თავისი დროის

¹¹⁰ *Ս տ. Մ ա լ խ ա ս յ ա ն ց, Մ ա տ ի ն ա ղ ի տ ա կ ա ն ղ ի տ ո ղ ու թ յ ու ն ն ք...*, 83. 206.

¹¹¹ *Մ. Ա բ և զ յ ա ն, Հ ա յ ո յ Գ ի ն զ ր ա կ ա ն ու թ յ ա ն ս կ ա տ ու թ յ ու ն, զ ի ը Ը I...*, 83. 438.

მისედვით ახლოს იყო რა ყველა ამ ამბავთან, მდაბიო ენით საკმარისად გაწვდის შენ ცნობებს“¹¹²..

იოანე დრასხანაკერტელის წერის მანერის ერთ ყველაზე თვალსაჩინო და მტკივნეულ ნაკლს ქრონოლოგიის საგრძნობი სიმცირე წარმოადგენს. აკად. სტ. მალხასიანცის სამართლიანი მითითებით „იოანეს, როგორც ამბების თანამედროვესა და ხშირად მონაწილეს, შეეძლო სწორი თარიღით აღენიშნა ესა თუ ის მნიშვნელოვანი შემთხვევა, მაგრამ მის ისტორიაში ვერ ვხვდებით ქრონოლოგიას“¹¹³.

იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებაში სულ რამდენიმე თარიღია მითითებული, ისიც ნაკლებ საყურადღებო. ქრონოლოგიის მიმართ იოანე კათალიკოსის ასეთი გულგრილი დამოკიდებულებით არის სწორედ გამოწვეული მისი ცხოვრება-მოღვაწეობისა, თუ თვით „სომხეთის ისტორიის“ შესახები მრავალი საკითხის ჯერ კიდევ გაურკვეველობა და უზუსტობა. ასეთ დასაზუსტებელ საკითხთა რიგს ეკუთვნის სწორედ საკითხი იოანე დრასხანაკერტელის შრომის დაწერის დროის შესახებ. სამწუხაროდ, იოანე ისტორიკოსს არსად არა აქვს მითითებული თხზულების წერის დაწყების დროის შესახებ. ჩვენთვის საყურადღებო საკითხის გადაწყვეტა ისევ მისავე „სომხეთის ისტორია“-ში დაცული მასალის გაანალიზებისა და შესწავლის შედეგად თუ მოხერხდება.

იოანე დრასხანაკერტელის თხზულების დაწერის თარიღის შესახებ განსხვავებული მოსაზრებანი იყო გამოთქმული სამეცნიერო ლიტერატურაში. პირველი მკვლევარი, რომელიც ამ საკითხს შეეხო, მიქელ ჩამჩიანი იყო. იგი „სომხეთის ისტორიის“ დაწერის დროის საკითხს იოანე კათალიკოსის სარწმუნოებრივი მრწამსის განსაზღვრისათვის იშველიებდა და დარწმუნებით აღნიშნავდა, თითქოს იოანე ისტორიკოსმა თავისი თხზულების I ნაწილი შექმნა კათალიკოსობამდე, ხოლო მეორე ნაწილი კათალიკოსად დადგინების, ე. ი. 897 წლის შემდეგ. მიქელ ჩამჩიანის მოსაზრების დაწვრილებით განხილვა აქ ზედმეტად მიგვაჩნია, ვინაიდან სათანადო ადგილას, სახელდობრ, იოანე დრასხანაკერტელის სარწმუნოებრივი მრწამსის შესახებ საუბრისას, ამ საკითხსაც ვეხებით. მხოლოდ მიუუთითებთ, რომ როგორც მიქელ ჩამჩიანის, ასევე მისი თანამოაზრე

¹¹² იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 29

¹¹³ *Մ ա. Մ ա լ խ ա ս յ ա ն ց.*, *Մատենագիտական դիտողություններ...*, გვ. 206 — 207.

მკვლევრების (ფ. ლაგარდის, გ. ზარბჰანალიანისა და სხვ.) შეხედულება იოანე კათალიკოსის თხზულების დაწერის თარიღის შესახებ თავის დროზე გააკრიტიკა მკრტიჩ ემინმა და ამხილა მისი უსაფუძვლობა¹¹⁴. მკრტიჩ ემინის აზრით „სომხეთის ისტორია“ უნდა დაწერილიყო იოანე დრასხანაკერტელის კათალიკოსად დადგინების შემდეგ, სასელდობრ, სიბერის ასაკში. აღნიშნულ მოსაზრებას ჩვენც ვიზიარებთ, მხოლოდ საკითხის უფრო დაზუსტებისა და გარკვევისათვის ერთ გარემოებაზე გვსურს შევამჩროთ. ყურადღება: იოანე დრასხანაკერტელი თავისი თხზულების წინასიტყვაობაში გარკვევით მიუთითებს, რომ ვინაიდან დროით შეზღუდულობა მას არ აძლევს შესაძლებლობას ვრცლად ილაპარაკოს წარსული ისტორიის შესახებ, მოკლედ ეხება მას და უფრო დაწვრილებით აღწერს თავის თანამედროვე ამბებს¹¹⁵. იოანე ისტორიკოსს რომ მართლაც ჯერ კიდევ კათალიკოსად დადგინებამდე, ე. ი. 897 წლამდე დაეწყო თავისი თხზულების წერა, მაშინ მას აღარ დასჭირდებოდა იმის აღნიშვნა, რომ სიბერე კარს არის მომდგარი და უნდა ვიჩქარო წარსული თავგადასავლის აღწერაო.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში წარმოდგენილი მასალების შესწავლისა და გაანალიზების შედეგად ერთი რამ ირკვევა: იოანემ თავისი თხზულების წერა დაიწყო არაუადრეს 921 წლისა. ასეთ გადაწყვეტილებამდე ჩვენ შემდეგმა ფაქტებმა მიგვიყვანეს: „სომხეთის ისტორიის“ წინასიტყვაობაში იოანე დრასხანაკერტელი უკვე მომხდარ და წარსულ ამბებს შორის აშოტ ერკათის ბიძაშვილის — აშოტ შაპუჰის ძის სომხეთის მესამე მეფედ¹¹⁶ კურთხევის ფაქტზეც მიუთითებს, რომელსაც ადგილი ჰქონდა 921 წელს. „სომხეთის ისტორიის“ წერის დაწყების დროს, ვთქვათ არაბთა წინააღმდეგ სომხების 923—924 წლების ბრძოლა უკვე მომხდარი ფაქტი რომ ყოფილიყო, იოანე კათალიკოსი ისევე მოიხსენიებდა მას თავისი თხზულების წინასიტყვაობაში, როგორც იხსენიებს აშოტის გამეფებას 921 წელს. ვინაიდან ეს უკანასკნელი ფაქტი ყველაზე უგვიანესი ფაქტთაგანია იმათ შორის, რომლებზედაც იოანე „სომხეთის ისტორიის“ დასაწყის ნაწილში მიუთითებს. ამიტომ

¹¹⁴ *მ. ი. ჯანაშვილი, ლაგარდის, ზარბჰანალიანისა და სხვ. შეხედულება იოანე კათალიკოსის თხზულების დაწერის თარიღის შესახებ, თბილისი, 1958 წ.*

¹¹⁵ იქვე, გვ. 3 — 10.

¹¹⁶ აღნიშნული პერიოდისათვის სომხეთში სამი მეფე იყო: აშოტ სუმბატის ძე, ვრკათად წოდებული, გაგიკ არწრუნი და აშოტ შაპუჰის ძე.

იოანე დრასხანაკერტელის თხზულების წერის დაწყების თარიღად უნდა მივიჩნიოთ დრო არაუადრეს 921 წლისა. ხოლო რაც შეეხება თხზულების დამთავრების ხანას, „სომხეთის ისტორია“-ში მოცემული მასალები შემდეგი ვარაუდის დაშვების შესაძლებლობას გვაძლევენ: იოანე დრასხანაკერტელი თავის თხზულებას 924 წლის ამბების აღწერით ამთავრებს. მის „სომხეთის ისტორიას“ დამთავრებული სახე აქვს, ძირითად ტექსტს ბოლოსიტყვაობაც კი ერთვის, ასე რომ ავადმყოფობისა, თუ სიკვდილის მიზეზით თხზულების წერის შეწყვეტა გამორიცხებულია. უფრო შესაძლებელია, რომ იოანეს საკმარისად მიუჩნევია სომხეთის თავგადასავალი აშოტ სუმბატის ძის არაბთა წინააღმდეგ წარმატებითი ლაშქრობის აღწერით დემთავრებინა, რასაც 923—924 წლებში ჰქონდა ადგილი. სავსებით დასაშვებია, რომ იოანემ დაასრულა თხზულება და შემდეგ კიდევ იცოცხლა რამდენიმე წელი. მაგრამ, ვინაიდან იოანეს გარდაცვალების თარიღად ვვარაუდობთ 925—931 წწ.-ს, ასევე არ არის უჩვეულო მისი თხზულების დასრულების ვადაც 925—931 წლებით შემოვფარგლოთ.

პირდაპირი მითითება იმის შესახებ, თუ ვისი დაკვეთით დაწერა იოანე კათალიკოსმა ეს საკმაოდ დიდი მოცულობის თხზულება, არ მოგვეპოვება. მხოლოდ ერთხელ, „სომხეთის ისტორიის“ ბოლოსიტყვაობაში იოანე დრასხანაკერტელი გაკვრით მიუთითებს, რომ ისტორიის აღწერას ხელი მიჰყო მეფეთა ბრძანებით¹¹⁷. აკად. მ. აბელიანის სწორი შენიშვნით ამ მეფეებში უნდა ვივარაუდოთ აშოტ სუმბატის ძე, ერკათად წოდებული და გაგიკ არწრუნი¹¹⁸, რომლებთანაც წლების მანძილზე საკუთარ სამწყსოს მოშორებულმა იოანემ მშვიდობიანი თავშესაფარი პოვა.

თუ ერთხელ კიდევ გავიხსენებთ იოანე დრასხანაკერტელის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მძიმე გზას, დავრწმუნდებით, რომ იოანე ისტორიკოსს სწორედ მხოლოდ 920-იანი წლებისათვის თუ შეეძლო „სომხეთის ისტორიის“ წერას შესდგომოდა, რადგანაც 920-იან წლებამდე გარეშე და შინაური ბრძოლებით შექმნილი ძნელებდობის ხანაში სომხური ეკლესიის საქეთმპყრობელს — იოანე კათალიკოსს — მშვიდად ჯდომისა და თავს გადამხდარი უბე-

¹¹⁷ მიქაილანოი. *Կաթողիկոսի Դրասխանակերտեցույ Պատմութիւն Հայոց*... 362 — 363.

¹¹⁸ Մ. Աբելյան, *Հայոց հին գրականության պատմութիւն, գիրք 1...*, 33. 436.

დურებების აღნუსხვის შესაძლებლობა არ ექნებოდა, რასაც აშკარად მოწმობს „სომხეთის ისტორია“-ში დაცული მასალები.

ამრიგად, ყოველივე ზემოთქმულის გაანალიზებისა და მასალების ერთმანეთთან შეჭერების საფუძველზე შესაძლებელია იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ დაწერის დრო 921—930-იანი წლებით შემოვფარგლოთ.

2. „სომხეთის ისტორიის“ წყაროები

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წყაროების საკითხი სპეციალური კვლევის საგანი დღემდე არ გამხდარა. მკვლევართა უმრავლესობა იოანე კათალიკოსის „სომხეთის ისტორიის“ განხილვისას სრულიად გვერდს უხვევდა მისი წყაროების გარკვევის საჭიროებას, ხოლო ისინი (ფ. ლაგარდი, ფ. ნევე, გ. ზარბ-ჰანალიანი, ლ. ალიშანი, ვ. ფაფაზიანი, ა. ზამინიანი, მ. აბელიანი, სტ. მალხასიანი, ჰ. არუთუნიანი), რომლებიც კი ოროდღე ფრაზით ეხებოდნენ ამ საყურადღებო საკითხს, „სომხეთის ისტორიის“ წყაროთაგან მხოლოდ ზოგიერთის დასახელებით კმაყოფილებოდნენ და სრულიად არაფერს ამბობდნენ იმის შესახებ. თუ როგორ სარგებლობდა იოანე ამ წყაროებით, ან ამა თუ იმ მასალას რომელ თხზულებაზე დაყრდნობით გადმოსცემდა.

„სომხეთის ისტორიის“ ყოველმხრივ შესწავლისა და მისი, როგორც ისტორიული ძეგლის მეცნიერული ღირებულების შეფასებისათვის კი უდიდესი მნიშვნელობა აქვს იმ წყაროების გამოვლენას, რომლებითაც უსარგებლია იოანე ისტორიკოსს.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წყაროების კვლევისას მთელი რიგი საკითხები წამოიჭრა ჩვენს წინაშე. ჯერ-ერთი, დასადგენია თვით იმ წყაროების ხასიათი, რომლებიც გამოიყენა ისტორიკოსმა თავისი არათანადროული ხანის გადმოსაცემად. მეორე მხრივ კი გასარკვევია მის მიერ ამ წყაროების გამოყენების მეთოდები: რა დამოკიდებულებაშია ავტორი წინარე ხანის ისტორიკოსებთან, როგორ ამუშავებს მათი ნაშრომებიდან აღებულ მასალას, უმატებს რაიმეს, ან ასწორებს, თუ უცვლელი სახით გადმოაქვს თავის „სომხეთის ისტორია“-ში და სხვ.

სანამ უშუალოდ დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წყაროების გამოვლინებასა და დაზუსტებას შევუდგებოდეთ, საჭიროდ მიგვაჩნია ზოგადად ჩამოვავალიბოთ მის მიერ პირველ-წყაროებით სარგებლობის მეთოდები და თან დაეაჯგუფოთ იოანეს

თხზულებაში გამოყენებული მასალა მისი ხასიათისა და მნიშვნელობის მიხედვით.

როგორც ირკვევა, იოანე დრასხანაკერტელი დიდი სიფრთხილითა და სერიოზულობით ეკიდება სხვათა თხზულებიდან, თუ ზეპირი გადმოცემების მეშვეობით მოპოვებული მასალის შერჩევასა და გამოყენებას საკუთარი თხზულებისათვის და მის სანდოობასა და უტყუარობასაც ხშირად საცესებით ვერ იღებს თავის თავზე. ამის ნათელსაყოფად საკმარისია გადავიკითხოთ მისი თხზულების „სომხეთის ისტორიის“ შესავალი და დასაწყისი ნაწილი, რომელიც სწორედ იოანეს არათანადროულ ხანას ასახავს. იოანე ისტორიკოსი, საერთოდ, მოკლედ, ზოგად ხაზებში ეხება თავის არათანადროულ ხანას, მაგრამ მის გადმოცემის დროსაც განსხვავებული ინტერესითა და მოცულობით აღწერს ამა თუ იმ ფაქტსა თუ მოვლენას. იგი ამ შემთხვევაში ითვალისწინებს თავისი წინარე ხანის ისტორიის სრული და ზედმიწევნითი სახით გადმოცემის შეუძლებლობას და თავისი თანადროული ხანის ამბებამდე მხოლოდ ისეთი ფაქტების გადმოცემაზე ამახვილებს ყურადღებას, რომლებიც აუცილებელია თხზულების სისრულისათვის და მისი მიზანდასახულობის გასამართლებლად. იოანე დრასხანაკერტელს ზედმეტად მიაჩნია მეორეხარისხოვანი ამბისა, თუ მოვლენის დაწვრილებით აღწერა. მისი საგანი, მისივე სიტყვებით, იმ ჰიროვარამისა და უბედურების გადმოცემაა, რომელიც თავს დაატყდა სომეხ ხალხს¹¹⁹. განსაკუთრებით კი იგი ყურადღებას ამახვილებს თავის თანადროულ პერიოდზე. ამ უკანასკნელ ფაქტზე მეტყველებს სწორედ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში გადმოცემული თანადროული და წინარე ხანის ამბების ურთიერთთან შეფარდება: სომხეთის ისტორიას. დასაბამიდან 850 წლამდე ამსახველ მასალას, უჭირავს დაახლოებით მთელი თხზულების ერთი მესამედი ნაწილი, თხზულების დანარჩენ ნაწილს კი იოანეს თანადროული ხანის ამბები მოიცავენ.

იოანე დრასხანაკერტელს ზედმეტად მიაჩნია კვლავ დაწვრილებით გაიმეოროს მისი წინამორბედი ისტორიკოსებისაგან აღწერილი ამბები. ასე მაგალითად, როდესაც იგი აშოტ ბაგრატიუნის თავგადასავლის აღწერას მიჰყოფს ხელს, წინასწარ აფრთხილებს მკითხველს, რომ „საჭიროდ ვცანი, აღარ გამემეორებინა ჩვენი დროის ისტორი-

¹¹⁹ მ ი ძ ა ნ ა ნ ი ლ ჯ ა მ ბ ი ე ლ ი ი ზ ო რ ა ა ხ ა ნ ა ლ ხ რ ა ს ე ლ ი ე
ყ ა თ ა მ ი ლ მ ჭ ა ნ ჯ ა ნ ე . . . , გვ. 5.

კოსის შაჰუპ ბაგრატუნის [მიერ აღწერილი] ამბები... ამრიგად მე აქ ყოველივეს მას ვუტოვებ და რაც ეხლა აუცილებლობის გამო საჭიროა მოსათხრობად, მხოლოდ მას გადმოგცემ შენ მოკლედ, ვეცდები მცირედი შესავლის სახით¹²⁰. იოანე დრასხანაკერტელის მიერ შაჰუპ ბაგრატუნის ნაშრომით სარგებლობის მეთოდი შეიძლება გავაერცლოთ იმ წყაროთა მიმართაც, რომლებსაც, მართალია, ისტორიკოსი არ ასახელებს, მაგრამ მათი გამოყენების უტყუარი კვალი თვით „სომხეთის ისტორია“-ში მოცემულ მასალას ატყვია. იოანე კათალიკოსი თითქოს თავს იზღვევს მოსალოდნელი საყვედურისა და 'მენიშენებისაგან, რომლებიც შესაძლებელია დაებადოს მკითხველს არათანადროული ხანის ამბების მის თხზულებაში არასრული სახით გადმოცემის გამო. ამიტომ იოანე კათალიკოსი არაერთგზის აღნიშნავს, რომ ესა თუ ის ამბავი უფრო ადრე სხვა ისტორიკოსებთან არის მოთხრობილი, ამიტომ ამჯერად ამითაც დავეკმაყოფილდეთ¹²¹.

იოანე დრასხანაკერტელს გამოყენებულ წყაროთაგან ყველა როდი აქვს დამოწმებული. იგი მხოლოდ მისე ხორენელს, აგათანგელოსსა და შაჰუპ ბაგრატუნის ასახელებს და ისიც ზოგადად; თითქმის არსად არ მიუთითებს, თუ ესა და ეს მასალა რომელი ისტორიკოსის თხზულებიდან აქვს აღებული. მართალია, იოანეს მიერ გამოყენებულ სხვა წყაროებზე „სომხეთის ისტორია“-ში არაფერია თქმული, მაგრამ ერთი კი უდავოა: ავტორის გამოთქმებში: „მოგვითხრობენ“, „გადმოგვცემენ“, „გვიჩვენებენ“, „აღწერენ“, „ზოგიერთთაგან გაგვიგონია“, „როგორც ამბობენ“ და სხვა მრავალი, რომლებიც განსაკუთრებით ხშირად თხზულების წინა ნაწილში გვხვდება, სწორედ ის დაუსახელებელი წყაროები ივარაუდება, რომელთა გამოვლინება და შესწავლა ამჯერად ჩვენს მიზანს შეადგენს.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წყაროების კვლევას ხშირად ის გარემოება ართულებს, რომ მისი თხზულების ზოგ ადგილს სუსტად ატყვია წყაროს კვალი. იოანე კათალიკოსი თავისი თხზულებისათვის საჭირო მასალის ერთი გარკვეული წესით გამოყენებას როდი მისდევს. რიგ შემთხვევებში იგი მიმართავს ამა თუ იმ წყაროს მისთვის საინტერესო ამბისა, თუ მოვლენის მოკლე

¹²⁰ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 28 — 29.

¹²¹ *Մեյքաննու Կաթողիկոսի Դրասխանակերտელი Գատուժիւն Հայոց...*, გვ. 8 — 53.

შინაარსის გადმოსაცემად, ზოგჯერ კი მას უცვლელი სახით გამოაქვს რომელიმე წყაროდან გარკვეული მასალა. მაგრამ ასეთ შემთხვევას, როგორც ირკვევა, უმთავრესად ბიბლიით სარგებლობისას აქვს ადგილი.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წყაროთაგან უმრავლესობა მწიგნობრულია, მაგრამ მას ხალხური ზეპირსიტყვაობაც უნდა ჰქონდეს გამოყენებული. წერილობითი წყაროები კი მათი ხასიათის მიხედვით შემდეგნაირად შეგვიძლია დავაჯგუფოთ: 1. ბიბლიური, 2. ლიტერატურული და 3. ისტორიული.

X საუკუნისათვის, როდესაც შეიქმნა იოანე კათალიკოსის თხზულება „სომხეთის ისტორია“, სომხურ ენაზე საკმაოდ მდიდარი ორიგინალური ისტორიული ლიტერატურა არსებობდა. იოანე დრასხანაკერტელი, როგორც იმ დროისათვის განათლებული პიროვნება, იცნობდა სომხურ სასიტორიო წყაროებს და სათანადოდაც იყენებდა მათ. „სომხეთის ისტორიის“ ყველა ის ადგილი, რომელიც იოანეს არათანადრული ხანის ამა თუ იმ ფაქტსა და მოვლენას ასახავს, უმრავლეს შემთხვევაში, მსგავს შესატყვისს პოულობს წინარე პერიოდის სომეხ ისტორიკოსთა ნაშრომებში.

იოანე კათალიკოსის „სომხეთის ისტორიის“ ერთი უეჭველი წყაროთაგანი, რომელსაც თვით ავტორი ასახელებს, მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორია“-ა. სანამ უშუალოდ ამ ორი ნაწარმოების ურთიერთმიმართებაზე გვექნება საუბარი, მივუთითებთ გავლენის იმ კვალზე, რომელიც მოსე ხორენელის ნაწარმოებს იოანე კათალიკოსის „სომხეთის ისტორიის“ კონსტრუქციაზე დაუჩნევია. ფორმის მხრივ თხზულების ანალიზის დროს უპირველეს ყოვლისა ჩვენს ყურადღებას იპყრობს ამ ორი ნაწარმოების ერთნაირი სათაური — „სომხეთის ისტორია“. ამრიგად, ორივე ისტორიკოსის თხრობის საგანი ერთი და იგივეა — ალიწეროს სომხეთის ისტორია დასაბამიდან ავტორების თანადროულ ხანამდე. სტილის მხრივაც საკმაოდ მსგავსება შეინიშნება იოანე ისტორიკოსისა და მოსე ხორენელის ნაწარმოებებს შორის. ასე მაგალითად, აგარიანელთაგან თავს დატეხილი უბედურების უფრო მუქ ფერებში წარმოსადგენად იოანე დრასხანაკერტელი ისეთივე მეთოდებს მიმართავს, რომლებიც მოსე ხორენელს აქვს გამოყენებული თავისი თხზულების ბოლო თავში, სადაც ისტორიკოსი გოდებს და მოთქვამს სომხეთში მეფობის გაუქმებასთან დაკავშირებით, რასაც 428 წელს ჰქონდა ადგილი. იგივე ადგილი, რომელსაც ვხვდებით მოსე ხორენელთან, იოანე

დრასხანაკერტელს ოდნავ შეცვლილი სახით თავის თხზულებაში შეუტანია:

მოსე ხორენელი

„სედგეია ტყვედ წაიყვანეს და აღარც ზორაბაბელი ჩანს, რომ სამეფო განაახლოს. ანტიოქოსი გვიძღლებს მივატოვოთ მშობლიური რაჯული, ხოლო მატათეა ვერ შეებრძოლება [მოძალადეს]; ბრძოლამ გარემოგვიცვა ჩვენ, ხოლო მაკაბე ვერ გვიხსნის“¹²².

იოანე დრასხანაკერტელი

„სედგეია ტყვედ წაიყვანეს და აღარც ზორაბაბელი ჩანს, რომ სომეხთა შერყეული სამეფო განაახლოს. აზაიელი მიწვეულია ისრაელის ამოსაწყვეტად და ჩვენ ბრძოლით გარემოგვიცვის. მაკაბე ლალატით მოიკლა უბოროტეს მტარვალთაგან და არ შეუძლია ჩვენი ხსნა ჩვენს შემვიწროებელთაგან, ანტიოქოსი გვიძღლებს მივატოვოთ ჩვენი ქრისტიანული რაჯული და წესი. მატათეა არ არის ცოცხალი, რომ შეებრძოლოს ბოროტ ნოძალადეს“¹²³.

იოანე დრასხანაკერტელის მიერ გამოყენებულ წყაროთაგან ყველაზე მეტად იგი სწორედ მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორია“-ზე ჩანს დამოკიდებული. ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხის შესახებ საუბრის დროსაც კი, როგორცაა მესრობ-მაშტოცის მიერ სომხური ანბანის გამოგონება, ფაქტობრივი მასალის გადმოცემისას იოანე კათალიკოსი უშუალო წყაროთი, კორიუნის „მესრობ-მაშტოცის ცხოვრებით“ კი არ სარგებლობს, არამედ მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორიას“ მიმართავს. მაშტოცის მიერ ანბანის გამოგონების აღწერის შემცველი ადგილები, რომლებსაც კი ცხვდებით იოანე ისტორიკოსის ნაშრომში, ყველაზე მეტად მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორიის“ შესაბამის მონაკვეთებს ემთხვევა. მაგრამ, როგორც ამას ქვემოთაც დავინახავთ, არ შეიძლება გადაჭრით იმის თქმა, თითქოს იოანე დრასხანაკერტელი კორიუნის თხზულებას სრულებით არ იცნობდა და ამიტომ გამოიყენა ამ შემთხვევაში მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორია“. ჩვენი აზრით, იოანე კათალიკოსმა საქმის გასაადვილებლად უფრო მიზანშეწონილად მიიჩნია მესრობ-მაშტოცის მოღვაწეობის შესახებ საუბრისას მოსე ხორენელის თხზულებაში სომხური ანბანის გამოგონებლის შესახებ უკვე თავმოყრილი ცნობებით ესარგებლა, ვიდრე კორიუნის მთელი თხზულების შესწავლასა და იქიდან თავისთვის საჭირო მასალე-

¹²² *Մ յ յ ա խ յ ա ի Ն ի ը Ն ի ղ ա ղ յ յ Պ ա տ մ ի լ խ ի Ն Հ ա յ յ յ ...*, გვ. 377.

¹²³ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 203.

ბის შერჩევას შესდგომოდა. აქვე ამასთანავე იმსაც უნდა მიექცეს ყურადღება, რომ მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორია“ თავიდანვე დიდი პოპულარობით სარგებლობდა. ამით იყო გამოწვეული ის გარემოება, რომ მომდევნო ხანის ისტორიულ ნაშრომთა ერთ-ერთ ძირითად წყაროს სწორედ მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორია“ წარმოადგენდა. ყოველივე ზემოთ აღნიშნულით უნდა აიხსნას ის ფაქტი, რომ იოანე დრასხანაკერტელმა მესრობ-მაშტოცის მოღვაწეობის აღწერისას თავისი თხზულებისათვის საჭირო ცნობები მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორიიდან“ ამოკრიბა.

თუ მესრობ-მაშტოცის შესახებ იოანესა და მოსე ხორენელის თხზულებებში დაცულ მასალებს ერთმანეთს შევეუდარებთ, დავინახავთ, რომ ამ შემთხვევაში იოანეს ზოგი ადგილი ხორენელის ნაწარმოებიდან სიტყვა-სიტყვით შეუტანია თავის „სომხეთის ისტორია“-ში, ზოგიერთი ცოტაოდენ გარდაუქმნია. უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, გამოუკრებიან მხოლოდ ძირითადი მომენტები, მაგრამ მაინც მას აშკარად ატყვია მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორიის“ გავლენის კვალი.

მოსე ხორენელი

„ამ დროს მოვიდა მესრობი და მოიტანა ჩვენი ანბანი და ვრამშაპუჭისა და დიდი საპაკის ბრძანებით შეკრიბა რჩეული, გონიერი და მხნე საამოდ მოსაუბრე ყრმები. ყველა გავარსი დააარსა სკოლები და განსწავლა სპარსულთა ნაწილის ყველა მხარე, ბერძენთა ნაწილის გარდა, რომელიც, ემორჩილებოდა კეისრის ტახტს და უნდა ესარგებლა ბერძენული ანბანითა და ენით და არა ასურულით.“

ხოლო მესრობი წავიდა ქართველთა კვეყანაში. ზეგარდმო მადლის წყალობით მათთვისაც შექმნა ანბანი ვინმე ჯალასთან ერთად, რომელიც ბერძენული და სომხური ენებიდან მთარგმნელი იყო. მათი დამხმარე იყო ბაკურ მცფე და მოსე ეპისკოპოსი. შეარჩიეს ყრმები, დაჰყვეს ორ ჯგუფად, მათ მასწავლებლებად განაწესა თავის მოწაფეთაგან ხორძენელი და მუშე ტარონელი.

თვით კი გაემართა ალბანეთს, მათ მეფესთან არსვალენთან და ერეგია კა-

იოანე დრასხანაკერტელი

„ამ დროს მოვიდა მესრობი და მოიტანა ჩვენი ანბანი, რომელიც მას თითქოს მონიკებული ჰქონდა ღმრთის მადლთა განგებით, ხოლო დიდი საპაკის ბრძანებით მან მაშინვე შეკრიბა გონიერი, მოაზროვნე, გულისხმიერი და საამოდ მოსაუბრე ყრმები და ყველა გავარსი სკოლები დააარსა, რათა განესწავლა ისინი დიდი გულმოდგინებით.“

ამის შემდეგ იგი წავიდა ქართველებთან და იქ მათი ენის მიხედვით შეადგინა ანბანი და დააარსა სკოლები და განაწესა იქ მასწავლებლები.

შემდეგ [მესრობი] გადავიდა ალბანთა მხარეში და მათაც შეუქმნა ანბანი მა-

თალიკოსთან, რომლებმაც ნებით მიიღეს მისი მოქალაქეობა და მისცეს მას რჩეული ყრმები. მან მოიხზო თავისთან ერთი მადლიანი მთარგმნელი, სახელად ბენიამინი, რომელიც დაუყონებლივ გამოგზავნა სივნიეთის ახალგაზრდა უფალმა ვასაკმა თვისი ეპისკოპოსის ანანიას საშუალებით. მათი დახმარებით [მესროპმა] შექმნა ანბანი მათი ხორხისმიერი, უხეში და ტუხილი ენის შესაბამისად. იქ ზედამხედველად დასტოვა თავისი მოწაფე ჰოენათანი, ამავე დროს სამეფო კარზე მღვდლები განაწესა.

თვით კი დაბრუნდა სომხეთში და პოვა იქ წმინდა საპაკი, რომელიც გართული იყო [საღმრთო წიგნის] ასურულიდან თარგმნით, ვინაიდან ბერძნულად არ არსებობდა [სათარგმნელი წიგნი]¹²⁴.

როგორც აღნიშნული ნაწყვეტებიდან ჩანს, იოანე დრასხანაკერტელი თავის მხრივ არაფერს არ უმატებს, არამედ მხოლოდ ძირითადის გადმოცემით კმაყოფილდება. მაგალითად, მას საჭიროდ არ მიუჩნევია მოსე ხორენელის თხზულებაში მითითებული რამდენიმე ფაქტის გადმოტანა თავის „სომხეთის ისტორია“-ში, კერძოდ, ქართველთა მეფის ბაკურისა და მოსე ეპისკოპოსის მიერ მესროპ-მამტოცისათვის გარკვეული დახმარების აღმოჩენა, ან ალბანთა მეფისა და კათალიკოსის სახელთა მოხსენება, ან სივნიეთის უფლის ვასაკის საქმიანობა, რომელიც ალბანეთში მესროპ-მამტოცის მოღვაწეობასთანაა დაკავშირებული.

ძველ სომეხ ისტორიკოსთაგან, გარდა კორიუნისა და მოსე ხორენელისა სომხური ანბანის შექმნის ფაქტი ლაზარე ფარპელის თხზულებაშიც დასტურდება. როგორც მოსე ხორენელისათვის, ასევე ლაზარე ფარპელისათვის ამ საკითხის ირგვლივ საუბრისას ამოსავალ წყაროს კორიუნის თხზულება წარმოადგენს. მოსე ხორენელისა და იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებებიდან ჩვენ მიერ ზემოთ დასახელებული ნაწყვეტები ახლოს დგანან კორიუნის ნაწარ-

თი ნახევრად ხორხისმიერი და ტუხილი ენის შესაბამისად და იქაც სასწავლებლები დააწესა.

შემდეგ კი თვით კვლავ დაბრუნდა სომხეთში და პოვა იქ წმინდა საპაკი, რომელიც დაუცხრომელი თარგმნითი [საქმიანობით] იყო გართული¹²⁵.

¹²⁴ Մ ի վ ի ն է ի ի Ն ի ր Ե Ն ա զ Ե յ Պ ա տ մ ի թ ի Ն Հ ա յ ր ց... , გვ. 341 — 343.

¹²⁵ Յ ի վ ր ա Ն Ն ի Լ Հ ա թ ի ղ ի Լ ի յ ի Ն Դ ր ա ի խ Ն ա Ն Կ Ի ր տ Ե Ն Ե Լ յ Պ ա տ մ ի թ ի Ն Հ ա յ ր ց... , გვ. 54.

მოების შესაბამის ნაწყვეტთან¹²⁶. მაგრამ მიუხედავად ამისა. იოანე დრასხანაკერტელისათვის მესროპ-მამტოცის ისტორიის გადმოცემისას უშუალო წყაროდ უნდა მივიჩნიოთ მოსე ხორენელის თხზულება „სომხეთის ისტორია“ და არა კორიუნის „მესროპის ცხოვრება“. რადგანაც მოსე ხორენელისა და იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებათა შესაბამისი ნაწყვეტების ერთმანეთთან შედარებიდან არკვევა, რომ გარდა შინაარსობლივი იგივეობისა, ამ მონაკვეთების ფრაზეოლოგიურ დამთხვევებთანაც გვაქვს საქმე.

იოანე დრასხანაკერტელის, კორიუნისა და მოსე ხორენელის თხზულებათა სათანადო ადგილების შედარებისას განსაკუთრებით ერთმა გარემოებამ მიიპყრო ჩვენი ყურადღება: მიუხედავად იმისა, რომ იოანე ისტორიკოსს მესროპ-მამტოცის შესახებ საუბრისას უშუალო წყაროდ მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორია“ აქვს გამოყენებული, სომხური ანბანის შექმნის თარიღის განსაზღვრისას იგი მოსე ხორენელის თხზულებას კი არ ემყარება, არამედ მხედველობაში აქვს კორიუნის ნაწარმოებში მოცემული მასალა, მაგრამ ისიც არა მთლიანად, არამედ მხოლოდ ნაწილი. აღნიშნულის ნათელსაყოფად შევუდაროთ ერთმანეთს სამივე წყაროს მონაცემები სომხური ანბანის შექმნის თარიღის შესახებ.

კორიუნი	მოსე ხორენელი	იოანე დრასხანაკერტელი
„[ვრამშაპუჰის] მეფობის მე-5 წელს [ჰაბელმა] მიადწია მასთან. ხოლო მეფემ საჰაკთან და მამტოცთან შეთანხმებით მიიღო ანბანი ჰაბელისაგან და ფრიად განიხარეს. ნეტარმა მამტოცმა მეფის ბრძანებით აიყვანა ყრმების ერთი ჯგუფი და წმინდა საჰაკთან შეთანხმებით... სომეხთა მეფის	„არკადი გარდაიცვალა, მის ნაცვლად გამეფდა მისი შვილი თეოდოსე, მცირედ წოდებული. მას ისეთივე მეგობრობა ჰქონდა ჩვენ ქვეყანასთან და ჩვენ მეფე ვრამშაპუჰთან... და მშვიდობა ჩამოაგდო სპარსთა მეფე იეზდიგერდთან. ამ დროს მოვიდა მესროპი და მოიტანა ჩვენი ანბანი“ ¹²⁷ .	„გარდაიცვალა სპარსთა მეფე არტაშირი და მის ნაცვლად გამეფდა ვრამი. ამ დროს მოვიდა მესროპი და მოიტანა ჩვენი ანბანი“ ¹²⁸ .

¹²⁶ *Մ Ր Ժ Ե Կ Ի Խ Ո Ր Է Ն Ա Մ Ե Լ Ո Կ Պատմութիւն Հայոց...*, გვ. 341--343. *Կ Ո Ր Է Լ Ն Պատմութիւն վարդաբեկ մահուան սրբոյն Մխարոյայ վարդապետի...*, გვ. 48 — 49.

Յ Ո Վ Դ Ա Ն Ն Ո Ը Կ Վ Ք Ո Ղ Ի Կ Ո Ս Ի Դ Ե Ր Ա Ս Խ Ա Ն Ա Կ Ի Ը Ր Ե Տ Ե Լ Ո Կ Պատմութիւն Հայոց..., გვ. 54 — 55.

¹²⁷ *Մ Ր Ժ Ե Կ Ի Խ Ո Ր Է Ն Ա Մ Ե Լ Ո Կ Պատմութիւն Հայոց...*, გვ. 341.

¹²⁸ *Յ Ո Վ Դ Ա Ն Ն Ո Ը Կ Վ Ք Ո Ղ Ի Կ Ո Ս Ի Դ Ե Ր Ա Ս Խ Ա Ն Ա Կ Ի Ը Ր Ե Տ Ե Լ Ո Կ Պատմութիւն Հայոց...*, გვ. 54.

ვრამშაპუჰის მეფობის მე-5 წელს გაემართა და მი-აღწია არამის მხარეს, ასურელთა ორ ქალაქს, რომელთაგან ერთს ედესია ერქვა, მეორეს კი ამიდა“¹²⁹.

„სომხური დამწერლობა დასაბამს იღებს იეზიდოგერდის მეფობის მე-8 წლიდან“¹³⁰.

„ამ დროს გამეფდა თეოდოსე მცირე, მოვიდა ნეტარი მესროპი, სომეხთა მოძღვარი, და მოუტანა ჩვენი ანბანი წმინდა სპაჰსა და სომეხთა მეფე ვრამშაპუჰს“¹³¹.

დასახელებული ნაწყვეტების გაანალიზებისა და მათი ქრონოლოგიურ ჩარჩოებში მოთავსების შედეგად შემდეგი ირკვევა: კორიუნის I ცნობა მაშტოცის მოღვაწეობის ადრეულ პერიოდს შეეხება, IV საუკუნის დასასრულს, უფრო ზუსტად, ცნობაში მითითებული მონაცემების მიხედვით 391—392 წელს (ვრამშაპუჰის მეფობის მე-5 წელს)¹³². იმავე კორიუნის მე-2 ცნობა სომხური დამწერლობის დასაბამს იეზიდოგერდის მეფობის¹³³ მე-8 წლიდან, ე. ი. 406 წლიდან მიიჩნევს. მე-3 ცნობის თანახმად კი მაშტოცის მიერ ანბანის შექმნის ფაქტი თეოდოსე მცირის¹³⁴ გამეფების პერიოდს ემთხვევა, ე. ი. დაახლოებით 408—410 წლებს. მოსე ხორენელიც კორიუნის მესამე ცნობის მიხედვით მესროპ-მაშტოცის მიერ ანბანის გამოგონებას თეოდოსე მცირის გამეფების ხანას უკავშირებს. იოანე დრასხანაკერტელი კი სომხური ანბანის შექმნის პერიოდად სპარსთა მეფის ვრამის¹³⁵ გამეფების ხანას მიიჩნევს.

¹²⁹ ყ ი რ ქ ს ზ მ ა თ მ ი ლ მ ქ ს ზ ქ თ რ ი ლ ე ..., გვ. 12 — 14.

¹³⁰ ი ქ ე ე, გვ. 43.

¹³¹ ი ქ ე ე, გვ. 48.

¹³² სომეხთა მეფე ვრამშაპუჰი სამეფო ტახტს განაგებდა 387 — 8 — 413 — 414 წლებში.

¹³³ სპარსეთის მეფე იეზიდოგერდი მეფობდა 399 — 420 წლებში.

¹³⁴ თეოდოსე მცირე, მეფე არკადის შვილი, მეფობდა 408 — 450 წლებში.

¹³⁵ სპარსთა მეფე ვრამი მეფობდა 388 — 399 წლებში.

ამრიგად, მოსე ხორენელის ნაშრომიდან ზემოთ მოტანილი მონაცემების მიხედვით, სომხური ანბანი ჩამოყალიბდა მე-5 საუკუნის დასაწყისში, ხოლო იოანე დრასხანაკერტელის თანახმად — მე-4 საუკუნის მიწურულში. რაც შეეხება კორიუნის თხზულებას, აქ ცოტა სხვაგვარ ვითარებასთან გვაქვს საქმე: კორიუნის ნაწარმოებიდან ჩვენ მიერ მოტანილი ცნობების ერთმანეთისაგან ქრონოლოგიური განსხვავება (I ცნობით სომხური ანბანის შექმნის ხანად მითითებულია მე-4 საუკუნის მიწურული, II და III ცნობების მიხედვით კი მე-5 საუკუნის დასაწყისი) შემდეგნაირად უნდა აიხსნას: კორიუნის I ცნობა მაშტოცის საქმიანობის დასაწყისს შეეხება, II და III ცნობები კი უკვე სომხური ანბანის შექმნის შემდგომ ეტაპებს ასახავენ. ასე რომ აღნიშნულ ცნობებს შორის ქრონოლოგიური სხვაობა სრულიად გასაგებია.

როგორც ჩანს, მოსე ხორენელმა განსაკუთრებით ყურადღება მიჰქცია სომხური ანბანის შემუშავების უკანასკნელ ეტაპს და ამიტომაც საერთოდ სომხური დამწერლობის დასაწყის ხანად მე-5 საუკუნის დამდეგი მიიჩნია. რაც შეეხება იოანე დრასხანაკერტელს, მან სომხური ანბანის შექმნის შესახებ საუბრისას ამ საკითხის ირგვლივ მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორია“-ში დაცული ფაქტობრივი მონაცემებით ისარგებლა, ხოლო თარიღის განსაზღვრისათვის კორიუნის ნაშრომი გამოიყენა. მაგრამ, როგორც ზემოთაც გვქონდა მითითებული, იოანე დრასხანაკერტელმა გაითვალისწინა კორიუნის მხოლოდ I ცნობა, რომელიც მესროპ-მაშტოცის მოღვაწეობის I პერიოდს შეეხება, ე. ი. IV საუკუნის დასასრულს. იოანე დრასხანაკერტელის მიერ კორიუნის დანარჩენი ცნობების, კერძოდ, მისი ნაშრომის დასასრულის გაუთვალისწინებლობა (სადაც საუბარი სწორედ სომხური ანბანის შექმნის უკანასკნელ ეტაპზეა, V საუკუნის დასაწყისზე) შემდეგი გარემოებით უნდა აიხსნას. იოანე დრასხანაკერტელი, ჩვენი აზრით, სარგებლობდა კორიუნის თხზულების შემცველი არასრული ნუსხით, ე. ი. ისეთით, რომელსაც არ ჰქონდა დასასრული, ან ისეთით, რომელშიც ნაწარმოების დასასრული თავდაპირველ დედანთან შედარებით ფაქტების დამახინჯებას შეიცავდა; ვთქვათ, იქაც ნაცვლად V საუკუნის დასაწყისისა, მითითებული იყო IV საუკუნის მიწურული. ზემოთქმულთან დაკავშირებით ასევე შეიძლება გავიზიაროთ ჰ. მანანდიანის მოსაზრება, რომლის თანახმადაც იოანე დრასხანაკერტელი სარგებლობდა კორიუნის ნაწარმოების დასასრულის იმ თავდაპირველი ტექსტით, „რომელშიც სომხური დამწერლობის დასაწყისად მითი-

აებულება ვრამ კრმანის პერიოდი, ვრამშაპუჰის მეფობის მეხუთე წელი¹³⁶.

თუ გავითვალისწინებთ შემდგომი პერიოდის ამბებს, დაახლოებით V საუკუნის 40-იან წლებამდე, საპაჰ კათალიკოსისა და მესროპ-მამშტოცის სიცოცხლის უკანასკნელ პერიოდამდე, დაეინახავი, რომ მათ შესახებ საუბრის დროსაც იოანე კათალიკოსი უშუალოდ მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორიას“ ემყარება, მაგრამ ამ შემთხვევაში ფრაზეოლოგიურ დამთხვევებთან არა გვაქვს საქმე, არამედ ავტორს მხოლოდ ამოუკრებია ძირითადი მომენტები და მათი მოკლე შინაარსი გადმოუცია¹³⁷.

მოსე ხორენელისა და იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებიდან ზემოთ დასახელებული მაგალითების გარდა იოანე ისტორიკოსის „სომხეთის ისტორია“-ში კიდევ მრავლად გვხვდება ისეთი ხელჩასაქიდი მასალა, რომელიც გვარწმუნებს, რომ იოანე დრასხანაკერტელს უმთავრესად მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორიით“ უსარგებლია. ხშირად ერთი და იგივე მასალა მოსე ხორენელსა და იოანე დრასხანაკერტელს განსხვავებული სისრულითა და განლაგებით აქვთ გადმოცემული. იმ დროს, როდესაც მოსე ხორენელი დაწვრილებით აღწერს ამა თუ იმ ისტორიულ ფაქტსა. თუ მოვლენას, იოანე კათალიკოსი ზოგადად ეხება მას. საერთოდ იოანე დრასხანაკერტელი თავისი წინარე ხანის ამბების გადმოცემისას გვერდს უხვევს თხზულების უამრავი ფაქტებით გადატვირთვას. და მხოლოდ ძირითადზე ამახვილებს ყურადღებას. იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ მისი წინამორბედი სომეხი ისტორიკოსების თხზულებებთან შედარებამ ერთ დასკვნამდე მიგვიყვანა: იოანე კათალიკოსი თავისი ქვეყნის აღრინდელ ისტორიას უმთავრესად სწორედ მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორია“-ზე დაყრდნობით აღწერს. ასეთი განცხადების უფლებას, სომხური წყაროების ერთმანეთთან შედარების გარეშეც კი, შემდეგი გარემოება გვაძლევს: იოანე დრასხანაკერტელის წინამორბედ ისტორიკოსთაგან, გარდა მოსე ხორენელისა, არც ერთი ისტორიკოსი (თუ არ მივიღებთ მხედველობაში VII საუკუნის ისტორიკოს სებეოსს, რომელიც სქემატურად წერს სომხეთის აღრინდელ ისტორიას) არ ეხება სომხეთის ის-

¹³⁶ ჯ. შ ა ნ ა ნ ი კ ა ნ, *Հայ դրերի գյուտի տარեթիլի հარეცი շուրջ*. იბ. *Մեհարոպ Մաչათու, Հովակոսների ժողովածու, Երևան*, 1962, გვ. 102.

¹³⁷ შდრ. მოსე ხორენელი, გვ. 343 — 382, იოანე დრასხანაკერტელი გვ. 55 — 58.

ტორიის ადრინდელ პერიოდს, არამედ უფრო გვიანდელი ამბების აღწერით; იწყებენ თავის თხზულებებს.

მოსე ხორენელის მსგავსად იოანე დრასხანაკერტელიც წარლენიდან, ნოეს შთამომავლობის ისტორიის გადმოცემით იწყებს თავის თხზულებას, მაგრამ უფრო მოკლედ და ზოგადად ეხება ამ საკითხს¹³⁸. ასეთსავე ვითარებასთან გვაქვს საქმე იოანე დრასხანაკერტელისა და მოსე ხორენელის თხზულებებში მითების (ჰაიკისა და ბელის, არამის, არა მშვენიერისა და სემირამიდას) ამსახველი მასალების ერთმანეთთან შედარებისას¹³⁹. როგორც მოსე ხორენელი, ასევე იოანე დრასხანაკერტელი ერთნაირი თანმიმდევრობით გადმოგვცემენ სომეხთა პირველი მეფის პარუირისა და მისი შთამომავლობის (ჰრაჩიას, ფარნავაზის, პაქუიჯის, კორნაკის, ფავოსის, მეორე ჰაიკის, ერვანდისა და ტიგრან დიდის) თავგადასავალს¹⁴⁰. განსხვავებას მხოლოდ მასალას მოცულობაში ვხედავთ. იმ დროს, როდესაც მოსე ხორენელი დეტალურად ეხება მათ ისტორიას, იოანე დრასხანაკერტელი იგივეს მოკლედ გადმოსცემს და უმთავრესად პარუირის შთამომავლობის მხოლოდ სახელების ჩამოთვლით კმაყოფილდება. მოსე ხორენელის მსგავსად, იოანე დრასხანაკერტელიც უფრო მეტ ადგილს უთმობს სომხეთის ისტორიული ეპოქის აღწერას. იგი განსაკუთრებით ამახვილებს ყურადღებას ტიგრან დიდის მოღვაწეობაზე, მაგრამ მაინც „სომხეთის ისტორია“-ში და მოსე ხორენელის თხზულებაში ტიგრანის შესახები მასალები მოცულობის მიხედვით საგრძნობ განსხვავებას იძლევა¹⁴¹. ასეთივე ვიოარება გრძელდება შემდგომი პერიოდის ამბების დროსაც. მოსე ხორენელისა და იოანე დრასხანაკერტელის ნაშრომებიდან შესატყვისი ადგილების მოტანით ჩვენ აქ აღარ დავყოვნდებით, მხოლოდ მივუთითებთ, რომ იოანე დრასხანაკერტელი მეტ-ნაკლები სისრულით ყურადღების გარეშე არ ტოვებს სომხეთის უძველესი პერიოდის ის-

¹³⁸ შდრ. მოსე ხორენელი, გვ. 3 — 25.

იოანე დრასხანაკერტელი, გვ. 9 — 14.

¹³⁹ ვინაიდან ყველა შეატყვისი ადგილას საილუსტრაციოდ მოტანა შეუძლებლად მიგვაჩნია, ორივე თხზულებიდან მხოლოდ შესაბამისი გვერდების დასახელებით დავკმაყოფილდებით.

შდრ. მოსე ხორენელი, გვ. 31 — 37, 42 — 49.

იოანე დრასხანაკერტელი, გვ. 15 — 16, 17 — 18.

¹⁴⁰ შდრ. მოსე ხორენელი, გვ. 65 — 71.

იოანე დრასხანაკერტელი, გვ. 20 — 21.

¹⁴¹ შდრ. მოსე ხორენელი, გვ. 71 — 85.

იოანე დრასხანაკერტელი, გვ. 21 — 22.

ტორიის თითქმის არცერთ საკითხს და სომეხ მეფეთა თავგადასავალთან ერთად გადმოგვეცემს როგორც ჩვენს წელთაღრიცხვამდელ, ასევე ჩვენი წელთაღრიცხვის ამბებს¹⁴².

იოანე დრასხანაკერტელი ერთხელ გაკვირით მოიხსენიებს ისტორიკოს აგათანგელოზს, მაგრამ, რა თქმა უნდა, ეს როდი ნიშნავს, რომ იოანე კათალიკოსი თავის „სომხეთის ისტორია“-ში გარკვეული ისტორიული ამბების გადმოცემისას აუცილებლად სწორედ აგათანგელოზის თხზულებიდან აღებული მასალით სარგებლობს.

იოანე დრასხანაკერტელისა და აგათანგელოზის თხზულებების ერთმანეთთან შედარებამ დაგვარწმუნა, რომ იოანე დრასხანაკერტელს აგათანგელოზის „სომხეთის ისტორიით“ არ უსარგებლია. ბუნებრივია, დაიბაღოს კითხვა: სომხეთში ქრისტიანობის გავრცელების საკითხის გადმოსაცემად იოანე დრასხანაკერტელმა რომელ წყაროს მიანიჭა უპირატესობა აგათანგელოზის თხზულებასთან შედარებით, რომელიც ამ საკითხის შესასწავლად ერთ-ერთ პირველ წყაროს წარმოადგენს. თუ კი იოანე სხვა წყაროს იყენებს, მაშინ რატომღა მიუთითებს: „როგორც ყოველივე სრულად გადმოგვეცანიჭებრმა ისტორიკოსმა აგათანგელოზმაო“¹⁴³. საკითხის გასარკვევად ისევ ისტორიულ წყაროებს მივმართოთ.

გარდა აგათანგელოზისა სომხეთში ქრისტიანობის გავრცელების საკითხს იოანეს წინამორბედ ისტორიკოსთაგან სისრულით ეხებიან ფავსტოს ბიზანტიელი, მოსე ხორენელი, ლაზარე ფარპელი. სებეოსი.

იმის გამოსარკვევად, თუ ამ ავტორთაგან რომლის ნაწარმოებით ისარგებლა იოანემ აღნიშნული საკითხის გადმოსაცემად, საჭიროდ ჩავთვალეთ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ მასალის შედარება ჩამოთვლილი ისტორიკოსების ნაშრომებთან. მასალების ერთმანეთთან შეჯერებამ გამოარკვია, რომ ამჯერადაც იოანე დრასხანაკერტელს მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორიით“ უსარგებლია. ასეთ გადაწყვეტილებამდე შემდეგმა გა-

¹⁴² შდრ. მოსე ხორენელი, გვ. გვ. 98 — 113, 113 — 116, 116 — 122, 122 — 133, 133 — 135, 135 — 140, 140 — 156, 156 — 161, 174 — 193, 205 — 244, 244 — 248, 248 — 260, 265 — 270, 281 — 307, 307 — 338

იოანე დრასხანაკერტელი, გვ. გვ. 23 — 24, 24 — 27, 27 — 28, 28 — 31, 31 — 32, 32, 32 — 35, 35 — 36, 36 — 37, 37 — 39, 39 — 40, 41 — 43, 43 — 45, 45 — 50, 51 — 54.

¹⁴³ მ ი ქ ა ნ ა ნ ი ლ ზ ა მ ი ე ლ ი ი ა ნ ზ რ ა ა ხ ა ნ ა კ ს რ თ ს ე ლ ი
«კათალიკოსი ჯაკიფი», გვ. 37.

რემოებამ მიგვიყვანა: როგორც იოანე დრასხანაკერტელი, ასევე მოსე ხორენელი გრიგოლ განმანათლებლის მოღვაწეობის გადმოცემასთან დაკავშირებით ასახელებენ აგათანგელოზს. მართალია, ფრანგოლოგიურ დამთხვევას არა აქვს აქ ადგილი, მაგრამ შინაარსი ერთი და იგივეა. მოსე ხორენელიც ამ ამბების მომწოდებელ წყაროდ ასახელებს ტრდატ მეფის ნიჭიერ მდივანს აგათანგელოზს.

ზემოთ აღნიშნული ამბების გადმოცემისას იოანე დრასხანაკერტელი მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორია“-ზე რომ არ იყოს დამოკიდებული, მაშინ ზუსტად იგივეს აღარ გაიმეორებდა და რაღაც სხვაგვარ კონტექსტში მოიხსენებდა აგათანგელოზს.

ფაქტების ასეთი თვალსაჩინო დამთხვევა¹⁴⁴ კი იმის დამამტკიცებელია, რომ იოანე დრასხანაკერტელს ამ შემთხვევაშიც მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორიით“ უსარგებლია და არა აგათანგელოზის თხზულებით.

მოსე ხორენელისა და იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებების ურთიერთმიმართებასთან დაკავშირებით კიდევ ერთ გარემოებაზე გვინდა შევაჩეროთ ყურადღება. იოანე დრასხანაკერტელს თავისი თხზულების დასაწყისში ერთი ასეთი ცნობა აქვს დაცული: „მარ-აბას კატინა, ტომით სირიელი, ჩვენი მეფის ვალარშაკის ბრძანებით წავიდა სპარსეთის მეფეთა არქივში. იგი გონიერი და განსწავლული კაცი იყო, მცოდნე ქალდეურისა და ბერძნულისა. მან იქ გამოიძია და იბოვა ერთი სანდო მატთანე, რომელიც ნექტანების შვილის ალექსანდრეს ბრძანებით თარგმნილი იყო ქალდეურიდან ბერძნულად. [ამ მატთანეში] თუმცა მრავლად იყო მოცემული თქმულებები სხვადასხვა ხალხის შესახებ, მაგრამ [მარ-აბას კატინამ]... მხოლოდ ჩვენი ხალხის შესახებ [ცნობები] ამოკრიბა და მოუტანა ვალარშაკს“¹⁴⁵.

როგორც ირკვევა, აღნიშნულ ცნობაზე დაყრდნობით ფრანგმა მკვლევარმა ფელიქს ლაგარდმა არასწორი დასკვნები გამოიტანა. მისი აზრით „ორი მთავარი წყარო, საიდანაც [იოანე დრასხანაკერტელი] კრებს ცნობებს სომეხი ხალხის წარმოშობის შესახებ, არის ბიბლია და უცხო მწერალთა მიერ შედგენილი ქრონიკები. ეს უმთავრესად შეეხება ქალდეველ ისტორიკოსებს, რომელთა ნაშრომები

¹⁴⁴ შდრ. მოსე ხორენელი, გვ. 205 — 206.

იოანე დრასხანაკერტელი, გვ. 37 — 38.

¹⁴⁵ *Мелкисаянц. История Армянской Церкви*, гл. 14.

თარგმნილია ბერძნულად და ინახება სპარსეთის სამეფო არქივში, სომეხთა მეფის ვალარშაკის დროიდან¹⁴⁶.

ფელქის ლაგარდმა ყურადღება მიაქცია მხოლოდ იოანე ისტორიკოსის მითითებას იმის შესახებ, რომ მარ აბას კატინას¹⁴⁷ მიერ აღმოჩენილი მატანე ქალდეურიდან ბერძნულად იყო თარგმნილიო. იოანეს ამ განცხადებიდან მან დაასკვნა, თითქოს იოანე კათალიკოსმა უშუალოდ ქალდეველ ისტორიკოსთა ნაშრომებით ისარგებლა. როგორც მასალების შესწავლამ დაგვარწმუნა, იოანე დრასხანაკერტელს არა თუ ქალდეური, ან ბერძნული მატანეებით არ უსარგებლია, არამედ მისთვის უშუალო წყაროს არც მარ აბას კატინას ნაშრომი წარმოადგენს. რაც შეეხება მარ აბას კატინას სახელის მოხსენებას იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში, ამ შემთხვევაშიც აგათანგელოზის სახელის მოხსენიების ანალოგიურ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე.

ამრიგად, იოანე დრასხანაკერტელისათვის უშუალო წყაროს მარ აბას კატინას ნაშრომი არ წარმოადგენს. მას იგი მხოლოდ მოსე ხორენელის თხზულებიდან იცნობს და უცვლელადვე იმეორებს მოსე ხორენელთან მარ აბას კატინას შესახებ დაცულ ცნობას.

სომხეთის მომდევნო პერიოდის ისტორიის გადმოცემისას იოანე დრასხანაკერტელის თხრობაში დარღვეულია ის თანმიმდევრობა, რომელიც მას მოსე ხორენელის თხზულებით სარგებლობის დროს ახასიათებს. ეს უმთავრესად იმით უნდა ყოფილიყო გამოწვეული, რომ V საუკუნის მომდევნო ხანის ისტორიის აღწერისას იოანე კათალიკოსს უკვე ხელთ აღარ ჰქონდა მოსე ხორენელის თხზულების მსგავსი, სომხეთის თავგადასავლის სრული სახით შემცველი რაიმე ისტორიული წყარო, ვინაიდან, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მოსე ხორენელის გარდა, იოანე დრასხანაკერტელის წინამორბედი ისტორიკოსები სომხეთის მხოლოდ გარკვეული პერიოდის თავგადასავალს გადმოგვცემენ. აღნიშნულმა გარემოებამ თავისებური დალი დასვა იოანე დრასხანაკერტელის თხზულების იმ ნაწილს,

¹⁴⁶ Histoire d'Arménie par le patriarche Jean VI..., გვ. XIII.

¹⁴⁷ მარ აბას კატინას ნაშრომი მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორიის“ ერთ-ერთ წყაროდ არის მიჩნეული სამეცნიერო ლიტერატურაში. მოსე ხორენელი მას უმთავრესად ძველი მითების გადმოსაცემად მიმართავს. როგორც აკად. მანუკ აბელიანი აღნიშნავს, მოსე ხორენელი სარგებლობს მარ აბას კატინას მასალებით თავისი „სომხეთის ისტორიის“ I წიგნის მე-9 თავიდან დაწყებული II წიგნის მე-9 თავამდე. უფრო დაწვრილებით მარ აბას კატინას შესახებ იხ. *Մ. Ա. Է. Կ. Կ. Կ. Կ., Հայոց ինն դրսեանիւթյան պատմութիւն, գլ. Բ. 1.*, გვ. 262 — 266.

რომელშიც ასახულია სომხეთის თავგადასავალი V საუკუნის მე-2 ნახევრიდან იოანეს თანადროულ ხანამდე. ყოველივე ზემოთქმულის გამო უფრო რთულდება იოანე კათალიკოსის „სომხეთის ისტორიის“ ამ მონაკვეთის წყაროების დაძებნა.

თუ აღრეული პერიოდის (დასაბამიდან V საუკუნის II ნახევრამდე) სომხეთის ისტორიის გადმოცემისას იოანე დრასხანაკერტელის ყურადღების გარეშე არ რჩებოდა თითქმის არც ერთი ფაქტი, V საუკუნის მომდევნო ხანის ამბების აღწერისას იგი ზოგ საყურადღებო საკითხსაც კი სულ ორიოდ ფრაზით ეხება. მაგალითისათვის შეგვიძლია დავასახელოთ სპარსელების წინააღმდეგ ვარდანელთა 450—451 წლის ცნობილი ბრძოლის ისტორია, რომელსაც ცალკე თხზულება მიუძღვნა ელიშემე. იმავე აჯანყების შესახებ არანაკლები სისრულით აქვს მოთხრობილი აგრეთვე ლაზარე ფარპელსაც. იოანე დრასხანაკერტელი კი სულ ორიოდ ფრაზით, ზოგადად მოიხსენიებს ვარდანელთა ბრძოლის ისტორიას¹⁴⁸, ყოველგვარი ფაქტობრივი მასალის დამოწმების გარეშე. იოანე დრასხანაკერტელთან არაფერია თქმული აჯანყების გამომწვევი ძირითადი მიზეზების, ან ვარდან მამიკონიანისა და მისი თანამებრძოლების სამხედრო გეგმებისა და საომარი მოქმედების შესახებ, რაც ასე დაწვრილებით აქვთ აღწერილი ელიშესა და ლაზარე ფარპელს.

V საუკუნის I ნახევრის შემდგომი პერიოდის ამბების გადმოცემისას, ისევე როგორც თხზულების წინა ნაწილში, იოანე დრასხანაკერტელი ზედმიწევნითი სიზუსტით იცავს სომეხი კათალიკოსების რიგს, რის მიხედვითაც ხერხდება „სომხეთის ისტორია“-ში გადმოცემული ფაქტების ზოგად ქრონოლოგიურ ჩარჩოებში მოქცევა. ამ უკანასკნელ გარმოებას კი გარკვეული მნიშვნელობა აქვს თარიღების სიმცირის დროს, რაც იოანე დრასხანაკერტელის თხზულების ერთ ყველაზე შესამჩნევ ნაკლს წარმოადგენს. ჩვეულებრივ იოანე დრასხანაკერტელის წერის მანერის ერთ-ერთ დამახასიათებელ ნიშნად უნდა ჩაითვალოს რომელიმე სომეხი კათალიკოსის კათალიკოსად ყოფნის დროის ხანგრძლივობის დასახელება (მაგ. ეპყრა საკათალიკოსო ტახტი 11 წელი) და იქვე მითითება: მის დროს, ან ამ დროს (*იორომ ძამანასიქი, ეაკიოლ ძამანასკად, იქნჩი აკიოიხი...*) ამა და ამ ფაქტს ჰქონდა ადგილიო.

¹⁴⁸ *Յուդիաննու Հայկողիկոսի Դրասխտնակե ըտեցւոյ Պատմութիւն Հայոց...*, թ. 59 — 60.

როგორც უკვე გვქონდა აღნიშნული იოანე დრასხანაკერტელის იდეოლოგიის განხილვისას, იგი თავის თხზულებაში მითითების გარეშე არ ტოვებს სარწმუნოებრივ პოლიტიკასთან დაკავშირებულ თათქმის არც ერთ საკითხს. განსაკუთრებით კი ხაზს უსვამს იგი ჯერ კიდევ აღრე, კერძოდ. VI საუკუნეში, სომხურ და ქართულ ეკლესიებს შორის დოგმატიკური დაპირისპირების ნიადაგზე აღმოცენებულ უთანხმოებას.

როგორც ირკვევა, აღნიშნული საკითხის შესახები მასალები იოანე დრასხანაკერტელს „ეპისტოლეთა წიგნი“-დან (*ჟიქე ქიქიე*) ამოუკრებიან. მაგალითად, სომეხთა კათალიკოსის ბაბგენის (450—516) თაოსნობით მოწვეული სომეხთა, ქართველთა და ალბანელთა კრების შესახებ საუბრისას¹⁴⁹ იოანე ისტორიკოსი სწორედ ეპისტოლეთა წიგნიში დაცულ მასალებს ეყრდნობა¹⁵⁰.

„სომეხეთის ისტორია“-ში კიდევ ერთ საყურადღებო ცნობას ვხვდებით, რომლის უშუალო წყაროს „ეპისტოლეთა წიგნი“ უნდა წარმოადგენდეს¹⁵¹. ეს ცნობ. აბრაამ სომეხთა კათალიკოსისა და კირიონ ქართლის კათალიკოსის დავას შეეხება.

იოანე ისტორიკოსი „ეპისტოლეთა წიგნით“ სარგებლობისას, ბუნებრივია, გაეცნობოდა როგორც აბრაამ კათალიკოსის (607—615 წწ.), ასევე კირიონ ქართლის კათალიკოსის ეპისტოლეებს¹⁵². მაგრამ, როგორც მის თხზულებაში აღნიშნული საკითხის შესახები მასალების განხილვიდან გაირკვა; იგი უგულებელჰყოფს დიოფიზიტური ეკლესიის გამგებლის კირიონის მიერ სომხური ეკლესიის მიმართ წაყენებულ ბრალდებებს და მხოლოდ აბრაამ კათალიკოსის ეპისტოლეებზე დაყრდნობით ყველაფერში ქართლის კათალიკოსს ადანაშაულებს. ამ შემთხვევაში აშკარად მკლავნდება იოანე დრასხანაკერტელის ტენდენციური დამოკიდებულება ისტორიული წყაროს მიმართ. როგორც ჩანს, „ეპისტოლეთა წიგნი“-დან გარკვეული საკითხების შესახები მასალების მთლიანი სახით მოტანა იოანე ისტორიკოსს საჭიროდ არ მიუჩნევია და მხოლოდ შინაარსის მოკლე გადმოცემით დაკმაყოფილებულა.

¹⁴⁹ *ბიქიანსილ ყაქიქიქიასი...* *შათილქისს ჯაიე...*, გვ. 62.

¹⁵⁰ *ჟიქე ქიქიე...* გვ. 45 — 50.

¹⁵¹ ეინაიდან აღნიშნული ცნობა განხილულია იოანე დრასხანაკერტელის სარწმუნოებრივი მრწამსის შესახებ საუბრისას, ამჯერად მასზე აღარ შეეჩერებდით.

¹⁵² *ჟიქე ქიქიე...* გვ. 110 — 195.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში ავტორის არათანადროული ხანის ამსახველი მასალების შესწავლამ ამ თხზულების კიდევ ერთ უეჭველ მწიგნობრულ წყაროს მიგვაგნებინა. ეს არის VII საუკუნის ისტორიკოსის სებეოსის ნაშრომი.

მართალია, იოანე დრასხანაკერტელი თავის წიგნში არსად არ ახსენებს სებეოსის სახელს, მაგრამ, როგორც ამას უფრო კვემით დავინახავთ, მას აუცილებლად ხელთ ჰქონდა სებეოსის თხზულება და სათანადოდაც გამოუყენებია იგი. სებეოსის და იოანე კათალიკოსის ნაშრომებში შესატყვისი ადგილების ურთიერთთან შეჯერების შედეგად ირკვევა, რომ იოანე დრასხანაკერტელს უმთავრესად ამა თუ იმ ფაქტისა თუ მოვლენის შინაარსი გადმოაქვს თავის წიგნში, ასე რომ ამ შემთხვევაში ფრაზეოლოგიურ დამთხვევებს ვერ ვხვდებით.

იოანე კათალიკოსი სებეოსის თხზულებით უმთავრესად მავრიკე (582—602 წწ.), ჰერაკლე (610—641 წწ.) და კონსტანტინე (642—668) კეისრების ეპოქის ამბების გადმოცემისას სარგებლობს.

იოანე დრასხანაკერტელის წინარე ხანის მასალების შესწავლისას ჩვენი ყურადღება ერთმა ასეთმა ცნობამ მიიპყრო: „მავრიკე კეისრის ბრძანებით ბერძენთა მხარეში კათალიკოსად დაადგინეს ვინმე. იოანე, რომელიც კოგის გავარის სოფელ ბაგარანიდან იყო. დაამკვიდრეს იგი დაბა-ქალაქ ავანში... ხოლო დიდი მამამთავარი აბრაამი... დამკვიდრდა სპარსთა ნაწილში, ქალაქ დეინში, რადგანაც, მდინარე აზატი ორივე ნაწილის შუაში საზღვრად გადის...“.¹⁵³

მოტანილ ცნობაში ქრონოლოგიური სიზუსტის დარღვევასთან გვაქვს საქმე. მავრიკე კეისრისა და აბრაამ სომეხთა კათალიკოსის ერთად მოხსენიება რაღაც გაუგებრობასთან უნდა იყოს დაკავშირებული, რადგანაც აბრაამ ალბათანელი სომხეთის ეკლესიას განაგებდა 607—615 წლებში¹⁵⁴, მავრიკე კეისარს კი 582—602 წლებში ვხედავთ ბიზანტიის სამეფო ტახტის გამგებლად¹⁵⁵.

ასეთივე ცნობას სებეოსის თხზულებაშიც ვხვდებით, მხოლოდ იქ ქრონოლოგიის დარღვევას არა აქვს ადგილი. სებეოსთან ნაცვლად აბრაამ კათალიკოსისა მოხსენებულია სომეხთა კათალიკოსი მოსე ელივარდელი, რომელიც კათალიკოსად იყო 574—604 წლებში¹⁵⁶.

¹⁵³ *Յոհաննէս Կաթողիկոսի Դրասխանակերտեցւոյ Պատմութիւն Հայոց...*, გვ. 72 — 73.

¹⁵⁴ *Աղբյուրատուն...*, გვ. 615 — 658.

¹⁵⁵ *Ш. Дилъ, История Византийской империи*, 1948, гв. 44, 48.

¹⁵⁶ *Աղբյուրատուն...*, გვ. 567 — 614.

ამ უკანასკნელისა და მავრიკე კეისრის ერთად მოხსენიება კი არც ქრონოლოგიურ სიზუსტეს არ არღვევს და სინამდვილესთანაც უფრო ახლოს დგას. თვალსაჩინოებისათვის მოვიტანთ ჩვენთვის საინტერესო ცნობის ანალოგიურ ცნობას სებეოსის თხზულებიდანაც: „[მავრიკე] კეისრის მიერ გამოიცა ბრძანება, რომ სომხეთის ყველა ეკლესიაში ექადაგათ ქალკედონის კრების [გადაწყვეტილებანი]... ამავ დროს საკათალიკოსო ტახტი ორ ნაწილად დაიყო. ერთი [კათალიკოსის] სახელი იყო მოსე, მეორისა კი იოანე. მოსე სპარსთა მხრიდან, იოანე კი ბერძენთა“¹⁵⁷.

ამრიგად, მასალები შემდეგი დასკვნის გამოტანის საშუალებას გვაძლევს: იოანე დრასხანაკერტელს მავრიკე კეისრის დროს სომხეთის საკათალიკოსო ტახტის გაყოფის შესახებ ცნობები ამოუკრებიან სებეოსის თხზულებიდან, მხოლოდ დაუშვია შეცდომა — ნაცვლად მოსე ელივარდელისა აბრაამ სომეხთა კათალიკოსი მოუხსენებია. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ იგივე შეცდომა გამეორებული აქვს სომეხ ისტორიკოს სტეფანოს ტარონელს, რომლისთვისაც იოანე კათალიკოსის „სომხეთის ისტორია“ საერთოდ ერთ-ერთ ძირითად წერილობით წყაროს წარმოადგენს. აი, რას ვკითხულობთ სტეფანოს ასოლიკის „მსოფლიო ისტორია“-ში: „მავრიკე კეისარმა ვინმე იოვანე დასვა კათალიკოსად ბერძენთა ნაწილში, აბრაამი კი დაჯდა დვინში“-ო¹⁵⁸.

ზემოთ ჩვენ აღვნიშნეთ, რომ ბიზანტიის კეისრის მავრიკეს ეპოქის ამბების აღწერისას იოანე დრასხანაკერტელი სებეოსის თხზულებით სარგებლობდა. მაგრამ, როგორც მასალების შესწავლამ დაგვარწმუნა, მავრიკეს დროინდელ ყველა ფაქტზე როდი შეიძლება აწიის თქმა. იოანე კათალიკოსის თხზულებაში ერთი საყურადღებო ცნობაა დაცული მავრიკე კეისრის მიერ სომხეთის სხვადასხვა ნაწილებად დაყოფის შესახებ, რასაც ვერ ვხვდებით არა თუ სებეოსის, არამედ იოანეს წინამორბედა სხვა ისტორიკოსის ნაშრომშიც. ამ ცნობის თანახმად: „მავრიკე კეისარმა სახელები შეუტევა იმ ქვეყნებს, რომლებიც ჩვენმა არამმა დააარსა, არმენიას, რომელსაც ადრე ბ ი რ ვ ე ლ ს ო მ ხ ე თ ს უწოდებდნენ, მავრიკემ მ ე ო რ ე ს ო მ ხ ე თ ი შეარქვა. აქ იყო დედაქალაქი სებასტია. კაპადოკიას, სადაც იყო დედაქალაქი კესარია და რომელსაც ადრე მ ე ო რ ე ს ო მ ხ ე -

¹⁵⁷ *გაათმობილნი შერქიანი სულცილიიანი ჰერაკლნი...*, გვ. 84.

¹⁵⁸ *შათიქანიანი შაქინსელია გაათმობილნი თინიქრასიანი...*

თი ეწოდებოდა. მან მე ს ა მ ე ს ო მ ხ ე თ ი უწოდა. მელიტენეს, რომელსაც თავისივე სახელწოდების გავარები აქვს, მე ს ა მ ე ს ო მ ხ ე თ ს პ ი რ ვ ე ლ ი ს ო მ ხ ე თ ი შეარქვა, პანტოს, სადაც არის დედაქალაქი ტრაპიზონი, უწოდა დიდი ს ო მ ხ ე თ ი ს ნაწილი და მე ო რ ე ს ო მ ხ ე თ ი, სადაც არის დედაქალაქი მარტიროსოპოლი, ანუ ნტრკერტი, იუსტინეს საჯდომი ქალაქი... კარინის ქვეყანას, სადაც დედაქალაქი თეოდოსიოპოლი იყო, დიდი ს ო მ ხ ე თ ა ი ს დ ი დ ა ნ ა წ ი ლ ი უწოდა. დიდი სომხეთიდან რომაელთა მხარეს დარჩენილ ნაწილს, ბასიანიდან ასურეთამდე, დიდი ს ო მ ხ ე თ ი შეარქვა, ხოლო ტაიას მხარეს, თავისი საზღვრებითურთ — უ ლ რ მ ე ს ი ს ო მ ხ ე თ ი, ქალაქ დვისის მხარეს — შ ი გ ნ ი თ ა ს ო მ ხ ე თ ო. ასეთი ცვლილებები მოახდინა მეავრიკემ და ყოველივე აღბეჭდა სამეფო არქივში“.¹⁵⁹

ზუსტად ასეთივე ცნობას, არა თუ შინაარსის, არამედ ფრაზების დამთხვევითაც კი, წავაწყდით XIII საუკუნის სომეხი ისტორიკოსის ვარდან დიდის (აღმოსავლელის) ნაშრომში „მსოფლიო ისტორია“¹⁶⁰. ადგილების ასეთ. დამთხვევა უფრო იმით უნდა აიხსნას, რომ ამ შემთხვევაში ვარდან დიდი იყენებს იოანე დრასხანაკერტელის ნაშრომს, მაგრამ არც ის არის წარმოუდგენელი, თუ ვივარაუდებთ, რომ ვარდან დიდსა და იოანე დრასხანაკერტელს რომელიღაც მესამე საერთო წყაროთი უსარგებლიათ. ხელშესახები მასალების უქონლობის გამო ჯერჯერობით გადაჭრით ვერაფერს ვიტყვით ამ ვარაუდის სასარგებლოდ, მაგრამ ერთს კი მივუთითებთ. ჩვენი აზრით, იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებაში ჩართული ეს საინტერესო ცნობა მეავრიკე კეისრის მიერ სომხეთის ნაწილებისათვის სახელების გადაარქმევის შესახებ დღეისათვის უცნობი რომელიღაც მწიგნობრულ წყაროს თუ არა, ზეპირ გადმოცემას მაინც უნდა ემყარებოდეს და არ უნდა წარმოადგენდეს იოანე კათალიკოსის შენათხზსა და პირად ფანტაზიას, რასაც ყოველგვარი საბუთის გარეშე აცხადებს მკვლევარი ა. ზამინიანი¹⁶¹.

მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორიის“ შემდეგ, ჩვენი დაკვირვებით, იოანე დრასხანაკერტელი ყველაზე მეტად სებეოსის თხზულებით სარგებლობს. სწორედ ამით უნდა იყოს გამოწვეული

¹⁵⁹ *Յովհաննու Սամբուկուսի Պատմութիւն հայոց...*, გვ. 68. — 69.

¹⁶⁰ *Մեծիւն Վարդանայ Բարձրընդհեղոյ Պատմութիւն-տիեզերական, ի լոյս ընծայեաց Մկրտիչ Էմին, Մոսկվա, 1861*, გვ. 83.

¹⁶¹ *Ա. Զամինան, Հայ գրականութեան պատմութիւն...*, გვ. 140.

ის გარემოება, რომ იოანე კათალიკოსისა და სებეოსის ნაწროლებში ხშირად ვხვდებით შესატყვის ადგილებს.

რა თქმა უნდა, ყველა შესატყვისის ჩამოთვლა აქაც ზედმეტად მიგვაჩნია, ამიტომ მხოლოდ ორიოდის მოტანით დავეკმაყოფილდებით. მაგალითად, სუმბატ ბაგრატუნისათვის¹⁶² გურგანიის მარზპანის წოდების მინიჭებისა და მის მიერ საგასტანის სომხურ სამწყსოზე მზრუნველობის გაწევის შესახები მასალა იოანეს სწორედ სებეოსის თხზულებიდან ამოუკრებიან.

მოვიტანთ შესაბამის ნაწყვეტებს აღნიშნული თხზულებებიდან:

სებეოსი

„სუმბატ ბაგრატუნის [ქცევა] მოიწონა ხოსროვ მეფემ და მიანიჭა მას გურგანიის ქვეყნის მარზპანობა, იმ ქვეყნის ყველა მხარეების გამგებლად აქცია, განადიდა იგი პატივითა და ძალაუფლებით... იმ ქვეყანაში იყო სომხეთიდან წაყვანილი ხალხი. ისინი დაბანაკებული იყვნენ დიდი უდაბნოს ძირას, თურქეთისა და დელაჰისტანის მხარეს. მათ დაევიწყებინათ თავიანთი ენა და დამწერლობა... მაგრამ აღუდგინეს მათ რწმენა, შეასწავლეს ენა და დამწერლობა და ვინმე აბელი იმ ქვეყანაში მღვდლად განაწესეს“¹⁶³.

იოანე დრასხანაკერტელი

„[სუმბატის ქცევით] განიცვიფრდა ხოსროვი და უფრო მეტად მოიწონა [მისი მოქმედება]. დიდძალი ძღვენით განადიდა იგი და გურგანიის მარზპანობაც უბოძა. ხოლო სუმბატი წავიდა და მიადწია იმ ქვეყანას და პოვა იქ სომხეთიდან ტყვედ წასხმული ხალხი. ისინი თურქეთის მხარეს, დიდ უდაბნოში, საგასტანში დამკვიდრებულიყვნენ, დაევიწყებინათ თავიანთი ენა და დამწერლობა. ეს რომ სუმბატმა იხილა... მისი ბრძანებით კვლავ შეასწავლეს მათ სომხური ენა და დამწერლობა, აღუდგინეს რწმენა, ხოლო ერთერთი მღვდელი, სახელად აბელი, ჩვენი დიდი მანამთავრის მოსეს ბრძანებით, ეპისკოპოსად განაწესეს“¹⁶⁴.

აღნიშნული ფაქტი, თითქმის ისეთივე სიზუსტით, როგორც იოანე დრასხანაკერტელსა და სებეოსს აქვთ დაცული, გვხვდება XII საუკუნის სომეხი ისტორიკოსის სამუელ ანელის თხზულებაშიც. იოანე დრასხანაკერტელი, სებეოსის მიბაძვით, VI—VII საუკუნეების სომხეთის ისტორიას ბიზანტიელი კეისრების მავრიკეს, ფოკას, ჰერაკლესა და კონსტანტინეს მოღვაწეობას უკავშირებს და

¹⁶² სებეოსთან და იოანე დრასხანაკერტელთან სუმბატ ბაგრატუნი ხშირად ჩანს სომხეთისა და ქართლის ეკლესიებს შორის ამტყდარი დავის მონაწილედ.

¹⁶³ *Պատմութիւն Սեբեոսի Եպիսկոպոսի Ի Հերակւն.*, გვ. 94 — 95.

¹⁶⁴ *Յովհաննիս Կաթողիկոսի Դրասխանակերտեցւոյ Պատմութիւն հայոց...*, გვ. 69.— 70.

მასთან უშუალო კავშირში გადმოსცემს. იოანე ისტორიკოსი ამ პერიოდის თავგადასავლის აღწერის დროსაც ზუსტად იცავს კათალიკოსების რიგს და მათ შესახებ საუბრისას სებეოსის ნაშრომიდან ხშირად ფრაზებიც კი შეუცვლელად გადმოაქვს¹⁶⁵.

იოანე დრასხანაკერტელი განსაკუთრებულ ადგილს უთმობს თავის თხზულებაში არაბთა პოლიტიკურ ასპარეზზე გამოჩენის აღწერას. როგორც ცნობილია, სომხურ საისტორიო წყაროთაგან სომხეთში არაბების პირველი შემოსევის შესახებ ცნობები შემონახული აქვთ სებეოსსა და VIII საუკუნის სომეხ ისტორიკოსს ლევონდს, რომელიც თავის ისტორიას 632 წლიდან (ე. ი. მუჰამედის გარდაცვალებიდან) იწყებს და ამბების თხრობა 788 წლამდე მოჰყავს. სებეოსი კი გადმოგვცემს სომხეთის ისტორიას უძველესი დროიდან 661 წლის ამბებამდე.

ამრიგად, როგორც ირკვევა, სომხეთის ისტორიის ერთი ვარკვეული პერიოდის, სახელდობრ 630—660-იანი წლების თავგადასავალი ასახავს პოულობს როგორც სებეოსის, ასევე ლევონდის თხზულებაში. საინტერესოა გაირკვეს, ამ პერიოდის ამბების აღწერისას ვისი თხზულებით სარგებლობს იოანე დრასხანაკერტელი, სებეოსისა, თუ ლევონდის შრომით? ამ საკითხის შესასწავლად ჩვენ შევაჯერეთ საძივე წყაროში აღნიშნული ხანის ამსახველი მასალები. გაირკვა, რომ რიგ შემთხვევებში ერთიდაიგივე ფაქტი თუ მოვლენა დასტურდება როგორც სებეოსთან, ისე ლევონდთან და იოანე დრასხანაკერტელთან. ამჯერად თვალსაჩინოებისათვის მოვიტანთ შემდეგ მაგალითს:

სებეოსი

ლევონდი

იოანე დრასხანაკერტელი

„ვიდრე [ვარახტიროციისათვის] კურაპალატის წოდების მინიჭების ბრძანება მოაღწედა, იგი უცრად ავად გახდა და გარდაიცვალა. მისი ცხედარი აღეს, წაასვენეს და დაკრძალეს მამამისის ახლოს, დარუინქში. ხოლო მეფემ მის უფროს

„[მოავიამ] თავისი მმართველობის პირველ წელს და ჰერაკლეს შვილიშვილის კონსტანტინე იმპერატორის მეფობის 25-ე წელს დაიწყო ჯარების თავმოყრა სომხეთზე გამოსალაშქრებლად. ეს რომ შვიტყო კონსტანტინემ, უბრძანა

„ხოლო [ვარახტიროცი] საგამგენლო პატივის მიღებისას უცრად გარდაიცვალა. წაიღეს იგი და დაფლეს მისი მამის, მხნე სუმბატის ახლოს ტარონში. ნერსესმა ითხოვა [ვარახტიროციის] შვილის სუმბატის მამამისის პატივში დამტკიცება“¹⁶⁶.

¹⁶⁵ სებეოსისა და იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებების შესატყვის ადგილებს გვერდებით მიეუთითებთ.

შდრ. სებეოსი გვ. გვ. 124, 157, 156 — 157, 228.

იოანე დრასხანაკერტელი გვ. გვ. 74, 76, 75, 85 — 86.

¹⁶⁶ *Յ Վ ի Վ ա ՚ Ն ի Ն Կ Ի Ք ի Վ ի Ն ի Դ ր ա ՚ խ ա ՚ Ն ա լ Ե Ր Ո Ն Ե Մ Ե Կ Պ ա ս ա լ Ք ի Ն Լ ա յ յ ւ... ,* გვ. 85.

შვილს სუმბატს მამამისის პატივი და წოდება მიაგო, მიანიჭა მას უფლება განეგო საკუთარი სანახარარო სახლი...¹⁶⁷.

თავის მთავარსარდალს, რომელიც კილიკიაში იყო, რომ [მოავიას] წინააღმდეგ გამოსულიყო. ამავე დროს ძალაუფლება ჩამოართვა თეოდოროს მთავარს... მის ნაცვლად დანიშნა სუმბატი ბაგრატიუნთა ტომიდან და თავის სარდალთან ერთად გაგზავნა¹⁶⁸.

მოტანილი ცნობები ძირითადად ერთ ფაქტს შეეხება: ვარაზტიროციის შვილის სუმბატის დაწინაურებას სახელმწიფო მართვა-გამგეობაში. თუ ერთმანეთს შევეუდარებთ ამ მასალებს, დავინახავთ, რომ იოანეს ცნობა სებეოსის ცნობასთან უფრო ახლოს დგას, მისი ვრცელი მასალის არასრული სახით გამეორებას წარმოადგენს.

იოანე დრასხანაკერტელი შემდგომი პერიოდის ისტორიის შესახებ საუბრის დროსაც ზედმიწევნითი სიზუსტით გადმოსცემს სომეხ კათალიკოსთა რიგს. როგორც ჩანს, მას ამ შემთხვევაში ხელთ ჰქონია საპატრიარქო სახლის არქივის გარკვეული დოკუმენტები. რადგანაც სებეოსის შემდეგ, ე. ი. VII საუკუნის II ნახევრიდან უკვე არ არსებობს არც ერთი ისტორიული წყარო, რომელშიც ზუსტად იყოს დაცული სომეხ მამამთავართა რიგი.

იოანე კათალიკოსის თხზულების „სომხეთის ისტორიის“ წყაროთა რიცხვს უნდა მივაკუთვნოთ აგრეთვე ლევონდის „ისტორია“, რომელშიც ასახული ამბებით იოანეს უმთავრესად მე-7 საუკუნის მეორე ნახევრის ისტორიის გადმოცემისას უსარგებლია, დაახლოებით ანასტას სომეხთა კათალიკოსის (661—667 წწ.) დროიდან მოყოლებული. მაგრამ აქვე უნდა მივეუთითოთ, რომ VII—VIII საუკუნეების სომხეთის თავგადასავლის შესახებ საუბრისას იოანეს, გარდა ლევონდისა, სხვა რალაც წყაროთიც უნდა ესარგებლა, ვინაიდან ზოგჯერ იოანე დრასხანაკერტელთან ისეთი ფაქტებია გამოცემული, რომლებსაც ვერ ვპოულობთ ლევონდისთან.

ლევონდისა და იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებებში შესატყვისი ადგილების ჩვენებისას ისეთსავე ხერხს მივმართავთ, რო-

¹⁶⁷ *ჟათომიძის* *სსრკ-ის ხელისუფლების ზღვრის...* გვ. 188.

¹⁶⁸ *ჟათომიძის* *ღმრთის ხელისუფლების ზღვრის...* *ს. მხობერძიძე*, 1887, გვ. 12.

გორიც ზემოთ დასახელებული წყაროების მიმართ გამოვიყენეთ, სახელდობრ, ყველა შესატყვისის თვალნათლივ ჩვენების შეუძლებლობის გამო შესაბამისი გვერდების დასახელებით დავეკაყოფილდებით¹⁶⁹. თვალსაჩინოებისათვის კი მაინც მოვიტანთ შემდეგ მაგალითს: როგორც ლევონდისთან, ასევე იოანე დრასხანაკერტელთან ერთნაირად დასტურდება არუქის ცნობილი ეკლესიის აშენების ფაქტი:

ლევონდო

„სომეხთა მთავარმა გრიგორმა თავისი მმართველობის დროს... ააშენა სამლოცველო ტაძარი არაგაწოტისსი გაეარში, დაბა არუქში“¹⁷⁰.

იოანე დრასხანაკერტელი

„ამ დროს კეთილმსახურმა მთავარმა გრიგორ მამიკონიანმა საღმრთო მოხილვით საფუძველი ჩაუყარა საამო სახილველ ეკლესიას დაბა არუქში“¹⁷¹.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ხშირად ესა თუ ის ფაქტი ლევონდის თხზულებაშიც დასტურდება და იოანე დრასხანაკერტელსაც აქვს მითითებულქ; მაგრამ თითოეულ მათგანთან ერთმანეთისაგან განსხვავებული ცნობითაა იგი გადმოცემული.

ასე მაგალითად, ორივე წყაროში გვხვდება სომხეთში მურვან ყრუს შემოსევის ისტორია, მაგრამ იგი განსხვავებულად არის აღწერილი.

იოანე დრასხანაკერტელის ცნობის მიხედვით მურვან ყრუს სომხეთში შემოსევის დროს აუღია და დაუნგრევია სომხეთის ციხეები, მოსახლეობა ტყვედ წაუხსამს, გაუძარცვაეს, ყოველივე აუოზრებია და მტვრად უქცევია¹⁷².

ლევონდისთან კი ნათქვამია, რომ მურვან ყრუმ სომხეთში, სახელდობრ, დვინში, მოსვლისთანავე, სომეხ მთავრებთან სამშვიდობო მოლაპარაკება დაიწყო. ლევონდს მხოლოდ გაკვრით აქვს მითითებული მურვანის შემოსევის შედეგად სომხეთში შექმნილი მძიმე და აუტანელი ვითარება. იგი განსაკუთრებით ხაზს უსვამს მურვანის თაოსნობით არაბ-სომეხთა შეერთებულ ექსპედიციას ჰონების წინააღმდეგ. ამრიგად, ლევონდისთან ვერ გვხვდებით მურვანის მიერ სომხეთის ციხეების დანგრევის ფაქტის აღწერას, რაზედაც მიუთითებს იოანე კათალიკოსი.

¹⁶⁹ შდრ. ლევონდი, გვ. გვ. 14, 15, 21.

იოანე დრასხანაკერტელი, გვ. გვ. 89, 90, 98 — 99.

¹⁷⁰ *Գատուիժին Դեւոնդեայ Մեծի Վարդապետի հայոց...*, გვ. 15.

¹⁷¹ *Յովհաննու Կաթողիկոսի Դրասխանակերտեցու Գատուիժին հայոց...*, გვ. 90.

¹⁷² იქვე, გვ. 93.

ლევონდისა და იოანე დრასხანაკერტელის ცნობებს სომხეთში მურვან ყრუს შემოსევის შესახებ ეხება აკად. ს. ჯანაშია თავის წიგნში „არაბობა საქართველოში“. განსვენებულ მეცნიერს განხილული აქვს ქართული წყაროს — ჭუანშერის ცნობები ამიერკავკასიაში მურვან ყრუს შემოსევის შესახებ. ამ ცნობებში განსაკუთრებით საზგასმულია ის გარემოება, რომ „იქმნა მას ჟამსა განრყუნილ ქუეყანა ქართლისა, სომხითისა და რანაია. და არღარა იპოვებოდა ნაშენები, არცა საქამადი კაცთა და პირუტყუთა ყოვლადვე“¹⁷³. აკად. ს. ჯანაშიას აზრით „გაცილებით უფრო ეთანხმება ქართული მატიანის მოთხრობას... იოანე კათალიკოსის ცნობები, რომელთა მიხედვითაც მურვანს სომხეთის ციხეები აუღია და დაუქცევია, მოსახლეობა აუწოკებია და გაუძარცვავს, ნაწილიც ტყვედ წაუსხამს“¹⁷⁴.

აკად. ს. ჯანაშიას ზემოთ მოტანილი მოსაზრება გვაძლევს საშუალებას ვივარაუდოთ, რომ იოანე დრასხანაკერტელსა და ქართველ მემატიანეს რომელიღაც მესამე წყაროთი უსარგებლიათ, რომლის დადგენა ჭერჭერობით ვერ ხერხდება.

ასეთივე მდგომარეობასთან, კერძოდ, იოანე დრასხანაკერტელის თხზულების ერთ რომელიღაც გამოუცნობელ წყაროსთან გვაქვს საქმე მის „სომხეთის ისტორია“-ში ბულა თურქის სომხეთში ლაშქრობის ამსახველი მასალის განხილვისას. სომხურ წყაროთაგან ბულა თურქის ლაშქრობას თომა არწრუნის თხზულებაც ეხება, მაგრამ ამ შემთხვევაში იოანე დრასხანაკერტელისათვის წყაროდ ვერ გამოდგება თომა არწრუნის „არწრუნთა სახლის ისტორია“, რადგანაც, როდესაც თომა არწრუნი თავის თხზულებას წერდა, იოანე უკვე გარდაცვლილი იყო. ამის დასამტკიცებლად გამოგვადგება თომა არწრუნის მიერ იოანე კათალიკოსის შემდეგი ეპითეტით მოხსენიება: „ნ ე ტ ა რ ი უ ფ ა ლ ი იოანე“¹⁷⁵. აქაც ასევე სავარაუდებელია.

¹⁷³ ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, თბილისი, 1955, გვ. 239.

¹⁷⁴ ს. ჯანაშია, არაბობა საქართველოში, იხ. პროზები, II, თბილისი, 1952, გვ. 374. ვინაიდან ლევონდის, იოანე დრასხანაკერტელისა და ჭუანშერის ცნობები მურვანის შემოსევის შესახებ ვრცლად აქვს განხილული აკად. ს. ჯანაშიას, ამიტომ აქ ანახე ალარ შეეჩერდებით. იხ. ს. ჯანაშია. შრომები, II... გვ. 370 — 378.

¹⁷⁵ აკად. მანუკ აბელიანის მითითებით თომა არწრუნი წერდა თავის თხზულებას ხანგრძლივი დროის განმავლობაში, იოანე დრასხანაკერტელის გარდაცვალების შემდეგაც. იხ. *Մ ա Ն Ո Ա Է Ա Կ Ի Գ Կ Ն, Հ ա յ Կ Ե Կ ի ն Գ Ր Ա Վ Կ Ն Ն Ո Ա Բ Յ Ա ն պատմություն, գիրք I...*, გვ. 447.

რომ ორივე ისტორიკოსი რომელიღაც მესამე წყაროთი სარგებლობდა, რომლის მიგნება დღესდღეობით შეუძლებელია.

დასასრულ. იოანე დრასხანაკერტელის თხზულების ისტორიულ პირველწყაროთაგან უნდა დავასახელოთ თვით ავტორის მიერ არაერთგზის მოხსენებული შაპუპ ბაგრატიუნის ნაშრომი, რომელშიც, როგორც ჩანს, დაწვრილებით იყო გადმოცემული აშოტ სუმბატის ძის (885 წელს მეფედ კურთხეულის) თავგადასავალი, უმთავრესად ახალგაზრდობის პერიოდი. სამწუხაროდ ეს საინტერესო ისტორიული ძეგლი დაკარგულია. შესაძლებელია, სწორედ შაპუპის თხზულებაში იყო გადმოცემული ბულა თურქის შემოსევის ამბავი და იოანემ და თომა არწრუნიმ მით ისარგებლეს. მაგრამ, ეს, რა თქმა უნდა, მხოლოდ და მხოლოდ ვარაუდად რჩება, რადგანაც ჯერ ხელთ არ არსებულის მიხედვით მსჯელობა ძნელია.

აქვე საჭიროდ მიგვაჩნია გავიხსენოთ, რომ იოანე დრასხანაკერტელის თხზულების ერთი ძირითადი წყარო ძველი და ახალი აღთქმაა, რომლიდანაც მოტანილი ციტატებით, ხშირად გადაჭარბებითაც კი, გამდიდრებულია ფაქტობრივი მასალა.

როგორც ირკვევა, გარდა სომხური ისტორიული მწერლობისა, იოანე აგიოგრაფიულ მწერლობასაც იცნობდა. იოანე დრასხანაკერტელი თავისი თხზულების 64-ე გვერდზე მოკლედ ეხება იზიდ-ბოზიდის მოწამეობრივ თავგადასავალს, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ნერსეს სომეხთა კათალიკოსის დროს (548—557 წწ.). ჩანს, იოანე კათალიკოსმა აგიოგრაფიული ძეგლით „მარტვილობაჲ იზიდ-ბოზიდისი“ ისარგებლა.

ამრიგად, იოანე დრასხანაკერტელის წინარე ხანის ამსახველი მასალების შესწავლამ და მისი წყაროების ძიებამ შემდეგ დასკვნამდე მიგვიყვანა: იოანე დრასხანაკერტელს განსაკუთრებით უხვად უსარგებლია მდიდარი ორიგინალური სომხური საისტორიო მწერლობის ძეგლებით (მოსე ხორენელი, კორიუნი, ეპისტოლეთა წიგნი, სებეოსი, ლევონდი, შაპუპ ბაგრატიუნი), ასევე გამოუყენებია ძველი და ახალი აღთქმა, ზეპირი გადმოცემები, საარქივო მასალები. ამასთანავე ყურადღების გარეშე არ დაუტოვებია არც აგიოგრაფიული მწერლობა.

3. სომხეთის პოლიტიკურ-მაცონომიური და სოციალური მითარება IX — X საუკუნეებში „სომხეთის ისტორიის“ მიხედვით

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“ ერთადერთი თუ არა, ყოველ შემთხვევაში, ძირითადი საისტორიო პირველწყა-

როა IX საუკუნის II ნახევრისა და X საუკუნის პირველი მეოთხედის სომხეთის პოლიტიკურ-ეკონომიური თუ სოციალური ვითარების შესასწავლად. მასში, შესაძლებელია, სათანადო სისრულით არ არის წარმოდგენილი საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა მხარე, მაგრამ, როგორც ჩანს, იოანე ისტორიკოსს მეტნაკლები ყურადღება მიიწეოდა მიუქცევია თავისი დროის თითქმის ყველა საჭირობო საკითხისათვის. იოანე კათალიკოსის „სომხეთის ისტორიის“ ერთ-ერთ ღირსებად სწორედ მისი ცნობების მრავალმხრივობა უნდა ჩაითვალოს. აქ ვხვდებით სომხეთის საშინაო თუ საგარეო პოლიტიკის ამსახველ სანდო და უტყუარ მასალებს. ავტორის მიერ განსაკუთრებით დაწვრილებით არის წარმოდგენილი არაბთა თარეშის სურათი სომხეთში და ამასთან დაკავშირებით ქვეყნის შიგნით შექმნილი მძიმე ეკონომიური ვითარება. ყურადღების გარეშე არც ბიზანტიასთან ურთიერთობის საკითხია დატოვებული. აღნიშნულ საკითხებთან არის დაკავშირებული თვით სომეხ გამგებელთა პოლიტიკური ურთიერთობა გარეშე დამპყრობ ძალებთან — ბიზანტიასთან და არაბებთან. იოანე დრასხანაკერტელს, როგორც ჩანს, მხედველობის არიდან არ გამოჰპარვია სომხეთში სოციალური მოძრაობის ცალკეული შემთხვევებიც და, შეძლებს დაგვარად, როგორც ეს X საუკუნის ისტორიკოსსა და თან სომხეთის ეკლესიის საჭეთმპყრობელს შეეფერება, გაკვირვით, მაგრამ მაინც აუსახავს თავის თხზულებაში.

როგორც ერთხელ უკვე აღვნიშნეთ, იოანე დრასხანაკერტელი ერთი რომელიმე კუთხის ისტორიის გადმოცემით როდი ემაყოფილება. მასთან საინტერესო ცნობებს ვხვდებით სომხეთის სხვადასხვა სამთავროს შესახებ.,

მართალია, იოანე კათალიკოსის „სომხეთის ისტორია“-ში თავმოყრილი ცნობები მრავალ საკითხს ეხება, მაგრამ ძირითადად ავტორის ყურადღება მიიწეოდა პოლიტიკური ისტორიის აღწერისკენა მიმართული. ჩანს, იოანე დრასხანაკერტელს, როგორც სომხეთის ეკლესიის საჭეთმპყრობელს, სომხეთის საგარეო პოლიტიკისა და მისგან გამომდინარე ეკონომიური მდგომარეობის გართულების საკითხი თავის დროის ყველაზე საჭირობო და მოსაგვარებელ საკითხად მიაჩნდა. სწორედ ამიტომ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში ერთმანეთთანაა დაკავშირებული IX—X საუკუნეების სომხეთის საგარეო და საშინაო მდგომარეობის ამსახველი მასალები.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ბაგრატიუნიანთა დინასტიის წარმომად-

გენელთა საშინაო თუ საგარეო პოლიტიკის სრული სახით ჩვენებას. აღნიშნული საკითხების შესახებ მასალების გაანალიზებისას ასეთი სურათი ისახება: აშოტ სუმბატის ძის და უფრო მეტად კი ძისი მემკვიდრის—სუმბატის—დროს სამეფო ხელისუფლების სიმტკიცე და ქვეყნის ერთიანობა არაერთხელ მდგარა საფრთხის წინაშე. ასეთ სახიფათო მდგომარეობას გარეშე დამპყრობ ძალაზე უფრო მეტად ცენტრალური ხელისუფლების მოწინააღმდეგე ძალები ქმნიდნენ.

ვინ იყვნენ ეს ძალები და რა პრეტენზიებით გამოდიოდნენ ისინი სამეფო ხელისუფლების წინააღმდეგ?

როგორც ცნობილია, IX—X საუკუნეებში, ფეოდალური ურთიერთობის განვითარების ხანაში, სომხეთში არა ერთი დამოუკიდებელი სამეფო-სამთავრო წარმოიშვა. შირაკის ბაგრატუნინანთა სამეფოს როგორც ტერიტორიით, ასევე ხელისუფლების სიძლიერით განსაკუთრებით ვასპურაკანისა და სივნიეთის სამთავროები დაუპირისპირდნენ. მათი მთავრები ვერ ეგუებოდნენ შირაკის სამეფოს გამგებელთა პოლიტიკას, რომელიც ქვეყნის გაერთიანებისა და ერთიანი ძლიერი ხელისუფლების შენარჩუნებისაკენ იყო მიმართული. სამეფო ხელისუფლების წარმომადგენლების მიმართ ცალკეული სომეხი მთავრების ურჩობისა და განდგომის მაგალითები მრავლად გვხვდება იოანე კათალიკოსის ნაშრომში. როგორც აქ დაკული მასალებიდან ირკვევა, ბაგრატუნინანთა დინასტიის პირველი მეფე აშოტი გამეფების პირველ დღეებიდანვე დიდ წინააღმდეგობას წააწყდა არწრუნთა და სივნიეთის მთავართა მხრივ. აშოტ სუმბატის ძის სწრაფი დაწინაურება (ჯერ მთავართა-მთავრის ტიტულის მიღება, შემდეგ მეფედ კურთხევა), მისი ენერგიული საქმიანობა ქვეყნის შიგნით, სახელმწიფოს საზღვრების გაფართოება, ახალი მხარეების შემოერთება¹⁷⁶, როგორც ჩანს, არც თუ ისე მოსწონდათ სეპარატისტული მისწრაფებებით გამსჭვალულ მთავრებს და ყოველ მომენტს ეძებდნენ როგორმე ხელი შეეშალათ მეფისათვის ქვეყნის გაერთიანებისა და ცენტრალური ხელისუფლების განმტკიცების საქმეში.

სამეფო ძალაუფლების ხელში ჩაგდების პრეტენდენტებმა განსაკუთრებით აშოტ სუმბატის ძის გარდაცვალების (890-891 წ.) შემდეგ იჩინეს თავი. სამეფო ტახტის კანონიერ მემკვიდრეს სუმბატს — აშოტის ვაჟს — დაუპირისპირდა მისი ბიძა აბას სპარაპეტი, რომელმაც ვერ მიაღწია რა თავის საწაადელს, გამხდარიყო სომეხ-

¹⁷⁶ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე განოცემა, 31 — 32.

თა ქვეყნის გამგებელი — ჯავრი ჯერ ადარნასე ქართველთა კურა-პალატზე იყარა, როგორც სუმბატის თანამგრძობელზე და დააპატიმრა იგი¹⁷⁷, ხოლო როდესაც ამითაც ვერაფერს გახდა. „შურათ აღივსო და უფრო მეტად [გეორგ] კათალიკოსის მიმართ გზბოროტდა, რადგან მას თელიდა იმის მიმეზად, რომ დაჰკარგა [გამეფების შესაძლებლობა], სუმბატი კი გვირგვინოსანი შეიქმნა“¹⁷⁸. აბას სპარაპეტის პატივმოყვარეობამა და განდიდების სურვილმა იქამდეც კი მიადღწია, რომ მან ბოროტი გზით, მაშტოც ელივარდელთან გეორგ კათალიკოსზე ცილისმწამებლური წერილის მიწერითაც კი სცადა როგორმე შეესრულებინა საწადელი. სპარაპეტის ზემოთ აღწერილი მოქმედება ტიპური გამოხატულებაა სწორედ იმდროინდელი ფეოდალური კლასის წარმომადგენელთა მისწრაფებებისა, რომლებიც განდიდებისა და სახელის მოხვეჭისაკენ არიან მიმართული.

იოანე დრასხანაკერტელის დროის სომხეთის ფეოდალური იერარქიის უმაღლეს საფეხურზე მეფის შემდეგ სომეხი მთავრები იდგნენ, რომლებიც ფეოდალური კლასის ერთი ყველაზე პრივილეგირებული ჯგუფი იყო. ისინი ფლობდნენ გარკვეულ მამულს, ჯარსა და სიმაგრეებს და წარმოადგენდნენ ძლიერ ძალას, რომლის წინააღმდეგობისა და ურჩობის დათრგუნვა არც თუ ისე იოლად შეეძლო მეფეს. როგორც იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებიდან ჩანს, განსაკუთრებით ხშირი იყო სამეფო ხელისუფლებისაგან მთავართა განდგომის შემთხვევები სუმბატ აშოტის ძის მეფობის დროს. სომეხი მთავრები რიგ შემთხვევებში სამეფო ხელისუფლების წარმომადგენლებისაგან რითიმე განაწყენებულნი ხშირად საკუთარი ქვეყნის მტრებთან, არაბ ოსტიკანებთან ამყარებდნენ კავშირს და ზოგჯერ სავსებით მათ მხარესაც კი გადადიოდნენ. ასე მაგალითად, დაახლოებით 896 წელს ვასპურაკანის დიდმა მთავარმა აშოტმა, რომელიც სუმბატ აშოტის ძის დისწული იყო, დაარღვია ბიძასთან დადებული სამშვიდობო პირობა და დიდძალი ძღვნით ეახლა აფშინ ოსტიკანს, რომლისგანაც განდიდებას მოელოდა¹⁷⁹. „მაგრამ [ოსტიკანმა] მხოლოდ ძვირფასი სამკაულით შემოსა იგი და უკან გამოგზავნა. შორს დაიყენა. [ამრიგად, აშოტმა], — დასძენს იოანე ისტორიკოსი, — მხოლოდ სასიკვდილო წყლული მიაყენა თავის თავს“¹⁸⁰.

¹⁷⁷ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 43 — 46.

¹⁷⁸ იქვე, გვ. 47.

¹⁷⁹ იქვე, გვ. 73 — 74.

¹⁸⁰ იქვე, გვ. 74.

საერთოდ, მეფისაგან სომეხ მთავართა განდგომის მაგალითები მრავლად გვხვდება იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებაში¹⁸¹. გარდა სამეფო ხელისუფლების წარმომადგენლებთან უთანხმოებისა, წინააღმდეგობასა და ქიშხს ცალკეულ მთავრებს შორისაც ხშირად ჰქონდა ადგილი, რის დამადასტურებელი მაგალითებითაც ასევე მდიდარია იოანე კათალიკოსის „სომხეთის ისტორია“. თვით იოანე დრასხანაკერტელი კი არაერთხელ ყოფილა მომსწრე და ხშირად მომრიგებელიც სომეხ მთავართა და გამგებელთა შორის ამტყდარი დავისა¹⁸².

იოანე კათალიკოსის თხზულებაში მოცემული ცნობების მიხედვით ფეოდალური კლასის ყველაზე პრივილეგირებულ ფენაში — მთავრებს შორისაც კი შეიმჩნევა ერთგვარი დაჯგუფებები. არიან ჩვეულებრივი მთავრები, მაგრამ მათ გვერდით იოანე დრასხანაკერტელი ასახელებს აგრეთვე დიდ მთავრებს (*მისი ჩქსანს*), მთავართა მთავრებს (*ჩქსანსაც ჩქსანს*), წარჩინებულ მთავრებს (*ჯარხრცე ჩქსანს*).

მთავართა-მთავრის ტიტულით იოანე ისტორიკოსი იხსენიებს: აშოტ სუმბატის ძეს, ბაგრატიუნთანა დინასტიის პირველ მეფეს. საყურადღებო ცნობა აქვს შემონახული იოანეს თავის თხზულებაში აშოტისთვის ამ წოდების მინიჭების შესახებ: „მამინ სომხეთს გამოგზავნილმა ვინმე ოსტიკანმა, სახელად ალი არმანმა, ხალიფას ბრძანებით იგი სომხეთის მთავართა-მთავრად დაადგინა, მრავალი შესამოსლითა და სამეფო პატივით შეამკო და მიანდო მას სომხეთს ხარკისა და სამეფო ბეგარის [აკრეფა]. ამგვარად, იგი ყველა სომეხს ნახარარზე უპირველესი და უპატივეცემულესი შეიქნა. ყველა მათგანი მასთან ზავს დებდა, როგორც ნამდვილ სამეფო გვარის [წარმომადგენელთან], აგრეთვე ყველამ განიზრახა, რომ თუ რაიმე შემთხვევა მიეცემოდათ, [ეცადათ] ღირსი გამხდარიყვნენ მის ტომს — სამეფო საგვარეულოს — დაახლოებოდნენ და [ამით] ისინი ყოფილიყვნენ გამორჩეულნი სხვა სანახარარო ტომთაგან“¹⁸³.

ამრიგად, როგორც იოანე კათალიკოსი მიუთითებს, მთავართა-მთავრის წოდება უბრალო ტიტული არ იყო, არამედ მისით აღჭურ-

¹⁸¹ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 34, 74 — 75, 270 — 271 და სხვ.

¹⁸² ვინაიდან იოანე კათალიკოსის ცხოვრება-მოღვაწეობის შესწავლისას ამ საკითხსაც ვხვებით, ანჯერად აქ მასზე აღარ შევირდებით.

¹⁸³ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 30 — 31.

ვილ პიროვნებას გარკვეული უფლებებიც ენიჭებოდა, სახელდობრ, სამეფო ბეგარისა და ხარკის აკრეფის უფლება, რითაც იგი ქვეყნის დანარჩენი მთავრებისაგან განსხვავდებოდა. ასევე შეიძლება გავი-ზიაროთ სომეხი მკვლევრის ჰ. არუთუნიანის მოსაზრება, რომლის თანახმადაც „მთავართა-მთავრის წოდება ჩვეულებრივი ტიტული როდი იყო, რომელსაც ხალიფა უწყალობებდა ბაგრატიონიანთა ტომს. იგი წარმოადგენდა ახალ პოლიტიკურ პრივილეგიას ქვეყნის მთავრებზე და სამთავროებზე გასაბატონებლად“¹⁸⁴.

იოანე დრასხანაკერტელი განსაკუთრებით ხშირად ასახელებს სომხეთის საზოგადოების კიდევ ერთ პრივილეგიურებულ ფენას — ნახარარებს (*ნახარარე*)¹⁸⁵.

როგორც ცნობილია, „ნახარარი“ სასანიანთა და არაბობის ხანის სომხეთის სოციალური ფენის აღმნიშვნელ ტერმინს წარმოადგენს, მაგრამ იგი მოგვიანო ხანის საისტორიო წყაროებსა თუ ლიტერატურულ ძეგლებშიც გვხვდება. ამ შემთხვევაში ჩვენ სწორედ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“ გვაქვს მხედველობაში, სადაც ასე ხშირად აქვს ავტორს მითითებული ადრეული პერიოდის ეს სოციალური ტერმინი. „ნახარარი“ იოანე დრასხანაკერტელს უმთავრესად „მთავრის“ გაგებით აქვს ნახმარი, ვინაიდან IX—X საუკუნეში სომხეთში, ფეოდალური ურთიერთობის განვითარების ხანაში ყველაზე ძლიერ და გაბატონებულ სოციალურ ფენას სწორედ მთავრები (დიდნი და მცირენი) წარმოადგენდნენ:

¹⁸⁴ ჯ. Ա. Հարությունյան, Հայաստան IX — XI դդ..., გვ. 14.

¹⁸⁵ ტერმინი „ნახარარი“ ძველი სპარსული წარმოშობისაა. მისი თავდაპირველი მნიშვნელობა იყო ოლქისა თუ რომელიმე ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული დანაყოფის გამგებელი, მეთაური, თავი. სიტყვა „ნახარარის“ ლინგვისტური ანალიზი, მისი თავდაპირველი მნიშვნელობა მოცემული აქვს ნიკო მარს. იბ. Этимология двух терминов армянского феодального строя. „Записки Восточного отделения Российского Археологического общества“; том XI, გვ. 170 — 175. აკად. ივ. ჯავახიშვილი თავის კაპიტულურ ნაშრომში „Государственный строй древней Грузии и древней Армении“. სხვა სოციალურ ტერმინებთან ერთად იხილავს ტერმინ „ნახარარის“ მნიშვნელობას ადრეული ხანის სომხურ საისტორიო წყაროთა მონაცემების საფუძველზე და მიუთითებს, რომ იგი ადრე წარმოადგენდა ერთ საერთო სახელწოდებას გვაროვნული არისტოკრატის ყველა წევრისა — ხემურისა (*սեպուհ*), მამასახლისისა (*տանուտէր*), თუ მთავრისა (*խէսან*). იბ. Ив. Джавахов, Государственный строй древней Грузии и древней Армении, том I, С. Петербург, 1905, გვ. 128 — 132. ტერმინ ნახარარის შესახებ იბ. აგრეთვე ჯ. Մանասյան. Խնդրալիզը հին Հայաստանում, Մերսիան, 1934, გვ. 32 — 90. Н. Адонц. Армения в эпоху Юстиниана, СПб, 1908, гв. 450—470.

თავის თხზულებაში. ერთ ადგილას, სადაც იოანე ლაპარაკობს აშოტ სუმბატის ძისათვის მთავართა-მთავრის ტიტულის მინიჭებებს შესახებ და იქვე დასძენს „ამგვარად [იგი] ყველა სომეხ ნახარარზე უპირველესი და უპატივეცემულესი შეიქნა“-ო, სიტყვაში „ნახარარები“. „მთავრებს“ უნდა გულისხმობდეს, ვინაიდან, როგორც აღვნიშნეთ, მთავართა-მთავრის წოდება უპირველესი და უპატივეცემულესი იყო სწორედ სომეხ მთავრებთან შედარებით.

მკვლევარ ს. პოლოსიანის მითითებით IX საუკუნიდან, როდესაც უფრო მეტად ფართოვდებოდა და ღრმავდებოდა ფეოდალური ურთიერთობანი, თვალსაჩინოდ შესამჩნევი ხდებოდა ადრინდელი სანახარარო სისტემის ახალი ფეოდალური იერარქიით შეცვლა. ტერმინი „ნახარარი“ ადგილს უთმობს უკვე „მთავარს“¹⁸⁶.

ამასთანავე საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ, როგორც პროფ. ილია აბულაძე აღნიშნავს, სომხური ენიდან ქართულზე თარგმნილ ძეგლებშიც ტერმინი „ნახარარი“ უმთავრესად „შეცვლილია „მთავრით“. როშელიც IX—X სს-ის საქართველოში დიდისა, თუ მცირე ფეოდალებს აღვნიშვნელად იყო გავრცელებული“¹⁸⁷. პროფ. ილია აბულაძისავე მითითებით „ნახარარის“ შესატყვისად ხშირად „წარჩინებულაც“ იხმარებოდა¹⁸⁸.

გარდა ზემოთ განხილული სოციალური ფენებისა (მთავარი, ნახარარი) იოანე კათალიკოსი ფეოდალური კლასის სხვა წარმომადგენლებსაც ასახელებს: ესენი არიან დიდებულები (*მსხამსებ*), აზატები (*აჟაათ*) (ქართული „თავისუფალის“, „აზნაურის“ შესატყვისი)¹⁸⁹. სამწუხაროდ, იოანე ისტორიკოსი არაფერს არ ამბობს ზემოთ დასახელებული პრივილეგირებული სოციალური ფენების წარმომადგენელთა უფლება-მოვალეობის შესახებ. იგი იმდენად გატაცებულია სომხეთის პოლიტიკური ისტორიის აღწერით, რომ სოციალურ საკითხებზე იშვიათად ჩერდება. მართალია, იოანე დრას-

¹⁸⁶ *Ս. Պ. Պողոսյան, Դյուղաբնիկ ճորտայումը եվ դյուղաբնիկան շորժումները Հայաստանում IX — XIII դդ, Երեվան, 1956, გვ. 518.*

¹⁸⁷ *ილია აბულაძე, ქართული და სომხური ლიტერატურული ურთიერთობა IX — X სს-ში, თბილისი, 1944, გვ. 051.*

¹⁸⁸ *იქვე, გვ. 263.*

¹⁸⁹ *აზატი=აზნაური (აჟაათ) ტერმინის შესახებ იხ. И в. Джавахов, Государственный строй древней Грузии и древней Армении..., გვ 132—134. 2. Մանասդյան, Ֆեոդալիզմը հին Հայաստանում..., გვ. 90 — 126.*

В. Б. Бархударян, Феодалное землевладение в Армении в IX — XI веках, автореферат кандидатской диссертации, Ереван. 1954: гв. 10 — 11.

ხანაყერტელის მიერ გარკვევით არაფერია თქმული ფეოდალური კლასის ცალკეული ფენების შესახებ, მაგრამ ერთი კი აშკარაა. სომეხი ნახარარები, სპარაპეტები, დიდებულები, აზნაურები, სომეხი მთავრების მსგავსად, მუდმივ წინააღმდეგობაში იყვნენ როგორც სამეფო ხელისუფლების წარმომადგენლებთან, ასევე ურთიერთშორისაც. ქვეყნის შიგნით სეპარატისტული ტენდენციების გაღვივებას. რაც ასე რიგად ვნებდა ცენტრალური ხელისუფლების სიმტკიცესა და ქვეყნის მთლიანობას, სწორედ სომხეთის ფეოდალური კლასის წარმომადგენლები უწყობდნენ ხელს.

სომხეთის ფეოდალური კლასის მეორე ძლიერ მხარეს შეადგენდა ეკლესია თავისი ბერ-ჰონაზვნებითა და სამღვდლოებით. იოანე დრასხანაყერტელი, როგორც სომხეთის ეკლესიის საქეთმპყრობელი, თავის თხზულებაში საკმაოდ ფართო ადგილს უთმობს ეკლესიისა და მის მესვეურთა მოღვაწეობისა თუ ცხოვრების ცალკეული ეპიზოდების გადმოცემას. როგორც არაერთხელ აღგვინიშნავს, იოანე დრასხანაყერტელი განსაკუთრებული სიზუსტით გადმოსცემს სომეხ მამამთავართა რიგს და მოკლედ თითქმის ყველა კათალიკოსის შესახებ გვაწვდის ორიოდ ცნობას. განსაკუთრებით კარგად აღწერს იოანე ისტორიკოსი სომხეთის კათალიკოსის თაოსნობით გარკვეული ცერემონიალის (ვთქვათ აშოტის მეფედ კურთხევასა, ან მისი გარდაცვალების ცერემონიალის) ჩატარების სცენებს.

იოანე დრასხანაყერტელის თხზულებაში დაცული ცნობებიდან ირკვევა, რომ სომხეთის ეკლესია განსაკუთრებული უფლებებით იყო აღჭურვილი. სომხეთის კათალიკოსი უფლებამოსილი იყო, თუ ამას საჭიროება მოითხოვდა, ჩარეულიყო ქვეყნის საშინაო თუ საგარეო საქმეებში და მონაწილეობაც კი მიეღო მასში. სომხეთის ეკლესია-მონასტრები, ისევე როგორც სომეხი გაბატონებული კლასები, ქონებისა და მამულების პატრონებად გვევლინებიან. ამაზე უნდა მიუთითებდეს სწორედ იოანე დრასხანაყერტელის ერთი ასეთი ცნობა: „რაც ძალაუნებურად დავტოვეთ¹⁹⁰ ქონება, მონაგები და პირუტყვი საქონელი, ყოველივე ეს ჩვენივე ნებით ძღვნად უნდა მიგვეცა აგარიანელ ნისრისათვის, რომ იქნებ იგი ღმრთის ნებას დაჰყოლოდა და უშვილოდ არ დაეტოვებინა დედა სიონი საქორწინო ყრმათაგან“.¹⁹¹ საინტერესოა აგრეთვე იოანე კათალიკოსის ცნო-

¹⁹⁰ აქ იგულისხმება თვით იოანე კათალიკოსი და ეკლესიის მთელი დასი, რომელიც მასთან ერთად იმყოფებოდა.

¹⁹¹ იოანე დრასხანაყერტელის „სომხეთის ისტორია“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 275 — 276.

ბა საკათალიკოსო სახლის განკარგულებაში ისეთი მამულების არსებობისა, როგორცაა არტაშატი, კავკაერტი და ჰორომოც მარგი თა-
ვიანთი სოფლებითურთ¹⁹². აგარიანელთაგან აობრებული ეკლესიის
მოძრავი თუ უძრავი ქონების ჩამოთვლისას იოანე დრასხანაკერ-
ტელი ასახელებს მრავალ პირუტყვს, საქონელს და ფუტკართა სკე-
ბის დიდძალ წყებას, მრავალ შენობებს, რომლებიც მოწესეთა მონას-
ტერში იყო¹⁹³. მოწესეთა და მონაზონთა მონასტრები გაჭირვების
დროს თავშესაფარადაც კი გამოსდგომია სომხეთის სამწყსოსა და მის
მესვეურებს¹⁹⁴.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში დაბალი
კლასის, უფრო ზუსტად მწარმოებელთა კლასის წარმომადგენლებსაც
ვხედავთ. ესენი არიან: რამიკი (*რამიკი*)¹⁹⁵, მსახური (*ბახურა*), მიწის
მუშაკი (*სერკრაფორბ მკაკი*). იოანე კათალიკოსი გაკვრით თუ იხსენი-
ებს დაბალი კლასის ამ წარმომადგენლებს¹⁹⁶. მხოლოდ ერთხელ
გვხვდება ტერმინი გლეხი (*გლხჩი*)¹⁹⁷: „მთის ღრმა ხევებში მცხოვ-
რებნი, რომლებიც ადრევე შეიპყრეს, მიწაზე დასცეს უწყალო მახ-
ვილით, ხოლო გვარის მხედრობა — გლეხობა — მახვილის საზრ-
დოდ აქციეს, სხვები შეიპყრეს და საბლით შეკრულნი მიჰგვარეს
მძლავრს (ამირას)“¹⁹⁸.

ეკონომიურად დაძაბუნებული და უფლებადაკრძობილი მშრომელი
მასა—მწარმოებელთა კლასი—ყველაზე მეტად განიცდიდა ქვეყნის

¹⁹² იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინა-
მდებარე გამოცემა, გვ. 5.

¹⁹³ იქვე, გვ. 280.

¹⁹⁴ იქვე, გვ. 276 — 282.

¹⁹⁵ ერთხელ გვხვდება რამიკთა მხედრობა (*რამიკი მხედრობა*). „მარტ-
ვილობაჲ ატომისი და ძისა მისისაჲ“-ს ქართულ ტექსტში სომხურის „*რამიკი
მხედრობა*“-ის შესატყვისად გვხვდება „ჩინებული მხედარი“. იხ. ილია აბუ-
ლაძე, ქართულ-სომხური ლიტერატურული ურთიერთობა..., გვ. 97.

¹⁹⁶ აღნიშნული ტერმინების გასაცნობად იხ. И. В. Джавахов, Го-
сударственный строй древней Грузии и древней Армении, С. Петербург,
1905, გვ. 130 — 136. С. Т. Еремян, О рабстве и рабовладении в
древней Армении, ВДИ, 1950, № 1, გვ. 18 — 20.

С. Е. Акопян, История армянского крестьянства (IV—XIII в.в.),
автореферат докторской диссертации, Ереван, 1952, გვ. 28—29. Մ. Պ. Պո-
ղոսյան, Դիւանագիտական նորաստեղծ სიქ ფილიპეოსისა და ჯორჯიანის
საათონის IX — XIII դարების, 1956, გვ. 110 — 120.

¹⁹⁷ „გლეხის“ ეტიმოლოგიის შესახებ. იხ. ილია აბულაძე, ძველი
ქართულის ლექსიკიდან, ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოაზრებ., I, თბილისი, 1959,
გვ. 167 — 175.

¹⁹⁸ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინა-
მდებარე გამოცემა, გვ. 13 — 14.

საშინაო თუ საგარეო ვითარების გართულებას. IX საუკუნის მეორე ნახევარსა და X საუკუნის პირველ მეოთხედში ოსტიკანთა გახუფყვეტელმა თარეშმა და მის შედეგად ქვეყნის შიგნით შიმშილისა და განსაკუთრებით ეპიდემიების გავრცელებამ კიდევ უფრო გააუარესა სომხეთის დაბალი ფენების ეკონომიური მდგომარეობა. დაბეჩავებულმა მასებმა უკანასკნელი ძალების მოკრეფით სცადეს შებრძოლებოდნენ თავიანთ მჩაგვრელებს. როგორც აკად. პ. მანანდიანი შენიშნავს, IX—X საუკუნეების სომხეთის ისტორია სავსეა ხალხთა გახუფყვეტელი აჯანყებების მაგალითებით, მწვავე კლასობრივ ბრძოლას შემთხვევებით¹⁹⁹.

აღნიშნული პერიოდის სომხეთის ისტორიული თავგადასავლის თანამედროვე და ხშირად აღწერილი ამბების თვითმხილველიც კი: იოანე დრასხანაკერტელი, მიუხედავად თავისი მტრული განწყობილებისა კლასობრივი ბრძოლის ყოველგვარი გამოვლინების მიმართ, გარკვეულ ადგილს მაინც უთმობს თავის „სომხეთის ისტორია“-ში დაბალი ფენების აჯანყების აღწერას. მაგალითად, იგი თავის თხზულებაში გულისწყრომით აღნიშნავს სომეხ შიწათმფლობელების წინააღმდეგ გლეხთა, დაბალი ფენების ამბოხების შესახებ, რომელსაც ადგილი ჰქონდა მე-10 საუკუნის პირველ მეოთხედში, უფრო ზუსტად სუმბატ ამოტის ძის სიკვდილისა და იუსუფ ოსტიკანის მიერ სომეხთა ქვეყნის დარბევის (914 წ.) შემდეგ. „ამგვარად განვიცადეთ რა ჭირი და უმწეობა უცხო ავაზაკთაგან, — წერს იოანე კათალიკოსი, — ჩვენი ქვეყნის მეფეებს, მთაერებს, თავკაცებსა და ნახარარებს დაუწყეთ ცქერა [იმედის თვალით]. ჩვენ ვიმედოვნებდით, რომ აღარ შეეცდებოდით მათგან და აღარ ჩაეცვივდებოდით განსაცდელში, არამედ ყოველ ღონეს ვიხმარდით და გასაჭირისაგან გამოსავალს გამოვძებნიდით, საერთო ძმობით ღირსეულად დაუუკავშირდებოდით ერთმანეთს და გავერთიანდებოდით, როგორც ერთი კაცი... ვერ ველირსეთ ჩვენ ყოველივე აჰას, არამედ ამის საწინააღმდეგო განვიცადეთ, რადგანაც უმცროსებნი დიდებულებზე ეტად ცდილობდნენ ყოფილიყვნენ თაოსანნი, ხოლო მონებს სოლომონისებრ სურდათ, რომ ქალამნიანი პატრონები მიწაზე ეტარებინათ, თვითონ კი განდგომილნი, გაამაყებულნი და გამედიდურე-

¹⁹⁹ ჯ. შანსიფიან, *წინასწარ თხზილქონს ზაჟ ქიიიქიქი აკათ-ქილქიანს, ნათიერ P...*, გვ. 207.

ბუნის შემსხდარიყვენენ ქედფიცხელ და ფეხ-
მარდ ცხენებზე²⁰⁰.

იოანე დრასხანაკერტელის არაკეთილგანწყობილება შეამბოხე ფენებს მიმართ ზემოთ მოტანილი ნაწყვეტიდანაც აშკარად ჩანს, მაგრამ მისი თხზულების სხვა ადგილებში უფრო თვალნათლივ იგრძნობა იგი. X საუკუნის პირველი მეოთხედის ამბების გადმოცემისას იოანე ისტორიკოსი განსაკუთრებით აღშფოთებით ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ აღნიშნულ პერიოდში არა მარტო მთავრებს ჰქონდათ მომარჯვებული იარაღი ერთმანეთის წინააღმდეგ საბრძოლველად, ან კიდევ არა მარტო უცხო მტერთაგან ოხრდებოდა და იძარცვებოდა სომეხთა ქვეყანა, არამედ თვით ძირითადი მასა მოსახლეობისა — დაბალი ფენებიც — ხშირად შემოსულ მტრებს უერთდებოდნენ და ადგილობრივ გამგებელთა წინააღმდეგ მიმართავდნენ საბრძოლო იარაღს. გარეშე მტრებისა და თვით სომეხეთის აჯანყებული მოსახლეობის თავდასხმებისაგან პარტახდებოდა მთელი ქვეყანა. იოანე დრასხანაკერტელი უდიდესი გულის ტკივილით აღწერს ზემოაღნიშნულ ამბებს: „ესლა მე მკუმუნვარე და სევდიან ამბავს მოგიტხრობთ.—მიუთითებს ისტორიკოსი.—ჩვენმა მეზობლებმა და ხალხებმა, ჩვენს გარშემო რომ არიან, ბერძნებმა, მეგრელებმა, გუგარელებმა და უტიელებმა,—კავკასიის ძირას მოსახლე ჩრდილოელმა ტომებმა გადაწყვიტეს საკუთარი ძალით ეხსნათ თავი, [რადგან] ბოროტი ოსტიკანი თუ კი სადმე გაშენებულ ქალაქს, დაბასა და სოფელს წააწყდებოდა, მაშინვე აღმოსაფხვრელად, მოსათხრელად, მოსასპობად და დასაქცევად გაემართებოდა. თითოეული [ამ ტომთაგანი] თავისი ქვეყნის მისადგომთან ცდილობდა [წინააღმდეგობა გაეწია ოსტიკანისათვის]. მაგრამ შემდეგ მათ ავაზაკები და მეკობრეები შეერივნენ [და] ჩვენს ქვეყნის წინააღმდეგ საბრძოლველად წამოვიდნენ. ყველაზე [დიდი უბედურება] მაინც ის იყო, რაც მათგან თავს გადახდა ღმრთივნაშენ ეკლესიებს: გარემოედნენ მათ და დაარღვიეს, წააბღინეს და გააუქმეს. მრავალი ქვეყანა უდაბნოდ, გაუვალ და ურწყულ [ადგილად] აქციეს, თითქმის ისეთ ქვეყნად, სადაც არ გაუვლია კაცს და არც ძე კაცისა [იქ ოდესმე] დამკვიდრებულა. ამრიგად, გაშენებული დაბა უდაბნოდ იქცა. ერთმანეთთან შეტაკების დროს დიდძალი სისხლი დაიღვარა, ჩვენი ქვეყანა გვაშეშით აივსო. საერთოდ დიდ-

²⁰⁰ იოანე დრასხანაკერტელის „სომეხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 179 — 180.

ძალი ალაფი და ნადავლი წაიდეს თითოეული ქვეყნისათვის თანაბრად. ასე გაუჟაცრეილდა, უმემკვიდრეოდ დარჩა, გაპარტახდა და დაკარგა ბრწყინვალეობა ჩვენმა დაბებმა და სოფლებმა. ისინი ნარეკლიან ყანებად იქცნენ. გადახმა ყანები და საძოვრები. ჩვენი ქალაქები კი დაემხო მოსახლეობის გადაშენების გამო. მიწათმოქმედნი დაძაბუნდნენ. გლოვამ მოიცივა სველა“²⁰¹.

მოტანილი ცნობის გაანალიზების შედეგად ირკვევა, რომ იქ მოხსენებულ „ავაზაკებსა“ და „მეკობრეებში“ იოანე დრასხანაკერტელი სხვას არავის უნდა გულისხმობდეს, თუ არა სომხეთში მცხოვრებ აჯანყებულ ფენებს. ეს ეპითეტები — ავაზაკები და მეკობრეები არ უნდა ეკუთვნოდეს გარეშე მტრებს, ვინაიდან მათი სახელები თავისთავად ჩამოთვლილი აქვს ისტორიკოსს. ესენი არიან: ბერძნები, მეგრელები, გუგარელები, უტიელები და კავკასიის ტომები. იოანე კათალიკოსი „ავაზაკებსა“ და „მეკობრეებში“ ნამდვილად დაბალ ფენებს რომ გულისხმობს, ეს იქიდან ჩანს, რომ ისტორიკოსი თავის თხზულებაში არაერთხელ ასახელებს სივნიეთისა, თუ ვასპურაკანის მთავრების გამოსვლებს ბაგრატუნიანთა დინასტიის წარმომადგენელთა წინააღმდეგ, მაგრამ არც ერთ შემთხვევაში იგი ამ შეთქმულებების მოთავე პირებს, რომლებიც უმთავრესად მთავრები, ან დიდებულები იყვნენ, ავაზაკებად, ან მეკობრეებად არ იხსენიებს. ყოველივე ზემოთქმული ზედმეტი დადასტურებაა იმისა, რომ იოანე ისტორიკოსს „ავაზაკებსა“ და „მეკობრეებში“ ნამდვილად ხალხის დაბალი მასა ჰყავს ნაგულისხმევი.

იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებაში დაკული მასალები საინტერესო ცნობებს გვაწვდიან არა მარტო სოფლ ის დაბალი ფენების აჯანყებების შესახებ, არამედ ისინი ქალაქის მოსახლეობის გამოსვლების შესახებაც მოგვითხრობენ. როგორც ირკვევა, აჯანყების ტალღა დაბა-სოფლების გარდა, ქალაქებსაც მოედვა. სწორედ ამაზე უნდა მიუთითებდეს იოანე კათალიკოსის გამოთქმა „ჩვენი ქალაქები კი დაემხო მოსახლეობის გადაშენების გამო“-ო²⁰².

იოანე დრასხანაკერტელი განსაკუთრებით შვეთრ ფერებში აღწერს დაბალი ფენების აჯანყებათა შედეგად სომეხთა ქვეყნისათვის მიყენებულ ვნებას. „საერთოდ, როგორც შობილნი, ისე მშობელ-

²⁰¹ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 177 — 178.

²⁰² იქვე, გვ. 178.

ნი დაცვენილი, გაფანტული და გაბნეული იყვნენ [სხვადასხვა] ქალაქებში. ასე ილუპებოდნენ ჩვენი ხალხის შვილები ჩვენი ურჯულოების გამო. [ისინი] ერთ წამში სრულიად ამოწყდნენ და [განადგურდნენ]. მაგრამ — დასძენს ისტორიკოსი — უფრო მეტად მათ მემამბოხეთაგან [მიყენებული] ტანჯვა-წამება ღუპავდა, რადგან ხელთ ჰყავდათ რა შეპყრობილი, წარმოუდგენლად აწამებდნენ და გვემით ტანჯავდნენ მათ [იმ მიზნითაც], რომ რაიმე საკმელი ეპოვათ მათთან... დიდმა მღელვარებამ მოიცვა ქალაქები და სიკვდილით აღსავსე ღამეები დაეუფლა სოფლებსა და სახლებს. შიშველი გვამები ეყარა ქუჩებსა და პოედნებზე და შეურაცხყოფის საშინელ სურათს უშლიდა [თვალწინ] მნახველთ... ასე, მცირე ხნის განმავლობაში სიკვდილი ვავრცელდა და აღმოფხვრა ასქანაზის ტომი²⁰³.

მართალია, იოანე დრასხანაკერტელი ყოველთვის განსაკუთრებით ხაზს უსვამს ამ ამბოხების გამანადგურებელ, ქვეყნის ეკონომიკის დამანგრეველ შედეგებს, მაგრამ, რაც მთავარია, არაფერს ამბობს კლასობრივი ბრძოლის ძირითად მიზეზებზე. მხოლოდ ერთხელ, სუმბატ აშოტის ძის (890—891—914 წწ.) ხელისუფლების წინააღმდეგ მომხდარი ამბოხების შესახებ საუბრისას, ისტორიკოსი, სხვათა შორის, ამ აჯანყების საბაბზეც მიუთითებს. როგორც ცნობილია, სუმბატ აშოტის ძის მეფობის პირველ წლებში სომეხთა ქვეყანა მშვიდობიანი განვითარების გზით მიდიოდა, მაგრამ არაბი ოსტიკანების (ჯერ აფშინისა, ხოლო შემდეგ იუსუფის) შემოსევებმა ეკონომიური კრიზისის წინაშე დააყენა ქვეყნის მეურნეობა. მწარმოებელი კლასის მდგომარეობა უფრო მეტად გაუარესდა იმ მძიმე გადასახადების შედეგად, რომლებიც დაბალ მასებს უნდა ეხადათ, ერთი მხრით, ხალიფებისათვის (ოსტიკანების საშუალებით), ხოლო, მეორე მხრით, ადგილობრივი სომეხი ფეოდალებისა და სამეფო კარისათვის. სომეხეთის მეფემ სუმბატმა ისარგებლა ხალიფასა და იუსუფ ოსტიკანს შორის დამოკიდებულების გაუარესებით და იმას მიაღწია, რომ ამიერიდან უშუალოდ ხალიფას გადაუხდოდა სომეხთზე შემოწერილ მთელ გადასახადს, თან ხალიფა გაუწევდა შეღავათს და რამდენიმე წელს ადროვებდა მას ხარკის გადახდას. მაგრამ მალე შეტრიალდა საქმის ვითარება. „იუსუფმა ერთსულოვანი მორჩილება განუტყადა ხალიფას და თავისი სამთავრო, რაც ეპყრა, კვლავ მას დაუბრუნა და დაუმორჩილა. ამრიგად, ამიერიდან

²⁰³ იოანე დრასხანაკერტელის „სომეხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 186 — 188.

მეფის მიმართ ორივე მხრიდან — ხალიფასა და იუსუფ ოსტიკანი-საგან—გახშირდა მოციქული: ისინი ითხოვდნენ ორმაგად გადაეხდა [სუმბატს] სამეფო ხარკი, მონობის უღელი განუწესეს მძიმე ტვირთად.²⁰⁴ შექმნილი მძიმე მდგომარეობიდან თავის დასახსნელად სუმბატმა ბრძანა მოსავლის ერთი მეათედის ნაცვლად ერთი მეხუთედი შეეგროვებინათ. ცხადია, სუმბატ მეფის ზემოთ აღნიშნული გადაწყვეტილება უმთავრესად მშრომელი მასის ხარჯზე უნდა გახსორციელებულიყო. არც ისაა წარმოუდგენელი, თუ ყოველივე ეს რაოდენ დიდ აღშფოთებას გამოიწვევდა დაბალ ფენებში, მით უმეტეს, რომ მეფის ბრძანება მთავრებსაც კი მძიმედ მიუჩნევიათ.

მართალია, იოანე დრასხანაკერტელი აქ უკვე აღარაფერს ამბობს გადასახადის გადიდებასთან დაკავშირებით ხალხის გამოსვლების შესახებ, მაგრამ აშკარაა, რომ ზემოთ აღნიშნულმა ბრძანებამ სათანადო წინააღმდეგობაც გამოიწვია დაბალ მასებში. სწორედ ამას უნდა გულისხმობდეს იოანე დრასხანაკერტელის შემდეგი ორაზროვანი ფრაზა, რომელიც სუმბატ მეფის მიერ გადასახადის გახუთკეცებასთან დაკავშირებით შექმნილ სიტუაციას შეეხება: „თავისთვის კი [სუმბატ მეფემ] ის განიზრახა, რომ ერთით მშვიდობას დაიმკვიდრებდა სამეფო კარზე, ხოლო ოთხით ადვილად შეძლებდა მოეპოვებინა საზრდო. მაგრამ თუ კი მშვიდობა არ იარსებებს, ვერც ხუთით [გახდებოდა რამეს]“²⁰⁵. სუმბატ მეფის ასეთი მოქმედება მთავართა ერთმა ჯგუფმა თავისი ბოროტი მიზნების განხორციელების საბაზად გამოიყენა და შეთქმულება მოაწყო მეფის წინააღმდეგ, მაგრამ, როგორც იოანე დრასხანაკერტელი აღნიშნავს, მათი მიზნები მალე გამომჟღავნდა და ბოროტებასაც დროულად მოეღო ბოლო.

როგორც ყველა ფეოდალურ სახელმწიფოში, სომხეთშიც კლასობრივი ბრძოლა უმთავრესად ეკონომიურ საკითხთან იყო დაკავშირებული. როგორც კი რაიმე გარემოება (გადასახადების გადიდება, გარეშე თუ შინაური მტრების წყალობით ეკონომიური პირობების გაუარესება) ოდნავ მაინც გააუარესებდა მწარმოებელი კლასის მდგომარეობას, იგი დაუყოვნებლივ ცდილობდა როგორმე თავი დაეღწია მოსალოდნელი საფრთხისაგან. ჩვენ მიერ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიიდან“ მოტანილი მაგალითებმა სწორედ ზემოთქმულის დადასტურებად უნდა ჩაითვალოს.

²⁰⁴ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 114.

²⁰⁵ იქვე, გვ. 115.

IX — X საუკუნეებში, ფეოდალური ურთიერთობის აღმავლობის ხანაში განსაკუთრებით გამძაფრდა სომხეთში კლასობრივი ბრძოლა. აღნიშნულ პერიოდში საქალაქო ცხოვრებისა და ვაჭრობის განვითარება ყოველნაირად ხელს უწყობდა დაბალი მასების ექსპლოატაციის გაძლიერებას. საერო და სასულიერო ფეოდალებს ბატონობის უფლის ქვეშ მოქცეული სომხეთის მწარმოებელი კლასი გარდა აშკარა ბრძოლისა, რელიგიური დროშის საფარველ ქვეშაც ხშირად გამოდიოდა თავისი მჩაგვრელების წინააღმდეგ. სწორედ ასეთ ბრძოლას წარმოადგენდა ე. წ. თონდრაკელთა მოძრაობა²⁰⁶, რომელიც თითქმის ორი საუკუნის მანძილზე გრძელდებოდა სომხეთში. „პირველი შეხედვით თონდრაკელთა მოძღვრება, საეკლესიო-დოგმატურ ხასიათს ატარებს, მაგრამ მას ღრმა სოციალური ფესვები აქვს. თონდრაკელები არ აღიარებდნენ ეკლესიას, ... ვერ ეგუებოდნენ იმას, რომ მიწა, ქონება, ხელისუფლება ეკუთვნის უმცირესობას იმ დროს, როდესაც ხალხთა ფართო მასების ხვედრს უმიწობა, სიღატაკე და უუფლებობა წარმოადგენს“²⁰⁷.

მართალია, იოანე დრასხანაკერტელს, თონდრაკელთა მოძრაობის ერთი გარკვეული ეტაპის თანამედროვეს, თავის თხზულებაში პირდაპირ არ ჰყავს ისინი დასახელებული, მაგრამ გარკვეულ ადგილებში, სადაც დაბალი ფენების გამოსვლებზე აქვს ლაპარაკი, სომეხი მკვლევრის ს. პოლოსიანის სამართლიანი მითითებით²⁰⁸, სწორედ თონდრაკელთა აღნიშნულ მოძრაობას უნდა გულისხმობდეს. შემოთქმულის დამადასტურებელი ერთ-ერთი ასეთი ნაწყვეტის სრული სახით მოტანა აუცილებლად მიგვაჩნია. „ქეშმარიტად, წინასწარმეტყველი მხილველის მსგავსად ჩვენი ნუგეშისცემა არ შეუძლიათ ჩვენს შვილებს. ისინი სასოწარკვეთილი, ტყვედწასხმული, განდევნილი, მოკლული და მიძინებული არიან ყოველ გზაჯვარედინზე. ქეშმარიტად, ჩვენს მიმართ აღმოცენდა რისხვის მომავდინებელი სუნი, რადგანაც პატივი გვცეს და დაეტკბათ ღმრთის ნებათა სიტკბოს კურთხევით, [მაგრამ] ვერ შევიცნეთ ღირსეულად იგი, რისგანაც სიკეთე მოვისთვლეთ და არც შევწირეთ მადლი ნუგეშის მომცემს, რასაც ვალი მოითხოვდა ... სიმწრის ძირი უფრო

²⁰⁶ მოძრაობის ასეთი სახელწოდება წარმოდგება სოფელ თონდრაკიდან, სადაც დამკვიდრდა ამ მოძრაობის მეთაური სუჰბატ ზარეჰავანელი

²⁰⁷ ჯაკ ტილიქიჯი აკათიციანი, *Առաջին მաս, ხრესიან*, 1951, გვ. 177 — 178.

²⁰⁸ *Ս. Գ ո ղ ո ս յ ա ն, Գ յ ի լ զ ա ղ ի ն ի ռ ի ռ տ ա յ ի մ ը ե լ զ յ ի լ զ ա ղ ի ս կ ա ն շ ա ը թ ի մ ն ի ռ ը Լ ա յ ա ս տ ա ն ի մ IX — XIII դ ա ղ ի ի ռ մ . . .*, გვ. 390 — 392.

სახლიდან აღმოსცენდა, ვიდრე უცხოთაგან. რადგანაც ზოგიერთები. საყრდენად მიჩნეულნი; განუდგნენ უფალს და თავიანთი ენები ამა-ოებითა და ურჯულოებით შეჭურეს: მათ ჩვენს მთავრებს მრუდი და საცთური მიუთხრეს, მატყუარებმა და შემაცდენლებმა შეცვა-ლეს მართალი და გულწრფელი ადამიანები“²⁰⁹.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ ზემოთ მო-ტანილი ამ ნაწყვეტიდან, ვფიქრობთ, ნათელია, რომ იქ წარმოდგე-ნილი ბრალდებები უბრალო შეამბოხებებს არ უნდა ეკუთვნოდეთ. აღნიშნული ხანისათვის იოანე ისტორიკოსის მიერ ჩამოთვლილ ფაქტებში მხოლოდ და მხოლოდ თონდრაკელები უნდა ვიგულის-ხმობთ, რადგანაც იოანე კათალიკოსის თანადროულ პერიოდში ეკ-ლესიისა და მისი დასის, საერთოდ ყოველგვარი რელიგიური წეს-ჩვევების წინაღმდეგ სწორედ თონდრაკელები გამოდიან. ასევე სა-ვარაუდებელია, რომ იოანე დრასხანაკერტელის მიერ „ავაზაკებად და მეკობრეებად“ წოდებული დაბალი ფენებიც სწორედ თონდრა-კელთა წარმომადგენლები არიან.

ამრიგად, იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ ზემოთ მოტანილი მასალების შესწავლისა და გაანალიზების შედე-გად სომხეთის სოციალური ვითარების სურათი IX—X საუკუნეებ-ში ასე გვესახება: ქვეყნის სათავეში დგას ფეოდალური კლასი, ბაგ-რატუნიანთა დინასტიის მეთაურობით, რომელიც სხვადასხვა ფენე-ბად იყოფა: მთავრები (დიდნი და მცირენი), მთავართა-მთავრები, დიდებული მთავრები, ნახარაბები, აზატები, დიდებულები. ფეოდა-ლური კლასის მეორე ძლიერ ფრთას წარმოადგენს ეკლესია, მფლო-ბელი დიდძალი ქონებისა (უძრავისა და მოძრავისა) და მამულებისა.

საზოგადოების დაბალ სოციალურ წრედ ითვლება მწარმოე-ბელთა კლასი, რომელშიც შედიან: რამიკები, რამიკთა მხედრობა, მსასქრნი, გლეხები; ისევე როგორც ყველა ფეოდალური საზოგა-დოებისათვის, სომხეთისათვისაც ნიშანდობლივია მწვევე კლასობრი-ვი ბრძოლა, რომელიც უმთავრესად აშკარა შეტაკებებში ვლინდება. ზოგჯერ კი რელიგიური დროშის საფარველქვეშ მიმდინარეობს. მაგრამ ღრმა სოციალური ფესვები აქვს.

აღნიშნულ ეპოქაში, სახელდობრ, IX საუკუნის მე-2 ნახევარს- და X საუკუნის პირველ მეოთხედში სომხეთის საშინაო ვითარების,

²⁰⁹ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინა-მდებარე გამოცემა, გვ. 135 — 136.

ეკონომიური მდგომარეობის განმსაზღვრელ ფაქტორს მისი საგარეო პოლიტიკა წარმოადგენდა, რომელიც თავის მხრით სომხეთის მიმართ არაბთა სახალიფოს საგარეო პოლიტიკით იყო განსაზღვრული. მართალია, IX საუკუნის შუა წლებიდან არაბთა პოლიტიკური ბატონობა ფაქტიურად უკვე აღიკვეთა სომხეთში, მაგრამ არაბ ოსტიკანთა განუწყვეტელი თარეში, რომლის მიზანს ნადავლის დატაცება და ქვეყნის აოხრება შეადგენდა, ძირს უთხრიდა ქვეყნის ეკონომიკას და ხშირად სომხეთის ფიზიკური განადგურების საფრთხესაც კი ქმნიდა. ბაგრატიონთა დინასტიის პირველ წარმომადგენელთა მოღვაწეობა მძიმე პოლიტიკურ ვითარებაში წარიმართებოდა. შედარებით მშვიდობიან პირობებში მოუხდა სახელმწიფოს მართვა აშოტ სუმბატის ძეს, რომელმაც როგორც ვარეშე მტრებთან, ასევე თვით ქვეყნის შიგნით მოწინააღმდეგე ძალებთან შეძლო ერთგვარი მოქნილი პოლიტიკით საქმის მშვიდობიანად მოგვარება. „ამიერიდან მან თვალსაჩინო წესრიგი დაამყარა თავის სამფლობელო ქვეყანაში. [მოაწესრიგა] ნაგებობა სახლთა, ტომთა, ქალაქთა, დაბათა, სოფელთა, მთისა და კეთილშეზავებულ, ცხელ ქალოვან ბარის მცხოვრებთ თანაბრად დაუდგინა წესი; ვაკე ადგილებში ყანები და ბოსლები გააშენა, ხოლო ვენახებსა და ბაღებში საგრილობლები მოაწყო. მეფობის წესს, როგორც სამეფოს შიგნით, ასევე მის გარეთ, არაჟრით აფერხებდა. [მისი მეფობა] ყველა სხვათა მეფობასთან შედარებით უდიადესი და უკონიერესი აღმოჩნდა“²¹⁰.

განსაკუთრებით გამწვავდა სომხეთის პოლიტიკური და მისგან გამოძინარე ეკონომიური ვითარება აშოტის მემკვიდრის — სუმბატის მეფობის დროს, როდესაც ქვეყნის შიგნით სულ უფრო ფართო ხასიათი მიიღო მთავართა სეპარატისტულმა გამოსვლებმა, რასაც არაბი ოსტიკანები თავისი მიზნების განსახორციელებლად იყენებდნენ. გავიხსენოთ არწრუნთა მთავრის გაგიკის სუმბატ მეფისაგან განდგომისა და აფშინ ოსტიკანის მხარეზე გადასვლის ამბავი. მეფე-მთავრის შორის უთანხმოების საბაზად ქალაქ ნახიჭევანის საკითხი იქცა. გაგიკ მთავარმა მეფეს მოსთხოვა მისთვის ქალაქ ნახიჭევანის, როგორც მამა-პაპისეული კუთვნილების, დაბრუნება. ქალაქი ნახიჭევანი კი სუმბატს აღრევე ძღვნად ჰქონდა მიცემული სივნიეთის მთავრისათვის და ამჯერად აღარ ისურვა „თავისი ხელწერილის მთავრისათვის წართმევა და მისთვის ბოძებული პატივის

²¹⁰ იო ან ე დ რ ა ს ხ ა ნ ა კ ე რ ტ ე ლ ი ს „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 37 — 38.

შეურაცხყოფად და უპატიობად ქცევა“²¹¹. სუმბატის ასეთმა საქციელმა უფრო მეტად განარისხა გაგიკ მთავარი, რომელმაც მეფის მიმართ ბოროტება განიზრახა, დატოვა სომხეთი და დიდძალი ძღვენით იუსუფ ოსტიკანისაკენ გაემართა სპარსეთში. „[ოსტიკანმა] კმაყოფილებით მიიღო [ყოველივე], მისცა [გაგიკს] სამეფო გვირგვინი და მეფური პატივი და ძღვენი მიაგო“²¹². ამრავად, იუსუფ ოსტიკანმა სუმბატის საწინააღმდეგოდ გაგიკის გამეფებით თავის შიზანს მიაღწია — ახალი არეულობა და შფოთი მოჰდინა ქვეყანას. ასეთივე განზრახვით იუსუფ ოსტიკანმა უფრო გვიან, სახელდობრ 921 წელს, როდესაც სომხეთის კანონიერი მეფე აშოტ სუმბატის ძე [915—928 წ.] ბიზანტიის კეისართან კონსტანტინესთან იმყოფებოდა, ახალი უთანხმოების ჩამოგდების მიზნით სომეხთა სპარაპეტს აშოტს, აშოტ სუმბატის ძის ბიძაშვილს, სამეფო გვირგვინი დაადგა. ბიძაშვილები „როგორც უცხო თესლ-ტომის მტრები, ეკვეთენ ერთმანეთს ჩხუბითა და ბრძოლით. ისინი ცდილობდნენ ეჯობნათ ერთმანეთისათვის ბრძოლასა და ჩხუბში. რადგან ორივე სამეფო სახელს ატარებდა, [ამიტომ] ერთმანეთის მიმართ ბოროტებითა და შურით აღივსნენ. ამან უფრო მეტად განარისხა და გაააფთრა ისინი. თითოეული თავისი თავის გამეფებისათვის ზრუნავდა“²¹³.

სომხეთის მეფე-მთავართა შორის უთანხმოების ჩამოგდების ასეთი მზაკვრული მეთოდებით (რასაც არაერთგზის მიმართავდნენ არაბი ოსტიკანები), მართალია, არაბი-გამგებლები უკვე მტკიცედ ვეღარ იმაგრებდნენ ფეხს სომხეთში, რადგანაც მათი პოლიტიკური ბატონობა ფაქტიურად უკვე აღკვეთილი იყო, მაგრამ სამაგიეროდ მათი ყოველი თარეში (აფშინის 892—893 წ, 896—97 წ, და 899 წ., შემდეგ კი იუსუფის 909—914 წლების, 915—922 წლებში იუსუფისა და სბუკის შემოსევები) გამანადგურებლად მოქმედებდა ქვეყნის ეკონომიკაზე. არაბთა განუწყვეტელი შემოსევების შედეგად სომხეთში შექმნილ მძიმე მდგომარეობას საკმაოდ სრული სახით გადმოგვცემს იოანე დრასხანაკერტელი თავის თხზულებაში. ხშირად შემზარავი სურათებით ხატავს ისტორიკოსი არაბ დამპყრობთაგან დატრიალებულ უსამართლობას. „მძიმე ტანჯვასთან ერთად სტიქიონმაც წარმოქმნა ჩვენში ბოროტება — წერს იოანე კათალიკოსი — კეთილად შეზავებული ჩრდილოეთის ჰაერი სამხრეთის მძაფრ ქარად

²¹¹ იო ა ნ ე დ რ ა ს ხ ა ნ ა კ ე რ ტ ე ლ ი ს „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 120.

²¹² ი ქ ვ ე, გვ. 120.

²¹³ ი ქ ვ ე, გვ. 223.

გადაიქცა, ტკბილი და სასიამოვნო გაზაფხული ზამთრის გლოვად შეიცვალა. ჩვენი მიწათმოქმედნი ერთ დროს მეტად ხელუხვნი იყვნენ თავიანთ ხელმონაგარზე, ეხლა კი დასუსტდნენ, გახევდნენ და უგრძობებლნი გახდნენ. სავეს ბეღლები დაცარიელდა. ერთ დროს წალკოტში მობალახე ფარა დამკლევდა და შეთხელდა. ნოყიერი და უხვი მიწები დამწუხრდა. ქალები, რომლებიც მრავლად იძლეოდნენ ხორბალს, სეტყვითა და ბოროტი ნიაღვრებით წაილეკა. საამო და სასარგებლო წვიმები უსარგებლო თქეშმა და თქორმა [შეცვალა] სამკალისა და კალოს წასახდენად, თუ კი სადმე ბარაქა მოიპოვებოდა. გაღალღებული მთები დაუშნოვდა, [რადგან] აღარ ჩანდა იქ მობალახე საქონელი. ათი უღელი ხარისა დავამუშავეთ და მივიღეთ მხოლოდ ერთი სარწყული. დავთესეთ და ვერ მოვიმკეთ, დავნერგეთ და ვერ მოვისთვლეთ. ლელვმა აღარ მოგვცა ნაყოფი, ვაზმა და ზეთისხილმა კი თავიანთი ნაყოფი. თუ კი რამე გვქონდა შემონახული, ისიც სხვებს დაუტოვეთ. აგვისრულდა უფლის სიტყვები: ჩუენ დავშუერით და ჩუენს ნაშრომსა სხუანი შევიდეს... ამგვარად მტრის ძარცვა-გლეჯას, მოუსაველიანობასა და უნაყოფობას დაემატა შიმშილიც, რაც ძლიერ გამძვინვარდა. ცეცხლი, ნაკვერცხალს რომ გვაწვიმდა, და მეომართა უწყალო მახვილი, რომელსაც ნიადაგ სიკვდილის სუნი მოჰქონდა, შეიდ წლამდის გაიზიდა და გაგრძელდა²¹⁴... გავჩანადით და დაცვარიელდით ქონებისა და სარჩო-საბადებლისაგან, არ გავაჩნია საქმელიც კი. ამიერიდან ფეხი მოიკიდა ჩვენში მომსრველმა შიმშილმა, განადგურდნენ არარატის ქვეყნის შვილები. ქალაქების, დაბებისა და სოფლების [მოსახლეობა] ფერდაკარგული, დახსნილ-დარღვეული მიცვალებულთა გვამებივით ირყეოდა...²¹⁵

ზემოთ მოტანილი ცნობა ორმხრივ არის საინტერესო: ჯერ-ერთი, რაც მთავარია, მასში საკმაოდ მკაფიოდ და დამაჯერებლად არის წარმოდგენილი არაბთა შემოსევების შედეგად ქვეყნის უკიდურესი ეკონომიური გაჭირვების სურათი, მაგრამ ამასთან ერთად მკით-

²¹⁴ აქ ითანე დრასხანაკერტელი გულისხმობს არაბთა წინააღმდეგ სომხეთის მეფის აშოტ სუმბატის ძის [915 — 928 წ.] თაოსნობით 915 — 924 წლებში სომეხი ხალხის ბრძოლას, რომელმაც საბოლოოდ ძლიერი ლახვარი ჩასცა არაბთა ბატონობასა და თარეშს სოპხეთში. 922 წელს ბაღდადის ხალიფა იძულებული იყო არა მარტო სამეფო გვირგვინი გაეგზავნა აშოტ სუმბატის ძისათვის, აოამედ შაჰან-შაჰის ტიტულიც მიენიჭებინა მისთვის.

²¹⁵ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 181 — 183.

ხველს შეუძლია თვალნათლივ დაინახოს ის სიუხვე და ეკონომიური ძლიერებაც, რაც ერთდროს სომხეთის მეურნეობას ახასიათებდა.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში დაცული ერთი რიგი ცნობების საშუალებით ასევე შესაძლებელი ხდება რამდენადმე მაინც გავითვალისწინოთ სხვა საყურადღებო საკითხებიც. მაგალითად, საქალაქო ცხოვრების განვითარება სომხეთში, ვაჭრობა ალებ-მიცემობა, ხელოსნური წარმოება, სოფლის მეურნეობა და სხვ.

4. იოანე დრასხანაკერტელის ცნობები საქართველოს შესახებ

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში გარდა სომხეთის თავგადასავლის ამსახველი მასალებისა, საქართველოს შესახებაც მრავალმხრივ საყურადღებო ცნობები იძებნება. იოანე კათალიკოსისათვის საქართველოს შესახებ ცნობების გადმოცემა არსებითი არ ყოფილა, მაგრამ მას, როგორც თვითმხილველსა და თავის თხზულებაში აღწერილი ამბების ხშირად აქტიურ მონაწილეს თავისი ქვეყნის მეზობელი ხალხის — ქართველების ცხოვრებაც არ დაუტოვებია ყურადღების გარეშე და სომხეთის თავგადასავლის პარალელურად, მასთან უშუალო კავშირში საქართველოს შესახებაც გარკვეული მასალები შემოუნახავს.

იოანე დრასხანაკერტელის ცნობები საქართველოსა და ქართველების შესახებ არ არის მრავალრიცხოვანი, მაგრამ ისინი განსაკუთრებით იმით იპყრობენ ჩვენ ყურადღებას, რომ, ჯერ-ერთი, დამატებით შეუქს ჰყენენ საქართველოს ისტორიის ზოგიერთ საკითხს, ხოლო მეორე მხრით, ზოგჯერ საქართველოს ისტორიის ამა თუ იმ მხარის შესასწავლად სრულიად ახალ მასალებს გვაწვდიან, რომლებსაც ვერ ვხვდებით ქართულ წერილობით წყაროებში.

იოანე დრასხანაკერტელის ცნობები საქართველოს შესახებ დღემდე მონოგრაფიულად, სრული სახით არ არის შესწავლილი. მაგრამ, რა თქმა უნდა, ეს სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ იგი აქამდე ინტერესმოკლებული იყო საქართველოს ისტორიის მკვლევართათვის. პირიქით, საქართველოს ისტორიის მკვლევრები ხშირად მიმართავდნენ იოანე დრასხანაკერტელის ცნობებს სხვადასხვა თვალსაზრისით, საქართველოს ისტორიის გარკვეული საკითხების კვლევისას.

ჩვენი მიზანია წინამდებარე ქვეთავში წარმოვადგინოთ საქართველოს შესახებ იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებაში დაცული ცნობები, შეძლებისდაგვარად შევისწავლოთ, გავანალიზოთ, შევა-

მოწმით მათი სანდოობა სხვა წყაროთა მონაცემების შუქზე და და-
ვადგინოთ. რით ავსებენ ეს ცნობები საქართველოს ისტორიის გარ-
კვეული პერიოდის შესახებ ისტორიოგრაფიაში დღემდე ცნობილ
მასალებს და საერთოდ რა მნიშვნელობა აქვთ მათ საქართველოს ის-
ტორიის დაზუსტებისა და შესწავლისათვის.

უპირველეს ყოვლისა, საინტერესოა, თუ რა ხასიათისაა იოანე
დრასხანაკერტელის ცნობები საქართველოს შესახებ, ძირითადად სა-
ზოგადოებრივი ცხოვრების რომელ მხარეს ეხებიან ისინი?

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, იოანე დრასხანაკერტელი თავის
თხზულებაში უმთავრეს ადგილს სომხეთის პოლიტიკური ისტორიის
აღწერას უთმობს. იგივე უნდა ითქვას საქართველოს შესახებაც. ის-
ტორიკოსი სომხეთ-საქართველოს პოლიტიკური ურთიერთობის გად-
მოცემაზე ამახვილებს მთელ თავის ყურადღებას და სრულიად არა-
ფერს აშობს საქართველოს საშინაო ცხოვრების, მისი ეკონომი-
ური თუ სოციალური ვითარების შესახებ. როგორც ცნობილია, იოანე
კათალიკოსი არაბთაგან დევნის გამო კარგა ხნის განმავლობაში იმ-
ყოფებოდა ქართველთა მეფის ადარნასეს სამეფო კარზე, ასე რომ
იგი კარგად იქნებოდა გაცნობილი საქართველოს საშინაო მდგომა-
რეობას, რაც შეეძლო სანდოდ გადმოეცა „სომხეთის ისტორიაში“-
მაგრამ, რატომღაც, იოანე დრასხანაკერტელი თავს არიდებს თავის
თანამედროვე საქართველოს სოციალური ვითარების აღწერას და მის
შესახებ საუბრისას მხოლოდ საქართველო-სომხეთის პოლიტიკური
ურთიერთობის ისტორიიდან ცალკეული ეპიზოდების გადმოცემით
იფარგლება.

იოანე დრასხანაკერტელის ცნობათაგან საქართველოს შესახებ
განსაკუთრებით საყურადღებო და სანდოა მისი თანადროული პე-
რიოდის, უფრო ზუსტად, IX საუკუნის 80-იანი წლებიდან X საუკუ-
ნის 20-იან წლებამდე, ამსახველი მასალები. აღნიშნული ქრონო-
ლოგიური მონაკვეთი, შეიძლება ითქვას, ერთ-ერთი რგოლია სა-
ქართველოს ისტორიის იმ ფრიად მნიშვნელოვანი პერიოდისა, რო-
მელიც ახლადწარმოქმნილ ფეოდალურ სამთავროთა ერთ ძლიერ
პოლიტიკურ ერთეულად გაერთიანებისათვის ბრძოლით აღინიშნე-
ბა. ეს ბრძოლა კი XI საუკუნის დამდეგისათვის საქართველოს პო-
ლიტიკური გაერთიანებით დამთავრდა.

VIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან მოყოლებულს საქართვე-
ლოს როგორც საშინაო, ასევე საგარეო ცხოვრებაში ძირეული გარ-
დატეხება შეინიშნება. აღნიშნული პერიოდისათვის საქართველოს
ყველა მხარეში ერთგვარ გამოცოცხლებასა და საკუთარი ძალების

თავმოყრას აქვს ადგილი. ამ მხრივ, როგორც ცნობილია, ყველაზე კარგი პირობები დასავლეთ საქართველოში არსებობდა, რასაც შემდეგმა საგარეო ფაქტორმა შეუწყო ხელი: დასავლეთ საქართველო რამდენადმე გადაურჩა არაბ დამპყრობთა თარეშს, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში ჭუანჭერის ცნობას იმის შესახებ, რომ „[მურვანმა] ვითარცნა, რამეთუ მეფენი ქართლისანი და ყოველნი ნათესავნი მათნი წარვიდეს ეგრისად და მუნით კულად მიიცივალნეს აფხაზეთად, შეუდგა კულასა მათსა და შემუსრნა ყოველნი ქალაქნი და სიმაგრენი ეგრისის ქუეყანისანი და ციხეიგი სამზღუდე, რომელ არს ციხე-გოჯი, შემუსრა, და შეელო ზღუდე იგი საზღვარი კლისურისა... შემუსრა ქალაქი აფშილეთისა ცხუმი და მოადგა ციხესა ანაკოფისასა...“²¹⁶ სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებული აზრის თანახმად²¹⁷ დასავლეთ საქართველო არაბთა ბატონობისა და მათი გავლენის გარეშე დარჩა, რაც შეეხება ზემოთ დასახელებულ ფაქტების ანალოგიურ შემთხვევებს, ისინი მხოლოდ დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ცალკეულ ეპიზოდებს წარმოადგენენ და მათზე დაყრდნობით არ შეიძლება მსჯელობა დასავლეთ საქართველოში არაბთა მფლობელობის დამკვიდრებაზე.

არაბთა მძლავრობას გადარჩენილი ეგრის-აფხაზეთი VIII საუკუნის მიწურულისათვის მჭიდროდ დასახლებულსა და სოციალურ-ეკონომიურად საკმაოდ ძლიერ ქვეყანას წარმოადგენდა. აღნიშნული გარემოება კლვევ უფრო მეტად უწყობდა ხელს წვრილი პოლიტიკური ერთეულების გაერთიანებას დასავლეთ საქართველოში. ბრძოლაში აფხაზეთის მთავარმა ლეონ II გაიმარჯვა, რომელიც ამიერიდან უკვე ეგრის-აფხაზეთის ქვეყანას ფლობდა. დროთა

²¹⁶ ჭუანჭერი, ცხოვრება ვახტანგ გორგასლისა, ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყუუხჩიშვილის მიერ, ტ. I, თბილისი, 1955, გვ. 234 — 235.

²¹⁷ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი ნეორე, თბილისი, 1948, გვ. 89. ს. ჯანაშია, არაბთა საქართველოში. ს. ჯანაშია, შრომები, II, თბილისი, 1952, გვ. 376. საქართველოს ისტორია, I, დამხმარე სახელმძღვანელო, თბილისი, 1958, გვ. 117. З. В. Анчабадзе, Из истории средневековой Абхазии (VI — XVII в.в.), Сухуми, 1959, стр. 88 — 94.

მ. ლორთქიფანიძე, სომეხი და ქართველი ხალხის ბრძოლა არაბთა ბატონობის წინააღმდეგ. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, IV, ნაკვეთი I, თბილისი, 1958, გვ. 29.

მსვლელობამ მალე სახე უცვალა დასავლეთ საქართველოს პოლიტიკურ მდგომარეობას; აფხაზეთის სამთავრომ ბიზანტიის კეისარზე დამოკიდებულებისაგანაც იხსნა თავი. ამ უკანასკნელი ფაქტის განსახორციელებლად ხელსაყრელი პირობები თვით ბიზანტიის სახელმწიფოს დასუსტებამ წარმოქმნა, რაც არაბებთან ბრძოლითა და თვით ქვეყნის შიგნით შინაური საეკლესიო უთანხმოებით იყო გამოწვეული²¹⁸. ასე ჩაეყარა საფუძველი დასავლეთ საქართველოში მსხვილ პოლიტიკურ გაერთიანებას ე. წ. „აფხაზთა სამეფოს“. ვინაიდან აფხაზეთის სამეფოს წარმოქმნის საკითხი ჩვენ უშუალო მიზანს არ შეადგენს²¹⁹, ამიტომ მის შესახებ საუბარს აღარ გავაგრძელებთ, მხოლოდ მივუთითებთ, რომ აფხაზთა სამეფო ეთნიკური შემადგენლობით არ იყო ერთგვაროვანი, არამედ მის ფარგლებში გარდა საკუთრივ აფხაზეთისა და ეგრისისა, შედიოდა სვანეთიც და საერთოდ მთელი დასავლეთ საქართველოს ტერიტორია. აკად. ნ. ბერძენიშვილის მითითებით „VIII საუკუნის მიწურულს ეგრის-აფხაზეთში მომხდარი ეს დიდი მნიშვნელობის აქტი (აფხაზეთის სამეფოს წარმოქმნა — ე. ც.) არ ნიშნავდა ძველი ლაზიკის სამეფოს აღდგენას და არც აფხაზური სამეფოს ახლად წარმოქმნა იყო ის, იმისდა მიუხედავად, რომ გამეფებული დინასტიის მიხედვით ამიერიდან ქვეყანას „აფხაზთა სამეფო“ ეწოდებოდა“²²⁰. ამრიგად, VIII საუკუნის მიწურულიდან, აფხაზეთის სამეფოს შექმნის დროიდან ტერმინები „აფხაზები“, „აფხაზეთი“ ძველებური ვიწრო, ეთნოგრაფიული (ეთნიკური) გაგებით კი აღარ იხმარებოდა, არამედ მათ დამატებითი მნიშვნელობებიც შეიძინეს. ამიერიდან, „აფხაზეთში“ პოლიტიკური აფხაზეთი იგულისხმებოდა. თვით „მატიანე ქართლისა“-ის ზემოთ მოტანილი ცნობა აფხაზეთის სამეფოს შექმნისა და ლეონ II მიერ აფხაზთა მეფის წოდების მოპოვების შესახებ სხვას არას გულისხმობს, თუ არა დასავლეთ საქართველოს წერილი პოლიტიკური ერთეულების გაერთიანებას აფხაზეთის სამეფოს სახელწოდებით და გამარჯვებული ლეონ მეფის დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე მობინადრე ტომების ერთ საერთო მეფედ აღი-

²¹⁸ იხ. Ш. Диль, История Византийской империи, 1948, გვ. 56 — 66.

²¹⁹ აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით. იხ. ს. ჯანაშია. О времени и условиях возникновения Абхазского царства. ს. ჯანაშია, შრომები, II, გვ. 322 — 341. З. В. Анчабадзе, Из истории средневековой Абхазии..., გვ. 95 — 120.

²²⁰ საქართველოს ისტორია, I, დამხმარე სახელმძღვანელო, თბილისი, 1958, გვ. 124.

არებას. „აფხაზეთის“ პოლიტიკური და არა ეთნოგრაფიული გაგებით ხმარების შემთხვევას ქართულ წყაროთაგან ჯერ კიდევ იოანე საბანისძის „აბო თბილელის მარტვილობა“-ში ვხვდებით. იოანეს გადმოცემით ქართლის ერისმთავარმა ნერსემ არაბთაგან თავის დასაღწევად თავშესაფარად აფხაზთა ქვეყანა მიიჩნია: „შემდგომად რავდენისამე უამისა, ევედრა ნერსმ მეფესა მას ჩრდილომასასა, რამეთა განუტეოს იგი მიერ ქუეყანად აფხაზეთისა, რამეთუ პირველადვე წარგზავნენს დედა და ცოლი და შვილნი და მონაგები და ყოველნი სახლისა მისისანი, რამეთუ კრძალულ იყო ქუეყანაჲ იგი შიშისაგან სარკინოზთაჲსა“²²¹, ან კიდევ „ხოლო ნეტარი ჰაბო ეგოდენთა ამათ დღეთა მგზავრ ილოცვიდა და იმარხვიდა და არა დასცხრებოდა იგი ფსალმუნებითა. და ვითარცა მიიწინეს იგინი ქუეყანად აფხაზეთისა, მთავარმან მის ქუეყანისამან შეიწყნარა ნერსმ ყოვლით ერთ მისითურთ... მაშინ, ვითარცა ეუწყა მთავარსა მას აფხაზეთისასა ნეტარისა ჰაბო მსთეს, რამეთუ ახალ ნათელ-ღებულ არს, განიხარა ფრიად ყოვლით ერთ მისითურთ... და ნეტარი ჰაბო უფრომსლა ჰმადლობდა ღმერთსა, რამეთუ იხილა მან ქუეყანაჲ (ე. ი. აფხაზეთი. — ე. წ.) იგი სავსე ქრისტს სარწმუნოებითა და არავინ ურწმუნოთაგანი მკვდრად იპოვების საზღვართა. მათთა. რამეთუ საზღვარ მათდა არს ზღუაჲ იგი პონტომასაჲ, სამკვდრებელი ყოლადვე ქრისტეანეთაჲ; მისაზღვრადმდე ქალდიასა, ტრაპეზუნტიჲჲ მუნ არს, საყოფელი იგი აფსარეაჲსაჲ, და ნაფსაჲს ნავთსადგური. და არს ქალაქები იგი და აღგილები საბრძანებელად ქრისტს მსახურისა იონთა მეფისა, რომელი მოსაყდრე არს დიდსა მას ქალაქსა კოსტანტინეპოლისასა“.²²² სტეფანე მტბევარიც დასავლეთ საქართველოს აფხაზეთის დასავლეთით იხსენიებს: არაბთა ოსტიკანის აბულ-კასიმის (იგივე იუსუფის) რისხვისაგან თავის დასაღწევად სომეხთა მეფე სუმბატ „მიივლტოდა... მათთა ზედა აფხაზეთისათა“...²²³

²²¹ იოანე საბანისძე, მარტვილობა ჰაბო ტფილელისაჲ. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი I (V - X სს.) დასაბუქდად მოამზადეს: ი. აბულაძემ, ნ. ათანელიშვილმა, ნ. გოგუაძემ, ლ. ქაჯაიამ, ც. ქურციკიძემ, ც. ჭანკიევმა და ც. ჯღამაიამ ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით..., თბილისი, 1963, გვ. 58 — 59.

²²² იოანე საბანისძე, დაახ. ნაშრ., გვ. 59 — 60.

²²³ სტეფანე მტბევარი, მარტვილობა გობრონისი, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი I..., გვ. 176.

გარდა ქართული წყაროებისა, სომხურ წყაროებშიც მრავლად გვხვდება ისეთი ცნობები, რომელთა მიხედვითაც ტერმინები — „აფხაზეთი“, „აფხაზები“ დასავლეთ საქართველოსა და იქ მცხოვრები ტომების მნიშვნელობით უნდა გავიგოთ. ასეთ წყაროებად შეგვიძლია დავასახელოთ თომა არწრუნის „არწრუნთა სახლის ისტორია“²²⁴, სტეფანოს ტარონელის „მსოფლიო ისტორია“²²⁵ და უხტანესის „სომეხთაგან ქართველთა განყოფის ისტორია“²²⁶.

დასახელებულ სომეხ ისტორიკოსთაგან განსხვავებით იოანე დრასხანაკერტელი დასავლეთ საქართველოს მხოლოდ ორჯერ იხსენიებს აფხაზეთის სახელწოდებით, უფრო ზუსტად, აფხაზთა მთავრის შესახებ აქვს საუბარი. ყველა დანარჩენ შემთხვევაში კი იოანე კათალიკოსი ხმარობს ტერმინებს „ეგრისი“, „ეგრისელები“. ან „სამეგრელო“, „მეგრელები“. ასეთი მაგალითების დასახელება ჩვენ საკმაო რაოდენობით შეგვიძლია, მაგრამ მხოლოდ ორიოდეთი დაუკმაყოფილებელით. აფხაზეთის სამეფოს გამგებელს — მეფე კონსტანტინე III-ს (893—922 წწ.) იოანე ისტორიკოსი ეგრისის მეფეს უწოდებს. „ამ დროს ე გ რ ი ს ი ს მეფემ კონსტანტინემ მეტად უჩვეულო და ურცხვი ქცევით იმუხთლა...“²²⁷ ხალხს კი ეგრისელებად იხსენიებს. „...[სუმბატმა] დაინახა განხეთქილება ე გ რ ი ს ე ლ თ ა, რომლებიც სასწრაფოდ დაიყვნენ და უკვე მომზადებული იყვნენ სხვა ვინმე კონსტანტინეზე უფრო მძლავრი დაეყენებინათ თავიანთ მეფედ...“²²⁸ იოანე დრასხანაკერტელი თავის თხზულებაში, ერთ ადგილას ეგრისელებს, ან მეგრელებს თავისი ქვეყნის მეზობლად მცხოვრებ ხალხთა შორის ასახელებს „ჩვენმა მეზობლებმა და ხალხებმა. — წერს ისტორიკოსი, — ჩვენს გარშემო რომ არიან, ბერძნებმა, მეგრელებმა, გუგარელებმა და უტიელებმა: — კავკასიის ძირას მოსახლე ჩრდილოელმა ტომებმა გადაწყვიტეს საქუთარი ძალით ეხსნათ თავი...“²²⁹ და სხვ.

ზემოთ მოტანილი ყველა მაგალითი კიდევ ერთხელ ზედმეტი დადასტურებაა იმისა, რომ ტერმინები „აფხაზეთი“, „ეგრისი“, „აფ-

²²⁴ *წიქმასქი վարդապետի Արժրունւոյ Պատմութիւն տան Արժրունաց...*, გვ. 168.

²²⁵ *Ստեփանոսի Տարոնեւոյ Ասոյւղան Պատմութիւն տի. և դերական...*, გვ. 164, 171, 172, 251, 252.

²²⁶ *Ուլխասնէս Պատմութիւն բաժանման վրացի Հայոց...*, გვ. 35.

²²⁷ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 109.

²²⁸ იქვე, გვ. 111.

²²⁹ იქვე, გვ. 177.

ნახები“, „ეგრისელები“ გარკვეულ ისტორიულ პერიოდში, სახელდობრ VIII საუკუნის მიწურულიდან, ე. ი. აფხაზეთის სამეფოს შექმნის დროიდან XI საუკუნემდე, ე. ი. საქართველოს გაერთიანებამდე გარდა საკუთრივ აფხაზეთისა და აფხაზეთისა აღნიშნავდნენ მთლიანად დასავლეთ საქართველოსა და იქ მცხოვრებ ხალხს. შემდგომ პერიოდში კი, უკვე XI საუკუნიდან, აღნიშნული ტერმინების მნიშვნელობა უფრო ფართოვდება. ისინი ამიერიდან „საქართველოსა“ და „ქართლის“ ჩინონიშებადაც კი იქცევიან²³⁰.

როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, ჯერ კიდევ VIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან საქართველოს საშინაო ცხოვრებაში ძირეული გარდატეხები შეინიშნება. დასავლეთ საქართველოს მსგავსად, აღნიშნულ პერიოდში აღმოსავლეთ საქართველომაც იცვალა პოლიტიკური სახე. აქაც ახალ ფეოდალურ-პოლიტიკური ერთეულების წარმოქმნას აქვს ადგილი. თუ VIII საუკუნის I ნახევარში აღმოსავლეთ საქართველო, რომელსაც ქართული და სომხური წყაროები პოლიტიკური მნიშვნელობის ტერმინით, „ქართლით“ აღნიშნავენ, ერთიან პოლიტიკურ ერთეულს წარმოადგენს, იმავე საუკუნის II ნახევარში მისი მთლიანობა უკვე ირღვევა და იქ ახალი პოლიტიკური ერთეულების წარმოქმნას აქვს ადგილი კახეთისა და ჰერეთის სამთავროების სახით²³¹.

ცოტა უფრო გვიან ახალი ფეოდალურ-პოლიტიკური ერთეული სამხრეთ საქართველოს ტერიტორიაზეც შეიქმნა. ეს იყო ტაოკლარჯეთის სამთავრო. ამრიგად, IX საუკუნის დასაწყისისათვის მთელი საქართველო ახალი სამეფო-სამთავროებით მოიფინა (აფხაზეთის სამეფო, კახეთის სამთავრო, ჰერეთის სამთავრო, ტაოკლარჯეთის სამთავრო). სამთავროების წარმოქმნამ ხელი შეუწყო მთავრებს (დიდთა და მცირეთა) მომრავლებას დროთა განმავლობაში. ფეოდალური ურთიერთობის თანდათანობითი მომწიფების პროცესში განსაკუთრებით გამწვავდა ბრძოლა მიწისათვის, რაც მთავრების სიმდიდრის მთვარ წყაროს წარმოადგენდა. მათი მთელი გულისყური იქითკენ იყო მიპყრობილი, რომ დაეთრგუნათ მათთვის უფრო საშიში მოქიშპე მეზობელი, ძმა, თუ ნათესავი და მისი მამუ-

²³⁰ აღნიშნული საკითხის შესახებ დაწერილებით იხ. З. В. Анчабадзе, Из Истории средневековой Абхазии..., გვ. 171 — 177.

²³¹ იხ. მ. ლორთქიფანიძე. ფეოდალური საქართველოს პოლიტიკური გაერთიანების ისტორიიდან. კახეთის სამთავრო VIII — XI სს. მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვ. 31, თბილისი, 1954, გვ. 11 — 51.

ლის ხარჯზე საკუთარი მიწა-წყალი გაეფართოებინათ. „ჩვეულებრივად მთავრები ჯგუფ-ჯგუფად ირაზმებოდნენ ხოლმე, მაგრამ გუ-ზინდელი მოკავშირე შესაძლებელია ხვალ მტრად გადაქცეულიყო და პირუტყუ“²⁰².

როგორც ქართული და სომხური საისტორიო წყაროები გვაუწყებენ, ადგილობრივი ქართველი მთავრების გარდა ბრძოლაში ხშირად სომეხი მთავრებიც იღებდნენ მონაწილეობას. აღნიშნული ფაქტი კიდევ უფრო ართულებდა საქმეს. თუ აქამდე ერთმანეთის მოქიშპედ ქართლის მთავრები გამოდიოდნენ, ამიერიდან სომეხი მთავრებიც ჩაებნენ ბრძოლაში. ბრძოლა ქართულ-სომხურ სამთავროებს შორის განსაკუთრები თგამწვავდა IX საუკუნის ბოლოსა და X საუკუნის დასაწყისში. როგორც ცნობილია, აღნიშნულ პერიოდში სომხეთშიც, საქართველოს მსგავსად რამდენიმე სამთავრო არსებობდა. მათ შორის თავისი სიძლიერით გამოირჩეოდა შირაკის ანუ ბაგრატიონანთა სამთავრო, ვასპურაკანის ანუ არწრუნთა სამთავრო და სივნიეთის სამთავრო. სომეხი მეფე-მთავრებიც ცდილობდნენ თავისი უფლებები გაეგრცელებინათ საქართველოს შუაგულზე — ქართლზე, რადგანაც კარგად ესმოდათ ქართლზე გაბატონების მნიშვნელობა თითოეული მებრძოლი მხარისათვის. სომეხი მთავრების აქტიური მონაწილეობა ქართლისათვის ბრძოლაში, რა თქმა უნდა, უკმაყოფილებას გამოიწვევდა საქართველოს მმართველ წრეებში. უკმაყოფილების მიზეზი ისიც იყო, რომ ხშირად სომხეთის მეფე თუ მთავარი საქართველოს მთავართა ერთი, ან მეორე დაჯგუფების მოკავშირედ გამოდიოდა. (მაგალითად, აფხაზეთის მეფის მოკავშირედ ტაო-კლარჯეთის მფლობელთა წინააღმდეგ, ან, პირიქით, აფხაზთა მეფის წინააღმდეგ ტაო-კლარჯეთის მფლობელებთან კავშირში).

როგორც ცნობილია, აღნიშნული პერიოდისათვის ქართველ და სომეხ მეფე-მთავრებს ურთიერთშორის ბრძოლის პარალელურად ატრაპატაკანის საამიროს გამგებელთა წინააღმდეგაც უხდებოდათ ბრძოლა. არაბი ოსტიკანები თავიანთ ადგილსამყოფელოდან, ატრაპატაკანიდან (ადარბადაგანიდან), რომელიც უშუალოდ ესაზღვრებოდა სომხეთს. თვალყურს ადევნებდნენ საქმის მსვლელობას სომხეთში, საქართველოსა და ალბანეთში. ისინი განსაკუთრებით მოხერხებულად სარგებლობდნენ ქართულ-სომხურ სამთავროებს შო-

²⁰² ნ. ბერძენიშვილი, ივ. ჯავახიშვილი, ს. ჯანაშია, საქართველოს ისტორია, ნაწილი I, ს. ჯანაშიას რედაქციით, 1948, გვ. 154.

რის წარმოქმნილი წინააღმდეგობით და ხშირად ერეოდნენ მათ სა-
შინაო და საგარეო საქმეებში. ეს კიდევ უფრო ართულებდა მდგო-
მარეობას და ზოგჯერ სერიოზული განხეთქილებაც კი შექმონდა
ცალკეულ დაჯგუფებებში. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ წარმოქმნი-
ლი დაჯგუფებები ყოველთვის მყარი როლი იყვნენ, რაც შემთხვევებ-
ში, შექმნილი სიტუაციების შესაბამისად, ძველი მოკავშირეები
ერთმანეთის მტრად იქცეოდნენ და პირუკუ. მტრები კი უკავშირდე-
ზოდნენ ერთმანეთს. ძალთა ასეთ დაჯგუფებას, რა თქმა უნდა, მხო-
ლოდ დროებითი ხასიათი ჰქონდა, და იგი ცალკეული სამთავროს
ინტერესებით იყო გაპირობებული. აკად. ნ. ბერძენიშვილის მითი-
თებით „თუ ერთი ვინმე მეორეს შველის მესამის წინააღმდეგ, ეს
იმ მიზნით, რომ უფრო საშიში მოქიშპე თავიდან მოიცილოს, რათა
შემდეგ დღევანდელი მოკავშირე თვითონ გადაყლაპოს. ძმა ძმებს
არ ინდობს, შვილები — მამას. ყველას უკავშირდებიან და ერთგუ-
ლობენ, ან მტრობენ და ებრძვიან — კეისარს, ხალიფას, ამირას, მე-
ფეებს და მთავრებს, შორეულს თუ ახლობელს, ოღონდ თავიანთ
მიზანს მიაღწიონ, გაძლიერდნენ, მოძმე მეზობელი დაიპყრონ, თა-
ვის ქვეყანას სხვისი ქვეყანა შეუერთონ.“²³³

ზემოთ აღნიშნული მძიმე პოლიტიკური ვითარება, რომელმაც
განსაკუთრებით მწვავე სახე IX საუკუნის მიწურულსა და X საუ-
კუნის დამდეგს მიიღო, მკრთალად არის აღწერილი ქართულ პირ-
ველწყრობებში. „მატიანე ქართლისა“ გვაწვდის ერთ მეტად მკირე
ცნობას კონსტანტინე აფხაზთა მეფისა და სომეხთა მეფის სუმბატ
აშოტის ძის შორის ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ: „მას უამ-
სა გამოვიდა კოსტანტი, აფხაზთა მეფე, დაიპყრა ქართლი, და ემ-
ტერა სომეხთა მეფე სუმბატ ტიეზერაკალი; გამოილაშქრა სპითა
დიდითა, და მოადგა უფლისციხესა, და მოიღეს პალან-კურდანი, აღ-
მოაგეს ზემო—ქერძო და წარიღეს ციხე კერკითა. ზოლო კეთილად
იმზახნეს სუმბატ და კოსტანტი, და უკუმოსცა უფლისციხე და ყო-
ველი ქართლი...“²³⁴ აღნიშნული ცნობიდან ის კი ირკვევა, რომ
„იბრძოდეს სომეხნი და აფხაზნი ქართლსა ზედა“, მაგრამ ნათელი
არ არის, თუ რატომ მოხდა ასე სწრაფად მათი შეთანხმება, ან რა
პოზიცია ეკავა ადარნასე მეფეს. ქართულ წყაროებში, ერთი მხრივ,
კონსტანტინე აფხაზთა მეფისა და ადარნასე ქართველთა მეფის შო-

²³³ საქართველოს ისტორია, I, დამხმარე სახელმძღვანელო..., გვ. 130.

²³⁴ მ ა ტ ი ა ნ ე ქ ა რ თ ლ ი ს ა..., გვ. 262.

რის ურთიერთობისა და, მეორეს მხრივ, სომეხ მეფე-მთავრებთან მათი დამოკიდებულების ამსახველი ცნობების სიმცირეს სწორედ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში მოცემული მასალები ავსებენ. აღნიშნულ ურთიერთობას, როგორც ირკვევა, უმთავრესად მშვიდობიანი ხასიათი ჰქონდა, მაგრამ მათ შორის არც განხეთქილება იყო გამორიცხული.

იოანე დრასხანაკერტელს თავის თხზულებაში ერთი ასეთი ცნობა აქვს შემონახული. აშოტ სუმბატის ძემ, სომეხ ბაგრატიუნიანთა დინასტიის პირველმა მეფემ (885—891 წწ.), მეფის წოდების მინიჭების შემდეგ თავისი ქვეყნის საზღვრების უშიშროებაზეც იზარუნა; „ხელი აღმართა ჩრდილოეთის მხარეზე, დიდი მთის კავკასიის ხეობებზე, მის ქალებსა და გრძელწიაღოვან ხევეებში მცხოვრები ტომები დაიმორჩილა. ასევე დაიქვემდებარა მან გუგარეთის ნარევი მოსახლეობა და უტიის გავარის ავაზაკობის მიმდევარი ხალხი. ხელი ააღებინა მათ კაცთმოღალატეობასა და ავაზაკობაზე და ყველა წესიერი და მორჩილი გახადა. წინამძღოლები და მთავრებიც კი დაუყენა. ასევე ერთობითა და სიყვარულით დაიკავშირა ეგრისის მეფეც, რომელიც ხშირად ნახულობდა [აშოტს], შვილობილის მოვალეობას იხდიდა მის წინაშე და ყოველთვის ერთგულ სამსახურს უწევდა“²³⁵.

ვინაიდან ზემოთ მოტანილ ნაწყვეტში აშოტ ბაგრატიუნი უკვე მეფედ იხსენიება, აღნიშნულ ურთიერთობას სომეხთა მეფე აშოტსა და ეგრისის მეფეს შორის 885—891 წლებში უნდა ჰქონოდა ადგილი. იოანე დრასხანაკერტელთან მოხსენებული „ეგრისის მეფე“ უნდა იყოს აფხაზეთის მეფის დემეტრეს ვაჟი ბაგრატი. აღნიშნულის ნათელსაყოფად მივმართოთ ქართულ წყაროებს.

როგორც „მატიანე ქართლისა“ გვაუწყებს, ბაგრატი დიდი ხნის განმავლობაში იმყოფებოდა ბიზანტიის კეისრის კარზე, კონსტანტინეპოლში. ბაგრატის თავის შეფარება კონსტანტინეპოლში იმ შინაური ბრძოლით იყო გამოწვეული, რომელიც მისი მამის დემეტრე II-ის (825—861 წწ.) გარდაცვალების შემდეგ დაიწყო; სამეფო ტახტს დაეუფლა დემეტრეს ძმა გიორგი I (861—868 წწ.), ხოლო „ვითარ გარდაიცვალა გიორგი აფხაზთა მეფა—მიუთითებს, ქართველი მემკვიდრე—დარჩა ძე დემეტრესი მცირე, რომელსა ერქუა ბაგრატი, რომელი იცნობების ექსორია-ქმნილობით. და ცოლმან

²³⁵ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 38.

გიორგი მეფისამან მოკლა ძე დემეტრესი, ერისთავი ჩიხისა, დღ ეც-
რუა იგი ივანე მთავარსა შავლიანსა, და შთააგდეს ბაგრატ ზღუასა.
ხოლო დემეტრე განაჩინა იგი და მიიწია ქალაქად კოსტანტინეპო-
ლედ“²³⁶.

კანონიერი მემკვიდრის ბაგრატის თავიდან მოშორების შემდეგ
აფხაზეთის სამეფო ტახტს დაეუფლა იოანე შავლიანი. თავისი მდგო-
მარეობის გასამტკიცებლად იოანემ ნათესაური კავშირიც კი დაამყა-
რა გვარამ მამფალთან. მან თავისი ვაჟი ადარნასე გვარამ მამფლის
ქალიშვილზე დააქორწინა. იოანეს გარდაცვალების შემდეგ ხელი-
სუფლებას დაეუფლა შისი ვაჟი ადარნასე. ბაგრატ დემეტრეს ძემ
კი მხოლოდ IX საუკუნის 80-იანი წლებისათვის შეძლო სამშობლო-
ში დაბრუნება. „ხოლო ბაგრატ, ძე აფხაზთა მეფისა დემეტრესი,
შესრულ იყო საბერძნეთად, კოსტანტინეპოლედ და მოსცა ბერძენ-
თა მეფემან ლაშქარი, და მოგზავნა ზღვთ, და ნავითა შემოვიდა აფ-
ხაზეთად, და მოკლა ადარნასე, ძე იოვანესი, და დაიპყრა აფხაზეთი.
და შეირთო ცოლი მისი ცოლად, ასული გუარამისი; და გამოიყვანა
ბაგრატ აფხაზთა მეფემან ნასრა ცოლის ძმა მისი საბერძნეთით და
მისცა ლაშქარი მისი“.²³⁷

როგორც „მატიანე ქართლისა“-სა და სუმბატ დავითის ძის
ქრონიკაში დაცული ცნობებიდან ირკვევა, ნასრა, გვარამ მამფლის
შვილი, შინაური ბრძოლის გამწვავებისა და მის მიერ თავისი ბიძა-
შვილის დავით ბაგრატის ძის მოკვლის შემდეგ, რასაც 881 წელს
ჰქონდა ადგილი, „წარვიდა საბერძნეთს წინაშე ბერძენთა მეფისა“.
ერთი წლის შემდეგ კი 882 წელს გარდაიცვალა მისი მამა გვარამ
მამფალი. ნასრას საბერძნეთში გამგზავრებისა და მისი მამის გვა-
რამ მამფლის გარდაცვალების ფაქტების აღნუსხვის შემდეგ „მა-
ტიანე ქართლისა“-ის ავტორი სწორედ ბაგრატ დემეტრეს ძის აფ-
ხაზეთში დაბრუნებისა და მის მიერ აფხაზეთის დაპყრობის ამბავს
მოგვითხრობს. ასე რომ, ქართულ წყაროებში დაცული მასალების
გათვალისწინებით, უფრო მართებულია ბაგრატის გამეფება 882
წლის შემდეგ, ყოველ შემთხვევაში 888 წლამდე მაინც ვივარაუ-
დოთ. 888 წელს მას, როგორც აფხაზთა მეფეს, ვხედავთ იმ დიდი
შინაური ბრძოლის მონაწილედ, რომელიც გვარამ მამფლის ძის
ნასრასა და დავითის ძის ადარნასეს. მომხრეთა შორის წარმოიშვა.
„და ამისსა შემდგომად, — აღნიშნავს სუმბატ დავითის ძე,—გამოვი-

²³⁶ მ ა ტ ი ა ნ ე ქ ა რ თ ლ ი ს ა ..., გვ. 258.

²³⁷ ი ქ ვ ე, გვ. 261.

და ნასრ სამეფოთ და მოვიდა აფხაზეთს. და იყო მაშინ აფხაზთა მეფე ბაგრატ, სიძე ნასრისი, და შესწია მან დიდითა ლაშქროთა. მეფემან აფხაზთამან, და მუნით ვარდამოვიდა ნასრ სამცხეს, და შეკრიბა სხუაცა ლაშქარი ურიცხვი, ხოლო ადარნასე, ძე მოკლელისა კურატპალატისა, განვიდა ბრძოლად მისა, და მიჰყუა მისთანა შეწვევანად ადარნასესა გურგენ კურატპალატი და შვილნი მისნი. და ყუეს ბრძოლა და ომი დიდი ნასრის ზედა, და შეეწია ღმერთი მცირეთა ამათ ადარნასეს კერძთა და სძლეს ნასრას, მეოტ ქმნეს. შეიპყრეს და მოკლეს ნასრა კეცსა სამცხისასა, სოფელსა ასპინძას, ქორანკონსა რჳ (= 108, ე. ი. 888 წ.). და არა დაუშთა შვილი ნასრას, და აღიკოცა საჭსენებელი მისი²³⁸.

ამრიგად, ზემოთ განხილულ მასალებზე დაყრდნობით ნათელი უნდა იყოს, რომ ბაგრატ დემეტრეს ძე მეფობდა IX საუკუნის 80--90-იან წლებში, დაახლოებით 882 წლის შემდეგ 893 წლამდე. 893 წელს მას შილა ვაჟი კონსტანტინე ცვლის. ისტორიკოს ზურაბ ანჩაბაძის აზრით კი ბაგრატი უნდა გამეფებულიყო XI საუკუნის 80-იანი წლების დამლევს²³⁹.

ე. წ. „მეფეთა დივანის“ მიხედვით, რომლის ტექსტი გამოქვეყნებულია ექვთაძე თაყაიშვილის მიერ²⁴⁰, ბაგრატ დემეტრეს ძის მეფობის ხანა 12 წლით არის შემოფარგლული (861--873 წწ.). აქ არაფერია თქმული აფხაზეთში შავლიანთა დინასტიის მეფობის შესახებ, რაც ბაგრატ დემეტრეს ძის გამეფებამდე გაგრძელდა. 861 წელს, როგორც ეს ზემოთ განხილული მასალებიდან ირკვევა, ბაგრატი მცირეწლოვანი იყო, რითაც ისარგებლა გიორგიმ, ბაგრატის ბიძამ და ხელთ ჩაიგდო ძალაუფლება. ასეთივე მდგომარეობა შეიქმნა გიორგის გარდაცვალებისას 868 წელს. ამ, დროსაც ბაგრატმა ვერ შეძლო კანონიერი უფლებების მოპოვება. ბაგრატმა ძლივს დააღწია თავი შინაურ ბრძოლას და თავი შეაფარა კონსტანტინეპოლს. სადაც დარჩა აფხაზეთში უკან დაბრუნებამდე. ასე რომ, ბაგრატის მეფობის დასასრულის თარიღიც 873 წ., რაც „მეფეთა

²³⁸ სუმბატ დავითის ძის ქრონიკა ტაო-კლარჯეთის ბაგრატიონთა შესახებ. გამოცემა მესამე, ტექსტი გაძლიერდა შესავლით, შენიშვნებით და ორი გენეალოგიური ტაბულით საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილმა წევრმა ე. თაყაიშვილმა, თბილისი, 1949, გვ. 64.

²³⁹ З. Анчабадзе, Из истории средневековой Абхазии..., გვ. 123 — 124.

²⁴⁰ ძველი საქართველო, ტომი II, ე. თაყაიშვილის რედაქტორობით, ტფილისი, 1913, განყოფილება მესამე, გვ. 46 — 54.

დივნი“ მიხედვით ივარაუდება, არ შეესაბამება სინამდვილეს. ამ წელს ბაგრატი კონსტანტინეპოლში იმყოფება. აფხაზეთს კი განაგებენ შავლიანთა დინასტიის წარმომადგენლები.

აკად. ივ. ჯავახიშვილი თითქოს უნდობლობით ეკიდებოდა „მატიანე ქართლისა“-ის და სუმატ დავითის ძის ცნობას 888 წლის შინაურ უთანხმოებაში ბაგრატ მეფის მონაწილედ დასახელების შესახებ. განსვენებულ მეცნიერს ამ შემთხვევაში მხედველობაში ჰქონდა ბაგრატის მეფობის წლები „მეფეთა დივნი“ მიხედვით 861—873 წწ. 888 წლის ამბების მონაწილედ „მეფეთა დივანი“ ბაგრატის ვაჟს კონსტანტინეს ასახელებს, მაგრამ შემდეგ, როგორც ჩანს, აკად. ივ. ჯავახიშვილს უპირატესობა ისევ „მატიანე ქართლისა“-ის და სუმატ დავითის ძის ქრონიკისათვის მიუნიჭებია და შესაძლებლად ჩაუთვლია ბაგრატის მონაწილეობა 888 წლის შინაურ ბრძოლაში²⁴¹.

ვინაიდან IX საუკუნის 80-იანი წლებისათვის, ყოველ შემთხვევაში, მისი დასასრულისათვის მაინც აფხაზეთის მეფედ ბაგრატი ჩანს, გვაქვს უფლება იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებაში აშოტ ბაგრატუნთან ერთად მოხსენებულ „ეგრიისის მეფედ“ ნამდვილად ბაგრატი მივიჩნიოთ. ამის ერთ-ერთ საბუთად შემდეგი გარემოებაც შეგვიძლია გავითვალისწინოთ. იოანე დრასხანაკერტელის გამოთქმაში „ეგრიისის მეფე“ კონსტანტინე აფხაზთა მეფე არ იგულისხმება. რადგანაც ისტორიკოსს ბაგრატის შვილი კონსტანტინე რომ ჰყავდეს მხედველობაში, ვფიქრობთ, ამჯერადაც ისევე მოიხსენებდა მის სახელს, როგორც შემდგომი ამბების გადმოცემისას არაერთგზის ასახელებს: კონსტანტინე მეგრელი, ეგრიისა მეფე კონსტანტინე და სხვ.

ამრიგად, ზემოთ განხილული ქართული და სომხური წყაროების მასალებზე დაყრდნობით შესაძლებელია და უფრო მართებულად ბაგრატ დემეტრეს ძის მეფობის ხანად მივიჩნიოთ პერიოდი IX საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისიდან დაახლოებით 893 წლამდე.

როგორც აღვნიშნეთ, ქართლის დაუფლებისათვის ბრძოლაში ხშირად მეფე-მთავრებაც იღებდნენ მონაწილეობას. ასე მაგალითად, აშოტ ბაგრატუნი თავისი ტერიტორიის გაფართოების მიზნით ჩრდილოეთისაკენ (ე. ი. საქართველოსაკენ) ლაშქრობის დროს ძალაუბრებურად დაუპირისპირდა აფხაზეთის სამეფოს გამგებელს, ვი-

²⁴¹ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი მეორე..., გვ. 99 — 100.

ნაიდან ეს უკანასკნელი განაგებდა მაშინ ქართლს. აშოტის ასეთი მოქმედება, რა თქმა უნდა, არ მოეწონებოდათ საქართველოს სხვადასხვა კუთხის გამგებლებს. შექმნილმა გარემოებამ მებრძოლთა ახალი ჯგუფების წარმოქმნა გამოიწვია. გუარამ მამფალი, მისი ძე ნასრი და გურგენ ერისთავთ-ერისთავი აფხაზთა მხარეს იყვნენ, ხოლო დავით კურაპალატი (876—881 წწ.) და ბაღვაშთა საგვარეულოს დიდი აზნაური, კლდეკარის საერისთაოს დამაარსებელი ლიპარიტი სომეხებს უწევდნენ დახმარებას²⁴². სამწუხაროდ, აშოტ სუმბატის ძის ამ ბრძოლის შესახებ არაფერია თქმული იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიაში“. ალბათ, იგი აღნიშნული იქნებოდა შაჰუპ ბაგრატიუნის თხზულებაში, რომელშიც, როგორც იოანე კათალიკოსი გადმოგვცემს, დაწვრილებით ყოფილა გადმოცემული აშოტის „სიძლიერე და სიმხნე, ბრძოლები და თავდასხმები როგორც სხვებზე, ასევე სხვათაგან მასზე“²⁴³.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ იოანე დრასხანაკერტელის გამოთქმაში „ბრძოლები და თავდასხმები როგორც სხვებზე, ასევე სხვათაგან მასზე“ სწორედ „მატიანე ქართლისა“-ში აღნიშნული ბრძოლის ეპიზოდით იგულისხმება. ზემოთ დასახელებული ბრძოლის შესახებ, რომელშიც საკმაოდ ძლიერი ხელისუფალნი იყვნენ ჩაბმულნი, აკად. ივ. ჯავახიშვილი ასეთ მოსაზრებას გამოთქვამდა: „რით დაბოლოვდება ეს ბრძოლა, ამის შესახებ არც ქართულსა და არც სომხურს წყაროებში ცნობები არ მოიპოვება, მაგრამ, როგორც ეტყობა, გამარჯვება სომეხთა ერისთავთ-ერისთავს აშოტს დარჩენია. ამის დამადასტურებელი ფაქტი ის არის, რომ აშოტს „სომეხთა და ქართველთა ერისთავთ-ერისთავის“ სახელი მიუღია“²⁴⁴.

თუ გავითვალისწინებთ ქართული და სომხური წყაროების მონაცემებს ქართველ-სომეხ მეფე-მთავართა ბრძოლისა და ურთიერთდაპირისპირების შესახებ, დავინახავთ, რომ შემდგომშიც მათ შორის ურთიერთობაში კვლავ ცვალებადობა შეიმჩნევა. სომეხ-ქართველ მეფე-მთავართა შორის ურთიერთდამოკიდებულების ამსახველი მასალები საკმაო რაოდენობით გვხვდება სწორედ იოანე კათალიკოსის „სომხეთის ისტორია“-ში. ეს ცნობები უმთავრესად შეეხება აშოტის მემკვიდრის სუმბატისა და დავით კურაპალატის მემ-

²⁴² მათიანე ქართლისა..., გვ. 259.

²⁴³ იო ა ნ ე დ რ ა ს ხ ა ნ ა კ ე რ ტ ე ლ ი ს „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 29.

²⁴⁴ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი II, გვ. 98 — 99.

კვიდრის ადარნასე კურაპალატის, შემდეგში ქართველთა მეფედ წოდებულის ურთიერთობას. ამასთან დაკავშირებით საყურადღებო ცნობებია შემონახული აგრეთვე აფხაზთა მეფის კონსტანტინეს (893—922) შესახებაც.

როგორც იოანე დრასხანაკერტელის ცნობებიდან ირკვევა, ადარნასე კურაპალატი, თავისი მამის დავით კურაპალატის მსგავსად, მეგობრულ ურთიერთობაში იმყოფებოდა სუმბატ აშოტის, ძესთან. ესეც, რა თქმა უნდა, ერთგვარი პოლიტიკა იყო, რომლის განხორციელებაც ადარნასე კურაპალატს საჭიროდ და, შეიძლება აუცილებლადაც მიაჩნდა.

ადარნასე კურაპალატმა მიზნად დაისახა კარგი განწყობილება დაემყარებინა ახლად გამეფებულ სუმბატ აშოტის ძესთან და როდესაც ამ უკანასკნელის მამა აშოტ სუმბატის-ძე გარდაიცვალა, ადარნასემ განსაკუთრებული ყურადღება გამოიჩინა მის მიმართ: იგი სამძიმრის სათქმელადაც კი ეახლა სუმბატს მის ქვეყანაში. ადარნასე კურაპალატის ასეთმა ყურადღებამ ტახტის მემკვიდრისადმი მოსვენება დაუფრთხო სუმბატის ბიძას, აშოტის ძმას — აბას სპარაპეტს, რომელიც თავიდანვე პრეტენზიებს აცხადებდა სამეფო ტახტზე. ბიძა-ძმისწულს შორის ჩამოვარდნილ უთანხმოებაში ძალაუვნებურად ადარნასე კურაპალატიც ჩაება. საქმე ასე წარიმართა. სუმბატთან გზად მიმავალმა ადარნასემ ვანანდის გამგებელი აბას სპარაპეტიც მოინახულა და სამძიმარი გამოუცხადა ძმის გარდაცვალების გამო. „[ადარნასე] პატივისცემით და კარგად მიიღეს. [აბასს] აღარც კი უნდოდა, რომ [ადარნასეს] გზა განეგრძო და სუმბატთან წასულიყო, რადგან მას აფიქრებდა, რომ ისინი [ყველაფერს] გაიგებდნენ და ფიცის გატეხისათვის [აბასს] სამაგიეროს მიუზღავდნენ და იგი ვერ შესძლებდა განეხორციელებინა თავისი სურვილი — გამხდარიყო მეფე. [ადარნასემ აბასს] უპასუხა, რომ უფრო მეტად უადგილო იქნებოდა მისი იქ წაუსვლელობა, თანაც მღელვარების, შფოთისა და არეულობის რაიმე ფაქტისა და მიზეზის გარეშე. [ადარნასეს] ნება დაერთო და ისიც გაემართა, წავიდა და შეხვდა სუმბატს, გახადა მას თალხი სამოსელი და სამეფო ტანსაცმლით შემოსა: თვით კი დიდი და საპატიო საჩუქრებით იქნა დაჯილდოებული სუმბატისაგან“²⁴⁵. სუმბატისა და ადარნასეს შორის ასეთი კეთილგანწყობილების ამბავი აბასმა მალე შეიტყო, ეჭვებით აღევსო გული, თან ამას

²⁴⁵ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 43 — 44.

დაემატა ზოგიერთ მოენეთა წაქეზება, თითქოს სუმბატმა და ადარნასემ აბას სპარაპეტის საწინააღმდეგო საქმე გადაწყვიტეს. ყოველივე ზემოთქმულმა ფრიად გააბოროტა აბასი, რომელიც უკან გამობრუნებულ, თავის სამფლობელოში მიმავალ ადარნასეს უკვე მტრულად შეხვდა, შეიპყრო იგი და კარის ციხის საპყრობილეში ჩასვა. აღნიშნულმა ფაქტმა აღაშფოთა აბასის ძმისწული სუმბატი. ამიერიდან ბიძა-ძმისწულს შორის ფარული შუღლი აშკარა მტრობად გადაიქცა. საქმე საომარ შეტაკებამდეც კი მივიდა, ისე. რომ სომხეთის კათალიკოსის გეორგ გარნელის შუამდგომლობაც კი საჭირო შეიქნა. კათალიკოსი სთხოვდა აბასს გაეთავისუფლებინა ადარნასე. სპარაპეტი თითქოს დაეთანხმა გეორგ კათალიკოსს იმ პირობით, თუ კი ადარნასე გადასცემდა მისი დის ქმრის გურგენის ორ ციხესიმაგრეს, რომელიც აბასის სიტყვებით ადარნასეს მიეტაცა, და თან მძევლად მისცემდა თავის შვილს დავითს.

აბას სპარაპეტს, როგორც ჩანს, აუსრულეს თხოვნა, მაგრამ მან კვლავ მზაკერობა გამოიჩინა და არ გაათავისუფლა ადარნასე. უთანხმოებამ აბას სპარაპეტსა და სუმბატ სომეხთა მეფეს შორის სერიოზული ხასიათი მიიღო. სუმბატ მეფემ დაუზოგავად იწყო აბასის მრავალრიცხოვანი სოფლების დარბევა. აბასი გამოუვალ მდგომარეობაში ჩავარდა და რა „ვერ პოვა სხვა რაიმე გამოსავალი, მიენდო ძმისწულს მშვიდობისმოყვარეობას. [აბასმა სუმბატს] მოსთხოვა მძევლებად მისი შვილი, თავისი სეხნა, და თავისი ძმის შაპუჰის შვილი აშოტი. [სანაცვლოდ კი] ისიც გამოიყვანდა ადარნასეს და გადასცემდა [სუმბატს]. მშვიდობისმოყვარე [სუმბატმა] არ აარიდა თავი მის თხოვნას, მიეცა მისთვის მძევლები. [აბასმა] კი გამოიყვანა და გადასცა მას ადარნასე. [სუმბატმა] დიდი პატივითა და დიდებით გავზავნა ადარნასე თავის ქვეყანაში“²⁴⁶. ამრიგად, როგორც მოტიანილი ნაწყვეტიდან ვხედავთ, სუმბატ აშოტის ძისა და ადარნასე დავითის ძის შორის თავდაპირველად საკმაოდ კეთილი განწყობილება არსებობდა. იოანე დრასხანაკერტელი სწორედ ასეთი შეგობრული ურთიერთობის შედეგს მიაწერს სუმბატ მეფის თაოსნობითა და უშუალო ჩარევით ადარნასეს გამეფებას ქართველთა ქვეყანაში. „ხოლო ქართველთა დიდი კურაპალატი ადარნასე სუმბატ მეფესთან ყველაფერში ერთობის, სიყვარულისა და მშვიდობის ურყევსა და მტკიცე პირობას იცავდა, — წერს იოანე კათალიკო-

²⁴⁶ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 46 – 47.

სი, — იგი მთელი თავისი შეგნებითა და ძლიერებით, დიდი მოკრძალებით, როგორც მამას, ანდა ამაზე უფრო მეტადაც, ემორჩილებოდა მას... ამის გამო სუმბატ მეფე მეტად კმაყოფილი იყო [ადარნასეთი] და მოსწონდა იგი. მან დიდი მზრუნველობით [ადარნასე] თავისთან მიიყვანა და გაამხნევა. შემდეგ დიდი პატივითა და ღირსებით გვირგვინი დაადგა მას, შესაფერისი ლამაზი სამკაულითა და საჭურვლოთ შეამკო მეფეთა წესის თანახმად, ქართველთა ქვეყნის მეფედ დაადგინა და თავისი სამფლობელოს მეორე პირად [მეფის შემდეგ] დაამტკიცა იგი. შემდეგ [ადარნასემ] მიიღო სამეფო პატივი [და მოაღწია] წარმატებებს, მაგრამ არა თუ გამედიდურდა, არამედ მუდამ თავმდაბლად ექცეოდა [სუმბატს]. მეფე სუმბატიც წყნარი ვონებით იმავე პირობაზე იდგა და ანიჭებდა მას სიკეთეს წინანდელ წესთა მიხედვით²⁴⁷. აღნიშნულ ცნობაში შემდეგი გარემოება იპყრობს ჩვენ ყურადღებას: რამდენად სწორია იოანე კათალიკოსის ცნობა სუმბატის თაოსნობით ადარნასეს გამეფების შესახებ? ქართულ წყაროთაგან განსხვავებით იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიაში“ ადარნასეს მეფედ დადგინების სხვა თარიღი გამოდის.

იოანე დრასხანაკერტელის ცნობას სუმბატ სომეხთა მეფის თაოსნობით ადარნასეს ქართველთა; მეფედ დადგინის შესახებ თავის დროზე შეეხო აკად. ივ. ჯავახიშვილი, რომელიც აღნიშნავდა: „შესაძლებელი იყო აქ (იოანე დრასხანაკერტელის ზემოთ მოტანილ ცნობაში — ე. ც.) შენახული ყოფილიყო უძველესი ცნობა აღდგენილი საქართველოს მეფეთა კურთხევის შესახებ, ამ ცნობას რომ ორი დაბრკოლება არ ეღობებოდეს და ორი გარემოება არ არყევდეს; პირველი დაბრკოლება ქრონოლოგიურია, მეორე კიდევ სახელმწიფო სამართლის სფეროს შეეხება. საქმე ისაა, რომ სუმბატ I სამეფო ტახტზე 891 წელს ავიდოდა, ხოლო ბაგრატიონთა საგვარეულოს ისტორიკოსი ადარნასეს მეფედ „დანმას“ იხსენიებს 888—889 წ. (იხ. სუმბატ. ც. და უწყბა. 3 ქნკა 59), იმ დროს როცა სომხეთში მეფობდა აშოტი და მისი შვილი სუმბატი ჯერ ტახტზე ასული არ იყო. მაგრამ სხვა საკითხიც იბადება,—და ეს მეორე დამაბრკოლებელი გარემოება გახლავთ: როგორ მოხდა და შეიძლებოდა, რომ ბიზანტიის კეისრის დაუკითხავად და ნებადაურთველად ადარნასე, რომელიც თვითონაც პირადად და მისი სამფლობელოც ბი-

²⁴⁷ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 89—90.

ზანტიის სახელმწიფოს მფარველობის ქვეშ ითვლებოდა, სუმბატს, არაბთა ხალიფას მფარველობის ქვეშ მყოფს, მეფედ დაესვა და გვირგვინი დაედგა იმ დროს, როცა ჩვენ ვიცით, რომ ერთის მხრით კურაპალატობის მიღებისათვისაც კი ბაგრატიისათვის „ღმრთისა“ და „ძმათა“ „ნება“ საკმარისი არ იყო და „ბრძანებითა ბერძენთა მეფისაჲთა“ ოდენ შეეძლო დაემკვიდრა ეს მისი მამის პატივი, ხოლო მეორეს მხრით თვით პირველ სომეხთა მეფის აშოტისა და მისი შვილისათვის მეფობის უფლების მიღებისათვისაც მათ მფარველ ხალიფას და მის წარმომადგენლის ამირას ნებართვა და თანხმობა იყო საჭირო, გვირგვინიც ორივემ მათგან მიიღეს, ხოლო აშოტის მეფედ დადგენისათვის ამას გარდა ბიზანტიის კეისრის თანხმობაც კი საჭირო ყოფილა? ამ მოსაზრებათა გამო იოანე კათალიკოსის ცნობა ან სრული არ უნდა იყოს, ან არეული იქნება“²⁴⁸.

იოანე დრასხანაკერტელის ცნობაში ადარნასეს ქართველთა მეფედ დადგენის შესახებ მართლაც ყველაფერი არ არის სიზუსტით წარმოდგენილი. მასში იგრძნობა ტენდენციურობა, იოანე კათალიკოსის მისწრაფება ბაგრატიუნიანთა დინასტიის წარმომადგენელი მეფეების განდიდებისა და ყოვლადშემძლეობის ჩვენებისა. მაგრამ ამასთან ერთად ამ ცნობასთან დაკავშირებით ერთ საყურადღებო ფაქტთან გვაქვს საქმე. ეს უკვე ქრონოლოგიის საკითხს შეეხება. მართალია, იოანე დრასხანაკერტელი ზუსტად არ ასახელებს ადარნასეს გამეფების თარიღს, მაგრამ მის შიერ გადმოცემული მასალების გათვალისწინების შედეგად გამოდის, რომ ადარნასე უნდა გამეფებულიყო დაახლოებით 897 წელს, ე. ი. სწორედ იოანეს კათალიკოსად დადგინების დროს. ასეთი შთაბეჭდილება შემდეგ გარემოებასთან დაკავშირებით იქმნება. თავისი კათალიკოსად დადგინების ფაქტის აღნიშვნამდე, ე. ი. 897 წლის ამბების გადმოცემამდე, იოანე კათალიკოსი არა ერთხელ იხსენიებს ადარნასეს და ყოველთვის კურაპალატს ან ქართველთა დიდ მთავარს, დიდ კურაპალატს უწოდებს, ხოლო თავისი კათალიკოსად დადგენის ამბის გადმოცემის შემდეგ თხრობისას უკვე იგი ქართველთა მეფის სახელწოდებითა ჰყავს მოხსენებული. სწორედ იოანე დრასხანაკერტელის „სომეხეთის ისტორიის“ მასალებს ეყრდნობოდა ჯერ ადრე მარი ბროსე და შემდეგ ექვთარე თაყაიშვილი²⁴⁹, როდესაც ადარნასეს

²⁴⁸ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, წიგნი მეორე, ნაკვეთი მეორე, ტფილისი, 1929, გვ. 192 — 193.

²⁴⁹ სუმბატ დავითის ძის ქრონიკა ტაო-კლარჯეთის ბაგრატიონთა შესახებ, გამოცემა მესამე... გვ. 83.

გამეფების თარიღად 899 წელს აცხადებდნენ. ეტყობა, როგორც მ. ბროსე, ასევე ექვთიმე თაყაიშვილი ეყრდნობოდნენ სწორედ ჩვენს მიერ ზემოთ აღნიშნულ გარემოებას, სახელდობრ, იოანეს მიერ თავისი კათალიკოსობის დროიდან ადარნასეს უკვე მეფის ტიტულით მოხსენიებას. ჩანს, მ. ბროსეს და ე. თაყაიშვილს მხედველობაში ჰქონდათ იოანეს კათალიკოსად დადგინების არასწორი თარიღი — 899 წ., რომელიც, როგორც უკვე მიუთითეთ იოანე დრასხანაკერტელის ბიოგრაფიული ცნობების განხილვისას, ზოგიერთ წყაროებსა და სამეცნიერო ლიტერატურაშიც დამახინჯებით იყო მითითებული. თქმა იმისა, ჩამდენად სწორია იოანე დრასხანაკერტელის ზემოთ მოტანილი ცნობა ადარნასეს გამეფების თარიღის შესახებ, რომელსაც ასე შორს გადააქვს ქართულ წყაროებში მითითებული თარიღი, ჭერჯერობით საქნელოა. მაგრამ მაინც გასათვალისწინებელია ერთი გარემოება. იოანე დრასხანაკერტელს ასევე შეეძლო ადარნასეს გამეფების თაოსნადა და ხელშემწყობად დაესახელებინა აშოტ სუმბატის ძე (885—891) და არა სუმბატი, თუ კი იგი საერთოდ მიზნად ისახავდა განგებ დაეშახინჯებინა ეს ფაქტი და არასწორი ცნობა მოეწოდებინა.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“, როგორც აღვნიშნეთ, საინტერესო ცნობებს გვაწვდის ადარნასესა და სუმბატის ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ. სომხეთის მეფისა და ქართველთა გამგებლის ადარნასეს შორის თავდაპირველად საკმაოდ კეთილი განწყობილება სუფევდა. ადარნასე არა ერთხელ ყოფილა მოწვეული სუმბატ სომეხთა მეფის კარზე და ყოველთვის პატივისცემითა და საჩუქრებით განდიდებული გაბრუნებულა თავის ქვეყანაში. „ხლო ქართველთა მეფე, — წერს იოანე ისტორიკოსი, — პირობის შესრულების მოყვარული ადარნასე, სწრაფად გაემართა სუმბატ მეფის სანახავად, რათა ერთად ედღესასწაულათ დიდი აღსება, ზატიკი, შემდეგ კი სუმბატმა [ადარნასე] გამოისტუმრა დიდი საჩუქრითა და ჩინებული ძღვნით“²⁵⁰. მაგრამ ასეთი ურთიერთობა, როგორც იოანე დრასხანაკერტელის ცნობებიდან ირკვევა, დიდხანს არ გაგრძელებულა. საინტერესოა, რა იყო მიზეზი სუმბატსა და ადარნასეს ურთიერთდამოკიდებულების გაუარესებისა? ქართული წყაროები აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით არაფერს ხელშესა-

²⁵⁰ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინა-მდებარე გამოცემა, გვ. 105.

ხებს არ გვაწვდიან²⁵¹, იოანე დრასხანაკერტელის „სომეხეთის ისტორია“-ში კი საკმაოდ ვრცლად არის გადმოცემული ქართველ და სომეხ მეფეთა ურთიერთობის ამბავი. აქვე მოთხრობილია, აგრეთვე, აფხაზთა მეფის კონსტანტინე III-ის შესახებაც, რომლის მოქმედება სწორედ გახდა მიზეზი სუმბატ აშოტის ძისა და ადარნასე ქართველთა მეფის შორის კეთილი ურთიერთობის მტროლ განწყობილებად გადაქცევისა. დაახლოებით 904 წელს კონსტანტინე აფხაზთა მეფემ დაიპყრო ქართლი, რამაც სუმბატ აშოტის ძის დიდი უკმაყოფილება გამოაწვია, ვინაიდან იგი უფლებებს აცხადებდა ამ მხარეზე. ამ ფაქტს ასე აღნიშნავს „მატიანე ქართლისა“: „მას ჟამსა გამოვიდა კონსტანტი, აფხაზთა მეფე, დაიპყრა ქართლი, და ემტერა სომეხთა მეფე სუმბატ ტიუზერაკალი; გამოილაშქრა სპითა დიდითა, და მოადგა უფლისციხესა, და მოიღეს პალან-კურდანი, აღმოაგეს ზემო — კერძო და წარიღეს ციხე კერკითა“. აღნიშნული ფაქტი, ე. ი. ქართლზე გარკვეული უფლებების გამოცხადება და ასე აშკარად მთელი რიგი ადგილების დაპყრობა, ადარნასე ქართველთა მეფესაც არ ჰოეწონა, მიუხედავად იმისა, რომ კონსტანტინე აფხაზთა მეფისა და ადარნასეს შორის ახლო ნათესაური დამოკიდებულება არსებობდა: ადარნასეს ქალიშვილი ცოლად ჰყავდა კონსტანტინეს. მაგრამ ამ უკანასკნელმა გარემოებამაც ვერ შეაჩერა ადარნასე მეფე და მახ მხარი დაუჭირა სუმბატ სომეხთა მეფის რისხევას კონსტანტინეზე. აღნიშნულ ამბავს საკმაოდ ვრცლად მოგვითხრობს იოანე კათალიკოსი. „ეგრისის მეფემ კონსტანტინემ მეტად უჩვეულო და ურცხვი ქცევით იმუხტლა და არა თუ აღაპყრო თვალები სიწრფელით, არამედ ბოროტი განზრახვით შეკრიბა ჯარი და გაემართა ჩრდილოეთის მხრით კავკასიის მთის ხევეებით, რათა გუგართა ქვეყანა და ალახთა კარის ახლოს მცხოვრები მოსახლეობა ერთხელვე თავის ხელქვეით დაემორჩილებინა. რადგან ეს ხალხი სუმბატ მეფეს ჰყავდა დამორჩილებული და ხელქვეითად ქცეული, [ამიტომ] ქართველთა მეფემ ადარნასემ სასწრაფოდ მისწერა ეგრისის მეფეს, თავის სიძეს, რომ გაეჯანტა. დაეშალა და ამოეგდო გულიდან ეს ფუჭი, უსამართლო

²⁵¹ საერთოდ ქართული წყაროები „მატიანე ქართლისა“ და სუმბატ დავითის ძის ქრონიკა მხოლოდ ორიოდ სიტყვით გადმოგვცემენ ადარნასე ქართველთა მეფის შესახებ, ისიც უმთავრესად მის შინაურ საქმიანობაზე მოგვითხრობენ, მაგალითად, ორივე წყაროში მითითებულია ადარნასეს დროს ბანას ტაძრის აშენება. ასევე, დასახლებული ქართული წყაროები ადარნასეს შინაურ ბრძოლაში მონაწილეობასაც აღნიშნავენ (იხ. „მატიანე ქართლისა“; გვ. 259, 261, 266, სუმბატ დავითის ძის ქრონიკა ტაო-კლარჯეთის ბაგრატიონთა შესახებ, გამოცემა მესამე, ე. თაყაიშვილის რედაქციით, 1949 წ. გვ. 64 — 66).

და ამო გადაწყვეტილება და არ გაეწია წინააღმდეგობა მასზე უფრო დიდისათვის. მაგრამ [კონსტანტინეს] დაეხმო სასმენელი, არ მიეცია ყურადღება [ადარნასეს] სიტყვებს და გონს არ მოვიდა²⁵². როგორც იოანეს ცნობიდანვე ირკვევა, ადარნასე 'ყოველ ღონეს ხმარობდა უმტკივნეულოდ მოეგვარებინა ეს საკითხი, მაგრამ საქმე მძვირობიანად ვერ დაბოლოვდა. ადარნასე სუმბატის მხარეზე დადგა და მტრულად განეწყო თავისი სიძის მიმართ, მალე თვით კონსტანტინე აფხაზთა მეფე დარწმუნდა, რომ ვერას გახდებოდა მათთან ბრძოლით და გადაწყვიტა შერიგება ეთხოვა სუმბატ მეფისათვის.

„მეფემ სამშვიდობო მოლაპარაკებისათვის — წერს იოანე დრახანაკერტელი—[კონსტანტინესთან] მისი სიძემარე ადარნასე და ზოგიერთი თავისი ნახარათაგანი გაგზავნა. ისინი შეხვდნენ რა ერთმანეთს პირისპირ, გაერთნენ საუბრით, [ამ დროს კი] უეცრად ადარნასეს ბრძანებით მეფის ნახარაებმა შეიპყრეს ეგრიისის მეფე და მოიყვანეს მის წინაშე, როგორც თხის ერთი თიკანი, რომელიც თავისი ბუნაგიდან გამოსული ღომის მსგავსად დახეტილოვს, დევნის და ფანტავს ხალხს. სუმბატ მეფემ მრავალი სიმამრე დაიპყრო გურიის ქვეყანაში და იმ მხარეებში თავისი გამგებელნი დააყენა ხოლო ეგრიისის მეფე კონსტანტინე თავისთან წაიყვანა და შეაგდო ანისის ციხეში, [შეკრა] რკინის ჯაჭვებით. მაგრამ კი არ შეურაცხყო, არამედ, პირიქით, ორმაგი პატივი მიაგო მას... [სუმბატ მეფემ] ამნაირად ოთხი თვე დაიცვა იგი საპყრობილეში, [სუმბატმა] დაიხანა განხეთქილება ეგრიისელთა, რომლებიც სასწრაფოდ დაიყენენ და უკვე მომზადებული იყვნენ სხვა ვინმე კონსტანტინეზე უფრო მძლავრი დაეყენებინათ თავიანთ მეფედ, [სუმბატი] არც კი შეკრთა, საჩქაროდ გაათავისუფლა [კონსტანტინე] და დაამკვიდრა წინანდებურად თავის სამფლობელოში“²⁵³.

მოტანილ ცნობაში, გარდა საყოყნადებო ფაქტობრივი ძასა-ლისა, ერთი რამ არის საინტერესო, სახელდობრ, სუმბატის შიერ დასავლეთ საქართველოში დაპყრობა ე. წ. „ვურის“ ქვეყნისა, (*Վուրի աշխարհ*), რომელიც პროფ. ილია აბულაძის აზრით გურიისა უნდა იყოს, „ვურის ქვეყანა — აღნიშნავს პროფ. ილ. აბულაძე — საქართველოს კუთხეთაგანი ჩანს. შესაძლოა გურია იყოს. ხშირია შემთხვევა, რომ სომხური „ვა“ ან „ვი“ ქართულში პოულობს

²⁵² იოანე დრახანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინანდებარე გამოცემა, გვ. 109.

²⁵³ იქვე. გვ. 110—111.

შესატყვისად „გუა“ („გვა“) ან „გუი“ („გვი“)-ს. მაგ. *ჴასაყოღრასკან* = გუასპურაგან, *ჴქრასყ* = გვირაბი და სხვ.²⁵⁴ ჩამოთვლილ მაგალითებს ასევე შეიძლება დაეუმატოთ სახელი ჰულაგუ, რომელიც სომხურში ჰულავედ (*Հուլաւու*) იწერება. პროფ. ილია აბულაძის მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას „გურის ქვეყნის“ გურიად აღიარების შესახებ ვარდა ენობრივი მონაცემებისა, თვით ფაქტობრივი მასალებიც უჭერს მხარს. იოანე დრასხანაკერტელის ცნობის მიხედვით სუმბატი მიდის დასავლეთ საქართველოში კონსტანტინე აფხაზთა მეფის წინააღმდეგ და ამ დროს იპყრობს სწორედ სიმაგრეებს ამ გურის ქვეყანაში. ასე რომ ტერიტორიული მდებარეობის მიხედვითაც გურის ქვეყნის გურიად გამოცხადება, ვფიქრობთ, არ უნდა იყოს სიმართლისაგან შორს.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიიდან“ ირკვევა, რომ კეთილგანწყობილება ადარნასესა და სუმბატს შორის დიდბანს არ გაგრძელებულა. ადარნასემ სუმბატსა და კონსტანტინე აფხაზთა მეფის შეთანხმებაში თავისთვის საშიშროება დაინახა და მტრულად განეწყო სუმბატის მიმართაც; როგორც იოანე ისტორიკოსი გადმოგვცემს, ადარნასემ მეფე სუმბატის საწინააღმდეგო შეთქმულებაშიც კი მიიღო მონაწილეობა, მაგრამ ეს შეთქმულება გაშლდა და ადარნასე თავის მომხრეებთან ერთად დამარცხდა²⁵⁵. კონსტანტინე მეფის სახით სუმბატ მეფემ მოკავშირეც კი გაიჩინა. ბოლოს იმდენად გამწვავებულა დამოკიდებულება მეფე სუმბატსა და ადარნასეს შორის, რომ ადარნასეს სავსებით შეუქცევია ძისთვის ზურ გიდა 907 წელს იუსუფის შემოსევის დროს გაგიკ არწრუნთან და სუმბატს ძმისწულ აშოტთან ერთად იუსუფ ოსტიკანსაც კი მიმხრობია.

ადარნასესა და სუმბატ მეფის შორის ურთიერთდამოკიდებულების ამსახველი ცნობები, რომლებიც იოანე დრასხანაკერტელის აზნულეზაშია დაცული, ერთ-ერთი საუკეთესო მაკალითია სწორედ IX—X საუკუნეებში სომეხ-ქართველ მეფე-მთავართა შორის ბრძოლის ისტორიის შესასწავლად. იოანე დრასხანაკერტელთან ორიოდ ცნობა გურგენ ერისთავთ-ერისთავის შესახებაც მოიპოვება; ეს

²⁵⁴ იოანე დრასხანაკერტელი, თარგმანი და კომენტარები ილ. აბულაძისა... გვ. 85.

²⁵⁵ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 112 — 119.

ცნობები საფუძვლიანად აქვს შესწავლილი აკად. ს. ჯანაშიას, ასე რომ აქ მათ განხილვას ჩვენ აღარ შევეუდგებით²⁸⁶.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში საყურადღებო ცნობებს ვხვდებით საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიიდანაც. ეს ცნობები განსაკუთრებული ნდობის ღირსია, რადგანაც მათ ავტორს — იოანე კათალიკოსს სომხეთში არაბთა თარეშისა თუ შინაური ბრძოლების შედეგად შექმნილ ძნელბედობის ხანაში ხშირად უხდებოდა ხეტიალი მეზობელ ქვეყნებში, განსაკუთრებით კი საქართველოში, და არაერთგზის თავშესაფარიც კი უპოვია მის მხარეებში. ასე რომ მას, უეჭველია, ეცოდინებოდა ამა თუ იმ მხარის გეოგრაფიული პუნქტის ზუსტი ადგილმდებარეობა, აგრეთვე ისიც, თუ იმ დროს ვის კუთვნილებას წარმოადგენდა იგი, საქართველოსა თუ სომხეთისას.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში დაცული საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ამსახველი მასალების შესწავლამ დაგვარწმუნა, რომ იგი კარგად იცნობს თავისი დროინდელი საქართველოს როგორც პოლიტიკურ ვითარებას, ასევე მის გეოგრაფიულ გარემოს. როგორც ზემოთაც დავინახეთ, იოანე დრასხანაკერტელის ცნობების მიხედვითაც (რომ არ მივიღოთ მხედველობაში ქართული წყაროების მონაცემები) IX საუკუნის მიწურულსა და X საუკუნის პირველ მეოთხედს საქართველო ფეოდალურ სამეფო-სამთავროებად დაყოფილ ქვეყნად წარმოგვიდგება. იოანე ისტორიკოსი არაერთგზის იხსენიებს დასავლეთ საქართველოს გამგებელს კონსტანტინეს ეგრისელთა, ან მეგრელთა შეფის სახელწოდებით. როგორც უკვე მივუთითეთ, მას სავსებით მართებულად ესმის ტერმინების „ეგრისი“, „მეგრისელების“ მნიშვნელობა და ხმარობს მათ სწორედ იმდროინდელი პოლიტიკური ვითარების შესაბამისად (ე. ი. ეგრისში გულისხმობს მთელ დასავლეთ საქართველოს, ხოლო ეგრისელებში იქ მცხოვრებლებს). არაერთგზის იხსენიებს იოანე კათალიკოსი ტაოს (*Տաօ*), ტაოს სიმაგრეებს (*Տաօյի ամուրք*). იოანე ისტორიკოსის მითითებით ამ დროისათვის ტაო აღარნასე კურაპალატის სამფლობელოს წარმოადგენდა. სუშბატ შეფემ „სასწრაფოდ შეადგინა მცირედი გუნდი — წერს იოანე კათალიკოსი — და დიდი სიჩქარით გადავიდა ტ ა ო ს მ ხ ა რ ე თ ა ს ი მ ა გ -

²⁸⁶ ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა, კონსტანტინე პორფიროგენეტის ცნობები ტაო-კლარჯეთის ბაგრატიონთა შესახებ; სახ. უნივერსიტეტის შრომები, ტ. XVIII, გვ. 69 —85.

რეეზუმი. თავისი მეგობრის ადარნასეს მამულში²⁵⁷ როგორც ისტორიული წყაროებიდან ირკვევა, ტაო მუდამ საქართველოს ფარგლებში როდი შედიოდა. ისტორიულ სიტუაციებთან დაკავშირებით იგი ხშირად იცვლიდა თავის გამგებლებს. თუ თვალს გავადევნებთ საქართველოს წარსულ ისტორიას, დავინახავთ, რომ 387 წლიდან, სომხეთის სასანიანთა სპარსეთსა და რომს შორის დაყოფის დროიდან, ტაო უკვე აღარ ითვლება იბერიის შემადგენლობაში, იგი ამიერიდან სომხეთს არის დაქვემდებარებული.

ადრინდელ სომხურ საისტორიო ძეგლებში IV—V საუკუნეებში ტაო სომეხ მამიკონიანელთა საგვარეულოს სამფლობელოს სახელით მოიხსენიება. ასე მაგალითად, როდესაც ფავსტოს ბიზანტიელი გადმოგვცემს არტავაზდ და ვასაკ მამიკონიანთა მიერ არწრუხთა და რშტუნთა შთამომავლების, ორი ჩვილი ყრმის — ტაქატისა და შავასპის დახოცვისაგან გადარჩენის ამბავს, იქვე მიუთითებს, რომ მათ ბავშვები წაიყვანეს „თავიანთ ქვეყანაში, ტაოს სომეგრეებში, სადაც დაყვეს მრავალი წელი თავის სახლელებითურთ, ბოლო სხვა სამფლობელოები მიატოვეს“²⁵⁸. გარდა მოტანილი მაგალითისა, ფავსტოს ბიზანტიელი თავის თხზულებაში კიდევ რამდენჯერმე ასახელებს ტაოს და ყოველთვის მისი მოხსენება მამიკონიანთა სახელთან აქვს დაკავშირებული²⁵⁹.

²⁵⁷ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 90.

²⁵⁸ *Փ ա լ ա տ ի ի խ ի լ զ ա ն զ ա ղ յ ի յ Ղ ս տ ի լ խ ի ն հ ա յ յ. Ք ի Ֆ լ ի ս*, 1913, გვ. 73.

²⁵⁹ იქვე, გვ. 102, 198.

პ. ინგოროყვა მოსახრებით სომხეთთან დაკავშირებული იყო არა მთელი ტაო. არამედ მხოლოდ მისი ერთი ნაწილი, აახლდობო იმიერ ტაო. ამიერ ტაო კი ყოველთვის საქართველოს განუყოფელ ნაწილს შეადგენდაო. იბ. პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, გვ. 477 — 498. ზემოთ დასახელებულ საკითხთან დაკავშირებით ჩვენ აქ არ შევედგებით იმის გარკვევას, თუ რამდენად სწორია აღნიშნული მოსახრება, ვინაიდან არ საკითხის კვლევა ამჯერად არ შეადგენს ჩვენი შრომის უშუალო მიზანს. მხოლოდ შევნიშნავთ, რომ პ. ინგოროყვას მიერ თავისი დებულებების დასაბუთების მიზნით მისი მოსახრებებსაც კი ეწინააღმდეგება. ასე მაგალითად, თავისი ნაშრომის ერთ ადგილას პ. ინგოროყვა მიუთითებს „ტაოს იმ ნაწილს, რომელიც სომხეთთან იყო დაკავშირებული, სომხურ წყაროებში ეწოდება მამიკონელთა ქვეყანაო“. ასეთი განცხადების წყაროდ მას ფავსტოს ბიზანტიელის თხზულება აქვს მითითებული. ფავსტოსის ცნობებში კი

სომხურ პროვინციად არის დასახელებული ტაო სხვა სომეხ ისტორიკოსებთანაც — მოსე ხორენელთან²⁶⁰, ელიშესთან²⁶¹, ლაზარე ფარბელთან²⁶². სომხურ გეოგრაფიაში, რომელსაც ანანია შირაკელს მიაწერენ, ტაო სომხეთის ერთ-ერთ მხარედ არის მოხსენებული. იქვე მითითებულია, რომ იგი გუგარეთის მეზობლად მდებარეობს, განსაკუთრებით მდიდარია ციხე-სიმაგრეებით და 9 გავაროსიდან შედგება²⁶³.

როგორც სომხური წყაროებიდანვე ჩანს, ტაო სომხეთის გამგებლობის ქვეშ VI საუკუნის დასასრულამდე ითვლებოდა. ჯერ კიდევ VI საუკუნის დასაწყისში ტაოს საეპისკოპოსო სომხეთის ეკლესიას ეკუთვნოდა²⁶⁴. 591 წლიდან კი ტაო უკვე ბიზანტიის გავლენის სფეროში ექცევა²⁶⁵. ისტორიკოს სებეოსთან ტაო ბიზანტიის გამგებლობას დაქვემდებარებულ მხარედ არის მოხსენებული²⁶⁶. ასეთსავე სურათს ვხედავთ ლევონდის თხზულებაშიც²⁶⁷. თვით იოანე დრასხანაკერტელსაც თავისი თხზულების წინა ნაწილში მოეპოვება ერთი საყურადღებო ცნობა მავრიკე კეისრის (582--602 წწ.) მიერ სომხეთის მხარეებისათვის სახელების გადაარქმევის შესახებ. სხვათა შორის, იქ სომხეთის სხვადასხვა ნაწილების ჩამოთვლის დროს ავტორი ტაოსაც ასახელებს, რომლის შესახებაც ასე აღნიშნავს: „მავრიკე კეისარმა... ტაოს მხარეს თავისი საზღვრები-

ტაოს შესახებ (სულ 3 ცნობაა ტაოს შესახებ) არსად არ არის მითითებული, რომ მამიკონიანთა ქვეყანას მხოლოდ ტაოს ერთ ნაწილს უწოდებდნენ. სამივე ცნობაში აღნიშნულია ტაო, როგორც მამიკონიანთა კუთვნილება („სა ჯოჯან კაქსარანს ქარხანე კამილირ შაკიე“, „ითანხერ ენიას კამილირ აქსარანს შაკიე ქარხანე აქსარანს“ ან „საკ ხერქხალ ფთანქერს ენა ქარლიმ ფალანს ქ შაკი“).

²⁶⁰ Մ ո վ ս է ս ի թ ո Ր ի ն ա յ լ ո յ Պատմութիւն հայոց..., გვ. 323.

²⁶¹ Տ զ ի շ շ ի Վասն Վարդանայ եւ հայոց պատերազմին..., გვ. 28, 127.

²⁶² Ղ ա դ ա Ր ա յ Փ ա Ր ա Յ յ լ ո յ Պատմութիւն հայոց..., გვ. 44, 73, 94, 110, 111, 121, 135.

²⁶³ Армянская география VII века по р. х. издал К. П. Патканов, 1877, Санкт. Петербург, гв. 20.

²⁶⁴ Գ ի Ր ք Ք զ Ք ո Յ..., გვ. 40—42, 81.

²⁶⁵ ილია აბულაძე, ქართული და სომხური ლიტერატურული ურთიერთობა IX—X სს-ში..., გვ. 05—08.

²⁶⁶ Պ ա տ մ ո Ւ Ք ի Ն Ս ե Ր է ս ս ի ե պ ի ս կ ո պ ո ս ի ի Հ ե რ ա կ Ն..., გვ. 226, 228, 232, 233, 244 და სხვ.

²⁶⁷ Պ ա տ մ ո Ւ Ք ի Ն Ղ ե Ն ո ն դ ե ս յ մ ե Ց ի վ ա რ դ ս ա Յ ս ի հ ა յ ո Յ ..., გვ. 123, 168.

თურთ უღრმესი სომხეთი უწოდაო²⁶⁸. მოტანილი ცნობაც იმაზე მიუთითებს, რომ მავრიკე კეისრის დროს, სწორედ VI საუკუნის დასასრულისათვის ტაოზე უკვე ბიზანტიის საკეისროს გამგებელი აცხადებს თავის უფლებებს.

როგორც სხვა ძველ სომხურ წყაროებში, ასევე იოანე დრასხანაქერტელის თხზულებაში ტაოს შესახებ დაცული ცნობებიდან ირკვევა, რომ ტაო ყოველთვის საიმედო თავშესაფარს წარმოადგენდა როგორც გარეშე, ასევე შინაური მტრებისაგან თავის დასაღწევად. ასე მაგალითად, აფშინ ოსტიკანის რისხვისაგან თავის გადარჩენის მიზნით სომხეთის მეფე სუმბატ აშოტის-ძე თავს აფარებს ტაოს სიმაგრეებს. „ოსტიკანმა, — წერს იოანე კათალიკოსი, — ბოროტების ჩასადენად წარმართა თავისი აზრი და გონება, აბობოქრდა და წამოვიდა როგორც დიდი ნიაღვარი, რათა ბოროტი ღვართქათით შეერყია და წაელეკა თორგომიანთა სახლი და თავისი მწარე გესლი მეფეზე დაენთხია. [აფშინ ოსტიკანი] გაემართა უ ტ ი ს გ ა ვ ა რ ი თ და მოვიდა გ უ გ ა რ ე ლ თ ა და ქ ა რ თ ვ ე ლ თ ა მ ხ ა რ ე ე ბ შ ი, რათა ჯერ ისინი დაემორჩილებინა, ანდა შფოთი და არეულობა ჩამოეგდო მათ შორის, რომ სუმბატს არ შესძლებოდა მისგან საღმე გაქცევა. მაგრამ იმ მხარეთა ნახარარები არ შეუერთდნენ მას განდგომის პირობაზე და [ოსტიკანმა] ვერ შეძლო ძალით შეხებოდა მათ მიუდგომელ სიმაგრეებს. [ამიტომ] იგი ვ ა ნ ა ნ დ ი ს - გ ა ვ ა რ ი თ კ ვ ლ ა ვ ს ო მ ხ ე თ შ ი გადავიდა და იქ გადაწყვიტა კვალდაკვალ დაღვენებოდა სუმბატს. ხოლო როცა [სუმბატი] გადავიდა ტაოს ღრატებთან ხევის კლდოვან სიმაგრეებში და ოსტიკანი დარწმუნდა, რომ ვერც ვერაგობით მოერეოდ და ვერც ბრძოლით გაწრთენიდა და მოიყვანდა მას გონს, [ოსტიკანი] წავიდა და მოიცვა კ ა რ ი ს ს ი მ ა გ რ ე ვ ა ნ ა ნ დ ი ს გ ა ვ ა რ შ ი, სადაც თავშეფარებული და დამალული იყვნენ ძაძებით მოსილი, შემონაზვნებული სომეხთა დედოფალი, სუმბატის მეუღლე, მისი რძალი, ეგრისის მეფის ასული და სხვა აზნაურ კაცთა ცოლები²⁶⁹. იოანე კათალიკოსის თხზულებიდან ზემოთ მოტანილი ვრცელი ნაწყვეტი საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის გასაცნობად საინტერესო მასალებს გვაწვდის, ჯერ ერთი, მისი მეშვეობით წარმოდგენა გვექმნება იმ გზის შესახებ, რომლითაც არაბი ოსტიკანები — ატრპატაკანის გამგებ-

²⁶⁸ *მ.ქ.ანანიძე* „სომეხების ისტორიის“ წიგნი 68.

²⁶⁹ იოანე დრასხანაქერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 81 — 82.

ლები --- საქართველოში შემოიჭრებოდნენ ხოლმე. სურათი ასე გვე-
სახება: ატრაპატაკანიდან წამოსული დამპყრობი, როგორც ჩანს. სომ-
ხეთში პირდაპირ შეჭრას შემოვლითი გზით ამჯობინებდა წასვლას.
სწორედ ამიტომ, იგი გეზს ჯერ ჩრდილოეთისაკენ, უტიის გავარისა-
კენ²⁷⁰ იღებდა, შემდეგ კი მიმართავდა, როგორც იოანე ისტორიკოსი
გამოთქვამს „გუგართა და ქართველთა მხარეს“, რომ ამ ადგილების
დაკავებით გამოემწყვდია სუმბატ სომეხთა მეფე, აღარ მიეცა მის-
თვის საშუალება თავისი სამეფოდან კვლავ საქართველოში შეეფა-
რებინა თავი.

მოტანილი ცნობის მეორე ნაწილში განსაკუთრებით ერთი გარე-
მოება საყურადღებო: როგორც იოანე ისტორიკოსის გადმოცემიდან
ირკვევა, ტაოს გამაგრებული მხარეებიდან სომხეთისაკენ მიმავალი
გზის ჩამკეტ სიმაგრეს კარის ციხე წარმოადგენდა, რომელიც ვანან-
დის გავარში მდებარეობდა. სწორედ კარის ციხისა და საერთოდ მთე-
ლი ვანანდის გავარის სტრატეგიული მნიშვნელობის გათვალისწინებამ
უკარნახა აფშინ ოსტიკანს დროულად ხელთ ეგდო ეს საყრდენი პუნქ-
ტი, რომ ტაოს სიმაგრეებში თავშეფარებულ სუმბატ მეფეს აღარ
ჰქონოდა თავის ქვეყანაში შემოსვლის შესაძლებლობა. ამრიგად.
როგორც ჩანს, ვანანდის გავარი თავისი ძლიერი სიმაგრეებით სომ-
ხეთ-საქართველოს დამაკავშირებელ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გზას
წარმოადგენდა. ამის დამადასტურებელი მაგალითები იოანე დრას-
ხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში კიდევ მოიძებნება. რომ
ნამდვილად ტაოდან მომავალ მგზავრს სომხეთში. შირაკის ბაგრა-
ტუნიანთა სამეფოში მოხვედრა ვანანდის მხარისათვის გვერდის ავ-
ლის გარეშე არ შეეძლო, ამას იოანე დრასხანაკერტელის შემდეგი
საყურადღებო ცნობა ადასტურებს. აშოტ სუმბატის ძის (885 —
891 წწ.) გარდაცვალების ამბის შეტყობისას ტაო-კლარჯეთის გამ-
გებელმა აღარნასე კურაპალატმა გადაწყვიტა მოენახულებინა აშო-
ტის მემკვიდრე სუმბატი და თანაგრძნობა გამოეცხადებინა მის-
თვის მამის სიკვდილით გამოწვეულ მწუხარებაში. მაგრამ სანამ
უშუალოდ სუმბატთან მივიდოდა შირაკში, უფრო ზუსტად ერაზ-
გავორში, სადაც სამეფო სასახლე იყო, აღარნასეს უნდა შეეველო ვა-
ნანდის გავარში სუმბატის ბიძასთან აბასთან, „რადგან აშოტ მეფის

²⁷⁰ უტიის ქვეყანა მდებარეობდა არაქსის დასავლეთით, არცახსა და
მტკვარს შორის. იგი შეიცავდა 7 გავარს. მის ფარგლებში შედიოდა საკუთრივ
უტი ქალაქ ბარდავით, რომელსაც მასზე გამავალი და ამ ქალაქის დვინთან
დამაკავშირებელი გზის გამო დიდი სავაჭრო მნიშვნელობა ჰქონდა, იხ. Армян-
ская география VII века..., გვ. 51.

ძმა, სომხეთის სპარაპეტი აბასი — მიუთითებს იოანე კათალიკოსი — ვანანდის სამთავროს მხარეებში იღვა, [ადარნასემ] თანახმად წესისა ჯერ მასთან შეუხვია, რათა სანუგეშო სიტყვა ეთქვა მისი მწუხარე სულიათვის²⁷¹. ავტორის გამოთქმა „თანახმად წესისა“: ჩვენი აზრით, სწორედ იმას უნდა გამოხატავდეს, რომ ტაოდახ სომხეთში გადმოსვლისას ჩვეულებრივ უპირველეს ყოვლისა ვახანდის გავარი უნდა გამოეწოდებოდა. იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებაში დაცული სხვა მასალების მეშვეობით შესაძლებელი ხდება აგრეთვე საქართველო-სომხეთის დამაკავშირებელი კიდევ ერთი გზის დაზუსტება, ეს არის აშოცისა და ტაშირის მხარეთა ვიწროები და გასაყლები. იოანე კათალიკოსის მიერ თავის თხზულებაში მოხსენებული გეოგრაფიული სახელი ტაშრატაფი იგივე ტაშირია. პროფ. ილია აბულაძის განმარტებით ტაშრატაფი ტაშირის ტაფობი, ანუ ველია (ტაშირ + ტაფ)²⁷².

ტაშირის მხარეს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა როგორც საქართველოსათვის, ასევე სომხეთისათვის პოლიტიკური და სამხედრო ოკლასაზრისით. იგი ხან სომხეთს ეკუთვნოდა და ხან საქართველოს. „მატიანე ქართლისა“-ის ცნობით IX საუკუნეში გუარამ მამფალს, აშოტ I დიდ კურაპალატის ძეს, დაუბყრია „ჩაგახეთი, თრიალეთი, ტაშირი და აბოცი და არტაანი“²⁷³. შემდეგში კი, როგორც ეს ქართული და სომხური წყაროებიდან ირკვევა, ტაშირი სომხეთის სამეფოს ფარგლებში შედის. სტეფანე მტბევეარი თავის „გობროხის წამება“-ში ტაშირს სომხურ მხარეთა შორის იხსენიებს: „ესე არს საზღვარი მრჩი და სახელები ჰქვითა მისთაჲ: ვანანდი, აშორნია, ბაგრევანდი, აპაჰუნისი, წალკოიტნი, ჭაკატი, კოგოვიტი—ორი ჰქვი, შარური, ვასპურაგანი — ათორმეტი ჰქვი, ვაძორი — ოთხი ჰქვი, ღვინადაშტი — სამი ჰქვი, გელაქუნია — ოთხი ჰქვი, სივნიეთი—ათი ჰქვი, ტაშირი და კოლბოფორი. ესე ოთხმეოც და მჴდნი ჰქვი მოოჴრდა პირისაგანი უფლისა, ძვრისაგან ცოდვათა მათთაჲსა ამის-თჴს, რამეთუ არა იპოვა ამათ ჰქვითა შინა საყდარი მართლმადიდებელთა ეპისკოპოსთაჲ“²⁷⁴. სომეხი ისტორიკოსების იოანე დრასხანაკერ-

²⁷¹ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 43.

²⁷² იოანე დრასხანაკერტელი, თარგმანი შენიშვნებითა და საძიებლითურთ ილია აბულაძისა, თბილისი, 1937, გვ. 84.

²⁷³ მათიანე ქართლისა..., გვ. 257.

²⁷⁴ სტეფანე მტბევეარი, მარტულობა გობროხისი. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. წიგნი I..., გვ. 175. აღნიშნულ

ტელისა და ასოლიკის თხზულებებშიც ხშირად გვხვდება ცნობები ტაშირის შესახებ. თუ რა დიდი სამხედრო მნიშვნელობა ჰქონდა ტაშირის მხარეს. ეს იქიდანაც ჩანს, რომ იუსუფ ოსტიკანის (აბულკასიმის) შემოსევისას სუმბატ სომეხთა მეფემ უპირველესად იაწრაფა სწორედ ხელთ ეგდო „გზების გასაულები და ვიწროები აშოცისა და ტაშირის მხარეთა“. როგორც ცნობილია, ტაშირით მოემართებოდა „საქვეითო გზა“, რომლის დაუფლება გარკვეულ უპირატესობას ანიჭებდა ამა თუ იმ მხარეს. ზემოხსენებული საისტორიო წყაროების მიხედვით სუმბატი და მისი ძე აშოტი ტაშირის ძეგლობელებად გვევლინებიან, მომდევნო პერიოდში კი უკვე იცვლება ვითარება. ტაშირი საქართველოს საზღვრებშია მოქცეული. ამაზე მიუთითებენ როგორც ქართული, ასევე სომხური წყაროები, მაგრამ ჩვენ აღარ შევჩერდებით ამ ცნობების განხილვაზე. ასეთსავე ვითარებასთან გვაქვს საქმე აშოცის მხარესთან დაკავშირებითაც. იოანე დრასხანაკერტელის ცნობებითაც, მის დროს, ე. ი. IX საუკუნის მიწურულსა და X საუკუნის დასაწყისში, აშოციც სომხეთის ფარგლებში შედის და სომეხი გამგებლები ისეთივე მნიშვნელობას ანიჭებენ მის გამაგრებას უცხო მტრის შემოსევის შემთხვევაში, როგორც ტაშირის მხარეს²⁷⁵. იოანე დრასხანაკერტელსაც, როგორც ჩანს. კარგად ესმოდა ამ ორი მხარის სტრატეგიული მნიშვნელობა და ყოველთვის ხაზგასმით აღნიშნავდა მათი გამაგრებისა და ჩაკეტვის შესახებ.

იოანე დრასხანაკერტელი საყურადღებო ცნობებს გვაწვდის აგრეთვე იუსუფ ოსტიკანის საღაშქრო გზის შესახებ. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით გასათვალისწინებელია აგრეთვე ისტორიკოს ასოლიკის თხზულებაში დაცული მასალებიც. რაც შეეხება ამ პერიოდის, სახელდობრ, იუსუფ ოსტიკანის (აბულკასიმის) საქართველოსა და სომხეთში შემოსევის ამსახველ ქართულ წყარო-

ცნობას გარკვეული მნიშვნელობა ენიჭება სომხეთის გეოგრაფიისათვის, რადგან მას ვერ ვხვდებით სომეხ ისტორიკოსთა აღწერებში, სომხურ გეოგრაფიაში და როგორც პროფ. ლ. მელიქსეთ-ბეგი მიუთითებს, იგი არც არაბ გეოგრაფოსთა ნაწერებში მოიპოვება (X საუკუნის დასაწყისის აღნიშვნით) იხ. *Л. Меліксет-Бек - Фелікс, վրաց աղբյուրները Հայաստանի სվ. հայերի մասին, Երևան, 1934, გვ. 93.*

²⁷⁵ აშოცისა (აბოცისა) და ტაშირის შესახებ იხ. *Հին հայոց տեղւոյ անունները. գլխւ զ. Էիւլբէման ...*, გვ. 235, 237, 251, 252, 266.

Ղ. Ինճիճեան, Ստորագրութիւն հին Հայաստանայ. վեհախիչ, 1882, გვ. 361, 452.

ებს — სტეფანე მტბვერის „გობრონის წამებასა“ და „მატიანე ქართ-
ლისა“-ს, ისინი უმთავრესად სარკინოზთა მოქმედების ასპარეზის
(სომხეთისა²⁷⁶ და საქართველოს) დასახელებით კმაყოფილდებიან
და სულ არაფერს ამბობენ იმის შესახებ, თუ რა მიმართულებით
წამოვიდა აბულ-კასიმი. რამ შეუწყო ხელი მის შემოსვლას სომხეთ-
სა და შემდეგ საქართველოში და სხვ. იოანე დრასხანაკერტელი, ქარ-
თული წყაროებისაგან განსხვავებით, შედარებით დაწვრილებით
ცნობებს გვაწვდის იუსუფ ოსტიკანის სალაშქრო გზის შესახებ.
ატრპატაკანიდან წამოსულმა ამირამ „შიაღწია ქალაქ ფაიტაკარანს,
იქიდან კი მყისვე გამოვიდა უტიის გავარით და ტაშრატაფამდის
მივიდა. როგორც კი შეიტყო ეს მეფემ, დიდძალი ჯარი გამოიყვანა,
გემართა და დაიკავა აშოცისა და ტაშირის მხარეთა გზების ვიწრო
გასასვლელები, რომ არ მიეცა მისთვის საშუალება საქვეითო გზით
გადასულიყო. ეს რომ იუსუფმა დაინახა, ფარულად შემოუარა ძთას
დასავლეთის მხრიდან დაბალი ადგილებით და გადავიდა. შირაკის
გავარში, სადაც ღამე გაათია. [შემდეგ] კი ისწრაფა და შიაღწია ქა-
ლაქ დვინს. მეფემ გვიან შეიტყო იუსუფის მთის დასავლეთის მხრი-
დან წასვლის შესახებ და თუმცა დაედევნა უკან, მაგრამ ვერ დაე-
წია. [მეფემ] არაგაწის მთის ხეობებში, დაბა-ქალაქ არუჭში დაიბა-
ნაჟა. როცა იუსუფ ოსტიკანმა გაიგო, რომ მეფე მასთან ახლოს იმ-
ყოფებოდა, გაუგზავნა [მას] ერთი თავისი საპატიო მდივანთაგანი,
ტომით ასური და სარწმუნოებით ქრისტიანი. მან სათნო სიყვარუ-
ლით აღსავსე, საამო და წყნარი სიტყვებით და მრავალი პატივ-
მოყვარე მზრუნველობით შეთანხმების პირობა აუწყა მეფეს და ში-
სი გონებიდან ყოველგვარი შიში და ცილისწამება გააძევა და გააგ-
ღო“²⁷⁷.

სტეფანოს ტარონელიც იგივეს გვამცნობს აბულ-კასიმის მიერ
ატრპატაკანიდან დვინამდე განვლილი გზის შესახებ, მხოლოდ
უფრო მოკლედ გადმოგვცემს ყოველივეს და დამატებით ოსტიკა-
ნის მიერ განვლილ გეოგრაფიულ პუნქტთა შორის ქალაქებს ბარ-
დავსა და თბილისს ასახელებს. „ეს რომ იუსუფმა გაიგო, — წერს
ასოლიკი, — იქპარა, მივიდა ბარდავს, აქედან ფარულად წავიდა

²⁷⁶ თუმცა სომხეთის ტერიტორიის (87 ხევის) დარბევის შესახებ ცნობა
როგორც აღვნიშნეთ, მხოლოდ „გობრონის წამება“-ში გვხვდება.

²⁷⁷ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინა-
მდებარე გამოცემა, გვ. 103 — 104.

თბილისში, მივიდა ტაშირში... შირაკში გადავიდა და შიალწია დვინს“²⁷⁸.

სომეხ ისტორიკოსთა ცნობების მიხედვით აბულ-კასიმის შე-
მოსევის მიმართულება შემდეგი სახით წარმოგვიდგება: ატრპატა-
კანი, ფაიტაკარანი, უტიის მხარე, თბილისი, ტაშრატაფი, შირაკი,
დვინი.

გზის მიმართულების ნათელსაყოფად მოკლედ შევეხოთ დასა-
ხელებულ გეოგრაფიულ პუნქტთა ადგილმდებარეობას.

ქალაქი ფაიტაკარანი მდებარეობდა ამავე სახელწოდების მხა-
რეში ფაიტაკარანში. ფაიტაკარანი, როგორც საისტორიო წყაროე-
ბიდან ირკვევა, სომხებს ჩამოუცილებათ ატრპატაკანისათვის, მაგ-
რამ იგი არც სომხების მფლობელობის ქვეშ დარჩენილა დიდხანს.
მისი ტერიტორია მოიცავდა ერთგვარ სამკუთხედს მდინარე არაქსსა
და მტკვარს შორის და ნაწილობრივ კასპიის ზღვამდე ვრცელდებო-
და. როგორც ისტორიკოსი ლეო (ბაბახანანი) მიუთითებს, „მიჩნე-
ულია, რომ ეს ის ქვეყანა იყო, სადაც ცხოვრობდა კასპის ტოში, ამა-
ვე სახელწოდების ზღვასთან, იქ, სადაც მტკვარი და არაქსი... ერ-
თიან კასპიის ზღვას“²⁷⁹.

უტიის მხარე ფაიტაკარანისაგან ჩრდილო-დასავლეთით ძდე-
ბარეობდა, ალბანეთსა და სომხეთს შორის, იგი ხან ერთის, ხან მე-
ორის ფარგლებში იყო მოქცეული. იოანე კათალიკოსი უტიელებს
(ე. ი. უტიის ქვეყნის მცხოვრებთ) სომხების მეზობლებს შორის
იხსენიებს. „ჩვენმა მეზობლებმა და ხალხებმა, ჩვენს გარშემო რომ
არიან, ბერძნებმა, მეგრელებმა, გუგარელებმა და უტიელებმა —
კავკასიის ძირას მოსახლე ჩრდილოელმა ტომებმა გადაწყვიტეს...“²⁸⁰.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიიდან“ ისიც ირ-
კვევა, რომ სუმბატ სომეხთა მეფის მამას აშოტ I-ს დაუმორჩილე-
ბია უტიის მცხოვრებნი და იქ მთავარიც დაუდგენია. სომხებას
მეგრ დამორჩილებული უტიის მხარე სუმბატის ძის აშოტის დროს
უკვე სომხეთისაგან განდგომილი ჩანს. აი, რას გვაუწყებს ამის შე-
სახებ იოანე კათალიკოსი:

„მეფისწული აშოტი გაემართა თავის სიმამრთან, დიდ მთავარ
საჰაკთან, ხოლო შემდეგ თავისი ჯარით ისიც თან წაიყვანა და უტიის

²⁷⁸ *Մատթիասն ուսի Տարւնեցւոյ Ասողկան Պատմութիւն Տիեզերա-
կան...*, გვ. 163.

²⁷⁹ *Լէօ, Հայ հայրենիքը, Ռիჭիქս*, 1915, გვ. 169 — 170.

²⁸⁰ *იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინა-
მდებარე გამოცემა*, გვ. 177.

გავარისავენ გასწია, რათა დაეთრგუნა სასტიკი განდგომილება მოსესი, რომელიც მას მთავრად და მბრძანებლად ჰყავდა დაყენებული უტიის გავარის ურჩხულის ჩვევების მქონე ტომებში“²⁸¹.

ზემოთ მოტანილი ცნობებიდან ირკვევა, რომ უტიის გავარი ერთ-ერთ ყველაზე უფრო ურჩ მხარეს წარმოადგენდა იმ მხარეთა შორის, რომლებიც სომეხ მეფე-მთავრების მფლობელობის ქვეშ იყვნენ მოქცეული, იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში ბევრია ცნობა უტიის სომხეთისაგან განდგომისა და სომეხთა მიერ მისი კვლავ დამორჩილების შესახებ. უტიის გავარში, სახელდობრ, მდინარე ტრტორის (ამჟამად თართარის ან ტერტერის) მარცხენა ნაპირზე მდებარეობდა ქალაქი ბარდავი, რომელიც 789 წლადან არაბთა მმართველის რეზიდენციად გადაქცეულა. საისტორიო წყაროებში იგი ხშირად იხსენიება, როგორც მსხვილი სავაჭრო ცენტრი, სადაც თავს იყრიდნენ მთელი ამიერკავკასიიდან, დაღესტნიდან და სხვა ახლო მდებარე ქვეყნებიდან. დიდი სავაჭრო მნიშვნელობა ჰქონდა გზას, რომელიც ორ მსხვილ ცენტრს ამიერკავკასიისას — დვინსა და ბარდავს — ერთმანეთთან აკავშირებდა.²⁸²

ამრიგად, იოანე დრასხანაკერტელის ზემოთ განხილულ ცნობიდან უკვე სრული წარმოდგენა გვექმნება აბულ კასიმის სომხეთსა და საქართველოში ლაშქრობის გზის მიმართულებაზე. სტეფანე მტბევრისა და „მატიანე ქართლისა“-ის ცნობებში არაფერია თქმული ამ გზის შესახებ, იქ მხოლოდ ჩამოთვლილია აბულ კასიმის მიერ დარბეული გეოგრაფიული პუნქტები. როგორც ზემოთ უკვე მივუთითეთ, სტეფანე მტბევრის ცნობით არაბთაგან 87 ხევი იქნა დარბეული. სტეფანე მტბევართან დასახელებულ გეოგრაფიულ მხარეთა ადგილმდებარეობის გათვალისწინების შემდეგ შეიძლება ზოგადად განისაზღვროს სომხეთის ის ტერიტორია, რომელიც აბულ-კასიმმა დალაშქრა: აირარატის აღმოსავლეთით, არცახის მოსაზღვრე ტერიტორია (სივნიეთი და მასთან ახლოს მდებარე გელაქუნი, ვაიოცქორი ანუ ვაჰქორი, შარური) არაქსის მარჯვენა სანაპირო; აირარატის დასავლეთი მხარე (ჰაკატი, კოგოვიტი, წალკოიტი), უფრო ჩრდილოეთით კი — ტაშირი და კოლბოფორი. „მატიანე ქართლისა“ კი გვაწვდის ცნობას თვით საქართველოს ტერიტორიაზე აბულ კასიმის მიერ რამ-

²⁸¹ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 232—233.

²⁸² დვინი — პარტავის გზის მნიშვნელობას დაწვრილებით ვხედავთ აკად. პ. მანანდიანი თავის წიგნში: *Հին Հայաստանի գլխավոր ճանապարհները, Երևակա՛ն, 1936, გვ. 175 — 204.*

დენიმი გეოგრაფიული პუნქტის დალაშქვრის შესახებ: „მოვიდა ამირა აგარიანი, სახელით აბულკასიმ, ძე აბუსაჯისი, რომელი გამოგზავნა ამირ მუმნსა სპითა დიდითა და ურიცხვთა, რომელთა არა იტევდა ქუეყანა... და მოვიდა აბუ-საჯის ძე ტფილისს, და მას ყაშსა აშირა: იყო ჭაფარ, ძე ალისი. მოვიდა და მოადგა უჯარმოს. შიგა დგა სამსი კაცი, და ჰბრძოლეს მრავალთა დღეთა. და ვითარ ახილეს, რამეთუ ვერ დაუდგმადეს. დააგდეს ღამე და გარდაიხუეწნეს... ვითარცა ცნეს ბოქორმელთა ციხოვანთა წადება უჯარმისა, დააგდეს ციხე და გადაიხუეწნეს. რაჟამს მოვიდეს, პოვეს იგი უკაცური და თქუეს: „რომელი ბაკი იყო, მუნ შინა ფიცხლად შეგუებნეს; და რომელი ციხე არს, აგი უკაცურად დაუგდიათ“. აღიღეს ბოქორმა და დაიჭირეს ციხედვე, და უჯარმის ზღუდენი დაარღვენეს... შემდგომად ამისა შემოვიდა ქართლად, და მოაოჯრა ქართლი; და ვიდრე იგი შემოვიდოდა, მოარღვენეს ზღუდენი უფლისციხისანი, რომელ არა დაიძქირონ. შევიდა მუნით სამცხეს, და მოაოჯრა სამცხე და ჭავახეთი, მოადგა ციხესა თმოგვსასა. და ვითარ იხილა სიმტკიცე მისი და სიმაგრე, აიყარა მუნით, მოვიდა ყუელს, მოადგა გარე და უწყყო ბრძოლად. იყო მუნ შინა ჭაბუკი ერთი, სახელით გობრონ; ებრძოდა შიგნით გამოღმართ ყოველთა დღეთა მოყუასთა თვსთა თანა, და ვითარ წარიღეს ციხე იგი, შეიპყრეს წმიდა გობრონ და აწამეს... აღიყარა მუნით და წარვიდა დვინად ქალაქად. მოვიდეს და უთხრეს, ვითარმედ სუმბატ მეფე შევიდა ციხესა კაპოეტისასა; მსწრაფლ აღიყარა და მიუძეცნო ლაშქარსა თვსსა, რათა ყოველი კაცი, რომელი პოვონ ცოცხალი, გამოიყვანონ მის წინაშე. მოვიდა და მოადგა ციხესა კაპოეტისასა; და ცხოვანთა დედა-წული, რომელი პოვა გარეგნით, დაიპყრა ჭელთა. ამისთვის გამოსცეს ციხე და შეიპყრეს სუმბატი; წარიყვანა დვინს, ჩამოჰკიდა ძელსა და მოკუდა“²⁸³.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში, მართალია, აბულ-კასიმის საკუთრივ საქართველოში ლაშქრობისა და მისი შედეგებას შესახებ არაფერია თქმული, მაგრამ იოანე კათალიკოსის ცნობების თანახმად იუსუფის მიერ სომხეთში დატრიალებული უბედურების გათვალისწინება შესაძლებლობას გვაძლევს ასეთივე სურათი საქართველოშიც წარმოვიდგინოთ, რადგანაც აბულ კასიმს ერთნაირად ამწიოკებლად და დამრბევად მოეკლინა როგორც სომხეთს, ასევე საქართველოს. სხვათა შორის იოანე დრასხანაკერტე-

²⁸³ მ ა ტ ი ა ნ ე ქ ა რ თ ლ ი ს ა ..., გვ. 262 — 265.

ლი. ისევე როგორც „მატიანე ქართლისა“-ის ავტორი აბულ კასიმის ლაშქრობის აღწერისას მოწამე-მებრძოლთა შორის ასახელებს მიქელ-გობრონს, რომელიც სუმბატ სომეხთა მეფისა და სხვა მოწამეთა მსგავსად შეეწირა აბულ-კასიმის მრისხანებას. იოანე დრასხანაკერტელი მას უწოდებს „მიქაელი გუგარელთა ქვეყნიდან“: „მტრებმა, — წერს იოანე, რომლებიც [ტყვევების] გარშემო იდგნენ, დაინახეს წმინდანთა შორის ერთი ყრმა მხიარული და ლამაზი სახისა, სახელად მიქაელი, გუგარის ქვეყნიდან. მას ჯერ არც კი ამოსწლოდა და წამოზრდოდა ლაწვებზე წვერის ღინლი. მათ თითქოს კაცთმოყვარეობა გამოიჩინეს მის მიმართ, ხელი წაავლეს და ძალით თავისკენ მიიზიდეს, რომ ისიც სხვებთან ერთად არ დაღუპულიყო. მიქაელმა ცრემლმორეული ქვითინით ცისკენ აღაპყრო თვალები, ძალა მოაკრიბა ზეგარდმოს შემწეობით, თავი იხსნა მათგან და აჩქარებით და გაბედულად გაეშურა თავისი ამხანაგებისაკენ. საკუთარი სურვილით მახვილს მისცა თავი. ამგვარად, მსხვერპლად მიუძღვნა თავისი თავი ქრისტეს სხვა უმანკო შესაწირავსა და საკლავთან ერთად ზეციერი მამის სასულენელად“²⁸¹. სომხურ წყაროთაგან მიქელ-გობრონი მოხსენებულია აგრეთვე სტეფანოს ტარონელის „მსოფლიო ისტორია“-ში. თუ ერთმანეთს შევუდარებთ იოანე დრასხანაკერტელისა და ასოლიკის ცნობებს მიქელ-გობრონის თავგადასავლის შესახებ, დავინახავთ, რომ ასოლიკს უსარგებლია იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებით; მათ ნაწარმოებებს შორის, გარდა შინაარსობრივი იგივეობისა, ფრაზეოლოგიურ დამთხვევებსაც აქვს ადგილი, მხოლოდ იოანე დრასხანაკერტელისაგან განსხვავებით ასოლიკი ასახელებს მიქელ გობრონის ადგილსამყოფელს — ყველის ციხეს. ძირითადი წყარო მიქელ-გობრონის თავგადასავლის შესასწავლად სტეფანე მტბევერის „გობრონი“ წამება“-ა, რომელშიც სწორედ აბულ კასიმის შემოსევისა და მის მიერ გობრონის წამების ამბავია გადმოცემული. ავტორი, როგორც აგიოგრაფი, უმთავრეს ადგილს მიქელ-გობრონის მოწამებრივი თავგადასავლის აღწერას უთმობს და დაწვრილებით არაფერს გვაწოდის მისი წარმოშობისა და ვინაობის შესახებ. სტეფანე მტბევეარი მიუთითებს, რომ მას ადრე მიქაელი ეწოდებოდა, ხოლო შემდეგ კი, „ვითარცა ყოველთა წმიდანთა“, იცვალა სახელი და გობრონი დაირქვაო. მიქელ-გობრონის ვინაობის შესახებ არც სხვა ისტორიულ წყაროებში მოგვეპოვება და-

²⁸¹ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 171.

წვრილებითი ცნობები. ქართულ წმინდანთა მოსახსენებლებში მიქაელ-გობრონი გობრონის სახელით იხსენიება. მაგალითად, H—40 ხელნაწერში, რომელიც წარმოადგენს ქართულ წმინდანთა ტროპაარს, სხვა ქართველ წმინდანთა შორის მოხსენებულია გობრონიც. ასევე H—1415 ხელნაწერშიც მარტვილი გობრონად იხსენიება: „წმიდისა დიდებულისა დიდისა მოწამისა გობრონისა, რომელსაც პირველად ეწოდა მიხაილ და მის თანა წამებულთა ასოცდაათსამეტთა მოწამეთა“²⁸⁵.

სომხურ სვინაქსარში („*Մայրամուհի*“-ში) მოკლედ გადმოცემულია მიქაელ-გობრონის ისტორია და მოსახსენებელ დღედ დადებულია 16 აპრილი. აღნიშნულ წიგნში დაშვებულია შეცდომა, რადგან მის მიხედვით სომხეთისა და საქართველოს დარბევა მიეწერება არა იუსუფ ამირას, არამედ მის ძმას აფშინს, რომელიც 908 წელს (როცა ადგილი ქონდა ამ ლაშქრობას) ისტორიულ წყაროთა მიხედვით უკვე გარდაცვლილი ჩანს. სვინაქსარში აღნიშნულია, რომ სომხეთის მეფე და მიქაელ-გობრონი სიკვდილით დაუსჯია აფშინს.

ყველა ხელთ არსებული წყაროს განხილვის შედეგად (ეს შეეხება როგორც ქართულს, ასევე სომხურს), რომლებაც კი რაიმე ცნობას გვაწვდიან მიქაელ-გობრონის თავგადასავლისა და მისი დროის შესახებ, „*Մայրամուհի*“-ში მოცემული ცნობა არ დასტურდება. ქართული ძირითადი წყაროს, „გობრონის წამების“ მიხედვით გობრონი სიკვდილათ დაუსჯიათ აბულ კასიმის ბრძანებით, ხოლო სუმბატ მეფე გობრონის წამების შემდეგ, „ერთარ სხუაჲ ღონჲ ვერა იბოვა, შევიდა იგი ციხესა კაპოეტისასა... და მეფე იგი მრავლისა ტანჯვისა შემდგომად მოკლა და თავმოკუეთილი ჩამოჰკიდა ძელსა საშუვალ ქალაქსა დვინისასა“²⁸⁶.

მოტანილი ცნობიდან ირკვევა, რომ სუმბატ მეფე მიქაელ-გობრონის წამების შემდეგ უწამებიათ, სომხურ წყაროებში კი (იოანე კათალიკოსი, ასოლიკი) ჯერ სუმბატის სიკვდილით დასჯა აღნიშნული, შემდეგ კი მიქაელისა და სხვათა მრავალთა. ერთი ცხადია, რომ სუმბატ მეფისა და გობრონის სიკვდილით დასჯა უნდა მომხდარიყო 915 წლამდე მაინც, რადგან სომხურ საისტორიო წყაროთა მიხედვით 915 წლიდან სომხეთის ტახტზე ბაგრატუნისანთა საგვარეუ-

²⁸⁵ საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტის H კოლექცია, № 1415, გვ. 66.

²⁸⁶ ს ტ ე ფ ა ნ ე მ ტ ბ ე ვ ა რ ი, მარტვლობაჲ გობრონისი, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი I... გვ. 178.

ლოს უკვე ახალი წარმომადგენელი აშოტ სუმბატის ძე (აშოტ ერკათად წოდებული) ჩანს. (915—928 წწ.) ამრიგად, სომეხ ისტორიკოსთა ცნობებიც ეთანხმებიან ქართულ წყაროებს გობრონის წამების თარიღად 914 წლის აღიარებაში.

მიქაელ-გობრონის შესახებ იოანე დრასხანაკერტელთან დაკუთვლი ზემოთ მოტანილი ცნობა განსაკუთრებით შემდეგით იპყრობს ჩვენ ყურადღებას: როგორც აღვნიშნეთ, იქ მიქაელ-გობრონი გუგარეთის ქვეყნის მცხოვრებად არის დასახელებული. საინტერესოა, როგორ ესმის იოანე კათალიკოსს ტერმინი „გუგარეთი“, რა შინაარსს დებს. ამ სიტყვაში და საერთოდ გარდა ზემოთ მოტანილი ცნობისა კიდევ რა მასალები გვხვდება იოანეს თხზულებაში გუგარეთის შესახებ. იოანე დრასხანაკერტელი გუგარეთს და გუგარელებს აშკარად სომხეთისა და სომხებისაგან განასხვავებს და მათ სომხების მეზობელთა შორის ასახელებს: „ჩვენმა მეზობლებმა და ხალხებმა, ჩვენს გარშემო რომ არიან, ბერძნებმა, მეგრელებმა, გუგარელებმა და უტიელებმა — კავკასიის ძირას მოსახლე ჩრდილოელმა ტომებმა გადაწყვიტეს საკუთარი ძალით ეხსნათ თავი“²⁸⁷.

როგორც ცნობილია, გუგარეთის (ბერძნულად გოგარენეს) ტერიტორია ყოველთვის ერთი გარკვეული ოდენობისა როდი იყო. სომხური გეოგრაფიის მიხედვით VII საუკუნეში გუგარეთი ასეთ სახეს ატარებდა. „გუგარეთი მდებარეობს უტიის დასავლეთით, აქვს 9 გავარი, რომელსაც ფლობენ ქართველები: ძოროფორი, წობოფორი, კობოფორი, ტაშირი, თრიალეთი, კანგარი, არტაანი, ჯავახეთი, კლარჯეთი“. ძველ სომეხ ისტორიკოსთაგან გუგარეთი (*გუგარე*) მოხსენებულია ფავსტოს ბიზანტიელთან²⁸⁸ და მოსე ხორენელთან²⁸⁹. მაგალითად, მოსე ხორენელი გუგარეთის პიტიახშს უწოდებს ტაშირის გამგებელს აშუშას.

გუგარეთის ეთნიკური შემადგენლობის შესახებ იოანე კათალიკოსი გარკვევით არაფერს ამბობს, მხოლოდ მიუთითებს, რომ იქ შერეულა მოსახლეობა ბინადრობდაო. აშოტ მეფის ძის მიერ ახალი ტერიტორიების დაპყრობის შესახებ საუბრისას იოანე შენიშნა:

²⁸⁷ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 177.

²⁸⁸ *Φαλασθίου Πιτταχίου ἱστορικῆς ἑπιστολῆς ἑκείνου...*, გვ. 24.

²⁸⁹ *Մովսէսի Խորենացւոյ Գատմուքիս հայոց...*, გვ. 356.

ნავს, რომ აშოტმა დააქვემდებარა „გუგარეთის ნარევი მოსახლეობა და უტიის გავარის ავაზაკობის მიმდევარი ხალხი“²⁹⁰.

რატომღაც პ. ინგოროყვა იოანე დრასხანაკერტელს ზემოაღნიშნულის სრულიად საწინააღმდეგო აზრს მიაწერს და აღნიშნავს, რომ „მე-10 საუკუნის ავტორმა იოანე კათალიკოზმა იცის, რომ გოგარეთის იბერიელთა იბერია იყო, რომ გოგარეთის მოსახლეობას იბერიელები შეადგენდნენ, და იგი გოგარეთს აიგივეებს საერთოდ იბერიასთან, აღმოსავლეთ საქართველოსთან“; ან კიდევ: „სომეხთა კათალიკოსის იოანე კათალიკოსის ჩვენების თანახმად გოგარეთი ეს არის იგივე იბერია და სახელწოდება გუგარელი იბერიელის სინონიმს წარმოადგენს“²⁹¹. პატივცემულ მკვლევარს ზემოთ მოტანილი დებულების დასამტკიცებლად მითითებული აქვს გვერდები იოანე დრასხანაკერტელის „სომეხეთის ისტორიიდან“, შესაბამის გვერდებზე წარმოდგენილი მასალების განხილვიდან კი ირკვევა, რომ იოანე კათალიკოსი არსად გუგარელებს იბერიელებად არ მიიჩნევს; ასე რომ ფიქრობდეს, მაშინ იგი აღარ იტყოდა ქართველთა და გუგარელებთა, „იმდროინდელი დევნის გამო მე, — წერს იოანე კათალიკოსი — როგორც მწირი, გუგარელთა და ქართველთა შორის ვიმყოფებოდი დიდად ბრძენ ადარნასესთან“.

გუგარეთის მხარის გეოგრაფიულ პუნქტთა შორის იოანე დრასხანაკერტელი ასახელებს სამშვილდის ციხე-სიმაგრეს: „მეფისწული აშოტ მეფე გაემართა, წავიდა და მიადწია გუგართა მხარეს, დიდი სიმაგრის მახლობლად, რომელსაც ქართულად შამშულდე, ე. ი. სამი მშვილდი ეწოდება. მამამისს ის ხალხი, ციხესთან რომ ცხოვრობდა, დასაკუთრებული ჰყავდა, ხოლო ორი ძმა — ვასაკი და აშოტი გნთუნთა ტომისაგან — ციხას მცველებად და იმ ოლქის ზედამდგომელად ეყენა. ამიტომ [აშოტმა] მათგან მორჩილება თავის მიმართაც მოითხოვა, რომ მოსულიყვნენ სამსახურის ერთგულებაზე. ჯარს საზრდო მოკლებული და შემცირებული ჰქონდა, ამიტომ მან თავისი ჯარი მახლობელ გავარებში გაგზავნა, რომ თავიანთი საზრდო თვითონვე მოეპოვებინათ იმ დრომდე. სანამ იქიდან უკან გაბრუნდებოდა. თვითონ თავის მშვენიერ ძმასთან აბასთან ერთად 250 კაცით წავიდა და დაბანაკდა სიმაგრის მახლობლად, რომელსაც საკუ-

²⁹⁰ იოანე დრასხანაკერტელის „სომეხეთის ისტორიის“ წინამდებარე განმცხადება, გვ. 38.

²⁹¹ პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე..., გვ. 463, 475.

რეთი ერქვა“²⁹². როგორც მოტანილი ცნობიდან ირკვევა, აშოტ II-ის (915—928 წწ.) მამას სუმბატ აშოტის ძეს (891—914 წწ.) ციხე-სიმაგრე სამშვილდე დაუპყრია. ზუსტი თარიღი სომხების მიერ სამშვილდის დაპყრობის შესახებ თხზულებაში არ გვხვდება. ამ საყურადღებო ფაქტის შესახებ მხოლოდ ზოგადად არის მითითებული ზემოთ მოტანილ ცნობაში: „მამამისს (აშოტის მამას სუმბატს— ე. ც.) ის ხალხი, ციხესთან რომ ცხოვრობდა, დასაკუთრებული ჰყავდა“. როდის უნდა მომხდარიყო სუმბატ აშოტის ძის მიერ სამშვილდის ციხე-სიმაგრის დაპყრობა? ამ საკითხის გარკვევა მხოლოდ ფაქტობრივი მასალების შესწავლის შედეგად ხერხდება. ქართველ მკვლევარს ლევან მუსხელიშვილს გამოთქმული აქვს მოსაზრება სომხეთის მიერ პირველად სამშვილდის დაპყრობის შესახებ.

სამშვილდის სიონის წარწერების განხილვისა და ტაძრის აშენების თარიღის საკითხის გადაწყვეტისას განსვენებული მეცნიერი სამშვილდის სომხურ წარწერასაც ეხება²⁹³. როგორც თვითვე მიუთითებს, სამშვილდის ტაძრის სომხური წარწერა, შინაარსით „ბრძანებითა უფლისა გეორგისა სომეხთა კათალიკოსისაჲთა“ (*არამაზაჲს სისაჲს ჴიოიქსა რაიოე კა[შა[ღიქიოიქ]*) გამოქვეყნებულია ლ. მელიქსეთ-ბეგის მიერ²⁹⁴, რომლის აზრით წარწერა XI საუკუნეს განეკუთვნება. „უეჭველხა — მიუთითებს პროფ. ლ. მელიქსეთ-ბეგი — ეს წარწერა XI საუკუნისაა, რადგანაც მასში მოხსენებული გეორგი, კათალიკოსი გეორგ ლორელია (1069—1072 წწ.)“²⁹⁵.

პროფ. ლ. მელიქსეთ-ბეგის ეს მოსაზრება ლ. მუსხელიშვილის მიერაცაა გაზიარებული. „ეს მართლაც ასე უნდა იყოს — აღნიშნავს იგი — გეორგ ლორელამდე ცნობილია კიდევ მხოლოდ ორი გეორგი: ერთი კათალიკოსობდა 792-დან 795-მდე, მეორე კი 877-დან 897-მდე. მათგან პირველი გამორიცხულია იმიტომ, რომ X საუკუნის დამდეგამდე სომხება სამშვილდეში არ შესულან. მეორის სუფევაც სამშვილდეში ძალიან საეჭვოა, თუმცა მისი უკანასკნელი წლები ემთხვევა სუმბატ I ბაგრატუნის (893—914 წწ.) პირველ წლებს, რომელმაც პირველმა სომეხთა მეფეთა შორის შედგა ფეხი

²⁹² ი დ ა ნ ე დ რ ა ს ხ ა ნ ა კ ე რ ტ ე ლ ი ს „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 224 — 225.

²⁹³ ლ. მუსხელიშვილი, სამშვილდის სიონის წარწერები და აშენების თარიღი. ვნიშკის მთაბე. XIII, თბილისი. 1943. გვ. 100 — 101.

²⁹⁴ *Л. Меликсет-Бег. Г. Агвалянի „Историяхъ къ Самвелу“* ил. *Самвелуქიქი ირბაგარე. „Ирვალ“*, 1940, № 4, გვ. 52 — 55.

²⁹⁵ ი ქ ვ ე, გვ. 52 — 55.

სამშვილდეში (იოანე დრასხანაკერტელის ცნობით. იხ. ილ. აბულაძის გამოც. თბ. 1937 წ. გვ. 56). მაგრამ ეს უნდა მომხდარიყო ყველა ნიშნებით ან IX საუკუნის მიწურულში, ანდა უკეთ. X საუკუნის დამდეგს, რასაც გეორგ კათალიკოსი ველარ მოესწრებოდა. ძნელი დასაჯერებელიცაა, რომ პირველ დაპყრობისთანავე სომეხთა კათალიკოსს, ანდა მისი სახელით ვისმე სხვას სამშვილდეში წარწერა გაეკეთებინა, ასიც ახლად აშენებულს ქართულ ტაძარზე²⁹⁶.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში დაცული მასალების შესწავლისა და მათი ერთმანეთთან შეჯერების საფუძველზე კი ზემოთ მოტანილი აზრის საწინააღმდეგო ირკვევა. სამშვილდის სომხურ წარწერაში მოხსენებული გეორგ სომეხთა კათალიკოსი სუმბატ სომეხთა მეფის თანამედროვე კათალიკოსი გეორგ გარნელია (876—897 წწ.) და სამშვილდის დაპყრობაც, სომხების მიერ სწორედ მისი კათალიკოსობის დროს უნდა მომხდარიყო. ასეთი მოსაზრების გამოთქმის უფლებას იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“-ში დაცული ცნობები გვაძლევს. საქმის ვითარება ასეთია: სუმბატ აშოტის ძემ (891—914 წწ.) გამეფების პირველ წლებშივე გააფართოვა თავისი სახელმწიფოს საზღვრები ახალა ტერიტორიების დაპყრობითა და შემოერთებით: „ამგვარად, გაიზიდა და გაიზარდა მისი სამფლობელოს საზღვარი ჩრდილო-დასავლეთიდან კარნუ ქალაქამდე და კიდევ უფრო იქით, კლარჯეთამდე, შიალწია დიდი ზღვის ნაპირამდე, ეგრისის [ქვეყნის] საზღვრამდეც და დიდი მთის კავკასიის ძირამდის. [დაიმორჩილა] გუგარელსი და წანარნი ალანთა კარამდის და მათი მცველი კარის სიმაგრე თავად აიღო. იქიდან კი სამხრეთის მხარეს [დაპყვა] და მდინარე მტკვრით ქალაქ თბილისამდე [მოვიდა]. [შემდეგ კი დაეუფლა] უტიის გავარს ქალაქ ჰუნარაკერტამდის, ტუსამდისა და შამქორამდის. ასე ამგვარად განავრცო მან თავისი სამფლობელოს საზღვრები და სამეფო გამოსაღების, ბეგარისა და ბაჟის უღელს დაუქვემდებარა იგი და სიმხნის საჭურველი თავისი ბრძოლისა ძლევის ნიშნად აღძმართა“²⁹⁷.

ზემოთ აღნიშნული დაპყრობები სუმბატ აშოტის ძეს უნდა განეხორციელებინა თავისი მეფობის პირველსავე წლებში. დაახლოებით 891—894 წლებში მაინც. სწორედ ამ დაპყრობების აღწერი-

²⁹⁶ ლ. მუსხელიშვილი, დასახელებული ნაშრომი..., გვ. 100.

²⁹⁷ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა..., გვ. 64—65.

შემდეგ იოანე დრასხანაკერტელი მოგვითხრობს დვინში მიწისძვრის ამბავს შესახებ, რასაც 894 წელს ჰქონდა ადგილი²⁹⁸.

ზემოთ მოტანილ ნაწყვეტში სხვა მხარეთა შორის გუგარეთის დაპყრობის შესახებაცაა მითითებული. სუმბატის მიერ გუგარეთის ციხე-სიმაგრის სამშვილდის დაპყრობაც სწორედ ამ ლაშქრობის დროს, ე. ი. 891—894 წლებში უნდა მომხდარიყო, რადგანაც უფრო გვიან, ვთქვათ X საუკუნის დასაწყისში, როცა ლ. მუსხელიშვილი ვარაუდობს სომხების გამგებლობაში სამშვილდის გადასვლას. გუგარეთის მხარის სომხების მიერ დაპყრობის შესახებ არაფერი აქვს თქმულა იოანე დრასხანაკერტელს. სუმბატის მეფობის დროს გუგარელთა მხარის ხელმეორედ დალაშქვრას მართლაც რომ ჰქონოდა ადგილი, იოანე დრასხანაკერტელი აუცილებლად ამ ფაქტსაც მოიხსენებდა.

როგორც იოანე კათალიკოსის თხზულებიდან ირკვევა, X საუკუნის დასაწყისში სუმბატ აშოტის ძეს არ ექნებოდა შესაძლებლობა თვითონ წამოეწყო დაპყრობები, რადგანაც 895—896 წლებიდან დაწყებული სუმბატის მეფობის დასასრულამდე, ე. ი. 914 წლამდე სომხეთს ჯერ აფშინ ოსტიკანი არბევდა, შემდეგ კი მისი ძმა იუსუფი. აღნიშნული პერიოდი სომხებისათვის ყველაზე ძნელმდობის ხანას წარმოადგენდა. თვით სუმბატ მეფე იძულებული იყო ტაოს მიუდგომელ ციხე-სიმაგრეებისათვის შეეფარებინა თავი. რა თქმა უნდა, ასეთ პირობებში სუმბატს არა თუ ახალი ტერიტორიების შემოერთებაზე (ვთქვათ სამშვილდის დაპყრობაზე) შეეძლო ფიქრი, არამედ იგი ცდილობდა როგორმე ეხსნა ქვეყანა არაბთაგან შოველენილი რისხვისაგან. ყოველივე ზემოთქმულის გამო უფრო შესაძლებელია სომხების მიერ სამშვილდის აღება სუმბატის მეფობის პირველ წლებში ვივარაუდოთ, სომეხთა კათალიკოსის გეორგ გარნელის დროს. სომხების მიერ სამშვილდის დაპყრობის განხორციელებას გეორგ გარნელის კათალიკოსობის დროს ლ. მუსხელიშვილი იმიტომაც მიიჩნევდა შეუძლებლად, რომ მისი აზრით „ჩხელო დასაჯერებელიცაა, რომ პირველ დაპყრობისთანავე სომეხთა კათალიკოსს, ანდა მისი სახელით ვისმე სხვას სამშვილდეში წარწერა გაეკეთებინა, ისიც ახლად აშენებულს ქართულ ტაძარზეო“²⁹⁹.

სინამდვილეში კი, IX საუკუნის 90-იანი წლებისათვის, როდესაც ვვარაუდობთ სომხების მიერ სამშვილდის პირველად დაპყრო-

²⁹⁸ *ძიქიძე აქი ქარგაყისთი მრბრისანიკ შათილქიან თანე*
მტბრისხაყ..., გვ. 370 — 371.

²⁹⁹ ლ. მუსხელიშვილი, დასახელებული ნაშრომი... გვ. 100.

ბას, სამშვილდის ტაძარი უკვე საუკუნეზე მეტი ხნის ნაშენი ძეგლი იყო. (როგორც ცნობილია, ტაძარი აგებულია 759—777 წწ)³⁰⁰, ე. ი. არც ისე ახალი, რომ მასზე წარწერის გაკეთება არ ყოფილიყო შესაძლებელი. ამრიგად, ვფიქრობთ არც ეს გარემოება ჩაითვლება დაბრკოლებად იმისათვის, რომ სამშვილდის სომხური წარწერის ამოკვეთა მივაწეროთ გეორგ გარნელის დროს და არა გეორგ ლორელის თანამოსაყდრეობის პერიოდს (1069—1072 წწ.), რასაც შესაძლებლად და უფრო მართებულად თვლის პროფ. ლ. მელიქსეთ-ბეგი. მის მოსაზრებას ლ. მუსხელიშვილიც იზიარებს, თუმცა რაღაც ეჭვს მაინც გამოთქვამს ამ საკითხთან დაკავშირებით. „XI ს-ის შუახანებში, — მიუთითებს ლ. მუსხელიშვილი, — როგორც ვიცით სამშვილდეში ჭერ ისევ სომეხი მეფენი იხსნდნენ. 1065 წლის ახლო ხანებში ჩამოართვა ბაგრატ IV-მ კვირიკე სომეხთა მეფეს ეს ქალაქი და „იპყრა სახლად თვსად“. მართალია, გეორგ ლორელის თანამოსაყდრეობა ცოტა უფრო გვიან დაიწყო, 1067-სა თუ კიდევაც 1069-ში, მაგრამ ამ დროს აქ სომხეთის მრეელი მტკიცედ ფეხმოკიდებული უნდა გვეგულებოდეს და სომეხთა კათალიკოსის ხსენება სომხურ წარწერაში არ უნდა გვაკვირვებდეს, თუმცა მაინც კადევ უცნაურია, რომ ეს წარწერა ქართულ ტაძარზე მოუთავსებიათ“—ო³⁰¹.

ამრიგად, თუ გავითვალისწინებთ ზემოთ განხილულ მასალებს, ვფიქრობთ უფრო მართებულია სამშვილდის სიონის სომხური წარწერა მივაწეროთ სწორედ გეორგ გარნელის დროს, სომხეთის შედარებით ძლიერების ხანას, სომხების მიერ ამ ციხე-სიმაგრის პირველად დაპყრობის პერიოდს, ვიდრე გეორგ ლორელის თანამოსაყდრეობის ხანას (1069—1072), როდესაც სამშვილდე უკვე საქართველოს ეკუთვნის და სომეხ მეფე-მთავართა უფლებები აღკვეთილია მასზე.

გარდა ზემოთ მითითებული გეოგრაფიული მხარეებისა და პუნქტებისა, იოანე დრასხანაკერტელი რამდენჯერმე ასახელებს ქალაქ თბილისს (*თბილისი ქალაქი*) და მდინარე მტკვარს ჩვეულებრივ სომხურ მწერლობაში გავრცელებული „*სიორ*“ ფორმით.

იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებაში მოხსენებული არიან წანარები. ერთი ცნობის თანახმად სუმბატმა „[დაიმორჩილა] გუგარელნი და წანარნი ალანთა კარამდის და მათი მცველი კარის სიმაგ-

³⁰⁰ იხ. ლ. მუსხელიშვილის დასაზღვრებული ნაშრომი.

³⁰¹ იქვე, გვ. 100.

რე თავად აიღო“³⁰². მეორე ცნობით „დიდი ქორეპისკოპოსი, რომელიც ალანთა კარის ახლოს გუგარეთის ნაწილს ფლობდა, მოვიდა დიდძალი ჯარით მეფის დასახმარებლად“³⁰³.

ზემოთ მოტანილ ორივე ცნობაში ალანთა კართან მოსახლე წინარებზეა საუბარი. წინართა საკითხი შესწავლილი აქვს ისტორიკოს მ. ლორთქიფანიძეს³⁰⁴. როგორც ირკვევა „კახეთის დამოუკიდებელ სამთავროდ ჩამოყალიბების დროისთვის წამყვან როლში წინარნი გამოდიან. თავდაპირველად მათ აქვთ არაბებთან ურთიერთობა და, აქედან გამომდინარე, ჩამოყალიბებულ, მთლიან კახეთის სამთავროს, რომელიც თავიდანვე მოიცავს კახეთ-კუხეთ-წინართ-გარდაბანს — არაბი ავტორები სანარაის უწოდებენ. შემდეგ, IX ს-ის დასაწყისში, მთავრობას და პირველობას კახეთის სამთავროში გარდაბანელნი იგდებენ ხელთ, რისი გამოძახილიცაა, როგორც პირდაპირი მითითება ქართულ წყაროებში ამ ფაქტზე, ასე შემდეგ კახეთის გარდაბნის და გარდაბანელთა სახელით მოხსენიება. მაგრამ არაბულ წყაროებში ეს ადგილი, ძველი ტრადიციით, სანარებს (წინარებს) უკავიათ. ამით უნდა იყოს გამოწვეული, როგორც აღვნიშნეთ, ქართული წყაროს გარდაბნის და კახეთის — სანარით მონაცვლეობა არაბულ წყაროებში“³⁰⁵. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ იოანე დრასხანაკერტელის ორივე ცნობაში მართალია წინარები არიან მოხსენებული, მაგრამ კახეთი და კახელები იგულისხმებიან. ამ შემთხვევაშიც საქმე გვაქვს ისეთ ვითარებასთან, როგორიც არაბულ წყაროებში შეინიშნება, სახელდობრ, ძველი ტრადიციით კვლავ წინარების მოხსენიებასთან.

³⁰² იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 64.

³⁰³ იქვე..., გვ. 233.

³⁰⁴ მ. ლორთქიფანიძე, ფეოდალური საქართველოს პოლიტიკური გაერთიანება, თბილისი, 1963, გვ. 152 — 161.

³⁰⁵ გ. ლორთქიფანიძე. დასახელებული ნაშრომი..., გვ. 161.

თ ა ვ ი მ ე ს ა მ ე

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ ტექსტის შესწავლისათვის

1. „სომხეთის ისტორიის“ ხელნაწერები

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ ტექსტი მრავალმა ხელნაწერმა შემოგვინახა. მართო სომხეთის სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული მესროპ-მაშტოცის სახელობის ძველი ხელნაწერების სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში, ე. წ. „მატენადარანში“, აღნიშნული თხზულების 17 ნუსხაა დაცული³⁰⁶. „სომხეთის ისტორიის“ ხელნაწერები სსრკ-ის ფარგლებს გარეთაც, სხვადასხვა ქვეყნის ბიბლიოთეკებსა და საცავებშიც მოიპოვება. საზღვარგარეთ დაცულ ნუსხებს ჩვენ ზოგადად გავეცანით მათ შესახებ არსებული, ჩვენთვის ხელმისაწვდომი აღწერილობების, ცნობარებისა და კატალოგების მეშვეობით.

სანამ „მატენადარანში“ შემონახული „სომხეთის ისტორიის“ ხელნაწერთა შესწავლასა და მათ შორის ურთიერთდამოკიდებულების გარკვევას შევუდგებოდეთ, საჭიროდ მიგვაჩნია ზოგადად მაინც მიმოვიხილოთ სხვა საცავებსა და ბიბლიოთეკებში დაცული ნუსხებიც.

როგორც ირკვევა, „სომხეთის ისტორიის“ საზღვარგარეთული ნუსხების ყველაზე დიდი რაოდენობა ვენის მხითარაანთ სიძველეთსაცავზე მოდის. აქ შემონახულია აღნიშნულ თხზულების 8 ხელნაწერი, რომელთაგან სამი მე-18 საუკუნისაა, ოთხი მე-19 საუკუნისა, ხოლო ერთი მე-18-19 საუკუნეთა მიჯნას განეკუთვნება. აქვეა დაცული აგრეთვე ერთი მე-19 საუკუნის ხელნაწერი, რომელიც სხვადასხვა სომეხ ისტორიკოსთა თხზულებებიდან ამოღებული ნაწყვე-

³⁰⁶ „მატენადარანის“ ხელნაწერების მეცნიერული აღწერილობა ჯერ-ჯერობით არ არსებობს. ასე რომ იოანე დრასხანაკერტელის თხზულების „სომხეთის ისტორიის“ შემცველი ნუსხების მოძებნაში დახმარება გაგვიწია კატალოგმა, რომელშიც მოცემულია მხოლოდ ხელნაწერის ნომერი, ავტორი, თხზულების სათური და გადაწერის თარიღი.

ტებას კრებულს წარმოადგენს. მასში არის შესული ნაწყვეტები იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიიდანაც“³⁰⁷.

ჩამოთვლილი ნუსხებიდან განსაკუთრებით საყურადღებოა და-
შიანის კატალოგში 152-ე ნომრით დაცული XVIII საუკუნის ხელ-
ნაწერი. როგორც ამ ნუსხის ბოლოში დართული ანდერძ-მოსახსე-
ნებლიდან ირკვევა, იგი მიმდინარეობს ეპისკოპოს ვარდან პოლო-
ნელის ნუსხიდან, რომელიც გადაწერილია სომხეთის ქალაქ ბაღეშ-
ში, 1680 წლის 5 ივლისს³⁰⁸.

ამრიგად, № 152 ხელნაწერი წარმოადგენს პირს 1680 წელს
გადაწერილი ნუსხისას, რომელიც ჩვენს ხელთ არსებულ (ე. ი. „მა-
ტენადარანის“) და აღწერილობების მეშვეობით გაცნობილ ხელნა-
წერებს შორის ყველაზე უძველესია. აქვე უნდა დავასახელოთ პა-
რაზის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში შემონახული ოთხი ნუსხა, რო-
მელთაგან ერთი XVIII საუკუნისაა, დანარჩენი სამი კი XIX საუკუ-
ნეშია გადაწერილი³⁰⁹. ამ ოთხ ხელნაწერთაგან ერთ-ერთი, კერძოდ
XVIII საუკუნისა, მისი აღმწერლის ფრედერიკ მაკლერის ცნობით,
მომდინარეობს ბითლისში (ანუ ბაღეშში) 1680 წელს გადაწერილი
ნუსხიდან, რომელიც ვენის მხითარაანთ სიძველეთსაცავშია დაცუ-
ლი³¹⁰. მოტანილი ცნობა შემდეგი ფაქტის დაზუსტების შესაძლებ-
ლობას იძლევა: 1680 წლის ხელნაწერი, რომელიც, მაკლერის მითი-
თებით, ბითლისშია გადაწერილი და ეპისკოპოს ვარდან პოლონელის
კუთვნილი და იმავე 1680 წელს ბაღეშში გადაწერილი ხელნაწერი
ერთი და იგივე ნუსხაა. ამ ნუსხის შესახებ არაფერია თქმული და-
შიანის ვენის მხითარაანთ სიძველეთსაცავის ხელნაწერების კატა-
ლოგში, რომელშიც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, „სომხეთის ისტო-
რიის“ სხვა 8 ხელნაწერია აღწერილი. მაკლერის მიერ 1680 წლის
ხელნაწერის ვენის მხითარაანთ სიძველეთსაცავის კუთვნილებად
გამოცხადება შემდეგნაირად უნდა აიხსნას: როგორც ჩანს. 1680
წლის ნუსხამ ბაღეშიდან (ბითლისიდან) ვენის მხითარაანთ სიძვე-
ლეთსაცავში 1895 წლის შემდეგ მოაღწია (1895 წელსაა გამოცემუ-
ლი დაშიანის კატალოგი), წინააღმდეგ შემთხვევაში მის შესახებ სა-

³⁰⁷ *Յուզյակ հայերէն ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վի-
եննա, կազմեց Հ. Յակովբոս Վ. Տաշեան, Վիեննա, 1895, გვ. 197, 337,
455, 622, 637, 642, 726, 727, 729, 772.*

³⁰⁸ იქვე, გვ. 455.

³⁰⁹ *Catalogue des manuscrits arméniens et géorgiens de la bibli-
othèque nationale par Frédéric Macler, Paris, 1908, გვ. 116—117.*

³¹⁰ იქვე, გვ. 116.

თანადოდ იქნებოდა მითითებული დაშინის მიერ „სომხეთის ისტორიის“ იმ რვა ხელნაწერთან ერთად.

ამგვარად, როგორც ვხედავთ, ვენის მხითარაანთ სიძველეთსაცავის XVIII საუკუნის ხელნაწერსა (დაშინის კატალოგში 152-ე ნომრით აღნიშნული) და პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის XVIII საუკუნის ხელნაწერს (მაკლერის აღწერილობაში 211-ე ნომრით მითითებული) შორის გარკვეული დამოკიდებულება მყარდება: ორივე ნუსხა ერთი და იმავე 1680 წლის ბაღეშური ხელნაწერიდან მომდინარეობს.

თავრიზის ხელნაწერების ფონდში დაცულია იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ ერთი მე-19 საუკუნის ნუსხა³¹¹, რომელიც ახლო დამოკიდებულებაშია „მატენადარანის“ № 3729, 3042 და 6467 ხელნაწერებთან. როგორც თავრიზული ნუსხის აღწერილობისა და № 3729, 3042, 6467 ხელნაწერების ანდერძ-მოსახსენებლებისა, და ბოლოში დართული ცნობების ურთიერთშეჯერებიდან ირკვევა, ეს ოთხივე ხელნაწერი ერთი საერთო დედნიდან მომდინარე ნუსხებს უნდა წარმოადგენდნენ³¹².

ეპისკოპოს პოლარიანის მიერ შედგენილ ხელნაწერთა ერთ-ერთ აღწერილობაში, რომელიც იერუსალიმშია გამოქვეყნებული, 375-ე ნომრით ვხვდებით „სომხეთის ისტორიის“ 1685 წლის ხელნაწერს³¹³. იგი ყურადღებას იპყრობს თავისი თარიღით, როგორც ერთ-ერთი აღრინდელი ნუსხა ამ თხზულების შემცველ ხელნაწერებს შორის. სამწუხაროდ, აღნიშნული ხელნაწერის შესახებ ჩვენ არა გვაქვს სრული წარმოდგენა მისი ჩვენთვის ხელმეორედომლობისა და თან ამ ნუსხის შესახებ არსებული ზერელე აღწერილობის გამო.

რომში ლევონიანის სომხურა სასწავლებლის ხელნაწერთა ფონდში დაცულია „სომხეთის ისტორიის“ ორი მე-19 საუკუნის ნუსხა³¹⁴, რომელთა აღწერილობებიდან ჩანს, რომ ისინი შედგენილობის (წინასიტყვაობა, დასაწყისი, დასასრული) მიხედვით ერთ-

³¹¹ *მოცგაკ ჩაქერენ მხიადრავ ზადრეღქ, ჯაღმხე ჯ. Աճ ա ռ ի ս ա ն, Վ. Ի խ ն ն ա*, 1910, გვ. 126 ა — 126 ბ.

³¹² მათი ურთიერთთან მიმართების საკითხს უფრო დაწვრილებით „მატენადარანის“ № 3729, 3042, 6467 ხელნაწერების განხილვისას შევეხებით.

³¹³ *Մայր ցուցակ մեռագրաց Սրբոց Յակոբեանց, Զորրորդ հատուր, Կաղմից Նորայր Կպս. Պողոսեան, Նրուսաղէմ, 1956, გვ. 37.*

³¹⁴ *Հ. Ն. Ակիխեան, Մուցակ հաქերեն մեռագրաց ճահանայապետական Լեռնեան հայ վարժարանի ի Հոյմ, „Հանդես Ամսօրեայ“, 1958. Մունուսր-սպրէլ, 83. 64.*

ნაირია. სხვა რაიმე ცნობა, ამ ნუსხების რომელიმე ხელნაწერიდან მომდინარეობაზე მანიშნებელი, არ მოგვეპოვება.

ერთი მე-18 საუკუნის ნუსხა ბრიტანეთის მუზეუმის სომხურ ხელნაწერთა ფონდშიც გვხვდება³¹⁵. როგორც ხელნაწერის აღწერილობიდან ირკვევა, იგი ისააკ არქიეპისკოპოსის მზრუნველობითაა გადაწერალი ეკმიწინში და გადატანილია კონსტანტინეპოლში 1790 წელს. ამ ცნობის საშუალებით აღნიშნულ ნუსხასა და „მატენადარანის“ რიგ ხელნაწერებს შორის გარკვეული დამოკიდებულება მყარდება, რის შესახებაც დაწვრილებათ უფრო ქვევით გვექნება საუბარი.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ ტექსტი ბუქარესტის „Հայ մշակույթի տան“-ის ერთმა XVIII საუკუნის ხელნაწერმაც შემოგვინახა³¹⁶.

ასეთია მოკლედ საზღვარგარეთულ საცაგებსა და ბიბლიოთეკებში იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ ხელნაწერების გავრცელების სურათი.

ეხლა კი გადავიდეთ „მატენადარანში“ დაცული იმ 17 ხელნაწერის შედარებით შესწავლასა და მათი ერთმანეთთან დამოკიდებულების გარკვევაზე, რომელთა გაცნობის საშუალება ერევანში მივლანების დროს მოგვეცა. „მატენადარანის“ 17 ხელნაწერთაგან „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე ტექსტის გამართვისათვის 5 ხელნაწერი გამოვიყენეთ. იმის ნათელსაყოფად, თუ რა პრინციპით ვხელმძღვანელობდით ამ 17 ხელნაწერიდან მხოლოდ 5 ნუსხის (და არა მეტის ან ნაკლების) შერჩევისას, აუცილებლად მიგვაჩნია უფრო დაწვრილებით განვიხილოთ ჩვენ ხელთ არსებული ყველა ხელნაწერი და გავარკვიოთ მათი ერთმანეთთან მიმართების საკითხი.

ქრონოლოგიური რიგის მიხედვით განსახილველი ნუსხები ასე ნაწილდებიან: მათგან მხოლოდ ერთი ნუსხაა მე-17 საუკუნისა, ორი მე-18 საუკუნეს განეკუთვნება, ხოლო დანარჩენი 14 ნუსხა მე-19 საუკუნეშია გადაწერილი.

³¹⁵ A Catalogue of the armenian manuscripts in the British Museum by Frederick Cornwallis Conybear, London, 1913, გვ. 304 b, 305 a, 305 b.

³¹⁶ ბუქარესტში დაცული სომხური ხელნაწერების აღწერილობა შეადგინა „მატენადარანის“ თანამშრომელმა ს. ქოლანჯიანმა „Մուսակ հայերէն ձեռագրաց Բուխարեստի Հայ մշակույթի տան“. აღნიშნული კატალოგი ჯერ არ არის გამოქვეყნებული, მაგრამ მისმა შემდგენელმა მოგვცა შესაძლებლობა გავცნობოდით მას ხელნაწერის სახით, რისთვისაც მადლობას მოვახსენებთ.

ყველაზე უძველესია ხელნაწერი № 1896, რომელიც 1689 წელსაა გადაწერილი ორ სვეტად და ტყავის ყდაშია ჩასმული. შეიცავს 276 ფურცელს. ხელნაწერი რამდენიმე ისტორიული შრომის კრებულს წარმოადგენს. მასში თხზულებების თანმიმდევრობა ასეთია: 1—139 ფურცელს მოიცავს მათე ურპაელის³¹⁷ „ყამთალმწერლობა“. შემდეგ მას მოსდევს იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“, რომელსაც დასაწყისიდან 1 ფურცელი აკლია, ასე რომ მისი სათაური ამ ნუსხიდან არ ჩანს. იოანე დრასხანაკერტელის თხზულებას 140—251 ფურცელი უჭირავს. კრებულის ბოლოს (251—276) მოთავსებულია თხზულება პაპლაეუნებისა და მამიკონაანების შესახებ (*Շորադրութի հոմերական վիպասանութն Սակս Պարլամենտացն զարմի և Մամիկոնիանցն սնի ի սկզբանէ մինչև վախճան ուրդի զհարան զիսանասկեյով*).

მათე ურპაელის თხზულების დასასრულს მოთავსებულია გადამწერის შემდეგი ანდერძი: „დაიწერა ეს ისტორია ქალაქ ბალეშში. ამრტოლის მონასტერში, რომელიც არის წმინდა იოანე ნათლამცემლისა, წმინდა ღვთისმშობლის, წმინდა სტეფანე პირველმოწამისა და ყველა იმ წმინდანის საფარველ ქვეშ, რომლებიც კი აქ არიან თავმოყრილნი, რათა თქვენთვის და ჩვენთვის იყვნენ მეოხნი ღვთის წინაშე. სომეხთა წელთაღრიცხვის *მ-ձ.Ը* (1138 + 551 = 1689) წელს 24 აგვისტოს, შაბათს დასრულდა იგი. ქრისტეს დიდება უკუნისამდე, ამინ“³¹⁸. № 1896 ხელნაწერს ზემოთ აღნიშნული ანდერძის გარდა არ აბადია სხვა რაიმე ყურადსაღები მინაწერი. მხოლოდ რამდენიმე ფურცლას ქვედა კიდეზე (იშვიათად გვერდით კიდეებზეც) ვხვდებით ცალკეულ ფრაზებს, ან სიტყვებს, რომლებიც გადამწერს სათანადო ადგილას გამორჩენია.

ქრონოლოგიური რიგით 1689 წლის ნუსხას მოსდევს „მატენადარანის“ № 3537 ხელნაწერი, რომელიც 1771 წელსაა გადაწერილი. იგი 230 ფურცელს შეიცავს, სრულაა და ჩასმულია ყდაში. ხელნაწერის პირველ გვერდზე მითითებულია გადამწერის ვინაობა და თარიღი: „გადამწერილია წმინდა ეჟმიაწინის ძმობის წევრას ვარდაპეტ პეტრე ალამალეანცი ნახიჭევანელის³¹⁹ მიერ 1771 წელს“³²⁰.

³¹⁷ მათე ურპაელი-ედესელი, მე-12 საუკუნის ისტორიკოსი, გ. წ. ანგლთათობის (გრიგოლ ხუცესი, სამუელ ანელი; მხითარ ანელი) ერთ-ერთი წარმომადგენელი, ავტორი „ყამთალმწერლობისა“ (*ժամանակագրութիւն*).

³¹⁸ „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 1896, გვ. 139 v.

³¹⁹ პეტრე ალამალეანცი ბერთუმინცი ნახიჭევანელი სომეხთა კათალიკოსის სიმონ გრევენელის (1763—1780 წწ.) თანამედროვე იყო.

³²⁰ „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 3537, გვ. 1 r.

ყურადღებას იპყრობს ხელნაწერის პატრონის ნახიკვევანელი არქიეპისკოპოსის მესრობ სმბატიანცის ცნობა აღნიშნული ნუსხის რაობისა და მისი ისტორიის შესახებ. ეს ცნობა, რომელიც დაახლოებით 5 გვერდს მოიცავს, „სომხეთის ისტორიის“ ძირითადი ტექსტისაგან ხელითავე განსხვავდება და საწერი ქალღმერთაა. ეტყობა, მესრობ სმბატიანცს საჭიროდ მიუჩნევია 1771 წლის ხელნაწერის შესახებ ყველა გაგონილი ცნობის აღნუსხვა და მისი მიწოდება მკითხველისათვის. ამისათვის კი მას „სომხეთის ისტორიის“ ძირითადი ტექსტის წინ დაუმატებია ფურცლები. ხელნაწერის გადამწერად მესრობ სმბატიანციც ვარდაპეტ პეტრე აღამალეანც ბერთუმიანც ნახიკვევანელს მიიჩნევს და იქვე დასძენს, რომ 1771 წლის ნუსხა კათალიკოსის სიმონ ერევნელის რჩეული ნუსხიდან არის გადაწერილი²¹.

როგორც ირკვევა, 1771 წლის № 3537 ხელნაწერი მესრობ სმბატიანცს მოუპოვებია ერთი თავისი მეგობრის არმავირელი მღვდლისაგან და შეუწირავს წმინდა ეკიმიაწინის ბიბლიოთეკისათვის.

1771 წლის ხელნაწერის ტექსტის სათაური, აბზაცების დასაწყისი და ბოლოსატყვაობის სათაური სინგურიტაა ნაწერი. გადამწერს ყურადღების გასამახვილებლად ხელნაწერის გვერდით კიდებზე სინგურით გაუტანია საკუთარი სახელები, მაგალითად: მარაბას კატინა, გელამი, ვალარშაკი; სმბატი და სხვ. იქვე კიდებზე მოცემულა აგრეთვე რაიმე მნიშვნელოვანი ფაქტის აღნიშვნა. ტექსტს ბოლოში ერთვის საკუთარ-სახელთა და ფაქტების აღმნუსხველი სია. ანბანური რიგით მითითებულია ამა თუ იმ მეფის გამეფებისა, თუ გარდაცვალების, ან რომელიმე მამამთავრის საკათალიკოსო ტახტზე ასვლის ფაქტი და იქვე გვერდია აღნიშნული.

1771 წლის № 3537 ხელნაწერი საყურადღებო ნუსხაა, რადგანაც, როგორც ჭეშმით ვნახავთ, მასთან „სომხეთის ისტორიის“ რამდენიმე ნუსხას აქვს საერთო. აღნიშნული ხელნაწერი ჩვენს ყურადღებას იმითაც იპყრობს, რომ იგი, როგორც ეს ამ ხელნაწერის პატრონის მესრობ სმბატიანცის ცნობიდან ირკვევა, კათალიკოსის სიმონ ერევნელის ერთ-ერთი რჩეული ნუსხიდანაა გადაწერილი. შესაძლებელია ამ რჩეულ ნუსხას სწორედ ჩვენთვის უკვე ცნობილი 1680 ან 1689 წლის რომელიმე ხელნაწერი წარმოადგენს.

²¹ „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 3537, გვ. 2 v — 3 r.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ მატენადარა-
ნისეული ხელნაწერების შესწავლისა და მათი ანდერძ-მოსახსენებ-
ლების ერთმანეთთან შეჯერების შედეგად შესაძლებელია რიგი
ნუსხების დაჯგუფება 1771 წლის № 3537 ნუსხის ირგვლივ. ასეთ-
თა რაცხვს განეკუთვნებიან „მატენადარანის“ შემდეგი ხელნაწე-
რები: №№ 6908, 4111, 3073, 5590, 6455, 2721, 6296³²². განვი-
ხილოთ თითოეული მათგანი ცალ-ცალკე.

ხელნაწერი № 6908 მე-19 საუკუნისაა. შეიცავს 120 ფურცელს
და ჩასმულია ტყავის ყდაში. „სომხეთის ისტორიის“ ძირითად
ტექსტს წინ უძღვის გადაწერის ხელით ნაწერა წინასიტყვაობა, რო-
მელშიც მოცემულია მოკლე ცნობები იოანე დრასხანაკერტელისა
და მისი თხზულების რაობის შესახებ. აღნიშნული წინასიტყვაობი-
დანვე ირკვევა, რომ № 6908 ხელნაწერი გადაწერილია კარინელის
გრიგორ შაქარციანის მიერ ქალაქ კარინს (არზრუმს) 1817 წლის
5 აგვისტოს. აქვე მითითებულია, რომ ეს ნუსხა ეკმიაწინის იმ
გამართულ-გასწორებული ნუსხიდან (*սրբագիր օրինակ*) მომდინა-
რეობს, რომელიც 1790 წელს ეპისკოპოს ისააკ გელამელის
შზრუნველობით გადაიწერა³²³. ეს უკანასკნელი ნუსხა კი სწო-
რედ ჩვენ მიერ ზემოთ მოხსენებული ბრიტანეთის მუზეუმ-
ში დატული 1790 წლის ხელნაწერია³²⁴. სავარაუდებელია, რომ
1790 წლის ეკმიაწინის ნუსხა სწორედ 1771 წლის № 3537
ეკმიაწინისეული ნუსხიდან იყოს გადაწერილი, აღნიშნული ვა-
რაუდის დაშვების შესაძლებლობას შემდეგი გარემოება უწყობს
ხელს. ჩვენს ხელთ არსებული და აღწერილობების მეშვეობით
გაცნობილი „სომხეთის ისტორიის“ ნუსხებს შორის, გარდა 1771
წლის ნუსხისა, 1790 წლამდე არც ერთი ნუსხა არ ჩანს ეკმიაწინში
გადაწერილი. ყოველივე ზემოთქმული გვაფიქრებინებს, რომ 1790
წლის ეკმიაწინისეული ხელნაწერის გადაწერა, უფრო ბუნებრი-
ვია, ისარგებლებდა იმავე ეკმიაწინში 1771 წელს გადაწერილი ნუს-
ხით, ვიდრე რომელიმე სხვა ადგილას შემონახულით. ამდენად, შე-
საძლებელია აგრეთვე 1790 წლის ნუსხიდან გადაწერილ № 6908
ხელნაწერის 1771 წლის № 3537 ნუსხიდან მომდინარეობაც ვივა-
რაუდლოთ.

³²² 1771 წლის № 3537 ხელნაწერთან „მატენადარანის“ სხვა ხელნაწერე-
ბიც იჩენენ აზღო დამოკიდებულებას, რის შესახებაც ქვევით მივუთითებთ.

³²³ „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 6908, გვ. 1 r — 1 v.

³²⁴ იხ. წინამდებარე ნაშრომის გვ. 0150.

ხელნაწერი № 4111 მე-19 საუკუნეშია გადაწერილი³²⁵. იგი სრულია, შეიცავს 241 გვერდს და ჩასმულია ტყავის ყდაში. ძირითადი ტექსტის წინ მოთავსებული წინასიტყვაობიდან, რომელიც თითქმის ისეთივე შინაარსისაა, როგორც № 6908 ხელნაწერი, ირკვევა, რომ ეს ნუსხა გადაწერილია ეკმიაწინში ე. წ. ეკმიაწინისეულ გამართულ-გასწორებული ნუსხიდან (*აჲრჲაჲჲრ ოჲჩნასჲ*) სომეხთა კათალიკოსის დანიელის დროს³²⁶. მართალია, წინასიტყვაობაში გამართულ-გასწორებული ნუსხის (*აჲრჲაჲჲრ ოჲჩნასჲ*) თარიღი არ არის მითითებული, მაგრამ ეს, ჩვენი აზრით, სწორედ 1790 წლის გასწორებული ნუსხაა, რომლიდანაც გადაწერილია ზემოთ განხილული № 6908 ხელნაწერი. ამრიგად, როგორც ვხედავთ № 6908 და № 4111 ნუსხები 1790 წლის ეკმიაწინის ე. წ. გამართულ-გასწორებულ ნუსხიდან მომდინარეობენ. აღნიშნული ხელნაწერების ერთი საერთო დედნიდან მომდინარეობის სასარგებლოდ მათი წინასიტყვაობების სიტყვასიტყვითი დამთხვევის ფაქტაც მეთყვევლებს. მართალია, № 4111 ნუსხის გადაწერის ზუსტი თარიღი არ მოიპოვება, მაგრამ დაახლოებით შესაძლებელია მისი ქრონოლოგიურ საზღვრებში მოქცევა: 1806—1809 წწ. (მხედველობაში გვაქვს დანიელ კათალიკოსის მამამთავრობის ხანა).

ხელნაწერი № 3073-იც მე-19 საუკუნით თარიღდება; სრულია, შეიცავს 198 ფურცელს და ყდაშია ჩასმული. ამ ხელნაწერშიც ტექსტს წინ უძღვის წინასიტყვაობა, საიდანაც ვგებულობთ, რომ იგი გადაწერილია ქალაქ კარინს 1825 წლის 24 თებერვალს, მიჯაგიულში 1822 წლის 8 იანვარს გადაწერილი ნუსხიდან, რომელიც თავის მხრავ ისააკ არქიეპისკოპოსის მზრუნველობით 1790 წელს ეკმიაწინში გადაწერილი ხელნაწერიდან მომდინარეობს.³²⁷ № 3073 ხელნაწერს ბოლოში ცოტა აკლდა და, ეტყობა, სხვა ნუსხასთან შედარებისას ვიდაცას შეუვსია. წინასიტყვაობის სათაური და აბზაცების დასაწყისი ასოები სინგურიითაა შესრულებული. ხელნაწერს ბოლოში ერთვას პირთა საძიებელი, უფრო ვრცლად და დაწვრილებით იქვე მითითებულია ამა თუ იმ მეფის გამეფების, კათალიკოსის სა-

³²⁵ № 4111 ხელნაწერი ადრე სევანის მონასტრის ხელნაწერთა ფონდში იყო. იხ. *ს. შაი, მიუცაქ ჯამაოთი ბხრაღრავ ქანოსე მსახრაჲ... შიი-ლისა, იმხს.*

³²⁶ „მატენდარანის“ ხელნაწერი № 4111 გვ. 1 — 2.

³²⁷ „მატენდარანის“ ხელნაწერი № 3073, გვ. 1 რ — 1 ვ.

კათალიკოსო ტახტზე ასვლისა, ან რაიმე მნიშვნელოვანი ფაქტის შესახებ. ასეთი მითითებებით № 3073 ხელნაწერი 1771 წლის № 3537 ნუსხასთან ახლოს დგას. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ № 3073 ხელნაწერისათვისაც. ისევე როგორც № 6908 და № 4111 ნუსხებისათვის პირველწყაროს 1790 წლის ეკმიაწინური ხელნაწერი წარმოადგენს.

ხელნაწერი № 5590 თავისი აღნაგობითა და წარმომავლობით № 6908, № 4111 და № 3073 ნუსხებთან ახლო დამოკიდებულებაშია, იგი სრული სახითაა ჩვენამდე მოღწეული. შეიცავს 136 ფურცელს და ჩასმულია ტყავის ყდაში. ტექსტის ნაწილი თავებადაა დაყოფილი, მხოლოდ მე-14 თავამდე, შემდეგ კი ტექსტი გაბმულ სახეს ატარებს. აბზაცების დასაწყისი ასოები სინგურითაა ნაწერი. პირველ თავს თავსამკაულად აქვს საკმაოდ დაბალი გემოვნებით შესრულებული მინიატურა. როგორც ხელნაწერის წინასიტყვაობიდან ირკვევა, იგი გადაწერილია კონსტანტინეპოლში 1824 წლის 20 ოქტომბერს ვარდაპეტ ავეტიქ ბეშტიმალჭიანის მოწაფის იაკობ ვანელის მიერ ეკმიაწინის რჩეული ნუსხიდან მომდინარე ხელნაწერიდან, რომელიც 1790 წელს ვილაცას თავებადაც კი დაუყვია.³²⁸ № 5590, ხელნაწერის წინასიტყვაობა უფრო მეტად № 3073 ნუსხის წინასიტყვაობის მსგავსია, ვიდრე № 4111 და № 6908 ხელნაწერებისა. № 5590 ხელნაწერის კადემბზე ვხვდებით საკუთარი სახელებისა და მნიშვნელოვანი ფაქტების აღნიშვნას, რაც № 5590 ნუსხის 1771 წლის № 3537 ნუსხასთან სიახლოვეს მოწმობს.

№ 6455 ხელნაწერიც მე-19 საუკუნის ნუსხაა. თავისი შედგენილობით სრულია. შეიცავს 140 ფურცელს და ყდაშია ჩასმული. ხელნაწერი გადაწერილია ეკმიაწინში ვარდაპეტ გრიგორ ჰოვბეანც, ვალარშაპატელის მიერ 1854 წელს, სომეხთა კათალიკოსის ნერსეს მე-5 აშტარაკელის³²⁹ მამამთავრობის ჟამს.³³⁰ ტექსტს წინ უძღვის წინასიტყვაობა, რომელიც ზემოთ განხილულ ხელნაწერთა წინასიტყვაობების მსგავსია. ეს უკანასკნელი გარემოება გვაძლევს უფლებას № 6455 ხელნაწერიც 1771 წლის № 3537 ნუსხის ირგვლივ თავმოყრილ ხელნაწერთა რიცხვს მივაკუთვნოთ.

ხელნაწერი №2721 მე-19 საუკუნისაა, სრული სახითაა მოღწეული. შეიცავს 96 ფურცელს და ჩასმულია ტყავის ყდაში. მისი

³²⁸ „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 5590, გვ. 1 რ.

³²⁹ ნერსეს მე-5 აშტარაკელი სომხეთის კათალიკოსად იყო 1843—1857 წწ.

³³⁰ „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 6455, გვ. 1 რ.

წინასიტყვაობაც თითქმის სიტყვა-სიტყვით მსგავსია № 4111 და № 6908 ხელნაწერების წინასიტყვაობებისა, რაც № 2721 ნუსხის 1771 წლის № 3537 ხელნაწერთანაც ახლო დამოკიდებულებაზე მიუთითებს. როგორც ირკვევა, იგი გადაწერილია ქ. სამარაში და შემდეგ კი შედარებულა „ჩრეულ ნუსხასთან“ ვინმე გრიგორ კონსტანტინეპოლელის მიერ 1829 წლის 25 აგვისტოს³²¹.

ზემოთ განხილულ ხელნაწერთა რაგს შეეკუთვნება აგრეთვე „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 6296. იგი სრული სახითაა ჩვენამდე მოღწეული. შეიცავს 118 გვერდს და ჩასმულია ყდაში. როგორც ირკვევა, № 6296 ხელნაწერის გადამწერსაც 1771 წლის № 3537 ხელნაწერიდან მომდინარე რომელიღაც ნუსხით უსარგებლია, რადგანაც მისი წინასიტყვაობაც № 3537 ხელნაწერიდან მომდინარე ნუსხების წინასიტყვაობების განმეორებას წარმოადგენს. № 6296 ნუსხა, მისივე წინასიტყვაობის თანახმად, გადაწერილია ნორ ჯულაში, 1849 წლის თებერვალს, იოანე კარაპეტთან დაეთიანტის მიერ.³²²

1771 წლის № 3537 ხელნაწერის ირგვლივ თავმოყრილი ნუსხებიდან ცალკე ჯგუფად უნდა გამოვყოთ „მატენადარანის“ შემდეგი ხელნაწერები: №№ 3729, 3042, 6467. ვინაიდან ეს ნუსხები ახლო დამოკიდებულებაში არიან ერთმანეთთან როგორც წარმომავლობით, ასევე შედგენილობითაც, ამიტომ მათ ერთად განვიხილავთ.

სამივე ნუსხა სრულია და ყდაშია ჩასმული. № 3729 ხელნაწერი 204 გვერდს შეიცავს, № 3042 — 292 გვერდს, ხოლო № 6467 — 286 გვერდს. ჩამოთვლილი ხელნაწერების ძირითად ტექსტებს წინ ერთვის წინასიტყვაობები, რომლებიც, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში გადამწერთაგან ზოგიერთი სიტყვის სხვა სინონიმური სიტყვით შეცვლას, ზემოთ განხილულ ხელნაწერების წინასიტყვაობებს ემსგავსებიან. ასე რომ ეს ფაქტი უფლებას გვაძლევს სამივე ნუსხისათვის ამოსავლად ერთი საერთო დედანი ვივარაუდოთ. მაგრამ ჩვენ წინაშე ისმის კითხვა: ხელნაწერები №№ 3729, 3042, 6467 უშუალოდ ამ საერთო დედნიდან მომდინარეობენ. თუ ერთი ერთმანეთის გადანაწერს წარმოადგენენ? წამოჭრილი საკითხის გასარკვევად საჭიროდ ვთვლით თვით ამ ნუსხების შედარებით განხილვასა და მათი ერთმანეთთან მიმართების დადგენას. მსგავსი წინასიტყვაობების გარდა, აღნიშნულ ნუსხებს ერთნაირი ანდერძ-მოსახსენებლებიც მოეპოვებათ. მათი ურთიერთ

³²¹ „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 2721, გვ. 1 რ — 1 ო.

³²² „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 6296, გვ. 1 — 2.

შეჯერებიდან შემდეგი ირკვევა: სამივე გადამწერი თავის მოძღვრად და მასწავლებლად ლაზარე მარტიროსიანს ასახელებს, რომელსაც ვინმე ფრანგ ბორისაგან შეუძენია იოანე დრასხანაყერტელის „სომხეთის ისტორიის“ შემცველი ერთი ხელნაწერი და გადაუცია იგი თავისი აღზრდილებისათვის — №№ 3729, 3042 და 6467 ნუსხების გადამწერთათვის. საილუსტრაციოდ საკმარისად მიკვანია მხოლოდ ერთ-ერთი, ვთქვათ № 3042 ხელნაწერის ანდერძ-მოსახსენებლის შემდეგი ნაწყვეტის მოტანა: „ჩემმა მოძღვართ-მოძღვარმა, ბრძენმა... ლაზარემ მიიღო სომეხთა კათალიკოსის, უფლის, ბრძენი იოანეს თხზულება ვინმე ფრანგ ბორისაგან და მომცა მე, მის აღზრდილ მოწაჟეს — წმინდა ეჰმაწინის ძმობის წევრს, უფროს დიაკონს, ერევენელ მკრტიჩ ანდრეასიანს, რათა გადამეწერა იგი.. ამრიგად დავიწყე [გადაწერა] 1839 წლის 3 მაისს... და დავამთავრე იმავე წლის 26 აგვისტოს... გადაიწერა [ეს ნუსხა] ქალაქ თავრიზში სომეხთა სასწავლებელში... ბრძენი უფლის ლაზარე მარტიროსიანის ხელმძღვანელობით³³³.

№ 3729 ხელნაწერის ანდერძ-მოსახსენებელიც შინაარსით № 3042-ისას ემსგავსება, მხოლოდ განსხვავება გადამწერლის ვინაობასა და გადაწერის თარიღშია. როგორც ირკვევა, აღნიშნული ნუსხის გადამწერი იმავე ლაზარე მარტიროსიანის მოწაჟეა; მისთვის ლაზარეს დაუვალებია ფრანგ ბორისაგან შეძენილი ხელნაწერი გადაწერა. გადამწერია ვინმე იოსებ იოვანესიანი, რომელსაც დავალების შესრულება დაუწყია 1839 წლის 9 მაისს და 29 ივნისისათვის დაუმთავრებია. № 3729 ხელნაწერიც ქალაქ თავრიზშია გადაწერილი. მესამე — № 6467 ხელნაწერის ანდერძ-მოსახსენებელიც, რომელიც თითქმის სიტყვა-სიტყვით ემთხვევა № 3042-ისას, გადამწერად იმავე იოსებ იოვანესიანს ასახელებს, მხოლოდ გადაწერის თარიღად 1839 წლის 3 მაისი — 13 ივლისია მითითებული, გადაწერის ადგილად კი კვლავ თავრიზია აღნიშნული.

განხილული ხელნაწერების ანდერძ-მოსახსენებლების ერთმანეთთან შეჯერება შემდეგი ვარაუდის დაშვების შენაძლებლობას იძლევა: სამივე ნუსხა — №№ 3729, 3042, 6467 ერთი საერთო დედნიდან მომდინარეობს (იქნება ეს №4111, № 6908, თუ სხვა რომელიმე ხელნაწერი), ყოველ შემთხვევაში ისეთი ნუსხიდან, რომელიც ახლო დამოკიდებულებაშია 1771 წლის № 3537 ხელნაწერთან. ხოლო ამ სამი ნუსხის ერთი ხელნაწერიდან გადაწერის ტექნიკური

³³³ „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 3012, გვ. 292.

მხარე³³⁴, ჩვენი აზრით, შემდეგნაირად უნდა აიხსნას: გადამწერლები, უფრო ზუსტად 2 გადამწერი (№ 6467 და № 3729-ს ერთი გადამწერი ყავს) ერთმანეთთან შეთანხმებით, რიგ-რიგობით იწერდნენ თავთავიანთ ნუსხებს ლაზარე მარტიროსიანის მიერ ფრანგ ბორისაგან შეძენილი ხელნაწერიდან.

№№ 3042, 3729, 6467 ხელნაწერებთან ახლოს მდგომად უნდა ჩაითვალოს ჩვენ მიერ ზემოთ მოხსენებული თავრიზის ხელნაწერების ფონდში დაცული ერთი ნუსხა³³⁵, რომელიც მისი აღმწერლის კ. აქარიანის აღწერილობის მიხედვით მე-19 საუკუნეშია გადაწერილი. „მატენადარანის“ №№ 3042, 3729, 6467 ხელნაწერების ანდერძ-მოსახსენებლებისა და ზემოთ მითითებული თავრიზული ნუსხის აღწერილობის შედარებიდან ირკვევა, რომ ეს უკანასკნელი თავისი წინასიტყვაობითა და ანდერძ-მოსახსენებლის შინაარსით „მატენადარანის“ ხელნაწერების მსგავსია. მის გადამწერად დასახელებულია ვინმე დანიელ მელქონიანი, იმავე ლაზარე მარტიროსიანის მოწაფე, რომელიც ნუსხის გადაწერას შესდგომია 1839 წლის 29 ივნისს და დაუმთავრებია 1840 წლის 20 მაისს. გადაწერის ადგილად აქაც თავრიზია მითითებული.

დარჩენილი განსახილველი ნუსხებიდან განცალკევებით დგას ხელნაწერი № 1892. იგი სრულია. გადაწერილია ორ სვეტად და ჩასპულია ყდაში. შეიცავს 123 გვერდს. ხელის მიხედვით მას XVIII საუკუნის ნუსხად მიიჩნევენ. გადაწერის ადგილის, თარიღისა და გადამწერის ვინაობის მაუწყებელი რაიმე ცნობა მას არ მოეპოვება. აღნიშნული გარემოება არ გვაძლევს საშუალებას № 1892 ხელნაწერის რომელიმე ნუსხიდან მომდინარეობაზე ვიმსჯელოთ.

მსგავსი მდგომარეობა გვაქვს აგრეთვე „მატენადარანის“ № 6716 ხელნაწერთანაც. მართალია იგი სრულია, მაგრამ საკმაოდ გაუჩრკვეველი ხელითაა ნაწერი. ხელნაწერი 186 ფურცელს შეიცავს. გადამწერის ვინაობა, თარიღი და გადაწერის ადგილი უცნობია. ხელის მიხედვით იგი მე-19 საუკუნეში უნდა იყოს გადაწერილი. ხელნაწერს ანდერძ-მოსახსენებელი არა აქვს. მხოლოდ ბოლოში სხვა ხელით მიწერილი მცირე ცნობიდან ირკვევა, რომ იგი ჩვენთვის უკვე ცნობილი, 1771 წლის № 3537 ხელნაწერის პატრონის ეპის-

³³⁴ განსაკუთრებით ანგარიშგასაწევია ის გარემოება, რომ სამივე ნუსხა თითქმის დროის ერთსა და იმავე მონაკვეთშია გადაწერილი: № 3042 — 1839 წლის 3 მაისი — 26 აგვისტო; № 3729 — 1839 წლის 9 მაისი — 29 ივნისი, № 6467 — 1839 წლის 3 მაისი — 13 ივლისი.

³³⁵ იხ. წინამდებარე ნაშრომის გვ. 0149.

კოპოს მესრობ სმბატიანც ნახიჭევანელის კუთვნილებას წარმოადგენდა.

№ 5692 ხელნაწერიც № 1892 და № 6716 ხელნაწერების მსგავსად „მატენადარანის“ სხვა ნუსხებთან ვერ პოულობს საერთოს. ხელნაწერი სრული სახითაა შემონახული. შეიცავს 247 გვერდს და ტყავის ყდაშია ჩასმული. ტექსტს ბოლოში ერთვის გადამწერის შემდეგი ანდერძი: „იოანე კათალიკოსის ისტორიული თხზულება გადაიწერა უფლას გრიგორ თადეოსიანის ხელით 1838 წლის ივნისში“³²⁶. № 5692 ხელნაწერი იმით არის საყურადღებო, რომ 67 თავადაა დაყოფილი. თავებს სათაური არა აქვს, მხოლოდ მითითებულია თავი 2 (*ყოცხ ს*) და ა. შ. ტექსტის თავებად დაყოფის შემთხვევას ჩვენს მიერ ზემოთ განხილულ № 5590 ხელნაწერთანაც ვხვდებით³²⁷, იმ განსხვავებით, რომ იქ ტექსტი მხოლოდ მე-14 თავამდეა დაყოფილი. ასე რომ, ამ მხრივ, იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ შემცველ ხელნაწერთა შორის ხელნაწერი № 5692 გამონაკლისს წარმოადგენს.

„მატენადარანში“ დაცულ „სომხეთის ისტორიის“ ხელნაწერთაგან ცალკე გამოყავით ორი ნუსხა — № 6537 და 1893.

ხელნაწერი № 6537 სრული სახითაა მოღწეული. შეიცავს 290 გვერდს და ტყავის ყდაშია ჩასმული. „სომხეთის ისტორიის“ თავფურცელი (*ჟლსაქხრქ*) მინიატურითაა შემკული, რომელიც ვილაც ისააკ მხატვრის მიერ არის შესრულებული 1811 წელს. ორი მინიატურა ტექსტის ბოლოსიტყვაობის დასაწყისშიცაა მოთავსებული. № 6537 ხელნაწერს მე-18 საუკუნით ათარიღებენ, მინიატურები კი, როგორც ჩანს, უფრო გვიანაა შესრულებული. ხელნაწერის კიდებზე გატანილია რომელიღაც ხელნაწერთან შედარების შედეგად მიღებული ვარიანტები. ნუსხები ერთმანეთისათვის შეუჭვრებიან მსერ მსერიანცს. აღნიშნულ ფაქტს ადასტურებს მკრტიჩ ემინისადმი თვით ამ მსერიანცის წერილი, რომელიც № 6537 ნუსხას ერთვის ბოლო 3 გვერდზე. წერილი დაწერილია მოსკოვში, 1853 წლის 10 თებერვალს.

№ 6537 ხელნაწერი განსაკუთრებით იმით არის ჩვენთვის საყურადღებო, რომ იგი საფუძვლად უდევს იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ 1853 წლის მოსკოვის ემინისეულ გამოცემას. ხოლო „სომხეთის ისტორიის“ 1912 წლის თბილისის გა-

³²⁶ „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 5692, გვ. 247.

³²⁷ იხ. წინამდებარე ნაშრომის გვ. 0155.

მოცემა, რომელიც ჩვენი წინამდებარე გამოცემისათვის ძირითად ტექსტად გამოვიყენეთ, სწორედ 1853 წლის მოსკოვის გამოცემიდან არის გადმობეჭდილი.

როგორც მკრტიჩ ემინისადმი მსერიანცის ზემოთ მოხსენებული წერილიდან ირკვევა, № 6537 ნუსხის ირგვლივ ცნობების მოწოდება ემინს მსერ მსერიანცისათვის თვითონ დაუვალეზბია. აღნიშნული ხელნაწერი მსერიანცს მოუპოვეზბია ეჭმიაწინში 1828 წელს არქეპისკოპოს სტეფანოს ენოვექიანის წიგნსაცავიდან. მართალია, გადამწერის ვინაობა და თარიღი უცნობია, მაგრამ, მსერიანცის ვარაუდით, ხელნაწერის ხელის მიხედვით იგი გადაწერილი უნდა იყოს საპატრიარქო სახლის რომელიმე მარჯვე მწერლის მიერ სიმონ კათალიკოსის, ლუკას³³⁸, ან მისი მემკვიდრის დროს³³⁹. ისიც ირკვევა, რომ № 6537 ხელნაწერი მსერიანცს შეუღარეზბია ორ ნუსხასთან, რომელთაგან ერთი 1824 წელს სმირნაში იყო გადაწერილი, ხოლო მეორე იოანე შახათუნიანცის მიერ იყო ჩამოტანილი კონსტანტინეპოლიდან. ამ უკანასკნელს მსერიანცი რჩეულ ნუსხას უწოდებს, რადგანაც 15 სხვა ნუსხასთან შეჯერების შედეგად იგი გაცხრილული იყო ყოველგვარი შეცდომებისაგან. № 6537 ხელნაწერი, როგორც ჩანს, მსერიანცს გულდაგულ შეუღარეზბია შახათუნიანცის აღნიშნულ ნუსხასთან. აი რას წერს იგი: „...ამრიგად, ფრთხილად შევამოწმეთ და გავწმინდეთ წიგნი გადამწერთა შეცდომებისაგან, ბუნდოვანებისაგან ნათელი გავხადეთ, დანაკლისი შევავსეთ, ზედმეტი მოვაშორეთ და განსხვავებული და საექვო წაკითხვებიდან უმთავრესი მათგანი შერჩევით ქვევით დავურთეთ“³⁴⁰.

„სომხეთის ისტორიის“ ე. წ. შახათუნიანცისეული ნუსხა ამჟამად „მატენადარანის“ ხელნაწერთა ფონდშია დაცული 1893-ე ნომრით. ხელნაწერი სრულია. შეიცავს 127 ფურცელს და ტყავის ყდაშია ჩასმული. ძირითად ტექსტს წინ ერთვის წინასიტყვაობა, რომელიც 1771 წლის № 3537 ხელნაწერიდან მომდინარე ნუსხების წინასიტყვაობების მსგავსია. მე-2—4 ფურცლებზე მოთავსებულია შახათუნიანცის შენიშვნები ნუსხის ირგვლივ. თვით ტექსტი კი მე-10 ფურცლიდან იწყება. № 1893 ხელნაწერი გადაწერილია 1821 წლის 12 თებერვალს კონსტანტინეპოლში ვანმე იოანე სარკავავის (დიაკ-

³³⁸ ლუკა კარინელი — სომეხთა კათალიკოსი 1780 — 1799 წლებში, სიმონ კათალიკოსის საყვარელი მოწაფე, დამხმარე და მისი საქმიანობის თანამონაწილე.

³³⁹ „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 6537, გვ. 278 — 279.

³⁴⁰ „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 6537, გვ. 280.

ვნის) მიერ³¹¹. შახათუნიანცის წერილში (გვ. 2—4) აჟუბარია იოანე დრასხანაქერტელის მოღვაწეობისა და მისი თხზულების შესახებ. როგორც ირკვევა, № 1893 ხელნაწერი იოანე შახათუნიანცს შეუძენია კონსტანტინეპოლში და შეუდარებია იგი 15-მდე ნუსხისათვის, რის საფუძველზეც შესაძლებელი გამხდარა ხელნაწერის გაცხრილვა შეცდომებისაგან. იქვე მოცემულია სხვა ნუსხებთან შედარების შედეგებიც. შახათუნიანცს საჭიროდ მიუჩნევია აგრეთვე ხელნაწერის კიდევებზე საკუთარი სახელების გატანა და მნიშვნელოვანი ფაქტების აღნიშვნა. როგორც ზემოთაც გვქონდა მითითებული, № 1893 ხელნაწერს სხვა ნუსხებთან შედარების შედეგები იოანე შახათუნიანცმა აცნობა მსერიანცს. რომელმაც თავის მხრივ ყოველივე ემინს მიაწოდა. № 1893 ხელნაწერის ბოლო გვერდზე ერთი საყურადღებო ცნობაა მოთავსებული, რომლის წყალობითაც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, შესაძლებელი გახდა 1689 წლის № 1896 ხელნაწერის გადაშწერისა და პატრონის ვინაობის დადგენა. ამჭერად, № 1893 ხელნაწერთან დაკავშირებით, ჩვენ განსაკუთრებით გვინტერესებს ცნობის მე-2 ნაწილი, სადაც მითითებულია, რომ 1689 წელს ნუსხიდან შემდეგ გადაიწერა ახალი ნუსხა სომხეთში მწერლის გეორგ კონსტანტინეპოლელის მიერ სომეხთა წელთაღრიცხვის *ՌՄԼ* (1781) წელს. იოანე შახათუნიანცს თავისი ნუსხა სწორედ: ამ 1781 წლის კონსტანტინეპოლის ნუსხისათვისაც შეუდარებია.

ამრიგად, „მატენადარანში“ დაცული „სომხეთის ისტორიის“ ხელნაწერების შესწავლისა და მათ შორის ურთიერთდამოკიდებულების გარკვევის შედეგად შემდეგ დასკვნამდე მივიღივართ:

1. აღნიშნული ნუსხები რედაქციულ სხვაობებს არ იძლევიან, არამედ ერთი საერთო დედნის სხვადასხვა ვარიანტებს წარმოადგენენ.

2. განხილული ხელნაწერებისათვის თავდაპირველი დედნის დაძებნა, ჯერჯერობით, ჩვენს ხელთ არსებული მონაცემების საშუალებით არ ხერხდება. ყველა ნუსხისათვის ამოსავალ საერთო დედანს x-ით აღვნიშნავთ.

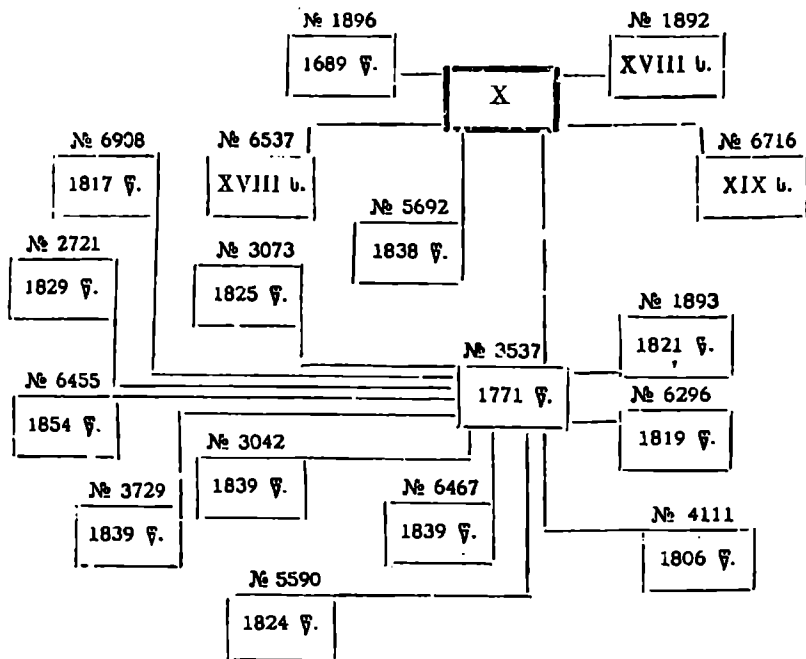
3. „მატენადარანის“ 17 ხელნაწერიდან 11 ნუსხა (№№ 6908, 4111, 3073, 5590, 6455, 2721, 6296, 3729, 3042, 6467, 1893) ერთი საერთო დედნიდან — 1771 წლის № 3537 ხელნაწერიდან მომდინარეობს³¹².

³¹¹ „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 1893, გვ. 8 რ — 8 ვ.

³¹² უშუალოდ № 3537 ხელნაწერიდან თუ არა, ყოველ შემთხვევაში მიიღივან მომდინარე ნუსხებიდან მაინც.

4. დანარჩენი ნუსხები (№№: 1896, 6537, 1892, 5692, 6716) ცალკე დგანან როგორც 1771 წლის № 3537 ხელნაწერიდან, ასევე ერთმანეთისაგან.

ამრიგად, თუ გავითვალისწინებთ ჩვენს ხელთ არსებულ „სომხეთის ისტორიის“ შემცველ ხელნაწერების შედარებითი შესწავლის შედეგებს, ზემოთ განხილული ნუსხების მიმართება ერთმანეთთან შემდეგნაირად გამოისახება:

როგორც ვხედავთ, ყველა ზემოთ განხილული ნუსხა ძირითადად 6 ხელნაწერზე დადის. ეს ხელნაწერებია — №№ 1896, 1892, 3537, 6716, 6537 და 5692. ჩამოთვლილი ნუსხებიდან „სომხეთის ისტორიის“ ტექსტის წინამდებარე გამოცემისათვის 5 ნუსხა გამოვიყენეთ.

სომხური ტექსტის გამართვისას გავითვალისწინეთ ჩვენ მიერ შერჩეული ნუსხების როგორც ორთოგრაფიული, ასევე ფონეტიკურ-მორფოლოგიური და სინტაქსური თავისებურებანი, რომელთა შესახებაც უფრო ქვევით მივუთითებთ, როცა საუბარი გვექნება გამოცემისათვის საფუძვლად დადებულისა და შესადარებელი ნუს-

ნების ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ. აქ მხოლოდ ერთი უნდა აღვნიშნოთ. „მატენადარანის“ ყველა დანარჩენი 12 ნუსხის გამოყენება წინამდებარე გამოცემისათვის ჩვენ საჭიროდ არ ჩავთვალეთ, რადგანაც ზედმეტად მივიჩნიეთ ტექსტის გადატვირთვა მისთვის არაფრის მომცემა ვარიანტებით.

2. „სომხეთის ისტორიის“ გამოცემები

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ ტექსტი სომხურად პირველად გამოქვეყნდა 1843 წელს იერუსალემში, იერუსალემის პატრიარქის ზაქარიას ბრძანებით. „*Պատմագրութիւն Յովհաննու Կաթողիկոսի ա՛մ հայոց. Տպագրեալ է ա՛ր Նրուսահլէմ է Պատմագրութ՛ն տեառն Ջաճարիայի արքեպիսկոպոսի է տպարանի Մ՛րց Յակոբեանց Ս.ուսճից*“³⁴⁸. აღნიშნული გამოცემა შეიცავს 272 გვერდს. წიგნს ბოლოში ერთვის პირთა საძიებელი. „სომხეთის ისტორიის“ ძირითადი ტექსტის წინ მოთავსებულია ზაქარია პატრიარქის მოკლე ცნობა, რომელშიც აღნიშნულია საერთოდ სომხეთის ისტორიისა და ლიტერატურის შესწავლის მნიშვნელობის შესახებ, განსაკუთრებით კი გახაზულია იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ ტექსტის გამოცემის აუცილებლობა და საჭიროება. გამოცემაში არსებული ნაკლოვანებების შევსება, კერძოდ, ტექსტის რიგი ადგილების დაზუსტება კომენტარებით, მომავლისთვისაა გათვალისწინებული. დაბეჭდვით თქმა იმისა, თუ რომელი ხელნაწერი უღვეს გამოცემას საფუძვლად, არ შეგვიძლია.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“ მეორეჯერ გამოიცა 1853 წელს მოსკოვს: „*Յովհաննու Կաթողիկոսի Դրասխանակերտեցոյ Պատմութիւն Հայոց. է լոյս ընծայեաց Մկրտիչ Լժին տեսուչ Լադարեանց ճիմարանի արևելեան լեզուաց. Մոսկվա. է տպարանի Վլադիմիրայ Գուսիչ. 1853 թ.*“³⁴⁹. წიგნი 219 გვერდს შეიცავს. აღნიშნული გამოცემის რედაქტორია მკრტიჩ ემინი. წიგნის I გვერდზე მოთავსებული მცირე ცნობიდან, რომელიც თვით მკრტიჩ ემინს ეკუთვნის, ირკვევა, რომ „სომხეთის ისტორიის“ ტექსტის გამოცემის საქმეში ემინისათვის გარკვეული დახმარება გაუწევია მის მასწავლებელს სარგის ვარდანოვს, რომელსაც მიუძღვნა სწორედ 1853 წლის გამოცემა მადლიერმა მოწაფემ³⁴⁹.

³⁴⁸ იხ. *Յովհաննու Կաթողիկոսի Դրասխանակերտեցոյ Պատմութիւն հայոց...*, *Մոսկվա*, 1853.

როგორც ზემოთ უკვე გვქონდა აღნიშნული, „სომხეთის ისტორიის“ 1853 წლის მოსკოვურ გამოცემას საფუძვლად უდევს ჩვენ მიერ უკვე განხილული № 6537 ხელნაწერი, მსერ მსერიანცის ნუსხა, რომლის დაწვრილებითი აღწერა წინამდებარე ნაშრომის წინა გვერდებზეა მოცემული.

„სომხეთის ისტორიის“ 1853 წლის მოსკოვური გამოცემის ძირითად ტექსტს წინ უძღვის მკრტიჩ ემინის საკმაოდ ვრცელი (15 გვერდის მოცულობის) წინასიტყვაობა, რომელშიც გადმოცემულია იოანე დრასხანაყერტელის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ძირითადი მომენტები და მოკლედ მიმოხილულია მისი თხზულების შექმნის ისტორიაც. მკრტიჩ ემანი „სომხეთის ისტორიის“ თავის გამოცემასაც ეხება და მასთან დაკავშირებით მოჰყავს მსერ მსერიანცის წერილი, რომელშიც ეს უკანასკნელი დაწვრილებით ცნობებს აწვდის მკრტიჩ ემინს მის მიერ შერჩეული (№ 6537) ნუსხის შესახებ.

ამრიგად, 1853 წლის მოსკოვური გამოცემა ერთ გარკვეულ ხელნაწერს ემყარება, მაგრამ, როგორც ემინისავე განცხადებიდან ირკვევა, იგი იერუსალემის 1843 წლის გამოცემასთანაცაა შედარებული. შეჯერების შედეგად მიღებული განსხვავებული წაკითხვები წიგნს ბოლოში ერთვის. 1843 წლის გამოცემისაგან განსხვავებით, 1853 წლის მოსკოვურ გამოცემას არ აქვს პირთა საძიებელი.

ქრონოლოგიური რიგით აღნიშნულ გამოცემებს მოსდევს „სომხეთის ისტორიის“ 1867 წლის იერუსალემის გამოცემა: *„Պատմութիւն Յովհաննոս կաթողիկոսի ի հայրապետութիւնն Տ. Տ. Կէրփալ նորնտիր վհայտառ կաթողիկոսի Ամենայն հայոց հրամանի Տ. Տ. Նսայեսայ Սրբազան Արքեպիսկոպոսի՝ եւ պատրիարքի Ս. Էրուսաղէմայ եւ ի պատրիարքութեան Կոստանդնուպոլսոյ Տ. Տ. Պօղոսի Սրբազան արքեպիսկոպոսի ի սպարանի առաքելական աթոռոյ Ս. Յակոբկանց Յերուսաղէմ, 1867“*. წიგნი 464 გვერდს შეიცავს. წინა გამოცემათაგან განსხვავებით აღნიშნული გამოცემის ტექსტი დაყოფილია 67 თავად. თავებს აქვთ სათაურებიც. ბოლოში ერთვის თავების სათაურების სია, ხოლო ძირითად ტექსტს წინ უძღვის მოკლე ცნობა 1867 წლის იერუსალემის გამოცემის შესახებ, რომელსაც რედაქტორი მეორეს უწოდებს (I-ად მიიჩნევს 1843 წლის იერუსალემის გამოცემას). ამ შემთხვევაში მხედველობაში არ არის მიღებული 1853 წლის გამოცემა, თორემ საერთოდ იოანე დრასხანაყერტელის „სომხეთის ისტორიის“ გამოცემათა შორის 1867 წლის იერუსალემის გამოცემა რიგით მესამეა. როგორც ჩანს, გამომცემელს 6 ხელნაწერით უსარგებლია, რომელთაგან 2 ნუსხა

თავებად ყოფილა დაყოფილი. ამ ნუსხათაგან მხოლოდ ერთი ნუსხის თავებს აქვთ სათაურები, მეორე კი მხოლოდ თავებად დაყოფილ ტექსტს შეიცავს. ეს უკანასკნელი ნუსხა ალბათ ჩვენ მიერ უკვე განხილული № 5692 ხელნაწერია. რაც შეეხება მე-2 დასათაურებულ ნუსხას, იგი ჩვენ ხელთ არსებულ ნუსხებს შორის არ შეგვხვედრია. ამ ნუსხით უსარგებლია სწორედ „სომხეთის ისტორიის“ 1867 წლის გამოცემის რედაქტორს. სავარაუდებელია, რომ ზემოთ აღნიშნულ გამოცემაში გათვალისწინებული დანარჩენი 4 ხელნაწერიც (ყოველ შემთხვევაში ნაწილი მანც) ჩვენ მიერ უკვე განხილულ ხელნაწერთაგანია, მაგრამ ამჯერად ძნელია ზუსტად თქმა სახელდობრ რომელი, რადგანაც ექვსივე ხელნაწერის წაკითხვები არასრულყოფილი სახით არის გამოცემაში მოტანილი. ასე, მაგალითად, მითითებულია: სამ ნუსხაშია „*Կիրոս*“. აქ გაურკვეველია 6 ხელნაწერიდან სახელდობრ რომელ 3 ხელნაწერში გვხვდება „*Կիրոս*“ ფორმა.

„სომხეთის ისტორიის“ IV გამოცემა სომხურ ენაზე 1912 წელს გამოქვეყნდა თბილისში. ვინაიდან იგი 1853 წლის ემინისეული გამოცემიდან არის გადმობეჭდილი და მის ზუსტ განმეორებას წარმოადგენს, ამიტომ მასზე ჩვენ აღარ შევჩერდებით, მხოლოდ მივუთითებთ, რომ 1853 წლის მოსკოვის გამოცემისაგან განსხვავებით თბილისის 1912 წლის გამოცემას ერთვის სახელთა საძიებელი.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“ ევროპული ენებიდან მხოლოდ ფრანგულადაა თარგმნილი: „*Histoire d'Arménie, par le Patriarche Jean VI, dit Jean Catholicos, traduite de l'Arménien en français par M. Saint—Martin. Ouvrage posthume, publiée sous les auspices du ministère de l'Instruction publique, par Félix Lajard, 1841*“. აღნიშნული გამოცემა საერთოდ „სომხეთის ისტორიის“ I გამოცემად ითვლება. თარგმანი შესრულებულია ცნობილი არმენოლოგის სენ-მარტენის მიერ და გამოქვეყნებულია მისი გარდაცვალების შემდეგ ფელიქს ლაგარდის თაოსნობით. თარგმანს ბოლოში ერთვის კომენტარები, ხოლო ტექსტის წინ მოთავსებულია იოანე დრასხანაკერტელის ცხოვრებისა და მისი თხზულების „სომხეთის ისტორიის“ მიმოხილვითი ხასიათის შესავალი, რომელიც ფელიქს ლაგარდს ეკუთვნის. ჩვენი აზრით, იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ ფრანგული გამოცემა სრულყოფილად ვერ ჩაითვლება. ამის ძირითადი მიზეზი შემდეგში მდგომარეობს: ფრანგულ თარგმანში სომხურ დედანთან შედა-

რებით წინადადებების შეკვეცასა და აზრთა გაჰარტივებული სა-
ხით გადმოცემას აქვს ადგილი. მთარგმნელი ხშირად ტოვებს მთელ
რიგ ადგილებს, უმთავრესად რთულსა და ბუნდოვან წინადადებებს,
ან რამდენიმე წინადადებას თუ აბზაცს აერთიანებს და ერთი ფრა-
ზით გადმოსცემს. ზემოთ აღნიშნული გარემოება შეიძლება ერთი
შეხედვით დიდ დანაშაულად და ნაკლად არ ეჩვენოს კაცს, მაგრამ
როდესაც საქმე გვაქვს ძველი წყაროს ტექსტის თარგმანთან. იგი
გადმოცემული უნდა იყოს მთელი სიზუსტით, უფრო მეტად დე-
დანთან სიახლოვით და მისი ყველა ნიუანსის დაცვით. წინააღმდეგ
შემთხვევაში თარგმანს ეკარგება სანდოობა და მეცნიერულა ღი-
რებულება.

გარდა ზემოთ აღნიშნული ფრანგული თარგმანისა, იოანე დრას-
ხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ გარკვეული ადგილების, უმ-
თავრესად საქართველოს შესახები მასალის, ქართული თარგმანიც
არსებობს, რომელიც პროფ. ილია აბულაძეს ეკუთვნის: „იოანე
დრასხანაკერტელი. თარგმანი შენიშენებითა და საძიებლითურთ
ილია აბულაძისა. თბილისი. 1937“. წიგნი შეიცავს 94 გვერდს. ქარ-
თული თარგმანი მისი პარალელური სომხური ტექსტით არის წარ-
მოდგენილი. რედაქტორის მიერ გამოყენებულია 1853 წლის მოს-
კოვისა და 1912 წლის თბილისის გამოცემები. ტექსტს წინ უძღვის
მოკლე შესავალი, რომელშიც მიმოხილულია ძირითადი მომენტებო
იოანე დრასხანაკერტელის ბიოგრაფიიდან. ბოლოში კი დართულია
შენიშვნები და საკუთარ სახელთა საძიებელი.

3. „სომხეთის ისტორიის“ სომხური ტექსტის გამართვისა და მასთან ქართული თარგმანის მიმართების საპიტიხისათვის

ჩვენ მიერ ზემოთ განხილული „სომხეთის ისტორიის“ შემცვე-
ლი ხელნაწერების მეშვეობით, ბუნებრივია, არ შეიძლება თხზულე-
ბის პირვანდელი სახის აღდგენა, რადგანაც ყველაზე ადრინდელი
ნუსხაც კი საკმაო დროითაა (7 საუკუნით) დაშორებული იოანე
დრასხანაკერტელის ეპოქიდან. ასე რომ სავსებით მოსალოდნელი და
ბუნებრივია გადამწერთა ნაკვალევს სიჭრელე, რომელიც, იოანე
დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ შემცველ ხელნაწერებს
ახასიათებთ. როგორც უკვე გვქონდა აღნიშნული, „სომხეთის ის-
ტორიის“ ნუსხები რედაქციულად არ სხვაობენ ერთმანეთისაგან,
არამედ მათ შორის განსხვავება ვარიანტულ ფარგლებს არ სცილ-
დება.

წინამდებარე გამოცემისათვის ნუსხების შერჩევას ვცდილობდით მოგვეძებნა და ჩვენი გამოცემისათვის საფუძვლად დაგვედვა ხელთ არსებულ და შესწავლილ ხელნაწერთაგან ყველაზე სრულყოფილი ნუსხები, რომლებიც ყველა დანარჩენი ნუსხისაგან გარკვეული უპირატესობით გამოირჩევიან. ასეთებად ჩვენ შემდეგი ხელნაწერები მივიჩინეთ: № 1896 ხელნაწერი (ლიტერით A) ყველაზე ადრინდელია „სომხეთის ისტორიის“ შემცველ ნუსხებს შორის. № 3337 ხელნაწერი (ლიტერით B) საყურადღებოა, როგორც ამოსავალი დედანი „მატენადარანის“ 11 ნუსხისათვის. № 1892 ნუსხა (ლიტერით C) არც ერთ ხელნაწერს არ ემხრობა და სრულიად ცალკე დგას. ჩვენი ყურადღება, უმთავრესად, სწორედ ამ გარემოებაში მიიპყრო.

№ 5692 ხელნაწერიც (ლიტერით D) ასევე არცერთ ნუსხასთან არ ამკვდევნებს სიახლოვეს, მაგრამ მათგან ძირითადად იმით გამოირჩევა, რომ თავებადაა დაყოფილი.

რაც შეეხება მე-5, № 3337 ხელნაწერს, მით, მართალია, უშუალოდ არ გვისარგებლია, მაგრამ, როგორც უკვე გვქონდა აღნიშნული, გამოვიყენეთ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ 1912 წლის თბილისური გამოცემა, გადმობეჭდილი 1853 წლის მოსკოვეური გამოცემიდან, რომელსაც საფუძვლად სწორედ № 6537 ნუსხა უდევს.

იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემას საფუძვლად დაედვა „სომხეთის ისტორიის“ 1912 წლის თბილისური გამოცემა. ჩვენი არჩევანის ამ უკანასკნელზე შეჩერება შემდეგი გარემოებით უნდა აიხსნას: მიუხედავად იმისა, რომ 1912 წლისა და 1853 წლის გამოცემები ერთნაირია, ჩვენ მაინც 1912 წლისა გამოვიყენეთ, რადგანაც იგი 1853 წლის გამოცემასთან შედარებით უფრო სრულყოფილი ჩანს, თუნდაც იმით, რომ ბოლოში ერთვის სახელთა საძიებელი. 1853 წლისა და, მაშასადამე, 1912 წლის გამოცემაც ერთ გარკვეულ, მსერიანცისეულ ნუსხას ემყარება. აღნიშნული გარემოება უპირატესობას ანიჭებს 1912 წლის გამორტემას წინარე გამოცემებთან (1843 წ. და 1867 წ. იერუსალემის გამოცემებთან).

1912 წლის თბილისური გამოცემის ტექსტს ჩვენ, ამ შემთხვევაში, ხელნაწერის მნიშვნელობას ვანიჭებთ და E ლიტერით აღვნიშნავთ. ტექსტის ზოგიერთ ადგილს ვასწორებთ A, B, C და D ხელნაწერების წაკითხვების როგორც ერთმანეთთან, ასევე ძირითად E ტექსტთან შეჯერების საშუალებით.

ორთოგრაფიული, თუ ფონეტიკურ-მორფოლოგიური თვალსაზრისით განხილვისას მრავალფეროვნებას ვხვდებით არა მარტო სხვადასხვა ნუსხებს შორის, არამედ თვით ცალკეულ ნუსხებში. A, B, C და D ხელნაწერთა განსხვავებული წაკითხვები ვარიანტებადა გვაქვს სქოლიოებში გატანილი. ვარიანტებად გავაქვს აგრეთვე ძირითადი E ტექსტის წაკითხვებიც იმ შემთხვევაში, თუ E ტექსტის ამა თუ იმ ადგილს სხვა ნუსხებას ჩვენებებს მიხედვით ვასწორებთ. ტექსტის ზოგი ადგილის გამართვისას ყოველთვის მხედველობაში გვაქვს შემდეგი გარემოება: არის შემთხვევები, როდესაც ჩვენ მიერ შერჩეული ნუსხების უმრავლესობა (ვთქვათ 3 ნუსხა) და E ტექსტი ერთი და იმავე ფორმით იძლევა რომელიმე სიტყვას, ან მთელ ფრაზას, ხოლო მხოლოდ ერთადერთი ნუსხა წარმოადგენს ამავე სიტყვას უფრო მართებული და მისაღები ფორმით. ასეთ შემთხვევაში, რა თქმა უნდა, რაოდენობას უგულვებელყოფთ და უფრო სისწორეს ვუჭერთ მხარს. ზემოთქმულის დამადასტურებელი მაგალითები ჩვენ მრავლად შეგვიძლია მოვიტანოთ, მაგრამ ამჯერად მხოლოდ რამდენიმეთი დავეყაროთ ილუბრებით. ასე მაგალითად, წინამდებარე გამოცემის ტექსტის მე-10—11 გვერდზე ვხვდებით შემდეგ წინადადებას: *„ისი აყა აწიონის ხიხიხეხი ჴრისათიხი, ირ სერსამ სერქსაგხან ღრ ჴიარათამანჯ იხსაიხს ჴარბსაქ ქანდნ ვიხსაან არაყათათლირ ჴირიყაყჷს აყაბათანაყჷ“*. [ამიერიდან ქრისტეს ეკლესიაში, რომელიც ერთხანს მოკლებული იყო შენებას სიძის დევნის გამო, დაიბრუნა სიძე და ხელახლა გაბრწყინდა]. მოტანილ წინადადებაში სიტყვა *ხიხიხეხი* მხოლოდობით რიცხვში მხოლოდ D ხელნაწერში გვხვდება. A, B, C ხელნაწერი და E ძირითადი ტექსტი მას მრავლობით რიცხვში წარმოგიდგენენ — *ხიხიხეხიღ. ხიხიხეხი* ფორმა, ამ შემთხვევაში, როგორც კონტექსტის, ასევე გრამატიკული ნორმების დაცვის თვალსაზრისით უფრო მისაღებია, ამიტომ *ხიხიხეხიღ-ს* ჩვენ *ხიხიხეხი* ფორმით ვასწორებთ.

43-ე გვერდის მე-20 სქოლიოში C ხელნაწერის ვარიანტი იძლევა სიტყვა *იჟი-ს* (სული) ნათესაობით ბრუნვას — *იჟლი* ფორმით. A, B, D ხელნაწერსა და E ტექსტში კი იგივე სიტყვა *იჟი* ფორმით გვხვდება. ჩვენ *იჟი* ფორმას *იჟლი*-ით ვასწორებთ, როგორც უფრო ძველით. ზუსტად ასეთივე შემთხვევასთან გვაქვს საქმე ტექსტის 81-ე გვერდზე, სქ. 7.

ხშირად მხოლოდ ერთი ხელნაწერის ჩვენება რომელიმე ფაქტის დაზუსტების შესაძლებლობასაც იძლევა. ასეთ შემთხვევას 28-ე

გვერდზე ვხვდებით. იქ ვკითხულობთ: „*შაჰან კი ზანდვალ რანჰი იჯ სრქიორქსქ მქსანაჟამ ყრსასანა ღრღვთე შაჟრქიქ ჩაჟერათონსიქ, ლ მქროამი ქამანასქი აჟათამაჟქი, ირ ქაქიოთაჟათომ ქასქ არა-რსაქ ჭ ყოიქვა აქაქაჟათოქსანს Ⴀქოთიქ ირქლიქ აჟარაჟსქისქ Ⴀქრათოჟ ქიქქსონასქანს აჟათამოქქქანს*“.

„საქიროდ ვცანი, აღარ გამემეორებინა ჩვენი ღროის ისტორიკოსის შაჟუქ ბაგრაქუნის [მიერ აღწერილი] ამბები, მან ნათლად გადმოსცა აშოქტის, სუმბატ სპარაპეტის ძის, ჩამომავლობისა და შმართველობის ისტორია...“

მოტანილი წინადადებიდან ორი სიტყვა გვაინტერესებს *Ⴀქოთიქ ირქლიქ*. ასეთი თანმიმდევრობით ეს სიტყვები მხოლოდ D ხელნაწერში გვხვდება. ABC ნუსხები და E ტექსტი კი *ირქლიქ Ⴀქოთიქ*-ს იძლევიან. D ხელნაწერის წაკითხვის მიხედვით აშოქტი სუმბატ სპარაპეტის შვილად არის დასახელებული, რაც ისტორიულ სინამდვილეს შეესაბამება. რომ აქ ნამდვილად სუმბატ სპარაპეტის შვილზე — აშოქზეა საუბარი, ამის სასარგებლოდ შემდეგი ფაქტიც მეტყველებს: 29-ე გვერდზე ასეთ წინადადებას ვხვდებით: „...*ღაჟან სსქჩ ჩამათოთ ღსქ Ⴀნბხოლქქანს აინსქიქ, ქიორბსეჟეჟე აასქალოქქ ქქრ ზსრათოქსანს სღანასქალ*‘ ირქაქა ქსრაჟიქანს აას-გვალ, ქ მანსქოქქსანს მქნქღ ვსრსიქქს სრქოთაჟარქოქსანს Ⴀქოთიქ‘ ირქლიქ Ⴀქრათოჟ აჟარაჟსქიქ“.

[მხოლოდ მას გადმოგცემ შენ. მოკლედ, ვეცდები მცირედი შესავლის სახით, როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, სუმბატ სპარაპეტის ძის აშოქტის ბავშვობიდან მის ახალგაზრდობამდე], როგორც ვხედავთ აქაც 28-ე გვერდზე მოხსენებულ აშოქ სუმბატის ძეზეა ლაპარაკი. ასე რომ 28-ე გვერდზე *ირქლიქ Ⴀქოთიქ*-ს შეცვლა *Ⴀქოთიქ ირქლიქ*-ით სავსებით გამართლებულია.

შესაღარებელი ნუსხების წაკითხვების მეშვეობით შესაძლებელი გახდა წინამდებარე გამოცემის ტექსტის 100-ოდე ადგილის დაზუსტება და გასწორება. შესწორებების უმრავლესობა მაინც ორთოგრაფიული შეცდომების შესწორებების ხარჯზე მოდის. მაგრამ გარდა ორთოგრაფიული შეცდომებისა, ისეთი შეცდომების გასწორებაც მოგვიხდა, რომლებსაც გარკვეული ბუნდოვანება შეჰქონდათ ტექსტში. მაგალითად 191-ე გვერდზე ერთ ასეთ გაუგებარ ფრაზას ვხვდებით: „*ღიოთ ამქან ასაქი აოაღსეჟაღ ქოღქქ ს აოი კო-რაჟაჟაჟათოჟ აოი ალაღან Ⴀქქსაჟაღე*‘ ქრათხიქიქ აოი ქ ქსქ ქრათოჟ ღსრქიქ ლ მქოანსაქ Ⴀღნქ მქმხანსა ჩაროქმანს“.

მისი შესაბა-

„, *ჟ*, *ზ* ნაცვალსახელითი ძირების ხმარება, ან პირიქით მათი დაკლება აუცილებელ შემთხვევაში.

ჩვენ მიერ ტექსტში შეტანილი შესწორებებიდან. რა თქმა უნდა, ყველას აქ ვერ განვიხილავთ და არც არის საჭირო³⁴⁴, ასე რომ ამჯერად ამ ზოგადი მიმოხილვით დავკმაყოფილდებით³⁴⁵.

მართალია, იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“ ტექსტში დაწვრილებითი ენობრივი მიმოხილვა ამჟამად ჩვენს მიზანს არ შეადგენს. მაგრამ საჭიროდ მიგვაჩნია მოკლედ მაინც წარმოვადგინოთ წინამდებარე გამოცემაში გამოყენებული ნუსხების ერთმანეთთან შეჯერების შედეგად გამოვლინებული ძირითადი ფონეტიკურ-მორფოლოგიური და სინტაქსური თავისებურებანი. თუ თვალს გადავაელებთ ტექსტის გამართვისათვის ჩვენ მიერ შერჩეული ნუსხების (A, B, C და D) წაკითხვებს, დავინახავთ, რომ მათგან უმრავლესობა ორთოგრაფიულ შეცდომებს წარმოადგენენ. ხშირია ასოთა დაკლებისა, თუ ზედმეტობის, ერთის ნაცვლად სხვა ასოს ხმარების შემთხვევებიც. განსაკუთრებით შესამჩნევია *ჩ(ქ)*-ს დაკლება ადგილობითი (*ხსრციქასქან*) და დაწყებითი (*ქაგაიასქან*) ბრუნვების ხმარების დროს³⁴⁶.

დაწყებითი ბრუნვა: *იასქანჯნ* C, გვ. 2, სქ. 11 (*იასქანჯნ*); *ღისანსაგ* BC, გვ. 35, სქ. 15 (*ღისანსაგ*) და სხვ.

ადგილობითი ბრუნვა: *აიანჯიორქოქხან* BC, გვ. 35, სქ. 11 (*აიანჯიორქოქხან*); *აქღონასქან* D, გვ. 117, სქ. 12 (*აქღონასქან*); *ამაიქან* AD, გვ. 126, სქ. 10 (*ამაიქან*) და სხვ.

გარდა ზემოთ ჩამოთვლილი შემთხვევებისა *ჩ(ქ)*-ს კლება-მატების ფაქტები არც თუ ისე მცირე რაოდენობით გვხვდება ზმნების ფორმებშიც. საილუსტრაციოდ რამდენიმე მაგალითს მოვიტანთ:

თა A, გვ. 22, სქ. 11 (*თაქ*); *ღნა* A, გვ. 23, სქ. 13 (*ღნაქ*); *თა* B, გვ. 29, სქ. 3 (*თაქ*); *აბა* D, გვ. 129, სქ. 18 (*აბაქ*) და სხვ.

³⁴⁴ ამ შესწორებებიდან ბევრი მათგანი ერთნაირი ხასიათისაა, უმთავრესად ორთოგრაფიული.

³⁴⁵ ტექსტში ჩვენს მიერ შეტანილი ყველა შესწორების სურათი სქოლიოებშია წარმოდგენილი. მაგალითად 63-ე გვ. სქ. 10 *იასქან* ABC] *იასქან* DE ასე უნდა გავიგოთ: *იასქან* ფორმა გვხვდება A, B და C ნუსხებში, ხოლო D ხელნაწერსა და E ტექსტში იგივე სიტყვა *იასქან* ფორმითაა დაცული, რაც არ არის სწორი. ამიტომ იგი AB და C ხელნაწერების წაკითხვის საფუძველზე მართებული *იასქან* ფორმით შევცვალეთ.

³⁴⁶ ჩვეულებრივ ორივე ბრუნვისათვის *ჩ(ქ)* თანდებული (რომელიც სომხურში წინდებულია) აუცილებელ ატრიბუტს წარმოადგენს. *ჩ* თანდებული ხმოვნით დაწყებული სიტყვის წინ სუსტდება და მას *ქ* ცვლის, რომელიც შეერწყმის სიტყვის ფუძეს.

კ-ს ზედმეტად ხმარების შემთხვევებს ნაცვალსახელებშიც ვხვდებით:

ჟიყაჲ B, გვ. 44, სქ. 3 (*ჟიყა*); *სიყაჲ* A, გვ. 50, სქ. 8 (*სიყა*); *ზამაჲ* A, გვ. 77, სქ. 8 (*ზამა*) და სხვ.

შესაღარებელი ნუსხების განხილვისა და შესწავლის დროს შემდეგი თავისებურებები შევნიშნეთ: A ხელნაწერი, რომელიც ქრონოლოგიურად არც თუ ისე დაშორებულია დანარჩენ ნუსხებს (A — მე-17—ს. B და C — მე-18—ს. D — მე-19—ს), თავისი ორთოგრაფიით მათგან განსხვავდება და სიძველის ნიშნებს ამჟღავნებს. აღნიშნული ფაქტი იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ ხელნაწერი რომელიღაც ადრინდელი ნუსხიდან არის გადაწერილი. ნუსხაში ხშირად ვხვდებით *აღ* დიფთონგს, რომელიც სხვა ხელნაწერებში *ო* დაწერილობითაა შეცვლილი: *აღრანოქხამაღ*, *აღრჩნაჲ* და სხვ.

A ხელნაწერის გადამწერი, სხვა გადამწერთაგან განსხვავებით, საკუთარ სახელთა წერისას მთავრულ ასოებს არ იყენებს; ხშირად უმატებს *ღ* (და) კავშირს იქ, სადაც არ არის საჭირო. A ხელნაწერისათვის ნიშანდობლივია აგრეთვე თითქმის ყოველთვის *აზჟ* (იქ) ზმნისზედის *აზთ* ფორმით ხმარება. A ნუსხის კიდევ ერთი თავისებურებაც უნდა აღვნიშნოთ: მასში ხშირად ვხვდებით უწყვეტლის III პირის მხოლოდობით რიცხვში *ქარ* აფიქსით დაბოლოებულ ფორმას ნაცვლად *ქრ* დაბოლოებიანისა, თუმცა ასეთი შემთხვევები მარტო A ხელნაწერში არ შეინიშნება, იგი სხვა ნუსხებისთვისაც არ არის უცხო:

ანოანხარ ABCE — *ანოანხერ* D გვ. 34, სქ. 10;

ჟაოანხერ BDE — *ჟაოანხარ* AC გვ. 38, სქ. 3;

გრერ DE — *გრჩარ* ABC გვ. 38, სქ. 14;

თხაანხერ DE — *თხაანხარ* ABC გვ. 65, სქ. 6;

ხრერ DE — *ხრჩარ* ABC გვ. 65, სქ. 10;

ქანასხერ DE — *ქანასხარ* ABC გვ. 76, სქ. 20.

მოტანილი მაგალითებიდან ირკვევა, რომ D ხელნაწერსა და E ტექსტში (ზოგიერთი გამონაკლისის გარდა) უწყვეტლის ფორმა *ქრ* დაბოლოებით ვხვდება. დანარჩენ ხელნაწერებში კი უფრო ხშირად *ქარ* აფიქსიანი უწყვეტლის ფორმები დასტურდება. ზმნების ფორმებთან დაკავშირებით აქვე ერთი რამ უნდა შევნიშნოთ: ერთი და იგივე ზმნა სხვადასხვა დროში ვხვდებოდა, რიგ ხელნაწერებში ნამყოფს მიმღობის ფორმით, სხვებში კი საწყისი ფორმით:

ჯარძსალ ABCE — *ჯარძხლ* D გვ. 97, სქ. 6;

ჩაყესლ BCDE — *ჩაყესალ* A გვ. 110, სქ. 7;

ჩანრქრძსალ ABCE — *ჩანრქრძხლ* D გვ. 124, სქ. 7 და სხვ.

ზოგ შემთხვევაში ესა თუ ის ზმნა რიგ ხელნაწერებში პირიანი ფორმითაა წარმოდგენილი, დანარჩენებში კი საწყისით:

ჩაოსანსლ ABDE — *ჩაოსანს* C გვ. 100, სქ. 8;

ქრძქრ ACDE — *ქრძხლ* B გვ. 144, სქ. 4;

სლანსქრ ACDE — *სლანსლ* B გვ. 152, სქ. 12 და სხვ.

ხშირად ზოგ ხელნაწერში ზმნის აწმყო დროა ასახული, სხვებში კი უწყვეტელი, ან II კავშირებითი.

საგოგანს ADE — *საგოგანსქრ* BC გვ. 89, სქ. 9;

სოანს BE — *სოანსხყ* AD გვ. 109, სქ. 7;

ფნაქ ABCE — *ფნაქრ* D გვ. 91, სქ. 2 და სხვ.

ერთი და იგივე ზმნა სხვადასხვა ნუსხებში ზოგჯერ მხოლოდით რიცხვში გვხვდება, ზოგჯერ კი მრავლობითში:

სინარჩხეა ECE — *სინარჩხეან* AD გვ. 135, სქ. 11;

ჩხბ ADE — *ჩხბს* BC გვ. 204, სქ. 4 და სხვ.

A, B, C და D ნუსხების ფონეტიკური თვალსაზრისით განსილვისას ვხვდებით მქლერი თანხმოვნების გაფშვინიერების, ან გამკვეთრების შემთხვევებს.

განხილულ ხელნაწერებში არც თუ ისე მცირეა აგრეთვე პარალელური წყვილის *ლ* და *ღ*-ს ხმარების შემთხვევები.

ღლაბქ ABCE — *ღლაბქ* D გვ. 78, სქ. 2;

ჩარაქქ BCDE — *ჩარაქქი* A^ჟ გვ. 88, სქ. 5;

მათასოღ CDE — *მათაყოღ* AB გვ. 133, სქ. 5 და სხვ.

საკმაო სიჭრელე შეინიშნება A, B, C, D ხელნაწერებსა და E ტექსტში განსაკუთრებით გეოგრაფიულ, პირთა და ეთნიკურ სახელთა ხმარების დროს.

ყველა ზემოთ განხილულ ხელნაწერს გადამწერის კვალი ატყვია. მათში ხშირად არ არის დაცული მართლწერის ერთიანი პრინციპი. შეცვლილია სიტყვების ფორმები, ადგილი აქვს სიტყვებას გადაადგილებას, მათ დამატებას, ან პირიქით გამოტოვებას. ორთოგრაფიული, თუ ფონეტიკურ-მორფოლოგიური სხვაობები, რომლებიც გვხვდება A, B, C და D ხელნაწერებში, ჩვენს მიერ უკლებლივ წარმოდგენილია სქოლიოებში და როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რიგ შემთხვევებში გათვალისწინებულიც. აქვე ერთ გარემოებასაც უნდა მიუქცეს ყურადღება: ტექსტის გამართვაზე მუშაობისას უმ-

რავლეს შემთხვევაში თითქმის ოთხივე ნუსხაში საკმაო რაოდენობით შეგვხვდა ბუნდოვანი და გაუმართავი წინადადებები, მაგრამ ვინაიდან ამაში ბრალი უფრო თვით იოანე დრასხანაყერტელს მიუძღვის. ვიდრე გადამწერლებს, ამიტომ ჩვენ მათ უცვლელად ვტოვებთ.

იოანე დრასხანაყერტელის „სომხეთის ისტორიის“ ძველი სომხური ტექსტის გამართვისა და მისი უფრო მეტი სრულყოფისათვის საჭიროდ მივიჩნიეთ ტექსტის გარკვეულ თავებად დაყოფა. ამ შემთხვევაში ჩვენ გვერდი ავუარეთ ტექსტის ნებისმიერ დანაწილებას და მივმართეთ 1867 წლის იერუსალემის გამოცემას, რომელიც 67 თავადაა დაყოფილი. თავებად დაყოფისა და დასურათების იგივე პრინციპი წინამდებარე გამოცემისათვის უცვლელად გამოვიყენეთ.

„სომხეთის ისტორიის“ ძველ სომხურ ტექსტს პარალელურად ჩვენი ქართული თარგმანი ახლავს. რომელიც 786—925 წლების ამბებს მოიცავს. იოანე დრასხანაყერტელის აღნიშნული თხზულება ქართულად თითქმის სრული სახით პირველად ქვეყნდება. თითქმის ვამბობთ, რადგანაც მასში არ შედის მთელი სომხური ტექსტის დაახლოებით 1/4 ნაწილი, რომელიც გადმოგვცემს სომხეთის თავგადასავალს დასაბამიდან 786 წლამდე. ჩვენი ქართული თარგმანის ასეთ ქრონოლოგიურ ჩარჩოებში მოქცევა შემდეგითაა გამოწვეული: ძველი პერიოდის ამბების გადმოცემისას იოანე დრასხანაყერტელი თავის წინამორბედ ისტორიკოსთა თხზულებებით სარგებლობს და მეტად ზოკლედ, სქემატურად გადმოგვცემს სომხეთის ისტორიის ამ საკმაოდ ვრცელ მონაკვეთს (დასაბამიდან 786 წლამდე). ჩვენ მიერ ქართულ თარგმანში გაუთვალისწინებელი ის 1/4 ნაწილი უმთავრესად აღრიხნული ხანის ისტორიკოსთა თხზულებებიდან ცნობილი ფაქტებისა და თვით ავტორის ლირიული წიაღსვლების თავმოყრას წარმოადგენს. „სომხეთის ისტორია“-ში ავტორის ყურადღების ცენტრი მისი თანადროული ისტორიის სრულყოფილი სახით გადმოცემაზეა გადატანილი. ამას თუნდაც ის ფაქტი მოწმობს, რომ სომხეთის ისტორიის უდიდესი მონაკვეთი, სახელდობრ დასაბამიდან 786 წლამდე ტექსტის 1/4-ს მოიცავს, იმ დროს, როდესაც სომხეთის ისტორიის არც თუ ისე ვრცელი პერიოდის, 786—925 წლების ამბებს თხზულების 3/4 ნაწილი უჭირავს. ეს უკანასკნელი ფაქტიც იმაზე მეტყველებს, თუ რაოდენ არასრული და ზოგადი ხასიათისაა იოანე დრასხანაყერტელის მიერ მისი არათანადროული ისტორიის აღწერა. ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინების შემ-

დეგ აუცილებლად არ ჩავთვალეთ სომხეთის ისტორიის უძველესი პერიოდის (დასაბამიდან 786 წლამდე) ამბების თარგმნა ქართულ ენაზე და ჩვენი ქართული თარგმანი უმთავრესად იოანე დრასხანაკერტელის თანადროული ხანით შემოვფარგლეთ. ხოლო იმ ფაქტს, რომ ჩვენ ერთგვარად ვარღვევთ ჩვენს მიერ ზემოთ მიღებულ გადაწყვეტილებას — ქართულ თარგმანში მხოლოდ იოანეს თანადროული პეროდი ავსახოთ, — და თარგმანს 786 წლის ამბებით ვიწყებთ, შემდეგი გამართლება მოეპოვება: ლევონდი. რომელიც იოანე დრასხანაკერტელის წინამორბედი ისტორიკოსია, თავის თხზულებას სწორედ 785—90 წლებს ამბების აღწერით ამთავრებს. ასე რომ მის ნაწარმოებში ვერ პოულობს ასახვას მისი შემდგომი პერიოდის მრავალი მნიშვნელოვანი ფაქტი თუ მოვლენა, განსაკუთრებით კი ბულა თურქის ლაშქრობა სომხეთში.

მართალია, იოანე დრასხანაკერტელი 786—850 წლების ამბების თანამედროვე და თვითმხილველი ვერ იქნებოდა; მაგრამ ამ პერიოდის ბევრი საყურადღებო ცნობა მხოლოდ მის თხზულებაშია შემონახული³⁴⁷, ამიტომ ჩვენ საჭიროდ მივიჩნიეთ წინამდებარე ქართული თარგმანის 786 წლის ამბების გადმოცემით დაწყება.

„სომხეთის ისტორიის“ ტექსტის ქართულ თარგმანში არ შეგვიტანია მაშტოც მოძღვრის წერილი ქალაქ დვინის მცხოვრებლებისადმი და აგრეთვე თხზულების ბოლოსიტყვაობა. პირველში გამოხატულია დვინის მცხოვრებთა მიმართ მაშტოცის მანუგეშებელი თანაგრძნობა იმ უბედურების გამო, რაც მათ თავს დაატყდათ დიდი მიწისძვრის შედეგად. „სომხეთის ისტორიის“ ბოლოსიტყვაობა კი წარმოადგენს იოანე დრასხანაკერტელის დამრიგებლობითი ხასიათის მიმართვას სომხეთის იმდროინდელი საზოგადოებისადმი. ვინაიდან ეს ორი ადგილი არაფერს მნიშვნელოვანს, ფაქტიურ მასალას არ გვაწვდის, მათი გამოტოვება ქართულ თარგმანში დანაკლისად არ მიგვაჩნია.

„სომხეთის ისტორიის“ ქართულ თარგმანზე მუშაობისას ჩვენ მხოლოდ საქართველოს შესახები მასალის თარგმნით არ შემოვფარგლულვართ. ზემოთ მითითებული ორი ნაწყვეტის (მაშტოცის წერილი და ბოლოსიტყვაობა) გამოკლებით, წინამდებარე გამოცემის ძვე-

³⁴⁷ იოანე დრასხანაკერტელი 786 — 850 წლების ისტორიის აღწერისას, უდავოა, სარგებლობდა რომელიღაც წყაროთი, რომელიც დღეისათვის ჩვენთვის უცნობია. სწორედ ამიტომ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ ამ შემთხვევაში, მისი არათანადროული ხანის (786 — 850 წლების) ისტორიის აღწერისას პირველწყაროს მნიშვნელობა ენიჭება.

ლი სომხური ტექსტი და მისი პარალელური ქართული თარგმანი მოიცავს იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ უწყვეტ ტექსტს, 786—925 წლების ისტორიას, რომელიც საყურადღებო ცნობებს გვაწვდის როგორც სომხეთის, ასევე საქართველოსა და სომხეთის სხვა მეზობელი ქვეყნებისა, თუ ხალხების შესახებ. ამ ცნობების მეშვეობით შესაძლებელია საქართველოს ისტორიის მთელი რიგი კონკრეტული საკითხების გარკვევა და დაზუსტება, ასევე მახლობელი აღმოსავლეთისა და ა/კ-ის იმდროინდელ საგარეო ვითარებაზე სრული წარმოდგენის შექმნა. „სომხეთის ისტორიის“ ტექსტის ქართულად თარგმნისას მთელი ჩვენი ყურადღება იქითკენ იყო მიპყრობილი, რომ ქართული თარგმანი ზედმიწევნით ახლოს მდგარიყო დედანთან, როგორც შინაარსის სიზუსტის დაცვით, ასევე ავტორისათვის ნიშანდობლივი გამოთქმებისა და წინადადებების კონსტრუქციის შენარჩუნებით.

თარგმანზე მუშაობისას მთელ რიგ დაბრკოლებებს შევხვდით, რაც უმთავრესად იოანე დრასხანაკერტელის ენის სიმძიმითაა გამოწვეული. ავტორისათვის დამახასიათებელია ორაზროვანი, ბუნდოვანი გამონათქვამები და განსაკუთრებით სინონიმურ წყვილთა სიხშირე, რაც რიგ შემთხვევებში თვით ჩვენი ქართული თარგმანის სტილის დამძიმებასაც იწვევს. ტექსტში გვხვდება ისეთი წინადადებები და გამოთქმები, რომელთა თარგმნა ხშირად მხოლოდ კონტექსტის გააზრების საშუალებით ხერხდება. ამიტომ რიგ შემთხვევებში აზრის დაზუსტებისა და მისი უფრო ნათლად გადმოცემისათვის ჩვენ მიერ ქართულ თარგმანში აღდგენილია სიტყვები და ზოგჯერ ფრაზებიც, რომლებსაც კვადრატულ ფრჩხილებში ვათავსებთ. ასევე აუცილებლად ჩავთვალეთ დაგვეზუსტებინა სომხურ ტექსტში ჩართული ნაწყვეტები ძველი და ახალი აღთქმიდან, შემდეგ კი მოვძებნეთ იგივე ციტატები ქართულ ძველსა და ახალ აღთქმაში და ქართული თარგმანის შესაბამის ადგილას ჩავურთეთ. დაიძებნა დაახლოებით 12-მდე ასეთი ნაწყვეტი და დაზუსტდა მათი ადგილი ქართულ ტექსტში.

წინამდებარე ქართულ თარგმანსა და სომხურ ტექსტს შორის შემდეგი ურთიერთდამოკიდებულება არსებობს: ზოგ შემთხვევაში სომხური ტექსტის რომელიმე ფრაზის გასარკვევად და დასაზუსტებლად ქართულ თარგმანში დამატებით შეგვაქვს სიტყვები. ხშირად მთელი ფრაზები, ხოლო ხშირად აზრის გამარტივების მიზნით პირიქით ვამცირებთ სინონიმურ წყვილებს, რომლებიც საკმაოდ კარბად გვხვდება „სომხეთის ისტორიის“ ტექსტში. ასევე რთულსა

და გრძელ წინადადებებს ვანაწილებთ უფრო პარტიულ წინადადებებზე.

მკითხველზე ეფექტის მოხდენის მიზნით იოანე დრასხანაკერტელი სრულიად მარტივ აზრსაც კი მრავალსიტყვაობით გადმოსცემს, რითაც ამძიმებს სტილსა და რიგ შემთხვევებში ბუნდოვანს ზღის მთელ წინადადებას. სომხურ ტექსტზე ჩვენი დაკვირვების შედეგად ირკვევა, რომ ავტორის მიერ გამოყენებულ სინონიმურ წყვილთა უმრავლესობა ზმნებზე მოდის; მოვიტანთ რამდენიმე მაგალითს:

„*მწაფსაღ զօղակ դարեակ կային ընդ լծով ծառայութեան նոյս*“³⁴⁸. „გადარჩენილები მათი მონღის უღელ ქვეშ მოექცნენ“.

„*իսկ նորა հამაպունդ զօրօք չուեսալ, եկեսալ, հասեսալ ի Տարին գաւառ*“³⁴⁹. „...დიდძალი ჯარით მოვიდა და მოაღწია ტარონის ვავარს“.

მრავალსიტყვაობის ერთი ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითი ტექსტის 21-ე გვერდზე გვხვდება. თახი ერთიდაიგივე მნიშვნელობის ზმნა ქართულ თარგმანში მხოლოდ ერთი სიტყვით გვაქვს გადმოცემული:

„*Ալլ էրն სა იմანք ի նոյսնէ, որք ոչ կարացեսալ տեսլ, ժուժալ, սսնել և համբերել պասերագմին*“³⁵⁰. „იყვნენ ისეთებიც, რომლებმაც ვერ შეძლეს აეტანათ ბრძოლა“.

მსგავს შემთხვევებს სხვაგანაც შევხვდით.

„*Ապա ոստիկանն գომարսակ զօրու բագմի կաղმեսլ՝ չուեսալ, լსაղալ, գալ, հասանէ լკաշխար մեր*“³⁵¹. „ოსტიკანმა გააწყო დიდძალი ჯარი, დაიძრა და გამოემართა ჩვენი ქვეყნისაკენ“.

სინონიმურ წყვილთა შესწავლისას ავტორის ერთი თავისებურებაც შევნიშნეთ: იოანე დრასხანაკერტელი ხშირად ერთი წინადადების ფარგლებში რამდენიმე სინონიმურ წყვილსაც კი იყენებს,

³⁴⁸ იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“. წინამდებარე გამოცემა, გვ. 4.

³⁴⁹ იქვე, გვ. 13.

³⁵⁰ იქვე, გვ. 21.

³⁵¹ იქვე, გვ. 124.

ნაწილი ზმნებისა ერთ გარკვეულ მოქმედებას გამოსატყვევ, სსკეპი კი უკვე ასალ მოქმედებაზე მიუთითებენ.

ასე, მაგალითად 144-ე გვერდზე ვკითხულობთ:

„*ჩხტსანტ ღიღსაღ, სრქსაღ- თვითონ კი წავიდნენ [და]*
აღ, ჟნაგსაღ, ღიღსაღ, თავი შეაფარეს გარდმანისა
ღაღარქჩნ კანბაღსაღს და არცახის სიმაგრეთა უდაბურ
ამრიგა მარქსაღს წარქმანაღ ტყეებს“.
ღ. სრესაღსაღ“³⁵².

მოტანილ წინადადებაში *ღიღსაღ, სრქსაღ, ჟნაგსაღ* = წავიდნენ, სინონიმთა ერთი ჯგუფია, ხოლო *ღიღსაღ ჟაღარქჩნ* = თავი შეაფარეს — მეორე, პირველი ჯგუფისაგან განსხვავებული და დამოუკიდებელი.

დასასრულს კიდევ ერთ საკითხზე გვინდა შევაჩეროთ ყურადღება: სომხურ საკუთარ სახელებში ასო *ღ* ქართულ თარგმანში ყოველთვის *ღ*-თი გადმოგვაქვს, ვინაიდან იოანე კათალიკოსის ხანისათვის ის ჯერ კიდევ *ღ*-ს აღნიშნავდა და არა *ღ*-ს, როგორც ეს შემდეგში მოხდა.

მოქიან — სოლომონი, *სღესაღ* — ალბაკი, *წიღარღსაღ* — გელარქენი, *წიღარღ* — კლარჯეთი, *წიღსაღ* — თულბი, *წიღსაღ* — მუშელი, *წიღ* — კოლბი, *წიღამ* — გელამი, *წიღსაღ* — ელია, *წიღსაღ* — იერუსალემი, *წიღარღსაღ* — შოლაგა, *წიღარღსაღსაღ* — ვალარშაქერტი, *წიღარღსაღ* — ამაღეკი, *წიღსაღ* — გოლთანი, *წიღსაღ* — წალკოტი და სხვ.

გარდა ზემოთ მოტანილი მაგალითებისა, კიდევ ბევრი ანალოგიური შემთხვევის დასახელება შეიძლება, მაგრამ, ვფიქრობთ, ეს მასალაც საკმარისია ქართულ თარგმანზე ჩვენი მუშაობის ზოგიერთი მხარის გასათვალისწინებლად.

³⁵² იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ წინამდებარე გამოცემა, გვ. 144.

ဝိဂ္ဂဟိတံ

მკ. ა. ჯ. უ. მ. ფ. ზ. შ. ა. გ. ი. ბ. გ. მ. დ.
უკო. უ. კ. ზ. ხ. ლ. მ. რ. წ. ჯ. ზ. მ.
რ. ფ. ი. ბ. გ. მ. დ. ს. ბ.
ყ. ა. ლ. ი. ბ. გ. მ. დ. რ. წ. ჯ. ზ. მ.

სოფელ ბაბუნის ეკლ. ი. ი. ს.
 მ. შ. მ. ლ. ს. და სპატიონატოს
 ნაწილის მიტაცების
 შესახებ

გადასული წამანსაკლე სეჟით იან
 იათიქანს ქ ლაჟა ქამირაჟიანს
 ათაღახალ ქინჯრ . ირ ქირის ხაჟა
 ქ სხაქუჯიანს¹ დოჟაღ² აჟაჟა
 კლასაკიჟა ლ დორბასაკიჟა უთა გა-
 ლათაჟე გალათაჟე ათაღჯრ³ სე
 ქლანს ვქ დნჟ ნოღოღ ნოლანსალ
 ჳრ ვათლანს რათქრსანსა⁴ დნჟ აჟნ
 აჟა ვქ ქ აჟათლალორაჟ⁵
 იათიქანს⁶ ათაღჯ . ირქ სქქსალ
 ლასალ ქ ქლანს მქიჟანსარანსქ⁷
 სეროჟნ⁸ რქრქრქრქ, ირ ქ ვქღ⁹
 რაჟღლანს¹⁰ ხრსქიქმ ანჟ ალანჯრ:
 სე თხსალ აჟა ვქღიქიქიქ ლ
 ვქალჯო ჳღნაჟათისა აჟათა
 აჟათლადასქრქო ჟორანსქ¹¹ ვიქს-
 ჟქნა ლ ვარქაქსქღქნა ლ ვქღნასქ
 ვქღნასქ სქრანჯა ათაჟაჟათსქ
 სეროქსქლანს ლ ვქანსქქრბანსა ლ ვარ-
 ქანსქიჟა, აჟა ლრაჟოქრსალ ქ ჳარ
 აჟანოქსქინჯნ¹² ჟორამანსქ¹³ მათოღ
 ჳანსაქრ ლანსარ მარქსქ ვათანსქ
 აჟასქ ქინჯნ ქაქქოთასქსქოქ ვაჟ-
 ათლადასქინ ალანსქ¹⁴ სე უთ
 აჟქრათ ჟორღოქინჯ ვქ ქ
 ბათლქიჟ ქლრთე ანსარჟაჟღანსქ¹⁵
 ქ ბათლქ ქსარჟაღლანსქლ სსქ-

ამ დროს ვინმე ოსტიკანი ეზი-
 ტი ხალიფასაგან სომხეთს იყო
 განოგზავნილი. როცა მან ქალაქ
 ნახიქვეგანს ნიაღვია, მხარეთგან-
 გებელნი და მოხელენი გავარებში
 დაგზავნა. რადგან ბაგრევეანის გა-
 ვარი მათ ჰქონდათ დაჰყრობილი,
 ოსტიკანმა იქ ერთი საპატრიოთა-
 განი გავგზავნა. იგი გაემართა
 წმინდა გრიგორის მონასტრისა-
 კენ, მივიდა სოფელ ბაგე. წმი და
 ლამე იქ გაათია. მან იქ იხილა
 ღვთივნაგები ტაძრის მკვენიერი
 და ფრად ლამაზი ოქროსა და
 ვერცხლის კურქელი და სხვადა-
 სხვა ფერის სიწმინდის ფარდები,
 შესამოსელი და მოსასხამები. იგი
 ბოროტი სიხარბით მოიხიბლა და
 ცბიერი გონებით ცდილობდა
 ეპოვნა მიზეზი, რომ ღმრთის ბო-
 ძებული მიეტაცა. უხამსი აზრით
 [შეჰყრობილმა] ერთი თავისი უპა-
 ტრო მსახურთაგანი ფარულად
 მოახრო, ჩაავდო ლამით მღვი-
 მის დიდ ნაპრალში. და შესასვ-
 ლელი აღვილი დაუხმო. დილით
 კი, სანამ საქმე გამომგლავნდებო-

¹ სქქინანს D. ² + ქლრთე ABCD. ³ იათიქანს BCD. ⁴ ქ ვქღ D. ⁵ რა-
 ვღლანსქ⁶ რაჟღლანსქ A, რაჟღლანსაქ B. ⁷ ჟორამანსქ A. ⁸ ალანსქ D. ⁹ ქანსარ-
 ვაჟღლანსქ D.

4 **ჟთსაქ** **ი** **რადმაქოყსიოღ** **სრქა-**
ჭოქნ **თაყაათთ** **ანსიქაქ** **ღქი-**
ლიანა **არროვან**, **ა** **ღსიქღვიქსინ** **ჭრქ-**
ათოთქ **სიქქნახიქაქ** **ი** **გარისღარ-**
ღოქსინ **ა** **რამქინ**, **ი** **ოქრა** **ი** **ი** **ოქ**
ი **ოქრისანსაქ** **სი** **რამქ** **ანსაქ** **ანს** **ი** **რ**
ქარღარქსინ. **ა** **ან** **ან** **ან** **ან** **ან** **ან**
ან **ან** **ან** **ან** **ან** **ან** **ან** **ან** **ან**

ტვევს, უფრო მეტად იმისათვის,
 რომ ვერ შეძლებს მათთვის თვა-
 ლი დაეხუჭათ. მათ ერთ საფლავ-
 ში მოათავსეს წმინდანები, რომ-
 ლებმაც ნუგეშის საცემლად უბი-
 წო სისხლი დაღვარეს. ამით მათ
 სახელები ღარტვილებთან ერთ-
 თად ცხოვრების წიგნში ჩაიწერა.

1 **წაყე** **ქით** **ქაქინანსიქ**³
რ **აქ** **აქ** **აქ** **აქ** **აქ** **აქ** **აქ**
აქ **აქ** **აქ** **აქ** **აქ** **აქ** **აქ** **აქ**

11 **ი** **ობა** **მა** **მა** **მა** **მა** **მა** **მა** **მა**
მა **მა** **მა** **მა** **მა** **მა** **მა** **მა**

1 **ქამქს** ABC. 2 **ქინანს** D. 3 **ქაქინანსიქს** ABC. 4 **ქსაღიქ** A, **ქსა** -
ღია B, **ქსაღიქ** D 5 **ქ** **ღარღარღარღარ** A, **ქ** **ღარღარღარღარ** C, **ქ** **ღარღარ-**
ღარღარ D. 6 **ჭაანთ** B. 7 **ანარქინანს** B 8 **ქსიქ** და AD. 9 **ქიქინანსიქ** C. 10 **ქან-**
ნანს C.

ასაფ¹ ო მოსამოქმნეტ ასათ
ეროცე ხეჯიანაგ² ძირიე, რავე
ჩქეტ ფაღეტ ფაიქი ჩნ³ რადასკან
ფსე რხრეჩი ნასი ღან ვამეღ ყათ-
მხაღ⁴ ო ზაყნიე არამოაგეტ:
ჩავე ვისი ზეირეაე ვმოქმეტი ო
ფადათეტ სკოფობითანი ო რნაქ-
ლაე ირეოქი ზირეირე ლაყო-
ვანსნი ო ჩაქრაყსითქხანი:
შაღღ⁵ იორა იოსიქანი იმ⁶
ხიღღქმ⁷ ანონ, სსხაქ ო ზქქნი
ფაფ⁸ ეღნიე ქარს ლაიგხალს
ნოაღეტ: სს თსხაქ ვქსღქსეყო-
ქქნი მხბამსბ დათასქსეოქენ
თანი ლაქიღქსეოარანი⁹ ო ლსკო-
აღათნი ს ვქსალსხერთნი ს ვქოო-
მოე შარე ჩანიებე ზიფსენე
აფარაქი, ს ფადაღანსაქ
ო ჯარ ვანსქოქმნი, ს ო
ქქლამილ აფარაქმნი¹⁰ ო ქქნი
ქმნი ღქოღაროქხამ¹¹ ო ქქნი
ო ჩაქრაყსითნი შიქქქქაქ ქქიქქ
თაქ ზამა ვამბ დათასქსეოთი
ქქ ო ათარაღა ინიე არბაქქი: ოს
მხბქ აონნი ვამ¹² ენიე ლხანი¹³
ქქაღნსაქ ამხნსქნი¹⁴ ო თაქ
თსღქ ჯარ ს ააქქრათ რანიქ
ნიორ: ოს იოსიქსანი ან მღღ-
ქსაქ იორქნი ენეტ ო ქანიოქ
ფაქენ სსაოობოქ ს ლაქქერ ვნი
ო ქქქქაქ ს
საოოობოქ ს ლაქქერ ვნი ო ქქქაქ
ს ო თანი ს ჩარქანსეტ, ვქ
ქქქქი
ღაროღქსაქ¹⁵ ან ნა ვჩაქქსაქ¹⁶
თაქქ¹⁷: ოს ს¹⁸ ნა იქქნი ქქქქ-
ქაქ ვთანჯანს¹⁹ ოსქსაქ ო ქქ-

[ყოველივე] საქმარისად გაღმოვე-
ცემა შენ ჩემზე უფრო აღრე შაპუქ
ისტორიკოსისაგან. შემდეგ მამამ-
თავრად დააყენეს იოსები წმინდა
გრიგორის მკვიდრთაგან, არაგა-
წოტის გავარიდან. მის დროს
ოსტიკანი, სახელად ხუზიმა, მო-
ვიდა ქალაქ დვინში და თავისი
ხელქვეითნი დაიმორჩილა. მან ნა-
ხა საქათალიკოსო სახლის დიდ-
დიდი მამულების სიმშვენიერე
არტაშატი, კავაქქტი და ჰორო-
მოც მარგი თავიანთი სოფლები-
თურთ, ბოროტი სურვილითა და
ეშმაქსეული სიხარბით ითხოვდა
იოსებ მამამთავრისაგან, რომ მი-
ეცა მისთვის დიდი მამული, თით-
ქოს გაყიდვის წესით ვერცხლის
[ფასად]. დიდმა ადამიანმა სი-
ცოცხლე ვაწირა და სრულიად
უგულბეღყო მისი ბოროტი და
უხამსი სიტყვები. ბოლმამორე-
ულმა ოსტიკანმა საპქობილეში
ჩასვა ლმრთის კაცი, შექრა იგი
ჯავჭვით და სცემა, რომ შეეშინე-
ბინა, რათა მიეცა მისთვის, რა-
საც ითხოვდა. მაგრამ მან არაფ-
რად ჩაავღო ხედ მოწეული ტანჯ-
ვა და არაფრად ჩათვალა გემა,
[არამედ] პიროქით, მამაცურად
ითმენდა [ყოველივეს], ვაწირა
რა თავი ლმრთისათვის, სანამ ოს-
ტიკანს მამამთავარი ბრალს და-
ღებდა, მან განძით საფსე სამი

¹ აკლასიხოლ AB. ² ხეჯიანაგენ ABC. ³ აათმქნი B. ⁴ შაღღ A ⁵ ხიღღ-
ქმამ AD. ⁶ ლაქიღქსეოარანი BD. ⁷ ვქქქქქამ AD. ⁸ ვამანი ABC. ⁹ ლხ-
ანი ქქქქანი BC. ¹⁰ ამხნსქამ A. ¹¹ ვჩაქქქაქს B. ¹² თაქქ D ¹³ ს] — AD.

რაჲ, ¹ **և ոչ** ² **դრხაღ** ³ **ჩნչ** ⁴ **ყრრახბბ**
 ააზხ⁵ ⁶ **ჭაჯაჲ** ⁷ **აყა** ⁸ **აყა** ⁹ **აყა** ¹⁰ **აყა** ¹¹ **აყა** ¹² **აყა** ¹³ **აყა** ¹⁴ **აყა** ¹⁵ **აყა** ¹⁶ **აყა** ¹⁷ **აყა** ¹⁸ **აყა** ¹⁹ **აყა** ²⁰ **აყა** ²¹ **აყა** ²² **აყა** ²³ **აყა** ²⁴ **აყა** ²⁵ **აყა** ²⁶ **აყა** ²⁷ **აყა** ²⁸ **აყა** ²⁹ **აყა** ³⁰ **აყა** ³¹ **აყა** ³² **აყა** ³³ **აყა** ³⁴ **აყა** ³⁵ **აყა** ³⁶ **აყა** ³⁷ **აყა** ³⁸ **აყა** ³⁹ **აყა** ⁴⁰ **აყა** ⁴¹ **აყა** ⁴² **აყა** ⁴³ **აყა** ⁴⁴ **აყა** ⁴⁵ **აყა** ⁴⁶ **აყა** ⁴⁷ **აყა** ⁴⁸ **აყა** ⁴⁹ **აყა** ⁵⁰ **აყა** ⁵¹ **აყა** ⁵² **აყა** ⁵³ **აყა** ⁵⁴ **აყა** ⁵⁵ **აყა** ⁵⁶ **აყა** ⁵⁷ **აყა** ⁵⁸ **აყა** ⁵⁹ **აყა** ⁶⁰ **აყა** ⁶¹ **აყა** ⁶² **აყა** ⁶³ **აყა** ⁶⁴ **აყა** ⁶⁵ **აყა** ⁶⁶ **აყა** ⁶⁷ **აყა** ⁶⁸ **აყა** ⁶⁹ **აყა** ⁷⁰ **აყა** ⁷¹ **აყა** ⁷² **აყა** ⁷³ **აყა** ⁷⁴ **აყა** ⁷⁵ **აყა** ⁷⁶ **აყა** ⁷⁷ **აყა** ⁷⁸ **აყა** ⁷⁹ **აყა** ⁸⁰ **აყა** ⁸¹ **აყა** ⁸² **აყა** ⁸³ **აყა** ⁸⁴ **აყა** ⁸⁵ **აყა** ⁸⁶ **აყა** ⁸⁷ **აყა** ⁸⁸ **აყა** ⁸⁹ **აყა** ⁹⁰ **აყა** ⁹¹ **აყა** ⁹² **აყა** ⁹³ **აყა** ⁹⁴ **აყა** ⁹⁵ **აყა** ⁹⁶ **აყა** ⁹⁷ **აყა** ⁹⁸ **აყა** ⁹⁹ **აყა** ¹⁰⁰ **აყა**

გუდა დაადგა თავს თავის მსახუ-
 რებს. მან ეს საჯაროდ მოიმოქ-
 მედა. [შემდეგ] ბრძანა საჯაროდ
 მიეტანათ მამამთავრისათვის [ეს
 განცი], შემდეგ კი ფარულად სხვა
 მხრიდან უკანვე წავლთ. ამის
 შემდეგ ოსტიკანმა ხმა გაავრცე-
 ლა, რომ მას მამულები მიჰყიდეს.
 მან ღმრთის კაცის გაათავისუფ-
 ლა საპყრობილიდან და თავის
 სახლში დააბრუნა. შემდეგ უკვე
 [კათალიკოსმა] უშიშრად დიდი
 ცდა და გარჯა გასწია სამსჯავ-
 როში და ძლივს შეძლო მამულე-
 ბის კავაქერტისა და ჰოროზოც
 ზარგის უკან დაბრუნება ბოროტი
 ოსტიკანის ხელთაგან. ამრიგად,
 უმიზეზოდ ჩამოართვეს მას არტა-
 შატი და შემდეგშიც [ვერ დაიბ-
 რუნა]. ბოროტი შურის გამო
 ოსტიკანი მუდამ მტრულად იყო
 განწყობილი მამამთავრის მიმართ.
 მისი ბრძანებით მისმა მსახურებმა
 შეიპყრეს დიდი იოსების ცმა, იგი
 მეწამორის სათავეში მოკლეს და
 ჩააგდეს ტბაში, რომელიც სათა-
 ვის ჩრდილოეთ მხარესაა. იოსებ
 მამამთავარს ეპყრა წინამძღვრო-
 ბა 11 წელი, შემდეგ კი გარდა-
 იცვალა.

¹ **ქ** ² **ჟ** ³ **ჟ** ⁴ **ჟ** ⁵ **ჟ** ⁶ **ჟ** ⁷ **ჟ** ⁸ **ჟ** ⁹ **ჟ** ¹⁰ **ჟ** ¹¹ **ჟ** ¹² **ჟ** ¹³ **ჟ** ¹⁴ **ჟ** ¹⁵ **ჟ** ¹⁶ **ჟ** ¹⁷ **ჟ** ¹⁸ **ჟ** ¹⁹ **ჟ** ²⁰ **ჟ** ²¹ **ჟ** ²² **ჟ** ²³ **ჟ** ²⁴ **ჟ** ²⁵ **ჟ** ²⁶ **ჟ** ²⁷ **ჟ** ²⁸ **ჟ** ²⁹ **ჟ** ³⁰ **ჟ** ³¹ **ჟ** ³² **ჟ** ³³ **ჟ** ³⁴ **ჟ** ³⁵ **ჟ** ³⁶ **ჟ** ³⁷ **ჟ** ³⁸ **ჟ** ³⁹ **ჟ** ⁴⁰ **ჟ** ⁴¹ **ჟ** ⁴² **ჟ** ⁴³ **ჟ** ⁴⁴ **ჟ** ⁴⁵ **ჟ** ⁴⁶ **ჟ** ⁴⁷ **ჟ** ⁴⁸ **ჟ** ⁴⁹ **ჟ** ⁵⁰ **ჟ** ⁵¹ **ჟ** ⁵² **ჟ** ⁵³ **ჟ** ⁵⁴ **ჟ** ⁵⁵ **ჟ** ⁵⁶ **ჟ** ⁵⁷ **ჟ** ⁵⁸ **ჟ** ⁵⁹ **ჟ** ⁶⁰ **ჟ** ⁶¹ **ჟ** ⁶² **ჟ** ⁶³ **ჟ** ⁶⁴ **ჟ** ⁶⁵ **ჟ** ⁶⁶ **ჟ** ⁶⁷ **ჟ** ⁶⁸ **ჟ** ⁶⁹ **ჟ** ⁷⁰ **ჟ** ⁷¹ **ჟ** ⁷² **ჟ** ⁷³ **ჟ** ⁷⁴ **ჟ** ⁷⁵ **ჟ** ⁷⁶ **ჟ** ⁷⁷ **ჟ** ⁷⁸ **ჟ** ⁷⁹ **ჟ** ⁸⁰ **ჟ** ⁸¹ **ჟ** ⁸² **ჟ** ⁸³ **ჟ** ⁸⁴ **ჟ** ⁸⁵ **ჟ** ⁸⁶ **ჟ** ⁸⁷ **ჟ** ⁸⁸ **ჟ** ⁸⁹ **ჟ** ⁹⁰ **ჟ** ⁹¹ **ჟ** ⁹² **ჟ** ⁹³ **ჟ** ⁹⁴ **ჟ** ⁹⁵ **ჟ** ⁹⁶ **ჟ** ⁹⁷ **ჟ** ⁹⁸ **ჟ** ⁹⁹ **ჟ** ¹⁰⁰ **ჟ**

ականցն: Բայց հայրապետն
Յովսէփ¹ կալեալ զառաջնորդու-
թիւնն ամա միտաւան² վախճա-
նի:

Յևս սորա Դաւիթ ի գաւա-
ռէ Մաղաղայ ի գեղջէ Կակապո³
յաջորդէ զաթունն սուրբ:

ՅԱՂԱԳՍ ՀԱՐՈՒԱԾՈՅ
ԿՈՏՈՐԱԾՈՅ ԱԶԳԻՄ ՀԱՅՈՅ,
ՆԻ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ՝ ԲԱԶԻՄԱՅ 10

Ի Ժամանակի աստ յայտնիկ
ոստիկան ուն⁴ Հօլ⁵ անուն վաքր
դնդաւ յամիրապետն⁶ անտի ի
Հայկ տաւաճեալ⁷ չուեալ հասեալ
մասնէր բնակիլ⁸ ի Դիլին քաղաքի: 11
Իսկ Սևադայ ուն անուն ի Պար-
սիլ⁹ տունէ, որ առեալ էր իւր
կին Վկրաւեակ ի Բագրատունի¹⁰
տանէ և ի ձեռն այնորիկ զլոյով
մասն երկրիս բնակալեալ սկսաւ 20
կանաբար¹¹ իմն տիրէր, այս Սևա-
դայ ընդլղեալ և խանդացեալ¹²
ընդ ոստիկանին Հօլայ¹³ դամար-
տակ ընդդէմ նորա զօրաց բա-
ղմաց անէր¹⁴, ընդ որս էր և մեծ 25
սպարապետն Հայոց Սմբատ, և
Սիւնեաց տէր և այլ ևս ազատա-
գունդ սևաբք: Նւ ապա հնարի
կամ ըմբռնել զՀօլ¹⁵ կամ դրժել
ի մահ: Բայց Հօլն¹⁶ զհայրապետն 30
Դաւիթ պատգամ առ Սևադայն¹⁷
և առ սպարապետն Սմբատ և առ
Սահակ Սիւնեաց¹⁸ տէրն յէր,

մին զմեղք զմինձա լաւի զա-
յոյս զազատեմ, որոքեղից մախան
գագարնի սոքեղ յայնիւն ոյս:

ՏՐՈՒՄԻՆ ԵՄԵՐԻՆ,
ԱՅՈՒՄՅՅՅՅՅՅՅՅԻՆ ԵՎ ՄՐԱՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅ
ՄԱՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅՅ

Եւ զորս ցինք ուրիշանի, իս-
նեղաւ յօլի, մերոք զսնդիտ իս-
նիւսնազան տրոքեղս ոյս զառո-
քեղիւն. ոյս մոքիւն և զառո-
քեղա յալայ զցինՅի. ցինք կրցա-
ւա, ինքնա տրոքիւն, որոքեղս
տրոքաւ յայնա սոքեղիւն և այն
գա-
մա յայնցնիս զիւն զայնիւն
մեծ-
նիւն, զայնա յօլս և յայնիւն
այնիւն մին միմարտ. մին
ցինաւ-
մեղք [սցեալամ] զիւնա յայն
Յայնիւն. մատան ոյնցն տրոքեղ
և զիւն ինքնա յայնիւն, սոքեղ-
եղա յայնա, և ինքն ինքնա
սցեալա զիւնա և զայնիւն
այնիւն, և զայնա մոքեղա. յօլ
և զայնիւն մատան մոքեղեղ
գա-
նիւնա զայնա զայնա, յայնա
այնիւն և զայնիւն յայնա
և յայնա յայնա յայնա յայնա
և յայնա յայնա յայնա յայնա

1 Յովսէփի — ABCD. 2 տան և մեկ D. 3 Կակապայի D. 4 Հաւ D. 5 յամիր-
ապետն ABCD 6 + և ABCD. 7 բնակել D. 8 ի Պարսիկի ի կայսիկ D. 9 ի Բագ-
րատունէ D. 10 սեփականաբար AB. 11 խանդացել A. 12 Հաւայ D. 13 ունէր առ-
նէր ABCD. 14 զՀօլն ABC, զՀաւն D. 15 Հաւն D. 16 Սևադայն AD. 17 Սիւնեաց B.

ցանցեր սխաლო գնային¹: სე ლი² դარბსაქ ი ზიქ³ ჟაყადე
 դანსაქ: ჩაყე ემარძინ შანა-
 ლაქ შინსაყ ასიან⁴ რარბსაქ
 თანერ მსბ ლაყრაყთონ ჴაქ⁵
 ი ლაყრაყთონთონ სორე, ხ თნ⁶
 რნერ ი დნარანსი მსრბ ი სორე
 დოთარან: ლი⁷ ექნი შარსაქ
 აყაყათთე დანერქინ⁸ ჟაქ
 ჴრქეორ ირქი ნორონ, ირ ქაყადე⁹
 ჟაქან ანოლამ¹⁰ შოქონ ანო-
 ანიქ¹¹: ლსა აყა ჟესაქ ლაყრა-
 აყათინ ექთო ჟინსაყ ლერე¹² ქაქ-
 დანსი, ლაქსაქ დოთაჯნორე-
 ქინ¹³ ამი ქ¹⁴:

ლი ექნი ჴორა ქაჯორექე ჟა-
 ქო ჴორა შოქანს¹⁵ ი ფალო-
 ნქნ ჴოთაქ¹⁶ ი გეჟქ: ლქაქ¹⁷:
 ჩაყე ქოთ სიქრან ბონაჟო-
 ქინ¹⁸ ჴორა ჴრქე ანყქ¹⁹ ამ²⁰
 იქ. გქ²¹ იმან²² ჟარაქან²³ ი
 ჴოქნ²⁴ ქინ²⁵ ქნათანსაყ თან
 ლაქ²⁶ იქოთარან²⁷ ქ²⁸ ქეოქ
 ნსნ²⁹ ფალოქ³⁰ რანს აყქ³¹ რათო
 ქამ-
 რათან³² ი ქლრაქ³³ ქოქქ³⁴
 სორე³⁵ ლაყრაყათინ შოქანს³⁶.
 ირქ³⁷ ხრქ³⁸ სორე ლიქან³⁹ შო-
 ჟან⁴⁰ ი დანსაქ⁴¹ ბორე⁴², ლამ
 ჴარქ⁴³ სოთ⁴⁴ ი დრაყათ⁴⁵ ჟარ
 ქლ-
 ქენ⁴⁶, ლამ ჴოქნ⁴⁷ ქინ⁴⁸ ჩანს⁴⁹
 ლოთ⁵⁰ ლ⁵¹ ი შოქ⁵² ლ⁵³ ქანორქ⁵⁴
 დან⁵⁵ თან⁵⁶ აყაქ⁵⁷ იქენ: სე ქამან⁵⁸
 ექ
 ი ქამან⁵⁹ სიქ⁶⁰ ჩოქ⁶¹ რათ⁶²

წმინდა ეკლესიის მახლობლად-
 საჯაის შემდეგ მის სამფლობე-
 ლოს დაეუფლა მისი შვილი გრი-
 გორი, რომელსაც საალერსოდ
 სუფანს ეძახდნენ. ამ დროს უკვე
 მამამთავარმა დაასრულა სიცო-
 ცხლე. მას წინამძღვრობა 27
 წელს ეპყრა.

მის შემდეგ მისი ტახტი დაიკა-
 ვა იოვანემ, რომელიც იყო კო-
 ტაიქის გავარის სოფელ ოვიდან.
 მაგრამ მისი ხელდასხმიდან 8
 წლის განვლის შემდეგ ვილაც
 ცილისმწამებლებმა, რომლებიც
 იმავე საკათალიკოსოს სახლიდან
 იყვნენ, ბოროტი ენებით ცილის-
 წამება შეთხზეს წმინდა მამამთავ-
 რის იოვანეს შესახებ, ისე როგორც
 [ჩაიღინეს ეს] ოდესღაც წმინდა
 ქალწულის მუშანის მიმართ მრი-
 სხანე ნოხუცებმა, ან ნარკესოსის
 მიმართ უსამართლო ბოროტმა
 მოწვეებმა, ან თვით იგივე ღმრთის
 სიტყვის მიმართ იუდამ და ურჯუ-
 ლო მღვდელმთავრებმა. მბრძანე-
 ბელი და სომეხთა მთავართა-მთა-

1 გნაგქინ C. 2 ლაქნ D. 3 ი ჴოქინ B. 4 თქრნ B. 5 ქსქ] ხლ C. 6 ანოლან
 D. 7 ანოლანქ D. 8 შოქანს² AC, შიქანს² B. 9 ლაქოქქოთარანქ B. 10 რან-
 რათან² A. 11 შოქანს² BC, შიქანს² D. 12 ბქრე D. 13 რანს² ლოთ²] ა-
 თოლ² რანს C

რათონი¹ ზრამანათი² და ხელსანი
ხელსანათი ზაკი³ ყოანს⁴ ან
ნათ. აყა⁵ გრძელ ხრქელ⁶ ჯიქინ
ჯანარგაფორ⁷ ნანროქი⁸
ნაქიქი⁹ ან¹⁰ ან¹¹ ან¹²
გერქრელ გერქელ ხერსან¹³ აბხ-
ალ¹⁴ და გერქელ¹⁵ ან¹⁶ გერქელ¹⁷ ხორა¹⁸ ხს¹⁹
ხორა²⁰ ხ²¹ ან²² ან²³ ან²⁴ ან²⁵
ან²⁶ ან²⁷ ან²⁸ ან²⁹ ან³⁰
ან³¹ ან³² ან³³ ან³⁴ ან³⁵
ან³⁶ ან³⁷ ან³⁸ ან³⁹ ან⁴⁰
ან⁴¹ ან⁴² ან⁴³ ან⁴⁴ ან⁴⁵
ან⁴⁶ ან⁴⁷ ან⁴⁸ ან⁴⁹ ან⁵⁰
ან⁵¹ ან⁵² ან⁵³ ან⁵⁴ ან⁵⁵
ან⁵⁶ ან⁵⁷ ან⁵⁸ ან⁵⁹ ან⁶⁰
ან⁶¹ ან⁶² ან⁶³ ან⁶⁴ ან⁶⁵
ან⁶⁶ ან⁶⁷ ან⁶⁸ ან⁶⁹ ან⁷⁰
ან⁷¹ ან⁷² ან⁷³ ან⁷⁴ ან⁷⁵
ან⁷⁶ ან⁷⁷ ან⁷⁸ ან⁷⁹ ან⁸⁰
ან⁸¹ ან⁸² ან⁸³ ან⁸⁴ ან⁸⁵
ან⁸⁶ ან⁸⁷ ან⁸⁸ ან⁸⁹ ან⁹⁰
ან⁹¹ ან⁹² ან⁹³ ან⁹⁴ ან⁹⁵
ან⁹⁶ ან⁹⁷ ან⁹⁸ ან⁹⁹ ან¹⁰⁰

ვარი ბაგრატ ბაგრატუნი იმ დროს
მასთან აღმოჩნდა. მაშინ ღმრ-
თის კაცის უღიროსი და ცუდენა
მაგინებლები წავიდნენ და თავი-
ანთი ენები ქვეყანას მოჭვინეს და
აბაგებდნენ [კათალიკოსს] მის წი-
ნაზე. [ბაგრატი] სატანისებურ ბო-
როტ მესიტყვეთაგან მოიხიბლა და
ნათი ბილწი ცილისწამება სიამით
მიიღო. ყველას მისწერა წიგნი,
რომ განდგომოდნენ აღიარებულ
მწყემსმთავარს და განიზრახა
თვითონ დაედგინა მამამთავარი.
დიდმა კაცმა იოვანემ რომ გაი-
გო მთავრის სატანისებური წუბი-
ლი და რომ იგი შეპყრობილი იყო
სულიერი გამგმირავე მახვილით
თვითონვე ადგა და წავიდა წმინ-
და საჰაკის სადგომში, ქებათა მო-
ნასტერში. იგი დაეყუდა იქ და
სამარადისო ლოცვას მისცა თავი.
ეს რომ შეიტყვეს დიდმა სპარა-
პეტმა სუმბატმა, სივნიელთა
უფალმა გრიგორმა და სომეხთა
სხვა ნახარარებმა, ერთად შეკრე-
ბილნი წამოვიდნენ და ეპისკოპო-
სთა კრება მოიწვიეს. მათ დწვე-
რილებით გამოიძიეს და შეიტყვეს
რა ბოროტ მაგინებელთა ცუდი
და გესლიანი ბაგეების სიცრუე,
სიწმინდის ტახტზე ღმრთის კაცი
კვლავ დაამტკიცეს. ამიერიდან
ქრისტეს ეკლესიამ, რომელიც ერთ-
ხანს მოკლებული იყო შვენებას, სი-

¹ გუქიქი — D, ² გრძელთაქსანი A. ³ ხერქელ B. ⁴ გრძელთა AHC, გრძელთა
D, ⁵ ანათანაკსანი D. ⁶ ანათანაკსანი D. ⁷ გრძელთა D. ⁸ გრძელთა BC. ⁹ გრძელ-
თი D. ¹⁰ ხ — C. ¹¹ ანათანაკსანი D.

թխան դայրն Աստուծոյ: Իսկ այս
 աշուհնակ եկեղեցի¹ Քրիստոսի,
 որ երբեմն խրթնացելան² էր ի
 վարատմանէ³ փնսային՝ դարձակ
 լինքն դիւսաշն առաքատուոր⁴ 5
 նորոպպէս պայտուանայր: Բայց
 իշխանն Խաղարատ⁵ ևս առակ
 վասն աշնորիկ զչարակ լինէր, զի
 առանց կամաց նորս եղև հայրա-
 պետին հաստատութիւն և ուր ոչ 10
 ընկալակ զնա, խնդրէր ժամ
 դիպող⁶ զայլ⁷ փոխանակ նորս
 կայուցանիկ: Բայց զիլքն ան-
 ընք սատուպպէս պատուհալիւ
 առհասարակ սատակէին յատու- 15
 ժաստաս յարկուլմենէ անոխ. ուն
 ի բարձրաւորակ քարանձաւայ
 ի վայր հոսակ՝ և քարաժայլքն
 բաժինս ի մարմնոյ նորս անու-
 ին, մինչ զի ոչ մնայր սակր առ 20
 ոսկր: Իսկ այլ⁸ ուն ի բարձրա-
 բերձ տանիայ ի վայր դիշիրի
 գլխալ՝ և բոլոր անդամք նորս
 ջախիակ⁹, ջախջախիակ և աշնպէս
 սատահիակ: Եւ այլ ուն յորձանայ 25
 ուղլիպ դիտալէժ լեակ՝ և ոչ
 դիրկւման անդամ զնա ընկալակ¹⁰:
 Եւ այսպէս¹¹ վերին ակնարկուլմե-
 տմին վրէժս չարաչարս¹² ի նո-
 ցանէ վասն ապիրատ լիզուպն 30
 խնդրեցաւ առ ի յուսումն խրատու
 աշնոցիկ որք¹³ զկնի դալոց են՝
 մի օրկանիկ ձեւս միդանչականս
 յօծեալն¹⁴ Աստուծոյ:

Ժիւղեցիս ցամո, Լաիծրոնս սիծ
 Լա Խելախա Կաճրհրցիւնա. Զաբրաճ
 Ետաւարի Միջրո Երէտալ Կաճո-
 րոճա Եմիս Կամո, րոմ Եամաճաւ-
 րիս Լամէրիցընա Եմիս ԵնԵիս Կա-
 րըՄը ԵոխԼա. Եան արՄ Մըիհրնարա.
 Եգի Լա ԵլքըԼա Եարհըլը Լրոս,
 րոմ Եմիս ԵաՄըլալ Եսքա ԼալըԵլնա.
 ՄրհըՄը ԿըլիսնմհըճըԼըԵի ԵԿաՄ-
 րի ԵմըԵի ԵրոՄըլալ Լմրհրցիճա
 Լմրոտիս րիսնքաճ. Զոգը Ետաճան
 Եմալալ ԿամըճըԵաճըԼըԵիԼան Լիրս
 Խաիտըճա, ԿըլըԵնքճա ԵաՄըՄըԵալ
 ԿաՄ- Եաի Եսքըլալ, Եսը րոմ Լըլը-
 ԵիՄ Կը ար Լարհա. Զոլո ԵսքըԵի
 Եմալալ ԵրԼըԵիԼան Լամիտ Լիրս
 ԽաբորԼընը Լա Եաի Եսքը-
 Մըլա ԼաիհըԽըճա, Լաիսնքը Լա
 Լսը Եոիսճո. ԼանարհընըԵի Լըբարիս
 ԼընըԵաճ ԵըլըԵնը Եսը, րոմ ԵալըԼա-
 Մըլ Կը ար Ելիրսաո. Լսը ԶըԵը-
 Մըլ ԵրճանըԵի Կաճընը Եսինի
 ՄըլիսնըԵիս ԵսքըԵրճըլա Կըլ
 Ենաոա Կամո Եմա ԿանսնմհըճըԼալ,
 րոմըԵիՄ ՄընԼա ԵոսըլալըԵնը,
 րաոա Եաո Լլար ՄըլըԵոտ ԿըլըԵը-
 Մըլ ԽըլըԵի Լմրոտիս ԿըԵըԵըլա-
 Մաոցիս.

¹ եկեղեցի D] եկեղեցիք ABCE. ² խրթնացել D. ³ ի վարատման C.
⁴ առաքատուոր] առաքատիակ ACD. վերստին պարձուցել B. ⁵ Խաղարատ C.
⁶ դիպող ABC. ⁷ այլ D. ⁸ այլ — ABC. ⁹ ջախիակ] ջարդեակ C. ¹⁰ ընկալակ C.
¹¹ այսպէս] այնպէս ABC. ¹² չարաչար ABC. ¹³ որք ABCD] որ E. ¹⁴ յօծեալս ABCD.

Յիտ ալսորիկ ոստիկան՝ ոմն՝
 Ասուսէթ¹ անուն, սասքեսալ յամի-
 րապետէն Զարբէ², չուէ գայ ի
 Հայս: Իբրև հնաս ի Տարոն գա-
 ւառ՝ իսկ և իսկ ի կապանս վիշ-
 իսանն³ Բագարատ⁴ ըմբռնակ, ետ
 տոնիկ սո ամիրապետն, որ և⁵
 սակս սրբոյ հայրապետին զանի-
 րաւն⁶ խորհէր, ասո ապա⁷ վի-
 րաւացի պատուհաս վրէժխնդրու-
 թեան ըստ արժանին յանձին
 իւրում կրէր: Բայց ընակիչը Տա-
 ւրոս⁸ լիւրինն ըստ աղխասարոյզ⁹
 իւրեանց բարուցն համագուռդ ի
 մի վայր հաւաքեալ և զմի զինու-
 ըութիւն/ զինուորեալ, և յանկար-
 ժակի ի վիրալ տարմարար յարձա-
 կեալ՝ սպանանէին զոստիկանն¹⁰
 Ասուսէթ իրու¹¹ վրէժս իմն իշ-
 խանին Բագարատոյ պահանջեալ¹²
 ի գալթակղութիւն անձանց
 իւրեանց: Եւ ապա սպայք զօրու
 նորա ցանկցիր սփռեալ՝ չուեալ
 գնացին սո ամիրապետն
 զուժ արկանել նմա զիրին աղէտս:

Զայսու ժամոնսակաւ Գրիգոր
 Սիւնեաց տէր,¹² որ Սուսիանն յոր-
 ջորջիւր¹³, և Բարգէն Սիսական
 նահապետն զրզուլութիւն չար ի
 մէջ իւրեանց զարթուցեալ և գու-
 մարտակ ի վերայ իւրերաց կարգ-
 եալ ի պատերազմ, սպանանի
 ապա Սուսիանն ի Բարգէնայ. և
 պայադատէ զուէրութիւնն Վաս-

ամի շեմընց, Խալիֆա չաբրիս
 միւր ցամոջաբանիլի ոստիկանս
 սաեղաւ անշստի, մոვიւ և սոմ-
 քետի. որոյ մոաւմիւ Եարոնի
 ցաբար, մամիւնց Ֆիշպրու և Մա-
 սպանին Խալիֆաստան Եագրատ
 մտագարի, որմելուց Մմին և մամ-
 մտագարս Մսամարտլու [սասջելս]
 Մմնաւըն Եարիցաւ, Եագրատս
 Մարիսիւնի սամարտլուանի սաս-
 ջելու լուրսեղաւ Երցու. Եմ
 լուրս Եագրոսիսի մտիս մլքոց-
 րընըն Եաւանտի մգամբոք յլլե-
 յիս ՄեսաԵամիսաւ Երտ անըլուս
 Մեյկրիւնըն, Երտի մքընրոքա Մեյ-
 մնըս և Մեյքրաւ չաքսաւ Յը
 մեյքընըն, մոքլըս անշստ ու-
 տիկանի և ամիտ Եագրատ մտագ-
 րիսաւոյիս Մարի ունըս Եագիւնտի
 Եագիս սաՅուանը. Մեմընց [անշ-
 ստիս] չարիս մքընրըն ցա-
 ւիւնընըն և Մագիւնըն Խալիֆաս-
 տան, որմ սամմսխարո Եմքաւ և
 սալմիս Մքընընըն [Եաւրիւաւըն]
 Մեյքընընընընընտ միստիս.

Եմ լուրս սիւնիւղտա Մաւալի
 ցրիցարի, որմըլսալ մեյքսաե-
 րաւ սաւանի ԵՄընընընըն, և սի-
 սալանիս նաքալեյի Եագընի Եարու-
 րաւ անընընըն Երտմանընտի մի-
 մարտ, Երտմանընտըն սաԵրուղըն-
 րաւ մոամնաւըն չարի, Եմիս Մեմ-
 ընց սաւանի մոքլա Եագընըն և
 սամըլընընընըն միս նալընըն և

¹ Ասուսէթ ABC. ² Զարբէ AD. ³ զիշխանին B. ⁴ Բագարատ A. ⁵ որ և] և
 որ ABCD. ⁶ գանիրաւն D. ⁷ ասո ապա] ապա ասո AC. ⁸ Տաւրոս] Տորոս A, Տորոս
 CD. ⁹ արխարոյզ ABC. ¹⁰ ոստիկանն C. ¹¹ իբրև B. ¹² տէրն ABC. ¹³ յորջորջիւր D

ակ որդի նորա ընդ նորա, որ
ըստ փաղաքշական¹ անուանն²
Քարու անուանիւր³:

Բայց ամիրապետն իմացեալ
զսպանութիւն Սպուսեթայ⁴, աշու-
հետե զօր գումարէ, գոնդ կազմէ,
ջուլիրս սպայից սլաորտստէ և
ստուալ ի ձեռս սլաորտն ընդօժնի
իւրով՝ Բախայ⁵ կոչեցելոյ, սուաքէ
ի Հայս. և ապա հրաման ան-
ջուշտ ի վերայ կրեալ՝ զիշխանս
աշխարհիս և զտեսարս համադունդ
ի կապանս ըմբոնեալ առ ինքն
ստարցէ⁶, և զայլ⁷ ևս ուսմիկ հիծե-
լազօրս, սր սուր յազդեր անիւ
մարիտացեալ և կամ զգէն⁸ շարժիլ՝
զամենիսին սասակսցէ: Բայց
միայն թէ ի լաւագունից ոմանց
ի պաշտօն օրինացն Մահմէտի⁹
ոք պարծել՝ զնոսա ընդ իւր տար-
ցի: Իսկ նորա համապունդ զօրօք
չուսալ և կեսալ հասեալ ի Տարսն
գաւառ և իբրև զկայծակն իմն
փայլակնահար զաշխարհն արա-
րեալ՝ վաղվադակի ըմբոնեալ լի-
նէին և որդիքն ևս Բաղարասայ
ըմբոնելոյ¹⁰ Աշոտ և Դաւիթ, ի
Բուխայէ հանդերձ այլ ևս իւրե-
անց ուզակցօք: Եւ ի զկարող
զնոսա կրեալ՝ ասպատակ զզօրս¹¹
իւր սկիզբ ընդ ծործորս ի լերինն
Տօրոսի¹² և ընդ երեսս գաւառիս:
Եւ նախ զբնակեալսն ի խոխոմն¹³
լերինն զօրս ըմբոնէինն¹⁴ սա-

բայց ամիրապետն իմացեալ
զսպանութիւն Սպուսեթայ, աշու-
հետե զօր գումարէ, գոնդ կազմէ,
ջուլիրս սպայից սլաորտստէ և
ստուալ ի ձեռս սլաորտն ընդօժնի
իւրով՝ Բախայ կոչեցելոյ, սուաքէ
ի Հայս. և ապա հրաման ան-
ջուշտ ի վերայ կրեալ՝ զիշխանս
աշխարհիս և զտեսարս համադունդ
ի կապանս ըմբոնեալ առ ինքն
ստարցէ, և զայլ ևս ուսմիկ հիծե-
լազօրս, սր սուր յազդեր անիւ
մարիտացեալ և կամ զգէն շարժիլ՝
զամենիսին սասակսցէ: Բայց
միայն թէ ի լաւագունից ոմանց
ի պաշտօն օրինացն Մահմէտի
ոք պարծել՝ զնոսա ընդ իւր տար-
ցի: Իսկ նորա համապունդ զօրօք
չուսալ և կեսալ հասեալ ի Տարսն
գաւառ և իբրև զկայծակն իմն
փայլակնահար զաշխարհն արա-
րեալ՝ վաղվադակի ըմբոնեալ լի-
նէին և որդիքն ևս Բաղարասայ
ըմբոնելոյ Աշոտ և Դաւիթ, ի
Բուխայէ հանդերձ այլ ևս իւրե-
անց ուզակցօք: Եւ ի զկարող
զնոսա կրեալ՝ ասպատակ զզօրս
իւր սկիզբ ընդ ծործորս ի լերինն
Տօրոսի և ընդ երեսս գաւառիս:
Եւ նախ զբնակեալսն ի խոխոմն
լերինն զօրս ըմբոնէինն սա-

բայց ամիրապետն իմացեալ
զսպանութիւն Սպուսեթայ, աշու-
հետե զօր գումարէ, գոնդ կազմէ,
ջուլիրս սպայից սլաորտստէ և
ստուալ ի ձեռս սլաորտն ընդօժնի
իւրով՝ Բախայ կոչեցելոյ, սուաքէ
ի Հայս. և ապա հրաման ան-
ջուշտ ի վերայ կրեալ՝ զիշխանս
աշխարհիս և զտեսարս համադունդ
ի կապանս ըմբոնեալ առ ինքն
ստարցէ, և զայլ ևս ուսմիկ հիծե-
լազօրս, սր սուր յազդեր անիւ
մարիտացեալ և կամ զգէն շարժիլ՝
զամենիսին սասակսցէ: Բայց
միայն թէ ի լաւագունից ոմանց
ի պաշտօն օրինացն Մահմէտի
ոք պարծել՝ զնոսա ընդ իւր տար-
ցի: Իսկ նորա համապունդ զօրօք
չուսալ և կեսալ հասեալ ի Տարսն
գաւառ և իբրև զկայծակն իմն
փայլակնահար զաշխարհն արա-
րեալ՝ վաղվադակի ըմբոնեալ լի-
նէին և որդիքն ևս Բաղարասայ
ըմբոնելոյ Աշոտ և Դաւիթ, ի
Բուխայէ հանդերձ այլ ևս իւրե-
անց ուզակցօք: Եւ ի զկարող
զնոսա կրեալ՝ ասպատակ զզօրս
իւր սկիզբ ընդ ծործորս ի լերինն
Տօրոսի և ընդ երեսս գաւառիս:
Եւ նախ զբնակեալսն ի խոխոմն
լերինն զօրս ըմբոնէինն սա-
բայց ամիրապետն իմացեալ
զսպանութիւն Սպուսեթայ, աշու-
հետե զօր գումարէ, գոնդ կազմէ,
ջուլիրս սպայից սլաորտստէ և
ստուալ ի ձեռս սլաորտն ընդօժնի
իւրով՝ Բախայ կոչեցելոյ, սուաքէ
ի Հայս. և ապա հրաման ան-
ջուշտ ի վերայ կրեալ՝ զիշխանս
աշխարհիս և զտեսարս համադունդ
ի կապանս ըմբոնեալ առ ինքն
ստարցէ, և զայլ ևս ուսմիկ հիծե-
լազօրս, սր սուր յազդեր անիւ
մարիտացեալ և կամ զգէն շարժիլ՝
զամենիսին սասակսցէ: Բայց
միայն թէ ի լաւագունից ոմանց
ի պաշտօն օրինացն Մահմէտի
ոք պարծել՝ զնոսա ընդ իւր տար-
ցի: Իսկ նորա համապունդ զօրօք
չուսալ և կեսալ հասեալ ի Տարսն
գաւառ և իբրև զկայծակն իմն
փայլակնահար զաշխարհն արա-
րեալ՝ վաղվադակի ըմբոնեալ լի-
նէին և որդիքն ևս Բաղարասայ
ըմբոնելոյ Աշոտ և Դաւիթ, ի
Բուխայէ հանդերձ այլ ևս իւրե-
անց ուզակցօք: Եւ ի զկարող
զնոսա կրեալ՝ ասպատակ զզօրս
իւր սկիզբ ընդ ծործորս ի լերինն
Տօրոսի և ընդ երեսս գաւառիս:
Եւ նախ զբնակեալսն ի խոխոմն
լերինն զօրս ըմբոնէինն սա-
բայց ամիրապետն իմացեալ
զսպանութիւն Սպուսեթայ, աշու-
հետե զօր գումարէ, գոնդ կազմէ,
ջուլիրս սպայից սլաորտստէ և
ստուալ ի ձեռս սլաորտն ընդօժնի
իւրով՝ Բախայ կոչեցելոյ, սուաքէ
ի Հայս. և ապա հրաման ան-
ջուշտ ի վերայ կրեալ՝ զիշխանս
աշխարհիս և զտեսարս համադունդ
ի կապանս ըմբոնեալ առ ինքն
ստարցէ, և զայլ ևս ուսմիկ հիծե-
լազօրս, սր սուր յազդեր անիւ
մարիտացեալ և կամ զգէն շարժիլ՝
զամենիսին սասակսցէ: Բայց
միայն թէ ի լաւագունից ոմանց
ի պաշտօն օրինացն Մահմէտի
ոք պարծել՝ զնոսա ընդ իւր տար-
ցի: Իսկ նորա համապունդ զօրօք
չուսալ և կեսալ հասեալ ի Տարսն
գաւառ և իբրև զկայծակն իմն
փայլակնահար զաշխարհն արա-
րեալ՝ վաղվադակի ըմբոնեալ լի-
նէին և որդիքն ևս Բաղարասայ
ըմբոնելոյ Աշոտ և Դաւիթ, ի
Բուխայէ հանդերձ այլ ևս իւրե-
անց ուզակցօք: Եւ ի զկարող
զնոսա կրեալ՝ ասպատակ զզօրս
իւր սկիզբ ընդ ծործորս ի լերինն
Տօրոսի և ընդ երեսս գաւառիս:
Եւ նախ զբնակեալսն ի խոխոմն
լերինն զօրս ըմբոնէինն սա-

¹ փաղաքշականն B. ² անուան B. ³ անուանէր D. ⁴ Ապուսեթայ B. ⁵ Բախայ
D. ⁶ ստարցի D. ⁷ զայլ D. ⁸ գէն D. ⁹ Մահմէտի ABC. ¹⁰ ըմբոնելոյ գերելոյ D.
¹¹ զզօրն ABC — D. ¹² Տօրոսի D. ¹³ ի խոխոմն ի խոխոմն ABC ի խոխոմն
D. ¹⁴ ըմբոնէին BCD.

պատ երկրի տային անողորմ¹
 սրով, իսկ զգաւաւին հեծեւա-
 գունդն զգահիկս² զմասնս սրոյ
 ճարսկ տային, և զայլս ձերբա-
 կալս³ արարեալս առ լոնսաւորն⁴
 հասուցանէին՝ սուսամբ զնոսս
 քարշեալս իսկ զանձնագիւս և
 զերեսաւորս և զգունսնսս արտա-
 քով այլոցն տրոհեալ վասն ան-
 րէն⁵ յօրէնս⁶ իւրեանց դարձու-
 ցանելով ըստ ամիրապետին⁶
 հրամանի, և զայլս⁷ ևս մնացա-
 կանս առ ի նոցանէ հրամայէր
 սրով վտանել: Եւ այսպէս անդ ըստ
 գաւառաց գաւառաց շրջելով⁸
 բազում աւուրս գետիդէր: Ինչև
 զիշխանն Աշուտ և զելլապար նորս
 զՊաւլիթ⁹ առ ամիրապետն
 խողացուցեալ առաքէր հան-
 դերձ հարագատուքիս¹⁰ ընդ
 իւրեանց: Ապա անուի չուէ դնայ¹⁰
 զկողմամբ Վասպուրականի: Իսկ
 մեծ իշխանն¹¹ տանն Արմուրեանց
 Աշուտ, թէպէտև հանդերձ զինքն
 իւրայօքն¹² վանելովք մարտ ընդ
 բռնազապին Բախայի դնել, սա-
 կաշի նախորարքն իւր ոչ գուտ-
 նէին: Նմա համամիտք ի գործ
 պատերազմի: Ապա անուհնուհ
 ակաւայ կամօք հարկեալ երթայ¹³
 առ Բախայ, և նորս վազվազակի
 զնա ըմբռնեալ հանգերձ¹³ համա-
 գունդ համազգիւսք¹⁴ իւրովք և
 աւուրս ինչ ի զկապահոջ կացուցեալ,

մեղքըրոճա — ցլեքոճա — մաքելոս
 սաճըրոլոճ ալլոյոց, սեքեքի Մեյք-
 րոց և սաճլոտ Մեյքըլոնի միճ-
 ցարոց մճլազըրս (ամիրաս). Յիր-
 քՄեյքնեյրոնի, սաճոցաննի և ցեր-
 քորլոյաննի իալոյցաս Երճանեքիտ
 սեքատազան ցամարիոց, ռոմ ոս-
 նի տազեանտ շըրջըլո ռջըլոնե
 մոյեկլոտ. սեքա ցաճարիցնելե-
 քիս Մեյսաքեք Երճանա, ռոմ ոսնի
 մաքելոտ ամոցփյցելոտ. ասե մոց-
 ռո ման մրազալո ցազարո, մրազա-
 ռո ըլլե ըպո ոյ, սանամ աՄոլ
 մտազարո ըմ մոսն ըմա ըազետի տա-
 յոսի նաոտեսաքեքիտ իալոյցաստան
 ար ցազնազնա. Մեյքըլոց ոցի յոյճան
 փազելա ըմ ցազեմարտա ցասքըրալոյ-
 նիս մաճարեքեքիսալլոցն. արքըրոնտա
 սաճլոսն ըմմա մտազարո աՄոլոյ
 տոյեքա տոյոտ Մեյքնաճա ըմ Մեյ-
 քարալընըլոյ ճարոտ Մեյքըրոց
 ամիրա Ելլոստան սաճըրոլոցըլաճ,
 մազըրամ մոսի նաճարարեքի Երճոլոսն
 սալլոյեքի ար ալմոհնընցն մոսի տա-
 նամաճարեքն. մաՄոն ոցի տազոսի
 սըրոցիլոսն ցարեքեք ուշըլեքըլոյ
 Մեյքնա փասըլոյոց Ելլոստան. Ելլ-
 ռոլոյ ոցի Մեյքըրո մեյքմար տանա-
 մեյքնաքըլեքեքտան երտալ, ռամընցն-
 մե ըլլե սաճըրոքիլոյեքի ամպոլոյ,
 Մեյքըլոց յո ցազնազնա իալոյցաստան
 յոլոլ-Մեյլոտալոտ. ամոսն Մեյքըլոց
 [Ելլոլոյ] իլոլոյ մոճնեյա ցազարեքն.
 ման Երճանա, ռոմ քցըլա մեքըրոլ-

¹ անողորմար ABC. ² զգահիկս զըրհիկս A. ³ ձերբակալ D. ⁴ յանարէն D. ⁵ օրէնս D. ⁶ ամիրապետի BC. ⁷ զայլ ABCD. ⁸ շրջելով — C. ⁹ Պաւլիթ AC ¹⁰ ցնա A. ¹¹ իշխանն BE. ¹² իւրայօքն B. ¹³ հանդերձ D. ¹⁴ համազգոք BCD.

ააყა ააოღ¹ ანაფიფანსილი² აა
 .ამირაყსონ, კანამარ³ სი ს
 .ორღი⁴ აანღრბ⁵ სე აწინსონს
 ბიო აფაააოღ⁶ არკსო⁷ აა-
 ამსაწი აწი აყათრადამსონ, ირ
 .აორ ი ბნი⁸ ათსო⁹ ჟ კომ
 აღ¹⁰ ჯარძსო¹¹ აყამა¹² ბსიყა-
 სკალი აა სნ¹³ ათანს¹⁴. ს ესთ
 ადრინსი¹⁵ კი¹⁶ ათანს¹⁷ აწინ¹⁸ აა-
 კისი¹⁹ ს ან²⁰ სი²¹ აა²² აა²³ აა²⁴
 აა²⁵ არსო²⁶ ს აორისო²⁷ აფარინა-
 აა²⁸ სკა²⁹ აა³⁰ სი³¹ სი³² აა³³
 აა³⁴ აა³⁵ აა³⁶ აა³⁷ აა³⁸ აა³⁹ აა⁴⁰
 აა⁴¹ აა⁴² აა⁴³ აა⁴⁴ აა⁴⁵ აა⁴⁶
 აა⁴⁷ აა⁴⁸ აა⁴⁹ აა⁵⁰ აა⁵¹ აა⁵²
 აა⁵³ აა⁵⁴ აა⁵⁵ აა⁵⁶ აა⁵⁷ აა⁵⁸
 აა⁵⁹ აა⁶⁰ აა⁶¹ აა⁶² აა⁶³ აა⁶⁴
 აა⁶⁵ აა⁶⁶ აა⁶⁷ აა⁶⁸ აა⁶⁹ აა⁷⁰
 აა⁷¹ აა⁷² აა⁷³ აა⁷⁴ აა⁷⁵ აა⁷⁶
 აა⁷⁷ აა⁷⁸ აა⁷⁹ აა⁸⁰ აა⁸¹ აა⁸²
 აა⁸³ აა⁸⁴ აა⁸⁵ აა⁸⁶ აა⁸⁷ აა⁸⁸
 აა⁸⁹ აა⁹⁰ აა⁹¹ აა⁹² აა⁹³ აა⁹⁴
 აა⁹⁵ აა⁹⁶ აა⁹⁷ აა⁹⁸ აა⁹⁹ აა¹⁰⁰

ლი მამაკაცი, რომელსაც ხელთ
 ხმალი ეპყრა, ან საქურველს ამო-
 ძრავებდა, შეეპყროთ და მასთან
 მიეყვანათ. იგი აქაც ისევე მოიქ-
 ცა, როგორც ტარონის მხარეებ-
 ში: გამოარჩია ლამაზი ტანისანი
 და ხელმარჯვენნი თავისი სამსა-
 ხურისა და საქიროებისათვის,
 სხვები კი მახვილს მისცეს საზრ-
 დოდ; სისხლით მორწყეს მთელი
 ბარი. თვითონ [ბულა] წავიდა,
 რომ ავაზაკური რბევით მისული-
 ყო დედაქალაქ დვინში. სომეხთა
 დიდმა სპარაპეტმა სუმბატმა, რო-
 დესაც კი დაინახა მისგან აღცრუ-
 ლი მღელვარება და მის ხალხზე
 თავს დამტყდარი მომსრველი
 მახვილის სისასტიკე, თავისი ქვეყ-
 ნის ხანისათვის სიციოცხლე გაწი-
 რა: იგი მიეგება [ბულას] დიდძა-
 ლი ძღვენითა და საჩუქრებით.
 [ბულამაც] იგი პატივითა და სიყ-
 ვარულით მიიღო. სუმბატი მის
 ნებას დაჰყვა ყველაფერში, წინ
 მიუძღოდა მას და გზას უხსნიდა
 ყველგან, სადაც კი იგი განიზრა-
 ხავდა წასვლას. დიდი გონიერე-
 ბით მისი დაუდევარი აზრი თა-
 ვისკენ მიიზიდა და იმდენად მი-
 ინდო, რომ [ბულამ] იგი თავის
 თანამზრახველად ჩათვალა და
 დიდ სპარაპეტად დანიშნა. ისინი
 ერთად გაემართნენ და შევიდნენ
 ქალაქ დვინში. შემდეგ მათ ხელი

1 იორი¹ A. 2 იორი² D. 3 ი ბნი D. 4 ჟნი D. 5 თანი⁵ A. 6 იორი-
 აან] იორი⁶ ABCD. 7 ნათნი⁷ AD. 8 სნი⁸ C. 9 იორი⁹ A. იორი-
 აან¹⁰ C. 10 იორ ABCD. 11 სნი¹¹ C. 12 + აა ABC. 13 + აა D. 14 სნი¹⁴ B:
 15 იორ¹⁵ C. 16 კამნი¹⁶ ABC.

ქმასთილქხამაჲ ყასაყაჲ და ვანი-
თი მითი სურა ქინდნ ქანსიღესაჲ¹
ქასარან აქიყნა, ეჲ სორრეჲსიჲ
ქერ რინსაღორს და ღამსიჲყ ემსბ
ასაყარაყსთნ სიფიღესანქერ: სე²
აი ზასარასქ ქ მქათქინ ჯოსნ
ხერქმან მათინსნი ქ ჴიქინ ჭყაჲ
და ანუ და ასაჲ³ მსინ³ ჯორჲ
ეყაღასიღნ სიქისაჲ და ასაყა-
საჲსი ჴინსიჲ თარაბესაჲ⁴ და ეთრა⁵
მქანსჲამ ქ ყინოღორასქან სარეჲ
სოღხერამსერქა და ყინსაჯარქა⁶
ეჲთანქქინ, ყომანსა ჴამსაქქესან
ხერქაქქინ თაქქინ ხერასიღორ, ქისქ
ეჲმანსა⁵ თოღონსა ქ აყარანთე⁶
არქისაჲ, აქნაყნა აი მონსაღორს
ეჲარეჲსაჲ აბქქინ: სე ანუ ასაჲ
ქრქნსაქქი ღნე ღნასქრა ეჲმანსი-
სხანსა ჴანსსაჲ, ეთრა ქ სიყომანსა⁶
შარინოქ და ქ ჴასაყაღორასქან⁷
ნარანსჲეჲ ღნე ქერ ათხაჲ აბქერ,
და ეჲქქამო და ღმრინსაჲ⁷
ეჲქითასქაქქესქისქისან თორისაჲ
ქ მყე და ქ რანთი არექსიჲ⁸
და⁸ ეჲქქანს ანთიღორამ სოქ თაქქინ⁸
ქხერასიღორ: რასე ეჲყაღას რანთა-
რქისაჲ⁹ ჴაყსიღონს ენქქინ ქ მითი
ქერისანეჲ ეჲჲყიჲთიჲსქი ენთთა ჴნა-
ეჲნიჲეჲგიღესანსქ ქ ჴაჲიღორქქისქინ
ოქინსანსა მარანქთი: ქისქ ქერს⁹
ჴარეჲსან ქ რინსაჲათქნ რიქსაქქ
ოღრანსაჲ ეჲქქრქისთთი და ქ სანთნსა
ეჲაჯათამანსიჲ ეჲთინსაჲ, ნოღა¹⁰
ეჲქქესქქი ქმან მთილქხამაჲ ეჲქიქქ¹¹

მიჰყვეს გარშემო გავარებს და
ავაზაკი მარბიელები მოჰფინეს,
ვისაც კი ნახავდნენ მეომართაგან
ხმლიანსა და საჭურვლის მზიდ-
ველს, ზოგს ისმაიტელთა მახვილს
აძლევდნენ საზრდოდ, სხვებს კი
ბორკილს ადებდნენ კისერზე და
მიერეჲებოდნენ ამირასთან. იქ
შემდეგ რჩეულებთან ერთად გა-
მოიყვანეს ყველა ისინი, რომლე-
ბიც ტარონისა და ვასპურაკანის
ოლქებიდან [იყვნენ და] თან წა-
იყვანეს. შებჰრობილთაგან კარგი
შესახედაობისანი გამოარჩიეს და
საპრობილეში ჩასვეს, სხვები კი
უწყალოდ მახვილის საზრდოდ
აქციეს. მათ განიზრახეს, რომ
ციხეში მყოფნი მაჰმადის რეჲუ-
ლისათვის დაემორჩილებინათ
მაგრამ როდესაც ამირა ბულამ
მოითხოვა მათგან ქრისტეს უარ-
ყოფა და მათი მსახურების წესზე
მოქცევა, ისინი თავდავიწყებით
სიმტკიცის გულმოდგინეობას მი-
ეცნენ და ამჯობინეს ქრისტესთან
წასვლა ცოდვებით [საესე] წუთიერ
შეებას. ისინი ცხადყოფდნენ, რომ
ებლანდელი ვნება არაფერია მო-
მავალ დიდებასთან შედარებით,
რომელიც ჩვენ მოგველისო. ამი-
ერიდან ბოროტ ამირას კიდევ
უფრო გაუძლიერდა შური წმინ-
დანების მიმართ, ისინი აწამეს
საეკრელით, საპრობილეში გღე-

¹ ქანსიღესაჲ AB, ჴანსიღესაჲ C. ² ასაჲ — BC. ³ მსინ D. ⁴ ექინსაჯარქაჲ
ქინსაქქისა ABC. ⁵ ეჲმანსაჲ იმანსა ABC. ⁶ ქ სიყომანსა A, ქ სიყომანსა D.
⁷ რინსაჲათქნ D. ⁸ და — D. ⁹ რანთარქი D. ¹⁰ ნოღა ABC. ¹¹ ეჲქიქქ B.

ანგოლქიანი კანბქნი ღნგო-
 ზქნი¹ ან ჴრქათოთა ლა ქარქიქაქ
 სრქაქ ღანი ათ ქამანიასქ² ქაქ-
 ქიქ³ მნგა: სღ გოღეანქნი⁴ ლ ქაქა
 ათნქნი, სქქ⁵ ღნი არქანი⁶ ღარ-
 ღარან⁷ ქამანიასქნი⁸ ღანღღღ-
 ლქ⁹ ქათათნი, ირქ¹⁰ ქაქანი¹¹ ლეგ სნი
 ქ მსღ: სღ აქნიღნსსს საათიქა-
 აქსა ქ ღარ რღნი¹² კოღეყანი
 მასანი¹³ ქ ქსრქაქ სრქი¹⁴
 10 ქათანი¹⁵ ღნი¹⁶ სქთათანი¹⁷ სქ¹⁸ ლქ,
 ლ რანი¹⁹ სქ²⁰ ლ ღარ²¹ სქ²² ლ
 ანათ²³ სქ²⁴ სქ²⁵ სქ²⁶ სქ²⁷ სქ²⁸ სქ²⁹
 ქათანი³⁰ სქ³¹ სქ³² სქ³³ სქ³⁴ სქ³⁵
 სქ³⁶ სქ³⁷ სქ³⁸ სქ³⁹ სქ⁴⁰ სქ⁴¹ სქ⁴²
 სქ⁴³ სქ⁴⁴ სქ⁴⁵ სქ⁴⁶ სქ⁴⁷ სქ⁴⁸ სქ⁴⁹
 სქ⁵⁰ სქ⁵¹ სქ⁵² სქ⁵³ სქ⁵⁴ სქ⁵⁵ სქ⁵⁶
 სქ⁵⁷ სქ⁵⁸ სქ⁵⁹ სქ⁶⁰ სქ⁶¹ სქ⁶² სქ⁶³
 სქ⁶⁴ სქ⁶⁵ სქ⁶⁶ სქ⁶⁷ სქ⁶⁸ სქ⁶⁹ სქ⁷⁰
 სქ⁷¹ სქ⁷² სქ⁷³ სქ⁷⁴ სქ⁷⁵ სქ⁷⁶ სქ⁷⁷
 სქ⁷⁸ სქ⁷⁹ სქ⁸⁰ სქ⁸¹ სქ⁸² სქ⁸³ სქ⁸⁴
 სქ⁸⁵ სქ⁸⁶ სქ⁸⁷ სქ⁸⁸ სქ⁸⁹ სქ⁹⁰ სქ⁹¹
 სქ⁹² სქ⁹³ სქ⁹⁴ სქ⁹⁵ სქ⁹⁶ სქ⁹⁷ სქ⁹⁸
 სქ⁹⁹ სქ¹⁰⁰ სქ¹⁰¹ სქ¹⁰² სქ¹⁰³ სქ¹⁰⁴
 სქ¹⁰⁵ სქ¹⁰⁶ სქ¹⁰⁷ სქ¹⁰⁸ სქ¹⁰⁹ სქ¹¹⁰
 სქ¹¹¹ სქ¹¹² სქ¹¹³ სქ¹¹⁴ სქ¹¹⁵ სქ¹¹⁶
 სქ¹¹⁷ სქ¹¹⁸ სქ¹¹⁹ სქ¹²⁰ სქ¹²¹ სქ¹²²
 სქ¹²³ სქ¹²⁴ სქ¹²⁵ სქ¹²⁶ სქ¹²⁷ სქ¹²⁸
 სქ¹²⁹ სქ¹³⁰ სქ¹³¹ სქ¹³² სქ¹³³ სქ¹³⁴
 სქ¹³⁵ სქ¹³⁶ სქ¹³⁷ სქ¹³⁸ სქ¹³⁹ სქ¹⁴⁰
 სქ¹⁴¹ სქ¹⁴² სქ¹⁴³ სქ¹⁴⁴ სქ¹⁴⁵ სქ¹⁴⁶
 სქ¹⁴⁷ სქ¹⁴⁸ სქ¹⁴⁹ სქ¹⁵⁰ სქ¹⁵¹ სქ¹⁵²
 სქ¹⁵³ სქ¹⁵⁴ სქ¹⁵⁵ სქ¹⁵⁶ სქ¹⁵⁷ სქ¹⁵⁸
 სქ¹⁵⁹ სქ¹⁶⁰ სქ¹⁶¹ სქ¹⁶² სქ¹⁶³ სქ¹⁶⁴
 სქ¹⁶⁵ სქ¹⁶⁶ სქ¹⁶⁷ სქ¹⁶⁸ სქ¹⁶⁹ სქ¹⁷⁰
 სქ¹⁷¹ სქ¹⁷² სქ¹⁷³ სქ¹⁷⁴ სქ¹⁷⁵ სქ¹⁷⁶
 სქ¹⁷⁷ სქ¹⁷⁸ სქ¹⁷⁹ სქ¹⁸⁰ სქ¹⁸¹ სქ¹⁸²
 სქ¹⁸³ სქ¹⁸⁴ სქ¹⁸⁵ სქ¹⁸⁶ სქ¹⁸⁷ სქ¹⁸⁸
 სქ¹⁸⁹ სქ¹⁹⁰ სქ¹⁹¹ სქ¹⁹² სქ¹⁹³ სქ¹⁹⁴
 სქ¹⁹⁵ სქ¹⁹⁶ სქ¹⁹⁷ სქ¹⁹⁸ სქ¹⁹⁹ სქ²⁰⁰

ბით, გვემითა და შიმშილით, რომ
 ეგების შეშინებოდათ და სასტიკი
 წამების შემდეგ ამირას ნებას
 დაჰყოლოდნენ. მაგრამ ისინი
 ყველაფერს მსნედ ითმენდნენ:
 ყვედრებასაც, ვნებასაც და ტან-
 ჯვაწამებასაც, სანამ სრულიად
 არ გასძვრათ ტყავი. ამრიგად,
 შეურაცხყოფილნი და ამავე დროს
 10 მწუხარების არად იამედგენი ით-
 მენდნენ მრავალ ჭირსა და ვნებას.
 ეგებებოდნენ სიკვდილს სიხარუ-
 ლით, ძალას იკრებდნენ ცხოველი
 წყლის დინებით, რომელიც გამო-
 15 ვიდა ქრისტეს გვერდიდან და მათ
 ეპყურებოდა. ამირა, როდესაც
 დაინახა მათი სიმტკიცე და სიკვ-
 დილისაკენ სწრაფვა ქრისტეს
 სარწმუნოებისათვის, რისხვითა
 20 და გულისწყრომით აღივსო მათ
 მიმართ, როგორც ბოროტი მზე-
 ცი; მან ბრძანა მახვილის ლუკმად
 ექციათ ისინი ოლონდ არა ერთ-
 ბაშად, არამედ თანდათანობით.
 25 მოიყვანეს ისინი როგორც ცხვრე-
 ბი სასაკლაოზე, რომ ეგების შე-
 ენანებინათ და გადაეხრებინათ
 [თავის მხარეზე], მაგრამ ისინი
 უკვე მოქცეულნი იყვნენ არა სი-
 კეთიდან ბოროტებისაკენ, არამედ
 ბოროტებიდან სიკეთისაკენ. ამ-
 რიგად, დიდი მწუხარება იტვირ-
 თეს და დიდი მოთმინებით
 დამაშვრალთა თანამონაწილენი

¹ ÷ მქ ABCD. ² ხթქ| მქ APC. ³ ღანღღღღღღ ABCD. ⁴ სრ D. ⁵ რღ-
 სქ AD. ⁶ + ლ C. ⁷ + ამხნაქნი ABC. ⁸ ამხნაქნი BC. ⁹ ქ რქათანი ABC.
¹⁰ სქ¹¹ სქ¹² სქ¹³ სქ¹⁴ სქ¹⁵ სქ¹⁶ სქ¹⁷ სქ¹⁸ სქ¹⁹ სქ²⁰ სქ²¹ სქ²² სქ²³ სქ²⁴ სქ²⁵ სქ²⁶ სქ²⁷
²⁸ სქ²⁹ სქ³⁰ სქ³¹ სქ³² სქ³³ სქ³⁴ სქ³⁵ სქ³⁶ სქ³⁷ სქ³⁸ სქ³⁹ სქ⁴⁰ სქ⁴¹ სქ⁴² სქ⁴³ სქ⁴⁴
⁴⁵ სქ⁴⁶ სქ⁴⁷ სქ⁴⁸ სქ⁴⁹ სქ⁵⁰ სქ⁵¹ სქ⁵² სქ⁵³ სქ⁵⁴ სქ⁵⁵ სქ⁵⁶ სქ⁵⁷ სქ⁵⁸ სქ⁵⁹ სქ⁶⁰ სქ⁶¹
⁶² სქ⁶³ სქ⁶⁴ სქ⁶⁵ სქ⁶⁶ სქ⁶⁷ სქ⁶⁸ სქ⁶⁹ სქ⁷⁰ სქ⁷¹ სქ⁷² სქ⁷³ სქ⁷⁴ სქ⁷⁵ სქ⁷⁶ სქ⁷⁷ სქ⁷⁸
⁷⁹ სქ⁸⁰ სქ⁸¹ სქ⁸² სქ⁸³ სქ⁸⁴ სქ⁸⁵ სქ⁸⁶ სქ⁸⁷ სქ⁸⁸ სქ⁸⁹ სქ⁹⁰ სქ⁹¹ სქ⁹² სქ⁹³ სქ⁹⁴
⁹⁵ სქ⁹⁶ სქ⁹⁷ სქ⁹⁸ სქ⁹⁹ სქ¹⁰⁰ სქ¹⁰¹ სქ¹⁰² სქ¹⁰³ სქ¹⁰⁴ სქ¹⁰⁵ სქ¹⁰⁶ სქ¹⁰⁷ სქ¹⁰⁸ სქ¹⁰⁹ სქ¹¹⁰
¹¹¹ სქ¹¹² სქ¹¹³ სქ¹¹⁴ სქ¹¹⁵ სქ¹¹⁶ სქ¹¹⁷ სქ¹¹⁸ სქ¹¹⁹ სქ¹²⁰ სქ¹²¹ სქ¹²² სქ¹²³ სქ¹²⁴ სქ¹²⁵
¹²⁶ სქ¹²⁷ სქ¹²⁸ სქ¹²⁹ სქ¹³⁰ სქ¹³¹ სქ¹³² სქ¹³³ სქ¹³⁴ სქ¹³⁵ სქ¹³⁶ სქ¹³⁷ სქ¹³⁸ სქ¹³⁹ სქ¹⁴⁰
¹⁴¹ სქ¹⁴² სქ¹⁴³ სქ¹⁴⁴ სქ¹⁴⁵ სქ¹⁴⁶ სქ¹⁴⁷ სქ¹⁴⁸ სქ¹⁴⁹ სქ¹⁵⁰ სქ¹⁵¹ სქ¹⁵² სქ¹⁵³ სქ¹⁵⁴ სქ¹⁵⁵
¹⁵⁶ სქ¹⁵⁷ სქ¹⁵⁸ სქ¹⁵⁹ სქ¹⁶⁰ სქ¹⁶¹ სქ¹⁶² სქ¹⁶³ სქ¹⁶⁴ სქ¹⁶⁵ სქ¹⁶⁶ სქ¹⁶⁷ სქ¹⁶⁸ სქ¹⁶⁹ სქ¹⁷⁰
¹⁷¹ სქ¹⁷² სქ¹⁷³ სქ¹⁷⁴ სქ¹⁷⁵ სქ¹⁷⁶ სქ¹⁷⁷ სქ¹⁷⁸ სქ¹⁷⁹ სქ¹⁸⁰ სქ¹⁸¹ სქ¹⁸² სქ¹⁸³ სქ¹⁸⁴ სქ¹⁸⁵
¹⁸⁶ სქ¹⁸⁷ სქ¹⁸⁸ სქ¹⁸⁹ სქ¹⁹⁰ სქ¹⁹¹ სქ¹⁹² სქ¹⁹³ სქ¹⁹⁴ სქ¹⁹⁵ სქ¹⁹⁶ სქ¹⁹⁷ სქ¹⁹⁸ სქ¹⁹⁹ სქ²⁰⁰

ეღაოე ყოფიან, ხ ზრამაქსაჲყ იროქ¹ ღარასქ ყნოთა თათ² იღ ჰ მქითამ
 ქათამ, აჲქ ჰ რაფიამ თლორა თასქ-
 ალ თთ თასქალ² ყნოთა ქათანსალ².
 ხ თბისალ² ჰერს ღიჯიარ ჰ თაყანა, ხ
 ექ ჰ ჰრისა ეფღაფხაოქ თლორაფქნა:
 ჩასქნორა კოათიწ თათთლომბაწნოქ
 იღ ჰ რარქოქნ ჰ ჯარნ, აჲქ ჰ
 ჯარქნ ჰ რარქნ ეფღაფხაოქ
 ქრნქნა: ხ თოქაქსა რანჯომ ქქჯათ³
 ჰრისოქ ზამრნოქქსომქ რაფქამალ⁴
 ჰფიოქქ რარქოქყ ქათათქლო-
 რაფქნ⁵ ყოთან, ხ ჰათათქსალქ
 იროქ⁶ თათქსაქსა ჰ ჰქრითათს:
 ჰქნ ჰ თოყანს ჰ⁷ აჲქ ჰა არქ
 ხოქნ, იროქ თნოთ ექქათლოქნ⁷
 თოყა ჰათომ ღანოქქქარ⁸ ჰ ყა-
 ლათნ⁸ ჰქრათქაქ ქქრქრანთ
 ექიღქ, ხ ქათან ექ ექსარქქათქნ
 ჰრისოქ ჰქნ ხ ექიღქქათქათქარ⁸ ხ
 აჯოქოქქ ჰ ექნ ჯარქსქ⁹ იღ
 ენოთა ენქ აჲქინ იროქ ჰათათ-
 რქნ, ექ ექოქსო თქნ თანქქნ⁹
 ენისთ¹⁰ ენოთა ქქრქსანენ¹¹ ქქრ-
 ჰა თქრქანსქ ჰოქოთათქან ჰოქოქ-
 რათ¹². ხ რაფიამ თქარქთა რარ-
 საჲ თოყა ხ ექანბთ თასქოქ ხ
 არქოქქოქ თათქქ თოქოქნქქნ¹³, აჲქ
 ხ ექიღქ¹⁴ ხ ექიღქათათანთ თათქ
 ჰოთათანთქქნ¹⁴ ხ ჰრისქქ¹⁵ ხ ქათათ-
 ლორა ჰ ექრან თოქოქნქ ათნსქ:
 ჩასქ ჰრანსქქქნ თქნსქქნ რანალ¹⁶
 ჩასქ ანზალან მქითა თოყა

შეიქნენ. მახვილით აღსრულებუ-
 ლებმა ქრისტეს გვირგვინი და-
 იდგეს. მათ შორის იყო შვიდი
 სხვა კაცი, რომელთა მეთაურს
 სახელად ატომი ერქვა და რომელიც
 აღბაქის გაფარის სოფელ
 ორსირანიდან იყ რადგან ისინი
 მხიარული სახის, მშვენიერი
 შესახელოებისა და საქურვლის
 მარჯვედ მოწმებარებელნი იყვნენ,
 [ამიტომ] სხვებთან ერთად მახვი-
 ლით არ მოსრეს. იმედოვნებდნენ,
 რომ მათ ნაინც ჩაყრიდნენ თავი-
 ანთ წარსაწყყედელ მღვიმეში.
 მრავალი კარგი ძღვენი და ოქ-
 როსა და ვერცხლის განძი და-
 უდგეს წინ, სხვა სოფლებისა და
 მამულის მიცემასაც შეჰპირდნენ,
 [აღუთქვეს] სამეფო კარზე გან-
 დიდება. მაგრამ ნეტარნი არ და-
 ეთანამნენ მათ განზრახვას, ისინი
 თავიანთი აღსარებით მხნე მო-
 წამეთა მსგავსად კვლავ განახლდ-
 ნენ. ქრისტე, წერილის თანახმად,
 თავიანთ სიცოცხლედ აღიარეს,
 [მისთვის] სიკვდილი კი — მოგებად.
 ამიერიდან უფრო მეტად გან-
 რისხდა მათზე ამირა, ბრძანა,
 მიეყენებინათ მათთვის მწარე გვე-
 მა და მიეცათ ისინი ისეთი ენე-
 ბისა და ტანჯვა-წამებისათვის,
 რაც არც ენას შეუძლია მოგვი-
 ბროს და არც წერით შეიძლება

¹ იროქ] ზროქ ABC. ² თასქალ თო თასქალ] თო თასქალ თოთქალ ABID] თო თასქალ C. ³ ქათანსქ BC. ⁴ ათქსქ BC. ⁵ ქათათქლორაჲ BC. ⁶ ხ|—ABCD. ⁷ ექქათლოქ AD. ⁸ ჰ ექლათქ ABC. ⁹ თანქქ B. ¹⁰ ექნსაქ BC. ¹¹ ქქრქსანენ B. ¹² ჰოქოთათქან ჰოქოქ-
 რათ] ჰოქოქოქათ ჰოქოთათქან ABC. ¹³ ჰქნ BC. ¹⁴ ექიღქ A, ექიღქ D. ¹⁵ ექრს-
 ქქ BC. ¹⁶ რანალქ ABC.

լաւնմիլ ցոյցակ՝ իբրև նահա-
 տակք՝ քաջք նորոգակք լինէին
 ի խոստովանութեան իւրեանց,
 դժբախտս, ըստ գրեցելում՝ հա-
 մարեակ իւրեանց կեանս և դմ-
 ոանելին՝ շահ: Սպա յայնմհատէ
 ևս առաւել սաստկացեալ լինէր
 լարկութիւն բռնաւորին ի վերայ
 նոցա. դասն տանջանարանս
 գնոքք հրամայէր հեզու և սրկա-
 նել պնտա յամենայն չարչարանս
 և բախումնս կոտանաց, որ ոչ
 լիզս բաւական լինի պատմել և
 ոչ որով բովանդակել: Սակայն
 յոյն աւետիսաց և սէնն Բրիտո-
 սի և արախութիւն վկայութեանն
 թեթեւցուցանէր նոցա գանհնո-
 րին ծանրութիւն իսկանցն. վասն
 որով ծանուցեալ բռնաւորին
 պահրապոյր միտս սըջոյն՝ հրա-
 մայէ զնոսա պիպոտէ կախել: Եւ
 մինչդեռ ըստ կերպարանաց խաչի
 կախեալ կաշին՝ ուժէին պապա-
 տանօք սուրբն Ստոմ քաջալիբու-
 թիւն ընկերացն մատուցանէր: 20
 «Մի՛ տաէ, զարուրիք՝ և կըբարք,
 յոռժամանակեալ՝ մահուանէս. զի
 թէպէտև չարչարիմք վասն Բրիտ-
 տոսի՝ հաղորդութիւն ունիմք
 ընդ Սաստիոյ կենդանւոյ: Եւ 30
 ապա յերկինս փոխանակ աչացն
 վստորուրդս իւր ամբարձիակ՝
 ասէ. «Յիսուս Բրիտտոս՝ յոյս իմ,
 ուխտաւոր դուով իմ յայնմիլ տո-
 նի տարեկանի մեծի նահատակին 35
 Իէնորդայ նոխար պատարագ և

ցաւմուրցես. մագրամ ხარების იმე-
 დმა, ქრისტეს სიყვარულმა და
 მოწამეობის სიხარულმა შეუმსუ-
 ბუქა მათ ტვირთის წარმოუღ-
 გენელი სიმძიმე. [ყოველივე ეს]
 რომ შეიტყო ამირამ და [და-
 ინახა] წმინდანთა მოუხიბლველი
 გონება, ბრძანა მათი ძელზე ჩა-
 მოკიდება. ვიღრე ისინი ჯვრის
 მსგავსად გაჭრული იყვნენ, წმინ-
 და ატომი მტკიცე ლოცვა-ვედ-
 რებით ამხნევებდა მეგობრებს:
 „ნუ გეზინიათ, ძმებო, — ამბობდა
 იგი, — წუთიერი სიკვდილისა,
 თუმცა ვეწამებით ქრისტესათვის,
 [მინც] მოზიარენი ვართ ცხო-
 ველმყოფელი ღმრთისა“. შემდეგ
 მან თვალთა ნაცვლად თვისი გო-
 ნება ზეცად აღაპყრო და თქვა:
 „იესო ქრისტე, ჩემო იმედო, აღ-
 გითქვი რა, დიდი მოწამის გი-
 ორვის წლიურ დღესასწაულზე
 შენი სახელისა და დიდებისათვის
 ვაცი შეეწირე. აწ კი ჩემს თავს
 მოგართმევ შენ ვაცის ნაცვლად.
 შემიწირე მე შენ, რომელიც შე-
 საწირავის შემწყწარებელი ხარ
 და შეგვრიე მე და ჩემთან მყოფ-
 ნი შენს წმინდა მოწამეთა
 რიცხვს, რომლებმაც შეიყვარეს
 დღე შენი გამოჩინებისა და მო-
 სვლისა“. ასე მათ ყველამ დიდი
 ბრძოლა გადაიტანეს და სძლიეს
 ყველას, შევედრეს თავიანთი სუ-
 ლი და მიიღეს ქრისტესაგან უხ-
 რწნელი გვირგვინი. ხოლო ქრის-

* ნահაպსუք C. 2 *գմեռանին* AB. 3 *ամժամանակես* C.

ქმანს ქადაგ ანთონ კო. ლ არე. აკთონხთს ყჩა ლნენ ვხე ქიოსა-
 ნახლ ნიქაყჩ მათოეანსამ: ლნსალ
 ეთეჯახლეღმქლან ანბქნ ჯამე, ირ
 ლნეღსლქე¹ ლ აყათარაყეა. ლ
 ჯათონხა² ყჩა ლ ირე ლნე ჯა სნ³
 ჯ ჭლ ვლაკლყ ჟყე სრეყე, ირე
 აქრეველნ ეორ სრსლქე ყათოსნან
 კოა³ ლ აყაყე ათნათარაკ
 ნოეა⁴ ლამრსრსალ მსბქ აყათონ-
 10 რაგომქნ რაყომ სრლანამთო-
 ჭხამრ⁵ ლ ჯაეჭხალ ამსნანქ,
 ალანეხეგქნ ენეყლ ჯრსანე ლ
 ლნსკლან ჯ ჴრქათოთ ყათასქ
 ანსეღმქლან: ჯსლქეეეეეეეეეეეე
 15 თონქეეეეეეეეეეეეეეეეეეეეე
 აახს აათოქლ⁶ სრეენ ჯეთორმან
 ეთორქან Աთოლბო, აახლან ე-
 ელათ მსბ ჯათარქე ნოეა ჴრქა-
 თო ჯ ბლან. ელაკქენ: 20

ყათარსგან ამსნსქენ თო-
 ეა⁷ თორქეა, ირ ათაეჲ ლ
 ექნქ⁸ კრსეღარქლრსრეორქ⁸ ხრ-
 ჯრორქქ ჭოასკანოქლსანო მორ-
 ეომსანო,⁹ ლნე თამსნან, აახლქ 25
 ეან ენარქლ, ქათონ აქრ ჭოე
 ეანთოქლ, ირე ჯაქ ეალათ ლ ჯ
 ეაეა¹⁰ ხელნ ელაკე, ირეე ლ
 ანოლანე ნოეა ერხალ სნ ჯ
 ეაქოქლსან კსნაე¹¹: 30

ჩაეე მსბ ლაქრეაქსან მოქ-
 ლანსე¹² ირ აარმანსალ ქეჯათაქქ
 თამსნან სრეეეეეეეეეეეეეეეე
 ლორაკან აყათოლქ თონქქენ¹³ ეთო-

ტიანი მრეველი თუმცა წუხდა, რომ ღმრთის წმინდანებზე სასტიკი მახვილით ამოწყდნენ, მაგრამ ქრისტე მოწამეთა მიმართ დიდ ქებას აღასრულებდა.

ყველა ეს წმინდანი, წინათ და შემდგომ [რომ იყვნენ], აღესრულნენ 302 წელს თორგომინთა წელთაღრიცხვით; ყველა ერთად 150 კაცზე მეტი [იყო], გარდა იმ წმინდანებისა, რომლებიც სხვა გავარებსა და ქალაქებში ეწამნენ და რომელთა სახელებიც ცხოვრების წიგნში ჩაიწერა.

იოანე მამამთავარმა დააწესა ყველა იმ წმინდანის მოსახსენებელი დღე, ყოველწლიურად პატივით დღესასწაულობდნენ მათ

¹ ენეღსლქე B, ენეღსლქე C. ² ჯათონხა B. ³ კო CD. ⁴ ნოეა ABC. ⁵ ხრქანთოქლსამრ ABCD. ⁶ აათოქლ — A. ⁷ თოეა — ABC. ⁸ ხრსეღარქლრორქ C. ⁹ მორეომო ABC, მორეომხა D ¹⁰ ჯ ეაეა A. ¹¹ კსნანე D. ¹² მოქანსე BC, მონანსე D. ¹³ თონქქენ აბქქენ C.

გა ღათაროდან ჰ შხნსიქი ამას-
ან, ირ ირ ჟასან ღ ჩინჲ ჳრ ამ-
სიქნ¹ ჰ იართი ამსნასიქინ
ღათოდოქ:

ღიქ ჳინ ღა იძანდ ჰ ნი-
განჳ, ირდ იჯ ჳარაგხაღ სისღ,
ძოდაღ, თანსი² ღ ღამქრსღ
ჟათორაღქინ, ჳღსაღქ ღ ჳობს-
აღდ ჟარძანი ქსთი ქანოქინ ირჳნი
ღამიქქინანი რანსიქათინ. ღ 5
ღორაღქაღქ ჰ დეჳსთინჳსიქანი
ღათათოქინ³ ჳათ დეღოდქსანი
ღათანსიქანსი თორანსიქან⁴
ღათქან ღნიჳიქ მქანს ჟანძამქ
არქინღ, თორამსაღქ⁵ ღ ჟანა-
თსაღქ ღ ამიქქინიქ⁶ ქსიქა ღ⁷
იჯ ათორაქინთ⁸ ღათსაღ⁹ ღაქქა-
ქქინან⁹ ჳიქინსინ ჟანინ ღ
ღქსინანი მღინჯინსიქანი. ირ ჳანი
ღამსნიქან¹⁰ ᳖თარღ ქარდქაროქინ 10
ღ იართოდორაღქინ ჳ, ღ ღიქინ
ღქსინიქ მქინსიქამან ქსიქ ჟთან
ძათანსიქოდქ:

**გაღაღაღა ავღიღ ანჳიქიქი-
ღიქ აიქინსიქი იღსიქიღსიქი ჳი 25
ღაღაღაღაიქიქიღსიქი ᳖რღაღაღა
᳖რღაღაღაღაღა**

ღიქი რანსიქინი ᳖იქსაქ
ქრღს ჳთინ ᳖ამქნიქინ ქინჯ აჯი-
ღსაღ¹ ჳათ ქღიქიქ ᳖ამან² ᳖თა 30
ღრთასიქი ათაღქ ᳖ათსიქიქ ᳖რღა-
ღსანი ქქსანსიქ ღ ჳეღორ ნორა³
ღქინოქ ღ აქიქიქ ღა თორანსიქ
აქქარაღიქი ნოქა, ჳი ქმქინსაღ ათ

აღსრულებას მექეკის თვის 25-ე
ღღეს ჟოვღისსიქოზღელი ჳმრთის
საღიღებღად.

იყენენ ისეთებოქ, რომღებღაღ
ვერ ჳეღღეს აეღანათ ბრძოღა ჳა
მომეღებულნი ჳა მოუღღღებულნი
მიიქეკენ ისმიღღელი ჳღაღვის
᳖ქანიღო რჯულჳე ჳა ᳖არჯვეს
ქრისტიანული სარწმუნოება სა-
ღანის მსახურთა აჯღღინებოთ.
თავს დაიქარეს ქერის ნაღარი;
ღამწუხრებულებღა, ᳖ერწასულეღ-
მა ჳა ᳖ერწვენიღებღა ვერ მი-
აღწიეს აქქეყენიურ მიზანს, ჳა-
ქარგეს სახელი ჳა სამარაღისღ
ღხოვრება, რაღ ყვეღაჳე ᳖ფრო
᳖მაღღესი ჳა ᳖ღიღებულესი ᳖ა-
ღიღა. ისინი ყვეღანი მექეკინის
ღეღღღის მექეკიღრენი გახღენენ.

**გულა ოსტიქანის სხვა
᳖᳖აღღ ომბათა ჳა ს᳖აბაღ
სკარაღბიქის მოწამეღიქის
᳖ენსახეღ**

ამირო ბულამ, რომღესაღ ჳა-
ინახა, რომ ყვეღაღერი მისი სურ-
ღიღისამებრ წარიმართა, მარბი-
ღნი ჳაღზაენა, რომ სიენიეთის
მთავარი ვასაქი, მისი ძმა აშოღი
ღა მათი ქვეყნის სხვა ᳖ფაღნი
᳖ეღეპროთ ჳა სარწრაფოდ მიეყ-

¹ თანსიქი AB. ² ღათათოქინ D. ³ ღ ჳორაგხაღქ ACD] ÷ ჳ ჳორაგხაღქ B.
⁴ ჳ] — D. ⁵ ათორანსიქიქ A D. ⁶ ღათსაღქ D. ⁷ ქაქიქინიქ D. ⁸ ნორინი D.

ինքն վաղվադակի¹ հասուցեն
 ցնուսա Բայց յուր² ի տե-
 րանցն³ կուտիւսայ յանասիկ ամ-
 բոցն Բայցս պիմակ հաւաքեալ
 փրժանի, ին ի ձեռայ նեղչացն⁴
 Իսկ ի լեխոնն Վասակ⁵ հապիւ ի
 նոցանէ: ճողոպրոտ⁶ վասխասեայ
 դնայ, չաւք ընդ կամանս Կո-
 սայս դաւաւ: Ընդ զգայուցեալ
 վաղվադակի Բախային⁷ զօր դնա
 առաքէ⁸ ըմբոնն: Գնա: Իսկ ի բրե
 ղնա տրինալ հասին հուպ
 յի լեխոնն⁹ հենը հրուակին, ապա
 ընդ կլոնին պարծեալ նորա՝ աւ
 ի զարծ վաղվադակսն առեալ՝ աւ
 հասարակ զնուս լխուսայլոբ
 լաղապուցոյնն: Ե ինքն անցնալ
 գնայ յարեւել յաշխարհն Գարգ-
 մանոց¹⁰ աւ ի լեխան աշխարհին,
 որ Կարինն անուանելու: Բայց և¹¹
 յանտ ևս սչ¹² և զն տեղի գտեալ¹³
 փրկուի: Իսկ ի լեխանին Վասակայ
 ի լեխանայն: Վասն զի ի լեխանն
 Գարգմանայ¹⁴ գաւազանեալ ի
 պիւնն՝ կուրակ կապէ գնա և առա-
 քէ տալ¹⁵ ի ձեռս Բախայի, ի
 մտի նկեալ, թէ¹⁶ փոշիւն¹⁷ ինչ
 բարեւի ի Բախայէ ոտկս այնորիկ
 ի նմանն¹⁸ գայի: Իսկ ընասուորն
 առեալ ընկալեալ գնա՝ ապա և
 գեղարայր նորա զՍ. Ղուս և մեծ¹⁹ տի-
 կինն զմայր նոցա²⁰ ըմբոնեալ զօ-
 բոցն ապաստակիւց՝ աւ նա

ցանտ մաստան. մագրամ շեքրմա
 շտալտագանմա և մխարտեղաբե-
 ղելնա ծալիս շիւղըգոմըլ սիմագ-
 րես նիմարտես, [իկ] Տեյգրոնն
 և տաւի ուսնցես մաքիրցեղտա
 սըլտագան. ցասայ Մտագարմա ժլոցես
 ըաաւընիա մտ տաւի, ցաիկըա և
 քնցիււա յոտըաիկս ցաւարիսայքն.
 ցս ռոմ ծըլա՞մ Տեյգրո, սահի-
 ռոլը ճարի ըաաւըցնա մես նեսսայ-
 ռոմաը. ռոլըցեսը մեյքիցն Մտ-
 ցարն մարնիցըլի աւոնայքնի, ոցո
 շքան Տեյմոնընըա, աւոնայքնըա
 սնալը և քցըլանի շիրս ըս-
 յա և ըաաւըրա, սոլոա աւիտոն
 ալմոսայլըլտիսայքն ցաւարտա
 ցարըմանըլտա յեյցանա՞նի: ամ յեյց-
 նիս մաւարտան, ռոմըլտա յտրո-
 յի ցրիկըա. ցասայ Մտագարմա յիպ
 ղըր ըաւսնա տաւի Մտրիսայցան,
 ռալըցան ցարըմանիս Մտագարի ց-
 մայիսայցան ոցո մոսսըլըլըլ: ման
 Տեյոպըր, Տեյքրա ոցի և միսըա
 սըլտա ծըլտալս ոմ ցարալըլտ, ռոմ
 ամիսատիցիս ռաիմը սարըցընըլս մի-
 ոլըմըա ծըլտասայցան. մագրամ, ամի-
 ռոմ միլոա և Տեյգրոնարա ոցի.
 Տեյմըլըց միսի ժմա ա՞Մոտը և ը-
 ղըլըլըլըլալը. մատի ըլըլըա, Տեյ-
 ոպըրո մարնիցըլմա ճարմա և սահ-
 յարոլը մաստան միոցըցան յալալ
 ըլըննի.

¹ աւ ինքն վաղվադակի վաղվադակի աւ ինքն ABC. ² յուրըն D. ³ ի տե-
 րանց D. ⁴ + նորա D. ⁵ ի լեխանն AD. ⁶ Գարգմանայ BC. ⁷ և — D. ⁸ + ևս
 ABC. ⁹ տեղի գտեալ գտեալ տեղի D. ¹⁰ Գարգմանայ ABD. Գարգմանայ C.
¹¹ տա A. ¹² Թէ ի լեք զուցէ D. ¹³ փոշիւ D. ¹⁴ ի նմանն նմա ABD. ¹⁵ զմեծ ABCD.
¹⁶ Նոցանը ABCD.

ქაღაღათის რაოდენობა და
შეიქმნა ღირებულება:

მთავარი თავი მსბ რეკლამის
არსებობის შესახებ. მასში
დამატებულია სხვადასხვა
საინფორმაციო მასალა, რომელიც
ხელს უწყობს მსბ რეკლამის
ეფექტურობის გაზრდას.
მთავარი თავი მსბ რეკლამის
არსებობის შესახებ. მასში
დამატებულია სხვადასხვა
საინფორმაციო მასალა, რომელიც
ხელს უწყობს მსბ რეკლამის
ეფექტურობის გაზრდას.

რეკლამის არსებობის შესახებ
მთავარი თავი მსბ რეკლამის
არსებობის შესახებ. მასში
დამატებულია სხვადასხვა
საინფორმაციო მასალა, რომელიც
ხელს უწყობს მსბ რეკლამის
ეფექტურობის გაზრდას.
მთავარი თავი მსბ რეკლამის
არსებობის შესახებ. მასში
დამატებულია სხვადასხვა
საინფორმაციო მასალა, რომელიც
ხელს უწყობს მსბ რეკლამის
ეფექტურობის გაზრდას.

დღის მთავარი თავი მსბ რეკლამის
არსებობის შესახებ. მასში
დამატებულია სხვადასხვა
საინფორმაციო მასალა, რომელიც
ხელს უწყობს მსბ რეკლამის
ეფექტურობის გაზრდას.

ანთონი ბუნება თავისთან მსბ რეკლამის
არსებობის შესახებ. მასში
დამატებულია სხვადასხვა
საინფორმაციო მასალა, რომელიც
ხელს უწყობს მსბ რეკლამის
ეფექტურობის გაზრდას.
მთავარი თავი მსბ რეკლამის
არსებობის შესახებ. მასში
დამატებულია სხვადასხვა
საინფორმაციო მასალა, რომელიც
ხელს უწყობს მსბ რეკლამის
ეფექტურობის გაზრდას.

1 ქ რეკლამის B; 2 მთავარი თავი BC, მთავარი თავი D. 3 მთავარი თავი ABD. 4 მთავარი
თავი ABC, მთავარი თავი D. 5 მთავარი თავი BC. 6 მთავარი თავი D. 7 მთავარი
თავი BCD. 8 მთავარი თავი ABC. 9 ქ მთავარი თავი D. 10 მთავარი თავი D.
11 ქ მთავარი BC. 12 მთავარი თავი ABC. 13 მთავარი თავი A. 14 მთავარი თავი D.

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25

ლ თონოღ ყარყქსი ლ ყათიღს
 ყარღონოღსთ. ლ აქინოღსი ოღარ-
 ბოღს ოღონოღსი ქოღრაქის აღსოღრა
 1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25

ასე დაბრუნდებოდა თავის ქვეყა-
 ნაში. მაგრამ, როდესაც საშეფო
 კარს შიღწოღს ლა წოღრუღღენ
 ხოღოღფას, ოსიღ სოღეა შოღკოღღღ-
 თოღ ეოღთოღ სოღყოღბიღღეში ოღოღ-
 ღღს ლა აოღ მოღჭოღნოღბოღთ შიში
 ეოღტოღღეღა ლა სიღკეოღე შოღ მი-
 შოღოღ. ოღამღღენიღე ღღის შოღღღეღ
 ღოღწყეღს ოღამოღიღებოღ სოღნეხოთა ღა
 აღბოღნოღა შოღკოღღოღი შოღოღეღბი
 1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25

1 ლ] — BC. 2 ქ ოღონოღქ A. 3 ოღრა B. 4 ოღსქ] — B. 5 ოღღენა BCD] ოღღენა
 AE. 6 ოღღენოღ B. 7 ოღღოღღღენი BC. 8 ოღოღოღოღოღოღ D. 9 ოღღღღღღენი ოღ
 ოღოღ ოღღ] ოღ ოღოღ ოღღ ოღღღღღენი ABC. 10 ოღოღოღოღ A D.

სასყაყნ კანბქინ ლაქსაღ¹ ჟი ლ
 ნორჟა სი ჟი ძამი ჟიყაიღ² ლაათა-
 რხოლ ჳნოყონ ჟიჟამი საჩქიყაყ-
 თქნი: ლაიყ მხბ აიყარაყსონ
 სმარათ³ ჟაღაყენ ჳნოყენ⁴ ათოლ-
 ჭხანანი საათოქ⁵ სამარ ქლთილ
 რათ ჟიღარქსამბოქქი თქლთენ ლ
 ლათარქლარქინ ზაღსათოენ თი ჟი
 ჴრქათათ⁶ ლ რათ კათიქ ლქნიყენ
 კაღქსანიღსანიღა⁷ თი მქიჯი ქინ-
 ჳსონ ჳსნიმარენიქ⁸ ქნიღ იქქინჯ
 ჳსიქთაღ⁹ ჟი რანი ზრამანიღა
 ნოყათ, ჟღ ზამარქსაღ მსიღანი¹
 რღ² ჴრქათათქ ჟანი თღ ძამანიღა
 მქი ქლქსქლ³ ჟი მსიყ: ლ თქნიქა
 ჳნოყენ⁴ ზარეოთიყენ⁵ ნა თანიქ
 აყათათქანი⁶ თნიანიოქინ თი
 ჭთოღ⁷ ჳმთ ჟიღენი ჟიქსათნი-
 ალქინ ზაღსათიყ, ჟი თღ თღაღანიქ
 ჳნიღ⁸ რნიღაღ თიღაღ თიღაღ რა-
 რსაღ⁹ ჳანი აჯაღთიქ ჟიღარათიქ
 თიღნი თანიოქნი: ლ თქიყენი თღ
 მქანიღათ ლამ სქქიქთი, თქ რა-
 თიღ თნიღათ თნიღქქიღაღარ თი-
 ნიქ რნიღქიამ¹⁰ ჭქნი ნოყათ:

ლიქ ჟიღსი ჟიღარბ ნორჟანი ლა-
 ძათ თიქინ ლ ბანიღანი ჟიქსათ
 ნორჟი თნიღარათიქ¹ ჟიღინიღანი
 ჟანიღაღქათათ თანიღანიღ
 ჟიღარათანიქ: ლიქ სქქინათ თი თქნი-
 ლქქინნი თიღარათიღანი მარანიოქ
 მარათამარ ზანიღთაღ თიღათიქ
 ჟნი
 ჟი კაღქსანიღსანი² მარათანი³
 ზიღარქინ ლ ლიღიოქ მარათ ქლქანიღ-

ლარისა და სრული სარწმუნოების
 შესაბამისად, რომელიც ქრისტეს
 მიმართ ჰქონდა და [აგრეთვე] სა-
 მარადისო სიცოცხლის იმედით,
 რომელსაც ყოველთვის თავის
 თავში ინარჩუნებდა. იგი არა თუ
 არ დაემორჩილა მათ ბრძანებას,
 [არამედ] უმჯობესად ჩათვალა
 სიკვდილი ქრისტესათვის, ვიდრე
 წუთიერი ზეება ცოდვებით. იგი
 განმკითხველთ მიუგებდა ხოლმე,
 რომ წარმოუდგენელია მიატოვოს
 ქრისტიანული რჯული, რომელიც
 ემზავის მაღლით მიიღო სიკეთის
 ძღვნად, და ემსახუროს უცხო და
 უკანონო რჯულს. [სუმბატი] ამ-
 რიგად, არა ერთხელ და ორჯერ,
 არამედ მრავალჯონ უწიშრად
 აღუდგა წინ მათ.

რომდესაც გაზოსცადეს მისი ნე-
 ბა და შეეცნეს მისი მოუხიბლავი
 გონება, განიზრახეს მწარე ტანჯ-
 ვით მოესპოთ იგი. ზეციერმა მო-
 ხილვამ ღირსი გახადა იგი ხორ-
 ცილი სიკვდილისა, სამაგიეროდ
 იხსნა იგი სულის სამარადისო
 სიკვდილისაგან. ასე აღესრულა
 იგი, ისე, რომ არ ხედომია [წი-

¹ ჟიყიღ ABC. ² კაღქსანიღსანიღანი ABC. ³ ჳსიქთაღ B. ⁴ მსიღანიქ ABC
⁵ ზარეანიოქთი D. ⁶ ჳნიღარქ D. ⁷ თიღარქი რარსაყ რარსაყ თიღარქი B. ⁸ კაღ-
 ქსანიღსანი D. ⁹ ჟი მარათანი D.

ნსაქ¹ ոչ անկաւ զնոյաւ տրացո-
 թիւն սուրբ օրինացն Քրիստոսի-
 այլ լնայր ի նարմնի լուրամ
 զհանդէս մարտիրոսական պատաս-
 խանաւորութեանն: Զոր և զար-
 քնալ իոկ զմարմինն² նորո քրիս-
 տոնէական դասուց³ սուցմութեք
 և օրհնութիւնսմբ և երգիք հոգեբարք
 տարնալ եզին⁴ ի վկայականի
 սրբոյն Ղանիէլի մարգարէին, որ
 և ընկեցեալ⁵ իոկ լինէր նա⁶ ի
 գոբն ասուածաց: Իոկ զինի նորա
 պայազատէ զմեծ տէրութիւնն
 զայն Աշոտ որդի նորա⁷: Բայց
 այլց իշխանացն իմի ինձ և ոչ
 մի ինչ մնացեալ որք⁸ ոչ հզն
 հետուաք յաստուածակողմանն
 կամ ոչ շեղեալք յանօրէն օրհնոն
 Մահմէտի վասն զի պակասեալք
 և զարնարեալք յառիւմանակալ⁹
 մահուն երկելոյ¹⁰ ոչ առին ի միտ
 զոնման մահուն դանութիւնն.
 և ոչինչ փոյթ¹¹ արարեալ զսար-
 սաթինի աւետարանութիւնն
 Փրկչին Քրիստոսի, որ լսելի լինի-
 լոց է լահային ասուելն¹² թէ Ժոր¹³
 ուրացի զիս ասաջի մարդկան,
 ուրացոյց և իս զնա ասաջի հօր
 իմոյ, որ յերկինս է:*

Բայց միայն Ստեփաննոս, որ
 կոնն ի ռամկաց¹⁴ սոխարական
 լսուից անուանիւր¹⁵ և զինի նա-

ლადა ქრისტეს წმინდა რჯულის
 უარყოფა, მან თავისი ხორციით
 მოწამებობრივი სარბიელი შეავსო.
 ქრისტიანთა გუნდმა ასწია მისი
 სხეული და ფსალმუნითა და კურ-
 თხევით და სასულიერო გალობით
 წაიღო და დადგა სამარტეილე-
 ში წმინდა დანიელ წინასწარმეტ-
 ყველისა, რომელიც ჩაგდებულ
 იყო ლონთა მღვიმეშა, ხალა მის
 შენდევ იმ დიდ სამფლობელოს
 დაეპატრონა მისი შვილი აშოტი.
 სხვა მთავერებიდან, მე მეონია, არც
 ერთი არ დარჩებოდა, რომ არ ყო-
 ფილიყო ურბი (ღმრთისა და არ
 მიდრეკალიყო მაჰმადის უწესო
 რჯულისაყენ, რადგანაც შეპო-
 წყენდნენ და შეშუკოთდნენ წყთი-
 ერი სიკვდილის შიშით და ვერ
 შეიგნეს უყვდავი სიკვდილის სიმ-
 წარე. არ ვაითვალისწინეს ქრის-
 ტე მაცხოვრის საშინელი ხარება,
 რომელიც უნდა გაისმას საშინელ
 სამსჯავროში: „სოლო რომელმან
 უვარ-მყოს მე წინაშე კაცთა,
 უვარ-გყო იგი მეცა წინაშე მაში-
 სა ჩემისა, რომელ არს ცათა
 შინა“*.

სომეხ ნახარართა შემდეგ ბუ-
 ლამ სამეფო კარზე ხუნდებით შე-
 კრული წაიყვანა მხოლოდ სტე-

¹ զմարմին AD, մարմին BC. ² դասու D. ³ + զնա D. ⁴ ընկեցեալն AD:
⁵ նա — A. ⁶ իոկ զինի նորա պայազատէ զմեծ տէրութիւնն զայն Աշոտ որդի
 նորա ABCD] — E. ⁷ որ D. ⁸ առիւմանակա ABC. ⁹ ոչինչ փոյթ] ոչ փոյթ ինչ
 D. ¹⁰ որ] — D. ¹¹ ի ռամկաց] յոսմկաց D. ¹² անուանիւր D.

* Ձեռք X, 33.

ჭარბორაგნ ჳაიფე კაყანოფ
 თარხაჲ სჳს ჰ ნოქსაჲჲ ჰ ჳოიან
 არჳონი, იჳრ ჳ იქსაქსაგნ ჰსჳ
 რაფოჲმ ჳარანოფ თანჯესჳჲ ქსან
 ჰოთოთქანოქსანს ანოიანს
 ჳრქათოთი, იჳრ აქსაქსაჲ ჰ ჳორქნ
 ქოსოქ ᳚რხაყ ფანოიანს¹ ჰჳრ ჰ
 ჳაქროქქიან სქსანყნ, იჳრ ჳ² კათა-
 რხგაჲ ჰ ქსეჳარქსქსქროფქ იქქ-
 სქროფქ³ ქოასქანსქს⁴ ჳოთოფი: 10

თანოსი, რომელიც ჩვეულებრივი
 თქმით კონაღ იწოდებოდა მღა-
 ბიოთაგან, იგი იქ აწამეს კიდევ
 მრავალგვარი წამებით, ტანჯეს
 5 ქრისტეს სახელის აღიარებისა-
 თვის. მან გვირგვინი დაიდგა ნათ-
 ლისა მამისაგან და ჩაწერა კიდევ
 თავისი სახელი ცხოვრების წიგნ-
 ში. აღესრულა იგი რომაელთა
 10 წელთაღრიცხვის 608 წელს.

გმ.გ.ა.ჳ.ი. ᳚ს.ჳ.მ.ჳ.ს.ი.ი.ი.ბ.ხ.ს.
ა.ჯ.ი.ს.ი.ი.ი. ი.რ.ჳ.ი.ი.ი.ი. ს.ჳ.რ.ს.ა.ს.ჳ.
ი.ბ. ᳚.ს.რ.ჳ.ი. ᳚.ს.ს.ა.რ.ს.ა.რ.ჳ.ს.
ღ.ს.ჳ.ი.ი.ი. ჰ ᳚.ხ.რ.ი.ი.ბ.ხ.ს.ს.

აწოტ სუშბატის ძის
 ბამთავრებისა და სომეხ
 ნახარართა ტყვეობიდან
 დაბრუნების შესახებ

ჳაკომ ხსოჲ ააქა სქჲ ქხქს 15
 ქოიანყი ჳჳჳ, ააო⁵ ჰ ბხროსხ-
 აგნ ანჯესჳჲ რან ჰ აქარაფაო-
 სქს⁶ ჳარაქრეაქს⁷ ᳚ანჯქს-
 გაქჳ, ქსან ᳚ი ᳚ანღესაჲ. რანა იჯ
 სქსქროფქ მქსსანჳჳ ᳚იხსოქსანსა 20
 ჳროჳაგ ᳚ააქსიჲ რაქრათოიანოქ,
 ჳ მქროჲმ ბამანსოქსი აყათმა-
 ჳრქი, იჳრ ქაქსააქსათოჲ ქსჳ არა-
 რხაჲ ჳ. ᳚რქჳჳ აქაქაღასოქსხან
 ᳚ქოთოქ ირქოქ⁸ იაქარაქსიქს 25
 ᳚არათაქ ᳚ქქსანსაქსან აყათოქ-
 ქქიანს, ჳ ᳚ქაღაღოროგნ ᳚ანჯჳ-
 მანანგნ⁹ ᳚ქსოქჳ ჳ ჳამ ᳚ქარბ
 ᳚სქსქოგნ ჰ ნოქსაჲჲ ᳚ქაქსა-
 თანსაქსიქს ქქსანაგ ჳ ნაქსო- 30
 რაროჳ¹⁰ ქქსრაღანჯქს. ᳚ი ახქსა-
 ქსან¹¹ ქქსანოქქიანს. აბხაჲ
 კაგესჳჲ ᳚ასათათხაჲ. ჳ. ქქჲ ᳚¹²

ამიერიდან თუ კი შენ არ გა-
 გიძნელდება მოსმენა (იოლად მი-
 იჩნევ), მოხუცთაგან ნამზობს
 (გადმოცემულ სიტყვას) უმარტი-
 ვესიდან მწყობრად წარმოგიდგენ.
 საჭიროდ ვცანი, აღარ გამეგეო-
 რებინა ჩვენი ღროის ისტორიკო-
 სის შაბუჲ ბაგრატუნის [მიერ აღ-
 წერილი] ამბები. მან ნათლად
 გადმოსცა აწოტის, სუშბატ
 სპარაპეტის ძის, ჩამომავლობისა
 და მმართველობის ისტორია, მე-
 ფეთა ვითარებათა რიგი და ბუ-
 ლას მიერ ტყვედ წაყვანილ სო-
 მეხ მთავართა და ნახარართა სა-
 35 კუთარ სამთავროში დაბრუნებისა
 და დამკვიდრების [ამბავი]. [მო-
 გვიტხრო აგრეთვე], თუ მათგან
 რომელნი აღმოჩნდნენ ახოვანნი,

¹ განიან D. ² ჳ] — ABC. ³ ჰ ქსეჳარქსქსქროფქ იქსქსქროფქ] ჰ ქსე ᳚არქსქ
 იქს BD. ⁴ ქქსაქსანს A, ქოასქანსოქსხანს D. ⁵ აო D. ⁶ ჰ აქარაფაოიანს D.
⁷ ჳარაქრეაქს ABC] ჳაქარეაქს DE. ⁸ ᳚ქოთოქ ირქოქ D] ირქოქ ᳚ქოთოქ
 ABCD. ⁹ ჳანჯჳმანანგნ CD. ¹⁰ ᳚აქსარარქს A. ¹¹ ახქსაქსან AB.

ի նույննէ հոյակապք և հարուստք
 և ուժեղակք ընդդէմ հակառա-
 կութիւնս Կինից դտան. և կամ ս՛ք
 յամենքէ եղեն հարստահարակք,
 և կամ զվախման նոցա յերա- 5
 ղանչիւրումն՝ տեղ: Աի թէպէտ
 ստուգութիւն սահմանական բոնի
 յաջատուութեան և զդոյրօրին
 բաժանումն ապացոյցից ոչ կա-
 րացեալ ըստ ճերթողական հրա- 10
 հանդացն համառոտաբար ընծե-
 սի: ասկայն ըստ իւրումն ժամա-
 նակի ընտանի դոլով նորա²
 զբոլոյսն ամենայնի՝ ղեղձակ
 բանիւ բաւական ճիւղ տայ³ պատ- 15
 ճառս տեղեկութեան:

Արդ այսպէս ես սոսանոր
 պոփանդակն ի նա թողայտոյեալ՝
 և որ ինչ⁴ հարկաւորաբար այժմ
 ինչ պիտոյ է ճառիս պատմու- 20
 թիւն, ղայն եւթ համառոտ ճիւղ
 ընծեուութիւն սոնսկով, փորձե-
 ցայց ասկաւոր իբր⁵ ներսնո-
 թեան եղանակաւ⁶ որպէս վերա-
 դոյն սուսցաւ, ի մանկութեանչ 25
 մինչև ցերեկոյթս⁷ երիտասարդու-
 թեանն զԱլտոյ՝ որդւոյ Սմբա-
 տայ սպարապետի, զգօրութիւնս⁸
 և զճալութիւնս և զպատեհազ-
 մունս և զհրոսիմունս յայլ և 30
 զայլոց ևս ի նա՝ բաւական ճիւղ-
 ցի ճիւղ առ⁹ ի Շապհոյ պատմե-
 սալքն:

Իսկ յորժամ փոխանակ Սմբա-
 տայ հոր իւրոյ¹⁰ պայպատէ¹¹ և

լիաւնի և ժողովրդի մոլորեցոյ
 ինչպէս կարծես զանաւոր
 զանաւորսն և զնոսրսն և զնոսրսն
 և զնոսրսն և զնոսրսն և զնոսրսն
 և զնոսրսն և զնոսրսն և զնոսրսն
 և զնոսրսն և զնոսրսն և զնոսրսն

ամրոցով մի այլ բանումս ևս
 զնոսրսն և զնոսրսն և զնոսրսն
 և զնոսրսն և զնոսրսն և զնոսրսն
 և զնոսրսն և զնոսրսն և զնոսրսն
 և զնոսրսն և զնոսրսն և զնոսրսն

որովհետեւ տալիս միայն իսկ
 ինչպէս և ինչպէս և ինչպէս

1 Իւրաքանչիւրումն GD. 2 նմա D. 3 տա B. 4 որ ինչ] ոչ ինչ C. 5 իբր ABC. 6 յեղանակաւ AD. 7 յերեկոյթս AD, երեկոյթս BC. 8 զգօրութիւնս B. 9 առ] — C. 10 իւր C. 11 պայպատէր AD.

დაყარათსათოქსან ლაიყ, ერე-
 ქტ ამინსიყან ჟან უნო ნოთსა-
 ვანსიყენ ქსნაყიყნ ნანთაქერ¹
 ქანს იქ რსიქსაქ ვანსიყანა²
 ქ რაყ არამარქერ უანაყიყანა
 ლ მქლა ქ ნრანანაყ რაროქ
 კრქსაქსანს იქნენ ქოქქერ, ლ
 რარქი თეყიქან ქეროქ ნოქოქნ
 თაქ³ რნე ამინსიყანს კაქსაქ⁴
 სერო სერ⁵ ლ იქ ქ ნოქიქსაქ-
 ქსანს ქნე ლამ ქ სიქსაქ რნე
 ქქნათქანს მარათსაქ⁶ ჟანს ქქ
 რარქიყსაყ რანსქერ ლ რარქი
 იანსათ. აბხაქ უნოთა⁷ ქოქქერ-
 ქსანს ლ ქ სიქსაქ ქერ: სიქ ვეყ-
 ნარანს სნოთქ ჟანსაქ ქსათა ქერ
 ქარქსაქ ლ თათათბქან თაქს-
 ნსიქსანს ვოქსაქ⁸ ქსნენ ვეროქსაყ
 მქსათ ქანსიყიყანს⁹ სქრქსიქ
 სრქსაქ. სრქსაქ იქ ქოქქამ თაქქ
 ამინსიქსანს სიქ ნამ ნანსაქ ნა-
 ლანსიქ ქქნ: სქ სეყიქსა თეყ
 იქსაქ¹⁰ დაყარათსათოქსანს ჟან-
 დაყარათსაქ¹¹ მქსნქს ნამქსაქ
 რაროქნ ქ უანს სერქსიქ ნა-
 თანსერ: სეყა თათქსანს თან ქ
 ლეყ თათქსაქ, იქ სქქ სქსანსიქ
 თანსანსიქ¹² რთო ნრამანსიქ თაქქ-
 რათქსიქნ ქქსანს ქქსანსაყი
 ლაიყ უნო კათოქსანსქერ, რათქამ¹³
 ვეყსათქქ¹⁴ ლ არქოქსანსიქსაქ თა-
 თოქ¹⁵ ნოქსათოქსაქ¹⁶ ქ ნო ნა-
 ლათათქოქ ვათქსაქ ლაიყ ლ ვათქს-
 ნანსიქ რსიქარ სერქსიქ: სქ სეყიქსა
 თათოქსანსიქსანსიქსიქნ ლ თათქსიქ ნამ

მიიღო სომხეთის სპარაპეტობა,
 ყველა თავის წინაპარზე მეტად
 [აშოტი] შეიქმნა ცნობილი. მან მი-
 იღო პატივი და შეურაცხყო უპა-
 ტიურობა. ყოველთვის იწრთენი-
 და თავს კარგი აღზრდის წესების
 მიხედვით. სულზე კეთილ შემოქ-
 მედებსა ახლებდა და ყველას მი-
 მართ მტკიცე სიყვარულით იყო
 გამსჭვალული. იგი არ ებრძოდა
 მტრებს, არამედ კეთილად მოქ-
 შედი სიტყვითა და დახმარება-
 შემწეობით თავის ნებას უმორჩი-
 ლებდა მათ და სწორ გზაზე აყე-
 ნებდა. ფუჟი გამოჩინების მიღებას
 [აშოტი] თავის თავისათვის საზი-
 ანოდ თვლიდა, იგი ყველას მი-
 მართ ხელგაშლილი იყო. მან თავისი
 მოყვარული გულით მრავალ-
 თა ყურადღება მიიპყრო, ისე რომ
 მისით ყველა კმაყოფილი იყო და
 მოსწონდათ იგი. ასე წარმართავ-
 და [აშოტი] სპარაპეტობას, ვიდ-
 რე მისი სიკეთის აზნავმა საწეუო
 ქარს არ მიადწია. მაშინ სომხეთს
 გამოგზავნილმა ვინმე ოსტიკანმა,
 სახელად ალი არმანმა, ხალიფას
 ბრძანებით იგი სომხეთის მთავარ-
 თა-მთავრად დაადგინა, მრავალი
 შესამოსლითა და სამეფო პატი-
 ვით შეამკო და მიანდო მას სო-
 მხეთა ხარკისა და სამეფო ბევა-
 რის [აკრეფა]. ამგვარად იგი ყვე-
 ლა სომხს ნახარარზე უპირვე-
 ლესი და უპატივცემულესი შეიქ-

¹ მანსაქერ D. ² კაქსაქ — ABCD. ³ სერო სერ] სერ სერო ABCD. ⁴ მარათ-
 სიქ D. ⁵ აბხაქ ვანსიქ] აბხიქ ვანსიქ A], ვანსიქ აბხიქ D. ⁶ ქანსიყიყანს AD.
⁷ ვეყიქსა A. ⁸ ვეყსათოქ AD. ⁹ თათოქ B, თათოქ ვანსიქ D.

ფასად სიკ ქან ფაძინაჲს ნო-
 სარაროქჩანს ჴაიყი. ხ ამჩნს-
 დსან ფაჯჩნა რნჲ ნამა იჩნქნ¹
 ირყეს ირყორს რნჲ ქთაყაო-
 რასიან ფარაქი: სკეს ხ მათი ამჩ-
 ნსიონს სკესად, იქ ქქ ყესი ქნჲ
 აქსოიქიყ ითიქ² ნოს ხ თინამ
 ხერ არძანსქ ქიქნ მათიქ³ ხ
 ქთაყაროქჩანს ესეჲ⁴ იწთთა
 ირქს⁵ კაკიყ ნასარარო-
 ქსან⁶ ესეიყი: ჩაიყ იავთ. მ-
 მანთიკო თნაიქს ხმნ ჴარძმანყ
 სიქსეჲ ხ ჴიქნ ტოყადქი, რაყოამ
 თთთანოქჩანს ხ ქიკოქმანს
 თანყ ხ აყარაიყ ხ აყოარანსიყ⁷
 ქნქნ, ხ ათნათაროსქ რანოქმან ხ
 ფიქრქმან თანოიქ ტოყადქი. აქ ხ
 მან⁸ კიკიქიქ მაროქჩან⁹ ხ ქსრკ
 ჩათანსქ. ხ თქნაყი თნაიქს ხმნ
 ქნქნ ქთან¹⁰ თაყნათქინ¹¹ მქნჲ
 თჲ იქ მნაქ რნჲ კარქსად, აქ¹² ხ
 ჩრადარასი ხ ხ ქიოიყი სქსად
 ჩაქსად ჩათაჯქინ: ხიქ ყროთ-
 ჲსან¹³ ათნამანსქ ბამრკოქ-
 სიქი¹⁴ თთასქ მსრქრ ექდაყიამ¹⁵
 ანსტაქჩანს, იქ კიკიქ მასიქრ ხ
 ათაქროთსადქ ქნქნ: ხიქ თარქ
 ჩაკროთქსან ჴოქარქი¹⁶ თქქინ
 ათიქქიქრ ხ ათიქათანიქ მქანს-
 წამიონ¹⁷ ხ ათქრასიქ ათ-
 თქი თო რარქიქ¹⁸ სითიქამ
 ამათიყანსქ, ხ სქქსიქს აქი-
 ყიქჩამარ¹⁹ ხ ქოყ რანსაქრ

ნა. ყველა მათგანი მასთან ზავს
 დებდა, როგორც ნამდვილ საჲე-
 ფო გვარის [წაზომადგენელთან].
 აგრეთვე ყველამ განიზრახა, რომ
 თუ რაიმე შემთხვევა მიეცემოდათ,
 [ეცადათ] ღირსი განზღაროვნენ
 მის ტომს — საზეჲო საგვარეუ-
 ლოს — დაახლოებოდნენ და [ამათ]
 ისინი ყოფილიყვნენ გამორჩეულნი
 სხვა სანახარარო ტომთაგან. ამ
 დროს საშინელი მიწისძვრა მოხდა
 ქალაქ დეინსი: მრავალი სახლი,
 ზღუდე და სასასლე დაინგრა და
 განადგურდა, საერთოდ მიეღლი
 ქალაქი ოღვევაბა და რყევამ მო-
 იცვა. მრავალ ადამიანს სიკვდი-
 ლი ეწია. იმდენად დიდი იყო
 საფრთხე, რომ [ხალსი] სასურავ
 ქვეს ველარ ჩერდებოდა, ისი-
 ნი მოედნებსა და ქუბუბში განო-
 სულნი ღონენიხილნი კვნესოდ-
 ნენ. ზამთრის მეცარი ყინვა უ-
 რო მეტ სასოწარკვეთილებასი აგ-
 დებდა მათ: მრავალი მათგანი მო-
 იყინა, კიდურები მოსწყდათ. წმინ-
 და მამამთავარმა ზაქარიამ განუ-
 წყვეტელი ლოცვა ვედრებითა და
 სვეწნა-მუდარით შესთხოვა ქე-
 თილმოწყალე ღმერთს [ხსნა]. მან
 ზეციური ზემოქმედებით განაშო-
 რა [ქვეყანას] უფლისაგან მოვლე-
 ნილი რისხვა და უვნებლად და-
 იცვა ქრისტეს ეკლესია. მთავრე-

¹ იქიქნ მათიქ [ქიქნ ნამ თთიქ] ABC, [ქიქნ მათიქ] D. ² ირქსად D.
³ ნასარაროქჩანს D. ⁴ + ხ D. ⁵ მაროქჩანს C. ⁶ ქთანს D. ⁷ აქ [აქ] BC.
⁸ ყროთანსქ A, ყროთანსქ C. ⁹ ბმრქანს ABCD. ¹⁰ ექდაყიამ D. ¹¹ ჴარქ-
 რქი BCD. ¹² მქანსწამიონს B. ¹³ რარქიქს C. ¹⁴ ათქხვიქჩამარ BC, ათქ-
 კიქჩამარ D.

ყასთოლათბასასა მარკოქჩინს¹
 ანიქნასა ღსკხღსე² წჭხათოთ
 იყანსაქ *ქ* რაღმარბრ ვაიამანტ
 ქთანჯინ: რაყ *ქ*ქსანდ *ს* ზა-
 ქარარე,³ *რ* რძინსაქ⁴ ღსრ-
 ვანს *ქ* რათოქ⁵ ღაჯოთ ქამა-
 ნასოლ *მ*ქ *ღ*ათ *ქ*იღჯ *ქ* *კ*არო *ან*-
 კსაქ ჯოქჩნ *კ*აქქარ *თ*ქროქსან
 ქარსანყ *ს* *ქ* *ს*სქარასანოქჩინს⁴
ს *ქ* *თ*ონს. *ს* *ა*ყა *მ*ქრასესაქ *10*
*კ*ანბანყ *ქ*არსანყ *ღ*ასქამაქ *ო*ს-
 მონს *ა*ქღბ *ი*ქინაყნ *შ*არმქთ⁵
*ღ*ქრქათოთაღანჯ *ი*რქნა *ზ*აქს-
 ხი *თ*ინასარაქ *რ*არბრავოესაქ
*ღ*სრქჩნ *კ*ანბჩინ⁶ *ქ*არსანყ, *ო*ჯ *ქ* *15*
*ქ*ათბიქ *ს*რქქღქ *ქ*ჩნჯ⁷ *ა*ქ *ქ*რქ
ქ *ქ*სრაქ *რ*არბრ *თ*ანსაყ *ღ*არო-
*ღ*ქჩნ *ღ*ქრქათოთ *ა*სათოლბაქა-
*თ*ოქჩინს: *ღ*ნჯ *ი*რა *ზ*ანხაქ
*ს*ქჩნ⁸ *ღ*ნასქსოყ *კ*ოლიქ *ღ*ნოთა,⁷ *10*
*კ*ორამ⁸ *ს* *ი*რწოქსამოქ⁹ *ს*სათონ
*ი*რწნესან¹⁰ *ს* *ნ*ოქჩინ¹¹ *ი*თქსანს.
*ზ*სრქსექჩნ *ზ*ხრქ *ს* *ო*ჯ *ქ* *ქ*სრაქ
*ქ*იჯი:¹² *ს* *ა*ყა *ბ*აქნ *ქ*რქსანა-
*ნ*აყ *გ*ნბაესქოყ *ქ* *ქ*არქს *ნ*ოყა *20*
*ქ*ჩნჯ⁸ *ს* *ბ*აქნ *ზ*არსჩნ *ს* *ქ*ხსაქი:
*შ*ნანს *ი*რქქს *ს* *არ*არჩნ *ა*თო. *ს* *ს*
*ღ*ნასქსეგან *ქ*არაქანჯქარ *ი*რ¹³ *ქ*
*ქ*ათანთოქსანს *ქ*არსანყ¹⁴ *ს* *ს*
*ა*ქ *არ*არ *ს*ქჩნ *ნ*ოყა *ს* *ა*ჯიღსაყ *30*
ქ *რ*აროქჩინს:

ბი და ნახარარები, რომლებიც
 შეპყრობილნი და ტყვედწასხეულ-
 ნი იყენენ ბულას ზიერ, ამიერი-
 დან უკვე ერთიმეორის მომდევ-
 5 ნოდ მოეპართებოდნენ თავიანთი
 სამეცლობელოებისაკენ, [უბრუნდე-
 ბოდნენ] თავიანთ საკუთრებასა და
 სახლკარს. [დაბრუნების] შემდეგ
 მათ განიშორეს მაამადის ბილწი
 10 რჯულის [მიერ] თავზე მოხვეული
 მოძღვრება, საერთოდ მალლა აყე-
 ნებდნენ ქრისტეს მშობლიურ
 რჯულს და არა თუ ფარული ში-
 შით, არამედ [ცხადად] მაღალი
 15 ერლოებიდან ქადაგებდნენ ქრის-
 ტეს მსახურებას. ეს სათნოდ მი-
 იზნია უფალმა და სასოებით და-
 ამკვიდრა ისინი. უფლის კურთ-
 ხევით იკურთხნენ და მისითვე
 20 განდიდდნენ. მოხნეს ხნული, მაგ-
 რამ არა ეკლიანი. შემდეგ კი მათ
 ჭერქვეშ გაისმა ლხინისა და მზი-
 არულების ხმა, ხმა რწლისა და
 სიცისა. შვეს შვილები და შექმნეს
 ნაყოფი და თითოეული თავის
 სამკვიდროში დამკვიდრდა. მოხე-
 და მათ უფალმა და სასიკეთოდ
 წარუმართა [საქმე].

¹ ღსკხღსექჩნ C. ² + ზაქოყ ABCD. ³ რძინსაქ D. ⁴ *ქ* *ს*სქარასანოქჩინს
 AB ⁵ შარმქთი ACD. ⁶ შნბჩინს BC. ⁷ კოლიქ *ღ*ნოთა] *ღ*ნოთა კოლიქ D. ⁸ კორამ
 ABCD. ⁹ არწნოქსამოქ A. ¹⁰ არწნესგან A. ¹¹ ნოქჩინ D. ¹² ქიჯი BC. ¹³ *ქ*არ-
 თანქი. ¹⁴ ABCD ¹⁵ *ქ*აროქ ABC.

ՅԱՂԱԳԻՍ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԿՐԻՆ ՀԱՅՈՑ, ԵՒ ՄԻԱՐԱՒ-
ՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԱՅՆ

ՏՐՄԵՏԻՆ ԼԱՅՄՈՒԹԵՆԻՍԱ ԸՆ
ԵՆԱԿԱՐԱՏԱ ՊԵՏԱՆԵՑԵՆԻՍ
ՊԵՆԱՅԵՅ

Մարմ ժամանակի վասակ
հայկազուն, որ Գարուն յորջուր-
ջէր¹ վասն զի վնասյացեալ էր
Աշոտի իշխանաց իշխանի,²
իշխան ապա Սիւննաց- զնա³ կո-
ցուցանէր՝ յարքառուստ նոյա
առնելով պատիւ. որ յագում 10
նոյաթեամբ վարեալ զիշխա-
նական պետութիւն իւր, տիրելով
միանգամայն Սիւնական ուղիքի,
Բայց զմեծ սպարապետութիւնն
Հայոց տալ՝ Աշոտ կար իւրում 15
Արստայ, որ էր այլ քաջանձնեալ⁴
և թիկնաւէտ, առույզանձն⁵ և
զեղեցիկ հասակաւ, կորովի և
աշուղակի պատերազմանս. որ և
աշակցեալ իսկ եղբոր իւրում 20
Աշոտի զամենեւեան հնազանդէր
ընդ լծով ժառանգութեան.⁷ Ի ըս-
գում կողմանս յագում անգամ
արութիւն ցուցեալ՝ և հուշակաւոր
և հուրկապի մէջ յաղմաց երև- 25
եալ.

Բայց⁸ յնա վախճանելի Աշո-
տի մեծի և հուշակաւորի իշխանի
տանն Արթուրեոց⁹ և զնելով զնա
ի շիրիմի հարց իւրոց՝ պալա- 30
զատէր¹⁰ զիշխանական պետու-
թիւնն զայն Գրիգոր որդի նորա
ընդ նորա, որ Գրեհնիկն¹¹ անու-
անիւր:¹² Եւ էր նա այլ սէգ և

ամ Երոս ցասայ Յայկազունի, Եր-
մեղեալ [Յետեսեղալ] զաշուրի
երկնայ, յայի աշուր մտաւորա-
մտաւորի սիծի ոյո, [աշուրեմ] սից-
նիւղտա մտաւորալ Եւալճինա Եւ
սամեղո յարիԵան ՅաԵիւցի մի-
ալո մաս. [ցասայեմ] Եւալճի Եւալճի-
մոսիւղեմիտ մարտա տաւոսի սամ-
տաւոր-սամեղոԵղո Եւ տանալ
սոսայանի Եւոմեալ ԵւալճիԵոնա.
Տրմեթոսի Եւալճի ՏրարաԵրեմա յի
աշուրեմ Եւոսա տաւոսի ժմաս, աԵաս,
Եւոմեղոց ոյո յայի մեղե Եւ
մեարգանիւցի; Յեյուրեւոլ Եւ Եւ-
նալ մեղենիւցի, մամալ Եւ Յարճեց
Եւոլոլեմի. ոյո մեարմի աշուր-
ա տաւոսի ժմաս աշուրե Եւ յեղեա
Եւոսի մոնոԵոսի յեղե ԵւալճիԵոն-
Եւ. մարալ մեարմի ԵւերճիԵր Եւ-
մարիԵինա մամալԵոԵա Եւ մարալտա
Յորոսի սաեղեգանԵմեղոլ Եւ սա-
Եւոլարի Եւոմեղեալ.

արհրեւոնտա սաեղոսի սաեղեգան-
Եմեղոլ. Եւ Եւալճի մտաւորի աշու-
Եոսի ԵարԵալԵալեմիսա Եւ մամատա
սաԵալեմի Եւսեղենեմի Յեմեղեց,
սամտաւոր-սամեղոԵղոս մեմ-
կեւլԵր մեղիԵմնա մոսի Յեղոլ Երո-
գարոլ, Եւոմեղեալ [Յետեսեղալ]
Եւրեղեմի Եւոլոլեմոլ. ոյո ոյո

¹ յորջուրիւր ABC. ² իշխանի ABC. ³ զնա] — B. ⁴ տա AB. ⁵ քաջանձնեալ A. ⁶ առույզանձն D. ⁷ + և D. ⁸ + ել ABCD. ⁹ Արթուրե D. ¹⁰ պալազատէ D. ¹¹ Գրեհնիկ ABC. ¹² անուանէր D.

ვგათოთ ¹ და ² ხი ³ ყნათე² იოცე,
 და ვორაღორ არიქსამრე. და მანსი,
 და თნიორინქერ მიქთო კამჩნაჲს
 რარსდსოქჩინს³ რსჩიქ: სე ქაან
 ვი ქისააქაყესიქ ტერ ზა ⁴ სკოთი
 ქიქსანაჲს ქიქსანსი, ⁵ ასიქ აწიორიქ
 ნაკრაქინამ. ⁶ კამიქ. და სიჩასიან
 სირსიქსამრე მიქთო სირათ რა-
 რსაჲს ზამ მათოღსანქერ. ⁷ ირ⁴ და
 ხი ⁸ იქვრან ანო⁵ ენიქაქსაქ⁶ ნი, ⁹ და ¹⁰
 ვგოთ მთოქ ნაღსანქერ⁸ ენიქსიქ⁷
 და კოთინ ვეიორიქ ქიქსამჩი ⁹ ხი ¹⁰
 სიქსიქ ნორა⁸ კავიქსანქერ. და
 ქიქსიქსიან და სიქაქაქიქსიან
 აქარსაქსაქ¹¹ კაქაქიქსი ¹² ხი ¹³
 ქიქსიან სირსანსე აქარსათქერ
 ვიქსიქსი თქიქსიქსიან სირ ხი ¹⁴
 რიქიქ: ნაჲს ქიქსიქ ხი ¹⁵
 კამი ან-
 დინ ვინქაქიქსიანს მსრსაქ¹⁶
 და
 ანსაქ რანსი სირათო ¹⁷
 ანსიქ ¹⁸
 სირიქ ირქაქსი ¹⁹ და ²⁰
 ქიქსიანს,
 და ²¹
 ქიქსიქსიანს ²²
 ხი ²³
 რარსიქსიანს:

ნაჲსე მსბ ქიქსიანს სირსანსე
 და ²⁴
 სირსიქსიანს ²⁵
 და ²⁶
 სირსიქსიანს ²⁷
 და ²⁸
 სირსიქსიანს ²⁹
 და ³⁰
 სირსიქსიანს ³¹
 და ³²
 სირსიქსიანს ³³
 და ³⁴
 სირსიქსიანს ³⁵
 და ³⁶
 სირსიქსიანს ³⁷
 და ³⁸
 სირსიქსიანს ³⁹
 და ⁴⁰
 სირსიქსიანს ⁴¹
 და ⁴²
 სირსიქსიანს ⁴³
 და ⁴⁴
 სირსიქსიანს ⁴⁵
 და ⁴⁶
 სირსიქსიანს ⁴⁷
 და ⁴⁸
 სირსიქსიანს ⁴⁹
 და ⁵⁰
 სირსიქსიანს ⁵¹
 და ⁵²
 სირსიქსიანს ⁵³
 და ⁵⁴
 სირსიქსიანს ⁵⁵
 და ⁵⁶
 სირსიქსიანს ⁵⁷
 და ⁵⁸
 სირსიქსიანს ⁵⁹
 და ⁶⁰
 სირსიქსიანს ⁶¹
 და ⁶²
 სირსიქსიანს ⁶³
 და ⁶⁴
 სირსიქსიანს ⁶⁵
 და ⁶⁶
 სირსიქსიანს ⁶⁷
 და ⁶⁸
 სირსიქსიანს ⁶⁹
 და ⁷⁰
 სირსიქსიანს ⁷¹
 და ⁷²
 სირსიქსიანს ⁷³
 და ⁷⁴
 სირსიქსიანს ⁷⁵
 და ⁷⁶
 სირსიქსიანს ⁷⁷
 და ⁷⁸
 სირსიქსიანს ⁷⁹
 და ⁸⁰
 სირსიქსიანს ⁸¹
 და ⁸²
 სირსიქსიანს ⁸³
 და ⁸⁴
 სირსიქსიანს ⁸⁵
 და ⁸⁶
 სირსიქსიანს ⁸⁷
 და ⁸⁸
 სირსიქსიანს ⁸⁹
 და ⁹⁰
 სირსიქსიანს ⁹¹
 და ⁹²
 სირსიქსიანს ⁹³
 და ⁹⁴
 სირსიქსიანს ⁹⁵
 და ⁹⁶
 სირსიქსიანს ⁹⁷
 და ⁹⁸
 სირსიქსიანს ⁹⁹
 და ¹⁰⁰
 სირსიქსიანს

კაცი ლალი, ფრთხილი და ამაყი,
 ძლიერი საქმითა და სიტყვით.
 მუდამ ზრუნავდა, რომ ყველაფერი
 წესრიგში ჰქონოდა. რადგან იგი
 აშოტ მთავართა-მთავრის სიძე
 იყო, [აშოტი] მას მამობრივად გო-
 ნიერი სიყვარულით მუდამ კეთილ
 რჩევას აძლევდა. [გრიგორ დერე-
 ნიკი] კი იმთავითვე მორჩილად და
 მთელი გულისყურით იწყნარებდა
 [ყიველივეს]. ყველა მის მტერს
 ამარცხებდა. იგი მშენებლობითა
 და მშვიდობიანი [საქმიანობით]
 იყო გართული, აწყობდა თავის
 სამშობლო-სამფლობელოს, რომ
 მოსახლეობა უზრუნველყო თავ-
 დამსხმელთაგან. მაგრამ შემდეგ
 [გრიგორმა] თვითნებობა დაიწყო,
 წინანდელივით ყურს აღარ უგდებ-
 და თავისი სიმამრის რჩევა-დარი-
 გებებს, [ამიტომ] მან წარმატებას
 ვეღარ მიაღწია.

სივნიეთის დიდი მთავარი ვა-
 საქი კი, რომელსაც საალერსო
 სახელად იშხანიკი ერქვა, გონი-
 ერებითა და სიმშვიდით, დიდი
 დაჯერებით ემორჩილებოდა აშოტ
 მთავართა-მთავარს, გულმოდგი-
 ნედ ყურს უგდებდა მის რჩევა-
 დარიგებებს და როგორც კანონს,
 ისე ინახავდა მარად გულში. ამით
 კი მან უფრო მეტად გააფართოვა
 თავისი სამფლობელო, მოაწყო

¹ ათა] ათა BC. ² ხი ვნაჲ D. ³ რარსდსოქჩინს] დსოქჩინს A. ⁴ ირქი D.
⁵ ანთ AC. ⁶ ნაღსანქ ABC. ⁷ ენიქსიქ D. ⁸ ნორა] — A. ⁹ ენიქსი ABD. ¹⁰ ანთ-
 ანსქ D. ¹¹ სირათო BC.

ფიჳნ ჟთონ თქროქიან ზერიჯ¹
კარჯარქერ ზ კოქორ რარსმასან
ეროქიანა. კ ლაქერ რაგომ
ქათაყოქიამერ დათ ამნსაქს
ნანუქიქ რარხაყაჯათქიან:

ჩაყე მქლსა კა ზქსონან: შჩათ-
ქან² ჳასასქ³, ორ ჳორონ
ქათაყაჯარაქ⁴ ანონანქერ⁵
ქაქამ ქათანასქ. ქათანანხთქ კ
სყხთქ ზ ჰერქმა ნარე⁶ ქერე⁷,¹⁰
აქაქაქათქ. ორსაქსნქ თქრო-
ქიანნ ჳერქორ ორქი ნორს დნქ
ნორს, ორ შათანან ქერე⁸
შთ ქათათქიამერ კ თჯოყ-
ბნონოქიამერ კ ჰქნოქიამერ¹
კოქომს ანუქ კი⁸ დან⁹
ღაქაქანან ქთქერ ოჯათი ნარე
ქერე: ჩაყე ათასქ ქსქიქსქსაყ
წერქათიქ ზ ჰქნოქიან კ ზ
ნორქოქიან ოქსნქ ქსროქერქ:²⁰

ქსქ მბქ კ ათქრ ნაქრაქსონ
ჯაღარქათ¹⁰ ქერს ქსაყ
ქათაჯნორქოქიან¹¹ ანუქ¹² ქერს
ათი დსანსქქ¹³ ქათანასქ
ქსქ ზ დნარქსი ნარე⁸ ოქრე:²⁰

საქათ ზქსონან ზქსანსაყ¹⁴ სჯოთ¹
დნარსქლ ჟაქერ მქ აქათოქსან
ქქნოქსანსაყ¹⁵ თანან¹⁶ კაქოქიქი-
ასარანქსი,¹⁷ ოქრე⁸ ანონ¹ ორ ჰერ
ქ ოქიქსაქათაქ¹⁸ ოქანსოქ,¹⁹³⁰
ნქრათაქ ბქნანოქსქ ოქსა ქათაჯ-
ნორქოქიან³⁰ თანს ქორქომსაქ:²¹

ყოველმხრივ და [თვითონაჳ] იმ-
ყოფებოდა მშვიდობითა და კე-
თილმსახურებით.

მეორე მთავარი ვასაქ სისაქანი
ქი, რომლის საალერსო სახელი
გაბურქი ოქო, ამ დროს გარდა-
იცვალა და დანიმარბა თავის ზა-
მათა საცვალეში. მის ნაცვლად
სამშობლო სამფლობლოს მექქ-
ვიდრე შეიქმნა მისი ვაქი გრი-
გორი, რომელსაც მეტსახელად
სუფანი ერქვა. მან თავისი სიბრძ-
ნით, წარმატებითა და მრავალი
აღმშენებლობით მამა-პაპას გადა-
აქარბა. ოგი უმთავრესად ქრისტეს
ეკლესიათა მშენებლობასა და გა-
ნახლებას მისდევდა.

ამ დროს დიდი და წქნიდა ნა-
მამთავარი ზაქარია, რომელმაც
22 წელი დაყო წინამძღვრობაშო,
გარდაიცვალა და დესვენა წმინ:
და მამათა განსასვენებელში.

შემდეგ აშოტ მთავართა მთა-
ვარბა საქათალიქოსო სახლის
წევრთაგან შეარჩია დირსეული
ქაცი, სახელად გეორგი, რომელიც
დაბა-ქალაქ გარნიდან ოქო და
ბრძანა მისი ხელდასხვა თორგო-
მის სახლის საწინამძღვროდ.

¹ ზქსონან შჩათქანს | შჩათქან ზქსანს ABC. ² ჳასასქ — D. ³ ქათაყაჯარ-
ქან C. ⁴ ანონანქერ D. ⁵ ნარე⁶ D. ⁷ ქერე D ⁸ ქორქოქიქ ABC. ⁹ კი D. ¹⁰ გასქ
— ABC. ¹¹ ჟაღარქათ AD | ჟაღარქათ BCE. ¹² ათათაჯნორქოქიან BC. ¹³ ანთ A.
¹⁴ გასან კ ხერქლ. BD. ¹⁵ ზქსონან ზქსანსაყ | ზქსანსაყ ზქსანს ABC. ¹⁶ დნოქს-
ანსაყ BC. ¹⁷ თან AD. ¹⁸ კაქოქიქიქსოქანსქ BD. ¹⁹ ოქსაქაჯარქან ABC. ²⁰ ოქ-
ანსოქ D. ²¹ ათათაჯნორქოქიან BC. ²² ჳორქომსან D.

ՅԱՂԱԿՍ ԹԱԿԱՌՈՐԵՆՈՅ ԱՇՈՏՈՅ ԻՇԽԱՆԱՅ ԻՇԽԱՆԻՆ ՆԻ ՍՊԱՆՄԱՆ ԳՐԻԳՈՐԻ Մ.ՐԾՈՒՆԻՆՈՅ

ԱՄՈՒ ՅԹԱՅԱՐԹԱ-ՅԹԱՅՐԻՆ ՅԱՅԲԳԵՅԻՆՍԱ ԸԱ ՅՐԻՅՈՐ ԱՐԿՐԱՆԻՆ ՅՈՅՑՅՈՐԻՆ ՄԵՆԱՅԵՑ:

Այլ ինձ սաստանօր ոչ արդեօք¹ ալ ինչ է բանս² սիրելի քան թէ դեպերիլ ի բանս գոլկստօց, որ վասն Աշոտի իշխանաց իշխանին³ են հասկառնք: Վասն զի ի տիս հասեալ միջակութեանս⁴ քաջահասակ էր նա և անձնեալ և թիկնաւէտ և զուարթերես և մրայն նկարէն իմն, և նիշ արևան յաչան ռնկիով՝ որպէս զյակինթ⁵ կարմիր ի մէջ մարգարտի ծաղեակ, և վայելչացեալ զհրեցկութեանն ալօք. մեծիմաստ և քաղցրաբան, և առ կերակուրս խրախճանաց պարկեշտ⁶. ոչ խանդակալ⁷ նորս ընդ լաւագոնսն և ոչ արհամարհեալ զնուստագոնսն,⁸ ալ հասարակաց ի վերայ տարածէր⁹ զզգեստ⁸ խնամոց իւրոց, և լծակօք իմն կշւէր նախ զիւր և ապա զամենեցուն կենցաղս.⁹ միանդամաչն իսկ ստիլ, կթէ որ ինչ մարդկութեանս է պիտանի ոչ ինչ կասեցուցանէր:

Հայկապիսիս ապա տեսեալ քաջատոհմիկ պերճութիւն իշխանացն¹⁰ և նախարարացն¹¹ Հայկոց՝ խորհուրդ միախանակաւ

այք ցեղա իցեցեց յար արեցեոք իմա նից շտրո սասիմօցնո իամ, ցիւրդ ամոտ Յոսիւնի, Խանաւի, ցլաւի, Յնարգրիւի, Յնարուի սանի, Մե տեւ-Մարծա ւ տեւ-Մի սինսլիս նիՄնի, իոգորց Միտեւի իագւնւի Մարցաւիտի ցա-ՄոմորՄցինեւուի, [Միցկուի] Լամա Մի իլարիտ, Եւձալ իկիւանի ւ յքուիւլալ Մօւծարի, Մն-իանի Միմարտ տեւձաքիւրիւի, ար Միւր-Եւ Մաս Միցեոցեիսն ւ արց Միմ-Եւձալեստ Միւրաւցիւօւլա, ար-Եւձալ ցցեւաս տեւիս Մարիւնցեւո-ձիս իալտաս ւ ւգարեւա. ՄասՄո-րիտ Մոնիւա Միւրիցեւեց ցոցլիսն ւ տեւիսն ւ ՄեմԵգ ցցեւա Մեցիս իկեցաս. Երտեւեւեւ իոմ ցոքիւտ, իալոմորիոմիստեցիս ւ Միւցիւլեւեց Մարաւցիս ւ Մեցիւքեւա.

Մոմեւն Մոսեւրեւն ւ Մնար-րեւն իոմ Եւնիւնեց [Մոտիս] ւ Մեցիւ կեցիւ Մոմիւլուրի Միւձալ, Երտեւն Եւձալ Մոմիտաձիւրեց, Եւձալ-

¹ քան AD. ² իշխանաց իշխանին] իշխանին իշխանաց D. ³ յակինթ] զակինթ A, զակինթ BC. ⁴ պարկեշտ] — ABC] զիւրիւր D. ⁵ խնդացեալ ABC. ⁶ զնուստագոյնս A. ⁷ տարածէր] ւծէր A. ⁸ զգեստ AB. ⁹ կենցաղ D. ¹⁰ պերճութիւն իշխանացն] իշխանաց պերճութիւնն D. ¹¹ նախարարաց D.

აღისაღ' ქაფალორისყოფისაჲს ენა
 ზე ქსრავ ქნესანთ, ექსოფანის
 'ამჩროაქსათინ ზე ბინა ითიქ-
 კანსინ შჩაქს' ირქოქნ ნესაჲ:
 ღირ ზე იქროქირ არიქს ეარქო-
 ნანაჲჲჲ [ანქერნ ღნქასლსაღ'
 აოაღქ საჲაჲ ႁ.2იოიოქ ქაფ
 ქაფალორისან. ვირ ზე რსქსაღ
 ზასქ ითიქსანსინ შჩაქს' ღნქ ზაქინ
 ზე აქ: ზა ექსიოაჲ¹ ქაფალორ-
 სანს, ზე აქარქსა ზე აქოთიქსა ზე
 სქრქქარსა იქაჲაქარქსა² ექსიოღ ზე
 ექარქოღ მათოქფანსქინ აოაჲქ
 ნორა: 4იქსეჲაჲ საჲაჲ ზე ანქ. მქბ
 ზაქქარაქსან ჴქორქ ზე ექიქორ³
 იქნოღქქანსინ ექიქოქქქანსა აო-
 თოღაბაქქინსა ზე ქსრავ ლათო-
 რსაღ იქიქსანსაქ იბამან აროღსქქ³
 ქოღიქნ' აქიქსინ ენა ქაფალორ
 ზე ქსრავ ႁ.2.ღანაქქანსა აქქინ: 20
 ს. აქნოღსოთს მადიამ ზე სქსქქ
 ლარქაჲ კარქარქქ⁴ 'აქქარქ
 აქქოღქქსანსა ქქოქ, კოქინოღაბა
 ათანს, აქქაჲ, ღოქოღაჲ, ექსქჲ,
 ექათოთიქქროაჲ, ზე ზარქზაღსაჲ⁵
 20 ႁ.2. აქქარქანსქქოქინსა ლათარქქ
 ლარქაჲ ქქანსაქსანსაჲ ზე ექრმა-
 ნოქქოღ რარქქანსაჲ ექათოთიქსანსაჲ
 ზე ექამქნაქანსაჲ ათიქარქსაქ თსქქი⁶
 აქქარქსა ზე ექიქაჲ ექნქრ ზე ექარ-
 მანაჲჲ კაქქინ⁶ ზე ზე რორაჲათანს⁷
 ექარქარქქ. ზე ექამქნაქანს⁸ ირ⁹ ქინ
 იქქნ ზე ქაფალორისქსანსა ზე ირ

ნათ იგი თავიანთ მეფედ. [ეს გა-
 დაწვეტილება] შეხის ცის, ისე
 ოსტიკანის პირით აუწყეს ხა-
 ლიფას, რომელმაც მოსიყვარულე
 გულით შეიწყენარა ლირსად მი-
 საჩნევი თხოვნა. მან ამოტს გაუ-
 გზავნა სამეფო გვირგვინი, რომე-
 ლიც თვით ისე ოსტიკანმა მო-
 იტანა; სამეფო გვირგვინთან ერ-
 თად [მას მიართვეს] სამეფო სა-
 მოსელ: და საჩუქრები, [მიადგეს]
 პატივი, მიჰგვარეს რაშები სა-
 ქურველითა და სამკაულით. მოუხ-
 მეს დიდ მამამთავარს გეორგს,
 რომელმაც მის მიმართ ზეთის
 ცხების ნაცვლად სულეერ კურთ-
 ხევათა საღმრთო ქება აღასრულა.
 ასე აკურთხეს აშოტი ესქანახის
 ტომის მეფედ. ამიერიდან მან
 თვალსაჩინო წესრიგი დაამყარა
 თავის სამფლობელო ქვეყანაში.
 [მოაწესრიგა] ნაგებობა სახლთა,
 ტომთა, ქალაქთა, დაბათა, სო-
 ფელთა, მთისა და კეთილშეზავე-
 ბულ, ცხელ ქალოვან ბარის მცხოვ-
 რებთ თანაბრად დაუდგინა წესი;
 ვაქე ადგილებში ყანები და ბოს-
 ლები გააშენა, ხოლო ვენახებსა და
 ბაღებში საგრილობლები მოაწყო.
 მეფობის წესს, როგორც სამეფოს
 შიგნით, ასევე მის გარეთ, არაფე-
 რით აფერხებდა. [მისი მეფობა]
 ყველა სხვათა მეფობასთან შედა-

¹ ექსიო BC. ² იქაჲაქარქ BC. ³ არიქს B. ⁴ კარქარქქ | კოქინს D.
⁵ + ზ C. ⁶ აქქინ BC. ⁷ ზე რორაჲათანს | რორაჲათანს ABC. ⁸ + ქინ AD. ⁹ ვირ
 AD.

ჩინჯ ზე ქაგალოროქსანს¹ ლე იორ
 ჯორჯ ვქაგალოროქსანს იჯ ჩინჯ
 ზაქჯ² ზასხეოცანსერ. ლე ყრსქქ
 ზარსთაფიქს ლე ზიქსიაფიქს ქანს
 ვამჩნაქს ქაგალოროქსანს
 ვთანსერ³

ხე აქაქს⁴ ზე ზიორიკათორ⁵
 ქაგალოროქსანს ქარქარეოც-
 განსერ ვაკყს ზიორიქსანს ხე
 ააკა ზინს ვჩიქსიასქანს 10
 ლიქამარჯ⁶ არქიქს ზე ბიორბორს
 მხბქ ქრქინს ზიქქათორ, იორ ზე
 ზიქქინ⁷ ლე ზე ბორს ხრქანაფიქს
 რსაქსიქს ზქინ აყქჯ ლე ზქრს-
 ალ ზნაყანრეხეოცანსერ. აქს ლე 15
 ვაქქსათორიქ⁸ რსაქქანს ზორქა-
 რაგ ლე ვქსიქსიქს⁹ მარქქსიქ
 მორს ვალაქს აორასარაქს ლე
 ზინამარ ზორანსერ¹⁰ ზე რაგ ზე
 ზიორანს ზერქსიქ ვალაქსიქს¹¹ მარ- 20
 ვაგალოქსანს, ლე ზქრს იორ-
 ნალორს ლე ზქორს ვამჩნსიქსანს
 ლიქამსერ, ლე აორანსიორქს ლე
 ზქქანს ზიორს ლიქსიქსანსერ. 25
 აქს ლე ვქსი-
 ვალორს¹² სეხერაგლი¹³ ზე სქრს
 მქარანსიქსანს ლე ზქრს ლიქს-
 იქსანს¹⁴ აქსიქს ზინს აქსიქს
 აქსიქს¹⁵ აქსიქს ზინს აქსიქს
 აქსიქს¹⁶ აქსიქს ზინს აქსიქს
 აქსიქს¹⁷ აქსიქს ზინს აქსიქს
 აქსიქს¹⁸ აქსიქს ზინს აქსიქს
 აქსიქს¹⁹ აქსიქს ზინს აქსიქს
 აქსიქს²⁰ აქსიქს ზინს აქსიქს

რებით უდიადესი და უგონიერესი
 აღმოჩნდა.

ამრიგად, [აშოტი] ახლადბრძე-
 ბულ სამეფოში განადიდებდა თორ-
 გომის ტომს. შემდეგ მან ხელი
 აღმართა ჩრდილოეთის მხარეზე,
 დიდი მთის კავკასიის ხეობებზე,
 მის ქალებსა და გრძელწიალოვან
 ხეებში მცხოვრები ტომები და-
 იმორჩილა. ასევე დაიქვემდებარა
 მან გუგარეთის ნარევი მოსახლე-
 ობა და უტიის გავარის ავაზაკო-
 ბის მიმდევარი ხალხი. ხელი ააღე-
 ბინა მათ კაცთმოლაღატეობასა
 და ავაზაკობაზე და ყველა წესი-
 ერი და მორჩილი გახადა. წინა-
 მძღოლები და მთავრებიც კი და-
 უყენა. ასევე ერთობითა და სი-
 ყვარულით დაიკავშირა ეგრიის
 მეფეს, რომელიც ხშირად ნახუ-
 ლობდა [აშოტს], შვილობილის
 მოვალეობას იხდიდა მის წინაშე
 და ყოველთვის ერთგულ სამსა-
 ხურს უწევდა. ბერძენთა დიდმა
 კეისარმა ბასილმაც არანაკლები
 მშვიდობა, მორჩილება და სიყვა-
 რული დაამყარა ჩვენს მეფესთან,
 აშოტთან, საყვარელ შვილს უწო-
 დებდა მას და თავის სახელმწი-

¹ ზე ქაგალოროქსანს BD. ² ზაქჯ ACD. ³ ვთანსერ AC. ⁴ აქაქსიქს A.
⁵ ზე ზიორიკათორ ზიორიკათორ A. ⁶ ლიქამარჯს D. ⁷ ზე ზიქქინ D. ⁸ ვაქსიქსიქს
 AC, ვაქსიქსიქს B. ⁹ ვქსიქსიქს ABC. ¹⁰ ვალაქსიქსიქს D. ¹¹ ლე
 ABCD. ¹² სეხერაგლი BC. ¹³ იორქსიქსანს BC. ¹⁴ ხრქსერ ABC.

ქიანს და ნოაწილქიანს და სხრუი
 ლათინთაჲს რეჲ არქაქინს მხრუი
 Աշოთჲ¹ որქს სერქსი ყნა ანთა-
 ნხლიქ და ლაღორღაქსიჲ ჯაგოღა-
 ნსრქლ ქამხნაჲს ქაღალთოღ-
 ქიანსა აქროლქიანს² ხერუი, ხე
 აჯიყქს. ააჲა ცხხაქ და ლათარხაქ
 ქინქრ ქოქანუქაქარ³ რორ
 ლარქა ათაღქინსი გორბოჲ რას
 ლარქს აჯნჲ აქარბანთაჲ, ვორ⁴
 რსიქაქსანს ჯრ:

ჯაჯათ ქამანსაქაღ მის
 ხქსანს თანს Աრბონსი⁵ 'ერქ-
 გორ, ირ ზხრხხიქს ქორქორქლ⁶
 ბხანს ვქალთოღს და ჲქაქაღ⁷
 არქსაქ ვლიქამარქ ჰერაქ და
 ჯარაღანსაქ⁸ ხ ჲნაღანსაქ
 რეჲ ხერხაღ ვლიქამანს ვაჯნ-
 აქს ნოაწიქს⁹ ხს ქამაქქსანს¹⁰
 ავქინს ვქსაღორქ, ირქ რსაქა-
 ნარარ ასაქანსაქ¹¹ ჯინ
 ვსანსანს რაქაღაჲს და ვათ-
 თაჲს აჯნოგქს, ქქაქთს. ვერ-
 ქამარქ ვნარქ ჲალთარქს
 და ვნაღანსაქს¹² ათ ხქსანს
 'ერქგორ¹³ ვოღანსქინს და ქაქ
 ათსქინს. ათქაქს სხრუიჲ ხერ-
 თანს ჲნაღანსაქ¹⁴ მხქლასი ჯინ ხ
 ნამანს: Աჲა ქალორს აჯნაქნი¹⁵
 მის ხქსანს ჯოქრ ვნაქ¹⁶
 ვლიქამარქ ჰერაქ ხ ჲანსაქ
 ვქსაღორქს ვაქაღქინს. ჲ¹⁷ ხერს ხ
 ათ ხქსანს¹⁸ ვათარქანსაქ
 ხ ბათოქ ვორს ვოქსოქ ქაღალ-

ფოს მმართველობაში თანამონა-
 წილედ ხდიდა. ამრიგად, ყოველ-
 მხრივ სრულყოფილი ვახდა სათნო
 საქმეთა წესები მსგავსად იმ სასი-
 ქადულო წესისა, რომელიც მას
 ჰქონდა მიღებული.

ამ დროს არწრუნთა სახლის
 დიდმა მთავარმა გრიგორმა, რომელსაც მეტსახელად დერენიკი
 ერქვა, ხელი აღმართა ჰერისა და
 ზარაღანდის გავარებზე, ქალაქებსა
 და მხარეებზე და დაიმორჩილა
 ისინი. ისმაიტელთა მეთაურები,
 რომელთაც დაესაკუთრებინათ იმ
 ქალაქებისა და გავარების საზღვ-
 რები, თუმცა სიტყვით ნამდვილ
 თანასწორობასა და მორჩილებას
 უცხადებდნენ და უჩვენებდნენ
 გრიგორ მთავარს, მაგრამ გულით
 შორს იყვნენ მისგან. და აი, შე-
 მოღვომის შემს, დიდი მთავარი
 გამოემართა და ჰერის მხრით წა-
 ვიდა ქალაქის მთავართან შესა-
 ხვედრად. როცა იგი მთავართან
 მოვიდა, [ამ უქანასქნელმა] ლალა-
 ტით ჯარები გადამალა ზვრიან
 ხე-ხუეებში. მთავართან შეხვედ-
 რისას, ისმაიტელთა ჯარი უეც-
 რად წამოიშალა თავისი ადგილე-

¹ თქრიქსანს] ქაღალთოღქიანს ABC. ² ქალანსაქარარ D. ³ ვორ D. ⁴ ხს-
 მაქსაქსანს ABCD. ⁵ ახქანსანს ABD. ⁶ ვერქვორქ D. ⁷ ჲნაღანსაქ AD. ⁸ აჯნა-
 ნი B, აჯნანსი D. ⁹ კ] — D.

ფანქრ ზ [ილითა] აიქესთათან¹ სე ზ ზანჯიყელ ქელსანჩენ² კანსარბორენ³ კაროღსალ ყორენ⁴ ზამაქელსან⁵ ზ თიღოღე ქარსანყ, ზ ქიქლანყ კიღე ქელსანჩენ ზ ქირაჟ⁶ ვიღესალ ჩიღან. კ თა-
 ჭამაჯენ ჩარესალ ვიქელსანენ სროლ⁷ თოსირი ქირკირ კორბანსეღენ; სე აქსაქსა⁸ სარყალანსალ⁹ კანი-
 რჩინაგ¹⁰ მარბალ მისალ. კ თოარსალ ქთიღესალ¹¹ ზ ვიქელსან¹² ჩარე ქარიყ; ზი¹³ ვიქელს¹⁴ ზორა
 აყაყათათე ვიქელსანო. ქიქლენ მის¹⁵
 მკით ირვი¹⁶ ქელ, ქიღენ სარყაქსენ
 მკითოი¹⁷:¹ ~

ჩაყე ვიქსაყორეჲ კანსიყე
 აქთიღელ¹⁸ ყორელქსანყ კ ვაღი-
 ქსანყ კ მრეჟანაყ კ აყათორა-
 ვმაყ კ რაღამ მარჩი თანსიყ¹⁹
 აღანსიქ ვიღესალ ზ²⁰ ზ ვიქსა მათ-
 თოქსანყ²¹ ზაყარი²² ჩაყრა-
 თონსი²³ მალსალან ვიღ²⁴ კაყი-
 ვანსელ თიქსელაღიქენ თან²⁵
 მარჩრათოქსან:

ჩიქ²⁶ ქლასალ სიქსალან ქელსანენ,
 იქ²⁷ თოთ²⁸ ქიღაღაღესალსანენ²⁹ ქელსა-
 ნიქსენ თნიღანსელ,³⁰ თათოქათა-
 მისრბ³¹ ავიღოთაქსე კ მარჩაყაჯოთა-
 ვიქენ ზანჯიქიქ ვაყაღაქსალსალ
 ვიქსანსი ქელ³² ქსიქლანსი, სიქსალ ზ
 ვიქელსან ჩარე ქარიყ; სე თაყა
 სიღესალ³³ ზორან მკით³⁴ ლიქ³⁵ ნიმა³⁶.
 აყაყათათე³⁷ ვიქელსანო. ქიქლენ

ბიღან და ზურგიღან დაესხა თავს
 მას: ბასრი მახვილით დაჭრეს და
 მიწაზე დაანარცხეს [გრიგორ] მთა-
 ვარი. ასე მზაკვრულად მოიკლა
 იგი ურჯულთაგან. წაასვენეს და
 დაფლეს თავის მამათა საძვალეში.
 მის შემდეგ დიდ სამთავროს მე-
 მკვიდრეობით დაეუფლა მისი
 შვილი აშოტი, აშოტ მეფის შვილი-
 შვილი.

რაც კი რამ სათქმელი დამრჩა
 [აშოტის] ძლიერების, სიმხნის,
 ბრძოლის, შერკინებისა და მრავალ
 კეთილ შემწეობათა შესახებ,
 ყოველივე აღწერილია შაპუბ ბაგ-
 რატუნის ისტორიის წიგნში, რომელიც
 საკმაოდ დაწერილებით
 წარმოვიდგენს იმ კაცის სიქველეს.

ამ დროს ვასაკი, სისაქანის მთა-
 ვარი, რომლის საალერსო სახელი
 იშხანიკი იყო, საღმრთო გზითა და
 კეთილმსახურებით განვლო რა
 თავისი ცხოვრება, გარდაიცვალა
 და დაესვენა თავის მამათა საძვა-
 ლეში. მის შემდეგ სამთავრო მის-
 მა ძმამ აშოტმა დაიმკვიდრა.
 აშოტი იყო კაცი მშვიდი, მშვი-

¹ აიქესთათან AD | აიქესთათან BCDE. ² ზამაქელსან AD. ³ ზ ქირაჟ |
 ვიქსა D. ⁴ სარყალანსალ BCD | სარყალანსალ AE. ⁵ ქიქლენ D. ⁶ ქსელ სე
 BCD. ⁷ სარყაქსენ მკითოი | მკითოი სარყაქსენ B. ⁸ თანსიყ B. ⁹ ვიღესალ ზ AC D |
 ვიღესალ BE. ¹⁰ ზაყარი C. ¹¹ ვიღესალ D. ¹² თან D. ¹³ თნიღანსელ D. ¹⁴ ნიმა | ზორან
 BD. ¹⁵ აყაყათათე AD.

დავნი. ოპერ ნსკანამოიცი რ სია-
დავთაანქრ,¹ კარსკაუზიონ ს სრქს-
დაბ კსკათოიკი ს ამნსაანქრ
კამსნაანქრ ჳინოქსან აქსნ
აკარსკიგოცხას რაკსნი აქრო-

BMGATV TVLZITHS ANON
AR-ABZ, TA XTHIQTIT-BA
TQLTOS T THX AVSVA
SQAAR. QESH TA SYRVSVA
AR-ABZIRY-IBZ TA VLV
YENRYAVZ YK. PH. I. YI. YI

ჩაუე ოლით არქაე ჳაიე
კლ დიაკსეოტანსკი ჳორა² ვა-
მსნაანქრ იაკოქქსან ს აჯიგ-
ქჩანო ჳარდაე ს რიბიე ს კნა-
ეჩე ჳაკასთანსკეა, . . . თა
ჩქლანდაგოლ ჩქლანდაქქსანი მხო,
ორ ს მსოლ ჩიქ: ს ს მჩნეჩხ
ჩ მარჩხან ანსქას რქნ³ თჯ
სახლას ჩნჯ რე მარძიქ
ქნამიე ანსეოსანსკი ჳანაქრ
ს რიქეჩქნ ს ს ქმასთქქნი
'ათან ექ ამ ჩნჯ ვამხო
'ქაქჩიქსითან რქირქ⁴ ქარქაგსაქ
ს რქიქქქსანაგორბ რქარქინ ს
რქარქნი სსათნი ქიქასქ ქათნი ამ
ქ ნამჩქ⁵ ქარ რსქასქო, თჯ სა-
ლას ჩნჯ ჳან ქქ რქარქამი რაჯ-
ქქერ დანჯ⁶ რსქიქ ს არქაქქიქ⁷
ქ ანჩიქს ს ქარქათათ, კქ ს ჩ
ჰნი რქარქასქინ ჩასათათქ
ქქსათათარ დანჯარანაგნი
ქქსაქ⁸ ს რქარქასქი ᰁიქ ს

დონის-მოყვარე, კეთილმსახურო
და ლმრთის მოშიში. იგი თავისი
მშობლიური სიმფლობელს ყველა
მშენებლობაში თვითონ იყო ჩა-
ბმული.

აშოტ მეფის ბარდაცვალებ-
ის, აბას სპარავებისა და
სუმბატ მეფისწულს შორის
10 ოთანხმომავის ჩამოგარდნისა
და გემობ კათალიკოსის
შესახებ

სომეხთა მეფე აშოტი, მას შე-
მდეგ, რაც გამოაბრწყინა სომხე-
თის წესთა და საქმეთა ყოველივე
წარმატება და გამარჯვება, და-
ავეღდა მძიმე სენით და გარდა-
იცვალა კიდეც: [სასიკვედილო]
სარეცელზე წოლის დროსაც კი
იგი არანაკლებ ხორცზე ზრუნვისა
სულთერი სიბრძნის აღორძინება-
საც ცდილობდა. მოხიზო თავის-
თან დიდი კათალიკოსი გეორგი
და მიიღო მისგან უკანასკნელ სა-
გზლად მხსნელი ხორცი და სისხლი
უფლისა. ოქროსა და ვერცხლის
დიდძალი განძი დავრდომილებსა
და ლტაკებს გაუყო, სანოვა-
გით სავსე საუნჯეები, ცხენის
ჯოგები, საქონლის ნახირი და
ცხვრის თარა კი მამამთავარს გა-
დასცა, რომ ყველაფერი სრულად
გაეყო მართლმადიდებელ ეკლე-
სიებს შორის წმინდა შესაწირავის

¹ სავადაქრ B, სავადადაქრ ს C. ² ჳორა] ნამ BC. ³ რქარ ABC. ⁴ რქირქ]
— A. ⁵ ქ ნამჩქ BCD. ⁶ რანჯ ABCD. ⁷ არქაქქიქ C.

გუაჲსაჲსი ანუქიუ ¹ და ყნაჲსი იქსა-
 რაჲ, ამანსისინ რნაჲსინ რაჲქსი²
 ქსიქსიქსი² იღუაჲსაჲსაჲსი ³ ხი ზოქ-
 რიამან აჲსაჲსარაჲსინ სრქოქსინ,
 იღრ იღრ ⁴ და ⁵ თამ ჲსარაჲსი აჲსოქ
 ხი⁶ ჲქსი⁷: ხს აჲსაჲსი აჲსა
 ჲსაჲსაჲსი⁸ აჲსაჲსი სრქოქსინ
 სრქოქსინ მარაჲსინ ანაჲსიარაჲს
 სინაჲსაჲსი⁹ ხი იოქ რაჲ-
 ჲი¹⁰ ჲსინ¹¹ რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი¹² რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი¹³ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი¹⁴ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი¹⁵ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი¹⁶ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი¹⁷ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი¹⁸ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი¹⁹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი²⁰ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი²¹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი²² რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი²³ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი²⁴ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი²⁵ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი²⁶ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი²⁷ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი²⁸ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი²⁹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი³⁰ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი³¹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი³² რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი³³ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი³⁴ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი³⁵ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი³⁶ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი³⁷ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი³⁸ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი³⁹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁴⁰ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁴¹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁴² რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁴³ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁴⁴ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁴⁵ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁴⁶ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁴⁷ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁴⁸ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁴⁹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁵⁰ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁵¹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁵² რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁵³ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁵⁴ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁵⁵ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁵⁶ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁵⁷ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁵⁸ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁵⁹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁶⁰ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁶¹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁶² რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁶³ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁶⁴ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁶⁵ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁶⁶ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁶⁷ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁶⁸ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁶⁹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁷⁰ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁷¹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁷² რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁷³ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁷⁴ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁷⁵ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁷⁶ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁷⁷ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁷⁸ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁷⁹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁸⁰ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁸¹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁸² რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁸³ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁸⁴ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁸⁵ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁸⁶ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁸⁷ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁸⁸ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁸⁹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁹⁰ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁹¹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁹² რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁹³ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁹⁴ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁹⁵ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁹⁶ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁹⁷ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁹⁸ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი⁹⁹ რაჲსი რაჲსი რაჲსი
 რაჲსი¹⁰⁰ რაჲსი რაჲსი რაჲსი

მისართმევედ, სადაც და ვისაც
 როგორ დასჭირდებოდა. ამრი-
 ვად, საჭირო სახმარს კაცის ში-
 ნაგანი განახლებისა და სიწმინდი-
 სათვის უხილავად განაცხოველებ-
 და. შემდეგ კი კეთილი სიბერით,
 მშვიდი ქცევით განისვენა ქრის-
 ტეს მიმართ. იგი გარდაიცვალა
 გზაზე, თუნდუქში, ქარსპარად წო-
 10 დებულ კლდოვან ადგილას. აიღეს
 [ცხედარი] გეამის მტვირთველი
 კუბოთი და წაასვენეს იგი სამეფო
 დაბას, ბაგარანს, ოქროქსოვილი
 ტანსაცმლით და ასევე მოოქრული
 15 დრომებით შემკული კუბოთი. ჯა-
 რის გუნდი, საკურვლითა და სამ-
 კაულით, გამორჩეულითა და სანი-
 მუშოთი გარს ერტყა დიდ კათალი-
 კოსს და მასთან ერთად ეკლესიის
 20 დასს, რომელიც წინ მიდიოდა და
 ჯვრისადმი ფსალმუნებსა და კურ-
 თხევის ხმებს გალობდა. მისი სამი
 შვილი, სამეფო სახლის მეთაურ-
 ნი და კიდევ სხვა მეგობრები უკან
 25 მისდევდნენ კუბოს. [ა პროტის დაკრ-
 ძალებს არ ესწრებოდა] მხოლოდ
 სუმბატი, სომხეთის მთავართა-
 მთავარი, რადგან იგი იმ დროს
 წასული იყო გუგართა მხარეში ამ
 30 ტომის დასამორჩილებლად, [თუმ-
 ცა] მან ეს საქმე ვერ შეასრულა.
 ასე მათ მიადწიეს [დანიშნულ]
 ადგილს. იქ დახვდათ ქალწულთა
 გოდება, დედოფალთა ცრემლები

¹ რაჲქსი¹⁰ BC. ² ხსიქსი¹¹ B. ³ იღრ იღრ ⁴ და — ABCD ⁵ რაჲსი¹² A.
⁶ რაჲსი¹³ D. ⁷ რაჲსი¹⁴ BC. ⁸ რაჲსი¹⁵ D. ⁹ რაჲსი¹⁶ A. ¹⁰ რაჲსი¹⁷ ABC. ¹¹ რაჲსი¹⁸ C.

ქს ფნაგხაღ ჯრ¹ იღ ძამანისაყ
 ჯამრთქ ყორბიქნი² ხღ აქაყენ
 ნათხაღღ ზ თსიქინ³ ანღ⁴ ჯრ აყა
 ასისანსღ ლოსანი⁵ იღერფასი ლ
 ართთარაქორ⁶ ჯასანოღ⁷ ლ
 აჯსარანს თსინაგენ ლ თანათქ-
 ნაგენ⁸; ლ აყ ლნ ჯაღმღქსან
 იამღყენ ლ ანთამღყენ; ხღ აყა
 ჯაღმღსღ თაყან⁹ ქაყაღორა-
 ჯან¹⁰ სიქინ ყნა ზ გნარანს ჯარე¹¹
 ზღრე:

ქს ღღნი აქორქ ჯთე ყაჯ¹²
 ნათანე ღთ ნამღაღენ¹³ ნათსღ
 შირათი ირღქ არღაქინ ზ სხაგა-
 ჯან¹⁴ ლაღა¹⁵ სრღყაღორე¹⁶
 ზირაქაქან რაღამ იჯთარ
 ნბღღქსამღ. ყორ სრქსაღ ლ ზ
 მღქქაროღქინ ღნა ნამიღსაღ
 მბბ¹⁷ ჯაქიქიქინ¹⁸ ყაღარ
 იჯთაგენ თაყი, იღ ყიქიქინ¹⁹
 ჯნღქ²⁰ ზღ²¹ რარღსან რნო-
 ქსინენ; 'თაყი თა ზა თაღ ლ მბ
 ზქსანს 'ღრე' . შარინრის ზ
 ფაღსაღარორ იჯთაღყაღქინ²²

ხღ ქანს ყი შგას თაყარა-
 ყხთს ჯაყი ლ სღყაყი არღაქინ
 შღთიღ ზ ჯიღმანს ახთაღქსან
 'ღანთიღაყ თიღაყენაღ ჯაყი,
 თა ზა ზაქი ღთ ირქნი ჯარ-
 ნანღაგე [თორისაღ]²³ მთანეღ
 [თისღ]²⁴ ყრან²⁵ აქიქინაგე ლ
 ზორაქს ლ თსარაქანაგე²⁶ იღღ.

ღრა და მოტქმა, დიასახლისთა-
 და სხვათა მრავალთა მღაბიოთა
 და არამღაბიოთა ტირიღი. შე-
 მღეგ შეამზადეს სამეფო სამარე
 და დასვენეს იგი თავის მამათა
 განსასვენებელში.

როცა მეფის ეგმ სუმბატმა შე-
 იტყო [მამის სიკვდილის] ამბავი,
 გამოემართა და დიდად დამწუხ-
 რებული, კენსითა და ოხვრით
 მოვიდა საკუთარ მამულში, ერაზ-
 გავორს, შირაკავანში. აქ მას სა-
 ნუგეშებლად და დასამშვიდებლად
 ეახლა დიდი კათალიკოსი. რომ
 არ იეცვლილიყო სუმბატის სათნო
 ბუნება, კათალიკოსმა დააცხრო
 მისი მწუხარება. სამძიმრის გამო-
 სათქმელად [სუმბატთან] ქართ-
 ველთა დიდი მთავარი აღარნასეც
 მოვიდა.

რადგან აშოტ მეფის ძმა, სომ-
 ხეთის სპარაპეტი აბასი ვანანდის
 სამთავროს მხარეებში იღვა,
 [აღარნასემ] თანახმად წესისა ჯერ
 მასთან შეუხვია, რათა სანუგეშო
 სიტყვა ეთქვა მისი მწუხარე სუ-
 ლისათვის. [აღარნასე] პატივისც-
 ევით და კარგად მიიღეს. [აბასს]

¹ ანთ AB. ² ყი.თანს D. ³ ართთარაქორ D. ⁴ თანთსინაგე D. ⁵ თაყანს
 ღაღაღ BC ⁶ ყა A. ⁷ ნამღაღენ A. ⁸ ზ სხაგაქსან ABC. ⁹ ჯაღაღ AD. ¹⁰ მბ
 B. ¹¹ ჯაქიქიქინ BD. ¹² ყიქიქინაღ ABCD. ¹³ ენთორე C. ენთორეღ D. ¹⁴ ზღრე
 — D. ¹⁵ იჯთაღყაღქინს AC. ¹⁶ ჯორისღ BC. ¹⁷ ჯიქიღ ABC. ¹⁸ რანს D. ¹⁹ თს-
 რაქანაგე C. ²⁰ იღღ C] იღი ABDE.

დორ აყათოლასირარარ კ რარო-
 ტაყყ¹ ღნკახსალ² იჯ კამტერ
 ზამა ქათაჯ ლოქა ხა თო შამათო
 ჯოხღ ფნალ, სკა ჰ მთი ფნსიქი,³
 ქტ ფოყტ ჰამანაღ⁴ ყოყა⁵ ჟალ
 ყერძოღოღქსონ⁶. ზამ ხრკადან-
 ჯჩეროყნ ჰ ზოყანტ ქინჩეჩი, იჯ
 ლარტერ თანოღ ყოქო ლამტერნ⁷,
 ქასან ყი ქინტნ გქმადოლო-
 ქჩინნ ზნარტერ ზოლანხე; შორაქ⁸
 აყათათსონჩი ქტერ ქალტო ანთხ-
 ვი ფოღ ჟოჯ ხერქალნ, კ თოანყ
 ჰამჩერ ყრათოჩეგ კ აყათანოღ ქოღ-
 მანყ⁹ ჟიქიქიყე კ აღმქიყ¹⁰.
 ირომ ქოქქ თოლსალ¹¹ ჯოჯ ფნაქ¹².
 ზანოქყაქი შამათაქ, კ ქმადოლო-
 რალან ფყხათოღ¹³. ფგხეშამერ
 ფსკაქოქერ ფყხათოღ¹⁴ ზორა ფყხ-
 ვოღნი ჰ რაყ ქოქმაქი; სკა ქინტნ
 მსბამსბ კ აყათოლასონ ღნბო-
 ქიღ ჰ შამათაქ მხბარსალ¹⁵
 ჟათნოქ¹⁶ ლქინოქი¹⁷ თო თაყარა-
 ყხონ შ.რათ, იროქ ყჯარსალ
 აათოქიყაყჲა ჰ ფოღქსნტ იმანყ,
 სქტ ჯარ ფნამანტ თო შამათო
 ჰოქორსალ¹⁸ ლახსალ ლაყჲ ფნა ლ-
 ლაქიქი ჟქქმაქიღ კ ფნტ ჰ რანოქი¹⁹
 ჰ რხერქინ²⁰ ლაროღ²¹ სკა ქაქნ-
 მანხაჲ თაყა ქრკადანჯჩეროყ²²
 ანთიქ თაქოღ ჟიქიქი თათოქა-
 ვხსალ ჟამქმსამერ ფყხოქერ, კ ფლ-
 თოქ²³ თაყაქიყ ქინტხანსა ლო-

აღარც კი უნდოდა, რომ [აღარ-
 ნასეს] გზა განეგრძო და სუმბატ-
 თან წასულიყო, რადგან მას აფი-
 ქრებდა, რომ ისინი [ყველაფერს]
 გაიგებდნენ და ფიცის გატეხი-
 სათვის [აბასს] სამაგიეროს მი-
 უზღავდნენ და იგი ვერ შესცლებ-
 და განეხორციელებინა თავისი
 სურვილი — გამხდარიყო მეფე.
 [აღარნასემ აბასს] უპასუხა, რომ
 უფრო მეტად უადგილო იქნებო-
 და მისი იქ წაუსვლელობა, თანაც
 მღელვარების, შფოთვისა და არე-
 ულობის რაიმე ფაქტისა და მიზე-
 ზის გარეშე. [აღარნასეს] ნება
 დაერთო და ისიც გაემართა, წა-
 ვიდა და შეხვდა სუმბატს, ვახა-
 და მას თაღბი სამოსელი და სა-
 მეფო ტანსაცმლით შემოსა. თვით
 კი დიდი და საპატიო საჩუქრებით
 იქნა დაჯილდოებული სუმბატი-
 საგან. [აღარნასე] შემდეგ კვლავ
 დაბრუნდა აბას სპარაპეტთან,
 რომელიც საშინლად იყო გაბო-
 როტებული ზოგიერთ მოენეთა-
 გან, თითქოს [აღარნასეს] სუმბატ-
 თან ერთად მის მიმართ ბოროტი
 განეზრახოს. [აბასმა] შეიპყრო
 [აღარნასე], შეკრა რკინის ჯაჭვე-
 ბით და კარის ციხეში, საპყრობი-
 ლეში ჩასვა. ამის შემდეგ [სუმ-
 ბატსა და აბასს] შორის გაძლი-

¹ რაროღეაყჲა B. ² ჰამანაღ | ჰ მნალ D. ³ ჟოყა B. ⁴ ყერძოღქსონ C.
⁵ კამტერ ABC. ⁶ + ხ B. ⁷ აღმქიყ ABC. ⁸ ჯოჯ ფნაქ] ფნაქ ჯოჯ D. ⁹ ფყხ-
 თოღ D. ¹⁰ ფყხათოღ ABC] ფყხათოღ DE. ¹¹ ჟათნა A. ¹² ლქინი A. ¹³ ჰ რანოქი
 ABC. ¹⁴ ჰ რხერქინ]—A] ჰ რხერქი D. ¹⁵ ჰ ლაროღ D. ¹⁶ ხრკადანჯჩეროყ BC, ქ-
 ლადანჯჩეროყ D. ¹⁷ ფოქი D.

აქსალ *Սմբատ* և *Արաս*¹ և *մարտ*
մարտოպետ և, ոչ *ասիա* *խուժան*
աւերանաց *վաշխարհան* *հեղուր*²
Անդ *ի* *մէջ* *կայեի* *կաթողիկոսն*³
*մեծ*⁴ *ղևաղաղութիւն*⁵ *ընդ* *մի-*
մեանս *խօսել*⁶ *խորհէր*, *և* *հայցէր*⁷
գևարներսն *արձակել*⁸ *ի* *սեղի*⁹
իւր *և* *ղրորքորոք* *բարկու-*
*թիանն*¹⁰ *սիւղացումն* *ի* *բաց* *տրո-*
հել *ի* *միջոյ*: *Իսկ* *սպարապետն*¹¹
*խորամանկեալ*¹² *և* *հաւանակոսն*
իմն *յուցեալ* *միտս*, *սուէ*. «*Տայց*
ինձ *այլքն* *Ատրներսն* *զերկու*¹³
ամրոցսն, *զոր* *յափշտակեալ* *խօ-*
ք *ի* *ձեռաց* *Կուրդնայ* *քիւտին*¹⁴
իմոյ, *և* *գ՛աւելի*¹⁵ *զորդի* *իւր*
զրաւական *ինձ* *յայտահետէ*¹⁶ *և* *ևս*
թողից *չնա* *խաղաղութեամբս*»

Եւ *յայլմ* *բանի* *յետկար*¹⁷ *կրդ-*
*մանն*¹⁸ *կնքեալ*¹⁹ *սայր* *ցհայրա-*
պետն *մեծ*: *Եւ* *սպա* *իւրե* *էառ*²⁰
զխնդրելին *իւր*, *զարձակ* *զաւա-*
ճանեալ *ի* *դրժող*²¹ *զիւէ* *անտի*²²
ոչ *թողոյր* *գևարներսն*, *քամա-*
հեալ *ևս* *զմիջնորդութիւն* *կաթո-*
*ղիկոսին*²³ *մեծի*: *Ընդ* *որ* *սխրա-*
կան *տրումութեամբ* *և* *զառնու-*
թեամբ *սրտի* *զգոծեալ* *հայրա-*
պետն *մեծ*, *և* *խոժոռեալ* *խոռ-*
ովութեամբ *մեծաւ*²⁴ *եւ* *դնաց* *անտի*
ք *զաւառն* *Շիրակ*: *Իսկ* *սպարա-*
պետն *իմացեալ* *թերևս* *խուժան*

¹ *հեղուր* ABC. ² *կաթողիկոսն* BD. ³ *զինք* BC. ⁴ *Պապաղութիւն* IBC. ⁵ *խօսել* ABC. ⁶ *հայցել* C. ⁷ *արձակել* BC. ⁸ *ի* *տեղ* C. ⁹ *բարկութեան* BC. ¹⁰ *զերկոսին* D. ¹¹ *Դաւելի* CD. ¹² *յետկար* AC. ¹³ *երդման* D. ¹⁴ *էառ* ABC] *սո* IDE. ¹⁵ *զրժող* D. ¹⁶ *կաթողիկոսին* BD.

ցրდა շուրջ և մերձობա. აბასმა
 და სუმბატმა გარს შემოიკრიბეს.
 ჯარის გუნდები და ერთმანეთს
 შეებრძოლნენ. დიდი არეულობა.
 და აობრება მოედვა ქვეყანას.
 შუაში ჩადგა დიდი კათალიკოსი.
 და ვანიზრაბა მშვიდობა ჩამო-
 ეგდო მათ შორის. იგი სთხოვდა.
 [აბასს] გაეთავისუფლებინა ადარ-
 ნასე და თავიდან აეცილებინა აღ-
 ტყინებული რისხვის ნიაღვარი.
 სპარაპეტმა ცბიერებას მიმართა,
 ისე მოაჩვენა თავი, თითქოს თა-
 ნახმა და უთხრა: „გადმომცეს მე
 ადარნასემ ორი ციხე-სიმაგრე,
 რომლებიც მან ჩემი დის ქმარს
 გურგენს გაძოსტაცა და [მომცეს]
 მიძველად თავისი შვილი დავითი
 და ამის შემდეგ გაუშვებ მე მას.
 20 მშვიდობითო“.

ამ სიტყვაზე მან დაბეჭდა ფი-
 ცის წიგნი და გადასცა დიდ მამა-
 მთავარს. ხოლო შემდეგ, როდე-
 საც მიიღო ის, რაც სურდა, კვლავ:
 ემუხთლა იმავე მზაკვარი ეშმაკი-
 საგან, არ ვაათავისუფლა ადარ-
 ნასე და ვააწილა დიდი კათა-
 ლიკოსის შუამდგომლობა. ამის
 გამო მწუხარებითა და გულის.
 წყრომით შეპყრობილი დიდი მამა-
 მთავარი, აღვლევებული წავიდა.
 შირაკის ვავარისაქენ. როცა სპა-
 რაპეტმა გაიგო, რომ შეიძლება.
 თავდამსხმელთა ბრბო კარს მო-

ჩქინიე სასათიყესა¹ არ ჟორი
ნათხალ ჟაჟ, სრქსალ მათხალ
ჯაჟარქრ ღნჯ თაროჯალ აჟაროჟინ
ქ სსრქოჟ აჟათოთარქინ²

საჟა³ აჯნონხოს სარათოაქ³
ღორ მხბ ჟომაროთას თაროქსალ⁴
საჟათოთას სარქრ ქ ქჩრას
აჯსარნასოქოჟ ჟჩინიენ სარათო
ჯორჯ ჟამრთეან, ორ ჟაჟქ ჟა-
ლათინ ჟოქსალ ჟაჟარქრ⁵ ქალარქ⁶
ათხალ ჟჯქნან⁷ არქ არანენ⁸ ლ
ჯჯაჯ სრქქარაჟ⁹ ლ ქორს ქარქს-
ქან¹⁰ რანთი¹¹ ქ ჟქაჟანოჯ ჟნა ქ
ქრქქინ ჟაჟოჯსალ: ჩაჟოაქ¹²
ოლორს სატჟ სატჟ ჟაჟი არანქრ,¹³
ქორმქ საჟა: ქორს¹⁴ ქთანჯსალ¹⁵
ლ ქ თაჯნაჟქ თაროქოლათნაჟ
მქსალ¹⁶ ლ ჟნაქი აჯაჟა ოქ ქნჯ
ოჯ მარქქაჟსალ ჟთანსქ¹⁷ ქ ჟსო-
ქქინ სეოქოქოქოქინ¹⁸ ქსათარა-
ქსალ აჟათანჯა ორ ქ ჟთანქ
ქნჯრქ ჟოქქი ჟოქინ ჟქრქ ჟამა-
ნოთ, ლ ჟსოთ¹⁹ ქოქქი²⁰ ჟაჟაი
სეოქოქოქოქი, ჟქ ჟა ორ ორ ჟა
ღსოქრქსრქს²¹ ჟანხალ ოაქქი²²
ქსქ ქაჟაჟაჟაქრქ ქამქსანქი ოჯ
ქრქაქქი ქ ქანქოქი ჟოქ ოაქ
ჯაჟათანჯინ. ლ ოთხალ ოთხალ ქან-
ქნხალ²³ ჟსოქრქსრქს²⁴. ოაქქი
მსბაჟაჟათი ჟქქოქქსამქ ქაჯ-
ქსარქნ ქქრ: სქ ქ ჟაქნალ ქქრ
ანთი²⁵ ქსქ ლ ქსქ საჟა ქსაჯ

ადგეს, გაეშურა, შევიდა და დადგა
ზღუდე [შემოვლებულ] სიმაგრეში
გარეზღუდის ქვეშ.

ამ დროს სუმბატმა დიდძალ
ჯარს მოუყარა თავი და მარბი-
ელი [რაზმები] მოჰფინა სიმაგრის
გარშემო განლაგებულ აბასის
მრავალრიცხოვან სოფლებს. ცი-
ხეში იმ გავარის ლტოლვილინი
იყვნენ თავშეფარებულნი. [სუმ-
ბატმა] ხელთ იგდო მამაც კაცთა
საჭურველი და ცხენთა [აკაზმუ-
ლობა], შეიპყრო [აბასი] და გამო-
ამწყვდია ციხის საკანში, როგორც
საპყრობილემში. ამას ჩადიოდა
იგი ზედიზედ მრავალი დღის გან-
მავლობაში. [ამ დარბევის] შემ-
დეგ, საფრთხეში ჩავარდნილი და
გამოუვალ მდგომარეობამდე მი-
სული [აბასი], რომელმაც ვერ
პოვა სხვა რაიმე გამოსავალი,
მიენდო ძმისწულის მშვიდობის
მოყვარეობას. [აბასმა სუმბატს]
მოსთხოვა მძევლებად მისი შვილი,
თავისი სეხნა, და თავისი ძმის შა-
პუჰის შვილი აშოტი, [სანაცვლოდ
ქი] ისიც განოიყვანდა ადარნასეს
და გადასცემდა [სუმბატს]. მშვი-
დობისმოყვარე [სუმბატმა] არ
აარიდა თავი მის თხოვნას—მი-
ეცა მისთვის მძევლები. [აბასმა] ქი

¹ სასათიქსხან D. ² საჟა ABC] საჟა DE. ³ სარათო BC. ⁴ ჟჯქნა AD.
⁵ არანენ ABC. ⁶ სრქქარაჟნ ABC. ⁷ ოქქქან C. ⁸ რანთი D. ⁹ რაჟოქქი ქ რა-
ჟოქ AD. ¹⁰ ქრქქ] ქრქ D. ¹¹ ქთანჯსალ B, ქთანქსალ CD. ¹² მქსალ ABCD]
მქსალ E. ¹³ სეოქოქოქოქი D. ¹⁴ ოქქქი ABD. ¹⁵ ჟსოქრქსრქს B, ჟსოქრქსრქს C. ¹⁶ ოა-
ქქი ABD. ¹⁷ ქანქნხალ AC], ქანქსალ B, ქანქანქსალ DE. ¹⁸ ჟსოქრქსრქს B. ¹⁹ ხქ
ქ ჟაქნალ ქქრ ანთი] ხქ ქ ჟაქნალ ანთი ქქრ B] ხქ ქ ჟაქნალ ჟოქრ ანთი D.

არ. რაი ეოქმისან ზამა რხრსალ მათო
თოყანჩი ქიქისანს ანათი ჭამათ-
ქესლანს¹ ს. იქუნს, որ ქსარყათ-
თასლანს, ჩ რამამანს ამჩრაოქ-
ათინ ჩლრსანს. ენფ ზამჩინ ლ იოქი-
ასილ. ეფესთ, ლ ზოქიქა ქორს
ოქათაქარქეს² ჩ ვარქა. ლ ჩ ექს
იოქიქოსილ. აქნსაქაქათათ, 5
ორომ ააქა ენფ ათაჲ ჩ ქეს-
არინ ანჲ³ სესალ⁴ ვარბხალ 10
ჯანსანს ქესიქესინ ათორ ლ ზა-
ქრასლანს რქორფ ენფ ზითათ სს
ანჲ⁵ ალაროსალ⁶ ჩ ელრაქ ენოქი-
როსლან. ავიქინ⁷ ლ ათხალ ჩ ექ-
ბა ლ ჩ. ვქრს ლ ჩ ზსკარა თსა- 11
ლანა⁷ ვიოქსნამათქ ეფესო-
ქჩლანს, ლ სესალ ჩ ექსლ ექსაფ
ქათაქორქესლანს ზორა⁸ სლანს
ჩ რიქორ ათაქათათს ანათი
აქათათათისალ⁸ ექსოლ ჯათათათ- 20
ზსათათ: ალან იოქი⁹ ააქათ
აქათათათინ ოქრათ ქალქთ ჩინ
ეჯარხალ ლ ქანსჯათესალ ენფ ქრს
კათიქიქოსინ⁸ ქორ ენათ ვი-
ქათათათ ქლრომ ექსლქესლანს ლ 25
შამათათ ქათქათათქესლანს, ლ
ააქათ ჯარათქათქათ მათათინი
თოქს¹⁰ ექსლ¹¹ ჯარათათინა
ქათათათინა ზორა ბექი. ორქ ჩ თათ-
ნს ქოლსლქ ლ ექსლ ჯარქ მათ- 3
ნსლქ ექრათათათ¹² რიქოქ ქლ-
სანს⁹ ექარასლ რიქ ქანს რამათ-
ათინაჲ ვარქოქ კათიქიქოსენ
სითსითხალ ქოქქინ: სს ალან ექ

გამოიყენა და გადასცა მას ადა-
რნასე. [სუმბატმა] დიდი პატივითა
და დიდებით გაგზავნა ადარნასე
თავის ქვეყანაში. იქიდან დაბრუ-
ნებისას [სუმბატს] ხალიჯის ბრძა-
ნებით მოართვეს სამეფო გვირ-
გვინი ისმაიტელთა მთავრის აფში-
ნისაგან, რომელიც ატრპატაკან-
ში იმყოფებოდა. მასთან ერთად
10 [მოართვეს] ოქროქსოვილი სამო-
სელი და ოქრონაქედი სამკაუ-
ლითა და საქურვლით შემკული
პაერში მოთამაშე რაშები. [საჩუ-
ქარს] შეეგებნენ სანახაობის მო-
ედანზე, შემდეგ კი გეორგ შაშა-
მთავართან ერთად დაბრუნდნენ
წმინდა ეკლესიაში. იქ მან შე-
ასრულა წირვა, შეწოლა [სუმბატი]
ოქროქსოვილი ტანსაცმლით და
თავს დაადგა სამეფო გვირგვინი.
შემდეგ [სუმბატი] გამოვიდა წმინ-
და სეფადან მფლობელი სომხე-
თისა. ამის გამო აბას სპარაპეტი
შურით აღივსო და უფრო მეტად
კათალიკოსის მიმართ გაბოროტ-
და, რადგან მას თვლიდა იმის
მიზეზად, რომ დაჰკარგა [გამეფე-
ბის შესაძლებლობა], სუმბატი კი
გვირგვინოსანი შეიქმნა. შემდეგ
შურითა და მტრობით [შეპყრო-
ბილმა აბასმა] კათალიკოსის გა-
საკიცხავად თავისკენ მიიზიდა
ბოროტმესიტევენი, რომელნიც მის
სახლიდან იყენენ და რომლებმაც

¹ ქამათქესლანს A, ქამათქესლანს D. ² იქათათქეს A. ³ ანთ A. ⁴ სესალ
ეფეს B. ⁵ ანთ A. ⁶ ალაროსალ ალათარანსალ ABCD. ⁷ თხსლქესლანს D. ⁸ აქ-
ათათათს ABC] აქათათათს DE. ⁹ ოქოქ] — C. ¹⁰ ქსენს C. ¹¹ ექსლ¹² ექ-
რათათათს ABCD.

აიქნ აიღვ ნაქი ჭან ვაყა¹ ვა-
 ნორენ ქვით ხერხანყ აბხალ
 ჭინ ვერკრალ, ლ ვიძინი² აყი-
 ვათა³ ვიფაქესალ ვიარან
 ჯარქმავიქსან⁴ ჯარბქინ ჯი-
 რს ჯათარს⁵ ვანქილან სერიო
 ჯაქიოქსიასინ

\ ხლ ქასან ვი ღნიქ აქნ ძამა-
 ნაქი ქიქიათიასიქალ აქაქათა-
 ნაქი სორი აქინ ასათბიქ¹ შა-
 თი, ირ ქ სქან ჯიქიქ ირ ვქი-
 ავან ასათბიქ ანიქიქანიქ² ქი-
 სიქ დარავაქსიქ³ ანიქ⁴ ნიქ-
 რქ, ასათბიქ⁵ ბიქიქამ⁶
 ლ სრქიქიქ კიქიქ ჯინქანა-
 ჯანიქ ლ ნიქიქიქიქიქ ვიქიქს-
 ამქ⁷ ქ ანიქიქანიქ⁸ ანიქ⁹,
 ვანიქსინ ანიქანიქ. ასიქ აქნი-
 რქიქ ამნიქნიქ აქქ ქ ნა ნა-
 ქქინ ქიქიქიქ სიქიქ ლ დანიქიქ¹⁰
 მარქქიქიქ ნორი ვიქიქიქიქიქ მ-
 ასანიქ ღნიქიქიქიქ ასიქიქიქ
 ქანიქიქიქიქ¹¹ სიქ ასიქიქიქიქიქ ქ
 მთი სიქიქ, ქქ ვიქიქ ნიქიქიქიქ
 ვიქინ ასათბიქ¹² კიქიქიქ ლ ღნიქ¹³
 ქნიქანიქ ქ ქიქიქიქიქ ჯიქიქსან
 მქიქიქიქ¹⁴ იქიქ ასიქ¹⁵ ქიქიქ¹⁶
 ასიქ¹⁷ ნა, ნიქიქ ნიქიქიქიქიქ ვნიქ-
 ნიქ, ლ¹⁸ ასიქ¹⁹ მქიქიქიქიქიქიქ
 ქიქიქ მქიქიქიქიქიქიქიქიქიქიქ.

თავიანთი სულის ლაგამი ბოროტ
 ეშმაქს მისცეს და გათავებდებუ-
 ლებმა ცეკხლის საძოვარი--ცი-
 ლისწამება შეთხზეს წმინდა კათა-
 ლიკოსის შესახებ. ვიდრე ისინი
 თავიანთ ურჯულო ენებს მოსდებ-
 დენ ქვეყანას და ზოგ უწესო
 ბოროტისმზრახველ ცილისწამე-
 ბლებს შეიკავშირებდენ, ფიქრობ-
 10 დენ. რომ შესცლებდენ სისრულეში
 მოეყენათ წმინდა კათალიკოსის
 ჩამოგდება.

ამ დროს კი გამოციხვროვნდა
 და გამობრწყინდა ღმრთის წმინდა
 კაცი მაშტოცი, რომელიც სე-
 ვანის კუნძულზე იმყოფებოდა
 ღმრთის დიდების უშრეტი სინათ-
 ლით გასხივოსნებული. იგი სა-
 ღმრთო გავრცობილობით, წმინდა
 20 ცხოველმყოფელი რჯულითა და
 სულიერი სიძლიერით სახილველ-
 ში უხილავს ქვეტდა. ყველას
 მისკენ ჰქონდა მიპყრობილი თვა-
 ლი, რადგან მას შეეძლო სულიერ
 ნაწილთა გამორჩევა და შეცნობა
 ჰეშმარიტი გულისხმიერებით. სპა-
 რაბეტმა ვანიზრახა მოეხიბლა
 ღმრთის კაცი და თავისი ბოროტი
 გადაწყვეტილების მომზრედ ექ-
 30 ცია, მან მაშტოცს წერილი მისწე-
 რა, რომელშიც დასაწყისში ქებას
 [ასხამდა] მას, ხოლო შემდეგ დიდი
 და შეუტაცხმყოფელი დაბეზლე-
 ბით [იხსენიებდა] კათალიკოსს.
 40 არ არის საჭირო იხსენო მის ბნელ

¹ + იქნ C. ² აყიქათი BCD. ³ ჯათარქი] კარქათი AD. ⁴ ვიქიქსამ⁶
 D. ⁵ ქ ანიქანიქ BC. ⁶ ანიქ AC. ⁷ მქიქიქიქიქ D. ⁸ ქიქიქ AB. ⁹ ლ] - C.

ორაქმა ზე ჯე აყოლო ჭიღ ქახი ზორაჲს ანაყოლიქინ¹ ყობრთჳს
 სთაღარქ² ჳ ექიკოქქინჳს ჳ
 ჳორთათქან ჳარაყს ჳღ სორ-
 რსაქ Ⴀქს ეღჯაქსაქ ჳ ყნა
 ჳინღს ჳ ყათიღ ჳაკრათქათო-
 ჳქსან ყითსანასი ჳორა ჳაგვად-
 ნსი, Ⴀქსაქნ ჳქ ჳოღონსიყი ჳ
 Ⴀოღოქს ჳარაყს ყოქ ჳათანსი³ ჳ
 Ⴀქსარანსი⁴ Ⴀორ ჳ რსქსიყა⁵
 ყაკრთეგაქ ჳოქქ⁶ ჳორ ჳ Ⴀქ
 ჳათანსი ყათათქსანსი. Ⴀაყე
 ყი Ⴀქ⁷ ჳოქქსამႠ Ⴀორა ჳორ-
 ყარათყინ ჳ ჳაოქქინ⁸ Ⴀქსი-

ანსი⁹ Ⴀრათ ჳ ექიკოქ ჳრათან¹⁰
 ჳოქოქე ყათოქათქიქ, Ⴀორ ჳ
 რსქსაქ აქოქე Ⴀოქსი Ⴀათ ანღ-
 ყათქე ყოქქ Ⴀინღ Ⴀ Ⴀანსი-
 Ⴀოქსან Ⴀათოქოქ ჳ Ⴀათ ჳათ-
 Ⴀოქ ჳარაგათოქსან ყატანა-
 რსაქ ჳ ჳათათქიქსან Ⴀქ, Ⴀორ
 Ⴀათ Ⴀოქოქ Ⴀაქოქსიქ Ⴀქ ჳ
 Ⴀქ Ⴀათსყსაქ, Ⴀანსიასი Ⴀქქი-
 ყათქ ჳოქრანსი Ⴀათარასიქსა¹¹
 Ⴀაყე Ⴀქქ Ⴀინღსოქოქსა¹²
 Ⴀრეჯათასიქსან Ⴀორექი Ⴀე Ⴀქ
 Ⴀინღ ჳათქი Ⴀათქსაქ Ⴀოქყო-
 ჳანსიქ¹³ Ⴀარქსა¹⁴ Ⴀინა-
 Ⴀოქ¹⁵ Ⴀქ Ⴀოქქსაქ Ⴀანსიქ Ⴀქ-
 Ⴀქე, Ⴀქ Ⴀათოქათქს Ⴀანსი Ⴀო-
 Ⴀ Ⴀქ¹⁶ Ⴀანსიქ¹⁷ Ⴀინა-
 Ⴀოქოქ Ⴀოქსაქ Ⴀანსი Ⴀარექს¹⁸,
 Ⴀანსი Ⴀარექსან Ⴀათქს¹⁹.

საქმეთა უნაყოფობა და გაიხსენო
 დამლუპველ უკეთურებათა მოწმო-
 ბანი. ამასთანავე [სპარაპეტმა]
 აუწყა [მაშტოცს], რომ მიანიჭებ-
 და მამამთავრობის პატივს კა-
 თალიკოსის ნაცვლად, თუ კი იგი
 დასთანხმდებოდა უკეთურთა კრე-
 ბას, მოვიდოდა და შეუერთდებო-
 და მას. [მაშტოცმა] რომ წაიკითხა
 [ეს წერილი], ფრიალ განრისხდა
 და არ ისურვა გაეცა პასუხი,
 მაგრამ დუმლით რომ არ გაეძ-
 ლიერებინა თავის მიმართ [მისი]
 უკეთურებანი, შემდეგი მისწერა
 [აბას სპარაპეტს]:

„მოალწია ჩვენამდის შენმა,
 ძლიერი [ადამიანის] მოსარიდე-
 ბელმა ბრძანებამ, რომელიც მე
 მივიღე სულიერი სიყვარულით,
 რადგან საღმრთო რუჯულს ჩემთან
 ერთად სიყრმიდან შეეზარდე,
 სარწმუნოების ერთგულების შესა-
 ფერისად აღვითქვე თქვენ თანა-
 მორწმუნეობა; ამის შესახებ პავლე
 იტყვის: „საყვარელ ხართ და არა
 მოძულეებულ“. დავეცი და მდაბ-
 ლად თავყანი ვეცი კარავს. მაგრამ
 თუ დამოუკიდებლად ანგელოზებ-
 რიგი დასისა სხვა რაიმე გზით
 წავა და დატოვებს მიუწევნელო-
 ბით ხარკთა უღელს, ნუ მივიჩნე-
 ვით ამისათვის ურჩად, რადგან
 საღმრთო სიტყვა მოითხოვს ჩვენ-

1 ანაყოლიქინ ABC] ანაყოლიქინ DE. 2 ჳათანსი AD. 3 Ⴀქსარანსი
 AD. 4 რსქსიყა D. 5 ჳოქქ Ⴀ Ⴀოქქ D. 6 Ⴀ ჳაროქქინ D. 7 ჳრათან BC] ჳრ-
 ათანსი ADE. 8 Ⴀანსიქ ყათქ Ⴀორ D. 9 Ⴀარქსან B. 10 Ⴀინა-
 Ⴀოქოქ Ⴀოქსაქ Ⴀანსი Ⴀარექსან] Ⴀანსი Ⴀარექსან Ⴀათქს B.

«*მსო აკითრიქ საყა ამინსაჲს*
ვილიძე აკათიფამაჲ ქუჭქის
ამროთითანოქჩინ ჯე დმბტ¹
აკურაყსიონს კ ვიქისანიორღენ
წირითი²; შირქანს ნაიქორინ
იქროქხანს იასკე ვნა ჯიქჯა-
ნასქი, კ ხარსთაგხაქ იათოაო-
რისაქ ჭ ლიქამარნ მათობოქ, კ
ათოაქნესკანს არყასიოქ იქიქა-
ნასქ მათობოქ ჭ. კ ვაკა ანონ
ანთონსმ დორანესაკაყაღ...

«*ჩაკე ქმ ნვიქ³ ჟათაყარ-*
თოქსიან⁴ კანქთ ქირასქ კ არ-
ქანსქ ჭრ. კ ვქ იქიქსეჲაქ კ ესთ
აროთიქ ანსქსაქ⁵ ჩნქნარამან
რორბქ ვსარიოგ აოორ ჯარენ, ირ
ქ მქჯ მსრ კ წაქსიქონსიქსანაგნ⁶,
ქასან ირიქ ავიქჩანაკე ააკა-
ქსარიოქსამარ კ ათაქს ანსქამარ
აკათათისქ ნიქჩინ აოორ ძხოღ
დძინაქიქსაქსან ვქსქნს კარბსიღ:
ქაკე ამინსაჲს⁶ ვქსათიოქჩინ.
ქქქქია ვქსიქაჲ ქმნ აქსარქქერ
დრასარინა⁷ ათეა⁸. ნიოთ მანთ-
არქსაქ⁹ აათანსაქქ იქარქაყს-
თოქსამარ, ირ მარქაყასანს ჭ
ქ იქქქანსქ კამ იქსაყანს¹ კ მან-
სათ კ ირიქსაგანს. კ ირ ვქს
კნ ვარქოგისაქ ჭქღ, ქქ ჯქ
აკაქოქ ქისქ ვსიქ: მრქ¹ აქს მქ
ქნქ თხანსაქ ქისქ ვსიქ¹ თქერ ქმ,
ვქ ანჩნარ ჭ ვქანგანსა ქმანსაქ

გან მორჩილებას უფრო მეტად ღმრთისას, ვიდრე კაცისას.

„შემდეგ შენი წერილის ყოველი თავი წარმოადგენს განდგომას დიმიმამთავრისა და ქრისტეს მონაცვლისაგან. მაგრამ ვიდრე მას სიწმინდის ფილონი მოსავეს და განდიდებულია ღმრთის მოწოდებითა და სამოციქულო საქმით, იგი ღმრთის ნაცვალია და ამ სახელს ვუწოდებ მე მას ყოველთვის...“

„ხოლო ჩემი სასჯელის წყევლა უფრო სამართლიანი და ღირსი იყო, რადგანაც შევეცი და შემცდარი დავეცი წმინდა მამათა პატრივის გამორჩევაში, ჩვენსა და ქალკედონელთა შორის რომ არის, რის გამოც სინანულის ლოცვა-ვედრებითა და [ღმრთის] წინაშე დავარდნით გავაქარვე მისივე წმინდა ხელით ხელდასხმულობა ჩემზე. ხოლო ამ წერილის მთელი აზრი. ცოდვათა შესახებ მოასწავებდა მათ გაქიცხვას. ისინი კი შეპყრობილნი არიან ეშმაკის მოძღვრებით, რომელიც კაცის მკვლელია დასაბამითგანვე, ან სულის მკვლელი, მატყუარა და ღვარცლის მთესველი. ამიტომ მეც გამაღვიძეთ, რადგან არ არის საჭირო დუმილი. ეხლა ესეც იხილე შენ, უფალო ჩემო, რადგან შეუძლე-

¹ დმბ ABC. ² + ვქ AD. ³ ნვიქ A. ⁴ ჟათაყართოქსიან D. ⁵ ვიქსი-
 ვქსიქსანს ABC] ქ ვიქსიქსიქსიქსანს DE. ⁶ ვქსიქსაქ B. ⁷ ვარქანს AD.
⁸ ათეა A. ⁹ ვარქარქსაქ BCD.

[მრ ეღანასაყარნი იბქი ქი ქიქი
 ენაყსელი. კ ზასათათონ ქიქაქ
 მარეყარენ,¹ სახელი. ოწინსეწინ
 ეღანოქნოქჩინ² კ³ აყროთასეღან
 ქი ენსელ ეღნოქჩინ⁴*, ზიონს⁵ კ
 ზასათათონს⁶ სმ ქი შქერ, ირ ქსრა-
 თისხელ ემხელ⁷ ზიქქსელ⁸ კ⁹ ზი-
 ლანეწინ ემან¹⁰ კ ათისქ ეღეღყარენ.
 ჯორქამ თო ოამქისა ხეც. ჯისქ
 ათს სესელი¹¹ კ ქი მარბრაგოქენ¹²
 თათიქნანქ¹³ ჯაყსელი¹⁴ თასელ¹⁵ ჩინქ
 თათანოქჩინ¹⁶ მსბამსბ¹⁷ სნ
 ქნასე ზასარასელ¹⁸ ეაქქსელი¹⁹
 ქსანს აეფელ, ქიქ ქქ აეღთ-
 ეღოქენ²⁰ აიქთ²¹ აეღთაეღთ²²
 ქსანს,²³ ირ ქქ ქინჩინ²⁴ ჩაქც სი
 აქრ მსელათორ²⁵ კ ქათქმარ, კ
 ანოქნოქჩინს²⁶ ქიქი მარბრა-
 გსელი²⁷ ეან²⁸ ეყელს²⁹ ქი³⁰ კ ბანრა-
 ყქს³¹ რიქანსელი³² ქი ქიქრ³³ ქი, იქ
 ჯარქმ³⁴ ზაქანს³⁵ ენაქსანს³⁶
 შსანს³⁷ შათოქთი³⁸ თამხნასელი³⁹ კ
 ეგრანს⁴⁰ კორეგსელი⁴¹ ემოქ⁴²
 აქიქი⁴³ სრათხსელი⁴⁴

ანს არე რაყიმ სართათოქ
 კ ზათოქამარ სრთქ ეღსელი, ეორ
 მქინეღამ ერესელი: შათოქთ⁴⁵ ეღ-
 აქელ⁴⁶ სრეყროქქსანს⁴⁷ ეღსელი⁴⁸ კ⁴⁹
 ენს⁵⁰ ენე⁵¹ ზა,⁵² კ ჯათარესელ⁵³
 ეღსელ⁵⁴ კ⁵⁵ ქი ქამ⁵⁶ ქიქ, სთისხელი⁵⁷
 ქი სრით⁵⁸ კ⁵⁹ ეარეყროქქსანს⁶⁰ კ
 ექრელანს⁶¹ მქ ეღოქელი⁶² ან⁶³ ენ⁶⁴

ბელია შეეკოდებათა გაგება ისევე,
 როგორც კლდეში შემავალი გვე-
 ლის გზისა. ამის ქემმარტი მო-
 წმეა წინასწარმეტყველი, რომე-
 ლიც ამბობს: „გამოძიეს უსჯუ-
 ლოება, განილინეს გამოძიებასა
 გამოსაძიებელისასა“*. ეს ვიცი და
 მინდობილი ვარ უფალს, რომე-
 ლიც უგულებელყოფს ცოდვას,
 უმზადებს სნეულს სიკვდილს და
 სძულს ძმა, როცა იგი მდაბიოს-
 თან არის. ხოლო გამოჩენილი და
 მაღალ საფეხურზე მდგომი კაცი
 მცირედ ირყევა. საზოგადოდ ძლი-
 ერ დიდია ვნებანი ცდუნების გა-
 მო, თუ არას. ვიტყვიტ უსაზიზლ-
 როებასა და სარაგელ უბედურე-
 ბაზე, რომელიც შეიძლება მო-
 ხდეს. ხოლო მე ცოდვილი და
 უსუსური კაცი ვარ და ჩემი ურ-
 ჯულოება ჩემს თავეს აღემატება
 და მძიმე ტვირთად მაწევს. არ
 შემეძლია შურით აღვიძრა ყოვლის
 მპყრობელის, უფალი-ღმრთის მი-
 მართ, და ღირით დაბრმავებულმა
 სხვების სიბნელე შევნიშნო.

„ეხლა კი მრავალი ცრემლის
 ღვრითა და გულის წუხილით და-
 ვწერე ყოველივე. ღმერთმა სი-
 მართლის გზა გიჩვენოთ თქვენ,
 რომ ამ გზით იაროთ და აღსრულ-
 დეს ნება თქვენი მის ნებად და
 ითქვას თქვენ გულში სიმარ-
 თლე და საძარბალო, ნუ შე-

¹ მარეყარენ D. ² ს]. — D. ³ ე]. — C. ⁴ აჯაქნანქი D. ⁵ ჯაყსელი — C. ⁶ მსბამ-
 მსბ D. ⁷ აეღთაეღთქსანს C. ⁸ ზაქანს³⁵ AD. ⁹ ემოქ D. ¹⁰ ენე ზა] ქ ზა B.
¹¹ ეღოქელი BC.
 * ფსალმ. 63,7.

ნდოიქსიოდ¹ განწყინიოჲს, ¹ ირჲ
 ედსენ² სოიოქსოეცინ: ² *ი ქორაქ*
აქერ ამანწყინქ იოჯ ლეჩქ ბნუ³ ლ
არბანააფრსაქენ³ ქსათობიქ
ორენენ³ კორამ გრსაქ ლ, ქტ⁴
ეზაქანხენ ირეღე მარქქან ლ
ბობიქენ⁵ სსაონ⁶ სსათობიქ.
ქსან ირე⁷ ლ ჲასათათსაე⁸ ირ,
კორამ⁹ ხენენ⁹ Ბასილე⁹ ლ Ბგაე-
ანსია¹⁰ მარქქან¹⁰ ქ ბნენ¹⁰ შქათიქ¹⁰
 **ქრსათიქ:*

ესე არე¹ Ბოღ² ანე³ ქოიქ⁴ ექ
 ქორე⁵ Ბან⁶ ედსე⁷ ლ მქ⁸ ქ⁹ ქარბი¹⁰
 Ბათქ¹¹, ლ მქ¹² Ბათ¹³ სთიქ¹⁴ ქანექ-
 მანქ¹⁵ მქ¹⁶ სსეხ¹⁷ სქ¹⁸ Ბქ¹⁹. ირ²⁰
 ქოთა²¹ ირ²² აონქ²³ Ბგაე²⁴ Ბანსია²⁵
 სსა²⁶ Ბქ²⁷ ლ Ბქ²⁸ Ბარქან²⁹ ქი³⁰
 Ბორბქ³¹. Ბქ³² ქ³³ ქარბიქ³⁴ ლ³⁵ ქ³⁶
 ლ³⁷ Ბან³⁸ Ბოქ³⁹ სსენ⁴⁰ ლ⁴¹ Ბათ⁴²
 Ბორბქ⁴³ Ბარ⁴⁴ Ბათ⁴⁵ Ბქ⁴⁶ Ბქ⁴⁷
 სს⁴⁸ Ბქ⁴⁹ Ბან⁵⁰ Ბქ⁵¹ Ბქ⁵² Ბქ⁵³
 Ბქ⁵⁴ Ბქ⁵⁵ Ბქ⁵⁶ Ბქ⁵⁷ Ბქ⁵⁸ Ბქ⁵⁹
 Ბქ⁶⁰ Ბქ⁶¹ Ბქ⁶² Ბქ⁶³ Ბქ⁶⁴ Ბქ⁶⁵
 Ბქ⁶⁶ Ბქ⁶⁷ Ბქ⁶⁸ Ბქ⁶⁹ Ბქ⁷⁰ Ბქ⁷¹
 Ბქ⁷² Ბქ⁷³ Ბქ⁷⁴ Ბქ⁷⁵ Ბქ⁷⁶ Ბქ⁷⁷
 Ბქ⁷⁸ Ბქ⁷⁹ Ბქ⁸⁰ Ბქ⁸¹ Ბქ⁸² Ბქ⁸³
 Ბქ⁸⁴ Ბქ⁸⁵ Ბქ⁸⁶ Ბქ⁸⁷ Ბქ⁸⁸ Ბქ⁸⁹
 Ბქ⁹⁰ Ბქ⁹¹ Ბქ⁹² Ბქ⁹³ Ბქ⁹⁴ Ბქ⁹⁵
 Ბქ⁹⁶ Ბქ⁹⁷ Ბქ⁹⁸ Ბქ⁹⁹ Ბქ¹⁰⁰

სისხლი მზილებითა და წყველით
 შეურაცხყოფელთა, რომლებმაც
 თქვენ შეგაშფოთეს. ყველაფერ
 ამასთან ერთად მოგახსენებთ თქვენ
 ღმრთისაგან დაწერილ კანონს,
 რომელშიც სწერია, რომ „უხადნი
 კაცთა ღეთათვის და დაფარულნი
 ღმრთისა უფლისა“. ამისათვის და-
 აწესა ღლე, როდესაც თვით [ღმერ-
 თი] განსჯის კაცთა საიდუმლო-
 ებას იესო ქრისტეს მეოხებით.

„აწ, თქვენ ანებეთ თავი, აზრით
 ნუ განსჯით და ნურც სიტყვით
 ამხილებთ, ვიდრე მოვიდოდეს
 უფალი, რომელიც განანათლებს
 ბნელებთის საიდუმლოებას და ყო-
 ველ საქმეს ცეცხლით გამოსცდის,
 რადგან აზრი და გონება მოჩვენ-
 ებითი აჩრდილია და ფუჭია
 ქებმარიტების გარეშე, და არ ჩა-
 ითვლებიან სამსჯავროს მართალ-
 თაგან მოწმობანი ღმრთის მოთ-
 ხვენათა შესაფერისად, თუნდაც
 „პირითა ორისა და სამისა მოწა-
 მისადათა დაემტკიცების ყოველი
 სიტყუა“*, რომელიც ძლიერ იქნა
 მოწონებული გარეშე ბრძენთაგან.
 ჩვენგან მოიპარეს, გადაასხვაფე-
 რეს და ალეგორიით წარმოგვიდ-
 გინეს, როგორც თავიანთი საქუ-
 თარი, მხოლოდ გვამცნეს ის, რაც
 უეჭველია, როგორც სახენელი ყა-

¹ განწყინიოჲს D. ² კარბანააფრსაქენ BC. ³ კორენენ A, ორენენ D. ⁴ ექ
 ქორე⁵ ექ⁶ BC. ⁷ ქ⁸ ქარბი⁹ ქ¹⁰ Ბორბი AC. ¹¹ Ბქ¹² Ბარქან¹³ ABCD. ¹⁴ Ბორბი D.
¹⁵ Ბქ¹⁶ Ბანსე D. ¹⁷ ლ¹⁸ Ბან¹⁹ Ბოქ²⁰ სსენ²¹ ქ²² Ბან²³ Ბოქ²⁴ სსენ AC. ²⁵ Ბქ²⁶ Ბქ²⁷ Ბქ²⁸
 Ბქ²⁹ Ბქ³⁰ Ბქ³¹ Ბქ³² Ბქ³³ Ბქ³⁴ Ბქ³⁵ Ბქ³⁶ Ბქ³⁷ Ბქ³⁸ Ბქ³⁹ Ბქ⁴⁰ Ბქ⁴¹ Ბქ⁴² Ბქ⁴³ Ბქ⁴⁴ Ბქ⁴⁵
 Ბქ⁴⁶ Ბქ⁴⁷ Ბქ⁴⁸ Ბქ⁴⁹ Ბქ⁵⁰ Ბქ⁵¹ Ბქ⁵² Ბქ⁵³ Ბქ⁵⁴ Ბქ⁵⁵ Ბქ⁵⁶ Ბქ⁵⁷ Ბქ⁵⁸ Ბქ⁵⁹ Ბქ⁶⁰ Ბქ⁶¹
 Ბქ⁶² Ბქ⁶³ Ბქ⁶⁴ Ბქ⁶⁵ Ბქ⁶⁶ Ბქ⁶⁷ Ბქ⁶⁸ Ბქ⁶⁹ Ბქ⁷⁰ Ბქ⁷¹ Ბქ⁷² Ბქ⁷³ Ბქ⁷⁴ Ბქ⁷⁵ Ბქ⁷⁶ Ბქ⁷⁷
 Ბქ⁷⁸ Ბქ⁷⁹ Ბქ⁸⁰ Ბქ⁸¹ Ბქ⁸² Ბქ⁸³ Ბქ⁸⁴ Ბქ⁸⁵ Ბქ⁸⁶ Ბქ⁸⁷ Ბქ⁸⁸ Ბქ⁸⁹ Ბქ⁹⁰ Ბქ⁹¹ Ბქ⁹² Ბქ⁹³
 Ბქ⁹⁴ Ბქ⁹⁵ Ბქ⁹⁶ Ბქ⁹⁷ Ბქ⁹⁸ Ბქ⁹⁹ Ბქ¹⁰⁰

ქსანს¹ ჩარიც, ესთ იროამ მარყა-
 რენს ყაასალორქ² აასლიქინ¹, აჭიოგო-
 ესეაროქ³ ქ ქსანს შიონ⁴ ჟანა-
 ნაქ⁵ ლ ბერე არეარაქიოქ⁶,
 ჟარიღხენქ⁷ აყანა ლ აყაყაათანა.
 არრსენქ⁸ ღსსსღსსქ⁹ ქლიქ¹⁰ ლ ლი-
 ბსლიქ¹¹, ღქ აქე არაასე¹² ბსღ¹³ სს-
 თოლათ¹⁴. ესთ იროამ ლ არარქინ
 ბსღ¹⁵ სსქსსსსსსს¹⁶ თოქ¹⁷ ჯარქს
 არსსსსსსსსსსსს¹⁸ თოქ¹⁹ ღსთსს-
 აქ²⁰ ქ მანასსსსსსს²¹ არროქსსსსსს, ლ
 ღამს²² სღღქ²³ არბანასყსსსსსს²⁴ აყ-
 ან²⁵ ლ აყოქსსს²⁶ სსსს²⁷ ღჯა²⁸
 სსსსსსსსსს²⁹ ღქორასსსს³⁰ ლ ჯორ
 თოთასყანას³¹ არქინ³² ქ ყსსსსს-
 თოთას³³ სსსსსს³⁴ ღსღ³⁵ სსსსსს³⁶ სსსსსს³⁷
 მყოქ³⁸ ღღღქ³⁹ მამქ⁴⁰ ლ სსსსსსსსსს⁴¹
 ყსსსსსსსსსსს⁴² თოქ⁴³ მქ⁴⁴ არასყსს⁴⁵ ესთ
 სსსსს⁴⁶ სსს. ქორს⁴⁷ ღსსსსსსს⁴⁸ სსსსსს-
 თ⁴⁹ ლ ქოსსსსსსსსსსს⁵⁰ სსსს⁵¹ ღყო⁵² ყარ-
 ბანსს.

«სრქ¹ სს სანარბოანს² სოლანსსს³
 ხმ⁴ ქ სოქრსოქ⁵ სღღყო⁶ ლ ქ ბი-
 ღოქს⁷ მარსსსსსსსს⁸ ღს⁹ ღსსსსსსს¹⁰,
 ლ ყქრქ¹¹ სსსსსსსსსსსს¹² სსსს
 სსსსსსსს¹³ თარსოქ¹⁴ აყოქსსს¹⁵ ლ
 ღყოქ¹⁶, ლ სოქსს¹⁷ სსსსსს¹⁸ სღოქ¹⁹
 ლ²⁰ სსსსსსსს²¹ ქ სანსს²² ღსსსსს²³ სსსს²⁴
 ლ ქსსსსსსს²⁵ ქ სსსსსს²⁶ სსსსსს²⁷
 ღსსს²⁸ სსსსსსსსსსსს²⁹ ლ სოქ³⁰
 სსსსსსსს, ღქ სქ³¹ სსსსსსსს³² ყქ-

იგი მიიღო უფალმა დასაბამითვე
 თავის სამკვიდრო ნაწილში, რომ-
 ლის შესახებ წინასწარმეტყველი
 მწყობრად ამბობს: „შეიკრიბენით
 სიონის მთაზე მღვდელნო და მო-
 ხუცნო მართალნო, იქადაგეთ მარ-
 ხვა და ვედრება, გაწმინდეთ ეკლე-
 სია ტირილითა და ტყებით, რათა
 მოგხედოს თქვენ ღმერთმა“. ამის
 მსგავსად მოიმოქმედეს თქვენს
 მიმართ ნიქეის წმინდა მამებმა,
 რომლებიც ქალამანმოსილნი გა-
 ემართნენ სიწმინდის აღგილისა-
 კენ. მთელი წლის განმავლობაში
 დაყუდებულნი მარხულობდნენ და
 ლოცულობდნენ, ჭამდენ ჭირის
 ხმელ პურს და სვამდნენ შეჭირ-
 ვების წყალს, მიწაზე ეფინათ სა-
 წოლი და მიწას ეკროდენ, მრ-
 ვალი სინანულითა და სულთქმით
 წმინდა საზარება მეოხად გაიხა-
 დეს, რომ არ ჩაედინათ რაიმე
 თვითნებური. მათ მოხედა უფალმა
 და გაუნათლა ღირსი.

„ეხლა, მე უღირსი ვემორჩილები
 მართალთა განზრახვას, რათა სი-
 კეთის მოყვარულთა კრებანე მოვი-
 დე და ავასრულო მათი შრომა ყო-
 ველწლიურად ლოცვითა და გარ-
 ჯით. ღმერთი ცლიერი და ყოელის
 შემცლეა, რომ შერსრულოს თავისი
 სურვილი. გავკადნიერდები მიიჭ-
 ლებელთა უგუნურებაზე და თავ-
 დები ვარ, რომ, თუ ღმერთი რა-

¹ ქანს D. ² თრსსსსსსსს D. ³ სსსსს AC. ⁴ ღჯა AC] ღჯა BDE. ⁵ ლი-
 რარსს AC. ⁶ ღსსსსსს D. ⁷ ქოსსსსსსსსსსს] ქოსსსსსსსსსსს D. ⁸ სსსსსსს
 AC. ⁹ ღსსსს AC. ¹⁰ თარსოქ — C. ¹¹ სოქ C. ¹² ს] — AD. ¹³ სსსსსსსს
¹⁴ ყქ სქ სსსსსსსს] — A.

ქ ჰორღოთ ანბანე ჰერსანე; მქ-
ზსეღე ვიქსან¹ შახიანნიოთი ჰ
ღმასიორეკ შხაინიერორს ჰ ვსარ-
ღხოთსინ ვსრსაინ, ჰ მქ² სარღიღ-
ღი ათნსღ ვქოსინ ირღიღ მარეღსან
ღამ ჰამალ ჰომ მიორღოქსამო
რანსარღოქინ: ³ღათან იროღ ჰ
ღრსაღ ჰსაღ⁴ აგარინ ჰაროქღინღინ
ანორღინ ვქოქიღინ ქ იღოღოქღინ
ათ ვაყა⁵ სიღიღეა. ირღ ირეღა
ღახღიქ სორ არეღინ ḡსნეღო-
ქღინ⁶ სჩრსღ⁷ ḡღაროქღინ ḡსან
ღრაროქღინ ჰ ვქოსინ ჰორბან-
მან⁸ ḡღასან იროღ აყოღათან
მათოღესანღ მარეღარღინ⁹ საყრღ ქ
მარეღე ჰარეღ, ირღ¹⁰ არეღინ
აქღღოღ სერხანე ḡრღ¹¹ ḡღა¹² ჰ
ქიღეღ ḡქიღ ქ სრღიღ ḡრღსანე
სიოღა: შახსოღ ჰ ვაღს ს¹³ ირ
ანბანამათან¹⁴ ḡარღსღ¹⁵ ჰღ ვქოღ¹⁶
ღ იღ ჰარღ ḡაღ ვაოღ ვათსან
ოღეღე, აღ რეღე ქ რეღ ḡარღი:
ღანღი ḡაღიღ ḡღმან სრსაღ სიოღ
აღონღი ḡარარღაღ ჰ სიოღ ქ
ქოღი ḡარანე, ჰ სიოთოქსანსაღინ¹⁷
ათ ḡარანოქინ ჰღ ვქოღ¹⁸ ḡათ
სჩრსაღეღათოქსან¹⁹ ḡარეღინ, სიო
ღან ვქოთაროღინ²⁰ ქამანსაღი
სორ რ ჰანინსაღ, ჰ სიორთაღსაღ²¹
თაყაღქაროქსამოღ ჰ ათნსღ ḡალ-
ოქღინან²². ḡეროღ ვქოქა²³ ḡათო-

და იგი კანონის თანახმად მისცეს მსაჯულს თავიანთ თავთა დასა-
ლუპავად. მოიგონეთ მოწამენი:
სტეფანოსი, უფლის ძმა იაკობი
და ნარკესოსი; და ნუ შესცდებით,
რადგანაც ადამიანთა შეილებს
სწევით [უფლის] ჩადენა ეშმა-
კის ნებით, ან ცდუნებით. ამი-
სათვის დაწერილიცაა მოსალოდ-
ნელ ბოროტებათა შესახებ ურ-
ჯულ მოწამეთა გასაფრთხილებ-
ლად, რომლებმაც, როგორც სა-
მართებელი გალესეს და გამწმუნ-
დნენ, რათა შეიყვარონ
ბოროტება სიკეთებზე უფრო მე-
ტად და დამლუპველი სიტყვები.
ამის გამო წინასწარმეტყველი
შესწირავს ვედრებას, რომ
იცხოვრონ ბოროტ კაცთა შორის,
რომლებმაც ისე დალესეს თავიან-
თი ენები, როგორც გველმა და
იქედნემ შხამი ბაგეთა ქვეშ. დავს-
ძენ იმსაც; რომ საძაგელი თავის
თავის გამცემი არ არის მოწმე და
არც შეუძლია მოვიდეს მართალთა
სამსჯავროს წინაშე, არამედ გა-
ნიღვენება, რადგანაც იგი მეცავი
ღედაკაცის ბილწი სახით არის
გარეული ადამიანებში; მღვდლის
წინაშე აღსარებისას არცაა მოწ-
მე საეკლესიო კრების წესისამებრ,
სანამ წმინდა კანონთა ჟამი არ
შესრულდება, რომ შენანებით და-
იყენოს მოწმეები — ეკლესიის წინა-

¹ ჰ ვრსაღ [საღ] სარღ ჰ ვრსაღ D. ² ვაყაღ CD. ³ სჩრსაღ D. ⁴ სიორბანმან⁸
D. ⁵ ირ C. ⁶ სჩრსღ ირეღა D. ⁷ ḡა D. ⁸ ანბანამათან¹⁴ D. ⁹ სჩრსაღეღათოქსან D
¹⁰ ḡღათოთაროღინ A. ¹¹ სიორთაღსღ D. ¹² ḡალოქსან D.

მძღვრები—შეწყალებისა და შენ-
დობისათვის.

«*იქუ` ხსისეგნს ააყაჯღარს-
აგნს ზაია ძიღალაიქნს სიოციოდ ზ
ძილაროდ` ღვინაღარსალ ირახი
ძიოფ, ზ ააყა ჟსო ძაიანასიქნს
ზაღათარქიძ ეანფ ზიფა ცხსიქნს:
სკკ ხაქსიოყოფ ენარსაქე ზ
არფარქ` იძანფ ქ ზიღათანს
ხსიფგნს, ცირიფ ქირაქ იჯ. ქინქიქნ 10
ღარბქე თასიღაქხანს. ზიქნაქს ზ
ზარე თორეფ ზ აღაფე² ქიო
ეგნზნს ქირს ღამქნ ზ ზაღათარ-
ძანანს ეღრეღს.³ ზ ააყა ჟსო
ჯანსიქს ამანაქნ ქიოფ, ირე 15
ღარსნ ეთორე ასღანს ზ ეთორე
აქიონ ქირსაჯიქ ათასიქ⁴ ქღ-
რზანფ იფი ათახიფგნს ქირს
ეთოფ თიღალ ქანს ანიქანს ქი-
საქსნ, ირ ექირსათოთ ქიქიანსიქე 20
ქ ძათოთ ირეოქხანს ზ არახინ
ხსიფესიქ. ზ ჟათ იქ ქნჯ აღსიქ
ეანს ჟსო არეორ ქირსანსენს,⁵ ეორ
სარსაქსიფე⁶ ეირე სიყა ეაკქძაი
ქინს ზრამაქსალს ქ ძგნჯ. ქქ 25
ეაქ იე ენორსიქ⁷ ღამქნაქე,
იროძ ქქ ზიარ ქინსიქ⁸ რაქე სქქ
რიღნ ეორიქხამარ ზ ღამ ღამა-
ღირ⁹ ძაიფ ენიქ სსათოძიქ ღათსიქ:¹⁰
ჩაქე არე¹¹ ეოფ. ქქიქანს თოფ 30
სსათოძიქ ეათ ქიოძა სიორეოქაქ-
ეოქხანს, ექ აღ ზანიქრბსლანს
ეათათათანს ძხერ ეოფერ სეიქინ
ათაქე თქსეღრასიანს თინსიქს. ზ*

¹ მიოციოდ C. ² + ზ AD. ³ ეღრეღს C. ⁴ ათასიქიქ C. ⁵ ქირსანსენს C. ⁶ სა-
რსაქსიფეაქ AC. ⁷ ენორსიქ AC. ⁸ ქინსიქ A. ⁹ ღამაქარ D. ¹⁰ ღათსიქ AC.

ოკ ვაათერ¹ ვინუნ ზ სირენქთავ
მონკამაქხინტ კაქსარუნ ზოთმი²
კანხ³ ნუნთაქსე რაღამე და ნო-
ქრასკან აკათარაიოგ ვნა მხთო-
რხალ ესთ ზეღანამოქერ ზანდარ-
თოქხთან ზეროქ, ქლანს იროქ ზ
ქვარე ოკ ხქტ³ იოდე ქინგ ქან
ქტ მხბთამხბა ზამ რუნდოსტ⁴
აკორქსა ზ აკათილა ვკვსესქს⁵ ვი-
ნოგ ზ ვარქოგ ზ ოსქნლო ზან-
დერ⁶ ვქსთოთოგ, ზ ლამასი ზ
ქათქსა,⁷ ზ კამარე აქანთა-
ქვას ზ ზამასქ ოსქლო, აქ ზ მხბ
ქან ვან⁸ აქნ ტე, ვქ იოქი
სირქქი ქვარე ვქმარათ ზერ ონო-
ანტ⁹ სირქქი ვაკოამე ოქსთიგ:

ჩაკ ზერს ვაკო ამანაკუნ ესერ
ქვაკათონს შარათოქ¹⁰ ოთქიკანს
სიქქინ, ზ ვკასათოთონს ონკოლჷო
სირქქი მქასკამაქხინ ზორე დნ¹¹
კაქსარ¹² ზ სორ სოგხალ ზ ქან-
დვხალ¹³ დნე ზრან, ხქტ ვოგქ
ვალ ქინგ ზამ ზ ნოგანტ ქნიქჷ¹⁴
აო სედანსქ ზათონსქ იოქქვარ
ქლასქ მქარანოქხანს სირქქი ნო-
გთა ქლანს იროქ ვორ რაღამ¹⁵
ვონმარხალ სორქქი ჯოსქ ვალ ზა-
თანსქ¹⁶ ზ ჯაკო ჰორ ვაკოქვოქჷ
არქვქინ შარათოქ ვკახვალ ვდ-
ჯარქთავ ზარქვლანს სიქქინ¹⁷
ქვოქვოქჷ ზორქან თაკე ვორავ
ქეროგ¹⁸ ზაკთარარაქიქო რაღამ-
ქსთამე ზ ვაკვამარათქი იორანგ
აკათხერაღმიოგ ზ ადოქასქ ვინო-

ქენტა კეისრის ლეონის სიყვა-
რულსა და ერთგულებას, [არამედ]
დიდძალი ძღვნითა და ზოსაკითხ-
მისართმევით პატივი სცა მას თა-
ვისი სიმწვდითა და საწონოებით,
რისთვისაც კეისარნაც არა მკე-
რედი პატივი და ძვირფასი საჩუ-
ქარი მიავო; ლაქაზი იარადი, სა-
მკაული, ოქროქსოვილი ტანსაც-
მედი, სანძნსებო, ჭიქები და ძვირ-
ფასი ქვებით მოოქვილი ოქროს
სარტყელები. ყველაზე მნიშვნელო-
ვანი ის იყო, რომ კეისარი სუმ-
ბატს თავის საყვარელ შვილს
უწოდებდა სიყვარულით აღსავსე
პირობის [დადებით.

ხოლო როცა სუმბატისთვის
გვირგვინის მიმნიჭებელმა აფშინ
ოსტიკანმა შეიტყო კეისრისა და
სუმბატის ურყევი სიყვარულისა
და შეთანხმების შესახებ, გული
დაეკოდა და შურითაც აღიესო
იმის ფიქრით, რომ უღალატებდ-
ნენ მას. [ამიტომ] ჩქარობდა ჩა-
ეშალა და გაეწყვიტა მათი სიყვა-
რულისა და ერთობის კავშირი.
მან დიდძალ ჯარს მოუყარა თავი
და განიზრახა წამოსულიყო და
მოეღწია სომხეთს. მეფე სუმ-
ბატმა სასწრაფოდ შეიტყო აფში-
ნის ბოროტი განზრახვა, უმაღვე
გაგზავნა თავისი ჯარი მრავალი
ნახარარით და მხნედ მეტრძოლ
კაცთა [და საქურვლის მარჯვედ

¹ ვაათერ] ვანქოქერ D. ² ნიონახელი D. ³ ხქტ] ქტ A] — D. ⁴ რუნდოსტ
C. ⁵ ვსქესქს D. ⁶ ზანდერბე AD. ⁷ რარქსა D. ⁸ ვაკო D. ⁹ ქანთავსე A, ქან-
თავსალ D. ¹⁰ რაღამ] — D. ¹¹ ზათანსქ] — D. ¹² + ზ C.

ჯარძიე ზერს არანე ხრისონ¹
 ზაღარო,ე, ხ ყნაქი ენე ანა²
 ნორა მჩხეღს ზ ფაღანს მითილას³
 მხრბ ქსოქათათისან: სღ მჩხე
 ჳ⁴ მხრბსაღ⁵ ზათსაღ ჳი ზი
 ქღნათსაენ⁶ აკათყათი ზ ჳინ
 ჳსიყანსი, ან საქღს ათაღქრ-
 ეღნიღ⁷ რ⁸ ათღ, ჳღარხაღ ჳჩმსაღ
 ჳას ეღღს⁹ აღთი. ჳჩ ქღ აღრ
 ენე ჳაქსერ სეჩ¹⁰ ჳ აჩნ სი ქასნ¹¹
 ჳღრ თღაჩ, ჳჩ ქსღსი ირ აჩითი
 ჳ ამჩრათჳხოჩნ მსბ¹² ჳ ჳღრ სი
 ჳჩღღსაღ¹³ ჳაღთსი ჳ მონსაღს-
 ნაე¹⁴ თნსაჩ ჳათსნღ სჩარქმსაღ,
 ჳ ჳ ჳაქსათ თათოქს¹⁵ სან ჳღ
 ენბაქღ¹⁶ ჳღღსღქჩ ჳან. ჳჩღბიღე
 ჳაღრღთე ჳ ჳაქათათე ქ¹⁷ აქსა. აქ
 ჳ ქანაღსაღსანაე, ირღ¹⁸ ენე ჳღ-
 ნჩი¹⁹ ჳ²⁰ ჳაქსაღ ჳან. ჳაქარღ,
 ჳჩ არათენ²¹ მათ ეღღ²² თარღსი
 ჳაღ ჳ ჳი ჳიეა ქოღქსნღ²³ ქარქმ-
 ააღთსენ ჳღბერ ჳანღღარათა:

ჳსი ჳიღს ჳაქსაქსი¹¹ ჳღღთაქღ
 ეანსე იღ¹² ეთაღ საქღსნღ¹³ ჳ
 სანსი, ჳჩ ენბიღრ ენბიღრ სღსაღ
 აკათათღღსი ჳასსაღ ათ ჳიღრს
 მხრბ ჳაქინ¹⁴ აქნაღსათ¹⁵ ჳ აკათ-
 ჳამათორიღქს¹⁶ სიღი, ჳღარჩნ¹⁷
 რანსი ქიღიღსღ: სღ ააქსი სღსაღ-
 ჳანღღღრღ ნიღა ქღრქღარო¹⁸ აჩ-
 აქარათიღი აღათანსაღსაღღ¹⁹ ჳ
 ჳანღღქსაღღ მჩმხანე, ჳ²⁰ ეაღღღ

მომზარებელთა თანხლებით, და-
 ახლოებით 30.000 კაცი და წა-
 რუძღვა მათ წინ როტოკის გა-
 ვარამდე, ატრპატაკანის მახლობ-
 ჳლად. სანამ მიუახლოვდებოდა და
 მიაღწევდა მტრის ჳარს, მოცი-
 ქულის საშუალებით აფშინს შემ-
 დეგი შეუთვალა: „რატომ მოეპარ-
 თები და მოღიხარ გაბოროტე-
 ბული უმიზნობად. თუ კი მე ქე-
 ისარს სიყვარულით დაეუქავშირ-
 დი, ესეც თქვენი სარგებლობისა-
 თვის [გაუაკეთე], რომ ეგების ის,
 რაც დიდი ხალიფასა და შენთვი-
 საა საჭირო, ბერღენთაგან აღვი-
 ჳლად მოვიპოვო და მოგართვათ
 თქვენ ჳღენად დიდებული ტანსა-
 ცმელი, სამქაული და მშვენნიერი
 ქურქელი. [ასევე] დაეხმარონ ვაქ-
 რებსაც, რომლებიც შენი თანა-
 მორწმუნენი არიან, რათა გახსნან
 გზა და შევიდნენ მათ ქეყანაში
 და სიუხვით გაამდიდრონ თქვენი
 საგანძურები“.

როცა აფშინმა მოისმინა ასეთი
 საამო სიტყუები და დაინახა რჩე-
 ული მხედრები, რომლებიც მოსუ-
 ჳიყვნენ და მის კარზე იღვნენ,
 ამის შემდეგ უკვე ბოროტი სი-
 ტყუები სიყვარულის მოციქულო-
 ბით შეცვალა. შემდეგ კი ორი-
 ვენი შესხდენ ქედფიცხელ ცხე-
 ნებზე, შეხვდენ ერთმანეთს და
 დიდი პატივი და სამეფო ძღვენი

¹ სანთონ B. ² ეათაღ CD. ³ მითილავ ABCD. ⁴ + ჳი C. ⁵ მხრბს BC.
⁶ ჳჩღღს BC. ⁷ ეთნაღსანაე D. ⁸ ენბაქღ BCD | ენბაქღ AE. ⁹ ჳღნიღ AB.
¹⁰ ჳი C. ¹¹ ჳოქსაქსი ABCD | აქსაქსი E. ¹² იღ BC. ¹³ საქღსნ B. ¹⁴ ხრქღარო
 BC.

ატათილი და აყარყეს *ქაყალღორა-*
ჴანა ზრირაყ *ღნბაყისაქ* ნა *ღაბ-*
ნაყრ *ღნაყრ* *ქსორაყათასიან*
ქის არფაქ¹ *ქაყათა* ღნყ *ყრღნქნ*
ღარბსაქ ნათანღერ ქ *ქაყრღარ-*
ყაღნ *ზიქნი*² *ხღ* ქათან *ღქ* *ღსთ*
*ათაღნუქ*³ *ქქათქნ* *ხყხლქ* *თღ* *სისხ*
ღნთთათ *ღნათღანღქსაქ* ქ *ბათაყლ-*
ქქინ *ქინღსან*⁴ და *ღათ* *არღან* *ღქ*
ღარღყ და *ქაღყ* *ნათაყღსიღს-*
*აქ*⁵ *ათა* *ღთღნ* და *ღარღაღქნ*
ქათსიყათ *ღნყღქ* *ნორათ*. *ნათ* *ყა-*
ღარსაქ *თღღღნათაქ* *ღნთთათ* და *ღა-*
ღთღ *ათქსათარქ*⁶ *ღქიქქათინ* და
თღარათღქქინ და *ანსიყათორღ-*
*ქქინ*⁷ და *ღარღანათღქქინ* *ღნთღ*
ღქღ *ათაქ* *ათაქ* *ღქრღქსათ* *ათ*
ღათ *ათინ* *ღქ* *თქრ* *ათ* *ნბყსაქ*
თაღნათაქ *თარსიყათ* და
ღქქათ *არღ* *სქათ* *სქინ* *თ*
ღან *ქათაღქ* *არღ* *თინ* და *ღქსა-*
ღორ *თათქინ* და *ღარათ* *ნათარღ*
ღარღაღქნ *სორარღ* *ხრღ*, *თრთ*
*ანთღან*⁸ *ქათინ* და *ქათ*
არათ *სქსაქ* *ღქღქ* *ქათ* *სათ*
აქ *ქინ* *ღქ*. *ღორ* და *ღარღ* და
ღქსათ *სქქსაქ* *ღორ* და *ბქრ-*
სქ *არარსაქ* *ათ* *არ* *არ*.⁹

ხღ *ნორათ* *თორათ* *ღქ* *სათ*
 და *ქორ* *ღქ* *ღნთ* *თინ* და *ს*
ათ *ათ* ქ *ნორ* *ღქ* *არ* *ღთ* *ღ-*
თ *თ*¹⁰ და *არ* *ბ* *თ* *თ*
ქ *ინ* *ს* *სქ* *ქ* *ღქ* *ღნ* *ღნთ*
ათ *არ*.¹¹

მიართვის ერთმანეთს. [შემდეგ
 აფშინი] მობრუნდა და წავიდა
 ატრპატაკანში, ხოლო სუმბატ
 მეფე უკანვე გაბრუნდა და მოვიდა
 დედაქალაქში — დვინში. რადგან
 [სუმბატმა] წინათ დადებული პი-
 რობისამებრ ვერ დაინახა მის მი-
 მართ მოკრძობება და [შეიტყო],
 რომ საწიფო გამოსაღები, ხარკი
 და ბაგი შემცირებულიყო და ქა-
 ლაქის კარიც დაეზოთ მისთვის,
 ამიტომ მან გარემოიცვა ქალაქი
 და არეულ-დარეულობა, დაზღვა-
 გლეჯა, ნერგთა ამოგდება და
 ცეცხლი მოჰფინა მათ. ასე მოქმე-
 დებდა იგი ზედიზედ ორი წლის
 მანძილზე. ამის შემდეგ შევიწრო-
 ებულნი და შეკრწუნებულნი სა-
 სოწარკვეთილებას მიეცნენ და
 ერთმანეთის წინააღმდეგ დაიწყეს
 გამოსვლა. მეთაურები, უფროსი
 ოსტიკანები და ქალაქის გამგე-
 ბლები — ორი ძმა, სახელად მაჰმედი
 და უმა — ლაშით [ქალაქიდან] გა-
 რეთ გამოვიდნენ და გაიქცნენ. ეს
 რომ შეიტყეს, ჯარი უკან დაე-
 დევნა მათ, შეიპყრეს [ისინი] და
 მიჰგვარეს მეფეს.

[სუმბატ მეფემ] საბლითა და
 სახრით აწამა ისინი, წაართვა მათ
 ოქროსა და ვერცხლის დიდძალი
 განძი და რკინის ჯაჭვით [შე-
 კრულნი] ლეონ კეისართან წარ-
 გზავნა. შემდეგ კი მოქალაქენი

¹ არღან B. ² ზიქნი B. ³ თაღან B. ⁴ ქინღსან D. ⁵ + და ABCD.
⁶ აქათორქ AC. ⁷ თსიყათორღქქინს] თსიყათორღქქინს A. ⁸ ანთღან B. D.
⁹ არღარქ D. ¹⁰ თსიყ] თსიყ DE. ¹¹ თარღქ ABC.

նուևիտս զքաղաքացիսն ընդ լծով
 ծառայութեան իւրոյ, և ինքն ձևն-
 լիսի լսալ՝ ի դիւտս աշխարհաց¹
 դամենևիտսն յանձանձէ սո՛ւ է հո-
 մագոնդ և ընդ իւրեան նուանէ,
 զմանս հեշտակոնսն² ըանել³ և
 զմանս արդևամբք լինքն յանկու-
 ցեալ: Ըստ որում և մեծ կուրա-
 պապստն Վրաց և համախոնք⁴
 իւր՝ զհիւնչիկ կարգաց ուղղու-
 լիսամբ հաւանեալք և հնազանդե-
 ալք լինէին: Իսկ զմանս ձևնև-
 ընց զօրութեամբ հարստահորեալ⁵
 զընովլըզեալսն և յոսին կացու-
 ցեալ: Եւ այսպէս ձգեալ⁶ անցու-
 ցանէր զչափիւ աշխութեան իւրոյ
 յարևմտից⁷ հիւսիսոյ⁸ մինչև ցը-
 կարնոյ⁹ քաղաք, և անդ¹⁰ իս
 քան զկղարջս քրեակ մինչև¹¹ սռ
 արին ծովուն մեծի, և մինչև¹²
 ցտահամանս Եգիպտոսի և մինչև
 ցտորոտ մեծի¹³ լերինն Կովկա-
 սու, զԻւզարացիս¹⁴ և զՄանարս
 մինչև ցՊուան Ալանաց, ստեալ ևս
 լինքն և դարձուց զբանս պահակի
 նոցա. և անտի ի հարուակսիւմն
 կոյս պիւղը դիտով մինչև ի քա-
 ղաքն Տիփլիս. և զմտի պատու
 մինչև ի քաղաքն Հունարակերտ
 և մինչև¹⁵ ի Տուս և ի Շամքոր:

մտքիցըլ ըստմորհիլա տալիս մո-
 նոծիս շըլըլս. տլիտ կլ իլըլ
 սլլըր սմքլլըլնլլըր Մըլլընաճը, չլլը-
 լաստլիս իճըլնա, մոլլըլլընա [սլնլնլ]
 մլլըլլըրճլ և ըստմորհլլա Յոլլ
 սաամո սլտլլըլտ, Յոլլնլ կլ տալիս-
 կըն մոլմըրո և ըստլլընա. սլլըլլ
 կարտլլըլտա ըստմ կըրսալլատլլ
 և մլսլ տանամոաճըրընլ մլլըլնլըր
 լլըլտա մլմարտլլըլլըլտ ըստմաննա
 և ըստմորհլլա. Յոլլս մլմարտ
 ըստմ ըստ մամոլլընա և ճան-
 ըլլոմլլըլլըլտ ըլլըլլըլ և ըստլլընա. սմ-
 ճըրաժ, ճալլընա և ճալլընա
 մլսլ սամլլըլլըլլըլտ սաճըլարո*
 հըրըլլըլ-ըստլլըլտըլտ ճարնլ
 կալլալլամըլ և կլըլլըլ շըլլըր
 իկլտ, կլարճըլտամըլ, մլալլընա
 ըստմ Յոլլս նալլըրամըլ, ճըրո-
 սլս [կլլըլնլս] սաճըլարամըլ և
 ըստմ մտլս կալլըլսլսլս ըստմըլս,
 [ըստմորհլլա] ճըլլըլըլնլ և լլա-
 նարնլ սլանտա կարամըլս և մա-
 տլ մլլըլլըլ կարլս 'սլմալլըլ տալը
 սլլըր. իկլըն կլ. սամըրըլտլս մնա-
 ըրը [ըստլլըլ] և մըլնարըլ մտլլըրտ
 կալլալ տըլլըլսամըլ [մոլլըլա]. [Մը-
 մըլլըլ կլ ըստլլըլ] շըլլըլնլ ճըլարճ
 կալլալ կլ ճըլնարալլըրտմըլս, ըլլընա
 ըլս և Մամկորամըլս. սլլըլ սմ-
 ճըրաժ ճանըլլըլտ ման տալիսլ սա-
 մլլըլլըլլըլտ սաճըլըրըլտ և սա-
 մլլըլտ մամոսալլըլտ, ըլլըլըլս և ը

¹ + բաղմաց ABCD. ² հեշտակոնսն AD. ³ ըանի ABC. ⁴ համախոնք] մոտա-
 խոնք ABC. ⁵ հարստահորեալք BC. ⁶ ձգեալ ABCD] ձգեալ E. ⁷ յարևմտի BC.
⁸ հիւսիսոյ] ի հիւսիսոյ BC. ⁹ ցկարնայ BD. ¹⁰ անդ A. ¹¹ մինչև] — D. ¹² մինչ D.
¹³ մեծի] — BC. ¹⁴ զլուզարացիք B. ¹⁵ մինչ BC. * սլտլլըլ-սլտլլըլտ: ճնա.

რან¹ ლ მადუაჲყ კაგიონსა²
გღენ ჭაგოქსან მარათი ქერი²
ზან კაგქოქსან კანგნერი

ბაეის ულელს დაუქვემდებარა იგი
და სიმნის საჭურველი თავისი
ბროლისა ძლევის ნიშნად აღ-
მართა.

ვს.ღ.ა.ფ.ს. სს.სს.სს.სს. ႁ.ღ.ღ.
ფ.ა.ღ.ა.ფ.ი. ხ.ი. ႁ.რ.ღ.ღ.
ს.ა.ღ.ს.ი.ღ. ႁ.ღ.რ.ႁ.ა.ღ.ს.ი. ს.ი.
ფ.ა.ღ.ა.ფ.ს.ი.ს. ႁ.ი.რ.
ს.ხ.ი.ღ.ს.ი.რ.ი.ი.ღ.ს.ღ.

3 ჯალაჲ დვინში მიწისძვრისა
და მაშობოც მოძღვრის
მიერ მოქალაქეებისათვის
სანუბეუბეღელი წერილის
მიწერის შესახებ

ღაქოთი ჭამანსაკალ არაყი¹⁰
ქმნი ქვლკარბოლნი ჭამოლ სას-
ათილ ჯარჭამანგ ხელციგ ჯი გიჯერქ
ქ 'იქინ³ ჭაგაღქ¹ რაგოლმ სასა-
ნოლმ ლ სარესაქოლმ ლ იყიღოლმ
ლ კიორბანოლმ გრნსაქღოღ ჭაგაღ-
ღქინ გღღსაღ, ႁქმნი ჯი ქღერ თაგაღ-
ღქი: ႁღან გქ აოღასაღსაღსაღ ჯი ქაღქ
ქიღოღსაღ ႁყაღათოღარ ႁყარსაღყაღენ
ლ გაღყარანსა გქსაღათოღარაღ⁴ ლ
ღთოღსა ႁამიღაღ⁵ ႁქრღ გღღქიღოღთ
ქაღქრს აოღაღარაღ ႁაქანს ႁიღქა-
ქიღს თიხანღქ⁶ ႁღს ლ გაღათოღა-
ღაღენს ხიღქიღსქი ლაღქიღქიღოღარა-
ღქინ ლ გაღს ლა ႁაღათანღიღიღს ႁიღა-
ღქარანს⁷ ႁღღღღსაღ ႁანღღსაღ ႁაღღღ-
საღ ჯი ქაღქრ ႁოღსაღ⁷ ႁი ႁღღსაღს ႁქ-
რღ ႁიღაღაღარაღ⁸ ႁიღქიღოღთ ႁღღღსაღ⁹
საღღსაღქიღსქი თიღსოღაღენს ხრღსაღ¹⁰
ს.ღს ლ ႁღღღამღღოღს ႁარქაღაღაღიღს
ႁიღაღქაღაღსაღ ႁიღაღღღღიღიღს ႁაღათა-
ღიღს ႁღქაღიღიღთ ႁაღაღიღქსანს ႁი
ქარბღრაღიღს ႁარღღღსაღ ლ ႁანსაღღ-
ღღიღ ႁიღთიღს ჯრ ႁათაღსაღ¹¹ ႁარღაღღღ
ღღსაღ ႁი ႁაღღიღ ႁიღ¹¹ ლ ႁარითიღარა-

ამ დროს ღამით, მიულოდნელ
ჯამს საშინელი მიწისძვრა მოხდა
ქალაქ დვინში. დიდმა ძრწოლამ,
შიშმა და მღელვარებამ მოიცვა
ქალაქის მოსახლეობა. [ქალაქი]
საფუძველითურთ დაინგრა. საერ-
თოდ ჩამოინგრა დიდებულთა
ზღუდეები, მეთაურთა სასახლეები
ღა მღაბიოთა სახლები. თვალის
ღახაზაზაზაზაზაში [ყველაფერი] ისე
გამოჩნდა, როგორც ველური, ქვი-
ანი აღღიღი. ასევე შვირყა, დაიღ-
ღა, დაინგრა ლა ჩამოიქცა საბატ-
რიარქო ლღთიღენაშენი ეკლესია
ღა სხვა მტკიციე [ნაგები] საბარტ-
ვიღენი, ႁომღღღსაღსაღ კლღღღღსაღ
ღა ႁღღღღღღღღღღ [სახე მიღღღთ],
ႁაღს შეღზარაღი იყო ძნახველთა-
თიღს. აზას გარღა [ღაღინახვეღით]
სახურაღის ქვეშ მომზარღაღ, მი-
წაზე გართხმულსა, თუ მასში
ჩაფლღით ღახოციღი გეამღღღის
გროღას, ႁომღღღსაღსაღ გაქვეაღღღღ
ღა უღღღღღღღი გეამოღღღღღღღღღღ
მიღღღ. იყო ღიღი გოღღღა ლა

1 გღღღღღღღღღ A, გღღღ B. 2 მართი ქერი ქერი მართი D. 3 ქიღ-
ღს B. 4 გქსაღათოღარაღ D. 5 ႁამიღაღსაღ ABC. 6 თიხანსაღ ABC. 7 ႁოღსაღ ABC.
8 ႁიღაღაღარაღ AD. 9 ႁღღღღღ B. 10 ხრღსაღ ABC. 11 ႁიღს ABCD.

թոր կակնամունս թորում ասել
 զագգակիցս և զկարեակիցս և զլծա-
 կից՝ հարադատութիւն մարդկան,
 որոց կակնուան և ուլումն և
 աշխարումն գուծից ճոյ՝ և կան-
 չոյ՝ և կառանչոյ,⁴ և աղիողորմ
 ձաչնք կրդեցիկ կուսանաց և սև-
 սագեանց կանանց, և արանց վշ-
 ստահար հեծութեամբ⁵ սգացելոց՝
 մինչև յերկինս յարձրացեալ, հա-
 ոանէր: Իսկ զբազմութիւնան դի-
 տոկանցն⁶ ոչ բաւեալ⁷ սալ գեր-
 եզմանաց՝ զբազումս ի վիհս և ի
 խորալիտս և ի դարալիակս ըն-
 կեցեալ ժածկէին:⁸ Եւ այսպէս
 ան բարկութեանն ահափետ⁹ զա-
 մենեսանս¹⁰ սունէր՝ պաշարմամբ
 զգածեալ դմնացեալսն:

Զայսպիսի¹¹ լուեալ զաստուա-
 ծասաստ բարկութիւնն սրբոյ
 առնն Աստուծոյ Մաշտոցի, որ
 բնակեալն էր ի Սևան կղզւոյ
 բազմահանգէս ճգնութեամբ՝ դրե-
 ալ թողթ առ դանեալսն մնացա-
 կան...

Զայս բան բարեդուսաց ընթեր-
 ցեալ աւաջի բազմաց և լուեալ
 յունկանէ մնացելոց ժողովրդոցն
 յառէ սաստից¹² Տիառն՝ ոչ սակաւ
 մխիթարութիւն յանձինս իւրե-
 անց գնէին, այլ և արժանի այն-
 միկ չար ամպրոպի դինքեանս
 վարկեալս¹³ արժանիս¹⁴ ընդ անօ-
 բէնս խառն ի նոսայն մեղաց՝ առ

մոտքիս. արաս զամբոծ յաշտա նա-
 տեսաւցեան, շիրիսիւղեղեանս և
 մեղլլեղեա ջեսանեծ, ռոմելտա
 մոտքիս-գոլեծա, տաջմի լլլա յեծ-
 Լըրեանի ցամո, մոմլլերալ յալ-
 Մըլտա և ջաւիտ մոսիլլ լլլա-
 յաշտա Միլլոլ-յիլլոլիլի յըլլալո
 իմեծի, մլլոլլոլլալլոլլ, մըլլալլոլլ մա-
 մալլաշտա ռոլլերա-լլլլոլլա լլլալլ
 Լըլլլլլա. յալլլլլլիլի յմլլալլլլոլլ
 յըլլ ջըլլլլլոլլ և յըլլալլալլալլ իսալլ-
 լլալլոլլ. մլլալլալլ յալլ մալլա-
 լլլլալլ, լըլլալլլլլալլ և իլլլլլլլ
 յըլլալլա. Լըլլոլլալլ, ռիլլլլլլիլի
 ջալլալլլլա և մոլլոլլալլ յալլալլլլլ-
 լլլլալլ.

Լմրոտիս յաշտա Մմլլնա մալլ-
 Լըլլալլ, ռոմլլոլլ լլլլլլանի կըլլ-
 լլլալլ յըլլալլա մլլալլալլալլ
 մոլլալլալլալլ, ռոլլլլալլ յալլալլ
 Լմրոտիս Լսլլալլ ռիլլլլլիլի ջըլլա-
 լլլալլ, իսալլալլալլ Մըլլալլալլ
 յալլալլալլալլ յըլլալլալլալլ...

Ես յալլալլալլալլալլ իսլլալլալլ
 յալլալլալլ Մըլլալլալլալլ և յըլլ-
 լլիլի ռիլլլլլալլ յալլալլալլալլալլ իսալլ-
 ջալլալլալլալլ միլլիլլ մոլլալլալլ
 Լմրոտիս Լսլլալլ ռիլլլլլիլի ջըլլա-
 լլլալլ, իսալլալլալլ յըլլալլալլ
 յալլալլալլալլ յըլլալլալլալլ
 յըլլալլալլալլալլ: յըլլալլալլալլ
 յըլլալլալլալլալլ, յըլլալլալլալլ

1 զլծակիցս B. 2 ճոյ C. 3 կանչոյ BC. 4 կառանչոյ BC. 5 + և C. 6 դիս-
 կացն D. 7 բաւել AB. 8 ժածկէին լլլնէին ABC. 9 զահափետ D. 10 զամենեսանսն
 BC. 11 զայսպիսի BCD. 12 սաստիցն AD. 13 վարկեալ B. 14 արժանի D

მქმნანას ასხლიქ¹ აჭირაღი ქქ
 ლ გრქათონხაღჲ ლს ჰ ბოღს რარ-
 ლოქსანს ანქმანოსაგ ქმრხაღ²
 აყათქაყართ ჟთან. ქასან ჟქ
 ოღ ხლხაღჲ ჰ მხყოღრაჲ³ ქათონა-
 ლსეგაღჲ ღნო ჯაფარაგქონ⁴ ლ ო-
 სააღ ჟღოღბა ნოგა, ორ ჟთაღ ჰსქ
 ჰ ყაოქსაღოღქსინ⁵ მხეღა:

აქ არღ⁶ აქს ასაღ ხეღხეღ თა-
 რაღოღსაღსან⁶ აოღსოღეგ⁷ ჳეღ
 რაღსაღსანაგქაღ⁸ ჟქ მქ⁹ ათა-
 ლხღ ჳან ჟაქს აყათოღრაღქოღ¹⁰
 ლხღსაგ¹¹ ანეგე. აქ¹² მხღ ჟა-
 ოაღსაღსანს ანხეღა:

მ.ა.ღ.ა.ფ.თ. მ.ა.რ.ს.ღ.ხ.ღ.ი.ო.გ.
ა.ღ.წ.ღ.ი. ღ.ნ.ღ. მ.ა.რ.ა.ს.ა.ღ.ს. ა.რ.ჭ.ა.ღ.ს.
ბ.ი. ყ.ა.ღ.ა.ღ.ს.ა.ღ.ს. ყ.ა.ღ.ო.ღ.ი.ყ.ი.ო.ს.ი.ზ.

იას ჟაღსაღსანოღ¹³ აქიღხინს აქს
 ოსოღქსანს, ჟოღმქ ლანქხაღ¹⁴ ასა-
 გაღ,¹⁵ ჰრრს ხოთს ოყაღსოღჯანაღრაღ¹⁶
 ლაღოღოღსაღბა არღჳაქინს მარათაქ,
 ორ ლ ჟარღბრაღბღინს აქიღხინს ჰქსაქ-
 საღსანაგ აოღჳაგენს, ლ ოღოღღს¹⁶
 ჰრანანაგქს ჰ ჰნაღანაღოღქსინს ჰქრ-
 ჟღაღანაღრაღოღ ჟღოღრანს,¹⁷ სე ჰ
 მთი ჰქროღ ოღ ლაღ ნაღს ააღმან-
 ოთს ღნოქ ჰქრ ჰ მქსაღსაღოღქსინს
 აქიღოღ ლ ჰნაღანაღოღქსინს ოსაქი
 ჰოთსაღმანს. აქ ლ აღსნაღბხაღ ლს
 ქქ ჟოღგე ოღ ღნოღოღ ჟაღს ჰარ-
 ლაგენს, ორ ჰ მქრაღ ლაღს: სღ

როსხვის კვაღლით ღონეღმხღღიღნი
 სასჯელის ღირსნი აღმოგჩღღით,
 რაღღანაღ არ გაღოვეღით სეგოღ-
 რიღან, შევერიოთ აგარიანეღებს
 და შევისწავლეოთ მათი საქმე, რა-
 მაღ ჩვენ ცღუნებაში ჩაგეაღღო“.

აწ კი უბეღურებების შესახებ
 საქმარისია ეს შენთვის, რათა ასც-
 ღდეს მებრძოღ სასმენელთ ამაზე
 მეტი. ხოლო ჩვენ მას მივხეღლოთ,
 რაღ წინ გვიღღეს.

ს.უ.მ.ა.ბ.ბ. მ.ე.ფ.მ.ს.ო.ღ.ან. ა.ფ.შ.ი.ღ.ი.ს.
ბ.რ.ა.ღ.ღ.ღ.ი.ს.ა. ღ.ა. ქ.ა.თ.ა.ღ.ი.ო.ღ.ო.ღ.ი.ს.
შ.ე.ა.ჭ.ო.ღ.ბ.ი.ს. შ.მ.ს.ა.ღ.ა.ღ.ბ.

მოღლაღტე ოსტიკანმა აფშინმა,
 რომღის შესახებაღ აღრეღ გექონ-
 და ლაპარაკი, დანახა წარმატე-
 ბები სუღმატ მეფისა, რომელიღ
 მტიციეღ დაეუღღა ჩრდილოეთის
 ტომებს, განსწავლა და თავის
 მორჩილებაში მოიყვანა ჳეციის ბუ-
 ნების მქონე ბრბოები. [ოსტიკანმა]
 განიზრაღა ამიერიღან აღარ ჰქო-
 ნოღა [სუღმატ მეფესთან] თან-
 ხმოღა და სიყვარული და აღარ
 მღგარიყო მორჩილებისა და აღტქ-
 მის პირობაზე. ამასთანავე კიღღეღ
 უფრთხოღა, ვაითუ აღარ გაღა-

¹ ათ მქმნანას ასხლიქ] ასხლიქ ოთ მქმნანას AD. ² ქმრხაღ D. ³ ჰ მხე-
 ვოღ ABC, ჰ შიღოღრაღ D. ⁴ ჯაფარაგქონს A. ⁵ ჰ ჟაქსაღოღქსინს] ჟაქსაღოღ-
 ქსინს C. ⁶ თარაღოღსანს C. ⁷ თეღსოღ ABC. ⁸ რაღსაღსანს A. ⁹ მქ] — C. ¹⁰ ა-
 თათხ-
 რაღქოღ CD. ¹¹ ლხღსაგ] ლოღაგ ABC. ¹² აქ] — D. ¹³ ჟაღსაღსანოღ D. ¹⁴ ლანქხეღ
 B, ლანქხეგაღ D. ¹⁵ + ოღმანს ABCD. ¹⁶ აოღღღს AC. ¹⁷ ჟღოღრანს B.

ქლასნი აწიორიქი ანაყარქ აათა-
 ნსქ [უღელ დინასთონე აათონათაჲ¹
 ლაყოლათხ, ირ დამართაჲ ტინ
 ნამ ლარბიქ. ლ ააყა ქარანხაქ
 ჰ დაღონქა ლ ათ ტინღნი დუაღმო-
 მქინ დორაენე დომარხაქ, ჰრრ მქ
 ქაქ ქიმს ლიღმონი ნამ რან დინა-
 ლიქ ნაასლ ქაქ. ლ ჰრრს დღოქინღნი²
 ჰმნი ჟორღხაქ³ ხქსაქ ნარხაქ
 დორენ ნიქსღაჲ⁴ კიღიღიქ⁴ დერ-
 იქს ლორბანსქ დღღხაქ ნქმონს
 ლაღოქხან, იქ დქახიღიქ დქან
 არღაქინს მამართაქ⁵ მქნღ⁵ დქარ
 ნასანქრ იათქლანს ჰ სქსღა-
 ლანი ირ მქაქთ⁶ ლოსაქ დროქმ⁷
 ლ ნააღხაქ ათქიღიქ ჯანსქრ ათ
 ტინღნი დღორს ჰრ დომარხქ. საქ-
 აქს იქ ქამანქრ ანაყარხქ დნღ
 ათაღ⁸ ნორს ირქაქ მქსანდამს,⁹
 მქნღ ხქს ხნას ჰ ნქქინ დღაღაქ,
 ჰიქ არღაქინ¹⁰ დქქიღნის ქამორ
 ქაქრს თოსაქ ლ ნროქაროსაქ¹¹ დნღ
 ამხნანქს ლიღმანს¹² აქოხაქ¹² ქაღ-
 ქაღაქიქ დქაქინს ლოსტქინს თორმა-
 რარ ნამაღონღ ნასქარარღ ჯა-
 კიღ მქხა. დოროს ნანქბრბ: მქქ
 ლ ჰ ნქსქიასქანსაჲ ანთი იქ
 დონ¹³ ტინღ ხქხაქღ ჰ ლიღნი¹⁴
 არღაქიქ¹⁴ აღიქნაღორღ ლიღიქხაჲ
 ლ თქდაღორღ ნქღაქაჲ, ქაოქაქღ¹⁵
 ჰ დქნს ლ ჰ დარღაქ

მიხადოს [სუმბატმა] ის გამოსა-
 ლები და ხარკი, რომელიც მას
 ჰქონდა დაკისრებული. [აფშინ
 ოსტიკანმა] ჯერ იჩქარა, რომ ჩა-
 მოეშორებინა ვნების გამომწვევი
 ტვირთი, რაც სუმბატისათვის იყო
 განზრახული. იგი თა რულად მერ-
 ყვობდა. შემდეგ მან თავისთან
 შემოიკრიბა ჯართა სიმრავლე,
 ვითომ სხვა მხარეებში წასვლას
 აპირებდა და წამოვიდა სახარე-
 ლი ხმაურით, წამოზვინდა და
 წარლენასავით ეკვეთა, რომ წა-
 ელეკა და დაემხო სიკეთისათვის
 დადებული საფუძველი. სუმბატ
 მეფემ არაფერი იცოდა ამის შე-
 სახებ, სანამ ოსტიკანმა ნახიქე-
 ვანს არ მიღწია. სუმბატმა რო-
 გორც კი შეიტყო ეს სამწუხა-
 რო ამბავი, სცადა სასწრაფოდ
 შემოეკრიბა თავისი ჯარი, მაგ-
 რამ ვერ დაეწია მას, — რო-
 გორც სხვა დროს, — სანამ იგი-
 ქალაქ დვინს არ მოვიდა. მეფემ
 გამაგრებულ ადგილებს შეაფარა
 თავი და ყოველ მხარეში ბრძა-
 ნებები დაგზავნა. სასწრაფოდ მო-
 ვიდნენ და ჯგუფ-ჯგუფად შე-
 იკრიბნენ სომეხი ნახარარები დიდ-
 ძალი ჯართთურთ. ჩრდილოელთა-
 განაც ბევრნი მოვიდნენ მეფის:
 დაძახილზე — მამაცი მშვილდოს-
 ნები და ლახვროსნები, შექურ-
 ვილნი საქურვლითა და სამკაუ-
 ლებით.

¹ აათონათონ B. ² ჯიხინღ BC. ³ კორღორხაქ B. ⁴ იღიღელ D. ⁵ მქნღ ABCD.
⁶ + ლ AD⁷ დორენ D. ⁸ კათაღ BCD. ⁹ მქსანდამს] მქანდამას D. ¹⁰ არღაქ
 D. ¹¹ ნროქაროთხ BC. ¹² ლიღმონს B. ¹³ დონ B. ¹⁴ ჰ ლიღნი B, ჰ ლიღნი D.

ხელს აყაყა ოქტობრის ხელს ამბრო-
ვარდხელს¹ თოვლიქს ხელს ოქტობრის² ოქტობრის, ორ ხელს ოსთროთს³ სრავად⁴
ქვრის⁵ ხელს ოქტობრის⁶ ოქტობრის ოქტობრის⁷ ოქტობრის⁸
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁹ ოქტობრის¹⁰ ოქტობრის¹¹
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹² ოქტობრის¹³ ოქტობრის¹⁴
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁵ ოქტობრის¹⁶ ოქტობრის¹⁷
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁸ ოქტობრის¹⁹ ოქტობრის²⁰
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის²¹ ოქტობრის²² ოქტობრის²³
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის²⁴ ოქტობრის²⁵ ოქტობრის²⁶
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის²⁷ ოქტობრის²⁸ ოქტობრის²⁹
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის³⁰ ოქტობრის³¹ ოქტობრის³²
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის³³ ოქტობრის³⁴ ოქტობრის³⁵
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის³⁶ ოქტობრის³⁷ ოქტობრის³⁸
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის³⁹ ოქტობრის⁴⁰ ოქტობრის⁴¹
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁴² ოქტობრის⁴³ ოქტობრის⁴⁴
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁴⁵ ოქტობრის⁴⁶ ოქტობრის⁴⁷
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁴⁸ ოქტობრის⁴⁹ ოქტობრის⁵⁰
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁵¹ ოქტობრის⁵² ოქტობრის⁵³
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁵⁴ ოქტობრის⁵⁵ ოქტობრის⁵⁶
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁵⁷ ოქტობრის⁵⁸ ოქტობრის⁵⁹
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁶⁰ ოქტობრის⁶¹ ოქტობრის⁶²
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁶³ ოქტობრის⁶⁴ ოქტობრის⁶⁵
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁶⁶ ოქტობრის⁶⁷ ოქტობრის⁶⁸
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁶⁹ ოქტობრის⁷⁰ ოქტობრის⁷¹
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁷² ოქტობრის⁷³ ოქტობრის⁷⁴
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁷⁵ ოქტობრის⁷⁶ ოქტობრის⁷⁷
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁷⁸ ოქტობრის⁷⁹ ოქტობრის⁸⁰
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁸¹ ოქტობრის⁸² ოქტობრის⁸³
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁸⁴ ოქტობრის⁸⁵ ოქტობრის⁸⁶
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁸⁷ ოქტობრის⁸⁸ ოქტობრის⁸⁹
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁹⁰ ოქტობრის⁹¹ ოქტობრის⁹²
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁹³ ოქტობრის⁹⁴ ოქტობრის⁹⁵
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁹⁶ ოქტობრის⁹⁷ ოქტობრის⁹⁸
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის⁹⁹ ოქტობრის¹⁰⁰ ოქტობრის¹⁰¹
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁰² ოქტობრის¹⁰³ ოქტობრის¹⁰⁴
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁰⁵ ოქტობრის¹⁰⁶ ოქტობრის¹⁰⁷
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁰⁸ ოქტობრის¹⁰⁹ ოქტობრის¹¹⁰
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹¹¹ ოქტობრის¹¹² ოქტობრის¹¹³
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹¹⁴ ოქტობრის¹¹⁵ ოქტობრის¹¹⁶
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹¹⁷ ოქტობრის¹¹⁸ ოქტობრის¹¹⁹
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹²⁰ ოქტობრის¹²¹ ოქტობრის¹²²
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹²³ ოქტობრის¹²⁴ ოქტობრის¹²⁵
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹²⁶ ოქტობრის¹²⁷ ოქტობრის¹²⁸
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹²⁹ ოქტობრის¹³⁰ ოქტობრის¹³¹
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹³² ოქტობრის¹³³ ოქტობრის¹³⁴
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹³⁵ ოქტობრის¹³⁶ ოქტობრის¹³⁷
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹³⁸ ოქტობრის¹³⁹ ოქტობრის¹⁴⁰
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁴¹ ოქტობრის¹⁴² ოქტობრის¹⁴³
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁴⁴ ოქტობრის¹⁴⁵ ოქტობრის¹⁴⁶
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁴⁷ ოქტობრის¹⁴⁸ ოქტობრის¹⁴⁹
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁵⁰ ოქტობრის¹⁵¹ ოქტობრის¹⁵²
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁵³ ოქტობრის¹⁵⁴ ოქტობრის¹⁵⁵
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁵⁶ ოქტობრის¹⁵⁷ ოქტობრის¹⁵⁸
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁵⁹ ოქტობრის¹⁶⁰ ოქტობრის¹⁶¹
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁶² ოქტობრის¹⁶³ ოქტობრის¹⁶⁴
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁶⁵ ოქტობრის¹⁶⁶ ოქტობრის¹⁶⁷
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁶⁸ ოქტობრის¹⁶⁹ ოქტობრის¹⁷⁰
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁷¹ ოქტობრის¹⁷² ოქტობრის¹⁷³
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁷⁴ ოქტობრის¹⁷⁵ ოქტობრის¹⁷⁶
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁷⁷ ოქტობრის¹⁷⁸ ოქტობრის¹⁷⁹
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁸⁰ ოქტობრის¹⁸¹ ოქტობრის¹⁸²
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁸³ ოქტობრის¹⁸⁴ ოქტობრის¹⁸⁵
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁸⁶ ოქტობრის¹⁸⁷ ოქტობრის¹⁸⁸
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁸⁹ ოქტობრის¹⁹⁰ ოქტობრის¹⁹¹
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁹² ოქტობრის¹⁹³ ოქტობრის¹⁹⁴
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁹⁵ ოქტობრის¹⁹⁶ ოქტობრის¹⁹⁷
ოქტობრის ოქტობრის ოქტობრის¹⁹⁸ ოქტობრის¹⁹⁹ ოქტობრის²⁰⁰

დააყენეს რა მეტვალეურე, ისი-
ნი შეიკრიბნენ სოფელ ვიგანს,
რომელიც არავაწის მთის ძირასაა.
დიდი კალათიკოსი გეორგი მი-
ეგება ოსტიკანს, რომ ეგების მისი
ქვის გული მოეღბო და ებრუნა
უფლის პირმეტყველი სამწყსოსა-
თვის. [ოსტიკანმა] პირველად ქე-
თილგანწყობით მიიღო იგი და
ეგებას თანამდგომლობით მისი გო-
ნება თავისკენ მიიზიდა. [აფშინ
ოსტიკანმა] იგივე შეუთვალა სუმ-
ბატ მეფეს, შუაქრული აზრით მო-
უხმბო, რომ მასთან მოსულიყო მე-
ფე. წრფელი გონების მქონე, გულ-
მართალმა ღმრთის კაცმა არ იტო-
და, რომ [აფშინ ოსტიკანი] ცდი-
ლობდა მხე დაეგო მეფისათვის
და მოეტაცნა იგი. ხოლო რო-
დესაც ნახარართა რჩევით მეფემ
გონივრულად გადაწყვიტა, რომ
არ წასულიყო [აფშინ ოსტიკან-
თან], კათალიკოსი მობრუნდა და
გაემართა ოსტიკანისკენ. თუმცა-
და მრავალჯერ სთხოვეს მას ხელ-
მეორედ აღარ დაბრუნებულყო
ბოროტ წარმართთან, მაგრამ [გე-
ორგ კათალიკოსმა] არ დაიშალა,
რადგან არ უნდოდა ეცრუა მას-
თან დადებული პირობის გამო.
ხოლო ოსტიკანმა, როდესაც შე-
იტყო, რომ კათალიკოსის მოცი-
ქულობით ვერ ჩაადგინა სუმბატს
ლალატი, ბრძანა შეეპყრათ [გე-

¹ ხელს — C. ² ხელს ოსთროთს BC. ³ ხელს ოქტობრის AD. ⁴ ხელს ოქტობრის BC. ⁵ ხელს ოქტობრის AC, ხელს ოქტობრის B, ხელს ოქტობრის D. ⁶ ხელს ოქტობრის ABC. ⁷ ხელს ოქტობრის D. ⁸ ხელს ოქტობრის BD. ⁹ ხელს ოქტობრის ABC. ¹⁰ ხელს ოქტობრის B. ¹¹ ხელს ოქტობრის A, ხელს ოქტობრის BC. ¹² ხელს ოქტობრის AC

ვქონდებრან კააარქერ ლ ხრახხი
 ყაათოლკანს ოტოლქილნსა ღნბაქ-
 ლე ნამა მათოცგანქერ¹ ოჯ სასკალს
 ლნჯ ლ აო ჰ ნამანჯ გოთანქერ ღათ
 ქაფალორავ ზრანანფავ ყაათილს
 ყბერნოქხანს; სლ საყა კოღარ-
 ლსაქ ფნაკერ ოსათილანს² ᦶნჟ ლერ
 თანსილოქ ᦶმსბ³ კაქოქიქიონს³ ნო-
 ქიქნ ღექსაქილღ. ლ ანჟ ჰ მქჯ
 ქჯნამსაგნ⁴ მარამნოქ ნსიოქს-
 ამ⁵ რანსაკერ გგინ ბანრავ-
 თაგოთიქ თოლსაყანავ. ᦶჯ ᦶრი-
 ღსაქ⁶ ნამა საყაათორ ბხინა-
 თონ⁶ გოღ; ᦶრ ყაათრასთქერ ნამ⁶
 მარჩბ,⁷ კამ ღორ ჰ ბნოა არქა-
 ნსლ, კამ ანბნოთგ მათოცგანსლ
 კამ სილოთ⁸ აოაჯი ᦶნსლ, კამ
 ღორ ᦶმყბიოქ აო ჰ გბარალ
 რბქსლ;

მოთხოვნა და იშვიათი, ძვირფასი
 ძღვენი მიართვა [ოსტიკანს],
 [და მანაც] მეფეთა წესისაებრ
 არამცირედი პატივი მიიღო ოს-
 ტიკანისგან. შემდეგ ოსტიკანი
 წავიდა. მან თან წაიყვანა ბორ-
 კილებგაყრილი დიდი კათალიკო-
 სი. იქ, მტრებს შორის ფიზიკუ-
 რი წამებით [გეორგ კათალიკოს-
 მა] იტვირთა მწუხარების სიმძიმე.
 მას არ მიუჩინეს ვინმე გამოცდი-
 ლი მსახური, რომელიც მოუშა-
 დებდა ლოგინს, ან წყალს დაუს-
 ხამდა, ანდა ხელსახოცს მიართ-
 მევდა, ან ფილას დაუდგამდა წინ
 და სასმელი წყლით წყურვილს
 მოუკლავდა.

სლ აქაყანა ᦶნჟ სრბოგ კააკ-
 ლოგ ღარჯარხაქ ლ ართასოღ
 მქიო ქაგხაქ ᦶანსიოქიქნს ლერ⁹ ჰ
 მჯონჯსნამოლნჯ საგომოს ღამა-
 ლქერ ლ ანბანბრიოქ⁹ კაგოქსა ნა-
 რასათქერ, მქიან გი ᦶჯ ᦶრქაქ-
 აგქ ჰ ნაღანანგქიონს¹⁰ ლხნავ
 რასანსლ; ᦶსქ ᦶრრს ამქაღ ხრკო
 კათარქერ ჰ რანთი ანჟ¹¹ საყა
 ᦶსათილანს ღაფარავქი ყანბა
 ᦶსკლო ლ არბაქოქ ყანანჯქერ ჰ
 მსბ კაქოქიქიონს¹² ანჯოღთი ნა-
 მასქ ხრქამან ლნღხაქ, ᦶრ გქ ქჯ
 თაგქ¹² არბაქხაგქ ჰ კაყარ-
 ანქნ ლ აოაგხაგქ ყაათოლქ ქა-

ასე იტანჯებოდა [კათალიკოსი]
 შებოროტილებულ წმინდანებთან
 ერთად და ცრემლით ალტობდა
 თავის სარეცელს, დაუცხრომლად
 ფსალმუნს იმეორებდა და მოუწყი-
 ნებლად ლოცვებით მხნევედებოდა,
 რომ არ აცდენოდა და მიეღწია
 ცხოვრების ნავთსაყუდლისათვის.
 როდესაც მან ᦶრი თვე დაყო
 საპყრობილეში, აგარიანელმა ᦶს-
 ტიკანმა დიდ კათალიკოსს ᦶქრო-
 სა და ვერცხლის განძი მოსთხო-
 ვა, თან დაბეჭდა მტკიცე ფიცის
 წერილი იმის შესახებ, რომ თუ
 [კათალიკოსი განძს] მისცემდა,

¹ მსბ] — BC. ² ვკაქოქიქიონ BC. ³ ნიოქსხამღ B. ⁴ ᦶრიქლ ABCD. ⁵ ბხ-
 თასონ D. ⁶ ნამ] — AD. ⁷ მარჩბ AD. ⁸ სილოთე ABCD. ⁹ კანბანბრიოქ D. ¹⁰
¹⁰ ᦶ ნაღანანგქიონ D. ¹¹ ანთ AC. ¹² თაგქ AD] ᦶთაგქ BCE.

მხოც ხლრი ზისკ სორა ვფავიფესალ
 მსეღ ვნიფლი¹ ჯაფი ვნიფნი მსერ
 ნაქისილიფი იერან ხლრი² ლ აქ
 ლა ლერეგ სისღესლი³ ნსო სირნი
 ვერსლი⁴ კაბქ⁵ ჳრქ⁶ ნნფ ვქსა-
 ლორ ნაქსორარა ლ ხქსანსა აქს-
 არჩის, ლ თილიქსალ მქსანფა-
 მან ვსნიქერ აქანანჯიან ნსოთ-
 ლანსინ⁷ ქაფიქაფაქსი აოაღხეაღ
 ნსო ზრამანსი არღაქ⁸ სმარათა⁹
 აო მსბ ხქსანსი არსელი¹⁰ ჯა-
 მამ: ჳასან ვქ ნსოთქსანსი ნნფ
 ან ქამანსაქსა ზასხალ ქ ფაქს-
 აქარან ჳაფაღ¹¹ ნნფ ხლრი თა-
 ნქერ ვამბ ლაქიქიქიონს, კორ¹² ხრ-
 რს ქამანსალ¹³ ზაქანსაქიქ მსერ¹⁴
 ზასინ აო ნაო ზისკ ზა ქსინ¹⁵
 ზაქესალ ვჯაქრაქსონს აონიქრ.
 ლ ქაოაღხალ ვანბნს აო ქლერმ¹⁶
 ლა ქაღხლსა¹⁷ ქ ქრომს ააღქს¹⁸
 თაქრ თანსიქ ნსოთქსანსინ: ნლ ზა-
 ლათოფ აქაჯთაქანოქსამ¹⁹ ქსა-
 ლიქხსალ ქაქაქაქამაქ ქქსანსი ქ
 თხსანსიქ ვჯაქრაქსონს მსბ,²⁰ ლ
 მარქნაღორ აქითიქსიქ რიქანოქა-
 ლაქსა ქაღაქსანსაღსალ ქ ზიღა-
 ლორ სოაროქსანს ლ ქარქანსიქო-
 ქხანს აქაქმანსი საქასაღორსალ²¹
 აოაღქ ვნა ქ ჯაქა: ჳორ ქერს
 თხსანსი ზოთქსი ვნიქქსიქ რანსაღორ
 ნქსაქარა²² მხბაქსა აოქსანს
 სანოქოქხამაქ რაღამაღ. ლ ქამბ-
 ნაქს²³ ხსღესქსი ვაქაჯთონს რარს-
 ლარქოქსანს რარბრაფიფესალ

[ოსტიკანი] საპყრობილიდან გა-
 ათავისუფლებდა მას და პატრივით
 დააბრუნებდა თავის ტახტზე. [კა-
 თალიკოსმა] შეგვატყობინა ჩვენი
 საზოგადოება (ის, რაზედაც ჩვენ
 უნდა გვეზოგუნა) ჩვენ — მისი კა-
 რის ეპისკოპოსსა და ეკლესიის
 სხვა მსახურთ, რომ შესაბამისად
 ტყვეთა კანონისა მივსულიყავით
 და მიგვემართა მთავარ ნახარა-
 თა და ქვეყნის მთავართათვის.
 შევავგროვეთ ის, რასაც მოითხოვ-
 და ოსტიკანი და სუმბატ მეფის
 ბრძანების თანახმად დაუყოვნებ-
 ლივ გავუგზავნეთ აღმოსავლეთის
 დიდ მთავარ ჰამამს. ოსტიკან-
 მა სწორედ იმ დროს მიადწია
 ქალაქ ფაიტაკარანს, მან თან წა-
 იყვანა დიდი კათალიკოსი. რო-
 გორც კი მივიღწენ, ჩვენებიც
 სასწრაფოდ ეახლნენ [ჰამამს], ხო-
 ლო [ჰამამმა] გამოითხოვა მამამ-
 თავარი და თავისთან მიიყვანა.
 შემდეგ გავგზავნა განძი, თავის
 მხრითაც დაუმატა ხარკის შესავ-
 სებად და გაატანა ოსტიკანთან.
 დიდი მამამთავრის ნახვისას მთა-
 ვარი [ჰამამი] სარწმუნოების დაც-
 ვით, დიდი სურვილით შეეცადა
 მისი ხორციელი მოთხოვნები-
 ბის მთელი სისრულით დაკმაყო-
 ფილებას: შორეულ უცხოობაში
 მოემსახურა მას, შემდეგ კი გა-
 მოგზავნა იგი სომხეთში. როდეს-

¹ ვნიფი C. ² კაბხალ D. ³ ჳრქხალ D. ⁴ არღაქსი ABCD. ⁵ ვორ ABCD.
⁶ ქსინ D. ⁷ აღხლსა A. ⁸ აქაჯთანოქსამ B. ⁹ ვჯაქრაქსონს მსბ] ვამბ ზაქრა-
 აქსონ ABC. ¹⁰ ამანსაქს BC.

ანდაგარ ვიქროსსან¹ კანონ
აფიქტენ კათარტენ ზე ფიათი
მათობოი:

მადღაჲს აფოსტორობეს
აქონიბი ბხილსინ, ხე მასხ-¹⁰
რადხელიბი სურამსაჲს არჲ-
ბილ ღნუ აკჲსამს

ჯაკოლ ქამანჯაკალ მკით¹
ქელსანს მსბ ჟასაქორაკანს ლი-¹⁰
მანგ² ღ დხილიქი არდჲსინ შა-
ქათაჲ, სინარჩსოლ ზე სინგაყა-
თიქი გარქანჯანს იმანგ ღ ზრ-
აქორხალ ხრქიხიღქსაგ ზე რაგ
ღღაქტენს ილთქინ, ირ ღნუ შაქ-²⁰
თაქ არდჲსინ³ დხილიქ³ ქლქიქ ღ
ღილსაქ ღნაგ აო იათქიანს ში-
ქტენ ზქრღ ზე აქათრათს აქარღსაგ
ნამ⁴ ღ ქაქთ აბხალ⁵ ანჯან-
ღილქტენს მქამთოლქხანს აო ნა⁶
იჯ სქათხალ ნაქს აჯარს, ირ ზე
ფიქაგოლქტინს ზქრინ ზქი სინანსქ-
სღ სქქსაქ ააქა მადილმ ღ ხრქს-
ქი ღნბაქა იათქიანსინ თარსაქ
მათოღგანქი. ღ აქლ ღს აქარა-³⁰
აქა⁶ ქარბხალ თარქალ მქილმ
მქილმ⁷ ნაქსარარაგ ზორა ფა-
ღთათქქქი⁸ მსბაფილსი აქსაქს-
აქ გარბქი ღ აქათოლქ⁹ ღ¹⁰ აქერღ-

საც ნახეს პირმეტყველი სამწყსოს
მწყემსი, დიდი სიხარულით აღიგ-
სნენ; ყველა ეკლესიაში აღამაღ-
ლებდენ მსახურებას საქმის კეთი-
ლად მოგვარების გამო და განუ-
წყვეტლივ აღასრულებდენ ლოც-
ვის საუფლო კანონს ღმრთის სა-
დილებლად.

აზოტ მთავრის ბანდგომისა
და სუგბატ მეფის
აჰგბატთან ბრძოლის
შესახებ

ამ დროს აზოტმა, ვასპურაკა-
ნის მხარეთა დიდმა მთავარმა,
სუგბატ მეფის დისწულმა, ყური
ათხოვა ზოგიერთთა მზაკერულსა
და მაცდურ სიტყვას, მოიხიბლა
მით და დაარღვია შეთანხმების
პირობა, რომელიც სუგბატ მეფეს-
თან, თავის ბიძასთან, ჰქონდა
დადებული. იგი გაემართა და წა-
ვიდა აფშინ ოსტიკანთან იმ მი-
ზეზით, რომ ძღვენი მიერთმია და
მორჩილება და ერთგულება გამო-
ეცხადებინა მისთვის. [აზოტმა]
ადრე ვერ შენიშნა ის უკეთურე-
ბა, რომელიც შესამჩნევი იყო
საქმის არსში. წავიდა და მრავა-
ლი ცვირფასი საჩუქარი მიართვა
ოსტიკანს. ამასთან ერთად დიდ-
ძალი ჭურჭელი აიკიდა და მის თი-
თოეულ ნახარარს წაუღო ქრთა-
მად. იგი ელოდა უფრო დიდ

¹ ვიქროსსანს A. ² ლიქმანგ ABCD. ³ დხილიქ D. ⁴ ნამაქ A. ⁵ აბხალ
ABC] აბხლ DE. ⁶ კარააქს AD. ⁷ მქილმ — D. ⁸ ფაღთათქქქი A. ⁹ ღ] — BCD.

კალიღ ჳნა¹ აონხლიო ჰნფნჩქსან
 კამაფი. ორ ოჯ მხრისა ანხლი ქან
 ორ ჰ ბნთა ჰღრ ჳრ² აონხალ ჰნხტე,
 რაფე მჩანს ყათოოსაქერ ვარჟო.
 ჳნა ვფხათაორხალ ჳ ჯოღარის-
 ალ³ სლიფ⁴ ჰ რაფე, მჩანს ვორჩა-
 სასკან⁵ ექრა⁶ ჯოფიხ ჳნჟოლხტე:

ჩასკ არფაქ შაქათ მჩანს
 ელიოქჩინ¹ ყათოოსალ² აყათქერ
 ათ ჰ ნამანტნ ჳალანსაკანს მჩათ
 ვარბჰ ათ ნა სთონსალ ჳ მსრქა-
 ნალ ჳამოქალქი ვქამ ოფიოოქხ-
 ანს. აქ ნორა ანჩოქქ ვაქ
 არარხალ³ ოჯ ეანსაქი ჰ რხრ
 რალიოქს არქიქ: მხთ სასკალ ალ-
 ჳორფე ხნჯ ჳ მხბ ჰქსანს შილხხე
 ჳნთ სორჩს სასქი ვაოქს ვაქ
 ვორბხალ⁴ სრქთაქი ჳ ნა ათ
 სიქჩინს, ჯორმჯ ჳ ნა მჩაქორ
 ჰორს ჳნა ვარბხალ ხქიალ: ბლ
 აყა აქნოონსთღ ვღვავსალ ვქს-
 ოხქოქჩინ⁵ ჰ მჩარანოქხნჯ არ-
 ფაქ⁶ ქაჟაყათხლიო აოქრაქ⁷
 მჩ ონქი ჳმა ჰ რანჰ ექანვო-
 აბთ ჰღრ ჳამ მსრქელ ქაოჯჩინ
 სნამოიფნ ჳაქრაოიონ სჩიოქს: ჩასკ
 არფაქ⁸ შაქათ ოჯ ხნჯ ონჯოქათ
 ჰ მჯჯ არქხალ ნასქი აქვსლი-
 მხანს⁹ ვრქალქი ოქრიოქ ათ ჰნფნ
 ქანბანბქერ აბხლი ჰორს ვორჟი ოქრ-
 ხლი მხბაყათილ აქერნოქხამ

ბალიშა და პატის. [ასევე ჰქონ-
 და იმედი], რომ ვახდებოდა [ოს-
 ტიკანის] ნაცვალ და მის თვით-
 მფლობელ ნებათა [აღმსრულებე-
 ჳლი], რათა მიეღო უფრო მეტი,
 ვიდრე ხელთ ჰქონდა. მაგრამ [ოს-
 ტიკანმა] მხოლოდ ძვირფასი სამ-
 კაულით შემოსა იგი და უქან ვა-
 მოგზავნა, შორს დაიყენა. [ამრი-
 10 ვად, აშოტმა] მხოლოდ სასიკვდი-
 ჳლო წყლული მიაყენა თავის თავს.
 ხოლო სუმბატ მეფემ დუმელი
 ამჯობინა. იგი ელოდა, რომ აშო-
 ტი გონს მოვიდოდა და მოიშო-
 15 რებდა უმეცრების სასირცხო სა-
 ხეს, მაგრამ მან ამას გული არ
 დაუღო და არ დაუბრუნდა სიკე-
 თის ნაყოფს. მკირეოდენი ხნის
 შემდეგ სივნიელთა დიდმა მთა-
 20 ვარმაც იგივე მოიმოქმედა, წავი-
 და აფშინთან, მაგრამ მისგან,
 აშოტის მსგავსად, ისიც ხელცა-
 რიელი დაბრუნდა. ამის შემდეგ
 მან ინანა მეფესთან ვანხეთქილე-
 25 ბა; ვარშემო უტრიალეზდა და
 ევედრებოდა, რომ არად ჩაეგღო
 მეფეს მისი დანაშაული და უარი
 არ ეთქვა წინანდელ ზრუნვასა და
 მამობრივ სიყვარულზე. ხოლო
 სუმბატ მეფემ არა თუ შეიცვალა
 30 შეხედულება, [არამედ] სავსე სიყ-
 ვარულით შეიტკბო იგი, თავის-
 თან მოიყვანა, როგორც საყვარე-
 ჳლი შვილი და დიდი პატივითა
 და დიდებით შეამკო.

1. ხქხალ D. 2 ვორჩათქანს] ვანჩათქანს A. 3 ექრაზ ABC, ექრ D. 4 ელი-
 მქინ BC. 5 ვორბხაფ ABC. 6 ვქხხხქჩინ AD. 7 არფაქ] - A, არფაქ B.

ღნა ჯგზყაყოცხას¹

მანამ ძამანასიქი ჩამასთო-
 ჭხამაჲ და ჯნორიჲ² ჟაჯოქხამაჲ
 და ილთოჲ აწილქხამაჲ ხრსიქი ჯჲ³
 ჴაჲჲქი ობობოხი: ხა ჲი ჯჲ ნა
 ანსი ობობოჲ⁴ ხქსანსინ მხბი,
 ჲორამჲ რანა ნასანათხაჲ,
 ქინჲნი აყოჲ ჲიქსანსინ მხბ ქანჲო-
 ცანსი⁵ ნანარკან და ნხნჲ სორ-
 რიჲო⁶ სრთი, და ხი აყათნათ⁷
 ჲჲოიანაჲ⁸ სხიოჲ ჲიხსინ ხჲ
 რარანი რასრთაჲ აბსაჲ ხი მჩა-
 სინ⁹ Პბობოჲ იხსაჲ ხჲრ და Პჲაჲქი
 და Პჲორჲჲ, და ხი მჩასინ⁹ Პნ-
 თა ჲაჲსაჲ ხრქაქი ჲაჲანსი¹⁰
 Პნჲ ხი რანთი: ხა ქინჲნი Პთქო-
 ჭხინ ნორა Პრასი¹¹ ხქსანს
 ათასორასი ჲიჲმანსინ აქიოჲქი
 ჲარჲჲ ჲარათასჲ ნოქოქხამაჲ:
 რასი არჲაჲ ობობოჲ Პჲაჲქი
 ასიამაჲ Პაქსი¹² Პჲ Პამჲრ
 აწიჲსი¹³ Პაქსი¹⁴ Პაქსი¹⁵
 Პაქსი¹⁶ Პაქსი¹⁷ Პაქსი¹⁸
 Პაქსი¹⁹ Პაქსი²⁰ Პაქსი²¹

მხთ აქორიქი არჲაჲ¹⁴ ობობო
 ჲჲრს ხთხა Პმჩათარო Პაჲაჲო-
 ჭხინ მჯინჲნიოქხაჲ ხი ჲაჲ და
 მჩარანი Პნჲ ნამა Პინჲ ნასა-
 რარაჲ¹⁵ Პაქსი¹⁶ სხიოჲ, ხჲ ხი მთი
 ხჲრომ ხრქაჲ¹⁷ Პარქხი Პასთა-

ამ ღროს სიბრძნით, მამაცობის;
 ნიჭით, სიმზნითა და ძალის სიმტ-
 კიცტთ გამოჩენილი იყო გაგვი:
 არწრუნი. იგი იყო დიდი მთავ-
 რის აშოტის სიმამრი, რომლის
 შესახებ ჩვენ აღრე გვქონდა ლა-
 პარაკი. [გაგვიმა] მიიტყუა დიდი
 მთავარი შხავერული განზრახვით.
 მან ბრალი დასლო სამივე იმას
 ფუქსავატობაში, შეკრიბა ერთად
 თავისი სიძე აშოტი [და მისი
 ძმები:] გაგვი და გურგენი. შემ-
 დეგ შეკრა ისინი რკინის ბოკი-
 ლებით და ციხეში ჩაყარა. თვით
 კი დაიბყრო [აშოტის] სამფლო-
 ბელო და მისი მხარეების მთავ-
 რად განეწესა მთელი სილიაღით.
 სუმბატ მეფემ თუმცაღა ექვის
 თვალით შეხედა ამას და არ სურ-
 და, რომ იგი ამგვარად ყოფილი-
 ყო. მაგრამ [მიუხედავად ამისა]
 მან გამოთავრებული გაგვი არ
 გამოიყვანა სასჯელთა განსაცდე-
 ლიდან, მით უმეტეს რომ [გაგი-
 კი] ერთგულად ემორჩილებოდა
 მეფის სამსახურის უღელს.

ამის შემდეგ, როდესაც სუმბატ
 მეფემ დაინახა, რომ სომხებში
 მტკიცე სიმშვიდე დამყარდა და
 რომ ნახარარები მასთან [უყვე],
 სიყვარულის პირობაზე იდგნენ,
 განიზრახა თავს დასხმოდა და

¹ ჯგზყაყოცხასი ABCD. ² + და ABCD. ³ ჯჲ—C. ⁴ Პბობო ABC. ⁵ ქანსილ-
 ცანსი D. ⁶ სორრიჲო ABC. ⁷ ხი აყათნათი Პჲაჲქი BC. ⁸ Პჲოიანაჲ ხი
 Პჲოიანაჲ B. ⁹ Პბობოჲ იხსაჲ ხჲრ და Პჲაჲქი და Პჲორჲჲ და ხი მჩასინ—D.
¹⁰ Პინჲ C. ¹¹ Პნჲ—D. ¹² ნოქოქხი ABC. ¹³ არჲაჲქი BC. ¹⁴ არჲა A—BC,
¹⁵ ნასარარაჲნი D. ¹⁶ Პაქსი BC. ¹⁷ ხრქხა C.

• თს¹ ლ¹ ნოღანს¹ ვაჯსარან² ლა²
 • წარინო³ ლ ვლიღმანსა³ ნარანს³ ჟქ³
 ლა³ მკდნსა³ ვქ³ მქ³ თარამს³
 • ძხვქ³ სხა³ სი³ სი³ სი³ სი³ სი³ სი³
 • ვაგ⁴ ს⁴ ს⁴ ს⁴ ს⁴ ს⁴ ს⁴ ს⁴ ს⁴ ს⁴
 • ს⁵ ს⁵ ს⁵ ს⁵ ს⁵ ს⁵ ს⁵ ს⁵ ს⁵
 • ს⁶ ს⁶ ს⁶ ს⁶ ს⁶ ს⁶ ს⁶ ს⁶ ს⁶
 • ს⁷ ს⁷ ს⁷ ს⁷ ს⁷ ს⁷ ს⁷ ს⁷ ს⁷
 • ს⁸ ს⁸ ს⁸ ს⁸ ს⁸ ს⁸ ს⁸ ს⁸ ს⁸
 • ს⁹ ს⁹ ს⁹ ს⁹ ს⁹ ს⁹ ს⁹ ს⁹ ს⁹
 • ს¹⁰ ს¹⁰ ს¹⁰ ს¹⁰ ს¹⁰ ს¹⁰ ს¹⁰ ს¹⁰ ს¹⁰
 • ს¹¹ ს¹¹ ს¹¹ ს¹¹ ს¹¹ ს¹¹ ს¹¹ ს¹¹ ს¹¹
 • ს¹² ს¹² ს¹² ს¹² ს¹² ს¹² ს¹² ს¹² ს¹²
 • ს¹³ ს¹³ ს¹³ ს¹³ ს¹³ ს¹³ ს¹³ ს¹³ ს¹³
 • ს¹⁴ ს¹⁴ ს¹⁴ ს¹⁴ ს¹⁴ ს¹⁴ ს¹⁴ ს¹⁴ ს¹⁴
 • ს¹⁵ ს¹⁵ ს¹⁵ ს¹⁵ ს¹⁵ ს¹⁵ ს¹⁵ ს¹⁵ ს¹⁵
 • ს¹⁶ ს¹⁶ ს¹⁶ ს¹⁶ ს¹⁶ ს¹⁶ ს¹⁶ ს¹⁶ ს¹⁶
 • ს¹⁷ ს¹⁷ ს¹⁷ ს¹⁷ ს¹⁷ ს¹⁷ ს¹⁷ ს¹⁷ ს¹⁷
 • ს¹⁸ ს¹⁸ ს¹⁸ ს¹⁸ ს¹⁸ ს¹⁸ ს¹⁸ ს¹⁸ ს¹⁸
 • ს¹⁹ ს¹⁹ ს¹⁹ ს¹⁹ ს¹⁹ ს¹⁹ ს¹⁹ ს¹⁹ ს¹⁹
 • ს²⁰ ს²⁰ ს²⁰ ს²⁰ ს²⁰ ს²⁰ ს²⁰ ს²⁰ ს²⁰

• ს¹ ს¹ ს¹ ს¹ ს¹ ს¹ ს¹ ს¹ ს¹
 • ს² ს² ს² ს² ს² ს² ს² ს² ს²
 • ს³ ს³ ს³ ს³ ს³ ს³ ს³ ს³ ს³
 • ს⁴ ს⁴ ს⁴ ს⁴ ს⁴ ს⁴ ს⁴ ს⁴ ს⁴
 • ს⁵ ს⁵ ს⁵ ს⁵ ს⁵ ს⁵ ს⁵ ს⁵ ს⁵
 • ს⁶ ს⁶ ს⁶ ს⁶ ს⁶ ს⁶ ს⁶ ს⁶ ს⁶
 • ს⁷ ს⁷ ს⁷ ს⁷ ს⁷ ს⁷ ს⁷ ს⁷ ს⁷
 • ს⁸ ს⁸ ს⁸ ს⁸ ს⁸ ს⁸ ს⁸ ს⁸ ს⁸
 • ს⁹ ს⁹ ს⁹ ს⁹ ს⁹ ს⁹ ს⁹ ს⁹ ს⁹
 • ს¹⁰ ს¹⁰ ს¹⁰ ს¹⁰ ს¹⁰ ს¹⁰ ს¹⁰ ს¹⁰ ს¹⁰
 • ს¹¹ ს¹¹ ს¹¹ ს¹¹ ს¹¹ ს¹¹ ს¹¹ ს¹¹ ს¹¹
 • ს¹² ს¹² ს¹² ს¹² ს¹² ს¹² ს¹² ს¹² ს¹²
 • ს¹³ ს¹³ ს¹³ ს¹³ ს¹³ ს¹³ ს¹³ ს¹³ ს¹³
 • ს¹⁴ ს¹⁴ ს¹⁴ ს¹⁴ ს¹⁴ ს¹⁴ ს¹⁴ ს¹⁴ ს¹⁴
 • ს¹⁵ ს¹⁵ ს¹⁵ ს¹⁵ ს¹⁵ ს¹⁵ ს¹⁵ ს¹⁵ ს¹⁵
 • ს¹⁶ ს¹⁶ ს¹⁶ ს¹⁶ ს¹⁶ ს¹⁶ ს¹⁶ ს¹⁶ ს¹⁶
 • ს¹⁷ ს¹⁷ ს¹⁷ ს¹⁷ ს¹⁷ ს¹⁷ ს¹⁷ ს¹⁷ ს¹⁷
 • ს¹⁸ ს¹⁸ ს¹⁸ ს¹⁸ ს¹⁸ ს¹⁸ ს¹⁸ ს¹⁸ ს¹⁸
 • ს¹⁹ ს¹⁹ ს¹⁹ ს¹⁹ ს¹⁹ ს¹⁹ ს¹⁹ ს¹⁹ ს¹⁹
 • ს²⁰ ს²⁰ ს²⁰ ს²⁰ ს²⁰ ს²⁰ ს²⁰ ს²⁰ ს²⁰

• შემომტკიცებინა და დემორჩი-
 • ლებინა ტარონის ქვეყანა და
 • აღძნიელთა მხარეები, რომ ამ
 • ხალხთა საკუთრება მის მკვიდრ
 • სამფლობელოდან არ გამოცალკე-
 • ვებულყო. [ამ დროს] ისმიიტელ-
 • თა დიდმა მთავარმა აჰმატმა, რო-
 • მელსაც ეპყრა ასურთა შუა-
 • მდინარეთი პალესტინამდე, შეიპ-
 • ყრო არწრუნთა სიძე აბულმხა-
 • რი, რომელიც ფარულად აღი-
 • არებდა ქრისტეს სარწმუნოებას
 • და პიტიაზშების ნაცვლად ფლობ-
 • და აღძნიელთა ქვეყანას. [აჰმატ-
 • მა აბულმხაზარი] საპყრობილეში
 • ჩასვა, თვით კი დაიპყრო იმ სახ-
 • ლის საკუთრება და სიმის მთის
 • მოსახლეობა.

• რამდენიმე წლის შემდეგ გარ-
 • დაიცვალა ტარონის დიდი მთა-
 • ვარი დავით ბაგრატუნი და მის
 • ადგილს დადგა მისი ძმისწული
 • გურგენი. აჰმატმა მასთანაც გა-
 • მართა ბრძოლა. ამ ბრძოლაში
 • [გურგენი] მოკლულ იქნა, ხოლო
 • აჰმატი ფეხდაფეხ მიიწვედა წინ;
 • იგი ცდილობდა, რომ ერთმმარ-
 • თველი ყოფილიყო ამ მხარეები-
 • სა. რადგანაც დიდი მთავრის
 • დავითის შვილი მეფის ძმის შა-
 • პუჰის სიძე იყო და მისი განდ-
 • გომის მიზეზი გაღრმავდა და
 • [ამასთანავე] აჰმატის ბოროტება

1 ლ] — D. 2 + ვაჯსარან B. 3 ლ] — BCD. 4 სხიარსიანსიქს AB. 5 ქ
 რსიქ] [ქ რს C. 6 სიქსიქს D. 7 რსიქსიქს A. 8 ლ] — BCD. 9 ვქქქქქ
 BC. 10 სიქსიქ D. 11 არარს C. 12 სიქსიქსიქ D. 13 ვსააა ABC] ვსააა
 DE. 14 ქ რსიქ C. 15 ვსიქსიქსიქს AB. 16 ლ] — D. 17 ქ სიქსიქსიქ D.
 18 + სქ D. 19 + იქ D. 20 სიქსიქს ABC.

ამანსაჲს, ¹ღი ქილიქ ²ი ბარაღს
 ჰქრისანუ ³ქმისესაქდ ⁴სასისქტინი
 ხ⁵ აქ სი ვორენ ამანსაჲს ქაქ-
 რაგნანუ ⁶ქლადიქ⁷ სქვიამარ ⁸საბა-
 ნხალ ქასათასქსალ ⁹ქხალ ¹⁰ქსაქლა-
 გხალ¹¹ ¹²ქანბრაგანგაგ ¹³ბანბრო-
 ქსამარ¹⁴ ¹⁵სათსქსალ¹⁶ ¹⁷საგქს ¹⁸სა-
 სასანქტინ ¹⁹ი ²⁰ჯორ ²¹ქნჯ ²²გქიქ ²³მქ
²⁴ქოქს²⁵ ²⁶ანონ. ²⁷სანგქ²⁸ ²⁹გქსქტ
 ქერს ³⁰გგანსალს ³¹ს ³²ქვიქსაქიქა³³
³⁴სანსასარასქ ³⁵ანსქსალ ³⁶გქსქტინი ³⁷ჩასქ
³⁸სამათსაქ ³⁹ღსთ ⁴⁰სგქსიქ ⁴¹ქჩოქინ
⁴²წაგქსაქ ⁴³საქსაქსაქ ⁴⁴გგორს ⁴⁵ქსქ
⁴⁶მქსქგქს ⁴⁷სათსათს ⁴⁸გგქსქტინ ⁴⁹მქ-
⁵⁰ქანსაქ⁵¹ ⁵²სათსანქტინ ⁵³სქრთსაქდ ⁵⁴სა-
⁵⁵სათსაქტინ ⁵⁶სქრთსაქ ⁵⁷ქქხრაქ ⁵⁸სორა⁵⁹
⁶⁰სანგ ⁶¹საქს ⁶²ქ ⁶³სქსქსქს ⁶⁴სათსქსიქ ⁶⁵ღნგ-
⁶⁶სათსოგხალ ⁶⁷ქმ⁶⁸ ⁶⁹გორსგ⁷⁰ ⁷¹ქქსქსიქ
⁷²ს ⁷³საქსანსაქ ⁷⁴ქარხალ⁷⁵ ⁷⁶ქ ⁷⁷გქრას ⁷⁸ს ⁷⁹ქ
⁸⁰გქს⁸¹ ⁸²ს ⁸³გქრქს⁸⁴ ⁸⁵ს ⁸⁶ბქ ⁸⁷ქსქსაქ⁸⁸ ⁸⁹ქ
⁹⁰სქს ⁹¹ქსქს ⁹²ქსქ ⁹³სქრქს ⁹⁴ქსქსაქსაქ-
⁹⁵სქ ⁹⁶ანსგხალ ⁹⁷სათს. ⁹⁸ქსქსანსაქსიქ, ⁹⁹საქს ¹⁰⁰ს ¹⁰¹ს
¹⁰²სქქდ ¹⁰³ქმანსქ ¹⁰⁴გქსქტ ¹⁰⁵სასათსათსქ ¹⁰⁶თოქ-
¹⁰⁷ხალ ¹⁰⁸ს ¹⁰⁹ბქ ¹¹⁰ქ ¹¹¹სქრქდს ¹¹²სთარხალ¹¹³ ¹¹⁴ღნგ
¹¹⁵ქრონსქს ¹¹⁶გქოქქრს ¹¹⁷ქაგქმქ ¹¹⁸ქქჯსამქ-
¹¹⁹სგ¹²⁰ ¹²¹გქარბოგხალ¹²² ¹²³სათსათსორ¹²⁴ ¹²⁵სათ-
¹²⁶სქსქს:

ჩასქ ¹²⁷გქანსაქსქტ ¹²⁸სქრქსაქარ
¹²⁹მრქმონს ¹³⁰თხსასაქ ¹³¹წაგქსქს, ¹³²ორ
¹³³გქქსხალს ¹³⁴ქქ ¹³⁵სათ¹³⁶ ¹³⁷ქ ¹³⁸ქქრქმქს ¹³⁹ღნთ
¹⁴⁰მანო ¹⁴¹სათ ¹⁴²მქბქხალ ¹⁴³სქრქსქს¹⁴⁴ ¹⁴⁵სქ
¹⁴⁶ქმ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ჯარ ¹⁴⁹სქორქრქოგ ¹⁵⁰სქრქსანსქსაქ
¹⁵¹ს ¹⁵²სქს ¹⁵³სქრქსაქ ¹⁵⁴სათ ¹⁵⁵სათსარასქ ¹⁵⁶გა-

განი წყურვილისაგან დაუძლურ-
 და და ამოწყდა. შემდეგ მთელმა
 ჯარმა, ძარღვებ დაჭიმულმა, მოკ-
 ვეთილმა, დაღლილ-დაქანცულმა,
 მოწყენილმა და სულშეხუთულმა
 ძლივს მიაღწია წყალს ერთ სო-
 ფელში, რომელსაც თულები ერქ-
 ვა. იქ ისინი ნაგვემნი და მუხლ-
 მოკვეთილნი დაცვივდნენ. ამ
 დროს კი აჰმატმა გაგიკთან დათ-
 ქმული დროის თანახმად აიძულა
 თავისი ჯარი [ანქარებულიყო].
 სანამ განთიადი ღამეს შეცვლი-
 და, მარბიელი მოვიდა და იქა-
 ურობას მოეფინა. მარბიელთა
 მოსვლის შემდეგ აიყარა დაცვე-
 ნილი ჯარი და სასწრაფოდ აღი-
 ქურვა საქურვლითა და სამკაუ-
 ლით და ამხედრდა ცხენებზე.
 ჯერ თვით მეფე გავიდა ასპარეზ-
 ზე და სიმამაცე გამოიჩინა, მას
 მიჰყვნენ სხვებიც და ცხენებით
 შევიდნენ [მტრის რაზმში], უკუაქ-
 ციეს და დაღეწეს იგი.

გავიქმა რომ დაინახა ასეთი
 მამაცური წინააღმდეგობა, რამაც
 მის დამწყუხრებულ გულს სიკვ-
 დილის სუნნი აღმოუცენა, ბოროტ
 ზრახვებს ემსახურა და თავს და-
 ესხა მთელ ბანაკს. მან ბრძანება

¹ სქ — D. ² ქლადიქ D. ³ ქსაქსაქსაქ A, ქოქსაქსაქ D. ⁴ ქანბროქსამარ C.
⁵ სასასქსაქ A. ⁶ ქოქს D. ⁷ სანგქ] ანსა A] ანგ BCD. ⁸ გქვიქსაქ ABCD] ქო-
 გქსაქსაქ E. ⁹ ქქხრაქ სორა AB] ქქხრაქ CDE. ¹⁰ გორს G. ¹¹ ქათხალ ABCD.
¹² ბქ ქსქსაქ] ბქსაქსაქ BC. ¹³ სათსათსორ ABC. ¹⁴ ქარ BC.

նակին¹ հրամայէր նակ զխորան²
 իւր յերկիր ընկնուլ և բնանա-
 կրացն բառնալ դնալ ընդ կրունկն: Զոր տեսնալ բազմութեանն³ և իր-
 աւաջի զայն կարծեալ՝ ամինե-
 քեան նորոյսէս աննէին: Վասն
 որոյ տեսնալ զայն արքայի և իմ-
 ացեալ, եթէ յայնմհետէ՝ ոչ յաջո-
 ղի նոցա գործ պատեւագմին՝
 յետևիս զինքեանս մղեալ ի վա-
 խուստ գառնային: Անդ ապա ան-
 կանէր անիործ և անկիրթ երի-
 տասարդն՝ չքնապագեղն Աշոտ՝
 քնուորդի արքային, որ ի մեծ
 նախարարութենէ հայկականս
 գրուի. ընդ նմին և այլ ևս տեսարք
 պատերազմուք⁴ յաննշանից ու-
 անց իսնից⁵ աւելի կամ պակաս,
 և⁶ այլ զօրքն ցրուցան և⁷ դնա-
 ցին յիւրաքանչիւր տեղիս: Իսկ⁸
 արքայն եկեալ դարձաւ ի Բագ-
 րաւան գաւառ ի հանգուցանել
 զխոնջ աշխատութեան իւրոյ:
 Բայց դրժագաւ⁹ իշխանն Կագիկ
 ջանալը պիրս նենգութեանն⁹ ի
 խորոզ սրտին¹⁰ ընդ գրուանաւ թա-
 գուցանել, ոչ գիտելով թէ չէ ինչ
 գաղտնի, որ ոչ գայցէ ի յայտ:¹¹
 Եւ իբրև եկն նա ի վան ի Տոսք¹²
 գաւառի՝ անդ ապա զուարճանայր¹³
 զուարթանայր ի խրախ լինել¹³
 ըստ խրախութեան¹⁴ սրտին, ըստ
 որում թէ սրտի բերկրեցելով¹⁵

ցասցա, რომ მისი კარავი დაემ-
 ხოთ, აეკიდათ ტვირთშიდავთ
 და უკან დაეხიათ. ხალხმა ეს რომ
 დაინახა, სამართლიანად ჩასთვა-
 ლა და ყველა ისე მოიქცა, [რო-
 გორც უბრძანეს]. მეფემ რომ
 დაინახა და შეიტყო, რომ ამი-
 ერიდან მათი ბრძოლის საქმეს
 წარმატება არ ჰქონდა, თვითო-
 ნაც უკან დაიხია, გაიქცა. მაშინ
 [იმ ლაშქრობის დროს] დაეცა
 გამოუცდელი და გაუწრთვნილი
 ახალგაზრდა, მშვენიერი აზოტი,
 მეფის დისწული, რომელიც სო-
 მებთა დიდ სანახარაროდან იყო.
 მასთან ერთად [დაიღუპნენ] სხვა
 მებრძოლი მფლობელები, უჩინო-
 თავან 50-ოდე, მეტი და არა ნაკ-
 ლები, სხვა ჯარი კი გაიფანტა
 და წავიდა თავ-თავის ადგილს.
 ხოლო მეფე მოვიდა და დადგა
 ბაგრევანის გავარში, რათა მოეს-
 ვენებინა გარჯისა და შრომისა-
 გან. მოლაღატე მთავარი გაგიკი
 [ამ დროს] ცდილობდა თავისი
 მზაკვრობა გულის სიღრმეში და-
 ემალა. მან არ იცოდა, რომ არ
 არის საიდუმლო, რომელიც არ
 გამჟღავნდება. როგორც კი მივი-
 და იგი ტოხბის გავარის სადგომ-
 ში, გამზიარულდა; მიეცა ლხინსა
 და მშებას, მსგავსად იმისა, რო-
 ცა გულის მზიარულებას აჩვენებს

1 + և ABCD. 2 զխորան ABD] զխորանն CE. 3 բազմութեան D. 4 պատե-
 րագմուք D. 5 յիսուն D. 6 և] — D. 7 ցրուցան և ABC] ցրուցան DE. 8 դրժագ-
 աւ] դրժագաւան AD. 9 նենգութեան BD. 10 + իբրև ABCD. 11 ի յայտ] յայտ AD.
 12 ի վան ի Տոսք] ի վան Տոսք A] ի վան Տոսք BCD. 13 լինել B. 14 խրախու-
 քեան ABCD. 15 բերկրեցելոյն BC.

სრსადნ ფოღასქსნი: ¹ისქ ქ ქაიფილ-
 ან ანჟ ალორნ აყაოთმოღანხალ
 ნორა არღონასქან ვღესათილ ² &
 ნხბხალ ქ ჯორღ² ქლომ² ჳაქრ²
 ათხალ ჳამქუ ქაოყარქსი ანჟ: ³
⁴ისქ აყა³ ჴაფქსი ხეღაქრ მსბქ
 ქქსანსინ Աշოთი ქრქო⁴ & ა-
 მასონ სმათონქ არამრღ ქან-
 ჲარბახქი ქ ქაღასქლორნ ქსესალ
 & ქ ქსრაქ ქაროღხალ ქქსანა-
 აყანბ სრიქოთაღსქოქნ ირიქ ჳარ-
 აქ ონა თაქინ: ⁵ხე აქნაქს ქსრ-
 ქქრ ანსქალ ქასქანხსალ⁶ ქთაღ-
 ჳალ ონჟ ჲარო ქრ: ⁷ისქ ჲაყასქლ
 Աշოთ⁷ ხესალ ჲოთათათ⁸ ⁹
 ხეღარრღნ ჲანღსრბ ქ ასაყასქან
 ქქსანოქსხან ქლომ:

ჩაიყ ნასქ ოან ოაქ ხექო
 ქქსანღნ მხბამხბღ ოქსოლორღ &
 აქსოღ Მოღე Მქსანს ¹⁰
 Მოქაყ & ¹¹ Მოღექნ ქქსანს Მნ-
 ბსაყხაყ, ათხან ჲასქოასქო-
 სხანს ქ მქჟ ქრსანყ Მარქო-
 სხომრ Მორღოღსალ¹² Მასოთქ
 Მეღეღამამ¹³ მარო ონჟ მქმქანს ¹⁴
 ხეხალ ჲოთქქნ. ქორომ აყათ-
 რაოქმ აყანაღ ¹⁵ისქ Მოღე Მქ-
 სანს Მოქაყ ქ Მოღექნაქ: ¹⁶ისქ
 ქსო ხექსამ მქ Მოთაყ Მოღე-
 ნაქ Მხბხალ ქსრქქარ სრაქარ & ¹⁷
 ქორა Მაჯაქსალ¹⁸ ხეღ ნოთ ანგო-
 ნსქ ონჟ Მოღე Მნჟ Მეღეღათ, Მრ
 აყა ხექქალნ ქაღა Მოთალ
 Მოღეღაქოქ & ანფოღქალ¹⁹ Მოთ⁹
 ჲოქა Მქქსანს Მნჟოთოღსქალ Მნ- ²⁰

პირი. მეორე დღეს ქი შეიმოსა
 სამეფო სამოსით, შეჯღა თავის
 ჯორზე, გაქუსლა და დანავარ-
 დობდა მოედანზე. გაგიკი, დიდი
 მთავრის აშოტის ძმა, ხმაღს
 დანდობილი, Მო თანამოაზრე
 ქაცთან, ამატუნებთან ერთად
 უეცრად ეკვეთა გაამაყებულ მთა-
 ვარს და იგი ხმღის ქეღძად აქ-
 ცია. ასე დაენარცხა მიწას მთა-
 ვარი, მოკვდა და დაეფლა თავის
 მამებთან ერთად. შეპყრობილი
 აშოტი ქი გამოვიდა და ძმებთან
 ერთად განმტკიცდა სეკუთარ სამ-
 თავროში.

ხოლო ამანე ადრე Მომა ქა-
 ჲარა დიღმა მთავარმა—მოქელთა
 მთავარმა მუშელმა და ანძველთა
 მთავარმა გურგენმა—ურთიერთ
 შორის ძლიერი შუღლი გააჩაღეს
 და სსტიკი ბრძოღითა და შეჯა-
 ხებით ერთმანეთს შეებნენ. ამ
 ბრძოღაში გურგენმა მოქლა მო-
 კელთა მთავარი მუშელი. ერთი
 Მოი წღის შემდეგ გურგენი შეჯ-
 და სწრაფმავალ ცხენზე და სანა-
 დიროდ გაეშურა. მას მოუხდა
 ერთი მკირე ხევის გავლა, საღაც
 ცხენმა გაქუსლა ფრუტუნითა და
 წიხლების ყრით, მან აისროღა
 და გადმოავღო მთავარი. მკვდა-
 რი მთავარი წაიღეს და დაფღეს
 თავის მამებთან ერთად. მის დიდ

¹ ქ ქოროქ BC. ² ჳაქრქ Მაქრ A. ³ აყაქ — BC. ⁴ ხექოღ D. ⁵ ჲოთათათქ-
 რ ABC. ⁶ & — D. ⁷ Მეღეღამამრ A. ⁸ ანსქოღქალ AD. ⁹ ქოთ AC, ქ ქოთ B.

խուստ ի նմանէ Մմբատայ: Եւ
 վասն զի նախարարք կողմանցն
 աչնոցիկ ոչ լսեան ընդ նմա
 լուխտ ապատամբութեան՝ և ոչ
 կարաց հպիլ¹ բռնութեամբ յան-
 մասելի ամրոց² նոցա,³ դարձ-
 եալ ել ի Հայս ընդ գաւառն Վա-
 նանդայ. և անդ խորհուրդ առե-
 ալ՝ հետամուտ զհառ կրթէր
 Մմբատայ: Իսկ իբրև նա յամուրս
 քարաժայռ ձորոյն իորոտեաց
 Տայոց անկանէր, և գիտաց ոստի-
 կանն, կթէ⁴ ոչ դաւով դրժողու-
 լեան⁵ նմա ստնանկ⁶ ինչ կարէ
 և ոչ պատերազմաւ ի հրահանգս
 կրթութեան վանել՝ ապա երթեալ
 պաշարէ դամուրն Կարուց ի Վա-
 նանդ գաւառի. վասն զի անդ
 ղողեալ թագուցեալ զետևեալ դա-
 դարեալ կալին խարապնադգեաց
 կրօնաւորեալ⁷ օտիկինն⁸ Հայոց՝
 կինն Մմբատայ և նու նորին իսկ,
 որ էր դուստր արքային Նդերա-
 ցոց, և այլ ևս կանայք յազատու-
 դունդ արանց:

Եւ պահանակ ամրոցին էր Քանա-
 նիտ: յագգէն Գնդունի՝ Հասան
 անուն, յոյժ հաւատարիմ և հրա-
 մանտօտար ի վերայ ամենայն
 տան⁹ արքայի: Այլ և գանձք ևս¹⁰
 և կարասի¹¹ բազում արքայի ի
 գանձարանս ամրոցին պահելը
 զոր իւր ևս ստուգեալ գիտաց

և ցելո մատ Ֆորիս, որոմ սუმբատս
 ար Ֆեսվլեթորա միսգան սալմե
 ցալ՝ Երգա. մագրամ իմ մեհարեա նա-
 ձարարեթի ար Ֆեյլերտլենն մաս
 5 ցանլցոմիս քիրոմաշե և [ոստի-
 քանմալ] վեր Ֆեվլո ժալիտ Ֆե-
 շեթորա մատ միլլեդոմեղ սոմագրե-
 ցեթ; [ամիտոմ] իցի վանանլիս ցալ-
 րիտ քվալե սոմեթմի ցալալեյլա
 10 և իք ցալալվլլեյլա քվալալալլալ
 ևլլեցնեթորա սլլմաթս. իլլո
 րոլլա [սլլմաթի] ցալալլեյլա ժալ
 ևրաթեթեթանի շեյլս քլլլոլլալ սո-
 մագրեթմի և օստիքանի ևարվ-
 15 մլլնա, րոմ վերլ վերագոմիտ
 մոլլերոլա և վերլ Բրժոլլիտ
 ցալրոթեյլա և մոլլլեյլա մաս
 ցոնս, [օստիքանի] վլալլեյլա և մո-
 րլլա քարիս սոմագրե վանանլիս ցա-
 20 վարմի, սալալ տալլե֖լլարեթլլլ
 և ևլլալլլլլ իլլլեյլն ժալլեթիտ
 մոսլլլլ, Ֆեմոնաշեյլլլլլ սոմեթ-
 տա ևլլլոլլալլլ, սլլմաթիս մեյլլ-
 25 վլլ, միսի րժալլլ, վերլիսիս մե-
 վլիս ասլլլլ և սլլա. անալլր. քալլ-
 տա քոլլլեթի.

սոմագրիս մլլլլալլ իլլո. քանա-
 նիտի, ցնլլլլիս ժոմլլլան, սալլե-
 րալլ ժասանի, ժլլլլլր սանլլո և
 ցալլլլլլլլլլլ մե֖լլիս մոլլլլ սալլլլ-
 սա. ցանլլ և մե֖լլիս ևլլլլալլ
 քլլրքլլլլլ իմ սոմագրիս սալլլրքլլլ-
 մի իլլո ևլլլլլլլ. իս ցալլլլլլլա և
 Ֆեյլլլլա ևլլլլլլա Ֆոլլլլլլլլլլլլլլլ-

¹ հպիլ D. ² ամրոց B. ³ նորս D. ⁴ կթէ]—BC. ⁵ դրժողութեամբ D. ⁶ սանա-
 նելլ ստանանել A. ⁷ կրօնաւորեալք AD. ⁸ օտիկին B. ⁹ տանն ABC. ¹⁰ ևս] — BC.
¹¹ կարասիք C.

Ափշինն լոմանց՝ իրազգած¹ նմա
 նղեւոյ. ուժգնապէս մոլութեամբ
 և պատնէշ պաշարամբ պատէր
 զամբոցն: Վասն որով ապա Հա-
 սանն խորական իմացութիւ՛ և զ
 ի կուրծս արարեալ և դիտացեալ
 ոչ այլ ինչ իւրիք վերկել նոցա
 յայնմանէ՛ որ բացեալ երևէր
 դուռն կորստեան և կաղզուրեալ
 ի կամ² երկնաւոր ալցելութեանն, ¹⁰
 ինդրէ՛ յետկար երգման լսիչնէ,
 զի տայէ նմա զամբոցն և առ ի
 նմանէ գտցէ աներկիւղութիւն⁴
 արևան և ամենայն չար սմայրո-
 պաց: Իսկ նա վաղվաղակի աներ- ¹⁵
 կրայաբար զխնդրեալն յետկար
 վատահութիւն տուեալ՝ բացաւ
 դուռն բերդին և մտանէր⁵ Ափ-
 շինն:

Իսկ մարդիկ ամբոցին թէպէտև⁶ ²⁰
 խառնապակք լինէին իբրև յահա-
 դին բեկանող՝ զպանէ: ⁸ սակայն
 նա ոչ ինչ որոշեալ զնոսա⁹ ի
 վտանգս¹⁰ տաղնապի տարակուսա-
 նայ մահու կամ յարգել բանոի, ²⁵
 այլ ի լայ գբաղմութիւն ուսկին
 հանուի¹¹ և ազատեալ¹² ի բոլոր
 հինից միայն գտիկինն հանդերձ
 նուրի¹³ իւրով և զհրամանա-
 տար¹⁴ տանն արքունի¹⁵ զՀաս- ³⁰
 անն, և դայ ևս լսոն ինչ ազատ
 կանույս. և զգտնծս և վկարասիս
 առեալ ընդ իւր տանէր ի Դվին

ցան, რომლებმაც აცნობეს მას
 [ყოველივე]. გაცოფებულმა [აფშინ
 ოსტიკანმა] გარემოცვა სიმაგრე-
 ჰასანმა გონივრულად მოისაზრა
 და შეიგნო, რომ ვერაფრით იხს-
 ნიდა [ციხეში მყოფთ აფშინისა-
 გან], რადგან ღია იყო დალუპვის
 კარი. მას ძალი მიეცა ზეციური
 მოხილვით და მოსთხოვა აფშინს
 ფიცის წიგნი, რომ იგი მისცემდა
 [აფშინს] სიმაგრეს და [ამის ნაც-
 ვლად] ჰპოვებდა მისგან უშიშრო-
 ებას სისხლისა და ყოველი ბო-
 როტი გრიგალისაგან. [აფშინმა]
 მყისვე ეჭვის გარეშე მისცა [ჰა-
 სანს] გამოთხოვილი ფიცის წიგ-
 ნი; ციხის კარი გაუღეს და აფშინ-
 ი შევიდა. [ციხეში].

ციხის კაცები შეიძწუნებულნი
 იყვნენ საშინელი შემმუსრველი
 მხეცისაგან. [აფშინმა] არაფრით
 გამოარჩია ისინი, სიკვდილის სა-
 შიშროება შეუქმნა მათ, ანდა ჩა-
 ყარა საპყრობილემი, ხოლო მდა-
 ბიოთაგან მრავალი გამოიყვანა
 და გაათავისუფლა ყველა თავ-
 დამსხმელთაგან, მხოლოდ დედო-
 ფალი, მისი რძალი, სამეფო სახ-
 ლის გამგებელი ჰასანი და ზოგი-
 ერთი აზნაურ ქალთაგანი, სა-
 უნჯეებსა და საქურჭლესთან ერ-
 თად წაიყვანა ქალაქ დვინში. [ჰა-

¹ իրազգած ACD] իրազգաց BE. ² ի կամս] ի կամ A. ³ խնդրէր A. ⁴ աներ-
 կիւղութիւնն D. ⁵ մտանէ BC. ⁶ թէպէտ BC. ⁷ բեկանող ABD. ⁸ զպանէն D.
⁹ որոշեաց զնոսա] զնոսա, որոշեաց ABC. ¹⁰ ի վտանկս D. ¹¹ հանել ABC. ¹² ազ-
 ատել ABC. ¹³ նաւաւն ABCD. ¹⁴ զհրամատար A. ¹⁵ արքունի] արքայի ABC.

քաղաք՝ ոչ թիրևս մտալուս
 ինչ տաղնապ սարակութանաց
 զինի տարևըցն հուցեալ քան թէ
 յաւէտ իմն զմեծարանս պատու-
 ասիրութեանս առ ի նմանէն¹ ըն-
 կաւեալ, որ լստ սուրբ ինչ թու-
 ղոյն² և զշատանն պնալ առ թա-
 դաւորն իւր: Իսկ արքայ Սմբատս
 դարձեալ եկեալ յամբոյն Կար-
 ոց և տեսալ, թէ³ այն ինչ 10
 յախշտակեալ էր ի թշնամեացն՝
 ոչ ազաւազէր պինճն ի յատոյ
 երկնուոր փրկութեանն. այլ լիա-
 բերան գոռութեամբ Աստուծոյ
 կամացն հաւատալք տալ զգիւս 15
 կենաց⁴ նաւ և վանդիւտ կորուստ՝
 թշնամուրն: Եւ վասն զի ըստ
 ձմերկային ժամանակին⁵ ոչ կա-
 րաց անդ որոշել կայանս⁶ վնաց⁷
 անտի յամբոս Երասխաձորոյ⁸ ի 20
 գեղոյն⁹ Կաղզւանս¹⁰ Իսկ անդ
 ապա¹¹ լստ երկուցոնց կողմանց
 դեսպանք¹² զկնի վեսպանաց տա-
 րուբերս¹³ տունէին Սմբատալ և
 Սիւրենին. և ասեան հարցուիորձի 25
 ի մէջ ասեալ՝ ի միմեանս հարկա-
 նել թափել ջանալին զմեղսպրու-
 թիւն իրին գործեցելոյ: 14 Ապա
 վնայէր ոստիկանն պատանդս
 յարքայէ վաստոր նորա դա- 30
 ւադ՝ և վաստոր Սահակալ հեթօր
 արքայի. իսկ վզուստր Շապուդ՝
 կրակր¹⁵ եղբօր արքայի իւր ի

սանի] Գալստիանի շեմեղց արատ
 րամե ցանսպղեղի Կարաւա,
 արամեղ մոյրձաղեղիտա և քաղ-
 ցիկցիկիտ ոյնա [ուստիկանիսպան]
 միղեղիկ. րամեղնիմե զլուս շեմ-
 րեղ քի [աղմիւն ոստիկանն] ցա-
 ւաղիկցեղա քանան և նեղա
 զարտա, զոմ Գալստիկո տաղի
 մեղցեան. [աղ զրուս] կսղմաղ մե-
 րեղ զաղրնա, մողիղա քարի
 կիղեղի և նաղա, զոմ քեղեղաղեղի
 մղեղտաղան ոյկա զաղաղեղիկ.
 մաղրամ մաս ար զաղքարաղաց շե-
 կիղորի քննիկ ոյմեղի, զա զարուկ
 մաղլողիտ զմղրտիկ նեղաս միանղա
 տաղիկի կիկոկցիկիկ քննիկա և
 մղրիկի շեղաղաղ զաղքեղիկ [սաղ-
 մեղ]. զաղղան մեղցեղ քեղ շեղաղ
 շաղմաղի ոյկ. պեղրիկա զաղղաղմի,
 35 Գաղիղա պրասնաղաղիկի կիմաղրեղեղ-
 շի, կաղցեղ քաղղեղանն. շեմեղց
 ողրիկցեղ մաղրեղ — կսղմաղի և
 աղ-
 շիկի — մոկիկցիկցեղ մոկիկցիկցեղ շե-
 շաղնիղա պրտմանցեղ. մաղ ցաղա-
 ձիղեղա մողկցեղցեղ պրտմանցեղ, կղ-
 կաղաղնեղ պրտմանցեղիկաղացիկ
 զաղ-
 զաղաղաղ մողմեղաղաղ սաղմեղի.
 շեմեղց ոստիկաննա մոստեղաղա
 մեղ-
 ցեղ մեղցեղեղաղ միկի շեղրուկի
 ցաղի, 40
 մեղցիկի շեմիկիկիկիկ ցաղի,
 մեղցիկի շեմիկոկիկիկիկիկիկիկ
 շաղաղաղ [ուկցեղաղ]. [ուստի-
 կանն] կանղաղ ար միկիկիկա կսղմ-

1 ի նմանէ ABCD. 2 + և CD 3 թէ] դի AB. 4 կենաց] կամաց B. 5 ժամանակի D. 6 զկայանս C, կայանս D. 7 գնայ AD. 8 Երասխաձորոյ] Երասխայ ձորոյ AD. 9 ի գեղն AC. 10 Կաղզւան A, Գաղզւան C. 11 ապա AC. 12 զեսպան AC. 13 տարբերս C. 14 գործեցելոյ ABCD] գործելոյ E. 15 կրակր C.

ჩნაქჩხან¹ ჩრე ასაყაყი ჩან
 ანთიჩა ზამარსთა ვოქსთა სრე-
 ძანან შარათათ, ხ მჩაჟან ვოჟა
 ხსქმ ქანჯრსთ² აყათანთა ქათა-
 ნოქჩხანს ხ ანთქრეთ ქათაყი-
 ქხანსო ჩასქ თრეჟაჟ იჯ ახისთა
 ვჩარქთარარა³ მჩარანთქჩხან
 ნასარარათან ვნეჟ ჩნქსან⁴ ხ იჯ
 აჟ ქნქ ჩრქნ⁵ ხქჩ აყაყი ვახ-
 თა, აჟ ასამათ კამაჟ⁶ ჩ კამა
 ნორა ვათნაჟ⁷ ასათქ ვქვით
 ირეჟ ჩრე ხ ვქმათთ სერორეჟჩ
 ჩრ⁸ ჩ აქათანს აყათანთაჟ, აჟ
 ხ ვეოათრ ზათნოქ კრან⁹ სერ
 ჩრეთ ჩ ლნოქჩხან ზამა¹⁰ შორ ჩრქ
 ათრქსაქალ ხ ვჩარანხან¹¹
 აყარა აყარხეჩნ ხ ვქვათანს კა-
 ვახეჩნ¹² იჯ კამხეჟა ვნათ ჩ
 ვათნოჯონქ დამრავჩნ ქამანთა-
 ჟი

ბატის ფიცის პირობა და ანტიკომ
 მოსთხოვა [მძველები] დანდო
 ბისა და ურყევეი მშვიდობისათვის.
 მეფემ რაჟი ვერ ნახა თავის მი-
 მართ ნახარათა შესაფერისი-
 თანხმობა და ვერც სხვა რაინე
 გამოსავალი პოვა, უნებლიეთ
 [აფშინ ოსტიქანის] ნებას დაჟევა:
 თავისი შვილი აშოტი და ძმის-
 წული სუმბატი მძველებად მისცა,
 ხოლო თავისი უმცროსი ძმის შა-
 პუპის ქალი ცოლად შერთო. [აფ-
 შინმა] აისრულა საწადელი, გა-
 დაიხადეს ქორწილი, გაიმართა
 ცეკვა. [აფშინმა] სუსხიან ზამთარ-
 ში წასვლა აღარ ისურვა.

20

**შაკაჟი ხატი-კიხისი-ქხანს
 შარსთა ქარბაშის, ხი
 შიქქანსი-შარსთა**

**გაბროც მოქვრისა და
 იონან ისტოროქოსის ქათა-
 ლიქოსად დაღბენის შესახებ**

შაკამ ასეჟ ქაქანანქე მსბ
 ხაქრაქანს ვქიოქ ჩ ვათან¹
 ქათაქორაკანს ვორ თარხთა ზა-
 მათითაჟ ვჩანანთქი² ხ ჩქსათ-
 ნათე აქქარჩქნ³ ხეჩნ ვნა ჩ ვნა-
 რანჩ შორთქ ქანათე, ირ ჩ შორ⁴
 მჩრდ ქსქეხეჩნ, ირ ხეჩათ ჩსქ
 ჟე ირეთ ქათათორქჩნ მჩრთქ
 ვეჟადაღანს ჩრე ხ ვახეჟან⁵ თქ-
 რანაკანს ქორჩრეჟი⁶, ვორ ნასქ

ვასპურაკანის გავარში გარდა-
 იცვალა დიდი მამამთავარი გე-
 ორგი, რომელიც წაასვენეს მთავ-
 რებმა და მღვდლებმა და დაასვენ-
 ნეს ვანთა ძორის განსასვენებელში.
 ეს განსასვენებელი მდებარეობს
 ტოსბში, ეკლესიის შახლობლად,
 სადაც ჩვენმა წმინდა განმანათ-
 ლებელმა დაღვა თავისი კვერთხი
 და საუფლო საიდუმლო სკეურთ-

¹ ქანჯრსთ ABC] ქანჯრქ D. ² ხარქთარარა D. ³ ჩრქნ.— BC. ⁴ ასამათ
 კამაჟ] კამათქამაჟ A. ⁵ ჩრქ — D. ⁶ კრანხრ C. ⁷ ზამა A. ⁸ ვჩარანხან BC.
⁹ ვჩანანთქი BCD. ¹⁰ ჩ შორ ABD. ¹¹ ვახეჟან BC. ¹² ქორჩრეჟი BC, ქორჩრეჟი D.

քան զհասատեւն կեկեցեաց
սրբոց ի Հայս ընդ իւր շրջեցու-
ցանէր:

Իսկ իբրև ձմերային սգաւորու-
թիւնն ի դարնանային բարեխառ-
նութիւնն¹ օրոց յկղանակէր
գիտփօխումն, ապա ոստիկանն,
բազում հրահանգաց պատուեալ
յուզարկեալ առ արքայ² և զկինն²
արքայի՝ առ ինքն զՇտապուհ զեղ-
բայր³ արքայի՝ կոչէր. և նստա-
սնամեալ մեծարէ զնա, իբրև հա-
րապատի շնորհելով բարեխառ-
նուց պարգևս և պատիւս: Եւ նա
յուզարկեալ զիստապագեսայն իւր¹⁵
Սիւզին հանդերձ դատերն իւրով
և այլ ևս պատանդոքն և արկնաւն
և նուրի⁵ արքայի, և ինքն դաւ-
նայ առ արքայ Սմբատ:

Իսկ վասն զի հրաժարեալ էր ի
կենաց աստի մեծ հայրապետն
'Իէնդ'՝ ապա թագաւորն և համա-
զգիք իւր զհողենիւթ և դաստու-
ածաշնորհ այրն Ստատով՝ զՄա-
շտոց ընտրեցին ի հակապետու-
թիւն: Որ ատուածային ծաւալ-
մամբ և հոյիխախողաց զօրութե-
ամբ զրգեալ զհողուցն շարժմունս՝
իբրև պարսրտ անպատան
բուսուցանէր զհողեծապիկ անուշա-
հոտութիւնս. և արտամերձեալ⁸ ի
բաց ընկեցեալ զկատակս⁷ կերա-
կրոց, մեկնէր⁹ հեռանայր ևս ի հա-
ռարակ կերակրոց⁹ ի հացէ և յամ-

նեղելի, რომელსაც ადრე, ვიდ-
რე სომხეთში წმინდა ეკლესიები
დაარსდებოდა, თან ატარებდა.

როდესაც ზამთრის მგლოვიარე-
ბა გაზაფხულის კეთილშეზავებუ-
ლი ჰაერით შეიცვალა, ოსტიკანმა
დიდი პატივით გაგზავნა მეფეს.
თან მეფის ცოლი, ხოლო მეფის
ძმა შაპუჰი თავისთან მოიხმო, იხ-
რუნა მასზე და განადიდა იგი.
როგორც ღვიძლს, უწყალობა მას
ძვირფასი ძღვენი და პატივი. [შა-
პუჰმა] გაგზავნა თავისი სიძე აფ-
შინი თავისი ასულითა და
სხვა. მძევლებითურთ, დედოფლი-
თა და მეფის რძლითურთ, თვით
კი დაბრუნდა მეფე სუმბატთან.

რადგან სიცოცხლეს გამოესალ-
მა დიდი მამამთავარი გეორგი,
მეფემ და მისმა თანამეძამულებმა
სულიერი და ღმრთით მონიჭებუ-
ლი ღმრთის კაცი მავტოცი აირ-
ჩიეს მამამთავრად. მან საღმრთო
განფენით და სულიწმიდის ძლი-
ერებით აღძრა სულიერი მოძრა-
ობა, როგორც ნოყიერი ყანა,
აღმოაცენებდა სულიერი ყვავი-
ლის სურნელებას. მან განადგო
და უარყო სასმელ-საჭმლით გან-
ცხრომა, გასცილდა და გაშო-
რდა ჩვეულებრივ საჭმელს, პურსა
და სასმელ წყალს და მცირედით,

¹ բარեխაռնութիւն AD, բარեխაռն BC. ² + և ABCD. ³ եղբայր BC.
⁴ + առ ինքն BC. ⁵ նուրս ABC. ⁶ արտամերձեալ B. ⁷ զկատակս A, զկամակս D.
⁸ մեկնէր ABC. ⁹ կերակրոց ABD.

պելոյ՝ շրոյ, սակաւապիտուժե-
 սմբ լոկ բանջարով զհարկաւոր²
 պէսան վնարեալ: Ընդ որ հան-
 ալ հաւանեալ թաղաւորն և դա-
 համեծար իշխանքն և պատու-
 կան³ արք ազատք ընդ դիւցեցի-
 յարմար խորհրդական գնացս նո-
 ղա՝ կացուցին զնա յաթիւ սուրբ
 Լուսաւորչին Դրիգորի: Ղորոյ և⁴
 զգոյլութիւն բարերոյս⁵ ընդնոյ
 ընծիւղման նորա, որ ի պարարտ
 անդաստանի հողոջն⁶ երևէր՝ ոչ
 է աշխ⁷ ճառել, այլ այլում⁸ տե-
 ղոյ և ժամանակի թողիլ է: Բայց
 սուրբ ալն Սատուծոյ միշնդեւ⁹
 սքանչելագործ գովելի վարդապե-
 սութեամբն իւրով շինէր և⁹ հաս-
 սատէր և յարպարէր ի կարգս բա-
 րեաց գնացից և զարծոց զհոտս¹⁰
 իւր հաւատացեալ՝ արտաքոյ բո-
 ղոր վշտակիր հեծութեան հանգեալ
 ի Քրիստոս, ամիսս եօթն միայն
 կրակալ զաթիւ հայրապետութե-
 անն:

Զինի սպա¹² հէքս¹³ ես և թշուա-
 ռական¹⁴ և պասքեայս ընդ հոգևոր
 արբուցման¹⁵ խրատու Յովհան-
 նէս, ¹⁶ որ զսոյն զայս գրեցի դիրս՝
 ոչ լատ արժանեաց անայ յա-
 թիւ սրբութեան, թերևս ոչ կա-
 ղացեալ դիմակ գոլ հրամանի ար-
 քային և կամ այլոց ևս նախարա-
 րակոյտ բաղմութեանն: Զի թէպէտ

մեռլոռ միջանիլոտ օյմայոտոյ-
 Լեռնա աշուլեղեղ մոտեղոն-
 Լեռնեթ. մեղեղ, Եաեղալեղեղեղ-
 մա մաղաղեղեղ, թաեղոտ մոսիլեղ
⁵ կաղեղեղ և աեղաղեղեղ մոյթո-
 նեղ մոսի միջեղեղեղ և զոնեղեղ
 յեղեղ և ղաեղեղ օղո մեղնա զո-
 ղո զաեղնաեղեղեղեղ Եաեղեղ.
 յեղեղ և մոսի կեղեղալ ալեղ-
¹⁰ Եղեղեղեղ նայոտեղ մոռնի Պե-
 եղեղեղ, Եա Եոյեղ յանա մո-
 ղեղ, աեղա ար զեղեղեղեղ սաղեղ-
 ղո, արաղեղ սեղա ալեղեղ և
 սեղա ղոոնաեղեղ զալեղեղեղ.
¹⁵ ղեղեղեղ մեղնա կաղեղ և մ ղոոս,
 Եղեղեղա Եղեղեղ ղաեղեղեղեղ
 մեղ և սաղեղեղ մոլեղեղեղեղ աեղ-
 նեղեղ, աեղեղեղեղ և աեղեղեղ
 մոսեղեղ ղեղեղեղեղ սաեղեղեղ
 մա սեղեղեղ զեղա և սաղեղեղ
 աեղեղեղ, յոյեղեղեղ մեղեղեղ
 կեղեղեղ զարեղեղ զանեղեղ յո-
 եղեղ մոմարտ. մեղալ 7 Եղեղ օ-
 ղա մա մաեղաղեղեղ Եաեղեղ.
²⁰ աեղ Պեղեղեղ մեղ—սաեղալ, Պեղ-
 Եղեղ և սեղեղեղ սեղալեղ ա-
 եղեղեղ Եղեղեղ մոեղալեղ օղալեղ,
 — Եղեղեղա Եղեղեղ Եղ
 Եղեղեղ, Եղեղեղեղ և
³⁰ մոն Եաեղեղ. մաղալ ար Պեղեղեղ
 մոն ալեղեղեղ մեղեղ և ղա
 մաղալ և ղաեղալեղ ղաեղեղեղ.
 սեղեղեղալ արա ղաեղալ մոեղալ

¹ յըմեղեղեղ C. ² զհարկաւոր] զհոգևոր C. ³ պատուականք AC. ⁴ և] — D.
⁵ բարեղեղեղ] բարեղարոյս AC. ⁶ հողոյին D. ⁷ աշխ] աշխ. ժամ ABCD. ⁸ այլում
 BC. ⁹ և] — ABCD. ¹⁰ զհոտ D. ¹¹ հայրապետական D. ¹² սպա] սորա ABC. ¹³ հէքս
 ABC. ¹⁴ թշուռական D. ¹⁵ արբուցման D. ¹⁶ յոհաննէս D.

նոսկայ յարդարեալ և ի քրիստոս-
 ստիան արապիպին եղեալ ածեալ
 Բայց մեծ կարապպատն
 Վրաց՝ Ատրնբան, անյբոյլ և
 անշուշտ ուխտ խոստովութեան և
 սիրոյ միաբանութեան ընդ ար-
 քայի Սմբատոյ պահէր ի բոլոր
 մասունս առ ի բովանդակ¹ մտաց
 և ի զօրութենէ իւրմէ մեծաւ
 պատկառանք իբրև հոր հնուպանդ
 լեալ² կամ թէ ևս առաւել քան
 զայս՝ իբրև զծառայ ի տեսանէ
 իւրմէ կամաւ կրեալ զսահման³
 երկրպի չափաւոր միւլութեամբ և
 զաչա իւր մշտակարկաւ յարքայ
 հարեալ համակեալ⁴ մեծաւ զգու-
 շութեամբ, և նմա զանձն ևս
 հաւատացեալ ընդ որ⁵ յաւէտ
 իմն հաճեալ⁶ հաւանեալ արքայն
 Սմբատ՝ բազմադիզ նախախնու-
 մութեամբ լինքն զնա ածէր յան-
 ձանձէր⁷ ապա թող կստիալ նմա
 մեծապատիւ ճոխութեամբ⁸ և զե-
 ղեցկայարմար զարդոս, նաև զի-
 նու զարդարեալ ըստ օրինի թա-
 դաւորաց՝ կայսղայն⁹ զնա թա-
 դաւոր Վրաց աշխարհին և երկ-
 բորդ¹⁰ իւրոյ օճբութեանն զնա
 հաստատէ¹¹ Ուստի ապա ընկա-
 լեալ զչառաջադիմութիւն արքա-
 յական պատուոյն¹² ոչ ինչ թերևս
 վասն աշխարհի ամբարշտաւանեալ
 քան թէ միշտ ընդ¹³ խոնարհ

ինչոք յարդարեալ և ի քրիստոս-
 ստիան արապիպին եղեալ ածեալ
 Բայց մեծ կարապպատն
 Վրաց՝ Ատրնբան, անյբոյլ և
 անշուշտ ուխտ խոստովութեան և
 սիրոյ միաբանութեան ընդ ար-
 քայի Սմբատոյ պահէր ի բոլոր
 մասունս առ ի բովանդակ¹ մտաց
 և ի զօրութենէ իւրմէ մեծաւ
 պատկառանք իբրև հոր հնուպանդ
 լեալ² կամ թէ ևս առաւել քան
 զայս՝ իբրև զծառայ ի տեսանէ
 իւրմէ կամաւ կրեալ զսահման³
 երկրպի չափաւոր միւլութեամբ և
 զաչա իւր մշտակարկաւ յարքայ
 հարեալ համակեալ⁴ մեծաւ զգու-
 շութեամբ, և նմա զանձն ևս
 հաւատացեալ ընդ որ⁵ յաւէտ
 իմն հաճեալ⁶ հաւանեալ արքայն
 Սմբատ՝ բազմադիզ նախախնու-
 մութեամբ լինքն զնա ածէր յան-
 ձանձէր⁷ ապա թող կստիալ նմա
 մեծապատիւ ճոխութեամբ⁸ և զե-
 ղեցկայարմար զարդոս, նաև զի-
 նու զարդարեալ ըստ օրինի թա-
 դաւորաց՝ կայսղայն⁹ զնա թա-
 դաւոր Վրաց աշխարհին և երկ-
 բորդ¹⁰ իւրոյ օճբութեանն զնա
 հաստատէ¹¹ Ուստի ապա ընկա-
 լեալ զչառաջադիմութիւն արքա-
 յական պատուոյն¹² ոչ ինչ թերևս
 վասն աշխարհի ամբարշտաւանեալ
 քան թէ միշտ ընդ¹³ խոնարհ

¹ ի բովանդակ D. ² նազանդ լեալ ի նազանդեալ ABC. ³ զսահման D.
⁴ համեալ B. ⁵ որս A, որս և BC. ⁶ + և ABC. ⁷ + և BCD. ⁸ ճոխութեամբ պեր-
 ճութեամբ ABC. ⁹ կայսղայն BC. ¹⁰ երկբորդ BC. ¹¹ հաստատէր ABC. ¹² պա-
 տուոյն AD. ¹³ ընդ ըստ D.

գիջանէր, հեշտ և համբոյր մտօք
ի նոյն պալման դինքն յարա-
դրաբար բերեալ արքայի Սմբա-
տայ՝ տայ՝ ըստ տուջին հանդի-
սադիր կարգացն թարեայ:

ՅԱՂԱԳՍ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ
ԸՆՏԱՆԵԱՅՆ ԱՐԲԱՅԻ, ԵՒ
ՊԱՏՐԱՍՏԵԼՈՅ ԱՓՇՆԻ Ի ՎԵՐԱՅ
ՍՄԲԱՏԱՅ, ԵՒ ՍԱՏԱԿՈՒՄՆ
ՆՈՐԱ:

Յեա այսորիկ ոստիկանն² Ավ-
շնի դարձեալ դաւանս լինքեան³
բերեալ՝ յոմանց ուղղակարծ լե-
զուագարաց, և նենգապատիր 15
խաբէութիւն ի սիրտ իւր նիւթե-
ալ՝ սկսաւ շրջիլ զքաղաքօք ոմ-
ամբք իբրև նուանել զնոսա: Եւ
ապա գնալը չուէր հասանէր ի
Տիգրիս⁵ քաղաք, և անտի ապա 20
իբր⁶ հողմավար փութորկեալ լան-
կարծակի դիմէր գայր փլոյմամբք
Շիրակ գաւառի՝ դարձուցեալ⁷
գմխայս իւր ի հին մուլութիւն⁸ և
յուսացեալ ի կախարդս գաղտնիս, 25
թեւեա մտրթասցէ դրժիլ դաւո-
ղական հնարիմացութեամբ գար-
քայն Սմբատ: Իսկ թագաւորն
ստիպօյ սուղ ինչ գունդ կազմեալ՝
սաստիկ տագնասպաւ անկանէր ի 30
կողմանս ամրոցացն Տայոց ի
կալուածս կուրապադատին Ատր-
ներսեհի՝ սիրեցելոյն իւրոյ: Իսկ

տոյ ցամեղիւրդա, արամեղ քաղաք
տաքմեղաբաւ յէյրօղա [Տրեբիւնդ].
Մեղեղ տրեբիւնդ Մկնարի ցոնցեղ
նմաքք սիրօղաք օղքա և անքքե-
5 և մաս սիքեղեղ Մկնանդեղ Մկնա
մեղեղցեղ.

Մեղեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
Մեղեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
10 ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ

ամիս Մեղեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
Մեղեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
15 Մեղեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
20 ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
25 ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
30 ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ
ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ ցոնցեղ

¹ տա A. ² ոստիկանին ABCD. ³ լինքեան D. ⁴ բերեալ կրեալ D. ⁵ ի
Տիգրիս A) Տիգրիս BCDE. ⁶ իբր իբրև ABC. ⁷ դարձուցանէ BC. ⁸ մուլութիւն
մուլութիւնն AD, մուլութիւնն C.

იათქილანნი ირრს ხთხს, სქტ ან-
 ნარ ზ არდჯიქ դաღანანქლ աო
 ზ ნამანქ, & დი მქანფამ & ხრ-
 ლიგა & ხრჩყა დიორბ ათხსლ ზრ¹
 ღარბხსლ ააყა ჯანყ բაროც ქო-
 სვოღანქრ ასლა բარხსორრყო-
 ჭხანს & სირაქირ დქიფი ყყაქს ჯრ
 აო არდჟო. &² ააყა ჯოქყო დნაქრ
 ზ ოქქნ მათქოღაყოღ, & ანდ აო
 ზ ნაღათორმანგოღანხლ ჯანაქრ³ 10
 დანნსნდ სქრქი დჯაქჩნო. & იო-
 სანასლ ჯრ ქოქსლ დქსჯაანს
 დორქი ჯრ & დმბ ზსრქჩნა-
 ყისან, & ჯნღნ ნაყდხსლ თოხსლ
 დნაქ⁴ ქსორყათოქსანს:

ასო ააყა დნდ⁵ ჯათა⁶ ანა-
 აარქრ თქიქინს მსბ⁷ ლქნს⁸ შო-
 ნასლ სეჟორ არდჯიქ, დქნქ ჯრ⁹ 20
 თარხსლ ისქი & არბაწ & ლარა-
 სი ბაღომ. & ნანქიყისლ ზ
 ზარიორ დჯაქი¹⁰ ათაქი დნბაქრ
 თრქოთრ ზამ დყათათარაფან თა-
 ქსლ¹¹ დნდ ჯრ. & დნდქხსლ¹² 25
 ათაქი¹³ ართოორაქორ ლასან-
 მამრ ჯნდქქრ დორქხსლქს ჯრ
 დქმარათ, დორ ყათთანქ¹⁴ ჯიქ აო-
 ხსლ ზრ ჯათაჯაფიქნი იათქილანქს¹⁵
 ჯორდქქს¹⁶ შქმარათ, & ათაქი¹⁷ 30
 დნსლქი¹⁸ ზამ¹⁹ დღოქლ²⁰ აღაღომ
 აქროქქხან²¹ ჯრქი²² ჯაქა აბქი
 დაქქლითორ²³ ჯნამანს: ლნდ ირ

უძლებელია [სუმბატ] მეფის ლა-
 ლატი, რადგან ერთგვის, ორგვის
 და სამგვის კიდევ გამოსცადა ეს,
 [ამიტომ საქიროდ] ჩათვალა მი-
 სულიყო მეფესთან კეთილგანზრახ-
 ვისა და სიყვარულით საესე თა-
 ნავრძნობისათვის. იგი წამოვიდა
 და გასწია დედაქალაქ დვინისაკენ
 და იქ [სუმბატს] არწმუნებდა [თა-
 ვის ერთგულებასში] და იღწვოდა
 გულწრფელბ სიყვარულისა და
 შეთანხმებისათვის. [აფშინ ოსტი-
 კანმა] თავის ნაცვლად აქ დატო-
 ვა თავისი ვაჟი დევდატი და დი-
 დი საქურისთ-მთავარი, თვითონ
 კი იქპარა და ატრპატაკანისაკენ
 გასწია.

შემდეგ [ოსტიკანისაკენ] სწრა-
 თედ გაემართა დიდი დედოფალი,
 მეფის ძმის საჰაქის მეუღლე. მას
 თან გაატანეს ოქრო, ვერცხლი
 და მრავალი საქურქლე. [დედო-
 ფალი] შეხვდა ოსტიკანს შარუ-
 რის ველზე და მიართვა მას თან-
 წაღებული ძღვენი. მუხლი მოიყა-
 რა მის წინაშე და ცრემლების
 ღვრითა და ქვითინით სთხოვდა
 თავის ვაჟს სუმბატს, რომელიც
 წინათ ოსტიკანს მძევლად ჰყავდა
 წაყვანილი მეფე სუმბატისაგან.
 წინ ვადაუშალა მას თავისი ქვრი-
 ვობის საცოდაობა და სთხოვა
 სიბრალული და ზოუნვა. ამით

1 &] — BC. 2 დნაქრ D. 3 დნდ] — ABC. 4 ათაქ D. 5 ლქნ D. 6 თარხსლ BC.
 7 დნდქხსლ C. 8 + ჯრ BC. 9 აათთანქ BC. 10 იათქილანს BC. 11 ჯორდქქს D.
 12 დნსლქი] — C. 13 ზამ] ზორა ABC. 14 დღოქლ] დჯაღოქ C. 15 აქროქქხანს A.
 16 დაქქლითორ ABC.

კატათ ხან ნაქსალ აქრა იათი-
 კანტინ¹ იგიარმალ კარხანამტერ-
 ქათნ ვქ რაგომ ანდამ მარქქი
 ირ ჯარ¹ ხნ² სერხან³ ლ გარქ
 ღათ ვქაოლადიო ქნ² ქნ³ ხნ⁴ სე
 ათხალ ააქ³ ვაქათარაქ⁴ ქ
 ბთიავ თქნოჯ⁵ თაქ⁶ ზამ ვი-
 ვქ⁶ ქარ: ხე ზირა ღნქალქალ⁷
 ვქმბაქარვქლქქლ⁸ ღათიავ ქ
 ათნ⁹ ქარ: ქსქ არქაქ შარათ ქ
 ღანთონ⁸ ქარ⁸ ქ შაკიოქ სერქაქ
 ზანთქაქ ზსერქნაქსათინ⁹ მსბქ
 მსერ⁸ ქამორ⁹ შნქ⁹ ქიქრ⁹ შსო-
 რსან¹⁰ ვქათი ქ აქაქამ⁹ აქიოქ
 ღნ¹¹ მქმანან¹² მსერქალქ: ქ¹²
 ირ კატათ ზანხალ ზსერქნაქსათინ
 ქ ათხანსქ ვარქაქ¹⁰ სოთოქლ-
 ზქრ იქ ვიქ ქსერქ ზამქმათ
 ზამ თხიანსქ. ლ ააქ ზამ-
 სოქრ⁹ ლ ზამსქამ ლ ზამაქიოქ²⁰
 ქანქმ იოქ ლ ანქრ⁹ ზსერქნაქსათინ
 არქაქ ქქნქრ¹³ სე რაგომ აქარ-
 ვქსა ლ აქათილ⁹ ღნქალქალ ქ ზამ-
 ნქ¹⁴ ვნაქრ¹³ ზსერქნაქსათინ ქ ჟაქ-
 თანქარან⁹ ვაქოქ: ქსქ იოქქ²⁵
 შსქ¹⁵ ზსქათან სქაქ¹⁶ მნავ ქ
 ზქქინ⁹ ვაქაქ¹⁵ ითქქსა აქათრა-
 თსოქ ზამ⁹ ქაქალ⁹ ქინ⁹ შარ-
 თაქ სოქ ქნ⁹ აქსათ⁹ ვან⁹ ით⁹
 მქ:

რავ ქ ვნაქ¹⁷ ზსერქნაქსათინ
 ქარქაქ¹⁷ ვღანაქარქან⁹ ქ ზრ-
 აქიქრ⁹ ვიქლქსან⁹ ვსერქალ ქ ქა-

ძლიერ დამწუხარდა ოსტიკანის
 გული. მან შეიწყალა და შეიბრა-
 ლა [დედოფალი]. რადგან ხშირად
 ადამიანები, რომლებიც ბოროტი
 5 არიან, ზოგჯერ შემთხვევით კე-
 თილიც ხდებიან. [ოსტიკანმა] მი-
 ილო დედოფლისაგან საჩუქრები
 და დაუბრუნა შეილი. მან მიიღო
 უხვი საჩუქრები და დაბრუნდა
 10 შინ. ხოლო სუმბატ მეფე ტაოდან
 დაბრუნებისას წავიდა და ანისის
 სიმავრის ახლოს, მდინარე ახური-
 ანის ნაპირას შეხვდა დიდ საქუ-
 რისთ-მთავარს. ურთიერთ-სიყვა-
 15 რულის განწყობილებით მიეგებნენ
 [ისინი] ერთმანეთს. ამით უფრო
 მეტად კმაყოფილი საქურისთ-მთა-
 ვარი დარჩა. მეფე რომ იხილა,
 განუცხადა მას, რომ მისი მსგავ-
 20 სი არავინ ენახა. იმ დღიდან სა-
 ქურისთ-მთავარი მეფის თანამო-
 აზრე და თანამოსაქმე გახდა. სა-
 ქურისთ-მთავარმა დიდძალი ძღვე-
 ნი და პატივი მიიღო მისგან და
 25 წავიდა ქალაქ ფაიტაკარანში. ხო-
 ლო აფშინის შეილი დევდატი
 დარჩა ქალაქ დვინში. მეფე სუმ-
 ბატი მას საზრდოთი ამარაგებდა
 არა ნაკლებ ერთი წლისა.

როცა საქურისთ მთავარი წავი-
 და მეფისაგან, გზაზე იგი გააბრა-
 ზა ზოგიერთების — ბოროტებისა-

¹ მარქქი ირ ჯარ] მარქქიქ ირქ ჯარქ BC] მარქქიქ ირქ ჯარქ A. ² ქნ² — ABC. ³ ათხალ ააქ] ააქ ათხალ BD. ⁴ ვაქათარაქ ABC. ⁵ თა A. ⁶ ვიოქქ ABC] ვიოქქინ D. ⁷ ვნქალქალ] ათხალ ABC. ⁸ ქლქ] ქლილქ AD. ⁹ ქსქ D. ¹⁰ შსო-
 რსან ABC. ¹¹ ღნქ] — BC. ¹² ვქმბანან BC. ¹³ ქნქ D. ¹⁴ ვნაქ D. ¹⁵ შსქქინ D.
¹⁶ სქაქ ABC] სქაქ DE. ¹⁷ ქ ვნაქ ABC.

ნიც რანსაარქოქსიანე იმანე, ორე ზარნ ზასოაქხანხაქე ზქნ, ჯაქე ვიოლ ბანოლ ზიოთაქ ჴიბორ-
 ეკე ზარანაქლოქნ შიბორქსაე, (ორ
 საქე ში ლიქეხელოქ ზაოლნ ზიქს-
 ანე აკეღნ ჯაქნ ანოლნ შიბორქიქ
 ანოლანქქინ,) ლ საქაქ ვიქსიქორ-
 ბოლნ ქამოლ ზაოლსაქ ზი ქიქსაქ
 თარქმარქ¹ ქქეაქს ლ ჯარქი არ-
 თანეღნ ქოჯაქქსა აქოთხიქაქლ ონიქ-
 ოქმ ზსრქქინოქნ² ოქინსაქ. სა-
 ლაქნ³: საქი ქანსიქარქბანათან³ ოა-
 ლოქ ოქ ლქარაქსაქ ოქქმ ოლნიქ,
 ბსრქსაქაქ ოქ⁴ ჴიბორქ ოლნიქქინ ზან-
 ექრბ ლ ოქსარქრნ ლიქოქ, ორ შიოლ-
 სან⁴ ანოლანქიქ, ლ ათსაქ ოქნი⁵
 ზი ქოქოთსაქარან ოქსაქ: ჴოქოქმ
 საქა ზარქვიქორბ ოქოთსაქოთ
 ოქარქბქნ ოქოლნიქქსან ზიოქსა ოქო-
 თოქსანქქინ⁶ ოქანსაქსაქ⁶ ოქარბო-
 ვანსიქ ოქნიოთა ზი ქოქოთოთსანოქქ
 ოქინსაქს ქანსიქრნ ოქქინსა შარბქ-
 სიქნ ლიქსანე: შიოქ ოქ ოქნაქ⁷
 ოქოლსაქ ოქნიქ რანსიქნ ლ ოქ ზა-
 ოლანსაქ ოქოქსაქ⁸ ლიქ ოქოქსა-
 ნაქსიქ ოქინსაქოქ ოქინსაქს ოქიქიქ-
 ქქინ⁹ ოქნიქ ანქიქსაქ ოქიქოთსი-
 ანსი ლ ოქნიქ ოქნიოთსიქსაქ ოქინსაქს⁹
 ოქოქ ოქოთარქბქსან ლ ოქანსიქ ლი-
 ქსანს ოქინსიქნ ლ ოქარქიქქინსიქ ოქ-
 ნი⁹

ქიქსაქ ოქოთიქიქსიქსიქნიქსაქსან
 ქოქნიქსაქ¹⁰ ლ ოქოთოთსაქსაქ ოქიქ-
 ოქნიქ¹¹ ლ ოქნიქ ლიქ ოქინსაქ ოქსიქ

ქენ მიღრეკილთა — ცილისმწამებ-
 ლურზა სიტყვებმა. [იგი] წავიდა
 დიდძალი ჯარით და თავს დაეს-
 ხა სევორდიელთა ნახაპეტს გე-
 ორგის (რადგან მათ პაპას სევს*
 ეძახდნენ, ამიტომ მთელი ტომიც
 სევორდიელთა სახელით იწოდებო-
 ბოდა). შემდეგ მოულოდნელად
 ჯგუფად თავს დაატყდნენ. თუმცა
 მამაცმა კაცებმა მხნე ბრძოლა გა-
 მართეს საჭურისის წინააღმდეგ,
 მაგრამ [მტრის] უეცრად მოსვლის
 გამო ვერ შეძლეს წინააღმდეგობის
 გაწევა. გეორგი შეიპყრეს
 თავის ძმასთან ერთად, რომელსაც
 არვესი ერქვა. [საჭურისმა] თან
 წაიყვანა [ისინი] ქალაქ ფაიტა-
 კარანში. შემდეგ მტარჯალებმა
 მათ მწარე გამოძიება დაუწყეს:
 ცდილობდნენ მოექციათ ისინი
 ქრისტიანული რჯულიდან მაჰმადის
 უღმერთო რჯულზე. ხოლო
 [გეორგმა] სრულიად არ შეიწყნარა
 მათი სიტყვები და არ დათანხ-
 მდა შეერყვნა, ან შეეცვალა ზე-
 ციერი ცხოვრება უსარგებლო,
 დამღუპველი და ამოცანა ცხოვრე-
 ბით. ასე აღესრულნენ და ჩაწე-
 რეს თავიანთი სახელები ცხოვრე-
 ბის წიგნში.

ამის შემდეგ საჭურისთ-მთავარ-
 მა იქქარა და ჩამოშორდა აფ-
 შინს, მან თან წაიყვანა მეფის

¹ სსრქქინოქნ C. ² სალქაქნ — C. ³ ქანსიქარქბანათან ქანსიქარქ ზანს A.
⁴ შრქსან D. ⁵ ოქნი⁵ D. ⁶ ოქანსაქსაქ ABCD. ⁷ ოქ ოქნაქ ოქნაქ ოქ D. ⁸ ოქოქსა-
 ოქნიქ ოქოქსაქ A. ⁹ ოქიქიქსიქსიქნიქ D. ¹⁰ ოქოქნიქსაქ A ¹¹ ოქიქქინსიქ D.
 * „სევს“ აღნიშნავს შავს. ამ სახელიდან გამოჰყავს ისტორიკოსს „სევორ-
 დი-ელთა“ გვარი.

ორღი არდაქი, որ ღრნ ჩას ქ
 აყათანღი & ქ გიყაროჯ ათ
 ნხრეღინღოჲ, აჯ & გქინ სეფორ
 ნორა შოღხიჯ, ყორ გერხაქ¹
 თარხაქ ღრ ქ გრეღენ ჴაროღ²
 ქაღქაღაქი გაქ³ ჴათანტ ათ
 არდაქ შირათ & სთ ჴამ ყორღი³
 ჴარ ჴანღერბ ჴოთიჲ: ღნღ որ
 ჴაღთო ჴამ ჴორასი ქხაქ ასაქ
 აქგხიღქხანს შათოღიჯ & ქრქო-¹⁰
 ჴხან გერხიღენ⁴ აყათოღასი-
 როაქა⁴ ქინღნ აბქრ ქანღან⁵ ჴქრ
 გნხრეღინაქსთნ მხბაღ გიორღა-
 ჴიღქღქხამა & ათათაღხონ
 ბრქღ⁵ & აყათარაგოღ გნბაქიჯ⁵
 გნა⁶ ქოღარქღ⁶ ქ ჴიღმანს
 შიორსათანქ: — ჴოსაქ გნაგსაქ
 ნხრეღინღოჲ ქ აანამანს ნექყოთ-
 სი⁷ & ანღ გმარნხაქ აყანანსი
 ქამქრაყსაღნ ჴარამქ:

20
 ჴაქო ამნნაქნ ქოხაქ იოთი-
 ჴანს შიქღინ ჴერს განგაქოა-
 გი⁷ გაღან ოჯრამიღქხამა
 მამღხაქ გნეღქმ შირათოჯ⁸ ჴერ
 ქღ გნა გოქ ჴორათოთ⁸ & აყათნაო
 გიორბხესაქ ჴრქნ ჴარქ ქ ნხრეღ-
 ინოქ ჴლოქ,⁹ & მხბაგოქნ ჴამ
 ამყოთ & იღქი ჴარქ ქ ქსრაქ
 ჴროქოთაქრ ჴათოღანსქ არდაქი.
 ჴროქარათასი გნღ გოქორ იქორთო
 ქქსანსიღქხანს ჴლოქ იქიხაქ ოქ
 ათ ნა ქაღქაღაქი ჴასგნს არქ
 არღ⁹ დაჯღ¹⁰ ხრქაროღ, ოქნოღ¹¹

შვილი აშოტი, რომელიც მძევლად იყო საპატრიარქოში საქურისთან, ასევე მეფის ძმის მუშელის ცოლი, რომელიც ტყვედ იყო წაყვანილი კარის ციხიდან. [საქურისი] სწრაფად გამოეშარათა, მოაღწია სუმბატ მეფესთან და გადასცა მას მისი ვაჟი და რძალი. [მეფე] გამხიარულდა ღმრთის მოხედვისა და ტყვეთა გამოხსნის გამო. [მან] დიდი პატივით თავისთან მიიყვანა საქურისთ-მთავარი, სიყვარულითა და დიდი მადლობით მიიღო იგი, უხვი საჩუქრებითა და ძღვენით დააჯილდოვა და გაგზავნა ასურეთის მხარეებში. საქურისი წავიდა და მიჰმართა ეგვიპტის საზღვრებს, სადაც იგი შეიპყრო და მოკლა მისმა ხალიფამ.

20
 ყოველივე ეს შეიტყო აფშინ ოსტიკანმა და როგორც მძვინვარე მხეცი გააფთორდა და აღრიალდა სუმბატის მიმართ, თითქოს იგი ყოფილიყო შემგულიანებელი და მიზეზი ამ ბოროტი საქმისა, რომელიც საქურისმა ჩაიდინა. [აფშინი] იმუქრებოდა, რომ საშინელ ქარიშხალსა და ბოროტ ნიაღვარს მოაწვედა მეფეზე. მან თავისი სამეფოს ყოველ მხარეს მოჰვინა ბრძანებულება, რათა მყისვე მოსულიყვნენ მასთან მამაცი კაცები

¹ გრხაქ C. ² გა A. ³ გიორღი D. ⁴ აყათოღასიქრამა D. ⁵ ათათაღხონ ბრქღქ] ათათ ბნობრქღ AD] ათათ ბნონაბრქღ BC. ⁶ + გნა ABC. ⁷ განგ-ათაგეღ ABCD. ⁸ ჴრათათოთ AB. ⁹ ჴლოქ] ჴარამქ BC. ¹⁰ დაქ D. ¹¹ ოქნოღ ABCD.

..*ს ვარყოფ¹ და ქიქინს რხოსაკა-*
სომარ ყოფი² სიყ³ მჩხუღსი
ხისალ ყქმხალ რასხალ ძიოქისალ
გომარხალ ჭხს რაქმობქინ³ ვო-
რავნ, და რანუგრბხალ ჭრ სლა-
ნხლ⁴ ჯოსლ ყალ და მჭღხხალ⁵ იროქინ
ყქანოსობხონს ქიქინს⁶ კარქავნ
ქმხისლ⁷ კონსკარბახი ანსხალ
კახოს ვქნუქ⁷ ვალთყ, ვხოს
ქორ ნორა და იროქხალ ვოქი ვი-
რა ქ იქარ ქამხალ მქქინ კირო-
ქავნტ ანთი კოსიროამ აოქხავ
ნორა. და ნახ ქან ვქსკოქი რ-
ვლქ ნორა ქ მარქნიქ მქსხავ
ქ ნამანტ რი⁸ მაროს სლ აქა-
ყქს რიღამაღბოქ სასთისხალ⁹ ტქ
ქ ვქიქს ანრნარქინ ვანობქ-
ამარ: ლნქ ნიქინ და ს⁹ ქ ვორავ
ანთი ნორა ქ ნიქნ ვალს ვანქინ
თაოქსკობქინს რარხალქ ვაქომქ¹⁰
სათოქქქინ, და მნავხალქნ ვანხ-
ალ ვროქქინ ქირავანქქირ თს-
იქს: სლ აქაყქს აიქს აიქსა-
რავ ყაქვასან¹⁰ აი. კასთობ
ქვაქსობქინს შამათოქ და რიქან-
იქს ლნქ მსიქ და კიქსიქ ხიქიქ-
ხხავ¹¹ რქიქთიქ¹¹ არიქორაქქორ
ქნქიქობქ¹², კსქქი ქინქ¹³
კაქსიქიქიქიქიქ ვორიქქინს. და იქ
სქინ ქ იქრავ მქრ იონს ამარქ-
თალანობქინს ნორა და იქ მსიქ-
ქაქიქიქიქიქიქ¹⁴ მსიქ¹⁵ ნორა კარავ

მხნე ცხენებით, საქურვლითა და სამკაულით, ქვეითი ჯარის რაზმებით. სანამ მოვიდოდა, მოალწვედა და შეიკრიბებოდა ჯართა სიმრავლე, [ოსტიკანი] მზად იყო წასულიყო და ბოლმით აღსავსე გულის სიმწარის გესლი მეფეზე დაენტხია. [მაგრამ] უეცრად აუტანელმა ტკივილმა და სენმა შეიპყრო იგი: გაუხურდა მუცელი, დაეხსნა წიაღი და გამოეწურა და გადმოსცივდა მუცლიდან ნაწლავების ნაჭრები. და სიკვდილის სუნი გამოვიდა მისგან ჯერ კიდევ სულის გაყრამდე სხეულისაგან. ასე მოიშთო და ჩავიდა ჯოჯობეთში წარმოუდგენელი სიმწარით. მასთან ერთად იმავე მწვავე და საძაგელი სატკივრით ამოწყდა მრავალი მისი ჯარიდან, დარჩენილები კი ვაიფანტნენ სხვადასხვა ადგილას. შემდეგ სუმბატ მეფემ და ყველამ ჩვენთან და ქრისტეს ეკლესიის მსახურებთან ერთად ლოცვა-ვედრებითა და ცრემლების ფრქვევით შესთხოვა [შველა ლმერთს]. ისმინა ძალთა უფალმა [ეს ვედრება] და არ დაგვეცა თავზე [მტრის] ამპარტავენების ფეხი, ვერც მისმა რბილად შემხებმა [მაცდურმა] ხელმა შესძლო ჩვენი შერყევა. [ამიტომ] ვერ

¹ ვარყოფ ABCD. ² ვორქ A. ³ რაქმობქინს AB] ვქსკობქინს C] რაქმობქინს DE. ⁴ სლანსლ] — D. ⁵ ვჭღხხალ ABCD. ⁶ ქინს D. ⁷ ვქნუქიქ] ვქნს AB] ვქნს C. ⁸ რიქ] რორ C. ⁹ ს] — ABC. ¹⁰ ვაქვასანავნ ABCD. ¹¹ ხიქიქხხავნ B. ¹² ქნქიქობქიქ ABC, ქნქიქობქიქ D. ¹³ კსქქი ქინქ] ქინქ კსქქი C. ¹⁴ მსიქიქიქიქიქ B, მსიქიქიქიქიქ CD. ¹⁵ მსიქ D.

გიოყაყიფაგანის ღმსი. კი იქ ოქაჲს
 ხელს ი ლხანსა ქორსა სადაჲრასაჲს
 მქნითქნს, აჲ ქორსაჲს ქონაჲნო-
 მქონს ქლთი. კი ზადათაჲსაჲს ზით
 ჴრისათჲს ზანაჲს კი ზითაჲს
 ოდაჲნიორქლოჲჲ, ოიოჲსაჲს ი ზიჲს
 ქნენს ი ზანაჲსაჲს ᴂ ჴრისათჲს.
 იორ ლამქ, ოი ამხნაჲს იღ ლს-
 ყვეჲ² კი ი ოიოქლქლს ᄂამაროთ-
 მქონს ხელსაჲს:

იას ᴂხაჯათს³ იორქი ᄂაქნიქ,
 ქერქს⁴ ქლსა ოდათაჲსაჲს ზორ
 ქლოქ⁵ სქლსა ოქქლქორქ ოდაჲთაჲსაჲს,
 ონიჲს ოქსათსაჲს⁶ ქსაჲოქსათსა-
 ჲსა ქაქსაჲს:

**მკლსაჲს ᄂაქსთის სი ჲსაჲს
 ᄂარქორქსაჲს სიოქოქსაჲს,
 სი ᄂსაჲსაჲს ᄂაქსთის**

ჲაქიო ᄂამანსაჲსაჲს ᄂაქს იქ-
 სანს ᄂარქორქსაჲს ᄂაქსა, იორ ქ²⁰
 ᄂოქორქსაჲს ᄂაქსა ᄂაქსაჲსაჲს⁶
 ᄂარქაჲს⁷ სქლსა⁷ ᄂარქაჲს ᄂარქაჲს
 ᄂარქაჲსაჲს ᄂარქაჲს ᄂარქაჲსაჲს
 ᄂარქაჲს ᄂარქაჲს⁸ კი ᄂარქაჲს ი
 ᄂარქაჲს ᄂარქაჲს ᄂარქაჲს⁹ ᄂარქაჲს
 ᄂარქაჲსაჲს¹⁰ ᄂარქაჲს¹¹ ᄂარქაჲს
 ᄂარქაჲს ᄂარქაჲსაჲს¹² ᄂარქაჲს
 ᄂარქაჲს ᄂარქაჲს ᄂარქაჲს¹³ ᄂარქაჲს
 ᄂარქაჲსაჲს¹⁴ ᄂარქაჲს ᄂარქაჲს

გამხიარულდა თავის სიცოცხლე-
 ში წყვილიადის მოყვარული მტე-
 რი, არამედ მოისპო უიმედობით.
 გაძლიერდა ქრისტეს სამწყსო
 წინამძღოლ მწყემსთან ერთად
 ქრისტეს მიერ, რომელსაც სურს,
 რომ ყოველმა [აღამიანმა] იყო-
 ცხლოს და ქეშმარიტების შეცნო-
 ბა პქონდეს.

10 აფშინის შეილი დევდატი; რო-
 ცა გაიგო თავისი მამის დაღუბ-
 ვის შესახებ, ღამით ფარულად
 გამოვიდა და ატრპატაკანის ქვე-
 15 ყანაში გაიქცა.

აშოტ და ჰასან არწრუნელე-
 ბის აშლილობისა და აშო-
 ტის სიკვდილის შესახებ

ამ დროს არწრუნთა დიდი
 მთავარი აშოტი, რომელიც მეფე
 სენეპერიმის შთამომავალთაგანი
 იყო, გაემართა და თავისი სამფ-
 ლობელოს მხარეებს გარს შემო-
 უარა მცირე გუნდით და მიადწია
 25 ერთ ხევს, რომელსაც ლიმბის
 ფორაკი ეწოდებოდა, ღამე გა-
 ათია სოფელში, სადაც გაბავო-
 ნელები ცხოვრობდნენ. ისინი
 ზამთრის გამო სახლებისა და სხვა
 30 ნაგებობათა ქერქვეშ იყვნენ შე-
 ფარებულნი და დამკვიდრებულნი.

¹ ი ზანაჲსაჲს [ი ზანაჲსაჲსაჲს D. ² ᄂარქაჲს ᄂარქაჲს] ᄂარქაჲს
 ᄂარქაჲს A] ᄂარქაჲს ᄂარქაჲს ᄂარქაჲს BD. ³ ᄂარქაჲს D. ⁴ ᄂარქაჲს ᄂარქაჲს A.
⁵ ᄂარქაჲს C. ⁶ ᄂარქაჲს B. ⁷ ᄂარქაჲს ᄂარქაჲს ᄂარქაჲს B. ⁸ ᄂარქაჲს
 D. ⁹ ᄂარქაჲს B. ¹⁰ ᄂარქაჲს — C. ¹¹ ᄂარქაჲს BC. ¹² ᄂარქაჲს C. ¹³ ᄂარქაჲს
 D. ¹⁴ ᄂარქაჲს D.

նի որդի Վասակայ ուրացելոյ
 գժրխտոս և հօրաքնո՛ որդի նոցն
 ի շխանին Աշոտոյ, լնակաթխն
 կայանի իւրոյ ունէր զամբոցն
 անուանեալ Մհան: Իսկ իբրև լու-
 աւ զիշխանէն լայնմիկ Փորակի
 դալ² ի իջևանս՝ զաւաճանեալ ի
 շար զիւէ սնախ և կամաւոր
 կուրութիւն ինքն կրեալ, զօր³
 ի գաղանխ իմն կազմէր, սրիկայա
 պատրաստէր, աղի դնաւորս
 շիշտաւորս⁴ սուսերաւորս վարա-
 նապաւս⁵ կուրովիս զէնս շարժեալ⁶
 և ինքն իսկ հուպ ընդ նոսին
 տրեկաւորեալ և յաղակարծս⁷ գի-
 մեալ չուեալ ի գիշերի⁸ հասանէ-
 ին ի վերայ ի շխանին. և պարա-
 յածեալ պատեալ շրջափակեալ⁹
 պաշարեալ պահէին զգլուխն
 տանցն, յորում օթագայեալն¹⁰ լի-
 նէր ի շխանն Աշոտ իւրայօքն¹¹. ի
 դիպահոջ իմն զնոսս բերեալ և
 ի ձեռս կարծեցեալ ըմբռնեալ:¹²
 Իսկ ապա Հաստնն լեցեալ ի
 նիզակն զոր ունէր՝ և կիցս իբրև
 զայծեամն ընկեցեալ ի տանխան,
 յորում ի շխանն կայր՝ վազէր. և
 ի տրոփական դոփմանէ¹³ ոտիցն
 թնդեալ տանիքն և ի վայր փլու-
 գեալ՝ հոսեալ անկանէր¹⁴ զկնի
 փլուզմանն Հաստնն¹⁵ ի տուն
 անդ:¹⁶ Իսկ ապա ի հազագասփիւռ
 ձայնէ խօսիցն Հաստնայ՝ զնա

Յասան. արճրունիս, — յիւրիստէս շա-
 րիսմարտիս վասայիս Տիւրքա և
 իմաքս աՄուրտ մտաքրիս մամիւն-
 Տիւրքա, — սամքիւրուր և սաւն-
 5 գոմաւ քիւրա սիմաքր, իւրքիւ-
 սաւ սքիւնի քրքա. իւրա ման Տի-
 րքա [աՄուրտ] մտաքրիս քուրայիս
 քիւրքիւրքի մուքիւրիս Տիւրքաք, իւ-
 րուրի քիւրայիսգան Տիւրքիւրքիւ
 նքնստի սիւրմաք քիւրքիւ, քի-
 րուրաւ Տիւրքիւն յարի. և աք-
 յաքիքի Տիւրքա. մքիւրքսնքնմա,
 մաքիւրքսնքնմա և քիւրքիւ Տի-
 քիւրքիւ մքն քաւքնմա իարաւի
 աքմուրքիս, Յասանմա քի մտտան
 քրտաւ քիքն Տիւրքա. Տիւրքաւ
 րաւիտ գաքքիւրքն, Տիւրքն և
 տաքն րաքնքն մտաքր. մտ ալ-
 քա Տիւրքաքիս և գարքիւրքիս
 սաքնքի, սաւաւ տաքիւրքիւ
 քիւ աՄուրտ մտաքրի տաքիսանք-
 տան քրտաւ, քիւրք քիւրք և րա-
 աքաքիւրքիս քիւրք.

Տիւրքիւրք Յասանի րաքիւրքա Տիւրք,
 իւրքիւրք ման տան Տիւրքա, և
 իւրքիւրք Տիւրքիւրքի, իսքա սաքնիս
 քրքիւրք, իւրքիւրքիւրք մտաքրի
 քիւրք և գաքիւրք. քիքն քիւրքիս-
 գան րաքիւրքա Տիւրքա և իսքիւ-
 րա, իսկ Տիւրքիւրքա Յասանիւրք Տիւրք
 սաքնիւրքի իսքաւրքա. Յասանի քիւրքիս
 քիւրք և միս միքր Տիւրքիւրքիւ-
 րքի սիւրքիւրքի, Տիւրքիւրք Տիւրքիւրքի

¹ հօրքն ABCD. ² գալ զոլ ABC. ³ զօր C. ⁴ շրտաւորս ABC. ⁵ վարանու-
 րք D. ⁶ շարժել D. ⁷ յեղակարծ BC. ⁸ ի գիշերի ABC զգիշերի D. ⁹ շրջապակեալ
 C. ¹⁰ օթագայեցեալ AC, օղագայեցեալ B, օթագայեցեալ D. ¹¹ իւրայօքն A,
 իւրայօքն BC. ¹² ըմբռնել D. ¹³ դոփմանէ B. ¹⁴ անկանէ BC. ¹⁵ Հաստն A. ¹⁶ անդ D.

ბანოცხალ და დაყვირდეს *ღმრ-
ნისაღ აბქին ღნა აო ხქსანს¹*
ჩას ლელსააროქ² ჯიქქმანს³
*ჩრადრად⁴ სელსა დორაღნ ჯასა-
ნა⁵ ჩრს დბოლს ჩ მორქტ ზაღ-
ბსაღ და დასათსაღ⁶ ანსათ
ლირნქტინ: ნა ლსაღტა დდორნ, დორ
და⁸ ჯორსაღ და დაღსაღ⁷ ჯასანს⁹
ჩ ნიქნ ღნქლოღაღ, დორ და დორბს-
აღ: ჩას ხქსანს Աღოთ ჩ ჯქქსაღ¹⁰
ღაღარანს ღნა არქსაღ¹ და
ანღაღ თარსაღ⁸ ჯამორღნ სღან,
ჩ დორს აო ჯნღნ დამორღნ თაღ
ღაღქტ: ჩას მაღრნ ჯასანსაღ და
სღრღაღრ ნორღნ, ირ აო ჩ მორქ და¹⁶
იღ ჩ იორქ¹ დღნაღდობსაღ¹ იღ ჯამღ-
ღან თაღ დღსღრღნ, იღ ჯარაღსაღ
ღსთაღ¹ ქნჩქ ჩ სოთსაღსაღ რანს
ხქსანჩნ ქანს იღღანღამ დღს-
აღსაღ ჯასან სოღლი: Աღა დღა-
20
ღოღსაღ არღაღ⁹ სმღათაღ¹ ზარღ
ანღტრ ჩნღ ბქქსაღ ჯამორღ დორ-
ბიღნ, ქბრღს ჯაროღღ¹ქჩღნ ქიქ
ქასქღ დღორღთაღსაღ¹⁰ დორღნ,¹¹
დორ ანღამღ ანღჩნ სრაღ ჯამ-
25
ანს: ჩას ჩამ ბქქსაღ ჯიღსაღ და ზა-
მორღსაღ დორქიქინს ქანს დამორღნ
თაღლი და ჯორქსოღ დღსაღსაღ ჩ მა-
ზოღ სრქიღღ¹² და იღღანღამ დღსა
ლიღბანს ჩ ჯაღარანს¹ ღნქსაღ³⁰
აღაღ და ჯქქსანს¹³ ქნსოღარ ან-
თიქ სრღმანს⁹ ლიღბანს ქოღლი
იღღანღამ და¹⁴ ანქნას დღასანს:*

და მთავარს მიჰგვარეს. ჰასანის
ჯარებმა კი რა შეიტყვეს არეუ-
ლობისა და შფოთვის შესახებ, ქა-
რიშხლისაგან დევნილი კვამლის
მსგავსად გაიფანტნენ და უკვა-
ლოდ ამოწყდნენ. ამრიგად ორ-
მოში, რომელიც ამოთხარა ჰასან-
მა, თვითონ შთაინთქა. აშოტ მთა-
ვარმა საკვრელის ჯაჭვი დაადო
მას და წაიყვანა სევანის ციხეში.
[აშოტმა] მოითხოვა მისთვის ცი-
ხის გადაცემა. ხოლო ჰასანის დე-
დამა და მისმა ძმამ — დედით და
არა მამით — შევიწროებულებმა,
არ ისურვეს გადაეცათ ციხე, [რად-
გან] არ შეეძლოთ დანდობოდნენ
[აშოტ] მთავრის დაპირებას, რომ
მრთელს გაუშვებდა შეპყრობილ
ჰასანს. შემდეგ ეს აცნობეს სუმ-
ბატ მეფეს, რომელმაც მიიძულა
მე წავსულიყავი საქმის მოსაგვა-
რებლად, რომ ეგების შესაძლებ-
ელი გამხდარიყო დამლუპველი ქა-
რის დახშობა, რომელიც ჰასანმა
თავის თავს გაუღო. მე ვავემარ-
თე, წავედი და დავარწმუნე დე-
დოფალი მიეცა ციხე-სიმაგრე და
ეხსნა ჰასანი სიკვდილის საშიშ-
როებისაგან და უვნებლად გამო-
ყვანა იგი საპყრობილიდან. შემ-
დეგ მივიღე [აშოტ] მთავრისაგან
მტკიცე ფიცის წიგნი, რომ გა-
ათავისუფლებდა ჰასანს მრთელ-
სა და უვნებელს.

¹ აო ხქსანს] ხქსანჩნ ABC. ² ლელსააროქ ABC. ³ ჯიქქმანს BC. ⁴ ჩრად-
რად B. ⁵ დასათსაღ BC] დასათსაღ ADE. ⁶ ჯ] — ABC. ⁷ დღსაღ A. ⁸ + დნა
ABC. ⁹ არღაღ BC, არღაღ D. ¹⁰ დღორღსაღ D. ¹¹ დორღნ ABCD. ¹² სრქიღღ
A, სრქიღღ D. ¹³ + მსბღ D. ¹⁴ ჯ] — D.

1 ხსკ ხს ჰერს ათხსლ ხთოლ ვამ-
 2 როგნს ჰ ბსონ ხქსანსინ, აყა ჰ
 3 ნანრასკან ჯარ ჰორრეღო¹ აოღ-
 4 თაგ თიანგ ზრასყოხსაქ² ჰორქ
 5 ვაჯან ჯასანაქ, ლორავოღხსაქ³
 6 ვნა თოქითაფარ ჰ ლოროლათ ან-
 7 ჰინ ჰლრიქ. ქასან ვი ორღ სრღ-
 8 მანგ ორქნათგ ზ მქუნორღათგ აო-
 9 აჯნორღათგ ზსათხსაქღ ზ ვიქრა-
 10 ფიქიქიღ ფთანსინ ჰ ზასკამქათოლ-
 11 ჰქინ ზასკათოლათგნ ვსრსაქ⁴ აჯნ-
 12 აქსიქინ მანოლ ანბანგ აოქიქღ
 13 ვთხსაქღ, ოჯ ლარსნ ზასათათონ
 14 ლხანს ჰლრსანგ ათანაქ: 1 ხსქ იმ
 15 ვახსთარანსკანს ხქსანოლქქინს⁵
 16 ჰ ვორბ არისსაქ⁶ ზ რანსილ ააზ-
 17 მანასკანსაღ ლასქსაქ ვხქსანს⁷
 18 თრითომ ჰქასბანოღ⁸ ანგსაქ⁹
 19 ვნაგვი: 2 აყა ქსთ ამქ მქიქ ან-
 20 ვხსიქ⁵ თოქითოლქქინს კანსიღნოლქქ-
 21 ან არისლ ჰერს ვიქთიგ ვფარხ-
 22 ქასქილღ ზ ვყასოქათოღ⁶ ზ ვჯღღ-
 23 ნაოათსასაქ⁷ ვქითასლანს ოჯითიქ:
 24 ხღ აქსაქნა ვქასქანს ლხნთიგ
 25 ვნსქასსაქ ჰ აქს ხერითასარღოლ-
 26 ჰხანს⁸ აასათიქ აოღ თრითოლქქ-
 27 ან ვმსიღ ვსღსაქ კარვარქ⁹
 28 ვქსი აყა ხეფაქრ ზორონ ვა-
 29 ვქს აყაქაყათს ვქქსანს. 1 ხქქინს
 30 ვაქნ ანბ. ზ ვსღროსსრ ხეფაქრ
 31 ზორონ ვ ვიღრღქნ ლავიღვანს მა-
 32 რყასან ჯაკიგ არღვანს ომგათ:

როცა მე მივიღე [ფიცის წიგ-
 ნი], გადავეცი ციხე მთავარს, მაგ-
 რამე მთავარი შემდეგ ზოგიერთი
 აზნაურის ფუქსა და ბოროტ რჩე-
 ვას აპყვა, თვალები დასთხარა ჰა-
 სანს და დააბრმავა იგი. [ამით
 მთავარმა] უგუნური და თავისი
 საკუთარი თავის დამლუპველი
 [საქმე ჩაიდინა], რადგან ისინი,
 რომელნიც არ ემორჩილებიან
 ფიცის წესსა და შუამდგომლების
 წინამძღვრობას და მერყეენი არი-
 ან და გულმოდგინეობით მიდიან
 მოწინააღმდეგეებთან, ამით თვი-
 თონ პოულობენ სიკვდილის სა-
 ბაბს და არ შეუძლიათ დაიმკვიდ-
 რონ მტკიცე სიცოცხლე. ხოლო
 მე სახარება გამოვიყენე და გან-
 საზღვრული სიტყვით შევეკარი
 მთავარი. შემდეგ კი მწუხარე და
 ნაღვლიანი გავშორდი მას და წა-
 ვედი. ერთი წლის შემდეგ თავხე-
 დობა და უგუნურება გადაეთარა
 აშოტის თვალს, როგორც მშვე-
 ნიერი, მოსაკრძალელებლი და
 ბრწყინვალე რიდე. ამგვარად
 დასრულდა მისი ცხოვრება ახალ-
 გაზრდობაშივე. დიდმა მწუხარე-
 ბამა და გლოვამ მოგვიცვა ჩვენ.
 მის შემდეგ მისი ძმა გაგიკი და-
 ეუფლა მემკვიდრეობით ან დიდ
 სამთავროს, მისი უმცროსი ძმა
 გურგენი კი სუმბატ მეფემ სომეხ-
 თა მარზპანად დანიშნა.

¹ ხორრეღოგნ D. ² არისსაქ ათხსაქ D. ³ თრითომ ჰქასბანოგქ ჰქასბანოგ
 თრითომ BC. ⁴ ანგსაქ — BC. ⁵ ანგვანსიქი D. ⁶ ვყასოქათოღ ABC, აყასოქათოღ
 D. ⁷ ვჯნაოათსასაქ D. ⁸ კარვარქ D.

**გაგაუთ იუსტიანობისა
ვიტაქსი ხელორ აფხსი, სი
შაღობისა ჯაფიხი სი
რახი სეფარს სიქსის
სურსასი**

აფხინის ძმის იუსუფის
ოსტიკანობისა და სუმბატ
მეფის ძმების — შავუშისა
და დავითის სიკვდილის
შესახებ

5

ჩაყვ ქაყალარი სიქსი ჩიქსი
ლასი, სიქსი შილიქი¹ აყაყაყათ
ყაქსოქსი² ჟაქსი იუსიანის
სიქსი³ სიქსი სიქსი, სიქსი სიქსი
სიქსი⁴ იქსი და იქსი⁵ ჟაქსი⁶ 10
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი, სიქსი
სიქსი ჟაქსი სიქსი სიქსი სიქსი
სიქსი, იქსი სიქსი⁷ რახი⁸
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი 15
სიქსი: სიქსი იქსი სიქსი სიქსი
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი⁹
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი¹⁰ 20
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი

ღირსი სიქსი სიქსი სიქსი 25
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი 30
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი
სიქსი სიქსი სიქსი სიქსი

სუმბატ მეფემ როგორც კი შე-
იტყო, რომ იუსუფი დაეუფლა
სამთავროს თავისი ძმის აფხინის
ნაცვლად, განიზრახა კვლავ არ
ჩაედინა ცდუნება მომხერელი ში-
შის გამო და არ დაედო სიყვა-
რულის პირობა მათთან, რომელ-
თა პირისაგან აღმოცილია სა-
მართალი და რომელთა ენათაგან
სრულიად განშორებულია მართა-
ლი სიტყვა. მან დაწერა ბრძანე-
ბა, შიველხა მოციქულები და შე-
საფერისი ძღვენი შიართვა ისმა-
იტელთა ხალიფას ბაბილონში და
ითხოვა გამოყოფა იმ ტომისაგან,
რომელმაც ღმრთის სამართალი
განაგდო და ჩამოშორდა მათ და
სიქსი, და რომელიც მუდამ
ბოროტისაგან იყო მიდრეკილი,

ხალიფამ, როგორც კი წაიკი-
თხა წერილი და მოისმინა შემო-
თვლილი პირობა, მისივე სიხა-
რულით შეასრულა ყოველივე,
რაც [მეფემ] ითხოვა. მსუბუქი სა-
მეფო გამოსაღები დაწესა, თა-
ვისთან მიიპატივა და მისი აზრი
მოიწონა. შემდეგ კი ჩინებული
სამეფო სამოსი, სამეფო გვირგვი-

¹ შილიქი] შიქსიქი AD, შილიქი BC. ² ჟაქსოქსი] ჟიქსიქსი BC.
³ სიქსიქსი D. ⁴ სიქსიქსი — D. ⁵ ჟაქსიქსი ABCD. ⁶ რახიქსი D. ⁷ სიქსიქსი
AD. ⁸ რახიქსი C. ⁹ ჟაქსი D. ¹⁰ სიქსიქსი ABCD. ¹¹ ჟაქსიქსიქსიქსიქსი
სიქსიქსი D.

քայական և կամար ականակապ ի
 համակ ոսկույ,¹ և սուսեր պա-
 տուական և երկվարս² օւսդնացս³
 իմ կաղմուածով զինուց և զարդ-
 ուց առաքէ Սմբատայ: Զոր իբրև 5
 առնկալաւ՝ յոյժ ուրախ լիսյ
 զուարթացիսլ զուարճացաւ: Եւ
 աչուհնտե ի կարգս ալլոց ևս
 հնազանդելոց և նա ևս մտանէր ի
 կապուածս՝ լիւյ ամիրապետին: և 10
 այսպէս՝ անտարրապէս և անշուշտ
 ի կամս արքունականս զկամս իւր
 բերիսլ նուանէր:

Զայսու ժամանակաւ մեծ սպա-
 րապետն Հայոց Շապուհ՝ կղերար 15
 արքային Սմբատայ, կրտսկսուր
 կենօք վճարեալ զանոտիասէր կե-
 անս՝ վախճանեցաւ, յաւելիսլ սու
 հարս իւր: Եւ անդ ապա չուեալ
 կկիսլ արքայ Սմբատ համադունդ 20
 իւրաջոցն⁵ համադպիօք՝ և արա-
 րեալ կոծ մեծ ի վերայ նորս՝
 կպին զնա ընդ հարս իւրում⁶ ի
 շիրիմս ընարանացն, որ ի քա-
 ղաքազեօղն⁷ Բագարանու:⁸ Եւ 25
 ապա կացուցանէր արքայ Սմբատ
 գանձնագեղն⁹ և զբարեկալկուղ
 երիտասարդն¹⁰ զԱշոտ՝ որդի Շա-
 պուհի, սպարապետ Հայոց փոխա-
 նակ հօր իւրոյ: Իսկ նա ի սը- 30
 կզբան սպարապետական պալա-
 դատութեանն խորհուրդ¹¹ բարե-
 սց գանձամբ արկեալ՝ շինէ ապա

նի, ժցիրդասի շքեծով մոռոշեցի
 րոքրոս յամարի, ժցիրդասի մաքե-
 րի և սաշարեցի և մոյաշարե-
 րովով շքարեցի մոնաւարե
 ցեղեցի գալաշաքաւ սըմբատ մեղեց.
 ման միւլո ռա [բեցնի], փրիւ
 ցիւնարա և ցամբարուլա. ամի-
 ցիւրիւն [սըմբատ մեղեց] կեց ևս
 մորհիւլեցուլա մսաւցաւ, քալի-
 փաս շըլեւմի շըլեւ. ամրիւցաւ,
 յիւ տաւցի նեւա-սըրուլս շըլեւ-
 րաւ և շըլուլաւ կամբար յնտը-
 րեցեց շմորհիւլեւա.

ամ լրոս սըմբատ մեղեցի մեծ,
 կոմեցեալ և ևս կարապետա շա-
 քաշա ցեղեցիցի շա ցաշե ևս
 արուլա տաւցի կիւլուլաւ, ցար-
 ևսիւլա և շըլեւա տաւցի
 մամա-քալան. սըմբատ մեղեց ցամբար-
 արաւ և մոլեւա տաւցիւնեւան
 ցիւրաւ, ևսիւլա յիւ և ևսիւ-
 րաւ տաւցի մամա ցանկեցեց-
 րեւմի, ռոմեցիւլ ևսա-քալալ
 քալանմա. շըլեւա սըմբատ մե-
 ցեց կոմեցեալ կարապետա շաք-
 քի կիւլաւ կիսիւլա շըլուլա,
 մեղեցիւրի կանլա ևսալաշարա
 ևսուլի ևսալցինա. ևսուլա տաւցի-
 ւանցեց կեցիւլա ցանքաշարե
 շըլուլա կարապետուլի ևսարուլե-
 րա: ևսմեւա քալանի կիւլեցե-
 րա կեցեցիւ, ռոմեցիւլ մըլնարե
 ևսուլանի կանքաշարա. շըլեւա յիւ

1 ոսկույ ABCD] ոսկույ E. 2 + իբրև ABC, + իբր D. 3 օւսդնաց BC. 4 ի
 կապուածս BCD] ի կապուածս DE] ի կապուածս A. 5 իւրապիւլցն A, իւրապիւլ
 BC. 6 հարս իւրում] իւրում հարս B. 7 քաղաքազեօղն A. 8 Բագարանու. ABC.
 9 գանձնագեղն D. 10 ևսիւլա արքայ D. 11 քորհուրդ ABC.

զպճնապայտաւ եկեղեցին Բագա-
րանու,¹ որ ի վերայ Ախուրան²
գետոյ. և զարդարէ բազում և երե-
կի սպասուք, և առնէ նաւակա-
տիս աստուածախն գոգցես պատ-
շառողութեամբ: Ձինի սպա հիմ-
նադրէ եկեղեցի ի քաղաքագեղն
Կողբ բազմածակ վարժամութե-
ամբ, և ստիպոյ շանայր դտանել
և զկատարումն³ նորա, թէ սէր⁴
կամեսցի: Յետ սակաւ ժամանա-
կի սպա վախճան կրէր ի կենս-
ցըս ալոցիկ և միւս⁵ իղբայրն
արքայի Դաւիթ, որ էր իշխան
իշխանաց չալոց՝ այր համեստ⁶
և հարթ հաւասարութեամբ ի բո-
լոր գործաւորութիւն բարեսց-
ընդ որ⁷ և⁸ լուէտ իմն սգացե-
ալ⁹ արքայի և տագնապաւ տա-
րակուսանաց մխեալ ի խորս խա-
ւարին սգոյ՝ ի մշտնջենաւոր
տխրութիւնս զինքն արկեալ:¹⁰
Ուստի և մտիթարական կարգօք
հաստատեալ իմ զնա¹¹ ի յոյս կե-
նացն¹² անմահից՝ վերականգնցի¹³
ի գլորմանէն յիրա գործից թա-
գաւորական յարգարմանց, հոգս
տանիլ պիտառութեան¹⁴ կենցա-
ղականացս, որ հաւատացաւ նմա
Աստուծոյ խնամակ զհօս իւր: 30

մրავալի Պեսանիճնացի սաեկլեսիո
սամսախրոյնելիտ և սատանալոլ
գաճախաճա սալմրտոլ Ենքենոլոլ.
Պեմըլք Լաճա-յալալ յալոլմի ԼըԼը
Խալճըտա և սըլիլիտ սալիլլըլըլ
Խալլըլա Եկլըլեսըլս, ԸԼըլոլոլմ
սախթարոլ Լըլըլմալըլըլըլնա Իլըլ, տը
Կըլ Պըլալ Ինըլըլմա. Ըոլոլա Խնըլ
Պեմըլք Գարճալըլըլա [սըլմալ
մըլըլ] մըլըլըլ ժմա, Լըլըլտըլ, Եր-
մըլըլըլ Ելըլ սոլմըլտա մալըլարտա-
Պալըլարըլ, Կալըլ միլըլըլ և յըլըլըլ-
Գըլարըլ Կըլտըլըլ սալքմըլ տանաճարըլ
մոնալլըլըլ. [Ըմըլ սըլըլըլըլտ] Պըլ-
Եր մըլալ Լըլմըլլըլըլա մըլըլըլ, սա-
սոլլարքըլտըլըլըլըլա և Գանըլլըլըլըլ-
Ըըլ մըլլըլարըլըլըլ մըլըլա տալըլ. մը
նըլըլըլ մըլըլ մալ և Գալըլմըլնըլըլ
սալարաճըլս Ըլիլըլըլըլըլ Ինըլըլտ,
ըլիլըլն Իլըլ Լըլըլըլըլըլըլըլ, Երմ
մըլըլըլա Խըլըլ սալմըլըլ սալքմըլա
մարտըլըլսալըլըլ և ըլիլըլնա լար-
մալըլտա սալքըլըլըլըլըլըլ, Երաճան
մալ Լմրտըլըլըլըլըլ յըլոնըլա մըլնըլ-
ըլըլ տալըլըլ սանլըլըլըլըլ Խըլըլըլ.

¹ բագարանու B. ² Ախուրան BC. ³ զկտորումն C. ⁴ + ևս ABCD. ⁵ որս
ABC. ⁶ և] — D. ⁷ զգալիւ D. ⁸ արկանէր D. ⁹ զնա] — C. ¹⁰ ի յոյս կենացն] ի
յոյս կենաց ABC. ¹¹ պիտառութեան] պիտարական ABC.

ՅԱԶԱԳՍ ԴԻՄԵԼՈՅ ՅՈՒՍՓԱՅ
Ի ՎԵՐԱՅ ՍՄՐԱՏԱՅ, ԵՒ
ԽԱԶԱՂԵԼՈՅ ԵՒ ՄԵԾԱՐԵԼՈՅ
ՉՄԻՄԵԱՆՍ

ՈՒՏՄՄԻՆ ՏՐԻՆԱԿՈՅ ԵՄԵՅԱ-
ԿՈՆՍՏԱՆՍՆԱԿԻ ԵՄԵՅՈՒՆԻ
ԵՄԵՅՈՒՆԻ ԵՄԵՅՈՒՆԻ
ԵՄԵՅՈՒՆԻ ԵՄԵՅՈՒՆԻ

Բայց ոստիկանին Յուսիպ յա- 6
ւելո իմն չար թուակ հատուածիւն
ի նմանէ թաղաւորին Սմաատայ,
և իմ սոտուն կորովութեամբ կը-
ջուակ զգործ իւր, ջանահնար
լինէր լինքն դարձեալ դարձուցա- 10
նել և միահաղորդ գնա առնել՝
որպէս երբեմն էր՝ ընդ կորոր՝
նորա Ափշնիւ եւ վասն զի նախ
լամիրապեանէ անտի հայցեալ առ
ինքն զՍմաատ դարձուցանել՝ և 15
ոչ եղև ունկնդրութիւն նմա՝ և ոչ
եհաս երազայլոյ՝ կարծեացն, այ-
նունեսու ապա իւր՝ ի կարգս
խոռովութեան վարեալ և թիկունս
դարձուցեալ՝ զօր բազում գումա- 20
րէ և չու յուղի անկեալ՝ զայր
հասանէր ի Փայտակարան՝ ժա-
ղաք. և անտի ելեալ վաղիպակի
ընդ Ուտի գաւառ՝ գալ՝ մինչև
ցՏաշրատտիոյ՝ Չայս իբրև լսէր 25
արքայ՝ զօրաց բազմաց ի միա-
սին հորդան՝ սուսեալ՝ երթեալ՝
ունէր՝ զկիրճան և զնիզուցսն՝
պողոտայիցն կողմանցն Աշոցաց՝
և Տաշրաց,՝ ոչ տալ նմա թող 30
հետի աղագուս անցանել,՝ Իսկ
ապա՝՝ զայն տեսեալ Յուսիպ
զաղտարար իմն զարեմտեալ՝՝

իւստի ոստիկանն շտաբ մը
բորոտեցաւ իտեղալ միսցան սըմ-
բատ մեդիս հաշմորոքա. ման գու-
նիցրուլալ ասլունդասլունա տայնի
սալմը և Պըլլալալ կըլալ տայնի-
կըն մոքեթընեմնա և [տայնի
սալմըմընի] տանմունալիլըլ յէլլա
իցի ոսըլլ, իրոգորլլ յըրտ իրոս
միս ժմաստան — օլլմինտան ոլլ. ման
չըր իալիլլաս մոստոքալ զայն-
րընեմնա սըմբատի միստընի, [մա-
րամ միս տոքընան] յըրի ար ատ-
եքըլլ. [իւստիլլմա] շըր անրըլլա
տայնի սալլոնըլլո գանհրանըլլ. ամ-
նի Պըմըլլ զան մըլլըլարըլլաս մի-
մարտա, Պըրըլլ Պըլլալլա [նալի-
լլաս], Պըլլարիմա իլլիլլալի շարի
և զայնըլլալըլարա. ման միալլալ յա-
լալ լլալլալկարանս, իլլիլլան կի
մըլլիլլըլլ զամրըլլալ լլալլիս զայն-
րիտ և լալլարալլալլալլալլ միլլիլլա.
իրոգորլլ կի Պըլլիլլալլ յըս մըլլըլլ,
լլիլլալլալի շարի զամրըլլըլլանա, զա-
լլըլլարտա և իլլալկալալ ամրըլլիսա և
լալլալլիլլիս մնարըլլալ զնըլլիս շիլլար
զասանըլլըլլըլլեմնի, իրոս ար միլլըլլա
միստընի սալլալլալլըլլալ յըլլըլլալ զա-
լլալլալլըլլալ. յըս իրոս իւստիլլմա իլլ-
նանա, լլալլըլլալ լլըլլալլարա մտան

1 երբեմն էր] էրն երբեմն D. 2 երբորն BD. 3 նմայ A. 4 երազայլոյ A.
5 իբր] — ABC. 6 ի Փայտակարանն D. 7 զայ] — A. 8 ցՏաշրայ տալի D. 9 յորդան A.
10 երթալ C. 11 զնիզուցս A, զնիզուցս D. 12 Աշոցայ D. 13 Տաշրայ AD. 14 անցա-
նիլ AB. 15 աղայ A. 16 զարեմտեալ AC.

ლიომამუ ქერჩნ¹ აყარაოთესალ²
 ღნუ ვახონ ქაქრა ქერჩნ³ რარ-
 ბონე ანქანტე ქაქტიუ ქ და-
 ლონ უჩრასკა. ლ ანუ ხრისიქს
 არარსალ⁴ ქლოქაღხალ⁵ ღსაკსალ⁶
 ლოსანტერ⁷ ქ ზქინ ჭაღაღ:

ჩას არღაქ ქერჩ⁸ ქოყაყაქს
 ჩან ქამგსალ ღღონქნ ზოსიქს
 ღნუ არამონხაქ⁹ ლიღან ქერჩნ¹⁰,
 ქტყქთს ლსომთქინ ღქნქ, სა-
 ლქან ოჯ ქამანხალ ლოსანსქ¹¹
 ღოსმაროსქ ღჩინქ¹² ქ ჭაღაღა-
 ღქღღ¹³ Ἀρουν, ქ ბორბორ Ἀრა-
 ღაბ. ქერჩნ¹⁴ ჩას ქერქს ღქთაყ
 ოსოქქანს ზოსიქს ღქმრბ Ἀ-
 ნა ქინქ¹⁵ არღაქქ¹⁶ Ἀთაღ
 ღქქ ქ აყათოსქანსაყ ქღოყ Ἀნ-
 ოქ¹⁷ ქ ჭაროთღარაყ¹⁸ ქსოქქ
 Ἀღღქ ლ ᦒსნქღ ჭრქსთინსაქ,
 ქაღტო ჩან Ἀქრქქრ Ἀხჯო ლ Ḳ-
 Ἀსქ ლ Ḳამრქქ. აყათაო. ჭ ლ
 რაღომ აყათოსანტერ¹⁹ Ḳასაქს-
 Ḳამოქქსამაღ ᦒაჯქნს Ḳასაქს
 Ἀღღხალ ქ Ἀქრო Ἀრღაქქ. ლ
 ᦒამსნაქს ქასა ლ ᦒარაქს ქ²⁰
 რაყ ქ სოქრქღოყ. ზორა Ἀოქნხალ
 ქთარსალ²¹. Ἀქ ლ ᦒასქს Ἀრქონქ
 ქ Ḳამა Ἀნბქნ ზორა. Ḳათ Ḳარქ
 ლ Ḳამაყ ქოღაყოღსალ²² Ἀქქან
 ქტ ღნუ Ḳამ Ḳოქსო Ḳაღაღოქს-
 Ḳან²³ Ḳარქქაღსოთარ ᦒარბღქი Ḳაყ
 ᦒანქაქსქ Ḳარქ Ḳოქს²⁴ Ḳოქსალ

დასავლეთის მხრიდან დაბალი
 ადგილებით და გადავიდა შირა-
 კის გავარში, სადაც ლამე გა-
 ათია. [შემდეგ] კი ისწრაფა და
 მიადწვია ქალაქ დვინს.

მეფემ გვიან შეიტყო იუსუფის
 მთის დასავლეთის მხრიდან წასვ-
 ლის შესახებ და თუმცა დაედევნა
 უკან, მაგრამ ვერ დაეწვია. [მე-
 ფემ] არაგაწის მთის ხეობებში,
 დაბა-ქალაქ არუქში დაიბანაქა.
 როცა იუსუფ ოსტოქანმა გაიგო,
 რომ მეფე მასთან ახლოს იმყო-
 ვებოდა, გაუგზავნა [მას] ერთი
 თავისი საპატოო მდივანთავანი,
 ტომით ასური და სარწმუნოებით
 ქრისტიანი. მან სათნო სიყვარუ-
 ლით აღსავეს, საამო და წყნარი
 სიტყვებით და მრავალი პატივ-
 მოყვარე მზრუნველობით შეთანხ-
 მების პირობა აუწყა მეფეს და
 მისი გონებიდან ყოველგვარი ში-
 ში და ცილისწამება გააძევა და
 გაავლო. სამეფო გამოსაღებიც
 მისი შეძლებისა და ნების მიხედ-
 ვით დატოვა, ოღონდ კი [მეფე]
 მასთან მშვიდობის პირობაზე
 მდგარიყო. როცა [სუმბატ მეფემ]
 ასეთი კარგი ამბავი შეიტყო და
 სიკეთით საესე სიტყვები მოისმი-
 ნა, დათანხმდა [შემოთავაზებულ

¹ ქერჩნ AD. ² აყარაოთესალ A. ³ ქერჩნ BC. ⁴ ქლოქაღხალ ქლოქაღოქს
 ABC. ⁵ ლოსანს BCD. ⁶ ქერქს ქერქ ABCD. ⁷ არამონხა AC. ⁸ ლოსანსქ A. ⁹ ღჩინქ
 ქინქ BD. ¹⁰ ჭაღაღაღოქს D. ¹¹ Ἀრაღაბ ქერჩნ Ἀრაღაბაქ ქერჩნს A Ἀრაღ-
 აბაქ ქერჩნ BCD. ¹² ქინქ AC, ქინქ D. ¹³ Ἀნთქ]—A. ¹⁴ აყათოსანტერ აყათო-
 თქ Ḳერ ABC. ¹⁵ ქთარსალ თარსალ ABCD. ¹⁶ + Ἀქარან ABCD. ¹⁷ Ḳარქ Ḳოქს
 რარქს A.

Կարեղդեաց լանի պստօգամաց և
 ախորժեակ ի կամա¹ իւր՝ արա-
 լկալ հրածեշտ բանից հնշտակա-
 նաց փոխարէն պատասխանի մա-
 սուցանէ ըարսուլարին ի ըլլար 5
 արգասիս սիրով ըստ² նախն սակի-
 ապա լեւակար հրգմանց միմևանց
 կնքեակ տալին: Իսկ արքայ դար-
 ձևալ չուէ դնալ ի գլուխ դագաթան
 Երասխանձորոյ³ ի գիւղն⁴ Նախ-10
 ճրածոր, անդ ձմերկալ,⁵ պստն գի
 ոստիկանին կամ եկէ գհիւսիսակին
 դառնաշունչ ժամանակ ձմերային
 ցրտոյն ի Ղիլին անցուցանել. և
 ապա լալնմ սառնասուլ լեղա- 15
 նակի դեղեցիկ իմն և քսպում սու
 միմևանս բերելին հարթ յարմա-
 րութիւն⁶ սիրով առատ ձուա-
 ձրիւք⁷ ըստ պիտասուլթևան ձմե-
 րայնոյն: Իսկ անդ ապա թողա- 20
 ւորն Վրաց Սարներուհ պատու-
 ասէր պոյժմանի և սրբնից ոսիւք
 արագեակ ի սես արքայի Սմրա-
 սալ առ ի միասին տունսամբել
 զօր մեծի պասեքին⁸ Հատկին⁹ 25
 լուկարկեցաւ¹⁰ լարքայէ բագմա-
 քաշի և երեւի ընծայիւք:

Իսկ արքայ Սմրատ չուէր դնալ
 լարքունական ապարան¹¹ իւր ի
 քաղաքսօգիւղն¹² Երազաւորս: Եւ 30
 իբրև ի բաց եկաւ ձմերային¹³
 ձիւնախաղիսադ¹⁴ ոստնամանկաց
 ցրտութիւնն և դարնանային

փրօծանք], ցալալա սամօ սիւլ-
 ցեքն և քասուքն նալցալ միար-
 տա մլուցան սիլլարլուսն մլուլ
 նալուլ իմալ փրօծանք. մա-
 տուլ սիլլարլուլ և մալլուլ և
 ցրտանքն ցալալցեք. մլուլ կի
 կլալ ցալարտա և վալլալ ցրա-
 նալարուսն տեքնն վլլարլուլ, սուլլալ
 նալլարալարուլ. իլ և մալլարտա,
 րալլալ րալլուլանն սլլարլուլ իլ
 րալլուլուլուլուլ ցիլ քալարուսն
 մալլար և մլուլլուլ մալլար-
 լուլ. սլլալան ամնլմ մալ սի-
 լլարլուլուլ և տաննալուլ սլլալ
 մալլարալուլ ցրտանքնուլուլ սա-
 իլլարալ քլլար ձմլլարլուլ րալ
 քալարուսն սալլարալալալ վլլարալ-
 սալ. քալարալ քալարալալ մլուլ,
 փրօծանքն վլլարալալալ մալլար-
 լուլ և մալլարալ, սլլարալալ ցալարտա
 սլլարալ մլուլանն սանալալ, րալալ
 ցրտալ ցալլալսալալալալ և մլուլ
 և մլուլ, քալարալ, վլլարալ կի սլլար-
 ալալ [և մալլարալ] ցալարալալալ
 և մլուլ սալլարալալ և քալարալալ
 մլուլուլ.

տլուլուլ մլուլ. սլլարալալ կի ցա-
 լարտա և վալլալալ տալանն սալլարալ
 սանալալալ մալալալալ ցրալալալ-
 արալ. րալալ կի քալարուսն տալ-
 լուլ, կնքա և սլլալ ցալլալալ
 և մալլարալ ցալալալալ սալլար-

¹ ի կամա | ի կամակս A. ² ըստ | ընդ AB. ³ երասխայ ձորոյ AD. ⁴ ի դե-
 ղն D. ⁵ ձմերկալ ABC | ձմերկ DE. ⁶ հարթ յարմարութիւն | հարթալարմարութիւն
 D. ⁷ ձեռնաձրիւք BC. ⁸ պասեքին D | պասեք ABCE. ⁹ գատկաց D. ¹⁰ լըլուլ-
 կեցաւ D. ¹¹ ապարանս AD | յապարանս BCE. ¹² ի քաղաքսօգիւղն D. ¹³ ձմերային
 AD. ¹⁴ ձիւնախաղալ B.

ხარადანიომნ ჳნჯხაფ, ვისეჲნ
 იქიხარხრსაფ ააყა ნითქიხანს
 მითლიქ. რაჲომ სერქჲარა სრ-
 ქარა, აისა კ არქყარანიფა¹
 აყათრასთსაქ² რადმადან ანსა-
 კარმარ ვარქოდ კ ვინოდ ნიქს-
 აანბ ნიქსნიქარ აყანოდანოდ,
 აქ კ ქაფ კ ითსიქი³ შიქხრაქ³
 ჳადმხაქ, კ ჯ ნმა კხოდხაქ
 ქინხაქ ქარისაქ მარფაროათი⁴
 თაყადარქოდქინა, კ აქ კა
 ასანს აყათოსქანს კ რაჲომ კ
 ხრსიქი ვქსათს არქონსქანს
 ნიქხნამიქს კ ჳიჯჯათონს რა-
 ჳანსქარა⁴ მქანფამაქ⁵ ათადქ⁶ ქ⁶
 აყათიქ⁵ მხბარსაფ არქაქინ
 შმრათაქ: აქ კ აკოთიქ⁶ ხრქვი⁶
 ირქვი არქაქი, ნორანჯან ქან
 აყათიქ კარქარხაქ ჯრრ იქაყა-
 რიქ ქან ხრქიქარ ვხიქხიქ ვარ-
 დოდ კ ვინოდ კ აქრნაყანოქ⁷
 ხრანფა ვქსათიფ, კ ჳამარ
 ასანსაქაყ დნქ მქჯ აბსაქ⁷ კ
 ჳაფიფანსქ დნა ქქსანს ქქსანსაფ
 ჳაქიფ: რაქვ კ ხსა, ირ ვაქს⁸
 ვრსიქ, აყათიქსაქ აყათიქსაქ-
 რარარ ქითქიქანსქნ ვქსათოდ⁷
 დსა ირქინქ⁸ ჳარქიქ. კ ჳიქი აყ-
 დანარარ ნიქხვოდ ვარქოდ ათა-
 ვი მათიფანსიქიქ⁸ ქინა: ჯიქ არ-
 ქაქი ქრას ქსაქ ჯ რარსბქრ
 აყარქსა ნორა⁸ კ დნიქაქსაქ მხბაქ
 ჳნიქრასაქიქქხამაქ, იქ ასაქაქ
 ქინჯ ფან ქქ რაქამასანსარარ

თის ქარმა, იუსუფ ოსტიქანმა
 ადგილი იცვალა. [იუსუფმა] მრავალი
 სწრაფმავალი, შმაგი და
 ქედფიცხელი ცხენი გაამზადა,
 მორთო ისინი სამკაულებითა და
 საჭურვლით, ოქროს ლაგმითა და
 ოქროთი მოხატული მოსართაფე-
 ბით. [ეს ცხენები] და აგრეთვე
 სოფერის ოქროსაგან დამზადებუ-
 ლი გვირგვინი, რომელშიც ჩანმუ-
 ლი იყო მარგალიტმიჯრილი თმის
 სამკაული, სხვა პატიოსანი თვლე-
 ბი, მრავალი ოქროქსოვილი,
 თვალსაჩინო სამეფო სამოსი და
 უცხოდ მოხატული მოსასხამი,
 დიდი პატივით გაუგზავნა სუმბატ
 მეფეს. ხოლო მეფის უფროსი ვა-
 ეი აშოტი არაჩვეულებრივი პატი-
 ვით შეამკო. [მისცა მას] ერთი
 პაერში მონავარდე რაში ლამაზი
 სამკაულით, საჭურვლითა და
 ბრწყინვალედ მორთული ფერადი
 სამოსით, წელზე კი ძვირფასი
 თვლებით მოოქვილი სარტყელი
 შემოარტყა და სომხეთის მთავარ-
 თა-მთავრად დაადგინა. მეც, ყვე-
 ლა. [ამ ამბის] აღმწერს, დიდი პა-
 ტივი მერგო ოსტიქანისაგან. [მო-
 მართვეს] სამოსელი წესის თანახ-
 მად, თან მომგვარეს ოქროთი მო-
 ვარაყებული სამკაულით მორთულ-
 მოკაზმული ჯორი. [სუმბატ] მეფემ
 გაიხარა ოსტიქანის უხვი ძღვე-
 ნით, დიდი მადლობით მიიღო

¹ არაყარანიფა A.D. ² ნიქსი A. ³ შაქიქრაქ A. ⁴ რთქანსქარ D. ⁵ აყათიქ — D. ⁶ აკოთიქ ხრქვი A] აკოთიქ ხრქვი ABC] აკოთიქ ხრქვი D. ⁷ ვქსათიქ D. ⁸ ირქინსი ABC.

ქერძენს და ნამა ღნბაქერ. მარს-
 ძაქსიოჯ და ღნბაქერს და სრსქი
 ღორღა რანბქრბანაგ, და სქარა-
 სქროთ ღაღმოსაბა რაღმასქანაგ
 სქარმროქსნამრ ირღანგ, და რმაყ-
 სქ¹ და სოლაგა და სქამარ ქი რამასქ
 იოსქი² ღორბ რიომასქანს³ ღარ-
 თასქაგ. ქრანგა ღონასქ ღონასქ
 აყასქიქ, აოასქ და თასანოყა-
 თისქ კასქიოასბიქ ღან რამანგა-
 მანს ქისქ ღნსქასქანს აო ქი ნამა-
 ნს⁴ ხა აყას ქოღარქისქ მისოიქ
 ქარღასქ⁵ ღნსქ ქი სიღმანს
 სქარყასთასქანსქ:

ქის იღქარქის ღასთათანსქაგ
 ქაღორსნ ქანოიქსქ აქგ არარხაქ
 მსანს და აყასთასქარხაქ და კაღო-
 ღისქ ქი რიღორ რაროქსქანს⁶ მნა-
 სქსგანს ქარაღანსქქაროგ ქი მანან-
 ღოქსქანს⁷ ქარხანსგ. და სსასქასქა-
 ნსაქ⁸ ღბრქიქ⁹ ანსქსქსქ აქგქის და
 არამათათათსქსქ რორასთასნა მქ-
 სქსნსაგ და აყარათიღაგ. რბრქსქსქ
 რბრქს არათაგოქ იქიგ და სქსქსქსქ¹⁰
 აყოიღას რარქაროიღას. ღბღან
 ღანმარანგ გორსნოქ ქი მამანსა-
 სქი ქოოქსხანს რნბიგ. ქგანს ღორგ
 ღქსქიქ ქი სოქსქ აქგასთათანსაქ¹¹
 და სქრქსქ გნბოქსქანს¹² ღგსგანს, ღქ
 რაღმასგანს ქი ნამა სოროთასქანს
 ანბქსქაქ არგათიგ და რიოგ იქსა-
 რაგ: ხა ღქსოიღორ ნასქარარგ
 მქრ ქაყაროქასქსაქღ და რანგო-
 გსაქღ ქი რქსქგ ასაყათასქაგ¹³

[ყოველივე] და თავის მხრითაც
 არამცირედი რამ მიართვა მას:
 მორთულობა, — ლამაზი, სახილ-
 ველად საუცხოო და თვალსაჩი-
 ნო; წვეულებებისათვის ნაქარგი
 მოკაზმულობა, — წითლად შეღებნი-
 ლი; თასები და კათხები, რომეღ
 ოსტატთა ნაქეთები, ფერადი მი-
 ნით [შემკული] ოქროს სარტყელი.
 [ყოველივე ეს] ათმაგად მეტი იყო
 იმაზე, რაც [სუმბატ მეფეს] იუსუ-
 ფისაგან ჰქონდა მიღებული. ამის
 შემდეგ იუსუფ ოსტიქანი. წამოვი-
 და მეფისაგან და ატრპატაკანის
 მხარეებისაქენ გაემართა.

მაშინ უფალმა მოჰხედა სომხე-
 თის ქვეყანას, დაიცვა იგი და გა-
 უმარჯვა მას ყოველგვარ სიკეთე-
 ში: ყველა თავის სამკვიდრებელში
 დამკვიდრდა, დაისაკუთრეს მიწა,
 დარგეს ვენახი, გააშენეს ზეთის-
 ხილის ბაღები და ბოსტნები, მოხ-
 ნეს სახნავი უეკლოდ და დაქრი-
 ფეს ასეულობით ნაყოფი. მკის
 დროს ბედლები ხორბლითა და
 ყურძნის რთველის დროს ორმო-
 ები ღვინით აივსო. მთები კი მზი-
 არულებამ მოიცვა, რადგან გამ-
 რავლდა მათზე მძოვარი საქონ-
 ლის ჯოგი და ცხვრის ფარა. მე-
 კობრეთა თავდასხმებისაგან უზ-
 რუნველყოფილმა და მოსვენებულ-
 მა ჩვენმა მთავარმა ნახარარებმა
 მონასტრებს, დაბეგსა და სოფ-
 ლებში სქელი ხსნართა და კი-

¹ რმაყასქ ABCD | რმარს E. ² ქი ღიომასქანს ABC. ³ ქი ნამანს ABCD.
⁴ სსასქასქანს AB. ⁵ ბრქიქ BC. ⁶ აქგასთათანს D. ⁷ გნბოქსქანს BC.

„*ქნტქნ სსღღღღღღ იქმარე ნათათ-
 ნსოჯუ ბოქსაქ ღრთქ*“ *ქ მხნათ-
 თანო ს. კალანა ს. ქაფარაქ:*
ჩაქე თოახს ს. ღან. ექოქი
ლაქაღანენ ფრჩქ¹ ქქსანს 5
ჭრჩგორ ს ზორჩნ სყრარქ² შანას
ს. ჳასას, որღ ნაკქსნასან
სსაქასანოქსამრ სჩრქქნ ფა-
აათან, որღ ჯრჯაყათსაქ³ სან
ჯორღ ღხღერქ ბოქსქჩნ ჴიქამაქ: 10

ს. *აკაყს იქნას ღანსკაქქ*“ *ქ*
ყთოათობოღ არქასსოღ⁴ ყარარ-
თოქსამრ⁵ თანასარას ამჩნს-
გონ თოახ ბქჩ ზორჩნ ჳორჩოღნ
სათობოქ⁶ ს. ქ ზორჩნ⁷ ქარამარ 15
საღამბოგ⁸ თანს⁷ შხან რქსქრ
აოქჩქრ ქარხაგ ღათ მარქარქჩნ
ს. თოღანქრ ღბორჩ იქნასკაყ: ქ
ქსრაქ აქოქქქ⁸ ქარხრათოქ-
ქსანს ქაფალოქნ ჳოთოიოგ⁹ სქნ 20
ოქ სნჯ სასკა სსსსსსსამქრ
ღარქაქ¹⁰ შამათ ქრჩს ღორქჩ სქ-
რქქჩ ანქსოქსამრ ღნქ ჳამ
ქრჩქოქ ქოქსოთ¹¹ მქანასან
სქოქ, ს. ქაღოქ ღნბოქს ს. ყარ- 25
ქს ს. ყათქს ამ ქამქ თო-
ღქქ: ჩას ს. შამათ ქ ჳორჩასო-
ქოქქქ¹² ქარხრაოქსანს არ-
ქაქქ ჳოთოიოგ¹³ თოათობქრ. ყარ-
ქსოღ ნათოღანქრ ღქარბ ქოქსა- 30
რჩჩჩნ თათნაყათქქ ქაქსოქ-
ბოქქ ქქრქ ქსრაქოქსქ ღან ღჩნღნ
ს. სორ ნაროქათქ:

რით მტკიცე ქვის ეკლესიების შე-
 ნება დაიწყეს. ყველა სხვა სომეხ
 [ნახარარზე] მეტად [შრომობდ-
 ნენ] გრიგორ მთავარი და მისი
 ძმები საპაკი და ვასაკი, რომლე-
 ბიც ფლობდნენ მამის მემკვიდ-
 რეობას — გელამის ტბის ნაპირ-
 ზე განლაგებულ გავარებს.

ამნაირად, ღმრთის მადლით, ქ
 ყველას ერგო უხვი ნაყოფითა და
 ნოყიერებით სავსე სასურველი
 ხვედრი. და მისივე; უფლის, სახ-
 ლის შესაფერის ნაგებობათაგან
 აღმოცენდებოდა სიკეთის წყარო
 წინასწარმეტყველის სიტყვისაებრ
 და რწყავდა მამულის ხეგს. ამ
 ბედნიერებასთან ერთად სუმბატ
 მეფის მიმართ არამკირედ შზრუნ-
 ველობას იჩენდა ბერძენთა მეფე
 ლეონი; როგორც საყვარელ
 შვილთან დებდა მასთან ურღვევი
 სიყვარულისა და ერთობის აღთქ-
 მას, პატრივისცემით ეკიდებოდა
 და ყოველწლიურად დიდ ძღვენ-
 სა და საჩუქრებს უგზავნიდა მას.
 ხოლო სუმბატი ბერძენთა მეფის
 ქველმოქმედების სამადლობელად
 უხვი საჩუქრებით ათწილად მო-
 მეტებულ მისაგებელს მიაართმევდა
 მას, როგორც თავისთავთან შედარ-
 რებით უზენაესსა და ღვიძლ მამას.

¹ ღრჩ AD. ² ხქრქრ B. ³ ჳრქაქხოხაქ B. ⁴ არქათქქ ABC. ⁵ ქ ჳო-
 რჩქქ ჳორჩნ C. ⁶ საღამბოგ B. ⁷ ქ თანს BC. ⁸ აქოქქქ D. ⁹ ჳოთოიოგ D.
¹⁰ ჳარქაქ D. ¹¹ თქსო AD. ¹² ქ ჳორჩასკაქოქქქქქ ჳორჩასკაქოქქქქ ABCD.
¹³ ჳოთოიო D.

რომ რადმტი ილია¹ ხმნ ზ მხა-
 სին თოხნალ ღ ღნუ² ზღრ ღს ათხ-
 ალ³ ექმადლორნ 'ღრაგ' გნსიგინ
 ზ მხასინ ღრთას³ ღნუ კოთაჯ
 ღოსთანღინ⁴:⁵ 'ნა ზრღს ხოსის ღმტ⁵
 ოჯ ღარტ⁶ ღნუღტ⁶ 'ნოგა ღალ⁷ ღნუ
 ღროღსინ კამრთვ ქაღრთ ღნჯ ღარ-
 ღსალ ორჯანაჟ, ღაჟებ⁷ ზ 'ნამანტ
 ღნაჯთოღმ⁸ ღინ:

ჩას⁸ არღაჟ⁸ განხრ 'ნორა'¹⁰
 Ḳორნღრახნ, ღ Ḳომანს ღს ქღრთვ
 'ნაღარარაგ⁹ Ḳოთაჯ⁹ ღოსიღ ღნუ
 'ნამ ღ ღარღაღოღმ¹⁰ Ḳრღ¹⁰ Ḳრღ
 ღანღტ¹¹ მღმხანგ Ḳრღან ღ Ḳღღ-
 რღსან ღ რანს ღნჯ¹¹ კანღარღმ¹¹ ღ
 Ḳსთ Ḳრამანღ Ḳორნღრახნღ ღ 'ნა-
 ღარარღ არღაჟ¹² Ḳრღრღს¹² არა-
 რღალ Ḳმღაღლორნ Ḳღრღაღღოგ,
 Ḳმხნ Ḳოთაჯ¹³ Ḳრღ¹³ Ḳოღ მღ კა-
 ჟბხაგ¹⁴ Ḳაღნ, ሲ Ḳრღ¹⁵ Ḳოღ¹⁵
 ღ მორღ¹⁶ ღრმ¹⁶ ღს¹⁶ ქარანღრ
 ქათნღ¹⁷ ქარათნღ Ḳაღღ¹⁷: ჩას¹⁷
 არღაჟ¹⁷ Ḳამრთაჟ¹⁸ რაღოღ
 Ḳამრთვ Ḳინღ¹⁸ Ḳრღსალ ღ Ḳოღ¹⁸
 Ḳღსარღ¹⁹, ღ Ḳოღსაღალ Ḳოღ²⁰
 Ḳღ²⁰ Ḳინღ²⁰ Ḳაღოღსალ²⁰ Ḳოღ²⁰
 Ḳღღრღაღინ Ḳოსთანღინ Ḳნუ ღღრ
 Ḳმტ, ღ Ḳღ²¹ Ḳარღ²¹ Ḳაღოღსალ
 კამოღრ Ḳნღ Ḳრღ²² Ḳღ²² Ḳაღ²²
 Ḳოღ²³ Ḳამ²³ Ḳან²³ Ḳღ²³ Ḳინ²³, Ḳაღ²³
 Ḳრღ²⁴ Ḳათოღ²⁴ Ḳოღ²⁴ Ḳაღ²⁴
 'ნამ Ḳამ²⁵ Ḳან²⁵ Ḳან²⁵ Ḳან²⁵ ღ
 Ḳოღ²⁶ Ḳინ²⁶ Ḳაღ²⁶ Ḳინ²⁶ Ḳინ²⁶

ერთად წავიდნენ კონსტანტინეზე
 თავდასასხმელად. [კონსტანტინემ]
 როცა დაინახა, რომ არ შეუძლია
 მათთვის წინააღმდეგობის გაწევა,
 შეპყნევა გაბრუნდა გამაგრებულ
 ადგილებში და იქ დაბანაკდა, რა-
 თა ეთხოვა [სუმბატ მეფესთან]
 შერიგება.

მეფემ სამშვიდობო მოლაპარაკ-
 ებისათვის [კონსტანტინესთან]
 მისი სიმამრი აღარნასე და ზო-
 გიერთი თავისი ნახარათგანი
 გაგზავნა. ისინი შეხვდნენ რა ერთ-
 მანეთს პირისპირ, გაერთვენ ს-
 უბრით, [ამ დროს კი] უეცრად
 აღარნასეს ბრძანებით მეფის ნა-
 ხარარებმა შეიპყრეს ეგრისის მე-
 ფე და მოიყვანეს მის წინაშე, რო-
 გორც თხზს ერთი თიკანი, რომე-
 ლიც თავისი ბუნავიდან გამოსული
 ლომის მსგავსად დახეტიალობს,
 დევისს და ფანტავს ხალხს. სუმ-
 ბატ მეფემ მრავალი სიმავრე და-
 იპყრო გურიის(?) ქვეყანაში და იმ
 მხარეებში თავისი გამგებელნი და-
 აყენა, ხოლო ეგრისის მეფე კონ-
 სტანტინე თავისთან წაიყვანა და
 შეაგდო ანისის ციხეში, [შეკრა]
 რკინის ჯაჭვებით, მაგრამ კი არ
 შეურაცხყო, არამედ, პირიქით,
 ორმაგი პატივი მიავა მას: [უბო-
 ძა] მთელი მორთულობა, საზრდო

¹ დოღ¹ C, Ḳოღ¹ D. ² Ḳანხალ B. ³ Ḳრღ³—D. ⁴ Ḳოსთანღინ AB, Ḳოს-
 თანღინ C. ⁵ ღმტ⁵ Ḳ⁵ ABC. ⁶ ሲ Ḳარაგ D. ⁷ ღაჟებ⁷ A. ⁸ არღაჟ B. ⁹ 'ნაღარ-
 არაგ D. ¹⁰ ሲ D. ¹¹ ღ Ḳანღ¹¹ BC. ¹² Ḳმხნ Ḳოთაჯ¹² Ḳოთაჯ¹² Ḳმხნ D. ¹³ Ḳრღ¹³
 ღღ C. ¹⁴ Ḳაღბხაგ BCD. ¹⁵ Ḳრღ¹⁵ Ḳრღ D. ¹⁶ ღ მორღ¹⁶ ABC. ¹⁷ არღაჟ¹⁷ B, არ-
 ჟაჟ D. ¹⁸ Ḳამრთაჟ D. ¹⁹ + კამოღრ Ḳნღ C. ²⁰ Ḳოღ²⁰ Ḳინ²⁰ A.

*բարևարոյ՝ մտաց իւրոց: Եւ
այնպէս ապա² ամիսս չորս միայն
դնա պահէր լարպեւանի³ իսկ իբրև
ետևս վերկալառակութիւն Նգրա-
ցւոցն, որք շէշտակի ճկղքեակք,⁴ 5
հանդերձեակ են զայլ ոմն⁵ բոնա-
ւորագոյն քան զԿոստանդին կա-
ցուցանել իւրեանց թագաւոր՝
ստուգագէտ իմացմամբ, ոչ ինչ
զանգիւտէր փութանակի զնա ար- 10
ձակել⁶ և հաստատել ի կարգս
առաջնոյ տէրութեան իւրոյ: Մի՛
վասն զի փեսայացեակ էր նա
թագաւորին Վրաց, իբրև⁷ ի
շնորհակալուս զայն⁸ նմա առնէր: 15
և երկրորդ՝ զի թերևս իբր⁹ դձեռ-
նասուն¹⁰ իւր յայնմհետէ նա գտցել
ի սակի հնազանդութեան յաղագս
առ նա անցուցանելոյ պրազում
երախտեացն տեսակս: Եւ ապա 20
զգետտաւորէ զնա թագաւորական
զգետտու և զնչ խոյր ոսկի ընդե-
լուզեակ մարգարտով ի գլուխ
նորա, և ականակուռ ոսկի կամար
ածէ ընդ մէջ նորա. և այլ իմն 25
վայելուչ կագմուածս¹¹ ըստ ուղե-
որութեան պիտոյլից նմա յարդա-
րէր. և զօր ի ձեռն¹² գումարեակ՝
առաքէ զնա յաշխարհ տէրութեան
իւրոյ: Եւ իբրև չոգաւ հաստատե- 30
ցաւ և միայնտեսաց զիւր սեպհա-
կան տէրութիւնն, ի բազում
հնազանդութիւն և մտերմական*

և սահմարի տալիս յետևի զու-
նեծի Յեսափորիսալ. [սუმբաթ մե-
փոք] ամնահալ զոտի տգե լաւուցա
ուցի սապարոբիւղեւ. [սუმբաթմա]
5 լանինա զանեղեղեղեղեղ զգրուցու-
տա, զոմեղեղեղ զսահարափոլ լա-
ուցեն զա շէշ զոմեղադեղեղեղ
ուցեն զս զոմեղ զոմեղադեղեղեղեղ
ձեղալ լաւուցի զալուցեղեղեղ
10 տալանտ մեղեղ. [սუმբաթի] ալ
կի շէշտա, սահարալ զալալալալա-
լալալալա [զոմեղադեղեղեղ] զա լալա-
կուլալա զոմեղադեղեղեղ զալուցի
սալալալալալալալալալալալալալալալալա
15 [լալալա], զոմ զուցի զալալալալալալա
լալալալալալալա, զա լալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա
20 [լալալալալալալալալալալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա
25 լալալալալալալալալալալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա
30 լալալալալալալալալալալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա
լալալալալալալալալալալալալալալալալա

¹ բարեբարոյ B ² այնպէս ապա | ապա յայնպէս B]. ³ այնպէս ապա D.
⁴ + բանտին ABC. ⁵ + և թէ ABCD. ⁶ զայլ ոմն | զայլուն C. ⁷ արձակեալ B.
⁸ իբր ABCD. ⁹ զայս ABCD. ¹⁰ իբրև ABCD. ¹¹ ձեռնասուն BC, զձեռնասուն D.
¹² կագմուած B. ¹³ + նորա ABCD.

Ժառայութիւն համախորհութեան
 զինքն-արքային¹ Սմբատայ բերէր
 սակա հայրաբուն նախախնամու-
 լեան նորս առ նա՝ հեշտ և բազ-
 օձի զպէն իւր վարկեալ: Բայց
 լեռաւորն Վրաց յաւէտ իմն
 զչարեակ վասն արձակմանն Կոս-
 տանդնի՝ իւր ի պատճառս հակա-
 ոակութեանն² զպէն գործեալ, և
 յայնմհետէ և անդր՝ աննախանձ³ 10
 պարգևատուին իւրոմ Սմբատա
 ի զրգուլթիւն մարտկաց զինէր,
 թէպէտև ոչ յայնի: Իսկ Սմբատայ
 զարմացեալ ընդ լիրի խորհուրդս⁴
 նորս՝ ոչ ի բանի ունէր զնորայն 15
 կառավարութիւն կամաց որ ի
 չարն, այլ միշտ զինքն յաղթա-
 նակէր⁵ ի սէր նորս: Վասն զի ոչ
 բերէր յիմաստս նորս խռովա-
 սէր միսք:

ցիսի սամեղոծեղո. իցի սւմբատ
 մեղես մորհիլեծիտ, մեղոծրուլի
 սամսաշրիտա և տանաշրաշիտ
 ցիլեծեղո և միսի մամոծրիցի
 մշրնեղեղոծիս ցամո, և սատնո
 և սաստրեղեղ ալամիանալ տեղիլա
 մաս. լարտեղեղա մեղեղ տտրո մե-
 լալ ցածորոլա յոնստանտինես
 ցանտացիստեղեղեծիս ցամո, տիլոլոս
 մաստան մոլցիլեղոծիս և տտան-
 մոլեծիս միշեշիտ հիլեդինոս սւմ-
 բալես ցես. [ալարնասց] ამიერიდან
 տացիսի տտրեղեղի մոწყալիս սւմ-
 ბატის წინააღმდეგ აიარალებდა
 և ამხედრებდა მეომრებს, თუმცა
 არც აშკარად. სუმბატს უყვირდა
 მისი არაგონივრული გადაწყვეტი-
 ლება, [მეგრამ] არად აგდებდა
 მისი ნების მიღრეკილებას ბო-
 20 როტებისაკენ և მისი სიყვარუ-
 ლის ցამო ყოველთვის თავისთავს
 სძლედა, რადგან თავის გონე-
 ბას მშფოთვარე აზრს არ აკა-
 რებდა.

ԾԱՂԱԿՍ ԶԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՍԱ- 25
 ՆԱՅ ԵՒ ԱՏՐՆԵՐՍԵՆԷԻ ԸՆԴ.
 ԴԵՄ ՍՄԲԱՏԱՅ ԱՐԲԱՅԻՒ ԱՌ-
 Ի ՍՊԱՆԱՆԵԼ ԶՆԱ:

ՅԱՏԱՆԵՆԱ ԸԱ ԱԼԱՐՆԱՆԵՍ
 ԶՈՐՈՒԹԵՅԻՍ ՊԵՏԱՅԵԹ
 ՏՄԾԵԲԱԹ ՄԵՄԻՆ ՄԻՄԱՐՈՒ.
 ԿՐՈՄ ՄՐՈՄՔԼԱՏՈ ՈՅՈ

Իսկ ոստիկանն Յուսուի⁶ զան-
 սու ժամանակաւ յապատամբու- 30
 թիւն զինքն զինեալ ընդդէմ
 ամիրապետին մեծի՝ ոչ սակաւ
 ինչ գործէր նախնիրս ընդդէմ

ամ Ըրոսն իշխեղ ոստիկանի Պե-
 լիտրցա ըլլիլի իալիլես Վինալ-
 մեղց ամոնեծիստացիս և ըլլիլի
 Զորոլեղեղա հիլլինա միս միմարտ:
 տլլալալո և ցատեղա սամեղո

¹ արքայի D. ² + մարտից և թշնամութեան B. + կամ մարտից և թշն-
 մութեան C. ³ աննախանձ] նա նախանձ AB, նախանձ C. ⁴ խորհուրդ BC. ⁵ յաղ-
 Թականէր A. ⁶ Ոսուի BC.

ნორა¹ | რაგ ედხალ ენქისესალ &
 | ლიხომან გიხრაგ თიხსალ გირა-
 მან არდონქი. ირომ ჩრადყაგ
 | ხილ ამჩრადხაქონ ფოსალ² | ქაღ-
 ქაღალქი ჩრდილროთასალ & ეხსაყანთ
 კქქ ენუქ რიღორ ბაგა ხრქიქ | ქაროქ
 თქროლქსანს³,⁴ | ქრქქქინქროლქქინ⁵
 ქაროყანსქ | ზოლქიქ⁶ ანქროლ
 აყითამქინ: | ლათ ამქინ აქამ
 იასქი აყალ & თლ არქაქ | შირათ
 10 | ექქ ეომან იყათოლასან ქაროლქარ
 | ქარ ანუღოღთ ჩრდილროთასალ, ექ
 &⁷ ნათ & ამქქამოლქ ქეგქ ყოროლ
 რასქამალ ხრქქალ | ქ ქრქქქინქროლ-
 ქქინ ზოლქიქ,⁸ & | ქოთათეხსალ⁹
 & | ქოღოლქ ნამა ეამქ | მქოქ¹⁰ ეხს-
 ლქნ არქონქი: | სქქ ქოგოლქონ
 ქქქქქქოლ ქალქათ ექქქამალ აქამქ
 გოთოლ ქამან ეკაღანეგ აქრქინ, ირ
 ენუქ ზოლქიქ ხეხალ ქრ. აასქაქ
 20 | იქქ ლაროყეხსალ¹¹ | ექქანქ | რაგ
 ეარქონასქონ ჩრამანს¹² | ასქამაქ¹³
 თლ ასქანქ ქაროლქარქ¹⁴ ყორ
 ეომარქ, ეომანქ ლაქამქ, | ქ ექნათ & |
 ეარქი აყათორათოქ ეამქნქსანს¹⁵
 თოლასქქ ექინქნ ქან ექიქონს¹⁶
 ეოყესალ | ქ ქრქქქინქროლქქინ
 აყითამქინ. & არა | ქარქ ჩოგარ
 მქ ირქქათ | ქქქ ქოლქეოყანსქრ
 ლარაყანთ თოღაქ | ქარ თოლქოლქ¹⁷
 ენუქ | ქოქმან | ქლარქოლქასანქ ენუქ
 აქნ ჯოლქოქ | სქ | ქარქ ექნაქრ | ქ
 ნქმანქ ქაროლქარქ, აყალ არ-
 ქაქ¹⁸ ჩრდილროთასქ | ქ ბაბოლქ თოლ-

ბრძანება. ეს რომ ხალიფამ შე-
 იტყო, მყისვე ბრძანება და ელჩე-
 ბი გაგზავნა თავის სამფლობელოს
 ყველა მხარეში, რათა შური ეძი-
 5 ათ იუსუფზე, ამ უსამართლო
 აჯანყებულზე. ამავე მიზეზით მან
 სუმბატ მეფესთანაც გაგზავნა ერ-
 თი საპატოო მდივან-მწიგნობარი
 სასწრაფო ბრძანების წიგნით, რა-
 10 თა [სუმბატიც] ჩარეულიყო თავისი
 ჯარით და წასულიყო იუსუფზე
 შურის საძიებლად, თან აღუთქვა
 ერთი წლის სამეფო გამოსაღების
 პატიება. მეფე თუმცაღა იძულებით
 მდგომარეობაში აღმოჩნდა იუსუფთან
 დადებული სასიყვარულო კავშირის
 გამო, მაგრამ მინც ვერ შეცლო სამე-
 ფო ბრძანების უქუგდება. ძალა-
 20 უნებურად მან მდივნის თანდასწ-
 რებით შეკრიბა ჯარი, შეადგინა
 რაზმები, საჭურვლითა და სამკა-
 ულით აღჭურა ყველა და ყველაზე
 აქტიურად თვით ჩაება აჯანყებულის
 წინააღმდეგ შურისძიებაში. შემდეგ
 კი თითქმის ათასობრივად ალრიცხა
 და თავის წინამორბედად გაგზავნა
 ვასპურაკანის მხარეში, რომლითაც
 მას უნდა გაევიდა. როგორც კი მდივან-
 მწიგნობარი მისგან წავიდა, მეფემ
 ფარულად იუსუფ ოსტიკანს წერილი
 გაუგზავნა [რომლითაც ატყობინებდა],
 ვითომ მისი ზურ-

¹ + & B. ² ქრქქქინქროლქქინ | ქ ქრქქქინქროლქქინ AD. ³ ქოლქოქაქ BC. ⁴ & | BC. ⁵ ქოლქოქაქ BC. ⁶ მქ D. ⁷ + მქრქქ BCD. ⁸ ასქამაქ AB. ⁹ ქაროლქარქ D. ¹⁰ ექიქონს B. ¹¹ თოლქნქ D. ¹² არქაქ A.

რქ თითქოსანს მითითაჲ, ჰყრ
ქტ ქ მქსონთ იქნასქანთქსან
ნამა ჟაჲნ ჟორ ჟამორხალ ლ ზქ ქ
აქათნათი მქნამთქსანს ქნჯ ღრჟ
ნამა მქსალ: ქს ქთთქსანს მქტ-
აქთს ქნქქსანს ღრქოქართასქს
ანსაქრ მანსქენ, ასაქს ქ საჟ-
რსქოქ საჟოქო¹ ჟაჟ ქნქოაჟ საქს-
მქტო ქ ჟარნ მქრქლ: ხლ ჟარბ-
აქ ჰყრს ქამოქ იქჟ² ქ ჟაჟ 10
ქორქოქჟა ჰქრ მონსაქ ჰქს ქქ-
ჯაჟ³ ქნქქქქ ქამ ჟქაქოქ³ მქ-
ქსქ ქქქქსა ქარქაქს ლ ქ ნოლ-
ანსაქს ნორა, თაქაქსქ ქანქსქ
ჰრქსსქ ნარასქ სოქო ქამსსსსანს 15
თაქ: მაჟჟ ზქ ქამსსსაქ ქაქსსსქ
ათქამაქს ქჯაროქქქსან⁴ ჟრქ
აქათათსანსქ ნამასქს, ორ ქ
ქქრასქ ოსქქ ქაქსთქს ქსსაჟ ლ
ქ ნსრქოქ ქქანოქქქს მარო: 20
მსთ აქსოქქს აქაჟ ჰაქანსაქს
ქამ⁴ მქათ მითითაჲ ჰქრ სოთაგ-
აქ ლ ქ ჰარქქაქარმარ ᰁსაქან-
ოქქქს ამქრასქსთს მქრსაქ
ქაქსოქქქს ქაქსაქოქ⁵ ნორა 25
ქარბსაქ ათ ნა ნოლანს⁶ თაქქს:
ხლ აქსოქსთს აქაჟ ქქრქოქნჟ
ქოქამს⁶ ქამქრასქსთქ ანსთქ ლ
მითითაჲ თთქქსანს, მან აქათ-
ქამაჟჟ ათ არქაქ ასათქსანაქრ, 30
ქრქქს ოქქანაქსა ᰁაქსსაქ თაქ
ქასქს არქოქს: აქქ ლ ქანოქ⁷
ქოქ ქათაქოქქსანს ქანქარქან
ჟრსაქქ

გის გასამტკიცებლად შექრიბა ჟა-
რი ლა არა მტრობის მიზეზით.
ოსტიქანმა თუქცა ქი წაიქოთხა
მეფის წერილი, [მაგარამ] ყური
5 არ უქდო მის სიქყეებს, არამედ
ბოროტ ენათაგან წაქქეზებული
ბოროტებისაქენ გადაიხარა. მო-
ბრუნდა გამაგრებულ ბუნაგში ლა
ლაღა იქ ქველი ვეშაპი თავის
10 ბოროტ ზრახვაზე. იგი მარჯვე
დროს ექებდა, რათა გესლი გაღ-
მოენთხია მეფეზე ლა მის ქვეშე-
რლომებზე, დაემხო, დაექცია,
ცეცხლისა ლა მახვილისათვის მი-
15 ცეა ყველა. ამავე დროს [იუსუფ-
მა] არ მოინდომა მაშინვე გაემე-
ლავენებინა თავისი ბოროტება ლა
მისწერა სუმბატს წერილის პასუ-
ხი, რომლითაც გარეგნულად სი-
20 ცოცხლეს ახარებდა, ხოლო შიგ-
ნით ქი სიქვეილსა ლა სიმწარეს
[უქაღდა]. ამის შემდეგ იუსუფმა
ერთსულოვანი მორჩილება განუ-
ცხადა ხალიფას ლა თავისი სამ-
25 თავრო, რაც ეპყრა, ქკლაგ მას
ლაუბრუნა ლა ლაუმორჩილა. ამ-
რიგად, ამიერიდან მეფის მიმართ
ორივე მხრიდან — ხალიფასა ლა
იუსუფ ოსტიქანისაგან — გახშირ-
30 და მოციქული: ისინი ითხოვდნენ
ორმაგად გადაეხადა [სუმბატს]
სამეფო ხარქი. მონობის უღელი
განუწესეს მიძიმე ტვირთად.

¹ საჟოქო D. ² იქს A. ³ ქქაქოქ BD. ⁴ [ქს] — ABC. ⁵ ქოქოქსოქ D. ⁶ ნოლ-
ანსაქ AD. ⁷ ქანოქ C.

կան նախարարոց անախ¹ Հասան
 անուն, որ իշխանն է հրամանատար
 էր բոլոր տերութիանն արքայի և
 չէր ոք բնաւ որ² զձեռն² նորա
 իշխէր ելանել, այլ և ինքն իսկ
 խաղաւորն միշտ բառի բիրանով
 նորա անսայր լսել, սա ապա
 զԱլեկտոփան³ կրելով կրտ չարի
 և զձախով և զանայրակ իրաց⁴
 բռնն հարեակ⁵ զպանութեան
 խորհուրդ խորհէր արքայի և չար
 անջրպետ ի մէջ արիւնս⁶ քակէր
 յարքայէ զմանս և յալոց և ս
 նախարարացն Վանանդուցեաց և
 Հաւնունեաց⁷ զհամագլխի իւր
 զբլաւաւորս իբրև արս հնդհասա-
 ան: Եւ չիւր կորստիս կեղծա-
 ւորութիւնն⁸ բերեալ բանս ծա-
 ծուկս ընդ թագաւորին Վրաց⁹
 հաստատէին սպանանել զՍմբատս,
 և փոխանակ նորա զնա կաղուցա-
 նն ի հրամանատար Հայաստանս-
 ւայցս, միայն թէ ընդ նոսս ի
 գործ չարի մասանցն բերցի: Իսկ
 նորա ի նոցանէ վաղվաղակի հրա-
 պուրեակ¹⁰ սյնունսս համագլխով
 միջամուխ լինէին, ի բանս սպա-
 նութեան արքայի:

Եւ ապա զման Հաւնունի¹¹ դաներ
 Հասանայ, որ միաբանեակ էր ի
 չար խորհուրդս նոցա¹² քաջակե-
 րնակ յողարկէին ի սպանումն
 արքայի և զայլ¹³ և ս համախոր-
 հուրդս ընդ նմա միաբանեակս
 որք երթեակ չուեակ ի պատճառս

ուր մտաւորի և մեծանեղի մե-
 զիս մտել սամբոլոբելոսի և
 արաւին մոռոպեւոլա, զինք զաբե-
 լաւա միսի իցիլան զամոսլանս,
 արամեղ տօյտ մեղեց յոցեղտօյս
 րսմեղնա մաս; [ձասաննա] ալիտօղե-
 լիս Բորոտի զնեղանի իցեղտա
 և իցիլ միձյո մարցեղանս և
 տօյտնեղսր սալմեղն: ման մեղիս
 մոզլա զանիճանս և [ամիտոմ]
 Բորոտի զանեղտիլեղնա համոզ-
 լո, համոցիլա մեղեց Նոցեղ-
 տեղի և սեղանից զանանեղ և
 ձաւնեղն զնանարտաղան և տա-
 յիսի զգարիսանից — մեղտարնի,
 ՚սլ յեղտմեղտիլոլե յալո. [ձասան-
 նա] տօյիսի և մեղտեղիլեղի տար-
 իցեղոլոլիս Մեղսեղնեղ տարլալ
 ձարտեղեղտա մեղեցսլ ալոնոնա. մատ
 զալմեղտեղտեղ մոցեղտալ սեղմեղտի
 և միս զնալալ սոմեղտիս Բոն-
 նեղնալ և զալմեղտեղն [ալմեղտեղն],
 մեղոլ. և տա [ոցի]. մատ Բորոտ
 սալմեղնի մոնալիլեղտան միլեղնեղ.
 [ալմեղտեղն] յեղտար և մոնիլոնա
 մատան. ամեղտիլան [մատ] մեղիս
 մոզլիս սալմեղն ցրտոլոլեղ և մի-
 յեղն իցիլ.

Մեղմեղեղ զինն ձաւնեղն, ձասանի
 իննամրի, յոմեղլոլ մատ Բորոտ
 Նոնեղնեղն իլեղա, զալմեղնեղն և
 զալմեղնեղն մեղիս մոնալալալ,
 մաստան ցրտալ զալմեղնեղն Մեղտեղ-
 լի սեղնա տանամոնեղն; իննի
 զալմեղտեղն և Մալմեղնեղն մեղիս

¹ Էր ըստ D. ² Գեղն D. ³ զԱլեկտոփան D. ⁴ իրացն BC. ⁵ կեղծաւորութեան AC. ⁶ զայլ D.

Ժառայութեան արքայի՝ և իբրև
 ընդ գրուսնաւ վխաւարային խոր-
 հուրդս¹ ժաժկնալ՝ խնդէին ժամ
 դիպող: ² Իսկ թագաւորն Վրաց և
 ևրկրորդն Ալկիտոբէլ³ Հասանն, և
 ևս ևս մխարանսալքն ընդ Նոսա
 իբրև հասին⁴ յայն օր պարսնի,
 զոր վասն խողխողմանն արքայի
 ևրկալ էին ընդ Հաւնունուցն⁵ զոր
 օտաքեցինն, և կարծէին կարել
 ևրկրկատել ինչ զզրու սպանմանն⁶
 առ մղձկնալ⁷ սրտիցն ոչ ժուժե-
 ալք,⁸ շտապով տաղնապաւ⁹ կլ-
 անէին զօրու բազմաւ ի կողմանս
 դաւառին Շիրակայ: և և իսկ և իսկ
 ևս ևս Հասանն օտար զամրոցն
 Անուշ¹⁰ ի ձեռն¹¹ Ատրնբրսնի և
 ինքնանք արձանացեալք¹² դադա-
 րէին յարքունական¹³ ապարանսն¹⁴
 Նրայգաւորից. վասն զի արքայ
 Սմբատ էր ի սահմանս Տաշրայ:
 Աղջ ապա յոմանց արքայի լինէր
 վասն դործեցեալ դաւաճանութե-
 անն մի ըստ միոջէ՝ և վասն¹⁵ Ատր-
 նբրսնի և Հասանայ և Նորին
 համախորհացն¹⁶, որք առձննպա-
 արաստ հիւսալ հասեալ սրջացեալք
 էին լերպղաւորս: Իսկ իբրև
 իրքն¹⁷ ստուգապէս յայտ ևկին,
 վայովաղակի ստիպով հինի ճկալով
 հասանէ ի Շիրակ գաւառ: Ապա
 Ատրնբրսն և Հասանն տեսեալ,

մոմսախորեցի մոմիճեցեցի, տա-
 ցիսի ճնելի ճրաճեցի յի իւ-
 ցորց ճեցիմորիս յեցմ ճամալեց
 և մարջեց ճրոս յՅլլիլնեց. իւ-
 5 ճլո յարտեցլտա մեցեց և մեցորե
 ալիտրոցեցլմա յասանմա և ճեցա մա-
 տան ճեցեցլմեցլեցմա յալեցլնիստան
 ցրտալ ճալեցլեց ճլլեց մեցլիս մո-
 ճալեցլալալ. մալ գալճեցլեց յալեցլնի
 10 իմ ցլիլրոտ, ճոմ ճոցլորմեց տալի
 մոցլալ մեցլեցլոցլոցլոցլոցլոցլոցլոցլոցլոց
 ճոմ ճլլեցլոցլոցլոցլոցլոցլոցլոցլոցլոց
 մոտոմնեց և ճալլեցլորալ գալլեցլ-
 ճեց ճլլեցլալ յարոտ ճլլեցլոցլոց
 15 գալլեցլոցլոց. յասանմա մալլեցլեց
 հալալալ ալալրնալեցլ աննիս ճլլեցլ, տցլոտ
 իսնի յի գալլեցլոցլոցլոց և ճալլեցլ-
 ճեց ճրալճեցլոցլոցլոց ճալլեցլոց
 ճալլեցլոցլոց, հալլեցլալ ճլլեցլալ
 20 ճալլեցլոցլոց ճալլեցլոցլոցլոցլոց
 ճալլեցլ. ճեցլմեցլ մեցլեցլ ցրտի մեցլոցլեց
 մլլեցլոցլոցլոց ճեցլոցլոցլոց
 ճալլեցլալ և մալտի տանալոցլոց
 ցլեցլիս մլլեցլ հալլեցլոցլոց ճալլեցլոց
 25 ճեցլալեցլ, ճոցլոցլոցլոց ճալլեցլալեցլ-
 ճալլեցլ մոցլլեցլ և ճալլեցլեց
 ճրալճեցլոցլոցլոց. հալլեցլալ ճալլեցլ
 ճալլեցլալ և մալտի տանալոցլոց
 ցլեցլիս մլլեցլ հալլեցլոցլոց ճալլեցլոց
 30 մարճլեցլիս ճլլեցլոցլոցլոց ճլլեցլոց
 գալլեցլալ մալլեցլ. ալալրնալեցլ և
 յասանմա ճալլեցլալ, ճոմ մեցլեցլալ

1 խորհուրդն AD. 2 դիպող ABD. 3 Ալկիտոբել BC, Արխտոբել D. 4 հասին] — BC. 5 Հաւնունուցն B, Հաւնունոյն C. 6 սպանմանն AD. 7 մղձկն D. 8 ժուժեալ A, ժուժել BC. 9 տաղնապաւ D. 10 Անուշ D. 11 ի ձեռն D. 12 արձանացեալ D. 13 արքունական D. 14 ապարանսն AD] յապարանսն BCE. 15 վասն] ըստ C. 16 համախորհացն ABC. 17 իրքն] — C.

სქტ სორიორე აყანმანნ¹ ոչ სլ
 ի գլուխ² ար երկուդի զնոսս պա-
 սեսսլ պաշարիսլ էր. ստէպ ստէպ
 սպս յաւարի առեսլ զորս ի ձիւն
 ըմբոնիցաւ, սլլ և զկարասի բա-
 դում որ եղեսլ պահէր³ յամբոցին
 կնի⁴ ժախսասնայ⁵ յամբոսն Տալոց
 չուեսլ անդ անկանէին: Իսկ իբ-
 բև գոյթ⁶ աղմկի⁵ աղաղակին⁶
 ընդ սլարոսս տէրութեանն⁷ արքա-
 յի սլսւէր,⁸ ամինսոյն պասարադ-
 մոդ⁹ մարտիկ զորք անցնալը¹⁰ ի
 հանդիսի¹ զմի սկստ ամասարոսկ
 լինքեանս բերէին և զմի վինու-
 բութիւն զինուորէին, և զմի զլար¹¹
 ճամբարտութեանս աբանէին, և մի-
 սոբոսնալ զաջարոտի պնդէին,
 զմէջս¹² և զմահս¹² իւրկանց իբրև
 պանշուշտ կրոնս ի վերայ վրէժ-
 ինդրութեան թուպաւորին համա-
 բնէին:

Եւ այսպէս ապա համագունդ
 հասնալ ժողովեալ առ թագաւորն¹
 չուէ գնալ ի զիմի հարկանի¹³ ոսո-
 խին չարի և այլոցն ևս ապա-
 տամբ գասնացողաց: Որ¹⁴ իբրև¹⁵
 հասանէին¹⁶ յաշխարհս¹⁷ տէրութե-
 սն Ստրնեքսինի, ամենայն շլլ
 առանձին գրեթէ ըստ¹⁸ Դաւթի¹⁹
 պինքն զինեալ ի նահատակութիւն²⁰
 ոչ ի պարսաքարե²⁰ զմիննյախան
 զլուրն մսղէն, այլ զրազում²¹

ին զանհրաքնա զեր Պեսրուլա
 և ՊիՊա և ժրճոլամ մուրցա
 ոսննի. մատ սասճրաօլ ալափա
 Մալլեց, րաւ յի րամ ելտ հա-
 5 շարաւատ, ագրեւոյ մրաւալի սա-
 շրէլ, րոմելու յանննի սնմա-
 րոյնն ինանեղաւ. Լոլոլոլոլոլոլ
 րաւ սնմաղրեղն մնմարոց և
 յի զալաւոլոլոլոլ. րոլոլոլոլ յար-
 10 շոլոլոլոլ և Մոլոլոլ սնմալոլ մե-
 րոլոլ սամփոլոլոլոլ յոլոլոլոլ մո-
 րոլոլ, շլլալ մոլոլարոլ, մոլոլ շա-
 րոլ զամոլոլալ Բրոլոլոլոլ սնմաղրե-
 շոլ. սալոլոլ շլլալոլ յոլոլ սնրև
 15 և ալալոլ. յոլոլ մնմաղրալ զա-
 յոլոլոլ. շլլոլոլոլոլոլ յոլոլ
 սնմաղրոլ մնմաղրոլ, յոլոլ սար-
 շլլալ մնմաղրոլ յոլոլ. յոլոլ
 20 շլլալոլոլոլ սնմաղրոլ մնմաղր-
 ոլոլ. Մոլոլոլ սամփոլոլալ.

Պմմմմմ ոսննի յոլոլոլոլ
 մոլոլոլոլ և Մոլոլոլոլոլ մե-
 րոլոլ զարմոլ: [մեղոլ] զամոլոլոլ
 25 և Մալլալ, րատա՛ մնմաղրալ Բո-
 րոլոլ մոլոլոլ և սնալ զամմմմա-
 րոլոլ մնմաղրոլ. րոլոլոլ
 ալալոլոլ սամփոլոլոլ շլլալ-
 30 և յոլոլոլ մնմաղրալ մնմաղրալ սա-
 մոլոլոլ, րոլոլ Մոլոլոլոլ ոլ-
 րոլալ ալալ մարտոլ յոլոլ Բո-

1 խորհուրդ սպանմանն) սպանումն խորհուրդն D. 2 պահելը ABC. 3 վախս-
 տես AC. 4 գոյթ AD) զուժ BCE. 5 աղմկին D. 6 աղաղակի D. 7 ակնութեան D.
 8 ուժիւր ABC. 9 պատերազմոյ ABCD. 10 անցնալը AD) անցնալ BCE. 11 զմի D.
 12 զմտն AD. 13 հարկանի A. 14 զոր B. 15 իբրև C. 16 հասանէ BC. 17 յաշխար-
 հս) ի յաշխարհս C. 18 ըստ) ընդ AB. 19 Դաւթի ABC) Դաւթայ DE. 20 ի պարս-
 քարէ D. 21 ըրազում BC.

1 არამარტე պատիրադմոიդ¹ արևան
 2 ճապաղիս² հեղուխն: Որոց ոչ
 սուտալ թիլլ արքայի, թէ «Անձն,
 որ մեկիցէ՝ նոյն և կորիցէ,» ի
 3 բաց տարևալ սրոհէր դասըն յա-
 4 րանց անմեղաց,³ միայն զգրա-
 5 ւարորնն՝ ի ձևն տալ հայցէր: Այս
 Ատորներսն իւրովի իսկ
 6 դրասպոյրս չարխանուլթիանն
 7 խոստովանեալ՝ զթողութիւն յար-
 8 քայէ հայցէր: Իսկ հեղահամբոյրն⁶
 9 ցածուն մտօք ընկալիս՝ զհաշու-
 10 թիւն նա ընձեռէր և զերեց որդի
 11 նորա ի պայման⁷ պատանդի. առ-
 12 եալ ընդ իւր ասէ. և զգրծող⁷
 13 զնախարարսն զիւր առնասարակ
 14 ի նմանէ⁸ ի ձևն առեալ և զա-
 15 մինեցուն զաչան⁹ խաւարեցուցեալ
 16 կորութեամբ՝ առաքէ այս և¹⁰ զո-
 17 մանս առ արքայն Հոտմոց¹¹ և
 18 զոմանս առ թագաւորն Տգերաց-
 19 ւոց: Եւ այսպէս աստուածական
 20 իմն զողցես Իսիդութեամբ հաստա-
 21 տէ կրկին զթագաւորութիւն իւր:

ՅԱՂԱԳՄ ԸՍԿԱՌԱՅ ԹԱԳԱՒՈ- 25
ՐԵԼՈՅՑ ԳԱԳԻԱՅ ԱՐԾՐՈՒՆ-
ԻՈՅ, ՈՐ ԵՂԻԻ ՊԱՏՃԱՌ
ԽՈՒՂՈՒԹԵԱՆ ՄԵՄԻ

2 Ջայտու ժամանակաւ գլխաւոր 30
 և գահերէց իշխանն Գագիկ Ար-
 ժրունի աղերսահայց յարքայէ
 Յմբատայ լեալ՝ առ ինքն զքա-
 դաքն Նախջաւան խոկայր զար-

1 ցիւղի Զորցցեստեցի, արամեղ
 2 մրաւալի մեղմարի յայցի սիսեղի
 3 լաւաւարատ, մաքրամ մեղքն մա-
 4 յնեա ար լարտո, իւրաքան «յայցի,
 5 6 րոմեղուց Տգուրաք, տիտոնց
 7 իւրքեմա»: Ման գայցեմա [սինի].
 8 Մոպուլա մաքիւղի լաւանաւալու
 9 յայցեք և Մոտոնոքա Մեղուղ
 10 Մեղեղա գաւալցեմա. Գաւանսց:
 11 Մեղեղ Գաւանս լաւանա Զորուղ
 12 Գանմաքաքեղոքիս և մեղքն յա-
 13 լուքա Տեղոքա. [Տեղալալա] Մեղ-
 14 15 րու և Մեղարի Գոնեղիտ Մեղից-
 16 17 նարա [Գաւանսց], յեղուրալա Ման.
 18 19 Միսի լաւանս յայցի յի Մեղալա
 20 21 Մայցեմա. Գաւանս Մոլալալալա Նա-
 22 23 քարաքեղի յի Գաւանս և յայց-
 24 25 26 27 28 29 30
 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40
 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50
 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60
 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70
 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80
 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90
 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110
 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120
 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130
 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140
 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150
 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160
 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170
 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180
 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190
 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200
 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210
 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220
 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230
 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240
 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250
 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260
 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270
 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280
 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290
 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300
 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310
 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320
 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330
 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340
 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350
 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360
 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370
 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380
 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390
 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400
 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410
 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420
 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430
 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440
 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450
 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460
 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470
 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480
 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490
 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500
 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510
 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520
 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530
 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540
 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550
 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560
 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570
 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580
 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590
 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600
 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610
 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620
 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630
 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640
 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650
 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660
 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670
 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680
 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690
 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700
 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710
 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720
 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730
 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740
 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750
 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760
 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770
 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780
 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790
 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800
 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810
 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820
 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830
 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840
 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850
 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860
 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870
 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880
 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890
 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900
 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910
 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920
 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930
 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940
 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950
 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960
 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970
 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980
 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990
 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000

1 պատիրադմոիդ C. 2 ճապաղի B. 3 + և B. 4 զգրապարարսն D. 5 հեղահա-
 մբոյր A. 6 ի պայմանի D. 7 զգրծող D. 8 ի նմանէն D. 9 աչս AD, աչսն BC.
 10 և] — D. 11 Հոտմայ D.

Ստկայն ի ծածուկ իմն ըստ սող-
 նոց սպրդեալ իբր ի ծերպս վի-
 մաց՝ ոչ բերէր առժամայն ի
 զգայութիւնն¹ զգործեցեալ իրա-
 կութիւնն. իայց իբրև եկն թապա-
 կերպեալ իշխանն Գաբիլ յաշխարհ
 իւրոյ տէրութեանն՝ ոչ ստիպ
 շիտի սրտաութեանն առնաստիակ
 դամենն ըստ զվերջ. վասն զի
 իրազգայք² լինէին իստարասէր
 խորհրդոց սատիկանին, որ զկորս-
 տական դուռն՝ բռնալ հանդերձե-
 ալ էր, զոր ոչ այլ տմեք քան թէ
 Աստուծոյ դուր կարողութիւն փա-
 կել³ դնա:

Սակայն արքայ ծննդադործեալ
 ի միտս⁴ իւր՝ բարեաւն յալկել
 չարին, ոչ կասեցուցանէր հատու-
 ցանել նմա զսակ սովորական
 ծառայութեանն՝ մինչև սպառ-
 սպուռ մերկացաւ չարութիւնն նո-
 րա: Իսկ⁵ արդ իբրև բացաւ պատ-
 րասին՝ զկեցուցաւ մեզ մոռումն⁷
 և սպանութիւնն վայրագն դազա-
 նի Հագարացուցն, ըստ⁸ բարոյա-
 կանի⁹ կամեցողի աքլային Սմբատ-
 տայ և այլոց ևս նախարարացն
 սարկելոյ,¹⁰ դէմ կեցալ հս տարա-
 դէմ դնացի ի Պարսս Ատրպատա-
 կանի առ ոստիկանն դառնացող¹¹
 ընծայելք և պատարագօք բազմօք
 յարքունի թանգարանաց երևելի
 ոսկեճամուկ զգեստուք¹² և ի նկա-

լարի սալքե. րուցա մեղեք նայր-
 տնի զագիյ մտաւորի տայնի սամե-
 րոբելոմի զաբրնեա, զլլի
 մեղեքարեք և մեքնարեք մոք-
 5 զնա կեցեալ, զալքան շքեք Մեք-
 քոմիլի շքոնքառ ոստիկաննի ծնե-
 րի զաբեք: զլլի մեք զլլո զա-
 քեքնա զալքեքնի կարի, զալքոնն
 զաքնոքա արայնի Մեքոք, տլ
 10 արա զմեքոտ.

15 Երրո մեքեք զանիքաքա, զոմ
 Երրոքնեք սլքեքոտ զաքեքաքքա.
 զլլի ար շքեքոքա ելք [զաքեքն]
 մոքեքա [մնի կնաքեք] զքեքո
 20 մեքնարեք և մեքոտմա եարքի,
 սանամ սաքեքոտ ար զամքեքաքն
 մնի Երրոքեքա. մաքամ քնա,
 զոքեքաք զաքեքնա զլլեք և զքեք-
 քո մեքն քեքաքի արարանքո
 մեքեքնի մեքնեքարեք և մեքաքա,
 25 սլքեքոննի մոքնարեք սքեքաք
 մեքեքնա արքեքոննեքոտ զա-
 քեքեքաքեք սնարքեքոննի արքեքաք-
 քաննի մրնեքնեք ոստիկանեքն
 զլլեք զքեքնա և սաքեքոտ սա-
 30 մեքո մեքնեքաք և սաքեքոտ
 զքեքոննի մեքնեքաքեքեքնի
 սաքեքոննի և զքեքոննի մեքնեք
 զքեքոննի և զքեքոննի մեքնեք

¹ ի զգայութիւնն D. ² իրազգայք D. ³ դուռն D. ⁴ փակել իբրևլ ԱԸ.
⁵ ի միտս զմիտս B. ⁶ իսկ իայց BC. ⁷ մոռումն A, մոռումն D. ⁸ ըստ ընդ
 ԱԸ. ⁹ բարոյականն A, բարոյական D. ¹⁰ սարկելոյ A. ¹¹ զարքայոք ABCD.
¹² զքեքոննեք BC.

რახერა¹ კანანსე იათაქანსკლ-
 ქხანსე რაფიამ რაფმასკანს კაფ-
 მსაქ, კ რაფიამ ჰქი კ ვიქჩი კ
 ვარჯი კ კ ვენა² კარჯარსაქ,
 აქ კ ვანბა იასიქ კ არბაქთი³
 იჯ მქიქი ვიქითიქ⁴ აქ⁵ კ თან-
 სრქორანსე⁶ მსრეე რსთ ბსქი
 რასსკრანსქ ენე ქს ათსაქ თანსქ⁷
 ნამა კ ნაქათთ ათთლქმან, ვქ
 ქხრსა ნაქი ვან ვრქსლამ⁸ ქს-
 ნიქ ნიქა კ⁹ ვქსათთთმან ვა-
 რანსე სქსველსე სრქი კ ვქორ-
 ასკანს ვსრქლქმან¹⁰ ძიქიქრქი
 ჴქსათთიქ¹¹ მარქმანსე ნსაქ
 სქსაქს ქნქ სქსსკლქმან ას ქ¹²
 ნამანს ვთანსქ, ვქ მქ¹³ სქს-
 სქსლ მსაქ სქს¹⁴ ესა ნამან-
 ქხანს მქრ ანგლასქსე¹⁵ კორ-
 ვლთე ქსრთე: სქ სქსქსს ქსქ-
 რანს¹⁶ რარქი ქმან ენსკასქ კ¹⁷
 არქონსკანს სქსლქიქ კ სქსთ-
 მამქ¹⁸ სქსსქსსს ას ქ ნამანს
 მსბარსეაქ,¹⁹ კ სანბნ²⁰ კ ს-
 ათს-
 სქ ამსნაქს ქრქ ვანსქსლქმან
 აქსარქი ვსორსქ კ არქსქ²¹
 ვქსსაქსლქმან სქსანს. სსქსს
 სქრბსქ ქ სსქრსლქ ნამა ქ მქ-
 თე ასსქ სქსთთთს ათსაქ
 ვენგონსქსსს²² სქსსლ-
 ქმან²³ სქქრსათლქმან²⁴ იქ ქსრსა
 ესთ სქსსსსს²⁵ რანსქსს ვქს-
 რქს²⁶ სქრქლქმანქ სქსს-

ნაქარგი ქსოვილებით მრავალი
 მეინახე მოირთო და მრავალი
 ცხენი და ჯორი სამქაულთა და
 სამქურვლთ აღიქურა. აქრთვე
 [მვიერთვი] ოქროსა და ვერცხ-
 ლის განცები. ამას გარდა ჩვენი
 უწმინდესობის სახლიდან მეც
 ხელდახელ საკმაოდ ავიღე და წა-
 ვულე მას იღვენი, რათა ვეგების,
 მისი გესლის აღმონთსევაძე,
 წმინდა ექლესიის ქვეგების დარლ-
 ვევაძე და ქრისტეს სალხის დამ-
 ლუბველ რქვეობაში [ნავარდნამ-
 დე], შემიღებოდა მასთან მწვი-
 დობის დამყარება, რომ დედა სი-
 ონი დედის მსგავსად სრულიად
 არ დარჩენილიყო უშვილოდ. თუმ-
 ცა [ოსტიკანმა] დასაწყისში კარ-
 ვად მიმიღო: სამეტო პატეიტა
 და საუქეთესო მომსახურებით
 განმადიდა, ამავე დროს თავს
 იღვა ქვეყნისა და მეფისათვის
 სიმშვიდე და მყუდრო ცხოვრება
 მიენიჭებინა, მაგრამ ვფიქრობ,
 ჩვენიანებისვე ავულიანებით მობ-
 და, რომ მან [შემდეგ] გამოიჩინა
 პატეიმოყვარება, ამპარტვენობა
 და ურცხვობა და არც წინამდე-
 ბარე სიტყვათა შესაბამისად თა-
 ვის ზრახვას შეთანაბრებით აწო-
 ნასწორებდა. მან მომაკვლინებე-
 ლი ვერავგობით განმიშორა: შემი-

3

¹ ს სქარსსრქ AD. ² ს ვარჯი ს ს ვენა] ს ვენა ს ს ვარჯი D. ³ ს ქ] აქს ABCD. ⁴ სრქრანსე] სრქრათთსე C. ⁵ თანსქჩი BC. ⁶ ს]—C. ⁷ ვსრქლქმან A. ⁸ სქს BC. ⁹ ანგლასქსე ABC. ¹⁰ ს სქსქსს AD. ¹¹ სქსსსს BC. ¹² მსბარსეაქ] სქსლსსს ABC. ¹³ ვენგონსქსს] ვენგონსქსსს ABC. ¹⁴ სქსსლქმან B. ¹⁵ სქსსსს D. ¹⁶ ვქსრსლქ A.

საარტრო სე აწიონსიას მანაგო
 სარქას[სო[შხამარ ქსოარანგსა¹
 რამონტე ვიო ს² ქ ვქოანოჯ
 რსსსა ქ სსოარქოქინ ასიღოჯ ს
 ჯქოაყასოსო ქოჯოქ აყანა-
 ს³ კ. ს ყსოათქსო სოღოქსინ ვქს
 აქაჯაროს⁴ ქოქოჯ ქონ ვქს⁵
 სავოსგანტე

სიოქ⁶ მქნჯქსი აქოქსი ჯარქს-
 გსაქ ვოქქ ქ ქსოქ ქ მღოქ-
 ნოქნასქარქ⁷ ნყაროქოქქინ ოს-
 თქსანქინ, ქონსქარქოქსი ვოქქს ქონ
 ოქოაქოქსქ ქონჯხოქ ვოქქ ნოთსანქე
 სო ნო მარქოქსინ ჯოქოქ ჟოქ-
 ვქს⁸ ხექოქქ ქოქოქოქსიქინ⁹
 ჟოქქსაქ, ანქოქოქ ს ანქიქქ
 მოქ ნოქოქქ ვოთქქსანქ ქოთს
 ქოქსოარნა მსო ვოქოქ ს ხქანსიქ
 სე აყო სოქოქოქსოქსოქ სქოქსაქ
 ვსქიქოქოქოქქქინ ხოქ ნოქ ს მო-
 თოქსაქ ვქნბოქინ აოთქქ ნოქ¹⁰
 ს ქ ნოქონქს¹¹ ქსქოქსაქ ვოქოქსინ¹²
 აქოთოქქინ აქოქსინქ¹³ ვოქნაქ ან-
 ვქქს, ნოქოქოქსი ქოთქქსანქს
 აოთქსაქ სიქოქინ ხოქოქ ვაქ აოქ¹⁴
 ნო: სოქ ქსო სოქოქ¹⁵ რქ სოქ
 ვოქ¹⁶ ნოთსანქ ქოქოქოქსი ჟოქქს¹⁷
 ქოთ სოქოქსინ¹⁸ ვანქქს ს ვქოქ¹⁹
 სოთოქსაქ ს²⁰ ქოთ ქოქოქქს ქონ
 ს. ნოქანქოქოქ სქოქქსანქ ვოქოქ-
 სოქ მოქოქქსანქ სოქქს ქნოქოქ-
 სოქ, ს ქ ქოთოქოქოქ ქოთქოქოქ-
 სოქ ქონ ნოქ ოქოქოქოქოქსაქ.²¹
 აოქსანქსი აქოთოქსოქ ვანქ სოქოქ-

პეოო და საპეოოქიღეწი, ბნელ
 აღვილს მოქოთოქსა. მოქოქი
 მქველი შემოქოქოქს ვოქს, შე-
 მოქოქოქიღეწი აოქოქოქი [ისმო-
 და] ხქს ვოქქოქ. [ამან ყველა-
 ვქოქ] ვოქოქოქოქ მღოქოქოქოქ-
 ში ხანავღო.

ვიღოქ აღსოქოქოქოქოქ და ხქს
 მიქოქოქ ოსქიქანის ამოქ სვიღოქ-
 ბო [ქადილი], უქოქოქ მოქნავოქოქ
 ვქოქოქოქის მსგავსად მოქიდა ოს-
 ქიქანთან სოქოქოქის ზოქოქანი
 ვოქოქინი, ახლოდგამქვექული ვო-
 ვიქის ძმა. ოთოქ ვოქოქოქოქი და
 უქოქოქიღეწი ვოქოქოქოქ დაქოთანს-
 ბინო ოსქიქანი ხქს ქვექსანაში
 ამოსვლაზე. ჟექოქოქ ვოქოქოქოქ-
 ლად აქოქ-დაქოქან პოქივისქენა,
 მოქოქოქ მას ძღვენი და მისგანოქ
 მიღოქ პოქივისა და პოქოქის ს-
 ნოქოქოქ. დაბოქნდა და ოსქიქა-
 ნისავან მაქოქოქიღეწი ვოქოქოქანა 'თ-
 ვის ძმას, ოოქ მასთან წასულიყო.
 ოამღენიღეწი თვის შემღეწი მივიდა
 ვოქოქ შექე [ოსქიქანთან], აღ-
 ქოქოქ სიქოქოქოქოქ თანანმაღ 'შეას-
 რული საქქე და ცღისა და
 ვოქოქის წესოქივისამებოქ სოქინოქ
 ვადასახადიქ ვადოქნადა და სავ-
 სე სავანქოქოქიღან ძღვენი მიოქ-
 თოქ მას. — მათი ზოქოქოქი და ყო-
 ველი სიქოქოქ მხოლოდ იმაში პო-
 ვებდა [თანმოქოქს], ოოქ ვოქსნათ

¹ ს] — AD. ² ვქს] — ABCD. ³ ოქოქსანქოქ A, ოქოქსანქოქ BC. ⁴ ს
 მოთოქსაქ ოქნბოქინ აოთქქ ნოქ ABCD] — E. ⁵ ქ ნოქს D. ⁶ ვოქოქ AD,
 ვოქოქ B. ⁷ აოქოქ AD. ⁸ ვოქ A. ⁹ სოთოქს B ¹⁰ ვოქოქ ABC, ვოქოქ D.
¹¹ ოქოქოქოქ BC.

ზერეთე ნიფთა ათ ხრხარს აქა ხსტ
ფათანტ¹ ღორქს² კარყარსე ღელ
ღანათყარჩინ ჩ ჰაკა ხ ათნათათ-
რასე ღერხრავე ღქრქ³ სნყრსე
კარდვქნ შირათათე იჯ ხმთყს-
ათ, ხქტ ღორ ღორქხსალ კარ ღორქ
ხ კარქ ყნქ⁴ ლყქსავ ფათ-
ნს⁵ ანთჯათათყა ღარასქ ქაქ-
რსე ხ კოყასქანსე⁶ ხე აყათ
ქრქსინ ქთაქს ათ ჩ ნმანტ აქათ-
ქსალ ხ თქ სი⁷ აქათათთხქრქ-
ამქ მსქარხთ⁸ ფათნთ, ღანყქრ-
ბხთ⁹ ყხნ¹⁰ ჩ კარყასქათთქქს
ფათათხან თათქქანსინ ჩ ჰაკათ

ჩაკე ხ თქნათათათყე ხმ ჩ
ფათლათ ქთაქლორქინ ღორქქ
ქჩნქ, ღქ ქსრქსა ჩ თათქქლქ ღორ-
რათ ლბოქმ ჩნ¹¹ ჩ კარყარანტნ
ქჩნქ¹² თრქსა ხ ღქათთინტქსან
ყარათნ აქანანტ. აქ თქსქლქ-
ქსან¹³ თჯ ღანყქსალ¹⁴ აქ სე
ჯარათარ ღათ მსღავ ქთიყ კათ-
ყსყავ:

ქს ქრქ ფარინათქინ ღარათ-
ლათ¹⁵ ღქმსრქთქ¹⁶ ქამანსქ
ფრათქქსანს ჩ მავ მქრქანსქ,
ათყათ თათქქანს ფლმარათს ღო-
რათ მათქ ქსქსალ¹⁷ ღლქსალ
ქათყავ ფქ ღათანტ ქაქქარ¹⁸
მქ, ანრჯათ ქთიქლქსამქ
ართქ მათქსალ¹⁹ ღქჩქ ქლქ ხ ყჩს
კარყანთ თანსქლქ²⁰ ხე აყათ ღქ-
მსალ ღათსალ ჩ სქლქლქსან ღათ-
ქს, ხ თნქ ალორათ ჩნჯ ღლქს-

გზა, გაემზადებინათ გადასასვლ-
ლი სონხეთში და საერთოდ შუ-
რი ედიათ სუმბატ მეფეზე. [მათ]
არ იცოდნენ, რომ აგზნებული
ცეცხლი, რომელ მხარესაც კი შეს-
ძლებდა ეპონენა წასაკიდებელი
ნიეთი, მოედებოდა [მას] განურ-
ჩევლად დასაწვავად და წასახდ-
ნად. შემდეგ [ოსტიკანისაგან]
ორგზის გვირგვინდადგმული და
პატივით განდიდებული [გაგიკი]
დაბრუნდა და სამზადისს შეუდგა
ოსტიკანის სომხეთში შესახვედ-
რად.

ხოლო მე ველოდი მეფე გაგი-
კის მოსვლას, რომ ეგების მისი
შეწვევით გამომეხსნა თავი საპყ-
რობილიდან, როგორც ამას ქრის-
ტიანული ვალი მოითხოვს. მაგ-
რამ მოლოდინი არ გამიმართლ-
და, ჩემი ცოდვების გამო ქუფრო
მეტად შემკრეს.

როცა გაზაფხულის სამხრეთის
ქარმა ზამთრის სიცივე განაგდო,
ოსტიკანმა გააწყო ღიღძალღ ჯა-
რი, დაიძრა და გამოემართა ჩვე-
ნი ქვეყნისაკენ, გულალშფოთე-
ბულმა და განრისხებულმა თან
მეც წამომიყვანა ბორკილდაღე-
ბული. მან მოაღწია ქალაქ ნახი-
ქევანს, იქ რამდენიმე დღე შეჩერ-
და, სანამ წინდაწინ გაგზავნილი
მაწვეველნი გაგიკი და გურგენი

¹ ფათანქრ ABC. ² ღორქს D. ³ ქრქ D. ⁴ ყნქ BCD] სქლქ AE. ⁵ აყათ-
ქსანს BC. ⁶ ხ C. ⁷ ღანყქრბქ D. ⁸ თქსქლქსანს D. ⁹ ღარათლქიქმ A.
¹⁰ ღქმსრქსანს B. ¹¹ ქაქქარს CD.

Իսկ ուստիսոնն իբրև աւուրս
 երկրտասան անդ՝ երեկոթս արա-
 րեալ՝ անցեալ գնայր զարևելից
 հիւսիսով ի մայրաքաղաքն Ղիլիսի:
 Իւ անդ ապա զևսող առեալ յնոր
 գետոյն Նրասլայ՝ վազվադասիի
 զայր հասանէր առ նա տէրն Սի-
 ւնեաց՝ Սուխան, անձնատուր²
 լինելով ի սպասաւորութիւն ու-
 տիկանին: Ընդ որ յաւետ իւն¹⁰
 սխրացեալ՝ ևս ժան զևս զօրա-
 նայր ի գրդուութիւն³ չարութե-
 ան⁴ ընդ արքայի: Եւ ապա ի
 խաբէութիւն մտաց զինքն զինե-
 ալ՝ առաքէ առ արքայ Սմբատ,⁵
 զի թէ բուրապէս զսակ ամին
 հատուացէ նմա, զլսողազութեան
 պալման անշուշտ նմա պարգե-
 ւեալ՝ անցեալ գնացէ: Իսկ նա
 թէպէտև գիտէր ոչ ուրաս լինել⁶
 ի բանս պատգամաց խաւարասէր
 թշնամուցն. սակայն ի մեղադրու-
 թիւնէ աստուածայնոց⁸ և մարդ-
 կայնոցս արտաքս զինքն որցեալ՝
 տայր վաղվաղակի զխնդիրն իբրև²⁵
 կշիւս վաթիւն հազար դահակա-
 նաց: Զոր իբրև առնկալաւ, իսկ
 և իսկ զհաս երթեալ ճակէր⁷
 Սմբատայ՝ մինչև յաշխարհ⁸ Վրաց
 տարեալ մզեալ հանեալ - գնա,⁹
 մինչև անկանէր մկրձ. յանմատ-
 չելի⁹ յամուրն¹⁰ կորչաց¹¹:

Իսկ զիս արգելեալ ի քաղաքին
 Ղիլիսի ի մետաղս բանտից և երկա-

գատիս թա օստիյաննա ոյ 12
 Լամբ, Մաւիւնա հրճիւլ-աւմոսաց-
 Լետիտ Լըմալալ Լըւննի Լա
 Լաճանակա մլննարդ Երասնիս նա-
 Լիրաս. [ամ Լրոս] Տահյարոլ մո-
 Լուլա Լա Եսնա մաս Տիցնիլտա
 մլլոլոլըլի Տլլանի Լա Մընտալանա
 տալիսի Տահնախորի. աման Լաոլո
 օստիյանի Լա յիլըլ Մլլորո մըլալ
 Մալլընա, ռոմ Լորոլոլըլիտ ալո-
 ռլլուլոլոլ մըլլի Մլննալմլմլըլ. Մըմ-
 Լըլ յի մալլըլըլի աճըլիտ Մը-
 Լիլլորա, Լալլընա [յալոլ] Տլլմալոլ
 մըլլըլտան [Լալալըլիտ]. տլլ ոլլի
 Մլլոն Լամոսալըլն մոլլիանալ Լա-
 ԼանիլԼա, օստիյանի մաս մըլլի-
 Լոլմոն մլոլիլոլ Լիրոլմաս Լալլըլմ-
 Լա Լա ՄալլըլԼա. [Տլլմալոլ մը-
 Լըլմ], տլլլոլա ըլոլա, յորոմ Տինա-
 ռլլուլի ալ մոլլըլըլոլա Լնըլլոլի
 մոլլըլարլլուլ մլոլրիս Մըմոտըլլըլ
 Տիլլըլն, մալլրամ Տալմրտո Լա
 յալոլմրիլի Լրալըլմա ռոմ ալոլ-
 Լըլննա տալըլան, ման Մլլիսըլ Լա-
 Լանիլա մոտոնըլնիլ Լոլ տալի
 օլլորոս Լրալլյանիս Մլոնա. [օլլըլ-
 Լըլ] Լըլլոն միլըլմոնտանալըլ Մլլան
 Լալըլըլնա Տլլմալոլ, յարտըլլոլա
 յըլլըլնամլմիս միլլըլա Լա Տլլա մա-
 Լանմլմ, յիլըլըլ յալարըլլոլի միլլըլալ
 Տիմալըլըլմի Մըլլըլննըլոլա.

Եոլոլ մը յալալ լըլնիս Տալլ-
 րոլմիլըլմի Լամամլլըլըլա Լա ռլոլ-

¹ անդր D. ² անձնատուր D. ³ ի գրդութիւն A. ⁴ չարութեանն D. ⁵ լինել
 ABC ⁶ աստուածայնոց C, աստուածայնոցն D. ⁷ ճակէր ABCD] ճէպէր E. ⁸ յա-
 շխարհն D. ⁹ անմատչելի BC, յանմարտչելի D. ¹⁰ ամուրն AD. ¹¹ կորչաց. B.

ქრ¹ ლაყარანაჲ² კრესეი აწო-
 რით *ქ* ღანაჲ აწითი მანარით
 ქმ³ ლოთანი⁴ ო ღანი⁵ *ს* ჯანთა *ს*
 ოსლარანა⁶ *ს* არღსლარანა⁷ *ქ*
 ხოსარჯი⁸ ოსი⁹ ღა *ქ* აწობო¹⁰
 იაქრ¹¹. აქ *ს* *ქ* ოქრიაყ *ს* *ქ*
 ოქრ¹² აქრ¹³ ოს ოსსაყ *ს* ოსსა¹⁴
 ოსსაყ *ქ* ოსსა¹⁵ ოს ოსსა¹⁶
 ოსსა¹⁷ ოსსა¹⁸ ოსსა¹⁹ ოსსა²⁰
 ოსსა²¹ ოსსა²² ოსსა²³ ოსსა²⁴
 ოსსა²⁵ ოსსა²⁶ ოსსა²⁷ ოსსა²⁸
 ოსსა²⁹ ოსსა³⁰ ოსსა³¹ ოსსა³²

ნის საკვრელებით [შემკრა]. [ქ
 მე] გადავიტანე მტარვალთაგან
 ბევრი მომაკვლინებელი ზეურაცხ-
 ყოფა, გვემა, ზებოტკილება და
 ბყრობილება ბნელსა და ვიწრო
 ადგილეში. მაგდებდნენ გვირა-
 ბებსა და ღრმა ხარობეში, [მაწა-
 მებდნენ] სასტიკადა და მწარედ.
 მკველთა საშინელი ხმაური და
 10 შებამუსხელები ღრიალცელი მწუხ-
 რიდან გათენებამდის არ სცილ-
 დებოდა ჩემს ყურებს. და ამის
 გამო მომესპო თვალთა რული და
 სხეულის მოსვენება.

**მ. 2. 4. 13 ოსსა³³ ოსსა³⁴ ოსსა³⁵ ოსსა³⁶
 ოსსა³⁷ ოსსა³⁸ ოსსა³⁹ ოსსა⁴⁰
 ოსსა⁴¹ ოსსა⁴² ოსსა⁴³ ოსსა⁴⁴
 ოსსა⁴⁵ ოსსა⁴⁶ ოსსა⁴⁷ ოსსა⁴⁸
 ოსსა⁴⁹ ოსსა⁵⁰ ოსსა⁵¹ ოსსა⁵²
 ოსსა⁵³ ოსსა⁵⁴ ოსსა⁵⁵ ოსსა⁵⁶
 ოსსა⁵⁷ ოსსა⁵⁸ ოსსა⁵⁹ ოსსა⁶⁰
 ოსსა⁶¹ ოსსა⁶² ოსსა⁶³ ოსსა⁶⁴
 ოსსა⁶⁵ ოსსა⁶⁶ ოსსა⁶⁷ ოსსა⁶⁸
 ოსსა⁶⁹ ოსსა⁷⁰ ოსსა⁷¹ ოსსა⁷²
 ოსსა⁷³ ოსსა⁷⁴ ოსსა⁷⁵ ოსსა⁷⁶
 ოსსა⁷⁷ ოსსა⁷⁸ ოსსა⁷⁹ ოსსა⁸⁰
 ოსსა⁸¹ ოსსა⁸² ოსსა⁸³ ოსსა⁸⁴
 ოსსა⁸⁵ ოსსა⁸⁶ ოსსა⁸⁷ ოსსა⁸⁸
 ოსსა⁸⁹ ოსსა⁹⁰ ოსსა⁹¹ ოსსა⁹²
 ოსსა⁹³ ოსსა⁹⁴ ოსსა⁹⁵ ოსსა⁹⁶
 ოსსა⁹⁷ ოსსა⁹⁸ ოსსა⁹⁹ ოსსა¹⁰⁰
 ოსსა¹⁰¹ ოსსა¹⁰² ოსსა¹⁰³ ოსსა¹⁰⁴
 ოსსა¹⁰⁵ ოსსა¹⁰⁶ ოსსა¹⁰⁷ ოსსა¹⁰⁸
 ოსსა¹⁰⁹ ოსსა¹¹⁰ ოსსა¹¹¹ ოსსა¹¹²
 ოსსა¹¹³ ოსსა¹¹⁴ ოსსა¹¹⁵ ოსსა¹¹⁶
 ოსსა¹¹⁷ ოსსა¹¹⁸ ოსსა¹¹⁹ ოსსა¹²⁰
 ოსსა¹²¹ ოსსა¹²² ოსსა¹²³ ოსსა¹²⁴
 ოსსა¹²⁵ ოსსა¹²⁶ ოსსა¹²⁷ ოსსა¹²⁸
 ოსსა¹²⁹ ოსსა¹³⁰ ოსსა¹³¹ ოსსა¹³²
 ოსსა¹³³ ოსსა¹³⁴ ოსსა¹³⁵ ოსსა¹³⁶
 ოსსა¹³⁷ ოსსა¹³⁸ ოსსა¹³⁹ ოსსა¹⁴⁰
 ოსსა¹⁴¹ ოსსა¹⁴² ოსსა¹⁴³ ოსსა¹⁴⁴
 ოსსა¹⁴⁵ ოსსა¹⁴⁶ ოსსა¹⁴⁷ ოსსა¹⁴⁸
 ოსსა¹⁴⁹ ოსსა¹⁵⁰ ოსსა¹⁵¹ ოსსა¹⁵²
 ოსსა¹⁵³ ოსსა¹⁵⁴ ოსსა¹⁵⁵ ოსსა¹⁵⁶
 ოსსა¹⁵⁷ ოსსა¹⁵⁸ ოსსა¹⁵⁹ ოსსა¹⁶⁰
 ოსსა¹⁶¹ ოსსა¹⁶² ოსსა¹⁶³ ოსსა¹⁶⁴
 ოსსა¹⁶⁵ ოსსა¹⁶⁶ ოსსა¹⁶⁷ ოსსა¹⁶⁸
 ოსსა¹⁶⁹ ოსსა¹⁷⁰ ოსსა¹⁷¹ ოსსა¹⁷²
 ოსსა¹⁷³ ოსსა¹⁷⁴ ოსსა¹⁷⁵ ოსსა¹⁷⁶
 ოსსა¹⁷⁷ ოსსა¹⁷⁸ ოსსა¹⁷⁹ ოსსა¹⁸⁰
 ოსსა¹⁸¹ ოსსა¹⁸² ოსსა¹⁸³ ოსსა¹⁸⁴
 ოსსა¹⁸⁵ ოსსა¹⁸⁶ ოსსა¹⁸⁷ ოსსა¹⁸⁸
 ოსსა¹⁸⁹ ოსსა¹⁹⁰ ოსსა¹⁹¹ ოსსა¹⁹²
 ოსსა¹⁹³ ოსსა¹⁹⁴ ოსსა¹⁹⁵ ოსსა¹⁹⁶
 ოსსა¹⁹⁷ ოსსა¹⁹⁸ ოსსა¹⁹⁹ ოსსა²⁰⁰**

აშობ სპარაკების იუსუფი-
 საღმ (ნებით) დაგროგნილ-
 ბისა და იოანე ქათალიკო-
 სის ბანთავისუფლების
 ვმსახემა

ჩაყ ოსსა²⁰¹ ოსსა²⁰² ოსსა²⁰³ ოსსა²⁰⁴
 ოსსა²⁰⁵ ოსსა²⁰⁶ ოსსა²⁰⁷ ოსსა²⁰⁸
 ოსსა²⁰⁹ ოსსა²¹⁰ ოსსა²¹¹ ოსსა²¹²
 ოსსა²¹³ ოსსა²¹⁴ ოსსა²¹⁵ ოსსა²¹⁶
 ოსსა²¹⁷ ოსსა²¹⁸ ოსსა²¹⁹ ოსსა²²⁰
 ოსსა²²¹ ოსსა²²² ოსსა²²³ ოსსა²²⁴
 ოსსა²²⁵ ოსსა²²⁶ ოსსა²²⁷ ოსსა²²⁸
 ოსსა²²⁹ ოსსა²³⁰ ოსსა²³¹ ოსსა²³²
 ოსსა²³³ ოსსა²³⁴ ოსსა²³⁵ ოსსა²³⁶
 ოსსა²³⁷ ოსსა²³⁸ ოსსა²³⁹ ოსსა²⁴⁰
 ოსსა²⁴¹ ოსსა²⁴² ოსსა²⁴³ ოსსა²⁴⁴
 ოსსა²⁴⁵ ოსსა²⁴⁶ ოსსა²⁴⁷ ოსსა²⁴⁸
 ოსსა²⁴⁹ ოსსა²⁵⁰ ოსსა²⁵¹ ოსსა²⁵²
 ოსსა²⁵³ ოსსა²⁵⁴ ოსსა²⁵⁵ ოსსა²⁵⁶
 ოსსა²⁵⁷ ოსსა²⁵⁸ ოსსა²⁵⁹ ოსსა²⁶⁰
 ოსსა²⁶¹ ოსსა²⁶² ოსსა²⁶³ ოსსა²⁶⁴
 ოსსა²⁶⁵ ოსსა²⁶⁶ ოსსა²⁶⁷ ოსსა²⁶⁸
 ოსსა²⁶⁹ ოსსა²⁷⁰ ოსსა²⁷¹ ოსსა²⁷²
 ოსსა²⁷³ ოსსა²⁷⁴ ოსსა²⁷⁵ ოსსა²⁷⁶
 ოსსა²⁷⁷ ოსსა²⁷⁸ ოსსა²⁷⁹ ოსსა²⁸⁰
 ოსსა²⁸¹ ოსსა²⁸² ოსსა²⁸³ ოსსა²⁸⁴
 ოსსა²⁸⁵ ოსსა²⁸⁶ ოსსა²⁸⁷ ოსსა²⁸⁸
 ოსსა²⁸⁹ ოსსა²⁹⁰ ოსსა²⁹¹ ოსსა²⁹²
 ოსსა²⁹³ ოსსა²⁹⁴ ოსსა²⁹⁵ ოსსა²⁹⁶
 ოსსა²⁹⁷ ოსსა²⁹⁸ ოსსა²⁹⁹ ოსსა³⁰⁰
 ოსსა³⁰¹ ოსსა³⁰² ოსსა³⁰³ ოსსა³⁰⁴
 ოსსა³⁰⁵ ოსსა³⁰⁶ ოსსა³⁰⁷ ოსსა³⁰⁸
 ოსსა³⁰⁹ ოსსა³¹⁰ ოსსა³¹¹ ოსსა³¹²
 ოსსა³¹³ ოსსა³¹⁴ ოსსა³¹⁵ ოსსა³¹⁶
 ოსსა³¹⁷ ოსსა³¹⁸ ოსსა³¹⁹ ოსსა³²⁰
 ოსსა³²¹ ოსსა³²² ოსსა³²³ ოსსა³²⁴
 ოსსა³²⁵ ოსსა³²⁶ ოსსა³²⁷ ოსსა³²⁸
 ოსსა³²⁹ ოსსა³³⁰ ოსსა³³¹ ოსსა³³²
 ოსსა³³³ ოსსა³³⁴ ოსსა³³⁵ ოსსა³³⁶
 ოსსა³³⁷ ოსსა³³⁸ ოსსა³³⁹ ოსსა³⁴⁰
 ოსსა³⁴¹ ოსსა³⁴² ოსსა³⁴³ ოსსა³⁴⁴
 ოსსა³⁴⁵ ოსსა³⁴⁶ ოსსა³⁴⁷ ოსსა³⁴⁸
 ოსსა³⁴⁹ ოსსა³⁵⁰ ოსსა³⁵¹ ოსსა³⁵²
 ოსსა³⁵³ ოსსა³⁵⁴ ოსსა³⁵⁵ ოსსა³⁵⁶
 ოსსა³⁵⁷ ოსსა³⁵⁸ ოსსა³⁵⁹ ოსსა³⁶⁰
 ოსსა³⁶¹ ოსსა³⁶² ოსსა³⁶³ ოსსა³⁶⁴
 ოსსა³⁶⁵ ოსსა³⁶⁶ ოსსა³⁶⁷ ოსსა³⁶⁸
 ოსსა³⁶⁹ ოსსა³⁷⁰ ოსსა³⁷¹ ოსსა³⁷²
 ოსსა³⁷³ ოსსა³⁷⁴ ოსსა³⁷⁵ ოსსა³⁷⁶
 ოსსა³⁷⁷ ოსსა³⁷⁸ ოსსა³⁷⁹ ოსსა³⁸⁰
 ოსსა³⁸¹ ოსსა³⁸² ოსსა³⁸³ ოსსა³⁸⁴
 ოსსა³⁸⁵ ოსსა³⁸⁶ ოსსა³⁸⁷ ოსსა³⁸⁸
 ოსსა³⁸⁹ ოსსა³⁹⁰ ოსსა³⁹¹ ოსსა³⁹²
 ოსსა³⁹³ ოსსა³⁹⁴ ოსსა³⁹⁵ ოსსა³⁹⁶
 ოსსა³⁹⁷ ოსსა³⁹⁸ ოსსა³⁹⁹ ოსსა⁴⁰⁰

იუსუფ ოსტიკანი მთელი ზაფ-
 ხულის განმავლობაში, როგორც
 მძევნვარე ლომი ღრილობდა და
 ემზადებოდა სუშბატზე სანადი-
 როდ. დიდხანს შეფოთავდა, მაგ-
 რამ იმჯერად მაინც ვერ შეძლო
 რაიმე ზიანი მიეყენებინა [სუშბა-
 ტისათვის] მისი მაღალ მთებში,
 ღრმა ხევებსა და გამოქვამულების
 სიმავრებებში გამავრების გამო.
 იგი გამოემართა და კვლავ ქალაქ
 დვინში მოვიდა. მას აქ დიდძალი
 ძღვენი მიეგება მშეენიერი, გულ-

1 ქრ¹ ლაყარანაჲ A. 2 ლაყარანაჲ D. 3 ლარანა A. 4 *ს* არღსლარანა -- C. 5 ნქ
 D. 6 რასანაჲ E. 7 ქრ¹ ლაყარანა D. 8 *ქ* არღსლარანა A. 9 ხელანაჲ A.
 10 ლარანაჲ D. 11 ლარანაჲ ABCD. 12 *ს* არღსლარანა AD. 13 ლარანა C
 14 ლარანაჲ B. 15 *ქ* არღსლარანა D. 16 ლარანა D. 17 *ქ* არღსლარანა AC. *ქ* არღსლარანა B.

ღწნაოდაცღე ლ აოათოამჩო ლ
 აოათოაბონ ლ აკარეხა რაგმავ
 აკარეხაჲოთ ლაკოე მკოთ¹ ლკრ-
 იორეჲ არდელქნ მამათოჲ, ჩნ-
 ღწნასჲოთ ექმადეროლ სერქსაღ ნა-
 სხაღ² ანბნათოორ³ ქსაღ ლ ჩნთა-
 დანეოღქსან ლაგარეგლექნ მათს-
 თღ: ჭხრის ემთაღ აბსაღ ნორთ
 ექმარქსამაღწარწნ მათსოჲ,⁴ ექ
 ეთნღ ქტ ლ ნა ლა რათ ნორსნ თა-
 ლქ ეთეღ ღწორწ ათაღქ სერქორეღ⁵
 ჲარაღონქ⁶ ლ ნორწარარ ეარბო-
 ვანხღ რაღსთე ლ რაროთ ერარო
 თოთქსანქს ლარქ ენე აექსნ⁷
 ეროქ თან ქლოე. ლ⁸ ჲოთ ქტ⁹
 რათ თნრქენ თხოღქსან ქხრის
 ათათეჲ ბონ რაღსოთნ ჲოთმა-
 რანხღ¹⁰ ექორრეღკან¹¹ ვორსან¹²
 ენეღქმ თათოღვხაღ. თოქონ თ
 ქ ჲაქოთთო ლსწვადოქსან ჲარ-
 ეთ ნორ ქარაქქქქ ქ თოქამარ
 ჲორთასნღ ანთქ, -ორ ჲანეერბნ-
 თან ჲქ ქსნქ¹³

ჩათე ქრის სთხა ეღვარეჲქს
 ეთქნ ჲარაღონ,¹⁴ ორ თე ექოთერ¹⁵
 ემთქსქქ, ლ ქ მთქ¹⁶ ათნორ
 ეწნარქმავოღქსან¹⁷ ნორთ ექო-
 როქ თო ქ ჲარქარქ ეაკეღ მქრ,
 ლ ეორ ქნეღქქქ ნა¹⁸ თქნ¹⁹ თე ხნ-
 თა ეანექოთსაღ აქნოღსოღ ლ მ-
 თა²⁰ ჲავო²¹ ქორომანქოღქსნღ ეღ-
 ნადოთქნ²² მქანეოთქნ ქსე ლ
 ქ²³ მანოღან²⁴ ხრქქეღ, ლ თე ქნე

უხვი და ხელგაშლილი აშოტი —
 სომხეთის სპარაპეტი, სუმბარ მე-
 ფის ძმისწული. იგი თავისი ნებით
 გაბედულად მოვიდა და დანებდა
 აგარიანელებს; მას ახსოვდა იუ-
 სუფის გულუხვობა [და ფიქრობ-
 და] ეგების მასაც მსგავსადვე
 რგებოდა მეორე ფარაონის მად-
 ლი და იმგვარადვე მოექცია სი-
 კეთისაკენ ბოროტი ოსტიკანი
 თავისი ხალხის მიმართ. ანდა
 ჩვენებათა სიღვის მსგავსად ეგე-
 ბის მივლო და შეეგროვებინა სა-
 იდუმლო ხორბალი გამწვინვარე-
 ბული შიმშილისაგან სასიცოცხ-
 ლო წესრიგის გადასარჩენად და
 ახალი ისრაელის სასიკვდილო
 დაღუპვისაგან [გადასარჩენად],
 რაც ელოდათ.

მაგრამ [აშოტმა] როცა ნახა
 აგარიანელი ფარაონი, რომელიც
 არ იცნობდა იოსებს, შეიტყო მი-
 სი მზაკერული განზრახვა — ევნო
 ჩვენი ხალხისათვის, თუმცა რასაც
 ეძიებდა, ვერ მიაღწია. [აშოტი]
 შეაშინა მოძალადის მომაკვდინე-
 ბელმა ცბიერებამ. ამავე დროს
 იგი სიკვდილის შიშმაც [შეიპყ-
 რო], მაგრამ ველარ შეძლო რაიმე

1 ანბნათორ D. 2 მათსოჲ] ეოქსქქ BC. 3 სერქორეჲ BC. 4 ჲარაღონქ D.
 5 აექსნ] ეაკქსნ D. 6 ლ] — ABCD. 7 ქ ჲოთმარანხღ D. 8 ექორრეღკან¹¹ D.
 9 ვორსან D. 10 ქსნქ AC. 11 ჲარაღონ ABD. 12 ქ მთქ ABC] ქ მქათ DE-
 13 ეწნარქმავოღქსან ABC. 14 ეათქ C. 15 ქ მქათეღ AD, ქ მანათეღ BC-
 16 ქ] — BC. 17 ქ მანოღან D.

ბქ აღაფა ზათოაბი ფთანხლ
 მარქაფსაღ, — აქნიღხთს აკა-
 მაღ კამიფ ზარქსეღაღ ამსნაქ
 ზრიფ მხრქლ¹ ზ კამა ნსთქლანხნ
 არღსამაღღ ლ სორრქოქღღ ლ მ-
 ხნღ მხრბღაღორღლქსამაღ ღქნქ
 რნქაფაფარაღ მხრხაღ ზხთხსაღ² ზ
 კათარხლღლქლან კამაფ ზორა.
 სასკაქნ ლ აქნაქღ³ ოღ კარქღ ქრ-
 კათარ ქინღნ ქანღოღსანხლ³ ღღ-
 ქსათარღლქლან სრთქ⁴ საღაყ ლ
 ანოთქ სარხრქან: ოსქ ოსთქლანხ
 აოკაქაფხაღ ორღანაქრ ზ ოქლ⁵
 ღღაღანაღონღ⁵ ხღანსაღ ღამრქაღ-
 ნიღ⁶ ზ ზმა ანღოღსანხლ: 15

ოსკ ააყა აქნიღხთს ზარქსეღაღ
 ხს სნღრხლ ხღს ზრამან ქოღოღ-
 ქხან ქოთქლანღნ⁷ ორაქღ ომნ
 ხრქმან⁷ ზ საზღარამხთღ⁸ ღო-
 თქრქაღაქ,⁹ ლ აქ ოღ ქხრსა ზ
 ღანღქთხლღ ქაღქამანსაღსაქ¹⁰
 მანღლანღნ¹¹ ორღსათ ოსათოღი,
 აქლ¹² ღქ სასკ ოსღოღ თნორქნქღ
 ლ ზ მადამაფ ოღსაღანოღლქნღ მ-
 ღოღა ზათოღსაღ ღქ¹³ ღღრაღათ
 ღანბოღს აყართაყანოღლქლან, ლ
 აქლ ოღ ლს ოღნქ¹⁴ მნაღ¹⁵ მღღ-
 სკან¹⁶ ზ¹⁷ ზათოღსანსლ ზნღ, ლ ოღ
 ოღ ღქ¹⁸ ორ ოღნქღ ზნღ. სასკ აქნ-
 ორქლ ქაქს აბაქ¹⁸ ხღ ქხრქნ
 ოღსაღანოღლქლან სართაღს ღქს
 აათ ზ ზამანღნ¹⁹ კორღსაფ, ოროღ
 ზღხოღ ზღრ ქ ღქ არხამაღ. ლ სასკ

გამოსავალი ეპოვნა და ჩამოსცი-
 ლებოდა მას. ამიერიდან იგი ნებ-
 სით თუ უნებლიედ იძულებული
 გახდა ყოველნაირად ოსტიკანის
 ნებას დაჰყოლოდა საქმით, ზრახ-
 ვით, სიტყვითა და მახლობლობ-
 ით. იგი მიჰყვა მის ნება-სურვილის
 ასრულებას. თუმცა ვერ შეძლო
 სავსებით დანდობოდა გულით
 დაუღდეგარს, ცრუსა და მატყუა-
 რას. ამ დროს ოსტიკანი შეჩერ-
 და და დადგა ქალაქ ღვინში, რომ
 ზამთრის მკაცრი ღღეები იქ გა-
 ეტარებინა.

ხოლო ამიერიდან იძულებული
 გავეხდი მეძია გამოსავალი — ოს-
 ტიკანისაგან ჰაღიების ზრღანება,
 როგორღ ოღღსღაღ ვიღაღამ პრო-
 ტირიღღღს უფსკრულიღღღ. და ეს
 [გავეკეთე] არა წუთიერი სიკვდი-
 ლის შიშით ღმრთისაგან, არამეღღ
 იმიტომ, რომ [ოს ოკანზა] გამო-
 საღები ოქრო დაგვიწღსა და მრ-
 ვალთა შემწეობით მრავალი მი-
 ვართვი ვალი უსამართლო განძი-
 სა. სხვა მეტი არაფერი მქონდა
 რომ მიმერთმია, და არღ არაღინ
 იყო, რომ შემწეოდა მე. ამის გამო
 ამის ვეწიე. და ზეციურმა ძალამ
 მე გამომგღიჯა მას, რომღღღს ხე-
 ლები სავსე იყო სისხლით. გულ-
 ფიცხელი ფარაღინისაგან შეშინე-

1 მხრქლ BC. 2 ხსთხლ ABC. 3 ზანღოღსანსლ ABC, ქანსღოღსანსლ D. 4 + ლ
 ID. 5 ღღაღანაღონღ] ღღაღანოღსაღ BC. 6 ღამრქანსოქ D. 7 ხრქმან] — A. 8 ზ ორ-
 ღარამხთღ ABC. 9 ღოღოღრქაღაქ ABCD. 10 აოღქამანსაღსა A, აოღქამანსაღსაქ
 ID. 11 ზ მანღლანღნ D. 12 + ქსან ABCD. 13 ღქ] ღ A. 14 ოღნქნ BC. 15 + ღღინ
 BC, + ზ ღღინ D. 16 მღღსკან B. 17 ღ] — B. 18 აბა D. 19 ღ ზამანღ BC.

არსი ზანრასართინ¹ ჟარაღნიქ
 ქაქისაჲ² ესთ შოქისიქ³ ქ შა-
 ყისამ ლ ქრკორიღ⁴ ჴეღარქაჲ⁵
 ესთ სეჩაქი ქ შარქაქ⁶ შიქონხანი⁷ სლ
 ქსანს ჳი ჴარაგენს
 ჳერქათე ჴარ ჴენს⁸ საათიქაჲქს
 ჳილსა⁹ მახსალ ინქერ ჳაქსარის
 მქერ საქსა აქნორქიქ ლ სო ესთ
 აქრონხანს¹⁰ ჴრამანქი ჴაქაბს-
 ალ ჳიქსეჲქ ქ ჳაღარქ ქ ჳაიღარ
 ქ ჴიღმანს არსქსქაქ შიღონსქ
 ალ მსიბ ქქსანს შარსლ ხქქსლ
 ლ ალ ქსაღალიქნ ჴიღონსქ Ⴀთღრ-
 ნხრისი, იქ ესთ არსქსქიქ ჴიქსქ-
 ათიქ ჴიქქსათ. ჳიქ ლ ჴიღა ქ
 ქიღიქღიქს¹¹ მხრქქ ლ ქსაქს არ-
 ითქ¹² მსქიქ ქქსი: სლ ქ ჴიღანსქ
 იქ ქსქ საქსლ ბაქსა იქსქსქ ესთ
 ქღრსქანსქქღრქმანს საქსქ ჴარქქქ
 მსქ ᳵაროთაქანსაქარ ᳵღარსქიქ¹³
 ჳაქსთს ამხსსქიქს: სლ ანთიქ
 ხქსლ ჳნსაგარქ ქ ჴიღმანს ᳵო-
 ჳარაგლიქ ლ ანქ ᳵნოქსქსქ¹⁴ აქს-
 იქსქიქ ᳵიქიქქსანს მსქიქ ქ Ⴀხ-
 ანსქ:

ბული გავიქეცი მოსეს მსგავსად
 მაღიამში და როგორც მეორე
 იზაბელა ელიას მსგავსად სილო-
 ნის სარეფთაში. და რადგანაც
 ბოროტი მარბიელი წარმტყვევნე-
 ლები ჯერ კიდევ ძლიერად იყვნენ
 მოღებული ჩვენს ქვეყანაში, ამი-
 ტომ მეც უფლის ბრძანებით დევ-
 ნილი ალბანეთის აღმოსავლეთი
 მხარეებისაკენ წავედი, ქალაქი-
 დან ქალაქში სიარულით მივედო
 დიდ მთავარ საჰაქთან და მათ
 მეფე ადარნასესთან, რომელიც
 კავკასიის ჩრდილო-აღმოსავლე-
 თით იმყოფებოდა; რადგან ისი-
 ნიც ჩვენი ხალხთაგანი იყვნენ
 და ჩვენი სამწყსოს ცხოვართა-
 განნი, [ამიტომ] თითოეულ ჩვენ-
 თაგანს მათგან არა მცირე ულუფა
 და ხარჯი დაგვიწესდა თითოეუ-
 ლი ჩვენთაგანის საჰიროების მი-
 ხედვით. ისინი მოვალისებურად
 გვიხდიდნენ ყველას საქმარისს.
 შემდეგ იქიდან წავედით და
 გავსწიეთ გუგარელთა მხარეები-
 საქენ, იქ დავბინავდით და ვე-
 ლოდით უფლისაგან ხსნას.

¹ ზანრე არახს ABC. ² ქაქისა A. ³ შოქისიქ ABCD. ⁴ ხრკორიღ BC.
⁵ ჴეღარქაჲ ABD, ჴეღარქაჲ C. ⁶ ქ შარქაქ D. ⁷ საათიქაჲქს ჳილსა ᳵილსა
 საათიქაჲქ D. ⁸ აქნორქიქ BCD. ⁹ ქ ქიღიქღიქს ABC] ქ ქიღიქღიქსქ DE.
¹⁰ ლ ქსაქს არითქ] ლ ქ ქსაქს არითქ A] ლ ქსაქს არითქ BC.

դուն մանկանն. Մուշկայ՝ խրա-
խութիւնս բազումս յարկարէր
զօրաց իւրոց: Եւ յայնմհետէ ապա
նիւթ հրաբորբօք դառնութեան
մտաց գտեալ զայնպէս յաղթու- 5
թիւն¹ հրակիզութիւնս² բազումս³
սպիտակ տարածանէ⁴ ընդ ոլորսս
կրկրի մերոյ: Եւ ի միջօրէի իբրև
ի գիշերի մութ և մէգ և մառա-
խուղ⁵ և խաւար աղջամղին 10
պատեալ պաշարէր զԱքանագե-
անս⁶ պղն. և ի լծակս կշուց եղև-
ալ զերկունս տազնայ տարակու-
սանաց՝ հակամիտեալ⁷ կուտեալ
գտանէին ի վերայ մեր ծանրա- 15
տաղտոկ անուր Հագարու պռակ-
քան զքարինս ձորոյն Նաքուլրայ-
վան զի նետք հինից և տէգք
Տեան սեղացին ի մեզ⁸ Քանդի
արմատ դառնութեան, զոր կրքե- 20
մըն խլաց Տէր ի տանէս Թոր-
դոմայ՝ կրկին շառաւիղեալ տնկե-
ցալ լիմանալի յայգեստանս⁹ մեր՝
ի փշահեղձ¹⁰ մացառս վերընծիւ-
ղեալ¹¹ յեղծումն և յապականու- 25
թիւն:

Եւ այնուհետև¹² ահա սիրտ իմ
տանջեալ տազնայի տարակու-
սանօք և հաշեալ մաշի փոր իմ ի
լալոյ, զի յանօրէնութեանց մերոյ¹³ 30
այլեկութիւն Տեան անուխ արար
գմեզ. և ի սևաթուր սկարութեանէ
գործոց մերոց խեթիւ¹⁴ հայկեսալ

միսցա տացի մեղսն ֆուլսն մշմե-
լիսն ջիպրոբոնի ցամո և լիւմի
լիւնի ցալմարտա տացիս յարև. և
ամնարի ժլեցիտ ինձոցա թա միշե-
նի (մասալա) ցեցեմբօր աջնեմշ- 5
լի ցուլիս թիսնցիս, [օստիյան-
մա] իցենի յեցենիս ցեցալա յտեցե
մոսըցա և մոժիցինա լիւմի քանձա-
րի. և ջիւալիսան ևամիս ֆյցլի-
ալմա և նիսլմա, իւրոյնմա և
լիւրոյնմա ինեմբլեմ մոլիցա յայնան-
նիս ժոմի. և սանձորիս ջիլլելս
լալըցա սաթիցարի ջիլլիսա և
մֆիլլեմիսան. և ալլըցա յարիս
լիլլեմի, նաթոցրիս քեցիս յեցեմբ 15
լիլլուր միլիմ և ալլանլի. մար-
նիլլեմա իսրեմի և ջիլլիսն ջիլլե-
մի ցալլըցիմա իցեն. ժիլլիս ին-
ֆարիսան, թոմլիլլուր օլլըցա յա-
լմոլլեմա ջիլլալմա թոթոցրիս սան-
լիլլան, յեցալ չորհալ իլլա և
լանլըցա իցեն յոցենիլլուր ֆարմո-
սալլըցեն իլլալլի, յեցալ իլլալլ
նալմոլլըցենա իցի [իցեն] ևսանալ- 25
իլլա և ֆանսանլըցենալ.

և միսն ջիլլըց յեցեմբ ջիլլե-
րոնիլլի իցի ցուլի ֆիլլե և ից-
ցեմբա, միլլալլըցա միլլալլի
լիլլուրիսան, թալլըցա իցենի
լիլլալլուրիսանցիս ջիլլալլըցալ-
լալլալլուրիսան և իցենի
լալլըցալլըցալլուրի սալլըցիսն ցալլ

¹ յաղթութիւն] դառնութիւն BC. ² հրակիզութիւնս C. ³ բազում D. ⁴ տարածանէր D. ⁵ մառախուղ AB. ⁶ զԱքանագեանս A. ⁷ հակամիտեալ ABC. ⁸ ի մեզ] ի վեճայ մեր ABC. ⁹ ալլըցեստանս AD. ¹⁰ ի փշահեղջ A, ի փշակեղջ D. ¹¹ վերընծիւղեալ BC. ¹² այնուհետև ABCD. ¹³ մերոյ ABCD. ¹⁴ խեթիւ A.

1. მსგ არსდასწნ ზამარხო. 2. მათონსყად 3. ბნოა ბანრასართი
 ხრქორფენ 4. ჟარაბონი 5. ღაინს
 6. ჟორბაქარაყ ნორა, 7. ორდ ათაბელ
 8. ღანს დანაორ 9. ღლასაქარაღაი¹
 10. აოქლსააფორბოქსანს ექრა 11. ქ ქს-
 12. რაქ სიქსა² 13. ღორბანსეჩს ომსგ
 14. ანზნარქნ ღაროლბოქ 15. ქ ქსრაქ
 16. ღაროლბოგ: 17. ღასან ექ ხერს დამ-
 18. რქს ღოქმო³ 19. ღნქსაქ 20. ქ მსგ მანა-
 21. ნიქ⁴ 22. ბამაქქქანს ოქნ ოსონაჯონს⁵
 23. 24. ღსთ ნამანოქსანს 25. ქიოქლი⁶
 26. აყოლსარაყ ყნქსაქ 27. ქ რაყ დამსგ
 28. თარაყრსაყ 29. ქ მსრ ონაქოქსანს⁷
 30. 31. ღსთ ასასოქოქსანს 32. ოღქსიყ
 33. ჟორბანსაყ 34. ᦁღქღქსაქ 35. თოქიქსაქ 36. არ-
 37. რიყ 38. ᦁნოქქ ქომაროქხანს 39. ათრა-
 40. სარაქ⁸ 41. ხერს 42. ᦁიქსარ 43. ქ აქსანიყ
 44. დამსგ 45. ქარათხაქ: 46. სღ არღ 47. ასაქს
 48. აქოქრქს 49. ᦁრ ქომომა 50. ჟანბარა-
 51. ნიქ მთაყს⁹ 52. ღსსოქქლანს 53. ჟარბოქ-
 54. ქსანს¹⁰ 55. ღსაყხაქ 56. ღსნაქნაყხაქ,
 57. ᦁღ რაღ¹¹ 58. რანქლ. 59. ᦁნოქ ყნაყასო
 60. 61. ჟორღოქნ 62. ᦁთ ᦁფაქქ¹² 63. აღქთიყს
 64. ᦁასხელიქ 65. ᦁაქქელიქ 66. დამსგ: 67. შასქან
 68. 69. ᦁრამარბაქსაქსიან¹³ 70. სთაქჩას 71. ᦁო-
 72. ბანიღასოქქლანს 73. ხნბ 74. რქრხაქ, 75. ᦁქ
 76. 77. ქომასოასქრქლ 78. ᦁოქრაქ 79. ᦁსოლსეღ
 80. 81. ᦁქიქქსაქქს 82. მსრბაღორ 83. ღაროლბო-
 84. ყელ¹⁴ 85. რარქოქსანს 86. ღს რარათო
 87. 88. ᦁოქომოქსანს 89. სხათნ. 90. ᦁჭარქქრ¹⁵
 91. 92. ააქ, 93. ᦁარქქრ 94. ᦁარქსაყ. 95. ᦁ ᦁქ-
 96. თსა 97. ხნბ 98. აათ¹⁶ 99. სროსაყქმ, 100. ᦁორ
 101. 102. არქნენ ᦁრატასქს 103. ღორბანამან,¹⁷

აღმაცერად დაგვიწყო ცქერა
 [თვით] ჭემმარიტმა მზემაც. ხელთ
 ჩაუვარდით გულფიცხელ მეორე
 ფარაონსა და მის მრისხანე მო-
 ხელეებს, რომლებიც ალიზის გა-
 მოსაწვავე ქურის უღელზე უფრო
 მძიმე ტვირთად გვექცენ, დაგვამ-
 ხებს ჩვენ წარმოუდგენელი ცემა-
 გვემით, ქარიშხლის მსგავსად
 მოგვებრა ჩვენ ისმაიტელთა მო-
 მაკვდინებელმა სასტიკმა ქარმა,
 როგორც გრიგალმა მტვერი ვაგ-
 ვფანტა და გაგვაძევა ჩვენი სამკ-
 ვიდროლან და ნიაღვრის სიმძაფ-
 რის მსგავსად წარღვნა, წალეკა
 და საერთოდ უგუნურებით დაათ-
 რო. [ჩვენი] სული, ცხვრებივით
 მიგვრეკეს ჩვენ დასაქლავად. და
 აწ ამისთვის, რაც კი გონების
 ჩემს საუნჯეში არის ხედვა, და-
 ბინდდა და უქმი შეიქმნა, აღარ
 შეუძლია სიტყვით გაუწიოს დახ-
 მარება ზრახვას ჩვენზე მოწვე-
 ნილ საგონებო უბედურებათა გა-
 მო. ხოლო ჩემს დასახმარებლად
 გაბედულად მეტყველ ესაიას მო-
 ვიხმობ, რათა ასწავლოს სიბრ-
 ძნისმოყვარეობა და გოდება,
 უფლის მოწყალების მოძღვრება
 და რისხვის მახლობელ გვემათა
 სიყალბე: „აღდეგ, — იტყვის, —
 აღდეგ: აღემართე, იერუსალიმ,
 მსმელო ჭელისაგან უფლისა სა-
 სუმელსა, გულის წყრომისა მი-

¹ ღლასაქარაღაი C. ² ღოქმო B. ³ ქიოქლი ABCD] ქიოქლი E. ⁴ მთაყ D.
⁵ ᦁ ᦁაქქს D. ⁶ ᦁრამარბაქსიან BC. ⁷ ღაროლბოგ C. ⁸ ᦁრატასქს ღორბანამან]—
 D.

ყრატაჲს¹ ართიანი²ქხანს, ვი
 არიბრ³ნ⁴ და ქართხეხ⁵რ. და ი⁶ ი⁷ ი⁸ ი⁹ ი¹⁰ ი¹¹ ი¹² ი¹³ ი¹⁴ ი¹⁵ ი¹⁶ ი¹⁷ ი¹⁸ ი¹⁹ ი²⁰ ი²¹ ი²² ი²³ ი²⁴ ი²⁵ ი²⁶ ი²⁷ ი²⁸ ი²⁹ ი³⁰ ი³¹ ი³² ი³³ ი³⁴ ი³⁵ ი³⁶ ი³⁷ ი³⁸ ი³⁹ ი⁴⁰ ი⁴¹ ი⁴² ი⁴³ ი⁴⁴ ი⁴⁵ ი⁴⁶ ი⁴⁷ ი⁴⁸ ი⁴⁹ ი⁵⁰ ი⁵¹ ი⁵² ი⁵³ ი⁵⁴ ი⁵⁵ ი⁵⁶ ი⁵⁷ ი⁵⁸ ი⁵⁹ ი⁶⁰ ი⁶¹ ი⁶² ი⁶³ ი⁶⁴ ი⁶⁵ ი⁶⁶ ი⁶⁷ ი⁶⁸ ი⁶⁹ ი⁷⁰ ი⁷¹ ი⁷² ი⁷³ ი⁷⁴ ი⁷⁵ ი⁷⁶ ი⁷⁷ ი⁷⁸ ი⁷⁹ ი⁸⁰ ი⁸¹ ი⁸² ი⁸³ ი⁸⁴ ი⁸⁵ ი⁸⁶ ი⁸⁷ ი⁸⁸ ი⁸⁹ ი⁹⁰ ი⁹¹ ი⁹² ი⁹³ ი⁹⁴ ი⁹⁵ ი⁹⁶ ი⁹⁷ ი⁹⁸ ი⁹⁹ ი¹⁰⁰

სისასა, რამეთუ სასუმელი დაცე-
 მისა, ბარძიმი გულის წყრომისა
 ჩემისა შესვი და წარმოაცალიერე;
 და არა იყო ნუგეშინის-მცემელი
 შენი ყოველთავან შევილთა შენ-
 თა*⁴. სხვის მიხედვით: „ველო-
 დე მე თანამკუანსა, არავინ იყო
 ნუგეშინის-მცემელ ჩემდა, და მე
 არა ეპოვე“⁵. ხოლო სხვაგან „ვინ
 შეწუხნეს შენ თანა, დაცემა და
 შემუსრვა, სიყმილი და მახვ-
 ლი...“⁶.

2¹ არიბრ²ნ³ და ქართხეხ⁴რ. და ი⁵ ი⁶ ი⁷ ი⁸ ი⁹ ი¹⁰ ი¹¹ ი¹² ი¹³ ი¹⁴ ი¹⁵ ი¹⁶ ი¹⁷ ი¹⁸ ი¹⁹ ი²⁰ ი²¹ ი²² ი²³ ი²⁴ ი²⁵ ი²⁶ ი²⁷ ი²⁸ ი²⁹ ი³⁰ ი³¹ ი³² ი³³ ი³⁴ ი³⁵ ი³⁶ ი³⁷ ი³⁸ ი³⁹ ი⁴⁰ ი⁴¹ ი⁴² ი⁴³ ი⁴⁴ ი⁴⁵ ი⁴⁶ ი⁴⁷ ი⁴⁸ ი⁴⁹ ი⁵⁰ ი⁵¹ ი⁵² ი⁵³ ი⁵⁴ ი⁵⁵ ი⁵⁶ ი⁵⁷ ი⁵⁸ ი⁵⁹ ი⁶⁰ ი⁶¹ ი⁶² ი⁶³ ი⁶⁴ ი⁶⁵ ი⁶⁶ ი⁶⁷ ი⁶⁸ ი⁶⁹ ი⁷⁰ ი⁷¹ ი⁷² ი⁷³ ი⁷⁴ ი⁷⁵ ი⁷⁶ ი⁷⁷ ი⁷⁸ ი⁷⁹ ი⁸⁰ ი⁸¹ ი⁸² ი⁸³ ი⁸⁴ ი⁸⁵ ი⁸⁶ ი⁸⁷ ი⁸⁸ ი⁸⁹ ი⁹⁰ ი⁹¹ ი⁹² ი⁹³ ი⁹⁴ ი⁹⁵ ი⁹⁶ ი⁹⁷ ი⁹⁸ ი⁹⁹ ი¹⁰⁰

და ქეშმარიტად, წინასწარმეტ-
 ყველი მხილველის მსგავსად ჩენი
 ნუგეშისცემა არ შეუძლიათ ჩვენს
 შვილებს. ისინი სასოწარკვეთი-
 ლი, ტყვედწასხმული, განდევნი-
 ლი, მოკლული და მიძინებული
 არიან ყოველ გზაჯვარედინზე.
 ქეშმარიტად, ჩვენს მიმართ აღ-
 მოცენდა რისხვის მომაკედინებე-
 ლი სუნი, რადგანაც პატივი გვცეს
 და დავტკბით ღმრთის ნებათა
 სიტკბოს კურობევით, [მაგრამ]
 ვერ შევიცნეთ ღირსეულად იგი,
 რისგანაც სიკეთე მოვისთვლეთ
 და არც შეეწირეთ მადლი ნუგე-
 შის მომცემს, რასაც ვალი მოით-
 ხოვდა. და შემდეგ ამით განვი-
 სწავლეთ და შევიღვეცად მოგვეზლო
 ჩენი ცოდვებისათვის. გლოვობს
 და ჩვენთან ერთად წინასწარმეტყ-
 ველებას ამბობს „ჰურიასტანი და-

¹ ი¹ ი² ი³ ი⁴ ი⁵ ი⁶ ი⁷ ი⁸ ი⁹ ი¹⁰ ი¹¹ ი¹² ი¹³ ი¹⁴ ი¹⁵ ი¹⁶ ი¹⁷ ი¹⁸ ი¹⁹ ი²⁰ ი²¹ ი²² ი²³ ი²⁴ ი²⁵ ი²⁶ ი²⁷ ი²⁸ ი²⁹ ი³⁰ ი³¹ ი³² ი³³ ი³⁴ ი³⁵ ი³⁶ ი³⁷ ი³⁸ ი³⁹ ი⁴⁰ ი⁴¹ ი⁴² ი⁴³ ი⁴⁴ ი⁴⁵ ი⁴⁶ ი⁴⁷ ი⁴⁸ ი⁴⁹ ი⁵⁰ ი⁵¹ ი⁵² ი⁵³ ი⁵⁴ ი⁵⁵ ი⁵⁶ ი⁵⁷ ი⁵⁸ ი⁵⁹ ი⁶⁰ ი⁶¹ ი⁶² ი⁶³ ი⁶⁴ ი⁶⁵ ი⁶⁶ ი⁶⁷ ი⁶⁸ ი⁶⁹ ი⁷⁰ ი⁷¹ ი⁷² ი⁷³ ი⁷⁴ ი⁷⁵ ი⁷⁶ ი⁷⁷ ი⁷⁸ ი⁷⁹ ი⁸⁰ ი⁸¹ ი⁸² ი⁸³ ი⁸⁴ ი⁸⁵ ი⁸⁶ ი⁸⁷ ი⁸⁸ ი⁸⁹ ი⁹⁰ ი⁹¹ ი⁹² ი⁹³ ი⁹⁴ ი⁹⁵ ი⁹⁶ ი⁹⁷ ი⁹⁸ ი⁹⁹ ი¹⁰⁰

* ესაია. 51, 17-18. ** ფსალმუნი. 68, 21. *** ესაია. 51. 19.

ვესტალთა ღმერთების მითების
შინაშესიონის ხელისშეწყობა,
და მათი ხელისშეწყობის

მოქმედებისა და მათგან
დასაცემის შესახებ

სადაც, სადაც სანათლობის დასრულების
და დასრულების შემდეგ კვლავ
კვლავ¹ და მათგან² სანათობის
და დასრულების შემდეგ კვლავ³
და დასრულების შემდეგ კვლავ⁴
და დასრულების შემდეგ კვლავ⁵
და დასრულების შემდეგ კვლავ⁶
და დასრულების შემდეგ კვლავ⁷
და დასრულების შემდეგ კვლავ⁸
და დასრულების შემდეგ კვლავ⁹
და დასრულების შემდეგ კვლავ¹⁰
და დასრულების შემდეგ კვლავ¹¹
და დასრულების შემდეგ კვლავ¹²
და დასრულების შემდეგ კვლავ¹³

მე ისევე გლოვით მივამბობდი ჩემს
სიტყვებს და დამწუხრებული გუ-
ლით არ დავცხრებდი, რომ ზრახ-
ვად მქონდეს ჩვენ სახიფათო ვენ-
ბათაგან ჰაერში გატყორცნილი
ლაზვარი, ზაქარიას იგაფათაგან,
ორპირი მახვილი, გაწმენდილი
ჩვენი ქვეყნის შევილებს სისხლით
და მრავლის მომსვრელად [მიმარ-
თული] შურის საძიებლად მპარავ-
თა და მპარავების თანამდგომთა,
ცრუთა და ცრუმოთფიცართა. და
ვინილეთ ჩვენ სამხრეთიდან აღ-
ტყინებული ბოროტება და მრავ-
ლის მომპობი სატანჯველი ჩვენი
ხალხის შევილებს შორის, რომლე-
ბიც დაეცენ და მოიწყონ შემში-
ლითა და მახვილით და მაცდური
ვერაგობით, სანამ ხორცს, ძვლებს
და ტვინს არ გაუარა. ნუ უგუ-
ლებლემყოფს ამიერიდან სხვა
წინასწარმეტყველება, რომელიც
იტყვის, რომ როგორც ვფიქრობ
შეხვედით გზად იმათ, რომლებიც
ბოროტებით არიან შემოსილნი,
როგორც ოდესმე კერპთაყვანის-
მცემელი ასურესტანელები. წარ-
მომიდგეს მე მოსეც, ღმრთის კა-
ცი, რომელიც ჩვენ შურისსაძიებ-
ელ საქმეთა მისაგებელს საქვეყ-

¹ ვინაშე [ქოქა] ვინაშე ქოქა [ქა ABC, ქოქა ვინაშე ქა D. ² მათგან
ABD. ³ [სიბრძნის D. ⁴ ვინაშე ქა D. ⁵ კანაშაქი A, კანაშაქი BCD.
⁶ ქაქაქსი D. ⁷ და სიბრძნის — D. ⁸ მათგან C. ⁹ ქოქა B. ¹⁰ არ D. ¹¹ და
ABC. ¹² და — C. ¹³ ვინაშე [ქოქა] ვინაშე ვინაშე D.

რსაკადოჲთ აინტ ქალორ ქრქოლყ
 სნჯოლქხანს¹ მსრიო² ქაკქასქნა-
 მარ ჯან სკსალ სოხსერქნ ზ ქს-
 რაქ რასანქლ ზ ქაოლორჲ ոչ სა-
 ნოლ სა ზ ქალხლ ღმარამქნს³
 ქქრალორაგ გერსლოგ გქსოგ ზ-
 სანსაგ მსრიო; 2|⁴ ուրჲ სრესმნ
 ზ რარბრაფიჯნ ასოქნანს⁵ ზრ-
 თქნ ზ ზ სოიანს აქსოასქანს
 ქქრამარაო⁶ დოსანსქქნ, არჲ 10
 საღაქქლ⁷ სარქალანსქაღჲ გქს-
 რაოღა⁸ სქსნ ზ აქარსოლორჲ მ-
 ზონ სოღასანსაგ ზ ჯარ იოთქსქ-
 ნქს;

ქლანს გქ დომანს⁹ ზ¹⁰ ზ მხსო-
 ღლს რანსაქგ¹¹ მქრსალ¹² თასქასქნ
 ღასაქრ სოქქ ზ სოქქლ ზ ღასქლ.
 ზსქ დომანს, გოი ზ აქასოლო-
 რლს სა ზ ქქნქსნქ ქოხსოღსანქრ
 თხსოღაგნ¹³ გნოსა ზ ქაბოქ 20
 სარქალანსქრ მაროლ აქარსოლო-
 როქსამქ; ლას იოლმ ნასქ ღ-
 თხალ ḡქქასგნ¹⁴ ზ ḡაქოქსქ ქქ-
 სანს ḡქქოქ, გქასქაქაქსანს¹⁵
 ḡარამქლ ზ ḡქხოიოქქნ არქაქქნ 25
 სქრასოქ, იო რსო ნასქასქათ-
 მხალ ზმოქ რანქნ ანბნსოთ¹⁶
 ქსალ ჯრ ზ ქაოასქოქქლნ ნამა,
 ḡოი ḡსქქლმასქქსამქ¹⁷ მაროლ
 იოქქსალ ḡქოქქლქნ ზოი¹⁸ აქსაქს 30
 თაღნაქალ¹⁹ თარასქოლსქგ ქასქ-
 დანსქრ. თარასქლ ქსაქსალ ḡნა ზ
 ბქსასქქრთ. ზლრ ზ სქრარანსქნ²⁰

ნოდ აცხადებს ჩვენი შურისძიების
 დღეს. ელვისებრ ლესავს მახვილს,
 რომ ზედ მიეწიოს და არ გაძღეს
 ჩვენ ტყვედ წაყვანილ უფროს
 მთავართა მოწყულულ სხეულთა ქა-
 მით. ხოლო ისინი, რომლებიც
 ზოგჯერ უშაღლეს საფეხურზე
 ისხდნ და სამთავრო კარვეზში
 უაღრესად მდიდრდებოდნენ, ახ-
 ლა მოტყუედნენ და მზაკვრობაში
 ჩაცვიდნენ და სიკვდილის ზღვე-
 ვის თანამდებნი შეიქნენ ბოროტი
 ოსტიკანისაგან.

[ოსტიკანმა] ზოგიერთები საპ-
 ყრობილგში ჩაყარა და მათ წი-
 ლად არგუნა მახვილი, შიმშილი
 და გვემა. ხოლო იმათ, რომლებ-
 საც საპატიო [აღამიანებდალ]
 თელიდნენ, [ოსტიკანი] ფარულად
 ლალატით სასიკვდილო მახეს
 უგებდა. ჯერ გაასამართლა და
 ფიცი გაუტება გრიგორ მთავარს,
 რომელიც ჰაიკის ჩამომავალი და
 სუმბატ მეფის დის შვილი იყო.
 იგი, როგორც უკვე გიამბეთ, ნე-
 ბით დაემორჩილა [ოსტიკანის]
 სამსახურს, მაგრამ შესვა საწამ-
 ლავი და ურვასა და მწუხარებაში
 გარდაიცვალა. [მისი გვამი] წა-
 იღეს და დაფლეს მის მიერვე გა-
 შენებულ წმინდა სვიმეონის ტა-
 ბარში. ასევე [მოუვიდა] მამაც

¹ სნჯოლქხანს D. ² მსრიო C. ³ ḡმარამქნს A. ⁴ ქაოლორჲ B. ⁵ ḡს-
 რასანქლ D. ⁶ ḡქქოქ C. ⁷ ḡასაქრ A. ⁸ ḡქს — BCD. ⁹ ḡანსაქგ ABC. ¹⁰ ḡქრსალ D.
¹¹ ḡქასქაქსანს B, ზ ḡქასქაქსანს C. ¹² ḡანსაქოქ BC | ḡანსაქოქ D | ḡნ-
 ბნსოთ AE. ¹³ ḡქქოქქლქსანს A. ¹⁴ ḡაქაქსოქ D. ¹⁵ ზ სქრარანსქ ABCD.

შორე ტომისსაჲ: შიჯაყთა ლ
 გდგაჯარქი მანოილს შიჯაყი¹ ირქი
 არდჯაქსნ შამრათაჲ, ირ ლათ ნსნფ
 ფიობსლიქ ქ რნსაქჯაგ შიჯაყი ფა-
 ლაიქ ჰხირრაქლ სელს, ლ ღნა ლა
 ქ ნიჯ თანჯანა ხარისა² ლ გქსი³
 მანოლ არდოქსა⁴ ქ დნარქ⁵ ქ სხ-
 ნაგნ. ფიოქ მარბსა⁶. ფამარქ-
 ნენ⁷ საყარაქსთსნ შიჯაყი⁸
 აოჯქრ ხანჯოქსანსქ ქ ღნარანსქ
 ნაქსნასქანს ხანჯოქსარანაგნ ქ
 ჩაოქარანს:

შიჯაყთა ლ გდგაჯარქი
 თიქ⁹ გქსიქთათარქნ შამრათ¹⁰
 გქსიქთარქნ შამრათა¹¹ ირ ქნ¹²
 ნასქამ გქსიქთარქნ გქსიქთა ქ
 ჰაოქსიქთისქ ჰაოქსიქთისქ, ლ
 ღნა ლა ნიქსნ გქსიქთისქამ¹³
 გქსიქთისქთისქთისქ ქ სქსნაგ თა-
 თიქ. ფიოქ თარქსაქ ქსიქთისქ ქ
 ზარინა¹⁴ გქსიქთისქთისქთისქ: ხლ ქსანს
 აქსიქთისქ¹⁵ ქსიქ ქ გქსიქთისქთისქ
 ქსიქ¹⁶ გქსიქთისქთისქთისქთისქ¹⁷ ლ
 ჰაოქსიქთისქთისქთისქთისქთისქ¹⁸
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ¹⁹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ²⁰
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ²¹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ²²
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ²³
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ²⁴
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ²⁵
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ²⁶
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ²⁷
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ²⁸
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ²⁹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ³⁰
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ³¹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ³²
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ³³
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ³⁴
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ³⁵
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ³⁶
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ³⁷
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ³⁸
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ³⁹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁴⁰
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁴¹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁴²
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁴³
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁴⁴
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁴⁵
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁴⁶
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁴⁷
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁴⁸
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁴⁹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁵⁰
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁵¹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁵²
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁵³
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁵⁴
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁵⁵
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁵⁶
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁵⁷
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁵⁸
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁵⁹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁶⁰
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁶¹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁶²
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁶³
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁶⁴
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁶⁵
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁶⁶
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁶⁷
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁶⁸
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁶⁹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁷⁰
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁷¹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁷²
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁷³
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁷⁴
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁷⁵
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁷⁶
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁷⁷
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁷⁸
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁷⁹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁸⁰
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁸¹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁸²
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁸³
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁸⁴
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁸⁵
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁸⁶
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁸⁷
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁸⁸
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁸⁹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁹⁰
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁹¹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁹²
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁹³
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁹⁴
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁹⁵
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁹⁶
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁹⁷
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁹⁸
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ⁹⁹
 ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქთისქ¹⁰⁰

ჰაბუქს მუშელს — სუშბატ მეფის
 შვილს, რომელიც უტიის გავარის
 მცხოვრებლებმა შხაქვრული და-
 ლატით შეიპყრეს. მასაც ისეთივე
 სატანჯველი ხედა წილად: სასიქ-
 ვდილო წაშალი შეასვეს და სი-
 ცოცხლე მოუსწრაფეს. მისი გვაში
 აშოტ სპარაპეტმა გააგზავნა ბაგა-
 რანში წინაპართა განსასვენებელ-
 ში დასასვენებლად.

ასევე მოტყუებითა და დალა-
 ტით დაიღუპა სრულიად ახალ-
 გაზრდა სუშბატი, სუშბატ მეფის
 ძმისშვილი, რომელმაც თავისი
 ნებით გაბედულად მიმართა აგა-
 რიანელთა მსახურებას. იგი წა-
 ასვენეს და დაფლეს ტარონში,
 თავის მამა-პაპასთან. და აი მეც
 ამის გამო ვიწყებ საყვარელ [ადა-
 მიანთა] გლოვას და აღეძრავ ხმას
 ტირილით, ვედრებითა და სახის
 ხოკვით. ჩვენი ცოცხლების გამო
 იყო, რომ ჩვენი დღეები ასე სა-
 მარცხვინოდ და სასოწარკვეთით
 დასრულდა.

ამგვარადვე მოსპეს სხვა აზნაუ-
 რებიც. მე არ შემოძლია ეხლა
 ისინი სათითაოდ ჩამოვთვალო.
 საპატიოთაგან და დიდებულთა-
 გან, რომლებიც ოსტიკანს დანებ-
 დნენ, ან ხელთ ჩაუვარდნენ, თით-

1. გქსიქ AD. 2. ქსიქთისქ AD. 3. მარბსა B. 4. ფამარქნ ABC. 5. შიჯაყი — A. 6. თი-
 იქ A. 7. ქ გქსიქთისქ D. 8. აქსიქთისქ D. 9. თისქთისქ ქსიქთისქთისქ D. 10. გქსიქ BC.
 11. იქთისქთისქ D. 12. ლათ — BC. 13. ლ — C. 14. ქსიქთისქთისქთისქთისქთისქ
 ჯაგ A. 15. ქსიქთისქთისქთისქთისქ ABCD.

ხეღსიყნ ლ ღნჳ ბსიამჲ ანსიქლო-
ფნს¹ იჲ იჲ აყიყნყალ ჰ ჯარა-
ქათაქათ ლ ჰ ქარყღაღანსიან
მარინ თიღჳნაჳ, რაჲე მქან
სიონმამით ქმარღაღონ ჴაღჲქ ლ
ღღნაღღღ² აყარაყანს სღით,
ორ იღ ჰ სიღრბჳ არარსალ ლ ჰმ-
ასათაქსიღე მთაჲ სიორჲღსამჲ
თსიასლ მქანსღამაქს ჰსიღ ჲსიღ
ღნაჲჲჲ ასიღანჲ ლ სიღრაჲ³ 10
ათაღჲ ჰღღღანჲ,⁴ ლ ჲანსაჲჲჲ
ანსნარჲნ მაროღე ჲანსიღთსალ
ამსნანჲსიღ ჲამჲინანჲნ რსიღსალ,
რარან ჰ ჲამჲ იასიქსიღანჲნ ჰ
ჲათარსიღქსიღნ რანჲ ლ სიორჲ-
ღიღ ჰღღღანჲ⁵ ჳსიღსალ ჲანსიღსი:
სი, ჲ აყათანჲ მანსიღსი Ⴀასას
ღს⁶ იღჲქ სღითი⁷ ჲარსიღ⁸ ჰღ-
სანსიღსი სიღღსი, Პრ ჲანსიღთი⁹
ჰღღიღჲ ქსალ იასიქსიღანჲნ¹⁰ ლ აყა
ჰ ჲიღჳიღღ ჲნა არარსალ; ჰსიღ
ჲასიღ Პრ მქიღ ჰღღღ ჲიღღსი⁹
ნასმანსიღ¹¹ ჲანსიღრბჳსიღ ჲიღ-
ღასიღღღიღსი აყიღიღსიღჲ ჰ ჲიღ
ათსალ ჲყარაყანსიღსი ჲიღსიღსალ²⁵
ჲაღღიღღანსიღ. ლ აყა რარიღსიღ მქ
ანსიღსალ ჲნაღსიღსალ ლ ჲასიღსალ ღნჳ
ყათიღარ აყარსიღ¹⁰ ჲაღღღღსი¹
ჰიღსიღღ:

ჰსიღ ჰღღღ ბანს აყანსიღსი 30
ღიღღღსალ სიღღღ¹ ლ რიღსიღსი ჲღღსი
ყათიღარსიღღსი. მქსიღ ჲიღსი¹¹ მქსიღ
ჲიღსი¹² ნა ჰ იღიღღსი აყიღსიღსი-
ნიღსი,¹³ ანსიღსალ, ჰრსიღარ ჲნაღღ ჰ

ქმის ვერვინ გადაურჩა ბოროტ
და ვერაგულ სიკვდილს, გარდა
გონიერი მეფის ვაგიკისა და ლა-
მაზ აშოტ სპარაპეტისა; მათ კარ-
გად განსაჯეს და გონიერულად
გაითვალისწინეს თავიანთ მოღმე-
თა და უჟღალთა ხეღღრი. ისინი
შეაშინა ესოდენ წარმოუდგენელ-
მა სიკვდილმა, ამიტომ მთლიანად
მიენღღენ ოსტიკანს და დაჰყენენ
მის ნებღ-სურვილს. მათ ისწრაფეს
თავიანთი სიტყვისა და ჴრახვის
წესსიღღღღ. [ოსტიკანმა] სპარო-
ბიღღში რაღღღო ქაბჟიღ ვასაჲი,
სიღღიღთის დიღღღული მთავრის
აშოტის შვილი, რომელიღ [ად-
რე] თავისი ნებით დაემორჩიღა
ოსტიკანს. მარამ ერთ დღეს,
როღღსაღ ჲამე რამოწღა, ვასაჲმა
20 უღღღად ფოღღღსი მახვილი
აამოქმეღღ: მღღღღღღი ჲახოღა,
საჲმაღ მანსიღი გაიღღინა, ქაღა-
ქის ჴღღღღსი რამოეღიღღ და გაიქ-
ღა.

ხოლო როღა მღღღღღღმა ყვირი-
ლი აღღღღსი და მღღღღღღი უღან
ღაღღღღღენ, ის უღღღ ვენახებით
წავიღღღ და თავისი მშობლიღრი
ქვეღღღის სიღაღღღღღსი მიაშღღღღ. ამის

¹ ანსიღღღსი A. ² ჲღღღღღ C. ³ + ჰღღღსი AD, + ჰღღღ BC. ⁴ ჰღღღსი] ჰღღ BC. ⁵ ჰღღღსი] ნიღღ AD. ⁶ სღითი D. ⁷ ჲარსიღ A. ⁸ ანსიღღღ AD. ⁹ ჲი-
ღღ ABCD. ¹⁰ აყარსიღსი D. ¹¹ აჲ B. ¹² აჲ B. ¹³ აჲღღღღღღსი AD, აჲღღღღღღ-
ნიღ B, აჲღღღღღღღღსი C.

հայրենի ամրոցս աշխարհին լուր-
 ևանց: Ապա անուհետև չարու-
 թիւնն զգադունի պատուուսին
 մերկացեալ՝ զոմանս ի պատու-
 ական ազատաց¹ բազմակողմող
 երկաթոն² տային կերակուր. իսկ
 ալլք ոմանք իտխաստեայ³ ի ժոր-
 ժորս և ի ծերայ վկագ տարեալ
 մղէին: Եւ ապա սարսեալ ամեն-
 սոյն աշխարհն սորեցին յայլս,⁴
 թազեան⁵ յանտառս, կլին ի քար-
 անձաւս: Իսկ ապա կանայք ևս
 պատուականք տիրունիք ըմբռնե-
 ալք ի գերչաց անտի ստաւլ ևս
 բարձին զբնն ծանրութեան մար-
 մնոյ նեղութեանց՝ ոչ ինչ լիշեալ⁶
 զանուն փախկութեան մայրենի
 ազատութեան...:

Եւ այսպէս ապա զօրացեալ
 մարու և կլեալ⁶ զբազումս: Ար-
 տօսր հոսեալ՝ կալաւ զամենայն
 նրեսս երկրի: — Ալլ այսօքիկ
 ճեզ բաւականացեալ՝ ես ի կարգ
 պատմութեանն դարձայց, ոչ թող-
 լով կիսակտուր զբանիցն ուր:

**ՅԱԶԱԳՄ ՍԱՀԱԿԱՅ ԵՒ
 ՎԱՍԱԿԱՅ ԳՈՐԾՈՅՆ, ԵՒ
 ԱՆԳԹՈՒԹԵԱՆՅՆ ՅՈՒՍՓԱՅ**

Յայսմ վայրի Հայկազուն եղ-
 բարձն հարազատք Գրիգորիոյ³⁰
 զբաւամար եղևիլ լուստիկանէ
 անտի՝ Սահակ և Վասակ զվոյթ
 պնդութեան յանձինս բարձրա-

Յեմեղք Զորոտեբաս իրից պե-
 քա. սաբատիւ սննաւորտագան շօցի
 մրავլիսմոմսրցել մաքիլս միս-
 ցես սաճրաւո, իւլո սեցեք
 5 Եւտրոլեյիլնի եցեքեքս և յլլս
 նաբրաւեքի հաւմսցեղեց; Յեյրս
 մողի յեցեքան, Յեյրեն մլեյմե-
 ցեքի, միմալնեն յեցեքի, պեղ-
 նեն ցամոյքաբուլեքի. ըմլայ-
 10 ցեքս և սաբատիւ ըմլոլեքեք,
 իւլեքեքի Յեյրսրցես Մարմեցե-
 նեքեքեք, Յեքո միմե յեքոտի
 երգոտ տալանտի սեքլիս Յե-
 կոլեքեքի, մատ արց կո սեքո-
 15 ըտ Յեքեքիս և տալիսքեքեքի
 սաքեքլ...:

ասք ցաքոլեք և սեքեքլի և
 20 Յտանտեք մրալալ լաձամանի.
 [Եեքո] յեքմլի ըմլեքն և
 մող յեցեքանս մողեք. Յեն ես
 օքմար, մե կո ոսքեք տեքոմիս-
 ըմլեքեքեք և ար ցաքեքեք
 25 սեքեքս.

**ՏԱՅԱԿԻՏ ԵՒ ՅՆՏԱԿԻՏ
 ՏԱՅՄԵՅԻՏ ԵՒ ՈՒՏՄՄՅԻՏ.
 ՅՄՄՈՅԵՒՄՈՅԻՏ ՅՄՏԱՅԵՅ**

Յայիկի համոմեղեքեք, սաքեք
 և ցաքեք, իմ ցրոլորիս ըմլ-
 30 քեք մեքեք, իւլեքս և իւլ
 մողեք ոստիկանիսցան, սեքեք
 ցամոլիլնեն և ըմլենիս ըրոս Յե-

¹ ազատացն C. ² երկաթին ABC. ³ փոխտես A. ⁴ թազեան D. ⁵ յեքլ
 ABC. ⁶ կալեալ D.

ვიცხსაჲ ჟი ძამანასკა ნაღბათ-
 ნაგ¹ ლ დონი დირბხაჲ, ჟი დონს
 ზნარა მარქთასგნს ფათანსჲ ლ ჟი
 ჟერსა² ჟი ზსიჯაგნს სქანსჲ ლ ამ-
 რანაჲ ჟი სხაქასკანს ამრიგჟ³
 თქროქსხანს⁴ ჟიღრსანს, ლ იჯ
 ფნაჲ ჯონსჲ ქაჯისარის ითარაგ
 მქინჯს ანსეგჲ, აახნს,⁵ რარქო-
 ქჩინს შხათნი, სჲ ააყა ზაღასკა-
 დოცჲ⁶ ქხაღჲ⁷ არაქარი ქჩიასი⁸ ჲ
 ჟიღრ ჟი თააყანსჲ ჟინჯ⁹ სრქხაჲ
 ჟიღრსაჲ ამრანასქინს ჟი შხანს ჟიღრ-
 იჯ ზანსქერბჲ დრქითთასკრინს ლ
 ზღრსაღორ მარინს ჟიღრსანს ლ კა-
 ნამარჲ ლ ირქოქჲ ლ აღათა-
 ფონი¹⁰ რანასკოქ.¹¹ იჟანს ჟი ჟრა-
 ხსიღრ ქიღბანოღთ აღთიროქხანს
 ჟამაქქქხანს ჟინსქგნს ლა ჲანს ჲსა
 ასათსკაგხაჲ რასქერ ჲაღაღა-
 ჟიმანს თონს⁹ რნასკოქხანსა მხროქი²⁰

ეცადნენ თავი დაეხსნათ მაქირ-
 ვებელთაგან: გამაგრებულ იყვნენ
 თავიანთი სამფლობელოს სიმაგ-
 რეებში და არ წასულიყვნენ უც-
 ხო ქვეყანაში, სანამ, როგორც
 ამბობენ, არ გადაივლიდა უფლის
 რისხვა. რადგან ისინი ნავეების
 მშენებლები იყვნენ, სწრაფად გა-
 მკვეთი ნიჩბებით, როგორც ერთი
 რაიმე კილობნით გასწიეს, მი-
 იმალნენ და გამაგრდნენ სევა-
 ნის კუნძულზე თავიანთი ქრისტეს
 მორწმუნე და განდევნილი ღვლით,
 ცოლებით, შვილებით და აზნაურ-
 თა მხედრობით, რადგან ისმაი-
 ტელ მეკობრეთა ღვარივით წამ-
 ლეკავი ამძვინვარებული დინე-
 ბა უფრო და უფრო ძლიერდებოდა
 და ეკვეთებოდა ქვიშის სა-
 თუშველის მქონე ჩვენს საცხოვრე-
 ბელ სახლს. ეს [ამბავი] შეიტყო
 ქალთა მტრთვალე უღმობელმა
 აგარიანელმა, მან ჯარი შეკრიბა
 და მათ წინააღმდეგ გაგზავნა.
 [ჯარმა] მიაღწია ტბის ნაპირს
 და მტრის მიხვილი ზღუდელ შე-
 მოერთყა და გარემოიცვა [ისინი].
 მოყვარულმა ძმებმა დაინახეს,
 რომ, თუ მტრებისაგან პირს იქ-
 ცევდნენ, წყლით მოცულ უფსკ-
 რულში ვერ მოძებნიდნენ გასაქ-
 ცვე ადგილს და ხელთ ჩაუვარდებო-
 დნენ წარმართ მოძალადეებს

¹ ნაღბათანსგნს D. ² ჟიღრს ABCD. ³ ამრიგ D. ⁴ თქროქსხანს C, თხროქ-
 ხანს D. ⁵ აახნ ABC. ⁶ ზაღასკადოცჲ D] ზაღასკადოც ABC. ⁷ ქხაღჲ ქხაოქ
 ABC. ⁸ რნასკოქ C. ⁹ თონს ABC. ¹⁰ აათხაჲ D. ¹¹ ლა] ჟას ΔBCD. ¹² მქრქჩქ]
 — D.

հեթանոսական¹ բռնադատացն և
նոցա տղաւստ չարութեանն. և
այնուհետև դժեռս նաւաստեացն
զօրացուցեալ, և նաւեալ չուեալ
գնացեալ մարբն հանդերձ և առ-
հասարակ ընտանիօք և աղխիւ ևս՝
որչափ ձեռն բաւականին² կարէր
կրել, անկանէին հապճեպիւ յա-
մուր գաւառն Միսիորոյ: Իսկ
Իսմայէլեան զօրապետին մտեալ 10
ի կղզի ամրոցին՝ գնացեալ կա-
պուտ աւարին ոչ սակաւ ինչ քան
թէ բազումս ժողովեալ՝ ի դիպա-
հոջ՝ թողոյր. և ինքն ասպատակ
սփռեալ՝ դիմէր կրթէր՝ անցանել³
զհետ նոցա: Որոց ընդ կրօնին
դարձեալ առ ի դիմի հարեալ
թշնամեացն, և բազում վիրաւորս
ի նոցանէ՝ խաթատեալ⁴ և ճարակ
սրոյ տուեալ՝ ի փախուստ դնոսա 20
դարձուցանէին, և ինքեանք չու-
եալ երթեալ գնացեալ զօղեալ
դադարէին յանձաւախիտ ամրո-
ցնս մայրեացն Գարդմանայ և
Արցախայ՝ ակնկալեալ սյցելու-
թեան Տիառն: Անդ հանգեաւ ի
Քրիստոս պարկեշտասուն և
սրբափայլ կրօնիւք մեծն ի ճշնա-
ւորս մայր նոցունց և քոյր արքա-
լին Սմբատայ՝ որ լետ ամաց ինչ 30
դառնալոյ և տիրելոյ նոցա ի վե-
րայ սեպհական և հայրենի իշխա-
նութեան՝ տարեալ հանդուցանէին
զմարմին նորա ի քնարանի իւ-

և մատ Բիլֆ Զորոտեան. ամի-
տոմ քննաքննութեամբ ցնցեալ, նա-
ջիտ ցանցից և քննեցեալ տա-
նտ ընտանեան և սախլուքեան
5 ցորտալ տաւիսի ցնցեալութեամբ,
քան թէ ինքն ինքն ինքն ինքն
տան քննեցեալ. [իսնին] սակաւ
քան թէ ինքն ինքն ինքն ինքն
6 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
քան թէ ինքն ինքն ինքն ինքն
7 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
8 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
9 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
10 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
11 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
12 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
13 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
14 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
15 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
16 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
17 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
18 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
19 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
20 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
21 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
22 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
23 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
24 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
25 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
26 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
27 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
28 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
29 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
30 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն

¹ հեթանոսական ABCD] հեթանոսական E. ² բաւականի ABCD. ³ ի դիպա-
հոջ AC. ⁴ կրթել B. ⁵ անցանէր AD. ⁶ ի նոցանէն A. ⁷ խաթատել C.

რომ მხრბ ზ ბიოასტრო სსსსსსსს
ქსქს ზ ზიოაფაქს¹

ქსქს სსიოქსსს იოთქსსსსსს სსსსსსსს,
სსსს სსსსსსსსსს ს სსიოქსსსსსსს²
ქსქს სსსსსსსსსს³ ქსსსსს სსსსსსსს-
სსსსსსსსსს სსსსსს სსსსსსსსსს სსიო-
ქსსსსსსს⁴ სსსსსსსს სსსსსს⁵ ს სსს
სსს სსს სსსსს სსსსს სსსსსსსსსს,
სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს სსსს სსსსსსსს
სსსს სსსსსსსსსს სსსსსსსს სსსსსსსს⁶
სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს⁷
სსს სსსსსსსსსსსს სსსსსსსსსს⁸
სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს
სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს⁹
სსსსსსსსსს¹⁰ სსსსსსსსსს¹¹ ს სსსსსს
სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს სსსს სსსსსს
სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს¹²
სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს¹³
სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს¹⁴
სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს¹⁵
სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს¹⁶
სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს¹⁷
სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს¹⁸
სსსსსსსსსს სსსსსსსსსს

ერ აგებულ ეკლესიის მახლობლად
შოლაგაში.

შრჯულო ოსტიკანმა, როდესაც
დინახა, რომ ნაპირთ მპყრობე-
ლბბმა და მხარეთა ჰცველებმა,
იძლივნენ რა, ხელი აიღეს ჩვენი
ქვეყნის მხარეთა [გამგებლობაზე]
და რომ [ამვე დროს] არაეინ იყო
მისთვის წინააღმდეგობის განწყე-
ვი, ბოროტ ავაზაკთა რაზმი მოპ-
ფინა ყველა მხარეს: სისაკანის
ტომს, ტაშირისა და კანგარის
გალმა მხარეს და გელაშის ტბის
ნაპირს. შემდეგ [ოსტიკანმა] თავი-
იიანებთან, ნახარებთან და დიდ
ჯართან ერთად გამოგზავნა გა-
გიკ მეფე, რომ შემორტყმოდა,
მოეცვა და აელო ვალარშაჟრტის
ციხე-სიმაგრე. ისინი გამოეშართ-
ნენ და მრავალი დღის განმავლო-
ბაში ებრძოდნენ ციხეს, მაგრამ
ვერაფრით ვერ შესძლეს მისთვის
ენების მიყენება. თუმცა ციხეში
მყოფთაგან მრავალი დაიჭრა და
დაეცა მტერთაგან, მაგრამ [მიუ-
ხედავად ამისა] ფიცხელის ბრძა-
ნებას ვერ გადაუდგნენ, ისბდნენ
და იცავდნენ სიმაგრეს მრავალი
დღის განმავლობაში. ბოლო ის
ჯარი, რომელიც [სხვადასხვა]
მხარეებში იყო გაგზავნილი ნეამ-

¹ ზ ზიოაფაქს ABC. ² სსსსსსსსსს A. ³ სსსსსსსს D. ⁴ სსსსსს D.
⁵ სსსს ABCD. ⁶ სსსსსს D. ⁷ სსსსსს AD. ⁸ სსსსსსსს D. ⁹ სსსსსსსს
ABCD] სსსსსსსს E. ¹⁰ სსსსსს ABC. ¹¹ სსსსსსსს ABC. ¹² ს სსსსსსსს AD.
¹³ სსსსსსსს AC, სსსსსსსს B, სსსსსსსს D. ¹⁴ სსსსსს სს BCD. ¹⁵ ს სსსს
სსს ABCD. ¹⁶ სსსსსსსს BD, სსსსსსსს C. ¹⁷ სსსსსსსს BC] სსსსსსსს
ADE. ¹⁸ სსსსსსსსსსსს D.

10*. ე. ცაგარეიშვილი

სერკრის მსრივ ზე მსრე მარბრ-
 ვოუქინ ვეოგნ თოჯორქე აო ზ ვნქსქ
 ლ ზ ნუნდსქ ლ ზ მაჯსქ ესკრამხან
 აოგქს მნსქქეა, ლ მქონფომაქნ
 ზასქ ადგათნ ლ ანსაოგათნ, ღორ-
 აორნ ლ აქათსერაღმოიუნ,¹ ქსანს-
 აქსონ² ლ ღათოაორნ, სოორეოგა-
 კანუნ ლ ღუნჩქნ, ზამასათუნს ლ
 ზანსარქიუნ, ბსრნ ლ თოგან, მსბნ
 ლ ქოღრნ მათნსეგან ზ ბსო³
 გუნსაოგათ გსრჯანს. ესთ მარგა-
 რქოქსანს, ქტქ მსარხრეაქდ სი-
 რსოგნ ბსღ⁴ ხლ აქსაქსა ნა-
 სანს ბ სხონს ღოროქსანსე ხეიქე
 მსღ ქალორა ქრქქსანღოქსან⁵
 მსრივ⁶ ღქრქ ქრსოგ ზე ქსაქს
 ბამანსქი:

ხლ აქსა ამსნანს იღ იოქსქქე
 ზნქონს ათხალ ასათანორ ქსრ-
 მქსა ლ ზაქესქ⁷ ბოქ ექქოქსა
 ზსრსანსე ლ აოგსრა ართასოაგ
 ვაქს, ვქ მქ ლგანსქქინ იოქსქ
 ფოქბქ⁸ კოქბქ⁹ ეანსეგ ანჩნარქინ¹⁰
 აოქსოქს. ქსანს ვქ ჩქნ¹¹ ქსამაქ-
 სანს¹² ასოქსათსქსანს ქრქ
 გჩოქსჩ¹³ კანსთათსა ლ ზ ჯამრს
 ქათხსქ, აქსაქქი აქოქსქ თორა-
 ბსქქინ ოგარსქს როიქ ზ მქ¹⁴
 ბოქოქქოქგ მსრივ. ლ ფოთლ ამ-
 ნანს ექქოქს ზ ვაღსა ლ ამსნანს
 სქრთ ზ თორამოქსქს¹⁵

ბოხე ოსტიკანისაგან, როგორც
 ნაკვერცხლად ქეუული ცეცხლი
 ჩვენი ქვეყნის კიდეებს მოეფინა,
 ავარდა აგიზგიზებული ალი, რა-
 თა გაეფანტა, მოემქო და გაეწყ-
 ვიტა არამის ტომი. აზნაური და
 უაზნო, ძლიერი და მებრძოლი,
 ერგასის თავი და მსაჯული,
 მზრახველი და გამომძიებელი, გო-
 ნიერი და ბრძენი, მოხუცი და
 ყრმა, დიდი და პატარა — ყველა
 მოძალადე წარმტყვევენელთ ჩაუ-
 ვარდა ხელთ, მსგავსად წინასწარ-
 მტყვევლებისა: „მატოურნი გე-
 უფლნენ თქვენ“*. უფლის ძლი-
 ერების შური თავს დაგვატყდა
 სწორედ იმ დროს, როდესაც ჩვე-
 ნი შურისძიება უნდა მომხდარი-
 ყო.

შემდეგ კი თითოეულმა მათგან-
 მა თანამგლოველად გაიხადა იე-
 რემია და ეძიებდა თავისი თავი-
 სათვის ზღვას და თვალებისათვის
 ცრემლთა წყაროებს, რათა არ
 მნატოვონ წარმოუდგენელ უბე-
 დურებათა გლოვა, მოთქმა და
 ტყუბა, რადგან ისმიიტელ ავაზაქ-
 თა თავდასხმები, როგორც ხანძა-
 რი ტყესა და შამბნარს, ისე მო-
 ეღევა ალის საზრდოდ [ქეუულ]
 ჩვენ ხალხს. ყველა დაავადდა და
 ყველას გული დამწუხრდა.

¹ აკათსერაღმოიუნ D. ² ქსანსაქსან ABC. ³ ზ ბსონ A. ⁴ კალორა ქრქქსანღოქსან მსრივ]—D. ⁵ ზაქესქ A, ზაქესქ C. ⁶ + ლ AC. ⁷ კოქბქ D. ⁸ ქსამაქსანსე
 C. ⁹ გჩოქსა A. ¹⁰ ზ თორამოქსანს D.

* ესაია 3, 4.

ჰმარაჲთ ანოზნაჲს ონსაღიბ
სურასუჲს არაჲსი, ხი
ანზნასიორ კონსიბ მით-
ფაჲს, ხი ფახსახსანს ყაჲყაჲს

სუმბატ მეფის უმჯომოდ
ღარჲენის, იუსუჲინსაღმი
მისი ღამორჲილმეზისა და
ბაბიკის ბაჲცმევის შემსახეზ

ღაჲა ააჲა სისხალ ღჲაოაღ 6
მჩინჯამაჲს აბხალ ქაღალორჲ
წაღქი ჲანჯერბ ხეღარჲნ ჲიღიღ
წორჲსნაღ, ჲჲრ ქტ ჲ ბხიანტ
ნიღა ჲ ჲ კარაჲაღსიღიღ აჲა ამ-
აღიღ¹ ჲაროღქიან ჲ იბჲრღ² 10
ღაღნიღქსან ჲღღხალ ჲორღ ჲსღ-
ღსღსაღ წიღსაოღი ჲ ჲსაოღიღ
ღაღსაოღსაღ ძიღიღიღიღ.³ აჲღ
ღ ჲღღღსანღ ჲა ანბანღ სიღიღ-
ღანსიღან⁴ მაროღ კარბი⁵ ჲ მთი 15
სეღსაღ ჲ ჲანჯიღსაღ ქსღღღღ⁶
ღანაღსაღიღ. აღნიღსიღ ასიღსა-
ბაღიღ სიმ⁷ ჲიღღსა ჲღღღღღ
ღღსაღმღსაღ ჲ კანჯიღმანსაღ ჲან-
ბღსა ჲღღსანღ, ჲ ჲღღსაღ ჲ 20
სღღსა ჲღღსანღ⁸ ააღაღსაღიღს
ააღაღსაღიღაღს⁹ კარბიღ, ჲ ჲ
მთი ხღღსაღ ჲაოღსაღიღ ჲანაღ
კაღსაოღრ თღღღსანს ჲღღსანღ:
საღსაღს აიღსაღს იღ კაღი-
ღღსაღ⁹ ნიღსაღს¹⁰ სიღღღღღ.¹¹

საღს აღნიღსიღს ჲნიღს ჲარღ-
საღ ჲამღსაღსა კაღსა აბხალ სიღ-
ღაღიღს სიმღსაღსა, ჲ მჩინჯანსაღ
ღნიღ ნამ ბაღღსაღარ, სიღღღღღს¹² 30
ბამ ჲღღიღ¹³ ჲღღსაღს¹⁴ სიღ-
ღღღსანს ჲაოღსაღს, ჲ ჲღღღღ-
ღსაღ ჲაროღღღღს¹⁵ ჲღღღღღს

გაგიკ მეფემ თავის ძმასთან
გურგენთან ერთად ნახა და აწონ
-დაწონა, რომ მათი წინამძღო-
ლობის წყალობით ბოროტების
ქარიშხალი, სიმწარე და ვერაგო-
ბა მოედვა და მოეფინა ქრისტეს
ეკლესიასა და ღმრთის მორწმუნე
ხალხს. სხვებმაც იგრძნეს [მოსა-
ლოდნელი]. ვერაგული სიკვდილი
და შეშინდნენ მოძალადის ხარით.
ამიტომ მათ ღმრთის შიშით შეჰყ-
რობილებმა დაუწყეს მხილება და
ყვედრება თავიანთ თავს, ისინი
გულში ნანობდნენ [თავიანთ საქ-
ციელს], მომნანიებლის წესით
მოინანიეს და განიზრახეს ჩამო-
შორებოდნენ [ოსტიკანს] და წა-
სულიყვნენ თავიანთ სამფლობე-
ლოებში, თუმცა მათ მაშინვე ვერ
განახორციელეს ეს განზრახვა.

ეს სასიკეთო აზრი მათ განუ-
ცხადეს სუმბატ მეფეს და ფარუ-
ლად შეუერთდნენ მას, ეცბდნენ
შესაფერის დროს საიდუმლო აზ-
რის განსახორციელებლად, რომ
ჩადენილი ბოროტება სახილავად
მშვენიერი კეთილშესახურებით

¹ ამიღიღ A. ² ბღღღ ABC, ბღღღ D. ³ ძიღიღიღიღ ABC. ⁴ ჲღღღღღსანსაღს
ABCD. ⁵ კარბი D. ⁶ კსღღღღ ABCD] სღღღღღ E. ⁷ სიმ — D. ⁸ ააღაღსაღსაღს
D. ⁹ აღღღღსაღ A. ¹⁰ სიღსაღ D. ¹¹ აღს სიღღღღღ D. ¹² სიღღღღ ABC. ¹³ ჲღღიღ D.
¹⁴ ჲღღსაღ ABC. ¹⁵ ჲაროღღღღს ABCD] ჲაროღღღღს BE.

მარსყაჯთოქსამრ ¹ ზანეჩიხი¹
 ხ რაფ მსრქანაქ ქანბანე²; ჩაყ
 არქაქ შირათ ჯიხაქ ხრქხაქ
 დიქქრ კამრი³ ქაქრა ხრასა-
 ბორი⁴ აქსიქაქხაქ⁵ ყაბოღანხ⁶
 ქხრქსა ვერიქიქხაქ სიჯიროამ⁷
 ჯარქინ, ირ მადხაქ ინიქრ ვსი-
 ჯანაყხანუ აყნი⁸ 'ჟასინ ვჩ ხ
 რანხი არარქაქ დამბ ლ ვსინამ
 ლ ვჩანბარისღ ხქსანხ ჯაქი⁹
 'ჩიქიქრ' სინიქქრ ვსიყაჯოქსინ¹⁰
 ქამჩირაყხთქნ ათისაყარაქ ზო-
 ჩინ⁷ 'ჩირათიხი, ლ ჯიჯიყანხ¹¹
 ვჩარხაქ ზორნ ქანბორქნ თსიქ-
 ლანქნ; ჩას ხქსანხ მსბ ქქ-
 აქათს იონ ხ ქსრაქ⁸ ვიქბჩაყ
 იღლი⁹ ჯაქი, რაყ ვჩ არქონა-
 ლან ვიღნი¹⁰ ენღ აქნ ქამანასი
 ჯიქიქხაქ ჯრ ქაყასიამარაყნ
 ხქიქყოთაყ¹¹ დსო. ზნარქიამ¹²
 ხქსანხქნ ხინიქიქ¹³ იჯ კიარაყინ
 ქამანხქ კიქინასიანოქხინ სარ-
 ჯაქინ შირათაყ;

ჩაყ ლ არქაქან ჯიქიამი¹²
 ჩარასღ ხრჩს ქოსღ ვაქა იბჩირა¹³
 ჯარჩი დამიღ მამბსაქ¹⁴ რაღიამ
 ვიქო¹ ზორქან¹³ თსიქაქ ვაქ
 კიქინასიანოქხინ შირათაყ¹⁴ ქან-
 კიარბასიქ ქამანინხაქ ნამ ხქ
 ზოსარაქაყ იხნიყ მარიქქან ლ
 ქაქინბანასაქ, ქაღასორქ ენიქ იო-

თავიდან მოეშორებინათ. სუშბატ
 მეფე წავიდა და დაიშალა ერას-
 ხაბორის გამაგრებულ ადგილებში,
 იგი [შესათერის დროს] უცდიდა,
 რომ დაეცხრო ბოროტის აგზნე-
 ბული ცეცხლი, რომელიც მოს-
 დებოდა ასქანაზის ტომს. თავისი
 გადაწყვეტილების თანაზონაწი-
 ლედ მან გაიხადა სომეხთა დიდი
 და გონიერი მთავარი გრიგორი,
 იგი ხალიფასაგან თხოულობდა
 მშვიდობას მთელი ქრისტეს სამ-
 წყსოსათვის და [სურდა], რომ
 ჩაექრო ურჯულო ოსტიქანისაგან
 მოდებული ხანძარი. დიდი მთავა-
 რი თუმცა მთელი გულითა და
 სულით შეეცადა, მაგრამ რადგა-
 ნაც სამეფო კარზე იმ დროს არე-
 ულობა იყო ეგვიპტელთა განდ-
 გომის გამო მზაკვარი მთავრის
 ჩარევით, [ამიტომ] ვერ შეძლეს
 დასმარებოდნენ სუშბატ მეფეს.

როცა ბერძენთა მეფემ ბასილ-
 ვა შეიტყო ჩვენზე მოწეული მძვინ-
 ვარე ბოროტების შესახებ, დიდ-
 ძალი ჯარი გამოგზავნა სუშბატის
 დასახმარებლად, [მაგრამ მას]
 უეცრად მოეწია კაცობრივი
 ცხოვრების აღსასრული. ბასილის
 ნაცვლად გამეფდა მისი ძმა ალექ-

¹ ზანეჩიხი BCD] ზანეჩიხი AE. ² კანბანე A. ³ კამრიყნ D. ⁴ ხრასიქა-
 ბორიქ] ხრასიქაქ ბორიქ ვჩიხი A, ხრასიქაბორიქ ვჩიხი BC, ხრასიქაბორიქ ვჩიხი
 D. ⁵ აქსიქაქხაქ]—D. ⁶ ვსიჯანაყხანუ აყნი] ვსიჯანაყხანუ აყნი AB, ვსიჯან-
 აყხანუ აყნი C. ⁷ სოქი D. ⁸ ხ ქსრაქ AB. ⁹ იღლიქ D. ¹⁰ ვიღნი AD. ¹¹ ხქ-
 ყაყათაყნ B. ¹² ჯიქიამიყაყ D. ¹³ იბჩირა BCD. ¹⁴ კორქან C.

რას ხედავს ნორი? ³ სუტესანდერი³ ხსნის ალთა ვიქს ადამს რეილიანი ზორუ უაიხა ჯაყასამაძეოვს არიანე⁴ ხნა ხს იქ ხარავთ ძამანსს ქიფიანიჩქანს⁵

სქესს ნამადონდს ხს არქაქინ მსროქ⁶ ქიქსანდს ხს კოსასიალდს ხს ალთოდს იმანდს საყაიხაქლდს ჩისქს ქინს ხს სარქელანსისონს მანონს ქითქი-
კონდს ინიჩქ⁷ ესთს ნასქასაქათონ⁸ ¹⁰ ჩიონ⁹ რანჩი: ხს იმანდს ხს ნარ-
ქდს, ხს აქდს იმანდს აღანდს ხარქიქს
აქათონანონ⁹ მსქედალქოდს ხს ხს-
ონალქოდს ქალქთს ხს იქს ხს ქინს ხს ხს-
ანდს არქესამქოდს ხს სორქოდსამქოდს, ¹⁵ ხს
ხს ძანსანს დოთარას დანს დნა: ხს
დორას ნიქ⁶ სქიქს რარქსამონქს-
ამქ⁹ დნდსხს ხს რავს ქინანს ხს
ხს მანდს, სქანსიალდს დნქ ქინა-
მქინა: ხს იქ იმანდს დნქიქსიალდს²⁰
ხს ხს⁷ ხს ქინარქს ქარქიქსიალდს ქარ-
დაქქინს დნქიქდს ნორას ნასქას-
ათონოდს თოქს მან დნთს იორქსიქს
ჯადარავდონის, იორქს ხს რქსანს თოქს
მსროქს სქოქათოქს:

ჯაქიქიქს ხს ხს ათასს დანს
დოქინს დითასს აბნასს არქაქიქს,⁸
ხსქ⁹ ჯოდოლ¹⁰ ხს რარქანსიქიქს იქ
დნთს ხანქიქს ხს რიქს ჯარავს,¹¹
აქას რანისიქიქს¹² ქოქს ქიქიქსიქსანს ³⁰
ნორას თოქს ხს მარქსანს³ ხს მქინს
ხს რქსანლქოდს აქესიქსიქსანს საყას-
არქსს ქინონსიქს ხს რქსიქსიალდს¹³ ქამქოდს

სანდრე. შემდეგ კი არეულობა და შფოთი დაიწყო აჯანყებულთაგან და ალექსანდრემ ვერ შესძლო დასახმარებლად წამოსუ-

ლიყო.
როგორც წინათ მოგიტხრობდით, ჩვენი მეფის თანამემამულენი, — მთავრები, მხარეთმშეპრობელები და ზოგიერთი გამგებლები, — მოღალატურად ამოწყვიტა ოსტი-
ქანმა. ზოგიერთები კი იძულებით, ხოლო სხვანი იძულებისა და რა-
იმე მიზეზის გარეშე, როგორც ახლობლები ისე შორეულნი, გა-
ნუღდნენ სუმბატს საქმითა და ¹⁵
ზრახვით და მასზე უფრო მეტად უცხოებს შეეთვისნენ. ისინი, რო-
მელთაც მეგობრებად თვლიდა, ჩამოსცილდნენ და შეერივნენ
მტრებს. მემამბოხეები კი უფრო
მეტად გააფთრდნენ და მის წი-
ნააღმდეგ შეურაცხყოფით სასიკე-
დილოდ გამოვიდნენ ავარიანელთა წაქეზებით, როგორც ერთხელ
ჩვენი ტრდატის მიმართ. ²⁵

როდესაც მეფემ შეიგნო, რომ ყველამ მიჰყო ხელი ბოროტებით ტყობას, [სასოწარკვეთილებას მიეცა], კაცთაგან ხსნის იმედი და კარგა და მხოლოდ ზეციერ მოხილვას ელოდა. ამის შემდეგ იგი წავიდა კაპუეტის გამოქვამულის სიმაგრეებში, ერასხის ხევში

¹ ნორქს ABC. ² სუტესანდერი AD. ³ + მსქ ABD. ⁴ ნასქასაქათონ D. ⁵ ჩიონ ჩიონ ABC, ჩიონ C. ⁶ ნიქ D] ნარქ ABC. ⁷ სქ — ABC. ⁸ არქაქინ ABCD. ⁹ ხსქ] ხსქ ABC. ¹⁰ ჯოდოლ ABC] ჯოდოლ DE. ¹¹ ჯარავს C. ¹² რანისიქ B. ¹³ ხსქსიალდს რქანლქოდს C.

դմար մարմնոյն¹ նպատակ ին-
 քիան² առաջի դնէր, և անձամբ
 անձին վճիռ հասնալ և Իրկու-
 թեան ալլոց հոգստոյ³ դսնալ՝
 զիւր Իրկութիւնն անտես արար:
 Եւ ըստ Յովսէփոս⁴ մարդարէա-
 րար բանին առ Տէր՝ այսրտ
 վարկաւ, զի ինքն միայն մեռցի,
 և մի՛ ամենայն ժողովուրդն կորկո-
 ցէ. և ըստ Նղիազարոս՝ լաւ հա-
 մարնալ զմար քաջութեամբ, քան
 զկեսանս խղճիւ:

Եւ ապա յիտկար երդման ուխ-
 տի յոտիկանէն խնդրեալ⁵ դէմ
 եղեալ էջս առ նա առնէ. և յայն-
 պէս Իրկէ առհասարակ զքրիստոս-
 սաղոթոյ⁶ ժողովուրդն ի տարա-
 պարտ մահուն վտանգէ զընդ
 իւրով ձեռամբ կայցիսլսն յարո-
 ցին, ալլ և ուրք ընդ ձեռամբ
 Հազարացւոյն էին զինուորնալ⁷
 քրիստոնէսալք: Իսկ ոտիկանն
 դաւաճանոյ⁸ ըստ խորամանկն
 սատանայի՝ որպէս երբեմն ընդ
 Նւայի նոյնպէս և աստ ընդ⁹ խոր-
 հրդական առնն կաճաւէր բարե-
 համբոյր բանիւ. և նախ ոսկեհուռ¹⁰
 մետաքսէիւք¹¹ և լակննացի զար-
 դուք և շղաշատիւ¹² գառիւք զնա
 զարդարեալ և զխորդաւանս ջախ-
 ջախս¹³ նմա հնարէր մատուցա-
 նել առ ի հաւատարիմ գոլստ
 երդմանցն իւրոց¹⁴ նմա ցուցանել:

Իրոմ տղիտոն մոմքեզարկոյ, ար
 ճալքեպուլոյո մտղի իալնի ճա
 ցլուիաճարիս Մսցալսալ ճիմնիտ
 ճիլլեդիլի ամջոլմինա ճալոլալլ
 ճիլոլոլլելս.

[Լսոմբալլմա] փոլլիս Միցնի Մոստ-
 իոցա ոսլոլլկանս, հալլիճա Մանտան ճա
 ամջարալ ինննա յրիսլոլլել Մորփ-
 Մոնլլ իալնի ՄլանաՄալլոլ ճիլլե-
 ճլոլլիս ճալորտիսնալան, [ինննա ամ-
 ճրետոլլ] ճիմալլրեմի Մլոլտոլլ տալլիս
 իլլէլլելլելոլլելոլլ և ամարիանլոլլա
 իլլէլլելլելոլլ Մլոլտոլլ Մեկլլրոլլիլլ
 յրիսլոլլտիանեբի. Մոլլալլալլոլլ ոսլոլլ-
 կանի, ճրոլլլոլլոլլ յոլլիլլոլլ ցՄմալլկ
 ցլանտան, կալլորոլլա ճոլլնիլլ կալլ-
 տան ճալալլերոլլոլլ ճիլլլլլելոլլ. Ման
 ճոլլորոլլկոլլոլլ ամբրլլՄլլմիտ ճա
 ճալլոլլոլլոլլ ճալլկալլոլլիտա ճա տալլ-
 ճալլրոլլլելլ ճալլրոլլլելոլլ Մլլամլլոլլ
 [Լսոմբալլոլլ] ճա յոլլոլլոլլալլ Մլլեմ-
 ճլլլլրոլլլելոլլ ճալլալլոլլ Մլլլեմտիլլա
 ճիլլտիլլիս ճալլՄլլմլլոլլ ալլոլլլլլիս հլլլ-
 նլլեբիտ. տալլիս իարոլլ ճարալլլեբիլլ
 Մլլլլալլալլմիլլալլ յոլլոլլեբիլլ Մոլլոլլլեբիլլ
 ճլլրոլլլելոլլ ոլլոլլ Մլլլլլրոլլմիլլ ճա

¹ մարմնոյ ABC. ² + հողոյն ABD. ³ հոգսոյ D. ⁴ Յուսէփոս ABD, Յուս-
 փոլլ C. ⁵ խնդրել Ա. ⁶ զքրիստոսալլոլլ ՄԱԲ. ⁷ զինուորնալ B, զինուորնալք D.
⁸ ճալոլլաճանոլլ D. ⁹ ընդ] ճլա A. ¹⁰ ոսկեհուռ AB], ոսկէհուռ CDE. ¹¹ մետաքսիլլ
 D. ¹² ճլղաշատիլլ A. ¹³ ճալլալլալլ BCD] ճալլլալլա A, ճալլալլալլա E. ¹⁴ իւրոլլ
 ABC.

Այլ և ըստ ագահութեան իւրոց
 մտացն ի ցանկութիւն ընչից հա-
 բնալ վարանէր ի միտս իւր, թէ
 գուցէ գտանելի ինչ արքայի¹ ի
 պահաստի² և այսպիսի բարեպաշ-
 տութեամբ յայս եկեալ՝ աւել: Եւ
 իբրև գծառ թարեպառու³ գծածուկ
 չար հնարս իւր յորինեալ՝ հաճոյ
 կարծէր⁴ նմա թուեսցուցանել,⁵
 խորամանկելով ըստ որդւոցն⁶
 կորստեան: Այլ հանճարեղն⁷ ուն-
 կնդիրն ոչ հաւատարմ պանծն նմա,
 զի ուշիմ մտաց⁸ ընտրութեամբն⁹
 գիտէր գծնումն քաղցրագոյն և
 զկատարումն պաննագոյն: Եւ սոյս-
 պէն¹⁰ զվրիժագործ¹¹ բարս խար-
 գախս առ փոքր ինչ դադարեալ
 գնալը ի գաւառն Շիրակ: և այ-
 նունետև ապա¹² ըստ դարանակալ
 օձին Դանայ¹³ ի դերև եկանէր¹⁴ 20
 խոկայեալ գաւառնանութիւնն:

Իսկ զայսպիսի արեսս տարա-
 կուսից ի մտի կղեակ իմաստնոցն
 Դարդկայ, և թէ՛ ամիթ պաշարեաց¹⁵
 զընդունալն վաստակսն, և լսծաւ 25
 սիրտ թուգաւորին, և լքան սիրտք
 իշխանացն, յանկարծակի ի ձի
 աշտանակեալ¹⁶ փախստեալ¹⁷ ան-
 կանէր յաշխարհն իւր: Զի թէպէտև
 զթապաւորել չոյոց ոստիկանն 30
 նմա հաւատարմ, սակայն նա
 խորհրդական իմաստիւ պիտէր
 պատարուակ մահացան պրծող¹⁸

փոքրածա, რომ თუ მეფის საჭურ-
 ქლეთ საცავში კიდევ იყო რამე,
 ამგვარი კეთილმსახურებით გამო-
 ემეღვენებინა და წაეღო. მან ფა-
 რულად დააგო ბოროტი მახე და
 სურდა, რომ იგი კეთილნაყოფიერ
 ხელ მოეჩვენებინა, ცბიერებდა
 დამლუბველი შვილის მსგავსად.
 გონიერი ყურისმგდებელი არ ან-
 დობდა მას თავს, გულისხმიერე-
 ბით აღევნებდა თვალს ტკბილ
 მლიქვნელობას და მწარე აღსას-
 რულს. ამის შემდეგ ცოტათი და-
 ცხრა [ოსტიკანის] შურის მიძი-
 ებელი ვერაგული ქცევა. იგი წა-
 ვიდა შირაკის გავარში და მზი-
 რი დანა გველის მსგავსად ამაოდ
 ჩაუარა ვერაგულმა განზრახვამ.

გონიერმა გაგიკმა გადაწყვიტა
 შეწყალება, რადგან სირცხვილმა
 მოიცვა იგი ამაოდ გარჯის [გა-
 მო]. დაუძლურდა მეფის გული,
 სასოწარკვეთილებას მიეცნენ
 მთავართა გულელები. [გაგიკი] სა-
 სწრაფოდ ამხედრდა, გაიქცა და
 გადავიდა თავის ქვეყანაში. თუმ-
 ცა/ოსტიკანმა მას სომხეთის მე-
 ფობა უბოძა, მაგრამ მან საიდუმ-
 ლო სიბრძნით იცოდა მისი უწყ-
 ალო რისხვისა და სიკვდილის

¹ արքային ABC. ² րևը պտուղ AC. ³ կարծեր AD. ⁴ թուեսցուցանելով C.
⁵ հանճարեղ D. ⁶ մտաց ABCD. ⁷ ընտրութեամբ D. ⁸ այսպիսի ABC. ⁹ վրիժ-
 գործ A, վրիժագործ B. ¹⁰ սոյս] — BC. ¹¹ գտնա A. ¹² եկանել B. ¹³ արքայրեաց
 A. ¹⁴ աշտանակեալը A. ¹⁵ փախստեալ AC. ¹⁶ դրծող D.

դանաւթիսան մասց նորա. զի որ
կամաւոր կուրուիլեն լինցն կրէ՛
ու իրբէք նկսսցէ յաւուղուիլեն:

Ուրեքնի վերագլու սաշուրղիս
Տեսանց ըս իսու, ըոմ ղինց տա-
ղիս նցնիտ յիսրղուղոն սիւրնց,
սիւրնղուղն վերասըրոս ցւցցա.

ՅԱԶԱՅՍ ՊԱՇԱՐՄԱՆ ԱՄՐՈՅԻՆ
ԵՐՆՋԱԿԱՅ, ԵՒ ՓԱՌԱՒՈՐ
ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԵՍՆ ԻՐՋԱՆԻԿ
ԱՐԳԱՅԻՆ ՍՄԲԱՏԱՅ, ԵՒ
ՍՐԱՆՋԵԼՏԱՅՆ ՈՐ ԵՂԵՆ Ի
ՎԵՐԱՅ ՆՈՐԱ.

Երնջապիս ցինիս ճարեմըցցո-
նա, նեթարի սշնթաթ ղիւրիս
ըղընթղու մըքամըրոնսա
ըս ին ըսպըրոնընթաթա
Տեսանց, ըոմընթընց մաս
Տեմընցն

Իսկ յետ ղուելոյն Գաղկայ՝
սպա ոստիկանին նկսալ ի Դիլին
ըսղաք ըս դրանստ վարնալ տար-
սպարոտ ի վիրայ արըքային
Սմպատայ,¹ լաղնախոսէ լոտկայը 15
նմա ղղաւաճանուիլեն աննստիլին
մանու. ըս ղղ կնսնս ղմոր լսաւ-
նեալ՝ ի լոսնոս² սըքըլըցը, հըքսլ
ղոտոս³ նորա ի սըքարոնս⁴ ըր-
կալի ղըլթայից. ըս ղղ լոնթմքնի- 20
լի լոն ղոտոն ղանոտի⁵ նմա
սպարոտոնեալ ի միլի, ըստ ղս-
նին Տըրայ՝ տարաթանլին ղոն-
կըղիլնս նորա, ըս ղղ⁶ ղըլքըր նմա
հըքսլ. լոյս մնըթնցա ղըրնսայ 25
նորա ի նսնմութննէ կըրոնիլն ըս
սպա սաըրկուիլեն ղարըարնսայ
ըս կըրոնսայ ըս լոնդարնսայ⁷
ըրնթէ ղամ մի ղըրոնսայ⁸ ղըր-
սլ ղըրըրկարըլը: ըս⁹ ղըրի ղըրո- 30
րիլ սպա¹⁰ ոստիկանն իըրը¹¹
ըկատսայ¹² ղըրոնսայ¹³ ի ղար

ճարըլ [ղիւրիս] ցնսղիս Տեմընց
ըստըրոն մըղըն ղըրալ ղըրնթի.
ղան ղընսարտղղը ղըրըրո ղըրըն
սընթաթ ղիւրըն, Տեմընց յի ղանը-
րոնս միսի մըրաւաթըրի սըքըր- 15
ղու: սըրըրընս սըքըրըղի ղըրոն,
[սընթաթը] ցընցն ղըրըրըն, ղը-
թըրըր ղըր ղըրնիս ղըքըրըր
ցընթըր ղըրըրըրըրըրըրըրըր
մըրըրն. ոտընի սըրըրըրըրըրըր
ըրըրըր: նիսըրն ղանըրըրըրըր
ղըրըրն ղըս ղըրըրըրըրըրըրըր
ըրըրըր. սընստղըրըրըրըրըրըր
միսի սնսցըն սըրըրըրըրըրըրըր
ըրըրըր. ղըրըրըրըր, ղըրըրըրըրըր
ըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըր
ըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըր
ըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըր
ըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըր
ըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըր
ըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըր
ըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըր
ըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըր
ըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըր
ըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըր
ըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըրըր

¹ Սմպատայ A. ² ի ղանը ABC. ³ ղոտոս] ի ղոտո BC. ⁴ ի սըքարոնս A
⁵ ղանըլ A, ղանսլն D. ⁶ սլն C. ⁷ լոնդարնսայ C. ⁸ ղըրըրըրըր A. ⁹ ըս] իսկ
AB. ¹⁰ սպըրըրըր սպըր] — A. ¹¹ իըր C. ¹² ղըրոտոս A, ղըրըրըր BCD. ¹³ ղըրոն-
սայ A: * Տըր: ոտըր 17, 13.

ძითა ხლრ բորբოքხას¹ იწაყრ ჯო-
 ზრ ქამრიყნ, ირ ლიქი სდღნჯას² ჰ
 ჯლქლ բრსლ³ և ლოროსასნსლ³ և ჯა-
 თასლს. վասն վի ანդ იოլსას ლამ-
 რացხას ლაკին თიქსასღն բარს-
 ყაჯათნ⁴ მასყრ მისბ ჰქსანსին
 შიქსნოყ შარათოყ և ლին ნორონ⁵
 ღიყრ ჴაფქაყ, և ლին შარასყ
 სიქორ შარათოყ, և აქ և აყ-
 თოოსასნ⁶ ჯაფათოყ³ არღ և
 ლანასაჯ: Աყა აოსას ღნդ ლრ
 თანსერ և դარქაჯն შარათო
 ყასანდხას ჰ ჯექსას. և ანդ
 ასყა⁷ ყამრიყყას ანაფქინ ჰმნ
 მართო ყასორიყამ⁸ ჯორჯა-
 ნასლყ ყასთერ⁹ ანდოლ և ანდ-
 დარ დფრფოლმნ აოქლქინ ჰ վსრყ
 ჯანასხას:

ნ. აყა არღას¹⁰ შარათოყ
 ყამარ ანანსარინ დღბავსას ოთი-
 ლანსინ¹¹ თასლასქნ ასიანსერ ჰ ლ-
 თთანს¹² ოათოყაროლქხანს ონა
 ყათოსას¹³ և ჰ ბარქოლქხანს վქი-
 ჭოყ ნათოყამან վასლას, և
 ლრნოსას ჰ վსრყ ყათამონ¹⁴
 მათონსერ ონა ანორქნ ოარნაყ.¹⁵
 ჟორმქ և თანჯანს ჯარაჯარა
 ფოსას¹⁶ ქამქლქინ ჰ ნა¹⁷ ოქოქნ¹⁸
 ოათოლქხანს ჰრსანს: ნ. ჰ վს-
 როყ ჯანასქქინ აყათოღქნ¹⁹ ჰ
 ონა ნარქანსლ և ჰ ლონსო²⁰ ანდლ
 և დხიოყდ վარასლს և სიორთასლს:
 Ա. ჯ և ასათიქ სიქიქ և ბარასოქ

რა და დაექცია იგი, რადგან იქ
 ბავშვფარებული და გამაგრებუ-
 ლი იყვნენ კეთილმსახური დე-
 დოფლები — სივნიელთა დიდი
 მთავრის სუმბატის დედა, ცოლი,
 რომელიც ვაგიკის და იყო, და
 სუმბატის ძმის საჰაკის ცოლი და
 სხვა საპატიო აზნაურები — კაც-
 ბი და ჭალები. მან წაიყვანა ბორ-
 კილდადებული სუმბატ მეფე, შემ-
 დეგ კი ციხე საშინელი ბრძოლით
 გარემოიცვა და დაუცხრომელი
 და განუწყვეტელი შფოთი და
 ალიაქოთი დაატეხა თავს.

ოსტიკანმა სუმბატ მეფისათვის
 წარმოუდგენელი სიკვდილი მოი-
 წადინა. ჯერ იწყო მისი წამებით
 განკითხვა. მრისხანებით და შუ-
 რისგებით აღჭურვილი კბილებს
 იღრქენდა მის მიმართ, მისცა იგი
 ურჯულო ჯალათებს, რომლებმაც
 [სუმბატს] საშინელი ტანჯვა გა-
 ნაცდევინეს: თავიანთი რისხვის
 გესლი დაანთხიეს [მეფეს]. შეჭურ-
 ვილი მეომრები ამას ზედ ურთავ-
 დნენ გვემას. შეკრეს [იგი] ხუნ-
 დებით და დასამსხვრევად დაად-
 ვეს მარწუხები. სასტიკი შიმში-
 ლითა და წყურვილით დაუძლურ-

¹ բրել] և ի բլել AD, ի բրել BC. ² ի կորուսանսլ ABC. ³ ադատոყ BC. ⁴ և
 ანդ ასո] ხ. ასո ანդ B. ⁵ պատնրոզამո] — D. ⁶ արքային D. ⁷ ի կոտանո]
 կոտանո BC. ⁸ դատնալ ABC] դատնլ DE. ⁹ դաննացն D. ¹⁰ ի նայ A. ¹¹ Թոյն D.
¹² ի կոնդ D.

ბნისკალ¹ და ანადაგესკალ² იგი მქაჲს
 ვი დაჩინდნს იარღესიქსნი დაჩარქსა-
 ლორ აქსათა დაჯასიქონს,³ ჟანს ქტ
 ათადალქ ქსორთვ ქასქსამაფ ან-
 ათადაგესკალ⁴ ოსთოლბოქ დნბაქქერ
 ვაქსასქსნი დადაჯასქსნი, იორაქს ბორს-
 მდნს სერქსმნი ორასქს⁵ ქ ბარადა
 ქსერ ვეორსნი, იორ ქ ჯორიქონს ჩხქს-
 ვანქსმნი,⁶ და აქსაქსათა იგი ვეორსნი
 ქ ნოთსანქს და იგი ათქსდა ქსნი⁷ მათსნი
 ქსნიქსქსქსნი.⁸ და სქსქს ქს სერქსქს⁹
 ბორსქს მსქსოლსქს ქსნიქს და ქსამ ქსა-
 მოლქს ქსნი¹⁰ ქ ქსორაქს ანქსანსქს ქ
 მსნიამაროქსქსნი ქსნიქსოქს დნქსქსმ
 დაჩინდნს¹¹ ვაქსნი ქ მქსნიქსნი-
 მოლსნი ქსაქსქსქს და ქსაქსქსოლქს ვე-
 რქსქსქსნი და ქორსნიქსქსნი¹² ოქსქს-
 თოქსნი ბასქსქს: სქს დსაქს ანქსარქს
 დადათოქსნი იორ ქ ოქსქსათოქს¹³ აქსა
 და ათსოლბაქსქსნი ვეორსქსქსნი სქსორ-
 რქსქსნი არქსანსქსნი ვათსანქსნი დაქსორ-
 ვქს ქ ქსორასქსოლქსნი ოქსმქსნი ოქს-
 ნაქსნი¹⁴ სქსათს¹⁵ დსაქს თსაქსქსქსნი
 სქსათსნი ანქს დაქსქსქსქსქს:

ქსაქს ქსქს¹⁶ ქ ქსაქსქსნი ანქს¹⁷
 ვენა თორსქსაქს მქსქსქსნი¹⁸ თსსქსქსნი
 თოლსქსაქს ქსარქსარანსაქსნი ნორსა ქ
 დაქსქსქსქსნი¹⁹ ათსდალქს იორქსმქსქსნი და
 ათარსაქსქსქსნი ქსნი²⁰ ვაქსორქსნი²¹
 ვქსქსქსქსნი. იორ და ქქსათსაქსაქსა ქსაქს²²
 სქსაქსამქსაქსაქს ვენქსქს ქსარქსათსაქსა:
 ოქსათსნი იქს ქორქსარქს²³ და მარქსა-
 ქსანსქსნი დაქსქსანიქსნი დაქსნიქსაქსორ
 ვქსნი²⁴ ქსქსნიქსნი ოქსქსნი ათსაქსაქს, იორ

და [სუმბატი] და დასუსტდა,
 [რაღვან] გარდა იმისა რომ ჯა-
 ლათები არ აძლევდნენ მას საქი-
 რო საქმელს, თვითონ თავისი ნე-
 ბითაც უფრო მეტად შიმშილობ-
 და, თავის საზრდოს ღმერთს
 სწირავდა, როგორც ერთ ღროს
 დავითი წყურვილისას წყალს,
 რომელიც ბეთლემის კიდან იყო.
 ამრიგად არ ჰქონდა მას მტრები-
 საგან ოდნავე დაზოგვაც კი. თუ
 ზოგჯერ მართო დარჩებოდა, ან
 რაიმე ღრო მიეცემაოდა ჯალათებ-
 თან შერკინების შემდეგ, [ღროს]
 მუდამ უბნო ვედრებასა და ქრის-
 ტეს ქება-დიდებაში ატარებდა.
 თავისი ურყევე რწმენით, რომე-
 ლიც ქრისტეს მიმართ ჰქონდა,
 იგი საღმრთო საიდუმლო მადლის
 ღირსი შეიქმნა — ზიარებულყო
 უფლის რჯულის ზედამდგომელი-
 საგან, რომელიც უფლის განგებით
 იქ შეხვდა.

როცა სიკვდილით დასასჯელად
 წაიყვანეს, მისი წამება მხილ-
 ველთათვის უფრო საწყალობელი
 და შემზარავი გახდა, ვიდრე საქ-
 მენი, რომელთაც მე ვამხილებ
 ჩემი მოსახსენებლით და დავტო-
 რი. მანკიერმა და კაცისმჭამელმა
 მხეცებმა გველის შხამის მზავრუ-
 ლი სუნი დაატრიალეს, რამაც
 მას არაადამიანური სიკვდილი

¹ ბნისკალ C. ² ანადაგესკალ D. ³ დაჯასიქონს A, დაქსქსქსქს D. ⁴ ოსთოლბოქსნი C. ⁵ სერქს A. ⁶ დაქსქსქსქს A. ⁷ დაქსქსქს A. ⁸ სქსათს — ABC. ⁹ + მსქს ABD. ¹⁰ ქსაქსქს D. ¹¹ დაქსქს D. ¹² დაქსქს A.

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

აღმოუცენა. [ოსტიკანმა] ეშმაკის
 სიყვარული მწუხარებისა და ბო-
 როტების მოყვარული დამლუპ-
 ველი წამლით შესცვალა: გამოს-
 ტაცეს [სუმბატს] ხელმანდილი და
 მით ამოუყვებს პირი. კისერი სახ-
 რით მოახრევეინეს და შიგნით
 თითქმის გულის ეზომდის ჩაუზნი-
 ქეს. ასე ცდილობდნენ შეეჩერები-
 ნათ მისი სასიცოცხლო სუნთქვა.
 შემდეგ საკვრელი და მარწუხი და-
 ადევს ყბასა და კისერზე და შექ-
 რეს წმინდა თოკებით, როგორც
 ხუროების ტვიფრით, მრავალი
 კჭურკელი გადაამსხვერიეს მას თავ-
 ზე, ათზე მეტი კაცი ლოდების
 მსგავსად მრავალჯერ ეცემოდა
 მას. ამრიგად მომავლობელი მან-
 ქანებით ცდილობდნენ მოესპოთ
 იგი. რაკი [ამდენი ტანჯვის მიუხე-
 დავად] სუმბატი მაინც გამობრუნ-
 და და განაგრძო სუნთქვა, მაშინ
 უკვე მის სასირცხო ასოს დაუწ-
 ყეს უწყალო და ენით მოუთბრო-
 ბელი ტანჯვა-წანების მიყენება.
 [აწამებდნენ სუმბატს] უკანასკნელ
 ამოსუნთქვამდე. ამგვარი აუტა-
 ნელი და მწარე ტანჯვა-წვალედი-
 სა და შიშვე ოფლისმღვრელი
 ჯავის შემდეგ მახვილით მოჰკვე-
 თეს თავი და მოუსპეს სიცოცხლე
 მას, რომელმაც 22 წელი იმევა.

1 ღანგსიოგის D. 2 ღაყანაგე] ღაყარანაგ AD. 3 [ჩ ჩასანუ] ჩ ჩასანუ
 D. 4 ჩოქაფარ AD. 5 [ქ ქერაქ]—D. 6 ანცხაქ] ორცხაქ B, [ჩ ანცხაქ D. 7 ღან]
 — BC. 8 ღნქერქარსაგ CD] ღნქერქარსაგ ABE. 9 ქაროქჩინა ABC] ქაროლო-
 ქჩინა DE. 10 კითანაგ AD.

ყანაყ და ღრიწანაჲრ აჯლათო-
ქსანუგ¹ ნათანტქინ სრიქ დეღილს
ნორა² ქნარხალ ქ სხნაყ აათი,
ორ ქაღალორსაყ აამა ხრი

ბას ქინ ათყაქანოქსამრ და
ანათორე აეფიქსამრ ითიქსანს
ოჯ ზრამაჯც ენა ქოყს და ემარ-
მინ ნორა ქრქრქ³ ათლ აჯ ქ
ქსრაქ ითაქი პაროდხალ რსს-
აქაყ აქრქტქნ ქ ნქინ⁴ ჟაყაფი
2 მქორ ქაღლან ღე რნე ზრქა-
ათიქ მქრათქსამრ ქ მარ,
თყარა ღე ნამ⁵ ექ რნე ნქინ და
ქაჯაქყსაფი ქსიქ და მქ⁶ მქრქს-
აფი ქლათორქნ ნამარბასქქსანს
15 ათ ქ ნამანტქნ³ კორამ და კაქ⁴
მქბაფ ქარბოფ ნათოყამნი
ბას ქ ასეღოჯ ანუ, კორამ ექრ-
ანქს და ექრქანქქ ქაოქორე
რსსასქაყ ქ ითაქიქნ რარბო
20 აქრქსალ ტქნ³ იმანქ ქ ნალათ-
აფიქფ და კანრალათიქ და ათქინ
ასსანქლ ქქა ნათაოქქსაქს
ქათხოქ ქქრ და ღრთე ნანანჯათორ
ნიოქქღ ნაროლსა ქ ქსრ და
25 დეღიქს ქოქაქორქნ ქღოქათოსალ
ნალათორ ნამქნ. და იქე ათქინ
ღოქა⁶ ათიქაქსამრ ქან ნა-
ლათიქ⁵ ღრანს ათქქნი ქოქ
მქე ჟაქიქსქ ქ ასეღოჯ⁶ ანუ
30 ქოქაფიქსალ, და ღორს აჯე⁶ ხს
თხასალ ტქმქრ³ იჯ ეანღაღსეოჯ
აქათოსქ. ქანან ექ. ნოქ სქქქინ,
კორამ ქ აქათოსქან მარქნიქ
ასქქე კორანქ კაქსალ ქქსალ ღე,
35

5 სიბილწითა და ვახრწნილებით
აღსავსე ოსტიკანმა ბრძანა, რომ
მისი გვამი არ დაეფლათ და
მიწისათვის არ მიებარებინათ,
არამედ ძელზე გაეკრათ ლურსმ-
ნებით ქალაქ დეინში. იგი დაეფ-
ლა ქრისტესთან ნათლისღებით
და სიკვდილით და ჯერ იყო მის-
თვის, რომ მასთან ერთად ჯვარ-
ცმულიყო და არ განეგდო მოწა-
მეობრივი სიმბნე იმისგან, რო-
მელშიც არის დიდ სასყიდელთა
მისაგებელი. ხოლო იმ ადგილას,
სადაც ნეტარი და ბედნიერი მე-
ფე მალალ ძელზე იყო მიმსჭვა-
ლული, ზოგეორთები მორწმუნე-
თაგან და ურწმუნოთაგან ამბობ-
დნენ, თითქოს ენახოთ მეფის
თავზე სხივოსანი ნათელი, ავზნე-
ბული როგორც ვასხივოსნებული
და მოელვარე სანთელი. ვინც
ამას ამბობდა ჰემმარიტად სარ-
წმუნო სიტყვებს მოგვითხრობდა,
ჩვენ კი ამას მხილველთ ვუტო-
ვებთ და არ დავაყოვნებთ გად-
30 მოგცეთ მხოლოდ ის, რაც თვა-
ლით ვიხილეთ. იმ მიწამ, რომელ-
საც პატროსანი სხეულიდან ჩამო-
ნადენი წუთები წვეთებად ეცემო-
და, მრავალი სხეული, საფრთხე-
ში ჩავარდნილი და დაერღობილი

¹ ხრქქლ AD. ² ქ დოქნ D. ³ ქ ნამანტ D. ⁴ კა A. ⁵ ნალათორე C. ⁶ ქ თხ-
ათი D.

ჩაიღიამ რაქცილქიანს ჩილანოვ
 კ ა ქსანოვიტოე კ ა სითათსისოვ
 კათარქი: ხე ასაკი აქიორქი
 ზჯანავ იმანჲ ქ ჩქანოთსავ
 ანთი ქ ჩალათო ფრქათოთა-
 კანს ვანბჩინს ქირაბქინ, კ
 ალაღანჩინ ლათიქ ქროთინ ბნა-
 ნქინ ქ ზიგჩინ შორე მათობი:

ვამღავთ ა.ი.შ.ს. ხე ჯაროი-
 ანოიზს აშროვიზს ხრ.ჟ.ა.კ.მ. 10
 ხე ჟ.ა.ღ.ი.ბ.ხ.ან ხე არიოი-
 ბ.ხ.ან ანოიზიზ ირქიბიზ შ.შ.რ.ა.
 ს.ა.ს. ხე ბ.ა.წ.ა.ბ.ი.რ.ხ.ლ. ზ.ი.რ.ბ.ნ.

ჩავიგ იოთქიანს ანორქს არ- 15
 ბანანგხალ კ მართ ვამრიგან
 ვხრწაკალ¹ ხეხალ² იჯ ჩიოანაკლ
 ანთი მჩინჯე ვაღოთარარ² ქინჲ
 ვრალხალ ქაქიჯთაკლერ ვამრიგნი:
 შიონ ღირითხანს კინავ გნაკლ- 20
 ლიგნი ქ ზამ განაკლ კ ვგაღიამ
 ქ ნიგანქ³ გავამაქიოქიოქ სრქა-
 ჭიგნი თაკლ კხრაკლი. კ ვაკლ
 იმანს ესთ ჯარათონჯ ჩამათქ-
 ვენ⁴ ჩორხანგ შიოქიამკანავ ქ 25
 ვხროლქიანს ქარქჩინ: ჩსქ ვჩიჯა-
 კლარიან⁵ კ ვხრანხქიან⁶ ქ კა-
 ნაკლ⁷ ვგარსაკაჯიონს⁸ კ⁹ ვქორქ-
 მათ მაკინ¹⁰ შამრათაკლ¹¹ ხქსა-
 ნჩინ შჩინხავ, კ ვგარსაკაჯითლ- 30
 ჩი კჩინ ზიორონ ჩანქიკბ ათიჯ-
 ავ¹² ჩარიქს იორქსკალ, ¹³ კ ვქჩინ
 სეგორ ზიორონ შანაკაკლ შქინსავ

განქურნა. ამგვარი სასწაულების
 გამო ზოგი წარმართთაგანი ვად-
 მოვიდა ქრისტეს სარწმუნოებაზე
 და ემბაზის ნათლის [ძალით]
 5 კვლავ იშვებოდდენ სული წმინ-
 დის მიერ.

მრწავაპის სიმაგრიის აღებისა
 და დაცემის, სუმაბატის ძის
 ანოტიის სიხვნის, სიმაგაციისა
 და მისი ბამეფების
 შესახებ

ურჯულო ოსტიკანი ქვად იქცა
 და ერწაკის ციხის გარშემო
 ბრძოლა ვამართა, არ ვაშორდა
 მას, სანამ მკლულად არ დაიპყრო
 და არ მიიტაცა. [ციხის] მკვიდრთ
 სიცოცხლის დამლუბველი კარი ვა-
 ულო. მათგან მრავალი მომსერელ
 რკინას მისცა საზრდოდ, ხოლო
 სხვები სოდომელთა მსგავსად ბო-
 როტი ზრახვით ტყვედ წაას-
 ხა. დედათა შორის სახელგანთქ-
 მული და ნეტარი სივნიელთა
 მთავრის სუმაბატის დიდად გონი-
 ერი დედა, მისი კეთილმსახური
 ცოლი თავის ძემუმწოვარ შვილ-
 თან ერთად და მისი ძმის, სივნი-
 ელთა უფლის საჰაკის ცოლი
 ტყვედ წაიყვანეს სიმაგრიდან და
 ქალაქ დვინში ჩაიყვანეს. დიდი

¹ ვხრწაკალ D. ² ვაღოთარარ] ვაღანარარ D. ³ ქ ნიგანქს D. ⁴ ჩამათიგ
 BC. ⁵ ჩიჯაკალიან BC. ⁶ ვხრანხქიან] ვხრანხქიან AD. ⁷ ქ კანაკან ABC. ⁸ ვგარ-
 საკაჯიონს BC] ვგარსაკაჯიონს ADE. ⁹ კ] — D. ¹⁰ ვამკინ AD. ¹¹ შამკათაკ
 A. ¹² ანქიავ A, ანქიავ BCD. ¹³ იორქიოქ D.

տեառն, գերեալ յամբողջ անտի՛
վտարանդեալ պահէ ի Դիլին քա-
ղաքի բազում նեղութեամբ¹ և
տառապանօք որպէսդի ոչ ոք ի
նոցանէն երևեալ լինէր՝ թէ որ
տիկլինն իցէ և² որ նաժիշտանս եւ
որ նախ քան զայս գրգեսկք³ և
դգուեակք⁴ էին ի գահաւորակս
լւրեսանց՝ այժմ մատամբք իւրե-
անց վաստակէին և զպէտոս ոգէ-
պահին⁵ սախուիկ վճարէին.
վասն զի առան գանձք նոցա և
աւար հարան զարդք և կազմածք
տանց նոցա⁶

եւ այսպէս կոծ և աղաղակ և
կականումն և ճիչ բազում յար-
քունակսն ապարանս նոցա լսելի
լինէր: Իսկ իբրև դո՛ժ աղմկի աղէ-
տին հասելոյ լսելի լինէր յակննջս
բարեացապարտ իշխանին Սմբա-
տայ և⁷ ելբօր նորուն Սահակյ՝
միումն ի կողմանս Վասպուրա-
կանի և միւսումն ի կողմանս
Յուզարաց, թէպէտև արևոսբար
դի զինուորութիւն զինուորէին
ի վերայ՝ թշնամեացն դիմել⁸ և
զբաւաթասի գերեւոց⁹ ընտանեացն
լինել. սակայն ոչ կարացեալ
վաղվաղակի գումարտակս¹⁰ զօ-
րաց կազմել և ոչ ի հռաստանէ
անապարիլ¹¹ յամբոյկ¹² դործոյն
մինչև ի մեքադս բանտից¹³ ար-
կեալ պնդակազմ զպահպանու-

գաճիրեցեա և Եանջա-Վամեբա
[Մեքեւատ] մատ, իսց րոմ վեր
գաարհեցելոտ յոն ոյո լեղոտալո
և յոն Մոախեղ. իոնոն, յոնց Մո-
նատ Նեմեդրալա և Մոտոտոնեմո
գաննեցեմեմեմեմ տադեանտ Տարեց-
լեմեմո, լլեց Տալեոտարո տոտեմո
որալեմեմեմեմ և Տեղոն Տաճրոն
մոտ Մոտոլոմեմեմ, րալլեմեմ մատ
Մոարտեց յանոմ, մոտեցեմ մատ
Տամալեմ և Տախոն մոտոմեմ-
լոմա.

ամգեարալ, լոլլո մոտեմա և
գոլլեմա, Մոցեղ-Յոցեղո յանմոլա
Տամեղո ՏաՏալեմո. րոլլա Տամոտ-
նարո ամեմա մոլլոնա ամեմարո
մոտեմոն Տեմեմոնա և մոնո ժմոն
Տաճոնոն Մոարամեմ — յորո յանո-
րալլանն մեարց իլլեմ, մեարց Յո
ցեղարեղոմա մեարց, — մատ մեմեմ
Մեարեմեմ յարո մեղեմեմ տալլեմ-
Տաճեմեմալ և Տեցեմեմոն Տալե-
լլեմա յամոնաճեմեմալ. մեարամ
վեր մոանՄորց յարոն ՏանՄոարալ
գալլեմա, վերց Մորոլլան մոաներ-
եց Տալլեմ մոցեարեմա, Տանամ Տա-
լլեմոնոն իլլեմեմոն հալլեմեմ
մեղեմեմ և Տեցեմ մոտոմալլեմեմ.
Մեմեմց իլլ Տեմեմոն լեմա, լո-
լլո լեղոտալո, և մոնո Մեղեղոց,
մոտեարո, յարլլոլլեմեմ, ևլլար-

1 նեղութեամբք D. 2 և) կամ AD. 3 գրգեսկք B. 4 գգեսկք A. 5 ոգեպահին AC. 6 նոցա) — ABCD. 7 և) — ABC. 8 դիմեալ AB. 9 գերեւոցն ABC. 10 գումարտակ D. 11 անապարիլ ABC. 12 յամբոյկ) յանբոլ AC, յամբոլ B. 13 բանդից ABC.

թիւնն պատրաստէին: Անդ ապա
 տիկինն մեծ, մայրն Սմբատայ,
 և որդեակ նորուն իսկ իշխան
 վախճանակը թաղեցան ի միա-
 սին առ դուրս մայրաքաղաքի¹
 և կիցեցուցն Շինայ² իսկ զկան-
 ալս և րկուցանց նոցա՝ բարձակ
 սարան ի Պարս Ատրպատականի
 ի դիպահոջ³: ամուրս⁴ իւրեանց
 կացուցեալ: իսկ բազմահանդէսն⁵
 և սցողակն⁶ ի հրահանդէս
 կըթուլեան վարժից մարտի Աշ-
 ոտ՝ որդի արքային Սմբատայ,⁶
 յայլոմ ընթացուցին և նահա-
 տակու: Թիւնս քաջութեանց ուժե-
 ղակ մրցութեամբ ցուցանէր ի
 ժամանակի հալածանալոց, և ան-
 ցանէր զանցանէր զամենեքումք
 արիարար հանդիսիւ, որք կենօք⁷
 և աւուրք⁸ զուգահաւասար նմա՝
 20
 էին:

Սա նախ քան զկատարումն
 վկայօրէն վախճանի հօր⁹ իւրոյ՝
 գրեթէ իբրև դարձուի սաւառնա-
 թիւն¹⁰ սլացեալ ընդ օդս, այնպէս
 սրաւլարեալ¹¹ խոյանայր զկնի զի-
 շատեալ այլազգիացն, որք սա-
 պատակ սփռեալ տարածեալ էին
 ընդ նրեսս և րկրի մերում. և նախ
 քան զամենայն ինչ ի փոքր մի
 վայրկեան ժամանակի լինցն առ-
 հասարակ դրսեակ նուաճէր զը-
 լոր իսկ ամբողջ տէրութեան հօր

ժաղես իսինի երտալ զըմբաթա-
 լիս, զընին եկլեսիս կարտան. Խո-
 ւո [սըմբատիս և զմիս ժմիս] Եւ-
 ղեմի Միայնցն և զարեմի, ար-
 ժաթայանի և զայարցն Եւրոպի-
 յայրեմի. զամօրհնիլի և զար-
 ղեմի մարգրեք ամօրտի — սըմբատ
 զըմիս Մըմիլ — զընին զըրոս զըմ
 զմնեմծաս և զամբըմաթմաս ին-
 25
 զըմ զըմիլի զարմօրտի. ինի զմմ-
 Եւրօմիտ և զմննիտ զարմօրտ
 զըմլաս, զըմ Եւ միս զըմիլ իս.

ամօրտի անըրբեք, տայիս մամի
 զմօրմըմբրից անսանըլեմըմ, զո-
 զարմ Եւրտայանիլիլ զարմիլ
 30
 զըմիլ, և զարմալ զըմարտ և
 զըմըմըմն Եւրմըմըմ Մըմ
 զըմըմ, զըմըմըմ և զարմըմիլ
 զըմըմըմ և զարմըմըմըմ
 զըմըմ զըմըմըմ. Մըմարցն Եւր-
 ղիս [ամօրտի] զարմըմ զանի զը-
 ղարմ և զըմըմըմիլ տայիս
 մամի զարմըմըմըմ զըմլաս զը-
 մարք, զըմըմըմըմ և զըմըմըմըմ

¹ մայրաքաղաքին ABC. ² զընայ A, զընայ BC. ³ ի դիպահոջ BD] ի դի-
 պահոջ ACE. ⁴ ամուր B, ամուր D. ⁵ անցողակն ABC. ⁶ Սմպատայ A. ⁷ հան-
 դիսիլ որք կենօք] հանդրք կենօք A, հանդիսիլ որ կենօք D. ⁸ աւուրք ABC.
⁹ հօրն D. ¹⁰ սաւառնաթիւն AC. ¹¹ սրաւլարեալ ACD.

մամբք Գուգարաց՝ և զպնս ևս
 ամբոցս իւրոյ՝ տէրութեանն առ-
 հասարակ յինքն² գրաւէր նուս-
 ճէր³ ևւ սպա անտի յկակարծ-
 ումն իբրև զորովայթ իմն ի վե-
 րայ հասանէր⁴ զօրուն Հագարաց-
 ւոց, որ ի մայրաքաղաքին⁵ Վրաց
 կային ի Տիխխա.⁶ և անդ զոմա-
 նըս սրոյ ճարակ սայլս և զայլս
 ի պատուականաց ձերբակալս
 արարեալ՝ երկաթի կապանօք ի
 մետաղս բանտից պահէր. զի ընդ
 սոյնսիկ⁷ քրիստոնէից փոխանա-
 կեցցէ՝ դրաւաթափ առնելով, որք
 ըմբռնեալ իսկ էին ի ձեռն⁸ չար
 ոստիկանին: ևւ սպա անտի առ-
 եալ զաւար և զկապուտ բազում՝
 դառնայ ի դաւառն Տաշրաց. և
 լուսալ եթէ զօր Իսմայէլեան զօղ-
 եալ նստեալ դադարեալ կայ⁹
 յամուրս¹⁰ խորածորս Աղասուոյ,¹¹
 և սպա¹² ահուհետև անձնընտիր
 զզօրս իւր արարեալ իբրև արս
 երկերիւր՝ և երթեալ գույթ¹³ իմն
 ի վերայ զօրուն¹⁴ Հագարացուց
 սուեալ անհնարին մարտ¹⁵ քաջու-
 թեան՝ առհասարակ զնոսս սրոյ
 ճարակ տայր. և առեալ զկապուտ
 կողովուտն դառնայր ի բանակն
 իւր: ևւ իսկ և իսկ չուեալ երթե-
 ալ առ յաւէտ սիրելի իշխանն
 իւր Գուրգէն և անդ ի միասին
 զհասարակացն հոգս խորհրդաբար
 տեսեալ՝ սպա երթեալ գնայր

րդտիս մեարդեմիսայեն ևա տալիս
 սամբլոմեղլոս սիմագրեմիւ ևա-
 նիպրո ևա ևաիմորհիլա. Մեմլեդ
 յի սադրոմեղ մոլեղլինա ագարի-
 5 անտա ևաՄեյարս, ռոմեղլիւ իմ
 ևրոս յարտեղլտա ևլեալալալի,
 լիլլիլիսի իլեդա. մադեան Յոդի
 մեքեղլիլի սաՅրլոլ ևլեյլա ևա Յո-
 գիւ յաճադիլոմադեան Մեյիպրո [ևա]
 10 ռկինիլի սալեղլիլտ սալեղլոմիլե-
 Մի հալեդա [իմ միՅնիլտ], ռոմ մադե
 գալեյլա ևա ևալելեա Յորոլ
 ռսդիլեանիլի միլար ևադիլեղլիլ
 յրիլիլտեանեմի. իլիլևան ման տան
 15 Մամոլլո մրալալի նաճարլեյլ ևա
 նալալեղլի ևա ևաճրլեա ևաՄարիլ
 գալարՄի. ևլ Մեյիլեյլո, ռոմ իլմա-
 իլեղլտա յարս տալի Մեղլարեմի-
 նա ևա ևամլեդարիլո ալիլիլեյլի
 20 յեյլիլի սիմագրեմի. ման Մեմլեդ
 Մալեյլանա տալիլի ռհիլլիլ յարիլ—
 200 յալլի, Մալիլա ևա տալի ևալե-
 Յա ագարիանեղլտա յարս, մեղ ևա
 Մարմոլլեդեղլիլ Յրլոլա [գալ-
 25 մարտա] մադ, յլլեղլա իլնիլ մեքեղ-
 լիլիլի սաՅրլոլ ևլեյլա, Մամոլլո
 նալալեղլ-նաճարլեյլ ևա ևաճրլեա
 տալիլի Յանալիլ. [ևլլելևան] իլիլ
 ռալեղլ ևալեմարտա ևա Մալիլա ևա
 ևալ սալլարեղլ մադարտան—լլար-
 30 գեղտան. մադ իլլ երտալ սալլեղլ-
 լոլ ևանիլլեղլիլ սաՅոգալո սաՅ-
 ռլեալիլ. ևմիլ Մեմլեդ ևՄոլլեմա
 մոլլոլ ևրՄարլեղլտա սիմագրե-

¹ իւրեանց C. ² ինք C. ³ նուառնի B. ⁴ ի վերայ հասանէր] հասանէր ի վե-
 րայ ABC. ⁵ մայրաքաղաքն B. ⁶ ի տեղիս D. ⁷ այնուցիկ D. ⁸ ի ձեռս D. ⁹ կա A.
¹⁰ յամուրս D. ¹¹ Աղուտոյ B, Աղուտոյ C. ¹² սպա] — ABC. ¹³ գույթ AD. ¹⁴ զօ-
 ռուն] — D. ¹⁵ մարտի D.

დღიოდამადე ამრიგაფნ *Արշարու-*
նեսა: *Եւ յայնմհետէ՛ ոչ ևս յա-*
սկին ելանել ապականիչքն յաշ-
խար տէրութեան նորս:

Հայն տისակ² *թագաւորին*³ 6
Վրաց՝ այլ և զօրացն իւրոց, կթէ
այց արար նմա Տէր⁴ և պատասպա-
րեսաց նմա⁵ և յաջուկաց⁶ ի
բարութիւնս, ապա այնուհետև
հարթ հաւասարութեամբ ի մի 10
կամս և ի միտս զինքեանս բերե-
ալ⁷ և թագ նմա կսպեալ՝ թագա-
ւորեցուցանէին զնա իոխտանակ
հօր իւրոյ, ինքնակալութեան
իմն պայմանի պատուոյ⁸ զնա 15
համարեալ, և Աստուծոյ ամենա-
կալի դապագայան յանձն արարե-
ալ:

ՅԱՂԱԳՍ ՔԱՋՈՒԹԵԱՆՅ ԳԱԳ-
ԿԱՅ ԱՐՔԱՅԻ ԵՒ ԴԱՌՆԱՂԵՏ 20
ՀՍՐՈՒԱԾՈՅ ԵՐԿԻՐ ՄԵՐՈՒՄ,
ԵՒ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆՅ
ԲԱԶՄԱՅ:

Յայնմ վայրի ապա և թագա-
ւորն Գագիկ հանգրծ վայկչա- 25
դիտակ⁹ և բարեպաշտոն եղբարբն
Դուրգենաւ¹⁰ ոչ սակաւ ինչ քան
թէ բազում մարտս տագնապից ի
վերայ պատրաստէր թշնամեսացն,
որ շուիրս առեալ էին ըստ հրա- 30
մանին Յուսիպա ի կուլմանս Ատր-
պատականի: Եւ այսպէս առնա-

եթի. ამიერიდან უკვე მისი სამე-
ლობელოს დამრბევენი ველარ ბე-
დაედნენ [მის წინააღმდეგ] გა-
მოსვლას.

ქართველთა მეფემ [და] მისმა
ჯარმა, რა დაინახეს, რომ მოჰ-
ხედა უფალმა, დაიცვა ისინი და
[მათი საქმე] სასიკეთოდ წარმარ-
თა, ამიერიდან გულწრფელად
ერთ ნებასა და აზრს დაადგნენ,
დაადგეს აშოტს გვირგვინი და
გაამეფეს იგი მამამისის ნაცვლად
[და] ჩასთვალეს იგი თვითმპყრო-
ბელობის პატრივის ნიშნად და
ყოვლის მპყრობელ ღმერთს მო-
სალოდნელი [მომავალი] მიან-
დგეს.

გაგიკ მეფის სიმამაცისა,
ჩვენი ძვეყნის
მჟარამ გვემისა და
მრავალთა მხნეობის
შესახებ

ამ დროს გაგიკ მეფემ თავის
მშვენიერ და კეთილმსახურ ძმას-
თან გურგენთან ერთად დიდი
ბრძოლა და ქირი განუშადა
მტრებს, რომლებიც იუსუფის
ბრძანებით ატრპატაკანის მხარე-
ებში ჯგუფებად შეკრებილიყვნენ.
[ძმებმა] ვეჟაკობა და სიმამაცე
თვითონაც გამოიჩინეს სპასალარ-

¹ აյნმհետէ BC. ² + აოღ ABCD. ³ *թագաւորն* B. ⁴ *նմա Տէր* *Տէր նմա*
D. ⁵ *նմա* AD. ⁶ *աջուկաց* AD. ⁷ *զինքեանս բերեալ* *բերեալ զինքեանս* D.
⁸ *պարուց* B. ⁹ *վայկչադիտակ* BCD. ¹⁰ *դուրգենիւ* D.

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1 კ გამჯრ ქ გაახრქ] — AD. 2 ქ აკაკახრქ A, ქ აკარქ B, ქ კახარქ C.
 3 გათარქარქ AB] გათარქარქ გარქარქ D, გათარქარქ CE. 4 ქ მარქ ქ ათარქ
 5 ქ მარქ ათარქ A, ქ ათარქ მარქ D. 6 არარარარ ABC. 6 კ] — BC. 7 ქ
 8 არარ A. 9 გათარარარარ D.

დათხალ ჯარქმაჲ ჯორრეოქ
აფაროქსანი, კაფოქო ოჯ ონს-
ლოქ¹

ჩას ვაქს ომანს მანაგან
ქეღამოქსამა² ჟაროკანსალ³
ორაქს ქქ ნიქრამოქსან ვან ქ
ნიგანს ქსალ აწიოქს, ქორა³ ზერ-
ვირობქინ ვჯარო.⁴ ო ვაქს ონარ-
ქმაჲ ჟხეღანო⁵ ონეღამოქ
სათოქსინ. ო ვომანს⁶ ვასრ-
ქსიქო⁷ ბან ღნე კხანს ჟანსხალ,
ღქ მქინეგხო სო ქოთანსლორ ნიგო
ქლოქ⁸ კხნეანსოქს ქ ქოქსენ ქ
ქსოქ ვარქნენ სოქო ვიქოქსინ
ონეღამოქს, ო მქინეგ ვომანს ო-
ანსოქს ქ⁹ ო ვოქს ვქსოქ⁸
ქოქსინ, ო ათოქს ოსოქ ვან
ქლოქსანქლო ომქ ქოქ ო ქ-
ლოქ⁹ ონეგ ქოქსინ ოქოქ
ყაკოქსამანს¹⁰ ქოქსინ: ო ოქ
ომანს, ოქ ქქს ო მარქსოქ ო
ანსოქსოქს ქინ ქოქს ნიგო,
ო მარქსოქსოქს ოსოქ ოქოქ
ათხალ ქოქს ვქოქს ქინ ო ვანქინ,
ვიროვ ვანს ოსოქ¹¹ ქოქსოქ¹²
ო თოქოქ¹³ ო ოქანსოქ⁹ ოქოქ
ვომანს¹⁴ ოსოქს ო ოქოქსოქ
ქოქოქსინ, ო ანქოქს ო-
ქსინ ო ვანს ო ქოქს ო ოქოქ
ანქოქსოქ¹⁵ ო ოქ ომანს ო-
ქანს ო ოქოქს ოქოქსინ ოქოქ-
ანს ო ოქოქს¹⁶ ო ქოქს ნიგო
ქოქს¹⁷ ო ოქოქ ოქოქსოქ ო ოქოქ-
ქოქ ოქოქ ო ოქოქს¹⁷

ზოგვიერთები ამოწყენენ მოტყ-
უილებულნი საწამლაგის შესმიტ,
თითქოს ეს მოწყალეა ყოფილი-
ყო [მათ მიმართ], [სინამდელიწუში]
ქო ამიტ ბოროტებას ჩადიოდნენ.
სხვებს გამოგონილი საბრძოლველ-
ბით აბრძოდნენ, ზოგვიერთებს
ცოცხლად საშინელ [ტანჯვას]
აყენებდენ: სანამ ფეხზე დგომა
შეეძლოთ, ჯალათები მათ მკერ-
დიდან ძირს დაყოლებით მახვი-
ლიტ მუცელს უშატრავდნენ და
ვიდრე სული ამოხდებოდათ, გა-
მოგლეჯდნენ ღვიძლს და ნაწილ-
ნაწილ თვითონ მათვე აძლევდნენ
თავიანთი ბილწი მსახურების
სისრულეში მოსაყვანად. ხო-
ლო სხვების მიმართ, რომლებიც
მათ თვალში უშინშენლო და
უზინარ [ადამიანებს] წარმოად-
გენდნენ, [უფრო მეტ] გამბედა-
ობას იჩენდნენ. მიმავალთ მალუ-
ლად უკან დაედევნებოდნენ მახ-
ვილითა და ცულებით და რო-
გორც რტობე გაცლილ ნერგებს,
ისე კვეთდნენ კიღურებს: ხელებს,
ფეხებს და სხეულის სხვა ნაწი-
ლებს. ზოგვიერთებს თოქს აბამდ-
ნენ თავსა და ფეხებზე და მრავა-
ლი ღონიერი ადამიანი ერთად
აქეთ-იქით ეზიდებოდა მანამდე,

¹ ონსოქოქ] ონსოქოქ ABCD. ² ქეღამოქსამა AC. ³ ვორ ო. ⁴ ვქანს
ABCD. ⁵ ქხეღანსოქ ABC. ⁶ ომანს AD. ⁷ ვასოქოქსინქინ AD. ⁸ ვქსოქს D]
ქოქოქს ABCDE. ⁹ ო ქოქსოქსინქინ ოქოქსოქს D. ¹⁰ ვაკოქსამანს D] ვაკოქსამანს
ABCDE. ¹¹ ოსოქ D. ¹² ვასოქოქს ABCD. ¹³ თოქოქ ABCD] თოქოქს E. ¹⁴ ოქს
ABCD. ¹⁵ ოქოქს ოქოქ ABC. ¹⁶ ოქოქ BC. ¹⁷ ვქოქსოქ D.

მჩნჯს ლობანსს მჩვივნ. ს საყა
სრკასაყრს სრთქ რასსსაქ¹ მჩვიქ
ჯაქი ღნიქ სრკლას რარქანჯჩინ²
ჩასკ ვჩი ვჩიოსა ჯნჯიჯნი ჩი ნოთას
ფოქოქ საო თასაყოქ ქოთანფჩინ³
კამ ქაქოფი სს ბიოსაფ საოქრქოქ
ღასო ფქლოქ ლოსქ მასანს კანფჩინქ⁴
კაქრ ქიფქრ მჩი ჩი ქსრქ რასოთბი
მჩვიჯნი ს სოქსოთქრ სოხსქ კამ
ღანფი სჩნჯ საყქაჩინ, კამ ღასო 10
რასქოლბოქ⁵ ჩინჯ ნოთას ნოთანფ.
ქქაქათოს ქოთანფჩინ⁴ ჯოქსოქოქ-
ქჩინ⁵ ქიფოქჩინ თოსსაქ⁶ იჯ რასქრ
ფრანს ჩინჯნასკასოთარ ქაქოხსსქ:
ჩასკ ფოთანს რრამაქქრ, ვჩი 15
ლასქასფსნი ქანქინსაქ ს რასოლ-
ბხსფსნი⁶ მთოქსოქ⁷ არქრასოქ
ჩი ლოქ ს ქოქოქლასნი ქოქოთანფანფ⁸
ქქირასოქრასქ. ს მჩინჯ ჯოსჯ ნო-
ფას ქსნიჯანჩი ქრ ჩი ნოთას⁹ არქრ
ნქჩინ ქსრქქრ ს ფარქქჩინ: ჩასკ 20
ქჩიოფი ვოსჯას ს ვასქანჯინ⁹ რ-
თასნქჩინ,¹⁰ ს ფმასოლს¹¹ მარქმნიქ
ნოფას ქოთოქჩინ, ს ვმასოლს¹²
ნოფას ბასქრასქოქ თოსნქჩინ. ს ვო- 25
მასნი ქსო თანჯნარქინ¹³ რაროლბოქ
ჩი ქოსნქოქ აქნქჩინ¹⁴ ს აქრქსაქ
ქჩინ ვბასქოქ¹⁴ ქოთანს ქსრქოქსასნი,
მჩინჯს ვჩი თანჯნარქინ ქჩინქრ ნოფას
ნასოლს კამ ღნიქოქმანსქ ს ვქოთნიჯ 30
თასაყოქ¹⁵ თქსოთოლქჩინსანი სასკას
ჩინჯ მბქქქქ: ქჩინ ჩი ნოფასნი¹⁶ ს
ქოქოქქ ჩი რასქოქ¹⁷ იოქქ ქასანი

სანამ [მსხვერპლს] არ გაწყვეტდ-
ნენ. შემდეგ კი ორპირი მახვი-
ლით ეკვეთებოდნენ და შუაზე
ჰკვეთდნენ. სანამ ედგათ სული
პირში მწვავე საფრთხისა, ან
სხვათა ხელთაგან გადარჩენილთ,
მათი თავის მხრიდან ამართული
რალაც ნაწილი [ჯერ კიდევ] კად-
ნიერობდა ელაპარაკა უბედურე-
ბის [შესახებ], ან ვედრების მსგავ-
სად [რაიმე წარმოეთქვა] და თუმ-
ცა სიჩქარემ [და] საფრთხემ მო-
იცვა ენა, მაგრამ ვერ შეცლო
სიტყვა სრულად გამოეთქვა.
[ოსტიკანმა] ბრძანა, რომ და-
ნარჩენები შეეკრათ და დაუზო-
გავად ეცემათ მათრახითა და
შოლტით, მათი გვერდები და მუ-
ცელი ღრმად დაეწყლულებინათ.
სანამ ცოცხლებს სული ედგათ;
მიწაზე ყრიდნენ და ათრევდნენ.
ზოგს ცხვირსა და ყურებს აჭრიდ-
ნენ, სხეულის ნაწილებს ჰკვეთდნენ
და კუწავდნენ, ან კიდევ თითის
წვერებს აჭრიდნენ, სხვებს წარმო-
უდგენელი გვემის შემდეგ ფეხებს
უზვრეტდნენ და ხუნდებს ადებდ-
ნენ. მათ დაჯდომა, ან გვერდზე
მიწოლა, ან [ტკივილის] მცირედ
შემსუბუქებაც კი არ შეეცლოთ.
[ამას ემატებოდა] სიცხით [გამო-
წვეული] სისუსტე და დაღლილო-
ბა. ბევრი მათგანი ქრისტეს სარ-

¹ რაძანქჩინ CD. ² ქოთანქჩინ D. ³ რარქოლბოქ A, რარქოლბოქ D. ⁴ ქოთ-
ანქჩინ D. ⁵ ჯოქსოქოქქოქოქ D. ⁶ რასოლბხსფჩინ ACD. ⁷ + ს C. ⁸ ქოქოთანფანი C.
⁹ ვასქანჯინ D. ¹⁰ რასოლქ D. ¹¹ მასოლს D. ¹² მასოლს D. ¹³ ქანჯნარქინ C.
¹⁴ ვბასქოქქ ვბასოქ ABC, ქბასქოქ D. ¹⁵ თასაყოქ — D. ¹⁶ ჩი ნოფასნი D. ¹⁷ რასქ-
ოქ B] — C.

აი ო *ჴრქათთ* ხათათთჳნ *ჩა-*
ჟოძ ანჯამ ო *ჩა* რაჳ *ჳ* ო *ქოიძ*
არქანჯლქნ, *აჟარქს* *ჳ* *აჟათქს*
*ჩაჟოძამ*¹ *აქრღოქსან*² *ქოთათ-*
ნაქნ, *ჳ*³ *აჟანოძაჟარქ* *აჟათ-*
მოძანს *ჳ* *ხრქსქ* *ჟარქს* *ნიჟს*
აჟათრასთხოქ *ქარქარქქნ* *აი* ო
ქათოქლ *აქან* *ათათნსქოქ* *ჳ*
აჟათოძაჟარჟ *ოძანჟ* *ჟანბა* *ჳ*
ჟარქათათანს *ათაჟქ* *მათოჟსა-*
*ნქქნ*⁴ *ძქოქნ* *ქქ* *ჟანოთქ* *აჟათათ-*
მოძან *ნიჟს* *აჟათოძოქ* *აჟათოქნ-*
*ჟსნ*⁵

სქ *ჴრქათთ*, ორ *ქანბქნ* *ნი-*
ჟს *ჟარქქოქ* *ჟქამ* *ქსნარარი* *ჳ*
ჳ *ჟქოქ* *სჟანჯქქ*⁶ *ჩანჯათსან*⁷
ნიქ *ქნქნ* *ჩოქნ* *ათათოძოქ*⁸
ჟნოთ *ჟსოქსოქ* *ო* *აქნ* *ათარქ*
სათოძოქ, *ჳ* *ძქჟამოქ* *ჩათათოქ*
ქნქქქ *ნიჟს* *ქათქს*, *ჟქ* *აჟა-*
ქანსოქს *ო* *ჟს* *ჟქარქამოქ-*
*ქქნ*⁹ *ქარქნ*, *ჳ* *ქოათქს* *ჟქა-*
აჟოთაქ *ნსქოქათ* *ნაქანბოქ*
ჩაქათოძოქქქნ, *ჳ* *ჩათქს* *ჟარ-*
მათ *აჟარქოქსან* *ო* *ჩოქქ* *ჳ*
აჟათსქარქქქნ: *ს* *აქაქქ* *ათაქ*¹⁰
ჟამბნანქ *ათათანაქოქან* *ქქ-*
*ქქოქქქანქ*¹¹ *აჟათათმოძან* *აი*
ოქქნ *ჩათათარქაქ*¹² *ოქ* *ჟქქს* *ო*
ჟქოქაროქ *ქქქქქქქან* *ნი-*
ჟს, *ჳ* *ოქ* *ჟარქოქს* *ქარაქქ*
*ათათნაქსანქ*¹³ *ჳ* *ო* *ათანქან-*
ქანს, *ჟოქ* *აჟათრასთქქნ* *ნიჟს*:

წმუნობისათვის მრავალგზის ჩა-
 ვარდა განსაცდელსა და განკითხ-
 ვაში. მათ უხვ საჩუქრებსა და
 დიდძალ პატივს აღუთქვამდნენ,
 მორთულ-მოკაზმულ ტანსაცმელსა
 და ვშვენიერ სამკაულებს უმზა-
 დებდნენ და მით თვალის მოსაქ-
 რელად ამკობდნენ. საპატიო
 ადამიანებს კი განძსა და მამულს
 სთავაზობდნენ, ოღონდ მათ მიერ
 პატივცემული ფუჭი კულტი ელი-
 არებინათ.

ხოლო ქრისტემ მათ არსებაში
 გააღვიძა ცხოველმყოველი ნება
 და საამო განსვენების იმედი და
 საღმრთო ცეცხლით გაათბო ისი-
 ნი. ღმრთის წმინდა სიყვარული-
 თა და მხურვალე სარწმუნოებით
 აღიჭურვნენ [მტრის] წინააღმდეგ,
 რათა დაეთრგუნათ ეშმაკის ბო-
 როტგანზრახულება და განებანათ
 მტრის შურის ლუჯად ქცეული
 ფერი, აღმოეთხვრათ სულიერ
 ბრძოლაში სიხარბის ძირი. ამნა-
 ირად არაფრად ჩათვალეს სატა-
 ნისებური მისწობის კულტი, არ
 გაპყვნენ მათ მლიქვნელურ ცდუ-
 ნებას, არ შეუშინდნენ საშინელ
 ქაღილსა და სატანჯველს, რასაც
 მათ უმზადებდნენ. ისინი ამგვა-
 რად მოვიდნენ გონს ქრისტეს
 დიდებისა და სახარების ძალით

¹ ჩაჟოძ BC. ² აქრღოქსან BC. ³ ჳ — AD. ⁴ აჟათოქსან] აჟათარქ-
 თქს ABC. ⁵ ჟქანჯქქ ABC. ⁶ ჩანჯათსან ABCD. ⁷ ათათოძოქ ABCD.
⁸ ჟქარქამოქქქნ] ჟქარ ქამათოქქქნ ABCD. ⁹ აჟაქ — BC. ¹⁰ ჟქქოქქქსან
 BC. ¹¹ ჩამარქქქ D. ¹² აჟათნაქსან D.

ხქნ სა¹ კანთამ სეგარე სრ-
 კოდ ქ ნახანსაგნ² ჟინონქ, որ-
 იგ ანოლანდნ მხოლან ჴაღქმ³ კ
 მქლოლან ჴორღქნ დანაჯქრ-
 ირქ⁴ კ დმქონხაქ ქ გქრჯაგნ⁵
 აბან აოჯქ მონოქათი იოთი-
 კანქნ: სღ ჴრქს ჴარქსქორდ⁶ ღნქ
 ნოთა ქსაქ კ გქსქქ ყქქს თქრო-
 ქხანან⁷ ჴრქოქ თაქ⁸ ნოთა ქოთ-
 თონაქრ, აქ კ რაქოქ ყქქსთა⁹
 კ გარქს იოქნდამოქს, კ ბქრ-
 ნქს კ სქსქქ ქსქქნაქქ კ მს-
 ნქს ნოთა მათოქგანქქ, კ ს-
 მარს კ მანსაქს იოქსქქნს კ
 ნქქქქ სრქქქქ¹⁰ დქქსაქქდქქ
 ქ ქქნს კ ქ გარქს. კ აქს ყბ-
 ირქ¹¹ ჴრ ქ ნოთა კარქქქსაქ კ
 გქქქს ყქქქქნოქგნ¹² არქსაქ კ
 ჴოქქ ღნქ ჴოქ ქ ჴამქქქ მქრ-
 ბქქქქსაქ გნოთა, აქსაქს ჴოქ-
 მოქქქ ჴოქქოქქსამქ რანქ¹³
 ნნაქქქქქ ნორქს რანქ კ სნ-
 ქქ ქარქქქს მანქოქქსან ქრ-
 სანქ კ ყქქსაქ ქანოქქნ¹⁴ ირქს,
 ვოქ ქნდნ აქაქსქქ. — ჴსქ ნოთა
 გქქქქქქ ქმნ მქოქქქსამქ ქ ქქნ
 გქქქქქქქსანქ ქქქსთოქქ ქქ-
 გხანს აქქსაქ¹⁵ ჴამარქქსა-
 ბაქნ¹⁶ რარქქქოქ ვქრქოქქ ḡ-
 სანოქქქქსანქ ქარქქქქს აოთქქ
 ამქსქქქს, ḡქქ ქქქსთოქსაქქ
 ხმქ, კ ḡქქარქოქქქქს¹⁷ ḡსთო-
 ბოქ, ირ ქქნქ¹⁸ ḡანქქქქქს

იმ დროს იყო ორი ძმა გუნე-
 ლები, დავით და გურგენი. ისინი
 შეიპყრეს ტყვედ წამსხმელებმა და
 მიიყვანეს მოძალადე ოსტიკანთან.
 5 [ოსტიკანმა] მათ გამოჰკითხა,
 ალუთქვა თავისი სამფლობელოს
 თითქმის ნახევრის მიცემა, მრავალი
 ტანსაცმელი, მოოქრვილი
 სამკაული, ძოწეული და მშვენი-
 10 ერი ლაკონის ბისონები მდართვა
 მათ, აგრეთვე სარტყლები, ოქ-
 როს მანიაკი და მონავარდე რაშე-
 ბი, უხვად მორთულ-მოკაზმულნი
 საჭურვლითა და სამკაულით. შემ-
 15 დეგ გაუწოდა ხელი, მოეხვია ყელ-
 ზე და საამბოროდ [მქერდზე] მი-
 იკრა ისინი. ასე ფარისევლობდა
 მლიქვნელური სიტყვებით, რათა
 დაემორჩილებინა ისინი, რომ და-
 20 ეცვათ თავიანთი სიყრმე და მი-
 ელოთ უღმრთო რჯული, რომელ-
 საც თვითონ ემსახურებოდა. [ძმე-
 ბი] ქრისტეს მწედრობის საჭურვ-
 ლით შეიჭურნენ და გაბედული
 25 ხმით კეთილ სარწმუნოებას ქადა-
 გებდენ ყველას წინაშე: „თუ
 ქრისტიანები ვართ და [არსებობს]
 ღმრთის ჭეშმარიტება, რომელსაც
 აქვს უჯვდავება და დამკვიდრებუ-
 ლია მიუწვდომელ სინათლეზე, არ
 შეგვიძლია შევცვალოთ იგი თქვე-
 ნი სიცრუით, რომელიც არარა-
 30 ობაა და არაფრადაც მიიჩნევა“.

1 სა] — ABC. 2 ქ ნახანსაგნ D. 3 ირ AB. 4 თხროქხან D. 5 თაქ ABCD |
 თაქ E. 6 აქსთა ABD. 7 ყბქნ ABCD. 8 ყქქქქნოქგნ CD. 9 რანქ BC. 10 ḡ-
 მარქქსაქქს] ჴამარქქსაქს A, ჴამაქქსაქს D. 11 ḡქქარქოქქქსანქ A, ḡმარ-
 თოქქქს C. 12 ქქნქ ABCD.

ონი და ილია ანამათივე და რნა-
ლისა¹ იქ ღამით² ფიქსანისა³
დნი და დროს ამოცხსანა, ირ იქ-
ნი და ისი ხნი და იქნი⁴ რამაქსა⁵

ისი იქნი და აქსა⁶ დროსა⁷
ნი⁸ იქნი და აქნი⁹ რამაქსა¹⁰
ნი¹¹ იქნი და აქნი¹² რამაქსა¹³
ნი¹⁴ იქნი და აქნი¹⁵ რამაქსა¹⁶
ნი¹⁷ იქნი და აქნი¹⁸ რამაქსა¹⁹
ნი²⁰ იქნი და აქნი²¹ რამაქსა²²
ნი²³ იქნი და აქნი²⁴ რამაქსა²⁵
ნი²⁶ იქნი და აქნი²⁷ რამაქსა²⁸
ნი²⁹ იქნი და აქნი³⁰ რამაქსა³¹
ნი³² იქნი და აქნი³³ რამაქსა³⁴
ნი³⁵ იქნი და აქნი³⁶ რამაქსა³⁷
ნი³⁸ იქნი და აქნი³⁹ რამაქსა⁴⁰
ნი⁴¹ იქნი და აქნი⁴² რამაქსა⁴³
ნი⁴⁴ იქნი და აქნი⁴⁵ რამაქსა⁴⁶
ნი⁴⁷ იქნი და აქნი⁴⁸ რამაქსა⁴⁹
ნი⁵⁰ იქნი და აქნი⁵¹ რამაქსა⁵²
ნი⁵³ იქნი და აქნი⁵⁴ რამაქსა⁵⁵
ნი⁵⁶ იქნი და აქნი⁵⁷ რამაქსა⁵⁸
ნი⁵⁹ იქნი და აქნი⁶⁰ რამაქსა⁶¹
ნი⁶² იქნი და აქნი⁶³ რამაქსა⁶⁴
ნი⁶⁵ იქნი და აქნი⁶⁶ რამაქსა⁶⁷
ნი⁶⁸ იქნი და აქნი⁶⁹ რამაქსა⁷⁰
ნი⁷¹ იქნი და აქნი⁷² რამაქსა⁷³
ნი⁷⁴ იქნი და აქნი⁷⁵ რამაქსა⁷⁶
ნი⁷⁷ იქნი და აქნი⁷⁸ რამაქსა⁷⁹
ნი⁸⁰ იქნი და აქნი⁸¹ რამაქსა⁸²
ნი⁸³ იქნი და აქნი⁸⁴ რამაქსა⁸⁵
ნი⁸⁶ იქნი და აქნი⁸⁷ რამაქსა⁸⁸
ნი⁸⁹ იქნი და აქნი⁹⁰ რამაქსა⁹¹
ნი⁹² იქნი და აქნი⁹³ რამაქსა⁹⁴
ნი⁹⁵ იქნი და აქნი⁹⁶ რამაქსა⁹⁷
ნი⁹⁸ იქნი და აქნი⁹⁹ რამაქსა¹⁰⁰

როდესაც მტერმა დაინახა მა-
თი ამგვარი გადაწყვეტილება,
ქრისტეს მოწამებობრივი სიყვარუ-
ლით განმტკიცებული, ბრძანა
მათი მახვილით გაწყვეტა. რო-
დესაც მიაღწიეს მოედანს, რო-
გორც დასაკლავი ცხვრები, ლოც-
ვა-ვედრებას სწირავდნენ ღმერთს,
რომ ჩაეწერა ისინი იმ წმინდა
წიგანში, რომლებმაც
შეიყვარეს დღე მისი გამოჩინები-
სა და მოსვლისა; როცა ჯალათე-
ბი მოემზადნენ უფროსი ძმის მო-
საკლავად, [უფროსი ძმა] შეევედ-
რა მათ, რომ ჯერ უმცროსი [ძმა]
მიეცათ მახვილისათვის საზრდოდ.
იგი ფიქრობდა, რომ თუ [უმც-
როსი ძმა] მის შემდეგ [ცოცხა-
ლი] დაჩეხილია, სიკვამლის გამო
— რადგან ლაწვებზე წვერის ღინ-
ლი ჯერ კიდევ არ ამოსვლიდა
— შეეშინებოდა ისმაიტელთა
მახვილისა და მუქარის. იგი მობ-
რუნდა ძმისკენ და უთხრა: „საყ-
ვარელო ძმაო, ჯერ შენ შეეწირე-
ქრისტეს, ჩვენს იმედს მართვი
შენი თავი პირმეტყველ მსხვერ-
პლად და შესაწირავ საკლავად,
რადგან იგი ჩვენთვის მოკვდა და
ჩვენ სიცოცხლე გვიბოძა“. [უმც-

¹ ფიქსანისა C. ² აქსა — ABC. ³ + აქსა BC. ⁴ ირ D. ⁵ ნი⁸ ნი⁸ B. ⁶ მანისა მანისა ABC. ⁷ ფიქსანისა B. ⁸ მორისა AB, მორისა D. ⁹ აქსა BC. ¹⁰ მანისა BC.

ანსა,¹ *ისე ნორა იქნე გრსაღ
 ვქლათა² & იგ ჰ მათ სღსაღ ღან-
 ნსარქნ მარონ³ თოღანს⁴ კობა-
 როლქხამრ გქმსაღ ჰ იოღრნ, აკა-
 ყტა⁵ ნათაღ გღოღს ნორა, აკა-
 კსაღ ჰ ზრქათოთჷ ანქათაღ
 აკასკაღს:*

*ღქნქ აკა & ხრეგ სღღაკრნ
 კხო რაროღ აკათრეღქმნ &
 კათარმან რქმთეღენ & აკა-
 აკანოლქხან ნაღსათოღენ ჰ ნოღნ
 მქთა გქნღნ ქათოღსაღ⁶ კანოღოღრმ
 აროქ ანთქ აკანანქ ჰ კხნაყს
 & კხნღანანაჯ კანღქრანოლქხანა⁶
 ანქათანან ნორაქოლქხანაყნ ქხ-
 რქნ არღაკოლქხანა; სკაკეტა ამს-
 ნსღხან იოღა იოღრღღ ორ აო ჰ
 ქნენ აკათმხვან⁷ ქრეღქ თარ-
 სორაკან თონაქმაროლქხამრ აკა-
 თოღქნ მქხო კხღეღეღქა აროღ, 30
 ორ ქრეათოღქი იოღა ამანანსაღ
 შარხრქ ამიოქ, ორ ორ ქტ:
 ქსან გქ ჯეღეღქნ გრაროღა
 თანღანაყ & გრეყან კოღღქა
 ქხრქნ შქინქ.⁷ ანქსქტ ნაღსათოქ 25
 კაღქმხეღქნ ქორამანოლქხან
 ნოღა & ნათქნ კარეღქნ გოთოთ
 მანარეღრ აკოღოღ⁸ ნოღა. გქ ჯეღ
 ქნჯ არაღორ⁹ ოღ⁹ აქრ ჯორ ჯ,¹⁰ &
 იგ აქნ ქნჯ ორ განღეოღანჯ¹¹ ოღ 30
 ქათოღნ¹¹ ზრქათოთქ ხნ: ხღ აკა-
 ყტა აკა ასთოღაქქნ ქმას-
 თოლქხამრნ ჰ რეგ მსრქხაღ
 კანბათნე ღამხნაჯნ ქნჯ, ორ*

როსმა ძმამ არად ჩაავდო თავი-
 სი უბედურება და არც წარმოიდ-
 გინა აუტანელი სიკვდილი. მან
 გულმოდგინედ მიმართა მახვილს.
 5 ასე მოექვეთა მას თავი და ქრის-
 ტესაგან უქკნობი გვირგვინით
 შეიმკო.

უფროსი ძმაც კარგად ბრძო-
 ლისა, დღეთა აღსრულებისა და
 10 რწმენის დაცვის შემდეგ იმავე
 აზრით გაიმსქველა. [მასაც] უწ-
 ყალო მახვილმა მოუსპო სიცოცხ-
 ლე, [მაგრამ] გააცოცხლდა სასუ-
 ფეველის დაუსრულებელ შეგბა-
 15 სა და ნეტარებაში. ყველა წმინ-
 დანს, რომელთა შესახებაც მე
 მოგითხრობდით, სამართლიანად
 ყოველწლიური დღესასწაულით
 პატრეს სცემენ წმინდანთა ეკლეს-
 20 სიებში, მათი ხსენების დღედ და-
 წესებულია მარიალის თვის :კბ:
 (27), რადგან იანნი [ამ დღეს]
 ეწამნენ და დაეწერნენ მვილად
 ზედა სიონისა, წრფელი სარწმუ-
 25 ნობით სძლიეს მათ [მტრის] ვე-
 რაგობას, მოჭრეს და მოკვეთეს
 მათი სიკვდილის მომტან ნაყოფ-
 თა რტოები, რადგან არაფერია
 საშინელი, სადაც მამის სიყვარუ-
 30 ლია და არც ის, რაც ტკივილს
 მოჰგვრის, სადაც ქრისტეს დიდე-
 ბა არის. ამგვარად საღმრთო
 სიბრძნით განიშორეს ყოველივე
 ურჩი და ველური და განიწმინ-

¹ *ქ ხანან* AD. ² *ვქლათან* ABCD. ³ *მარონ* D. ⁴ *თოღანს* G. ⁵ *აკანას* D.
⁶ *ანჯ ქერანოლქხანს* A, *ანჯ ხერანოლქხანს* BC, *კანღქრანოლქხანს* D. ⁷ *შქინ-
 ქნქ* D. ⁸ *აკოღოქ* B. ⁹ *იოღ* BC. ¹⁰ *იორ ჯ*] *ნარხაღ ჯ* D. ¹¹ *ქათოღ* D.

აყასთამაჲ *և* վայրենի *է*, *և* սրբ-
 ալ զինքնանս *ի* մարդկանէ պղ-
 ծոց *և* կորուսելոց՝ կենսացուցին
 իւրեանց զհարկաւոր մահ մար-
 մնոյ:¹ *և* կամաւորաբար *ածան*
 իբրև զոչխար *ի* զննումն. *և* փոքր
 նեղութեամբ վայլկենիս լար *և*
 լերկիւղ² Տիառն յղացեալ՝ երկնե-
 ցին *և* ծնան զհողի փրկութեան:
 Եւ սուրբ ինդյուածք նոցա ի շու-
 ցին զհրեշտակս *ի* փրկութիւն
 իւրեանց, *և* նոյլին խոնարհութե-
 ամբ³ հասին հրկնաւոր բարձրու-
 թեանն: Լուան աւետիս *ի* հեռաս-
 տանէ, *և* զուարթպին սրտիւ
 զտանջանս *և* զմահ իբրև վան-
 մարմինս կոխեցին: Նամանցան
 քաջ նահատակացն մահուն, *և*
 զիմեցին իսողազութեամբ առ
 Աստուած ժամանակք: Ասին
 զյսօլթութեան բրարբոնն, *և* վեր-
 աղասեպան յորպիս վերին Երու-
 սաղէմի: Որպէս սկսան⁴ քաջու-
 թեամբ, նոյլին *և* կատարեցին
 զհանդէս նահատակութեանն⁵ *ի*
 երկնաւոր սիրոյն, *և* արտասիպ-
 ւեցին իբրև զարեգակն *ի* մէջ
 սինգերաց, որոց *և* անուանք⁶
 նոցա զրիսլ *և*ն *ի* զպրկութիւն
 կենաց:⁷

Իսկ այլք ոմանք թշուառականք
և կոխեալք *ի* սատանայէ՝ զար-
 հուրեալք յառժամանակեալ⁸ մա-
 հուանէս, *և* զիւրացուցեալ⁹ *ի*

დეს თავი ბილწ და დამღუპველ
 კაცთაგან; განაცხოველეს საჭირო
 ხორციელი სიკვდილი და ცხვრე-
 ბივით, თავისი ნებით მივიდნენ
 დასაკლავად. მცირე გაჭირებამ,
 უფლის წუთიერმა შიშმა და
 ძრწოლამ მოიცვა ისინი, ტკივი-
 ლით შეპყრობილებმა შვეს ხსნის
 მომცემი სული. მათმა წმინდა
 თხოვნამ ჩამოიყვანა ანგელო-
 ზები მათ დასახსნელად და
 იმავე სიმდაბლით მიაღწიეს ზე-
 ციურ სიმაღლეს. შორიდან გაის-
 მა ხარება და მხიარული გულით
 დათრგუნეს ტანჯვა და სიკვდი-
 ლი, როგორც უხორცო რამ. ემს-
 გავსნენ მხნე მოწამეებს და მი-
 ვიდნენ ღმრთის წინაშე მშვიდო-
 ბით. მიიღეს ძლევის გვირგვინი
 (ბრაბიონი) და დამკვიდრდნენ
 ზემო იერუსალიმის შვილთა შო-
 რის. როგორც დაიწყეს მხნედ,
 ისევე მხნედ დაასრულეს მოწამე-
 ობრთვი ასპარეზი, აღსავსე ზეცი-
 ური სიყვარულით. მზესავით გა-
 მობრწყინდნენ ქვეყანაზე და მა-
 თი სახელები ცხოვრების წიგნში
 ჩაიწერა.

ზოგიერთები, უბედურნი და
 ეშმაკისაგან დათრგუნვილნი, შე-
 უშიდნენ წუთიერ სიკვდილს, და-
 უღვეს გული [მტრების] ამოღ და

¹ მარმნოց D. ² երկიւղ B. ³ խոնարհութեամբ ABC. ⁴ սկսան B. ⁵ նահատակութեան B. ⁶ անուանք B. ⁷ կենաց AD. ⁸ յառժամանակեալ AC. ⁹ Գեւրացուցեալ A.

ახრთა ჯღრხანგ ვქ ნანხრ ლ ვღ-
 ანთიქ¹ სითამინს ნიფა² ჯორჯა
 ვქნდხამდ² აყახეხენ ვსკლინი
 მსიფა მარო ლ იღქსღ³ ანიფ-
 ნოქხანს ჩიღჩიღსენ ვანბქნს
 ჯღრხანგ. ლ იქიქსღ⁴ ქ ღჯი-
 რით ჯღსი⁵ სქსაროიფაბ ნის-
 მიქხამდ ჯორფონს, მიქორსღ
 ჯორღონსქანს აქიფთაქენ ლ ვს-
 ვსღ⁶ ქ მსე ჯათიქ ბორანს⁷ 10
 ვაღეიოქხანს სორჩიფონს ათიო-
 აბქანი⁸ ვქორ ვანოქხანს
 ვალსქანსაქარ⁴ არქენ, ირ იქი-
 ვქნ ჭ ჯარიქხანს ლ ათავქენ
 ჯიანაქათოქხანს: ხღ იორფიღ⁹ 15
 ქ ჩალსათი⁵ ჯარ ლს ვანს
 ჩალსათი ვთანს, იქენ⁸ იფთსღ
 ლ ქ სითამინგ ქნ⁹ ნიფა ვინ⁸
 მიქანს ჯით მათანგ ქსნსეფ. აქ
 სორჩიფიღ ლ თათანსღ ლ 20
 ქქნამანსღ⁹ ქქენ⁸ ლ ქამხანს
 ქიქმანგ ჩარხღ ლ იქათქარხღ:
 ხღ აქათ მარქქი⁶ აქიქენ იორ-
 აქიქსამდნ ბაქიქღ ლ ჩასხ-
 აღ⁹ ქ სორ აქქათიქქი⁸, მიქ- 25
 ვქ ქ იქონს თანსქსე ვქქქ ლ
 ჩაე მიქონსღ⁷ ლ მიქანს იქორღ-
 თიქანს მიქორქხანს⁸ ლ ანარ-
 ქიქხანს⁹ ანი⁸ თათანსქსღ:
 ხღ იქ ვთალ სითათიქანსქქენ ქ 30
 ვქქონს ნიფა. იქქენ ქ ვქიქს
 ანჩანსარქი ვანოქხამდ⁸ ათიქქ
 ვასღ⁹ ჩიქენ ვჩჩჩჩი: ხღ აქ
 ვქსღ სქღ ქქქენ ათ ქ ქქთამ-

ფუქ ალთქმას. თავიანთი თავები
 გარემოიცივეს მომაქვდინებელი
 ცოდვებით და მოიჩქყეს ურჯუ-
 ლოების ნიაღვრით: ასცდენ ქემ-
 მარიტ სინათლეს, დაბრმავდენ
 ბნელი წყვდიადით და სამეფო
 გზასა და საღმრთო საიდუმლოს
 წმინდა სიტკბოებას განშორებუ-
 ლებმა საქმოდ შესვეს სიმწრის
 ნალექი, რომელიც ბოლოა ბო-
 როტებისა და დასაწყისი კერბო-
 თაყვანისმცემლობისა. საჩქმუნო-
 ება უარყვეს და უჩქმუნობზე უა-
 რესნი გახდნენ. თავიანთი სიცი-
 ცხლისათვისაც კი მათ ვერაფერი
 მისცა [მტრების] ალთქმამა და
 დაპირებებმა, არამედ ნაგეგმი,
 შექმუნებულნი, შეურაცყოფილ-
 ნი და ყოველმხრივ დაგლახებულ-
 ნი იყენენ. ახნაური ხალხი ამგვა-
 რად უარყოფილი, გაქციხული და
 მძიმე სიღატაკეში [ჩავარდნილი]
 არმქონეთა და უბოვართა ქარზე
 დადიოდა და პურს თხოულა: ბდა.
 მათ მხოლოდ უბატისციემლობი-
 სა და დამლუბველი ცდუნების
 [დამთესველთა] სახელი დაიმქვიდ-
 რეს. მათ ბაგეგბს არ წარმოუთ-
 ქვამს აღსარება, ისე ჩავიდნენ
 ჯოჯობეთში, წარმოუდგენელი
 სიმწარე [ხვდათ მათ წილად] და
 მიზეზი გახდნენ გენიის ცეცხლი-
 სა. მე ეს იმათ საყვედრებლად
 და სამხილებლად დაეწერე, რომ-

¹ ანოთი D. ² ვქნდხამდ D. ³ იღქსღ C. ⁴ ვალსქანსაქარ] ვალსანქსა-
 ვარ AD. ⁵ ქ ჩალსათი BCD. ⁶ მარქქი AD] მარქქი BCE. ⁷ მიქორ C. ⁸ ვანარ-
 ქიქხან ABCD. ⁹ ვთხღ D.

გოჭხან ჯანყჩანოჭხან აჯნ-
იფისკ, ირჲ სიორჩხნ ყანსკაყიყჲ¹
ფირბიყ ზიყა კხსკ

ვმღუჟიჟ ვმ.ო.ს.ს.ი.ო.ვ. ოსმ.რ
ა.ღ.ჟ.ა.ვ. ბ. ა.ს.რ.ა.ვ. ს.რ.ყ.რ. ბ.რ.ს.
რ.ო.ბ.რ. ს.ბ. ა.ს.რ.ბ.ა.რ.ა.ს.ო.ბ.რ.ს.
ს.ს.ს.ო.რ.ა.რ.ა.ვ. რ.ს.რ.ი.ვ. ო.ს.რ.
ბ.რ.ს.ა.რ.ს.

ჩაყე ლ სი თსურასან არამო-
ჭხან რანო ჩნჯ ასო² კიოაღ 10
რჩრსმ ასხლ. რანყჩ ყრყყჲ მჩრ
ლ აფჲჲ ორ³ ჯორჲ ოჩიოჲ სნ⁴
ვონასანჲ ლ სეჩრყყჲ ლ ჟო-
ფარყყჲ ლ მსოჯყყჲ,⁵ ჩხლ-
თასან აფჲჲ რნასკოლჲ ან ოთ- 15
ამან⁵ ჟიოქათო, ბ მთბ სეხლ
სქჲ ყოყჲ ქჩნჲნან ჩხოჩ აოყფ
ფოთანსლ მარჭათყჩნ⁶ ოთბქან
ჯარ ქჲ სრჩჲჲ⁷ ჳნ ყოყჲ ოფა-
ყაჲ ლ ოლანო ლ ოფიოჲ,⁸ 20
ქათნ აჯნორჩქ⁹ ბ სლს ლ ბ მრს
ლიროთანსლ ლ კათასქლ ჳანაყან
ან ათირითოქ ლრაჲანჯლრა აჯ-
სარჩან¹⁰ სლრსთნყ. ლ აოყ სოთნ
ღნჲ ზოთჩნ სი ალადყჲ ლ სრბ- 25
სკჲჲ სლჩნ ბ მაროთ ღნჲ ხრჩრქ
მჩრომ. ლ რაფომ ჩნჯ აჯნ ჳრ¹¹ ორ
ბ ზამანჲ თნყჲ ღნჲ ოთოთათა-
ჯნ სსქოქყჲ ანყანჯჩნ ქოჭომნ
ლ ბ კითაყანომნ, ლ კაყასკა- 30
ნომნ ქარასკლ: სლ ოყაფომ¹¹
ფაჯსარჩა ბჩრს ოანათაყათ¹²

ლებიც ფიქრობდნენ ყოფილ-
იყენენ [მოლალატეების] საქმეთა
მოტრფიალენი.

ჩვენი ქვეყნის წინააღმდეგ
შტეტო ტომების გამოლაშ-
ქრებისა ლ ჩვენს ნახა-
რათა შორის შთანხმების
შესახებ

ებლა მე მჭმუნვარე ლ სევედი-
ან ამბავს მოგითხრობთ: ჩვენსა
მეზობლებმა ლ ხალხებმა, ჩვენს
გარშემო რომ არიან, ბერძნებმა,
მეგრელებმა, გუგარელებმა ლ
უტიელებმა — კავკასიის ციოას 15
მოსახლე ჩრდილოელმა ტომებმა
გადაწყვიტეს საკუთარი ცალით
ეხსნათ თავი, [რადგან] ბოროტი
ოსტიკანი თუ კი საღმე გაშენე-
ბულ ქალაქს, დაბასა ლ სოჯელს 20
წააწყდებოდა. მაშინვე აღმოსაუბ-
ვრელად, მოსათხრელად, მოსას-
პობად ლ დასაქცევად გაეშარტე-
ბოდა. თითოეული [ამ ტომთაგა-
ნი] თავისი ქვეყნის მისადგომთან 25
ციდილობდა [წინააღმდეგობა გა-
ეწია ოსტიკანისათვის]. მაგრამ
შემდეგ მათ ავაზაკები ლ მეკობ-
რეები შეერივნენ [ლა] ჩვენი ქვეყ-
ნის წინააღმდეგ საბრძოლველად 30
წამოვიდნენ. ყველაზე [დიდი უბე-
ღურება] მინცი ის იყო, რაც მათ-
გან თავს გადახდა ლმრთიენაშენ

¹ ვანსკაყიყჲ BCD. ² ასო — ABC. ³ ორჲ B. ⁴ † ლ ABCD. ⁵ ოთამანჲ
B; ოთამან C. ⁶ მარჭათჲ D. ⁷ სრჩჲ A. ⁸ ოფიოჲ A. ⁹ აჯნორჩქ კაქორჩქ A,
აკორჩქ B. ¹⁰ აქსარჩან ABC. ¹¹ ოყაფომ BC. ¹² ოანათაყათ ABC
12*. ე. ცაგარეიშვილი

ანსიქი¹ ანერეტი უოცხსალ თა-
 ალაქტინ. ² ხერსქტ² ხერს გერსქი,
 ირ იჯ ანგ მარე რნე ზა ³ ხ იჯ
 რნასიყეა ⁴ ხ ზამ ირეტი³ მარეტი³
 აწნაქს დოაყათნ⁴ ანსოაათ ათ-
 ნტქინ; ⁵ ხლ ქასან რნე მჩმსანს
 მასქიქიქ რაღომ ზაყაყქს არს-
 აან ზიყსალ⁵ ეჩასქამრ⁶ ⁶ ღნოქნ
 ებრისა ხერსქი მსრიქ, ⁷ ხ ათნა-
 თარიას ქალარქ ათხალ ⁸ ლაყოლ
 მადომ⁷ ⁸ ქსოღაეოთენანტქინ ქინქს-
 ანრს⁸ ⁹ ქსო ლრაფანუქლერ აქსარ-
 ზაგ ლქიქ: ¹⁰ ხლ აქსაქს ანამარ-
 ფაგსალ ¹¹ ხ ანილასქაყხალ, ¹² ქო-
 ათანაგსალ ¹³ ხ ანუქსღაფსალ აქ-
 ნოღნოს ალანდ, ¹⁴ ხ ჳქნდ მსრ⁷
 ხიქნ⁸ ¹⁵ ხერს ყანუათთან მათეა-
 რასქით.⁹ ¹⁶ ხ ფამაქსგან მით-
 ყიქ¹⁰ ¹⁷ მითიფ ართაქარაფ ¹⁸ ხ
 არითიქ. ¹⁹ ხ დოაფდ მსრ ლორბა-
 ნსეან არ ²⁰ ხ ჳქიქ¹¹ ²¹ რნასიქათე, ²² ხ
 ხერსრაფორბ¹² ²³ მსრ აყათხგან ²⁴ ხ
 ათფ ეღხგან: ²⁵ ხლ აქსაქს ბათქს-
 გქნ დამიღ ანსარყანდ ²⁶ მსრ, ²⁷ ხ ²⁸ ხ
 მჩე რალანოქასქალ ²⁹ ქვალ მარეა-
 რქიქქინ¹³ ³⁰ ხსაქსაქ, ³¹ ხქქ ახრ-
 სქიქ ბსრ ალსრაქ, ³² დოაფდ ბსრ
 ზრბქიქ¹⁵ ³³ დაქსარჩა ბსრ ათაქქ
 ბსრ ითარქ ³⁴ ხერსქსნ¹ ³⁵ ალსრსალ ³⁶ ხ
 ლიქობანსალ ³⁷ ქაღყაფ ითარაფი.*³⁸

ეკლესიებს: გარემოედენენ მათ და
 დაარღვიეს, წაახდინეს და გააუქ-
 მეს. მრავალი ქვეყანა უღაბნოდ,
 გაუვალ და ურწყულ [ადგილად]
 აქციეს, თითქმის ისეთ ქვეყნად,
 სადაც არ გაუვლია კაცს და არც
 ძე კაცისა [იქ ოღესმე] დაბკვიდ-
 რებულა. ამრიგად გაშენებული
 დაბა უღაბნოდ იქცა. ერთმანეთ-
 თან შეტაკების დროს დიდძალი
 სისხლი დაიღვარა, ჩვენი ქვეყანა
 გვამებით აივსო. საერთოდ დიდ-
 ძალი ალაფი და ნადავლი წაიღეს
 თითოეული ქვეყნისათვის თანაბ-
 რად. ასე გაუკაცრიელდა, უმემკ-
 ვიდროდ დარჩა, გაპარტახდა და
 დაკარგა ბრწყინვალეობა ჩვენმა და-
 ბებმა და სოფლებმა. ისინი ნარეკ-
 ლიან ყანებად იქცნენ. გადახმა
 ყანები და საძოვრები. ჩვენი ქა-
 ლაქები კი დაეხმო მოსახლეობის
 გადაშენების გამო. მიწათმოქმედ-
 ნი დაძაბუნდნენ. გლოვამ მოიცივა
 [ყველა]. ასე ამგვარად მოგვეზლო
 ჩვენ ჩვენი უბატობის გამო და
 ასრულდა ჩვენზე ესაიას წინას-
 წარმეტყველება: „ქუეყანა თქუენი
 ოტერ არს, ქალაქნი თქუენნი ცე-
 ცხლით მომწუარ, საყოფელსა
 თქუენსა წინაშე უცხონი შეშვამ-
 დენ, და მოკვრებულ არს და
 დაქციულ ერისაგან უცხო თესლ-
 თადას“*.

¹ ანსიქი — C. ² ჳქსქტქ] ჳქტ ABC. ³ ირეტი AB. ⁴ დაყათნ] დანაყათნ
 A, დანანაყათნ BC. ⁵ ეჩასქამრ C. ⁶ ქინქხანგ ABC. ⁷ ალანდ ⁸ ჳქნდ მსრ]
 ანუათთანდ მსრ ABCD. ⁹ ხიქ BC. ¹⁰ მათეაოქიქოდ A. ¹¹ იქიქიქ D. ¹² ხერსრაფორბ B. ¹³ მარეფარხიქქინ D. ¹⁴ ხსაქსაქ A. ¹⁵ ჳქქიქ ACD, ჳქქიქ
 B. * ესაია 1, 7.

Իսկ իբրև այսպէս կրեցաք
 աստճնապա տարակուսից ի հինից
 օտարաց, ի մերս այս քննէք ի
 թագաւորս և լիշխանս ակնկա-
 ռույց,¹ այլ և ի պետս և ի նա-
 խարարս երկրի. մերոյ: Եւ յուսա-
 ցեալ² սպասէք ոչ ևս ընդ փոր-
 ծուքեանն խառն վրիպիլ սոցա³
 և անկանիլ. այլ ջան ատաշի գնել
 և իւր նեղութեանն⁴ հնարել, և վա-
 րձաբար ի միասին կապակցիլ
 հասարակ եղբայրութեամբ և իբ-
 րև վախ այր միանալ. և ընդ
 Դաւթի պարսքարել զնորս Գո-
 դիաթու⁵ մտնչէն բուրգն, կամ
 ընդ Գեղեհնի⁶ ըստ հոլովկոյ
 նկանակին սրով Տեառն վանել
 զճամբարս թշնամեացն. կամ ըստ
 Յայէլի⁷ թերևս գոնէ յստ վկաթն
 արբուցանելոյ՝ յցով վարսաւորել
 ընդ ծամիւխն Սիսարայ. կամ
 իբրև ՎՄակարէ ի շուրջ պատու
 պատերազմէն փրկել, և այսպէս
 ազատել զկաթուղիէ հիկղեցի և
 լուծանել զլուծ⁸ ի պարանոց⁹
 հաւաստացիւոց, և շահել զուրպիս⁹
 սպանելոց:¹⁰ Բայց ոչ զայս իզև
 տեսանել մեզ, այլ զնորին հակա-
 սակն¹¹ կրեցաք. վասն զի նուս-
 դունքն քան վախճանեանն ձեռն-
 րէց լինել¹² ջանակին, և ծառայքն¹³
 ըստ Սողոմոնի¹⁴ հնարէին,
 զի գտեսարս տրևխաւորեալ՝ ի

ամբարաւ ցանցիւով և րա յի-
 ճիւղս և շմբեղս շուքս օգնեալու-
 ցան, հրէն յիշխանի մեղքս, մտա-
 րեմս, տաքսացես և նախարարս
 5 զարարս յիշխանի մեղքս, մտա-
 րեմս, տաքսացես և նախարարս
 զարարս յիշխանի մեղքս, մտա-
 րեմս, տաքսացես և նախարարս
 10 զարարս յիշխանի մեղքս, մտա-
 րեմս, տաքսացես և նախարարս
 զարարս յիշխանի մեղքս, մտա-
 րեմս, տաքսացես և նախարարս
 15 զարարս յիշխանի մեղքս, մտա-
 րեմս, տաքսացես և նախարարս
 զարարս յիշխանի մեղքս, մտա-
 րեմս, տաքսացես և նախարարս
 20 զարարս յիշխանի մեղքս, մտա-
 րեմս, տաքսացես և նախարարս
 զարարս յիշխանի մեղքս, մտա-
 րեմս, տաքսացես և նախարարս
 25 զարարս յիշխանի մեղքս, մտա-
 րեմս, տաքսացես և նախարարս
 զարարս յիշխանի մեղքս, մտա-
 րեմս, տաքսացես և նախարարս
 30 զարարս յիշխանի մեղքս, մտա-
 րեմս, տաքսացես և նախարարս
 զարարս յիշխանի մեղքս, մտա-
 րեմս, տաքսացես և նախարարս
 35 զարարս յիշխանի մեղքս, մտա-
 րեմս, տաքսացես և նախարարս
 զարարս յիշխանի մեղքս, մտա-
 րեմս, տաքսացես և նախարարս

¹ ակնկաւորույց ABCD. ² յուսացեալք D. ³ սոցայ A. ⁴ նեղութեանն ABCD.
⁵ Գոդիաթու B. ⁶ Գեղեհնի AC, գեղեհնի B. ⁷ Յայելի A, յայելոյ B. ⁸ զլուծի ի
 մեծ C. ⁹ զուրպի D. ¹⁰ սպանելոց AD, սպանելոց C. ¹¹ հակասակն ABC. ¹² լին-
 ելի — C. ¹³ ծառայք D. ¹⁴ Սողոմոնի C.

გქსანჩი გნაგოსეხნი ს სნჳსანჳ
სეცხნი კხრცილყო ანჩიყოარანიოჳ¹
ს აოაქოორ ზარიოჳ² სურიქოა-
ესალჳ ს ათნჳაეხისალჳ მსძალ
აყოთამაროქსამარ:

ჩიქ ქოყოლორჳ მხრ ს აჟიოჳ
ს სქსანჳ, ყორა ჩ რნჳ ზასია-
რაროქსინჳ³ ჳქინ⁴ ჳანაჟინ
ქლარათს ს სისქ ქლრაჳანჳქლ-
რიგნი⁵ რნასიოქსანჳ, ს ესთ
ასიოქქეჳ⁶ სმნ ჳსიასიონ ს ზიორ
ასიგბანსქ აჟაჟაჟათა ს აჟა-
ასიარა: Ⴎ. 11 ს ხეჳაჟრ რნჳ
სიჳორ ს აეჳაქინჳ. რნჳ აოჳა-
ქინა რნჳქლსალ ჩ ზასიანჳ ს ჩ
ჯაროსიოქსინ ს ჩ ერიჳოქსინ
ს ჩ კასარხალ ასისოქსინ⁷
რნჳ მქმხანა რხრქინ ს ს აჟაჟა
ზამაჳონჳ⁸ რნჳ მქმხანო ზარს-
ალჳ⁹ ზასიასიოქსინ⁷ ს ჩ სიქს
აჟაქჳარქინ. ს მქჳთ აოორ კაჳ-
ჳორ⁸ სნისციქ⁹ რაჳიამ ს ს
ექქნამქინ ზსიქინ ჩ მქმხანე
ჳარსან ჳაჟაჳი ს ათნასაროქ
ეჳაჳიჳჳ ს ეჳესიჳ⁹ ს ეჳლანო ს
ეჳაჳარასი, Ⴎ. 12 ს ეთონა¹⁰ სქრს-
ანე ეჳანჳქინ ჳხოჳ ქლრსანე.¹¹
ს ერსქჳ სჳინ სისქ¹² ოხქრჳ ზასი-
ოასიოქსინი ეთან აჟათნაჳჳ ჩი-
ნიჳინ¹ სსსიოჳ ჩ ქლრალ მხრ,¹³ ესთ

მეტად ცდილობდნენ ყოფილიყვ-
ნენ თაოსანნი, ხოლო მონებს
სოლომონისებრ სურდათ, რომ ქა-
ლამნიანი პატრონები მიწაზე ეტა-
რებინათ, თვითონ კი განდგომილ-
ნი, გაამაყებულნი და გამცდიდუ-
რებულნი შემსხდარიყვნენ ქედ-
ფიცხელ და ჳებმარდ ცხენებზე.

ხოლო ჩვენი მეფეები, თავკაცე-
ბი და მთავრები, რომლებიც ჩა-
მიმავლობით ნახარარები იყვნენ,
ცდილობდნენ ამოეგდოთ და აღ-
მოეფხვრათ თითოეული სამკვიდ-
როდან დიდგვარიანები და სპასა-
ლარები და თვისი სურვილისა-
მებრ ხელახლა დაედგინათ ისინი.
ასევე ემა ძმას, ნათესავე ნათესავს
ეურჩებოდა და შურიტა და სი-
ხარბით ეკიდებოდა. ისინი ერთ-
მანეთის მიმართ სიძულვილით იგ-
სებოდნენ. ყველანი ერთმანეთს
თავს ესხმოდნენ და ერთმანეთის
წინააღმდეგ საბრძოლველად გა-
მოდიოდნენ. ყოველთვის ხმალი
ერტყათ წელზე, ერთმანეთის
სისხლს უფრო მეტს ლვრიდნენ,
ვიდრე მტრებისას, თავიანთ ქა-
ლაქებს, სოფლებს, დაბებს, ყა-
ნებს, სახლებს საკუთარი ხელით
ანგრევდნენ. სწორედ ეს მოცი-
ლეობა გახდა მიზეზი ავაზაკთა
[ბრბოების] ჩვენზე წამოსვლისა.
სოლომონის თქმით „სიძულვილ-

¹ ანაჟარანიოჳ ABD. ² ზარიონ D. ³ ზასიარაროქსინჳ D. ⁴ ქლრაჳანჳქლ-
რიგნი BC. ⁵ აქსიოქქეჳ A. ⁶ ზამაჳონჳ A. ⁷ ზასიოასიოქსინ [ჩ ზასიოასიოქსინ
ABCD. ⁸ აოჳჳორ C. ⁹ ეჳესიჳ A. ¹⁰ თონა A. ¹¹ ეჳანჳქინ ჳხოჳ ქლრსანე]—D.
¹² სისქ [სნჳ ABC. ¹³ მხრ BC.

ქიანი, ქათოი ქანიიორი¹ გარა
 სათოიქისანი ღნიჲ მორაყიქისანი
 გაიხაქინ, ეჲ სიგნტიქნი სქტ ვო-
 გე ქრესეხნი ს ზიორა ჰიქის ვნიოთი
 წარბხალ ტე² ააყაო ქამსნიგონგ
 ჰ ნოყანტ ასიყან ილყეხ. ეჲ იმ-
 ანგ აო აათოიქ ჰარიოთოქისანი³
 ვეჲირსანი⁴ ჰირს ჯჲო ადყაგიალ
 ჰამ ქრისალ⁵ ილთქინ. ს ალქე ჰ
 ჰრასიარანთაყ ეაჲიაროანი ვაჲიქ-
 თოთისალ ილთქინ: ჶარჯარანთაყ ტე
 ჰრასიქორნი⁶ ვორ ქტე ვაიანტიქნი სე-
 რტე, ⁵ ს თოროათოთაყ თოქთანტი⁷
 თარქთანთანი ს ივორმსქი ნაჯთ-
 ჰლქნი: ჴიოღამნი ს ათიქოამნი ს
 აარიოთოქოამნი⁸ ათათანიორ ეჲი აყ-
 თსალ აყაჯარტ⁷ ქ კანტი, თო ალ-
 აჯი ჰაჲ აასი. ეჲ მაროქ⁸ ჲილთ-
 თარქამდ ათოღსეხნი მსიკ ვგანთ
 ნჯითორქა, სქტე მარქ იმანი⁹
 ვიოქამმარ ირქოყ ჰრისანიყ მარ-
 ქქნი⁹ ჰ ჰრასიქორ ჰრისანიყ აყათ-
 რათოქქნი.¹⁰ ს ალქე ვლსიქრასიქი-
 ვლი ჰრისანიყ ვაჲიოთსოქისამდ
 ჰანი ჰრის ვიქსორ ჰ ააყანგ ქა-
 რხალ⁷ ჰრასიქორა ჰრისანიყ აყათ-
 რათოქქნი:

სე აჲი ანიქო სე ჳან იქრქტ-
 ჰნიქოთქიქი სიოთსოქქემ ქ არქა-
 ნი ანჯანაჲიქნი ირქოყ ვორბე ჰნი⁹
 თხხთალ ქნიქ. ქამნი ეჲ ჰლიღ ჰა-
 ნანთ ივორამბთაყ სიქსეხნი ექმანი-
 ჰოთანი ჰრისანიყ ს სიქ ჰიოთა ჰ
 ჰრასიქორ: სე თო ჰ ვქიქი ვქიქ-

დღე იგი უწყალოდ და სასტიკად
 მოექცეოდა მთხოვნელს შიშის
 გამო, რომ [მთხოვნის ხედრი
 თვითონაც არ რგებოდა]. შემდეგ
 კი მათგან სუფრის გაშლა სრუ-
 ლიად აღიკვეთა, რადგან ზოგი-
 ერობები გაჭირებების გამო დაუფ-
 ქვესა და მოუზღელელ ხორბალს
 ქამდნენ. ხოლო სხვები ცეცხლი-
 დან ნახევრად უმცხვარს იტაცებ-
 დნენ და ქამდნენ. თუ კი საღმე
 მოიპოვებოდა საქმელი, ისიც
 ტანჯვისა და ცრემლის ღირსი
 იყო, გაჭირებებისა და ტანჯვისა
 იყო ეს ხემსი. თრთოლა, შიში და
 ძრწოლა მიჰყრობს იმ სიტყვების
 გამო, რომლებიც აწ უნდა მოგახ-
 სენოთ: სანდო ქაცებმა დაგვიდას-
 ტურეს ეს ქეშმარიტი სიტყვები,
 რომ ზოგიერთმა დამშეულმა დე-
 დამ საქუთარი შვილის სხეული
 თავის საქმლად შეამზადა, სხვებმა
 კი თავიანთი ამხანაგები ღლა-
 ტით, ცხვრებსავით წაასხეს და-
 სკლაგვად და მათგან საქმელი
 მოიშაადეს.

ეს ყველაფერი ღირსია ჩაით-
 ვალოს უფრო დიდ და აუტანელ
 მწუხარებად, ვიდრე იერუსალემის
 შურისძიება იყო, რადგანაც მოწ-
 ყალე დედათა ხელებმა მოხარშეს
 შვილები და თავიანთ კერბად აქ-
 ციეს. ხოლო [ისინი], რომლებიც

¹ ანიიორი D. ² ტე]—AD. ³ ჰარიოთოქისანი D. ⁴ ქრისალ ABC, მარხალ D.
⁵ სერტე AD. ⁶ თარქათოქიქანი A. ⁷ აყარჯარტ A. ⁸ მორქე]—D. ⁹ ვმარქქნი AB.
¹⁰ აყარათოქიქანი ABCD.

აღღ¹ და ფეოხნად ჰქნ² ფირსა არ-
ლისაღ აფრხაღ³ ჭმარქმარქსადღ
ქმარქსადღ⁴ და ოსტქს⁵ ქერსა ვქ-
რასიორ⁶ სფხფან⁷ ქსოღ⁸ ფრასქს⁹
მანქსანგ¹⁰ ქ¹¹ რქმ¹² ქრქსანგ¹³ ქ¹⁴ ზ-
რასი¹⁵ ქრქსანგ¹⁶, ვქ¹⁷ ოგ¹⁸ ფორ¹⁹ ნოგა
ფქსფონდ²⁰ ქ²¹ მარფ²² სფოღ²³ ჰორ-
რს²⁴ ზასქს²⁵ ქსნფქს²⁶ და აროთ-
სოღ²⁷ რნფ²⁸ ზნოთ²⁹ ნოგა³⁰ წორქს³¹,
და ოგ³² ოფ³³ ზრ³⁴ ორ³⁵ ასაქრ³⁶ ნოგა. და³⁷
ოქნასქს³⁸ ასაქს³⁹ აქსიასქსაღ⁴⁰ ჭმარქს-
აღ⁴¹ ზანქსაღ⁴² ვიფქსან⁴³ ქ⁴⁴ ზიფს⁴⁵ მარფს⁴⁶
ქრქსანგ⁴⁷ რსქსქსაღ⁴⁸ ფრქსაღ⁴⁹
ფრქსაღ⁵⁰ სქს⁵¹ აონასაქსაღ⁵² ზნქს-
აღ⁵³ და ზნოღ⁵⁴ ქ⁵⁵ მქღ⁵⁶ ფაქს-⁵⁷
და; ოქსაქს⁵⁸ მასანქს⁵⁹ ანა⁶⁰
ორქს⁶¹ ქოქოქოქს⁶² მსქოქ⁶³ ქსაქს-
ქსანოქს⁶⁴ ქ⁶⁵ ქანოქს⁶⁶ ქსანგ⁶⁷
მქოქ⁶⁸ და ზნაფაღ⁶⁹ ხქსან⁷⁰ ქ⁷¹
ქსაქსქსან⁷² ქამან⁷³ ოქს⁷⁴; რასქ⁷⁵ ათ-
ოღ⁷⁶ და ზ⁷⁷ ფასქს⁷⁸ ქსი⁷⁹ ქსანგ⁸⁰
ქსანს⁸¹ სქოქსანქსანგ⁸² ვქნოთ⁸³
ქოქოქსან⁸⁴. ვქ⁸⁵ რქს⁸⁶ ოღ⁸⁷ ქ⁸⁸
ღნოგა⁸⁹ ქ⁹⁰ ზარქს⁹¹ ანგ⁹² თანგ⁹³ ქს⁹⁴-
ქს⁹⁵ ვქ⁹⁶ ქქ⁹⁷ ფოღ⁹⁸ ფოქს⁹⁹ ქს¹⁰⁰ ათ¹⁰¹
ნოთ¹⁰² სქრასქორ¹⁰³, ხქქ¹⁰⁴ ფოქს¹⁰⁵
სქრქ¹⁰⁶ ოქს¹⁰⁷, სქს¹⁰⁸ აქს¹⁰⁹ ოქს¹¹⁰
ქ¹¹¹ ოქს¹¹² თანგ¹¹³ ანგ¹¹⁴ ოქს¹¹⁵
ქ¹¹⁶ ქს¹¹⁷ ნოგა¹¹⁸ ოქს¹¹⁹; ოქს¹²⁰
ფასაქსან¹²¹ რნფ¹²² სქრქს¹²³ ზამ¹²⁴
ქარქს¹²⁵, და ოქს¹²⁶ ოქს¹²⁷ ოქს¹²⁸

[ჯერ კიდევ დედის] მეგრის იფ-
ნენ ჩაკრული, ევროდნენ სანგ-
ვეს, დაბორიალებდნენ, გორაობ-
დნენ და როგორც საჭმელს, ისე
მეექვროდნენ [ამ სიბინძურეს].
ძუძუმწოვარ ბავშვებს წყურვილი-
საგან ენა სასაზე მიეწებათ, რად-
გან აღარ ჰქონდათ მათ საწოვა-
რი დედათაგან. ბავშვები გაზმარ
პურს თხოულობდნენ, ცრემლები
ლაწვებზე ჩამოსდიოდათ და არა-
ვინ იყო, რომ მათთვის მიეცა
[საჭმელი]. ასე ამნაირად სუსტ-
დებოდნენ და სულს ლაფავდნენ
[ისინი] თავიანთი დედების კალ-
თაში. საერთოდ, როგორც შო-
ბილნი, ისე მშობელნი დაცვენი-
ლი, გაფანტული და გაბნეული
იყვნენ [სხვადასხვა] ქალაქებში.
ასე იღუპებოდნენ ჩვენი ხალხის
შვილები ჩვენი ურჯულოების გა-
შო. [ისინი] ერთ წამში სრულიად
ამოწყდნენ და [განადგურდნენ].
მაგრამ უფრო მეტად მათ მეამბო-
ხეთაგან [მიყენებული] ტანჯვა-
წამება ლუბავდა, რადგან ხელთ
ჰყავდათ რა შეპყრობილი, წარმო-
უდგენლად აწამებდნენ და გვემით
ტანჯავდნენ მათ [იმ მიზნითაჲ],
რომ რაიმე საჭმელი ეპოვათ მათ-
თან. და თუ სადმე აღმოაჩნდე-
ბოდათ [საჭმელი], ორმაგსა და

¹ ვქსაქსაღ A. ² ოსტქს [ქერსა ვქრასქორ] ქერსა ვქრასქორ ოსტქს C. ³ ქ¹ მარფ] მარფ A. ⁴ ზარქსქს A. ⁵ ნოქსან D. ⁶ მქსაღ ფრქსაღ] ფრქსაღ ფრქსაღ C |
ფრქსაღ ფრქსაღ D. ⁷ ზნოქს ABC. ⁸ ანა — ABCD. ⁹ ქ¹ ქანოქსქსანგ] ქანოქს-
ქსანგ D. ¹⁰ ხქს D. ¹¹ ქსან A., ქსანგ BD. ¹² ქოქსანქსანგ ABC.
¹³ რქსაქსაღ ABCD. ¹⁴ + და D. ¹⁵ ქქ D. ¹⁶ სქრქს A. ¹⁷ ოქსიფს C.

ქრასათანან ყუტქნ. ¹ **ს** კისიფ
 ღანქინ ² **ზ**ნიფი ³ **რ**რასათონ ⁴ **ქ** ბიფს
⁵ **ს** ⁶ **ქ** ფილქსა ⁷ **ქ**საქქქქინ. ⁸ **ი**მანფ
 ღნსრქქინ ⁹ **ან**რამან ¹⁰ **ს** ¹¹ **გ**ბაბილ
 აროლქქინან¹ ¹² **ქ**საქსათ ¹³ **ს**ამს-
 თქლქ² ¹⁴ **ს** ¹⁵ **ნი**ქქქმ ¹⁶ **გ**მარბალ-
 ანრასიფ³ ¹⁷ **ქ**საქქქინ ¹⁸ **ქ**ქქ⁴ ¹⁹ **ქ** ²⁰ **ქ**საქქ
 ქქქ ²¹ **ქ**საქ ²² **ქ** ²³ **ქ** ²⁴ **ქ** ²⁵ **ქ** ²⁶ **ქ** ²⁷ **ქ** ²⁸ **ქ** ²⁹ **ქ** ³⁰ **ქ** ³¹ **ქ** ³² **ქ** ³³ **ქ** ³⁴ **ქ** ³⁵ **ქ** ³⁶ **ქ** ³⁷ **ქ** ³⁸ **ქ** ³⁹ **ქ** ⁴⁰ **ქ** ⁴¹ **ქ** ⁴² **ქ** ⁴³ **ქ** ⁴⁴ **ქ** ⁴⁵ **ქ** ⁴⁶ **ქ** ⁴⁷ **ქ** ⁴⁸ **ქ** ⁴⁹ **ქ** ⁵⁰ **ქ** ⁵¹ **ქ** ⁵² **ქ** ⁵³ **ქ** ⁵⁴ **ქ** ⁵⁵ **ქ** ⁵⁶ **ქ** ⁵⁷ **ქ** ⁵⁸ **ქ** ⁵⁹ **ქ** ⁶⁰ **ქ** ⁶¹ **ქ** ⁶² **ქ** ⁶³ **ქ** ⁶⁴ **ქ** ⁶⁵ **ქ** ⁶⁶ **ქ** ⁶⁷ **ქ** ⁶⁸ **ქ** ⁶⁹ **ქ** ⁷⁰ **ქ** ⁷¹ **ქ** ⁷² **ქ** ⁷³ **ქ** ⁷⁴ **ქ** ⁷⁵ **ქ** ⁷⁶ **ქ** ⁷⁷ **ქ** ⁷⁸ **ქ** ⁷⁹ **ქ** ⁸⁰ **ქ** ⁸¹ **ქ** ⁸² **ქ** ⁸³ **ქ** ⁸⁴ **ქ** ⁸⁵ **ქ** ⁸⁶ **ქ** ⁸⁷ **ქ** ⁸⁸ **ქ** ⁸⁹ **ქ** ⁹⁰ **ქ** ⁹¹ **ქ** ⁹² **ქ** ⁹³ **ქ** ⁹⁴ **ქ** ⁹⁵ **ქ** ⁹⁶ **ქ** ⁹⁷ **ქ** ⁹⁸ **ქ** ⁹⁹ **ქ** ¹⁰⁰ **ქ**

ნაირ-ნაირ გვემას ატებდნენ მათ
 თავს: ზოგს ჯოხებს ურკობდნენ
 შიდა ასოებში, სხვებს კი წამახ-
 ვილებულ შემას უყრიდნენ საჯ-
 დომში, [ზოგსაც] ნაღვერდალშე-
 რეულ ღუმელის ნაცარს აყრიდ-
 ნენ უბესა და თავზე. მამაკაცებს
 სასირცხვო ასოებს უკრავდნენ
 აპეურით და მით ჰკიდებდნენ
 მაღლობზე ასობს მოგლეჯამდისა
 და აღმოფხვრამდის. [ამგვარი
 წამებისაგან] მრავალთაგან მცი-
 რედი თუ გადარჩებოდა [ცოცხა-
 ლი] და ყოველივე ამას იხილავ-
 დით არა მარტო მტერთან, არა-
 მედ მახლობელ ადამიანთა, მე-
 გობართა და ნაცნობთა შორისაც.
 დიდმა მღელვარებამ მოიკცა
 ქალაქები და სიკვდილით აღსავსე
 ღამეები დაეუფლა სოფლებსა და
 სახლებს. შიშველი გვამები ეყარა
 ქუჩებსა და მოედნებზე და შე-
 ურაცყოფის საშინელ სურათს
 უშლიდა [თვალწინ] მნახველთ.
 არავინ იყო ისეთი, ვინც შე-
 ცლებდა მათთვის სამარის გათხ-
 რას. ამგვარად, ისინი ცალღების,
 ღეშის მჭამელი მხეცებისა და ცის
 ფრინველთა კერძი ხდებოდნენ.
 ამიერიდან [ადამიანთა ღეშის ჭა-
 მა] ჩვეულებად იქცა მტაცებელ
 მხეცთათვის. მომრავლდნენ და
 გაძლიერდნენ ქვეყნის მჭამელი
 მგლები და გვამების ნაცვლად

სა საქაქსი სიორ სითიქქქინ
 ყაათქრ გდყოღოქ, ¹ **ს** ² **გ**ქქქ ³ **ქ**
 მანოლამრ გქქქქქქ⁴ ⁵ **ს** ⁶ **გ**ქქქქქქ-
 თანი⁵ ⁷ **ს** ⁸ **ქ**მარქქქქ ⁹ **ქ**ქქქქ⁶
 ღნქქქქქ⁸ ¹⁰ **ქ**საქქინ ¹¹ **ქ** ¹² **ქ** ¹³ **ქ** ¹⁴ **ქ** ¹⁵ **ქ** ¹⁶ **ქ** ¹⁷ **ქ** ¹⁸ **ქ** ¹⁹ **ქ** ²⁰ **ქ** ²¹ **ქ** ²² **ქ** ²³ **ქ** ²⁴ **ქ** ²⁵ **ქ** ²⁶ **ქ** ²⁷ **ქ** ²⁸ **ქ** ²⁹ **ქ** ³⁰ **ქ** ³¹ **ქ** ³² **ქ** ³³ **ქ** ³⁴ **ქ** ³⁵ **ქ** ³⁶ **ქ** ³⁷ **ქ** ³⁸ **ქ** ³⁹ **ქ** ⁴⁰ **ქ** ⁴¹ **ქ** ⁴² **ქ** ⁴³ **ქ** ⁴⁴ **ქ** ⁴⁵ **ქ** ⁴⁶ **ქ** ⁴⁷ **ქ** ⁴⁸ **ქ** ⁴⁹ **ქ** ⁵⁰ **ქ** ⁵¹ **ქ** ⁵² **ქ** ⁵³ **ქ** ⁵⁴ **ქ** ⁵⁵ **ქ** ⁵⁶ **ქ** ⁵⁷ **ქ** ⁵⁸ **ქ** ⁵⁹ **ქ** ⁶⁰ **ქ** ⁶¹ **ქ** ⁶² **ქ** ⁶³ **ქ** ⁶⁴ **ქ** ⁶⁵ **ქ** ⁶⁶ **ქ** ⁶⁷ **ქ** ⁶⁸ **ქ** ⁶⁹ **ქ** ⁷⁰ **ქ** ⁷¹ **ქ** ⁷² **ქ** ⁷³ **ქ** ⁷⁴ **ქ** ⁷⁵ **ქ** ⁷⁶ **ქ** ⁷⁷ **ქ** ⁷⁸ **ქ** ⁷⁹ **ქ** ⁸⁰ **ქ** ⁸¹ **ქ** ⁸² **ქ** ⁸³ **ქ** ⁸⁴ **ქ** ⁸⁵ **ქ** ⁸⁶ **ქ** ⁸⁷ **ქ** ⁸⁸ **ქ** ⁸⁹ **ქ** ⁹⁰ **ქ** ⁹¹ **ქ** ⁹² **ქ** ⁹³ **ქ** ⁹⁴ **ქ** ⁹⁵ **ქ** ⁹⁶ **ქ** ⁹⁷ **ქ** ⁹⁸ **ქ** ⁹⁹ **ქ** ¹⁰⁰ **ქ**

¹ არილქქქინან D. ² სამსთხოვ A, სამსთხოვ BC, სამსთქლქ D. ³ გქქქ-
 ღი. ქანრასიფ ABC. ⁴ + გქ C. ⁵ გქქქქქქ A. ⁶ გქქქქქქქქქ D. ⁷ მქქქ D.
⁸ ღნქქქქქქ D. ⁹ თქქქ — D.

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1 ანათონ AB. 2 დაღანაფ ანთი ანთი დაღანაფ D. 3 ღანამღა ABCD. 4 სე — C. 5 ძხალ ABC. 6 ძხლერ D. 7 ღაღანაფანაფსან A. 8 იჯ ლაქაფ B. 9 ნა-
 ღანაფსან D. 10 ალათიძეაფ B. 11 ქ ალანჯათიძხან ABCD. 12 ტარაქქი D. 13 ქ
 ალანა C, ქ ალანან D.

როს ქაღჯთ ხონ თრომსაჲ თათა-
აქტ¹ აჩნსკარსაჲს და საყაისაჲს
ქორკოქსანს შხაონს საათობოქ²

მსაგაფო ფრესიოზ ნიკოგაგო-
სი მსაგრაბოფინს იმოსანგო-
ნიოთიოსიოზს ნსმსაჲს მს
მნიღჯანსნსჲს ხმ.ბოიქიიოსს, სი
ნიორს სის ფრესიოზს მს
იმოსანგოფინს ხმ.გოფ:

საქან თახა თათონობსანსჲს და
ქორკოქსანსჲს მხროვ³ ქოსსაჲს მსბქ
ყაარქიაროქსინს ითათანოგნოყოქს
სქიქოყაჲს, გრქს ქოგქს თაჲს იო
ოქინს⁴ ყაჲს.

«ქოსსამოსანსქი თათობადათქი
და ნოგნიორ შხაონს და ქაღჯთ სქრესქი
ხეჲრო მხროამ⁵ მნიღჯანს⁶ კაქს-
ოქსიქოქსი ჯაქოჲს მსბსაჲს, ქი
სქიქო-
ყაჲსთჲს იქორმობსამგრანს
სათობოქ⁷ შხროამქი სქნიყაჲს:

«ქარბსამ იღ ხსნჯ ვანსიოსს ჲ⁸
თქერ ხმ,⁹ ქი გოქოქს ქათათობადათქი-
როქსინსნსჲ¹⁰ ქოქს თრომობქსანს
და
სანყოქსას ვსაღჲს სქოქსჲს
მხროვ
ქაქაღჯთ ჯაქოჲს და¹¹ ქრსაჲს
და სკო-
ანსქი მქორომობსაჲს გოქოქს
საოსათ-
გსსაჲს სოქსჲს,¹² იო
ხნასაჲს
ქი ქორკოქს
ვანს
თათონოჲსაჲს
ჯარჯარანსაჲს და
ნხეიქობსანს¹³ ქი
სათასქინოს¹⁴
სამაქქსანს
როსაქსაჲს
ყაჲს: ჲქი ქქს»

ტანჯგებოდი, [თანაც] ვიმედოვ-
ნებდი და ველოდი ხსნას უფალი
ღმრთისაგან.

კონსტანტინეპოლის პატრი-
არქის ნიკოლოზის წერილი
იოანეს კათალიკოსთან
და [იოანეს] წერილი
კონსტანტინე
პენისართან

არეულობისა და შფოთის შე-
სახებ ჩვენს [ქვეყანაში] შეიტყო
კონსტანტინეპოლის დიდმა პატ-
რიარქმა ნიკოლოზმა, რომელმაც
შემდეგი სახის წერილი მოწერა:

„უდიდეს ღმრთისმოყვარეს, სუ-
ლიერ უფალსა და მარად ჩვენს
საყვარელ ძმას, დიდი სომხეთის
კათალიკოსს, იოანეს ღმრთის
მოწყალებით ნიკოლოზ არქიეპის-
კოპოსისაგან კონსტანტინეპოლე-
ლისა და ღმრთის მონათა მონისა-
გან უფლისმიერი სიხარული

„უფალო ჩემო. შენი ღმრთის-
მოყვარეობისათვის, ვგონებ არ-
არის გაუგებარი ჩვენი გულის დი-
დი წუხილი და დაუწელებელი
ტკივილი სონებთა, ქართველთა და
ალბანელთა შენდაში რწმუნებული
ერთობლივი სამწყსოსათვის მწა-
რე ვნებისა და ჭირის გამო, რო-
მელიც თავს დაგატყდათ სარკი-
ნოზ ისმაიტელ მოწაღადეთაგან.

¹ თათაქქი B. ² საათობოქი — D. ³ აქრქინსაჲ A. ⁴ მნიღჯანს A. ⁵ იანს-
ნიო D. ⁶ ითათანოგნოყოქსი A. ⁷ ქი ჯათოქსი ჯათოქსი D. ⁸ ქქს — C. ⁹ საათობად-
ათქი B. ¹⁰ A. ¹¹ და — D. ¹² სოქსჲს D. ¹³ სქიქოქსი D. ¹⁴ სქიქოქსი D. ¹⁵ სქიქოქსი D. ¹⁶ სქიქოქსი D.

აქტის მარმნიოქ მსკლასი სმღ კ
 აჯოღ იჯ თსსხალ ვქსთანფ ზოთქ
 ბერიოქ. სასკანს ქ ქსსს ქ ჯარსს
 ჯარჯარსალ ვაჯქსარჯ ბბრ¹ ქიქ
 კიბქმღ ანბამრღ კ ჩიღიოქ² სკა-
 ნსმღ მსბალ სრითმოქსამრქ ოსკ
 სქტ მსღ ჩხოაფიქნღ³ ქ ბქნჯ
 მქსანს ქ ქსსს აქსაქსა სსსკაქ
 ქანბქნო მსრ სოღ რანოქსხანს⁴
 ააქა ო⁵რჯაქ სს აოაქს ოღ⁶ 10
 ჩაღიჩქსაქღ⁷ ქ ჯარჯარანს სსო
 ჩოთქ ბერიოქ, ს ჩაქსბსაქღ კ
 ვანჩაქღ კ ჩაროაბსაქღ ქა-
 ნოქსს ს ქ აქიბ ააქსოამქსანს
 ს ვქნჯ აქროთ ზ⁸ ს აქათჯან ზ
 ქჩსქ⁹ ს კამ ვქ¹⁰ნჯ აქნჯაქ ჯა-
 როქსხანს ქმანსალ მქსქსაროქს-
 ხს¹¹ ს ო¹²რქსა ოღიქსქჩს¹³ ვჩსო
 სქსაქს ქარასსქ ვასაჯასკან¹⁴
 ორ ვაქიქს ზ ვაქქსაქიქსქჩს¹⁵ 20

სრქ სქტ აქათჯან⁹ ქოსსაქ
 სროქსხანს ბერიოქ, აქროთ ზ
 ნას ქასოთოაბაქჩს აქვსქო- 25
 ქჩს¹⁰ ს ვაქსასკანოქჩს¹¹ ქა-
 მსნოქს ქამ ოქსრაქოქსაქ, ს
 ბხო ქ ოქსრაქამქანს¹² ს ვოქროქ
 სრქს ქ ვოქ ოღიქმოქსხანს კო-
 ვქ¹³ ვამსსასკანს ოასოთაბ ვო- 30
 ქიქ ჩოთქ¹⁴ ჯაქიქ ს¹⁵ ოქსა ს
 ოღიქსაქ, ს სოქჩსქ ვჩასარა-
 ქანს ოღიქს. ს ააქა მქ სს აქ

მართალია, ხორციელად დაშორე-
 ბული ვართ ერთმანეთისაგან და
 თვალთაც არ გვინახავს თქვენს
 სამწყსოს ჭირო, მაგრამ მაინც,
 5 როცა გვესმის, რომ ბოროტთაგან
 ეწამება თქვენი ქვეყანა, ფრიად
 ვიტანჯებით პირადად და სულს
 ვლათავთ დიდი მწუხარებით. და
 თუ ჩვენ, თქვენგან შორს მყოფებ-
 10 მა მხოლოდ გაგონილით ასე გან-
 ვიცადეთ სიმწრის გლოვა, მაშინ
 რაოდენ უფრო ძლიერად [იგრძ-
 ნობდით] თქვენ, რომლებიც თქვე-
 ნი მრევლის წამების მონაწილენი
 ხართ, 15 განდევნილნი, ტანჯულ-
 გვემულნი ურჯულოსა და ბილწ
 მემბოხეთაგან. რა შეეფერება,
 ან რა ნუგეშისცემა უნდა ესოდენ
 ბოროტებას? ან რა მიმართულება
 20 უნდა გამოვნახოთ იმ ცდუნების
 თავიდან ასაცილებლად, რაც მოგ-
 ველის?

აწ, თუ თქვენი უწმინდესობა
 მართებულად მიიჩნევს, უპირვე-
 25 ლესად ყოველისა საქირთა ღმრთის
 მოხილვისა და შემწეობის ყოველ
 ეამს მოხმობა, ხელთა ზე აპყრო-
 ბა და მოწყალებისა და შებრა-
 ლებისათვის მთელი გულით ყოვე-
 30 ლისმპყრობელი ღმრთის მიმართ
 ვედრება სომებთა, ქართველთა
 და ალბანელთა მენი სამწყსოსა-
 ზვის და საზოგადო სარგებლისა-

¹ ჩიღიოქ D] ქიჯიოქ BC, ქიჯიოქ AE. ² ჩხოაფიქს A, ჩხოაფიქს BC. ³ ჩაღ-
 იჩქსაქღ BC. ⁴ ზ]—D. ⁵ ქჩსქ D. ⁶ მქსქსაროქსქჩს C. ⁷ ოღიქსქჩს D. ⁸ ვაქ-
 აქსაქსქჩს D. ⁹ აქათჯან] — ABCD. ¹⁰ ჩამქოთსაქ BC. ¹¹ კიქსქ C. ¹² ჩოქიქ
 A. ¹³ ს] — D.

ընաւ անասլ կորստեան զոցա,¹ և
 փոխ յանձին ունել ամենայնիւ
 յամենայնի ստեփանոսակ զամենե-
 սեան խրատել յաստուածային²
 զխոսութեան,³ և քրիստոսաւանդ
 բանիւն⁴ կապել և արձակել՝ որ-
 պէս և ընկալալք⁵ պատուէր իշ-
 խանութեամբ իսկ լերկինս և լեր-
 կրի, և զազարկացսանկ գոնէ ի
 հակառակութենէ չարութեանդ՝ որ
 ընդ միմեանս, և մի՛ տար⁶ թող
 մնալ ի վալրինի գազանութեանդ,
 որք բարկացեալք⁷ և դիմեալք
 են ի սպանումն միմեանց, և
 զառնալ ի մարդկային մտածու-
 թիւնս և ի քրիստոնէական հան-
 դարսութիւնս,⁸ որով բարի իսկ ի
 փրկութիւն մնացելոցդ մասանց⁹
 մարդկան Հայոց սշխարհիդ¹⁰ և
 Ղրոց և Աղսանից:

«Ջոյս նուաստութիւն¹¹ իմ յա-
 սաջագոյն փութացաւ¹² գրով նե-
 պել տալ ձեզ սուղ ինչ պատճառ¹³
 յորդորման¹⁴ սիրով: Ըստ սմին
 սակի առաքեցաք թուղթ¹⁵ և առ
 Կուրպապաղասիդ և¹⁶ առ աւաղն Ափ-
 լսաղաց՝ խրատելով առ ի լսել
 լսրատուդ¹⁷ ձերով¹⁸ և մոռնալ
 զընդ միմեանս հարումնս, և հայել
 զի սէր¹⁹ ի միաբանութիւն և ի
 հաշտ խաղաղութիւն ընդ միմե-
 անս և ընդ հասարակ իշխանս Հա-

տոյն փոքրի. Յեմընց յի աւար
 Յեղեղո մտ զաղտնեան և ի շր-
 նե, որոմ ցանկաւառ ոսինի յցե-
 ւաղերսն սաւորտո մեցնիւրեբոտ
 5 և Յեքրա և առաւիսղաղո յրիս-
 րես սոլոյցեբոտ. մոլղետ մեցե-
 ձալ [յրիսրես] իղեմփոլղեբոտ Ե-
 սա և յեղեղանաջ և եղեբոն և-
 ալեթրոտ ոս ձորոթո մոլղեղ-
 10 ուն, որոմղեղո շրտոլղեղոմորոն
 ալղե. նղ զարտաղ նեմս, որոմ յե-
 լղո սոմեղեղոմն զարհնե ոսինի,
 որոմղեղո ցանրոնեղեղեղոն երտ-
 մանեոնս աւոլղեղեղոն ևամոմեղ.
 15 զմ մոլղոն [մալ] յալոմորոլղեղո ցո-
 նիւրեղա և յրիսրեսնղեղո մոտ-
 մոնեղա, որոմղեղո մոնեղեղոն
 շեղո յեղեղոն, սոմեղեղոն իաղեղոն
 և յարտոլղոն և աղեղանեղոն ց-
 20 զարհնեղոն նալղոն.

Դիմեմա սոմեղաղեղոն մանալո յա-
 լղաղա շրոլղեղոն մոմեղարտա և
 սոլղեղաղեղոն մերոլղա իալղեղո ցանե-
 նեղեղեղաղ. ալղոն ցամո շրոլղեղո
 ցամոլղեղոն իալ յարաղաղաղա
 և աղեղաղաղա մեղաղոն և յարո-
 յեղեղո, որոմ մալո յեղեղոն տլղեղոն
 զարոլղեղա, զաղեղոլղեղոնալ շրտո-
 յերտ մերոլղա, իալղեղաղաղա սոլղեղ-
 30 ոլղեղո, երտոլղա, իալղա և շրեղ-
 ոլղա երտմանեղոն մորոն և ս-
 երտոլղոն սոմեղեղոն և աղեղանեղոն

1 զոցայ B. 2 ատուածային AD. 3 փրկութեամբ ABC. 4 բանիւ D. 5 ընկա-
 լաք BC. 6 տար A] տայր BC, աւլ DE. 7 բարկացեալ D. 8 հանդարտութիւն ABC.
 9 մաստնոց ABC. 10 սշխարհաց AC. 11 նուաստութիւնս ABD. 12 փութացայ BD.
 13 պատճառս A. 14 յորդորման ABCD. 15 թուղթս A. 16 և BCD] — AE. 17 խրատ-
 ուղդ ABC. 18 ձերոց BC. 19 + և ABCD.

10 *ციგ* *և* *Աղուսանից*, *և* *միանալ* *մի-*
տარան *և* *մարանչել* *ընդպէմ* *ամ-*
*բարելու*¹ *խշնամուցն* *որդուցն*²
Ապուսխնայ.³ *գի* *մի'* *հասարակ*
ձեղ *կորուստ* *կլիցի* *և* *սր* *ընդ*
ձեօք *այլ* *ևս* *միրձաւորաց* *սողգաց*
սասանումն *բերցի* *և* *և* *արդ'*
պարտ *է* *ձերում* *սրբութեանդ*
բերան *ի* *բերան* *և* *թղթով* *և*
պատգամօք *և* *կայիսկուպիօք* *և*
քահանայիւրք *և* *սրբովք* *արամքք*
գուն *գործել* *և* *ի* *բաց* *ի* *միջոյ*
բառնալ *գչար* *հակառակութիւնս*
դոցա, *և* *առանց* *բանի* *պղիպու-*
թեան *հետեկ* *յաղպիսի* *մատակա-*
*բարութիւնս*⁴ *և* *մաղթել* *դառնալ*
ի *լաւագոյնսն* *և* *առ* *միրկական*
խորհուրդս *և* *գործս* *ձի* *այդպէս*
միախուրճ *և* *միարանք* *լինելով* *մի'*
ևս *կարողացի* *ինչ*⁵ *ի* *վերայ* *սը-*
խարհիդ *ձերոյ* *սպականիչ* *չար* *և*
մինչ *այդ* *այդպէս* *ի* *ձէնչ* *կազմի-*
ցի, *սպտ* *և* *ինքնասկալ* *և* *աստու-*
ածապսակնալ *թաղաւորս* *մեր* *ի*
դէպ *ժամանակի* *պիտուից* *սուս-*
քեսցէ *զօր* *բազում* *լոգնականու-*
թիւն *ձնգ*. *վի* *և* *կուրպպոպասպ* *ևս*
և *աւագն* *Ամիրտպաց* *և* *իշխանք*
և *մեծամեծք* *չայց* *միարանսսլք*
մերոյն *զօրաց*⁶ *մեծաւ* *օղնականու-*
թեամբն *Աստուծոյ* *և* *ձերով* *մեծ*
քահանայագործութեամբք *պա-*
*տերազմել*⁷ *ընդ* *խշնամիսն* *կար-*
ծեցեսալ *կորստան* *արբանեկին*
*սաստանայի*⁸ *վերագոյն* *գացին*:

5 *մտავրებს* *Մորის*, *რომ* *შეერთ-*
ბულიყვენ *და* *საერთო* *ძალით*
ებრძოლათ *მუხანათი* *მტრის* *აბუ-*
საჰის *შვილების* *წინააღმდეგ*. *[ეს*
10 იმისათვისაა *საჰირო], რომ* *არ*
დაიღუპოთ *თქვენ* *და* *თქვენი* *ქვე-*
შევრდომნი *და* *მახლობელმა* *ხალ-*
ხმაც *არ* *განიცადოს* *რყევა*. *ახლა*
კი *საჰიროა* *რომ* *თქვენი* *უწმინ-*
15 დესობა *შეეცადოს* *და* *ზებირად*,
წერილობით, *მოციქულებით*,
ეპისკოპოსების, *მღვდლებისა* *და*
წმინდა *კაცების* *[დახმარებით]*
აღმოგზებრას *მათ* *Մորის* *ბորո-*
18 ტი *მოცილეობა*. *დაუზარებლად*
და *უსიტყვოდ* *უნდა* *მიჰყვეთ* *ამ-*
ნაირ *მოღვაწეობას* *და* *ილოცოთ*,
რომ *მოიქნენ* *უკეთესისა* *კენ*,
მხსნელი *ზარახვისა* *და* *საქმისა* *კენ*.
20 *თუ* *იქნებით* *ერთზარახვითა* *და*
თანხმობით, *ველარ* *წაახდენს*
თქვენს *ქვეყანას* *ბորოტება*. *სა-*
ნამ *თქვენ* *ერთმანეთს* *Մորის* *შე-*
თანხმდებით, *თვითმპყრობელი* *და*
25 *ღვთივგვირგვინოსანი* *ჩვენი* *მეფე*
თქვენდა *დასახմარებლად* *შესაფე-*
հის *ღրոս* *დიდძალ* *ჯარს* *გამო-*
გიგზავნით, *რომ* *ეგ* *კურაპალატი*,
ათხაზთა *მეთაური*, *სომეხთა* *მთავ-*
30 *რები* *და* *დიდებულნი*, *ჩვენს* *ჯარ-*
თან *შეერთებული* *ღმრთის* *დიდი*
შეწვევითა *და* *თქვენი* *დიდი*
მღვდელმსახურებით *შეებრძოლოն*
მტერს, *დაღუპვის* *მომასწავებლის*
35 *ეშმაკის* *მსახურს* *და* *სძლიონ* *მას*.

¹ *ամպարելու* ² *որդույն* D. ³ *Աղուսանայ* D. ⁴ *խնչ* — ABCD. ⁵ *պատերազ-*
մել ABCD] *պատերազմիս* E.

«**Մալնժամ** ապա և **մեղանչա-**
կանուժիւն¹ **հակառակութեան**,²
 որ **ընդ միմեանս** **եղին** **ապիրա-**
տութեամբ³ և **դուք** և **մեք** **առ-**
հասարակ դոցա⁴ **թողութիւն շնոր-**
հնայուք: **Նւ Վերաքանչիւրոցն**⁵
իրաւունս⁶ **չերաքանչիւրսն** **ըն-**
ծեանսչիք⁷ **որպէս** և **վայելէ իսկ**
ծերում **սրբութեանդ**: **վի յառա-**
ջագոյնս իսկ ի կարգս քահանայ-
լաւարութեանն⁸ **իւրաքանչիւրոք**
սարիալ հաստատեսցի: Յայսմհն-
սէ խաղաղութիւնն⁹ **Քրիստոսի**
հաստատեսցի ի ձեզ¹⁰ և **սրբախալլ**
այլթք ձեր¹¹ **եղիցի** **ընդ նուաստու-**
թիւնս մերում»:

Իսկ ես¹² **ընթերցեալ զայս և**
ընկալեալ սիրովն Քրիստոսի՝ ի
սոյն միտս և ի սոյն խորհուրդս¹³
համողեալ հաստատեսցի զժողո-
ւորն¹⁴ **Վրաց՝ մինչև խոստովան**
եղև զհետ երթալ¹⁵ **խաղաղութեան**
և սիրոյ և միատարր միաբանու-
թեան ընդ ամենեւին՝ ընդ իշխանս
և ընդ տեարս աշխարհիս Հայոց¹⁶
և Վրաց, անշուշտ յետևար երդ-
ման ինչ այլմ¹⁷ **մասին սուեալ:**
Իսկ ապա լուեալ ևս զտառասպանս
տրամութեան ամպրոպաց, որ
տեղացուն իսկ ի վերայ ժողո-
վրդեան¹⁸ **Տեանն՝ առի սուգ սաս-**
տիկ, և ակն իմ իջոյց զարտասուս
զհոսանս ջուրց: Վասն զի տեսի
բարձեալ վայելչութիւն ի տանէ

«**Մալն** տէրն և **հեղ** միջոց
 շրտ մտ շրտոլոմնս իմ ֆինալ-
 մեղցոմնս ցամո, րոմելոյ շրտո-
 րտ Մորոն ցախալոմնս շնամարտ-
 5 ւոլ. միացտ տոտոյուլս սամար-
 տալո, րոցորոյ ցս տէրն շրմն-
 լոմնս շրմնցնս; շրմրոյուլս
 շրոլոմնս տոտոյուլո մտցանո
 լամթոյոլոմնս մեղմեղտմնս շր-
 10 մնս ֆնստ. աճրոլոմնս յրոմնս
 մմեղմոմնս լամնարլոմնս տէրնտան
 լա տէրնոմնս ֆմնլա ւոլոյցա յոմնս
 հեղնս սոմլամեղնտան».

Մե րոմ ցս ֆրոյոյոմնս և Մե-
 ճրոյնարոյ յրոմնս սոյցարուլոմնս,
 իմեյե աճրս և Յրանցաչե լամե-
 20 տաննեյ յարտոյուլտա Մեյուլոյ. ման
 ալոմնս, րոմ մմեղմոմնս, սոյցար-
 ոյուլս և մթոյոլոմնս ցարտոմնս ցաթ-
 շրոմնս շրոլոմնս — սոմեթ և
 յարտոյուլ մտացրոմնս և մեղո-
 30 ճեղմոմնս. աճրն Մեյանցե շրոյուլ-
 րոյ ֆոյոյնս ֆոյնցոյ մոցոյցա. մաց-
 րոմ Մեմեղմոյ մեյմա, րոմ յոմնս,
 մմնարոմնս և մեղմեղարոմնս յոյ-
 ճոմնս շրոլոմնս խալնց և սանթոյոլոմնս
 ցոլոմնս մոմոլոյցա. հեյմա տցալոմնս
 ցալմոմնս ցրեմլտա նայալո,
 րալմնս լամեյանց, րոմ շրոլոմնս
 սանլս ցանարոմնս մմեղմոյոյոմնս
 և մոմնոմնս շրմնոմնս ֆարմարտոյոմնս

¹ զմեղանչականութիւն AD. ² հակառակութեանն D. ³ դոցայ A] — D.
⁴ զերաքանչիւրոց BC. ⁵ իրաւունսն A, զիրաւունսն BC. ⁶ քահանայութեանն D.
⁷ խաղաղութիւն C. ⁸ + ընդ C. ⁹ ես ABC] իմ DE. ¹⁰ խորհուրդ D. ¹¹ խաղաղոր
 C. ¹² երթեալ AB. ¹³ յայլմ D. ¹⁴ ժողովրդեանն BC.

ატროქსსანს ილრიოჲ ზ ბირბირს
 ამორე ქერანსენ შიკაგ ლორილასგ
 ჯიხსალ ღიღხსალ გონხსალ ქაფო-
 ვანსტრ¹ ხლ ხნდნ ხეღარარნს ხორილ
 ლ საყასალარ გნჯჩსნ ქაიხილქ²
 არბანანსხსალ ღაღარქერ ზ მიხერ-
 კრხსაჲ, ანჲ ოფოღასხსალ ქანგაჲ-
 რაგჩი³ ოფაღანსნ, ზ აყათრასთი
 მიჯთი იხსილქ³ გქითა ხლრხანს-
 ენჲ ირს ტრ⁴ მსბ ხქქსანსნ შიხან-
 აგ შამრათ⁵ აყასახილქ ქასთოლ-
 ბილსთ ქაღაღოქსსანსნ: ჩაჲგ
 საყარაჲყითნ ლაჲგ შღით ოხილს
 ზ მქღ ილქსჩენ⁶ ჯაჲოქსსანს ლაჲრ
 აილქაჲგხსალ, ლ იღ ლარაგხალ⁶
 ლაროიქ⁶ ოფათოლბიქსნ ზ შო-
 ასიქაჲ: ლასან ოქ მიჯთი ზ ქხერაჲ
 ნორა ოფაქსგოლბან⁷ ხლრხანსგ
 ოფოღარაჲ აყანქჩენ ზ ბაბილქ:
 შასლქანს საყარაჲყისან⁸ ოფრიმასთ⁸
 არსიაროქსხსამ ო ლით ლამა ოს-
 თიქსანსნ ამხნაჲქსნ ზიოღ ოქსანს
 ხლრ ლოლანქერ, მიქან ოქიქოქსჩილს
 ანბჩინს ათ ზ ნამანსნ თხორჩინს-
 ალ ნიფაჲქ: ჩაჲგ შღით იორქ⁸
 შამრათაჲ, ოიოქ ქაფაღაღრხგოქსნ
 ლრაგ არღაქანს ლ ოიოღ ხლრ ზ
 ქსრაჲ ლაქასთანსხაჲგს, აჲსო
 ანჯერ ქამორა აჯქსარჩი თქროლ-
 ქხანს ხლრიოჲ თაროლქერქერ⁹. ოაღოლ⁹
 მრეგიონსა ლ არჩიასლანს ოაღოლ-
 ქჩინსა ონჯოქქამ ოიოიოქ ქღნამხ-
 ვენ¹⁰ მარსიქ¹¹ ლარგქერ, იღ მი-
 აჲქსნ ონჯოქ შაოლქინიასგნ, აჲქლ -

რებულ ხეგებში წაიყვანა და იქ
 დააბანაკა. თვითონ კი თავის ძმას-
 თანა და მოწინავე შექუტრვილ
 რაზმთან ერთად ქვეყნის უაგულ-
 ში დადგა. იქ იჩენდა რა სიფრ-
 თხილეს ველური მხეცის მიმართ,
 მუდამ ფხიზლად ეჭირა თვალი.
 მათთან იყო სივნიეთის დიდი
 მთავარი სუმბატიც, [რომელიც]
 სიმშვიდეს ღმრთისაგან ელოდა.
 სომეხთა სპარაპეტი აშოტი ჯერ
 კიდევ ბოროტების დინებას იყო
 მიცემული. მას არ შეეძლო იუ-
 სლუფს ჩამოშორებოდა, რადგან
 მასზე ნიადაგ ფხიზლად და ფა-
 რულად თვალი ეჭირათ, სპარაპე-
 ტი კი დიდად გონივრული ქცე-
 ვით ყოველ თავის საქმეს ოსტი-
 კანის ნებას უმორჩილებდა, [მაგ-
 რამ ამავე დროს] ზრუნავდა, რომ
 მისგან ეხსნა თავი. აშოტ სუმბა-
 ტის ძე, რომელიც გაამეფეს სომ-
 ხეთში ქართველთა მეფემ და მის-
 მა ჯარმა, აქეთ-იქით მიმოვიდო-
 და თავისი სამფლობელო ქვეყნის
 სიმაგრეებში, მამაცურ სიძხვნეს
 იჩენდა ბრძოლით და დიდ წინა-
 აღმდეგობას უწყევდა ყველა მტერს,
 არა მარტო სარკინოზებს, არამედ
 ქართველებსა და გუგარელებსაც,
 რომლებიც მას ცუდს უპირებდ-
 ნენ.

¹ ქაფოღვანსტრ C. ² ქანგაღაოღიქ BC, ქანგაღაოღიქ D. ³ მიჯთი იხსილქ |
 ანსილქ მიჯთი D. ⁴ + ლ ABCD. ⁵ ილქსჩენ C. ⁶ ლაროიქქ ABC. ⁷ ოფათოლბან C.
⁸ იორქ ABC. ⁹ + ლ AD. ¹⁰ ქღნამხსგ D. ¹¹ + ლანგნქერ ლ C.

ღნუ Ⴛრաց კ ღნუ¹ ზოღაქავე,
ორჲ ააქირათა ყნმანტ² სორტ-
ჩნ:

ჩასკ ჩამ ააყო თხისკაღ ჲბქასკან
კ ჲანჯოღ ჩჩნქვე არჯაღანან³
მჩნჯჲბო კო ჳქ ჩ შარიწ ფაღაორ,
ღრხეჩ ქოღქ აო ჴოთათანქჩნ
ქოქორ ჴოთქმანქხეღო⁴ ოქჩნასკ
ღაკო.

ღქჩრაროწ კ ჩნღნასკაღ ქოქორ¹⁰
ღოთქმანქხეღო⁴ ოქოთოთო ჴოთ-
თანჯჩანხო ქსოთოღბოღსო აღ-
სასკაღ კ აქბრღანეხაღ მნბ კ
ღარქკაღქქ ქაღაღოღღ თქხეღსკავე,
ასოთოღბასჯრჲ კ ḡარქკაღჯოღ¹⁵
ქ ჩანჯჩახ ქხნავე ჩასარა-
ქავე ქოღასღოქქხანვე Ⴛქრა-
ქავეღ კ ჩანოღრე ხეღსქოვე ჳღ-
მარქო⁵ ქაღაღარარღ. სქჩნა-
ვეღქქ ჩნნ ᲻ასოღვე ჩამხმოღ²⁰
კ ჳჩნოქხან ჩოღღოქჩ აოქქჲ.
აკაღანხოვე კ აქოაქჩასკავე აღ-
ხოვე კ აღანვე ასოღღაკაქჲ აოთ-
ხოვე⁶ ასოთოღბაკჩნ არღარღ
არქმანღნქჲ⁷ ქ თან შხარწ²⁵
თნქსკაღ: Ⴛღღოღნ ბნღ კ ქა-
ღაღოღქჩნ⁷ კ ქნოღოქჩნ ḡაკოღმ
კ აჯრ ჩასათოთსეჩ ქაკოღქქ
ქაქოღოქქქ ხქსეღსკო, Ⴛრ ქ-
აქთოს ქ ქღნამსკავე ასოთი ჲღრ-
სკაღ კ ქჲრღ ჲანსაკათ ანჯრღქ
ქოაკანანვესკაღ ᲻ასო ჴმანოქქხან
მოღ ანღაღასკავესკაღ ქოღღოვე, აა-
ქან ქაკ კ მნაკ ქ აჯრ Ⴛა-

მე რომ ჲავინახე მარბიელთა
მღელღარე და დაუცბრომელი
ლაშქრობა, ვიმყოფებოდი რა ტა-
რონის გავარში, რომაელთა ქე-
ნისარს კონსტანტინეს ჴემღვეგო
სახის წერილი მივეწერე:

„უმაღლღესო და თვითმბჷრობე-
ლო რომაელთა ქენისარო, ჴავგენ-
ტოღესო კონსტანტინევე, ჲმრთისა-
გან გვირგვინოსანო, განდიღებუ-
ლო მსოფლიოს მძღვეო მივეგო,
ღმრთისმოყვარეო და კეთიღმსა-
ხურო, ცხოვერების სარბიელზე ყო-
ველთა ნათელთა ჴეღამღგომელო
და ყვეღას მიმართ ქეშმარიტი
მმვიღობის მოქმეღო, ჴეციურ
ცხრა დასის მიმსგავსებულო, სუ-
ღიერი მშენებლობის მიზეზო, ყო-
ველი ტომისა და ხალხის ქეშმა-
რიტო წინამძღვარო, ნამღვეღლო
საღმრთო ფინიკო, უფღის სახლში
დანერგილო, მოკითხვა და მშვი-
ღობა თქვენ, დიდი სიხარული და
სიყვარული დამყარღეს კათოღი-
კე ეკღესიასში, რომელიც თუმცა-
ღა მტერთაგან წარტყვევნილი და
მოსპობიღია ურწყული უღაბნოსა-
ვეთ, მსგავსად ჲეღისა, რომელიც
უშვილოღ დარჩა, მაგრამ იმყო-
ფება და იქნება ჲმრთის დიღების
სიყვარულით. მოგიკითხავ მეც

¹ ღნუ — ABCD. ² ჲმანტნ D. ³ ჩოთქმანქხეღო BCD. ⁴ ჴოთქმანქხეღო ACD,
ღოთქმანქხეღონ B. ⁵ ჳმარქოღ D. ⁶ არქმანღნქ ABCD. ⁷ კ ქაღაღაღოქქჩნ]—
ABCD.

დავან *Աստուծոյ Ուղեյն և*¹ *ի-
նէն ի Յովհաննիսէ*² *Հայոց Մե-
ծաց նուաստ կաթողիկոսէ. շը-
նորհք*³ *խաղաղութիւն բազմաս-
ցի ըստ Աստուծոյ Հօր և Տեսուն*⁴ *և
Յիսուսի Քրիստոսի:*

«Այլ և որ⁵ *ընդ իս իսկ*⁶ *կայիս-
կոպոսունք և ըովանդակ ուխտք*⁷ *սրբոյ եկեղեցւոյ, որք և գանձ-
աւք իսկ և հարուածեալք և չար-*⁸ *չարեալք*⁹ *և հալածեալք եղեալք,*¹⁰ *ի մահառիթ և ի ննջաւոր*¹¹ *շնչոյն
Ամաղեկայ, որ բղխեացն դմար-
դասանն*¹² *չարին ղչար*¹³ *մա-
խանան և ըստ վայրենի մոլորու-*¹⁴ *թիսան
իւրոյ տեղեաց*¹⁵ *ի մեղ-
զամպրոպ*¹⁶ *դառնութեան և
դարձաւորութիւն բարկութեան
վրիժուց անհնարից. սակայն մեք
կալցուք յանձինս մեր ղչնորհս*¹⁷ *և
ուրասլութեան և սիրոյ Տեսուն, և
ըստ որում աղաչէրն*¹⁸ *Պօղոս՝ նախ
քան վամենայն արասցուք աղօթիս
մշտնջենամտոնչս և պաղասանս
աղիւրսալիս և խնդրուածս հաշտա-
րարս և գորութիւնս արժաննե-
կալս չաղաղս անյաղթ և ինքնա-
կալ և աստուածապապական թա-
ղաւորացք՝ կեալ ձեզ յամայր
ամա*¹⁹ *ըստ պտղոյ արբարութեան*²⁰ *և
կենաց*²¹ *և ճշմարիտ խաղաղու-
թեան*²² *երկնաւոր թագաւորին, և*

մեծաբալի կათალიկոսի დიდი სომ-
ხეთისა იოანე. შვეიდობა და მად-
ლი გამრავლდეს მამა ღმრთისა
და უფლის იესო ქრისტეს მიერ.

„ჩემთან ერთად [მოკითხვას გით-
ვლიან] ეპისკოპოსები და წმინდა
ეკლესიის მთელი კრებული; ნაგ-
ვემ-ნაცემი, დატანჯული და დევ-
ნილი შევიქენით ამაღლეის მომაკ-
ვდინებელი და მაცდური სუნთქ-
ვისაგან, რომელმაც აღმოაცენა
კაცთაშთანმთქმელი ბოროტება
და შური, და თავისი ველურობი-
თა და სიცოფით თავს დაგვატება
რისხვის ქექა-ქუხილი და წარმო-
უდგენელ შურისძიებათა გულის-
წყრომა, მაგრამ ჩვენ შევინარჩუ-
ნებთ უფლის სიყვარულსა და სი-
ხარულის მადლს, რომლითაც პავ-
ლე [მოციქული] ლოცულობდა.
უწინარეს ყოვლისა აღვევლენთ
განუწყვეტელ ლოცვა-ვედრებას,
მოწყალების თხოვნასა და ღირსე-
ულ მადლობას თქვენთვის, უძ-
ლეველი თვითშპყრობელისა და
ღმრთივეგვიგვიგინოსანი მეფისათ-
ვის, რომ იცოცხლოთ თქვენ მრავ-
ალევაშიერ ცხოვრების სიმართლის
ნაყოფით და ზეციური მეუფის
ქეშპარიტი მშვიდობითა და კეის-

¹ + և AGD. ² *ի Յովհանիսէ* A, *ի Յովհաննիսէ* BC, *ի Յիւաննիսէ* D. ³ + և AD. ⁴ *որք* AD. ⁵ + *են* AD. ⁶ *ուխտ* D. ⁷ *հարուածեալք և չարչարեալք* չարչարեալք և հարուածեալք D. ⁸ *եղեալք* ABCD. ⁹ *ի ննջապատիր* D. ¹⁰ *դմարդասանն* BC. ¹¹ + *նախանն* և C. ¹² *տեղաց* A. ¹³ *զանպրոպ* B. ¹⁴ *աղաչէր* D. ¹⁵ *յամայր ամս* յամարամ AB. ¹⁶ *կենաց* ABC. ¹⁷ *խաղաղութիւն* ABCD.

ესთ ქაქილიღ ¹ ლ და გიღსიქ თხიღს-
 რარნაკ რნაილიქსანს აკლას-
 თანღ² კაკსერასიანხ³; ჰი აკას-
 რასთარარ ლ ზანღარითარარ
 ხეღიღი გნაკ ჰხღ ზ სორიორღ⁴
 ლხნიასიქრის ლ ასთოლათამხრბ⁵ ლ
 ამხნასი ასთოლათაკათოლქსამარ
 ლ ნაღიქი სრრამთოლქხამარ ლ
 ასთოღ იორასოლქხამარ ლ მხ-
 ბალ სნოღოლქხამარ ბაკილკლქსთსაღ
 ჰხღ იღქთ ზანღიასი ასთოლათა-
 ქაკილიღ ზანღსთხანს ჰსრიქ. ესთ
 იროღ ლ რნიკაკლქჲ ზსკ აკარღს ზ
 რარხსიროლქხანს აკსი⁶ ჰსრმღ
 ესთ არბანსი ღაღნიასიქლ აკერ-
 ნოლქხანს ლ აოღაღნიადორ⁷ კროსიღ
 ჰსრიღ, იროღ⁸ ზალათაღსაკლქ ზსკ
 ჰღ ლ სიროს, ლ სრაკიხნასაღ⁹ სს
 რნიქ თს ზ ზათოღსოღმ¹⁰ ქრქბოღ
 ამარარღთაღ; სსათიბიქ აკასა-
 ლორ ლ მხღ ზ რარქს რარხაღსა-
 კართ ლ ზნღნიაკლქ ღრქსთთო-
 კასაკლქსაღ კაკსარ ჰოღქამაკსეღიღ.
 გორ აქბამ ზამარბასიქსაღ ზარქს-
 ვაკ ანგანსიღ ზრავაკათოლკლქ¹¹
 აკათმოლქხამარ რნიღ არქაბთ ხხ-
 ლოლქხანს, ირ¹² ზასიხ მხღ კაკლად
 მხრიღ თარასიქსეღიღს ლ, ქასან
 იროღ ლ სოსიამღ ზსკ. სორიორღ
 სოსიოღაღს ზ ჰხღ ზაკიხ კოსიქ¹³
 სნოღოლქხანს, ლ აკს სს მხღმიქ ლ
 ზხღიქ ირკლქს ლ თსაღ ზსკ. აბქ
 მქ იღ ქოლქსეღ ართაღიღ ვრარქათ
 ნიორა.*¹⁴ ქასან გი ასთოლათამხრბ
 კახიქღ ჰსრი იღ ბაკსიქ კარითა-

რის პალატის ლამაზი და მშვენი-
 ერი მსოფლიო სამკვიდროთი. მო-
 მზადებული და მშვიდი იყოს თქვე-
 ნი სვლა. სიცოცხლის მომნიჭებელ
 5 საღმრთო ზრახვებით, ღმრთის
 მსახურებით, უაღრესი უბიწო-
 ებით, ქეშმარიტი მხიარულებითა
 და დიდი სიხარულით შეგემკოთ
 თქვენ თქვენი ცხოვრების ღმრთიე-
 10 მშვენიერი ასპარეზი. მიიღეთ კი-
 დეც საჩუქარი თქვენი სახიერები-
 საგან ღირსად ბრწყინვალე სიუხ-
 ვისა და თქვენი ძლიერი რჯული-
 სა, რომლითაც ხართ მორწმუნე-
 15 ნი და საყვარელნი და შექურვი-
 ლი ხართ მხრებამდე უღმრთოთა
 მიმართ შურის საძიებლად.
 ღმრთის მსახურო და ჩვენთვის
 სიკეთის მომნიჭებლო, თვით-
 20 მპყრობელო და ქრისტეს მიერ
 გვირგვინოსანო, რომაელთა კეი-
 სარო. ეხლა მე ვკადნიერდები და
 იძულებული ვარ ვადმოკვე საქ-
 ვირველებს თხრობით ის გაჭირ-
 25 ვება და უბედურება, რომელიც
 გვეწია ჩვენ ჩვენი სასოების და-
 კარგვის გამო, რასაც თვითონ
 აღვიარებთ. მეტყველთა აზრი
 თქვენსკენაა [მოპყრობილი] შეე-
 30 ბის იმედით, სიმშვიდითა და
 სიწყნარით, როგორც გვისწავლია
 „არცა ესმეს ვის უბანთა ზედა
 ჳმაღ მისი“^{*}; თქვენს ღვთიურ სას-
 მენელს [რაიმეს] შესატყობრად
 35 იმდენად არ დასჭირდება ხმა,

¹ აკლასთანღ D. ² + ლ ABC. ³ ზ სორიორღ ABCD] ზ სორიორღ E. ⁴ აკ-
 ზი BC. ⁵ თარაღნიადორღ D. ⁶ + ლ AD. ⁷ სიქრაკიხნასაღ C. ⁸ გორ BC.
 * მათე. 12, 19.

ნანი აი ზ ევალ¹ ჭან ზტ ზრლი-
ნაქინ ჯამათოიჭხანნი ზ ძღ
თყანსაოი ზ ჯარქმანტ ზორქს
ღანაჯელ ღრაქცხანს:

«ხე არქ² ჯორ³ ილიჩამ აქნაქი, ორ
ყათორასახელ ღორაგოქცენ
ეფთხათსიქანი ღ ღინღნასიქალ ჭა-
ღალიორაქ ჯაყალქინოქჩინ მხე-
ქანი ოროქ ღ ღეფაგოღანსიმ ღრაქ-
ჭაქჭანას ღამქალი ზნოლოქხანს
მხროქ ზ ზნოოქ⁴ ქანოლოქჩინ⁵
ქარხაქაჯათაგე: ოქანი ღქ ჯამი-
ნაქს ღოროქხანტ ჯიქმქ ქოღეგაღ
ქ ქიქრალ მხრ მასქანსე ღაეფთხა-
ქანსე⁶ ჭქანამოქცენ ჯქმართოიჭხ-
ანს. ღ ჯიქრღ ღესეღესი ჯარაქაქაჯ
თოქანსიე ქანოქჩინსაქ⁷ ქარქაკე-
გაღ⁸ ქანსარათ ათაღასათ⁹ ღარ-
სქინ ხიქეღესეოქ¹⁰ აი ზ ქაყალქანსი
ღქათანაგოიქჩინ სიოთნი ღ აქიქსი¹¹
ღათანარ სორე ზორა, აქღ ქარ-
აგქი ზ ღოქიომანი ღ ზ ღორქანი-
მღნი ღ ქენქლომანი ღ ზ ღოროსო
ქოქოქიქეღხანი სხანს, ღ ოქაგქიოქ
ოთნიღ ღნიორა ოქრაქქი ღ ასქრქი¹²
ღასიღქი ოქათაგე ანოთანი ზორა:
ხე. ჭანსიღქი ქაქანი ჭქრ ამხანაქს
აღეფაგე აქარაქანსიქანი აქარიოყ
ამოიოქჩინსანი ხიქიქიღქი მხროქი ღნი-
ღქამ ჭქანამსაგ¹³ ღ ზ ღიქანსი¹⁴
ქჩოგ ქინღნასიქალსაგე აყათორა-
თარქნასიოიჭხანამქ კაქაგე ორაქქა
ქი ქაქიქიოღე ღეაღაგქი, ქაქნქამ
ააქა ღ ათაღასათ ღარსქინ ხიქი-
ღესეოქი ოღ აღეფეღაგაღ ზ ოქნასიქი-

რამდენდაც თქვენს. შორის ზეცი-
ური სიბრძნის აღსაბეჭდავად, [იმი-
სათვის], რომ იცნოთ საძიებელი.
6 «ეხლა მადლობას ვწირავ მას,
ვინც მოგამზადა და გაგაძლიერა
უავესიტოესო და თვითმპყრობე-
ლო მეფეო, ჩვენდა იმედად გატ-
ყობინებ ჩვენი გაჭირვების ამბავს,
10 თქვენთვის ღმრთისმოსავი [აღამი-
ანისათვის] მოსასმენლად. მთელი
სიძლიერით აღიძრა ჩვენს მიმართ
ქვეშმარტების მტრის ფარული
შური და როგორც მრუში ვნები-
15 ანი ტრფიალებით ვათავებდლა და
მიმართა ეკლეისის რძლის უბიწო
ქრეტსაბმელს, უფლის შემეკვიღ-
რებობის წასახდენად და მისი
წმინდა ტაძრის შესავინებლად,
უფლის ხალხის ამოსაწყვეტად,
დასათრეუნეად, დასამზობად,
დასამცრობად, დასამორჩილებ-
ლად და მოსასპობად, ახალი ის-
რაელის შთასანთქმელად და შე-
25 საქმელად და მისი სახელისა და
ღიდების ადგილის ასაობრებლად.
ხალხისათვის აშკარა იყო ძალა
შიშისმომგვრელი თქვენი სიმაგ-
რის ზღუდისა, რომელიც მტრის
წინააღმდეგ იყო [აღმართული],
უზრუნველად ვიდექით თქვენი,
თვითმპყრობელის ფრთების მფარ-
ველობის ქვეშ, როგორც მშვენი-
ერ ქალაქში. იმ დროს ეკლეისის
35 რძლის ქრეტსაბმელი არ შებლა-

¹ ზ ავალ A. ² ჯორი ABC. ³ ზ ზნოოქ D. ⁴ ღაეფთხასიქანსე — C, ღაეფთხა-
ქანსე D. ⁵ ქანსეღესიქალ GD] ქანსეღესიქალ ABE. ⁶ ოქრქაკეგაღ C. ⁷ ქათაღასათ
ABC. ⁸ ხიქიღესეოქ ABCD] ხიქიღესეოქ E.

უღზს კსიჯაროლ, ირ ათსხაგზს ჩისკ
ყოფილს სრულქსანს. ლ კანოლქჩინ
მაროასიქჩინ ჩსიქარაქ ქსაღა-
ღარარ ქისაჯან იჯ ჸარაგ ჸსა-
გოღსანსკ:

«ჩისკ ქერს სანქიქქ ქსაღ ქ ჯა-
თაღიქ ქჩინს¹ ჰსრ ლ ღანსოლ სღს
ქთინჯ ღარანსიქსკ ოძჩინ ოანსაქ²
ქჩრალაღათ მსბოლქჩინსჯ ლ იჯ
ქსიჯჩეგა. აქაროთაქანოლქჩინ
ქჩრქოლს ჯარასიქსჩინ მსიქიქ. ღარ-
ბსაქ მჩსანსღამ ისიას სანქბს-
აქს თარაქაროთ სიქსქ ღხლაქ³
საქრქს⁴ ღანბზს ქ ჸნერჯა არქსანსქ
ქ ჸოღსორ ეანსიქაქათ ქაქქსა-
თანს⁵ სსიანს ღორქჩინსჯ. ლ
ჩორს, ირ სრქმზს არჩამანსეგანს
ლ ჯჩჯა⁶ ისიას ქსრსიქჩინ არბარ-
ბსქ ლ რიგსიქჯ ჩრქსჩა მსბამსბა
ღოქბსქ სღ ღრბოქჯ⁷ სსარქასღ
ღათან ზრქსოთჩსქასან ჸაღათოგს
იქ ქ ზრქსოთი, ლ ქაროღსაქ ჸა-
ლბბანსა ღჩქჯქ⁸ სსიქიქსიქ სრქოქ⁹
არარჩინ ქერს ქსოლღა მრქაქა-
ჩაგ, ლ ქერს ღანთათა იქაქოქიქ
ქაქათათოქ კოთორჩეჩინ ღქროსს
ჩორა ლ აქჩნეჩინ ქ ჩორ ღაროლ-
ქჩინ სსიანს, ლ აქოქსეჩინ ქერქრქ
ქსიქორან ანოლანს ჩორა, ლ ღხსჩინ
ღხსილმან ანოქჩინოლქსანს, ლ ღიჩს-
ეჩინ ღიჩა¹⁰ აქოლქჩინს ქ ქარქს
არქაროიქ, ლ არჩამარჩეჩინ
ქსოლსაგხაქს ქ სჯრ სსოთაბ. ლ
ქ კხერაქორ ღაღანსაგ ლ ქ ღჯჯა

ლულა ქედარის მქვიდრისაგან,
რომელმაც შეიძულა ქიღეც სიწ-
მინდის პატვიესცემა და მებრ-
ძოლი ბელარის მომძლავრებამაც
ვერ შეძლო მმვიდობიანი სიძის
გაძეგება.

„ხოლო როღესაც მოვიცალეთ,
რომ თქვენთვის შემწეობა გაგვე-
წია, სამართლიანად გამსჯელი
თქვენი დიდება არ გამოეხმაურა
მზირალი დანას — გველის გესლს,
[მაგრამ] ჩვენს ძვირის მეტყველ-
ზე შური არ იქია, კვლავ იწყო
წყეულმა ამაო ხოხეა, ცოცვა და
ძრომა, რომ თავისი თავი სული-
ერად ზლუღემემოვლებულ უფლის
ძლიერების ვენახში ჩაეგდო. ცე-
ცხლმა, რომელიც ოღესლაც არად
იქნა ჩაგდებული და დაშრტა,
კვლავ იწყო გაცხოველება და
დიდ ავიზვიზებულ ხანძრად და-
ინთო. ქრისტეიანულ სარწმუნო-
ებას გაუჩნდნენ ვერაგები და ცბი-
ერები ქრისტეს მიმართ და და-
უწყეს ღვენა წმინდა ეკლესიას,
აქციეს იგი ხილისმცველთა ქო-
ხად, ტყესავით დაჩეხეს ცულით
მისი კარები და ცეცხლით დაწ-
ვეს უფლის სიწმინდე, წაბილწეს
მისი სახელობის კარავი, ურჯუ-
ლოების საკლავი დაკლეს, სიბილ-
წის მსხვერპლი შესწირეს მარ-
თალთა საღგომში, შეურაცხყვეს
უფალი ღმრთის მსასოებელნი.
მხეტთა სსქმლად და ცის ფრინ-

¹ [ჩინსიქ AD. ² ღანსაქ] ღანსაქ C. ³ ღხჯაქ A. ⁴ სქჯესოთანს A, სქჯესოთანს D. ⁵ ღრბოქჯ D. ⁶ ღჩქჯქ [ქ ღჯქ BC. ⁷ ღქოჩა C.

1. *ქიჯნიც ხერქსიე არიქინ ვეჩასიონს*
მარანთიე არიციე ჩარბრხელიქ, ს
სარაყაროთ არიხნე კეხრე სი-
სღესღოქ ქერს ვეორ ნხიან¹
2. ვორ² ვეროსაიქამა: სქ ს ვდ-
3. ვოქჩინს³ აყათირაქმიო⁴ ჰიოთე
4. ქოცხეკი აყანამარ მახა ს
5. არხამქ ქოქსიქხეჩინ⁵. ს ვნ-
6. სარაროქჩინსი ქირეომხანა⁶
7. აიქი, ვდოვდასიანს ს ვეიქ-
8. ვოქსი აიანსარაქ ვარათიქ
9. ვოვარხეჩინ⁷ ვიანს ათამანამარ:

«*2. ვიანს მათინხაქ ქ რანო ს*
10. ქ ვექსაქ ს ქანთინხეჩი მხთაქ
11. ვარჯარანაგ. ქსი ვიანსი ბ-
12. სხაქ ბარაქი არიქ. ს ვიქს
13. ვარაჯიქ ვექიოქქსამქ ვერ-
14. ხაქ ვანაოთიქორ ქინხ. ს მ-
15. ვსაქქნ ქ ვარ არქანსიქქსნქ
16. ვარაგნ მახამსქ ს იიქონქ
17. ვანსიქი ვნქამარ სიქსაქქ
18. ვნქ ხრისა ხრქიქ⁸ იიქსაქქ ს
19. ქაქქსი ქაქი ს ქ ი-
20. აყარო მსრქსამქ ს სიქიქ ს
21. სასანოქხამქ ს ვიქამარ აჩი,
22. ს ვანხაქსათ ვრონამარ⁹ ქ-
23. ქიქსი მანოქ ვთანქსაქ¹⁰ ს ქ-
24. ქიქს¹¹ ქნქ ქ ნიქიქ თარ-
25. ქიქსაქ¹² ვანქაქს ქერს ვქ-
26. სამს¹³ ქ ვთანქ¹⁴ ნიქიქხანე:
27. ს ქაქამ ამქნაქნიქ ბინს ს-
28. მანქიქ იქ ვასოთიქხეგაქ ვ-
29. ქიქსიქ ხრქაქსინ არხამქ არ-

ველთა მძორად დაყარეს მალალთა
 შინა მყოფის წმინდანთა გვამები.
 ეკლესიის დასის უბრალო სისხლი
 დაიღვარა, როგორც წყალი
 იერუსალიმის გარშემო. მებრძოლ
 ხელთა სიმტკიცე მოიშალა დიდი
 ელეტისა და სისხლისღერის [მე-
 დეგად], თორგომიანთა ტომის
 ნახარარები, მოქალაქენი და სოფ-
 10. ლელნი შეუბრალეზლად გაფან-
 ტეს და განდევნეს.

„ზოგი საპყრობილეს, ჯაქვებსა
 და აუტანელ ტანჯვა-წამებას მის-
 ცეს, ზოგი კი ამოწყდა და განად-
 გურდა [სისხლს] მოწყურებული
 მახვილით. სხვები ვერაგულად
 ტყვედ წაასხეს, რომ მონებად გა-
 ეყიდათ. ბოროტი [ადამიანების]
 ბოროტ მსახურებას გადაარჩენილ-
 ნი — დიდნი და მკირენი — აქეთ-
 იქით გაიფანტნენ და დედამიწის
 [სხვადასხვა მხარეს] მოეფინენ,
 თავი შეათარეს მთებს, გამოქვა-
 ბულეებსა და ღრანტეებს. სიშიშე-
 ლით, შიშით, შიშით, კანკა-
 ლითა და ძრწოლით, დიდი შო-
 მითა და ოფლის ღვრით, გაქირ-
 ვებისა და სიყვდილის საფრთხეში
 ჩაკვენილნი, ცოცხალ-მკვდარნი
 ირხეოდნენ და ირყეოდნენ, რო-
 გორც ხმელი ჩალა ქარისაგან.
 ამალეკის ხელი არ დალოლილა»

1 ნიქს ABC. 2 ვორქ]—D. 3 ვაქქიქსნე ABC. 4 აყათირაქმიო D. 5 ქ-
 ქაქსეჩინ D. 6 ქირეომხანს A. 7 ვარხეჩინ ABC. 8 ქაქიქსაქ AC. 9 ვრონამარ
 ABC. 10 ვთანქსაქ D. 11 ქიქს BC. 12 თარქიქხეჩინ D. 13 ვქსამანს ABC.
 14 ქ ვთანქ D.

ვანსი, ვი ჩ ნსნფალორ ჳნიჳნი
 რ-რიჳ მარ გიქსე კამხნხსჩნი
 ჳომანსა კირსთასკანსა და მარაგვი
 ვხვიჳ არციღმამრ ჩ ბაბილქ
 ქარგაღანსხ. ქილ გომანსა ნრქი-
 გოქსხამრ ათიკაქსხაქ¹ მაჯქ. და
 ვაქს ნრგბამრგბოქ იათასქამარ
 ქნარქ. და გომანსა არაქიოქსოქ
 ვათონოქსხამრ თაყასთი არქსაქ²
 მქნჯ და თაყანსიჳ ანთი ქვსაქ 10
 ხიქს ნქამონჳ ხრქრქ მსროლმ
 ჳქნჯ რანს თაყასთი ქითაჯ რხ-
 რქჳ ქაქაღაქ მარასთიქ რაქრას-
 თონღოქ და რიქორქჳ³ არსხქსაქჳ
 ვქსალორქი, ირ ნიღქორაქჳი არ- 15
 ბანსაგაღ ანთონსქ ქ ბქნჯ ირ-
 ვქ ბნღ ბათაქს ბნრ. ვი თა რა-
 რხვირბნს აქს და სქსამასქაქს ხქს-
 ვხვლოქ და ჳარარათიჳჳ ჳანს თა
 ამსხსხსხანს ვათაღ ჳარ ქჳსამქნი 20
 ჳლანს ვი რსთ მხვლავ მხრიჳ მათ-
 ნსგაღ სქსამათბონს აქს ნითქნი
 ჳრქსთთიქ ქ მსთთაქს ანღვამქნი
 და ამრარქთიქ⁴ და ქითანღხაქ⁵
 თაღანსაქსაგ⁶ ჳარაღარ ჳარჯა- 25
 რანსიჳ ვნა. ირ ქ ბსროლქქს
 აქარართოქსხანს ნიღქორ სთაღა-
 ვაგოვსხაქ⁶ ჳრ ვსთაღანსაღხანს⁷
 აღვ⁸ კამსნაქს ქიქიქქსამსგ
 ჳარქ ქ საქრხიქიქს ქნღსაქსაქ ქსა- 30
 ვალორაგვ, და ბიქიქსაქ ვრანსაღ-
 ირ ნით⁹ ჳრქსთთიქ ქ იქათა და
 ქ ვიქხსთ სთათობიქ

«ღქ ქარღხქსანსა რანსიჳ და ქ
 ქსაღარაქქნი თხღქი და ქ ქქრსა 35

რომ მრავლის მომსერელი რკინა-
 სისხლით დაეთრო. მისი მზაკერუ-
 ლი სუნთქვა ყველგან სიკვდილს
 აღმოაცენებდა. ზოგიერთები მან-
 5 მომაკვდინებელი წამლის შესმით
 ფარულად დაღუპა, სხვები კი
 ცეცხლის წაქიდებით მოსპო. ზო-
 გი მოაშთო და ისე გაელიტა,
 ზოგი კი ხმლის რისხვით დაამ-
 10 ხო: მოკლულებით აივსო ჩვენი
 მიწის სიღრმეები. აქ რა შეიძლე-
 ბა ვთქვა მთელი აღმოსავლეთის
 მთავრის სუმბატ ბაგრატიუნის შე-
 სახებ, რომელიც ღირსი გახადეთ
 15 თქვენს ძედ და თქვენს მონად-
 წოდებულყო. მტრისაგან ყველა-
 ზე მეტი ბოროტება სწორედ
 ქველმოქმედსა და ეკლესიის
 მზრუნველ [სუმბატს] მიეგო. ქრის-
 20 ტეს სამწყსოს მზრუნველი ჩვენი
 ცოდვების გამო მიეცა ექსორი-
 ობას ურცხვი და ურჯულო მტრი-
 სიგან. [ამ უქანასკნელმა] საფრთ-
 ხეში ჩააგდო და სასტიკად აწამა
 25 ის, ვინც მოხუცებულობაში სუ-
 ლიერი სიმშვიდე მიანიჭა ასქანა-
 ზის ხალხს, ბოროტებისა და ყო-
 ველივე შფოთისაგან [იხსნა იგი]
 თქვენი, თვითმპყრობელი მეფის
 30 დახმარებით და შეკრიბა ქრისტეს
 პირმეტყველი სამწყსო ღმრთის
 სალიღებლად და საქებრად.

«საპყრობილის საქანში, ბნელ
 ადგილებში, საშინელ მღვიმეებსა

¹ ათქაქსხაქ A, ათქაქსხაქ D. ² ქ ქიქორქჳ C. ³ თამრარქთიქ D] თამარქ-
 ჳთიქ A] თამარქთიქ BCE. ⁴ ქათანსქსაქ D. ⁵ თაღანსაქსაქ A, თაღანსაქსაქ BC-
⁶ ქათაგოვსხაქ C. ⁷ ვსთაღანსაღხანს A. ⁸ აღვ D. ⁹ ნით D.

ანზნარჩნსა და ქანბოქ ქაქრს და
 ქაღტთს ჯარაჯარა¹ თაყნაყსაღ
 თაოთაყხეოცე ვბხროქჩინ ნორა
 მსაი იოიო ააყა და² ჟაან კიღ
 კინამაძ³ და ფიოქამაარ თაინჯა-
 ნიღ მათინხაყ ვნა ი ააყათაინ⁴
 იოიონ ბარაღიო, ხა თინათარაქ⁵
 მხღ ვიქსაღ მნაყაღ⁶ ი სინა-
 მიღ ზაღათარჩამ ბათაქინ ბხ-
 რიო; ხა არა აქამ მაროღ ი⁷
 ნხრდოსთ და არაღაქრქ ი ქსროსთ
 თაყნაყაქ ვამიღ, და სიორჩაქსან
 იოიქხაყხან ბხრ ჯე ი მიქქი იო
 სიათინქინ და ქარჯარქინ⁸ ი მართა
 ვამსნაქინ ბხინ აყათხრაღამ⁹
 ჟაღ¹⁰; მხეღსიქა¹¹ ი ვხროქჩინ
 ქარსიყა, და ჟორაყარქ იღ იოიღ
 ჯე, იო ნოიოღე ვაყხათჩინ ვიოიქ-
 საღ აჯსარჩხა ჯაიო. მიღაქქ
 ზრადიქხაღ ჯე ი კითორქ ვაქრა-
 ქქ, და აყათხრაღამ ვამიღ ჯოიღ
 აყათსაღ და¹² აყაჯარხაღ¹³. მ-
 ჯამქ¹⁴ სიორჯაღანხაღ ი ჟანდაყ
 ჯარსაღიოიქ¹⁵ იღ ვიოიქ ქიქსიღ ვამიღ
 ი ქათანღე ნხეღაყა; ანთიოიღ¹⁶
 რინაიღათქ ქიოიღ ვქრქათინქა-
 ჯან იოიქსა კარვაყ მსიოი. და
 მათოაქქაა ჯე კხნიყანქ, იო
 რჩეიქამსიოიღ რჩეიქამ ჯარა-
 მაროი რინაღიოიქ; ხა აყაყქა¹⁷
 ხსიქხეხე¹⁸ ჳრქსთიოიქ სიოყანა-
 ყხაღ ხეღ და ქრქ¹⁹ აქროქხამა
 ქამს ანქინამ და ანზიოყაყი²⁰

და ნაპრალებში [გდებით] სასტი-
 კი უბედურება [განაცდევინეს] და
 შეაწუხეს და შეაჭირვეს [სუმბა-
 ტის] სიბერე. შემდეგ კი ტანჯვი-
 თა და სასიკვდილო გვემით მის-
 ცეს იგი ბოლოს მოსაღებად სი-
 სხლმოწყურებულ მახვილს. ამგვა-
 რად ჩვენ მოგვაკლდა თქვენი ერთ-
 გული მსახურის ზრუნვა-მფარ-
 ველობა. ამჟამად მეტად გვაწუ-
 ხებს შინაური ბრძოლები და ზე-
 ვიდან [მოვლენილი] სამინელებე-
 ბი. თქვენი სწილუმლო შვილობი-
 ლი არ არის ჩვენს შორის, რომ
 რჩევა მოეცა და ყველა მებრძო-
 ლი საბრძოლველად მოემზადები-
 ნა. სედეკია ტყვედ წაიყვანეს და
 აღარე ზორაბაბელი ჩანს, რომ
 სომეხთა შერყეული სამეფო განა-
 ახლოს. აზიელი მიწვეულია ის-
 რაელის ამოსაწყვეტად და ჩვენ
 ბრძოლით გარემოგვიცვეს. მაკაბე
 დალატით მოიკლა უბოროტეს
 მტარეალთაგან და არ შეუძლია
 ჩვენი ხსნა ჩვენს შემვიწროებელ-
 თაგან. ანტიოქოსი გვაიძულებს
 მივატოვოთ ჩვენი ქრისტიანული
 რჯული და წესი, მატათეა არ
 არის ცოცხალი, რომ შეებრძო-
 ლოს ბოროტ მოძალადეს. ამნა-
 ირად დაცარიელდა ქრისტეს ეკ-
 ლესია, დაქვრივდა და მოვლა-
 პატრონობის გარეშე დარჩა, შე-

¹ ჯარაჯარ ABC. ² ააყა და] და იოიო C. ³ კიღ კინამაძ] კიოი კინამაძ BCD.
⁴ ი თაყნაყსაღ C. ⁵ თინათარაქ] ზათორაქ ABC. ⁶ მნაყაღ] — A. ⁷ ქარჯარქ
 ABC. ⁸ აყათხრაღამიო D. ⁹ მხეღსიქა CD. ¹⁰ და] — D. ¹¹ + და ABCD. ¹² მ-
 ჯამაქ C. ¹³ ხსიქხეხე ABCD. ¹⁴ ქრქ] ქრქ BC. ¹⁵ ანზიოყაყი D.

მნავსაჲს და ჯიჲსა¹ ზიჲსიჲს თა-
 რისკანავს. და ზიჲსიჲს ჴიჲსიჲსიჲსი
 მქანთამაჲს ჴისკ ვრისაჲს და ჴი-
 რხნიჲს ოძანთაჲსნი და ჴი ოძანთაჲსნი
 იქრისაჲსნი: სჲს სიქისიჲს და ო-
 ჴარისიჲს მნავსაჲსიჲს ოძანთაჲსნი²
 არისიჲსნი³ მქიჲსიჲსიჲსიჲსიჲსი
 ოძანთაჲსნი⁴, და ოძანთაჲსნი⁵ ოძანთაჲსნი
 ართათაჲსნი ოძანთაჲსნი ოძანთაჲსნი
 ოძანთაჲსნი⁶ ართათაჲსნი ოძანთაჲსნი
 ოძანთაჲსნი⁷

«**მქიჲსიჲსიჲსიჲსიჲსიჲსი**
მქიჲსიჲსიჲსიჲსიჲსიჲსი
 ოძანთაჲსნი⁸ ოძანთაჲსნი⁹ ოძანთაჲსნი¹⁰
 ოძანთაჲსნი¹¹ ოძანთაჲსნი¹² ოძანთაჲსნი¹³
 ოძანთაჲსნი¹⁴ ოძანთაჲსნი¹⁵ ოძანთაჲსნი¹⁶
 ოძანთაჲსნი¹⁷ ოძანთაჲსნი¹⁸ ოძანთაჲსნი¹⁹
 ოძანთაჲსნი²⁰ ოძანთაჲსნი²¹ ოძანთაჲსნი²²
 ოძანთაჲსნი²³ ოძანთაჲსნი²⁴ ოძანთაჲსნი²⁵
 ოძანთაჲსნი²⁶ ოძანთაჲსნი²⁷ ოძანთაჲსნი²⁸
 ოძანთაჲსნი²⁹ ოძანთაჲსნი³⁰ ოძანთაჲსნი³¹
 ოძანთაჲსნი³² ოძანთაჲსნი³³ ოძანთაჲსნი³⁴
 ოძანთაჲსნი³⁵ ოძანთაჲსნი³⁶ ოძანთაჲსნი³⁷
 ოძანთაჲსნი³⁸ ოძანთაჲსნი³⁹ ოძანთაჲსნი⁴⁰
 ოძანთაჲსნი⁴¹ ოძანთაჲსნი⁴² ოძანთაჲსნი⁴³
 ოძანთაჲსნი⁴⁴ ოძანთაჲსნი⁴⁵ ოძანთაჲსნი⁴⁶
 ოძანთაჲსნი⁴⁷ ოძანთაჲსნი⁴⁸ ოძანთაჲსნი⁴⁹
 ოძანთაჲსნი⁵⁰ ოძანთაჲსნი⁵¹ ოძანთაჲსნი⁵²
 ოძანთაჲსნი⁵³ ოძანთაჲსნი⁵⁴ ოძანთაჲსნი⁵⁵
 ოძანთაჲსნი⁵⁶ ოძანთაჲსნი⁵⁷ ოძანთაჲსნი⁵⁸
 ოძანთაჲსნი⁵⁹ ოძანთაჲსნი⁶⁰ ოძანთაჲსნი⁶¹
 ოძანთაჲსნი⁶² ოძანთაჲსნი⁶³ ოძანთაჲსნი⁶⁴
 ოძანთაჲსნი⁶⁵ ოძანთაჲსნი⁶⁶ ოძანთაჲსნი⁶⁷
 ოძანთაჲსნი⁶⁸ ოძანთაჲსნი⁶⁹ ოძანთაჲსნი⁷⁰
 ოძანთაჲსნი⁷¹ ოძანთაჲსნი⁷² ოძანთაჲსნი⁷³
 ოძანთაჲსნი⁷⁴ ოძანთაჲსნი⁷⁵ ოძანთაჲსნი⁷⁶
 ოძანთაჲსნი⁷⁷ ოძანთაჲსნი⁷⁸ ოძანთაჲსნი⁷⁹
 ოძანთაჲსნი⁸⁰ ოძანთაჲსნი⁸¹ ოძანთაჲსნი⁸²
 ოძანთაჲსნი⁸³ ოძანთაჲსნი⁸⁴ ოძანთაჲსნი⁸⁵
 ოძანთაჲსნი⁸⁶ ოძანთაჲსნი⁸⁷ ოძანთაჲსნი⁸⁸
 ოძანთაჲსნი⁸⁹ ოძანთაჲსნი⁹⁰ ოძანთაჲსნი⁹¹
 ოძანთაჲსნი⁹² ოძანთაჲსნი⁹³ ოძანთაჲსნი⁹⁴
 ოძანთაჲსნი⁹⁵ ოძანთაჲსნი⁹⁶ ოძანთაჲსნი⁹⁷
 ოძანთაჲსნი⁹⁸ ოძანთაჲსნი⁹⁹ ოძანთაჲსნი¹⁰⁰»

წყდა ყოველწლიური დღესასწა-
 ული. ქრისტეს საწმინდოებაჲსი
 აკლდა მშობლიური შეწევნა და
 საკუთარი ზედაზნედელი. საწყ-
 6 ლად და საბრალოდ დარჩენილი
 ჩვენი აღმოსავლეთის ქვეყანა გა-
 ნუწყვეტელი რყევის გამო კენე-
 სის, [მაგრამ] ცრემლებსა და გო-
 დებას მხოლოდ ბოროტება და
 განუწყვეტელი უბედურება მო-
 აქვს. მან მოგვიცვა ჩვენ და გან-
 ვიცადეთ მწარე ტანჯვა-წამება.

«სათვალავში რა ჩასაგდება ჩე-
 მი, მდაბალი იოვანეს გაქირვება,
 15 რადგან ღირსად არ ვთვლი ჩემს
 თავს ვიყო მართალთა ტანჯვის
 მოზიარე. ჩემი ცოდვების გამო
 მერგო მე განდევნა, გაჭირვება
 და შევიწროება, [თუმცა შემდეგ]
 20 თავი დავაღწიე იმ განსაცდელს,
 რომელიც მე ნებისთ ვიკისრე.
 პავლეს მსგავსად მიძულებენ
 ვიქადო უძღურებით, რადგან
 ზოგიერთები მოთმინებით შეეგუ-
 25 ენ მავნებელთ. დიდი მწუხარება
 და ტანჯვა განვიცადე აგარის
 შვილთა ხელთაგან ბნელი საპყ-
 რობილით, ლაფიან თხრილში
 გდებით, რკინის ბორკილებით,
 ხუნდებით, გვემით და კიდევ სხვა
 ნაირ-ნაირი ღონეობით, რაც კი
 საკმარისი იყო ჩემი სულის ამო-
 სახდელად. თუმცა მე ერთი უბად-

¹ ჯიჲსიჲს ABCD. ² ოძანთაჲსნი BC. ³ ოძანთაჲსნი BC. ⁴ ოძანთაჲსნი BC. ⁵ + და C.
⁶ ოძანთაჲსნი A. ⁷ ოძანთაჲსნი BC. ⁸ ოძანთაჲსნი A, ოძანთაჲსნი BC, ოძანთაჲსნი-
 ნი D. ⁹ ოძანთაჲსნი ABCD) ოძანთაჲსნი E. ¹⁰ ოძანთაჲსნი D. ¹¹ ოძანთაჲსნი
 D. ¹² ოძანთაჲსნი D. ¹³ ოძანთაჲსნი — A. ¹⁴ ოძანთაჲსნი — D.

Այլ թէպէտև այր մի տառապեակ
 ხმ ხა, սակայն յոյսն մեր Վիրա-
 տոս, որ զօրութեամբ ճանաչի և
 ոչ անսկսամբ պատմի¹ ապրեցոյց
 գիս, ի մարմնոյ² աստի³ մահու :
 և զարձոյց զգերութիւն⁴ իմ և
 որք ընդ իսն են՝ որպէս զաղիս⁵
 ի հարաւոյ. և արտաքս կորդեակ
 նհան ի ժոննաց⁶ վիշապին, և
 ընդ Նոյիպի փախստեակ⁷ ևղէ⁸
 ի Սարևիթայ⁹ Սիդոնեան⁹ ի
 մարգարէպապաւն Յեղաբէլէ¹⁰. և
 ընդ¹¹ Պօղոսի վանդակաւ կախե-
 ցալ ընդ պատուար պարսպին
 Դամասկեակ¹² և փախեալ յազ-¹³
 զապետէ Արևտացոյն: Եւ կրեակ
 զայս ամինայն ըստ որժանի
 իմում¹⁴ և ըստ սէրունսանն¹⁴
 հրամանի¹⁵ հալածեակ ի քաղաքէ
 ի քաղաք, ահա¹⁶ հասեակ կամ²⁰
 առ զուրս¹⁷ հզօրագունիցդ. և ի
 վեհագունից¹⁸ ինքնակալ թագա-
 ւորացդ, ի հեռաստանէ աստի
 խնդրել ողորմութիւն ի բարեպաշ-
 տիկ և ի ներողամիտ խնամածու-²⁵
 թենէդ ձերմէ՝ ոչ միայն ինձ,
 այլ և բոլոր Ասքանազեանս¹⁹
 գրոհի. շահել ձեզ զօրդիս սպա-
 նելոց²⁰ ծառայիցն ձերոց, որք
 առհասարակ արբաք դբաժակն²¹ 30
 բարկութիւն ի հարաւային բռնու-
 թիւնն. արբաք և քամեցաք

ըրէյի յազու վար, մագրամ հիւնմա
 ոմեղմա յրիստեթ, ռոմեղուց ցնո-
 թիլիա ժղիերեթիտ ևա աճա ճաթիտ,
 միսննա մե թօրուցիղի սիկեղիղի-
 սաղան ևա տաղի ևամախնեղեղնա լուցե-
 ռոթիսաղան հիւնտան միլոթեթտան ր-
 տաղ, ռոցօրուց ճանեթրեթիտի լեղարի
 զամօմեղուցա ճեղմաթիտի րեղեթեթ,
 լուղուղիղի Մեղիկեթն րղիս
 մսաղեթաղ ՄիւննաՄարմեղուցեղեթա
 մօմսրեղեղիտի ոթաթղիտիսաղան սիղու-
 նիտիտ սարեղեթաՄի. թաղեթ մսաղեթաղ
 յաղաթիտ համօղեղիղեղ ևամաթկօս
 թղղեթ ևա զաղեղեթի յարեղեթա
 մտաղարս. յեղեղաղեղի րս ճիղեթի-
 տեղ հիւմի լիօրսեթիտի ևա ճաղեղու
 թրճանեթիտի տանաթղաղ. ճիղեղեթու-
 լի յաղաթիղան յաղաթՄի, րեթա մի-
 ճաղեղիղ ևա ճղեղեղար տեղեթն յժ-
 լիղիղեթրօթիտի ևա յեղաղեթրօթիտի
 տեղիտմիլոթրօթեղի մեղիտի յարեթ,
 ռատա Մօրիղան ճիղեթրօթու ռօղլա-
 լեթա ևա տեղեթն մթրեղեղեթա, աճա
 Մթօղուղ ևա ճիղեթն, աճա մեղա ճ-
 յանաթիտի մեղիղ թաղեթիտաղեթիտի,
 ռա-
 տա լաղիղաթ տեղեթն տեղեթն ռօղլ-
 ող մսաթրօթա Մեղիղեթի, ռօմօղեթ-
 մաղ ռիտեթիտի ճանեթիտի Մեղեթիտ
 ճամ-
 եթրօթիտի մօժաղաղեթրօթիտի. Մեղեթիտ
 ևա աճաղեղեթրօթ ռիտեթիտի ճաղեթի
 ևա Մեղօթիտի ճանեթիտի հիւնի զամ-
 յեթղեղարեթղեթիտիսաղան.

¹ պատմի] պարծի D. ² ի մարնոյ A. ³ աստի] — C. ⁴ գեղբութիւնս ABC.
⁵ զաղիս D. ⁶ ի ժոննայ ABC. ⁷ փախստեա AC. ⁸ ի Մարեթիթա D. ⁹ Սիդոնեան D.
¹⁰ Յեղաբէլէ ABCD. ¹¹ ընդ] ըստ BCD. ¹² զամասկեա A. ¹³ իմում] — C. ¹⁴ տերու-
 նեան D. ¹⁵ հրամանին ABCD. ¹⁶ ահա] — ABC. ¹⁷ զուրս ABCD] զրիւնս E. ¹⁸ ի
 վեհագունից] վեհագունից ABCD. ¹⁹ Ասքանազեանս AD. ²⁰ սպանելոցն ABC.
²¹ զբաժակ D.

დამრორ არამთოცხანს და დრატას
ქოთოცხანს და ქოთოცხანს
მხროც.

დას დაჯამ დოცინ, დი ქამა-
თოცხანამ¹ და რაროცხანამ² ჳნჯოც
მხროც დამრარბჯიჯ დბნოს მხრო
და ქხრაქ დამრართალანოცხანს
ქჳნამდოცინ მახჯს დხაყაო და
ქირქხაჯიჯ დქიხნას ქათანდოცხ-
ანს მხროც და ქოცოგანხჯიჯ აქიხლ³
ქათიხლ დთანარ მხბქასქოც-
ქხანს შათოცხოქ რარბრხიოც, იო
დხრხაქ და ქაყოოთ კიოიყოოთ
მნაგ ქაყოთამრეგ ასათი და
დაქათხაქ⁴ დფადანა ჳარაჯარა⁵
და დფაქს ქაქიქოთსიოც⁶ და დნქ-
ნოთს აყოთამრე და დფარდარიოთს
ქასქრხნაქ⁷ ნოლანხაჯიჯ დკიოქმანს
დასიოთსიქ, დოო ასაგაქ⁸ და
სდფრანქ და მხონ დფაქო იოქნაგ⁹
მხროც¹⁰, იო ქი და იოქოქოცხანამ
და ქოქოქოქხაჯიჯ დამდ და იოქოქ
ასათი. იო¹¹ და მახან¹² მქჯ დხრო,
და ქოქჯ დქოქ და ქაქარანოცქ მხრო-
მქ, იო და მხონ მონასქაქიხ აქა-
მქიქ მანრეგაო მახჯს და მარ. და
არქხაჯიჯ დას აქსარ და დფო-
დად, იო და დაქათოცხანს და და
ნახანს მარქაო და აქოქოც და და
კიოქოქხიოც და და ჳარაჯარ ქქსა-
ნაგ ასთქსაგ შათოცხოქ და დას
მარდარქასქანს ქათანდხაჯიჯ
დხრანოცქხანს, დათოცხანსიოქ
დათხრნ დაქიქაგოც ქოთოთა-

„ამას გევედრები, რომ რო-
გორც თქვენს სიბრძნესა და სი-
კეთეს [შეეფერებოდეს], აღმარ-
თეთ ხელი მტრის ამპარტავნობის
წინააღმდეგ და იხსენით თქვენი
სამკვიდროს წილი, ადავსეთ ხელ-
გაშლილობით მალალთა შინა
მყოფის ღმრთის უშუშენიერესი
ტადარი, რომელიც წარტყვევნი-
ლი და გაძარცულია მემამბოხეთა-
გან. განდევნეთ მძინევარე მხეცე-
ბი, მტაცებელი მგლები, წარმარ-
თი მემამბოხეები, ველური ბარ-
ბაროსები, დაეფუღეთ ამ მხარე-
ებს, რომლებიც დასაბამიდანვე
თქვენი საამო და მოწყალე რჯუ-
ლის გამო თქვენ შეიძინეთ. მოგ-
ვაშორეთ ის მიწა, რომელიც
წელთ გვარტყია, ჩამოგვხსენით
ქედისაგან უღელი, რომელიც მო-
ძალადის ხელით ასე დაგვიმძიმდა
სიკვდილამდე. გაწმინდეთ ეს ქვე-
ყანა და ქალაქი, რომელიც ბილწ,
დამღუპველ და ღმრთის მოძულე
ბოროტ მთავართაგან საცილობე-
ლი და საშურველი გახდა. წინას-
წარმეტყველურად დაიმკვიდრეთ
ნეტარება, მიაგეთ იგი ბაბილო-
ნის საწყალობელ ასულს, რომე-
ლიც შემდეგ მან ჩვენ მოგვა-
გო. ამისათვის გამოვირჩიათ

¹ დი ქამათოცხანამქ დქამათოცხანამ A, დქამათოცქხან BC. ² რაროც-
ხანამ D. ³ აქიხლ D. ⁴ დაქათხლ A. ⁵ ქაქიქოთსიოც BD. ⁶ ასაგაქ CD. ⁷ მხ-
როცქ მხროც C. ⁸ იოქი ქოქოქ D. ⁹ მახან ABC.

4. ანსინ¹ ვორა² და ზა მსიღნ ჩა-
 თიცი; 5. ლამან ვჩ და ესთ ამჩინ ჩისკ
 6. აყათნაოჩი ენთრხთაყ ჩიერ მსათო-
 7. ათ ვანბჩინა რარჩეყოქ ქაფალო-
 8. რაყე, ვჩ ირე სჩრისნნ ვსათოლათ³
 9. ქ ბლინ რარჩრაროქსხანს ლამაყ
 10. ბერიოგ⁴ ჩოაიყიოქჩინს თაყჩი ზო-
 11. ყა, და სოაიყიოქსთ კინიჯანოქჩი-
 12. ამარ ვაყართასკანს ბოაიყოქჩინს
 13. ჩათოლსეჩინს ჩინჯნასკიოქსაყე, და 10
 14. სოაიყიოქჩიამარ ბამანსსეჩინს
 15. ან მსათოლათ:

16. ანს აყიოქჩიქ იქანს ჩასარასკ⁵
 17. რანსალორ ჩოთჩი ჩადასთაყეციოქ⁶ ჩინბ
 18. ქ მსინჯ დაოქსანსე აიჩრისანსაყ 15
 19. ათოაქჩი ბერი სედა. ჩისკ ანბჩინ
 20. ათანბჩინს აყა ჩინჯ და, ვორ ათ
 21. ვჩრითოთსაყიასკიასკ და რარჩეყოქ
 22. ქაფალორსე ილჩიმ აახსკ. ზეიო-
 23. ქჩინს და ანბკიოქჩინს და ჩაოქსანსე 20
 24. და ჯარჯარანსე და სოქ და იოორ და
 25. ვჩრეოქჩინს და ჩარადაქჩინს რანო-
 26. ქჩინს⁷ თანჯესკ თაფნაყესაყ
 27. ვბჩრეოქჩინს ჩამ⁸; სეოქ⁹ ქ ვხთა
 28. ჩარჩიოქსეოგ ზოთხსკ თიოქორჩიმ 25
 29. რაფოქმ ართოთოლო, ვორბამ
 30. ქჩინს ვჩვჩრეოქჩინს მჩინჩი. და ქ
 31. ჩინსამი იოქორამათ და ჩინჯნასკი
 32. ზაყასეოქ ააყასთანხსკ ჩასხსკ
 33. კამ ათ იოთ ბერი ჩაყესკ. იქ 30
 34. ვორ იქ ქხსკ⁹ ზაჩინს რანს ვაყა
 35. რნასკიოქჩინს და კაყანსე აქოო-
 36. კაყანსე სეოქოგ, იორ კაოაქ რანს

ლმერთმა თქვენ, — კეთილადმძლე
 მეფე, — და თქვენი ნების კეთილ-
 მოქმედებათა საშუალებით [ლმერ-
 თი] მშვიდობას მიანიჭებს მათ,
 რომლებსაც უყვართ ლმერთი, ხო-
 ლო თქვენ — თვითმპყრობელს —
 მშვიდობიანი ცხოვრებით მოგაგე-
 ბენ სათანადო სამსახურს და
 მშვიდობით მივლენ ლმერთთან.

37. უფლისაგან ჩემდამი რწმუნე-
 ბულ პირმეტყველ სამწყსოსათვის
 38. ლოცვა-ვედრება წარმოვეთქვი
 39. თქვენს წინაშე. საგულისხმო ის
 40. არის, რაც თქვენ — ქრისტეს მი-
 41. ერ გვირგვინოსანსა და კეთილად-
 42. მძლე მეფეს — უნდა მოგახსენოთ:
 43. შევიწროებამ, მწუხარებამ, დევ-
 44. ნამ, წამებამ, შიმშილმა, მახვილ-
 45. მა, ტყვეობამ და სამხრეთის ძა-
 46. ლადობამ დატანჯა და გვემა ჩემი
 47. სიბერე. ამჟამად ბაბილონის მდი-
 48. ნარის პირას ვზივარ და ცრემლე-
 49. ბად ვიღვრები, როდესაც ვინსე-
 50. ნებ სიონის ტყვეობას. თქვენს,
 51. მოწყალისა და თვითმპყრობელი
 52. კეისრის მზრუნველობას მივენ-
 53. დე, მოვიწიე და ვდგევიარ თქვენს
 54. ფეხთა წინაშე და გვედრებით.
 55. ყველაზე აღრე იყო ეს სამეკიდრო
 56. და სადგომი იმ წმინდა მოსაყდ-

1. მკონაოქსანჩინს A. 2. ვორ D. 3. ვანბჩინა რარჩეყოქ ქაფალორსე ვჩ ირე სჩრისნნ ვსათოლათ — A. 4. ბერიოგ] ჩიოგ A. 5. ჩასარასკაყ ABC. 6. ჩადას-
 7. თაყეციოგ BC. 7. რანოქსანსე ABC, რანოქსანსე D. 8. ჩამ] — D. 9. ხსკ ABCD.

ან **և** բարեհաստատობիან **ին-**
քնակալ **և** **տ**իხզերաքարով¹ **թ**-
գաւորաց: **Ե**ւ **օ**ղնականութեամբ
ձրով **մ**եծաւ **և** **փ**առօք **և** **շ**որ-
հօք **պ**ատրաստեսցուք **զ**Հայաս-
 տանեայս² **ժ**ողովորդ **կ**ազմակ
սախ **Տ**իառն **և** **ա**պա **ձ**եղ **կ**ամօքն
Ստուծոյ: **Վ**ասն **զ**ի **այ**ս **ինչ**
յայսնի **է**³ **ա**ռաջի **փ**ութաց **ա**թո-
 ոց **ձ**ևուց. **զ**ի **ե**թէ **ն**ուայ **հ**ովիւս
հօտից **բ**նակիցեմ **ը**նդ **հ**ովանեաւ
դօրափառ **ս**ուրբ **ն**շանիդ **և** **ը**նդ
ինտմտկալութեամբ **ինք**նակալ
թագաւորացդ, **ո՛**րչափ **և**ս **ա**ռա-
 ւել **հ**օսս **Ս**տուծոյ⁴ **և** **ժ**առան-
դութիւն **Ք**րիստոսի **դ**հնա **շ**աւոյց
իմոց **հ**ետևին, **և** **հ**օրդան **տ**ան
ընդ **լ**սաշին **ար**օտի **այ**դմ **տ**իხզե-
 րական **ո**չխարացդ **բ**անտիկանաց⁵
ելանել,⁶ **և** **ա**ռհասարակ **հ**ետադօ-
 սակ **ը**նդ **Հ**ռովմայեցուցդ⁷ **ի**շխա-
նութեամբ՝ **օ**րպէս **Ի**տալիայ⁸ **և**
ամենայն **Ա**սիայ: **Ի**սկ **օ**րք **ո**չ
զայցին **և** **ար**տաքս **ի** **գ**աւթէ **հ**օ-
 տի⁹ **Տ**իառն **ե**լանիցես, **ա**յնպիսիքն **25**
կրեսցես **դ**ատաստանս **ի** **ձ**էնչ¹⁰
ո **օ**ք **և** **ի**ցէ. **և** **և**ս **ան**պարտ **և**
արտաքոյ¹¹ **մ**եղադրութեան **մ**նա-
ցից:

Եւ **ս**րդ՝ **հ**րկնաբերձ **և** **լ**ուսա-
շաւիդ՝ **ճ**առագոյլթուէս **ս**ուրբ
նշանդ, **որ** **ար**եգակնայէս **ը**նդ
երկնայնոցն **ի** **մ**էջ **տ**իხզերական

ձեղի **և** **վ**եպենաձ **գ**անտվջուլի
մեղես **ս**իմեկուցիսատեցի. **տ**վեցնի
ըլըլ **Մ**եմլեղծեմ, **ը**լըլըլտա **և**
լլչալոբեմ **գ**անեցլլալեմ **ս**ոմե-
 5 **տ**իս **ե**ալես, **ր**ոմեղուց **Մ**եղերեմա
ջեր **լ**լըալս, **ե**ոլո **Մ**եմըլը
ընրտիս **ն**եղեմ **տ**վեցն. **լ**լոլըլըլ
ըս **Ը**եալըա **տ**վեցնի **Ը**եաեիս **ը**ը
Ըեիս **լ**լինալլ. **և** **տ**լ **մ**ե **ս**անլլչսոտա
 10 **լ**լընրլլեցեիս **ը**լլչըլըլ **ը**ալըլըլըլը
Ըե **մ**աջ **լ**լմինըա **և** **ժ**ուղերա **լ**լչըլիս
սալըարըլ **վ**եցլմ **և** **տ**վեցնի
տղեմմլլրոբըլ **մ**եղես **մ**ոլլչալը-
Ըեմ, **լ**լմալին **լ**լմրտիս **ս**անլլչսո **և**
 15 **վ**րիսեց **ս**ամըլըլըրո **գ**ամոմըլըլըլը
ան **մ**ե **և** **լ**լարեմարեղեման, **ր**ոմ
գամոլըլըլըն **լ**լարաստան **ը**րտալ **և**
մաջ **մ**սոլըլու **վ**րոմըլըլըլըլ **ս**-
Ըեղարտան **և** **լ**լալըլըլըն **և** **գ**-
 20 **մ**ոլըլըլըլըն **ր**ոմալըլտա **ս**աբրժանը-
Ըեղս **վ**եցլմ **մ**լոլղեմ, **ր**ոլըրո **ը**ը
և **ս**եղ **Ը**եղըլ **ա**նա. **ե**ոլո **և** **և** **և**
րոմըլըլըլըլ **ը**ր **մ**ոլըլըն **և** **լ**լը
և **ս**անլլչսոս **ը**եղո **գ**ասըլըլըլըլը
ան, **ը**լ **ը**ալսալըն **տ**վեցնըան, **տ**լ **կ**
ըլնըլըլ **ը**լըլըլա **ան**ղեմ. **մ**ե **կ** **լ**լ
ըըլըլ **և** **Ը**րալըլըլըլըլ **գ**արըլլ **լ**լին-
ըա **և** **ը**ալըլըլ.

և **լ**լ, **Ը**ալ **ը**ալըլըլըլըլ **ն**աղըլ-
մա **և** **Ը**րլլչըլնըլըլ **լ**լմինըա **լ**լըարմա,
րոմեղուց **մ**իս **մ**սըալըլալ **լ**լըլըլըլ
արսըլըլըլըլ **ը**րտալ **մ**աջ **ը**լըլըլըլ

¹ **1** **տ**իხզերաքարով **D.** ² **զ**Հայաստանեայս **ABCD** **զ**Հայաստանեայս **E.** ³ **այ**
ինչ **յ**այսնի **է** **յ**այսնի **է** **այ**ս **ինչ** **ABC.** ⁴ **Ս**տուծոյ **այ**ս **AD.** ⁵ **ոչ**խարացդ **բ**-
նախանաց **ոչ**խարացդ **բ**անտիկանաց **A.** **ոչ** **ը**նտիկանաց **խ**արացդ **B.** **ոչ**խարացդ
ընտիկանաց **C.** ⁶ **ը**նդ **ե**լանել **D.** ⁷ **Հ**ռովմայեցուց **ABCD.** ⁸ **ի**տալիայ **AB,**
իտալիայ **C.** **Ի**տալիայ **D.** ⁹ **հ**օտե **ABC.** ¹⁰ **ի** **մ**էնչ **BC.** ¹¹ **ար**տաքս **ABC.**
 14*. Յ. Ըաղարըլըլըլըլ

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30

და მსოფლიო ქალაქშია დამკვიდ-
 რებული, იხსნას თქვენი სასახლის
 მკვიდრნი ბოროტების, გამბრწ-
 ნელი მანქანებისა და ყოველგვა-
 რი განსაცდელისაგან. ვერც ზღვის
 მსგავს ქარიშხალს წარმოშობენ
 უცხო ავაზაკთა მღელვარე ტალ-
 ღები და ძლიერი ურჯულო ქა-
 რიც ვერ გაგაძეგებს და ვერ მოგ-
 გვრის გამბრწნელ ზამთარს. ვერც
 მთის მსგავსი ზვირთები და საქე-
 ბარ აღამიანთა მტრები შესძლებენ
 რყევის შიშით თქვენს დამხობას
 და ვერც გიღალატებენ ქრისტი-
 ან მეფეს, რომლის სახელიც სამ-
 ყაროს კიდით კიდემდე ამალღე-
 ბული და განდიდებულია. იხარეთ
 და იმზიარულეთ თქვენს მშვენიერ
 მოსასვენებელში მშვიდობით, სი-
 ხარულით და შვებით, რათა მე-
 ტად აღარ მოგაკლდეთ მალალთა
 შინა მყოფის მოწყალება და მი-
 ეწიოთ მისი სიტკბოების კურთ-
 ხევას, რომელმაც გვირგვინოსან
 გყო თქვენ საუცხოო, ელვარე,
 პატიოსანი ქვით [შემკული] გვირ-
 გვინით. ამალღდეს თქვენი სიზარ-
 თლე ქრისტეს ძლიერებამდე და
 ჩვენც დიდებით ვაქებდეთ შენს
 სახელს, თვითმპყრობელო და კე-
 თილადმძღელო, სიკეთის ღირსო
 მეფეო, უაგვისტოესო კონსტან-
 ტინეე, რომთა კეისარო⁴.

1 აქერ BC. 2 აყათთან AB. 3 ამხნაჲ BC. 4 ღირსთხან BC. 5 ჲნარქვ BC. 6 ჲიჲ AD. 7 კარბახტეხ A, არბახტეხ BC, კარბახტეხ D, 8 გოქტხავ BC. 9 ჲაღაღოტხამრ D. 10 გჲ C. 11 ჲოთთანღნო ABCD. 12 ჲიამაქეიე D.

101 *ნამა კანბან¹ ათხალ² ათ*
არდაჯორი² Աշուս ქინტն յուղ-
արկեցաւ: Որոյ երթիակ և դկայան-
բական հրամանն առաջի ընծա-
լեալ³ Աշուսոյ, չուէ զնայ⁴ վաղ-
վաղակի զճանապարհայն: Եւ քա-
ղում հիւրամեծասիրութիւնս⁵ և
արքայական պատիւս յիջաւանս⁶
այն⁷ պողոտայի գտեալ⁸ երթալ¹⁰
ապա ի հանդիպումն մեծի կայս-
երն:

Եւ անդ առ ի նամանէն մեծա-
 վայելուէ զահիւ պատիւ⁸ սուեալ⁹
 քան զամենայն գահեւելցս¹⁰ ընկա-
 լեալ զփառաց փարթամութիւն¹
 ոչ իբրև զայլս ոմանս պատու-
 աւորս,¹¹ այլ իբրև զթագաւորա-
 զուն բողբոջ¹² գրեթէ ընդ¹³ իւրով
 իսկ կայսր զնա հարթաբարամար¹³
 ցուցանէր և թագաւորական հրա-
 հանգաց հանդիսիւ ճոխացուցա-
 նէր: Ապա միանդամայն իսկ և¹⁴
 ուստր զնա մարտիրոսի¹⁵ և որդի¹⁰
 սիրելի կայսր իւր անուանէր. և
 զարդարէր զնա ծիրանագգեսաց
 փառօք և երևելի ոսկեհուռն¹⁷
 հանդերձիւք և ոսկեստուռն վառ-
 իւք և կամար ականակապ¹⁸ ընդ
 մէջ ամէր ոչ միանգամ կամ եր-
 կիցս¹⁹ այլ բազում անգամ նորս¹⁹
 զայս արարեալ, և երկվարս սրա-

Ծեմեղց հիմեան ցայժեջնացաւ. [ցասո-
 ւոյկոսի] շիւղեալ [աշուտեան] և
 քեյսրոսի Զրճանեմա շիւղեալ. ցը-
 ւոլցեմը շիւղեալ ցս Զրճանեմա
 5 *աշուտեան, Ծեմեղց քի ցից սքորագը*
ցայլցա ցնաս [քեյսրոսեայն]. Զաս
ընդ ի ցըլմարտոմոյցարեմոնտա և
սամեղո շատիցեո շըլցեմընց
ցնոս սաըլցըրեմի. ասը Մացըլա
 10 *ոս ընդ քեյսրոսեան Մեսեցըլըրաը.*

[քեյսրոսեան աշուտեան], ինչոք ընդ-
 շըլցեմեան Մըլըրեմոնտ, շըլցըրո սա-
 15 *շատիո ցնեմը ևսցա. [աշուտեան]*
շիւղեալ [ացըլցըլ] ընդըմա և սըմ-
ընդըլց, արա ըրոցըրոց ինչո Շո-
ցըլըրտ շատիցոս Մքոնցմ, արամը
ըրոցըրոց սամեղո ցըարոս Մտամո-
 20 *մացըլմա. քեյսրոսը Զաս տիտքմոս*
տացոս տանասքորաը շիւղեմըլա և
սամեղո Մցեստա մընըլցեո ի ցըլմը
շատիցոս; ամացը ըրոս Զաս մոլցամոս
քըլոս և քեյսրոսի սացըարըլ-
 շըլցըլոս Մացըլըլըլ. Մըլմըլո ցըլ-
 ժոլքըլըլոս սամոսնտա և ընդը-
 շըլցեմոնտ, սալցեմո ըքըրոքսըլըլը
 ցնեմոսըլցեմոնտա և ըքըրոսըլըլըլը
 անո մոսարտացըլցեմոնտ. ըլմըլցըլը-
 30 *լըլ տըլըլցեմոնտ ըլքըլըլըլըլ սարքըլ-*
ըլ Մըլնըրոքըլ Մըլըլըլ. Մըլցըլըլըլըլ
սաքըլըլըլըլտա և սամըլըլըլտա ըրո-

1 *կանձ C. 2 արքարըլըլն A. 3 կաղըլըլըլըլ A. 4 զնա B. 5 հիւրամեծարըլ-*
թիւնս ABCD. 6 յիջաւանս D. 7 յայն ABC. 8 պատուի AD. 9 սուաւըլ D. 10 գահ-
ըլցս A. 11 պարտաւորոս B. 12 ընդ] — C. 13 հարթաբարամար C. 14 և] — B. 15 մար-
աիւրոսի AB. 16 † և C. 17 ոսկեհուռ D. 18 կամար ականակապ] կամարակամայ B
կամարակապ C. 19 նորս] նամ AB.

აქარა **և** ანჯიყარანიგუ¹ **ღ**ღღღღღღღ
 ღღღღღ **և** ღღღღღღღ **ათაჯღ** **კა-**
გოღანტქენ, **և** აქ² **և** რაღომ
 ღმაყაკა **և** აყაა³ **և** რაყოღ
 კაღღღღღღ **ოიღღღღღ** **և** არღაქღ-
 ღენ **ნმა** აყათრათთქენ: **სკ** **և**
 ქღღღღ **և** **ნაქარარაგ**⁴ **ღღღღ**
 თარღღღღ **ოღ** **ათკაღ** **აყათღ**⁵
 აღღღღღღღღ **თათქენ,** **և** რაყოღ
 ღღღღ⁶ **և** **ათათაღღღ** **ათღღღ**
 ღღღ **კარღარღღ** **კყოღღღ** **მღ-**
ღღ **ქ** **ღარღ**⁷ **ნორა** **აქარენ:**

ჩიქ **ქმ** **ჯოღღ** **ღენთე** **ქ** **გა-**
ღაღღ **ქღღღღ.**⁸ **և** **ამათრღ**⁹ **აღ-**
ღღ **ქენ** **ქ** **ნმა** **ღღღღღ** **ქღ-**
აღღ **ათღ** **ათღ** **ღარღღღღ**
 ღღღღ **სღღღღ** **კამაღ** **ხღღღ** **ქ**
 აყოღღღ¹⁰ **ათ** **კაქარ,** **ათღ** **ენ** **ხ**
ოღ **კამღღ** **ღღ** **ათღ** **ათღ** **ქღ**
 ღღღღ: **ღათე** **ოღ** **և** **ღღ** **აღღღ**
 ღღღღღ **ღენ** **ხ** **სღღღ** **ქ** **ქ**
 ღღღღღღღღ **კარღღღ** **ქენ** **ღ**
 ღღღღღღღ: **ღღ** **ათ** **აქ** **აღ** **ოღ**
კამღღ **ღღ** **ქ** **ღაქღღღღღღ**
 მთაღ **თღღღ**: **სა** **ღღ** **ღღ** **ღღ**
 ღღღღღ **ქ** **ოღ** **კამაღ** **ჯოღ**¹¹
 კაქენ **ათღღ,** **ქოღ** **և** **ნაქ** **ქ**
ათღღ **ქენ** **ს** **ნაქ** **ღღ**
ხღღღ **ხღღღღ**¹² **ღღღღღღღ**¹³
მღ **ღ**¹⁴ **ქ** **ნმა** **ღღღღ**: **ღღ** **և** **ღ**
თღღ **მარღღ** **ღღ** **ღღღღღ**
ღღღ **ქენ** **ღღ**¹⁵ **ღღ** **კაღ-**
ღღღ **ღღ** **ღღღღ** **კარღ** **ღ**

თული ქედღღღღღღღ და სწრაფად
 მორბენალი რაშეღღღ მიართვეს მას
 და ამასთან ერთად სხვა მრავალი
 სასმისი და ქურქელი, მრავალი
 ოქროსა და ვერცხლის ნაკეთო-
 ბაც გაუმზადეს. არაშეცირედი დი-
 დღება და პატივი მიაგეს აშოტის
 მიერ თანწყაყვანილ ნახარაგბ-
 საც. მრავალი საჩუქარი და უხვი
 ულუფა გაუმზადეს წათ [აშოტის]
 უკან დაბრუნებამდე.

ზე კი გავემართე და წავედი
 დერჯანის გავარში და ერთი თვე
 დავეყავი იქ. თუმცა ხშირად მაწ-
 ვეველი [მომდიოდა] და სიყვარუ-
 ლით აღსავსე სურვილით მიწვევ-
 და კვისართან სასახლეში, მაგრამ
 მე არ ვისურვე, რადგან ვფიქ-
 რობდი, რომ შეიძლება გამოჩე-
 ნილიყო ვინმე, ვინც თავისი თვა-
 ლით მნახავდა და ჩემს იქ მისე-
 ლას ჩემი ქალკვლონიტობით [ახ-
 სნიდა] და მე გადაბირებულად
 მიმიჩნევდა. ასე ამგვარად არ ვი-
 სურვე წავსულიყავი უძლურ გო-
 ნებათა ცდუნებით. შემდეგ ჩემი
 ნებითა და სურვილით წავედი
 წმინდა გავოქვაბულში, სადაც
 აღრე წმინდა დედა მანი და შემ-
 დეგ სამგზის ნეტარი ჩვენი გან-
 მანათლებელი იყო დამკვიდრებუ-
 ლი, სადაც [აღამიანებმა] უძლუ-

¹ ანჯიყარანიგო AD. ² აქღ BC. ³ აყაა D. ⁴ ნაქარარაგენ BCD
⁵ აყათღ AD ⁶ ღღღღ AB. ⁷ ქ ღარღ D. ⁸ ღღღღ AD. ⁹ ამათრღ AC. ¹⁰ ქ
 აყოღღ A. ¹¹ ღღღ D. ¹² ხღღღ C. ¹³ ღღღღღღ ABC. ¹⁴ ღღ AD. ¹⁵ ქენ-
 ღღ ABC, ქენღღღ D. ¹⁶ მარღ D.

ანგრ¹ დან გრამანნ გრანგტა
 ათაგქინოქხან² ცუქნ სრმა-
 ფაქლ კრინქღ კსნასკანოღ. ლ
 ანწამქმათ ხრანოქხანგნ არ-
 ძანაგხაქღ³ ფაოაგ ყარძანოღ
 ყასკიგან ჰ წრქსათოთ: შხაჰ ლ
 ანგ ფიფრ ჰნგ ფიორაბ იქრქ ჰ
 ბორბორა გარანბაღ მქოქ გქო-
 არამოთ გრამაღ ლ ანწამრქორ
 აო ჰ გნასქლ სასკა გარაძხი
 სოიორქხან⁴ კორამ ლ ატრო-
 ნხან ახგან⁵ ჰ ნამ კანგხაქ
 მქღთ წრქსათოთ გნასქლოგნ ჰ
 ნამ ნოქრასკანაგ ყასარაგაგ:

ღქნქ აყა ანქლ⁶ არაჰ ჰოგაქ
 ლაგქ ღნგ გარაძხი ქქამქნ. კო-
 რომ ლ კოსალოქხანა მსკოქ
 სოქქნ ხრქორსა⁷ ჰ ნამ აოქა-
 გხაქ საყასტრ ლათარმან არქოქ
 შანხაქ⁸ ლ ანგ ამხნაგორ
 თტროქხანა წრქსათოთ სრქრყა-
 გხაქ ჰოგაქ ჰ გარბნამ აყრბ-
 რქქნ⁹, კორმტ გოქაგხაქ აოქრგნ
 ქნქქნ ჰ თაყოქ გრთნაჩარ ხრ-
 ლოგნ ლ ლოგსორ მქასკოქხანგნ.
 ორ ლ ხრასათოქ ქქამღ ყარქა-
 ლაქ ჰოქრანასქლ ლ გრამაღ ყა-
 თოქხაქ: ზღ კოქოქ თხგლოქ მასო-
 ლოასქლან ჰსქ ჰქ კარქოგოამ¹⁰
 ჰქრ აოქრ ლ ანქრქბ¹¹ ბხონ¹² ჟრქ-
 გორქ¹ ჰ ნამქნ თხგლოქ ლ ხა ქღოა-

რი სხეულით უბორცონი (ანგე-
 ლოზებში) შემოიყვანეს თავიანთ
 ცხოვრებაში, სძლიეს ვნებათა
 მიმწლავრებას და თავიანთი სიმ-
 ხნის სარბიელი ბრწყინვალე და
 ცხოველმყოფელი რჯულით აღაე-
 სეს. [ისინი] შეუდარებელი ნე-
 ტარების ღირსი გახდნენ და
 ქრისტეს მიერ ღიდების გვირგ-
 ვინით შეიმკვნენ. იქ ერთ კლდეში
 ვნახე პატარა განოქებაღული ძნე-
 ლად შესავალი კარებით და სა-
 ცხოვრებლად არაქმეზიდველი
 ღიდი კლდეების გამო. იქ შეწი-
 რულ წსხვერზლათვის ქრისტეს
 მკვიდრთაგან აღმართული იყო
 საუფლო საკურთხეველი.

გულის კანკალით წავედი და
 დავდექი კლდესთან, სადაც ჩვენი
 განმანათლებელი ორი დღე იდგა
 და ელოდა წმინდა ზანის აღსას-
 რულს. იქ ქრისტეს უწლიერეს
 სამფლობელოს თავყვანი ვეცი და
 გავეშურე [ერთი] პატარა და სა-
 ამური წყაროსაქენ, რომელიც
 [შეგბას ჰგვრიდა] და აგრძელებდა
 წმინდანებს ოფლისმომგვრელი
 გარჯისა და სულთერ შრომათა
 სიცხისაგან. [წყარო] ქვეთ იყო
 გარშენორტყმული და კარით შემ-
 კული. ამ აღგილიდან გრიგორის
 წმინდა და უბიწო ხელი სასმე-
 ლით ამარაგებდა [ყველას]. მე
 საწყალბელიც ღირსი გავხდი

¹ ანარ A. ² ათაგქინოქხან D. ³ არძანაგხაქ D. ⁴ სოიორქხან AD.
⁵ ახგან AD. ⁶ აყა ანქლ აყაჩქ C. ⁷ ხრქორსა AC. ⁸ შანხა A. ⁹ აყრბ-
 რქქნ AD. ¹⁰ კარქხეოამ AB. ¹¹ ამქრბ AC. ¹² ბხონ D.

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

1 ქმოქ D. 2 კაქერქენ B. 3 ქ ნოქლოვს D. 4 ნრამანოქ AC. 5 ქარაყ-
 ნაღქნავ ABCD. 6 რიქაქნავ AD. 7 მქოამოქნავ C. 8 ჭუნოქ B. 9 მქაქ-
 თან BC. 10 ქაქნან A. 11 მარქნავ BC. 12 ქოქ A, ქოქ D. 13 ქ გიქნ A, ქ
 გიქნ D.

აქსინდნ¹ სსნდსნი სსსრდ სრრრ-
 ვდს, ორდ ანვსნი დნიჲ კარფა ავ-
 ქარჩის ამსნაჲნ ზამაროთქს-
 ამრ ლ სანამათიჲვ ლსოიჲნ ქსა-
 სვსნი სრრს დარსდსსნი, ლ სრრრ²
 ლივლიჲნ ქსოხსლდ ჯსნადარდს-
 ვსნი დამარარაქს² ანზქდ ლსოიჲ
 ს ქსოთა სსოთბოი; სს ანჲ ხრ-
 სიქს არარსლ ლ სრრრქსოქსლს
 თქროსსს³ ხათოვსლ⁴ ხათი⁵
 ნჯსარ ს ბათიჲ ანსი ხავსოი,
 დორ სრრრ ლსასორქს⁶ ჲრ ანსს-
 სლ სრრრდ დხიოქს⁵; სს აყა დნიჲ
 სროსსსნი ანდქს⁶ ს სხისსიქს⁷
 ს მსნასათსსნი დარბსლ ლ ამ-
 სს სრრს სსნი რნიჲ სოქს სო-
 ქსსსსლ⁸ ხრასოქსსსლ ს ლი-
 მარარ ლიქსოქსლ რანსიჲ მსროი
 ქსოქსოქსსს, ლ დოსდანსსლ ს
 სოთსმანჲ სოვს⁹ რარსოვ ორ¹⁰
 ლსო სსოთბოი¹¹ დარბსლ სრრსრო
 ლსოი; ოჯ სს⁹ აყა დსო სოთ-
 მანს ხათოვსლ სს სს სსო-
 სსსს სსსსლ. აქ სსსრავსლ
 სოქსოქს¹⁰ ლ სსსსოქსოქს¹¹
 მთოქ სოთსრსსსნი დსსს აყსრ-
 თოქსსს¹¹ ლ დოქსოქსლ სსსსსსსო-
 თოქსსსს სლსარს მსრ ს მსროი
 სოთს; სს სს სრრსნი კაროთქს
 თარარსოქ სსსს ს სსსსოქსსს¹²
 ასსს, ლ სო სო სოთრ აქს¹²
 რსსსსს, სქ მარ სსოქს თაქ¹³ ს-
 თარსს. აქ აქ ხრრ სქრ კამს-
 ვს:

საუნჯეები, ე. ი. იმ წმინდანთა
 ცხოველი ძელები, რომლებმაც
 განვლეს ეს სოფელი ქემზარტი
 [ცხოვრებით], მიუწვდომელი სი-
 ნათლითა და ელვარებით გამოჩნ-
 დნენ როგორც მზე და სულიწმი-
 დის ცეცხლით ანთებულნი უშრე-
 ტი სინათლით გამობრწყინდნენ
 ღმრთის სადიდებლად. იქ გავა-
 თიე ღამე, საუფლო თაყვანი მი-
 ვაგე [წმინდა ადგილს], მოვკვეთე
 ნეპტი პურის იმ ხისაგან, რომელიც
 წმინდა განმანათლებელს
 თავისი ხელით დაერგო. შემდეგ
 უკან გამოვბრუნდი მთიან მხარე-
 ში, მონასტრებში და იქ ცხრა-
 ოდე თვე ვლოცულობდი. შემად-
 დინა ჩვენი მეფეების მლიქნე-
 ლურმა და ძვირისმეტყველმა
 სიტყვებმა, მოეტყუედი მათი კე-
 თილი დაპირებებით და ეს ყვე-
 ლაფერი ღმრთისაგან იყო. დავ-
 ბრუნდი სომეხთა ქვეყანაში. მათი
 დაპირებებიდან არაფერი მინახავს
 შესრულებული, [ძირიქით] ამაო
 ზრახვებითა და ბნელით მოცული
 გონებით მიდრკენ უსამართლო-
 ებისაკენ. შეირყა და შეიძრა ჩვე-
 ნი მიზეზით ეს ჩვენი საცოდავი
 ქვეყანა და მე კვლავ იძულებული
 გავხდი გავცლოდი ჩემს სამკვიდ-
 როს. მომიხდა იმავე წმინდა ქვაბ-
 ში დამკვიდრება, თუ კი სიკვდი-
 ლი დამაცლიდა [განზრახვის] შეს-

¹ აქსინდნ] სსოთბოი ABCD. ² დამარარაქს CD. ³ + ვრსათსი D.
⁴ ლსასორქს ABCD. ⁵ დხიოქს A. ⁶ ანდქს D. ⁷ ს სხისსიქს A, ს სხისსი-
 სოქს BC, ს სხისსიქს D. ⁸ სოქს D. ⁹ ოჯ სს] ოჯ სს ABCD. ¹⁰ სოქსოქს
 D. ¹¹ აყსოქსოქს A. ¹² აქს ABC. ¹³ თა A.

ჩაყვ მჩნჯღსი ჟაყრს ჟაონა-
 ჳონჯ ჿ ჿიქსნ ჟაყადჟ ირჯაგსაღ
 ჿაყრ ჿ ჿამაღქერ მჩჯო ჿ ჳარ
 ჿორღორღა ჿაბანსღ¹ ჳარ ჿონ-
 იღ ჿღრიღღ ჟღაფაღორს ჿაღჟღ
 ჿამ ჿღ ჿამაღონღ² ჿიღ³ ჳამს-
 ნაჯნ ჿაქსარაყრსნ ჳნჟ ჿამა, ჿ
 არღანსღ საყათსაყათ ჿსღბღამს ჿ¹⁰
 ჿაყაღსანოღღქღსნ. აჯღ ჿო ჿოსა-
 გსაღ⁴ ჿ ჳღერ იჯ საღსაღ ჿნჯ ჳაჯნ
 ამღიღღღ აღღსაოღიღღ⁵ ჳღიღღ⁶
 ჿ ჿღსრაჯ ჿორა აბხაღ ჳრღსაღ
 ჿღიღჯრ ჿოსაღსაღაყვ ჿ ჳარბღსაღ-¹⁵
 ჿაჯ ჿორა ჿ ჳორაყ ჿ ჳორაღს-
 თაჯ ჳათ აჯნამ მარღღ ჳღსრაჯ ჿ
 ჳარღსანაღჯაჯ, ჿ ჿარანაღჯაჯ⁷ ჿ
 ჿაქსჯღღსანაჯ. ⁸ ჿ ჳრღღღღ ჿ ᳑ა-
 ჳღამ აღღღღღ ათაყათაღსაღღღაყ ²⁰
 ჿორა ჿ ჳორაყ ჿ ჳორაღსთაჯ
 ჳნჟღღღ⁹ ჳღსნხაღ¹⁰ მარაღღ ჳაჯღღ-
 ჿღსან¹¹ არღსან ჳაყაღჟი ჿღიღიღ:

ჿიღ საყა ჳაჯნ ამღსნაჯნ იღ
 აჯღღღღღსან თღსნაღ ჳარ ითიღ-²⁵
 ჿანღსნ, ირ ჿღრღ ჳანაღრღ იღ ჿ
 ჳარღამარღსაღ მჩჯო აა ჿ ჿამა-
 ნღსნ ათ ითს ჿარღსაღ ჿღსნღ¹¹ ჿანს-
 ჳაგსაღ¹¹ ჳნჟ ჿღსნ ჿ ჳაჯრაგს-
 აღ მრამღსაღ ჿიჯღ, ანღსაღ ჳღმღ-³⁰
 აღ ჿრღღსაღ ჳღღღღღ აა ჿნღს ჳან-
 ჿღღღ ჳორაყ ჿარღღღსანა. ᳑ნაჯრ
 ᳑აჯრ ჿოთანღღღ ჳღიღღამღღღ ᳑არ-
 ᳑ასოთანღ¹² ჿ ᳑ოღრ¹³ ᳑აღღღღ მხ-

რულეზას, როცა კი ამას უფალი
 ინებებდა.

მაგრამ მძვინვარე ჯარბი ჯერ
 კიდევ ქალაქ ჳღინში იყო დაბუ-
 დებულღ. იგი განმსჯეალული ბო-
 როღი ჿრაბეზღთ [მზად იყო]
 ბოროღი გესღით დაეკბინა გაგიკ
 მეფე, ან მასთან მყოღი ყველა
 ნახარაღი და წაეზღინა და და-
 ეღღღა ისინი. უფღის მსასოებღ-
 მა [გაგიკმა] არანაჯღღღი უფოთი
 და აღიაქოთი დაატეზა მას თავს,
 აღენთო და მოედღა მზარეტმზ-
 ყრობღღღ, საქმეღა გაგებღღღ,
 ჳღრღის, ჿარეგანღის, მარანღისა
 და ნახიქვეგანის კუთბეზღის მხედ-
 რობასა და მხედაროთმაღრეზღს.
 მრავალი ჳღის განმავღღღაში
 მარბიღღღა მხედრობღისა და მხე-
 დაროთმაღრეზღის წინააღმღღეგ მა-
 მაღღღი ბრღოღით შეიქღრა და
 სისხღის ჳღარს აყენებღა.

ეს სიმტკიცე დაინახა ბოროტ-
 მა ოსტიკანმა, რომეღიღ როგოროღ
 უბატოღ და შეურაღღი ვინმე ყო-
 ვეღღღის მისგან ფეხქვეშ იაეღღ-
 ბოღა. უღრით აღვსებულღ ოსტი-
 კანი გამძვინვარებულღ ჳმუღღა,
 [შემღღეგ] გაემართა და შემპოიკრი-
 ბა ურიღღღი ჳარი, წავიღა და
 მიაღწღია მარგასტანისა და ტოს-
 ბის გაგარეზღს, იგი მეღიღღღღღ-
 ჳა და [იმუქრებოღა], რომ აღ-

¹ ჿაჯანსღ C. ² ჿამაღონღ A. ³ ჿიღ ჿნჯ A.B. ⁴ ჿოსაგოღ ABC. ⁵ აჯღათა-
 რიღ D. ⁶ ჳღიღღ BC. ⁷ ᳑არანაჯაჯ—BC. ⁸ ჿაქსჯღღსანაღ A. ⁹ ჳნორა ABCD.
¹⁰ ᳑არაღღსნაღ D. ¹¹ ჿანსთაგსაღ A. ¹² ᳑არღღათანღ ABC. ¹³ ᳑ოღრ A.

ბამსხა იქჟაქი უნღეს ჯარქსი ჯა-
 ხსი¹ ზარქანხი ჯორსაქსი² რაქსი³
 ლ ხ მჩქოქ ი რაგ ჯორსაქსი⁴ ლ⁵
 ხ სორ სოხარქი მაჯიქ მჩანჯა-
 მან ხსიქ ვოთი⁶ ლ ჯვარქ ლ
 ჯვალაქი⁷ ხსიქ ხორქ ვაქსი⁸ ამქოქ
 რაქმქხანი⁹ შანქსოთანი¹⁰ ჯორ-
 ვენი¹¹ თხაქნი¹² თარქმარქ სიქსაქ
 ზასხაქ ხ იქრაქ, ლ ჯოთა¹³ თბ-
 აქ იქრაქი¹⁴ ლ იმან¹⁵ ქოქ-
 სორქი¹⁶ ბნი¹⁷ ქსაქსა¹⁸ თა¹⁹ ხ აქათ-
 რაქმქს²⁰ აქნი²¹ სოთ²² აბს-
 აქ ჯოქ²³ ჯარქოქ²⁴ ჯათარქ²⁵ ლ ჯაქ
 ენქქქ²⁶ ნიგა²⁷ აქათი²⁸ რაქმ²⁹ აქაქ
 ჯოქსაქ³⁰ ენაქსაქ³¹ თა³² იქაქ³³ 10
 ლ ენთა³⁴ ჯოქაქარქ³⁵ ხმ³⁶ სარ-
 აქანთ³⁷ თინქქ³⁸. ლ ხნქხანქ
 თინთარქს³⁹ იქ⁴⁰ ექნი⁴¹ სოქოქ⁴²
 ექნი⁴³ სოქსაქ ლ იქათ⁴⁴ ხ ჯენ⁴⁵ ლ
 ხ ჯარქი⁴⁶ ხლანქქ⁴⁷ ხ სოქოქ⁴⁸ 20
 ამქოქ⁴⁹ ხრან⁵⁰ ლ ხორქბორქ⁵¹ ლ
 ქამქოქ⁵² ჯარქნი⁵³ თაქ, ლ აქორქ⁵⁴
 ანქორ⁵⁵ სრქათათ⁵⁶ იქ⁵⁷ ხსიქ⁵⁸
 სქსაქ⁵⁹ ხრქ⁶⁰ ხიქ⁶¹ ვაქქ⁶² ენქ
 ხსოთათ⁶³ ხიქ⁶⁴ 10 ქენ⁶⁵ აქსაქ⁶⁶ ენქ⁶⁷ 25
 ნიგა⁶⁸ 11,

ქიქ ხ თარქმარქ ხრქსიქოქ⁶⁹
 ანქ ნიგა⁷⁰ ჯიქაქ⁷¹ ხ ჯიქაქ⁷² თა⁷³
 ხ ქორქალათქორქ⁷⁴ ქსაქ⁷⁵ 12
 იქ⁷⁶ ჯათ⁷⁷ სოქოქ⁷⁸ ხ⁷⁹ 30
 ქქ⁸⁰ აქბქმანქ⁸¹ იქაქ⁸² თიქსაქ⁸³ ენ-
 ქან⁸⁴ ხიქ⁸⁵ ხ იქრაქ⁸⁶ ხრანქ⁸⁷ 14
 ხს-
 ქიქაქ⁸⁸ 14⁸⁹ ჯარქქ⁹⁰ ექნი⁹¹ ნიგა

მოფხვრიდა, დაფშენიდა, დალე-
 წავდა, დაამხვრევდა, აქუწავდა,
 მოსპობდა და მახვილით გაცვეთ-
 და [სომეხთა] თესლტომს. რო-
 დესაც [სომეხებმა] დაინახეს არაბ-
 თა ჯარის სიმრავლე, გუნდად
 მომავალი და წარმოიდგინეს ზო-
 გიერთ თავისიან მხდალთა მოშ-
 ვებული ხელები საბრძოლველად,
 10 [ამიერიდან] გაითვალისწინეს შე-
 უძლებლობა მათ წინააღმდეგ
 ბრძოლისა. [ამრიგად გაგიკის
 მხედრობა] წავიდა და გადაიხვე-
 წა. ისინი ფრთხილად დაიცვეს,
 თვითონ კი ერთ მხედრობად გა-
 ერთიანებული და იარაღითა და
 სამკაულით შეჭურვილნი გაემარ-
 თნენ მთების ძირას, ღრმა ხევებ-
 სა და გამოქვაბულთა სინაგრეებ-
 20 ში; შეჭურვილნი და შეკაზმულნი
 მიქროდნენ მტრების კვალდაკვალ,
 მათ უქან.

ამგვარი მიმოსვლისა და მიმოქ-
 ცვეისაგან ზვირთიდან ზვირთამ-
 დის სწრაფი დაბრმავებულობი-
 30 სა და [გაბნეულობის გამო],
 როგორც სოლომონი იტყვის „ვი-
 თარცა თიქანნი ქურციქთანი
 მოვლენან ხლდომით მათათა ზედა

¹ ჯახსი B. ² რაქსი AB. ³ ლ) — ABCD. ⁴ შანქსი B. ⁵ ჯარქ ABC
 ჯარქი DE. ⁶ ვაქქ C. ⁷ ექნი⁸ B. ⁸ ხ სოქოქ AD. ⁹ ჯ+ D. ¹⁰ ხსოთ-
 ათი ABD. ¹¹ ნიგა — B. ¹² სქსაქ D. ¹³ სოქოქი A, სოქოქი
 C, სოქოქი D. ¹⁴ ხრან D.

ჲ ანათაბხინ ონჩიკა ნამა ღარ-
ღერე და ყარაღას და ყათისა ნამა¹
ჯარაღარე: ჩაყე [მადლით] ჟა-
ღის და ზამაღანდ ჯღრ და ზასა-
რარდ ჯღრის ასახინ გღრანგღი
ოღისა ჯარინ ჯღრანგღი ვამა-
ღას და ანგსაღ განგსაღ² აინა-
თარაღ მადლით ონჩიკინ განასა-
ქინამაღინ ასათობ. და აყა რა-
ნახინ ქღრანგანჯღრე რასათი ჯ³
ღარაღ⁴ და ჯ გღრეჯათათანს და ჯ
ღღღ⁵ და ჯ თანს⁶ ოჯინჯ მინას-
აღ ჯ ოჯინჯ ჯარ ოთქინ, რაყე ჯ
ასახლოდ ოჯინჯ⁷ ორდ ყარაღან-
ღასაღ ჯ [ქანამაღინ ოჯ ჯარანგინ⁸
ქანამანს⁹ ანქანს¹⁰ ჯარანგსაღ
ღარაღ: ოსა და ონჩიკამათ და რარ-
სორარღ და არღარაღიღიღი [ქსა-
ნინ ასინჯღარანგ¹¹ ასათი, ოჯ ოს-
კაღ ოღორქსამარ მათოღუნს¹²
ქქინს ოღინასინოღქსანს [მად-
ლით] ჟაღისა, და ოჯინჯ ოსა¹³
ქანათანგღ¹⁴ [სორარღიღიღქსანს¹⁵
ქანამანს¹⁶ ქქე ასათობქინ ოსა
ანგს¹⁷ ქსანს¹⁸ ოქსამარ¹⁹ ჯ რანგ ოს-
რინს²⁰ ოღსაღ ოქარათ²¹ ჯაღსარინჯ²²
და ჯ თანს²³ ოორ ოქოღ გღიღორ ოღისა
ჯაროღქსანს ჯარაღიღ²⁴ ჯარ ოჯინჯ-
გინს ოსანგ რანს²⁵ ოქათხრაღამაღ.
და ქანინას²⁶ ჯ ორანგაღ ჯარო-
ქსინჯ ორაროღინ ოსოქსაღ ოს-
რანგანასათ ოქინს²⁷ ჯ ოქინს²⁸ ოქ-
ინგ ოსათობ²⁹: ოქს³⁰ [ქსანს³¹
წიღსაღ³² ოქქინ, ოღარარე ოქრიღ

წესა და საჩუქრებითა და პატივით
შეამკო. გაგიკ შეჯემ, მისმა თან-
მოგვარებმა და ნახარებმა,
როდესაც დაინახეს ბოროტების
ფუჟად მომდინარე ნიაღვრები,
უკვე დამშრალი და გადასული,
ადიღებდენ განგებთან ღმერთს.
ისინი დაბრუნდნენ თავიანთ. გ-
ვარებს, ქალაქებს, მამულებსა,
სოფლებსა და სახლებში, არ გა-
ნუცდიათ რა ბოროტი მტრის
მტაცებლობისაგან არავითარი ზი-
ანი, [თუ არ მივიღებთ მხედვე-
ლობაში] მათ უმცირეს ნაწილს,
რომლებიც შეფერხდნენ მტრები-
საგან და ვერ მესძლეს სახინაგ-
ში თავის შეფარება. დიღად
ბრძენი, კეთილმზრახველი და
ალალ-მართალი აღმნიელთა მთა-
ვარი ატომი დიდძალი ჯარით
ეახლა გაგიკ მეფეს დასახმარებ-
ლად, თვითონ კი ბრძნული გა-
მოცდილებით, განსაკუთრებით კი
ღმერთის მოხედვით შეწლო უბრ-
ძოლველად განედევნა თავისი
ქვეყნიდან და თავისი მამის სახ-
ლიდან ბოროტ ავაზაკთა ბორო-
ტების ღვარი. იგი მტკიცედ იცა-
და თავს იუსუფის ცეცხლის
მფრქვეველ ბოროტებისაგან, იღ-
გა რა ღმერთის ფრთათა საფარ-
ველ ქვეშ. ასევე [მოიქცა] მოკლე-
თა მთავარი გრიგორი თავის
ძმასთან გურგენტან ერთად. მან

¹ ნამა]—D. ² ჯ რარაღინ D. ³ ჯ ოღსაღ A, ჯ ოღსაღ D. ⁴ ქანამანს⁹ A;
⁵ ოსა]—D. ⁶ ქანათანგ D. ⁷ ანგს¹⁰ ქსანს¹¹ D. ⁸ ჯაღსარინჯ ABC. ⁹ ჯარ-
არღიღ C. ¹⁰ ქქინს B

ღორაქარა და ღორა¹ ლიქმასიხე²
 ზნისა ზორა ფომარხაჲ, ქოღარ-
 ლქ ქარაქან აქსარაი: *ორი ჯო-
 ხაჲ ხრქხაჲ ანგხაჲ ყაფომ*
*იქლანოჲ, და ხიქსაჲ ნათხაჲ ქა-
 ჟარაჲ ქარა ღქაფომი ნოსანხაჲ ქ*
ნააფანგომქინ ქინგხან ლიყო-
ვანქარა და ქ გარამე ზორქნაჲ
ქან ზქარამხბაროქხან³ აქნ
ქაქსაჲ საყოსქარაჲ ოქს ქლანს
ქი მხბ⁴ ოქსოქსიქროთნ ოქოქ
ქქამაქქარა⁵ ოქოქქქამ ზორა
ფომანქინ ჯაროქხ-
ამქ⁶ ოქ სქრქქ⁷ ნალანსქან
ქქ-
ოქსაჲ ქ ნააფანგომქხან⁸ საქქ
სოთახაჲ, ქლანს აქქოქქქ
ქიქ ქ⁹ ოქ
ქქოქქინ ოქნსქანსან
ქქნოსა
ქქამანქქ¹⁰:

ხა ააქა ოქოქ⁸ საქარაქხ-
 თქნ ჯაქოქ⁹ ქ ამქნ ქიქ ქაქამ
 ქამოქ ხეღ ქიქ და ქიქ ოქონსაჲ¹⁰
 ქოქოქქინქნ ოქოქქაჲ¹¹ ხიქსაჲ ნა-
 ანსაჲ ქოქსაჲ ქ ქაქარაქაქაქნ
 ოქქინ: ხა ქანქქ ქოქრამანსქ ოქ-
 თქქინს ქოქრქქაქარა ქ ოქქ ხეღ-
 ხა¹² ოქოქ ნაქოქოქოქქინს ქ ოქქ¹³
 ოქოქ აქქინს, აქაქქოქოქარა ნა-
 ოქრასქანს ოქოქ ქოქ ქოქსაჲ
 საქარაქოქოქინს ჯაქოქ და ოქოქ
 ოქნქ ოქქ აქოქსაჲ ოქოქ¹⁰ ქა-
 ჟარაჲ ქარა ოქ ოქქქქ ოქქქ¹¹
 ოქქქქ¹² ოქქქქქ ოქქქქ¹³
 ოქქქქ¹⁴ ოქქქქ ოქქქქ¹⁵ ოქქქქ¹⁶
 ოქქქქ¹⁷ ოქქქქ¹⁸ ოქქქქ¹⁹ ოქქქქ²⁰

შემოქობა და საქოქარა ქქეყა-
 ნაში ოქე გამოგზავნა. [აშოქი]
 წამოვიდა და მრავალი სადგურის
 გამოვლის შემდეგ მოაღწია თა-
 ვის ქქეყანას. მან ბევრი დაამქ-
 რო და დაიმოქოქილა. ბევრზე ქი
 თვალი ექოქრა და მოვლოდა ახალ
 განდიდებას. რადგან ქოქბის დი-
 დი დაბა აშოქის [ბაქოქოქის]
 წინააღმდეგი ოქოქ და მისდამი
 დამოქოქილების აზრს ვერ ეგუ-
 ებოდა, [აშოქმა] ოქი ბექქქქთა
 ოქქეოქობას მისქა.

სწოქრედ ამ დროს ოქსეუფ ოქ-
 ოქიქანისაგან დაბრუნდა სოქებთა
 სპარაპექი აშოქი, მოვიდა, მო-
 აღწია და შევიდა დედაქალაქ
 დვინში. რადგან ცბიქრ ოქოქიქანს
 საიდუმლოდ განზრახული ქქონ-
 და, რომ მძაფრი უთანხმოება ჩა-
 მოვედო [ამ ოქ აშოქს ოქოქის],
 ამიტომ განზრახ ვეიქრვეინი და-
 ადგა სოქებთა სპარაპექს, შემო-
 არქა ხმალი წელზე და ოქე გა-
 მოგზავნა თავის ქქეყანაში. ექოქ-
 მანეთს შეექოქინენ და ექვეთენ
 [აშოქ სპარაპექი] და მისი თა-
 ნამოსახეღე მეფის წული. აშოქ
 სპარაპექს თავისი ქქეყანა დახე-
 და დაქოქარეღებული და ამოწვე-

1 ღორ D 2 ლიქმასიხე ABC. 3 ზქარამხბაროქქამქ C. 4 ოქქარაქქოქ ABC.
 5 ოქ სქრქქ A. 6 ქ ნააფანგომქინ ABC. 7 ქამანქქ B. 8 ოქოქი ABD. 9 ჯოქი
 — C. 10 ოქოქქქ D. 11 ოქქქქ ოქქქქ [ქოქქქ] ოქქქქქქოქ BC. 12 ოქოქოქ D.

აათასქამამრ ლ დაქს ქანაოთ-
 ლორ ქნოლ ლ დამნახსკლსნ ვანს-
 ვერ ანსხსა¹ ლ სიქონსაქ კითარ
 აოღჲ, ლ სიქნსქი რაათასქერთნ
 ქერ ქანხსაქ ქარათხსაქ ლ ფერხ-
 ალ კარდჲკორქონჲს Ⴀკოთოქ ლ ქ
 ლოქქამაკლან² დორავნ, ლ დაქს
 ლს დფერქდაათანს ნორა ლ დფხოღჲ³
 კლარქი ათხსაქ. ააყა აქნო-
 ნხსს ხერქდჲანჲქერდნ ნოღჲ ქერს 10
 დოთარათხნ ქჲნსამქი Ⴀნჲ მქამ-
 ანსი ქ დრქოლქქინს მართიფ მარ-
 თოღხსაქ⁴ ჲანანარ ქინქქნ
 დქამხანამრდ ხლანსქ ქ ჲსკლარ-
 კოლქქინსა ლ ქ კოქსა: სლ ქანს დქ 15
 ქ ქერქ ხერქიფოღჲ ნოღჲ ქა-
 დკლორქანს ანოღან⁵ კოლოღხსაქ
 ხერქსაქ ჲქ ქ ნასქანს⁶ ჲარქსო-
 ქხანს ქაღჲდჲანს Ⴀნჲ მქამსანს
 რხრსაქ, ქანს აქნორქქ⁷ აოღსლ 20
 Ⴀნჲქქესაქ დჲარქქინ⁸ ქერქდჲანჲქერ
 Ⴀქ⁹ ქ ნოღანსქ დქერს [ანჲქსქოქ
 კოღოღჲანსქ:

მკამ ქაკქქ სქნ ააყა მქბ
 ქქსანს Ⴀქინსაღ⁸ Ⴀმრათ ქ Ⴀსა- 25
 აქორქანს კოქმანსქ ანთქ ათ
 არქდჲკორქინ Ⴀკოთ. ლ რაქოღ
 აკოთოღანსქ ლ სხრთ ჲაროღჲათო-
 ქხამრ Ⴀნსკლარ დჲან⁹ მსბოაყანსბ
 აკოთოქ⁹ დჲრქოღოქსქარქ: სქნ ლ 30
 მქბ ჲაკქაქოღანს Ⴀსასქ⁹ ხერქარ
 მანსკაქოღარ Ⴀქსანსქნ Ⴀქქქოქოქ,
 ლ დჲან ლს ქ ნოქნ იკათქლ აქერო-
 ქხანს ქაკქქასკლანს კარქოღ მქ-

ტილი, ხალხი მონებად გაყიდუ-
 ლი, დარჩენილები კი გაბნეული
 და უცხო თესლთა შორის გაფან-
 ტული, თავისი საყვარელი დაბა
 5 მიტაცებული და დაპყრობილი
 აშოტ მეფისწულისა და რომთა
 მხედრობისაგან, მისი სხვა მამუ-
 ლები და სოფლები კი გაძარცუ-
 ლი და გაუჲკაცრიელებული. ამი-
 10 ერიდან ისინი, როგორც უცხო
 თესლ-ტომის მტრები ეკვეთენ
 ერთმანეთს ჩუბითა და ბრძო-
 ლით. ისინი ცდილობდნენ ეჯობ-
 ნათ ერთმანეთისათვის ბრძოლასა
 და ჩუბში. რადგან ორივე სამე-
 ფო სახელს ატარებდა, [ამიტომ]
 ერთმანეთის მიმართ ბოროტები-
 თა და შურით აღივსნენ. ამან
 უფრო მეტად განარისხა და გაა-
 20 აფთრა ისინი. თითოეული თავი-
 სი თავის გამეფებისათვის ზრუ-
 ნავდა.

ამ დროს აშოტ მეფისწულთან
 25 ვასპურაკანის მხრიდან მოვიდა
 სივნიეთის დიდი მთავარი სუშბა-
 ტი. [აშოტმა] დიდი პატივითა და
 მტკიცე ერთგულებით მიიღო იგი
 და დიდად სასიქადულო პატივით
 შეამკო. მოვიდა დიდი სომეხი
 (პაიკაზუნი) ვასაკიც, უშვილო
 მთავრის გრიგორის ძმა; ისიც
 იმავე სიუხვითა და პატივით, სა-
 თანალო წესით იქნა მიღებული.

¹ ანსხსაქ] არსხსაქ D. ² ქ ლოქქამაკლან ABC, ქ ლოქქასკლან D. ³ დფხოღჲ
 A. ⁴ მათოღხსაქ D. ⁵ ანოღანს A. ⁶ + ხსქ ABCD. ⁷ ქერქდჲანჲქერ Ⴀქ ABCD]
 ქერქდჲანჲქერ E. ⁸ Ⴀქინსაღ] — B. ⁹ აკოთოქ BC.

ბარცერ: ხე ააყა ჩომანონდნ
ჩრციღრან, ირჳ ვწმადღაღორასკან
ანონ ბაღანფილქე ღინ¹ ათასელ
სა სასთიქაღოცინანტინ ზ მქე ქლ-
რანსე ვაღამოქ სოთოქოქსანს.²
ჩასქ სმ ააყა ღათა ვიქსაყე სინჯ ზ
ბამ ექიყო³ ბამანისაქ³ სისაქ
ჩასხაქ ზ ჩსათოთანტ ჩაქაბათ-
ნაჳნ, ს თაროქბრსაქ ს ჩამო-
ღსაქ ზ მქე სოცა⁴ ვქსქსოქ სე-
მაჯრასკან ქბახეოქსინს აქათ-
რასთსქ ზ მქე სოცა⁵ ჳანაჩნარ
ქინტჩინ⁵ ჳათ ირომ ააყა კან-
კინდოქოქსინს⁶ ჩინბ სისაქღე ბრქა-
ღანჯჩრდნ ს ჩასანასკან მჩათ
ათაჳესაქ ზ აქსამან მჩარანსა-
კან ს ქაღაღაღათ სჩიოქ ჩათ-
თასხეჩ სოცა:

შემდეგ ორივე სეხნამ, დაიმკ-
ვიდრეს რა მეფის სახელი, უფ-
რო მეტად გააძლიერეს ურთი-
ერთ შორის შფოთი და არეულო-
ბა. ამ დროს მე შემთხვევით;
სწორედ შესადგერის დროს ჩამო-
ვედი და მოვალწიე შორეული
დეგნილებიდან. ვმოციქულობდი
მათ შორის, ვარწმუნებდი და
ვცდილობდი კარგი იმური ურთი-
ერთობა დამემყარებინა მათ შო-
რის. ორივე მოვიდა ჩემს ყურის-
საგდებლად და შეიწყნარეს კიდეც
ჩემი სარწმუნო აზრი. მათ მშვი-
დობის, სიყვარულისა და ერთო-
ბის პირობა დავადებინე.

**მს.ღს.ჟს მს.ონსელინოვ ბ ლხრს
ა.რ.ჟ.მ.ზინს ა.ზინსოვ ჳ.ს.ს.ს.ს.ს.
ხს ა.ზინსოვ ხს ო.რ.ს.ს.ს.ს.
ბ ს.ს.ს.ს.**

აზოტ მიფიჳი ვასაქისა და
აზოტის თავდასახმისა და
[აზოტის მიწარ] მათი
დამარცხებვის შესახებ

ჩასქ ააყა ქაღაღორნ ს.ღით
არღაქორეჩინ ჳოქერ ჳნაქო ბრ-
ქაქო ჩასანსქე ზ კოქმანანა 'ჩოლ-
ღარაჳე მხრბ ქამროცინ მხბ ირ ზ
ქსეო ჳ.რაჳე წამაქოქე¹, აქსინდნ²
ბრსღ წსთნ ანოღანჩი. ქასან ვჩ
ჩორნ სორა ვაღოღან ვაქჩოჩქ
ღორღ ვამროჳან³ ახაქასკანსა-
ჳოცესაქ³ ჳქ ქლქ ს ვსქჳარქ სრ-
კოს⁴ ჳასაქ ს ს.ღით ზ თოჩამქ
ჳინქონსხაყ მსჩოქათაჳან ს ქსკა-

მეფისწული აზოტ მეფე გა-
ემართა, წავიდა და მიადწია გუ-
გართა მხარეს, დიდი სიმაგრის
მახლობლად, რომელსაც ქართუ-
ლად შამშულდე ე. ი. სამი მშვილ-
დი ეწოდება. მამამისს ის ხალ-
ხი, ციხესთან რომ ცხოვრობდა,
დასაკუთრებული ჰყავდა, ხოლო
ორი ძმა — ვასაკი და აზოტი —
გნთუნთა ტომისაგან — ციხის
მცველებად და იმ ოლქის ზედა-

¹ სოთოქოქსანს | ვრეოქოქსანს D. ² ექიყო AB. ³ ბამანსქ B. ⁴ ვქსქსოქ
'ბეღაქრასკან ქბახეოქსინს აქათრასთსქ ზ მქე სოცა — D. ⁵ ქინტჩინ D. ⁶ ონსინ-
ვრეოქსინ B. ⁷ წამაქოქე A. ⁸ + სხიჩასკან BC. ⁹ ახიჩასკანსეოცესაქ B.

կացուս նահանգին այնպիսի կացուցեալ: Իսկ սա զնոյն հնագանդութեան կարգ¹ առ ի նոցանէն առ² իւր պահանջէր գալ ի մասրամովիւն ծառայութեան: Եւ վասն զի նուազունս և սակաւ անդր գտանէր սոնիկս զօրացն. կասն այնորիկ զօրուն³ իւր ի մտակայ⁴ գաւառն⁵ ստաքէր կրթալ հողալ գտանել զտպրուսսս իւրիւնսն⁶ մինչև անդրէն ընդ կրունկն ինքն դարձցի⁷: Եւ ինքն սպա վախկուղ եղբարքն Արասաւ և կրկերիւր յիսուն արամքք կրթիալ սովակացեալ դարէր գաղարէր⁸ մերձ յամրոցն՝ որ կոչէր Սակաւրէթ⁹:

Իսկ Վասակ և Աշոտ իբրև տևին գալն, թէ կարաւան սպային սպառսպուս առ ի նմանէ պակասեալ է և առ ումեք¹⁰ հուպ ընդ հուպ չիք նմա¹¹ օգնականութիւն. այնուհետև սոնքացեալք¹² ստուարացեալք և կիցս ընկեցեալք՝ միանգամայն իսկ զուժարտակ¹³ զօրս իւրեանց առնէին ծածկարար, ընդ ինքեան¹⁴ ունելով¹⁵ և զսիրելիսն իւրեանց յանրով¹⁶ գործոյն զսպայազօրոն Տփիսեաց¹⁷ և զծովծորոցն Կովկասու, և իբրև արանց աւելի քան զչորեքնազարաց սուսերամերկաց վահանաւու-

մըղոմըղաւ զյեքն. ամիտոմ [աՄոտ-
 մա] թաղան մորհիւղեա թայնս մի-
 մարտալ մուռտիւղա, որոմ մուս-
 րուլլուցնեն սամսախորնս ցրտաղու-
 քնա՞նք. չարս սա՞նրաւ մոլլեղեղաւ
 և շքեղարեղաւ յիւրեղա, սի-
 տոմ ման թայնս չարս մախաղեղ
 զաղարեղնս զաղաղեղն, որոմ թայ-
 անտի սա՞նրաւ թայտոնք մոլլա-
 յեղեղնաւ ոմ ըրոմըղ, սանամ յի-
 ընդ շիւր զաղարեղեղաւ. թայ-
 տոն թայնս մշքեղարեղ ժմասեղն,
 աղասեղն ցրտաղ 250 յալլու շիւր-
 և և ընդանալ ընդանալ մախ-
 աղաւ, որոմըղսալ սալլուրեղ
 զրիւրա.

ցասայնա և օՄոտքն, որոլլեսալ
 ընդանալ, որոմ չարսն սոնքաղլ
 շքեղարեղա [աՄոտք] և. արլ
 արաղեսաղն ախաղ քաննս ար ցաղ-
 և շքեղարեղնս, զաղաղլլեն, զա-
 ընդլլուրեն և շիւրաղա և շիւր-
 ցես ման. զարաղալ շիւրեղնս թայ-
 անտի չարս. [մաղ] սալլու մու-
 սաղարեղալ թան յաղաղա թայ-
 անտի մոմքարեղնս, չարսն նա-
 ղիլլեղնս ընդլլուրեն և զաղարեղնս
 քեղնս; թանտաղաղ շքեղ յա-
 ղու ինքնաղաղլլուր, զարաղանս,
 ընդլլուրեն և ընդլլուրեղնս շի-
 արաղեղալ մոլլուրեղալ

¹ հնագանդութեան կարգ) կարգ հնագանդութեան D. ² առ) — D. ³ զօրս AD. ⁴ ի մտակաց A. ⁵ գաւառն D. ⁶ անդրէն ընդ կրունկն ինքն դարձցի) ինքն անդրէն դարձցի ընդ կրունկն D. ⁷ Սակաւրէթ A. ⁸ ումեք BC) ի յումեք AD. ⁹ նմա) — D. ¹⁰ սոնքացեալ ABCD. ¹¹ զուժարտակ) զուժ A. ¹² ինքեանս D. ¹³ ունելով) կոչելով ABCD. ¹⁴ յանրով D. ¹⁵ Տփիսեաց D.

როგო ნიქელაკლორაგ ვაილაკლადორაგ. ¹ და აიყო ქილაკლარბოლან ძამოლ ზი ქილაკლ ზაახალ² აიიყათილ³ იილქინ:

იილ ვაილაკლ⁴ ნიიყა აილად⁵ 8
აიილქილ ზინა ⁶ და იილქილ⁷ რადილ-
ქილან იორაგ ილარბამ⁸ ჯილ⁹
აიილ¹⁰ აიილ რადილაკლ¹¹
არათაილ¹² ¹³ იილქილ¹⁴
დარბ¹⁵ რადილ¹⁶ ¹⁷ ნილან ¹⁸ აიილ-
ბილ¹⁹ კორაკლ²⁰ იორ²¹ კორი²² ზ
მქილ²³ ილარაკლ²⁴ ზილ²⁵ და
ქილ²⁶ ილ²⁷ ილ²⁸ აიილ²⁹ აიილ³⁰
ქილ³¹ აიილ³² ილ³³ ილ³⁴ აიილ³⁵
არათ³⁶ ილ³⁷ აიილ³⁸ ილ³⁹ აიილ⁴⁰
არათ⁴¹ ილ⁴² აიილ⁴³ ილ⁴⁴ აიილ⁴⁵
არათ⁴⁶ ილ⁴⁷ აიილ⁴⁸ ილ⁴⁹ აიილ⁵⁰
არათ⁵¹ ილ⁵² აიილ⁵³ ილ⁵⁴ აიილ⁵⁵
არათ⁵⁶ ილ⁵⁷ აიილ⁵⁸ ილ⁵⁹ აიილ⁶⁰
არათ⁶¹ ილ⁶² აიილ⁶³ ილ⁶⁴ აიილ⁶⁵
არათ⁶⁶ ილ⁶⁷ აიილ⁶⁸ ილ⁶⁹ აიილ⁷⁰
არათ⁷¹ ილ⁷² აიილ⁷³ ილ⁷⁴ აიილ⁷⁵
არათ⁷⁶ ილ⁷⁷ აიილ⁷⁸ ილ⁷⁹ აიილ⁸⁰
არათ⁸¹ ილ⁸² აიილ⁸³ ილ⁸⁴ აიილ⁸⁵
არათ⁸⁶ ილ⁸⁷ აიილ⁸⁸ ილ⁸⁹ აიილ⁹⁰
არათ⁹¹ ილ⁹² აიილ⁹³ ილ⁹⁴ აიილ⁹⁵
არათ⁹⁶ ილ⁹⁷ აიილ⁹⁸ ილ⁹⁹ აიილ¹⁰⁰

თავს დაესხა და დაარბია [აშო-
ტის ჯარი].

როდესაც [აშოტის ჯარმა] და-
ინახა ასეთი სასტიკი თავდამსხ-
მელები და დიდძალი ჯარი, რო-
მელსაც ალყა შემოვრტყა მათ-
თვის, დიდად მავდობებელი ცრემ-
ლებით შეწვენილათვის დაუწყო
მოხმობა უფალი ღმრთის ძლიერ
მკლავს, რომელსაც შეუძლია ერ-
თით ათასის ძლევა. მათ გადა-
იწერეს პირჯვარი და ძლიერი
გრჯინებითა და ბრძოლით ეკვეთ-
ნენ მოწინააღმდეგეს. შეიარაღე-
ბული კაცი და ცხენი მხნედ და
მამაცურად შეება [მტერს]. მათ
თვალის დახამხამებზე, საჩქაროდ
გააბეს შუაზე ფაროსანი რაზმის
გუნდები, უკუაქციეს და მხოლოდ
ორასი კაცით მათი ოთხითასი
მხედარი ამოხოცეს, შემუსრეს,
განდევნეს და გაფხტეს. ზოგი
მათგანი მახვილის, ისრისა და შუ-
ბის წვერებით დაადნეს, გასცივი-
თეს და ამოწყვიტეს, ზოგი კი შე-
იპყრეს, სარკინოვნებს ხოცდნენ.
სხვებს კი ნესტოებსა და ყურებს
აჭრიდნენ. ქრისტიანებს ზოგად-
ნენ, მარტო ღარცვადნენ მათ და
ისე უშვებდნენ, რომ წასულიყ-
ვენ და გაშორებოდნენ მათ. [ყო-

¹ აიილ¹ — D. ² ვაილაკლ² აიილ³ C. ³ იილქილ⁴ იილქილ⁵ ACD. ⁴ ილ-
არბ⁶ BC. ⁵ არათაილ⁷ B ⁶ რადილ⁸ CD. ⁷ კორი⁹ BD. ⁸ მქილ¹⁰ D. ⁹ აიილ¹¹
არბ¹² რადილ¹³ C. ¹⁰ აიილ¹⁴ — A. ¹¹ იილქილ¹⁵ აიილ¹⁶ AC. ¹² იილქილ¹⁷
არბ¹⁸ B. ¹³ აიილ¹⁹ A, აიილ²⁰ BD. ¹⁴ იილქილ²¹ ABC.

ին სრქალ գნას¹ ի բայ, և գրեթէ ոչ ոք ի նոցանէ ճողոպրակ գտանէր², բայց միայն Վասակն սակաւ արամբք փախստիակ³ անկեակ լամրոցն Շամշուղէ⁴: Արդ՝ 5 այս այսպէս իրագործեալ, քանդի որպէս նկանակն 'իեդէնի դարձեալ հոլովիակ ի բանակն⁵ այլադգեաց⁶ և լիզալինջ զնոսա արարեալ՝ ինքն Աշոտ եղբարբն իւրով 10 դառնայ գնայ լսնդութեամբ և յալթութեամբ բազմաւ և մեծաւ⁸ աւարաւ զկողմամբ Վրաց աշխարհին առ յաւետ սիրեցեալն իւրևանց իշխանն Գուրգէն: 15

Բայց հեղահամբոյր⁷ իշխանն Սիւննաց ընդ կրօնկն յարքայորդուն դարձեալ լԱրագած լուսնէ անսի՝ չուէ հանդիպի եղբարբ իւրոց երեցունց՝ Սահակայ Սիւննաց 20 տեսան. և Բաբգէնի⁸ և Վասակայ. վասն զի⁹ նոքա դեռ ընդ գեռ եկեալ անցեալ էին յաշխարհ տէրութեան իւրեանց ի փախստէնէ անսի հրոսակի նոցա Յուսիայ: 25 Եւ ապա վայելչարար սիրով ի միասին միախորհուրք զմիտս կառավարեալք՝ տիրէին ի վերայ սեփրական իշխանութեանն իւրեանց. գուն ի վերայ գործեալ¹⁰ 30 շինել և նորոգել զհայրենի տէրութիւնն՝ զանկեալն և զկործանեալն¹¹ ի թշնամեաց: Ալ և կանայք ևս երկաքանչիւրոցն եղ-

ցեալ գաջեցեալսն] տո՛ղմիս վերցրո՛ւտի վեր գաճահա, գարճա վասակն, [հոմեղու] մերոց ամալուտորտ գալկա և գաճահեղեմա 5 Մամշուղէն սիմագրեմի. հոցա ցս ասց մոքճա, հոցորոց զեղեղոնն լեղեղու միլկա և ճաճահալճա յեքո ճոմա ճանակմի. ևս ցսնն սրուղալ ճլմոցեղա. տցոտոն 10 ամոճի տացն ճմաստան ցրոճալ գամարջեղեղոց գաճահեղեղու, ճլճալ ճաճահալ. մացլճա ճարտեղեղոճա ճեղցննն մաճահեղեղոց տացն մահալ ճայցարղլ մոճահարտան զարցեղտան.

ամ ճրոս սցնցեղոճա մջցլճո մոճահար յեղլոնսլուսնցան ճեղց յարկլկա, արագմոնն մոլճան մացլճա և ճեղցլճա տացնն սամ ճմաս: 20 սցնցեղոճա յեղալ սաճակ, ճաճեղցն և վասակ. ցսննն սալո և ճարտեղեղու ցցնցն տացլնտ սամեղոճեղո ճեղցաննն լոճոլոցլոցեղոճեղո, հոց ցլսլսլցնն մոճալ 30 ճաճահոճամ [գամոլմցլո]. [սմեղո] սլցարղլոց ճեղցլճոցն ցրոճանցտ և ցրոճի ճահեղոց ճեղցարոճլոցեղո և ճալցեղլոցն ցացլնտ սարկլտար սամոճահոլոլ. ցսննն ճլլոլոլճոլճոցն 40 ցլմցնցնննտ և գանցալեղոցնտ մցրոճոցան և ցցեղլոց և ճամնոլոլոլ մշոճոլոլոլոլ սամեղոլոցեղո. ասլցց տոլոլոլցլոց ճմնն ճոլոլեղոլճա, հոմեղոցլոց ճլցցլ ճալցց-

¹ գտանիւր ABC. ² փախստիա A. ³ Շամշուղէ AB, Շամշուղէ C, Շամշուղէ D. ⁴ ի բանակ D. ⁵ այլադգեացն D. ⁶ մեծալ մեծ AC. ⁷ հեղահամբոյրն D. ⁸ Բաբգէնի և ABCD] Բաբգէնի E. ⁹ +և A. ¹⁰ գործեալ BD] գործել AC. ¹¹ կործանեալն D.

*բարց դրականքն ի գելուխեան՝
 գերբնակք ի ձերայ գերչացն, յետ
 նրկեամ մի՛ գալին հանգչէին ի
 գահս և ի սննեակս տիրանց իւր-
 նանց: Բայց և Հայկազուն ևս
 յղբարքն Սահակ և Վասակ՝ ընս-
 բար կուսակալք դաւառացն ուր
 շուրջ գեղերու ժողովին Կեղե-
 ցայ, յայսմ ի սոյն աւուրս եկե-
 ակք ի հեռաստանէ հաւածանացն՝
 տիրէին այլազատեակք զաշ-
 խարհս տէրութիան իւրեանց:*

**ՅԱԶԱԳՄ ՊԱՏԵՐԱԶՄԵԼՈՅ
 ԱՇՈՏՈՅ ԱՐԲԱՅԻ ԸՆԴ
 ԱՇՈՏՈՅ, ԵՒ ՊԱՐՏԵԼՈՅ Ի
 ՆՄՍՆԷ**

*Իսկ թագաւորն Աշոտ՝ — վասն
 որոյ այժմ բանս ճառէր վասն
 նորա լուսակ գմիւս թագաւորէ՝
 հոմանուն իւր² հորեղբորորդոյ,
 եթէ ոչ հկաց³ մնաց ի սահմանի-
 ակ ուխտին ուր ի մէջ նոցա, այլ
 ընդ իւրով ձեռամբ նուանեակ կա-
 ցոյց դաւանս և զագարակս ուր
 շուրջ զՎագարչապատ քաղաքս,
 սակս այսորիկ հետաքրքիր⁴ լեակ
 ի թշնամութիւն ընդ միմեանս
 և ամբոխս մարտկաց⁵ և հոյս
 հինից պատրաստեակ՝ մինչդեռ
 Աշոտ անկասկածաբար կայր⁶
 նստեակ զօղեակ ի դիւզն⁷ ուր Վա-
 զակերն⁸ անուանի — յնդակար-*

նիւնքն ույցնեն, տաւ Եւաղիս
 Մարտիկոսն Եւաղիսն սեղտագան. [Իսի-
 ղն] որի Մուս Մեմլուք Եւաղիսն-
 քն և Մուսիկոսն տաւանտ Եւաղի-
 սն և տաւանտ Մեմլուք սաւա-
 ճիւն. Եւաղիսն Մարտիկոսն, Մարտի-
 քն և Մեմլուքն Եւաղիսն իւր
 Եւաղիսն Եւաղիսն Եւաղիսն, Եւաղի-
 քն և Մեմլուքն Եւաղիսն իւր
 Եւաղիսն Եւաղիսն Եւաղիսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Եւաղիսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Եւաղիսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Եւաղիսն
 Եւաղիսն Եւաղիսն Եւաղիսն,

**ԱՄՈՒՄ ԵՄՊՐՍ ԱՄՈՒՄԻ
 15 ԵՄՊՐՍ ԵՄՊՐՍ ԵՄՊՐՍ
 [ՄՅԱՆՏԵԿՄԵԼՈՅ] ԵՄՊՐՍ ԵՄՊՐՍ
 ԵՄՊՐՍ**

Ամուտ Մեմլուք, Մարտիկոսն Մեմլուք
 Եւաղիսն Եւաղիսն Մարտիկոսն, Մարտի-
 կոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն, Մարտի-
 կոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն, Մարտի-
 կոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն,
 Մարտիկոսն Եւաղիսն Մարտիկոսն,

¹ +, ամաց D. ² իւր — C. ³ կաց D. ⁴ հետաքրքիր B. ⁵ մարդկաց A, մարդկանց BC. ⁶ կեայր ABC. ⁷ ի գեղն A, ի գեղն D. ⁸ վագակերն ABCD.

1 *ჭოდან ძამოდ კაოდასოთინ¹ აყანო
 კანსიარბოიქნ² ზიქრი³ უახსუა⁴ უარციყა⁵
 ზიქრი⁶ უარცი⁷ უარცი⁸ უარცი⁹ უარცი¹⁰
 უარცი¹¹ უარცი¹² უარცი¹³ უარცი¹⁴ უარცი¹⁵
 უარცი¹⁶ უარცი¹⁷ უარცი¹⁸ უარცი¹⁹ უარცი²⁰
 უარცი²¹ უარცი²² უარცი²³ უარცი²⁴ უარცი²⁵
 უარცი²⁶ უარცი²⁷ უარცი²⁸ უარცი²⁹ უარცი³⁰
 უარცი³¹ უარცი³² უარცი³³ უარცი³⁴ უარცი³⁵
 უარცი³⁶ უარცი³⁷ უარცი³⁸ უარცი³⁹ უარცი⁴⁰
 უარცი⁴¹ უარცი⁴² უარცი⁴³ უარცი⁴⁴ უარცი⁴⁵
 უარცი⁴⁶ უარცი⁴⁷ უარცი⁴⁸ უარცი⁴⁹ უარცი⁵⁰
 უარცი⁵¹ უარცი⁵² უარცი⁵³ უარცი⁵⁴ უარცი⁵⁵
 უარცი⁵⁶ უარცი⁵⁷ უარცი⁵⁸ უარცი⁵⁹ უარცი⁶⁰
 უარცი⁶¹ უარცი⁶² უარცი⁶³ უარცი⁶⁴ უარცი⁶⁵
 უარცი⁶⁶ უარცი⁶⁷ უარცი⁶⁸ უარცი⁶⁹ უარცი⁷⁰
 უარცი⁷¹ უარცი⁷² უარცი⁷³ უარცი⁷⁴ უარცი⁷⁵
 უარცი⁷⁶ უარცი⁷⁷ უარცი⁷⁸ უარცი⁷⁹ უარცი⁸⁰
 უარცი⁸¹ უარცი⁸² უარცი⁸³ უარცი⁸⁴ უარცი⁸⁵
 უარცი⁸⁶ უარცი⁸⁷ უარცი⁸⁸ უარცი⁸⁹ უარცი⁹⁰
 უარცი⁹¹ უარცი⁹² უარცი⁹³ უარცი⁹⁴ უარცი⁹⁵
 უარცი⁹⁶ უარცი⁹⁷ უარცი⁹⁸ უარცი⁹⁹ უარცი¹⁰⁰*

აცხრა [აშოტი]. ამ გუნდმა მისი
 ჯარი დაანგრია და დაარღვია.
 თვით იგი შეჯდა ცხენზე და ტან-
 საცმლის ამარა თავის გუნდთან
 ერთად გაიქცა. საერთოდ კი ალა-
 ფად წაიღო მთელი მათი ნადავ-
 ლი, საქურველი, სამკაული, მრავ-
 ვალი ცხენი და ჯორი. თვითონ
 კი უკუიქცა ქალაქ ვალარშაპატ-
 ში და იქ დადგა. მეორე აშოტი
 კი წავიდა და ქალაქ ღვინში
 დაჯდა.

1 *ჩას ხა აყა ძამანხა¹ ანო
 ზიქრი² უახსუ³ უარცი⁴ უარცი⁵
 უარცი⁶ უარცი⁷ უარცი⁸ უარცი⁹
 უარცი¹⁰ უარცი¹¹ უარცი¹² უარცი¹³
 უარცი¹⁴ უარცი¹⁵ უარცი¹⁶ უარცი¹⁷
 უარცი¹⁸ უარცი¹⁹ უარცი²⁰ უარცი²¹
 უარცი²² უარცი²³ უარცი²⁴ უარცი²⁵
 უარცი²⁶ უარცი²⁷ უარცი²⁸ უარცი²⁹
 უარცი³⁰ უარცი³¹ უარცი³² უარცი³³
 უარცი³⁴ უარცი³⁵ უარცი³⁶ უარცი³⁷
 უარცი³⁸ უარცი³⁹ უარცი⁴⁰ უარცი⁴¹
 უარცი⁴² უარცი⁴³ უარცი⁴⁴ უარცი⁴⁵
 უარცი⁴⁶ უარცი⁴⁷ უარცი⁴⁸ უარცი⁴⁹
 უარცი⁵⁰ უარცი⁵¹ უარცი⁵² უარცი⁵³
 უარცი⁵⁴ უარცი⁵⁵ უარცი⁵⁶ უარცი⁵⁷
 უარცი⁵⁸ უარცი⁵⁹ უარცი⁶⁰ უარცი⁶¹
 უარცი⁶² უარცი⁶³ უარცი⁶⁴ უარცი⁶⁵
 უარცი⁶⁶ უარცი⁶⁷ უარცი⁶⁸ უარცი⁶⁹
 უარცი⁷⁰ უარცი⁷¹ უარცი⁷² უარცი⁷³
 უარცი⁷⁴ უარცი⁷⁵ უარცი⁷⁶ უარცი⁷⁷
 უარცი⁷⁸ უარცი⁷⁹ უარცი⁸⁰ უარცი⁸¹
 უარცი⁸² უარცი⁸³ უარცი⁸⁴ უარცი⁸⁵
 უარცი⁸⁶ უარცი⁸⁷ უარცი⁸⁸ უარცი⁸⁹
 უარცი⁹⁰ უარცი⁹¹ უარცი⁹² უარცი⁹³
 უარცი⁹⁴ უარცი⁹⁵ უარცი⁹⁶ უარცი⁹⁷
 უარცი⁹⁸ უარცი⁹⁹ უარცი¹⁰⁰*

ამ დროს მე მივედი მათთან
 და მხილების არაერთი სიტყვა,
 მკაცრი გაკიცხვა და აღშფოთება
 გამოვხატე მეფისწულის მიმართ
 ცრემლმწოთლოვარე აღგზნებით იმ
 დამღუპველი ვერაგობისათვის,
 რომელიც მან ჩაიდინა. თუმცა
 ვევედრებოდი და ვცდილობდი
 მომესპო მათ შორის ბოროტი
 მთესველის ღვარცლი და [მეხსნა]
 ისინი სატკივართა საფუარის
 გაღვივებისაგან, რომელმაც დრო-
 ებით ადგილი დაუთმო ჩემს სარ-
 წმუნო სიტყვებს და [ამის შედე-
 გად] ისინიც თავიანთ ნება-სურ-
 ვილს შერიგებისაკენ წარმართავ-
 დნენ, მაგრამ საბოლოოდ მაინც
 ვერ დადგნენ წესიერ სიტყვებზე,
 არამედ მყისვე კვლავ მიდრკნენ

1 კაოდასოთხან D. 2 ვღენ D. 3 ზიქრი D. 4 ზიქრი A. 5 ლოსათვი B,
 ლოსათვი D. 6 აბეჩხი C. 7 ანაქიქი ანაქიქი ABC. 8 ანაქიქი B. 9 ან-
 ვიღვანტენ CD.

ანა դათქին ღკთამროქხამრ
 ჯარჩი ღ როროღხალ ზახანანბო:
 ნღ ააქა ხერღღანჯღრღ ზოღა
 ზღთამოაღ ქსაღღ მქმხანგ¹ ღ
 ღმქმსამრღ ყაროაქობოღღ² აო-
 ზასარაქ ღერღხალ სასანხალ
 აღხრღალ ღანღხალ ღორბანხალ
 ქინტერ ასაქასკან თღროღქინ აჯ-
 სარჩინ² ღრღხანგ, ღ ღმბოღ-
 ქინღ ღ ღქათო ღრღხანგ აღღქ 10
 თოთარქ თოქსოღ³ ღ ქარქმამო-
 ქინღ ააქოღ ღ ქაღღათოღქინ
 ქინღსანგ³ თარაბხეღინ ღღანა-
 ყარა ღრღხანგ: ნღ აქაყღა ღხრ-
 ღხამ მქ სკაღაქორღ⁴ ღღქჩ 15
 ღრღრღგ⁵ ღოთქმ თაქინ:

ჩასკ სა აღაღ სიღქქი ანბქინ
 ქმოღ ღაროაქი⁶, ღქ რაღომ ან-
 ღამ რნაქსაყ იანბნ ქმ ღნღ აჯ-
 ზოთქი ოღრ ათქქინ ღოღოქინ, ქსან 20
 ღქ ხა ღქ ღაღაღარარ ღ ქორღამ
 ღსოქქი⁷ ზოღა⁷ მარანჯქინ ღნღ
 ჩა. ჩასკ ქაღაღოღნ არღაქოღქინ
 ღნაყსაღ ათნოთ ღ ქნოღქინ ღრ
 ღღოთარ ქქსანქინ მსბქინ⁸ შა- 25
 ზასაქ, ორ შღაღაქნ ქორღოღქრ-
 ღ ანღ ღყარან ყარღხალ ღ ღღა-
 ღღან⁹ ქორქინხალ⁹ აოაღღ ზამ
 თოთქინან ზოთოთქ ქაღ არღა-
 ქასან ღ ღღაროა¹⁰ ღღსათოღ 30
 ყათოთასკანსა ღ ყაქბათო ღ ქაქ-
 ხელღა, ღ ბქა თოქსანანბა ყა-
 თოთასკან ღქნოღ ღ ღაროღ, ღ

ბოროტი შურისაკენ, კიცხავდნენ
 ერთმანეთს ძვირის ყვედრებითა
 და აგზნებული შურით. შემდეგ
 ისინი კვალში ჩაუდგნენ ერთმა-
 5 ნეთს და ერთმანეთს გარს უტრი-
 ალებდნენ. შეირყა, შეიძრა, აობრ-
 და. დაიქცა და დაემხო მათი
 სამფლობელოები. თავიანთი დი-
 დება უცხო ტომს ანაცვალეს,
 სხვათა გასაწმენდობლად და თა-
 ვიანთი თავის დასაღარიბებლად
 გააფართოვეს თავიანთი გზა. ასე
 ამგვარად ორი წლის განმავლო-
 ბაში ისინი [განუწყვეტლივ] ავა-
 15 ზაკურად ესხმოდნენ თავს ერთმა-
 ნეთს.

ხოლო მე ამ დროს აფსუს საწ-
 ყალო ჩემო თავო-თქო — ვიძახდი,
 რადგანაც მრავალჯერ მომიხდა
 20 ყოფნა მათთან, რომლებსაც სძულ-
 დათ მშვიდობა, მე კი მძვიდობის
 მოქმედი ვიყავი. როცა კი [რჩე-
 ვას ვაწლევდი], ისინი მებრძოდ-
 ნენ მე. მეფისწული [აშოტი] წა-
 25 ვიდა და ცოლად შეერთო საპაკ
 დიდი მთავრის ასული, რომელსაც
 მეტსახელად სევადა ერქვა. იქ ჩა-
 აბეს ფერხული და გამართეს ცეკ-
 ვა. იუსუფ ოსტიკანმა მას გამო-
 30 უგზავნა სამეფო გვირგვინი, ძვირ-
 ფასი, ბრწყინვალე და მშვენიერი
 ტანსაცმლის სამკაული, ოქროს
 ლავმიანი ცხენები, ძვირფასი სა-

1 [საღღ მქმხანგ] მქმხანგ ქსაღღ D. 2 აქსარჩი C. 3 ქინღსანგ C. 4 ხეღ-
 ღაღორღნ AB, ხეღღაღღღღ D. 5 [ღრღრღგ] მქმხანგ ABC. 6 ღაროაქი D. 7 ზოღა
 — ABC. 8 მსბქი D. 9 ღღაღღან ABCD] ღღაღღან E. 10 ღაროა AD.

հեծեալս յօգնականութիւն¹ նմա
 գունդ Իսմայէլեան: Իսկ նորա
 պսակեալ թագին, որ առաքեսաւ
 յասիկանէն՝ և բազում կարասիս
 և գանձս նա ոստիկանին առաքե-
 ալ՝ առեալ ապա ևս² ընդ իւր
 զգօրս իշխանին Սահակս անև-
 րոյ իւրոյ՝ գալ³ չուէ հասանէ⁴ ի
 դուն Դիլին քաղաքի, վասն զի ի
 նմա իսկ առկայացեալ⁵ կայր միւս
 թագաւորն հոմանուն նորուն⁶. և
 գումարտակ զօրս⁷ ապս⁸ սիւնեալ
 տարածանէին ի մարս⁹: Իսկ ևս
 ի խաղալուծիւն միշտ խօսէի ընդ
 իւրաքանչիւրոն¹⁰ որպէս միւսն-
 գամայն և¹¹ հրկիցս և կրկես:

Իսկց արքայուրդին Աշոտ ի
 բազմութիւն զօրացն¹² ապաստա-
 նեալ և ի քաջութիւն ինքեան նա
 յուսացեալ՝ սմբարտաւանս և
 բարձրայօնս¹³ վիճայր. ընդ որս
 ոչ լեւրեա հաճեալ Տեառն, և իբրև
 մարտն ընդ միմեանս բաղիւնեալ¹⁴
 ըստ գրվուծիւն յուրմանն Գրի-
 գորոյ անևրոյ արքայուրդուն և
 որդուլ իշխանին Սևադայի՝ ի
 փախուստ առաջի նոցա դառնային
 զօրք¹⁵ Աշոտոյ¹⁶ արքայուրդուն
 և վրադումս մ զօրացն սրոյ ճա-
 րակ սայլին ըստ Իմաստնոյն բա-
 նի, թէ Տէր սմբարտաւանից հա-

քურցելոտա և սաբալուտ [Յոր-
 տուլի], նիս ևսաճմարեբլաւ [Գա-
 մօջաւենա օգրետեյ] ևսմաիտել
 մեղաւարտա ցեղնի. [սՅօրտմ] ևս-
 ևլճա ցեղրցեղնի, ռօմեղու: օս-
 տիկանմա ցամօլջաւենա և [տալեի
 մեղրոտա] մրալալ շիւրշիլի և
 ցանճի շճլճենա օստիկանս. Մեղմեղ
 ման տալեի շարտան ցրտալ Մալս-
 ցանա տալեի սիմմրիս ևսճալ ճտա-
 ռիս շարի, Մալլա և մալլա
 յալալ ճլլեղնի կարս, ռալճան օլ
 ևլճա մեղրոց մեղլ, միսի տանամօ-
 ևսեղլ. շարի ևսճրճոլլեղլալ
 ցալմալա. մե կի կլլալ մՄեղլմօմի-
 ևսկեղ մօլլալլալմեղլ մալ, ռօ-
 ցօրոլ մանմեղ արալրտեղնի.

մեղլմսլլալ արօրի մեղլմալ շա-
 ռիս ևսմրալլեղ և յիլմալ ռա
 տալեի սիմմնիս ևլմեղլ, ճալլալ
 արքալլալլալմա և մեղլմալլալմա.
 ց, [րա տլմա շնճա], ար օլա շլլ-
 ևլիս մօլալլալմա. ռօլլա ևսճրճոլլ-
 ևլլալ ցլլլեղնեղ յարտմանեղ մե-
 ցլլալլալ ևսմմրիս ցրիցօրիս
 և ևլլալ ճտալլալ Մեղլլիս ևլլալ-
 ևլլալմա և ևլլալլալլալ միլլեղնիտ,
 արօր շլլալլալլալ շարի շլլալ-
 օլլա մալլալ մրալալ շարիկա-
 յիլ մալլալլալ ևլլալմալ օլլալ.
 ճրմնիս ևլլալլալլալ միլլալլալ,
 շլլալ ևսճրճալլալմա մլլալալ.

¹ օգնականութիւն C. ² ապա ևս] ևս ապա ABCD. ³ գա A. ⁴ հասանէ A.
⁵ առկայացեալ ABCD] առկայացել E. ⁶ նորին D. ⁷ զօրս] — ABCD. ⁸ + ընդ
 միմեանս ABCD. ⁹ ի մարս A. ¹⁰ իւրաքանչիւրոն] երկաքանչիւրոն ABCD. ¹¹ և]
 — C. ¹² զօրաց իւրոց D. ¹³ բարձրայօնս D. ¹⁴ բաղիւնալ ABD. ¹⁵ զօրքն D.
¹⁶ Աշոտի D.

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25

1 სრქმ ა. 2 გნა ა. 3 შოქსაქ AB, შოქსი D. 4 წრამათარნი სიყა-
 ჟაროქ ა. 5 ღალაჩხი AB 6 ჰორსაქოჟიანი ABD. 7 ღორი ქაქმალ ქ შქილსა
 ოქსაქანოქსაქსაქ შაქალოქსიქ ქ შქილსა ოქსაქანოქსაქსაქ შაქალოქსიქ ღორი
 ქაქმალ D. 8 შოქსაქ AB, შოქსი D. 9 ქაქმალქსი D. 10 ღორე AD. 11 + სს
 ABC. 12 + ქ რსაქოქსაქსაქ ABCD. 13 შოქსი D. 14 ქ სოქსი AB, ქ სოქსი C.

խոսումամբ միաբան ընդ իւր զնա
կացուցանիւ և գրաւաթափի իւրոյ
տէրութիւնն լինել: Ջայն անցս
աղէտի ընդ հուպ դգացուցեալ
թագաւորին՝ վազվազակի զնա
անապարիւ¹ կրթի. և ձի ի ներքս
տարեալ ի սաստիկ վառեալսն
և ի կաղմակաւն Մովսիսի² և մօտ
առ նա հասեալ և զագուցեալ
գլխանոցն կրկաթի վաղկերք³ դի-
պեցուցեալ՝ շէշտ ընդ մէջ ճիզ-
քէր զամուր գլխանոցն, և յերկիր
զնա հարստեալ. և ընդ կրտսնին
դարձեալ⁴ առեալ ընդ իւր վՄով-
սէսն⁵ ասնէր, և խարեալ զաչս
նորս խաւարիցոսցանէր կուրու-
թիամբ. վասն զի որ կամաւ կու-
րութիւն լինքն⁶ կրէ՝ ոչ կրքէք
կարէ նա զալ յառողջութիւն: Իսկ
իրևն աչս աչսպէս ի կամս անձին
եղև իրագործեալ, ապա չուէ
զնայ⁷ առ⁸ թագաւորն ի գաւառն
Շիրակ և սիրալիր սլուիւ առ
ինքն կուչէ զկղբայր իւր զԱբաս⁹,
զոր իշխանն իշխանաց էր կացու-
ցեալ, և զիշխանն Արաց Գուրգէն
զնորուն աներ՝ չեկս զխառնով
գոր¹⁰ առ ի նոցանէն էր նմա
նիւթեալ դաւաճանութիւն չա-
րախութեան նախանծու: Եւ հան-
գիպեալ միմեանց ի գիւղն¹¹ Որ-
մանի¹² մեծապատիւ զնոսս առ-
նէ ըստ օրինի թագաւորաց բագ-
մապարդև¹³ յարութեամբք:

դես, իգի շեցածա սահարաբով
լակնթաւ [մոսես]. [Յեղեթ] Յիւյ-
ցանա շեցնի շոսեսցան մտկուց
Յիւթրուց [յարնի], միցիւլա ճա-
տան սեղոս, համուցա յիցինս
հաքեպու, ճակա եմալ, Յշաք
գալմո մաքարի հաքեպու ճա միւս-
քէ ճաճարքեա իգի. [Յեղեթ] մոք-
րն ճա յիւր ճա տան ճաճուցանա
մոսի, սմոլթրա ճա տեղեցի ճա
ճաճարքեա: ճաճանաճ յիցն ճեք-
սիտ տիտ ճեցիտայես սիքթեց,
ցեղախալոցես ճեց ճեսլոցես ճա-
մոմրտեղեցես. ճաճեսաճ ճես ս-
ճաճի սեց սալթրեղալ ճաճաք-
ճա, մաճին ճաճիւլա մեթր ճիքայես
գաճարնի ճա մոսիցարթրեց ճա-
լիտ մոլեքեա տայեստան տայես
ճես սեքս, ճաճեղուց մաճարտա-
ճաճարալ ճես ճաճեցնիլո, սգ-
րեթրեց ճարտեղալ մաճարն ճաճ-
ցես — տայես սիքեք. ճան սր
ճեղալ, ճաճ ճեսինի միս միքարտ
ճաճարտի ճաճիտ ճաճալթես ճես-
լաճեցն. ճեսինի ճեքեքանեցես ճեքե-
լոցն սոթրեղ ճաճանիսնի. սմոլթրա
ճաճ ճաճի մաճարտի միքարտ
ճաճ ճաճիտ մեթրեա ճեսլես
ճեսլաթրեցիսալ.

¹ անապարիւ D. ² Մովսէսի ABC, Մօսէսի D. ³ վասերր AB, վադեր D.
⁴ դարձ B. ⁵ զՄօսէսն D. ⁶ յինքն յանձն D. ⁷ զնա A. ⁸ առ — D. ⁹ Աբաս D.
¹⁰ որ D. ¹¹ ի գիւղն A, ի գեօղն BCD. ¹² Որմանի որ մանի C. ¹³ ճաճապար-
զևս C.

Եւ վասն զի ոչ լինէր յաջողի-
 ալ¹ նոցա յայնմ տակի բանալ²
 նոցա զդուռն կորստական ըստ
 երկնային այցելութեանն՝ յաղար-
 կի՝ ի նոցանէն. և եկեալ ասկայա-
 նայ առանց իմիք կասկածանաց
 ի քաղաքացիւնն³ Նրազաւորս:
 Իսկ նոցա ի ձևն պատրուակի
 սիրով զդուռն թողաւորին խոր-
 հեալ և հնարս որոգայթից նիւ-
 թեալ՝ յանկարծակի ի վերայ յար-
 ձակէին բայկել⁴ զնա անյայտա-
 բար⁵: Իսկ ապա փոքր ինչ յա-
 ռաջ իրազեկ⁶ լեալ թաղաւորն⁷
 և ստիպով⁸ առեալ ընդ իւր
 զուսար Արասայ հղօք իւրով և
 զգաղթն Նրազաւորից և հազիւ
 ի յարդաւանական որոտրութե-
 անցն ճոյսարեալ՝ չուէ զնայ
 յիւսի գաւառ:

Իսկ նոցա նկեալ և ոչ գտեալ
 մարթեցուցանել զոր կամէինն՝
 ամօթ գանձամբ արկեալ և յետ-
 կոյս⁹ մնացական գաղթն յաւարի
 առեալ՝ դռնապին: Եւ յայնմ
 ամա սաստիկ թշնամութիւն ի
 մէջ նոցա զեղեալ ընդ յայտիսի
 խորհեցեալ մահահող չարութիւն:
 Իայց Ղաւսակ, որ սեպհականաբար
 պայազատէր զտէրութիւնն¹⁰ Գե-
 դարքունուոյ՝ կարծիս լամն երկուզի
 գարբայէ¹¹ ի մտի եղեալ՝ խնդրէր
 առ ի նմանէ յետկար երգման,
 զի անկասկած լիցի ի մասնին

20

Իսկ նոցա նկեալ և ոչ գտեալ
 մարթեցուցանել զոր կամէինն՝
 ամօթ գանձամբ արկեալ և յետ-
 կոյս⁹ մնացական գաղթն յաւարի
 առեալ՝ դռնապին: Եւ յայնմ
 ամա սաստիկ թշնամութիւն ի
 մէջ նոցա զեղեալ ընդ յայտիսի
 խորհեցեալ մահահող չարութիւն:
 Իայց Ղաւսակ, որ սեպհականաբար
 պայազատէր զտէրութիւնն¹⁰ Գե-
 դարքունուոյ՝ կարծիս լամն երկուզի
 գարբայէ¹¹ ի մտի եղեալ՝ խնդրէր
 առ ի նմանէ յետկար երգման,
 զի անկասկած լիցի ի մասնին

Իսկ նոցա նկեալ և ոչ գտեալ
 մարթեցուցանել զոր կամէինն՝
 ամօթ գանձամբ արկեալ և յետ-
 կոյս⁹ մնացական գաղթն յաւարի
 առեալ՝ դռնապին: Եւ յայնմ
 ամա սաստիկ թշնամութիւն ի
 մէջ նոցա զեղեալ ընդ յայտիսի
 խորհեցեալ մահահող չարութիւն:
 Իայց Ղաւսակ, որ սեպհականաբար
 պայազատէր զտէրութիւնն¹⁰ Գե-
 դարքունուոյ՝ կարծիս լամն երկուզի
 գարբայէ¹¹ ի մտի եղեալ՝ խնդրէր
 առ ի նմանէ յետկար երգման,
 զի անկասկած լիցի ի մասնին

¹ աշողեալ ABCD. ² տեղ բանալ D. ³ ի քաղաքացիւնն A, ի քաղաք-
 գեօղն D. ⁴ բաղկել AD. ⁵ այնյայտբար G. ⁶ երազեկ A. ⁷ թաղաւորին B. ⁸ ստի-
 պեալ D. ⁹ յետկոյս] գլխոս կոյս ABCD. ¹⁰ գտեղութիւնն D. ¹¹ յարբայէ C.

აი ნუა ღ ქსლანსღ. ვი¹ ჟმ ჟსკ
 ღწკაქსკაქ ქარქკაქ ღწამაქ² ღ
 თოხსაქ აი ჳასაქ: საქა ჯოქ
 ღწაქ³ აი ქთაღაღი. ღ ქათოღ-
 ნოღ ნოღაღი⁴ ჟქქღ ღწამაქ⁵
 ყიოქსაქ⁶ ღ ვღყიოქ⁷ სიოქსი⁸
 ღაღასაქ⁹ ოქსაქ¹⁰ ჟქქღ ღწაღ-
 ნქღ ღწა ოქსაქ¹¹ ოქსაღ: ჟსკ
 ვღწი¹² ოქსა ᦁოქსაღ¹³ ოქსაღ.
 ოქღ ოქსაღ¹⁴ ᦁოქსა ᦁო ᦁა
 ᦁოქსა¹⁵ ᦁქქღ ᦁოქსაღ¹⁶ ᦁოქსაღ¹⁷
 ᦁოქსაღ¹⁸ ᦁოქსაღ¹⁹ ᦁოქსაღ²⁰
 ᦁოქსაღ²¹ ᦁოქსაღ²² ᦁოქსაღ²³
 ᦁოქსაღ²⁴ ᦁოქსაღ²⁵ ᦁოქსაღ²⁶
 ᦁოქსაღ²⁷ ᦁოქსაღ²⁸ ᦁოქსაღ²⁹
 ᦁოქსაღ³⁰ ᦁოქსაღ³¹ ᦁოქსაღ³²

წიგნი, რომ მასთან შესვლისა და
 გამოვლის დროს უშიშრად ყო-
 ფილიყო. [ამ დროს] მივიღე მე-
 ფის წერილი და გადავეცი ვასაქს.
 5 [ვასაქი] წავიღა მეფესთან. [მე-
 ფემ] იგი პირველად დიდი პატი-
 ვით მიიღო, როგორც ერთგული
 შემწე და თავისი სარწმუნო და
 საყვარელი ძმა. ხოლო შემდეგ
 იგი აცდუნეს ზოგიერთებმა, რომ-
 ლებიც აშშობდნენ, თითქოს ვასაქ-
 თან აღმოჩენილიყო წერილი მე-
 როე აშოტ მეფისა და თვისი სი-
 მამრის გურგენისა, ერთი შიკრი-
 კის ხელით [მოტანილი] და ათას-
 გვარი ვერაგული ზრახვებით აღ-
 სავსე. ამის გამო [აშოტ მეფემ]
 'მეიპურო [ვასაქი], შეკრა იგი
 რკინის საკვრელებით და ჩასვა
 ციხეში, რომელსაც კაენი ეწოდე-
 ბა. მე სასტიკი სიტყვებით ვამბი-
 ლე მეფე, ავავსე იგი დიდი ყველ-
 რებით თეცის დარღვევისა, ვა-
 საქის შეკვრისა და მისი სამფლო-
 ბელოს დაპყრობის გამო. [აშოტ
 მეფეს] ვასაქისათვის [ფიზიკური]
 ზიანი არ მიუყენებია, მხოლოდ
 ცოტა ხნით დატოვა [ციხეში].
 შემდეგ კი თავს იღვა მისი საპა-
 ტიმროდან გაშვება და თავის სამ-
 ფლობელო ქვეყანაში დაადგინა.
 მე დავეთანხმე მის სურვილს მა-
 შინვე, რომ მერე ბავშვურად არ

1 + ღ AD. 2 ღწა A. 3 ღწამაქ ABCD] ᦁოქსაქ E. 4 ᦁოქსაქ] ᦁოქსაქ
 D. 5 ᦁოქსაქ AD. 6 ᦁოქსაქ ABCD. 7 ᦁოქსაქ] — C. 8 ᦁოქსაქ D. 9 ᦁოქსაქ
 BD. 10 ᦁოქსაქ A. 11 ᦁოქსაქ B. 12 ᦁოქსაქ] — C. 13 ᦁოქსაქ ABCD.
 14 ᦁოქსაქ ABC. 15 ᦁოქსაქ BC.

կական բարուցն զազանական ինչ ստասցի կամս, և զանկազմն դրժեալ գործեսցէ իր, որ և այսպէս ապա այլում¹ տեղոյ զայսոսիկ թողի հոգալ՝ երկնաւոր այցելութեանն յանձն արարիալ:

ՅԱՂԱԳՍ ԸՆԴՎՋԵԼՈՅ ՍԱՀԱԿԱՅ
ԻՇԽԱՆԻՆ ՅԱՇՈՏՈՅ ԱՐՔԱՅԷՆ,
ԵՒ ԸՄԲՈՆԵԼՈՅ Ի ՆՄԱՆԷ. ԵՒ
ՅԱՂԱԿՍ ԳՈՐԾՈՅ ԻՉՁ ԱՅԼՈՅ 10
ԻՇԽԱՆԱՅ

Ջայսու ծամանակաւ ոմն Հագարացի, Փարկինի անուն իւր՝ ոստիկան ՚ի Հայս յամիրապետէն² անտի առաքեալ և ընդ իւր բերեալ թագ՝ դնէր ՚ի գլուխ թագաւորին Գագկալ՝ երեքիւն դնս պակեալ ՚ի վերայ Հայաստանեայցս³, և այլևս բարեվայելուչ զարդուք զնա շքեղացուցեալ: Ապա և թագաւորն ևս ոչ սակաւ ինչ պատիւս և պարգևս առատաձիրս նմա շնորհէ. այլ և ամիրապետին⁴ ևս⁵ բազումս առաքէ զանձն ոսկույ և արծաթոյ զկէսն ՚ի սակն արքունի և զայլսն⁶ ՚ի նպաստ օժտութեան: Բայց ոստիկանն Յուսուի յաւէտ իմն ընդ այսոսիկ⁷ զչարեալ՝ արագինս կրճտէր զատամունսն ՚ի վերայ թագաւորին 30 Գագկայ, սպանացեալ ՚ի ապականութեամբ⁸ և մօտալուտ բանիւք: Բայց հոյակապ իշխանն մեծ Մահակ, որ որպէսացուցեալն

Յոյժեղուցո ևս ար հազարն Յեւրոյ սալմե. ճանարհրնի յի սեցա ճրոնսատցի մօցիտօցե սահրնեւալ ևս Յեյցիւր մօքեղցաս միւնալը.

ՏԱՅԱԿ ՅՏԱՅՐՈՅ ԱՅՈՒՄ ՅԵՄՈՅ
ՅԻՄԱՐՏ ՄՐԻՈՅՈՅ, [ԱՅՈՒՄՈՅ]
ՅԻՄԱՐ ՅԻՍԻ ՄԵՅՅՐՈՅՈՅ ԼԱ
ՏԵՅԱ ՅՏԱՅՐՈՅՈՅ ՏԱՅՄԵՅՈՅ
ՄԵՏԱՅՄԵ

ամ ճրոս Տօմեթմի յինքն յագրինեղի, Տաքեալ ճարքինն ինալիթամ օժտիքանալ ճամօքնալն. ման տան համօրժանա ճեյրքցին, [Րօմեղից] տաքն ևսալճա ճագիք մեղց. [ամրիցալ ճագիքի] Տօմեթմի Տամքնի յիւրտաք մեղց. [Օժտիքաննա յիցի] Տեցա մօքցնիցր Տամքալեթմիտալ Մեամք. մեղցմալ արամքիցր ճաթիցի ևս Մեցի ժլցցնի միագր մաս. ման ինալիթասալ Օքրօժ ևս ճեյրքեղի ճիճալ ճանքի ճագալ, Տեցա յի Մեճալլեցրալ. յիւսլիւ օժտիքանն յման Մեքրօ մեթալ ճաթրօթա, ՏաՄինալ յիլքցնալ յիլեթն ճագիք մեղցի միմարտ, յեթքրեթրա Տրալի մօժրօթի ևս ՏաՄի միթքցեթի. ճիճալ ևս հինքեթլի ՏաՅԱԿ մտալարի, Րօմեղցալ յաՒօթ մեղց ճասիթեթի յեթիլա, մօթքլլցալ ճրօցիցր Յօրօթճամքրօքեղ մի-

¹ յայլում A. ² յամիրապետէ A.D. ³ Հայաստանեայց A. ⁴ յամիրապետին C. ⁵ և C. ⁶ + ևս ABCD. ⁷ այսոսիկ ABCD. ⁸ սպականութեամբ C.

դիցուցանէր *զամբարտաւան* *և*
զբիրտ ապստամբութիւն նոցա
ընդ լծով ծառայութեան իւրով:
Աստ ուրեմն ապա մեծ իշխանն
Միսական տոմին՝ Սմբատ, երկա
և և կղարարքն՝ հանդերձ ցասմ-
նական՝ իմն սրտիւ դժգոհեալ ընդ
Հագարացւոյն՝, որ յայնժամ
զգաւառն Կողթան բռնակալեալ
պայապատէր՝. խնդրէին առ ի
նմանէն՝ լինքեանս՝ դարձուցանե-
ալ զսևազական իւրեանց ամրոցն
Երնջակ և զառ ստորստով նորա
զգաւառն, զոր Յուսիպ ոստի-
կանին առեալ տուեալ էր ի ձեռս
Կողթան բռնակալին. այլ նա
իբրև՝ յարքունուստ զայն նմա
չնորհեալ համարէր և ոչ առնույր
յանձն տալ: Իսկ ապա երկաքան-
չիւրքն՝ կողմանք զօր գումարի-
ալ գունդ կազմեալ՝ իբր հրոսա-
նուէր իմն՝ զրդմամբ՝ մարտ ընդ
միմեանս հարկանէին: Եւ իբրև
ջուր ոսղմին կազմեցաւ և աս-
պատակն զմիմեամբք սիրոհեալ
և գունդն՝ Հագարացւոյն աղմը-
կեալ յետկոյս հարան մերձ ի
պարտել, անդ ապա զօրն՝ Գա-
բաւոնացի՝ իշխանին Սմբատայ,
որ ի թիկանց կուէէ կային Վա-
սակալ կղզօր նորուն՝ ի ձախա-
կողմ՝ թևոյն յանկարծօրէն խոր-
հրդեամբ չարի համագունդ ընդ
Վասակալ ձի ի ներքս սարեալ և

ժլիցրի, լիւրի և սաստիկի ցան-
 ճումիլեցաւ և լաւամորհիւս տա-
 յիսի մոռնոցի շրջեց. Յեմմեց զի
 սիսայանի տոմիս լիւրի մտաւորի
 5 *սլաւաբարտի տայիս սամ ժնատան ցր-*
տալ ցանրիսեւա ագարիանցիս մի-
մարտ, յոմեցուց իմ լորոս ցալ-
տանիս ցագարս միմլաւորցիտ
տլուծեւ. ժնեմն մաս մոստեւոցե,
 10 *որ լաւեւրնեցիմն մտտայիս տա-*
ցիանտի սակտարի սիմագրե ցրն-
չայի և միս ժիրաս [մլեւարե] ցա-
ւարի, յոմեցուց իշխուք ռստի-
կանս ալլա և ցալտան տիրանի-
 15 *ստայիս ցալալլա. ման կի իսինի*
սամեցալ կարիլան միստայիս նալլա-
լուծեցալ միլինն, ამიტომ არ
իշխրեւ մտի լաւեւրնեւ. ამის
Յեմմեց յորիցե մեարեմ Յեկրիւ
 20 *չարի, ցալլա ռաւմի և մարბի-*
լուծեցիտ ցրցեցիտ Յեցեցե
ցրտմանցե. ռաւմեւալ ցանցեցե
և մարბիլուծեւալ մոլեցեցեցե ցրտ-
չանցե.՝ ագարիանցալ ցալլա
 25 *Յեմլալլանցիտ շակտայց. ამ*
լորոս ցալաւոնցալ սլաւաբարտ
մտայիս չարի շխրցիտ ղլալ մի-
մաս ցասայց. մարցեցե ցրտիլան
լուծեւալ Բորոտի ցանճրաւցիտ,
 30 *ցիտ մ ցասայց Յեմլալլա, [սլաւա-*
բարտիս ռաւմի] լուծեցեցե. [ի-
սինի] տայց լալցեցեցե, լալագորցե
և ժիրս լալլալլա ժլիցրի ցասայց,
տցիտ մ կի շխրցի ալլալլա և

1 եղբարքն ABC. 2 ցասանական A. 3 Հագարացուոյ ABC. 4 ի նմանէ ABC.
 5 լինքեանս] առ լինքեանս C. 6 իբր D. 7 երկաքանչիւրք BC. 8 լիմ ABCD]
 իմնդ E. 9 զղրդմամբ A. 10 գունդ D. 11 զօր ABC. 12 գաբաւոնացի BC. 13 նորին
 D. 14 ի ձախակողմն D.

ნიցანს ლარითანაჲს არიქილ-
 ალ მჩუთ ვრადილქინ ქანანა-
 ლერ ვორენ ზჳრ ასაყარაქილ¹
 ჰმნ ენუჯემ ნიგა თოლსა ლ ზ ქა-
 ყილნ ლ ზ თოლსერ ქანსა² რადილ
 ქირაღორს თაყათთ ზ ნიგანს²
 არილანსქინ, მჩნჯს სიხსქინ³ ნიგა
 ზ ზნაღანდოქინს ლ ზ სიღაღო-
 ქინს⁴. ლ ვორს ზ ზიღანს ნიგა
 მსრულ აღსრულან ლ თასანთონ⁵
 აჯღორანს⁶ კლიქინ თოქილჳ ვნა
 ნორიღესა⁶: სღ მჩნჯქილ აქსაქსა⁶
 ვსანანს სიღაღოქინს⁷ მსრღ
 ლქინ ენუ მჩმხანს ზასთათს⁸
 ზს ლ ზს ჰამანსაღ როქილან⁹
 ქიღარ ვაღანს თო ჰამანორს
 სღორ ზასანსქ, ასსილქ ზამ ვილს
 ზქსანსქინ სანასიქ ანსიქიქ ზ-
 ლიქ⁸ ქიღარ ვაღანს ლ ვიღქნა-
 ყქსა ქაღარქ თანოლს თანასა-
 რას ლ ვქარქოქილქინს ზ ნი-
 განსქ ამრიგანს⁹ ორ ზ ორიქ-
 იორ⁸ თანსღ ვღაღქ¹⁰ ქაღარ-
 რქინ¹¹ ქამრიგა ზღრიქ თქილქ-
 ანს ლ ვიღარ არღანსაღ ლ ზს
 ნასილ ვქინასიღამარ ვაღანს:

ჶაქს ქანსაღ ამხნაროღათ ლ
 რადმანანდარ ჰამანორს ჴრაგ
 სორნქარს⁸ ჳქსაღ ჰიღოლ ზ რაგ-
 იორ თო ზიღს ზაქრ იათორათ¹⁰
 ვღორქნს ოორღქნაქ ვხორღიქ
 ზღრიქ⁸ ზიღარაქილ ვიღ ვაქს
 ზიღ ლ აქილ¹² თსიღილ ჰიღიქ ლ¹³,

შექურვილნი დაქრილებს [ძირს]
 აქცევდნენ, სანამ ისინი არ ალაპა-
 რაკლებოდნენ მორჩილებასა და
 მშვიდობაზე; რაც მათგან ქვეყანას
 აზიზობდა და შეტრწუნება ხელა
 წილად, ორმაგად ახლა განაახ-
 ლეს იგი. როდესაც უკვე მშვი-
 დობა უნდა დამყარებულიყო მათ
 შორის, სწორედ იმ დროს აშობტ
 მეფეს საწწუხარო ამბავი მოუვი-
 და უტიის გავარიდან. მას უამბეს
 მისი სიმაგრის საჰაქ მთავრის
 უტიის გავარში გაღმოსვლისა⁸ და
 იმ სიმაგრეების გაძარცვისა და
 მიჯაჯების შესახებ, რომლებიც
 ძოროფორს იყო. [აცნობეს ავ-
 რეთვე] მის მიერ ხიზნების თავის
 სამფლობელო ქვეყნის სიმაგრეებ-
 ში წაყვანისა და მისი გავარის
 მთიან მხარეებში დაღვომისა და
 გამაგრების შესახებ.

ეს რომ შეიტყო ყოვლად ძლი-
 ერმა და დიდად ჰქვიანმა ქართ-
 ველთა მეფემ ადარნასემ, მიატო-
 ვა თავისი დისწულის გურგენის
 საქმეები, რომლებსაც ის [უძღვე-
 ბოდა], თითქოს [ამ საქმეებზე]
 სხვა ღროისათვისაც ზრუნვა შე-

¹ ასაყარაქილს ანდრეთას D. ² ასაყათთ ზ ნიგანსქ ზ ნიგანს თა-
 ყათთ ABC. ³ სიხსქ ACD, სიხსქ B. ⁴ ზ სიღაღოქინსქ [სიღაღოქინს ABCD.
⁵ თორიღეს D. ⁶ აქსაქსა — D. ⁷ + აქსაქსა D. ⁸ ზღრიქ⁸ ზორაქ AC, ზორა D.
⁹ ამრიგანს D. ¹⁰ ვღაღქ AC. ¹¹ აქსარანს A, ქაქსარანს BC, აქსარანს D. ¹² აქ-
 ილ ABC, აქილანს D. ¹³ ლ — D.

და ქაღალდასიქ აყათრასითარ
ქმნ ქაღალციქ¹ ათ ქ ქირამ²
ღმერთი წაფალორ ჴაიფე ქანრიქ
ფორტიქნ ჩქსანჩინ შანასკაქ
ჩაქე ნორა დღორა ქღრ ქთ ექქ-
ქამარქ ქღრ ქთიქსალ ღ უნორიქსალ
არა ქღრღ ხრღღ ღარქღღ მქსან
სასათღ ღაყნსაქიქ დან ღასა-
ნხნ ქ შორაქორ³; ხღ თსანხნ
ნახ ღქსანხნ⁴ კიღსეხალ მჩრღ⁵
ქაქიღსასქსალ ქქქსანჩინ შანასკაქ,
და ორ ქ ნამა ქაქიღ⁶ ქ ḡქაქაროღ⁷
ღასასქ აქღრ შქსანხაგ ღანსალ
არბასქსალ დნა ქ თონ ღორ ქღ-
ღიქ, ღ დაქღ ღა ადათ კსანსან⁸
ორ ქ ნამ ḡსთ ასიქ დჩრქსიფე,
სა ანე⁹ ქარათხალ¹⁰ ღ აქარ-
ნასკა⁷ ḡღღრ ქამრიფე⁸ კაყიფე-
ალ; ḡაქა ღ ḡმქს⁹ ამრიფე, ორ
ქღ მჩრბ ქ ნა¹⁰ ღ ḡქან ღა ḡრ-
ღსალ თაფნაყალ თარაქიღაქ
ღ ሡრიქ ḡარაქ ḡჩრღღაყარ-
ნასკან¹⁰ თიღსალ¹¹ ღ ქსაღაფიფესალ¹¹
ḡქსიღ¹² მნასკაგ ხრქიქინ ሡრღ-
სარასქ აღქსიღ¹³ ქღრხანე ქამიღრ¹²
აქღრღქხან ქღრიქ, ღ ḡართიფაქ
ნიფა, ორ მჩრბ ღქ ქ ሡნღნა¹⁴ თა-
რათამ ḡქან ሡნღსალ¹⁴ ḡქრან-
იქღღ¹⁵ ღ ሡრარორიფე ሡრქიღსალ. ḡქ
მ¹ ქ კიღსეფინ ღალ ḡქსიღსალ¹⁶ ქ³⁰
ნამ ሡთღ ქსაფალღრინ ḡნასკი-
ქსამარ;

საძლებელი იქნებოდა. მან საჩქა-
როდ მოამზადა და გაგზავნა სო-
მებთა მეფე აშოტი საპაქ მთავარ-
თან საქმის მოსათავებლად. თვი-
თონ კი თავისი ჯარი ზურგში და-
იტოვა. შეარჩია მხოლოდ 300 კა-
ცი. ისინი სისწრაფით გაემართ-
ნენ და მიალწიეს ძოროტორს. აქ
ჯერ კავენის ციხე ინახულეს, რო-
მელიც მიტაცებული იყო საპაქ
მთავრის მიერ და რომლის საპა-
ტიმროშიც იმყოფებოდა სივნიელ-
თა უფალი ვასაკი. [აშოტ მეფემ]
გამოიყვანა იგი და გაუშვა თავისი
მამის სახლში, [გაათავისუფლა] აგ-
რეთვე სხვა აზნაური ქალებიც, იქ
რომ იყვნენ, როგორც ტყვეები.
[ამის შემდეგ] ის გაშორდა [ცი-
ხეს], ციხეში კი თავისი მცველები
დააყენა. შემდეგ მან მიმძღვერე-
ბით დაიპყრო სხვა ციხეც, რომე-
ლიც [კავენის ციხესთან] ახლოს
იყო, მახვილს მისცა ციხის მცვე-
ლები, ხოლო მოსახლეობა მთელი
თავისი ავლა-დიდებით ხიზნად წა-
ასხა თავის სამფლობელოს სიმაგ-
რეებში. მათი ყანები, რომლებიც
მკის პირს იყო მიწეული, უღრო-
ოდ მოცელა, აღაგზნო ცეცხლი და
გადაწვა, რომ არ შებრძოლებოდ-
ნენ მას და არ შეეშალათ ხელი
მეფისათვის იქ დამკვიდრებაში.

¹ ქაღალციქ D. ² ქ შორაქორ ABC] ქ შორაქორ DE. ³ ḡქსანხნ AC. ⁴ კაქე ABC. ⁵ ქ ḡქაქაროღ D] ḡქაქაროღ AB, ḡქაქაროღ C, ქ ḡქაქაროღ E. ⁶ ሡს ანე] ሡს ანე D. ⁷ ḡქსანს ABC. ⁸ ამრიფე C. ⁹ + ღ D. ¹⁰ ḡჩრღღაყარანს ABC. ¹¹ + ღ ABC, + ღ D. ¹² ḡარღ D. ¹³ აქსიღ AC. ¹⁴ ሡნღს ABC. ¹⁵ ḡქრანიფე D. ¹⁶ ḡქსიღს D.

Արդ՝ իբրև դայնպիսին սեսա-
նէր տաղտկալի տառուպանս և
զազմուկ շիւթի զեղեակ հոգեակ
զաշխարհաւ սէրութեան իւրոյ՝
այնուհետև ոչ գանդիտեալ ի բազ-
մութենէ զօրաց իշխանին և ոչ
զնուագունս իւր գունդ ի մտի
եղեակ, չուէ գնայ՝ ի հանդիպումս
նոցա: Վասն զի բանակեալ զխոս-
ղեակ կալին ի ժորժորս լեռնակի¹
միոյ ըստ արևմտեակ² կուսէ ձո-
րոյն Տաւըշոյ, վարանեալ յաիշ-
տակէ³ և ձգել՝ յորոպայթս իւրե-
անց զթագաւորն: Եւ անդ⁵ ապա
գտեալ⁶ ըլրակ մի, ու ունէր զին-
քեամբ քարաժեռ⁷ շրջապատ, ի
նմա ելեալ բանակէր⁸ զօրն ող-
ջոյն և զգիշերն ամենայն: Եւ
պատգամ ապա զմի ոք հպիսկո-
պոսացն⁹ առ իշխանն Սահակ¹⁰
առաքէր ասելով. «Ո՛րպիսի ինչ
չար, կամ զինչպիսի¹⁰ ինչ վնաս
առ ի յինչն քեզ բերաւ արդե-
ամբք¹¹, զի սիւսանակ այնր՝ ար-
ժանի ի քէն գտաւ այսպիսուկ¹²
իմն ժանր սղօտի, զոր սիսի
գործեցևաւ, և ոչ յտկար երդ-
մանն քո¹³ ածէր զքեզ ի պղծումն-
կամ ընդէ՛ր այժմ՝ զրականդեր լի-
նիս հեղուլ զարիւն իմ առանց¹⁴
բանի պարտապանութեան: Բայց
արդ՝ պարձ ի բարկութենէ այտի¹⁴
և դարձո՛ւ¹⁵ ի բարիսն զի՛ նանիր

հոռեսաց մեզցեմ Դաննա, իրոմ
ամբցարի միմիջ շեղեւորեա, Մեդո-
տի և Բարբառի մոլեղա միս
Տամբղոմեղա յեղեանս, Բար Մե-
5 շինա մտարիս չարտա սիմ-
բաղես. Ման Բար տարիս գլուխ
սիմբոլից Գարեղալիսն, Գարեղ-
տա և Մարեղա [Մարեղան] Յեղե-
ղալ, իրոմեղից Դաննայէր-
10 լի Բար Երտի Մարեղ մտիս Գարեղ-
մի յարեղմիս Գարեղ Դաննայէր-
[Բարեղ Բարեղան] Մարեղալեղեղեղ-
նեն, իրոմ մարեղալեղեղեղեղեղեղ
մարեղ տարեղան մարեղմի. մար
15 Բարեղ Երտի Մարեղ Բարեղ, ի-
րոմեղալ Եղեղ Երա Գարեղմի.
Բար Բարեղեղ Գարեղ և Դաննայէր
մարեղ Գար Դաննայէր
մարեղ [մարեղեղ] Երտի Գարեղ
20 Եղեղեղ Գարեղեղ Գարեղեղ Գար-
եղեղ և Մարեղալ: «Բար Բարեղ-
եղեղ, Բար Գարեղեղ Գարեղեղ
Մարեղ, իրոմ մար Գարեղեղ Գար-
եղեղ Գարեղեղ Գարեղեղ Գարեղ-
25 Եղեղեղեղեղեղ, իրոմեղից Գար-
եղեղ [Գարեղեղ]. Մարեղ Գարեղ
Գարեղեղ Եղ Բար Գարեղեղ Գար-
եղեղեղեղեղ. Գարեղ Գար Գարեղ-
30 Գարեղեղ Գարեղեղ Գարեղեղ Գար-
եղ Գարեղեղ Գարեղեղ Գարեղեղ
և մարեղեղ Գարեղեղ Գարեղեղ
Գարեղ Գարեղեղ Գարեղեղ Գարեղեղ

¹ գնա A. ² արևմտեակ AC. ³ ի յաիշտակէ D. ⁴ ձգելու C. ⁵ անդ — B.
⁶ + անդ B. ⁷ քարաժեռ D. ⁸ բնակէր BCD. ⁹ յաիշտակապոսացն AD. ¹⁰ զինչպի-
սի] որպիսի ABC. ¹¹ արդեամբ D. ¹² այսպիսուկ BC. ¹³ քո C. ¹⁴ այդ BC. ¹⁵ դար-
ձոյ A.

1 *მადოცესა* 1 *ორიოცე* 1 *თაკა* 1
ნოქსიანი 2 *և მლიან* 1 *ყերკო* 1 *ამ-*
რიყი 1 *ვირ* 2 *კაიჭუთასისა* 1 *ტ* 1 *ღ* 13
აქარენ 1 *თორ* 1 *ჩნბ* 1 *և* 1 *ღვარქ* 1 *ა-*
სარჩი 1 *ყარბი* 1. *և* 1 *კაქამნოს* 1
სეჩეჩ 1 *მჩასთარ* 1 *საღაღოქსი* 1
ჩ 1 *მტ* 1 *მორ* 1 *ორაქს* 1 *ზორ* 1 *ზორა* 1
თი 1 *և* 1 *ორქ* 1 *სირსი* 1 1 1 1

1 *ის* 1 *ქქსანს* 1 *ღაქსაქსი* 1 *სოსა* 1
ქან 1 *ყათორამ* 1 *և* 1 *ოჯ* 1 *ყათათასა-*
ნოს 1 *ქსრს* 1 *აქქანს* 1 *ზამარჩა* 1 1.
აქ 1 *և* 1 *ღან* 1 *ღს* 1 *მომოსა* 1 18 *თი*
საქსიყოი 1 *თს* 1 *ქ* 1. «*თი* 1 *ნჩით*
ათ 1 *ქქამ* 1 *სორანს* 1 *և* 1 *სი* 1 *თი*
ნა 1 *სრი* 1 *ქქი* 1 *ჯოსა* 1 *ღნაქ* 1 19
ქქქქქქ 1 *ყათათასანს* 1 10
ყათათას 1 11 *ნამ* 1 *ზათოქ* 1 1
ნ 1 *ღქ* 1 *ასათს* 1 1 *ღომარო* 1
ყქქქ 1 *ღორ* 1 12 *ქქ* 1 *ანქ* 1 *თქ* 1
ღან 1 *ღოქ* 1 *ზარან* 1. *և* 1 *ქ* 1 20
ოჯ 1 *ქქ* 1 *მქ* 1 *և* 1 *ზანქ* 1 *ქქ* 1
ქქ 1 *ზორ* 1 *თოსა* 1, *ქქ* 1 13 *ქქ* 1
ქქ 1 *ქქ* 1 *ქქ* 1 *ზანან* 1
ქქ 1 *ქქ* 1, *ორ* 1 *თოს* 1 14 *ქქ* 1 25
ქქ 1 *ქქ* 1 14 *ორაქ* 1 *ღქ* 1 *ან* 1
თქ 1 15 *ყარჩა* 1. *և* 1 *ქ* 1 *ქქ* 1
ქქ 1 *თი* 1 *ღქ* 1 *ქქ* 1 *ღორ* 1
ყათათათ 1 1 *სათათქქსა* 1 *և* 1
ქქ 1 *ქქ* 1 *ქქ* 1 *ქქ* 1 30
ათათ 1 *ან* 1 *ქქ* 1 *ქქ* 1
ქქ 1 *სათათ* 1 *ქქ* 1 *ქქ* 1

წასახდენად. ორი სიმაგრე, რომ-
 ლებიც მიიტაცე, მომეცი მე და
 ჩემი ქვეყნის ხიზნებიც დამიბრუ-
 ნე. ანის შემდეგ დამყარდება
 ჩვენს შორის ურყევი მშვიდობა,
 როგორც ალალ მამასა და საყვა-
 რელ შვილს შორის“.

მთავარმა, როდესაც მოისმინა
 მოციქულის ამგვარი სიტყვა, არა-
 თუ პასუხის ღირსად ჩათვალა
 იგი, არამედ უფრო მეტად გან-
 რისხდა და ეპისკოპოსს უთხრა:
 „შენ აქ ჩემს კარავში დაჯექი, მე
 კი წავალ მასთან და ჩემი მახვი-
 ლით სწრაფად მივართმევ მას შე-
 მოთვლილ სიტყვებზე პასუხსო“.
 თქვა რა ეს, შეკრიბა მთელი თა-
 ვისი ჯარი — 8 ათასზე მეტი კა-
 ცი და გაგზავნა წინ მცირე ბორ-
 ცვის მიმართულებით, რომელზე-
 დაც მეფე იღვა. ქვეითად მეტრ-
 ძოლ ჯგუფს უბრძანა ფარები
 აღემართათ, რომ უძლეველი ზღუ-
 დის შესახედობა პქონოდათ, მა-
 თი ზურგის მხარეს კი ცხენოსანი
 გუნდი დააყენა, შექურვილი და
 შეკაზმული იარაღითა და სამკა-
 ულით. მოწინავე დამცველები
 ფაროსანი ჯარის წინ სწრაფმავა-
 ლი ცხენებით დაიძრნენ. ისინი
 აქეთ-იქით მიდი-მოდოოდნენ. უკ-
 ვე მთიების ამოსვლის ხანს ელვა

1 *მადოცესა* A. 2 *ორი* A. 3 *ქქ* C. 4 *ჯარბი* A. 5 + *ღ* D. 6 *სირსი* D. 7
ზამარჩა D. 8 *მომოსა* ACD. 9 + *ღ* A. 10 *ყათათასანს* ABC, *ყათათასანს*
 D. 11 *ყათათასანს* D. 12 *ქქქქქქ* ABC. 13 *ქქ* A. 14 *ქქ* D. 15 *ჯანათათ* BC.

ლიქა ხრქაჲს¹ ღაქინ: ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

იფრქვეოდა ქარქაშ-გაშიშველ-
 ბულ ხმლოსანთა სიმრავლისაგან,
 ასევე ჩაფხუტთაგან, ზურგისა და
 მკერდის საცავ სპილენძის დიკარ-
 თაგან და მკლავთა და თეროთა
 ჯავშანთაგან. მეფემ როდესაც და-
 ინახა მტკიცედ შეიარაღებული
 დიდძალი ჯარი, გარს შემომდგა-
 რი, უკან მოიჭოვა თავისი ასე-
 ული, რომელიც გრძელი გზის
 [გავლის გამო] დაცვივდა, თვი-
 თონ კი მხოლოდ ორი ასეულით
 დაეშვა მცირე ბორცვიდან მათ
 წინააღმდეგ.

ხე ანგ იაყა თორაძსაღ ექხა-
 ლარ სრქმანზ ხელმანზინ თორაღ
 ხრისაგ სათორთიქ აქაყა და ქინ-
 გხან¹² ასტე. ანქტ ხა ხნჯ სილა-
 ღნეჩ¹³, ლამ ასისეჩ აქამჩი სრქ-
 მან¹⁴ ნათი¹⁵ ატე სათორაძ
 ექნას სათორქსან ხმთი ქ ელიქ
 ხმ. და ხქტ ხელსანზ სათორქანს-
 აგ იამ¹⁶ ქ ნათი ნათორქსაღ ექნას
 ხე, იქიქსა ექი ქ თორაყართ
 მანორანქა, ეორ ნიქქსაღ აბსნ¹⁵
 ქ ქირაქ ხმა, ხე აყა ექხთქარ
 ღართინ ქ ღრათთ¹⁶ სთაქინ
 სრქიქ ლაყხაღ, ეორ სთქორნ ღე
 მქღთ თორაღ ხეღ ღრქხეღნეღანს, ¹⁷
 ლანქარბაქი ეამ ექინორქორქინ¹⁷
 ხრქსრქირქ¹⁸ ნორქა ექინორქი-
 აღ¹⁹ და ქ ბაქინ ღარბე რეღეღა-

მაშინ მთავარმა ღმრთის წინაშე
 გაშალა ფიცის წიგნი და თავის-
 თვის თქვა: „თუ მე რაიმე შეე-
 ცოდე, ანდა ვუბტყუნე ამ ფიცს,
 უფალო ღმერთო, მომაგე მე ვნე-
 ბა ჩემი სიცოტუისათვის და თუ
 მთავარი არ დაემორჩილა [ფიცის
 წიგნს], მიაგე მას ვნება და მიხ-
 სენ უდანაშაულო სიკვდილისაგან,
 რომელსაც ქსელავენ და თავს მა-
 ტებენ“. შემდეგ მან ფიცის წიგნი
 წმინდა ჯვრის მტვირთველ სახე-
 დარს შეაბა. მას ჩვეულებად ჰქონ-
 და [ამ სახედრის] თავის წინ ტა-
 რება. უეცრად ერთ მხედრობად
 შექტურვილმა ორმა ასეულმა დიდი
 ხმით დასცახა და ცხენები [მტრის
 რაზმში] შეაგელვა. თავდაპირვე-

1 - + და BC. 2 ქ თორაქართაგნ C. 3 ქ ლანჯთაგან] ლანჯთაგან A. 4 აქანაყ-
 ნაღაგნ D. 5 რეღეღაგ D. 6 ექთხაღ B. 7 ექირქ D. 8 ხეღ ABC. 9 ქთთ ლიქ D.
 10 ხრქქან AD. 11 ოღეღი D. 12 ქინგხანზ C, ქინგხან D. 13 ოღეღეღი A. 14 ნათიქ
 A. 15 აბსნ] აბსაღ სნ ABCD. 16 ქ ღრათთ D. 17 ექინორქორქინ B. 18 ხრქსრქირქ
 ABC. 19 ექინორქაღ B.

დაჯი ხრციფონე ნიფა, იჯ ათხალ
 ზ მით ვაყესილქჩინან მათოობი,
 ირ ქაქამ ზოლაქი¹ ვნა . აყრე-
 ვიყ, ქტე კაროი² ჸა ტ ნიჯ მათ-
 თოობ³ იჯ თაქ⁴ ქოქქ ვარძხალ
 ვალანა კრსი ზ ჯაოქანხალ სრ-
 კილქენ: ნლ აქსაქა ვირბხალ ჯრ
 ვანოლქხან⁵ ანქსათარ ვაქრო
 ამნხნგონ კაყიქ⁶ ზ რაყ⁷ ზ
 ნამანტნ სოინსაქ:

**მავაჟი ავსაჟი ანქილ მით-
 ფაჟ, ხი მისიქანოქტხან
 ლსოქიქაჟ ჸ ნირჟიჟ ზორიჟ**

ჩაქე ქიქრ ქნჯ ქაოაქ ვან
 ვაქა იათიქანან მათოოქ აყა-
 თამქაქხანაქ ვაქამალ ლნიქქს-
 აქ ქამაქქქხან ამქრაქსოქ ჸ
 ზ აქარაროლქხანქ აქროთიჯ ან-
 ვილქსალ⁸ აოაქქ აყა ვიქ⁹ ზ
 ზაქარარაყ ქლოე ამქრაქსოქ
 ანჯონ ქამ ვიქოქ ჸოთსაქ ზამ¹⁰,
 ირ ქტაქქო¹¹ ვამ ზოლაქ ჸ ვსრ-
 კოთ ლნიქქქამ ვქნხალ¹² ჸაროლათ
 ზ ქიქრქ არქოქნი ვიქოავენ¹³ ჸათო-
 ვანქერ. სასქან იჯ კარავენალ
 ვიქამ ოლქ¹⁴ მსრქაქალ ვნა აო-
 ნქქინ, ჯაქაქოქსალ თარხალ
 კაქანოქ ქარქალ¹⁵ აო ამქრა-
 ყქონი: ნლ აქსაქა ქაქ¹⁶ სქხალ
 ჸნიქრაყნ მათოობი ქიქსაქ
 ვქსაქალოქნი ვაქიქ ზ ვაქანა-
 კან ჸარაქარიქ¹⁷ აყაოქსაქხაქ

დაუბრმავე მათ ორივეს თვალეზი,
 უგულეზელყო ლმრთის მოხედვა,
 რომელმაც იმჯერად იგი იხსნა
 და [არ დაუთქიქდა], რომ ასევე
 5 შემძლებელი იყო იგივე ლმრთი
 ნება არ მიეცა მისთვის კვლავ ლა-
 ტის ჩადენის შიშისაგან. ასე
 ჩაიდინა მან [ლმრთის] განმარის-
 ხებელი [საქმე]. ყველამ გული აიყა-
 10 რა მასზე და გაშორდნენ მას.

**იუსუფის ბანდოქმისა,
 სბუქის ოსტიქანოქისა ჸა
 მის საქმეთა შხსახეზ**

ამაზე ცოტა უფრო ადრე იუ-
 15 სუფ ოსტიქანი აუჯანყდა და გა-
 ნუღდა ისმიტელ ხალიფას. მან
 არად ჩააგდო შთამომავლობის
 სიუხვე. ხალიფამ მასთან მარბი-
 ელად გაგზავნა ერთი თავისი ნა-
 ხარათაგანი დიდძალი ჯარით.
 თუმცა [იუსუფი] ერთი-ორჯერ
 შეიქურვა მათ წინააღმდეგ და
 დარტყმაც მიაყენა სამეფო ჯა-
 რებს, მაგრამ მაინც ვერ შეძლო
 წინააღმდეგობის გაწევა. შეიპყ-
 რეს იგი, წაიყვანეს და შექრული
 მიჰგვარეს ხალიფას. ამრიგად,
 ლმრთის მადლთა მოხედვამ იხსნა
 გაგიქ მეფე მისი მხეცური და
 30 ბოროტი მუქარისაგან. როცა
 იუსუფი შეპყრობილ იქნა ამი-
 რას მიერ, იმ დროს მისი ერთი

¹ ზოლაქი ABCD. ² კაროი D. ³ მათოობი ქნჯნ D. ⁴ თაქ C. ⁵ ზ რაყ [რაყ ABC. ⁶ ანქილქალ AD. ⁷ ზამა A. ⁸ ქტაქქო ABC. ⁹ არქოქნი ვიქოავენ] ვი-
 რავენ არქოქნი ABC, ვიქოაქ ჸათოქსანქერ D. ¹⁰ ქარქალ — ABC. ¹¹ აქ BC
¹² ჸარაქარიქ BD.

‘*նորա: Բայց իբրև կական զՅուս-
ուպ: Ըմբունեալ լինէր յամիրապե-
տէ անսոխ. ապա ոմն ի ժառայիցն*¹
*լաւէտ իմն ի պատուաւորաց*²
*Սբուրք*³ *անուռ, որ իշխան և հրա-
մատար էր ամենայն տան նորա,
բունսպօսսաբար*⁴ *սիրէր աշխարհի
տէրութեան*⁵ *Յուսոփայ:*

*և յետ սակաւ աւուրց*⁶ *ապս
և յամիրապետէն իսկ փոխանակ*¹⁰
*Յուսովայ ոստիկան հաստատեցաւ
և և ապա նա ևս առաւել քան
զՅուսուպի ըստ նմին սակի զնէր
ուկտտ միաբանական խաղաղու-
թեան ընդ Աշոտի, և Շահանշահ*¹⁵
*զնա անուանէր: Բայց ոստիկանն
Սբուրք*⁷ *դեռևս ոչ մոռացեալ ի
սրտէ զմախանա չար թունիցն,
զոր ի թագաւորն Կադիկ հնարէ-
ին միշտ թափել՝ յետ ոչ բազում*²⁰
*ինչ աւուրց հորդան իւրով զօրուն
տուեալ, առաքէ զկողմարք շու-
աշ գաւառի: Որ*⁸ *թէպէտ բնա-
կիչը գաւառին իրադգած յառա-
ջադոյն չար հինին լինէին. սս-
կայն ոչ կարացեալ սպառսպուս
գաղթիլ յամրոցսն, նոքա իբրև
վկայածակն ի վերայ*⁹ *հասեալ և
սսպատակս ընդ հրեսս դաւառին
սփոխալ՝ բազում սուարառութե-
ամբ կապուտ կողոպուտ առնէին.
այլ և զոչ կարացեալսն աճապա-
րել անկանակ յամրոցս վայրացն*

մսახորտագանի, շէրո ջէտաւ սա-
բատիտագանի, սահելաւ սեշույի,
րոմբելուց ոյր մտաւորի և
մերծանեմելի մտելի միսի սահու-
սա, ժաւաւոբիտ զաւշուօս ոյսւ-
տիս սամվոբելո յկէպանաս.

մկորց Ենիս ջըմըց կի ոյր
Եալիտամ ոյսւտիս Ենուցաւ ոս-
տիկանաւ Ըաւմէկույ. մանաւ [սա-
նուցաւ] ոյսւտիտան ջըւարեմիտ
շէրո մէկույց աւտէմա զաւլո
աւորտս մմիւրոբասա և Երտոբա-
Ե. աւորտս ոյր ջաքանաքս շիւ-
րեմա. սեշկ ոստիկանա յըր կի-
րըց յըր աւորոցաւ յաւլիւրան Ե-
րորտի յըսու և ջիւրի, րասաւ
մըւամ լըլիւրոբընըն Ըաւնտեհիտ
Եաւոյ մըմըց. րամընիմը Ըլլիս
ջըմըց տաւիսի յարի յաւաւընա
կըւաիս յաւարիս մԵարըմի;
տըմ-
ույս ամ յաւարիս մԵոթըրեմեմա
ՄինասՄարըց ջիւրոյցըս Երորտի
մէրիս ԸաՄքորոբիս ջըսահեմ,
մա-
րամ յըր մահեւրեիս, րոմ յըլա-
նի ջընիւնշուլոյցընըն սիմաւըրեմի.
[մէրեմի] յըլաւաւիտ յըլըտընըն
մաւ
և մարբիւլի մոաքընըս յաւարեմս.
Եանարոցըս և Ըլլըմալի Ենաւըլի
Մալըս. ոսինի, րոմըլեմեւ
կըր
մահեւրեիս յամաւըրեմաւ
աւըլըլեմ-
ի տաւիսի ջիւրարեմա, Ըսըլ
Մա-

¹ ի ժառայից նորա D. ² ի պատուականաց ABC. ³ Սբուրք AD. ⁴ բունս-
բոսաբար A. ⁵ աշխարհի տէրութեան տէրութեան աշխարհի BC, աշխարհի աւ-
րութեան D. ⁶ սակաւ աւուրց սակաւուց D. ⁷ սբուրք AD. ⁸ որ զի B. ⁹ ի վե-
րայ — D.

10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995
 1000

იყვანეს. ესენი იყვნენ ღონემიხ-
 დილი კაცები და ქალები და ჩვი-
 ლი ბავშვები. ეს რომ დაინახა
 გაგიკმა, როგორც გონიერი მეფე
 მიხვდა, რომ არ შეუძლია სბუჟის
 წინააღმდეგ ბრძოლა და მასთან
 თავისი სიტყვა მორჩილების და-
 პირებით შეცვალა. შემდეგ მან
 ვინმე გეორგ ჰავენუნი მოწესეთა
 რიგიდან დიდი ᄅღვინთა და სა-
 ჩუქრით სბუჟ ოსტიკანს გაუფხავ-
 ნა და შერიგება სთხოვა. [ოსტი-
 კანმა] შეიწყნარა იგი და ფიცის
 წიგნი მისცა, რომ მეტად აღარ
 გაეგრძელებინა მეფის წინააღმ-
 დეგ იმავე შეურიგებელ აზრზე
 დგომა.

20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995
 1000

ამგვარად, შეწყდა მტრის ლაშ-
 ქრის თავდასხმები. გაგიკ მეფის
 სამფლობელოში, თავიანთ მოსას-
 ვენებელ სადგომებში ლაღად და
 მოსვენებით იყო ხალხი. მათ აღარ
 ეშინოდათ გარეშე თავდასხმებისა.

ვსაღაჲს აჟსსაჲწიბსს
ჲსსაჲსაჲს და სიბაჲსიბ ჲს
ბსიბსაჲს აჲსიბს

ვსაღაჲს ბანდგომისა და
აჲსიბს მიმრ მისი
დამორჩილების შესახებ

80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995
 1000

ამის შემდეგ უკვე გამოაშკარავ-
 და განდგომის [ამბავი] ქანანიტ

1 ხანწარჩითობსან BC. 2 ჲსიბს] ჲსიბ B, ჲსიბ D. 3 ჲსიბ ხესს] —
 C. 4 ჲსიბს ABCD] ჲსიბს E. 5 შროსაჲს მარბს] შროსამარბს A, შრო-
 საჲს მარბს BC] შროსაჲს მარბს D. 6 შროს ABCD. 7 ვიბს ABCD. 8 თა A.
 9 ხესს B. 10 ხესსანს D. 11 ჲს C. 12 ვიბს AC, ავიბს B. 13 აჲსარს D.
 14 კარბანს D. 15 კანსანს ABC. 16 კანს] — D. 17 კანსიბს C.

բութիւնն քանանիս Գիթունուին
Վասակայ, որում հաւատացեալ
էր պահպանութիւն ամրոցին
Շամշուտէի. և ի դերև կլանէր
նորայն խոկացեալ դաւաճանու-
թիւն և թիկունս¹ Աշոտոյ² դար-
ձուցանէր, որ Շահանշահն³ անու-
անէր. և անձնատուր⁴ ի Քուր-
դէն⁵ իշխան⁶ Վրաց լիալ՝ նմա
զմեծ ամրոցն տալ խոստանայր,
միտն թէ լիւրում⁷ նահանգից⁸
տայցէ նմա այլ ևս ամրոցն⁹
կրուստ¹⁰ քան զնա: Իսկ նա պիայ-
ցեալն ի Վասակայ վաղվաղակի
կատարեալ և յետկար երգման
կնքեալ տայ¹¹ տանել նմա. որոյ
հաւատարիմ բան¹² ի յերգմանն¹³
եղեալ և ելեալ յամրոցէն չուեալ
զնայ առ իշխանն Քուրդէն: Եւ
վասն զի նախ քան զայս սպա-
նաւ Աշոտ եղբայր Վասակայ ի
սպայակոյտ զօրացն Վուրի աշ-
խարհի¹⁴. սուկս այնուիկ ի ձեռս¹⁵
ձեռասուն կրտսիրացն¹⁶ իւրոց
հաւատայ զամրոցն ի չուեւն իւ-
րում: Իսկ ի հանդիպիլ սորա¹⁷
իշխանին Քուրդէնայ¹⁸ իսկ և իսկ
առեալ զնա ընդ կրունկն անդէն¹⁹
դարձուցանէ, ածելով ի դուռն
ամրոցին առ ինքն տալ հայցէր:
Իսկ պահնակք ամրոցին ոչ կամե-
ցան տալ նուս քան զառնուրն
առ ինքեանս զՎասակոյ²⁰

յեսայ գնտունս, րոմեղսալ մին-
լոծիլի Յիւրնա Յամշուլդէս սի-
մագրիս Լաւալ. Լաւալիս ցանձա-
քս մաս ամալ ի պարա. [յեսայ
գնտունմա]. Նորոց Յեպէկոյ ամուրս,
րոմեղսալ ճաճանճաճոյ զհրոլդեծոլա
Լա միլնլո յարտեղլոտա մտալարս
գորդէն, անլուտքա մաս Լոլլո սի-
մագրիս մոլլոմա, օլոլնլ [սամալոյ-
ցոլոլ] տալոլս օլլոլլոլնլ և սեղա սի-
մագրոյ յարստոլ Լալոլոլ մոլստոլս.
ման յեսայոլս տեղոլնա սհրալալ Յե-
անլոլա, հոլլոլս զոլլոլնլ Լալոլլոլա
Լա զալլոլլոլալնա. [յեսայմա րոլլոլսալ
Լալոլնալ] մոլս ի սարհմլոլնոլ սոլլոլլոլ
հոլլոլս զոլլոլնլ, զանոլլոլնա սոլմալ-
րոլլոլնա Լա զալլոլլոլնա զարդէն մտալ-
րոլսայոլն. րալլոլն ամալլոլ անլոլլ յեսայ-
ոլս մմա ամուրոլ զարոլս(?) յեղլոլնոլ
Լա Մշարմրալալմա ժալալմ ոլնսեղլոլ-
լա, ամոլլոլմ [յեսայմա] զամալլոլլոլ-
լոլնալ տալոլս զանոլլոլնոլլոլ լոլլոլլոլ-
նոլնալ հալալալալ օլլոլտ օլլոլնոլ. իլոլլոլ,
րոլլոլսալ ոլլոլ զարդէն մտալարս
Յեղլոլնա, ոլլոլլոլ Յեպարլոլնա Լա մոլլոլլոլ-
նա սոլմագրոլս յարս, [րոլլոլս] Լոլլոլ-
լլոլնալ տեղոլլոլնոլա. մագրամ սոլմալ-
րոլս մոլլոլլոլնոլմա ան ոլսլոլլոլլոլ [օլլոլ-
նոլ] զալալլոլնա մանամլոլ, ևանամ յա-
սայոլ ան մոլլոլլոլնոլնոլ.

¹ ի թիկունս D. ² յԱշոտոյ AD. ³ Շահանշահ D. ⁴ անձնատուր ABCD. ⁵ ի Քուրդէն A. ⁶ իշխանն ABC. ⁷ լիւրում BC. ⁸ նահանգի D. ⁹ ամրոց D. ¹⁰ կրուստ C, նկուն D. ¹¹ տա A. ¹² բանի D. ¹³ ի երգմանս A, երգմանն D. ¹⁴ վուրի աշխարհի զուր ի աշխարհի A, իւր ի յաշխարհի B, զիւր ի յաշխարհի C. ¹⁵ ի ձեռս ABC. ¹⁶ կրտսիրացն ABD. ¹⁷ սորայ A. ¹⁸ Քուրդէնի D. ¹⁹ անդէն CD. ²⁰ զՎասակոյ — D.

և և իբրև մարտ ընդդէմ մարդկան ամրոցին իշխանն յարդաբեր, վաղվաղակի ապա պահնակքն զգացուցին Շահանշահի. և նա անապարիակ գալ յանրոկ² Կործոյն: և և իբրև և կն ի տեղին³ ի բաց լքեցեալ եղև Գուրգէն ի դրանէ ամրոցին: Բայց պահնակքն և ոչ առ նա ևս կամեցան տալ զամրոցն՝ մինչև առ յնքան³ սուեալ իցեն զՎասակ. իսկ նա պատնէջ պաշարման շուրջ զամրոցեան եղևալ⁴ ի ժամ դիպող⁵ անուս սպասէր: Բայց Գուրգէնի բազում երդմամբ զպահնակսն հաւանեցուցեալ վասն զՎասակ տալ ցնոսա՝ հրաւիրեցան ապա զօր առաքել, զի առնոսա զամրոցն տայցեն: Իսկ իշխանին առաքեալ իբրև արս երեք⁶ հարիւր քաջակորով⁷ աղևհաւորս և վահանաւորս և սուսերաւորս, որք իբրև հասին զվալրս մտից զաղտնի դրանն բացեալ նոցա՝ առհասարակ յամրոցն զեղան: Իսկ մարդիկք⁸ ամրոցին՝ իմացեալ զմահաւիթ ննջաւոր շունչ պատրանաց նոցա դոր հանդերձեալ էին կատարել, և ի բաց զներքնաբերդն⁹ լքեալ թողեալ, ի վերնաբերդ¹⁰ անյւր համագունդ հորդան¹¹ տային՝ սաստիկ մարտ ընդ զօրուն Գուրգէնայ եղևալ, զի թերևս արուսքս զնոստ. կարաս-

րօղեսաց մտաբարմա ցիხոս մցեղեքս Բրժոռլա ցալմարտա, մտմբցսցե աքնոքե ՏաքանՏաքն. ոսկսսքրաքաք ցամոքմարտա սաքմոս մօսաքարեքոքաք: րօղեսաց [աքոք ՏաքանՏաքն] աքցոքն յոքոքաք, ցարքցոքն մաքնոքցե ցասքոքաք ցոքնոս քարս, մաքրամ մքցեղեքմա աքս աքոքս քաքնեքե սոքմաքրե, սանամ աք մոքոքանքնցե ցասաքս. մաքն աքոքմա սոքմաքրե սաքա Տեքմարքս քա քա մոս սասքեքաք մարքքեքրօս ցեղօքա. [աք քրօս] ցարքցեքմա մրաքաքոք քոքոքաք քաքոքնեքմա մքցեղեքոք քա [քաքքոքաք], քոք ցասաքս մօքքցարոքա. ոսկոքն քաքանքմքնցե [ցարքցեքն], քոք ցամօքքաքնա ղարոք քա քարս ցաքասքքեքմքնցե սոքմաքրեք. քօղօք մտաքարմա սամսոքօք մքնցե քա ցալաքոք քաքոք ցաքքաքնա — մքքոքքօղևոքնեքոք. քաքօղևոքնեքոք քա մաքնեքօղևոքնեքոք. մաք քօղօքօք քոք մոքալքոքս սաքոքքմօք քարոս Տեքասքցեղև աքցոքս, ցաքնցե ոքոք քա մօքքքնցե սոքմաքրեք. սոքմաքրոս մքցեղեքմա, րօղեսաց ոքրքնցե մաքոք մաքքքրօքա, քոքքօղևոք մաք ալևսասքրալև Տքաքաքաք, մաքքօղևքեք Տքաքքնցե քա քրօքաք մոքքարքեք Տքաքքոք քարս. [ոսկոքն քօղևօքքնցե] ցարքեք ցամօքքքքքքքնեքաք [ցարքցեքնոս քարոսքաքքքքք]. [աք

¹ քա A. ² քաքոք D. ³ քնքնան ABC. ⁴ եղևալ ABC. ⁵ դիպող D. ⁶ զի առնոսա զամրոցն տայցեն — C. ⁷ քաջակորով D. ⁸ մարդիկ AD. ⁹ զներքնաբերքն C. ¹⁰ վերնաբերք B. ¹¹ քօղևան C.

ցեն կորպելւ Իսկ Աշուսոյ՝ ոչ գի-
 տելով՝ գզործ իրին՝ ապայէս նոս-
 կարծիցեալ թուէր, իբր թէ ընդ
 միմեանս մարդիկ ամբոյցին
 ընդհարեալք մարտնչին: և ասպ²
 ինքն իսկ արտաքուստ ի ներքս
 մարտ ընդ վերնաբերդն դնէր-
 իսկ նոյա բայագանչութիամբ³
 ձայն վերուստ ի վայր պագու-
 ցանէին արքայի զառարկածսն:⁴
 իրին, իբր թէ վասն նորս առ ի
 նոցանէն այն բան պասրազմի
 ընդ սպային՝ Կուրդենայ իբրագոր-
 ծի: Իսկ նոս ձայն առ նոսս ար-
 ձակէր⁴, զի չ⁵է վասն իմ, ասէ՛
 նկրտիք⁶ յարկսի մրցմանս,
 ասէ՛⁶, ընդէ՛ր ոչ ինձ բացցի
 դուռդ՝ զի ես մտից և դիւրեալ⁷
 վճարիցից՝ զայդ հանդէս և բազ-
 մայարդե զձեզ արարից ի բոլոր⁸
 բարութիւնս: և ասպտ բացաւ
 նմա դուռն⁸ ամբոյցին՝ և մտեալ
 իսկ և իսկ առհասարակ զղօրն
 Գուրդենայ ձերբակալ առնէ⁹: և և
 լետ փոքր ինչ ակուրց առհասա-¹⁰
 րակ զամենհասան դնոսս անպի-
 տանս առնէ յաչաց և յընչոց¹⁰ և
 յակսնջաց: և ակուռնտս ասպ
 հիւսիսական արգքն յայնձիկ ընդ
 ձեռամբ նորա նուանակ հնա-
 զանդէին ի ժառանգութիւն, և ըստ
 աջողակ սպիւնութիւնն Աստուծոյ
 երթալով երթալր և զօրանալր:

րոս] «Յոտեմա ար ուղոճա սալմիս-
 տիտարեթա. մաս ասը մոօհիցենա, տիտ-
 յոս Ալիք-սիմագրոս իալի «Յեթա
 տրոմանետ. ևա տօիտոնա Ա զարգ-
 15 ևան Յեճա Ալիքետան զաօհալա
 Զրոլա. [Ալիքիս ՅԱրալեթմա] ժա-
 իկոլտ [միաՄեդենը] Յեմոլան իմա
 [լա] Յեատրոնինըս մեդքես սալմիս
 տիտարեթա. [մաթ ևաարՄմոնըս մե-
 10 տք] տիտյոս զարգրենիս ճարտան
 ոմս միսի զարլիսատօյիս աՄարոթը-
 ճենը. մեդքեմ Յեճմաթա մաթ: «ոտ
 հեմտօյիս իլՄքոտ ալ ԶրոլաՄո, և
 հարոթ մե ար զամիլեթ քա յարո, և
 15 հրոթ Յեմոլեթլոլլալըս ևա [մանը-
 ճան] ալըլըալալ մոմեթգարեթինա
 սալմե. [ամիսատօյիս մե տքքեն] մրաթ-
 ճալալ մոօհանիքեթմեթ յոլլեթգար
 սիքեթեթա. ամիս Յեմմըթ զարլըս
 20 մաս սիմագրոս յարո. [աՄոտեմա]
 Յեսցլոստանալլե ևաաթքքքա զար-
 գրենիս մեթլոլ ճարո. հրամընիմե
 ճլիս Յեմմըթ մաթ քքլըաս տթա-
 ճեթո, Ալիքոլը ևա քարթեթո ևաԱլա-
 25 ճա. ամթթարալ [աՄոտեմա] ևանթքո
 ևա ևաՄոլորհոլա տթոյիս ճալալքք-
 ճեթաս հրըմըլլեթլոլ իալի. ասը
 զաթմըլլեթրա ևմրտիս զամթալլքք-
 ճեթլոլ մոթեթմեթ.

¹ Աշուս Ա, Աշուս B. ² + և D. ³ բացականչութեամբ C. ⁴ արձակեալ AD.

⁵ նասեթ ABC. ⁶ ասէ] — D. ⁷ դիւրեալ ABCD. ⁸ գրուան BC. ⁹ առնէին ABC.

¹⁰ յընչաց AD.

ՅԱԶԱԳՍ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ
ԱՄԲԱՄԱՅ ԻՇԽԱՆԻՆ, ԵՒ
ՊԱՐՏԵԼՈՅ Ի ՆՄԱՆԷ ԱՇՈՏՈՅ
ՇԱՀԱՆՇԱՀԻ

ԱՅՐԱՅ ՅՄԱՅՐԻՆ ԶՄԵԼՈՐՈՅԻՆ
ԸՆԴՈՒՄԻՆ ԱՄՈՒՅ
ՅԱՅՆԱՅՅԻՆ ԺԼԵՅԻՆ
ՅԵՍԱՆԵՅ

Յևո այսց եղևոց և գործեցև-
լոց իրաց՝ դարձեալ անտի Շա-
հանշահ¹ կոչեցեալ գալ² հասանէ
յուստի գաւառ. և անդ ապա³
զնուածևական ընդ⁴ ինքեամբ
զաղխատրոյլն⁵ բանիւք համոզի-
ալ, և եթէ ոք սիրէր զայսումն
խորհրդոց ապիրատութեան՝
նշմարէր զայն. և որպէս սան-
ծիւք ոմամք բարեզգեսաց բա-
նիւք ի բաց ճնշեալ⁶ զխեցրեկա-
գոլն բարս նոցա՝ ամէր ընդ ինքե-
ամբ⁷ ի հաստատուն խորհուրդս:
Եւ ապա զօր ի նոցանէ գումա-
րեալ՝ չուէր վնակր երթեալ հա-
սանէր ի կողմ Կոստայս գաւառի:
20 և իսկ և իսկ հրովարտակ յառա-
ջընթաց անտի առաքէր առ միւս
ևս կոչեցեալն⁸ Աշոտ, որ թագա-
ւորեալն էր՝ որդի հօրեղբօր նո-
րուն. զի նախնականն իւրևանց
քնականօքն⁹ շարժամբ բարոյա-
կանին առ ի յօգուակար վայելան
ճեպիցին¹⁰ գալ հանդիպիլ միմե-
անց սիրոյ և խաղաղութեան ար-
գասեօք, և տիրական կեանք նո-
ցա հասարակաց մի՝ անխնամե-
ցին, և աշխարհ նոցա մի՝ եղիցի
խոպանացեալ սպառնալուս մշա-
բեր և մացառախիտ և լինել¹¹ ի

5 մոռնարի ամբեբիս Յեմլեց Յա-
ճանՅաճալ Մոլեղեղի յիլան Գա-
եմարտա ևս Մրտիս Գեգարս Միալ-
Միա. յի ման միս միեր ևսճարո-
Բիլնի Մյակրի Սիտյեղեղի ևսար-
10 Միլնա; տո ճիլնի [Գամօրնըղեղա
իսեղի], ճիսալ Մյեգարևա ՄՅայե-
րոլ Յրանեղա Գամօրլեղեղեղա,
իցի [մաՅիլնի] Մեմանըղեղա ևս
Սիկեղո Սիտյեղի, Րոգօրլ ևս-
15 ճիլնի, ևսաղմեղա միս ճեղլոլ
Սալլիլև ևս Միլլեղան Գօրնի-
րոլ ևսՅրե. Մեմլեց ման մաղան
Մեղեղոցա ճարի, Գսլմիա ևս
ևսլմիա յօրտիսիս Գեգարս. յիլան
20 ևսՅրլմա մաՅիլնի Գալլեղեղա Սալլա-
րօ Միլնի մեղոց ևսՅրլ մեղլեց,
տեղիս ԲիլաՄիլև ևս [Ստեղոց],
րօմ ևսլեղնիա Միլնալըղի Սի-
կեղի, ևսԲրեղեղեղն Սաճարեղեղ-
25 լօ Միլև ևս Մեղեղեղօրն ճիլնի-
մանիտ Սիլլեղլիլև ևս ՄՅիլևօ-
Բիլ Նալլոլիտ, ևս Մարլլոլ Սա-
լլեղօ լեղօրեղա Սաերտօլ, Րա-
տա մաղի յեղլեղա ևս Գաղիալեղեղ-
30 լիլլօ, ևս յլլեղլիլլօ ճլլօրեղան ևս
ևս յեղլեղան ևս ևսՅալլա ևս
ևսալըղլեղեղ ևսլըղալ. ման
Միլնիլ մեղ Գամօրլեղեղա, Րօմ
ևս ևսմեղլեղեղն, Միլլեղլիլլօ

¹ Շահանշահն ABC, Շահնշահ D. ² գա A. ³ անդ ապա] ապա անդ ABCD.
⁴ ընդ] առ ABC. ⁵ զաղխատրոյլն D. ⁶ ճնշել A. ⁷ ինքեան D. ⁸ կոչեցեալն]—A.
⁹ բնականիւքն D. ¹⁰ ճեպիցի D. ¹¹ լինել AC.

ჯაჯარი ხილყასა¹; საყა და
 აო ჩი და კსოყარ ყოი თონაჲ,
 ვე მ² ჟანყარეჲმ სრტე³ სრ-
 ქალ ვერხე აყათრასთიქ ქ მქ
 ნოყა ვყაჟაქასქლ⁴ სოჟაჟო-
 ქხან⁵; იყაქან. და მ⁶ თოყსმ
 ქოქ ვქმაროესაქ⁷ ზაჟინ და
 ვქათქსოქოქხან სოქოქხან⁸
 ქინქხანა ჯაჟაჟარხ:

ჩასქ ქმარადორს სჯოთ და⁹ ზა-
 ანასქან მქთო სოთოჟაჲ და იქ-
 რიქ სრთიქ ვქან¹⁰ ნქსქაჲ და
 ქაჟქაჟასქ ჯო. კოქქ ანქსაქ¹¹
 სრქაჟანქქრე მსე ჯოჟაჲ ქ
 ზანქყოქან ანოქანხესქან¹²
 ზაჟანჯარქ: სდა ანჟ აყა ქოქ
 ქსქაჟოქხან¹³, და რანქ სოქო-
 თოქ, ირ ვქმარაქ ქ სქსქო სოქოჟან
 ზანქქქრ¹⁴ ვყაჟაჟოქან მაროქს-
 ქაჟათ და¹⁵ მქჟაჟათ¹⁶ აქქოქხ-
 ან მთაჟ ჯარქნ კანქანჟ ქ
 რაჟ მქრქოჟაქ¹⁷ ამქსაქნ ქრე
 კარასქქინ ქინქხანა ვქათარქ-
 აქ სოჟაჟოქხან¹⁸ ოქქინ აო-
 ზასოქხაქ¹⁹ სოქამარ ვნიქ²⁰
 ზასოთოქ²¹; სდა ჩსქ და ჩსქ სრ-
 ქაჟანქქრე ზოქ²² სქსაქ ზას-
 აქ ქ ოქონ მარქაჟაჟაქქინ
 ჴქსაქ და ანჟ ვქოქოქქხან
 აყაჟოქნქჟან სქქანოთაჟ ქინქს-
 ანა ვქასქაქ²³ ნქჟ ძოქამარ ზო-
 ანქქინ და რაჟოქ ქაქოქოქ და
 სქსოქ ვნქოქქხან ვქმარაჲ

და დამეწყნარებინა ისინი და შე-
 მემზადებინა მათ შორის მშვიდო-
 ბა, არ მიმეცა ნება ერთმანეთი-
 სათვის მახის დაგებისა და არე-
 ულობის შექმნისა.

აშოტ მეფემაც დაიჯგრა, გული-
 თადად შეიწყნარა ის სიტყვა და
 დაუყოვნებლივ გაუდგა ვზას. ჩვენ
 ორივენი გავემართეთ შაჰანშაჰად
 წოდებულთან შესახვედრად. იქ
 შემდეგ ჩემი კარნახისა და და-
 რიგების მიხედვით, რაც მიმარ-
 თული იყო მსმენელთა სასმენე-
 ლისაქენ და ცხრებოდა, განიგდეს
 გარს შემოხვეული ბურუსი და
 ბოროტი აზრებისა და უგუნურე-
 ბის ნისლი, ყოველმხრივ დაუქი-
 რეს ერთმანეთს მხარი, რომ და-
 ემყარებინათ სრული სამშვიდობო
 ზავი და ფიციც დაედოთ. ისინი
 ორივენი მაშინვე მოვიდნენ დე-
 დაქალაქ დვინში და დათრგუნეს
 წარმართ მსახურთა ცდუნება.
 დაიპყრეს და დაიმორჩილეს [ქა-
 ლაქი] და დიდი თამაში და შეე-
 ბის ლხინი გამართეს. შაჰანშაჰად
 წოდებული უკუიქცა და გავემარ-
 თა იქვე თავის საყვარელ უჭიის
 გავარისაქენ. ვზად მიმავალმა ცუ-

¹ სოქოქასაჲ A. ² სრქრე A. ³ სოჟაჟოქხან BC. ⁴ ვქმაროჟაჲ C.
⁵ სოქოქქხან⁵ სოჟაჟოქხან⁵ C. ⁶ და C. ⁷ სქრქაჟოქხან⁷ A. ⁸ ვყაჟაჟოქან
 მაროქსაჟათ და — A, ვყაჟაჟოქან მაროქსაჟათ BC, ვყაჟაჟოქან მაროქსო-
 აჟათ D. ⁹ ვქჟაჟაჟათ ABC. ¹⁰ აოქასაჟაჲ ABC. ¹¹ ზასოთოქ BCD.

ვსყიდა სე ღნუ კროსის¹ დაჲდას
 შაჲანის² სიძესის³ ჯა⁴ სთაჲ
 ჲნაჲ ანაჲს⁵ ხ სირსესის⁶ ხ ს
 კოსის⁷ ყოსის⁸ სე მისი⁹ ჲნა-
 ნაჲჲარაჲს¹⁰ სრ¹¹ჲჲ, ჲჲს¹² ყო-
 ძხ¹³ აჲმის¹⁴ ღნუ ათაჲ სეს¹⁵ ნაჲს¹⁶ ხ
 ნაჲს¹⁷ სის¹⁸ კაჲს¹⁹ მარ²⁰ჲ. ჲს²¹ მ-
 რამ²²ს აჲს²³ ანოსის²⁴ ს²⁵ ორ²⁶ ჲსა
 ოძესის²⁷ სის²⁸ მის²⁹ მის³⁰ მის³¹ მის³²
 მის³³ მის³⁴ მის³⁵ მის³⁶ მის³⁷ მის³⁸
 მის³⁹ მის⁴⁰ მის⁴¹ მის⁴² მის⁴³ მის⁴⁴
 მის⁴⁵ მის⁴⁶ მის⁴⁷ მის⁴⁸ მის⁴⁹ მის⁵⁰
 მის⁵¹ მის⁵² მის⁵³ მის⁵⁴ მის⁵⁵ მის⁵⁶
 მის⁵⁷ მის⁵⁸ მის⁵⁹ მის⁶⁰ მის⁶¹ მის⁶²
 მის⁶³ მის⁶⁴ მის⁶⁵ მის⁶⁶ მის⁶⁷ მის⁶⁸
 მის⁶⁹ მის⁷⁰ მის⁷¹ მის⁷² მის⁷³ მის⁷⁴
 მის⁷⁵ მის⁷⁶ მის⁷⁷ მის⁷⁸ მის⁷⁹ მის⁸⁰
 მის⁸¹ მის⁸² მის⁸³ მის⁸⁴ მის⁸⁵ მის⁸⁶
 მის⁸⁷ მის⁸⁸ მის⁸⁹ მის⁹⁰ მის⁹¹ მის⁹²
 მის⁹³ მის⁹⁴ მის⁹⁵ მის⁹⁶ მის⁹⁷ მის⁹⁸
 მის⁹⁹ მის¹⁰⁰ მის¹⁰¹ მის¹⁰² მის¹⁰³ მის¹⁰⁴
 მის¹⁰⁵ მის¹⁰⁶ მის¹⁰⁷ მის¹⁰⁸ მის¹⁰⁹ მის¹¹⁰
 მის¹¹¹ მის¹¹² მის¹¹³ მის¹¹⁴ მის¹¹⁵ მის¹¹⁶
 მის¹¹⁷ მის¹¹⁸ მის¹¹⁹ მის¹²⁰ მის¹²¹ მის¹²²
 მის¹²³ მის¹²⁴ მის¹²⁵ მის¹²⁶ მის¹²⁷ მის¹²⁸
 მის¹²⁹ მის¹³⁰ მის¹³¹ მის¹³² მის¹³³ მის¹³⁴
 მის¹³⁵ მის¹³⁶ მის¹³⁷ მის¹³⁸ მის¹³⁹ მის¹⁴⁰
 მის¹⁴¹ მის¹⁴² მის¹⁴³ მის¹⁴⁴ მის¹⁴⁵ მის¹⁴⁶
 მის¹⁴⁷ მის¹⁴⁸ მის¹⁴⁹ მის¹⁵⁰ მის¹⁵¹ მის¹⁵²
 მის¹⁵³ მის¹⁵⁴ მის¹⁵⁵ მის¹⁵⁶ მის¹⁵⁷ მის¹⁵⁸
 მის¹⁵⁹ მის¹⁶⁰ მის¹⁶¹ მის¹⁶² მის¹⁶³ მის¹⁶⁴
 მის¹⁶⁵ მის¹⁶⁶ მის¹⁶⁷ მის¹⁶⁸ მის¹⁶⁹ მის¹⁷⁰
 მის¹⁷¹ მის¹⁷² მის¹⁷³ მის¹⁷⁴ მის¹⁷⁵ მის¹⁷⁶
 მის¹⁷⁷ მის¹⁷⁸ მის¹⁷⁹ მის¹⁸⁰ მის¹⁸¹ მის¹⁸²
 მის¹⁸³ მის¹⁸⁴ მის¹⁸⁵ მის¹⁸⁶ მის¹⁸⁷ მის¹⁸⁸
 მის¹⁸⁹ მის¹⁹⁰ მის¹⁹¹ მის¹⁹² მის¹⁹³ მის¹⁹⁴
 მის¹⁹⁵ მის¹⁹⁶ მის¹⁹⁷ მის¹⁹⁸ მის¹⁹⁹ მის²⁰⁰

დი ამბავი შეიტყო იმ მხრიდან:
 ამრამად წოდებულმა, რომელსაც
 თავისი ღონის გამო მეტსახელად
 მრავალთაგან ცლიკი შერქმეოდა
 და რომელიც შაჲან² შაჲს³ ქვეყნის
 საქმეების გამგებლად ჰყავდა და-
 ყენებული, გონება ბოროტების
 წყვილიდით დაიფარა და გააბყ-
 და შაჲან² შაჲს³ად წოდებულის მორ-
 ხილებას, დაგმო და შეურაცხყო
 თავისი ეკვიდრი სამფლობელო
 და უმჯობესად წიჲნა უმკვიდრო
 გურგენის მონობის უღელქვეშ
 შესვლა, რომელიც გამრთა ქვეყ-
 ნის მთავართა მთავარი იყო. ყვე-
 ლა სხვა იმ ოლქის ნახარბობაც
 თავისთან წაასხა [და] ამბოხებაში
 თავის მხარეზე გადაიბირა.

სე აჲჲს¹ ათბის² აჲჲს³ აჲჲს⁴
 აჲჲს⁵ აჲჲს⁶ აჲჲს⁷ აჲჲს⁸ აჲჲს⁹
 აჲჲს¹⁰ აჲჲს¹¹ აჲჲს¹² აჲჲს¹³ აჲჲს¹⁴
 აჲჲს¹⁵ აჲჲს¹⁶ აჲჲს¹⁷ აჲჲს¹⁸ აჲჲს¹⁹
 აჲჲს²⁰ აჲჲს²¹ აჲჲს²² აჲჲს²³ აჲჲს²⁴
 აჲჲს²⁵ აჲჲს²⁶ აჲჲს²⁷ აჲჲს²⁸ აჲჲს²⁹
 აჲჲს³⁰ აჲჲს³¹ აჲჲს³² აჲჲს³³ აჲჲს³⁴
 აჲჲს³⁵ აჲჲს³⁶ აჲჲს³⁷ აჲჲს³⁸ აჲჲს³⁹
 აჲჲს⁴⁰ აჲჲს⁴¹ აჲჲს⁴² აჲჲს⁴³ აჲჲს⁴⁴
 აჲჲს⁴⁵ აჲჲს⁴⁶ აჲჲს⁴⁷ აჲჲს⁴⁸ აჲჲს⁴⁹
 აჲჲს⁵⁰ აჲჲს⁵¹ აჲჲს⁵² აჲჲს⁵³ აჲჲს⁵⁴
 აჲჲს⁵⁵ აჲჲს⁵⁶ აჲჲს⁵⁷ აჲჲს⁵⁸ აჲჲს⁵⁹
 აჲჲს⁶⁰ აჲჲს⁶¹ აჲჲს⁶² აჲჲს⁶³ აჲჲს⁶⁴
 აჲჲს⁶⁵ აჲჲს⁶⁶ აჲჲს⁶⁷ აჲჲს⁶⁸ აჲჲს⁶⁹
 აჲჲს⁷⁰ აჲჲს⁷¹ აჲჲს⁷² აჲჲს⁷³ აჲჲს⁷⁴
 აჲჲს⁷⁵ აჲჲს⁷⁶ აჲჲს⁷⁷ აჲჲს⁷⁸ აჲჲს⁷⁹
 აჲჲს⁸⁰ აჲჲს⁸¹ აჲჲს⁸² აჲჲს⁸³ აჲჲს⁸⁴
 აჲჲს⁸⁵ აჲჲს⁸⁶ აჲჲს⁸⁷ აჲჲს⁸⁸ აჲჲს⁸⁹
 აჲჲს⁹⁰ აჲჲს⁹¹ აჲჲს⁹² აჲჲს⁹³ აჲჲს⁹⁴
 აჲჲს⁹⁵ აჲჲს⁹⁶ აჲჲს⁹⁷ აჲჲს⁹⁸ აჲჲს⁹⁹
 აჲჲს¹⁰⁰ აჲჲს¹⁰¹ აჲჲს¹⁰² აჲჲს¹⁰³ აჲჲს¹⁰⁴
 აჲჲს¹⁰⁵ აჲჲს¹⁰⁶ აჲჲს¹⁰⁷ აჲჲს¹⁰⁸ აჲჲს¹⁰⁹
 აჲჲს¹¹⁰ აჲჲს¹¹¹ აჲჲს¹¹² აჲჲს¹¹³ აჲჲს¹¹⁴
 აჲჲს¹¹⁵ აჲჲს¹¹⁶ აჲჲს¹¹⁷ აჲჲს¹¹⁸ აჲჲს¹¹⁹
 აჲჲს¹²⁰ აჲჲს¹²¹ აჲჲს¹²² აჲჲს¹²³ აჲჲს¹²⁴
 აჲჲს¹²⁵ აჲჲს¹²⁶ აჲჲს¹²⁷ აჲჲს¹²⁸ აჲჲს¹²⁹
 აჲჲს¹³⁰ აჲჲს¹³¹ აჲჲს¹³² აჲჲს¹³³ აჲჲს¹³⁴
 აჲჲს¹³⁵ აჲჲს¹³⁶ აჲჲს¹³⁷ აჲჲს¹³⁸ აჲჲს¹³⁹
 აჲჲს¹⁴⁰ აჲჲს¹⁴¹ აჲჲს¹⁴² აჲჲს¹⁴³ აჲჲს¹⁴⁴
 აჲჲს¹⁴⁵ აჲჲს¹⁴⁶ აჲჲს¹⁴⁷ აჲჲს¹⁴⁸ აჲჲს¹⁴⁹
 აჲჲს¹⁵⁰ აჲჲს¹⁵¹ აჲჲს¹⁵² აჲჲს¹⁵³ აჲჲს¹⁵⁴
 აჲჲს¹⁵⁵ აჲჲს¹⁵⁶ აჲჲს¹⁵⁷ აჲჲს¹⁵⁸ აჲჲს¹⁵⁹
 აჲჲს¹⁶⁰ აჲჲს¹⁶¹ აჲჲს¹⁶² აჲჲს¹⁶³ აჲჲს¹⁶⁴
 აჲჲს¹⁶⁵ აჲჲს¹⁶⁶ აჲჲს¹⁶⁷ აჲჲს¹⁶⁸ აჲჲს¹⁶⁹
 აჲჲს¹⁷⁰ აჲჲს¹⁷¹ აჲჲს¹⁷² აჲჲს¹⁷³ აჲჲს¹⁷⁴
 აჲჲს¹⁷⁵ აჲჲს¹⁷⁶ აჲჲს¹⁷⁷ აჲჲს¹⁷⁸ აჲჲს¹⁷⁹
 აჲჲს¹⁸⁰ აჲჲს¹⁸¹ აჲჲს¹⁸² აჲჲს¹⁸³ აჲჲს¹⁸⁴
 აჲჲს¹⁸⁵ აჲჲს¹⁸⁶ აჲჲს¹⁸⁷ აჲჲს¹⁸⁸ აჲჲს¹⁸⁹
 აჲჲს¹⁹⁰ აჲჲს¹⁹¹ აჲჲს¹⁹² აჲჲს¹⁹³ აჲჲს¹⁹⁴
 აჲჲს¹⁹⁵ აჲჲს¹⁹⁶ აჲჲს¹⁹⁷ აჲჲს¹⁹⁸ აჲჲს¹⁹⁹
 აჲჲს²⁰⁰

[ცლიკმა] შემდეგ საჩქაროდ
 აიღო ტავეშის სიმაგრე, წასწი
 მტკიცედ დაიცვა თავისი ოჯახი,
 რომ თვითონ და მისიანები, რო-
 ცა კი მოიცილიდნენ, მოსულთაგან
 და თვით ეტვირთათ საქმის წიგ-

1 - ანბის ABCD. 2 შაჲან A. შაჲან BC, შაჲან D. 3 რა-
 მათი A. 4 ხ მის მის მის ABC. 5 ჯა ABC. 6 თეს-
 მის CD. 7 ჯა D. 8 ნაჲს ABC. 9 ნაჲს D. 10 ჲს — C,
 11 ხ ნი D. 12 კაჲს ABC. 13 შაჲან D.

ჯანრიის¹ ყორძიონ² ხ ვქსაყოცესაჲ³
ნაყიან⁴ ეჩერსაჲ⁵ ქნარს⁶;

ის⁷ Աշოთ სერქსაჲ ჯიხაჲ ონა-
გხაჲ ნაისაჲ ქაჯსარს⁸ ილთა-
ყი⁹ ხ თხისაჲ, ეჩ თინაასარს¹⁰
ქსათისაჲ ათ¹¹ ხ ნამანტნი¹² მღიაჲ ან-
გხაჲ ონანგსაჲ¹³ ხ ქჩილნი¹⁴ ონა-
გხაჲ¹⁵ ჳ¹⁶ ხ იჯ ოჯ აწინასთ¹⁷
გათ¹⁸ ნამ¹⁹ ოქნასაჲ²⁰ რაჲ²¹ ხ სა-
კალ²² ონ²³ ონ²⁴ ან²⁵ ონ²⁶ ონ²⁷ ონ²⁸ ონ²⁹
აჲ³⁰ ან³¹ რა³² ონ³³ ონ³⁴ ონ³⁵ ონ³⁶ ონ³⁷
აჲ³⁸ ონ³⁹ ონ⁴⁰ ონ⁴¹ ონ⁴² ონ⁴³ ონ⁴⁴
აჲ⁴⁵ ონ⁴⁶ ონ⁴⁷ ონ⁴⁸ ონ⁴⁹ ონ⁵⁰ ონ⁵¹
აჲ⁵² ონ⁵³ ონ⁵⁴ ონ⁵⁵ ონ⁵⁶ ონ⁵⁷ ონ⁵⁸
აჲ⁵⁹ ონ⁶⁰ ონ⁶¹ ონ⁶² ონ⁶³ ონ⁶⁴ ონ⁶⁵
აჲ⁶⁶ ონ⁶⁷ ონ⁶⁸ ონ⁶⁹ ონ⁷⁰ ონ⁷¹ ონ⁷²
აჲ⁷³ ონ⁷⁴ ონ⁷⁵ ონ⁷⁶ ონ⁷⁷ ონ⁷⁸ ონ⁷⁹
აჲ⁸⁰ ონ⁸¹ ონ⁸² ონ⁸³ ონ⁸⁴ ონ⁸⁵ ონ⁸⁶
აჲ⁸⁷ ონ⁸⁸ ონ⁸⁹ ონ⁹⁰ ონ⁹¹ ონ⁹² ონ⁹³
აჲ⁹⁴ ონ⁹⁵ ონ⁹⁶ ონ⁹⁷ ონ⁹⁸ ონ⁹⁹ ონ¹⁰⁰

ვარება და ადვილად მოესპოთ და-
მალული მახე.

ხოლო აშოტი გაემართა და
მიადწია უტიელთა ქვეყანას. მან
დაინახა, რომ [იქაურები] მას გას-
დგომოდნენ და ზურგი შეექციათ.
ვერავენ ნახა თავისი მომზრე,
გარდა უმნიშვნელო, მცირეოდენი
ხალხისა. ამგვარად მას შეუცნო-
ბელი დაურჩა [თავისი] საქმის
უბედურად [დატრიალების] ამა-
ვი. შემდეგ იგი გაემართა ეგრისის
მეთვისაკენ. გული დაიბედა უქ-
ველი იმედით, რომ აღადგენდა
წინანდელი სიყვარულის კავშირს,
რომ იქნებ მისგან მოემყო სანუქ-
ვარი ნაყოფი. ეგრისის მეფემ
აშოტი მრავალი ძღვენითა და სიყ-
ვარულით აღსავსე გულით მიიღო,
ყველაფერში თანაგრძნობა გაუ-
წია მთელი გულით, სულითა და
წალით. შემდეგ კი დიდი დახმე-
რება აღმოუჩინა მას. შეუკრიბა
დიდძალი ჯარი, შეკურვილი პა-
ტერში მონაგარდე რაშებით, რკი-
ნა-ნაჭველი ჯავშნით, შიშის მოპ-
ვრელი ჩაფხუტებით, მკერდის
დასათფარავი რკინის ლურსმნებით
მოჭვედილი ფიცრებითა და მავა-
რი ფარებით, სამკაულებით, შუ-
ბებითა და ლახვრებით. ყველა-
ფერი ეს მიაცა მას ხელთ მტრებ-
ზე შურისსაძიებლად. ისიც სასწ-

¹ კამრიქ BD. ² ვქსაყოცესაჲ CD. ³ ეჩერსა ABD. ⁴ ქნარს D. ⁵ ნა-
აანტ BCD. ⁶ შაგალორ D. ⁷ ქსთარ D. ⁸ ართინ ABC. ⁹ ონანგსა C. ¹⁰ ონანგ-
ყოღან D. ¹¹ Աշოთ D. ¹² პხრავ ძრქლ ABC. ¹³ ართ D. ¹⁴ ოქნასკონოქჩხ
ABC. ¹⁵ ხრჩ AC. ¹⁶ ოქაყოჩქ ABC. ¹⁷ ხრქარაკლო D. ¹⁸ ოთალოთოჯ AC.
ოთალოთოჯ B. ¹⁹ ჳრქაქაქამ B.

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30

რაფოდ დიდი ლაშქრით ჯგუფე-
 ბად გამოეწართა. როგორც ერთ
 კაცს ყველას ამხნევებდა. მას ეჩ-
 ქარებოდა საქმის დასასრული და
 ისიც, რომ თავისი მხედრობის
 საქურველი მტრებისათვის და-
 ეშინა. ხოლო ამრამმა, რომელსაც
 მეტსახელად ცლიკი ერქვა, და
 მასთან ერთად სხვა განდგომილ-
 მა ავაზაკებმა თავიანთ დასახმა-
 რებლად დიდძალი ჯარი შეკრი-
 ბეს ყველგან და დაბუნაგებული
 და გამაგრებული იყვნენ გაუვალ
 ტყეებში მდინარე მტკვრის ნაპი-
 რას. აზოტმა, როდესაც [დაინახა,
 რომ] ვერ შეძლო ბრძოლის წარ-
 მოება მტრებთან, თავისი ჯარი
 წინ გაიგდო და უგუნურად გადა-
 ეშვა ერთ-ერთი სიმაგრის ვიწრო
 და ძნელად გასასვლელ ადგილებ-
 ში. იქიდან ამოსვლას ვერაფერ
 შეძლებდა, რადგან ირგვლივ ძეძ-
 ვები და დაჭობებული საფლობე-
 ბი იყო. [ერთადერთ გზას წარ-
 მოადგენდა] ის ვიწრო და ძნელად
 გასასვლელი ადგილი, რომლითაც
 შევიდნენ.

31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40

ამგვარად თავისი ნებით ჩა-
 ცვიდნენ საპყრობილეში. მათ ვერ
 შეძლეს გარედან შიგნით შეეტა-
 ნათ საზრდო საქმელად, ან წყა-

1 ქანისხილ ABC. 2 თა A. 3 ღრავიან D. 4 ღებუ] ღებრან AC, ღებუ D.
 5 ნიქალ D. 6 ამხრან AD. 7 მარგან BC. 8 აკოთი D. 9 ალღეხვალ ABC. 10 არ-
 კანხე ABCD. 11 ანბოლ ABC. 12 ღნარა ABC. 13 + მქაქა ABCD. 14 მთქნა BC.
 15 ქერ D. 16 ქ მარა AB. 17 ილთხ BC] კოლთხ ADE. 18 ქ ღორ D.

ქ დიქავიძენ, კამ სარ¹ სრქლ-
რავ **კ** ქ სორრედიენ ანაათათ-
თოქსინტ ნიქსაღ **ტ** თათაქსა²
თაფნაქსაღ თარაქლიხაღ ქინტ-
ქნ ათნათორასქ დორენ ამნნაქნ: **8**
ნ ს აქაქა ღამითა ქლრანე **ქ**ო-
ლავიღესაღ³ რანს ღაღონქა ქანსქ
ქქნათხავენ არქანტქნ. **ღ**ქ
ღსქოთ კაქსაღ კაქსაღ თაქვენ
ნიოთ, **ს** ქლრანე⁴ქლრ⁵ ნიღთ
ათანე ამნნაქნ ქნათათ ხქსაღ
ქიხაღ ფნათვენ ქლრანე⁶ქლრ
თიქქა: **ს**ქამ ქრავქს **ს**ქოთქ ქს-
აღ **ს** არქს რაღამაღ ღამონსაღ⁷
ათ ქნენ ქიქსაქნ⁸ ღამრბაღორან
ს ქსორრეღათიან ქლრ კაქსაქვექ
ღაქანე ხრღამამ. **ს** ქორს იღ-
აქარქქ ქმნ სრავარ სრქლრას
აქათრასათსაღ⁹ ქიქსაქრბომნ
ქამოღ ღამღ ფქქირან¹⁰ ხხბსაღ
რათხაღ ნიღ მღ სოქსაქიქოთ
დორან ანეხსაღ ფნაქ¹¹ ღქმ ხქსაღ
ქამრიენ, **ორ** კიქქ **ს**ღაღაღაღარ,
ს ანთი იღ¹² ქაღიქსაქ სრქლრ,
ღაქნ თხახაღ ქქნამსავენ **ს**
ღქქრან¹³ მთიქნ სხელქნ აქამ
აქაქარამამ კაქსაღ¹⁴ ათნათორასქ
ღდორან კაქაქსაღ კიღიქსაღ ათნ-
ქნ, **მქნ** **ღ**ქ **ი** **ქ** **ი** **ღ** **ქ** **ნი** **ო** **გ** **ან** **ტ**
ქარქრ ზიღიქსაღ. **რ**აქ **ქ** **მქ** **ქ**
მარღათქრისაღ ქ ნიოთ, **ორ** **აქ** **ს**
ღქრისათინქქ **ქ** **ს** **ქ** **არ** **ღ** **აქ** **ან**-
ღ **ენ** **ღ**ქ **მქ** **ი** **ღ** **მ** **ხ** **ი** **ქ** **ნი** **ო** **გ** **ან** **ტ**
ს **მქ** **ქ** **ს** **ღ**

ლი გასაგრილებლად, ანდა ცხე-
ნებისათვის თივა. აზრთა მერყე-
ოქისაგან შევიწროებულნი, ვაწა-
მებულნი, გვემული და შეცბუნებუ-
ლი იყო საერთოდ მთელი ჯარი. **8**
მათ გონება იმდენად მოუუსუსურ-
დათ, რომ მტრებმა ყური მოქ-
რეს მათ ფარულ განზრახვას:
შეპყრობილსა და შექრულს გადას-
ცემდენ აშოტს, [რის შემდეგაც] **10**
თითოეული მათგანი ყოველგვარი
ენების გარეშე გამოვიდოდა და
თავთავის ადგილს გასწევდა. ეს
რომ აშოტმა გაიგო, დიდმა შიშ-
მა შეიპყრო. ფარულად თავისი **15**
ახლობლები და მრჩეველები შემო-
იკრიბა ფიცის პირობით. ჰაერში
მონავარდე ცხენები მოამზადა და
მოულოდნელად შუა ღამისას ამ-
ხედრდა. გაჰქვეთა ლაშქარმრავა- **20**
ლი ჯარი და გაემართა სიზავრი-
საკენ, რომელსაც კაქავაქარი
ეწოდებოდა. იქიდან უკვე შეემ-
ლო წასვლა. ეს რომ მტრებმა და-
ინახეს, ვიწრო შესასვლელი გზები
ჩაქეტეს, ჯარი სრულიად გაძარ- **25**
ცვეს ისე, რომ ვერაფერს შეძლო
თავის დაღწევა. მაგრამ კაცთმო-
ყვარებობა გამოიჩინეს მათ მი-
მართ, როგორც ამას ქრისტიანუ-
ლი წესი მოითხოვს, და არც ერ-
თი მათგანი არ მოკლეს.

¹ ქავ ABC. ² თათაქსაღ B. ³ ქლრანე⁶ქლრ D. ⁴ ქიქსაღ CD. ⁵ ღამღ
ღქქრანს) ქ მღ ღქქრქნ BC, ღამღ ღქქრქი D. ⁶ + ს D. ⁷ ღქქრან D.

Եւ ապա յայնմ օրէ հետէ և
 անդր¹ ոչ յաջիւնցան² հետևանք
 արշաւանաց Աշուի որպէս յե-
 րևին³ և յևանդնա Քուր ինչ կիթէ⁴
 զողջախոհութիւնն զայն՝ զոր
 նախն էր ստացեալ, յանմաքուր
 բղջախոհութիւնն⁵ փոխարկեալ և
 զքաղցրութիւն պաշտամանն⁶ Աս-
 ստոռոյ յանձնէ ի թայ վարասե-
 ալ⁷, և ըստ օրինակի⁸ Փարիսե-
 ցւոյն զանբարտաւան⁹ կամս կա-
 մեցուցեալ իւր, վասն այնորիկ
 թերևս զատապարտեալ անկանէր՝
 ոչ ժամանեալ ի կատարս փրկու-
 թեան իւրոյ։

16

**ՅԱԶԱԳՄ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ
 ԱՐՓԱՅԻՆ ԳԱԳԿԱՅ ՆԻ
 ԱՐՁԱԿԵԼՈՅ ՅՈՒՍՓԱՅ
 ՈՍՏԻԿՆԵՆԻՆ ՆԻ ՉԱՐՈՒԹԻԱՆՅ
 ՆՈՐԱ**

20

և Պեմեղց իմ ըլլիման, րո-
 ցորԿ Գինտ, ալար Գաւթարձու
 ԵՄՈՒՐԻՆ ԼԱՄՅԱՐՏ, ԿԵՄԻ ԵՅՐԻՈՒ
 ԻՆԻՏՈՄ, ԿՈՄ ԳՈՆԻԵՐԵԹԱ, ԿՈՄԵ-
 ԼԻՑ ՄԱՏ ԵԼՐԵ ՅՅՈՆԸԱ ՄԵԳԵՆԻԼԻ,
 ՄՄՄԻՆԸՄՐԻ ԵՅԵՕՐԿՈՅԻՈՒՄ ՄԵԻՑ-
 ՎԱԼԱ, ԼՄՐՏԻՏԻ ՄՏԱԵՄՐԵԵԻՏԻ ՏԻՅԿ-
 ԵՐԵԹԱ ԳԱՆԱԸՐՈ ԸԱ ԳԱՐԻՏԵՎԵԼԻՏԻ
 ՄՏԳԱՅՏԱԸ ԵՄԵԱՐՏԱՅՆՈՅԱՏ ՄԻԵՑԱ.
 ԵՄԻՏՐՈՄ ԸԻՏԻՏԱՅՅԱ ԸԱ ՎԵՐ ԵԼԻՐՏԱ
 ՅՆՆԱՏ.

**ԵԱԵԻԿ ԵՄՅՈՑ ԿԵՄԻԼԵԵԵԵՄԵ-
 ԵՄՄԵԵԻՏ, ԻՄՏՄՄ
 ՕՏԻՔԱՆԻՏ ԵԱՅՅԵՅԵԻՏԱ ԸԱ
 ՄԻՆԻ ԵՕՐՕՐԵԹԵԻՏԻ
 ՄԵՏԱԵԵԹ**

ԵՄԵՐԻԸՆ ԳԱԵԻԿ ԵՄԵՄԵ ՄՄԻՆԸԱ
 ԵՐԱԵՅԻՈՒ, ԿՕԿՕՐԿ ՄՄԻՆԸԱ ԿԱՄ,
 ԳՐԵԹԻԼԻ ԳՕՆԵԹԱ ՄԵԻԾԻՆԱ, ԵՐԱ-
 ԵՐՏԻ ԵՐՏԱԸ ԵՅՑԻԱ ԸԱ ԵԱՅԻՏԻ
 ՏԱԿՄԵԱՐԻ ՏԻՑՕՐԵԵԼԵ ԵՅԵԱԵԱ ՏԱՐ-
 ԵԵԼՕՐԵԻՏԱԵՅԻՏԻ ԳԱՄՒՐԵՆԱ, ՄԱՏ
 ԳՄՄՄԻ ՄՄՒԸԱՄ ՄԻՆԱԸ ՅՅՈՆԸԱ,
 ԿՕՄ ՄՅԵՄԵՄՐԵԵԻՏ ԵՐ ԳԱՅՐՕՐԸԱ
 ԸԱ ՄԻՄԸԵԹԵԼՏ ԸԱՄՏԳԱՅՏԵՐՕՐԸԱ,
 ՏԱՄՕՑԻՅՄԼՕ ՏԻՅԵՅԵԵԻՏԻ ԵԱՆԱԵ-
 ՄԱԸ ՄՅԵՄԵՄ ՄԵՏԱԾԸԵԹԵԼԻ ԵՑՕՏ,

Բայց թաղուորն Գուպիկ՝ աս-
 սանօր իբր¹⁰ զլճիտ իմն միտս
 զգաստս ստացեալ¹¹ ինքեան մա-
 քուր խորհրդով, զանդոյաւ¹² ի գոյ
 սծէր և զմերձակայն¹³ իւր կեսանս
 յօգուտ¹⁴ թաղմաց զաստիարակէր-
 վասն զի նկարէր¹⁵ միշտ ի սրտի
 իւրում ի չարութիւնէ անխղիչ
 մնալ և առ նմանութիւն ստացո-
 դին մերձ գոլ¹⁶, և ըստ առաքելա-
 կան թանխն. ԵՆԹԷ ԿՆԱՐ ԻՆՉ ԼԻ-

¹ և անդր] — ABC. ² աջիւնցան D. ³ երէկն A. ⁴ թէ D. ⁵ բղջախոհութիւն] ողջախոհութիւն ABC. ⁶ պաշտամանն B. ⁷ վարակեալ AC, վարակել B. ⁸ օրինի ABCD. ⁹ զամբարտաւան BCD. ¹⁰ իբր] իբրև ABC. ¹¹ զգաստս ստացեալ] զգաստացեալ ABC. ¹² զանդոյան ABC. ¹³ զմերձակայն ABC. ¹⁴ օգուտ BC. ¹⁵ նկարէր] նկրտէր ABC. ¹⁶ գոլ] գալ AC.

ցի՝ ընդ ամենաչն մարգիսն զխա-
ղապութիւն ունեւր: Այսպէս ապա
սուրբակի իմաստութեամբն հա-
ճէր հաւանեցուցանէր զբազմաձի-
ալ՝ զբացիս իւր և զմերձաւորս՝
լաւակամ համամիտ համախոհու-
թեամբ ի սէր իւր և ի հնազան-
դութիւն կոպակեցելով և բարգա-
ւաճանս հարուստս առ թշնամիսն
ցուցանէր սիրելի եղբարբն իւրով
Պարգենաւ², և այլ ևս համագ-
գիօք³ և առ ի յւերմէն⁴ համա-
պատուելովքն: Հմտանց ձեռածիր⁵
ընծայիւք զմիտս հաճակ հաւա-
նեալ ըստ համբաւոյ խաղապութի-
ւան. իսկ այլոց խժականաց և
անդգաստից ստեղծուցան զբա-
րիո՞ յւերմիտս պատերազմաւ և
մարտիւ ամբոխից ի վրիժ հա-
րեակ⁷, ի հարկէ յոսին⁸ կացու-
ցանէր: Այլ և զտն երկիւղի ամի-
բաստիտն ոչ զտնխաճալր, այլ
ըստ ակամայ⁹ հարկիցն սակի հա-
ճէր հաւանեցուցանէր պարտալ-
ճար լեակ բռնագատին. և առ
վշտի վտանգին ուսեալ զհնարա-
ւորութիւն¹⁰, զի զսպորուսս ան-
ձին և զբազմաց օգուտ գտանել
մարթասցէ: Եւ ամս հարուստ մի
զայս արարեալ՝ սուրբ հիւսնք
հիկոզեցուց¹¹ անվրդով մնացեալ
կանգնէին. և շինութիւն և խա-
ղապութիւն և¹² նորոգութիւն և
յապարհովութիւն¹³ աշխարհի¹⁴

աշխարհեց չոքելոտա յաւտա տան
մշիւլոտա⁴. ամրագալ, ման իցեղ-
լի սիւրճմիտ միւնիւն և զր-
տիւնալ ըմբորհիւն Թայնի մե-
5 Նոնլեմի և մախոնլեմի, ին-
սուրբելի ցրտեղեմիտ և Թա-
նմառնրեմիտ Տիպարուլես և
մորհիւլեմա՞ն մոյցեան Իսնի.
Իցի ըմբ Տիւնլեմ Ինքնա մեր-
10 միս միմարտ Թայնի Տիպարուլ
մմաստն ցարցեմտն, Թանմեմալ-
լեմեմտն և Տեղա թարցեմլեմ-
տն ցրտալ. Նոցի լեմի ճլեմիտ
միւնիւն և մշիւլոտմիւնալ ըմ-
15 Ինորհիւն, իւլոլ ցեղարեմ և
լեմնոնլեմ, Տիպարուլ մոլ-
լեմն Գարեմի մոմնլեմ Թմ
ցարեմա, թիրիսմի մեղեմա և
Իլլեմիտ Թայնի Մնալ մմա-
20 Ինոլ. Տալուլես միմարտ միւն և
Նարի Թա լեմալ, Թարեմ
միս Իլլեմիտ ինքն մեղեմա և
Թարեմիւն և մոլալալի մո-
լալ մեղեմ. Տարտեղես և
25 մլեմարեմտն ցրտալ ման ցար-
մեմա մեղեմլոլա Թայնիցի
Տարուլի և ՏեղաԹայնի Տարե-
մլոլի մոլոլեմիս. մարալի
Մլիս ցանմեղեմալ մի Իլլեմա
30 Իցի Թարեմալ. ցարեմիս մմնալ
Տարեղեմի լեղեղալ և մեր-
լեմ Իլլեմն. լեմիս մեղեմլո-
լա, մշիւլոտա, ցանալեմ և լե-
լեմելի Գարեմ Թարեմալ

¹ զբազմացեալ D. ² Պարգենաւ D. ³ համագգիօք ABC. ⁴ առ իւրմէն BC.
⁵ ձեռածիր AC. ⁶ զբարին ABCD. ⁷ հարեակ] — C. ⁸ ոսին BC. ⁹ ակամա A.
¹⁰ զհնարաւորութիւնն ABCD. ¹¹ եկեղեցույ BCD] եկեղեցույ AE. ¹² և] — D.
¹³ ապարհովութիւն D. ¹⁴ աշխարհին B.

მნარაგარ მხრქერ. ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰

მნარაგარ მხრქერ. ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰

მნარაგარ მხრქერ. ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰

გრძელდებოდა. სიუხვე და ნაყოფიერება ღმრთის მაღლით მოენიჭებოდა ქვეყანას. როგორც უშიშარ ნავთსადგურში, დამკვიდრდა ხალხი თავის მოსასვენებელ სამყოფელში ბრძნის სიტყვების მიხედვით: „სიბრძნე გამოსავალთა იქების... ბჭეთა ზედა ძლიერთა... კაღნიერად იტყვნ“ ⁴.

1 ს'ს ააყა კაჯამ იაკრქ იჯ აა-კალ ხნჯ სოოძამნ ვიქოქტიე ქ იქ-რაკ ხევიქ ლაგარაგელქინ გინა-კალიქ ირ ამქრაყხთნ ანოლან-ქერ. იასან გქ ხაკლიაკიორქ ქეზა-მქდ ნორა კაკო ხისაკედ ქექია-თაკან ნარანდქნ ქ კოქმანგ მარაგელთ. ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰

1 ს'ს ააყა კაჯამ იაკრქ იჯ აა-კალ ხნჯ სოოძამნ ვიქოქტიე ქ იქ-რაკ ხევიქ ლაგარაგელქინ გინა-კალიქ ირ ამქრაყხთნ ანოლან-ქერ. იასან გქ ხაკლიაკიორქ ქეზა-მქდ ნორა კაკო ხისაკედ ქექია-თაკან ნარანდქნ ქ კოქმანგ მარაგელთ. ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰

იმ დროს არანაკლები არეულობა და შფოთი დაატყდა თავს აგარიანელ მოძალადეს, რომელსაც ხალიფა ეწოდებოდა. მისი მოცილებე მტრები აშკარად გამოვიდნენ ეგვიპტის ოლქიდან, არაბეთის მხარეებიდან და თურქესტანის იმ კუთხიდან. მეგრძოლთა რაზმები, ცხენოსანი ჯარი, ავაზაკები და მარბიელები ერთად გამოემართნენ ხალიფაზე შურის-საძიებლად, შურს იძიებდნენ მოძალადეზე მათთვის მიყენებულ მწუხარებათა გამო. ისინი მოედვნენ ხალიფას სატახტო ქალაქ ბაბილონსა და თითქმის მის მთელ სამფლობელოს. დიდი კვეთება და სასტიკი ბრძოლა გააჩაღეს. ამოწყვეტილთა სისხლის ღვართ ამოწყვედნენ მთელ დაბლობს. მრავალი [ხალხი] ტყვედ წაიყვანეს, გავარები და სოფლები, გაშენებული ადგილები უდაბნოდ აქცი-

¹ ქერ D. ² ნალარანდქით ABC. ³ გხთხეხაკედ AD. ⁴ განაკექნ D. ⁵ ნანდთხთნგ AB. ⁶ ქერივ B. ⁷ კაკამ D. ⁸ მართამქისქს A, მართამქს C. ⁹ 4 — D. ¹⁰ ქ ნამანქ ABC. ¹¹ ნიგაკნ ABC. ¹² მარქიქისქს C. ¹³ მარქამქონა D. ¹⁴ ჟარათორქინ] ჟარ ქ სოორქს D. ¹⁵ ამქნაკნ D.
 * იგავნი სოლომონისნი. 1, 20 — 21.

გსრქ ათხალ თანქტინ, ლ იქტენ
 1. ათყათ ფალათაგ¹ ლ ალანაგ²
 ანაყათ ათნქტინ: ისქ ზრამა-
 ნათარე³ ლ სორრეფათიჲ ფრანზ
 არდონი ღაღნაქისი ზასისალ ლა-
 5 სალ აღეტთ თხსისალ⁴ ფაყათნათ
 ქნათონ არქათბეგ ფქმანამეგ
 არქანსლ ღსაქტინ. ლ ააყა ლიკი
 მქ ღნე მქლათი ლლათინ მორეგაყი
 ღნერარხთლ, ააყა ლ ოამქლ სითი-
 10 ჯაგენ ლა ქ ზანფქისი ანგხალ ფერ-
 რიქტინ ღაღამილ⁵. ლ ააყა⁶ აჯნო-
 ზისთს აქრ ქლრაგანჯქერ ფთორ
 ქაფქერ ლაყსალ⁷ რაღილ ღაყა-
 ყის არსან⁸ ქ მქმანანგ ზსაღაქინ: 15
 ზლ ქლრალქ ქმქრთქქლან⁹ ჯარსაგ
 ანფღამილქსანს ზთყა ფიქიქღს
 ფათნოქსანს ქფლიქ ღამქერ ქ
 ზსღანს¹⁰ შიქიამა¹¹:

სათ ააყა თინ სორრეფათი: 20
 ფრანზ არდონი¹ ორამ თინან²
 შინთს ქლრსანგ³ ქსილან ღანს-
 ჯქერ, ქ მქჯ ანგხალ სორრორე ღნე
 ამქრაყსათინ ფნქერ ზსარქამაგ
 ქათთარანთქსამა⁴, ფი ფთი- 25
 თქისანს შარაქე⁵, ჯაქიგ ლ ქლყ
 ლ შილანსიგ ფშითთი⁶, ფორ ხნე-
 ნქინ ისქ ღერ ლაქსალ ლ აბთალ
 ამქრაყსათინ, ზაქეჯერ არბასქლ
 ქ აყაჯარამანქ მანათინ⁷ ლ ქ 30
 ლაყარანქს ლ ქ ზიქინ ათაჯქინ⁸
 ფან⁹ ზსართაქსათქსანს¹⁰ ზას-
 თათსლ. ქლანს ვქ აქრ ზანზარსღ

ეს. სამეფო კარის მბრძანებლებმა
 და მრჩეველებმა რომ დაინახეს
 კარს მომდგარი ამგვარი უბედუ-
 რება, შეეცადნენ ერთმანეთისა-
 5 თვის გადაებრალეზინათ გაჭირვე-
 ბისა და ვნების მიზეზი, და ერთი
 მხარე მეორეს მუშტებით ემგერა.
 ასპარეზზე გამოვიდნენ 'მფოთის
 ამტეხი მდაბიონი. მათ ჯანყი
 10 მოახდინეს. ყოველმა მამაკაცმა
 ხმალი შემოიორტყა წელზე და
 დიდძალი სისხლი დაადინეს ერთ-
 მანეთს. მათმა უგუნურებამა და
 უკეთურებამ სიმწრისა და ნალე-
 15 ლის მტევანი დაწურა სოლომის
 საწნახელში.

ამ დროს სამეფო კარის ერთ-
 ერთმა მრჩეველმა, რომელსაც მათ
 ენაზე მონოსი ერქვა, შუამდგომ-
 ლობა იკისრა. მან ხალიფას მო-
 ხერხებულად დასაბუთებული რჩე-
 25 ვა მისცა. სთხოვდა, რომ სპარს-
 თა, სომეხთა, ქართველთა და აღ-
 ბანთა ოსტიკანი იუსუფი, რომე-
 ლიც თვით მან შეიპყრო და მიჭ-
 ვვარა ხალიფას, გაეთავისუფლე-
 30 ბინა საპყრობილიდან და საქე-
 რელთავან და მისთვის წინანდე-
 ლი გამგებლობის ტახტი დაემტ-
 კიცებინა, რადგან ის — ეუბნე-

1 ფალათაგ D. 2 ალანანგ D. 3 ზრამათარე A. 4 ფაღამილ D. 5 ააყა |—
 ABCD. 6 არსანგ BC. 7 ქმქრთქქლან D. 8 ქ ზანსან A. 9 შიქიამა D. 10 ანისან
 A. 11 ქლრსანგ BC. 12 ქათთარანთქსამა ACD. 13 + ლ D. 14 ფლლათი AC. 15 გონ-
 ღქინ ABC. 16 ქათაჯქინ AD. 17 ფან BC. 18 ზსართაქსათქსან A.

ლ, *ასტ*¹ *ნა* *և* *აქრ* *თათისკაყ*
*ამი*² *և* *հոյակაყ* *և* *თარակ* *լა-*
ղაყ *ღնა* *և* *თხათიოყაყ*³. *և*
ასტ, *թქ*⁴ *ანყხალ* *է* *ღნդ* *կირ-*
ღան *կრթანի* *խრათ* *ბ* *ხრոყ* *ა* *თ*
և *ქ* *ღმ* *ღან* *ღ* *և* *ქ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*

ბოლდა მონოსი, — ქვეიანი, მებრ-
 ძოლი კაცია, ჩინებული და შიშის
 მომგვრელი მსმენელთა და მხილ-
 ველთათვის. იგი გამოწრთობი-
 ლია თქვენი დარიგებისა და
 წრთენის დარიჯაგში, ასე რომ
 მეტად არ შესცოდავს და არ გა-
 დაიხრება განდგომისაკენ. სამაგი-
 ეროდ კი დააცხრობს მტრების
 შემოტევებს და ავაზაკობას თავის
 სამთავრო მხარეებშიო. [მონოს-
 მა] ასე დააჯერა ხალიფა და კი-
 დეც მიიღო ბრძანება, რომ გაე-
 თავისუფლებინა იუსუფი და გა-
 ეგზავნა დიდძალი ჯარით თავის
 წინანდელ საგამგებლო ტახტზე.
 ამ გზით მონოსმა დაიახლოვა იუ-
 სუფი და იგი თანამოაზრედ, თა-
 ვისი ნების აღმსრულებლად და
 შემეწედ [ვაიხადა] თავისი მტრე-
 ბის მიმართ ბოროტ შურისძი-
 ებაში.

ქ *ასტ* *ნა* *ქრქ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*

ხოლო [იუსუფი] გრიგალივით
 გამძვინვარდა და ასურეთის შუ-
 ამდინარეთის გავლით სწრაფად
 გაემართა, სხვა მრავალი სადგუ-
 რივ გავლო და მივიდა კორდუ-
 ელთა ქვეყანაში.

ჩ *აყ* *ქ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*
ღ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ*

გაგვი მეფემ ადრევე, სანამ შე-
 იტყობდა მის მოსვლას, მთელი

¹ *է* *ასტ*] *ასტ* *է* D. ² *თათისკაყამი* CD. ³ *თხათიოყაყ* ABC. ⁴ *թქ* *სა* D.
⁵ *თარაკ* AD. ⁶ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* D. ⁷ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* ABC, *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* D. ⁸ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* AD. ⁹ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* A. ¹⁰ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* BC. ¹¹ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* A, *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* C. ¹² *ქ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* BC, *ქ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* D. ¹³ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* D. ¹⁴ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* D. ¹⁵ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* B. ¹⁶ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* BC. ¹⁷ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* A. ¹⁸ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* A. ¹⁹ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* A. ²⁰ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* A. ²¹ *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* B. ²² *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* *ღ* ABC.

ალ ზოიკან ნაკოსანს¹ და თონ-
 სარაკ ავსიარჩი თქროტხიანს²
 ხლოვ ზოიკან თოსაკ ხ იწა-
 ლოსა³ ღნე ზნდჰან ათოსაკ თა-
 ნტრ დეყოტქ სორადანხს⁴ და ათ-
 რაყოცხალ ონიოს ხ ზოიკირა ცხ-
 რანგნ სოიოქოტი და შოიკოსან⁵ ხ
 მოსი ონტრ დქსჩქაროქქხანს⁶ ირ
 ალ ხ ზმანტ მსრილრ: ოქჩქ
 აქოს სოთახისლად⁷ კეოთიქოს-
 ქისამდე ჯარტქიქამქ⁸ ათქ, თა-
 ლკან ქოიქოქოქ⁹ ქოიქოსიქ¹⁰ იჯ
 ათსქცქ ქსის¹¹ ხ ჰხოს ობრჯაგნ
 და იჯ თაგქნ ხ სკოსიქოქ დეყო-
 ზარაროქ¹² ღამათქქასი სკია-
 ქოქნ¹³ და იჯ ქარათოსქქ სანი-
 ნოს¹⁴ ქოიქოსთნქასი ოქქნგ
 კანსანს¹⁵ სქოსქცქ ჯოიქოქ:

სე თავათქ დეყოქ¹⁶ სორად-
 ხსი ხ ქქქასნ ოქოს კეყოცხალ
 ქოქადოქრ და სქქაქი ზოიკან¹⁷
 ოოქოქნ¹⁸, აქოსთოქოქ ოანი-
 კოს და სისქოქოქ ონქქი ხ ოქნს
 და ხ დოქი და ხ ათქა სქქასი
 ქოქასლად¹⁹ ოქქოქ კოქოქოქ²⁰
 ქნქქნ²¹ ხლო ონქქქქქ ომს აქ-
 თამქ²² და ოქოს დეყოქოქქამქ:
 შოქათქ და ოქოქ ხქქოსანს ონი-
 კოსი ოთომ ონნარქოქოქ ოთ-
 ხასქოსქქამქ, დოქქიქქოქქ²³
 ნასქოსიქ²⁴ სორაროქოქ²⁵ დოქ-
 სარ თქროტხიან ხლოქ თამო-

თავისი სამეფო გახიზნა, თეითონ
 კი წაიყვანა ლტოლვილი ჯარი
 და კოგოვიტისა და წალკოტის
 მთების ხევებში გაამაგრა. მან გა-
 ნიზრახა მათი გამხნეება: „თუმ-
 ცალა ვირყვეით და ვიცვლებით
 რხვეით — ამბობდა [გაგიქ], მაგ-
 რამ ქრისტეს ხალხი არ ჩაუეარ-
 დება ხელთ წარმტყვევნელთ და
 არ იქცევა მხეცის ბუნების მქო-
 ნე ისმიიტელთა მახელის საზრ-
 დოდ, ქრისტეს რჯულის კანონი
 არ შეიცვლება აგარის უკანონო
 რჯულით“.

ამრიგად, მეფემ და მისმა ძმამ
 გურგენმა ლტოლვილი ჯარი ზურ-
 გის წბრიდან დაიყენეს, თეითონ
 კი აზნაურთა ლამქრითა და ცხე-
 ნოსანთა გუნდით, საქურვლით,
 სამკაულითა და შუბლახვრით შე-
 კურვილი მუდამ წინა რიგებში
 იყენენ, მოუხუჭავი თვალთა და
 დიდი სიფრთხილით [მოქმედებ-
 ნენ]. ასევე მოიქცა ანძვეელთა
 დიდი მთავარი ატომი. მან გონი-
 ვერი მოსახრებით და მომავალზე
 მზრუნველი ზრახვით თავისი სამ-
 ელობებლო თავისივე ქვეყნის

¹ თქროტხიან ABCD. ² სორადანს] სორასი ABC. ³ თოიქოსლ AC] თოიქოსლად BDE. ⁴ ჯარქქქამქ ABC. ⁵ ქოიქოქოქ D. ⁶ + ქქქს D. ⁷ ქქქს] — D. ⁸ დოქანაროქ ABC, დოქანაროქ D. ⁹ კანსანს B. ¹⁰ დეყოქ ABCD. ¹¹ ოოქოქნ AC. ¹² თამათქას D. ¹³ აქამქ AD. ¹⁴ ნასქოსიქ] ქოქანარქ ABC. ¹⁵ სორაროქიქ] სიხასქოსქამქ ABC.

ნაჯრ ზ ფლოს ამორ ქრანყ აჯ-
ქარჩინ¹ ამრაყანსით¹ აანხ-
ლოქ ზ ჯორაბორა ზ ზ სოქო²
ქჩრა ქითთე ზ ზ ბორბორა მუროყ³
აოჯაყანა³ ზ ნა ფაქქჩინ ქ-
ნსლოქ ქრეაქეჟნი ვორიღ რაქამ
ქახსლოქ:

ჩაქე იასქანს მობორ⁴ ქორე
ჩინჯ ალორა⁴ ვსოქ აახსლ ქ სა-
მანს ლორეოაჟ ზ ჯოსალ ანთი⁵
ფაქ ნასანჯ რანსიქ ქაჯოსორნი
ლხბლსეჟაჟ, იჯ ქსრსა ვრეჟიოა
ჩინჯ⁵ ანჯ ვაქამოქ ჯაროქსანს,
აქ ქორს⁶ იბქ ვქოქნა ზ რაჟ
სქსლ⁶ ვხსაყანს აო ქქქსანს
სოქო აოაღქ⁷ აოქ ნამა ვასქ
ნარქაჟნი არეჟსიქ. ზ ესო სოქო
რასან⁸ ნრანსეჟაჟნი აოქსლ
სოქ ვოქოქქჩინს¹⁰ ნორა⁸ ირქაჟ
ვქ რსქაქხლ სრქაქვქ ვნასეჟ ზ
რაჟ¹¹ ანსოსანჯ¹² ზ ანქნაო
ვაჯქარნი ქოქლოქ: ბიქ ნა
სნქქაქჩიქლოქ¹³ ქამათოქქსამ
ქმსრბასქაქ ვრქაქროქსანს
რანოქქჩინ აო ზ ქოქოქ მავქაჟ
ქნსლ¹⁴ იჯ ზა ქანსქქქ ვანბა¹⁴ ზ¹⁵
ქარასქა¹⁶ ზ ქოქქაქაქჩიქ ნათო-
ყანსქქ ნამა ესო ბიქჩინ რასქა-
სიქ ქმნაოქ ნარქჩინ სქსქჩინ ქოქ-
ლოაქოქ: სქსლ რსქაქაქ ბიქაქქი
აოქათაქქაქაქ აქარქსქქ¹⁷ ზ მნსე-
ლოქნი¹⁷ ნარქაჟ ესო ბანოქნი
ქსნქოქიქნი¹⁸ აქათანჯ¹⁹ ქაქა-

მთების მწვერვალებზე აიყვანა და
მტკიცედ დაიცვა იგი ხევებსა,
ქლდოვან ნაპრალებსა და ბორც-
ვთა ლელე-ლულეებში; თვითონ
5 კი თავისი შეჭურვილი ჯარით
ლტოლვილების მოწინავე მცველი
'მეიქნა.

იუსუფ ოსტიკანი მცირე ხანს
შეჩერდა კორდუელთა საზღვრებ-
10 ში, შემდეგ კი წავიდა და დაბა-
ნაკდა ანბეველთა ქვეყანაში. იქ
მას უკეთური შეფოთი არ მოუხ-
დენია, გველის გესლი გვერბზე
გადადო და მოციქულები გაუბ-
15 ზაუნა ატომ მთავარს, რომ მას
მისთვის სამეფო ხარკი და ჩე-
ულებრივი წესით შესაწევარი მი-
ეცა. [ოსტიკანი მას ჰპირდებო-
და], რომ მიიღებდა თუ არა ყო-
20 ველივე ამას, მოშორდებოდა მას
და უუნებლად და უზიანოდ და-
ტოვებდა ქვეყანას. ხოლო [ატომ-
მა] ბრძნულად გაითვალისწინა
რა მოსალოდნელი ჩავგრა და ძა-
25 ლადობა, [გადაწყვიტა] მრავალ-
თა სასარგებლოდ ემოქმედნა, არ
დაზოგა განძი და ჭურჭელი და
მაშინვე მიართვა ოსტიკანს ხარ-
კად ორჯერ მეტი ვერცხლი. ასევე
უხვად მიართვა მას ძღვენი და
საჩუქარი და დარჩენილი ხარკი
კი მაძიებლის [მოთხოვნათა] სიმ-
ძიმის [გათვალისწინებით]. [გარ-

¹ + ვნოა AD. ² [ქ სოქოქ] [ქ სოქლოქ ABC. ³ + ლა ABCD. ⁴ კალორა C
⁵ [ჩინჯ] — ABC. ⁶ ქორ D. ⁷ აოაღქ BC. ⁸ სოქოქაქ ABC. ⁹ აოქსლ D. ¹⁰ ვოქოქ-
ქჩინ ABC. ¹¹ ვნასეჟ ქ რაჟ] [ქ რაჟ ვნასეჟ ABC. ¹² ანქოსანჯ D. ¹³ სნქაქ-
ჩიქლოქ AC. ¹⁴ ვანბა] [ქ ვანბა ABC. ¹⁵ ზ] — BC. ¹⁶ ქარასქაქ] [ქ ქარასქაქ A.
¹⁷ მნსელოქ BC. ¹⁸ ქსნქოქიქნი] ნარქჩინ D. ¹⁹ აქათანჯა A.

თათინამ¹ თოსალ ქინერ, ვორ
 ათოსალ ენსალსალ² ჯოს ფნაჟ ენჟ
 ლოჟმ² ლერჩინს სკანსაჟ ზ ფა-
 ლანს შერასლიჟ: სლ თოსანს ანო
 ვაჟსარსნს ამსნაჟს ათნასაროს³
 შაჟოჟრ ლ ოსნაჟს ზ რნასკჟაჟ
 მნაჟსალ. აჟ ლ ასიჟსკაჟსალ სს³
 ათოსჟაჟჟ⁴ ზმსოჟსლ, [შქ ოჟ
 ლარქ ქამანს⁵ ზასთინს ჟარჩ-
 მსოჟსლანს ლორჟოჟ⁶ ვორ ჟოჟს-
 ალ ზოჟს⁶ ჟ⁷ ზ მას ლოჟს მჟან
 შაჟაჟოჟჩინს ჟოჟსკაჟ, ლ ოჟნო-
 ჟსოს ჟაჟა ლოჟს ლნჟიჟ ლმს
 ჟსლსქჩინს [შოსლსქჩინს ჟანჟს⁸
 ზ რაჟ მსოჟსკაჟ⁹ ჟნსთანს¹⁰
 აჟჟოჟსლსქჩინს ოჟსიჟ ჟჟამს ლოჟ⁹
 ჟოჟსარსქერ, ლ ოჟსაჟსნს ოჟ
 შა-
 ჟაჟოჟრს ოჟოჟქერ მსოჟსლს ლ
 ჟიჟრაჟოჟოჟ¹⁰ ზაჟოჟსლანს. ოჟ-
 ჟოჟს ლს ოჟსკაჟაჟჟ¹⁰ [ქინსოჟ ლ
 ოჟოჟსლაროს ლ რანს¹¹ ანჟ ოჟო-
 ჟოჟ ოჟმს ოჟარსი ოჟოჟსლ-
 ჟანს¹¹ აჟ ლ ოჟოჟოჟსლანს ლ
 ენსოჟოჟ¹² ოჟანსქჩინს ზაჟჟქერ ოჟ
 ჟმს, ოჟ¹³ ლ ოჟმ Ꮘრარსალ¹³
 მქანსჟამს ლ ლიჟ ოჟრაჟოჟოჟ
 შა-
 ჟაჟსაჟოჟსლანს ლ ჟინსოჟჟ¹⁴
 ოჟმ Ꮘანს ლ Ꮘ ლ ლიჟოჟოჟ
 ჟმს Ꮘოჟოჟ¹⁵ ლაჟოჟოჟსლანს¹⁶:

ღოჟ [შაჟაჟოჟრს ოჟანსკაჟ³⁰
 ოჟაჟოჟმს [ლოჟოჟოჟ¹⁷ შოსოჟსაჟ,
 ლქ¹⁸ Ꮘჟ Ꮘოჟ ჟმს¹⁹ ლარ ზაჟა-

და ამისა] მისცა მას. აგრეთვე
 მძველები აზნაურთაგან. [იუსუფ-
 მა] რომ მიიღო ყველაფერი ეს,
 წავიდა აქანის მთის მიმართუ-
 ლებით ალბაკის გავარში. იქ მას
 მთელე ქვეყანა დაცარიელებული
 და მოსახლეთაგან უკაცრიელი
 დახვდა. მან ქეწმარტი ცნობით
 შეიტყო, რომ ვერ შესძლებდა
 იმ ბოროტი განზრახვის სისრუ-
 ლეში მოყვანას, რომელიც გულში
 ჩაიდგა გავიქ მეფის მიმართ. ამი-
 ტომ როგორც ინდოელმა სიშავე
 და გარუჯულმა, მოიშორა [ეს
 აზრი] და თავისი [ბნელი] სურ-
 ვილი გულის სისპეტაკით შეცვა-
 ლა. მან მოციქულები გაუგზავნა
 მეფეს, რომ გულმოწყალება გა-
 მოეჩინა და შერიგებოდა მას.
 მაგრამ რადგან ხარბი და გაუმიძ-
 ლარი იყო, მოითხოვა აგრეთვე
 მიეცათ მისთვის მრავალი წლის
 სამეფო ხარკი და შესაწევარი
 განსაკუთრებული ძღვნის სახით.
 თან მოაგონა მისთვის გაწეული
 სიკეთე გვირგვინის დადგმისა და
 მთელი სომხეთის დასაუფლებლად
 მისი უფროსად აღიარების ამბავი.

მეფემ შეიტყო იუსუფის ნანდ-
 ვილი განზრახვა, რომელსაც მო-
 ესპო შესაძლებლობა მიღრქეს

¹ ჟაჟათ თინამ D. ² ლოჟ D. ³ ლს] & ABC. ⁴ ათოსჟაჟჟ ABC. ⁵ ქამან-
 სლ AC. ⁶ ზოჟსალ] — D. ⁷ ჟ] — ABC. ⁸ ჟანჟს AD. ⁹ ჟჟამს ლოჟ⁹ ჟიჟოჟს ABC.
¹⁰ Ꮘოჟსკაჟაჟჟ BC. ¹¹ ლ რანს¹¹ AC, ლ რანს¹¹ B. ¹² + Ꮘანს¹² ABD, + Ꮘანს¹²
 C. ¹³ Ꮘოჟს A. ¹⁴ ჟინს¹⁴ ABC. ¹⁵ Ꮘოჟოჟ ABCD. ¹⁶ ლაჟოჟოჟსლანს A, ლაჟოჟ-
 Ꮘანს¹⁶ C, ლაჟოჟოჟსლანს D. ¹⁷ ლოჟოჟოჟ ABCD. ¹⁸ ლქ] & ქქ AD.
¹⁹ ჟმს] ჟოჟრ AD.

მქთ ქნჩქ ზ ქათქარნ ლ ლამ
ოღუხლ ზნჯ ღნყათთქ ჯარქმთვ
[ხორორღხანს, აასქან ჟაჯათქ-
ქლთქ ჰმასათქ ან/სღქქ ღქ/თთ
ქარ ზ ჯაროქქსნჯნ აყანასქსლ
ყათორასთქ. ლ ქარანასქამოქ¹
ოამამქღ ღნარქქქ თონქქ ოსქქ-
რორქნ² თოქ ღრქქს ლამ ღრღქქს
ყთოქ ღარქქს ლ ოამსნჯან² ორ-
ქარს არღონქ ლ ოჯ ღარქსნქ
ღნჯ მქმსანს სრასქქ³ ლოთორ-
ბქლ ზ აყათნათთ ღრნასქსნჯო-
ქქან ქქქქთო. აქქ აყოქ აყ-
თნსოქმთვ მარ ღ⁴ თსქ, ლ მარო
ზრადქრანქ⁵ ქათოქა ოქოქსოვ
ზაქქ: სლ აწონსთს ანქნაქ
ყქარნ ათაგოქთბ ათაქქ არქა-
ნქქ, ლ თონასაროქ ქამსნხეონყ
ქ მქრბლოქოვ ლ ქოქათოვ ლ
ქოამქვ ს ქანოამქვ ქოქოქს-
ოქ სოქამქ ლ ოსქქ ლ ქარასქო
ქაგოქამ⁶ ლ ბქს ლ ჯოქოქ⁷ თოქქ
თანსქ ნოთ ათოთ ბქსობქქქ⁸.
ოქო ათოქ ᦒნქარქოქ მსბოლ ღნოქ-
ზაქაროქქსოამ⁹ ქოქოქოქსქ ჯოქ²⁵
ქოქქ ანსქოქ ᦒნაქ ᦒოქოქ-
ოამამქღ ღქარქ⁷ ლ ღარქსნოქ ᦒო-
ლოქქ ზ ნანანოქს ოქოქსოვ: სლ
ქოამს ᦒქ ქნჯნ ზ მსბ ᦒოქოქ
ᦒქმ ᦒოქსლ ღქ სრქოქ ქოქ⁸, ᦒოქ³⁰
ქოქ ᦒარს ანოქ ᦒ⁷ ათოქ ᦒ ᦒოქნ სოქ
ანთონ ᦒოთქქონ ზ ღოქ, ᦒოქ
სოქოქ⁹ ზ ᦒოქოქ ᦒოქოქქქ. ლ
ქნჯნ ლოქ¹⁰ მნოქ¹¹ ანოქქნ⁷ მქნჯლ

ცუდისაქენ, ან გამოასწოროს
უქეთური ზრახვების მიზანი. [მა-
შინ მეფემ] გონიერებით თავისი
მტქციცე აზრი დაიცვა ბოროტე-
ბისაგან და ᦒოქოქთებთან ერთად
იზოქა მეოქოქ—ოქოქოქად ლ სომე-
გად ᦒადაეხადა ხარქი ლ მთელი
სამეფო ბეგოქა, ᦒლონდ არ ღა-
როქოქნენ ერთმანეთს მახვილით
ღა არ ᦒაეფლიტათ შურიძიების
მიზნით ერთმანეთი: „ოქოქან
ბოქოქოქის ნაყოფი სიქვედილია
— ამბოქს, — ლ სიქვედილის მო-
წოქება ᦒოქოქთის ძიოს დასც-
ქქოქს“. მან თავისი ქონება ღა-
უზოქაგად ღაუღო წინ [ოსტი-
ქანს] ლ სანოქოქ ყველასგან
— ახლობელთაგან, აზნაურთაგან,
მღაბოთა ლ არამღაბოთაგან—
შექოქიბა ვექცელი, ᦒქრო, ღი-
ბალი ქურქველი ლ ცხენი ლ ᦒო-
რი ლ ᦒაატანა, ᦒომ მიერთმიათ
[ოსტიქანისათვის] უხვ ᦒღენად.
იუსუფმა ყველაფერი ეს მიიღო
ღიღი მადლობით ლ სწოქათად
ᦒაემბოქა ჰქოქსა ლ ზარევენდის
ᦒაგარის მხარეებით ᦒოქოქთა
ოქქისაქენ. ᦒადგან თვითონ
სპარსეთის ღიღ ქოქოქ ᦒოქი წა-
ვიღა, სომხეთში ᦒაგზაენა სხვა
ოსტიქანი სახელოდ ნისრი, ᦒო-
მელსაქ მეტსახელოდ სბუქს ეძახ-
ღენენ. თვითონ დაქოქა იქ, ვიღრე
ოსტიქანებს, მეთაურებსა ლ ზე-

¹ ქარონასქამოქ ABC] ქარონასქანოქ DE. ² ლ ᦒამსნჯან] — ABC. ³ ᦒო-
რასქქ ABC. ⁴ ღრადქრანს BC. ⁵ ᦒოქოქ D. ⁶ ᦒოქოქბქოქბქ B, ᦒოქოქბქ
C. ⁷ ღქოქ A. ⁸ ᦒოქ ABC. ⁹ სოქოქ ABCD. ¹⁰ ლ A. ¹¹ მნოქ A.

ուտիկանս և պևսս և գործակալս
լարդարենալ կացուցանէ ի կող-
մանս Ալուանից և Ստրպատա-
կանի:

Ի սմին իսկ յայսմ¹ սմ ի սղղքն
ապստամբքն այնոքիկ, զորմէ
կանխեսցաք յառաջագոյն և² ասս-
ցաք, օր վրիժուց հասուցման
դտեսալ և կալիալ զկիրնս ուղե-
նացաց³ անապատին Հսպարու,
զոր ի նոցանէ սուն Արբահամու
ստարանի, առհասարակ ի սուր
սուսիրի զնոսս մաշէին⁴ որ աւե-
լի ասին լեալ քան զերեսուն⁵ հա-
զար ոգիս զկտորելոցն, և զկա-
նայս ամիրսպետին և զայս⁶ և ու
պատուաւորան, որ սնալստոսակ
տքնու ժիսամբ ուղևորէին⁷ զան-
վարծ պողոտայն⁸ զնոսս գերի
առնալ տանէին. և զբազում կա-
պուտս կարասնաց և զգոնծս
ոսկուլ և արծաթից յաւարի առե-
ալ՝ զնային⁹ իւրաքանչիւր⁶. յաշ-
խարհ⁹ իւրեանց: Իսկ փոքր ինչ
յառաջ քան զպատմելս¹⁰ զայսո-
սիկ՝ մի ի պստուաւոր ծառայիցն
Յուսիսյ՝ Սրուկն¹¹ անուն, անցն
զկնի արկանելոցն ի յանս¹²
զՅուսուսին զստիկանու ժիւն քա-
ղաքավարութեան. նորա կուկալ
նոսացուցանէր՝ նա սատակեալ
մեռանէր յԱրասակ¹³ քաղաքի-
ուր և ժամանակ¹⁴ իսկ լինէր¹

և ամբողջութեամբ շահուած և զա-
վարեցաւ ի իր քաղաքս յառաջ
կանխելու զարդարենալ կացուցանէ
ի կողմանս Ալուանից և Ստրպատա-
կանի:

5 իմաք քաղաքս արդարեալ շահուած
և զավարեցաւ ի իր քաղաքս
յառաջ կանխելու զարդարենալ
կացուցանէ ի կողմանս Ալուանից
և Ստրպատականի:
10 իմաք քաղաքս արդարեալ շահուած
և զավարեցաւ ի իր քաղաքս
յառաջ կանխելու զարդարենալ
կացուցանէ ի կողմանս Ալուանից
և Ստրպատականի:
15 իմաք քաղաքս արդարեալ շահուած
և զավարեցաւ ի իր քաղաքս
յառաջ կանխելու զարդարենալ
կացուցանէ ի կողմանս Ալուանից
և Ստրպատականի:
20 իմաք քաղաքս արդարեալ շահուած
և զավարեցաւ ի իր քաղաքս
յառաջ կանխելու զարդարենալ
կացուցանէ ի կողմանս Ալուանից
և Ստրպատականի:
25 իմաք քաղաքս արդարեալ շահուած
և զավարեցաւ ի իր քաղաքս
յառաջ կանխելու զարդարենալ
կացուցանէ ի կողմանս Ալուանից
և Ստրպատականի:
30 իմաք քաղաքս արդարեալ շահուած
և զավարեցաւ ի իր քաղաքս
յառաջ կանխելու զարդարենալ
կացուցանէ ի կողմանս Ալուանից
և Ստրպատականի:

¹ այսմ B, յայս D. ² և] — D ³ ուղևորեցաց AB. ⁴ երեսուն A. ⁵ զայլ C.
⁶ ուղևորին D. ⁷ զնացին BC. ⁸ յիւրաքանչիւր ABCD. ⁹ յաշխարհս ABC. ¹⁰ զպատմելս
սորա ABC, զպատմեստան D. ¹¹ Սրուկն ABD, Սուրուկն C. ¹² ի
բանդ ABCD. ¹³ յարասակ D. ¹⁴ ժաման D.

მოსაძინ აინიქრ¹ ეღნიყარბას
ქანფარანან ფანბოც კ ჟარა-
ახავ ზორა ზ ქოქქინ ენჯა-
ფაღვიქსან² ზიროც:

3მ.ღ.გ.წ.შ. ლ.ს.ა.ნ.ს.ე.ღ.მ
ში.ბ.ს.ს.ე.მ.ს.ს.ნ.ს.ნ.ს.გ. ს.ბ.
სა.ს.ს.ს.ა.წ.ი.ს.გ. მ.ი.ლ.კ.ს.ს.ნ.ი.ბ.
კა.მ.ი.ღ.ი.ბ.ი.მ.ი.შ.ი.

მისი განძი და დიდი საქურქლე,
რათა თავისი სიხარბე ამოვესო.

5 სინაპანის მთავრების
საფრთხეში ჩაცმენისა და
იონამ კათალიკოსის
ბაჭირების შესახებ

ჩავე სარნ³, որომ შვიქნ⁴
ქავაფეჯარაი ქორქორქქინ კ ი-
თქიან ზ ლავ ზ მოსაქავ თით-
ფხვალ, ზირი ჯიქ⁵ ხერქავ ზა-
სანქ ზ სავქვალან⁶ ფაღავ⁷ ვბ-
ასიღსალ ზ ნამ ალორს ზნჯ ასკა
ზ ნამ კნიოე ზორა ეოქიქ⁸, თხეღ⁹
თავ⁸ ზაოთქსანენ ზსქანთოთა-
ქან თოქორქსანავ. აავა ქაღ-
ქაღაქი ენფაოთავ ქინი ზამ
ჩარქენ ზქოთხ⁹ ხეღავქ შამა-
თავ შიასქან ზქსანქინ¹⁰ ანჩათ-
თათ ქან სერქონს ხერაღო¹⁰ ზ
სორი ზქოომ თთიღქანსქოქ, ვი
ქხრეს ზ ენსქ ზორა თქოთ ენფ
ქანო¹¹ თოვქ ენქავქ¹¹ ქინქ
ეჩავქენი ქათანფოქქინენ, ვი¹²
ქჩავქხთქინ ზიქ ხეღავქ ზორონ
შანას, კ ვეღქანს¹² ვავა ზქ
ქარქანქე: ზასქ სარნ თოქამავქ
ქანავქ ზამ ვეღონს ვქო¹³
ქორამანსქ¹⁴ ქორქეღოქ¹⁴ კ ზასქქ¹⁵
კ ზათათოთ ქანქლ ქოთთანავქ

ამ დროს ნისრმა, რომელსაც
10 საალერსო სახელად სბუქს ეძახდ-
ნენ და რომელიც იუსუფის მი-
ერ ოსტოქანად იყო გამოგზავნი-
ლი სომხეთში, მიალწია ქალაქ
ნახიქევანს, იქ იგი რამდენიმე
15 დღე დარჩა, რადგანაც იქ მისი
ცოლი იმყოფებოდა, მან აღვილი
დაუთმო და შეურიგდა წარმარ-
თულ ჩვეულებას. [სბუქს] მიეგება
ბაბგენი, სინაქანის მთავრის სუმ-
20 ბატის უმცროსი ძმა, რომელმაც
სიზმრის ჩვენება [შესასრულებელ
მიზნად დაისახა]. მისი ფიქრით,
თუ აღთქმას დადებდა სიკვდილ-
თან, მიიღებდა მამისეულ მემკვიდ-
25 რეობას, რომელსაც იმ დროს
მხოლოდ მისი ძმა საპაკი ფლობ-
და. ეს ამბავი [ბაბგენს] თავის
დაზავრად მიახნდა. ნისრმა მა-
შინვე გაულო მას მოწყალების
კარი, ცბიერი ზრახვებითა და
[დაპირების] მცირე და მოკლე

¹ თანქერ ABC, აინიქლ D. ² ენჯაფაღვიქსანს A, ენჯაფაღვიქსანს C, ენჯაფაღვიქსანს D. ³ + აქნ D. ⁴ შვიქნ ABCD. ⁵ + ენავ D. ⁶ ზ სავქან-
დალან ABCD. ⁷ ეოქიქ ABCD. ⁸ თო A. ⁹ ზქოქ AB. ¹⁰ ხერაღო D. ¹¹ ენქავქ
ABC. ¹² ვეღანს ABCD. ¹³ ვქო D. ¹⁴ ქორამანავ A.

თაჲ ნამა ვიქნას ქათანგოქს-
 ანს ხეროჲ ჳასან ვიქნასს კა-
 ქსაჲ აყასაჲრ და სიეროჲ ნორანს
 შანასაჲ ეთი ამისს ასიქი ვაჲ
 ან ნა, ვიქ ვერქაჲნაჲქირანს
 ვნოთა¹ ვაღანანხაჲ² კაჲ-
 თხვან³, და აქანასიჲს კიჲნაჲ
 და და ნაჲ ქი სორაჲ⁴ თქრანს შიქანს-
 აჲგ შანას⁵ აქრას⁶ სოთი
 ვქოქ⁷:

1. ¹ *ისი ნიჲა* ² *ქოქარხაჲ* *ქოქ* *ქ*
³ *კიჲლანს* *ქან* ⁴ *არქონასიჲს* ⁵ *ქაჲ-*
⁶ *ქაჲქსიქი* *ვაჲ* ⁷ *ნასანს* *ან* *სორანს*
⁸ *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ*
⁹ *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ*
¹⁰ *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ*
¹¹ *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ*
¹² *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ*
¹³ *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ*
¹⁴ *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ*
¹⁵ *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ*
¹⁶ *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ*
¹⁷ *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ* *ქოქ*

სიტყვებით აღუთქვა სამკვიდროს
 ნაწილის მიცემა. ამავე დროს
 [ნისრს] თვალი ეჭირა და ელო-
 დებოდა რომ [ზაბგენის] ძმა სა-
 ჰაკიც ისევე მოვიდოდა მასთან
 და იგი მათ ორივეს მოატყუებდა
 და გაძარცვავდა. ამიტომ მან სივ-
 ნიეთის უფალი საჰაკიც სიყვარუ-
 ლით აღსავესე გულით მიიპატიჟა.

10
 საჰაკს ესიამოვნა და როგორც
 სამეფო წვეულებაში, სწრაფად
 გამოემართა და მოვიდა ნისრთან
 დიდნალი შესაწევარი ძღვენით.
 15 მან დაკარგა გონიერება და და-
 უკავშირდა ჯოჯობეთს, ვერ გა-
 მოიხინა რა სიბრძნე და ვერ გა-
 ითვალისწინა ამ მოლაპარაკების
 ბოლო. ნისრმა მზაკვრობას მი-
 მართა. იგი მათ ორივეს სიტყვით
 დაუკავშირდა და არა გულით.
 მიიწვია ისინი დედაქალაქ დვინ-
 ში ერთად წასასვლელად. „თი-
 თოეულნი — ამბობდა იგი — იქ
 25 უბრუნველყოფილნი ვიქნებით და
 შევიძლებთ ერთმანეთის სარგებ-
 ლისათვის ზრუნვასო“. ასე შემ-
 დევ მზაკვრობასა და ვერაგობას
 მიჰყო ხელი. ისინი ერთად გა-
 30 უდგნენ გზას. როდესაც მიუახ-
 ლოვდნენ დაბაქალაქ ქარუნჯს,
 ნისრს გამოეგებნენ დიდებულები

¹ ვნოთა] ან ნა ABC. ² ვაღანანხაჲ D. ³ კაჲთხვან ABCD. ⁴ ქი სორა
 A, ქი სორა B. ⁵ აქრას] ილრასიქრ AC. ⁶ ვქოქ ABCD. ⁷ სორა ABCD. ⁸ არ-
 ქონასიჲს ABC. ⁹ ვა A. ¹⁰ ქქრ D. ¹¹ იქ სიქარხაჲ] იქ სიქარხა ABC. ¹² ვერქა-
 ვანსიქრ ABCD. ¹³ ქქრანს ABC. ¹⁴ ქქრანსიქრქრ მქრ D. ¹⁵ იქონას A,
 ვქონას C, იქონას D. ¹⁶ ვქოქონასიჲს A, ვქოქონასიჲს BC, ვქოქონასიჲს-
 აჲგ D. ¹⁷ + და AD.

დაყილენ¹ ჴარიღნი² ენჯათოჯ
 ცინქტინ ჴია ყქსათორ³ ჴანჩქეჲ³
 ლ ჴიქსათყ ნანაყათოჲ აიყათ-
 თიან⁴ ჲაყაჲქს⁵ ჴიქსათჲ ოსი
 ნათ ჴერს სათს ჲათბღინაყათ-
 რათ⁶ სქსალ ჴასსალ აჯიღო-
 ჴქინს ორ, ო რათ მსრქანაყრ
 აწთონთს კანბნქ Პყაყთნქ
 აყათრთს ჲარქს. ბღინ Პნიღოჲ⁷
 არქსალ⁸ ო ჲაყანს სრქსქქი ჲეჲ-
 ჴქაქიჲ თინათარსი Პნიოთ აყ-
 ჲარსალ, ორს არს ალქი ჲან
 Პღათათონ Პნქ ო რანთი⁹. ლ
 Პქ ორ სრქსქქი Პრთმ ჲე Პრ-
 რსალ Პარქე Პაჲარქე:

15
 სლ ጒრს ጒქან Პქქქინს მსრ-
 ქანაყრ, აწთონთს ጒოყთს ლ ጒ
 ჲორქი Პქსათქანს რარბსალ¹⁰
 მათანქ ጒ ჲაყაჲქს ჴიქს, ጒᲞ-
 ქლ Პარსალ⁹ Პსანსი ጒქინსათე
 Პთერ სეჲარქს ጒრთი¹⁰ ჴარქსქსლ:
 ጒს ጒ მათანქ ნორს ጒ Პაყაჲ
 ანჲრ ლ ጒ Პქსათნი¹⁰ Პქსათსალ
 Პსქსათთონ Პნქ, ათა Პსანსი¹¹
 ლ Პქარქენ¹² ጒ ጒქსათს ጒქონს-
 ალ ლ Პქსათს ጒ თთონთს ლ ጒ
 Პქქსათს სრქსქქი Პაყანსათ¹¹
 Პნქ¹³ ጒ რანთი¹⁴: სლ აქსათს
 ጒანაჯონ¹⁵ Პარსალნი¹⁶ ጒარქ-
 თქქინს¹⁶ Პანბქინს ნიჲა მათ-
 ნქ ጒ რანთი¹⁷ ლ ጒ Პაყანს ლ ጒ
 აყათქქი მანთ:

და ქალაქ დვინში მცხოვრები მი-
 სივე ტომის გამოჩენილი მეთა-
 ურები. ნისრმა როდესაც დაინა-
 ხა, რომ მისი საქმე სასურველად
 5 იყო მოგვარებული, მოიშორა რი-
 დე, რომელიც მის უკეთურებას
 ფარავდა, და შეიპყრო [ძმები],
 რკინის საკვრელებითა და ჯაჭვე-
 ბით შეკრა და 40-ზე მეტი კაცი
 10 ჩააგდო საპყრობილეში. მან ის
 ღამე იქ გაათია და დაისვენა.

როგორც კი ინათა, მაშინვე
 აქლემებსა და ჯორებს აჰქიდა
 შეპყრობილები და ქალაქ დვინში
 შეიყვანა, თან წაიყვანა სივნიელ-
 20 თა მფლობელი საჰაკი თავისი
 ძმით ბაბგენით. ხოლო ქალაქში
 შესვლისას, საპყრობილეში ჩაყა-
 რა შეკრული წარმართები, საჰაკი
 და ბაბგენი კი ერთად წაიყვანა
 ბორკილებითა და რკინის ჯაჭვე-
 ბით შეკრული და საპყრობილეში
 ჩასვა. ამრიგად, შიშისმომგვრელ-
 მა საზხრეთის ქარმა მზაკვრულად
 მისცა ისინი საპყრობილეს, საკვ-
 30 რელებსა და სიკვდილით სას-
 ჯელს.

¹ ጒ Პაყაჲაჲქს ጒ, ጒ Პაყაჲაჲქსი ጒ. ² Პქსათორ ጒ. ³ Პანჩქეჲ ጒ. ⁴ აიყათთიან ጒ. ⁵ ጒ Პაყაჲქს ጒ. ⁶ Პათბღინ აყათრათთ ጒ. ⁷ Პნიღოჲ ጒ. ⁸ ጒ Პარქს ጒ. ⁹ ጒ Პანს ጒ. ¹⁰ Პქსათნი ጒ. ¹¹ ጒ ጒ ጒ. ¹² Პარქს ጒ. ¹³ Პნქ ጒ. ¹⁴ ጒ Პანთი ጒ. ¹⁵ ጒ Პანაჯონ ጒ. ¹⁶ ጒ Პარქთქქინს ጒ. ¹⁷ ጒ Პანთ ጒ. ጒ ጒ ጒ.

ჳაჯაყიხი ადესა ადითოიქს-
 ან ლ დირორ ფაანსოქსან კოხ-
 ალ ჿიმ¹ ვორ არქინ ზადათაგსალ
 ახარქ² მსრ აქ ლ ზსქანიოიღ ლ
 ჿ დრანღებღ ამაქროყაგ ჳარო-
 ქსან ჳაფარაგლიჯნ, იჯ ახკაღ
 ჿნჯ ფიღბკსალ სიქს სი ზსღაართო-
 ქსამრ³, ირ ლით რნაქსან
 მარქკოქსანა სნ ჳარალოო-
 ქსანღ: ჳსა იროქ ლ ფიქ⁴ ლ
 ადქიქს ჿ ზადათაქრომე იმანყ
 ჳნჯერ კაკანჯი ჿიმ⁵ ქლაქიოქს⁶
 სოქს თალ ლ ჿ მაგ ფნალ ჿ აქათ-
 ნჯჯ აქაჯარქმანჯნ, ირ აქაანა-
 გსალნ ჳრ მსღ: ჿსქ ირ⁷ ჳნჟ ჿან
 ჳჩნ კებერღ სიქსღსღოქ⁸ ახსალ ჳარ
 სრქსღქი ჳსღებქქს ჿ ფორა თან
 ჿმოქ, აღჯაჯქქს ჿნჯ ᳕ნალ ჳრქმალ⁹
 ჿ მაგ ლ თსიქს თალ მარქკოქს-
 ანჯ¹⁰ კოღ არარსალ ᳕ოქქოქსო-
 ჿან ჳრამანჯს, ჳკაქბქქ¹¹ ჳყოღქ
 ჿ ჳყოღ ლ მქ¹² ჳკა ჳკაქაქს
 ჳარქს: ᳕ქქ სი ათთანორ იჯ სქქ
 კოქქამანსიქსაქ¹³ ჿ მანოანჯ¹⁴
 ჿნჯ აქსიოქსალ სოქსაქსიქს¹⁵,
 აქქ ჿ მთქ სღსალ ᳕ანჯნარქს
 მოქსღქსიქქსან ჳსქსანიოქსიქსან მო-
 ქოქსიქსანჯ, ყი მქ¹⁶ ქსრსი ქა-
 ᳕ოქსალ¹⁷ ჳყოღქ იქსალქროქსოღ¹⁸
 აქათრანაგ ჳორა¹⁹ ანჯქს ᳕ამან-
 ჳამრღ სიქსღსღოქ, ჳამ ქქ სოქ-
 სიქსან ჿნჯ ჳქოქსქგ ჳნჟ ანარ-
 ᳕ოქსიქსანი ჳსქსანიოქსაგ²⁰ მსღ მსრ-

ჩემამდეც მოაღწია იმ არეულო-
 ბის, უბედურებისა და ჩვენ მორ-
 წმუნე უფალთა და წარმართთა-
 გან სიმწრის ნალექის შესმის ამ-
 ბავება, რაც მოჰყვა აგარიანელთა
 უკეთურ გრიგალს. მეც არანაქ-
 ლებ შემიპყრო გულის წუხილმა,
 რაც კაცობრივი ბუნებისათვისაა
 დამახასიათებელი. შფოთის სამ-
 წუხარო ამბავი სარწმუნო ადამი-
 ანებმა მომიტანეს და მირჩიეს,
 რომ აეჩქარებულიყავი და მოვ-
 რიდებოდი ზღუდის გარემოცვას,
 რომელიც ჩვენც გვემუქრებოდა.
 ჩემთან მყოფი ეკლესიის დასი,
 შიშის ზარით შეპყრობილი, ჩემი
 სახლის კარებთან შეკრებილიყო
 და მევედრებოდნენ, რომ გავც-
 ლოდი მოსალოდნელ რისხვას.
 მომაგონდა უფლის ბრძანება —
 დევნა ქალაქიდან ქალაქს და არა
 დგომა ბოროტის წინააღმდეგ.
 მაგრამ მე არა თუ შევეუშინდი
 წუთიერ სიკვდილს და გავერიღე,
 არამედ წარმოვიდგინე მოსალოდ-
 ნელი წარმართული ცდუნება, ვაი
 თუ მისი ეშმაკური ცდუნების და-
 მალული მახე შეხებოდა ეკლესი-
 ის მსახურთ, ანდა შფოთი და
 არეულობა შეგვეგვედროდა წარ-
 მართთა შეურაცხყოფისათვის,
 რომელიც ყოველგვარი სათნო-
 ების გარეთაა. ამგვარად, ჩვენ

¹ თხარჯნ D. ² სიქს სი ზსღაართოქსამქლ ჳსღაართოქსამქლ ლ ᳕, სიქს
 ჳსღაართოქსამქლ ლ BCD. ³ ᳕ოქქ C. ⁴ ქლაქიოქსიქს C. ⁵ ირ BD. ⁶ ᳕ნალ ჳრ-
 ქალქ ჳრქმალ ᳕ნალ D. ⁷ მარქკოქსან ABC. ⁸ ჳკაქბქქ BC. ⁹ ჳკაქბქსალ D. ¹⁰ კოქ-
 ქამანსიქსა AC. ¹¹ მანოანჯ D. ¹² სოქსაქსიქსიქს C. ¹³ მყოღქსალ BD. ¹⁴ ᳕ქ-
 სალქროქსო D. ¹⁵ ჳიოქს ABC. ¹⁶ ჳსქსანიოქსაგ ABC.

ვტი¹ ირ ართადი² ჳ ჳი³ ირ კრ⁴ მ-
 ჳან⁵ ჳა⁶ ი⁷ ი⁸ მ⁹ ს¹⁰ ს¹¹ ს¹² ს¹³ ს¹⁴ ს¹⁵ ს¹⁶ ს¹⁷ ს¹⁸ ს¹⁹ ს²⁰ ს²¹ ს²² ს²³ ს²⁴ ს²⁵ ს²⁶ ს²⁷ ს²⁸ ს²⁹ ს³⁰ ს³¹ ს³² ს³³ ს³⁴ ს³⁵ ს³⁶ ს³⁷ ს³⁸ ს³⁹ ს⁴⁰ ს⁴¹ ს⁴² ს⁴³ ს⁴⁴ ს⁴⁵ ს⁴⁶ ს⁴⁷ ს⁴⁸ ს⁴⁹ ს⁵⁰ ს⁵¹ ს⁵² ს⁵³ ს⁵⁴ ს⁵⁵ ს⁵⁶ ს⁵⁷ ს⁵⁸ ს⁵⁹ ს⁶⁰ ს⁶¹ ს⁶² ს⁶³ ს⁶⁴ ს⁶⁵ ს⁶⁶ ს⁶⁷ ს⁶⁸ ს⁶⁹ ს⁷⁰ ს⁷¹ ს⁷² ს⁷³ ს⁷⁴ ს⁷⁵ ს⁷⁶ ს⁷⁷ ს⁷⁸ ს⁷⁹ ს⁸⁰ ს⁸¹ ს⁸² ს⁸³ ს⁸⁴ ს⁸⁵ ს⁸⁶ ს⁸⁷ ს⁸⁸ ს⁸⁹ ს⁹⁰ ს⁹¹ ს⁹² ს⁹³ ს⁹⁴ ს⁹⁵ ს⁹⁶ ს⁹⁷ ს⁹⁸ ს⁹⁹ ს¹⁰⁰

გონებადაუძლეულებზემა მო-
 ვუბმეთ ღმერთს [სწორი გზის]
 საჩვენებლად. როგორც კი ღამის
 წყვედიადი გაიფანტა და დილის
 სინათლე განობრწყინდა, მოუ-
 ლოდნელად თვალის დახამხამებ-
 ში კვლავ ღამის წყვედიადმა მო-
 გვიცვა. ამან ჩვენ ყველა განგვა-
 ვიფრა: დილის ჟამს მზე დაბნე-
 ლებულოყო. მაშინ გამოირკვა,
 რომ იმ დროს მზის დაბნელების
 დრო არ იყო. ვიცანით სარწმუ-
 ნო ნიშანი, რომელიც ცხადად
 გვეჩვენა უფალი ღმრთისაგან, ამის
 შემდეგ არეულობამ და შფოთმა
 ჩვენ — საერთო ცნობა — გვაიძუ-
 ლა, რომ თითოეული ჩვენთაგანი
 გავცლოდით განსაცდელსა და
 საფრთხეს.

ღა¹ ი² ი³ ი⁴ ი⁵ ი⁶ ი⁷ ი⁸ ი⁹ ი¹⁰ ი¹¹ ი¹² ი¹³ ი¹⁴ ი¹⁵ ი¹⁶ ი¹⁷ ი¹⁸ ი¹⁹ ი²⁰ ი²¹ ი²² ი²³ ი²⁴ ი²⁵ ი²⁶ ი²⁷ ი²⁸ ი²⁹ ი³⁰ ი³¹ ი³² ი³³ ი³⁴ ი³⁵ ი³⁶ ი³⁷ ი³⁸ ი³⁹ ი⁴⁰ ი⁴¹ ი⁴² ი⁴³ ი⁴⁴ ი⁴⁵ ი⁴⁶ ი⁴⁷ ი⁴⁸ ი⁴⁹ ი⁵⁰ ი⁵¹ ი⁵² ი⁵³ ი⁵⁴ ი⁵⁵ ი⁵⁶ ი⁵⁷ ი⁵⁸ ი⁵⁹ ი⁶⁰ ი⁶¹ ი⁶² ი⁶³ ი⁶⁴ ი⁶⁵ ი⁶⁶ ი⁶⁷ ი⁶⁸ ი⁶⁹ ი⁷⁰ ი⁷¹ ი⁷² ი⁷³ ი⁷⁴ ი⁷⁵ ი⁷⁶ ი⁷⁷ ი⁷⁸ ი⁷⁹ ი⁸⁰ ი⁸¹ ი⁸² ი⁸³ ი⁸⁴ ი⁸⁵ ი⁸⁶ ი⁸⁷ ი⁸⁸ ი⁸⁹ ი⁹⁰ ი⁹¹ ი⁹² ი⁹³ ი⁹⁴ ი⁹⁵ ი⁹⁶ ი⁹⁷ ი⁹⁸ ი⁹⁹ ი¹⁰⁰

მე მაშინ არ დამზარებია გა-
 ჳირვების დარღვევა და არც მათ
 ცოდვათა ნაკვალევს შეგვეკრივარ,
 მაგრამ მაინც ვისწრაფე წავსული-
 ყავი და მოვშორებოდი იქაურო-
 ბას, სანამ საფრთხე მომეწეოდა.
 პირველ მაგალითად მყავდნენ
 ელია წინასწარმეტყველი და მო-
 ციქულთა თავი პეტრე. შემდეგ
 ქვაბთა მონასტრიდან წმინდა

¹ ნაიქსმე ABC. ² ჳ მხე C. ³ ივიღვასკოქსან C. ⁴ ათა.ოთონ D. ⁵ ჳ —
 C. ⁶ ათა.ოთონ C, კათალო D. ⁷ ააზონ ABCD. ⁸ + ჳ ჳანიღვასკა ABCD.
⁹ ქე D. ¹⁰ ჳე D. ¹¹ გაგხერასქი რაიე ხერასქ BC. ¹² მხე ჳ მხე BC. ¹³ ჳ გაგი-
 როღვასკამე ABC. ¹⁴ ვეხქაი BC. ¹⁵ ჳ ჳამ AD.

ანთი აქრიც¹ ზე კაყვირქი² იყრიან
 ლაზარსა³, ი⁴ ზე ბიბლია ლ-
 რჩენ ზედაჲ ზე ბიბლია მისე⁵
 ზედაჲ იყრიან და სხვაჲ ზე მის-
 რჩენ ქანა, ი⁶ ზე კაყვირქი⁷ ანთი-
 ნი⁸ ზედაჲ: ს⁹ ანთი ზედაჲ
 იყრიან ზე მისე¹⁰ ზედაჲ
 კაყვირქი¹¹ ზე მისე¹² ზედაჲ, ი¹³ ზე
 სხვაჲ ზედაჲ, ი¹⁴ ზედაჲ
 იყრიან სხვაჲ, ანთი¹⁵ ზე
 ანთი¹⁶ ზედაჲ მისე¹⁷ ზედაჲ
 ანთი¹⁸ ზედაჲ ზედაჲ სხვაჲ
 ანთი¹⁹ ზედაჲ სხვაჲ სხვაჲ
 ანთი²⁰ ზედაჲ სხვაჲ სხვაჲ
 ანთი²¹ ზედაჲ სხვაჲ სხვაჲ
 ანთი²² ზედაჲ სხვაჲ სხვაჲ
 ანთი²³ ზედაჲ სხვაჲ სხვაჲ
 ანთი²⁴ ზედაჲ სხვაჲ სხვაჲ
 ანთი²⁵ ზედაჲ სხვაჲ სხვაჲ
 ანთი²⁶ ზედაჲ სხვაჲ სხვაჲ
 ანთი²⁷ ზედაჲ სხვაჲ სხვაჲ
 ანთი²⁸ ზედაჲ სხვაჲ სხვაჲ
 ანთი²⁹ ზედაჲ სხვაჲ სხვაჲ
 ანთი³⁰ ზედაჲ სხვაჲ სხვაჲ

ისააკის სახელობის ადგილს მივე-
 დით. ეს მონასტერი გელის მთის
 ერთ პატარა ხევშია. ჩვენ პირდა-
 პირ წავედით და ავედით ზედა
 მონასტერში, სადაც პირუტყვთა
 საღვთმები იყო. იქიდან გავემბრ-
 თეთ მონაზონთა და მოწესეთა მო-
 ნასტრიაკენ, რომელიც სევანის
 კუნძულზეა. არ გაგვაჩნდა რა არა-
 ვითარი ქონება — მეტყველი და
 პირუტყვი, ჩვენ მხოლოდ ჩვენი
 თავის ხსნაზე ვბრუნდებით. იქ
 საერთო ძმობის ენა აღვეცნა
 ღმრთის სადიდებლად. მტკიცე
 იმედით დაყვავით იქ ოთხი დღე.
 მაშინ ყველა ჩვენთაგანის აზრი
 აღვიდა როგორც რაიმე ნაფში, და
 თითოეულმა თავისი გულის ზრახ-
 ვათა შორის წარმოართა ნავი;
 სწრაფად, როგორც რაიმე საუნ-
 ჯიდან დაჯარული წინ გამივიტა-
 ნეთ სიტყვით, რათა განოგვენ-
 დაგებინა ღრმა სადგომი. [მოვი-
 თათბირეთ], რომ ჩვენ იხვე უკან
 უნდა დავბრუნებულყავით ცალკე
 ადგილს, წმინდა საზატრიარქო
 ეკლესიის ახლოს, და რაც ცალა-
 უნებურად დავტოვეთ ქონება,
 მონაგები და პირუტყვი საქონე-
 ლი, ყოველივე ეს ჩვენივე ნებით
 ძღვნად უნდა მიგვეცა აგარიანელ
 ნისრისათვის, რომ იქნებ იგი
 ღმრთის ნებას დაჰყოლოდა და

¹ აქრიც ABC. ² ზე კაყვირქი ABC, ზე კაყვირქი D. ³ ლაზარსა AD.
⁴ + ზე D. ⁵ ზედაჲ A. ⁶ ანთი C. ⁷ ზედაჲ D. ⁸ ზედაჲ ABC. ⁹ სხვაჲ
 ანთი A. ¹⁰ ზედაჲ BC. ¹¹ ზედაჲ სხვაჲ C. ¹² ზედაჲ სხვაჲ ABC. ¹³ ზედაჲ
 ანთი D] ზედაჲ ABC, ზედაჲ E. ¹⁴ სხვაჲ AB. ¹⁵ ზედაჲ ანთი
 ABCD. ¹⁶ სხვაჲ A. ¹⁷ ზედაჲ D. ¹⁸ ზედაჲ D.

1. *ლიწი ზარაქ¹. ეჩ² ქხერსა ზი კა-*
მაგენ შ.სითობიჯ ზანსალ ზაღა-
ზნსაგენ მჩაღ ზორა, ზ მჩ³ ზა
აყაღაყაღა ანღაღასიხეჩი მაჯე
შჩინ³ ზ მანსიანე თაღაყაითი. ზ
მხე ზი ირეარანა⁴ მხე ეაღა-
რხალ⁵ ირწისიგოღე ეანონ შ.სით-
ობიჯ მხეიჯ

2. *სა აჯაყღა ენთანსეიჯი თსით-*
ყაგენ ზ კიიყაგენ ეაჯნ⁵ ზორიღოღე
ზამარხალ ხეღ, სღ ეარბხალ ჯო
კოღე ანსიკალ ჯიიღე მჩინღ ზ ბს-
ღასიკრთ ამრიიეჩიქნ ზი ჩხღრასიან,
ეიი თითაგეჩან⁶ ზე ზი ეანბჩ⁷
ეზიი, იღ ზ ჯჩინსალ⁸ კარეყარხალ
ჩას ზე⁹ ხსიღესეჩი ზასთარსიღიჯ
კიიჩაბიჯი¹⁰ ეარამეღე ყხრდაყა-
ბიჯი აჯნთიღიქხამე¹¹ ზ სიქ-
რასიკრთ კიიქნთობიჯ¹² ზ ექანა¹²
კიიასიკრინ მჩანბანსაგეიიე ენა
ზასთათხალ, ჩას ზი ზასანსიქნ
მხეიღ ამე¹³ ჩასიქნ ჩასი ჩიიქარ-
თასკ აი სარნ ათასეგეჩი, კოღ
ათინსიქი ზამ ეღარნოღესიგანთი
ქრეყიიბიქხიქნ¹³ იი აი ზი ქიღ-
მქნ ჩას¹⁴ კაქ¹⁵ თითანა სიღეიი-
ბხეღაღ, ეანთ¹⁶ ზი კაყაანე ზ
ჯარჯარანე ანწინარჩინ¹⁷ მანაღ,
ზ სქე ექანა აქაყჩასიქი¹⁸ ქიქე
ეჩინანე იყსიღესალ¹⁹ ზი ეაე
ეჩანეჩი. ზ არე²⁰ სქე არექნ ჩას
თაქესი ჩინბ ქხასიკრ სიქამან²¹
ანხიკეჩაქი მთიე ესისიქხალ კა-

უშვილოდ არ დაეტოვებინა დედა
 სიონი საქორწინო ყრმათაგან.
 ჩვენ კი ჩვენს ტაძარში დავდგე-
 ბით და ვადიდებთ ჩვენი ღმრთის
 სახელს.

მახლობლებმა, რომლებმაც ნა-
 ხეს და მოისმინეს ამის შესახებ,
 შეიწყნარეს ეს აზრი. ჩვენ კვლავ
 გაუუღეპით გზას და წავედით
 ჩემს მიერ ნაგებ ბიურაკანის სი-
 მაგრისაკენ, რომელიც მე ჩემი გან-
 ძის ფასად მქონდა შექმნილი. იქ
 მე აშენებული მქონდა ეკლესია,
 მორთული მკვირივი და თლილი
 ქვებით, მდიდრული მოკაზმულო-
 ბითა და ფერად-ფერადი სამკა-
 ულებით და მონაზონთა და მოწე-
 სეთა მონასტრად დამტკიცებული.
 [ბიურაკანის ციხეში] მისვლისთა-
 ნავე წერილი გაუუგზავნე ნისრს,
 რომლითაც მოვავგონებდი მას მი-
 სი და სხვების მიერ ჭადღენილ შე-
 მადრწუნებელ საქმეებს¹ საპყრობი-
 ლეს, ხუნდებსა და ტანჯვა-წამე-
 ბით წარმოუდგენელ სიკვდილს.
 ამ ამებებმა — [ვატყობინებდი მას]
 — თავზარი დამცეს და [ამიტომ]
 წავედი. მაგრამ ამიერიდან თუ
 მომცემ მე ფიცის წიგნს, უშიშ-
 რად დავდგები და დავრჩები ჩემი

1 ზორაქ] ზორა ABC. 2 ეჩ] — ABCD. 3 შჩინ A, შჩიქნ D. 4 ზი ირეარან
 ABC. 5 ეაქა ABC. 6 თითაგეჩი ABC. 7 ეანბჩ ABC. 8 +. ზ BC. 9 ზე] ზ ABC.
 10 კიიეაბიჯი D. 11 აჯნთიღიქხამე] აქანთიქხი სიღიღესიქხამე ABC, აქანთიღიღიქხამე
 D. 12 ზი ექანა D. 13 ქრეკიიბიქხიქნ D. 14 ჩას] ჩინბ ABC. 15 კაქ D. 16 ეანთ AC.
 17 ანწინარჩინა ABC. 18 აქაყჩასიქი B. 19 აქსიასხალ ABC.

ეიც მწაყეც *ი* იერონა ხსიღებლიკ¹
 თანი *ი*მნი² *ორ*ნი³ *ღ*სათო⁴ *ა*ბ *ი*
 სრით⁵ *ქ*სანი *ნი*რა *ა* *ღ*სათ *ბ*ნი⁶
*რ*ა⁷ *ა*ს⁸ *ა*ნი⁹ *ა*ნი¹⁰ *ა*ნი¹¹ *ა*ნი¹²
*ა*ნი¹³ *ა*ნი¹⁴ *ა*ნი¹⁵ *ა*ნი¹⁶ *ა*ნი¹⁷ *ა*ნი¹⁸
*ა*ნი¹⁹ *ა*ნი²⁰ *ა*ნი²¹ *ა*ნი²² *ა*ნი²³ *ა*ნი²⁴
*ა*ნი²⁵ *ა*ნი²⁶ *ა*ნი²⁷ *ა*ნი²⁸ *ა*ნი²⁹ *ა*ნი³⁰
*ა*ნი³¹ *ა*ნი³² *ა*ნი³³ *ა*ნი³⁴ *ა*ნი³⁵ *ა*ნი³⁶
*ა*ნი³⁷ *ა*ნი³⁸ *ა*ნი³⁹ *ა*ნი⁴⁰ *ა*ნი⁴¹ *ა*ნი⁴²
*ა*ნი⁴³ *ა*ნი⁴⁴ *ა*ნი⁴⁵ *ა*ნი⁴⁶ *ა*ნი⁴⁷ *ა*ნი⁴⁸
*ა*ნი⁴⁹ *ა*ნი⁵⁰ *ა*ნი⁵¹ *ა*ნი⁵² *ა*ნი⁵³ *ა*ნი⁵⁴
*ა*ნი⁵⁵ *ა*ნი⁵⁶ *ა*ნი⁵⁷ *ა*ნი⁵⁸ *ა*ნი⁵⁹ *ა*ნი⁶⁰
*ა*ნი⁶¹ *ა*ნი⁶² *ა*ნი⁶³ *ა*ნი⁶⁴ *ა*ნი⁶⁵ *ა*ნი⁶⁶
*ა*ნი⁶⁷ *ა*ნი⁶⁸ *ა*ნი⁶⁹ *ა*ნი⁷⁰ *ა*ნი⁷¹ *ა*ნი⁷²
*ა*ნი⁷³ *ა*ნი⁷⁴ *ა*ნი⁷⁵ *ა*ნი⁷⁶ *ა*ნი⁷⁷ *ა*ნი⁷⁸
*ა*ნი⁷⁹ *ა*ნი⁸⁰ *ა*ნი⁸¹ *ა*ნი⁸² *ა*ნი⁸³ *ა*ნი⁸⁴
*ა*ნი⁸⁵ *ა*ნი⁸⁶ *ა*ნი⁸⁷ *ა*ნი⁸⁸ *ა*ნი⁸⁹ *ა*ნი⁹⁰
*ა*ნი⁹¹ *ა*ნი⁹² *ა*ნი⁹³ *ა*ნი⁹⁴ *ა*ნი⁹⁵ *ა*ნი⁹⁶
*ა*ნი⁹⁷ *ა*ნი⁹⁸ *ა*ნი⁹⁹ *ა*ნი¹⁰⁰

სახლის ეკლესიის კარზე და ვადი-
 დებ ღმერთს და მის სიწმინდეს.
 [ამავე ღმერთს] მუდამ საკმარისად
 და შეუწელებლად გამოვიგზავნი
 შენ სიკეთის ძღვენს. როდესაც
 [ნისრმა] წაიკითხა ჩემი წერილი,
 მან დაუყოვნებლივ დაწერა ფიცის
 წიგნი თავიანთი ყურანის კანონ-
 თა შესაბამისად, რომ ერთთავად
 სანდონი არიან მათი ზოდღვრების
 სიტყვები. ამრიგად, ჩემი გონება
 განთავისუფლდა საშიში ფიქრები-
 საგან, [რაც გამოწვეული იყო] გა-
 რეშეთა ბრძოლებისა და შინაურ-
 თა საფრთხისაგან. მათგან [ზოგი]
 ხორციელადაა მავნე და ზოგი
 ხორცის გარეშე. მე დაწმუნებუ-
 ლი ვიყავი, რომ ამიერიდან ეს
 წიგნი შევებას მომანიჭებდა და
 დაედგებოდი და დავისვენებდი
 ჩვენი ეკლესიის კარზე ღმრთის
 ნებით.

**ՅԱԶԱԳՍ ԱՌՄԱՆ ԲԻԻՐԱԿԱՆ
 ԱՄՐՈՅԻՆ, ԵՒ ՀԱՐՈՒԱՄՈՅՆ
 ՈՐ ԵՂԵՆ Ի ՆՄԱ**

ბიუზრაქანის ციხის აღმებისა
 და იმ უბედურების შესახებ,
 რომელიც იმ მოხდა

Իսկ იմն հնացեալ աւուրբք չա-
 րութեան¹⁶ և դատաւոր անկանոն
 կրօնիցն¹⁸ Մամկոսի կատարեալ
 ատելութեամբ միշտ ջանայր եղ-
 ժանսկ գըրիտոնէութիւն և զօ-
 րայուցանել գհիթանոսական աղ-

Թշնամեմլիս շիւքսո ռաշուլիս ցր-
 տի մսաշուլի, ռոմելսալ տաւիսի
 ցեօցրեթա Յորոտեթաში Քիւնդա
 ցատարեթուլի և ռոմելիլ Թիւլամ
 իմաս ցւիլոլոթա, ռոմ Քրիստի-
 անլիլ ռաշուլիլ և ցարլուլ

¹ Եկեղեցեալ D. ² արհնել A. ³ անդանդաղ եղց] անդանդաղցի ABC.
⁴ առաքեալ AB. ⁵ քեղ արիտուր] արիտուր քեղ ABC. ⁶ իսկ] ըստ ABC. ⁷ օրի-
 նացն ABC. ⁸ և] — D. ⁹ յարիւրաց ABC. ¹⁰ վատնկք D. ¹¹ առ] և ABC. ¹² յօգոս-
 կարն ABC] և յօգոսկարն E, և յօգոսկար D. ¹³ վայելսն] — ABC. ¹⁴ սրբարա-
 նացն B. ¹⁵ չարութեամբ AC, չարութեամբք B. ¹⁶ կրօնից BC.

ანდნ: სე სჟსაყენ ვაქლანდის
 მთაფნ ვქიღჰლიამ¹ ლ ვღათნა-
 მადოლქონ სრთინ კონსინ
 სერაქნ არკანტერ. ამიჯ ყარა ზ²
 ასე, ღხე³ ლ ոჯ არქან³ თლით
 სთაყადოლქხან ღნე ღრისთინქიყ
 ქათქარსიოვ ღნის⁴ მანაღანე
 ღნე ორენადრინ ნიყა სითორქ⁴
 აღანეიქ, ირ მიჯთ ქარეყასთე
 ნალათიქ⁵ მსრიქ ღალანუ ნაქ-
 ნიქს, ლ ჯიან ლ ღაკუ არარა-
 ვჩა ყაჯახირისსაქს შანამთი
 ანოლანქ: არე⁶ ღნე⁶ რ აქეყეს
 თლით სთაყადოლქხან ღო⁶ ღნე
 ნამ აოლხელ სთ თიჯირხ⁷, ლ
 ქორეყადრინ ლ სთარახს ვაღანე
 ნიყა. ხსიქ ხქე ღნბაქადრ⁸ ღქ-
 თოლქხან⁹ ნორ ეთნსაყე ანბნ
 ღო¹⁰ თამნაყათიქ¹¹ თოლქხე
 ღხე აწ, მიანქ ქე ქოქხისა ხნბ.
 აწთლახს ლ თლღხა ვორ წაგომ,
 ვჩ ნახ ვქანა ამრეიქ¹² აქრინ
 თიგხა ღხე, ქსან ვჩ ხ ნამ კან
 ღანბღ ლ კარასქე წაგომღ ლ
 ვარეღ ღხეღსკაქარამარ¹³ ხსიქ
 ვხგხსაყ ჯარაღანე კაქთიქლითინ:

«სე აყა ვნიქ ხნღნ ვმარ-
 თამრქი ქიოქიან ქეღენ¹⁴ ვოქონ
 ხსიქ ლ ხსიქ ღნქავსკაქ ქოლქავოლ-
 ვხა ხ სნექორ თოღნიორექ მიოქ-
 ქოლქხანან ღრისთინქიყ, ვჩ კაქ-
 კაქ კაყხკაქ აბეხნ ღხე ლ ღნე
 ნამქნ ვჩნჯა ლ ვათავოლახ ქალ-
 რქ თახსაქ რხვსნ ღხე: სე ქე

მართული განემტკიცებინა, [შე-
 უჩნდა ნისრს] ღა თავისი ველური
 აზრები ღა გულის მწარე ვესლი
 შეასმინა. მას: „არ არის წესი შენ-
 თვის — ეუბნებოღა იგი ნისრს, —
 ღა არც შეგვერის, რომ მშვიდო-
 ბის ალექმა დასღო ბილწ ქრის-
 ტიანებთან, ვანსაკუთრებით კი
 მათი მაცღუნებელი მოძღვრების
 სჯულმდებელთან, რომელიც მუ-
 ღამ ქაღაგებს ჩვენი სარწმუნოების
 გინებას ღა მუჰამედის მოწაფე
 არაბებს ძაღლებსა ღა მგლებს
 უწოდებს. შენ ასე რად გწაღია
 მასთან მშვიდობის ალექმით
 [ყოფნა] ღა მათი მოძღვრების
 გავრცელებას რატომ უწყობ
 ხელს? ღა თუ გსურს ძღვენი, ათ-
 ქეკაღ მიიღებ მას, თლოღ მე
 მომისმინე: ვაგზავნე ღიღძალი
 ჯარი, რომ უპირველეს ყოელისა
 ქვაბის ციხის მონასტერი ააღო,
 რადგან მასში ინახება ღიღძალი
 განძი ღა ქურჭელი ღა მწვალებე-
 ლი კათალიკოსის ეკლესიათა სამ-
 კაულები.

„შემდეგ კი ააჩქარე ლეგიონი—
 ძალა მებრძოლი ხალხისა.— ცღო-
 მილი ქრისტიანების წინამძღვრის
 მოსაძებნად, რომ შეიპყრან, შეკ-
 რან ღა მოგვევარონ იგი, მასთან
 ერთად მიიტაცონ ღა მოგართვან
 მისი ქონება ღა მონავარი. ღა
 თუ ხალხის მასა წინააღმდეგობას

¹ ვქიღჰლიამ A, ვქიღჰლიამ D. ² ღხე — D. ³ + ღხე D. ⁴ სითორქ ABC, სითორხა D. ⁵ ღრალათიქ ABC, ღრალათიქ D. ⁶ ღოქ C. ⁷ თიჯირქ D. ⁸ ღნბაქადრ⁸ ღნბაქადრ ABC. ⁹ ვქითოლქხან] ვქითოლქხან D. ¹⁰ ღოქ C. ¹¹ თამნაყათიქ A. ¹² ამრეიქ ABC. ¹³ ვხეღსკაქარამარ D. ¹⁴ ქეღენ D.

სერქდ¹ საინაყანო ამრქო ენო-
ფირაფი² რაყმარსე არხანს კო-
თორილახა ხ ქსრაქ ნიფა ზათილ-
ფხნ ანქნაჟარა³ა:

2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

გაგიწვეს, დიდი სისხლის ღვრა
და ჭლეტა მიავონ მათ უწყა-
ლოდ“.

ამას ეუბნებოდნენ [ნისოს] ისი-
ნიც, რომლებიც მისი თანაზობ-
რე და თანაზობაბეღებები იყვნენ.
ამრიგად, მას, როგორც ბოროტ
მბეცს, ისე აღიზიანებდნენ, რომ
დაეგლიჯა [ირველივ ყოველივე]
და აგულიანებდნენ, რომ შეურა-
ცხეყო წარმართული სარწმუნო-
ება. მანაც სწრაფად გაგზავნა
დიდძალი ჯარი მხედრებითა და
შეიარაღებული ლეგიონით ბერ-
მონაზონთა მონასტერში, რომე-
ლიც ქებაში, დაბა-ქალაქ გარნის
ჩრდილო-აღმოსავლეთით მდებ-
რებოდა. ისინი მოვლოდნელად
წავიდნენ, შევიდნენ ქებაში, ავი-
ყრეს იქ მყოფი მონაზვნები, აუტა-
ნიელ გვემასა და ტანჯვას მისცეს
ისინი. გადამალულ ქონებას მო-
ითხოვედნენ მათგან, სანამ ზოგი-
ერთებმა ტანჯულთაგან, თუმცა
არა მაშინვე, არამედ მრავალგზის
ზღვევის შემდეგ შეავედრეს თავი-
ანთი სული ქრისტეს და მიაღწი-
ეს ნეტარ სასიობას, რომელიც
იცავს ღმრთის მოყვარულთ.

ქრისტეს ეკლესიის მთელი მორ-
თულობა, სახარებისა, წინასწარ-
მეტყველებისა და სამოციქულო
წმინდა აღთქმანი [შეურაცხვეს].

სე აწინადადებთ ეგნათ მარსიარ-
კოქსილას ხსილსელოქ შრქსთოთიქ
სე ელანთარიანსკანს სე ემარეჟარტ-
ოსკანს სე ელიადეიქსკანს სეოსკა-

1 სერქდ A. 2 ანქნაჟარა AD. 3 ელიქ ენო ABC. 4 ზორაჟ D. 5 ზამხ-
მათოქსიან D. 6 ჭქნი—C. 7 ქორიოქ D. 8 ქერს D. 9 სხბიოქ D. 10 სქქნი AB,
სქქნი D. 11 ექსეჟარეჟარტ D. 12 ექსეჟარტოქ D. 13 ჭეოქსკი ABD. 14 ქ
ნიგანქ D. 15 თოქსი AD. 16 სე A.

რანი *სიღრმე*, *საქსე* *ღამისნაჲს*
სისაფილათსა *և* *ღესათნაჲს* *ანსანიოგ*
გადილამ ¹ *მჩანგამაჲს* *ჩისქ* ² *ყიფ-*
ნაყათიქ ³ *ყარს* *მჩილსაჲ* ⁴ *გად-*
მასე *კლასრი* *სისასლ*, *և* *ღესიღესიქ* ⁵
ღჩნოლათსა *ღჳნსაფილისას* ⁶ *ორ* *ქ*
სიოსასათანქ *ანჲ* *ზრასიქისლ*
ზრღესნლ ⁷ *ღოფანი* *ღნაჲყჩნ* *ქ* *გაყ:*
სლ ⁸ *ჩორს* *კანგქიმანი* *სიღეს* *სღო-*
რას *և* *ჩრნ* *ფიღბესგლ* *ყათიმ-* ¹⁰
გლ *ნამ* *სი* *ნიოყანიქ*, *ქიანი*
ანქორიქ ⁹ *ჩისქ* *ქიმაროლქილნი* *გო-*
ქილქხანი *გაროქქენ* *კაკლანგისქ*
მჩით *ღნა* *ქიქილამქრქრ* *ოსთქ*
ქლქქლქლქ *ჩისქ* *ღმრეგარიანი* *მა-* ¹⁵
ზლ *კამ* ⁷ *სისნაჲ* *ნაყათისქ* *ანბქნ*
სიქლ ⁸ *և* *მაროთამქრქ* *გადქმ-*
ქილანი *ღორასე* *ზორღანი* *სიოსლქ*, *ყქ*
ფინხა ⁸ *ფაღოთქი* ⁹ *ქმნი* *ბაბქა-*
მარ *ქ* *ქსერქ* *ამროყლანი* ¹⁰ *ჩიქ-* ²⁰
რასქანილ *ნასსლქ* *ქ* *საკანს* *სიქლქ-*
ლ *თარეგნი* *ფქს* *և* *ორ* *ღნქ* *ქს* ¹¹ *ქჩნი*
სიქსიქიქი *ღ*, *և* *ღაკლ* *ღნოსიქქს* *ამ-*
როყლანი ¹² *სრასიქი* *სარარსლქ* *სი-*
თორისგენ ¹³ *և* *ფსრისგენ* *և* *აღარ* ²⁵
ნარეგნი: *ჩისქ* *ქმ* *ღამოლსქლქლქ* ¹⁴
მჩიქლქლქლ *მჩიქრილქილნი* *ნიოგ*
ნასი *ქლქქლქ* *ჩისქ* *ბანოსგსლქ* *և*
ღსთ *სიღაგნი* *ნიოსაფქნი* *სიქრქრქა-*
ბქლ *სიქქს* *ქ* *ზარქნი* *სიოს* *სი* ³⁰
ღვილანი *თქრილნი* ¹⁵ *ზრამანი* ¹⁶,
სლ *სიქქლქ* *ღოსლქ* *ღიქიქლქლქ*
ღნაგა *ქარღილნი* *სიქანი* *საკა-*

მთელი მონაგარი: მრავალი პირ-
 უტყვი, საქონელი და ფუტკართა
 სკეობის დიდძალი წყება მიიტაცეს
 და მშვენიერი შენობები, რომლე-
 ბიც დედათა მონასტერში იყო,
 ცეცხლს მისცეს და გადაწვეს. ამ-
 ის შემდეგ ისინი უკან დაბრუნდ-
 ნენ. როდესაც წარუდგნენ ნისრს
 და მიუთხრეს მათგან ჩადენილ
 საქმეთა შესახებ, მან სულელური
 ქცევა ცოფიანი აზრებით შეცვა-
 ლა: მიზნად დაისახა სასწრაფოდ
 სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლა
 გაეზაღებინა. დიდძალი ჯარი გაგ-
 ზავნა, რომ ფარულად ბიურაქა-
 ნის მცირე ციხეს დასხმოდნენ
 თავს და შეეგეკარ ბორკილებით
 და წავეყვანე მე ეკლესიის სხვა
 მსახურებთან ერთად. მცირე ცი-
 ხის სხვა მცხოვრებნი კი მახვი-
 ლით ამოეწყვიტათ, გაეძარცვათ
 და წაესხათ. შე აღრევე შევიტყვე
 მათი ნისლით მოკული, ბნელი
 გადაწყვეტილების შესახებ და
 როგორც პირველად, ეხლაც გა-
 დავწყვიტე გავრიდებოდი ბო-
 როტს საუფლო ბრძანების აღსას-
 რულებლად.

]

წავედით და გავემართეთ ბაგა-
 რანის სამეფო სასახლისაკენ აშოტ

¹ + ს ABCD. ² *ქიქნაყათიქ* D. ³ *მჩილსაჲ* ABC | *მჩილიოგაჲ* DE. ⁴ *ღესათ-*
ღაღეს ABC. ⁵ სლ — BC. ⁶ *სიქორიქ* AB. ⁷ *კამ* | *և* ABC. ⁸ *ფინხა* B, *ფინქ* D.
⁹ *ქ* *ფოღოთქი* D. ¹⁰ *ამროყქ* ABC. ¹¹ *ქს* B. ¹² *ამროყქ* ABC. ¹³ *სითორისგენ* |
სიქლანი ABC. ¹⁴ *ღამოლსქლქლქ* A, *ღამოლსქლქლქ* C, *ღამოლსქლქლქ* D.
¹⁵ *თქრილნი* ABC, *თქრილნი* D. ¹⁶ *ზრამანი* B D.

რანის ბაგարანისად და მთავართ-
 რისაჲს Աշոտ¹ որպէս զի մանկուք
 մօր Սիւնի² մի³ հեղեղեալ ողողե-
 ցին⁴ սպառսպուռ ի հարաւահողմ
 հեթանոսացն խարէութենէ⁵:

Բայց զբան մերոյ սորբ կայի-
 կոպտն Սահակ ալ երկու քահա-
 նայիւք ոմամք և սարկաւադօք
 և կուսակրօն միանձնայելիւք⁶
 անլքէն ի նմին տեղ կացեալ⁷
 մնացին⁸ յապագս ցաւակիր ներ-
 դեման⁹ մարմնոյ կայիկոպտին
 և ալլոց ևս ոմանց. կամ թէ շու-
 տասիութիւն ժամուն⁷ ոչ կայ թոյլ
 ժամանակ զկնի մեր, կամ թէ¹⁵
 ասելն⁸ իսկ զայս⁹ և թէ կուգամ
 ընծակութեանն Աստուծոյ և կան-
 խաղեսութիւն նորին յայն զնոսս
 մերձ բերէր ի մարտս հանդիսի
 յայժմութեան և սխակացն երա-²⁰
 նութեան, որ իմ բանս է՝ զոր և
 իրքը ինչ լսուիլ բացորոշբարսր
 ասասցուք:

Բայց զօրն իսմայէլեան լւբր
 իմացեալ ժանեան, թէ պաղանի²⁵
 նեռից նոցա ձգուան ոչ եղև
 զանխուլ առաջի իմ և լազուցե-
 ալ¹⁰ խաղքը¹¹ նոցա ոչ ժածկեցան
 և խուլ¹² ևս սաղն իմ յայսնի
 եղև նոցա, այնուհետև զհուղ սու-³⁰
 ալ դադարէին թերևս, և¹³ զօր
 բսղում գուամարտակ արարեալ,

մեղեստան, რომ დედა სიონის მსა-
 ხურნი სრულად არ წალგელიყო-
 ნენ წარბართთა სამხრეთის ქარის
 მაცდურებისაგან.

ჩვენი კარის წმინდა ეპისკოპო-
 სი სპაკი, ორი მღვდლით, დი-
 აკვნებით და მოწესე მონაზვნებით
 იქვე დარჩა. მათ ეპისკოპოსისა და
 ზოგიერთ სხვათა თიზიკური უძ-
 ლურებისა, თუ დროის სიმციროს
 გაშო ვერ შეძლეს ჩვენ დაგვეწოდ-
 ნენ. ის ამბავი, რომ ღმრთისათვის
 შეწირულების მოწოდებამ და მის-
 მა წინასწარმა ცნობამ ისინი
 ბრძოლის ასპარეზზე მიიყვანა ნე-
 ტარების გვირგვინების [მისაღე-
 ბად], მე სათქმელად მელის და
 კიდევ ვიტყვი გარკვევით მცირე
 ხნის შემდეგ.

როდესაც ისმადიტელთა ჯარმა
 შეიტყო, რომ მათ ფარულ ისარ-
 თა გატყორცნას ჩემთვის შეუშხ-
 ნეველად არ ჩაუვლია და მათი და-
 მალული მახეები არ დადივარა და
 ცხადი გახდა ჩემი თავის მირი-
 დება, ცოტახნით დაცხრა. და
 დაიწყეს დიდძალი ჯარის შეკრე-
 ბა, რომ უფრო მომზადებული წა-

¹ Սիւնի A, Սիւնի D. ² ողողեցեն C. ³ հեթանոսաց խարէութենէ] [խ-
 րէութենէ հեթանոսաց ABC] հեթանոսաց խարէութեան D. ⁴ միայնացելուք D.
⁵ տեղ կացեալ մնացին] տեղիւ տեղեկացեալք մնացեալ ABC. ⁶ ներդեան C.
⁷ ժամայն BC. ⁸ ասել D. ⁹ զայն ABC. ¹⁰ խաղուցալ AC. ¹¹ հաղք ABC. ¹² խուլ
 լոյս B. ¹³ զհուղ առեալ դադարէին թերևս և] — A.

դի¹ պատրաստագոյն² դինքե-
 անս կալ կազմեցեն. և այնպէս
 վասակը վթոյնս իժանման չա-
 րութեանն³ ի հաւատացեալս
 Քրիստոսի թափեցին. Իսկ բնա-
 կիչք Իւրականս՝ ծանուցեալք
 զանբժշկիկի միտս հեթանոսացն⁴
 և զգրահղեղ ուղևիցն զաստիւ-
 թիւնն որ գալոյն է⁵, և թէ⁶ ոչ
 դոյ ճար ճոյոպել⁷ վախատեալք
 սակս բազում կանանց և մտտող
 մանկուոյ⁸ այլ և⁹ յերոց ևս¹⁰
 անաւագից, որոց անկտրելի էր և
 անյարմար և սեղի վախատեան
 ևս կորուսեալ. ապա ըստ գրեցե-
 լումն՝ խոյս տուեալ գնացին ի
 շտեմարանս¹¹ իւրաքանչիւր¹² նո-
 քս և վակեցին զգրոնս աւաջի
 իւրեանց, և խոստիեալք վախո-
 ցեալք թաքուցան¹³ ընդ պա-
 տուարաւ¹⁴ պարսպի՝ իւրեանց
 ի բքոյ¹⁵ ամբարշտութեանն¹⁶
 ապաստան սղեալք յօգնականու-
 թիւն ամենազօրին¹⁷ Աստուծոյ:

Էին ռմանք և լեկելոցն յամրոց ²⁵
 անդր զօրականք, որք¹⁸ իշխանաց
 աշխարհակալիս էին զինուորեալք.
 քանզի իբրև լուան¹⁹ զչարաշուկ
 զչարիմաց զսորհուրդս²⁰ Իսմայէ-
 լականացն՝ դիմեալք ուսանք ուս-
 տեք մտանէին յամրոց անդր՝
 թիկունս²¹ տալ հաւատացելոցն

մոսուլոյցն. և ամգարաւ Պե-
 քսրցիլտ [շնոլոլատ] իյեղնիս
 մեգացի Զորոտեբիս ցեսլի յիս-
 րեց մորթմոյնեմնեց զաեոեոիտ. ամ
 Երոս Զիւրաքանիս մեքոցրեմեմ-
 Եմա Պեիտյեց Մարմարտա ցանյար-
 ցեղի ահրիսա և ժլիցրի և
 սաստիկի զգարիս Պեցաեցեմ, րոմե-
 րից տաեց շնևա զաստյլոմոլատ.
 [Մտ զանեաեց ցգրեոեց], րոմ ար
 Պեեցլոտ տաեց զաեոեց ցաթյեցիտ
 զեդաքաեցեբիս, հցիլի քրմեբիս և
 շնլար մոնյլտա սիմրաեցլիս ցա-
 մո, րոմեղեմսաք արց ցաթյեցա Պե-
 ցլոտ և ցասաթյեցի ցձցիլից
 ցլար ձյոնևա. մաՄի Մրիլիսա-
 ցեբր տիտոլլու մաեցանի Մաեիլա
 և տաեցի սամյոլլեղՄի ցաիոնեա,
 զաեցեց քարեբի տաեցի Մի, ցաթյե-
 ցեմ և տաեցի Յլլուլիս սաեարաե
 յեցե շլմրտոլլեբիս Զիլլի զաեմալ-
 ցեմ, միեղնցեմ րա քոլլալձլլի-
 ցրի զմրտիս Պեցեցեմ.

իյ լիեց-սիմաեցրեմի ինյոլլե-
 Զոլլեցն ամ յեցեցիս մքարոլլե
 մաեարտա Պեիարալեբլլու մեոմ-
 րեբի. րոցորց քի Պեիտյեցիս ի-
 մաիտլետա Զորոտի և շիլլալո
 ցանհրաեցիս Պեցաեցեմ, իսինի սեցա-
 զասեցա մհրիլան ցամոլլեմարտեց,
 Պեցիլլեցն սիմաեցրեմի, րոմ զաեմա-

¹ դի] — ABCD. ² պատրաստագոյն D. ³ չարութեան ABC. ⁴ հեթանոսաց D. ⁵ գալոցն էր ABCD. ⁶ և թէ] իթէ ABC. ⁷ ճոյոպել ACD. ⁸ մանկուոյ B. ⁹ և] —BC. ¹⁰ ևս] —D. ¹¹ ի շտեմարանս] շտեմարանս BC. ¹² իւրաքանչիւրք AD. ¹³ թաքուցան B. ¹⁴ պատուարով D. ¹⁵ ի վերոյ BC. ¹⁶ ամբարշտութեանն Δ, ամբարշտութեան C. ¹⁷ ամենազօրն D. ¹⁸ որ D. ¹⁹ լուան] —A. ²⁰ խորհուրդս D. ²¹ + թիկունս A.

მჩნე¹ ზ ლეო მრემა²ს ნანაქსი
 მარო³ ოსკაქსა თინათარას ზი-
 ვა⁴ ასათისაქ აქრ ყენსქერ ზერ-
 «*შ*ინ⁵ ყაქს ქაქრ⁶ ასქინ⁷, ღი-
 რაქარაყ მხროგ ზანაქსათყაქ
 ზანთიანაქ⁸ ზ ლსანო ლხნყაყო-
 ფოლას. ლსქ აქამ ზერს ღერაროქ
 ღქნასლორ⁹ ქჯთასქე¹⁰ ქქეოქ
 ზრისათოას ზ ზასათაქსაქ ძი-
 ვიქიქსან ზორა¹¹: სქ ასყაქს
 ღმან ღნქ ლსანს ლთანისაქ¹²,
 ღერაროქ იყათხრაქქ¹³ ყენ-
 ქმყან¹⁴ ღღქასქ¹⁵ ღნოქ

რება აღმოეჩინათ მორწმუნეები-
 სათვის მანამ, სანამ ბრძოლა დამ-
 თავრდებოდა და სრულიად არ
 გაწყდებოდნენ. ისინი ერთმანეთს
 ეუბნებოდნენ: „აქამდე ჩვენ მხო-
 ლოდ მხედართმთავართათვის ვი-
 ყავით სასარგებლონი, ეხლა კი,
 როგორც კეთილი მეზროლები,
 ქრისტესა და მისი მორწმუნე ხალ-
 ხის მწუხარების მოზიარენი უნდა
 გავხდეთ“. ამგვარად, მათ სიკვდი-
 ლი სიცოცხლეს შერიგეს და ისწრა-
 ფოდნენ სიკეთისათვის საბრძოლ-
 ველად.

ლსქ ასყა ღორქ¹¹ ლამაქქლ-
 ას¹² ღას ორქინქ მქოქ ლმ¹³ ღქი-
 ქხაქ ქიქქორქხაქ ხქქნ ზასქნ ზ
 ღოლ¹⁴ თამქოქქსან¹⁵ თანზარქნ
 თნორქნ იქქქამამქ ზ ზსქანოთა-
 ლან თნარქქლ მქოქქხამქ¹⁶: სქ
 თაყა თსაქარაქლს ქსაქ ღორქა-
 თასქქ ქქქქ¹⁷ ზსასასქ ღორქნ, ზ
 ქქქსაყაარ ზოთყა ქსაქ ზსქსაქოქ
 ქლსქქქ ᦒნქქინ ზ მქქ თანყსქქ¹⁸
 აქნოლსთს ღანათოასქქინ ᦒაქა-
 თარაქ¹⁹ ზ ქქქრქქ ლორქასქსაქ²⁰:
 ᦒაქაქქსიქ მანათქქქ თნქრ²¹
 ზერს თსანანქქინ მარქქქ²² თ-
 როქქინ²³ ზ რანოქქსქქ ლმ²⁴ ზარქს-
 თქქ ქქქქინ აქრ თო აქრ ზ მარქ
 თო მარქქ ლოთასქქლ ხქსანსქ ᦒს-
 ყოქ²⁵ ზ ᦒქოქსა იყარაყაყან. ზ

ამ ღროს ისმაიტელთა ჯარი
 ქარბუქივით დაიძრა და გრიგა-
 ლივით წამოვიდა. მათ მოაწიეს
 მკირე ციხე-სიმაგრის კარამდე
 საშინელი გრგვინით და შეურა-
 ცნი წარმართული ცდუნებით.
 ქვეითი ჯარის ლეგიონი ფარებით
 იყო შეიარაღებული, მათ იცავდა
 შეჭურვილი ცხენოსანი ჯარი,
 რომელიც შუაში გაიჭრა, ისინი
 მხეცურად წინ გარბოდნენ. რო-
 ცა სიმაგრეში შეფარებულმა ხალ-
 ხმა დაინახა ამგვარი მომაკვდინე-
 ბელი ბოროტება, იძულებული
 გახდნენ ერთმანეთს შეშველებოდ-
 ნენ და ზღუდეებზე გადასულიყ-
 ნენ. იმ დღეს დაღამებამდე ერთ-
 მანეთს მხოლოდ ნაწილ-ნაწილ

1 მჩნე B. 2 ზორა ABC, ზორა D. 3 მჩნე BD. 4 ასქ ABCD. 5 ზანთი-
 თაქ] ზანთიანას ABC. 6 ᦒქსლორ ABC. 7 ქჯთასქ BD. 8 ზ იყათხრაქქ C.
 9 ᦒქსათყ ABC. 10 ღღქანასქ ABCD. 11 ღორ D. 12 მარქქ ABC. 13 მქოქოქ-
 ქხამქ ABC. 14 ქქქქ ABC, ქქქქ D. 15 თანყსაქ D. 16 ᦒაქანათარ ABCD
 ღაროთნარაქ E. 17 არქასქსაქ D. 18 თქრ CD. 19 მარქქ D. 20 ᦒქქქ] — ABC.

აწნ ორ სასკალ ჰნჯ ონო კოკაი¹
 კოკაი ზარხაღ ონო მქმსანა²
 მქნჯ ოქტერნ მსრბხეაღ ლ ოქნ
 მსრბხეაღ: ოსქ ო მქსაოღ ოოოო-
 ოოონ ოაონ² ოქნჯქსო ჳრ ოეჯო-
 ოოოღ, ოონააარასქ ოაროქქ ოა-
 ოოოქნ ო ოოონ ოაარანქნ ოღრ-
 ოოქ ოსრბ ოქსაღ³ ოოეჯქნ ო ოღრ-
 ოოქ ოაქსოოოონ ოაღ ოოეა
 ომსღოაღაღქ ოაროქქნ ო ოა-
 ოქნ³ ოსაონ: ოსქ ოა ორსოო-
 ოსკან ოქქანგნ ოარქოაოღ ጅ
 ოაღსქ ოარქაოოქ ოოოაღ ጅ
 ომსრ ጅანს ოაროქაქსოქრ ოოეა,
 ጅოოე⁴ ოაქსოქსაქს ጅრ ጅჯოაო-
 ოოოქქნ, ጅ ጅქანგაოაქნ ጅსქ
 ጅქქნაქსაღოქ ጅქქქქოონ⁵ ጅონოქრბ
 ጅქნოოქონ ጅნქქ ጅ ጅქ ጅ ጅ ጅ-
 ጅარასოქო ጅაროქან⁶ ጅაროქაქრ
 ጅ ጅოქრጅაბოქქსან ጅაქოონ⁷
 ጅარაონს ጅქოთ ጅქრსანგ⁷
 ጅონე ጅქნს ጅქნ ጅქნოო, ጅ
 ጅქქქ ጅქსაოთოოქქქნ ጅაღ-
 ጅოონ ጅრ ጅ ጅქქსოთო. ጅქ ጅქ'
 ጅრጅქქქნ ጅქრე⁸ ጅქ ጅ ጅქამ-
 ጅოქქსქნ ጅრ ጅ ጅქქსოთო ጅაქაქს
 ጅაქსოქრጅქქ, ጅრ ጅქქ ጅქნ. ጅ
 ጅქ' ጅქსოქსანქქქ⁹ ጅაქ⁹, ጅოთო
 ጅქრ ጅქნგაღოქქ ጅქოქს¹⁰
 ጅქქ ጅქქსოქსანქ, ጅ ጅაქა
 ጅქრ¹¹ ጅქ ጅქქ ጅქს ጅქ ጅქოქ
 ጅარქნოქნ ጅ ጅქსაქ, ጅოქ
 ጅქქსანქოქ ጅქ ጅქქაქს¹²

შეეტაკენენ, მეორე დილით, სანამ
 კარგად ინათებდა, ციხის ხალხმა
 წმინდა ეკლესიის კარს მიაღწია.
 მათ წმინდა ეპისკოპოსისაგან მო-
 6 ითხოვეს, რომ მიეცა მათთვის
 ცოდვათა შემამსუბუქებელი ხორ-
 ცი და სისხლი უფლისა. მან აღძ-
 რა ანგელოზებრივი ბაგეები და
 სათნო ხმით ჩვენს სიტყვებზე უფ-
 10 რო მეტად დამოძღვრა ისინი,
 რომელთაც დამოწაფებოდა ქეშ-
 მარიტება. მან ეკლესიის დასი
 მეტროქოთა გუნდით და სხვა სა-
 ერო ხალხით გააწყო მღვდელთ-
 15 მსახურებისათვის, რომ მათ მი-
 ემართათ თავიანთი გონება
 [ღმრთისადმი] ყოველგვარი ვნე-
 ბის გარეშე და ეთხოვათ მისთვის
 ქრისტესმიერი სარწმუნოების გან-
 20 მტკიცება. „ნუ უღალატებს თქვე-
 ნი გულები ქრისტეს ერთგულებას
 მაგ ბრძოლის ვამო, რომელმაც
 ჩვენ გაჭირვებაში [ჩაგვყარა]. და
 ნუ დაგვადგამთ თქვენს ფეხს ჩვენ
 25 ცოდვილთ, როგორც სამარადი-
 სოებს, მაშინ უფალი მოგიხილავთ
 თქვენ თვისი ხორციითა და სისხ-
 ლით, რომელიც უნდა მიიღოთ
 თქვენ. ცოდვათა ეჭვი განიკითხოს
 თავისი ხორცისათვის, რაც არის
 ეკლესია, რომელიც თქვენ ხართ-
 მოგცემთ თქვენ სიფხიზლეს, რომ
 სძლიოთ წყვდიადისა და ბორო-

¹ კოკაი] — ABC. ² ოაონ ABCD. ³ ጅარქნს ABD. ⁴ ጅოე D. ⁵ ጅქქქქ-
 ጅოთნ ABCD. ⁶ ጅაროქან ABC] ጅაროქან DE. ⁷ [ქრსანგ] ქრ ABCD. ⁸ ጅქრ
 B. ⁹ ጅაქ] — BC. ¹⁰ ጅქრ ጅქნგაღოქქ ጅქოქს] ጅქრ ጅქნგაღოქქ ጅქ ጅქოქს-
 ጅამქ A. ¹¹ + ጅქქქნ ABCD. ¹² ጅქქაქ BC.

ელკარბა¹ դատապարտեսցէ վասն
 մարմնոյ իւրոյ, որ է եկեղեցի՝
 որ էք դուք. և սացէ ձեզ զգաս-
 սուլիւն յաղթել աշխարհակալիս
 խաւարի այսու² չարութեան, որ
 շուրջ զմիօք կան մածնակ

« Զի մի՛ ապականեսցեն զդնսոն³
 լուսոյ, որով՛ Քրիստոսիւն⁴ զգես-
 տաւորեցալք⁵ ի մերկութիւնէ. նա-
 խահօրն. և մի՛ յափշտակեսցեն⁶
 յանձանց⁷ ձերոց⁸ զքրիստոսադ-
 րոշմ զկնիք աւաղանին սրբոյ՝
 Եւ այսպէս իբրև հրով զմիտս
 նոցա⁹ վառնալ՝ զամենեցուն լս-
 զուս¹⁰ շարժէր յորհուլթիւնս¹¹
 ամենեցունցն Աստուծոյ, պնդա-
 կազմ զնա¹² աննկով ի մշանջե-
 նաւոր արթնս: Եւ ապա մատու-
 ցեալ զսարսալնիք զպատարադն
 զաս ի Քրիստոս, և զխորհուրդն
 իրկական մարդկան բաշխէր առ-
 հասարակ արանց և կանանց, ծի-
 րոց և տղայոց¹³ և ամենաչն չա-
 փու հասակի խորհրդական աւան-
 դուլթեամբ ըստ սակի յիտին թո-
 շակի¹⁴: Իսկ բոմբւն¹⁵ այսպակի
 և մարտ ամբոխի ի ամալէլսան
 զօրուն ևս զան զև սաստկանակր,
 և հնչմունք և կալթմունք և կա-
 քաւք զինուց նոցա և վարանաց
 հնչևոցանէին զկրկսս¹⁶ երկրին
 ըստ գլխուոյ բնակչացն¹⁶ Նոկս-

րեան մշարոծելս, րոմել
 ցարս ցեպեցեցաւ.

« Եւ ճիւղեցին սինաթոսի սա-
 մուսը, րոմլոտա յորիստը Յե-
 յոմոսը [նաւըլալ] յորըլլի ճա-
 միս սիմիլըլիսա. ևա նը միոճա-
 յըլլեն տըլլենցան ճմինալ յըմաձիս
 յորիստըս միըր ցամոսանըլ յը-
 յըլլըս¹⁷. ամըլարալ, ման յըլլըլիցիտ
 ալաըլնը մատի ցոնըլա, յըլլըլա
 մատըլանիս յընա ալոճըրա լոմրոտիս սա-
 յըլլըրալ՝ ևա ցանալմըլլիցա իսինը ճա-
 յըրալըլըլի լոլլըլիտ. Յըսճիւրա
 յորիստըս սանինըլի Յըսաճիւրալըլի
 ևա յալլտա մըսնըլի սանըլլըլո ցա-
 յընաճիւրա մամալլալլըլլըս, լըլլըլալլըլլըս,
 մոնըլլըլլըս, յըրմըլլըս ևա յըլլըլաս,
 յինըլլ ասալլ իլլը միլլըլլըլի սա-
 յըլլըլո մոճըլլըրըլլիտ յըլլանալլըլլը-
 յըլլի սաըլլըլիս մըլլալլըլալ. ամ լըրոս
 մատ լալլալլըլլըլալտան յըրտալ իսնա-
 յըլլըլտա յըրոնիս յըրճոլլալ յըլլըրո
 ևա յըլլըրա ճըլլըրըլլըլալ. մատի
 սալլըրըլլիս ևա յըրըլլըլիս յընալլըլի,
 յըրըլլըլի ևա ըրոլլըլա ցանմըլա
 նալլըլոլլիս ցալլըրոնիս մըլլըլըրտա
 յըրոնի. յըլլըլի Յըլլըրըլլըլլըլի
 յալլըլի յըլլըլըլտա տալլըլլըլ Յըլլըլըր.

¹ զկարծան BC, կարծս D. ² այսոյ D. ³ զսկստն C. ⁴ որ C ⁵ քրիստոսիւ
 ABC. ⁶ զգիտաւորեցաք A ⁷ անձանց BC. ⁸ մերոց BC. ⁹ իբրև հրով զմիտս նո-
 ցալ զմիտս նոցա իբրև հրով ABC. ¹⁰ զլեզու BC. ¹¹ օրհուլթիւնս C. ¹² զնոս
 BCD. ¹³ արանց և կանանց, ծիրոց և տղայոց ձերոց և աղայոց արանց և կանանց
 ABC. ¹⁴ թոշակին D. ¹⁵ ըլլըլին ABC. ¹⁶ բնակչաց D.

ჯარასიხე ჴრქათათი ქინხი¹ & ზამანო² ნადათოენ ირ ათ მათო-
 ათი: ზაკ სარქადაჲს და მტო-
 დართა, ირ ქსრასაყოა ჳინსაბოი
 ხსიყესიქს ჳრ & მაროქჲ მარო-
 ჳან³ იჯ ასილა ჳინჲ მქსაჲგო-
 მქსან ზოყა დნბოქჲრ ასიქოქს⁴.
 «ღქსანოყოსიქს, ასქ⁵ ჳ მარო-
 ჳან⁶ მქს & მარ⁷ აქსათოქსინ,
 ასიქოქს ათოქოქსქსან⁸ ქოთოქ⁹
 მქსქსანანა: მარ¹⁰ მქ¹¹ ანაყა-
 რხაყჲ თოქ ქოთანოქ ჳქსანოქსქსან
 ირ დამოქოქს & თორასაყარათ მსო-
 ყოსინ¹² დბიქ მარქს¹³. აქ ჳოქ-
 თოქ ქოქსან¹⁴ & დსაქქ¹⁵ ჳ მარქს¹⁶,
 ირ დსა ოქსინ¹⁷ ჴრქათათი &
 ჳქ დნსაქქჲ დქრარქსან¹⁸ ქოთოქ
 ქსინათ¹⁹ ქსქსანქსქს: მარ²⁰ აქს-
 აქსიქს სქოთოქ დაროქ ათქსათ-
 რასქ ზოქოქ დანბქსინა თოქსაქ²¹
 თოქსან²² იჯ მქოქ²³ ქქქჲ & ჳ-
 თოქსქსან ანბან²⁴ ჳნოქქქსინ, ირ²⁵
 დსათ მარქსინ²⁶ ხ²⁷ დანასარქ-
 მქსან²⁸. აქ დქაროქოქს ყათოქრადქს
 აქათოქრადქსინ ჳ ქსრას²⁹ ჳოქსინ³⁰
 ჴრქათათი & დასაქქჲს ქქოქ³¹
 ჳოქსინ³² დქსინ³³ მქსაქ³⁴
 დქსინ. დოქსქსინაქ ჳოქოქსინ & მ-
 აან ქქქსან³⁵

იას მქსინაქქს³⁶, ირ ჳ ქასა-
 რქ & ჳ მარქქქქქქს ჳათოქ-
 მან დქქოთი მქსქსან³⁷ & ჳინ,
 მქსაქქსინ ასოქოქს ხოქსინ მქ
 ასაქქ.

წილე და ღმრთის სარწმუნოების
 შესაფერისი“. თეოდოროს დიაკო-
 ნიც, რომელიც ეკლესიის ზედა-
 მდგომელი და კაცთა მწრთვნე-
 5 ლი იყო, არამცირედ დარიგებებს
 აწვდიდა მათ და ეუბნებოდა: „სა-
 სიკვდილოდ განწირულ სნეულბ-
 საც კი სიმრთელის ინედით მვება
 ეძლევათ. ნუ აჩქარდება სნეულე-
 10 ბის საფრთხე, რომელიც ჩვენს
 გარშემოა: იგი ტყუილებრალიდ
 მოგაკვდინებთ თქვენ ხორციით,
 მაგრამ [სანაგიეროდ] სულით გან-
 გამტკიცებთ და აგასწრაფებთ
 15 საბრძოლველად, რაც ქრისტეს
 რჯულისანებო არის და მიიღებთ
 თქვენ ძლევის გვირგვინს საუკუ-
 ნო სიცოცხლის ინედით“. ამიერი-
 დან ისინი თავიანთ თავს მოსვე-
 ნებას არ აძლევდნენ, რაც ხორ-
 ცისათვის არის შესაფერისი, არა-
 მედ საკვირველი ცალით ეწეოდ-
 ნენ ბრძოლას ქრისტეს სამწყსოსა
 და თავიანთი შვილებისათვის,
 25 იყენენ რა აღქურვილნი თავიანთი
 უფლის სულის ძლიერებით.

ამ დროს მტრებმა, რომლებსაც
 გონება შურისძიების ბნელი
 წყვილიდით ჰქონდათ მოცული,
 თუმცა 7 დღე განუწყვეტლივ

¹ გრქათათი [ქინხი] [ქინხი გრქათათი B. ² ზამანოქ BD. ³ ასიქოქ D. ⁴ — ასქ ABC. ⁵ დსაქქ ჳ მარქს D] დბიქ ჳ მარქს ABC, დსაქქ ჳ მარქს E. ⁶ ოქსინ D. ⁷ დქრარქოქს D. ⁸ მქოქს D. ⁹ ოქქ ABC. ¹⁰ მარქსოქს ხ¹¹ მარქსოქს A, მარქს-
 თოქსინ B, მარქსოქს ხ¹² D ¹³ ჳოქს D. ¹⁴ ქქქსან¹⁵ D. ¹⁶ მქსაქქ D. ¹⁷ მქსაქქ D. ¹⁸ მქსაქქ D. ¹⁹ მქსაქქ D. ²⁰ მქსაქქ D. ²¹ მქსაქქ D. ²² მქსაქქ D. ²³ მქსაქქ D. ²⁴ მქსაქქ D. ²⁵ მქსაქქ D. ²⁶ მქსაქქ D. ²⁷ მქსაქქ D. ²⁸ მქსაქქ D. ²⁹ მქსაქქ D. ³⁰ მქსაქქ D. ³¹ მქსაქქ D. ³² მქსაქქ D. ³³ მქსაქქ D. ³⁴ მქსაქქ D. ³⁵ მქსაქქ D. ³⁶ მქსაქქ D. ³⁷ მქსაქქ D.

գերագանցեալ է յամենայնի
սրբոցն¹ նամանութիւն: Իսկ անօ-
րէն դահնադն հիկեալ գտեալ զնո-
սա յազօթս ի քաւարանումս
սրբում՝ ահս պակուցանօղս² զնո-
քօք ջանալին արկանել սուս-
րացն շողացմամբ և վահանայն
թնդամբ և սասամոնցն կրճոս-
լով և կրկնաց³ շարագոյն շառա-
գունութեամբ⁴. այլ նոքա ոչինչ
զարուրեցան և ոչ կրկնան սկրաք
նոցս⁵. յարհաւրանաց⁶ անտի մո-
կդնելոցն, զի ալեկութիւն Տե-
առն էր շուրջ զնոքօք և պահէր
զնոստ: Սպաս արտաքոյ զնոսա
միանդամայն ի քաւարանէն հա-
նեալ՝ մեկիպոցիցն⁷ ի նոցանէ՝
զզգնստիկն, ի մահ զնոսա վարա-
կեալ և ի մառախղապատ⁸ ստու-
երաց⁹. խաւարի դաչս սրտից իւ-
րնանց լսցեալ՝ զլմեցին ի վերայ
նոցա: Եւ նախ զկայիսկոպոսն
սուրբ վաղակաւորօքն կարթակո-
տոր աննէին¹⁰ իբրև տապարօք
շեշտակի շերտեալ¹⁰ գծառ. և զկնի
սպա հասեալ ևս¹¹ սուսերաւ
զգլուխ նորա: Իսկ զքահանայս
սուրբս և զկուսակրօն¹² միան-
ծունան և զսաղմոսերդուս¹³ իբրև
զոչխար ի սպանդ վարեալ ի 30
զենումն նուիրական անուշահոտ
պատարագաց Գրիստոսի վրդո-

կեցա սწօրդ վմինդան Յեջե-
նիս. շրջալո ջալատեքի վմինդա
եկլեսիօմից մօւրիդնեն. օսինի տա-
ջե վաւդնեն մլօւքեղեքս և Յե-
5 յեւաւդնեն Յեջմինեքինատ [մլօւքե-
ղեքի] քնլեքիս րեղարեքիտ, քարե-
քիս ջաքնիտ, քիլտա լրքնիտա
և սաքեա յեքեքլիսեքի օրիտլե-
քիտ. մաքրաք մատ օրաքրօս օր Յե-
10 վմինդատ և օրք մատի գլլեքի
Յեքրտա գաւտեքեքլտա միմօսա-
քան, րաւքան մատ քեքրաւքա և
օրքաւքա շեքլիս մօքեւքա. մաքն
օսինի քեքլանի րտաւ եկլեսի-
15 իւր և գարեք գամօրքեքնեք, գաւք-
րեք լանսաւքեղի և սասիքեղի-
լլօւր գամքեւքեք. վքեղիւրիտա և
նիսկօնի օրիւրիտա և քեքլեք մատի
գլլեքի և տաւքեքի և միքսիքն
20 մատ. քիւրքեղաւ վմինդա րեքիս-
քօս և քեքլեքեք քնլեքիտ քարքե-
քի, օրք րօքրօրք և քեքլեքեք քեքրե-
քի յեքլեքիտ քեք, Յեքմեք քի
քնլիտ տաքի մօքքեքեք: վմինդա
քեքլեքի, մօքքեք մօնաքնեքի և
քեքլեքալքեքնեքի քի յեքրեքիտ
վարեքեք սասաւքալօք քիւրիտեք
սքրնեքլօքան Յեքսփօրաւք և
քեքնաւք և տիտօքլ մատքանս
30 տաքի մօքքեքեք.

¹ զսրբոցն ABC. ² պակուցանօղս AD. ³ երեսացն B. ⁴ շառագոյնութեամբ AB, շառագոյնութեամբ D. ⁵ նոցա իւրնանց ABCD. ⁶ յարհաւրանաց ABC. ⁷ մեկիպոցի D. ⁸ ի մառախղապատ մառախղապատ AB, մառախղապատ CD. ⁹ ստուերաւ D. ¹⁰ շերտեալ ABC. ¹¹ ևս C. ¹² զկուսակրօն ABC. ¹³ զսաղմոսերդուս ABC.

თქին, **հատხალ** **և**¹ **ղիւրաքան-**
չիւրոց² **նոց** **զգլուխ**³;

Եւ **այսպէս** **առնասարակ** **ուքա**
իբրև **զսպաւազէնս** **զրահից**⁴ **զհա-**
ւատս **ճշմարտութեան** **զգնեսալ** **և**
զփառացն **և**⁵ **զլուսոյ** **պաճուճանս**
զգնստուորիլ **արժանի** **գոսան** **և**
անթաւամ **պսակօքն**⁶ **պայծառա-**
նալ **Բայց** **սարկաւազն** **Թէդո-**
րոս⁷ **ոչ** **էր** **ընդ** **նոսս** **ի** **ժամ** **կա-**
տարման **նոցա**, **զի** **նախ** **քան**
զայն **ի** **թշնամիացն**⁸ **նևտաճգու-**
թեանց⁹ **վիրաւորեալ** **անկեալ**
զնէր **Իսկ** **չար** **դահիճքն** **խնդրէ-**
ին **և** **զնորայն** **ևս** **հատանել**¹⁰
զգլուխն⁹, **այլ** **նա** **ոչ** **ինչ** **կրէր**¹⁰
զվիշտան **և** **ոչ** **ևս** **նեղասրտու-**
թեամբ **փղձկէր** **ըստ** **մանկական**
տիոց¹¹ **քան** **թէ** **ակսորժ** **յոժարու-**
թեամբ **զպարանոցն** **կարկաւէր**.¹²
և **այսպէս** **հատხալ** **զգլուխ** **նորս**¹³
զման **իւր**¹⁴ **եդ** **կնիք** **հաւատա-**
րիմ¹² **ճշմարտութեան** **հաւատոց**
իւրոց, **և** **վերագրեցաւ** **յորդիս**
Աստուծոյ **Իսկ** **զայլ** **ևս** **մարդիկ**¹⁵
ամբողին **խոնարհ** **արարեալ** **ի**
տեղի **չարչարանաց**¹⁶ **և** **ածեալ**¹³
իբրև **զոչխարս**¹⁴ **ի** **սպանդ** **Իս-**
մալէլեան **կրկաթոն**, **որ** **ոչ** **ևս**
առնու **յագուրդ**¹⁵ **տային** **կերակուր**.¹⁶
և **հատხալ** **զգլուխս**¹⁵ **բնաւից** **նո-**
ցա, **զի** **առնալ** **տարցն** **ուսիկա-**
նին **և** **պարծանս**¹⁶ **քաջութեան**
նոքօք **ինքեանց**¹⁷ **ստասցին**;

ամրիցաւ, **ყველა** **ისინი** **შეიქუր-**
ვნენ **ჭეშმარიტი** **სარწმუნოებით,**
როგორც **ჯავშნით,** **და** **შეიმოსნენ**
დიდებისა **და** **ნათლის** **სამკაულით,**
გაბრწყინდნენ **უქენობი** **გვირგვი-**
ნებით. **მათი** **აღსრულების** **ქამს**
თეოდორე **დიაკონი** **მათთან** **არ**
იყო. **იგი** **აღრევე** **მტრების** **ისრე-**
ბისაგან **მოწყლული** **ძირს** **დაე-**
ცა. **ბოროტმა** **ჯალათებმა** **ისიც**
მოძებნეს, **რომ** **თავი** **მოეკვეთათ.**
იგი **არ** **დამწუხრებულა** **ამის** **ვა-**
ძო **და** **არც** **სულმოკლეობით** **შე-**
პყრობილა **ახალგაზრდულ** **დღეთა**
შესაბამისად. **პირიქით,** **უფრო**
მონდომებული **გულსმოდგინებით**
შეუშვირა **[მახვილს]** **ქელი.** **ასე**
მოჰკვეთეს **მას** **თავი.** **ამგვარად**
მან **თავისი** **სიკვდილი** **თავისი**
სარწმუნოების **ჭეშმარიტებისა** **და**
სიმართლის **ბეჭდად** **დასდო,** **თვი-**
თონ **კი** **ღმრთის** **შვილად** **ჩაიწერა.**
ციხე-სიმაგრის **სხვა** **მცხოვრებლე-**
ბი **მოდრიკეს** **და** **წამების** **აღვი-**
ლას **მოიყვანეს,** **როგორც** **დასაკ-**
ლავად **[განწირული]** **ცხვრები.**
შემდეგ **კი** **საზრდოდ** **მისცეს** **ისმა-**
იტელთა **მახვილს,** **რომელიც** **ვერ**
ძლებოდა **[სისხლით].** **მათ** **ყველას**
მოჰკვეთეს **თავები,** **რომ** **მიერთ-**
მიათ **ოსტიკანისათვის** **და** **მით**
სიმხნე **და** **სიამაყე** **შეეცინათ.**

¹ **և** **Ը.** ² **ղիւրաքանչիւրոցն** ABCD. ³ **զգլուխն** ABC ⁴ **և** — C. ⁵ **պսակօքն** ABC. ⁶ **թէդորոս** B. ⁷ **ի** **թշնամիաց** D. ⁸ **նևտաճգութեանցն** BC. ⁹ **զգլուխ** D. ¹⁰ **կրէր** D. ¹¹ **իւր** — ABC. ¹² **հաւատարիս** A. ¹³ **ածեալս** D. ¹⁴ **զոչխար** D. ¹⁵ **զգլուխ** BC. ¹⁶ **պարծանք** D. ¹⁷ **ինքեանց** **իւրեանց** ABC.

1 *ორ* D. 2 *ნიგაჲ* A. 3 *+ ლ AD* 4 *+ ლ AD*. 5 *ყათხრაჲ* D. 6 *ნათანს*.
 AD. 7 *ქ მას* ABC 8 *გმხარანოცქი* D 9 *ქ ქათაყოცქი* ABC
 10 *ქარხრაოცქი* ABC. 11 *ნარსანს* ABCD. 12 *თიოქი* D. 13 *დომარს* D.
 14 *ბან* D. 15 *წამხი* A. 16 *ანსს* BC. 17 *ქ ნიგანს* D. 18 *ქ ლ მ* A. 19
 20 *ქ ლ მ* D. 21 *ქ ქი* CD. 22 *სოცქი* BC.

აღსასრულის დროს ყველა ისინი მიმართავენ [ლმერთს]: „უფალო ლმერთო, ყოვლის მპყრობელო, ყოვლად მოწყალეო, ყოვლად მზრუნველო, გმადლობთ შენ, რომ მოგვეცი მოთმინება და ამტანობა ბრძოლებში. ჩვენ შენ არ დაგვიწყეთ, არ ვეცრუეთ შენს აღთქმას და არც უკან დაგვიხევია. [ამიტომ] შენ ჩვენ ღირსი გავგებადე წმინდანთა ნათელი ხვედრისა. აწ შეიწყნარე ჩვენი ერთობა მკვიდობით და მიიღე შენი ამოწყვეტილი შვილები“. ასე ამრიგად, ისინი ღირსად ცნო ლმერთის სახიერებამ კველმოქმედებისა და სიკეთისა. იმ ადგილის მკვიდრთა შორის იყვნენ წარმართებიც, რომლებიც მიწათმოქმედებას ეწეოდნენ და ჩვენ ხარკს გვიხდიდნენ. რა ეს [ამბავი] მოხდა, ისინი ერთად შეიკრიბნენ და მტრებს თავიანთ ენახე ხმა მიაწვდინეს: „ჩვენ თქვენს მსგავსად მუჰამედ მოციქულის ხალხთაგანი ვართო“. ჯალათებმა, რა მოისმინეს ეს, თავიანთი მახვილები მათგან შეაბრუნეს, ისე რომ არცერთი მათგანი არ დაღუპულა. იგივე წარმართები ვედრებით სთხოვდნენ თითოეულ მორწმუნეს, მისულიყვნენ და შერეოდნენ მათ

1 *ორ* D. 2 *ნიგაჲ* A. 3 *+ ლ AD* 4 *+ ლ AD*. 5 *ყათხრაჲ* D. 6 *ნათანს*.
 AD. 7 *ქ მას* ABC 8 *გმხარანოცქი* D 9 *ქ ქათაყოცქი* ABC
 10 *ქარხრაოცქი* ABC. 11 *ნარსანს* ABCD. 12 *თიოქი* D. 13 *დომარს* D.
 14 *ბან* D. 15 *წამხი* A. 16 *ანსს* BC. 17 *ქ ნიგანს* D. 18 *ქ ლ მ* A. 19
 20 *ქ ლ მ* D. 21 *ქ ქი* CD. 22 *სოცქი* BC.

გხლიცენ¹ ხრქაჲ ჟაანხიქ ზ ნოთა
 ლ აყრქიქ კანანარქინ მართონ ხრ-
 კილეჯი: ზაჲე ნოჲა მადე ზ მადე
 ფნაგხალ ააქჷნ. «მხრ ლსანჲ²
 ჴრქისათოა ჳ ლ მსიანსქ³ ჳ⁵
 ხლ აქაყჷა ჲამაჯონჳ სოქ⁴
 ძარაღ⁵ იჯ ლარაჲ ხრქმთსგო-
 განსლ ლ იჯ ჲმქ იჲ⁶ ზ სქრ⁷ჲ
 ჴრქისათოა:

ხლ⁷ აქაყჷა⁸ ზ მქომ აღორ ზ¹⁰
 მქომ ძამოღ ათრასარაჲ ამს-
 ნხღსან⁹ ნოჲა¹⁰ ჲსნაღ¹¹ ლა-
 თარხაჲღ ონძაქიგან ჴრქისათოა
 ზ ჲოთ ანოღ¹²ჲ¹³ სორჲ ხაქსაღ-
 აღონს შარაჲ, ირ Პანონ აყოი¹⁴
 ჲაჲფროქსანს ლიოქ კაჯსარქ
 ქოღსა¹⁵ არასაქორაქსა¹⁶
 ჲრქისათოსანს აჲსაქან¹⁷, ლ სორჲ
 ჲარანაქჲ ირჲ¹⁸ ონჲ ნაქინ
 Პანოქისაგან¹⁹ შოქსჷა ზ ლოსა-
 ნაჲ ლარჲ, ლ მქოა შოქსჷა
 კამოანაგხიოგ, ლ ხეჲარჲ ამოღ-
 ნაგხლიცენ²⁰ შოქსაჲ²¹ ჲარანაქჲ
 ჴაღქიქ ზ ლინაღორაქსან ლარჲ
 ლ შარჲქსა კაჯსარაქსან. ჲს²²
 შარაჲ, ირ ზ თოჯაქსან Პასაქ
 აჯაგოღ Პოქიქ ლ ლათარსაღ Პქ-
 თოქსამჲ ლ ამხნაქ²³ ათაღქ-
 ნაქსან ხრქი²⁴ ჳ Პაქაოაგს-
 ალ²⁵ ლ აა ლრქ Პოქსარ ზ. Პს-
 ნომ²⁶ ათხაჲ, ანაოათოიგ ლ ან-
 მარაქსან ლოსოქ²⁷ ლოსაღორსგაღ
 შაყჷა ლ ხრანსქიქ აქრ²⁸ Პასოღ-

და თავი ეხსნათ წარმოუდგენელი
 სიკვდილისაგან. მაგრამ ისინი
 მოსცილდნენ [წარბართებს] და
 უთხრეს: „ჩვენი ცხოვრება ქრის-
 ტეა და მისთვის სიკვდილი სა-
 სარგებლოა ჩვენთვის“. ამრიგად,
 ერთობას მოწყურებულმა მახვილ-
 მა ვერცერთი მათგანი ვერ ჩამო-
 აცილა ქრისტეს სიყვარულს.

ამრიგად, ერთ დღესა და ერთ-
 დღიმავე დროს ყველა ისინი, რო-
 გორც საკლავი, შეეწირნენ ქრის-
 ტეს სურნელოვან შესაწირავად:
 წმინდა ეპისკოპოსმა სააკმა, რო-
 მელმაც სიტკბოების ნაყოფის სა-
 ხელი დატოვა თავის ქვეყანაში,
 თავს დაიდვა ქრისტეს გვირგვი-
 ნი. ასევე [მოქცენ] წმინდა
 მღვდლები, რომლებიც მასთან ერ-
 თად იღწოდნენ—მოსე—უცოლო-
 თაგან, მეორე მოსე—დაქორწინე-
 ბულთაგან, და დაქორწინებული
 მოსეს ძმები—დავით მღვდელი მო-
 წესეთა რიგიდან და სარგისი სა-
 ეროთაგან. საჰაკი, რომელიც თუმ-
 ცა სიყრმიდანვე ბრმა იყო, მაგ-
 რამ სრული მეცნიერებითა და
 ყოველგვარი სათნო შრომით
 ბრწყინავდა, ცხვარივით მოიყვა-
 ნეს დასაკლავად. იგი შეუხებელი
 და უკვდავი სინათლით განათლ-
 და. [ასეთივე ბედი ეწია] ღმრთის
 ნეტარ კაცს სოლომონს, რომელიც

¹ ზ ჲაღათაგხიოგ] ჲაღათაგხიოგ BC. ² ლსანჲ D. ³ ჳაღ ჳ ABC. ⁴ სოქ
 ABC. ⁵ ძარაღ ABC. ⁶ + ზ ნოჲანჳ ABCD. ⁷ ხლ — ABCD. ⁸ + ლ BC. ⁹ ამხ-
 ნხღქინ ACD. ¹⁰ თოჲა D. ¹¹ ქოღსა A, ქოღიქ BC. ¹² არასაქორაქსა ABCD.
¹³ აჲსაქიქ ABC. ¹⁴ ირ ABC. ¹⁵ კამოანაგხიოგ B. ¹⁶ ხრქიქ] ქაროღ ABC.

ვქი ქსრქსა ათიგხნ ჰნჯ¹ ჰ ნამანჯ
 ლათ բարուց ათერქი առ ჰ ბბხ
 ვარქნ ზორა: ზასკ ნა ոჯ ღაგხ-
 თლ ზასქათასკ ჯარქნ² ფიქი ჯაქ
 ვქსანა ჰარ ჰ ზითა ქიოქსა, 5
 ჰნჯნ ჯოჯ ვნაქ³ ათ მსღ. ღ ათ
 ჰასკ ვქსათსანა განქ ვროგაგა
 აქიოქიქ მსღ բაგაარქ³ მქ ლათ
 მქიოჯ: Այა ამქსანჯნ ხღქ ქსრქ-
 ზარქარქიოქი ხრქსანქიოქი ხრქ- 10
 რიოქი⁴ ქოასქანოქსანჯნ ქიო-
 ვიქსან⁵ ღ კსრქ⁶ ამათქ⁷ იო იო
 თათან ღ:

ზასკ ჯარაქოქ ზამაქქსანჯნ
 ვიო ვქსაქოთა ღიოქოქოთ საქანხ- 15
 ლიგნ ღ ვათ ღ ვლარ ღ ვაქ-
 ღარა⁷ ანჯანოქ⁸ გოქამაგ ჰ მქ
 ქსაქ ქიოქიქსა⁹ ვიქიქო თოხსა,
 აქ ღ ვთოქაქ საქანხლიგნ¹⁰ ღ
 ვქსანაქა ვქრქ ათსაქ, ღ ვაქ- 20
 თოთსაქან ვქოქსა ღიოქიქიგნ¹¹ ჰ
 ვქათათ¹² გარბქსაქ¹³ სარაქოქ
 თაქიქ სოასარაქიქ ვქქამამ¹³ ღ
 ქსაქ სრქი¹⁴ ღ აქათო.ღ. ღ აქ-
 აქს ათჯათარაქ ვამქსანჯნ ჰნჯ 25
 ვქრ¹⁵ ღ ლქმჯნქ¹⁶ ათსაქ
 ჯოქსაქ ვქსაქიქ: Աნჯ ღ¹⁷ თოთს-
 ხსქ ვქბქ¹⁸ ათქათსქიქ ღ იოქ.ღ
 ანჯანჯოქიქსქიქ ღ არათოქარქი¹⁹
 ქსაქანოქმან ღ საათიქ აქათ- 30
 თან.ღ ღიანჯნჯ ღ თოქაქიქ გარქ-
 მაგ, ღ სარათიქსქ²⁰ ათათიქმან

მისგან და წურბელასავით გამო-
 ეწოვათ მისი სისხლი. იგი წინ
 არ აღუდგა ბოროტს, არამედ მათ
 დაუტოვა მთელი თავისი საცხოვ-
 რებელი, თვითონ კი გამოემართა
 და მოვიდა ჩვენთან. მან მათი სა-
 უბრის შინაარსი ჩვენ მთლიანად
 გადმოგვცა. ეს მოხდა 332 წელს
 თორგომიანთა წელთაღრიცხვით
 10 აპექის თვის 10-ს.

ბოროტ ისმაიტელთა ჯარმა
 მოკლულთა ნადავლ-ნაქარცვი,
 მითვისებულ-მიტაცებული, დიდ-
 ძალი პირობუქვი საქონელი ერთ
 აღგილას შექრიბა და შეგაროვა,
 მოკლულთა ჩვილი ბავშვები და ქა-
 ლები ტყვედ წაასხეს, ამომწყდარ-
 თა პატროსანი თავები სახედრებს
 აპქიდეს, რომლებსაც ურცხვი სიმ-
 ლერიოთა და ცეკვით ამხნეებდნენ.
 ასე მიპქონდათ ყველაფერი, რა-
 საც კი იპქობდნენ, [უქან რჩე- 25
 ბოდა] და ისმოდა ხმა ლაღდე-
 ბისა, აუტანელი გლოვა და ცრემ-
 ლიანი მოქქმა. დედაქაცოთა და
 ჩვილ ბავშვთა ძლიერი ვედრება
 და ნაქემთა საშინელი ძრწოლა
 აღაგზნებდა ყველა მსმენელის
 გულს და მწარე ცრემლით აღვი-

1 ჰნჯ] — C. 2 ვაქ ABC, ვაქ D. 3 გავაფრქ A. 4 ქსრქზარქარქიოქი
 ხრქსანქიოქი ხრქიოქიქ] ხრქ ზარქარქ ხოქსანათოქს ხრქო D. 5 ქიოქიქსანჯნ AC.
 6 Աსქი ABCD. 7 ვაქანჯარ A, ვაქანჯარანო BC, აქანჯარ D. 8 ანჯ ანჯანოქ A.
 9 ქიოქიქსაქ] — D. 10 ვაქანხლიგნ C. 11 ღიოქიქიგნ A. 12 ჰ ვქათათ ABC.
 13 ვქქამამ ΔB] ვქქამამ C, ვქქამამ DE. 14 ხრქიოქ A. 15 ვიო BC. 16 ლქმჯნ-
 ქსაქ ABCD. 17 † თოქა ABCD. 18 ბქნ D. 19 არათოთსაქიოქ ABC. 20 საათიქსაქ D

ուր և կամիցին հրժալ. զի
 խնդրուածք սրբոց սպանելոցն¹
 լիշատակեցան առաջի Աստուծոյ
 և այցելութիւն նորա փրկագոր-
 ծիկ² ետ զնոսա ի գլխութիւնս
 առաջի ամենայն գիրչաց նոցա:
 Իսկ սակաւք ինչ իբրև³ ոգիք
 ասան, որք թագուցան⁴ ի լճնա-
 մեանցն⁵ անստի տղայք հասակաւ,
 — զոր սուղ ինչ յետոյ ստացայ⁶
 ևս զնոսա ի գինս արծաթոյ —
 ազատեալք այսպէս յանկանոն
 կրօնից նոցա: Իսկ ի միևսում
 աւուր անդ զերկուս արսն համա-
 նուանս⁷, զոր⁸ զկնի գերելոցն բև-
 նակիրս ինքնանց⁹ ածեալ էին՝
 հրամայէ զնոսա առաջի դատա-
 պարտ դատաւորաց¹⁰ կացուցանել.
 զի կամ պաշտնացին զանօրէն օր-
 էնս նոցա և կամ սրով վատնե-
 ցին: Իսկ¹¹ իբրև աման և հարցան
 ի դատաւորաց անստի՝ նոքա զու-
 արթագին աչօք ճառագայթաւե-
 տեալք¹², և ի վեր¹³ ելս ի սրտի
 զնկով ասէին. «Ոչ օրէն է մեզ¹⁴
 քրիստոնէիցս ուրանալ զՔրիս-
 տոսի աստուածպաշտութիւն¹⁵ և
 դառնալ յանաստուած աստուածա-
 ծանօթութիւնն¹⁶ Մահանիւ¹⁷. և
 մեք վասն անուանն Քրիստոսի
 պասորաստ եմք ի մեռանել¹⁷ և ոչ
 կեալ խղճիւ»: Իսկ իբրև ծաննան

տա վեղրեմա մոռնեցնէս լմրտիս
 Մինա՞նք և միսմա մոռնիւցամ գառ-
 ոննա իսնին մոռնալեմիտ Գարմէ-
 ցեցնելոտ իցելիւման. մշտրենի, ասե
 10 յաւոյ, — Կրմեք — Կրմեք ի
 լալմալնէն մտրեք, Կրտաւոլնի
 Խնի Մեմլեգ մե Մեմլինե վերց-
 լիս Գասալ, և ասե Գանտայիսլու-
 լնէն իսնին մատի Մեանոն Կրչ-
 10 լիսալան. մեորե լլեց [Լոտրիկան-
 մա] Երմանա, Կրմ Կրմ յաւոյ — Կրմ-
 մոսաեղե Կրմիտմիւմալեք, Կրմ-
 լեք լլեք մեմլեք Կրտալ մոլեք
 Կրմ, Կրմ լլեք մեմլեք մեմլեք
 15 յաւոյ մեմլեք լալ, մատ ան Մե-
 մոն Կրչլիսի իսմալեք Մեմ
 մեմլեք, անլա մեմլեք Մեմ
 անմլեք մեմլեք. Կրմլեք մո-
 15 յեմլեք և մեմլեք մեմլեք
 20 լեք և լալլեք, իսնին Կրմիտմիւմալ-
 լնէն և իկլեք Կրմլեք լեք.
 իսնին անմլեք: «Կրմ լլեք
 Կրմ, Կրմ լլեք, Մեմլեք
 Կրմ լլեք լմրտիսմեմլեք և
 25 մեմլեք մեմլեք լալ, և Կրմ
 Կրմ լլեք իսմալեք մեմ
 վարտ մոլեք և ար Կրմ
 լլեք լեք իսմալեք լեք.
 30 մեմլեք մեմլեք, Կրմլեք և
 մատի մոլեք մեմլեք Կրմ, Կրմ
 լլեք Կրմլեք մոլեք և լալ

¹ սպանելոցն C. ² փրկագործեալս D. ³ իբրև] — A. ⁴ թագուցան AC. ⁵ ի
 լճնամեայ ABCD. ⁶ ստացա A. ⁷ համանունս D. ⁸ զորս AD. ⁹ ինքնանց իբր-
 անց BC. ¹⁰ դատաւորացն ABCD. ¹¹ իսկ] և C. ¹² ճառագայթեալք ABC, ճառ-
 գայթաւեք D. ¹³ ի վեր] վեր C. ¹⁴ աստուածութիւնն ABC, աստուածպաշտու-
 թիւնն D ¹⁵ աստուածածանօթութիւն A, աստուածածանութիւն D. ¹⁶ Մահանիւ
 A. ¹⁷ ի մեռանել] մեռանել D.

ՅԱՂԱԿՍ ՎՏԱՆԳՆԵԼՈՅ
ԻՇԽԱՆԱՅՆ ԲԱԲԿԵՆԱՅ ԵՒ
ՎԱՍՍԿԱՅ

ԶԱԶԵՅԵ ԸՍ ԶԱՏԱԿ ԹՄԱՅՔԵԹԻՍ
ՏԱՅՔՐՄԵՄԻ ԿԱՅԱՐԸՆԻՍ
ՄԵՏԱՆԵՄ

Աստ ապա հրաման հասկալ առ
 նոր ի Յուսուփայ¹ ոստիկանէն մե-
 ծէ² չուսլ գնալ յԱտրպատական
 աշխարհ և գապատամբակ Գա-
 բաւոնացիսն³ կողմանցն այնոցիկ
 կամ ի հնազանդութիւն նմա⁴ հա-
 մողիլ և կամ մարտի⁵ պատե-
 րազմի⁶ սրակոխ առնել: Իսկ նա
 զմի ի ժառայից իւրոց պատու-
 աւորաց՝ Բշր անուն, ոստիկան ի
 Գլին քաղաքի հաստատէր, նմա
 չանձն արարեալ զՍիսական տե-
 արան՝ զՍանակ և զԲաբգէն, զի
 լինիցին ՚ի զիպահոյ⁷ ի բանսի և
 ի կապանս, մինչև ի դարձ իւր⁸
 ալարէն. և ինքն չուսալ գնայ⁹
 ըստ հրամանի ոստիկանին Յուս-
 փայ¹⁰: Իսկ Բշրն այն, որ յետ¹¹
 ընդ կրունկն խլպաւ՝ ժողով
 սպայակոյտ զօրս բազմի գու-
 մարտակ արարեալ, ելանէ վկոդ-
 մամբք Գեղամու շէն գաւառին
 Մազազայ՝ քինախնդիր լինելով¹²
 Շահանն կողեցելոյ շահ¹³ վասն
 ոչ հնազանդելոյ¹⁴ նմա նոցա: Եւ
 վասն զի նա յանմարտնչելի ամ-
 րոցին ի Սիսան կղզւոյ առկայ-
 անայր, և Բշրն, զոր յաբէր՝
 այնմ ոչ եհաս, այնուհետև խոր-

ճիւղի ուսից օստիկանիսցան
 5 նիսրս մոլոցիւն Բրճանքա, Մաս-
 րայոս Ետրպատականի յեղեանս
 10 և իմ մեարեթա ցամբարի ցա-
 ցոնեղեթի ան միս մորհիլեթա
 մոլոցեան, ան Բրճոլոտ ամոլոց-
 15 ցիւ: Ման ցրոտի տացիսի Տա-
 յատիլ մեարեթանի, Տաբեղալ Բ-
 յիլ, յալալ Ըցեանի օստիկանալ
 20 Ետրպատականի, մաս մեանալ
 Տիսականի ցամ-
 ցեթեղեթի, Տաթայի և Բաբգեթի,
 25 յալոլոտ միս Ըբրայեթամբ-
 ցիտոն յի ուսից օստիկանի
 Բրճանքեթիսցեթ Մացիւն. Եւ
 30 Բիլոլ, յոմեղից յայն Կամորհն,
 Մեթարա Ըլմալ յարի, ցամոլ-
 ցիւ մեթալի ցացարի ցեղամա-
 ցեթեթի, յոմ Մորի ցեթա Մա-
 35 յանալ Մոլեթուլ Մաթի իմիս-
 ցիս, յոմ իսինի մաս ար Ըցեթ-
 Ետրպատականի. յալցան Տե-
 40 յանի ցեթեթեթի յոմեթեթ
 յոմեթեթեթ յոմեթեթեթ յոմ
 45 յոմեթեթեթ յոմեթեթեթ յոմ
 50 յոմեթեթեթ յոմեթեթեթ յոմ
 55 յոմեթեթեթ յոմեթեթեթ յոմ
 60 յոմեթեթեթ յոմեթեթեթ յոմ
 65 յոմեթեթեթ յոմեթեթեթ յոմ
 70 յոմեթեթեթ յոմեթեթեթ յոմ
 75 յոմեթեթեթ յոմեթեթեթ յոմ
 80 յոմեթեթեթ յոմեթեթեթ յոմ
 85 յոմեթեթեթ յոմեթեթեթ յոմ
 90 յոմեթեթեթ յոմեթեթեթ յոմ
 95 յոմեթեթեթ յոմեթեթեթ յոմ
 100 յոմեթեթեթ յոմեթեթեթ յոմ

1 ի Յուսուփայ B. 2 ոստիկանին մեծի A, ոստիկանէն մեծի BC. 3 գաբաւոնացիսն B, գաբաւոնացիս D. 4 նմա յոցա AC. 5 մարտ A, մարտի BC. 6 ի պատերազմի B. 7 ի զիպահոյ BD Վ զիպահոյ AC. ի զիպահոյ E. 8 լւրոյ ABC. 9 գնա A. 10 Յուսփայ A. 11 յետ A. 12 լինելոյն B. 13 + և B. 14 հնազանդելո A.

ჩქრ ბხინ ვფაღაოიღნ არქანსქ ლ
ფასაღაღამასნსაქ¹ მნაფიოღა
მაროქლანს ფხრხქ ლ აღარ ზარ-
ქანსქ ლ ზარასქ იოიქ თაქ:

ღასან ვქ აღარსაქ ლ ანმარ-
ფაფსაქ ლქ არაღასარასქ² ქ მნასქ-
ღაფ³ აქსარანს ამსნაქან ქაღა-
რათოქმანსქ ქმნაოქსაფს. იასქან
ლ აქსაქან იქ ქაფიქსანს ზამ
ღარქამაფ ქაოქაღასანოქმანს⁴ 10
ქორიოქღენ⁵: ღასან ვქ იონ ქ
აღასოღასოღაფ ანთიქ მანანს
ქიქსფხაქ ღარასქ⁶ ვქფიოქ ანთონ,
ხქხაქ ღიქქი ვფაღაოიღნ იასაღა-
მასანსაქ⁷ ქინოქმანს აქსარანს⁸ 15
ამრავოქფანსქ ქ იქინქიქ ქმნა-
მსაფს⁹: ჩასქ ჩქრს ქ ვქმქ ზამ
ზარსაქ ქიქსარქოქმანს ქამოლ¹⁰
ქასქიქს ათნიოქ ვქიოქენ ვარ ხრ-
ქიქიქი, ვქ იქ აღსქიქ ქანს ვფასან¹¹ 20
აქიქ ღნქ ზამს ქქინ, ლ ჩქრას¹²
ქიქ¹³ ვრავარ აქიქ. იასქან ქ მქრ
ქოასაფსაქ¹⁴ ქ ქიქქოქმანს ქაქქოქ-
მქანს ღნიქქამ ზიოფა ვქსქსქქი:
სღ ააქა ქრავაქქინქ ქრავიქქილ- 25
ქსამაქ სოთიქ ღნიქქამ ზიოფა არქ-
აქარ ღარასათასქასქ¹⁵ ბქ ქ სსრქს
თასნქრ ლ ვიოქოქამ ქ ზიოფანსქ
ქსაღაქქიქი¹⁶ ქაოქაფიოქსანსქ: სღ
ქქაქქოს ქიქიქიქს ლს არანსჟ აა- 30
ქსაღ იქმანსქ იქრასქარსაქქი ქ
ქმნამსაფს ანსქანსქინს. იასქან
მიქიქარანიქამ ქარქქოქმანს¹⁷ მთაფ
ქამაქქქასქანსაფს ღნიქ ქიქონსქ ქ

თუმცა მთელი ქვეყანა ამ დროს
უკვე აობრებული და გაუქაცი-
ელებული იყო მტერთა ალაფობი-
საგან, მაინც მას მზაკერობის
ბოროტი ზრახვები არ აუსრულ-
და. შაჰად წოდებულის შაჰანის
ერთი ვინმე დიდებულთაგანი, სა-
ხელად გეორგი, გამოვიდა და
შემოვლო ვაფარები, რათა მტერ-
თა რბევისაგან იმ ქვეყნის მკირე
ნაგებობა დაეცვა. ბშირი მოუ-
ლოღნელად შეეტაკა მას. შიშმა
შეიპყრო გეორგი, რადგან მას 20
კაცზე მეტი არ ჰყავდა. ბშირი
ქი 1000 კაციოთ იყო მოსული.
უფლის მოიმედემ, მან მაინც გა-
ბედა მათი წინააღმდეგობა ლა
იბრძოლა კიდეც მათ წინააღმდეგ
მხნიღ ლა მამაცურად. ცხენი შე-
იყვანა შუა ბრძოლაში ლა [მტრის
ჯარიდან] მრავალი დაავორა ლა
ღირს დასცა. თუმცა მისი კაცე-
ბიდანაც ზოგიერთები მტრისაგან
ღენილი ლაეცნენ, მაგრამ ისმა-
იტელთა გონების მაცდურმა ცდუ-
ნებამ ისინი მასთან უქანვე მო-
აბრუნა.

¹ ფასაღაღამასნსა A. ² არაღასარასქ — ABCD. ³ ქ მნასქიქი B. ⁴ ქორიოქი ABC. ⁵ ღარას D ⁶ იასაღაღამასნსა A, ფასაღაღამასნსაქ D. ⁷ ქმნამსაფს ABCD. ⁸ ჩქრასქ] ჩქრს აქს ABC. ⁹ ქიქინ D. ¹⁰ ქსაღაქქიქი D. ¹¹ ქარქქოქმანს ABC.

·*ქათილსთნ*¹ *ღნოსა ათაჯი სორა*
ჯარბოღანსტრ:

ჩას წოყა ანარჯელ მიღუნო-
ქხამრ დამოასილღ სათხრაც
ქათარქი დანბამრ არქხალ² ღორ
მქანდამ³ ფთანქტინ დანაწყარ-
რაქნ სროქ წარასქ თაქინ⁴ ყიღონ⁵
ს დანყართ ღანანაქან⁶, ს
დხრქრადორბ მჯასენ⁶, ს ქსაჯ-
ნარაბან⁷, ს დანაწყარორიჯან⁸,
ს დადჯასთნ სთ: სს აქსაქს
დანყართან აქარასაღორ მანო
სორარხალ ს რათსალ დქსიქს
წოყა⁹ ღნქ ქლრ არხალ თანს⁹ ქ
რქქინ ღაღად ქათისთქლ⁸ აქორ-
ბანაყ⁹ ქქრ ქტ ანბქნ ღაჯო-
ქხამრ ს მართილ რადმალ დქნ
ფორბსალ ღრ⁹ სორა ქაღქმოსქქან.
ორქ ღქნ ქმოსქლ ასქქი დან დქსან
თარაყარო¹⁰ რათსალ ქქსქსქნ:
სს აქსა ათორს რაროსთ მი და-
რხალ დარყარხალ⁹ ღორს რადმქ
ჯარბხალ ღორჯან თაქ¹¹ კრქქნ
დან დათაჯქნს ს თსაყოღნ ათ-
ნაღქნ ღნოსა ქათასალ¹² ჯოქ
ღნაქ¹³ ქხქრ ბოქსქქნ რანღქყ
ამროფქნ სქანს კიღქოქ¹⁴, ყქ¹⁵
ქხრქს ანდქოქჯაქარ ქ ქსრქ
რასხალ წანანს კიღქსხალ ჯა-
ნაქ¹⁶ იროფაქქს მანოლ კამ კა-
ყანსაყ წამ მარქმასეჯ რათო-
ღანხლ¹⁷: ჩასწა ქქრქ სთის დქნ
ოქ¹⁸ ანქოქქხან¹⁹ ათ დორ

მათ შეუფერხებლად სიხელით
წყველიდის აჩრდილთა ნისლი მო-
იხვიეს და რასაც კი ერთბაშად
გზაზე წააწყდებოდნენ, მახვილის
საზრდოდ ხდიდნენ: მშვიდსა და
უდანაშაულო მღვდლებს, მიწის
მუშაკებს, მწყემსებს, მგზავრებს
და აგრეთვე ლატაკებს. ამრიგად,
უდანაშაულოებსაც სასიკვდილოდ
წირადნენ და თავებს ჰკვეთდნენ.
მან ეს თავები ამაყად თან წაიღო
ქალაქ დვინში, თითქოს პირადღ
თავისი მხნეობითა და დიდი
ბრწოლით ყოფილიყო ეს ყველა-
ფერი მოპოვებული. უდანაშაუ-
ლოდ მოკვეთილი ეს თავები ოც-
ზე მეტი იყო. მან რამდენიმე დღე
შეისვენა, [შემდეგ] კი კვლავ დიდ-
ძალი ჯარი, პირველზე ორჯერ
მეტი, შეუსია. ისინი ცხენისა და
კაცის აბჯრით შეჭურა და ტბის
ნაპირას სევანის კუნძულის სიმაგ-
რის პირისპირ გაემართა, რომ
ეგების მოულოდნელად იქ მო-
სულს შესძლებოდა შაჰად წოდებულ
შაჰანის მოკვლა, ან შებორო-
კილება. როდესაც მან ეს დაინა-
ხა, ძალა მოიკრიბა, გარეთ გამო-
ვიდა, სწრაფად გაამზადა თერთ-
მეტი ნავი, აიყვანა ნავზე 70-ოდე
კაცი, აზატი და მონა — ფართო

¹ ქ ქათილსთ D. ² მქანდამაქნ ABCD. ³ თაქინ] — A. ⁴ ყიღონ ABCD.
⁵ ქათისთაქნ ABC. ⁶ მჯასენ ABCD. ⁷ ქსაჯნარაბან D. ⁸ ქათისთქლ D. ⁹ ფორბსალ
ქ AD. ¹⁰ თარაყარო A. ¹¹ თა A. ¹² ქარხალ ABC. ¹³ ღნა A. ¹⁴ კიღქოქ AB,
კიღქოქ C. ¹⁵ ყქ] — ABC ¹⁶ ჯანა AD. ¹⁷ რათოღანსქ] რათოღანსქ ABD. ¹⁸ იქქ]
ოქ AD, კოქ BC. ¹⁹ ანქოქქხან ABC.

სსკლავ ზასხალ¹ ქაღქაღასკი
 აჟათროთსოქ ზაღს მჩათათონ², ლ
 ამგაონავ ზ ზაღს ანჟი ზრრს
 არა³ სიქმანზათონ აიღოთს ლ
 ღბოთავ ზღრ ლჯნაქინ აღს-
 ჟაღრ⁴ არა ჟაღაკიროქს ლ
 ზაღოთს ზ ღჟათამ⁵ ზსათაღჟო-
 ჭსანჟ, ირ ჟრსქტ ზ მათოქ იჯ
 ქრქაქტინ⁶:

11. აჟა ლ ზინღნ ლს ღნღ ზოთინ ზ 10
 ზოღან ქსრხლასკლ ჟნაქინ ბოქა-
 მარათიქ აო ქჯნამქან⁷. ლ მქ-
 ჟამოქღ ქსაქღ ჟაღოჟაღინ⁸
 ზსათაღჟოქტინ⁹ ჟოამან მქასკა-
 ზინ ზ ქქანამსაენ¹⁰ აონქტინ, ლ 15
 ჟაქს მადოღან ლარხქტ¹¹ ქქრ-
 ლორხაქ აათაქტტინ: სღ აქნაქტს
 ზათხაქ ჟარქხაქ ზ მსგ ჟმარო
 ააქმ¹² მადოქტხან ქჯნამ-
 აენ ზ ქაქათოთ ათაქ ზოთა¹³
 ჟაღინოქინ: ზსქ მღრს აქნ ამოქ
 ჟანბამქ არხლქ¹⁴ ჟანაქოქ ქრქტს
 ქოქსანსაქ აქნოქ აჟანანღს, ლ
 ჟტყ¹⁵ იოქიო ჟნაგხაქ ლამოთენ¹⁶
 ჟხღაქოქ¹⁷, ჟქ¹⁸ ქხრსა ანჟო-
 ჟაროქ ზ ქხრავ ზასხალ¹⁹ ათნა-
 ზსქ²⁰ ზსქ ზამ მარქმსგტ. ია-
 ლქან ლ ანოთ ლს ბოღს ზ ჟოქს
 სქანქოქ: ქამან ჟქ ჟქოქენ²¹ აქნ,
 ჟოქმქ ზასქ²² აათამსგაქ ქამან 30
 მაროქტ ჟაღოქტხან ზოქა, ჟათ
 ჟქაქაგ²³ ქამნ ქამოქოქ ანჟ²⁴
 ზანჟქაქგაღ: სღ ზრრს სოღს

მშვილდებით შვიარაღებულნი.
 ისინი მხნეები და მკოღნენი იყე-
 ნენ ისართა ტჟოქრცინის საქმისა,
 ისე რომ თოქქმის თმასაქ კო არ
 აცღენღენ.

შემღეგ იგოქ მათთან ერთად
 ნაეზე ავიღა და გეგმართენ
 მტრებთან ზღვაზე საბრძოლვე-
 ლად. შიგ შვიქრენ [მტრებში]
 მარჯვე ისრის ტჟოქრცინო. მტერ-
 თაგან ზოგს თვალი წამოსთხარეს,
 სხეები კი მძიმედ დაქრეს და გა-
 წყვეტეს. ასე გაჰვეთეს და გააქ-
 ციეს მტერთა სიმრავლე. ბშირმა
 ეს საქუთარ სირცხვილად მიიღო
 და შეეცაღა შური ეთა. იგი პირ-
 ლაპირ წაფიღა გელას სიმაგრე-
 ში, რომ იქნებ მოულოღნელი
 თაეღასხმით რაიმე ზიანი მიეყე-
 ნებინა მისთვის. მაგრამ იგი იქი-
 დანაც ხელცარიელი წამოვიღა.
 ის გეოქრგი, რომღის მამაცური
 ბრძოღის შესახებაც აღრე გიამ-
 ბეთ, შემთხვევით იმ სიმაგრეში
 დახვღა. [გეოქრგიმ] რომ დაინახა
 ეს ბრბო, ახლოს მოსული სიმაგ-
 რის კარს, საქურველით, სამქა-
 ულითა და შუბ-ღახვრით აღქურ-
 ვიღმა სხვა მცირეოღენი რაზმი

¹ მხოთათონ] თათონ მქ ABCD. ² ზრრს არა]—BC. ³ ზ ღჟათამ] ზ ზსათაღ-
 ჟოღინ B. ⁴ ქრქაქტინ B, ქრქოქტტინ ლ D. ⁵ + ჟნაქინ ABC, + ქინქტინ D. ⁶ აოქო-
 ბინ B. ⁷ ზ ქჯნამხანგ] ქჯნამხანგ BC. ⁸ ლარქქტ B. ⁹ ააქმ ABC. ¹⁰ ზო-
 თა]—BC. ¹¹ ჟტყ A. ¹² ამოქინ BC. ¹³ მადოქოქ AD. ¹⁴ ჟქ]—ABC. ¹⁵ ჟათნ-
 სქ BC. ¹⁶ ჟოქმქ AC. ¹⁷ ზაქ ABC. ¹⁸ ჟქაქაგ A. ¹⁹ ანჟი ABC.

დაქან ამრიცხ ნათხაქ მსრბ ზ
 დონ ამრიცხინ¹ ათაქ ქათხაქაქ ზ
 ღენს ს ზ დარღა² ს ზ ათქ ზ
 დას, ს აქ სს არა სასაქაქ ღ
 ზნდხანს ათხაქ³ არათადი ათ
 ქზნამჩინ⁴ კამრიცენ სკანტერ:
 ხ ს ათაქ მქამარათხაქ ღ
 ათაქაკლით ყორინ⁵ ნახი სარ-
 ქასლითორ ღერქარ რჯრან სო-
 ნტერ ზრანთ სორი⁶, მჩინღ ღი
 რაღიქ კაქ⁷ ბქ აჯთანსაქსაქ
 ქასქტერ. ს ათაქ აქიონ სს
 მართასქგან აჯსაქსაქ რქორ-
 დაქ⁸ თათასთ არქანტქინ ღი-
 ლიქ ზ ქზნამხანს ს ზ ქასითათ
 ღნითაქ დარბოჯანტქინ, ს ათ ზმა
 ქარათიგხაქ ქინტერ მასქასათო-
 ქქინ⁹ მქინ¹⁰ ათ რაქიქ¹¹ ასსქ
 ქქ: აქათქქ არითორაქიქნ ღან
 ღქქქაქსინ: რსქ სარაქან
 ქზნამხანს აქასანსქ ბაქანსი
 ღნაქსაქ მათქინ ზ რქქინ ღაქაქ,
 ს რაქიქ ათათანსაქიქიქ ღანსაქინ
 ქქქქთ ზ რნასქჯაქ¹² ამრიცხინ
 აქანსიქს:

რსქ სს, რ¹³ ნახი ღიქან ზ
 ქაქაქორაქანს¹⁴ რიქორიქს ოქი-
 თიქ¹⁵ ათ ნამქინ საქსაქ მანაქი
 მჩინღ ს ამარაქინს¹⁶ კაქიონს¹⁷
 ქიქანსაქსაქ¹⁸ ქიქაქიქიქტერ, რაქ-
 მარარ რარსაქ მთაქ რარო-
 ქქინ¹⁹ ს ქოქქქინ სქიქიქ ათ ზ
 ზმანტენ ღსქაქსაქ ათათაქბქ-

წაიყვანა თან და სიმავრიდან გა-
 რეთ მტრის მიმართულებით გა-
 მოვიდა. იგი შეერკინა რიცხვმრ-
 ვალ ჯარს, ჯერ ბშირის ცხენს
 მარლები დაჰყვეთა ხმლით, ისე
 რომ ზან ძლიეს მოახერხა სხვა
 ცხენზე გადაჯდომა და გაქცევა.
 სხვა თანამებრძოლებმაც მხარი
 მისცეს გეორგის, და მტრის მრ-
 ვალი მებრძოლი დაამხვეს და გა-
 აქციეს. მას თან ახლდა ერთის
 ილიერება მრავლის წინააღმდეგ,
 თქმულის მსგავსად: „დავითი
 გეთელებზე უმამაცესი იყო“.

მტრის რაზმი ასე მასხრად აგდე-
 ბული წავიდა და შევიდა ქალაქ
 დვინში. ისინი იმუქრებოდნენ,
 რომ სიმავრის მცხოვრებლებზე
 შურს იძიებდნენ.

იმ დროს მე გავემართე სამეფო
 საგვარეულოს შთამომავალთან
 აშოტთან და მასთან დავერჩი, ვიდ-
 რე ზათხული შემოდგომით შეიცე-
 ლებოდა. მრავალნაირი სარგებე-
 ლი, სიკეთე და სრული სიყვარუ-
 ლი ხელუხვად მივიღე მისგან სა-
 ჭიროებისამებრ. შემდეგ მან გა-

¹ ზ დარღა] ზ ღენღა B. ² ზ ქზნამჩინ ABC. ³ ზრანთ სორი] ზრან სო-
 რიქ AC, ზრანთიქ სორიქ D. ⁴ აქ BC. ⁵ დამასათათოქქინ ABCD. ⁶ მქინ BD]
 მქასან ACE. ⁷ ზ რნასაქ ABC. ⁸ კორ AD. ⁹ ზ ქაქაქორაქანს ABC. ¹⁰ ქსქი-
 თიქ A, ქსქი D. ¹¹ ამათანსაქინს AD, კამარსაქინს BC. ¹² კაქიონს ABD.
¹³ ხქანსაქსაქ BC. ¹⁴ რარორიქქინ D.

ნოქსსამაჲ ჟი რილიოი მათონს აქ-
 თათოქსხანგ¹; ხე აყა ათ ჟი
 ნამანგნ² კოღარქხაქ³ ჯიჟაჲ ათ
 ქაღალორნ ჯაქიგ 'თაქიქ, ლას
 მჩქონ ზრალქრამან⁴ ჟი ლიქმან
 ნორა. ქასან ჟი ზაქრაყსოანთიგ
 თონს ზანქირბ ჟიღოქ⁵ ლ ფსრ-
 ჟასათანთიგ ათ ზასარაქ ღნქ ბხ-
 თამა ზოლანსაქ ჟი 'ზარან, ლ
 მხგ⁶ ანქნასქ ჟიან ქაქრაქსაგს-
 აქ⁷, ლ თქ იქ თქ⁸ ჟი თქნ⁹ 'ორ ფიან
 ჟი ქიქრაქ ფორბქი იღოქ ჯაქი სასა
 ნორიქმან მასქრაქოქაგ სქიქი-
 გლოქ, ლ ზოქსორ მქსაქოქსამაჲ
 ზანქიქსანსაქ⁹ ათ ჟი ჟარბოქსა-
 ნქ ღქსოქსქიან ზორ შქინქ¹⁰. ჟი
 ქიქქ აქსაქსოქმან¹¹ ლ ქქმან ქი-
 ნქრ ამქნანსაქ აქსთხრაქმოქ ბხ-
 იქი; 'თიქ ჟი მქსაქ ათ მქბ¹²
 ქაღალორნ 'თაქიქ, ლ ზა ღნქო-
 ნქრ აბქრ ლ ქანბანბქრ ჟამქ
 ამქნანსაქ ზოქსორ სქიქოქ ზარაქა-
 თოქსხამაჲ ლ ზასათათონ ზასა-
 თოქ ლ ანქრქრაქ ქოსოქ¹³, ლ
 ანქრქლანსაქ სქიქოქ აქაქოქაქსაქ¹⁴
 ზანქირბ ხექარქნ ქიქოქ 'ზორ-
 გნსაქ¹⁵ ანქაროთ გარაქალორ
 აქთა¹⁶ მასქმანოქ ქოქსანსქრ, ლ
 აყა ოქოქორაქსან ქამათო-
 ქიქლანსაქ ოქოქრაქსაქსაქ ქიქრ ან-
 ხრქრაქ მათოქ ქოსაგოქსანსქრ
 გამქ, ჟი იღოქ ჯაქი ჯანს ჟი მთი
 ხექსაქ ზოქსაქი ქასან ოქარბქ მს-

მგზაენა და ნეც გავემართე გა-
 გიკ სომეხთა მეფესთან მისი მუღ-
 მივი მიპატივებისა და მიწვივის
 თანხმად. სამამამთავრო სახლი
 სოფლებითა და მამულით ნისრს
 დაეპყრო და ჩვენ უსახლკაროდ
 დავრჩით, არავენ იყო, რომ სუ-
 ლით და გულით მოჰქინდებოდა
 დედა ეკლესიის აღდგენის საქმეს.
 10 და რომ სულიერი მუშაკობით
 ეღვაწნა ახალი სიონის ტყვეების
 დასაბრუნებლად. მეგრძოლი ხე-
 ლის ნაკლულევანება და მოუძ-
 ლურება იგრძნობოდა. მე მივედი
 დიდ მეფესთან გაგიკთან. მან მიგ-
 ვილო და იზრუნა ჩვენთვის სუ-
 ლიერი სიყვარულით და ერთგუ-
 ლებით, მტკიცე რწმენით. შეურ-
 ყველი სასოებითა და უშიშარი
 სიყვარულით დაგვიცვა თავის
 ძმასთან გურგენტან ერთად. უხ-
 ვად მოგვანიჭა ხორციელი საქი-
 როებანი, შემდეგ ჩვეული სიბრძ-
 ნით მტკიცედ დაგვიმედა, რომ
 25 სულით და გულით შეეცდებოდა
 და იზრუნებდა ჩვენს სამკვიდრო-
 ში ჩვენს დაბრუნებაზე, ამასთანა-
 ვე მთელი ქვეყნის მშვიდობისა და
 წმინდა ეკლესიათა განმტკიცება-
 30 ზე, როგორც ამას ქრისტიანული
 წესიც მოითხოვს: წმინდა სარწ-
 მუნოების ძლიერება დავიცვათ,
 როცა ამას უფალი ისურვებს.

¹ აქითათოქსხანგ B. ² + ღნქაქსაქ C. ³ კოღარქხაქ ABC] ქარქხაქ D.
⁴ ზრალქრან D. ⁵ ხეღოქ ABC. ⁶ მხგ] — D. ⁷ ქაქრაქსაგსაქ AD. ⁸ თქ] — ABC.
⁹ ზანქიქსანსაქ AB. ¹⁰ შქინქ D. ¹¹ აქსაქოქსოქმან D. ¹² მქბ] ABC ¹³ ანქრქ-
 რაქ ქოსოქ] ანქრქრაქ ქოსოქ A] — C. ¹⁴ აქაქოქაქსაქ ABC. ¹⁵ ფორგნსოქ BD.
¹⁶ გარაქალორ აქთა] ფაქთა ზარაქალორ D.

րոյ ի բնակութիւնս մեր¹. մա-
նաւանդ եթէ վասն խաղաղութի-
ւան ամինայն աշխարհի և հաս-
տատութեան սրբոյ եկեղեցւոց՝
որպէս և քրիստոնէից իսկ կարգք 5
պահանջն ամբողջ զհաւաստոցն
սրբոց պահել զգորութիւն. այլ
ալս երբ Տէր կամեսցի:

Բայց առաւանձոր ոստիկանն Նար
ևկակ ի Պարս Աորպատականէ՝ 10
դայ չուէ ընդ կուլմն Սիւնեաց
սպալակոյտ մարտիկ զօրու հան-
դերծ: Եւ վասն զի իշխանն Սիւ-
նեաց Սմբատ ի սեպհական իւ-
րում գաւառի անդ դարեալ դա-
դարէր ի Վայոց ձոր, ի ճահ իւր²
առնույր ոստիկանն ըստ խոտոր-
նակ մտացն կամ ժածկաբար ի
վերայ ընթանալ առ ի ըմբռնել
ղիշխանն և կամ մարտամբոխ 20
վառելովք վանել զնա³ առ ի գե-
րել և լալչուտակել: Բայց իբրև
կուսն զնա լաւէտ զգուշացեալ
բազում հեծելազօր սնդիւ և ամ-
բոցօք ևս⁴ վայրիցն բազմածիւլ՝
այնուհետև խաղաղութիւն ընդ
նմա խօսէր. և բազում օժտու-
թիւնս լիշխանէս Սմբատայ
ընկալեալ, և լանճն ևս առեալ
արծակել թողուլ զկողբարս նորա 30
ի կապարանէ բանսին՝ և ինքն
չուէ գնալ ի քաղաքն Դիլին⁵: Եւ⁶
իսկ և իսկ առեալ զտարապարտ
սակն պարտուց դահեկանաց ի
կրտսերոյ կղբօրէն⁷. անուամբ 35
՛նաբլէնի՝ և արծակէ առաքէ զնա

ամ ճրոս եւսր օստիկանի գա-
10 մօցեցաւ Տարսիսի քաղաքէն ի
Երւստիմուլ. ի խաղաղութիւնս
Սմբատայ ընկալեալ, և լանճն
ևս առեալ արծակել թողուլ զկող-
բարս նորա ի կապարանէ բան-
սին և ինքն չուէ գնալ ի քաղա-
քն Դիլին: Եւ իսկ առեալ զտարա-
պարտ սակն պարտուց դահեկան-
աց ի կրտսերոյ կղբօրէն. անուամբ
՛նաբլէնի և արծակէ առաքէ զնա
ամ ճրոս եւսր օստիկանի գա-
մօցեցաւ Տարսիսի քաղաքէն ի
Երւստիմուլ. ի խաղաղութիւնս
Սմբատայ ընկալեալ, և լանճն
ևս առեալ արծակել թողուլ զկող-
բարս նորա ի կապարանէ բան-
սին և ինքն չուէ գնալ ի քաղա-
քն Դիլին: Եւ իսկ առեալ զտարա-
պարտ սակն պարտուց դահեկան-
աց ի կրտսերոյ կղբօրէն. անուամբ
՛նաբլէնի և արծակէ առաքէ զնա

1 + և C. 2 իւր — CD. 3 զնոսա B. 4 ևս] և BC. 5 ի քաղաքն Դիլին] ի
20 Դիլին քաղաք BCD. 6 և] — D. 7 կղբօրէ BCD.

აი ხელსაღნი შიგათ. იას გჷმარაკ
ხედაქრ ნორიან გნიას ზი გჷმარაკი¹
ქილხალ, მინჯს აიგე ზი ნამანტ
სა გჷმარაკსანაგე აქარიათა-
ნიოქიანს სიითამან², ს აყას
არბაკსნეგე ს თაგე ნამ ზი ბნიას
ახარაკსან³ სიქილქიანს ხიღ:

ჩაგე გნაკსიჯე ამრიგხს ჩი-
ღესაქ ქიღეს ლიან გგაკლიას თი-
თიქსანსი ს ზი მთი ხეჩს გიქი⁴
მამილიანს აყათნიოქიანს⁵ აი ზი
ნამანტს ნიგა, ვარჩი რარსაქე ს
არჩიღ დამონხაქე ს ზიარბიას ზი
მთი ხეჩსაღ ანჩაითათი სიქიღ-
გიქი, ქქ⁶ გიგე მათინხეგე⁷ ამ-
რიგხს ზი ბნიას თითქსანსი ს აქნი-
აქს ანჩინარჩს თანჯანაგე ს⁸
მარჩი მათინხეგე: სი აყათ აქს-
აქსი ანჯიქსაქი სიქილქიღი გან-
ბჩინა თილსაღ⁹ ამინსიანს გნაკსი¹⁰
ქიქ ილჩანაგეიგესაღ¹¹ ქქი ს ჩაგე
გამრიგხს ზი გნაკსაგე ანთი: სი
აყას გიქიქსანს¹² გჩინიორიანს¹³ ს
ხიქსაღ განაგეჩი ს ზიამ ანბანსე
გჩინაქიქიოქიანს ხიღსანსე. ჩიქ¹⁴
თათქსანსი¹⁵ ქსთ ხეჩხამ მჩ
ილღიქი ქამაგესაღ გქმარანსაღ
ამრიგხს ზი გნაკსაგე ანთი¹⁶
ქიქსანს გიღაქ ანიო ს დნი ბხ-
ნიამ რნიოანტ ათანსე ქიქი¹⁷ აჯ-
სათიოქიანს, ს გიორჯანსაქი გგეს-
იქი¹⁸ ს გნაკსანს ს გგარაკს
ქიღ ანთინს აქაქაქათი:

სკითხისთ ს მჩ¹⁹ განგაბანსიქსანს-
გე ქიქიქსაქი ს მქსე ქარსაქსაქსაღ²⁰

ქი ჯერი კიდეგ საპერიოდიქი
დატოვა, მანამდე, ვიდრე მისგა-
ნაქ არ აიღებდა ვალად დაპირე-
ბულ დრაპკანებს, მხოლოდ ამის
შემდეგ გაანთავისუფლებდა და
მისცემდა მას ხელთ თავის საქუ-
თარ სამეფოებელს.

როდესაც ციხე ქელის მცხოვ-
რებლებმა შეიტყვეს ოსტიკანის
მოსვლა და გაითვალისწინეს მისი
ძლიერი მუქარა მათ მიმართ,
ზარდაცემულები და შიშით შეპყ-
რობილები საგონებელში ჩაცვივ-
დნენ, რომ თუ ციხეს ოსტიკანს
მისცემდნენ, წარმოუდგენელ
ტანჯვასა და სიკვდილს მიეცე-
მოდნენ. ასე ამრიგად, მათ მო-
ულოდნელ შიშს მისცეს თავი. ცი-
ხე მცხოვრებთაგან სრულიად და-
ცარიელდა. იარალანსიმული ჯა-
რიც გამოვიდა და წავიდა თავის
სურვილითა და ნებით. ოსტიკან-
მა ქი [მხოლოდ] ორი წლის შემ-
დეგ შეიტყო მცხოვრებთაგან ცი-
ხის დაცარიელების შესახებ, მან
დაიპყრო და დაიმორჩილა ციხე
ყოველგვარი გარჯის გარეშე და
გარემო სოფლებს, დაბებსა და
მამულებს დაეუფლა.

ამიერიდან, დე ნუ დარჩება შე-
უმჩნეველი ჩვენგან თუნდ ბოროტ

¹ [ზი გჷმარაკი BD] [ზი გჷმარაკი ACE. ² სიითამანი D. ³ ახარაკსანი D. ⁴ აყათნიოქიანი C, აყათნიოქიანი D. ⁵ ქქ — D. ⁶ მათინხეგე BCD. ⁷ ს — D. ⁸ ილჩანაგე BCD. ⁹ გიქიქსანი BCD. ¹⁰ გჩინიორიანი BCD. ¹¹ თითქსანი D. ¹² ქიქი B. ¹³ გგარაკ B.

ქმნ¹ ზოუნბე ჯარ ძვასკაფს, ორ
მარაქლასკაფს² მიქრასკაფს ყა-
ჯარამარ ღმსე ზნბქ; ში ქტ³ დათ
მარამანხელამნ ლ მხე შთსიფი-
ელნ⁴ ლ ქხერ ქხერქნს ორასკეფს-
ათა მსრ ყსთრასთსლ ქსქ ლ
აო ნამანოქქნს სერასარანს
შთსიფიქნს ლნქრასკაფს, აყაღქნ
სკეფიყანოქ⁵ ვოროქხამრ შსაონ
ქიქსლქ ქნსქაღ ლ იჯ ლა მათ-
ნსლქ ლ ჰსოა ქქნამხსე მს-
რიფ. აქ ლ თოყასათ ლა ლნქ⁶
ნთქლქ არქსლ ორასკაფსიქორქს
ლ ასკაროქხამრ აგლასოქსლ
ლნსხსლქ ქხერქლქ ლ ხერანსქ ორასკაფს⁷
ლ ქლრლქ ხერქლქ ლ რადამეფ ჟა-
როქხლქ⁸; ში ქტ⁹ ქორქორქსან
ქმიქ, ასქ¹⁰ ქონსლ ლქ ქნბ, ლამ
ქსრაქქქლქ ორასკაფსიქ ქმ ორას-
გსლქ ლ¹¹ ორასკაფსიქ ორასკაფსიქ
ნორა არარხლქ ლქ ქმ ოქქნამქს
ნორა ლ ლ ქხერასკაფსიქ ლორა
არქსლქ ლქ ორასკაფსიქ ქმი: მქ ქლამს
ღქ ლთ სკარღქ ორასკაფსიქ¹² ლ
ანსანოგ ანამთქგ ხერქრასკაფსიქ¹³
სოქსლქ ლ აქლასკაფსიქ ლ მხე ქნს-
ანს ყოღსლქ ვორქნსლქ ორასკაფსიქ¹⁴
ლ¹⁵ ნამანოქქნსან შხანს, ქლამს
ასკარქლქ ოქქნამქლქ შხანს ათხ-
გქნს მხე¹⁶. ლ ქანსოთოქორქლქ ოქქ-
ღქგ ლ ქანსოთოქორქგ ორასკაფსიქ
სოქსლქ ლქორქ ოქქლქ ორასკაფსიქ¹⁷ ლ
ლ ქლქლქლქ მსრ სოქსლქსან ოქქრქნს
ბორქნს ნადოქორქლქ

მუშაკთა მუდმივი სამკალი, რო-
მელიც ჩვენ გვექის ნისლითა და
ბურუსის მოცვით. ჩვენ რომ შე-
მოქმედის განსაზღვრების თანახ-
მაღ ზეკას მოგვეშაღებინა ჩვენი
სათხოვარი და მომგებლის მსგაფ-
სად წავსულიყავით, მაშინ უფლის
მაცოცხლებელი ძალით გადაფრ-
ჩებოდიოთ და მტრებს ხელთ არ
ჩაუვარდებოდიოთ, პირიქით თვით
დავამზობდიოთ მოწინააღმდეგეს,
მოვაუძღურებდიოთ, წავახდენდიოთ
და დავცემდიოთ მიწაზე და მრავალ-
თაგან აღიარებული ნეტარი
ვიქნებოდიოთ ამ ქვეყნად. ჩემს
ხალხს — ამბობს — რომ ესმინა ჩე-
მი, ან ისრაელი ჩემი გზით წასუ-
ლიყო, არარად ვაქცევიდი მე მის
მტრებს და მის შემავიწროებლებს
მოხვდებოდა ჩემი ხელი; რადგან
პირუტყვითა და უგუნურ საქონელ-
ით მსგავსად მიწას დავცქერიოთ
და თვითონ ჩვენ სხვადასხვაგვა-
რად ვაჩვენეთ უფლის მსგავსები-
ობა და ხატის სახე, ამიტომ უფ-
ლის მტრებმა ჩვენ მოგვატყუეს
და ტყის ღორითა და გზად გამე-
ლეთაგან გავითვლეთ, როგორც
ქუჩის თიხა და თავს გადაგვეყარა
ნაქოვრის ხევის ქვები.

¹ ქმნ] ლ მხე BCD. ² მარასკაფს C.D. ³ ქტ] ქტას BC. ⁴ სერასარანს
BC. ⁵ ლნქ] — BC. ⁶ ლ რადამეფ დორქხლქ] დორქმადარქხლქ B, დორქმეფ დორქ-
ხლქ C. ⁷ ორასკაფს BC. ⁸ ორასკაფსიქ C, ორასკაფსიქ D. ⁹ ქლქ] — CD. ¹⁰ მხე] — C.

დათქმული ნიშნები

- A — „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 1896, გადაწერილი 1689 წელს.
- B — „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 3537, გადაწერილი 1771 წელს.
- C — „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 1892, გადაწერილი მე-18 საუკუნეში.
- D — „მატენადარანის“ ხელნაწერი № 5692, გადაწერილი 1838 წელს.
- E — იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ 1912 წლის თბილისის ე. წ. ემინისეული გამოცემა.
- [] — ფრჩხილებში ჩასმულია ჩვენ მიერ ქართულ თარგმანში შეტანილი სიტყვები და ფრაზები.
- + ნიშნავს: უმატებს.
- ნიშნავს: აკლებს.
-] ნიშნავს: ნაცვლად.
- * ნიშნით მითითებულია ციტატები ძველი და ახალი აღთქმიდან.

პირთა, გომობრაფიულ და ტომობრივ სახელთა
საძიებელი

- აბასი, სპარაპეტი, ძმა აშოტ ბაგრატუ-
ნისა 33,15; 41,8...; 43,27...; 44,6...;
45,1...; 46,8...; 47,23...; 49,15.
- აბასი, ძე სუმბატ მეფისა 161,11;
225,13; 235,19; 236,13; 241,23.
- აბირონი (ბიბლ.) 52,27.
- აბრაჰამი 269,12.
- აბულმხარო, მფლობელი აღძნიელთა
ქეყენისა 76,10...
- აბუსაჟი, მამა აბულ კასიმისა (იუსუფი-
სა) 192,4.
- აბუსეთი, არაბი ოსტიკანი 12,3...; 13,5.
- აგარი 133,14; 204,26; 265,13; 269,10.
- აგარიანელი 4,26; 67,4; 71,29; 121,24;
128,5...; 140,17; 143,23; 149,23;
150,17; 151,19; 162,4...; 164,2; 238,12;
240,6...; 262,13; 273,5; 275,31; 288,7...
- ადარნასე, დიდი მთავარი ხაჩენისა 23,31.
- ადარნასე, მეფე აღბანელთა 130,13.
- ადარნასე, კურაპალატი, შემდეგში მეფე
ქართველთა 43,24...; 44,1...; 45,9...;
46,28; 47,1...; 89,4...; 90,31...; 105,24;
109,4...; 110,12...; 112,12...; 116,22...;
117,16...; 118,28; 119,9...; 188,26;
241,16; 242,29.
- აზაიელი (ბიბლ) 203,20.
- აზია 209,22.
- აკანის მთა 267,4.
- აკოტოფელი 116,6; 117,6.
- ალანთა კარი 64,23; 109,14; 233,7.
- ალბაკის გვარი 18,6; 267,5.
- ალბანეთი 130,9; 191,19 ...;
- ალექსანდრე, ძმა ბერძენთა კეისრის
ბასილისა 148,31, 149,3.
- ალბანელები 24,12...; 25,10; 189,23;
190,32; 263,26; 269,2;
- ალი არმანი, არაბი ოსტიკანი 30,27.
- ალისტევის ხევი 162,19.
- აღძნიელები 76,3...;
- ამალეკი (ბიბლ.) 197,11; 201,33.
- ამატუნები 80,7.
- ამრამი, ცლიკად წოდებული, მთავარი
254,1; 256,2; 258,7.
- ანა (ბიბლ.) 54,31.
- ანისის ციხე-სიმაგრე 92,11, 110,29;
117,16; 118,6.
- ანძვეელები 80,20; 220,19; 265,23;
266,11.
- ანტიოქოსი (ბიბლ.) 203,26.
- არაბეთი 262,16.
- არაბები 218,5; 278,13.
- არაგაწის მთა 69,3; 104,11; 227, 18.
- არაგაწონის გვარი 4,25, 5,5.
- არამის ტომი 146,6.
- არარატის ქვეყანა 183,16.
- არადველი, ქალაქი 269,32.
- არტელები 205,14.
- არგესი, ძმა გეორგ სეგორდიელისა 93,16.
- არტაშატი, ქალაქი 5,12; 6,18.
- არუსაკი, მეუღლე სპარსელ სევადასი
7,17.
- არუჟი, დაბა-ქალაქი 104,12.
- არშარუნელები 162,34.
- არცახის ციხე-სიმაგრე 144,23.
- არწრუნები 14,18; 33,27; 36,3; 39,12;
76,10; 97,1.
- ასურელები 76,8.
- ასურეთი 94,16; 264,24.

ასურესტანელები 138,30.

ასქანაზი 37,18; 133,11; 148,7; 188,15;
202,26; 205,24.

ატომი, მთავარი ანქეველთა 220,20;
265,29; 266,15...

ატომი, წმინდა მოწამე ალბაჰის გეგარო-
დან 18,5; 19,11.

ატომი, ძე გურგენ ანქეველისა 81,2.

ატრაპატაკანი 47,8; 62,4; 63,3; 91,16;
96,14; 107,14; 121,28; 160,4; 163,29;
164,7; 219,24; 269,2; 298,6; 304,10.

ატრაპატაკანი, ქალაქი 219,11.

აფშინი, არაბი ოსტიკანი 47,7; 60,22;
61,18...; 62,7...; 63,2; 67,15...; 68,3;
69,11...; 73,23; 74,21; 81,6...; 82,34;
83,2...; 84,6...; 85,8...; 86,13; 90,8...;
91,12; 92,26; 93,32; 94,21...; 96,11;
100,1...; 103,13.

აფხაზები, 191,26; 192,29.

აშოტი, სპარაპეტი, ძე შაპუხისა, ძმის-
წული სუმბატ სომეხთა მეფისა 46,27;
101,28; 127,15; 128,1...; 140,8; 141,4;
195,11; 219,12...; 221,10; 222,20...;
228,14...; 229,1; 237,13; 241,22; 254,21.

აშოტი, წარჩინებული მთავარი სივნიე-
თისა 141,16.

აშოტი, გნთუნი 224,20...; 225,18; 251,19.

აშოტი, ძე სუმბატ სომეხთა მეფისა, მე-
ფე სომეხეთისა 85,9. 94,1; 106,18;
131,1...; 132,5...; 158,11; 160,7...;
161,33; 162,33; 163,11; 195,21; 211,1...;
212,2...; 213,7...; 221,8...; 222,2...;
223,6...; 224,19...; 225,1...; 226,1...;
227,10; 228,14...; 229,10; 230,24;
231,4...; 232,24...; 235,26; 237,17...;
238,7...; 241,11; 242,9; 243,3...;
249,14...; 250,28; 251,5; 252,5...;
253,1...; 254,2...; 255,10; 257,3...;
258,15; 259,10...; 260,3; 280,33; 302,28.

აშოტი, ძე გრიგორ დერენიკისა 40,9.

აშოტი, ძმა ვასაკ იშხანისა 40,32...;

აშოტი, დიდი მთავარი ვასპურაკანისა,
დისწული სუმბატ სომეხთა მეფისა
73,9...; 74,10...; 75,6...; 79,13; 80,5...;
96,16...; 97,3...; 98,8...; 99,24...

აშოტი, ძმა სივნიეთის მთავრის ვასაკი-
სა 21,32; 22,28.

აშოტი, მთავარი, ძე ბაგრატ მთავრისა
13,26; 14,13.

აშოტი, ბაგრატუნი, სომეხ ბაგრატუნთან-
თა I მეფე, ძე სუმბატ სპარაპეტისა
27,12; 28,11...; 29,24; 30,3...; 33,6...;
34,5...; 35,26; 36,1...; 37,6...; 38,7...;
40,9...; 41,6...; 42,25; 43,26.

აშოტი, დიდი მთავარი არწრუნთა სახ-
ლისა 14,19; 33,28.

აშოცის მხარე 103,28.

ახაიანი, სოფელი 239,9.

ახურიანი, მდინარე 92,2; 101,33.

ამბატი, დიდი მთავარი ისმიტელებისა
73,11; 76,7...; 77,10...; 78,10.

ბაბგენი, ნახაპეტი სისაკანისა 12,29...;

ბაბგენი, სივნიელი 227,20; 270,19...;

271,4; 272,21...;

ბაბლონი, 100,19; 206,31; 207,24; 262,25.

ბაგარანი, დაბა-ქალაქი 42,13; 101,24...;
140,8; 280,32.

ბაგვანი, სოფელი 1,1...;

ბაგრავენდის, ბაგრევანის გეგარი 1,10...;
79,22; 161,14.

ბაგრატ ბაგრატუნი, მთავარი 10,1...;
11,2; 12,6...; 13,26; 54,23.

ბაგრატუნები 7,17.

ბაღის ციხე-სიმაგრე 22,3.

ბანილი, კეისარი ბერძენთა 38,29;
148,24...; 211,21.

ბეთელის მთა 219,1.

ბეთლემი 155,9.

ბელიარი (ბობლ.) 200,4.

ბერძნები 38,28; 60,31; 62,15; 108,28;
119,19; 148,24; 177,12; 222,12.

ბიურაკანის ციხე-სიმაგრე 276,13...;
277,23; 280,15; 282,5.

ბულა, თურქი, მხედართმთავარი არაბთა
13,9...; 14,22...; 15,11...; 16,20; 21,24...;
22,9...; 23,13...; 24,14; 27,30; 28,27;
32,3.

ბშირი, ოსტიკანი ქალაქ დენისისა
298,11...; 299,15...; 301,18; 302,4.

გაბავონელები 96,27; 240,26; 298,7.
გაბუური, ზედწოდება ვასაკ სიენიელისა 13,2; 33,5; 35,8.
გაგიკი, არწრუნი, წარჩინებული მთავარი, შემდეგში მეფე სომეხთა 75,4...; 77,14; 78,10...; 79,24; 119,25...; 120,16...; 121,2...; 123,14...; 124,11...; 131,16...; 141,3; 145,16; 147,4...; 152,22...; 153,11; 154,6; 163,19...; 194,25...; 211,2; 217,7...; 218,12; 220,2...; 221,2; 238,16...; 248,29; 249,20; 250,4...; 260,16...; 264,31; 265,7; 267,12; 303,2...
გაგიკი, ძმა აშოტ ვასპურაკანელისა 75,13; 80,4; 99,30.
გამირები 256,15.
გარდმანელები, 22,17.
გარდმანის გავარი, ციხე-სიმაგრე 22,21; 24,2...; 144,22; 247,15.
გარნი, დაბა-ქალაქი 3,19; 35,30; 279,17.
გიდეონი. (ბიბლ.) 179,18; 227,6.
გიფელეები (ბიბლ.) 302,14.
გილას ციხე-სიმაგრე 301,21.
გილამაშენის მხარე 298,21.
გილამის ტბა, 108,7; 145,13; 228,8; 232,15.
გილარქუნის გავარი 23,5; 236,32.
გილის მთა 275,2.
გიორგ ჰავნუნი 250,9.
გიორგი, დიაკონი 293,27.
გიორგი, ერთ-ერთი დიდებულთაგანი აშოტ სუმბატის ძისა 299,12...; 301,26...; 302,9.
გიორგი, ნახაპეტი სევორდიელთა 93,4...
გიორგი, მამამთავარი სომხეთისა. არაგა-წოტნის გავარიდან 4,25.
გიორგი, მამამთავარი სომხეთისა, გარნიდან 35,29; 37,14; 41,11...; 47,15; 69,4...; 71,9; 85,25; 86,81.
გნდუნის ტომი 82,28.
გნთუნები 224,32.
გნუნები 172,1.
გოლთანი, მფლობელი ერნჯაკის ციხე-სიმაგრისა 240,14.
გოლთანის გავარი 240,7.

გოლიათი (ბიბლ.) 179,17.
გრიგორ განმანათლებელი 5,5; 87,7; 214,31.
გრიგორი, ძე საპაკისა, სიენიელი, სუფანად წოდებული 9,3; 10,24; 12,27.
გრიგორი, ძე აშოტისა, არწრუნი, დერენიკედ წოდებული 33,32; 34,8...; 36,2; 39,13...; 40,3.
გროგორი, ძე ვასაკისა, სიენიელი, სუფანად წოდებული 35,12.
გრიგორი, სიამბი აშოტ უფლისწულისა 231,25.
გრიგორი, მთავარი, დისშვილი სუმბატ სომეხთა მეფისა 108,4; 139,23; 142,30; 148,10; 223,32.
გრიგორი, მთავარი მოკელთა 220,33.
გუგარეთი 38,15; 161,34; 233,7.
გუგარელები 42,29; 64,22; 81,28; 109,13; 130,25; 159,22; 177,13; 188,24; 195,30; 224,24.
გუგარის ქვეყანა 171,10.
გურგენი, დის ქმარი აბას სპარაპეტისა 45,17.
გურგენი, ძმა აშოტ ვასპურაკანელისა 75,13; 99,33.
გურგენი, მთავარი ქართველთა 162,30; 227,14; 332,2; 235,21; 237,14; 241,17...; 242,30; 251,8...; 252,7...; 253,10...; 256,14.
გურგენი, ძმისწული ტარონის მთავრის დავით ბაგრატუნისა 76,23...
გურგენი, მთავარი ანძვეელთა 80,21...
გურგენი, ძმა გაგიკ არწრუნისა, მარზპანი 123,14; 124,34; 147,6; 163,26; 261,11; 265,20; 303,21.
გურგენ გუნე 172,2...
გურგენი, ძმა მოკელთა მთავრის გრიგორისა 220,34.
გური 110,25; 251,19.
დადანი (ბიბლ.) 52,24.
დავითი, მამამთავარი სომხეთისა 7,6...; 8,33.
დავითი, ძე ბაგრატ მთავრისა 13,27; 14,14.

დავითი, ძე ადარნასე კურაპალატისა 45,18.

დავით ბაგრატუნი, დიდი მთავარი ტარონისა 76,21...

დავითი, ძმა სუმბატ სომეხთა მეფისა 100,4; 102,10.

დავითი, (ბიბლ.) 118,30; 155,8; 302,13.

დავით გუნნი 172,2; 179,15.

დავითი, მღვდელი 292,23.

ღამასყო 205,13.

დანიელ წინასწარმეტყველი 27,8.

დევიდატი, ძე აფშინ ოსტიკანისა 91,14; 92,26; 96,11.

დერენიკი, ზედწოდება გრიგორ არწრუნისა 33,34; 34,8; 39,14.

დერქანის გავარი 213,14.

დვინი, ქალაქი 5,8; 7,15; 8,31; 15,13...; 22,32; 31,12; 60,24; 63,5; 65,5...; 68,24; 83,33; 91,8; 92,27; 104,5; 105,12; 126,3...; 127,31; 129,12; 131,6; 153,12; 157,10; 158,33; 160,2; 194,8; 217,4; 222,22; 229,11; 231,12; 239,30; 241,12; 255,26; 271,22; 272,1...; 298,12; 300,14; 302,17; 304,32.

დოლი, სოფელი 70,5.

ებრაელები 56,21.

ეგვიპტე 94,17; 262,16.

ეგვიპტელები 148,19.

ეგრისი 38,23; 64,19; 82,24; 109,1...; 110,18...; 119,20; 257,12...

ეგრისელები 111,5.

ევა (ბიბლ.) 151,23.

ევფრათი 77,12.

ეზიტი, არაბი ოსტიკანი 1,5.

ელია (ბიბლ.) 130,3; 161,9; 205,9; 274,31.

ელიაზარი (ბიბლ.) 151,3.

ერაზგავორი, დაბა-ქალაქი 23,23; 43,16; 88,20; 105,30; 117,18...; 131,10; 236,6...

ერასხი, მდინარე 126,4; 149,33.

ერასხაძორის სიმაგრეები 84,20; 105,7; 148,2.

ერნჯაკის ციხე-სიმაგრე 153,5...; 158,9...; 240,11.

ესაია (ბიბლ.) 134,26; 178,26.

ესაია, მთავარი ალბანელთა 24,13.

ვაიოც ძორის გავარი 304,15.

ვაღავერი, სოფელი 228,32.

ვალარშაქერტის ციხე-სიმაგრე 145,18.

ვალარშაპატი, ქალაქი 228,25; 229,9; 232,5.

ვანანდის სამთავრო 43,27; 82,8...;

ვანთა ძორის სასაფლაო 85,28.

ვასაკი, სივნიელი, გაბურად წოდებული, ძე გრიგორ სუფანისა 13,1; 21,32; 22,6...; 33,4...; 35,6.

ვასაკი, იშხანიკად წოდებული. დიდი მთავარი სივნიეთისა 34,24; 40,25.

ვასაკი, არწრუნი 97,2.

ვასაკი, ძმა სომეხთა მთავრის გრიგორისა 108,5; 142,30; 223,31.

ვასაკი, ძე სივნიეთის წარჩინებული მთავრის აშოტისა 141,14...

ვასაკი, გნთუნი, მცველი სამშვილდის ციხისა 224,19...; 225,18; 227,3; 250,27; 251,4...; 252,10...

ვასაკ სივნიელი 227,21.

ვასაკი მფლობელი გელამის ტბის გარშემო მდებარე გუარებისა 228,7.

ვასაკი, გამგებელი გელარქუნის სამფლობელოსი 236,31; 237,4...

ვასაკი, ძმა გაბეონელ სუმბატ მთავრისა 240,28...

ვასაკი, უფალი სივნიელთა 243,13; 247,30.

ვასპურაკანის მხარე 14,17; 16,11; 73,14; 77,13; 85,24; 113,28; 159,20; 219,19; 223,25.

ვიუანი, სოფელი 69,2.

ზარავანდის, ზარეუანდის გავარი 39,16; 217,15; 268,26.

ზაქარია, მამამთავარი სომხეთისა 23,24; 31,26; 35,22.

ზორაბაბელი (ბიბლ.) 203,18.

ზრესკი, დაბა 3,30.

თეოდოროსი, დიაკონი 287,2; 290,9; 293,9.

თეოდოროს ვასილისოსი, ელჩი კონსტანტინე კეისრისა 211,17.

თორგომი 35,31; 38,8; 133,20.

თორგომიანნი 20,23; 81,24; 125,31; 201,8.

თორდანი, სოფელი 215,30.

თულხი, სოფელი 78,7.

თურქესტანი 262,17.

თაიელი (ბიბლ.) 179,21.

თაყოზი (ბიბლ.) 57,4.

თერემია (ბიბლ.) 146,21.

თერუსალემი 136,17; 175,21; 185,30; 201,5.

თიზბელა (ბიბლ.) 130,3; 205,11.

თნდოელი 267,13.

თოაბი, მამამთავარი სომხეთისა 3,16.

თოანე დრახსხანაკერტელი 85,22; 87,27; 127,17; 189,6...; 197,2; 204,14; 221,12; 270,7.

თოზი (ბიბლ.) 153,20.

თოვანე, მამამთავარი სომხეთისა, კოტაიქის გუვარიდან 9,17...; 10,14; 20,31; 23,3.

თოსები, მამამთავარი სომხეთისა, არაგა-წორტის გუვარიდან 5,4...; 6,24...;

თოსები, (ბიბლ.) 128,26; 150,31.

თხაკი (ბიბლ.) 275,1.

თხე, ძე შეხისა, არაბი ოსტიკანი 37,2...;

თხაელი 150,2.

თხმაიტელი 16,5; 21,8; 39,18; 47,7; 76,6; 100,18; 134,10; 143,15; 144,10; 146,27; 161,7...; 162,17; 173,26; 189,27; 208,29; 231,3; 248,16; 265,11; 281,24; 282,28; 283,15; 285,25; 290,29; 294,14; 295,13; 299,28.

თსრაელი (ბიბლ.) 88,7; 188,33; 199,23; 203,20; 306,17.

თტალია 209,21.

თულა (ბიბლ.) 9,31; 56,26; 60,19.

თუსუფი, არაბი ოსტიკანი 100,1...; 103,1...; 104,7...; 106,1...; 107,11...;

112,29; 113,5...; 114,15...; 120,20;

126,26; 127,15...; 128,5; 138,1;

147,2; 163,28; 195,13; 211,3.

219,15; 220,29; 222,18; 227,24;

230,29; 238,26; 248,11...; 249,5...;

260,17; 263,27; 264,14...; 266,8;

267,2...; 268,24; 269,25...; 270,11;

298,4...;

თხანაიკი, ზედწოდება ვასაკ სივნიელასა 34,26; 40,27.

თენის ციხე 237,20; 243,9.

თავაქერტი, დაბა 5,12; 6,15; 8,17.

თავახია 130,14; 177,14; 225,28.

თავასიის მთა 38,11; 64,21; 109,12.

თაიაფა (ბიბლ.) 54,31.

თაკაზი, სოფელი 7,7.

თალზვანი, სოფელი 84,21.

თანგარის მხარე 145,12.

თაპუეტის ციხე-სიმაგრე 149,32.

თარის ციხე-სიმაგრე 44,30; 82,19; 84,10; 94,5.

თარუ ქალაქი 64,16.

თაქავაქარის ციხე-სიმაგრე 259,22.

თედარი (ბიბლ.) 188,33; 200,1;

თირაკოსი, ჭარისკაცი 295,17.

თლარჭეთი 64,18; 126,30.

თოგოვიტის მთა 265,3.

თოლბი, დაბა-ქალაქი 102,4; 222,8.

თონი, ზედწოდება სტეფანოსისა) 24,9; 28,2.

თონსტანტინე, მეფე ეგრისელთა 109,1...; 110,1...; 111,8...; 112,8.

თონსტანტინე, კეისარი ბერძენთა 189,8; 196,8...; 210,32; 221,23.

თონსტანტინეპოლი 189,4...;

თორდუელნი 164,6; 194,33; 264,27; 266,9.

თორხი (ბიბლ.) 52,24.

თოტაიქის გუვარი 9,17; 22,8; 23,25; 254,9.

თრუსტი, ციხე-სიმაგრე 251,11.

თტრიჭი, მთავარი გარდმანელთა 22,18; 24,5.

ლეონი, მეფე ბერძენთა 61,1; 63,33;
108,22.
ლიმბის ფორაკი, ხევი 96,25; 97,7.

მადიაში (ბიბლ.) 130,2.
მაზაზის გავარი 7,6; 298,21.
მაკაბე (ბიბლ.) 179,24; 203,22.
მანი (ბიბლ.) 213,30; 214,21.
მარანდის გავარი 217,15.
მარდასტანის გავარი 217,32.
მატათეა (ბიბლ.) 203,28.
მაშტოცი, კათალიკოსი სომეხთა 48,15...;
49,4...; 65,6; 66,20; 85,21; 86,24; 88,1.

მაქენოელები 3,21...; 23,7.
მაჰმედი, ოსტიანი და გამგებელი ქალაქ
დენისა 63,23.
მეგრელები 177,13.
მეწამორი, მდინარე 6,25.
მიაფორის გავარი 144,9.
მიქაელი, გუგარელი 171,9...
მოკელები 80,19...; 220,32.
მოკის მთები 194,34.
მონახი, მრჩეველი ხალიფასი 263,22;
264,1...

მოსე, მთავარი უტიის გავარისა 232,24;
233,2...; 234,5...; 235,2...
მოსე, მღვდელი 292,21...;
მოსე (ბიბლ.) 130,1.
მტკვარი 64,26; 258,14.
მუშელი, მთავარი მოკელთა 80,20...
მუშელი, ძმა სუმბატ სომეხთა მეფისა
94,3.

მუშელი, ძე სუმბატ სომეხთა მეფისა
131,2...; 132,5...; 133,1; 138,2; 140,1.
მუშამელი, მაჰმადი 13,19; 16,18; 27,16;
32,9; 93,21; 277,26; 278,12; 291,25;
296,26.

ნაკოვონის გავარი 285,30.
ნარეკსოსი (ბიბლ.) 9,28; 57,5.
ნაქოვრის ხევი 133,15; 306,30.

ნახიკევანი, ქალაქი 68,17; 119,33;
124,31; 217,16; 219,23; 241,1; 270,14.

ნახურამორი, სოფელი 105,9.

ნაგის გავარი 131,27.

ნიკეა 55,11.

ნიკოლოზი, პატრიარქი კონსტანტინეპო-
ლისა 189,5...

ნისრი, სბუკად წოდებული, არაბი ოს-
ტიანი 268,31; 270,9...; 271,3...;
272,3; 275,32; 276,23; 277,6; 278,2...;
279,5; 280,8; 298,5; 303,5; 304,9.

ნორატუნი, სოფელი 232,18.

ოვაი, სოფელი 9,18.

ორმანხი, სოფელი 235,26.

ორსირანი, სოფელი 18,7.

პაელე (ბიბლ.) 49,24; 60,27; 197,21;
204,22; 205,12.

პალესტინა 76,9.

პეტრე (ბიბლ.) 274,32.

რა, ქალაქი 268,29.

რომაელები 28,9; 107,7; 196,7...; 198 21;
209,20; 210,33; 221,15...; 223,6.

როსტაის, როტოკის გავარი 62,3; 219,8;
268,27.

როტაკელები 164,7.

ხაგასტანის ქეეყანა 293 1.

ხაკურეთი, ციხე-სიმაგრე 227,15

ხალამახი, ქალაქი 219,9.

ხარგისი, ძმა მოსესი 292,24.

ხარკინოზი 161,2; 189,26; 195,29; 226,29.

ხაპაკი, ძმა სუმბატ სომეხთა მეფისა
84,30; 91,20; 154,7.

ხაპაკი, ძმა გრიგორ სომეხთა მთავრისა
108,5; 142,29.

ხაპაკი, მთავარი ალბანელთა 130,12.

ხაპაკი, ძმა სიენიელთა უფლის სუმბა-
ტისა 158,31; 159,20; 227,20; 270,26;
271,4...; 272,20...; 298,1...; 304,36.

ხაპაკი, მფლობელი გელამის ტბის გა-
რშემო მღვებარე მიწებისა 228,7;
232,13.

ხაპაკი, დიდი მთავარი 230,25; 231,10;
232,30; 238,30; 238,7...; 242,12;
243,3...; 244,20; 247,11.

ხაპაკი, ეპისკოპოსი 281,7; 292,14...

- საპაი, სიენიელი 7,31; 8,24...; 9,2.
 საპაი, წმინდა 10,18.
 სპუი, არაბი ოსტიკანი 248,12; 249,2...;
 250,5...; 268,32; 269,27; 270,10...;
 სეგოვრა (ბიბლ.) 67,3.
 სედეკია (ბიბლ.) 203,17;
 სევადა, ასული საპაე დიდი მთავრისა
 230,27.
 სევადა, სპარსთა ტომიდან 7,15...; 8,25.
 სენეკერიმი. მეფე 96,21.
 სევანის კუნძული 48,15; 66,20; 143,11;
 275,8; 298,25; 300,24.
 სევანის ციხე 97,6; 98,10.
 სეგორდიელები 24,11; 93,4...; 131,3;
 132,4.
 სევეუი, წინაპარი სტეფანოს კონისა
 24,10.
 სენეკერიმი, მეფე 96,21.
 სემეონი, წმინდანი 139,32.
 სიდონის სარგუთა (ბიბლ.) 130,3; 205,11.
 სიმის მთა 76,17.
 სიენიეთი 21,31. 34,24; 125,4...; 195,8;
 223,26; 232,13; 234,17; 271,7.
 სიენიელები 7,25...; 8,24...; 10,8; 12,26;
 33,7; 74,19; 126,6; 154,4; 158,26...;
 227,16...; 243,12; 272,19; 304,13.
 სიონი 207,27.
 სიონის მთა 55,5.
 სისაკანი 12,28; 33,13; 35,6; 40,25;
 120,5; 145,11; 164,14; 234,25; 240,4;
 270,5...; 298,13.
 სოდომელები (ბიბლ.) 158,23.
 სოდომი (ბიბლ.) 263,15.
 სოლომონი, ბერი საეასტანის ქვეყნიდან
 292,33.
 სოლომონი, მამამთავარი სომხეთისა,
 გარნისელი 3,18...
 სოლომონი, ერთ-ერთი წევრი მაქენა-
 ელთა ძმობისა 3,26.
 სოლომონი (ბიბლ.) 166,29; 180,3...;
 218,31.
 სომეხი 7,8...; 10,24; 15,13; 25,9; 27,30;
 28,12...; 30,31...; 36,30; 41,13; 68,29;
 75,20; 77,2; 79,14; 81,12; 82,22;
 99,33; 101,15...; 102,11; 108,2; 148,9;
 189,22; 190,31; 192,29; 193,23;
 195,11; 203,19; 216,23; 218,4...;
 221,23; 222,19...; 223,30; 263,25;
 303,2.
 სომხეთი 1,6; 4,27; 7,13; 12,3; 13,10;
 24,31; 30,1...; 33,1...; 41,14; 42,27;
 43,26; 47,22; 61,29; 72,34; 82,9; 86,2;
 106,25; 107,16; 116,21; 123,13;
 124,2...; 128,2; 152,30; 189,17;
 191,18...; 195,22; 197,1; 209,4;
 238,12...; 267,27; 268,30; 270,13.
 სპარსეთი 160,4; 120,21; 121,28; 219,24;
 304,10.
 სპარსელი 7,16; 263,25.
 სტეფანოსი, წმინდა მოწამე 57,4.
 სტეფანოსი, კონალ წოდებული 21,5;
 27,32.
 სუმბატ აშოტის ძე, მეფე სომეხთა 41,9;
 42,27; 43,12...; 44,2...; 45,2; 46,5...;
 47,2...; 60,22...; 61,13...; 63,3...;
 67,15...; 68,1...; 69,12...; 70,4...; 72,13;
 73,10...; 74,12...; 75,19...; 77,30;
 81,6...; 82,1...; 84,9...; 86,17; 88,22;
 89,4...; 90,2...; 91,1...; 92,10...; 94,6...;
 95,22; 98,19; 99,33; 100,2...; 101,5...;
 102,9; 103,1...; 104,29; 105,28;
 106,16...; 107,11; 108,19...; 109,3...;
 110,7...; 111,2...; 112,1...; 113,7...;
 114,18...; 115,1...; 116,20; 117,19...;
 119,12...; 120,4...; 121,26; 124,3;
 126,13...; 127,23...; 128,2; 131,7...;
 139,25; 140,1...; 144,29; 147,1...;
 148,1...; 149,15; 150,23; 151,13...;
 153,6...; 154,7...; 155,1; 156,5...;
 158,10; 160,7; 195,21; 202,13...; 203,3;
 211,22.
 სუმბატი, მთავარი სიენიეთისა 223,26;
 234,8; 240,5; 304,14...;
 სუმბატი, მთავარი, გაბავონელი 240,26...
 სუმბატი, ძე სუმბატ სომეხთა მეფის
 ძმის საპაისა 85,10; 91,28; 140,15.
 სუმბატი, მთავარი სისაკანისა 120,6;
 154,5; 158,27; 159,19...; 160,3; 195,9;
 270,19.

სუმბატი, სპარაპეტი სომეხთა 7,25...;
8,24; 10,23; 15,14...; 21,25; 23,16...;
24,25; 25,32; 26,16; 28,11...; 29,23...;
სუფანი, ზედწოდება გრიგორ საპაკის
ძისა 9,5; 12,28...
სუფანი, ზედწოდება გრიგორ ვასაკის
ძისა 35,14.
სუფანი, მფლობელი სიენიეთისა 126,7.

ტავროსის მთა 12,12; 13,30; 15,5.
ტავუშის ხევი 244,11; 256,29.
ტაო 82,12; 90,30; 92,10; 118,8.
ტარონის გავარი 12,4; 13,22; 16,11;
76,2...; 77,6...; 140,19; 194,10; 196,6;
211,28.
ტაშირის მხარე 103,29; 117,20; 145,12;
.162,16.
ტაშრატაფი, ტაშირის ველი 103,25.
ტოსხის გავარი 79,30; 85,30; 217,32.
ტრდატი, მეფე სომეხთა 149,25.
ტუსი, სოფელი 24,8; 64,20.
ტფილისი 64,27; 90,19; 161,7; 225,28.

უმა, ოსტიკანი და გამგებელი ქალაქ
დენისა 63,24.
უტიელეზი 132,14; 177,14; 257,4.
უტიის გავარი 24,7; 38,16; 64,28; 81,27;
103,24; 132,3; 140,2; 232,32; 233,4;
234,21; 236,16; 242,11...; 254,3;
255,32.

ფაიტაკარანი, ქალაქი 72,18; 92,25;
93,17; 103,23.
ფარაონი 134,4.
ფარისეველი 260,8.
ფარკინი, არაბი ოსტიკანი 238,13.

ქანანიტი, ჰასანად წოდებული, გნდუნის
ტომიდან 82,27.
ქართველები 43,23; 64,8; 81,29; 89,3...;
105,18; 109,20...; 111,15; 112,7; 116,19;
117,5; 126,28; 162,6; 163,5; 188,25;
189,22; 190,31; 193,20...; 195,23...;
227,12; 232,2; 235,21; 241,14...;
242,28; 251,7; 263,26.

ქართლი 191,9.
ქარსპარი, გეოგრაფიული ადგილი 42,9.
ქარუნჯი, დაბა-ქალაქი 271,31.
ქელის ციხე-სიმაგრე 305,8.
ქრისტე, 2,30; 10,33; 16,21...; 17,15...;
18,2...; 19,2...; 20,4; 25,13; 26,2...;
27,1...; 28,5; 31,33; 32,12...; 35,17;
42,7; 50,5; 53,11; 87,22; 95,23;
96,4...; 122,12; 136,4. 144,26; 150,18;
155,15...; 157,11; 168,33; 169,14...;
171,26; 172,23; 173,7...; 174,5...;
193,10...; 197,4; 200,24; 202,19...;
205,2; 209,15; 210,28; 214,9...;
279,28...; 282,3; 283,9; 284,21; 285,8...;
286,32; 287,15...; 292,4...; 295,5;
296,24...

შაქორი, ქალაქი 64,30.
შაშულდეს ციხე-სიმაგრე 224,27; 227,5;
251,2.
შაუპი, ძმა სუმბატ სომეხთა მეფისა
76,30; 84,31; 85,11; 86,9...; 100,3;
101,15...
შაუპ ბაგრატუნი, ისტორიკოსი 5,2;
28,22; 29,30; 40,20.
შაუპი, ძმა აბას სპარაპეტისა 46,27.
შარურის ველი 91,23
შეხა, მამა ისე ოსტიკანისა 37,2.
შირაკავანი, დაბა-ქალაქი 43,17.
შირაკი 3,31; 45,32; 90,21; 104,2;
117,14...; 152,16; 161,22; 235,16.
შოლაგა 145,2.
შუამდინარეთი 76,8; 264,24.
შუშანი, წმინდა ქალწული 9,27.

ცლიკი, ზედწოდება აზრამ მთაერისა
256,4...; 258,8.

ძაგი, სოფელი 23,26.
ძოროფორის გავარი 242,16; 243,8.

წალკოტის მთა 265,3
წანარები 64,22; 234,26.

ჭუაშის გავარი 249,22.

ხაჩენის ციხე-სიმაგრე 23,32.
ზუზიმა, არაბი ოსტიკანი 5,7.

ჯაბრი, ხალიფა 12,1.

ჰვენუნის 116,14...; 117,7...

ჰაიკი 139,24; 142,29; 228,6.

ჰამპი, დიდი მთავარი აღმოსავლეთა-
სა 72,16...

ჰასანი, ქანანიტი, გნდუნის ტომიდან
82,29; 83,4...; 84,7.

ჰასან არწრუნი 96,16; 97,1...; 98,1...;
99,5.

ჰასანი, ნახარარი 112,25; 115,34; 116,6...;
117,6...

ჰერის გაეარი 39,15...; 217,15; 219,9;
268,26.

ჰოლი, არაბი ოსტიკანი 7,12...; 8,9...

ჰოლსი, დაბა-ქალაქი 77,19.

ჰურახტანი, მდინარე 8,16.

ჰორომოც მარგი, დაბა 5,12; 6,15.

ჰუნარაკერტი, ქალაქი 64,29.

ს ა რ ჩ ე მ ი

წინასიტყვაობა .	05
თავი პირველი. იოანე დრასხანაკერტელის ცხოვრება და მოღვაწეობა...	09
თავი მეორე. იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორია“ — საისტორიო პირველწყარო სომხეთისა და საქართველოს IX — X საუკუნეების ისტორიის შესასწავლად	
1. „სომხეთის ისტორიის“ შექმნის დრო და ისტორიული პირობები	048
2. „სომხეთის ისტორიის“ წყაროები	061
3. სომხეთის პოლიტიკურ-ეკონომიური და სოციალური ვითარება IX — X საუკუნეებში „სომხეთის ისტორიის“ მიხედვით .	086
4. იოანე დრასხანაკერტელის ცნობები საქართველოს შესახებ	0105
თავი მესამე. იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის ისტორიის“ ტექსტის შესწავლისათვის.	
1. „სომხეთის ისტორიის“ ხელნაწერები	0147
2. „სომხეთის ისტორიის“ გამოცემები	0163
3. „სომხეთის ისტორიის“ სომხური ტექსტის გამართვისა და მასთან კართული თარგმანის მიმართების საკითხისათვის .	0166
ტექსტი	1
დათქმული ნიშნები	307
საძიებელი .	308

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედ.-საგამომც. საბჭოს დადგენილებით

გამომცემლობის რედაქტორი ც. თ ა ვ ა ძ ე
ტექნიკური ნ. ჯ ა ფ ა რ ი ძ ე

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 3.6.1965; ქალაქის ზომა 60×90^{1/16};
ნახეჭდი თაბახი 30.88; სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 27.52;
უე 02148; ტირაჟი 1000; შეკვეთა 1077;
ფასი 2 მან. 18 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, ძერჟინსკის ქ. № 8
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, ул. Дзержинского № 8

გამომცემლობა „მეცნიერების“ სტამბა, თბილისი, გ. ტაბიძის ქ. № 3/ა
Типография Издательства «Мецниереба», Тбилиси, ул. Г. Табидзе 3/5